

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ
(Tarih Öncesi-Hititler-Asurlular-Persler
Mkedonyalılar-Roma-Bizans-Müslüman Araplar-
Selçuklular-Dulkadirliiler)

CİLT I

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN

NİĞDE - 2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	3
TAKDİM.....	7
ÖNSÖZ	9
GİRİŞ	11
1. Şehrin Kuruluşu, Tarih Öncesi Maraş ve İlçeleri	11
1.1. Maraş Merkez.....	11
1.2. Elbistan.....	14
1.3. Afşin.....	17
1.4. Göksun	18
1.5. Pazarcık	20
1.6. Türkoğlu.....	25
1.7. Ekinözü (Celâ)	27
1.8. Nurhak.....	27
1.9. Çağlayancerit.....	27
2. İlk Çağdan Günümüze Maraş'ın İdari Durumu	27
2.1. Dulkadirililere Kadar Şehrin İdari Durumu.....	27
2.2. Dulkadir Beyliği Döneminde Maraşın İdari Durumu.....	29
2.3. Osmanlı Döneminde Maraş'ın İdari Yapısı.....	30
2.4. Cumhuriyet Dönemi	33
BİRİNCİ BÖLÜM	37
MARAŞ'IN İLKÇAĞ TARİHİ	37
1.1. Maraş Adının Anlamı ile İlgili Görüşler	37
1.2. Maraş'ın İlçe İsimlerinin Oluşması	40
1.2.1. Elbistan.....	40
1.2.2. Göksun	40
1.2.3. Andırın	40
1.2.4. Afşin.....	40
1.2.5. Pazarcık	40
1.2.6. Türkoğlu.....	41
1.2.7. Çağlayancerit.....	41
1.2.8. Nurhak.....	41
1.2.9. Ekinözü	41
1.3. Asur Koloni Çağı ve Hititler Döneminde Maraş.....	41
1.4. Geç Hititler Dönemi'nde Maraş	45
1.5. Maraş Aslanı	45
1.6. Asurlular Dönemi (M.Ö. 720-612)	47
1.7. Medler ve Persler Dönemi (M.Ö. 612-333)	47
1.8. Makedonyalılar Dönemi (M.Ö. 333 -323)	48
1.9. Selefkoslar Zamanı (M.Ö. 323-M.Ö. 64).....	48
1.10. Büyük Roma İmparatorluğu Dönemi (M.Ö. 64 -M.S. 395)..	49
1.11. Bizanslılar Dönemi (M.S. 395 -1086).....	50
İKİNCİ BÖLÜM.....	58

ARAPLARIN FETHİNDEN SELÇUKLULAR ZAMANINA KADAR MARAŞ	58
2.1. İslâm Coğrafyacılarına Göre Maraş Bölgesi	58
2.2. Dört Halife Döneminde Maraş	65
2.3. Emeviler Döneminde Maraş	68
2.4. Abbâsiler Döneminde Maraş	71
2.4.1. Hârûn Reşid Döneminde Maraş	74
2.4.2. Hârûn Reşid'in Oğulları Döneminde Maraş	76
2.5. Tolunoğulları ve İhşidiler Zamanında Maraş Bölgesi	79
2.6. Hamdanîler Döneminde Maraş	82
2.7. Bizans İmparatorluğu Döneminde Maraş	86
2.8. Seyfüddevle'nin Maraş ve Hades'te Kültür ve İmar Faaliyetleri	88
2.9. Maraş Bölgesinde Yaşayan ve Yetişen Âlimler	92
2.10. İslam ve Bizans Sınırları Arasında Hades Şehri	93
2.10.1. İslam Coğrafyacılarına Göre Hades	95
2.10.2. Hades'in Fethi	97
2.10.3. Emeviler Zamanı	97
2.10.4. Abbasiler Zamanı	98
2.10.5. Halife Mehdi'nin Hades'te İmar Faaliyetleri	99
2.10.6. Hamdaniler Döneminde Hades	102
2.10.7. Hades'te Kültür Faaliyetleri	106
2.10.8. Hadesli Muhaddisler ve Âlimler	108
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	116
SELÇUKLULAR DEVRİNDE MARAŞ	116
3.1. Türklerin Maraş'ı Fethi	118
3.1.1. Çavuldur Bey (1071-1072)	118
3.1.2. Emir Buldacı (1085-1097)	119
3.2. Haçlıların Maraş'ı İşgali	123
3.3. Maraş Üzerinde Devletler Arasında Mücadeleler	127
3.4. II. Kılıç Arslan ile Yağıbasan Arasında Elbistan Üzerinde Mücadele	129
3.5. Birinci Maraş Uç Beyliğinin Kurulması	131
3.6. Maraş Uç Beyleri	135
3.6.1. Hüsameddin Hasan Bey	135
3.6.2. Melik İbrahim	136
3.6.3. Nusretüddin Hasan Bey	137
3.7. I. Gıyaseddin Keyhüsrev Zamanı (1205-1211)	140
3.7.1. Çiğin Kalesi'nin Fethi	144
3.7.2. Haçın Kalesi'nin Fethi	145
3.7.3. Geben Kalesi'nin Kuşatılması	145
3.7.4. Yanmışlar Mescidi (Mescid-i Sühtegân)	150
3.8. Selçuklular ile Eyyubîler Arasında Derbendler Yılı Savaşı	152
3.8.1. İki Tarafın Aralarının Açılma Sebepleri	152

3.8.2. Derbendler Yılı Savaşı	153
3.8.3. Savaşın Cereyan Etmesi	155
3.9. Maraş Valisi Nusretüddin Hasan Bey'in Öldürülmesi.....	158
3.10. Nusretüddin Hasan Bey'in Oğulları Dönemi	159
3.10.1. Muzafferüddin Bey (1234-1241).....	159
3.10.2. Baba İshak Ayaklanması	160
3.10.3. İmadeddin Bey (1241-1258).....	163
3.10.4. Ağaçeri Ayaklanması	164
3.11. Selçukluların Elbistan Valileri	169
3.11.1. Emir Buldacı (1085-1197).....	169
3.11.2. II. Kılıç Arslan.....	169
3.11.3. Muğiseddin Tuğrulşah (1165-1202).....	170
3.11.4. Emir Hüsameddin Yusuf (1237-1243)	170
3.11.5. Emir İlyas	170
3.11.6. Mübarezeddin Çavlı	170
3.11.7. Emir Kamareddin Kamyar	171
3.11.8. Emir Alameddin	171
3.11.9. Emir Felekeddin Halil	171
3.11.10. Emir Seyfeddin Ebu Bekir Candar	171
3.12. 1258-1298 Yıllarında Maraş	171
3.12.1. Elbistan Savaşı (Huni).....	174
3.12.2. Moğolların Elbistan Yenilgisinin İntikamını Almaları	179
3.12.3. Elbistan'ın Bir Moğol Askeri Üssü Olması.....	183
3.13. 1114 Maraş Depremi	183
3.14. Maraş Haçlı Senyörlüğü.....	190
3.14.1. Haçlıların Bölgeye Gelişleri	192
3.14.2. Haçlıların Maraş Senyörlüğünü Kurmaları	202
3.15. Moğollar Zamanında Maraş	224
3.16. Kültür ve Medeniyet.....	226
3.16.1. Selçuklular Zamanından Kalan Yapılar	226
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	244
DULKADİR BEYLİĞİ (1337-1522) DÖNEMİ.....	244
4.1. Dulkadir Ailesi ve Beyliğin Kuruluşu	246
4.2. Zeyneddin Karaca Bey Dönemi (1337-1353)	247
4.3. Halil Bey Dönemi (1353-1386).....	249
4.4. Sevlı Bey (Suli Bey) Dönemi (1386-1398).....	252
4.5. Sadaka Bey Dönemi (1398-1399)	254
4.6. Nasıreddin Mehmet Bey Dönemi (1399-1442).....	254
4.7. Süleyman Bey Dönemi (1442-1454).....	260
4.8. Melik Arslan Bey Dönemi (1454-1465)	262
4.9. Şahbudak Bey Dönemi (1465-1466).....	263
4.10. Şehsuvar Bey Dönemi (1466-1472).....	264
4.11. Şahbudak Bey -İkinci Defa-Dönemi (1472-1480)	267
4.12. Alaüddeve (Bozkurt) Bey Dönemi (1480-1515).....	270

4.13. Dulkadirîlilerin Diyarbakır, Urfa ve Mardin Civarındaki Faaliyetleri.....	274
4.14. Osmanlıların Dulkadir Beyliği'ni Hâkimiyet Altına Alması	279
4.14.1. Ali Bey Dönemi (1515-1522).....	282
4.14.2. Osmanlı Döneminde Dulkadir Ailesi	284
4.15. Dulkadirîlilerin Alevî Türkmenlerle İlişkileri	287
4.15.1. Dulkadir Beylerinin Bektaşilikle İlişkisi	291
4.15.2. Balım Sultan Türbesini İnşa Eden Şehsüvaroğlu Ali Bey	292
4.15.3. Dulkadirli Şah İsmail İlişkisi.....	294
4.15.4. Kalender Çelebi İsyanı	294
4.16. Dulkadir Ülkesinden (Maraş) Osmanlı Sarayına Gelin Giden Kızlar	296
4.16.1. Sultan Hatun	296
4.16.2. Emine Hatun.....	296
4.16.3. Âlime Hatun	299
4.16.4. Sitti Hatun (Sitti Mükrim Hatun).....	300
4.16.5. Ayşe Hatun (Gülbahar Hatun).....	307
4.17. Memluk Sarayına Gelin Giden Dulkadir Kızları	314
4.17.1. Nefise Hatun.....	314
4.17.2. Süleyman Bey Kızı ve Çakmak'ın Eşi	316
4.17.3. Memluk Emirlerinden Özbey'in Oğlunun Hanımı	316
4.18. Akkoyunlu Sarayına Gelin Giden Dulkadir Beylerinin Kızları	316
4.18.1. Benli Hatun	316
4.18.2. Kayıtmaz'ın Eşi.....	317
4.19. Kadı Burhaneddin Sarayına Gelin Giden Dulkadir Kızı.....	317
4.20. Dulkadir Beylerinin Hanımları.....	318
4.20.1. Hatice Hatun (Mısır Hatun): Diplomat ve Kayseri Valisi	318
4.21. Dulkadir Beyliği Döneminde Kültür ve Medeniyet.....	320
4.21.1. Dulkadir Beyliği'nden Kalan Eserler	320
4.21.2. Ordu	321
4.21.3. Para	322
4.21.4. İdare	322
4.21.5. Sosyal Hayat.....	323
Ek:	333
BEKDİK TÜRKMENLERİ	333
KAYNAKÇA.....	342

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

TAKDİM

Şehirleri güçlü kılan ve öne çıkaran sebeplerin başında tarih ve kültür birikimi gelir. Kahramanmaraş kadim bir tarihe ve kültüre sahip olup bu konularla ilgili yapılan çalışmaları destekliyoruz. Şehir canlı varlık gibi olup havası, suyu, içinde yaşayan insanları, bitkileri, hayvanları, coğrafi özellikleri, mimari yapıları kısacası maddi ve manevi bütün kültür kalıntıları kendine özgü olup diğer beldelerden ayırt edici özelliğidir. Bu değerler şehrin kimliğini ve ruhunu oluşturur. Bunların oluşması için şehrin derinliklere giden tarihinin, kültürünün, gelenek ve göreneklerinin, masal ve hikâyelerinin olması gerekir. Bu değerlerin hepsini Kahramanmaraş'ta görmemiz mümkün.

Son zamanlarda Kahramanmaraş tarihi konusunda Belediye-mizin destekleri ile sempozyum, çalıştay, panel, konferans gibi pek çok etkinlik yapılmıştır. Bu yapılan etkinliklerde sunulan ilmî çalışmaların hemen hemen hepsini Belediye olarak kitaplaştırdık. Ayrıca bireysel olarak da şehrimizin tarihi ve kültürü konusunda hazırlanan eserlerin basımına destek olduk. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinin yaptığı bu kültür faaliyetler diğer şehirlere örnek oldu. Belediyemizin öncülüğünde başta tarih, edebiyat ve şehrin yetiştirdiği önemli şahsiyetlerle ilgili olmak üzere basılan kitapların sayısı 200'ü bulmuştur. Bu kitaplar ülkemizde bulunan hemen hemen bütün kütüphanelere gönderilmiş ve okuyucu ve araştırmacılarla buluşturulmuştur.

Kahramanmaraş duygu ve düşüncenin sel olup aktığı bir şehirdir. Şair, yazar ve düşünürleri hem Türkiye'de hem de yurt dışında meşhurdurlar. Onların şiirlerinden, yazılarından ve fikirlerinden her kesim faydalanmış ve ilham almışlardır. Belediyemiz şair ve yazarlarımıza verdiği önemi göstermek amacıyla "**Yedi Güzel Adam Müzesi**" kurmuştur.

Kahramanmaraşlı yöneticiler ve Belediye olarak geçmişimize ve tarihi eserlerimize büyük önem vermekteyiz. İl genelinde bulunan

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

tarihi eserler ve çarşılar restore edilerek turizme kazandırılmıştır. Ayrıca yaptığımız çalışmalarla tarihi cami, medrese, çeşme ve mezarlıkların bakım ve hizmetine büyük önem veriyoruz.

Maraş adının yaklaşık 3000 yıllık bir geçmişi var. Bu süreç içinde Kahramanmaraş Anadolu'da hâkimiyet süren Hitit, Asur, Pers, Makedon, Selefkos, Roma ve Bizans Devletlerine ev sahipliği yapar. Geç Hitit Devleti Gurgum'un başkenti Maraş'tır. Bu devletlerin izlerini ilimizde görmek mümkündür. Kahramanmaraş toprakları Dört Halife Döneminde İslam'la tanışmıştır. Sahabiler cihat amacıyla bu topraklara uğrar, savaşır ve şehit olurlar. Onların bazılarının türbe ve makamları Kahramanmaraş'tadır. 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Selçuklu Türkleri tarafından fethedilen Kahramanmaraş'ta Türkleşme ve İslamlaşma başlar. Kahramanmaraş ve Elbistan'da kurulan Dulkadir Beyliği yaklaşık 200 yıllık hâkimiyet süresince ilin topraklarına siyasi, iktisadi, içtimai ve kültür yönünden damgasını vurmuştur. Kahramanmaraş bu beyliğin başkentliğini yapar. Kahramanmaraş, Osmanlı Döneminde Malatya, Adıyaman, Gaziantep, Osmaniye gibi illerin tamamının ve Antakya ve Kayseri'nin bazı bölümlerinin bağlı olduğu büyük bir eyalet merkezidir. Tarihe yön verecek pek çok kahraman, düşünür ve şairin yolu bu şehre düşer. Kahramanmaraş birçok medeniyetinin yaşadığı ve yaşatıldığı bir şehir olmuştur.

Kahramanmaraş tarihinin yanında doğal güzellikleri bakımından da zengindir. Dağları, ırmakları, gölleri ve ovaları ile ayrı bir değeri ve güzelliği vardır. Suyu ve bitki çeşitliği bakımından Türkiye'nin en zengin ilidir. Amacımız ilimizin bütün alanlarında bulunan bu güzellikleri korumak ve gelecek nesillere aktarmaktır.

Kahramanmaraş tarihini kuruluşundan günümüze ortaya koyan bu eseri hazırlayan hemşerimiz Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Rektör Yardımcısı Sayın Prof. Dr. İlyas GÖKHAN'a, basımında emeği geçen Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı Cevdet KABAKÇI'a ve Kültür Şube Müdürlüğü Memurlarından Mehmet CANLI'ya teşekkür ederim.

Fatih Mehmet ERKOÇ
Kahramanmaraş Büyükşehir Belediye Başkanı

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ÖNSÖZ

Bu çalışmamızla Kahramanmaraş'ın tarihini en eski devirlerden günümüze kadar incelemeyi hedefledik. Amacımız okuyucuya bir bütün olarak şehrin tarihini sunmaktır. Kahramanmaraş Türkiye'nin doğu-batı ve kuzey-güney kesiminin kesişme noktasında bulunmaktadır. Bundan dolayı Anadolu'da hâkimiyet sürmüş birçok medeniyetin izlerini burada bulmak mümkündür. Anadolu'nun kadim bir şehri olan Kahramanmaraş topraklarında M.Ö. 40 bin yıl öncesine giden yerleşme izleri bulunur. İlin kuzey ve güney bölgelerinde Tarih Öncesi çağlara ait birçok höyük vardır. Şehir, İlkçağda Anadolu'nun en önemli ticaret merkezlerinden biri olan Kayseri Kültepe (Kaniş) ile Mezopotamya'da hâkimiyet süren Asur Krallığı'nın başkenti Ninova arasında bulunur. Kültepe tabletlerinde geçen bazı şehir krallıklarının ve yerlerin ilin topraklarında olduğu bilinse de günümüzde yerleri tam tespit edilememiştir. Kahramanmaraş tarihinin yazılı dönemi Hititlerle başlamaktadır. Büyük Hitit İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra kurulan Geç Hitit devletlerinden biri olan Gurgum Krallığı Maraş'ta kurulmuştur. Hatta bu krallığın merkezi Maraş'tır. Hitit Hâkimiyeti sonrası M. Ö. VII. Yüzyılda Asur hâkimiyeti kurulmuştur. Bölgede daha sonra Pers Hâkimiyeti başlamıştır. Arkasından da Makedon, Roma ve Bizans hâkimiyetleri yaşanır. Bizans Hâkimiyeti süresinde Maraş'a Müslüman Arapların akınları olmuş ve şehir fethedilmiştir. Bir müddet sonra Bizans yeniden Maraş'ta hâkimiyet kursa da XI. Yüzyılın sonlarında bölge Selçuklular tarafından fethedilmiş ve İslamlaşma ve Türkleşme süreci başlamıştır. Bu çalışmamızda amacımız Kahramanmaraş'ın tarihini ana hatlarıyla ortaya koyarak okuyucuya yaşadığı şehrin geçmişi ile ilgili bilgiler sunmaktır. Burada ele alınan tarihi konuların her biri ile ilgili müstakil çalışmalar yapılabilir malzeme ve kaynaklar var. Vurgulamak istediğimiz konu Kahramanmaraş coğrafyası tarihin her döneminde önemli olaylara sahne olmasıdır. Bu geniş tarihi birikim ve bereketli coğrafya Kahramanmaraş'ı özel kılar ve diğer beldelerden ayırt edici kendine özgü maddi ve manevi değerler meydana getirir. Bu değerler "Kahramanmaraşlılık" diye bir kavram oluşturur ve ilin insanı böyle tanınır. Kahramanmaraşlılık kavramını ilin bütününde yaşayan insanlar duygu ve düşüncelerinde yansıtırlar. Bu kavram şiir, türkü, şarkı, ağıt, fıkra, hikâye ve masal gibi değerlerle dile getirilir. Ayrıca bu kavram folklorik yapıda da görülür.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Kahramanmaraş'ın diğer ayırt edici özelliği coğrafi şartlarıdır. Dağları, yaylaları, ırmakları, çayları ve ovalarından kaynaklanan kendine özgü değerler gelişmiştir. Bunlar hayat tarzlarına, giyimlerine ve yeme içme kültürlerinde kendini göstermiştir.

Bu kitabın basılmasına yardımlarından dolayı Kahramanmaraş Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Fatih Mehmet ERKOÇ'a, Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı Sayın Cevdet KABAKÇI'ya, Kültür ve Sosyal İşler personeline Sayın Mehmet CANLI'ya, Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi öğretim elemanları Sayın Dr. Öğretim Üyesi Hasan ARSLAN ve Sayın Öğr. Gör. Dr. Kemalettin KOÇ'a teşekkürlerimi sunarım.

Niğde 2019
Prof. Dr. İlyas GÖKHAN

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

GİRİŞ

1. Şehrin Kuruluşu, Tarih Öncesi Maraş ve İlçeleri

1.1. Maraş Merkez

Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olan Maraş ve çevresinin bilinen tarihi bundan 7000-7500 yıl öncesine kadar gitmektedir. Bölgede ilk insan yerleşmelerinin ise izleri söz konusu tarihten daha eski olup on binlerce yıl öncesine gitmektedir. Böylesine önemli bir tarihi yerleşmelerin bulunduğu Maraş ve etrafında günümüze kadar bir iki höyük açılmasından öte kazı yapılmamıştır. Bu yüzden de Maraş'ın Tarih Öncesi ve Tarih Çağlarından Ortaçağa kadar olan tarihi ile ilgili kesin bir şey söylemek mümkün görünmemektedir.

Maraş'ın kuzeybatısında Kaniş, batısında Kadirli-Karatepe, güneybatısında İslâhiye-Yesemek, güneydoğusunda Zeugma, Kargamış, Samsat, Nemrut ve doğusunda Malatya-Aslantepe gibi arkeolojik alanlarda çok önemli buluntulara ve medeniyetlerin izlerine rastlanmıştır. Dört tarafı böylesine önemli eski merkezlerle çevrili bir şehrin topraklarında da önemli bir tarihi alanın bulunabilme ihtimali yüksektir. Çünkü söz konusu yerlerin ortasında bulunan Maraş ili önemli ticari ve askeri yolların geçtiği kavşak noktasında bulunmaktaydı. Bu yerlerin birbirleriyle ilişkileri de Maraş üzerinden sağlanıyordu. Mezopotamya medeniyetini oluşturan topluluk ya da devletlerin Anadolu medeniyeti ile irtibatı da yine Maraş üzerinden sağlanıyordu.

130 km uzakta bulunan ve mozaikleriyle meşhur olan Antik Zeugma kentinin Helenistik, Geç Roma ve Erken Bizans dönemlerinin buluntularına benzeyen Maraş'ta da çok sayıda mozaik resimlere rastlanmıştır. Ancak bunların izleri devam ettirilip gerekli araştırmalar yapılmadığı için daha zenginlerine ulaşamadı. Bundan dolayı Maraş ve çevresi hâlâ Eski Çağ Tarihi ve Arkeoloji bilimi ile uğraşanlar için bakir bir alan olarak durmaktadır. Germenika mozaikleri olarak tarihe geçen kalıntılar, Namık Kemal denilen semtin yerleşim alanları altında kalmıştır.

Tarih öncesi devirlerde Maraş bölgesini iki kısma ayırmak mümkündür. Bunlardan biri Maraş merkez, Pazarcık ve Türkoğlu'nun bulunduğu güney bölgesi, diğeri ise Elbistan, Afşin ve Göksun ilçelerinin bulunduğu kuzey bölgesidir. Her iki bölgede tarih öncesi devirlere ait yerleşim bölgeleri kendine has özellikler taşımaktadır. Bölgenin güneyinde daha çok Mezopotamya, Suriye ve Çukurova bölgesinde ortaya çıkan kültürler etkili olurken, kuzey bölgesinde Hitit kültürü tesirli olmuştur. Maraş ve çevresinin tarih öncesi devirleri, bölgede bulunan eski yerleşim yerlerinde yeterli kazı ve araştırmalar yapılmadığından dolayı da tam olarak aydınlatılamadığını belirtirsek yanlış bir şey söylememiş oluruz.

Kahramanmaraş'ın merkez ilçesinde ilk ciddi araştırmalara 1958'de İ. Kılıç Kökten ve ekibi tarafından başlanabildi. Bu ekip Ma-

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

raş'tan başka Pazarcık, Türkoğlu, Göksun, Elbistan ve Afşin gibi yerlerde bulunan höyükler ile Döngel Mağaraları'nda yüzey araştırmaları yaptı. Bu yapılan tespitlere göre bölgenin tarihinin 1 milyon yıl öncesine kadar gittiği ileri sürülmüştür. Bunlardan anlaşıldığına göre Maraş bölgesinde Prehistorya (Tarih öncesi devir) ve Yontma Taş Çağına ait kalıntılar bulunmuştur. İ.Kılıç Kökten'in belirttiğine göre Maraş bölgesi, çevresini oluşturan Gaziantep, Malatya ve Adıyaman gibi illerden daha önemli eski Prehistorya ve Yontma Taş devrine ait kalıntılara sahiptir. Ancak gerekli inceleme ve kazılar yapılamadığından bunlar ortaya konamamıştır.

Kahramanmaraş ilinin sınırları içinde İlkçağ'dan kalan 500'den fazla yerleşim yeri yani höyük bulunduğu tahmin edilmekte olup ancak günümüze kadar bunların çok az kısmı tespit edilebilmiştir. Sadece Maraş'ın merkez ilçesi çevresinde tespit edilen 26 höyük olup bunlardan sadece Hopaz höyüğü, Sır barajı gölü altında kalacağı için acele kazıldı. Kahramanmaraş Müzesi Müdürü Hadi Bozkurt başkanlığında 1987'de başlatılan Hopaz höyüğünü kurtarma kazısında önemli bulgulara ulaşıldı. Şehir merkezinin 15 km batısında, Ceyhan ile Aksu nehirleri yakınında Cüceli ve Avşar köyleri arasında bulunan Hopaz Höyüğü'nde Prehistorik devir kapları, Eski Tunç ve Demir çağlarına ait çanak, çömlek parçaları ve çeşitli eşyalar bulunmuştur. Hitit devrine ait bazalt taşından yapılmış kırık dibekler, öğütme taşları, kırık delikli ağırlık taşları, Prehistorik devirden az miktarda çakmak taşı kesicileri, muhtelif şekillerde kaba çamurdan yapılmış çanak çömlek parçaları bulunmuştur. Buranın yukarıda adı geçen çağların yanında Hitit devri yerleşim yeri olduğu da tespit edilmiştir. Burada yine nehir taşları ve toprak harcı ile yapılmış bir ocak bulunmuştur. Hopaz Höyüğü'nde bulunan bir oda içinde duvar aralarında bir balta, bir kesici alet ve dağınık vaziyette bol miktarda tarih öncesi devirlere ait eşyalar bulunmuş olup, çıkarılan eşyalar müzeye kaldırılmıştır.

24 Mayıs 2008'de Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'ne mensup sanat tarihçi Prof. Dr. Mehmet Özkarcı, coğrafyacı Dr. Emin Toroğlu, uzman Kemalettin Koç ve bizim de bulunduğumuz bir bilim heyeti Maraş'ın ilk kurulduğu yer olduğu iddia edilen Himli Höyük, Çınarlıpınar Höyüğü ile Köftül höyüğü ve çevresinde bir inceleme yapmışlardır. Bu incelemelerin neticeleri şunlardır: Kahramanmaraş'ın Elmalar Köyü sınırları içinde olup, söz konusu köyün kuzey batısında Erkenez Çayı kenarında bulunan Himli Höyüğün tarih öncesi devirlerden kalan önemli bir yerleşim merkezi olduğu görülmüştür. Buranın etrafta bulunan yerlerin idarî merkezi olduğu zannedilmektedir. Erkenez çayından 30-40 metre yükseklikte yer alan bu höyüğün güney ve doğu tarafında sur kalıntıları bulunmaktadır. Höyüğün doğusunda, definiciler tarafından kazılan bir çukurdan anlaşıldığı kadarıyla bir mesken izine rastlanmıştır. Yine höyüğün tepesinden aşağıya doğru sözde

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

kuyu açmak gerçekte ise define aramak amacıyla 20 metre civarında derinlikte bir kuyu kazılmıştır.

Himli höyüğün üzeri adeta bir seramik tarlasını hatırlatmaktadır. Bu durum burasının bir seramik atölyesinin olduğu izlenimini vermektedir. Boyasız olduğu görülen bu seramikler siyah ve kırmızı topraktan yapılmıştır. Bazı seramik parçaları üzerinde değişik şekiller görülmektedir. Ayrıca Prehistorik devire ait pek çok çakmak taşına da rastlanmıştır. Asurlular zamanında bir koloni merkezi olduğunu düşündüğümüz bu höyüğün Hititler, Helenistik ve Roma dönemlerinde de bir yerleşim yeri olduğunu düşünüyoruz. Höyük etrafında bulunan bir sur kalıntısının buranın Roma döneminde de bir yerleşim yeri olduğunu ispatlamaktadır. Çünkü kaleyi andıran yapılar daha çok Roma döneminde yapılmaya başlanmıştır.

Himli Höyük bulunduğu konum itibarı ile Maraş'ın Malatya ve Antep tarafına bağlandığı bir güzergâh üzerinde bulunmaktadır. Bundan dolayı buranın savunma amaçlı bir mevkiî olma ihtimali yüksektir. Ayrıca burada çay üzerinde de Romalılar zamanında yapılmış bir köprü olmalıdır. Ancak Erkenez Çayı kış aylarında çok şiddetli aktığı için bu köprüyü yıkmış olmalıdır. Çünkü günümüzde bile burada demir ve çimento ile yapılan bir geçidi dahi çayın azgın sellerinin yıktığı görülmektedir. Himli höyükte şu ana kadar ciddi bir araştırma yapılmadığından daha fazla bir şey söylemeyi kendimiz açısından haklı göremiyoruz. Ancak bu höyüğün Maraş ve çevresinin İlkçağ tarihinin aydınlanması için çok önemli bir kazı alanı olduğunu kanaatindeyiz. Yine Elmalar köyü yakınında Hilmi tarla gölü denilen mevkide (Kaya-lar denilen yer) köylülerin anlattıklarına göre çeşitli seramik parçaları bulunan bir alan da altın madenini çağrıştıracak işlenmiş sarı renkte taş parçalarına rastlandığı belirtilmektedir. Buranın altın işlenen bir ocak olduğu iddia edilmektedir.

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Karacasu kampüsünün karşısında Çokyaşar köyü yolunun güneyinde ve yola bitişik Güzelyurt köyünde bulunan bir höyükte yine önemli bir yerleşim merkezidir. Köylülerin bu höyükten çıkardıkları mermer su çanaklarının hâlâ kullanılmaktadırlar. Yine Güzelyurt ile Çokyaşar arasında yol üstünde yakın zamanlarda bir yerleşim yerinin de harabeleri bulunmuştur.

Kahramanmaraş'ın doğusunda bulunan Köftül höyüğü ve Roma Nekropolü de insanı hayrete düşürecek nitelikte olup şu ana kadar defineler haricinde pek kimsenin dikkatini çekmemiştir. Günümüzde Doğukent semti yakınlarında bulunan bu höyük ve çevresindeki kaya mezarları, su yolu ve bir tapınma yeri olduğunu düşündüğümüz yerler dikkat çekici alanlardır. Arazi seviyesinden 40 metre kadar yüksekte olan Köftül höyüğü de defineler dikkatini çekmiş ve pek çok alanda bulunan çukurlardan kaçak kazı yapıldığı görülmüştür. İkiye ay-

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

rılan bu höyüğün batı tarafında bağ, doğu tarafı ise fıstık ve zeytin ağaçları bulunmaktadır. Höyük üstünde ve yanlarında büyük araçlarla derin çukurla açılıp höyük tahrip edilmek istenmiştir. Höyüğün batı tarafında sıralı taşlardan bir sur kalıntısının bulunduğu tahmin edilmektedir. Himli höyükteki kadar olmamakla birlikte bu höyük üzerinde ve çevresinde seramik parçaları bulunmaktadır. Bunların bazılarının üzerinde şekiller vardır. Ayıca burada çakmak taşları da görülmüştür.

Köftül höyüğünün batı tarafında kazılan bir çukurdan bir suyoluna rastlanmış olup, kuvvetli ihtimalle yakında bulunan bir kaynaktan yeraltı suyuyla buraya su getirilmiştir. Bu suyunun seramikten yapılmış boruları etrafta bulunmaktadır. Bu çukurdan suyunun izlerini görmek mümkündür. Höyüğün kuzey ve kuzey batısında iki önemli arkeolojik alan bulunmaktadır. Kuzeyde olan ve arazi seviyesinden 7-8 metre yükseklikte olan ve Roma Nekropolüne benzeyen yerde kaya mezarları görülmektedir. Bu mezarların odalar halinde olduğu ve girişlerinin sürgülü taş kapılarla kilitlendiğinin izlerine rastlanmaktadır. Bir tapınma yeri olduğu düşünülen burasının Makedonyalılar, Selefkoslar ve Romalılar zamanında kullanıldığı düşünülmektedir. Buranın biraz batısında ve 200 metre uzaklıkta benzer bir kayalık üzerinde yine çok sayıda kaya mezarına rastlanmaktadır. Her iki alanda da seramik parçalarına sıkça rastlanmaktadır.

Sonuç olarak Köftül höyüğü ve çevresi önemli bir şehrin parçası olduğu izlenimini vermektedir. Burasının Namık Kemal'de kurulan Maraş'ın bir parçası olması ihtimali çok yüksektir. Burada ibadethane, mezbah-sunak, mezarlıklar bulunmaktadır. Az da olsa iskân izleri de vardır. Ama burada büyük bir şehri besleyecek kadar su kaynağı yoktur. Buraya getirilen su bölgenin doğusundandır. Bölgenin kuzeyinden çıkan su ise ancak bir mezraı besleyecek kadardır.

1.2. Elbistan

1907'de bir Alman Arkeolog Karahöyük'te ilk kazıyı yapmıştır. Daha sonra Elbistan bölgesinde ilk ciddi araştırmaya 1947'de Tahsin Özgüç başkanlığında Nimet Özgüç, Mimar Lem'i Merey ve Burhan Tezcan adlı araştırma ekibi başlamıştır. Bu ekip Göksun, Afşin ve Elbistan'da yüzey araştırmaları yaparak söz konusu bölgelerde bazıları höyük bazıları da tümülüs olan 21 tarihi yerleşim merkezini tespit etmişlerdir. Daha çok Afşin (Yarpuz), Tanır ve Elbistan yakınlarında bulunan bu yerlerden sadece Karahöyük'te kazılara başlanmıştır. 2014'te yeniden başlanılan kazılarda burada yerleşimin M. Ö. 2000'lerde başladığı tespit edilmiştir. Burada bulunan büyük bir yerleşim merkezi Helenistik ve Roma döneminde küçülmüştür. Çıkarılan eserler Kahramanmaraş müzesine kaldırılmıştır.¹ Yukarı Ceyhan bölgesinin önemli şehirlerinden biri olan Elbistan'ın Ceyhan Nehri kenarında

¹ <http://www.elbistaninsesi.com/guncel/karahuyukte-elbistanin-tarihine-isik-tutacak-essiz-eserler-bulundu-h36186.html>.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Friky krallarından biri olan *Pusias* tarafından kurulduğu iddia edilmektedir. Bu bilgi doğruysa daha çok Batı Anadolu ve Orta Anadolu'ya hâkim olan Frikyalılar bir ara Elbistan'a kadar hâkim olmuşlardır. Frikyalılar Elbistan'ı bulunduğu stratejik mevki sebebiyle kurmuşlardır. Çünkü burası Anadolu'dan Orta, Güney ve doğu Anadolu bölgelerinden gelen ticari ve askeri yolların, Akdeniz kıyılarına ulaşacağı önemli bir yerdi. Daha sonraları Roma ve Bizanslıların eline geçen Elbistan söz konusu devletler zamanında da ehemmiyetini korumuştur.

Elbistan bölgesinde bulunan bazı tarihi alanları tespit eden Tahsin Özgüç'ün başkanlığındaki grubun araştırmalarına göre; Kızıldağ eteğinde ve bütün ovaya hâkim bir mevkide bulunan Dikilitaş dik kat çekmektedir. Bu Dikili taş muhtemelen bir Hitit komutanının adına dikilmiş bir mezar olup Anadolu'da ender görülen bir anıt tipidir. Elbistan ovasında ve onu çevreleyen yerlerde bir çeşit mezar olan birçok tümülüs bulunmaktadır. Bunlar Anadolu'nun çok yerinde olanlar gibi taş veya toprakla örtülmüştür. Bu tümülüslerin kemerli, kubbeli, tek veya çift odalı mezar odalarına sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bunların durumu etraflarında bulunan Roma ve daha önceki devirlere ait eserlerin incelenmesi ile kesin olarak ortaya konabilecektir.

Elbistan ovasında eski şehir ve kale harabelerine de rastlanmıştır. Beştepe denilen yerdeki tümülüsler araştırılırken, Yoğun Söğütlü deresinin asıl Söğütlü'yle birleştiği yerin yanında ve Domuğlarla Beştepe arasındaki derin vadinin kayalıkları arasında ve üç yönü tabiatın tahkim ettiği bir yerde büyük bir kaleye rastlanmıştır. Bu kalenin Şerefli suyuna açılan kısmında surun yüksekliği altı metreyi bulmaktadır. Bu kalenin Roma ve sonraki devirlere ait olduğu zannedilmektedir. Yine Elbistan-Darende yolu üzerinde bulunan ve Hititlerden kaldığı sanılan aslanların bulunduğu Arslan Taş da önemli tarihi eserlerden biridir.

Elbistan yöresinde ciddi anlamda ilk ve son kazılar Karahöyük'te yapılmıştır. Bundan başka bölgede çalışma yapılmadığından maalesef bölgenin İlkçağ tarihi yeteri kadar aydınlatılamamıştır. Karahöyük Elbistan'ın 10 km. kuzey batısında olup, 500 m. uzunluğunda, 300 m. genişliğinde ve 22 m. yüksekliğindedir. Burası Hurman Suyu kenarında bulunmaktadır. Hurman Kale-Çavlı Han üzerinden gelen yol buradan Elbistan ve Malatya tarafına geçmektedir. Afşin'e ise Izgın üzerinden gidilir. Burası önemli bir antik yerleşme alanı olup 1880'lerde mezarlığında Hiyeroglif yazı ile yazılmış büyük bir kitabe bulunmuştur. Ayrıca iki de höyük vardır. Karahöyük'te açılan 20 x 20 m. ölçülerinde bir alanda muhtelif yapı katlarına ayrılan üç kültür tabakası bulunmuştur. Bunlardan ilk kültürü temsil eden yapı Roma devrine ait olup M.S. I-III. yüzyıllara ait bir yerleşmenin izlerini taşımaktadır. İkinci kültür tabakasını temsil eden dört yapı katı ise Post -Hitit denilen çağa aittir. Bu yapının evleri alt kattakilere bakınca daha sağlam ve av-

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

luları taş döşelidir. Bu katın M.Ö. XI. yüzyıla ait olduğu tahmin edilmekte olup, Ön Asya ve Ege medeniyetlerine benzer özellikler taşıdığı görülmektedir. Bu katta bulunan eşyalar, İç Anadolu'dakilere benzerdir. Friglerin geç devriyle çağdaş olan bu döneme Post -Hitit demek daha doğru olmalıdır. Son katta çıkan eşyalardan M.Ö. 2000 yılının izleri görülmektedir. Bunlar İç Anadolu'dan çıkanlardan farklılıklar gösterip kendine özgü mahalli özellikler taşımaktadır.

Karahöyük kazısından çıkan en önemli eser ise üç tarafı Hitit Hiyeroglif yazısı ile yazılmış bir kitabedir. Müstakil bir binaya bağlanmayan bu abide, yanında bir de ayrı bir yapı bulunmuştur. Bu kitabe Anadolu'da bulunan eşsiz anıtlardan biri olup, uzun metnin içinde Tanrı, kral ve şehir adları yazılı bulunması, Elbistan bölgesinin ilkçağ insanları hakkında önemli bilgiler elde edilmesini sağlamıştır. Bu bilgilere dayanarak Elbistan yöresinde Büyük Hitit Çağı'nın yaşanmış olduğu söylenebilir.

Karahöyük kazılarında bulunan iki kafatası Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji bölümüne götürülmüştür. Burada Muzaffer Süleyman Şenyürek tarafından yapılan incelemeler Belleten dergisinde yayınlandı. Bu kafataslarının iskeleti dört yapıdan oluşan Karahöyük'ün üçüncü tabakasını oluşturan Post-Hitit kültür katında bulunmuştur. Bir ev tabanı altında etrafı kerpiç ve taşlarla çevrilmiş bir mezar çukurundan çıkan bu iskeletin yanında yalnız tunçtan yapılmış bir yüzükle bir küpeye tesadüf edilmiştir. Bu iskeletin M.Ö.1000'li yıllara ait olduğu tahmin edilmektedir. Bu dönem Orta ve Batı Anadolu'da Frik çağıdır.

İkinci iskelet ise daha altta Post Hitit çağı dördüncü yapı katında bulunup daha eski tarihlidir. Bu iskeletin yanında sadece tunçtan yapılmış bir iğneye rastlanmıştır. Bu iskeletin Büyük Hitit İmparatorluğunun sona ermesinden biraz sonra M.Ö. 1200'le ait olduğu düşünülmektedir. Tabi ki bu iskeletlerin Friklere ait olmadığı bellidir. Çünkü Frikler ölülerini yakarlardı. Birinci iskelete ait olan kafatasının kesin olmamakla birlikte Akdeniz ırkı tipine yaklaştığı görülmektedir. İkinci iskelete ait kafatasının ise Mongoloid ırk tipinin bir özelliğini hatıra getirmekle birlikte, bu ferdin elmacık kemiği ele geçmediğinden ve Elbistan bölgesinin Mongoloid alana uzak olmasından dolayı bu kafatasının Post-Hitit çağından bir evvelki dönem olan Hitit Çağına ait olabileceği daha kesin gibi görünmektedir. Bunlar Hitit Çağına ait olan Anadolu kafalarının Alphin ve Akdeniz tiplerinde olması da bu fikri desteklemektedir.

Sonuç olarak Karahöyük'te yapılan kazı M.Ö. 2000 yılın sonu ile M.Ö.1000 yılının ilk yarısına ait iki iskeletin kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Bu iskeletin ikisi de aralarında bir zaman farkı olmakla birlikte Post-Hitit Çağına aittir. Bu kafataslarının Malatya Arslantepe kazısında çıkarılan Neo-Hitit çağına ait bir kafatası da brachykephal ve

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

alpin tipindedir. Bunlar Post-Hitit Çağında bölgede iki farklı insan tipinin yaşadığına dair delillerdir.

Karahöyük'te bulunan arkeolojik kalıntılardan Roma, Hitit, Frigya dönemlerine ait bulgulara rastlanmıştır. Hitit dönemine ait kalıntıların üzeri hiyeroglif yazı ile yazılmış olup bunların M.Ö. 1900'lere kadar uzanan Kayseri'deki Kültepe (Kaniş) çağına ait buluntulara benzediği tespit edilmiştir.

1.3. Afşin

Maraş bölgesindeki en önemli yerleşim yerinden biri de günümüzde Afşin adını taşıyan Arabissos'tur. Günümüzde Afşin sokaklarında gezdiğinizde eski evlerin duvarlarında ve temellerinde devşirme malzemeye rastlayabilirsiniz. Bu malzemeler eski tapınak ve yapılar-
dan geride kalanlardır. Roma ve Bizans dönemlerinde Arabissos, Germanicia ile birlikte bölgenin önemli şehirlerinden biridir. Bu araştırma ekibi Efsus'taki Ashabü'l-Kehf mağarası ve burada bulunan eserleri de incelemişlerdir. Bu eserlerin Bizans Çağı'na ait olduğu görülmüştür. Hem Tahsin Özgüç hem de İ. Kılıç Kökten'in yaptıkları araştırmalara göre Ashabü'l-Kehf'te İslâmiyet öncesi Hristiyanlar tarafından inşa edilen muhtemelen küçük bir kilise kalıntısının olduğu kanaatine varılmıştır. Hatta hem Tarsus hem de Afşin'deki Ashabü'l-Kehf Mağaralarını ziyaret eden İ. Kılıç Kökten dinî metinlere ve efsanelerde bakılacak olursa, Afşin'deki Mağaranın hadisenin geçtiği yere daha uygun olduğunu belirtmektedir. İlkçağlardan beri Elbistan bölgesi tarihi yollar üzerinde olup Kayseri, Malatya yolu buradan geçmekteydi. Afşin hudutlarında bulunan Hurman kale yolların kesiştiği nokta olup bura Gök-sun, Kayseri, Malatya ve Gürün-Sivas'a giden yolların kesişme noktasıydı

Tahsin Özgüç ve ekibi Tanır taraflarında da araştırmalar yapmışlardır. Eski ismi muhtemelen Tanadaris (Pnadaris) olan Tanır önemli bir antik yerleşim bölgesiydi. Eski dönemlerden M.Ö. XI. yüzyıla kadar buranın önemli bir yerleşim alanı olduğu bilhassa da Yassıhöyük'ün dikkat çektiği tespit edildi. Tanır'daki büyük suyun her tarafı Roma zamanında yontma taşlarla mükemmel bir hale getirilmiştir. Tanır, Kayseri'den gelen ve Sarız-Marabuz-Hurmankale üstünden Malatya, Afşin ve Gök-sun'a giden yolun üstünde bulunan önemli bir merkez durumundaydı. Buraya yakın Hurman Kalesi'nin ise eski ismi Sobagene olması kuvvetle muhtemeldir. Kale, buradan geçen kervan yolunu ve üç boğazı kontrol etmek için yapılan önemli bir stratejik merkezdi. Bu kale çok eski bir yapı olmakla birlikte Selçuklular dönemi izlerini de açıkça gösterir.

İ. Kılıç Kökten, Pazarcık ve Türkoğlu ve Maraş arasında kalan alanda yaptığı yüzey araştırmalarının sonucunda bölgenin eski tarihine ait bazı görüşler ileri sürmektedir. Buna göre: Bölgede tarih öncesi devirlere ait tabii ve yapma mağaralar genel anlamda kaya sığınakları;

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

kaya anıtları (dolmen, menhir vs), eski Yontma Taş Devirleri, bu devirlerin kültür belgeleri, değişik iskân yerleri, fosil kalıntıları, insan ve hayvan iskeletleri ve diğ kalıntıları bulunmuştur.

Yapılan araştırmalarda Türkoğlu ile Köprüağızı arasında açılmış olan Kuruculuk adı verilen küçük bir höyükte tipik Bakır ve Hitit devirlerine ait çanak ve çömlekler görülmüştür. Araştırma ekibi Gâvur gölü'nün kurutulmasına denk gelen bu gezilerinde Adana yolu boyunca araştırmalarına devam ederek Köprüağızı'nda Domuztepe ve Ceceli'de Sivrimine höyüklerini de gezmiştir. Maraş altı denilen ova ile Gaziantep yolu üzerinde Narlı Kasabası arasında da birçok höyük görülmüştür. Ayrıca bu ekibin tespitlerine göre Afşin, Göksun ve Elbistan arasında da pek çok höyük bulunmaktadır. Bu yapılan yüzey araştırmalarında tespit edilen ve araştırma ekiplerini bekleyen arkeolojik alanlar arasında Hanobası Höyüğü, Tanır Köyü'nde Yassı Höyük, Kanlıkavak Köyü'nde Maltepe Höyük ve Bozhöyük de bulunmaktadır. Ayrıca bugün Arıtaş adını alan Hunu Höyüğü Afşin yöresinde bulunan en önemli tarihi yerlerden biridir. Hitit, Roma ve Selçuklu kalıntıları bulunan ve bir kale üzerine inşa edilen Huni Höyüğünde bir de Aslan heykeli bulunmuştur. 130 cm. yükseklikte, 160 m. uzunlukta ve 44 cm. genişlikte bulunan bu heykelin bazı kısımları parçalanmıştır. Burası kazılırsa daha nice eserlerin bulunabileceğini Kılıç Kökten ifade etmektedir. Ayrıca Afşin'in Til-Afşin (Höyükli) köyü de önemli bir eski yerleşim birimidir.

Afşin'in içinde pek çok mozaik parçaları bulunmuş, fakat ihmaller yüzünden orada kalıp tahrip olup gitmiştir. Afşin'in Tanır Kasabası ve çevresinin çok önemli bir tarihi yerleşim yeri olduğu anlaşılmaktadır. Burada Saka mevkiinde Sahren, Boğazpınar, Değirmensuyu, Köprübaşı sahreni, Ayrandede diye anılan büyük kars kaynakları çok eskiden insanların dikkatini çekmiş ve iskân edilmiştir. Bu kaynaklardan bazılarının önlerine çekilmiş bulunan kalın, harçlı yüksek duvarlar, kayalıklara oyulmuş tam veya yarı kalmış suyolları, kanallar, bentler, kitabeler, büyük höyükler ve tümülüsler tarih boyunca kazandığı fakat bugün kaybettiği değerleri gösteren canlı delillerdir. İ. Kılıç Kökten ve Tahsin Özgüç burada önemli bir iddia da ortaya atmaktadırlar. Her iki bilim adamına göre; Bu pınarların önlerinde yükseltilmiş yuvarlak, kalın duvarların Roma devrinde yapılmış Türkiye'nin ilk kaynak barajları olmasının kuvvetle muhtemel olduğunu belirtmektedirler. Kökten, Anadolu'da pek çok vilayet gezdiğini ve Maraş kadar suyu bol olan bir yer görmediğini de ifade etmektedir.

1.4. Göksun

Yapılan araştırmalarda Göksun merkez, Taşoluk, Uzunyelek ve Çataltepe köylerinde kaba ve iri taşlardan dolmen tekniği ile yapılmış, doğu-batı istikametine uzanan 3-4 m. uzunluğunda mezarlara rastlanmıştır. Buralarda kırık çanak parçaları bulunup bunlar Bakır devrine ait olduğu gibi, Roma devrine ait olanlara da rastlanmaktadır. Yapılan

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

yüzey araştırmalarında Çataltepe köyü yakınlarında Tekerek Tepe üzerinde bir höyük tespit edildiği gibi, Göksun yaylalarında pek çok dikili taşlar olup bunlar menhir tipi mezarlardır. Tarihi M.Ö. 2500 yılına kadar giden Göksun ilçesi içinde bulunan höyükte de pek çok buluntuya rastlanmıştır. Günümüzde Belediye tarafından Göksun höyüğü üzerine tesisler yapılarak tarihi özelliği tahrip edilmiştir.

Göksun'un batı bölgesi köyleri ve dağlarında pek çok tarihi bölgeye rastlamak mümkündür. Yaptığımız alan ve yüzey araştırmalarında Hançer deresi ile Göksu deresi arasında kalan Kırıkkilise, Kazandere, Kaleboynu, Kıtıkyu Hacıkodan, Büyükçamurlu ve Küçükçamurlu, Büyük ve Küçükkutu gibi köylerde Hitit, Kapodakya Satraplığı, Helenistik, Selefkos, Roma ve Bizans dönemine ait sunak, kilise, hamam, amfi tiyatro, kale, kaya mezarı ve kaya evler tarihi mekânlara rastlanmıştır. Şu ana kadar hiçbir araştırma yapılmayan söz konusu yerlerde tam bir tarih hazinesi saklıdır. Söz konusu bölge Tufanbeyli'de bulunan ve İlkçağ'da önemli bir tapınma merkezi olan Komana'ya (Şarköy) yakın olmasından dolayı, oraya bağlı olan küçük dini merkezlerin bulunduğu yerlerdir. Kırıkkilise denilen yerde bulunan iki sunak Komana'daki sunak ve mezarı andırmaktadır. Bunların tarihlerini M.Ö. 300'ler ile M.S.300'ler arasında olduğunu söyleyebiliriz. Yine Kazandere'de bulunan kaya mezarlarının ise M.Ö.2000'li yıllarda bölgede yaşayan Hititlere ait olmalıdır.

Yağbasan bölgesi olarak adlandırılan ve Farsak köylerinin bulunduğu bölgede Hançerderesi denilen kanyonun kenarında Aybastı mezarısında bulunan kale ise üzerinde bir demir madeni ocağı işletmesi bulunmaktadır. Bu kalenin üzerinde Hititler dönemine ait olduğunu tahmin ettiğimiz seramik parçalarına rastlanmaktadır. Bu kalenin surları ise Roma dönemini hatırlatmaktadır. Ayrıca kalenin Bizans döneminde de kullanıldığı ve Kilikya Ermenileri zamanında da Sis'e bağlı bir senyörlük merkezi olması kuvvetle muhtemeldir. Hancerdere'si kanyonunun doğusunda Kıtıkyu mezarısı yakınlarında Hititler dönemine ait yerleşim yerlerinin izlerine rastlanmaktadır. Kaleboynu köyü yakınlarında Göksu ile Hancerdere'si çayının birleştiği bölgede Roma, Bizans ve Ermeniler tarafından kullanılan bir kale bulunmaktadır. Vadinin yamacına yapılan kalenin üst kısmında da bir manastır kalıntısı vardır.

Göksun bölgesinin en önemli tarihi alana ise Küçükçamurlu ile Büyükkutu köyleri arasında rastlanır. Tanrıça Ma kültürünün merkezlerinden biri olan Komana ile aynı döneme ait olduğunu düşündüğümüz bu şehir kalıntısı Hamamözü denilen yerde bulunmaktadır. Burasının kalıntılarından Komana'ya eş değerde bir şehre benzemektedir. Sulak bir alana kurulmuş olan bu şehir sırtını doğusunda bulunan bir tepeye dayamıştır. Burada Hamam denilen bir yapı kompleksinin etrafında pek çok tarihî kalıntı vardır. Hamamın kemerleri ve önünde bulunan bir sur

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

kalıntısı hala ayaktaadır. Etrafta bulunan yamaçlarda pek çok kaya mezarına rastlanmaktadır. Buranın 500 metre kadar doğusunda ise önemli bir alan içerisinde kuvvetli ihtimalle bir amfi tiyatro kalıntısının sahnesi hala ayakta durmaktadır. Bu tiyatronun yakınında kayalar içine oyulmuş karşılıklı biri kilise diğeri ise bir sunak bulunmaktadır. Geniş bir alana yayılan bu şehir kalıntılarının bir zamanlar bölgede 10 bin ile 20 bin insan barınacak kadar bir yer olduğunu tahmin ediyoruz. Burada gözle görülür bir şekilde Hitit, Kapadokya Satraplığı, Roma, Bizans ve sonraki dönemlerinin izleri bir tarih şeridi gibi izlenmektedir.

Büyükkutu ve Küçükku köyleri arasındaki yamaçlarda tahrip olmamış üç önemli kaya mezarı veya evi bulunmaktadır. Şimdiye kadarki karşılaştığımız kaya mezarlarından farklı olan bu yapıların bir aile barınacak kadar geniş oldukları ve içlerinde bir iki metre derinliğinde bir kuyu bulunmaktadır. Buralarda M.Ö. 10000 yıllarında insanların yaşadığını söyleyebiliriz. Göksun'da Yiricek, Büyükkızılık, Payamburnu, Çığsar ve Mazgaç, Fındıklıkoyak ve Değirmendere gibi yerlerde kale ve pek çok diğeri kalıntılara rastlamak mümkündür.

Göksun-Kahramanmaraş yolunun güneybatı tarafına düşen ve eski yolun geçtiği güzergâh üzerinde bulunan Çukurhisar köyü çevresinde arkeologlar ve tarihçiler tarafından tespit edilen pek çok mağara vardır. Burada bulunan Süsü köyündeki Kızılmağara ve Karamağara tarih öncesi devirlerden kalmıştır. Süsü dağında 8 m. uzunluğunda ve 6 m. yüksekliğinde bulunan Keksel Mağarası büyük bir kalker kayasıdır. Yine aynı köyde Düzyerleşme eski bir yerleşim alanıdır. Çukurhisar Kalesi ise bir vadi ovası ortasında yükselmiş bulunan bir tepe üzerindedir. Bu kalenin eteklerinde oyulmuş, dış yüzlerinde kabartma insan şekilleri bulunan mezarlar vardır. Kale eteklerinde, yakın düzlüklerde görülen geniş düz yerleşmeler Çukurhisar'ın Madenler Çağında, Hitit ve daha sonraki devirlerde bir iskân sahası olduğunu göstermektedir. Burası Orta Anadolu'yu Göksun yoluyla Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu'ya bağlayan mühim bir geçit olup bu kalede Osmanlı onarım izleri bile bulunmaktadır. Kalenin Göksun yönü tarafındaki eteklerinde ve dere boğazındaki yerde görülen taşlarla yapılmış büyük bir kule çöküntüsünün Roma devrinden önce yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Burası tam geçit ağzında bulunduğundan akınlar sebebiyle yıkıldığı tahmin edilmektedir.

Yaptığımız tespitlerde Çukurhisar kalesinin eski ismi de Gançi olarak görülmektedir. Ayrıca Maraş'ın kuzeyinde Fırın, Bertiz ve Engizek gibi başka kaleler de bulunmaktadır. Andırın bölgesinde ise pek çok kale ve kayalıklar içlerine oyulmuş mezarlıklar bulunmaktadır. Bu bölgenin en önemli yerleşme alanlarından bir olan Geben kalesi de Roma dönemi eseri olduğu izlenimini vermektedir.

1.5. Pazarcık

Maraş'ın 30-35 kilometre güneydoğusunda bulunan Pazarcık Kazası'na bağlı Karahasan Köyü'nde bulunan Bozhöyük'ünde önemli

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

bir yerleşim alanı olduğu dikkat çekmektedir. Bu höyük daha çok bir tümülüse benzemektedir. Resmi izinle yapılan bu höyükteki bir define kazısı 14 gün sürmüş ve bazı seramik ve çeşitli arkeolojik eşyalar çıkması üzerine Maraş Müze müdürünün raporu üzerine kazı durdurulmuştur. Burada bulunan tarlalarda çanak çömlek kırıklarından, taşlardan burasının bir iskân yeri olduğu anlaşılmaktadır. Bu höyük ovoid 60-80 m. yükseklikte olup yaklaşık 400 m. uzunlukta bir sahayı işgal etmektedir. Burada 2,75 m. uzunluğunda ve 5,20 m. genişliğinde ve 10,60 m. derinliğinde açılan bir çukurdan 317 adet arkeolojik eşya bulunup Kahramanmaraş Müzesi'ne konmuştur. Burada yapılan kazıda üst tabakadan Osmanlı ve Roma devrine ait kalıntılar ele geçmiş, ikinci katta Hitit devrine, üçüncü ve dördüncü katlarda ise Bakır devrine, beşinci katta da Neolitik çağa ait eşyalar bulunmuştur. Bozhöyük'te bulunan bazı seramik parçalarının, taştan yapılmış kapların bilhassa beyaz taşlardan işlenmiş çok zarif eşyaların ve tabaka motiflerinin İç Anadolu karakterinden tamamen ayrıldığı da tespit edildi. Görüldüğü gibi Kahramanmaraş hudutları dâhilinde bulunan yüzlerce höyüğün sadece birinden çıkan arkeolojik buluntuların sayısı bile insanı hayrete düşürmektedir.

Antik yerleşmelerden biri olan mağaraların da Maraş bölgesinde sayısının fazlalığı dikkat çekmektedir. 1940-1960 arası yapılan araştırmalar neticesinde Maraş ve çevresinde 14'ü tabii, 20'si de yapma olmak üzere 34 mağara tespit edildi. Bu mağaraların çoğunluğunun Göksun ile Alikayası çevrelerinde olduğu görüldü. Bunlardan bazıları şunlardır; Kömür ve Kavşut köyü mağaraları, Afşin Emir İlyas köyünde Mağaraözü, Afşin yakınlarında Gözmağarası, Huni köyü mağaraları, Elbistan Karamağara, Köpekören Mağara, Keçemağarası, Sarıyatak Mağarasıdır. Maraş'ın kuzeyinde Ahırdağ eteğinde Cancık Mağarası, Maraş Merkez köylerinden Dağdalı Köyü Mağarası, Türkoğlu İlçesi Orçan köyü Mağaraları, Hopur Köyü Mağarası, Yavuzlar köyünde iki mağara, buranın Çadırcı obasında bir Mağara (Delicek köyü) ve Şekeroba köyünde bulunan ve yüzeylerinde resimler çizili olan mağaralar da ilim âlemince tanınmayan diğer yerlerdir.

Bilhassa Çadırcı Mağarası önünde taş oyuyla yapılmış geometrik şekillerde bir kaya mezarı da dikkat çekmektedir. Buraya yakın alanlarda Geç Hititlere ait olduğu tahmin edilen küçük bir öküz şeklinde hayvan ve üzerinde insan olan heykeller bulunmuştur. Yine Türkoğlu'nun Yenipınar köyünün güney tarafında ve halk arasında Yazılıtaş olarak bilinen ve üzerinde bir takım şekil ve yazıların bulunduğu kaya parçası da dikkat çekici yerlerden biridir. Yine Pazarcık ve Çalayançerit İlçeleri hudutları dâhilinde pek çok mağara vardır. Söz konusu bu mağaralar ve kayalarda tarih öncesi Maraş bölgesinde yaşayan insanların izlerini taşımaktadır.

Maraş bölgesinde bulunan mağaraların en önemlisi Maraş-Göksun yolunun sağ tarafına düşen Döngel Mağaralarıdır. Sadece bu

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

mağarada bazı araştırmalar yapılmıştır. Kısık, Süsü, Kızılburun, Döngel gibi isimli dört mahalleden ibaret olan Döngel mevkiinde en eski yerleşim birimi Döngel köyüdür. Bu mağaralar Döngel köyü ile Kızılburun Mahallesi arasında bulunmaktadır. Bunlar Kaleblik (Yörede bulunan güvercinlere halk arasında Kalleb denir), Develik, Örülü, Yağlık, Direkli ve Ortamağaralar gibi adlarla bilinen inlerdir. Yeni Döngel (Kızılburun) Köyü'nde; Yassıkarınca, Tütünlü mağaraları, Kısık; İslî Mağarası da Süsü obalarında. Bunların içinde en büyüğü Kaleblik Mağarası'dır. Şelale ve Göl bu mağarada bulunmaktadır. Bu mağara bir vadi sayı (uçurum) yıkımında ve Tekir suyunun bu kısma batması ile oyulmasından meydana gelmiştir. Derin bir mağara olup içinde toprak dolgusu çok azdır. Bir tabiat harikası olan bu mağaranın içinden akan su korkunç bir gürültü oluşturarak adeta bir fabrikanın çalışmasına benzer. Bu mağaranın biraz yukarısında Develik mağarası bulunur. Burada en iyi ve aydınlatıcı bilgiler Yağlık ve Direkli mağaralarında bulunmuştur.

Bu iki mağara eski Döngel mahallesine yakın bulunmaktadır. Yağlık mağarasında yapılan kazılarda ele geçen seramikler Bakır devrine aittir. Daha alt tabakalarda Neolitik devre ait seramik parçaları bulunmuştur. Burada insan yapımı küçük aletlere de rastlanmıştır. Direkli Mağarası'nda yapılan kazılarda ise daha aşağılara inilince seramik parçaları kesilip bir metreyi bulan karışık siyah, küllü, taşlı bir tabakaya rastlanmıştır. Buradan çıkan seramiklerin bir kısmı Bakır devrine bir kısmı da Neolitik devre aittir. Seramiklerin altında ateş yakılan ocaklık kısımları bulunmuştur. Buralarda çanak çömleksiz tabaka, çakılar, deliciler, bürenler, kazıyıcılar, çekiç ve çekirdekler (nucleus) meydana çıkarılmıştır. Daha aşağıya doğru inen toprak parçasından Paleolitik kata ulaşılacağı tahmin edilmektedir. Tabakaların yatım surları, aletlerin şekiller ve hayvanları bakımından Antalya'daki Karain ve Öküzin mağaralarına benzemektedir. Döngel Mağaralarının bulunduğu alanlar birer tabiat harikası olup, Eski Yontma Taş Devri insanları bu bölgelerde mağaralara yerleşerek yaşamışlar, avlanmışlar ve zamanla bu bölgeden diğer yerlere de yayılmışlardır.

Direkli Mağarası'nda çıkan buluntuların en önemlilerinden birisi de Üst Paleolitik tabakalar içinde Pleistosen'e ait olacağı tahmin edilen et, ot yiyici ve ayrıca kemiricilerden mürekkep bir hayvan grubunun diş ve iskelet kalıntılarıdır. Üst Paleolitik katın altında Orta Paleolitikle ve daha gerisiyle ilgili seviyeler çıkacağı veya tabana ulaşılacağı kestirilemez. En önemli meselelerden biri Maraş Mağaralarında Paleolitik yerleşiminin ve endüstrisinin varlığı ve vesikalarının çok uzakta bulunan Antalya Üst Paleolitikine form ve işçilikleri bakımından tamamen uyumu olmasıdır.

Tarih Öncesi (Prehistorya) bakımından Maraş'ın yeryüzü buluntularına ait vesikalar Elbistan'ın kuzeyinde bulunan Sarıyatak ve Köyceviran arasındaki çakmaktaşı düzlükleriyle, Pazarcık Kazası'nda

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Gani Dağ eteklerinde ve Malatya Yolu çevresindeki düzlüklerde tespit edilmiştir. Buralarda Üst Yontma Taş devrine ait buluntular tespit edilmiştir. Bu aletlerin Adıyaman ve Malatya tarafında bulunanlara benzerlik gösterdiği görülmektedir. Direkli Mağaralarında bulunan eşyalarda diğer yerlerde bulunanlara nazaran daha iyi işçilik göze çarpmaktadır.

İ. Kılıç Kökten'in 1958'de araştırmalar yaptığı Pazarcık Kazısı'nın Gani Dağı çevrelerinde, Sarıl ve Ardıl köyleri arasında tarih öncesi devirlere ait buluntulara rastlanmıştır. Bunlar Alt ve Orta Paleolitik endüstrilerin bulunduğu yerlerdi. Ardıl Çayı boğazının kalkerli suları yüzünde bulunan kalkerli mağaralardan İkizin isimli sığınakta Kökten'in yaptığı incelemelerde çakmak taşından yapılmış Üst ve Orta Paleolitik tipte yonga aletler çıkarılmıştır. Ardıl köyünün kıyısında seramiksiz, kaba çamurlarla örük taş duvar kalıntıları, ocak yerleri bulunan ince, uzun ve rötusuz sileks çakılar tespit edilmiştir. Burada yine ikiye bölünmüş Yamaçtepe denilen bir tümsü dikkat çekmiştir. Buralarda insan yerleşim yerleri vardır. Ancak gerekli kazılar yapılmadığından daha fazla bir şey söylemek mümkün olmamaktadır.

İ. Kılıç Kökten'in araştırmalarından 50 yıl sonra Cevdet Merih Erek başkanlığında bir grup araştırmacı Pazarcık İlçesi sınırlarında yüzey araştırmaları yapmıştır. Bu araştırmalar Pazarcık-Aksu karayolu üzerinde bulunan Kırk Mağaralar ve çevresinde gerçekleşmiştir. Araştırma ekibi burada Paleolitik kültürlerin varlığını ortaya koyan Yontma Taş devrine ait buluntulara rastladı. Burada bulunan Atatan Tepesi mevkiinde çok sayıda Yontma Taş ürünü toplandı. Ayrıca bölgede yaşayanlarca Çeto Mağarası adı verilen bir mağara önünde Paleolitik dönemle ilgili Yontma Taş devri ürünleri görülmüştür. Atatan Tepesinin Kartalkaya Baraj gölüne bakan yüzündeki say yüzü mağaralarında incelemeler yapılmış ve Yusuf'un Kayası ve Atmaca Mağaralarında Üst ve Epi-Paleolitik kültürleri temsil eden arkeolojik materyaller toplanmıştır. Kartalkaya Baraj gölü gövdesi altında bulunan Kartalkaya Mağarasında yine Yontma Taş devri materyalleri ile geç dönem seramik parçaları ele geçirildi. Araştırma ekibi daha sonra Pazarcık'ın kuzeydoğusuna düşen Araban istikametinde incelemelerine devam etmiş olup, Pazarcık-Araban karayolunun Gani Dağı-Ketiler yol ayrımında az sonra başlayan Çetindere Vadisi içerisinde çok sayıda Paleolitik yerleşim yeri saptamıştır. Bu saptanan yerler arasında Zafer 1, Zafer 2 Mağaraları, Tıknaz ve Çiftgöz Mağaraları da bulunmaktadır.

Bu mağaralarda Üst ve Epi-Paleolitik Yontma taş aletleriyle birlikte Geç Dönem bulguları ele geçmiştir. Burada bir metal mızrak ucu da bulunmuştur. Vadinin bitiminde Aşağı ve Yukarı Mülk köyleri yer almaktadır. Yukarı Mülk köyü içinde yoğun çakmak taşı yatakları bulunmuştur. Araştırma ekibi daha sonra Botaş İstasyonu ve Sarıl istikametine yönelmiştir. Sarıl köyü sınırlarında bir geç dönem kaya mezarı, Akeramik Neolitik Höyük ve bir mağaranın yeri belirlenmiştir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Sarıl köyü içinde bulunan Sarıl-Tıkalı Mağara önünde Akeramik Neolitik dilgi ele geçirilmiştir. Akeramik Neolitik höyük üzerinde bir taş mama kabı, bir taş kap parçası ve çok sayıda Yontma Taş devri meteryalleri ile geç dönem seramik parçaları bulunmuştur. Daha sonra Botaş Boru Hattı üzerinde yer alan Mezere (Mezra) köyü civarında devam eden araştırmalarda Paşa Mağarası adı verilen bir mağara belirlenmiştir. Bu mağaranın önünde bir duvar bulunmaktadır. Daha sonra Ufacıklı köyüne varılıp buranın kuzeyinde çok sayıda Roma dönemi mezarları görülmüş ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Bölgede kaya içerisine oyulmuş mezarlar bulunmakla birlikte bazı yapı kalıntılarına da rastlanmıştır. Bu araştırma ekibinin tespitleri daha önce Pazarcık yöresinde yüzey araştırmaları yapan İ. Kılıç Kökten'in tespitlerini desteklemektedir. Neticede Pazarcık İlçesi dâhilinde Hitit ve Asurlara ait yerleşim merkezleri vardır. Yine Bağdınısagır denilen köyde büyük bir eski şehir kalıntısı ile Hititlere ait olduğu zannedilen mağaralar vardır.

İ.Kılıç Kökten'in ön araştırmalarından 35 yıl sonra 1993'te Domuztepe höyüğünde ciddi kazılar başlatılmış ve 1996'da sona ermiştir. Domuztepe Höyüğü kazıları, Kahramanmaraş bölgesinde Karahöyük, Bozhöyük, Hopaz Höyük ve Döngel Mağaraları araştırmalarından sonra tarih öncesi devirlere ait beşinci önemli araştırma alanıdır. Maraş'ın 35 km. güneydoğusunda Köprüağızı istasyonu yakınında Pazarcık İlçesi sınırları dahilinde Tut Dağı'nın bir kilometre güneydoğusunda Kelibişler köyü yakınında bulunan Domuztepe Höyüğü'nde yapılan kazı çalışmalarında bölgenin M.Ö. 5500-4500 yılına kadar giden tarih öncesi devrine ait arkeolojik buluntulara rastlanıldı. Kahramanmaraş Müze Müdürlüğü Başkanlığında ve Amerika Birleşik Devleti uyruklu Elizabeth Carter'in bilimsel danışmanlığında Domuztepe Höyüğü'nde başlatılan kazı çalışmalarında Halaf kültürü ile aynı tarihlere denk gelen bir kültürün kalıntılarına ulaşıldı. Domuztepe Höyüğü'nün *Halaf Çağı* boyunca yerleşme yeri olduğu, Geç Roma ve İslâm dönemlerinde belirli yerlerde iskân gördüğü tespit edilmiştir. Burada Geç Halaf ve Obeid (Kuzey Suriye'de bulunan ve kazı yapılan iki höyüğün adı) özellikle kemikler, taş kaplar, çakmak taşı, obsidyen, boncuk, mühür, tohum, hayvan kemikleri, bakır iğne vesaire eşyalar bulunmuştur. Bu eşyalardan bazıları gerekli bilimsel araştırmaları yapmak amacıyla Elizabeth Carter'ın tarafından izinle Amerika Birleşik Devletlerine götürülmüştür.

Yaklaşık 20 hektarlık bir alana yayılan Domuztepe Höyüğü'nün bu genişliğe ulaşması ilginçtir. Günümüzden 7000-7500 yıl önce bu kadar büyüklükte bir yerleşim merkezinin bulunması, buranın ticarî bir koloni olduğunu göstermektedir. Belki de burası Türkiye'deki en eski yerleşme alanlarından birisidir. Buranın Irak, Kuzey Suriye, Anadolu ve Akdeniz'i birbirine bağlayan ticaret yolunun kesiştiği bir nokta olduğu da anlaşılmıştır. Kuzey Suriye'de Tell-Halaf Höyüğü'nde

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

çıkan arkeolojik bulgularla Domuztepe Höyüğü'ndeki bulguların birbirine benzerliğinden dolayı “*Halaf Çağı*” olarak adlandırılan bir medeniyetin burada yaşadığı kabul edilmektedir. Domuztepe Höyüğü'ndeki kazıda tarih öncesi döneme ait bulunan eşyalar üzerinde çeşitli resimler bulunmaktadır. Bu çizimler arasında bitki, hayvan ve insan sembolleri vardır. Açılan bir mezarda ise birçok insan iskeleti görüldü. Bu örneklerle insanların ölü gömme törenleri hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Domuztepe Höyüğü kazısı ve daha sonra yapılacak kazılarla Maraş bölgesinin yazı öncesi tarihi hakkında daha ayrıntılı bilgilere ulaşılması mümkün olabilecektir. Son yapılan kazılarda Domuztepe höyüğünde Şanlıurfa Göbeklitepe’de bulunan büyük heykellerini küçük maketlerine rastlanmıştır.

Domuztepe Höyüğü'nden başka İ.Kılıç Kökten'in Pazarcık çevresindeki Gani ve Boz dağlarının (Sarıl ve Ardıl köylerinin bulunduğu yer) güney yamaçları ile Maraş-Göksun yolunun sağına rastlayan Delihübek Dağı'nın eteğindeki Döngel Mağaralarında tarih öncesi devirlere ait bulguları ele geçirmesi, insanların binlerce yıldan beri buralara gelip yerleştiklerini göstermektedir. Döngel Mağaraları'nda bulunan kaya resimlerinde buranın tarihinin M.Ö. 40.000 ile 10.000 yılları arasına gittiği anlaşılmıştır. Ayrıca buranın Maraş bölgesinde en eski yerleşim merkezi olduğu da tespit edilmiştir. Yine Maraş'ta bir askeri depo yapımı sırasında çıkan eşyalardan Üst Pleistosen dönemine ait et ve ot obur ile kemiricilerden çeşitli hayvanların diş ve iskeletlerine rastlanmıştır. Afşin-Elbistan bölgesinde Tanır köyü yakınında Yassı Höyük, Maltepe ve Bozhöyük gibi yerler de bu bölgenin en eski yerleşim yerleridir. Gerekli arkeolojik kazıların yapılamamasına rağmen yüzey araştırmaları bu höyüklerin tarihlerini M.Ö. 4.000 yıllarına kadar götürmektedir. Maraş'ın Orta Tunç Çağı'nda önemli bir konumda Mezopotamya ve Kuzey Suriye'yi Orta Anadolu'ya bağlayan yol güzergâhında olduğu görülmektedir. Mezopotamya'dan yola çıkan tüccarlar Birecik'ten Fırat'ı geçtikten sonra Maraş-Göksun yoluyla Kaniş'e gitmekteydiler.

Maraş, Türkoğlu ve Pazarcık arasında kalan bölgede 200 den fazla höyüğün bulunduğu tahmin edilmektedir. Ancak bunların 50 kadarının yeri tespit edilmiştir. Bunlardan Maraş'ın merkez ilçesi sınırları içinde bulunan höyükler şunlardır: Köftül, Halikoca, Çamurlu, Gellez, Yılğın, Kilipsir, Kaybelli, Cincin, Topaloğlu, Göllü, Gelizoğlu, Dede Paşa, Sivrice, Pelit, Yağmalar, Beyazhöyüktepe, Köprü, Postalcı, Kötkızın, Kil, Yarbaş, Küllüce, Yorgan, Önsen, Leblebici ve Hopaz höyükleridir. Şehir yakınlarında Üngüt Köyü Höyüğü de önemli bir yerleşim yeridir. Burada ve Eoğlu (Türkoğlu) höyüklerinde yapılan yüzey araştırmalarında Kalkolitik dönemin yaşandığı tespit edilmiştir.

1.6. Türkoğlu

Kahramanmaraş Müze Müdürlüğü ve Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü tarafından Türkoğlu İlçesi Ceceli Köyü

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

içinde yer alan Kahramanmaraş-Adana Karayolunun kuzeyine düşen Sivrimine höyüğü üzerinde yapılan incelemelerde buranın antik bir yerleşme yeri olduğu tespit edilmiştir. Bu höyük üzerinde yapılan yüzey araştırmalarında Prehistorik (Kalkolitik-Tunç Çağ) pişmiş toprak kap parçalarına ve çakmaktaşı (sileks) parçalarına az sayıda Demirçağ çanak çömleğine rastlanıldı. Ele geçen seramik ve çakmaktaşı parçalarına dayanarak höyüğün Kalkolitik, Tunç ve Demir çağlarında iskân edildiğini söylemek muhtemeldir. Bu höyüğün hemen doğusunda yer alan ve tepe eteklerinde yapılan yüzey araştırmalarında ele geçen sırlı ve kaba seramik parçaları ise buranın Geç Dönemde (Geç Roma, Bizans, Ortaçağ) iskân edildiğini göstermektedir.

Türkoğlu İlçesi sınırları içinde bulunan ve daha önce Geç Hitit stelinin çıktığı Minehöyük de önemli bir antik yerleşim merkezidir. Bu höyük üzerinde İstanbul Üniversitesinden Erkan Konyar'ın başkanlığında bir ekip tarafından yapılan yüzey araştırmalarında höyüğün kuzeybatısındaki kesitte kerpiç sıralarının ve daha önceki yıllarda bulunan Geç Hitit stellerinin görülmesi höyükte geç Hitit Dönemi yerleşmesi olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu höyükte Kalkolitik ve Demirçağ örneklerine de rastlanmıştır. Türkoğlu İlçesi Kılılı Köyü höyüğü ise başka bir antik yerleşim alanı olup bugün üzeri iskân yapılmış ve tahrip edilmek üzeredir. Türkoğlu ilçesi İstasyon Korucu Höyüğü de yine bölgede bulunan önemli bir Prehistorik alandır. Türkoğlu Kılılı Köyü Çakmaktepe, Türkoğlu Sümbüllüınar, Göllühöyük, Türkoğlu Özbek Köyü Höyüğü gibi birçok yerleşim merkezleri daha vardır. Ayrıca Türkoğlu İlçesinin Ceceli Köyünde Deve Sırtı denilen mevkide Kaya mezarları tespit edilmiştir. Bu höyükler ve kaya mezarları Kahramanmaraş Müzesi yetkilileri tarafında tespit edilip tescillenmiştir.

Son yıllarda Kahramanmaraş ili içinde bulunan tarih öncesi devirlere ait yerleşim yerlerinde yeniden araştırmalara başlandığı görülmektedir. Erkan Konyar başkanlığında sürdürülen yüzey araştırmalarında Elbistan, Göksun ve Ekinözü ilçeleri sınırlarında 8, Kahramanmaraş, Pazarcık ve Türkoğlu ilçelerinde 19 adet höyük taranmıştır. 2006 yılında güney ilçeleri dâhilinde konumları belirlenen 12 höyük ise 2008 yılında araştırma programına alınmıştır. Yeri tespit edilen 15 höyük ise daha sonraki yılın programına alınmıştır. Böylelikle Kahramanmaraş dâhilinde 2006 yılından bu yana 54 höyük tespit edilmiştir. Bunların 27 sinde yüzey araştırmaları yapılmış, geri kalanlarda programa alınmıştır. Bu vesile ile genellikle höyük olarak bilinen bu yerleşim yerlerinin durumları incelenmekte, yeni höyükler tespit edilerek sit alanı haline getirilmektedir. Bu yapılan araştırmalarda Kahramanmaraş'ın kuzeyini oluşturan Elbistan, Göksun ve Afşin yörelerinde çıkan arkeolojik buluntularda bu bölgede belirgin bir Hitit ve Erken Transkafkasya kültürü izlenirken, Güneyde Pazarcık, Türkoğlu ve Kahramanmaraş ovalarındaki yerleşmelerde Doğu Akdeniz, Amik ve Çukurova kültürleriyle etkileşim görülmektedir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1.7. Ekinözü (Celâ)

İlçe topraklarında pek çok tarih öncesi devirlere kadar giden yerler bulunmaktadır. Ancak şu ana kadar ciddi bir araştırma yapılmamıştır. Ekinözü ilçesinin kurulduğu mevkiin Hititler, Romalılar ve Bizanslılar zamanında yerleşim alanı olduğu bilinmektedir. Acı suyun çıktığı ve içme denilen yerde Roma döneminden kalan lahit ve çeşitli yapı kalıntıları bulunmaktadır.

1.8. Nurhak

Nurhak ilçesi ve etrafında tarih öncesi devirlere ait yerler bulunmaktadır. Asur ile Kaniş arasında bulunan Nurhak ticaret yollarının geçtiği bir mevkiidir. Kommegene bölgesine yakın bir yerdir. Bundan dolayı tarih öncesi devirlere ait yerleşim yerleri bulunmaktadır.

1.9. Çağlayancerit

Türkmenlerin yerleştiği birkaç köyün birleşmesinden meydana gelen Çağlayancerit'e bağlı yerlerde önemli olarak arkeolojik alanlar bulunmaktadır. Bölgede Roma ve Bizans dönemine ait taban mozaikleri bulunmuştur. Bilhassa Göksu vadisinde yerleşim izleri bulmak mümkündür. Yine Bozlar mevkiinde de tarih öncesi devirlere ait alanlar bulunmaktadır.

2. İlk Çağdan Günümüze Maraş'ın İdari Durumu

2.1. Dulkadirililere Kadar Şehrin İdari Durumu

Maraş, Anadolu coğrafyasında, şimdiye kadar bilinen ilk devlet yapılanmasını gerçekleştiren Büyük Hitit İmparatorluğu zamanında (M. Ö. 2000-1200) bir yerleşim yeri olmuştur. Asur Koloni Çağında (M. Ö. 1975-1723) Kayseri Kaniş ile Asurların merkezi Ninova arasında bulunan Maraş mahalli krallıklar tarafından idare edildi. Mamma ve Luhuzatia adlı mahalli krallıkların Maraş veya kuzey bölgesinde bulunduğu ileri sürülmektedir. Büyük Hitit İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra Anadolu'da hâkimiyet tesis eden Geç Hititler devrinde (M. Ö. 1200-700) Maraş, Gurgum Hitit Beyliği'nin başkenti olur. Nitekim başta Maraş Aslanı olmak üzere Maraş bölgesinde bulunan höyükler ve arkeolojik araştırmalarda çıkarılan tarihi eserler bu devre aittir. Maraş ismi de ilk defa Geç Hititler zamanında, Mezopotamya'da hüküm süren Asur İmparatorluğu'nun kralı II. Sargon'un M. Ö. 711 yılına ait bir yıllığında geçmektedir. Geç Hitit Beyliğinin Asurlular tarafından yıkılmasından sonra Maraş M. Ö. 711-612 yılları arasında Asurluların bir eyaleti olur. Bundan sonra Maraş bölgesi iki İran devletinin hâkimiyeti altına girer. Bunlardan önce Medler (M.Ö. 612-M. Ö. 550) sonra da Persler (M. Ö. 550-M. Ö. 333) Maraş'ta hüküm sürerler. Persler zamanında Maraş, Kapadokya satraplığına (eyalet) bağlanır.

M. Ö. 333'de Asya seferine çıkan Makedonya Kralı Büyük İskender, Persleri İssos muharebesinde yenerek Maraş'ı ele geçirdi. Onun ölümünden sonra komutanlarından Selefkos'un hâkimiyetine geçen Maraş, Selefkoslar İmparatorluğu'nun başkenti olan Antakya'ya bağ-

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

landı. Selekosların idaresinin sona ermesinden sonra M. Ö. 58'de Maraş, Roma İmparatorluğu hâkimiyetine girdi. Bu dönemde Samsat merkez olmak üzere Komegene Krallığı'na bağlı olan şehir, M. S. 395'te Büyük Roma İmparatorluğu'nun doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmasından sonra Doğu Roma İmparatorluğu'nun (Bizans İmparatorluğu) hâkimiyetine girmiştir. Bu dönemde Germanika Eyaleti'nin merkezi olan Maraş, 544'te kısa bir süre Sasanilerin istilası ve kontrolünde kalmasına rağmen tekrar Bizanslıların eline geçti.

Maraş şehri, İslam ordularının Kuzey Suriye'ye yürüyüşleri sırasında Hz. Ömer'in devrinde 637'de Müslümanlar tarafından fethedildi. Müslüman Araplar zamanında Avasım bölgesi oldu. Süğür şehri oldu. Bu süğür şehirlerinin kuzeyde olanlarına merkez oldu. Bir ara Abbasiler zamanında Tarsus'a bağlı süğür şehri oldu. Coğrafi olarak Şam vilâyetinin sınırları içinde kabûl edildi. Kuzeyde uç noktası olarak görüldü. Dört halife, Emevi ve Abbasiler zamanlarında İslam orduları için bir askeri üst olan Maraş, bir ara Mısır ve Suriye'ye hâkim olan Tulu-noğulları (868-905) ve İlşidiler (935-969) gibi Türk devletlerinin hâkimiyeti altına girdi. Bu dönemde artan Bizans saldırıları karşısında bir ara yeniden Bizans'ın eline geçen Maraş'ı, 944'te Hamdanoğullarının Halep kolunun emiri Seyfûddeve Hades'le (Göynük) birlikte ele geçirdi. 300 yıldan beri Hristiyanlar ile Müslümanlar arasında birçok kez el değiştiren ve tahrip olan Maraş'ı Seyfûddeve yeniden kurdu. Hamdaniler zamanında parlak bir dönem geçiren Maraş 962'de yeniden Bizansların idaresine geçti.

1071'e kadar onların idaresinde kalan Maraş, söz konusu tarihte Bizans imparatorluğun âsî bir generali olan Ermeni asıllı Philaretos'un eline geçti. Philaretos, Maraş merkez olmak üzere Çukurova'dan Urfa'ya kadar uzanan topraklarda bir feodal beylik kurdu. Ancak Philaretos'un bu hâkimiyeti çok uzun sürmedi. Zira 1086'da Maraş'ı, Selçuklu komutanlarından Emir Buldacı fethetti. Bu Türk komutanı 1086'dan 1097'e kadar Elbistan, Efsus ve Göksun da dâhil olmak üzere Maraş bölgesini tamamen fethederek bir Selçuklu Beyliği kurdu. Bu beyliğin merkezi durumuna getirilen Maraş, haçlı seferlerinin başlaması üzerine yeni tehdit ve tehlikelerle karşı karşıya geldi. Nitekim bu seferlerin başlamasından hemen sonra 1097'de Haçlılar tarafından istilâ edildi.

Maraş'ı istilâ eden Haçlılar burada bir Haçlı senyörlüğü kurdular. Bu süreçte Maraş, Haçlı Senyörlüğüne bazen Antakya Haçlı Prenskepliği'ne bazen de Urfa'da Haçlı Kontluğu'na bağlı olarak yönetildi. Maraş Haçlı senyörleri Kuzey İtalya'da yaşayan Norman asıllı soylulardı. Haçlılar zamanında Maraş 1136'da Danişmentli Melik Muhammed tarafından fethedilse de bu fetih kalıcı olmadı. Maraş bölgesindeki Haçlı hâkimiyetine Selçuklu sultanı I. Mesut son verdi. 1149'da Selçuklu Sultanı I. Mesut Maraş'ı fethederek Elbistan'la birlikte burayı oğlu II. Kılıçarslan'a verdi. II. Kılıç Arslan zamanında 1173'te Maraş

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Türk asıllı Musul Atabeyi Nureddin Mahmut'un eline geçti. 1174'te Nureddin'in yerini alan Selahaddin Eyyûbî Maraş üzerinde hak iddia etse de şehri Selçuklulara bırakmak zorunda kaldı.

Bu dönemde Maraş bir yandan Suriye'den gelen Türk hükümdarlarının bir yandan da Kilikya Ermenileri ile Antakya Haçlılarının saldırılarına maruz kaldı. Bu yüzden II. Kılıç Arslan, Maraş'ı komutanlarından Hüsameddin Çoban'a iktâ olarak verdi. 1180'lerden 1258'e kadar Maraş, çevresi ile birlikte bu Hüsameddin Çoban, oğulları ve torunları tarafından idare edilmiştir. Selçuklular zamanında Maraş ve Elbistan'ın ayrı ayrı idare edildiğini görmekteyiz. Elbistan doğrudan doğruya Selçuklunun merkezi olan Konya'dan gönderilen valiler tarafından idare edilirken, Maraş bir Uç beyliği olup sultana bağlı müstakil bir emir tarafından idare edilmiştir. Maraş Uç Beyliği'nin başına ilk olarak Hüsameddin Çoban Bey, sonra oğlu İbrahim Bey ve daha sonra da torunu Nusretüddin Hasan bey geçmiştir. Nusretüddin Hasan Bey'in 1234'te öldürülmesinden sonra oğulları Muzaffereddin ve İmadeddin babasının yerini alırlar. Nusretüddin Hasan Bey zamanında 1216-1230 tarihleri arasında bölgede önemli imar ve inşaa faaliyetleri yapılmıştır. Nitekim Afşin'deki Ashabü'l-Kehf mağarasındaki meşhur eserler bu dönemde inşaa edilmiştir.

Kilikya Ermenileri Anadolu'yu işgal altında tutan Moğolların yardımı ile Maraş'ı 1258'te istilâ ederek 1298'e kadar ellerinde tuttular. 1298'te Mısır Memluk sultanlarından Hüsameddin Lâçin tarafından Maraş, Ermenilerin elinden alındı. 1337'ye kadar Memluklar tarafından idare edilen Maraş, Halep naipliğine bağlı olarak idare edilmiştir.

2.2. Dulkadir Beyliği Döneminde Maraşın İdari Durumu

Memluklar bu dönemde Maraş bölgesine Oğuzların Bozok koluna bağlı Bayat, Beydilli ve Avşar boylarına mensup Türkleri yerleştirdiler. Bu boylardan birine mensup olan Zeyneddin Karaca Bey adlı Türkmen lideri 1337'de Maraş ve Elbistan'da Dulkadir Beyliği'ni kurmuştur.

Kısa sürede büyüyen Dulkadir Beyliği emirleri Memluklara karşı ayaklanarak bağımsız ve müstakil olmak için mücadeleye giriştiler. Dulkadir Beyliği'nin Memluklulara karşı verdiği bu mücadelede beylik zaman zaman büyük sarsıntılar geçirse de ayakta kalmayı başardı. Dulkadir Beyliği zamanında Maraş'ın Elbistan'la birlikte beyliğin merkezi olduğu görülmektedir. Dulkadirliiler Maraş'ı genellikle kışlık, Elbistan'ın ise yazlık merkez olarak kullandılar. Bu dönemde Maraş'ı Zeyneddin Karaca Bey, Halil Bey, Seveli (Suli) Bey, Sadaka Bey, Nasreddin Mehmet Bey, Süleyman Bey, Melik Arslan Bey, Şahbudak Bey, Şehsuvar Bey, Alaüdddevle Bozkurt Bey ve Şehsuvaroğlu Ali Bey olmak üzere 11 bey yönetti. Dulkadiroğulları beyliğinin sınırları batıda Kırşehir ve Yozgat'tan doğuda Harput ve Diyarbakır'a, kuzey'de Darende'den güneyde Antakya ve Hassa'ya kadar

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

uzanmaktaydı. Bu devirde Maraş ve Elbistan bölgesi Timur, Akkoyunlu, Memluk ve Safevi gibi Türk devletlerinin istilâsına uğramıştır. Safevi hükümdarı Şah İsmail'in 1507'de Elbistan'ı yakıp yıkması ile Dulkadir Beyliği'nin merkezi Maraş'a taşındı. Bu dönemde Dulkadir Beyliğinin Merkezi durumuna gelen Maraş'ta Dulkadir Beyliği'nin bir takım imar faaliyetlerine giriştikleri tarihi kayıtlardan anlaşılmaktadır. Nitekim Maraş'ın Sarayaltı mahallesinde bir Dulkadirli sarayının olduğunu yine bu kayıtlardan öğrenmekteyiz. Son Dulkadir beyi Şehsuvaroğlu Ali Bey, 1515'te Elbistan'ı yeniden merkezi yaptı. Ali Bey zamanında (1515-1522) Dulkadir Beyliği Osmanlılara tâbi' olarak varlığını kısmen devam ettirdi.

2.3. Osmanlı Döneminde Maraş'ın İdari Yapısı

1522'de Ali Bey'in öldürülmesinden sonra Maraş ve Elbistan yöresi kesin olarak Osmanlı Devleti'ne bağlandı. Dulkadir Beyliği, Osmanlılara katıldığı zaman hudutları Maraş, Elbistan, Göksun, Andırın, Zamantı (Pınarbaşı), Kayseri, Kırşehir, Ankara, Bozok (Yozgat), Malatya, Darende, Harput (Elazığ), Besni, Hısn-ı Mansur (Adıyaman), Kâhta, Gerger, Diyarbakır, Urfa, Çermik, Rumkale (Halfeti), Ayıntap (Antep), Pazarcık, Bulanık, Gündüzlü, Amik Ovası, Antakya, Güğercinlik, Trablusşam, Sis (Kozan), Kars-ı Zulkadiriye (Kadirli), Üzeyr (Payas) ve Ayas'tan (Yumurtalık) ibaretti. 1523'ten itibaren Vilayet-i Maraş olarak adlandırılan Bozok ve Maraş sancakları Dulkadir topraklarını oluştuyordu.

Bozok Sancağı Bozok ve Kırşehir kazalarından oluşurken, Maraş sancağı da Maraş, Zamantı (Pınarbaşı) Kars-ı Zulkadiriye (Kadirli) ve Elbistan kazalarından oluşuyordu. Osmanlı döneminde Maraş'a ilk yönetici olarak Koçi b. Halil Bey adlı birisi atanmıştır. Osmanlıların Maraş ve Elbistan'da Dulkadirliilerin gücünü kırmak amacıyla bölgeyi ilk olarak 1523'te Rum beylerbeyliğine (Sivas) bağladıkları anlaşılmaktadır. Bu idari düzenleme uzun sürmemiş, kısa bir süre sonra bu defa Maraş ve Elbistan Karaman (Konya) beylerbeyliğine bağlanmıştır. 1531'de ise Maraş ve Elbistan, Karaman eyaletinden ayrılarak Vilayet-i Zulkadiriye adı altında Dulkadir Beylerbeyliği oluşturulmuştur. Vilayet ya da Beylerbeylik Osmanlı Devleti'nde en büyük idari birimdir.

Maraş ve Elbistan'da iki yüzyıla yakın hâkimiyet süren Dulkadir Beyliğinden dolayı kurulan bu eyalete Dulkadir veya Zulkadir Eyaleti adı verilmiştir. Yeni kurulan Dulkadir Eyaleti Maraş, Ayıntap (Antep), Sis (Kozan) ve Bozok (Yozgat) livalarından oluşmuştur. Maraş Eyaleti'nin Bozok Livası zamanla Rum Eyaleti'ne bağlanmış, Sis ve Ayıntap ise Halep Eyaleti'ne bağlanmıştır. Sis bölgesi daha sonra 1571'de Kıbrıs Eyaleti'ne bağlanmıştır. 1523 tarihli Maraş Tahrir Defteri'ne göre Dulkadir Vilayeti, Maraş ve Elbistan sancaklarından oluşmaktaydı. Elbistan Sancağı Elbistan, Göksun, Gedik ve Çubuk olmak üzere dört nahiyeden oluşmaktaydı. Maraş sancağı ise Maraş, Keferdiz

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

(Sakçagözü), Pazarcık, Güvercinlik (İslâhiye), Tiye (Hassa), Kargulık, Kars (Kadirli) ve Andırın nahiyyelerinden meydana gelmekteydi.

1526 tahririne göre ise Maraş sancağı, Maraş, Elbistan, Kars ve Zamantı kazalarından oluşmaktaydı. Maraş'ın nahiyyeleri ise Maraş, Kemer (Şekeroba), Keferdiz (Sakçagöz), Karahayıt (Karahöyük-Çobantepe), Aladinek, Pazarcık, Güvercinlik, Göynük, Tiye, Kargulık, Haruniye, Andırın, Zeytun, Fırnuz ve Bayındır'dı. Bu tarihte Maraş'ın 53 mahallesi bulunmaktaydı. Zamanla Hısn-ı Mansur nahiyesi de Maraş Sancağı'na bağlanmıştır. Elbistan kazası Sason, Sarsab, Aynu'l-Arus, Ahsendere, Hurman, Nurhak ve Nergele olmak üzere 8 nahiyyeden oluşmaktaydı. Kars kazası ise (Kadirli), Mağara, Çokak, Meklebin, Kars (Kadirli), Köstere ve Göksun nahiyyelerinden oluşmaktaydı. Zamantı kazası ise Hınzırî ve Gömülgün, Pınarbaşı, Çörşeközü, Zamantu, Çörmüşek nahiyyelerinden oluşuyordu. Bir ara Kayseri Sancağı'na bağlı Talas dahi Maraş'a bağlanmıştır.

1531'den sonra Malatya sancağı da Maraş Eyaleti'ne bağlanmıştır. Malatya sancağı 1830'lara kadar Maraş Eyaleti'ne bağlılığı devam etmiştir. Ancak bu süreç içinde Malatya sancağının Maraş Eyaleti'nden ayrıldığı ve Diyarbakır Eyaleti'ne bağlandığı da olmuştur. Maraş'ın bir Eyalet merkezi olarak idarî statüsü XVII. ve XVIII. yüzyıllar ile XIX yüzyılın ilk yarısında da devam etmiştir.

2.3.1. Maraş ve Adana Eyaletlerinin Birleştirilmesi

1839-40 yıllarında Maraş, isyancı Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa tarafından işgal edildi. 18 ay Maraş'ı elinde tutan İbrahim Paşa, babasının Osmanlı devleti ile yaptığı anlaşmayla şehri boşalttı. Mısırlıların işgali sırasında Beylerbeylik (Valilik) merkezi Maraş aynı zamanda Paşa Sancağı'ydı. Zülkadir Eyaleti de denilen Maraş ve buraya bağlı olan kazaların yönetilmesini güçleştirmiştir. Bu yüzden bölgede devlet otoritesi ortadan kalkmış ve buna bağlı olarak birçok isyan çıkmıştır.

Maraş ve çevresinde düzeni sağlamak için 1845'ten itibaren Adana Eyaleti'ne bağlanması için girişimler başlamıştır. Bu duruma gerekçe olarak bölgedeki aşiretlerin iskân edilmesi ve vergilerin toplanabilmesinin bu şekilde gerçekleştirileceği ileri sürülmüştür. Bölgeye yönelik bu idarî düzenleme ile ilgili yapılan çalışmalarla yaklaşık üç yıl sonra bu birleşme gerçekleşmiştir. Alınan bir kararla 1848'de Sultan Abdülmecit'in emriyle ilk önce Zülkadir Eyaleti, Adana Eyaleti ile birleştirilmiştir. İki eyalet artık birlikte idare edilmeye başlanmıştır. 1848'de Maraş Eyaleti'nin Valisi olan Tosun Paşa'nın görevine son verilerek Adana Valisi Osman Paşa'ya Maraş Valiliği'ni de yürütme görevi verilmiştir. Bundan sonra Maraş sancak olarak idarî birimdeki yerini almış ve burayı da bir mutasarrıf idare etmeye başlamıştır. Maraş'ın merkezine ise bir kaymakam tayin edilmiştir. 1848'de Adana ve Maraş Valisi olarak Mustafa Paşa tayin edilmiştir. Maraş Sancağı mu-

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

tasarrıflığına ise Köse Mehmet Paşa getirilirken Maraş kaymakamı olarak da Abdi paşa tayin edilmiştir.

2.3.2. 1854'te Maraş'ın Bağımsız Mutasarrıflığa Dönüştürülmesi

1854'te Maraş sancağı, Adana Eyaletinden ayrılarak müstakil bir sancak haline getirilmiştir. Bu tarihten bir müddet sonra Osmanlı Devleti'nde ıslahat hareketlerinin bir devamı olarak yeni bir sürece girilmiştir. 1856 tarihli ıslahat fermanı ile Osmanlı Devletinin tebaası olan gayri Müslimlere yeni bir takım haklar getirilmiştir. Bu ferman ile birlikte esasen Millet-i hâkime olan Müslümanların gayr-i Müslimler karşısındaki hâkim unsur olma özellikleri ortadan kalkmış ve yeni bir durum ortaya çıkmıştır. Müslüman gayrimüslim ikiliğini ortadan kaldırarak, vatandaşlık temelinde eşit şartlarda bir toplumsal yapıyı ön gören bu anlayışın imparatorluğun farklı bölgelerinde olumsuz bazı yansımaları ve sonuçları ortaya çıkmıştır. Nitekim getirilen bu hakları kendileri açısından büyük bir güvence olarak gören gayri Müslimler kazandıkları bu öz güvenle hiçte kabul görmeyen nahoş bazı hareketlerde bulunmaya başlamışlardır. Bu durum Müslümanlarla gayri Müslimleri karşı karşıya getirirken zaman zaman yerel yöneticilerle bu azınlık unsurlar arasında sorunların yaşanmasına yol açmıştır. Nitekim bu fermanın yayınlanmasından sonra imparatorluğun bazı bölgelerinde bu tür olayların yaşandığı bilinmektedir. Bu olayların yaşandığı bölgelerden biri de Maraş olmuştur.

Maraş'ın bağımsız sancak olduğu dönemde Islahat Fermanı'na karşı bir isyan patlak vermiş ve olaylar sırasında şehirde bulunan bir İngiliz konsolos vekili ve yakınlarının öldürülmesi ile sonuçlanan bir olay cereyan etmiştir. Maraş'ta yeniden asayiş sağlamak amacıyla Adana Eyaleti vâlisinin ve askerlerinin Maraş'a geldikleri ve sükûneti sağladıkları anlaşılmaktadır. Maraş, 1866'yılına kadar müstakil bir sancak olarak idare edildi.

2.3.3. Maraş'ın Halep Eyaleti'ne Bağlanması

Maraş sancağı 1866'da müstakil bir sancak iken Halep Eyaleti'ne bağlandı. Bu idâri düzenlemenin gerekçesi olarak Halep'in Maraş'a olan yakınlığı ve idâresinin daha kolay olacağı gösterilmiştir.

1867'de çıkarılan Vilayet nizamnamesine göre Maraş Sancağı'nın Elbistan, Andırın, Pazarcık, Zeytun, İslâhiye ve Bulanık (Bahçe) olmak üzere altı kazası bulunmaktaydı. Daha önce nahiye statüsünde olan Zeytun bu nizamname ile kaza haline getirilmişti. 1868'de ise Hassa da Maraş'a bağlı kazalardan biri haline getirildi. 1878'de Maraş Sancağı'na bağlı olan Hassa, İslâhiye ve Bulanık (Bahçe) kazaları yeni kurulan Cebel-i Bereket (Osmaniye) Sancağı'na bağlandı. 1908'de Andırın kazası bir nahiye haline getirilerek bu kazaya bağlı olan Göksun nahiyesi ise kaza yapıldı. Andırın da Göksun'a bağlandı. Maraş sancağı 1915'te Halep'ten ayrılarak müstakil liva oldu. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasından itibaren de Maraş Vilayet olarak idarî sistemde yerini aldı.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

2.3.4. Maraş'ın Tekrar Eyalete Dönüştürülmesi

Fırka-İslâhiye'nin kurulması ile Maraş, Kayseri, Adana ve Antakya bölgesinde yaşayan Türkmenlerin iskân edilmeleri için çıkarılan irade ile Ahmet Cevdet Paşa ve Derviş Paşa Fırka-i İslâhiye ıslahatını gerçekleştirmek için bölgeye gönderildiler. Fırka-i İslâhiye'nin önemli merkezlerinden biri olan Maraş, Halep eyaletinden ayrılarak yeniden eyalet statüsüne alındı ve Ahmet Cevdet Paşa da valiliğe atandı. Cevdet Paşa'nın Maraş Valiliği 18 gün sürdü. Bu sırada Balkanlarda başlayan isyanlar sebebiyle Cevdet Paşa ve Fırka-i İslâhiye'de görev alan askerlerin o bölgeye kaydırılması üzerine Maraş Eyaleti kaldırılarak yeniden Halep'e bağlandı.

2.3.5. Maraş'ın Müstakil Sancak Haline Gelmesi

1 Mart 1910 tarihinde Halep Eyaleti'nin bir sancağı olan Maraş'ın, müstakil bir mutasarrıflık haline dönüştürülmesi için yapılan müracaat değerlendirmeye alınmıştır. Ancak yapılan bu müracaat beş yıl sonra sonuca bağlanarak, 3 Mart 1915 tarihinde Maraş'ın iktisadi yönden gelişmesi ve iyi idare edilebilmesi için Halep'ten ayrılarak müstakil sancak haline getirilmiştir. Maraş'a bağlı kazalar da aynı statülerini devam ettireceklerdir. Bu idari yapılandırmadan sonra Maraş livasına gönderilecek resmî evrakların yeni duruma göre düzenleneceği de ifade edilmiştir. Ayrıca Maraş Sancağı'nın ayrı bir bütçesi hazırlanmıştır. Aynı tarihlerde Elbistan'da müstakil liva (il) olmak içimn müracaat etmiştir. Gerekçe olarak Maraş Sancağına uzak omasından dolayı il olmak istemiştir. Ancak hem Dulkadir Beyliği hem de Osmanlı döneminde hatta Selçuklular zamanında dahi Elbistan ve Maraş birlikte idare edilmiştir. İki kentin birbirleriyle bu ilgisi, kültüel ve iktisadi bağlardan dolayı günümüze kadar birlikte yönetilmiştir.

2.4. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet döneminde bir vilayet olan Maraş'ın Elbistan, Göksun ve Andırın kazaları vardı. 1941'de Gaziantep'e bağlı Pazarcık Maraş'a bağlandı. Efsus adıyla bir nahiye olan Afşin 1944'te kaza haline getirildi. Eloğlu nahiyesinin ismi Türkoğlu olarak değiştirilerek 1960'da kaza yapıldı. Celâ ise 1958'de belediye haline getirilip 1991'de ise Ekinözü adıyla kaza yapıldı. 1971'de Elbistan'a bağlı bir belediye haline getirilen Nurhak ise 1990'da kaza yapıldı. Daha önce Bertiz'e bağlı bir köy olan Çağlayanerit 1987'de İlçe oldu. Çağlayanerit köylükten doğrudan kaza olan nadir yerlerden biridir.

2.4.1. Maraş Belediyesi'nin Kurulması

Maraş'ta ilk belediye teşkilatı 1870'de kurulmuştur. Bu dönemde Belediye başkanları seçimle değil atamayla göreve getirilmişlerdir. Maraş'a ilk belediye başkanı olarak Kazancızade Sâdi Efendi atanmıştır. Müderris olan Sâdi Efendi Abdülhamid döneminde İstanbul'da devlet yönetiminde muhtelif görevler almıştır. İstanbul'da vefat eden Sâdi Efendi'nin çocukları oraya yerleşmişlerdir. Onlar da babaları gibi devlet bürokrasinde görevler almışlar ve başarılar göstermişlerdir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Sa'di Efendi belediye başkanlığı döneminde belediyenin bütçesinin çok az olduğu ve bundan dolayı da gelirini artırmak için bazı önlemler aldığı görülmektedir. Bu önlemler arasında şehirde kurulan pazar esnafından vergi almak, Pınarbaşı'ndan gelen ve bahçelerin sulandığı arklardan faydalananlardan su bedeli almak, arıcılardan bal vergisi almak, kesilen hayvanlardan ve esnaftan bazı vergiler almak gibi uygulamalar yaptığı anlaşılmaktadır.

Belediye teşkilatları kurulduğunda sağlık hizmetleri görevlerinin bir kısmı da buraya bağlanmıştı. Maraş Belediye'sinin bir sağlık hizmetlerini yürütmek için kadrosunda bir tabip ve ebe bulunmaktaydı. Belediyenin kadrosunda Müslüman ve Hristiyan olmak üzere birçok tabip görev yapardı. 1912'de Ebe'nin ismi Aliye Hanım olup maaşının 600 kuruş olduğu kayıtlıdır. Bunların önemli ölçüde giderlerinin olduğu görülmektedir. Bu giderlerin arasında ilaç ve şırınga masrafları önemli bir yer bulmaktaydı. Maraş Belediyesi'nde bir mimar ve bir mühendis istihdam edildiği de anlaşılmaktadır. Mimar olarak 1896'da Ermeni Kaküd Ağa görev yapmaktaydı. Eczacı olarak 1915'te Simitof Necor Efendi görev yapıyordu. Belediye tabibi olarak 1898'de Talib Efendi vardı. 1908'de Hüsnü Nimetullah Efendi tabiplik yapmaktaydı. Maraş belediyesinde görev yapan memurların maaşlarını zamanında alamadıkları anlaşılmaktadır. 1911'de Belediye tabibi Parsih Efendi'dir.

Sıtma hastalığı sebebiyle Maraş belediyesinin şehrin yakınında çeltik ekimini yasaklamayı düşündüğü anlaşılmaktadır. Bundan dolayı da büyük çiftçilerle belediye arasında davaları olmuştur. Mesela 1920'de Tefsirzade Çiftliği arazisi varisleri Kadızade Fehmi ve Tefsirzade Zeki'nin belediye ile aralarındaki ihtilaf meydana gelmiştir. Arazi sahipleri çeltik ekiminin yasaklanmasına karşı çıkmışlardır. Yine belediye hijyen kurallarına uyulmasını isteyerek fırınlarla ilgilide bir karar alarak uygulamaya başlamıştır.

Cumhuriyete kadar listesini sunduğumuz Belediye başkanları genelde şehrin ileri gelenleridir. Listenin sonundaki Lütfi Köker Elbistanlı olup Maraş'ta Türk asıllı ilk modern eczacıdır. Modernleşme sürecinin de temsilcisidir. Elbistan Kazası'nda ise belediye teşkilatı 1871 yılında kurulmuş olup ilk belediye başkanı Mahmut Ağa'dır. Pazarcık Kazası'nda ise belediye teşkilatı 1872'de kurulmuştur. Burada ilk Belediye başkanı Hüseyin Ağa'dır. Zeytun'da da 1872'de Belediye teşkilatı kurulmuş olup başkan atanmamıştır. 1873'te İslâhiye ve Bulanık'ta (Bahçe) belediye teşkilatları kurulmuştur. İslâhiye'nin ilk belediye başkanı İbrahim Hakkı Ağa, Bahçe'ninki ise İbrahim Efendi'dir.

1872-73 yılları arasında Maraş belediye reisi Mahmut Efendi, 1873-76 arasında ise müderris Necip Efendi'dir. Başarılı bir belediye reisliği yapan Necip Efendi daha önce de Maraş Naipliği (kadı) yapmıştır. Necip Efendi ve başkâtibi Ömer Lütfi Efendi hakkında Hristiyanlar iftiralarda bulunarak onları şikâyet etmişlerdir. 1876'da belediye

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

reisi olarak Halil Süreyya Efendi'nin adı geçmektedir. 1876'da Maraş Belediye reisi Ali Efendi olup, bu şahıs 1898'e kadar birkaç defa bu göreve atanmıştır 1881'de ise Maraş belediye reisi Mehmet Said Efendi'dir. Daha önce tahrirat müdürlüğü yapmıştır. O görevinden azledilerek mahkemede yargılanmıştır. 1882'de Maraş Belediye reisi Osman Efendi'dir. 3.8.1890'da ise Ali Efendi görülmektedir. Ali Efendi'nin kardeşi Ziraat bankası memurluğu yapmaktaydı. Her ikisi hakkında da şikâyetler yapılmıştır. Ali Efendi 1898'e kadar Maraş belediye reisliğine devam etmiştir. 1898'de Maraş Sancağı Belediye Reisi Beyazıtlı Ahmet Paşazade Abdülkadir Bey'dir. Yol yapımı hizmetlerinden dolayı kendisine paşalık unvanı verilmiştir. Ancak 1901'de Beyazıtlı Abdülkadir Paşa görevinden azledilmiş olup onun yerine Hacı Efendi getirilmiştir. 1902'de Beyazıtlı Abdülkadir Paşa'nın amcası Said Paşa'nın oğlu Şükrü Paşa belediye reisi olmuştur. Onun da başarılı hizmetlerinden dolayı ödüllendirildiği görülmektedir. 1903-1906 arasında Halil Süreyya Efendi, 1906-1909 arasında da Ali Rıza Efendi Maraş belediye reisliği yapmıştır. 1909'da ise Maraş belediye reisi olarak Necipzade Derviş Efendi görülmektedir. 1915'te Maraş belediye reisliğine Arifioğullarından (Sezal) Bekir Sıtkı Bey getirilmiş olup Millî Mücadele döneminde önemli hizmetler yapmıştır.

s.n.	Belediye Başkanının Adı	Görev Yaptığı Yıllar
1	Kazancı Sa'di Efendi	1870-1872
2	Mahmut Efendi	1872-1873
3	Necip Efendi	1873-1876
4	Mehmet Said Efendi	1876
5	Halil Süreyya Efendi	1876
6	Ali Efendi	1876-78, 1884-89, 91-95, 1898
7	Osman Efendi	1882-83
8	Beyazıdzade Abdülkadir Bey	1898-1901
9	Hacı Efendi	1901-1902
10	Beyazıdzade Hacı Şükrü Efendi	1902-1903
11	Halil Süreyya Efendi	1903-1906
12	Ali Rıza Efendi	1906-1909
13	Necipzade Derviş Efendi	1909-1915
14	Bekir Sıtkı Bey	1915-1920
15	Lütfi Köker	1922-1925

1925 Yılına Kadar Maraş Belediye Başkanlığı Yapmış Olanların Listesi

Bu Kısımın Kaynakları

Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 21-29 (yay. Cavit Baysun), Ankara 1988.

ALTINÖZ, İsmail, *Dulkadir Eyaleti'nin Kuruluş ve Gelişmesi*, Kahramanmaraş 2009.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

BAYAZIT, Bekir Sami, *Kahramanmaraş'ta Bayazidoğulları Tarihi*, Kahramanmaraş 1988.

GÖKHAN, İlyas, “Arapların Fethinden Selçuklular Zamanına Kadar Maraş”, *Belleten*, C. LXXIII, S. 266 (Nisan 2009), ss. 35-76.

_____, “Maraş Haçlı Senyörlüğü”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 172 (2008), ss. 71-106.

_____, “XIII. Yüzyılda Maraş”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 13 (2005), ss.191-222.

Maraş Tahrir Defteri (1563), C. I-II, (Yay: Refet Yinanç -Mesut Elibüyük), Ankara 1988.

Osmanlı Salnamelerinde Maraş Sancağı, I, (haz. Sait Öztürk), İstanbul 2006.

SOLAK, İbrahim, *XVI. Asırda Maraş Kazası*, Ankara 2004.

YİNANÇ, Refet, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1988.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (Boa) Belgeler:

BOA, Cevdet Dâhiliye (C.DH.), Dosya No:106, Gömlek No: 5257 24/Z/1243 (Hicrî).

21/N /1262 (Hicrî Dosya No:13 Gömlek No:52.

17/M /1271 (Hicrî Dosya No:167 Gömlek No:12)

05/Ca/1289 (Hicrî) Dosya No:31 Gömlek No:28.

18/S /1328 (Hicrî)Dosya No:69/-1Gömlek No:79Fon Kodu: DH.MUİ.

16/R /1333 (Hicrî)Dosya No:222Gömlek No:21Fon Kodu: DH.İD.)

29/Z /1292 (Hicrî) Dosya No:117 Gömlek No:71 Fon Kodu: DH.SAİD)

12/L /1298 (Hicrî) Dosya No:1337 Gömlek No:62 Fon Kodu: DH.MKT.

16/Z /1307 (Hicrî) Dosya No:1747 Gömlek No:62 Fon Kodu: DH.MKT

17/C /1316 (Hicrî)Dosya No:2127Gömlek No:24Fon Kodu: DH.MKT)

02/Z /1318 (Hicrî) Dosya No:53Gömlek No:66Fon Kodu: Y..PRK.UM.

BAO,24/Ra/1320 (Hicrî)Dosya No:532Gömlek No:39 Fon Kodu: DH.MKT

20/Ş /1333 (Hicrî)DosyaNo:90Gömlek No:12 Fon Kodu: DH.UMVM

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

BİRİNCİ BÖLÜM MARAŞ'IN İLKÇAĞ TARİHİ

1.1. Maraş Adının Anlamı ile İlgili Görüşler

Maraj, Markasi, Marasion, Margas, Margaji, Marah, Marak-sium, Marassion ve Mer'aş gibi değişik şekillerde söylenen ve yazılan Maraş'ın adının menşei ve ne anlama geldiğine dair çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Bunlardan birine göre, Maraş şehrini Hitit komutanla-rından Maraj adlı birisinin kurmasından dolayı şehre Maraj adı verildiği belirtilmektedir. Yine Sümerlerde de Naras ve Maraş gibi isimlere rast-lanmaktadır. M.Ö. 2000-1200 yılları arasında Anadolu'da hâkimiyet süren Büyük Hitit İmparatorluğu zamanında Maraş bu devletin önemli şehirlerinden biriydi. Bundan sonra başlayan Geç Hititler zamanında da Maraş, Gurgum adlı bir şehir devletin merkezi olmuştu. Hititler'den kalan yazıtlarda şehrin adı *Maraj* ve *Markasi* şeklinde yazılmıştır.

Son yapılan araştırmalarda Maraş'ın adıyla ilgili yapılan şu tespiti de burada vermek istiyoruz. Maraş'ın, 7 bin yıl öncesine kadar uzanan bir tarihi vardır. Maraş kentinin adı ile ilgili en eski, en önemli yazılı kaynaklar M.Ö. 9. yüzyıldan başlayıp 8. yüzyılın sonlarına kadar takip edilebilen Yeni Asur Dönemi metinleridir. M.Ö. 9. yüzyıl ortala-rına rastlayan Asur krallarından Tiglatplazer zamanından itibaren baş-layıp, II. Sargon zamanına yani M.Ö. 8. yüzyıl sonlarına kadar her yıl Anadolu'ya yaptıkları askeri seferlerin anlatıldığı yıllıkarda, "Gurgum Krallığı" ve bu krallığın başkenti "Markaşti" veya Markasi'den söz edilmektedir. Bu isimler II. Sargon (722-705) dönemi tabletlerinde sık-lıkla geçer ve bu dönemde Maraş önemli bir Asur Eyaletidir. Son ya-pılan araştırmalara göre "Markasi" veya "Markaşti" kelimesi iki kelimeden meydana gelip bir isim tamlamasıdır. Yeni Asurca "Mar" oğlu anlamına gelmektedir. "Kaštu" ise ok anlamındadır. İki kelimenin birleşmesiyle imla kuralı gereği Markasi veya Markaşti olmuştur. Buna göre ise "Markasi" veya "Markaşti" "Okunoğlu" veya "Okçununoğlu" anlamına gelmektedir.²

Maraş adının ilk kez Yeni Asur Dönemi kaynaklarında geçtiği ve bugünkü ismin oradan geldiği kanıtlanmıştır. Geç Hitit Devletlerin-den biri olan Gurgum Krallığı Maraş bölgesinde kurulmuştur ve bu krallığın merkezi de Markasi veya Markaşti'dir.

M.S. I. yüzyılda Roma İmparatorluğu bölgeyi ele geçirince Maraş'ın adı "Germanicia" olmuştur. Roma ve Bizans İmparatorluğu döneminde bu adla anılan şehir Müslüman Araplar tarafından fethedince ilk ismi olan Markasi veya Markaşti'ye dönülmüş ve kelime Mer'aş veya Maraş şeklinde telaffuz edilmiştir. Bunların yanında Ma-raş adının Arapça "zelzele -titreme" anlamına gelen "Re'aşa / Yer'aşu"

² Prof. Dr. L. Gürkan Gökçek, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebi-yat Fak. Arkeoloji Bölümü Öğretim üyesinin notları.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

filinden türeyerek "Mer'aş" olduğunu da iddia edenler vardır. Osmanlılar döneminde Maraş'ın adı bölgede Dulkadiroğulları/Zülkadiroğulları Beyliği'nin kurulmasından dolayı "Zülkadiye" şeklinde de anılmıştır.

Maraş adının Hititlerden geldiğini doğrulayan Asur kaynakları, M.Ö. IX. ve VIII. Yüzyıllara kadar gitmektedir. M.Ö. IX. Yüzyıl ortalarında Asur krallarından Tiglatplazer zamanından itibaren başlayan ve II. Sargon zamanına yani M.Ö. VIII. yüzyıl sonlarına kadar bu krallığın her yıl Anadolu'da yaptığı askeri seferlerden bahseden yıllıklarda Maraş'tan bahsedilmektedir. Bu yıllıklarda Gurgum krallığı ve buranın merkezi olan Markas veya Markasi adı geçmektedir. M.Ö. 858 yılına ait III. Salmanasar'ın yıllığında kralın Gurgum ve Kumuh'u (Adıyaman tarafları) fazla zorlamadan haraca bağladığı anlatılmaktadır. II. Sargon'un M.Ö 711 yılına ait yıllığında ise Gurgum'da karışıklıklar çıktığı, Asurlulara bağlı Prens Tarkhulara'nın kendi oğlu Mutallu tarafından öldürüldüğü, bunun üzerine Asurluların bölgeyi istilâ ederek Markasi halkını sürgüne gönderdiği ve şehre yeni bir vali atandığı belirtilmektedir. Bu bilgilerden Maraş'ın Geç Hitit devletlerinden biri olan Gurgum'un merkezi olduğu anlaşılmaktadır. Gurgum kelimesi ise Anadolu'nun ilk bilinen halkı olan ve Hititlerin akrabası olan Levilerin dilinden geldiği ileri sürülmektedir. Hitit kralı I.Şuppiluluma'nın zamanına (M.Ö.1370-1335) ait bir metinde geçen *Uru-kar-kum-ma* sözcüğünün zamanla veya Asur kaynaklarında Gurgum'a dönüştüğü kabul edilmektedir. Luvilerin ise tarihleri M.Ö. 2300'lere kadar çıkmakta olup Toros dağları ve kuzeyi ile Maraş bölgesine hâkim olmuşlardır. Maraş, Asurlular ve Hititler zamanında önemli stratejik yollar üzerinde bulunmaktaydı. Aynı zamanda verimli ovaları ile zengin de bir bölgeydi.

İran'da Maraş adı ile bilinen bir de şehir vardır. "*Maraş Tarihi ve Coğrafyası*" adlı bir eser yazan Besim Atalay, Yemen'de M.Ö. II. ve I. yüzyılda hüküm süren Himyeriler Devleti'nin hükümdarlarından birinin adının da Mer'aş olduğunu yazmaktadır. Günümüzde de Yemen'de Mer'aş'ın erkek ismi olarak kullanıldığı ve bunun manasının ise *aslanpençesi* anlamına geldiği belirtilmektedir. (Ankara Üniversitesi DTCF Coğrafya bölümüne gelen Yemenli bir coğrafyacının adının "Meraş" olması ve bunun anlamının sorulması üzerine verdiği sözlü bilgi)

M.Ö. 64 yılında Roma İmparatorluğu Maraş'ı ele geçirince adını Germanicia'ya çevrilmiştir. Ermeni, Süryani ve Roma kaynaklarında da bu doğrulanmaktadır. Hatta Süryani tarihçisi Abu'l-Faraç, Maraş'a Romalıların Germenika dediklerini belirtir. Urfalı Mateos adlı Ermeni tarihçi de şehri Germenika olarak anar. Maraş'ın adının Germenika'ya çevrilmesini konusunda da muhtelif rivayetler vardır. Buna göre; şehrin adı Romalılar zamanında "Kaisereia Germanikeia" biçiminde değiştirilir. Roma İmparatoru Kaligula zamanında, yani M.S. 37-

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

41 yılları arasında bu isim değişikliği olmuştur. Tam adı Gaius Caesar Augustus Germanicus olan bu şahsın Germanicus'tan Germanikeia ve imparator kenti anlamındaki Kaisereia sözcükleri birleştirilerek Maraş'a, "Kaisereia Germanikeia" denmiştir. Bazı kaynaklar ise Maraş'a bu adı M.S. 17 yılında ve Kaligula'nın ricasıyla İmparator Tiberius zamanında verildiği ileri sürülmektedir. Romalılar tarafından Maraş, Malatya, Adıyaman ve Antep arasında bulunan Kommegane bölgesinin krallığı IV. Antiokhos'a verilmişti. Bazı kaynaklara göre de Maraş'a asıl bu adı veren kişi IV. Antiokhos olup, Roma İmparatoru Kaligula'nın gözüne girmek amacıyla şehrin adını değiştirmiştir. Bazı tarihçiler ise IV. Antiokhos'un dedesi olup Nemrut tümülüsünde gömülü bulunan I. Antiokhos'un (M.Ö. 54 -M.Ö. 37) Maraş'a kendi adını verdiğini ileri sürülmektedir. Buna göre Maraş, Antiokheia yani Antakya olarak anılmış ve diğer Antakya'dan ayırmak içinde Toroslardaki Antakya (Antiokheia Pros Tauro) denmiştir. Charles Texier, Küçük Asya adlı eserinde Coğrafyacılar göre şimdiki Maraş'ın eski Antiochia Taurum şehrinin bulunduğu yerde olduğunu belirterek, Bizanslı Etienne'nin aynı adla söz ettiği altı şehirden, Ceyhan üzerinde Kilikya Antiochesi unvanıyla kaydettiği yerdir demektedir. Müellif ziyaret ettiği Maraş'ta eski eserlerden pek bir şey kalmadığını yazmaktadır. Bunun sebebini ise Maraş'ın öteden beri pek çok hareketli halkın merkezi olduğundan, eski eserlerin hep yıkıldığına bağlamıştır. Gerçekten de Maraş bulunduğu coğrafi mevkii sebebiyle pek çok halkın uğrak ve istilâ alanı olmuştur. Bizans kaynaklarında Maraş'ın adı Marasin veya Marassion olarak görülmektedir. Yine bir iddiaya göre Haçlılar zamanında işgal edilen Maraş bir Haçlı komutanın adından dolayı Marassion ismini aldı dense de bunun gerçekte hiçbir ilgisi yoktur. Köklü bir kültürü olan ve tarihi M.Ö. 5 binli yıllara kadar giden, adı ise bundan 3 bin yıl öncesine dayanan Maraş'ın zamanla Hititler devrindeki adını tekrar aldığı görülmektedir.

Maraş 637'de Müslümanlar tarafından fethedilince tekrar Hititler zamanındaki adıyla anılmaya başlanır. Ancak Maraj kelimesi Arap alfabesinde "j" harfi olmadığından Mer'aş şekline dönüşür. Bunların yanında Maraş adının Arapça "*titredi-titre*" anlamına gelen "*R.A.Ş*" fiilinden türeyerek "*Mer'aş*" olduğunu da iddia edenler de var. Maraş ovasında çok fazla pirinç ekimi yapıldığından dolayı da şehrin sıtmalık alan haline geldiği bu sebeple de bu hastalığa yakalananların titremesi nedeniyle titreme alanı anlamına gelen Maraş adı verildiği söylenmektedir. Ancak bu görüşlerin hiçbir ilmi bir kıymeti olmayıp sadece rivayetten, benzetmekten başka bir şey değildir. Hasan Reşit Tankut adlı araştırmacı da kaynak belirtmeden "*kutlu güneş*" anlamına geldiği için Maraş'a bu adının verildiğini belirtmektedir. Osmanlılar döneminde şehrin adı bölgede Dulkadiroğulları Beyliği'nin kurulmasından dolayı Maraş'ın yanı sıra Zülkadir, Zülkadiriye gibi isimlerle de anılmıştır. XVII. Yüzyılda Maraş'ı ziyaret eden Evliya Çelebi Maraş'ın

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

adının nereden geldiği konusunda bir efsaneden bahsetmektedir. Buna göre bir Ejderha şehrin tüm ahalisini yediği için *Mâr-ı iş*'ten galat olarak Maraş olmuştur.

Maraş'ın kazalarından Elbistan, Afşin, Andırın, Pazarcık, Göksun gibi yerlerin isimleri eski olup bunların tarihi anlamlarının ne olduğu konusunda da bilgi vermeyi faydalı olacağı kanaatindeyiz.

1.2. Maraş'ın İlçe İsimlerinin Oluşması

1.2.1. Elbistan

Maraş'ın en eski ilçesi Elbistan'dır. Tarihte pek çok ad alan Elbistan'ın Ablasta, Ablastha, Ablastayn, Ablistan gibi adlar aldığı görülmektedir. Bu kelimenin Hititlerin atası olduğu kabul edilen Luvilerin dilinden geldiği, Su geçidi, Gür su, bol su gibi anlamlara geldiği tahmin edilmektedir. Arap kaynaklarında ise bu şehrin adı Bilistin, Eblistan, Elbostan vs şeklinde geçmekte olup bağ, bahçe ve bostanlık anlamına gelmektedir.

1.2.2. Göksun

Tarihi Roma İmparatorluğu'na çıkan ve Bizans döneminde kaynaklarda sıkça görünmeye başlayan Göksun'un eski isminin Latin kaynaklarında Cocussos'tan (Kokkussos) olduğu, bunun sonundaki us-sos, sssos ya da assa kelimesinin köy, kasaba ve kent anlamlarına geldiği bilinmektedir. Ancak gerçek anlamda Cocussos kelimesinin ne manaya geldiği bilinmemektedir.

1.2.3. Andırın

Kahramanmaraş'ın batısında bulunan ve pek çok tarihi mekâna sahip olan Andırın'ın aslı Andurana olup, And(a)-ura-(wa)na "Yüce Ana Tanrıça Yurdu" anlamına gelmektedir.

1.2.4. Afşin

Afşin'in adına gelince eski ismi Arabissos olup daha sonra da Türkler tarafından Yarpuz denmiştir. Eski isimlerinden biri de Efsus'tur. Bu ismin aslı Araw(a)-İssos kelimelerinden birleşmiştir. Arawa kenti demektir. İssos'un ise "Yerleşim" buradan: Kent) anlamında olduğu bilinmektedir. Arawa ise "Sunak" anlamına gelmektedir. Yarpuz kelimesi ise Türkçede bir bitki adıdır. Afşin adına gelince 1060'larda bölgede fetihler yapan Afşin Bey'in hatırasına 1944'te dönemin Maraş Milletvekili Hasan Reşit Tankut ve tarihçi Ord. Prof. Mükrimin Halil Yinanç tarafından verilmiştir.

1.2.5. Pazarcık

Eski yeri Bağdanasır köyünde bulunan Pazarcık Kazası'nın adına gelince Kayseri-Elbistan-Akçaderbent-Hades (Göynük-Bozlar) Halep tarihi ticaret yolu üzerinde bulunmasından dolayı burada küçük bir pazar kurulmaktaydı. Büyük Pazar ise Kayseri'nin doğusunda Pınarbaşı'nın batısında Yabanlu ovasında (Pazarören) kurulurdu. 1400'li yılların müellifi el-Makrizî'nin Kitabü's-Sülük adlı eserinde Pazarcık

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

adı geçmektedir. Pazarcık'ta ilk kaza teşkilatı 1867'de Ufacıklı köyünde kurulur. 1877'de Yukarı Pazarcık' a taşınır. 1940'da Pazarcık istasyonun olduğu bölgeye taşınır ve buraya Aşağı Pazarcık denir.

1.2.6. Türkoğlu

Bu ilçenin eski adı İloğlu olup halk ağzında Eloğlu olarak telaffuz edilmekteydi. İloğlu, ilçeyi kuran Tecürlü aşiretinin bir obasının adı olup 1866'da buraya iskân edilmiştir. 1960'da kaza haline getirilen Eloğlu'nun adı Türkoğlu'na çevrilmiştir.

1.2.7. Çağlayancerit

İlçenin ismi bölgede yaşayan Oğuzların bir boyuna mensup olan Cerit aşiretinden gelmektedir. Osmanlı kaynaklarında Maraş bölgesinde yaşayan Cerit Türkmenleri Çağlayan cerit ve Kuşçu Ceridi diye ikiye ayrılmaktaydı. Kuşçu ceridi Pazarcık taraflarında yaşarken, Çağlayan Cerit Türkmenleri ise şimdiki ilçenin bulunduğu bölgede yaşamaktaydı. Çevrede yaşayan Cerit Türkmenlerinin toplanması ile bu yerleşim birimi kurulmuştur. Osmanlı Döneminde Göynük nahiyesine bağlı olan Çağlayancerit bir köy statüsündeydi. 1800'lerdeki arşiv kayıtlarına göre burada Kezban Hatun Camii vardı. 1805'te bu camiye imam tayini yapılmıştır. Tarihi bu tarihten çok daha eski dönemlere gitmekte olup günümüzde hala ayakta durmaktadır.

1.2.8. Nurhak

Nurhak'ın ismine gelince arkasında bulunan ve eski ismi Nur-ı hak olan dağdan adını almıştır. Rivayetlere göre bu dağda geceleyin bulunan bir madenin parlamasından dolayı bu ismi almıştır. Kayseri üzerinden Elbistan'a gelen tarihi İpek yolu üzerinde bulunan Nurhak'tan Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Malatya, Hısn-ı Mansur, Samsat, Ayıntap ve Halep taraflarına ticaret yolları geçmekteydi. Nurhak çevresinde Ortaçağ'dan kalma kervancıların kaldığı hanlar bulunmaktadır. Yine bu kervanları korumak için kaleler yapılmıştır.

1.2.9. Ekinözü

XVII. yüzyılda Osmanlı Arşiv belgelerinde Celâ adı ile bilinen yerin adı Ekinözü olarak değiştirilmiştir. Kanaatimize göre yeraltından kaynakarak çıkan içme suyundan dolayı bu isim verilmiştir. Bölgenin Roma ve Bizans'tan beri yerleşim yeri olduğu bilinmektedir.

1.3. Asur Koloni Çağı ve Hititler Döneminde Maraş

Hititler M.Ö. 2000-1200 yılları arasında Anadolu'da hâkimiyet sürdükleri dönemde Maraş bölgesine de egemen oldular. Hititler döneminde bu şehrin adına Maraj ve Markasi denilmekteydi. Bu dönemde Maraş bölgesinin Elbistan, Pazarcık ve Türkoğlu ilçeleri sınırları içinde birçok yerleşim merkezi vardı. Elbistan'ın Karahöyük harabelerinde yapılan kazılarda Hititlerin hüküm sürdüğü bu alanda Asur ticaret kolonilerine ait çanak, çömlek, tunç ve kemik buluntuları ele geçirilmiştir. Hititlere ait anıtsal yapılara rastlanmıştır. Elde edilen eserler Hititlere ait olmamakla beraber Hitit figürlerini üzerinde taşımaktadır. Elbistan Afşin ve Göksun ovalarında 50'nin üzerinde höyük bulunmaktadır.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş ve Elbistan yöresindeki bu höyüklerde gerekli kazılar yapıldığı takdirde Maraş'ın Hititler dönemi aydınlanmış olacaktır. İslâhiye yakınlarındaki Hitit yerleşim merkezi Zincirlinin tarihi M.Ö. 2000 yılına kadar gitmektedir. Dolayısıyla bu bölgeye yakın Maraş'ın da bu tarihte Hititlerin egemenliği altında olabileceği düşünülebilir.

Hititler dönemi Anadolu'da dört kısma ayrılıp, ilk devir M.Ö. XIX-XVIII. yüzyıllar, Eski Hitit İmparatorluğu M.Ö.1600-1450, Yeni Hitit İmparatorluğu M.Ö.1450-1200, Geç Hitit devletleri Dönemi M.Ö.1100-700. Son dönemde Gurgum adıyla bilinen Geç Hitit Devleti'nin merkezi olan Maraş'ın en fazla bilinen dönemidir. Kargamış, Zincirli ve Sakçagözü gibi şehir devletleriyle aynı devirde varlığını sürdüren Gurgum devleti zamanında bölge M.Ö. 700'lerde Asur istilasına maruz kalmıştır. Bu bahsi geçen devletlerden en son Asurlulara boyun eğen devlet de Gurgum olmuştur.

Maraş, M.Ö. 1975 ile 1723 arasında Anadolu'da yaşanan “*Asur Ticarî Kolonileri Çağı*” denilen zamanda bu koloni çağının Anadolu'daki merkezi olan Kaniş/Kültepe ile Asurluların merkezi olan Nînova arasında bulunmaktaydı. Kültepe'de çıkan tabletler üzerinde buranın etrafında bulunan mahalli krallıklardan bahsedilmektedir. Bu mahalli krallıklardan Mama ve Luhuzatia şehirlerinin Maraş bölgesinde olduğu kuvvetle muhtemeldir. Kültepe'den çıkan tabletlerde Mama şehri kralı ile Kaniş şehir devleti arasında anlaşmaların yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu sırada tabletlerde Mama kralının Anum-Hirbi, Kaniş kralının ise Warsama olduğu yazılıdır. Bu anlaşmada Mama şehrinin Asur krallığı ile Kaniş arasında olduğu tahmin edilmektedir. Yine bu tabletlerden anlaşıldığına göre Mama şehri yakınlarında Taisama ve Sibiha şehirleri de bulunmaktadır. Bu iki şehir idarecilerinin ayaklanmaları üzerine Mama ve Kaniş kralları kendilerine karşı başlatılan bu ayaklanmaları bastırmak amacıyla onların üzerine ortak askeri hareket düzenlediler.

Bu Kaniş kralının M.Ö. 1811-1776 yılları arasında hüküm süren Asur kralı Samsi-Adad ile çağdaş olduğu da tespit edildi. Mama şehrinin Maraş ile Göksun arasında olduğu tahminler arasındadır. Bilhassa da Hasancıklı'nın kendisi veya civarında olması kuvvetle muhtemeldir. Ceyhan nehrinin yukarılarında bir yol üstünde ikinci bir Eti yerleşim yeri olması da gerekmektedir. Bunun da Tekir olma ihtimali vardır. Ceyhan'ın aşağı kesimlerinde de Arslantaş Barajı civarında da kayıtlara göre bir şehir daha olması ihtimal dâhilindedir. Ayrıca Andırın tarafında olacağı da iddialar arasındadır. Kültepe tabletlerden bu şehrin dağlık bir bölgede olduğu anlaşılmaktadır. Mama krallığı halkının Asya menşeli olabileceği dolayısıyla Urartulara akraba olan Hurritler olduğu da tahminler arasındadır. Bunlardan Maraş'ta yaşayan Hurritler ile Kayseri'de yaşayan Hititler arasında yakın dostluğun olduğu anlaşılmaktaydı. Mama şehri kralı Anum-Hirbi'nin adı kendisinden 1000 sene sonra yaşayan Asur kralı III. Salmanassar'ın yazdırdığı

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

(M.Ö. 858-824) Monoligt kitabesinde geçmekte olup onun Atalur dağına heykelinin dikildiği belirtilmektedir.

Kaniş tabletlerinde, Mama şehrine ait pek çok sayıda tüccardan bahsedilmektedir. Ayrıca bu tabletlerden her iki şehre ait tüccarlar arasındaki ticarî münasebetler ile alıp sattıkları malların çeşitleri hakkında da bilgiler edinmek mümkündür. Bu bilgilerden Mamalı tüccarların kumaş üretiminde usta oldukları, bunları Asurlu tüccarlara sattıkları dolaşısıyla bu şehrin bir tekstil merkezi olduğu anlaşıyor. Mama kumaş ve postu gibi eşyaların bu sırada markalaştığı anlaşılmaktadır. Bütün bu tabletlerden anlaşıldığı kadarıyla Mama bir ticaret şehri olup birçok bölgeden tüccarlar buraya uğramaktaydı. Ayrıca Mama şehri halkının gümüşten iki kat daha değerli bir madeni daha işleyip sattıkları da tespit edilmektedir.

Kültepe tabletlerinde geçen Lawazantiya şehrinin ise Elbistan'da hatta Karahöyük'te bulunduğu ileri sürülmektedir. Asur tüccarlarının ticari etkinliklerde bulunduğu bu şehirde bu dönemde Asu isminde bir kral hâkimiyet sürmekteydi. Kültepe tabletlerinde dikkat çeken hususlardan biri de Lawazantiya tüccarlarının kaçakçılıkla uğraşmasıdır. Bunun yanında bu şehir halkı yün, koşum takımları ve koyun satardı. Asurlular zamanında Mama şehri gibi Lawazantiya şehri de Kaniş ile Asur arasında olup tüccarların alış veriş yapmak için uğradıkları bir yerdi. Koloni çağında Mama ve Lawazantiya şehirlerinin önemli bir ticaret merkezi olduğu görülmekte olup her iki şehir de Mezopotamya ile Anadolu arasında ticaret yolları üzerindeydi. Asurlu tüccarlar Mezopotamya'dan Anadolu'ya gelişlerinde Mama şehrine uğrayarak buradan aldıkları kumaşları Kaniş'e götürüp satmakta, dönüşlerinde ise Lawazantiya'ya uğrayarak ülkeleri için ihtiyaç duydukları yün ve diğer eşyaları satın alarak Asur'a götürmekteydiler.

Hititler zamanında batıda Silifke-Mersin'den başlayarak doğuda Antep, Maraş ve kuzeyde Kayseri-Sivas sınırına dayanan Tufanbeyli (Şar-Komana) arasında Kizzuwatna krallığı bulunmaktaydı. M.Ö. 1500-1400'li yıllarda görülen bu devletin oldukça güçlü olduğu ve Hititlerin bunlara saldırmaktan imtinâ ettikleri anlaşılmaktadır. İlk Hitit krallarından I. Hattuşili (M.1650-1620) Kuzey Suriye'ye doğru seferler yapsa da Kizzuwatna ülkesine saldıramıyordu. Hattuşili bir seferinde ise bu devletin en doğusunda bulunan Salahuwa kentini kuşatır. Bu devletin Hititlerle anlaşmalar yaptığı anlaşılmaktadır. Bu devlet 1300'lere doğru zayıflayıp Hititlere tabi oldu.

Bu sıralarda Maraş bölgesi de bu krallığın sınırlarına dâhil olup Yukarı Ceyhan bölgesinde Lawazantiya şehri vardı. Yukarıda da bahsi geçtiği gibi önceleri bağımsız bir şehir devleti olan bu şehir daha sonra Kizzuwatna krallığına bağlanmış olabilir. Kadeş savaşında Mısır Firavunu II. Ramses'le savaşan ve yaralanan II. Muwattalli (M.Ö.1309-1279) ülkesine dönerken Adana Ceyhan yakınlarında ölmüştür. Mezarı da muhtemelen oradadır. Bu kralın yerine oğlu Urhitesup III. Muşşili

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

(M.Ö.1275-1267) adıyla tahta çıktıysa da amcası Hattuşili yeğeninin krallığını tanımayarak onun Mısır'a kaçmasına neden olmuştu. Hattuşili Kadeş savaşı dönüşünde İslâhiye, Maraş ve Kayseri üzerinden Hattiye'ye dönerken bu yol güzergâhında bulunan Lawazantiya kentine uğrayıp buranın bir Hurri rahibi olan Pentipsarri'nin kızı Puduhepa ile evlenmiştir.

Hititler zamanından Maraş ve Elbistan bölgelerinde bulunan eserlere bakıldığında hiyeroglif yazı ile yazılmış Luvice dilinin kullanıldığı görülmektedir. Luwice Çukurova ve Orta Anadolu'da Hititçenin yanında kullanılan bir dildi. Bu dilin Hititçe ile de birçok ortak yönleri bulunmaktaydı. Aynı sıralarda Maraş bölgesinde konuşulan diğer bir dil ise Hurri lisanıydı. Maraş civarında olduğu tahmin edilen Mama krallığının hükümdarının Kaniş kralına yazdığı bir mektupta Hurrice isim ve kelimelere rastlanmaktadır. Kizzuwatna krallığı topraklarında Luvice ile birlikte Hurice de konuşulmaktaydı.

Hititler zamanında bugün Afşin'in bir kasabası olan Huni de önemli bir yerleşim yeri idi. Günümüzde kale olarak bilinen kasabanın ortasındaki Huni Höyüğü Hititlerden kalmıştır.

Maraş bölgesinden Hititlere ait birçok eser çıkarılmıştır. Ancak 1967 yılına kadar şehirde ciddi anlamda bir müze olmadığından çıkarılan eserler Antep, Adana, Ankara ve İstanbul'da bulunan müzelere götürülmüştür. Maraş'tan çıkan en önemli eser olan ve Maraş Aslanı olarak bilinen eser bile günümüzde şehrin müzesinde değil de İstanbul'da sergilenmektedir. Maraş ve Elbistan'da yer üstünde bulunan Hititlere ait eserler ise korunmadığı için tahrip olup gitmektedir. Buna en iyi misal Elbistan-Darende arasında bulunan Hitit aslanlarının günümüzde neredeyse tamamen tahrip olmasıdır. Hititlerden kalan ikinci önemli eser ise Fırtına Tanrısı olup kabartmasının üzerindeki yazı okunamamıştır. Maraş bölgesinden çıkarılan birçok eser XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında Hristiyan misyonerleri tarafından Avrupa ve Amerika'ya kaçırılmıştır.

Besim Atalay, Amerikalı misyonerlerin Maraş'tan 60 adet eski eseri Amerika'ya kaçırdıklarını ve bunların bazılarının New York müzesinde sergilendiğini belirtmektedir. Rivayetlere göre Ermeniler, kalenin kuzey taraflarında Mağaralı mahallesine yakın bir arsa üzerinde çok sayıda Hitit heykeli bulurlar. Bunları geceleyin evlerine taşırlar. Bu durum misyonerlere haber verilir. Ticaret amacıyla veya misyoner mekteplerinde çalışmak bahanesiyle Maraş'ta bulunan Amerikalı ve Fransızlar Ermenilerden satın aldıkları bu eserleri onlara Kapitülasyonların tanıdığı serbestlikle ülkelerine kaçırlırlar.

Hititlerin Maraş bölgesi insanları üzerinde günümüzdeki etkileri konusunda birçok görüş ileri sürülmektedir. Bu görüşlerde Maraş insanının giyim kuşamları Hitit heykellerindeki insanların kıyafetlerine

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

benzetilmektedir. Yine meşhur Maraş ayakkabısı olan ediğin de Hititlerden kaldığı iddialar arasındadır. Ancak bunların hepsi ilmi dayanak-tan yoksun olup günümüze kadar da doğruluğu ispatlanamamıştır.

1.4. Geç Hititler Dönemi'nde Maraş

Hitit İmparatorluğu dağılınca onun yerine kurulan Genç Hitit devletlerinden Gurgum Şehir Devleti Maraş bölgesine hâkim olmuştur. Asur kaynaklarına göre bu devletin başkenti Markasi'dir. Gurgum şehir devleti zamanından günümüze, iki önemli eser kalmıştır. Bunlardan biri meşhur Maraş Aslanı'dır. Bir zamanlar Maraş Kalesi'nde bulunan bu eser Hititlerden kalan en önemli kalıntıdır. Maraş kalesinin surlarının da bazı taşlarının Hititlere ait olduğu tespit edilmiştir. XVII. yy.da Maraş'ı ziyaret eden Evliya Çelebi bu aslanın kalede olduğunu yazmaktadır. Bugün üzerindeki yazısı tamamen okunmuş olan Maraş Aslanı'ndaki ifadeye göre de Gurgum şehir devletinin merkezi Maraş'tır. Diğer önemli eser ise Fırtına Tanrısı heykelidir.

M.Ö. IX. yüzyıldan itibaren Maraş bölgesi Asur kitabelerinde geçmeye başlamıştır. Yukarıda da bahsedildiği gibi Maraş adı da ilk defa bu sırada "Markasi" ya da "Maras" şeklinde geçmekteydi. Büyük Hitit İmparatorluğunun dağılmasından sonra Anadolu'da Geç Hitit devletleri dönemi başlamıştır. Maraş ve çevresinde Gurgum, Sakçagözü, Zincirli ve Kargamış gibi küçük Hitit devletçikleri kuruldu. Bunlardan biri olan Gurgum'un merkezi de Maraş'tı. Gurgum'a ait belgeler Hitit kralı I. Şuppililuma'nın (1370-1335) Kargamış kralı ile yaptığı bir anlaşma metninde, sınırlar belirlenirken Uru kar-kum-m(a) adlı şehrin Gurgum ya da Gargum olabileceği iddialar arasındadır.

Maraş bölgesi Asurlular ile Hititler arasında bir sınır bölgesi olduğundan dolayı önceleri ticari amaçlarla uğradıkları Maraş'a Asurlular daha sonra yönetmek amacıyla gelmişlerdir. M.Ö. 858'de Gurgum'un kralı Mutallu, Asur karalı III. Salmanassar'a gönüllü olarak haraç vermeye başlamıştır. M.Ö. 843'de Asur kralının haraç listesinde bu defa Gurgum kralı olarak Qalparunda'nın ismi geçmektedir. Asur Kralı III. Salmanazar M.Ö 839'da Geç Hitit devletlerinin zayıflamasından sonra Amanos dağlarını aşarak eskiden Kizzuvatna, o tarihlerde ise Kue olarak bilinen bölgede ilerlemeye devam etti. Kizzuwatna ve Lawazantiya'yı (Şar ve Elbistan yakınları) ele geçirdi. Daha sonra Orta Anadolu'ya geçerek Konya'ya kadar ilerledi. Ancak Asur kralı daha sonra geri döndü.

1.5. Maraş Aslanı

Maraş ve etrafında bulunan hiyeroglif yazıtlardan Gurgum krallarına ait bir soy kütüğü tespit edilmiştir. Bu yazıtı yazan III. Halpuruntiyas altı kuşak soyunu vermektedir. Maraş aslanı olarak bilinen Kitab-ı Aslan anıtında bulunan bu kralların isimleri tahta geçiş sırasına göre baştan sona doğru dizilişi şöyledir: > II. Laramas > II. Halpuruntiyas > Muwatalis > I. Halparuntiyas > Muwansız > I. Laramas > III.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Halparuntiyas. M.Ö. 805’de Gurgum ve Kumuh (Adıyaman-Kommegene) sınırları arasında III. Adad-Nirari’nin diktiği Pazarcık stelinde de ismi geçen III. Halparuntiyas kendisini “*Gurgumean kralı, Palalamoğlu Qualparunda*” olarak adlandırmaktadır. M.Ö. 858-853’de III. Salmanassar tarafından baba ve oğul açıkça görülmektedir ki “*Gurgumean Mutalli ve Gurgumean Qualparunda*” yazıldıkları sıra ile anılmıştır. Maraş 8 stelini yazan Laramas Astuwramanzaş’ın torunu, Muwattalisin oğlu, I. Laramas olmalıdır. Bunun büyük, büyük, büyük babası II. Halpuruntiyas’ın yaklaşık M.Ö. 950’den önce kral olması muhtemeldir. Yedi hanedan neslini ihtivâ eden kronolojinin ana hatlarını taşıyan bu üç tarihli parça farklı olan diğer kitabelerin ve heykellerin de tarihlenmesine imkân sağlamaktadır.

Mensupları tarafından dikilen kitabelerde yer alan şecereye göre Kubaba Papazı Suhi’nin dört nesillik hanedanı da şöyledir: Suhi > Astuwatamanza > II. Suhi > Katuwa’dır. Bu hanedanların unvanları da şunlardır: “*tarwani*” ve “*Kargamış Şehri’nin lordu*” İlk ünvanın “*yargıç*” veya “*hüküm koyucu*” gibi bir anlamı vardır. Bu unvanlar Maraş için de kullanılmıştır.

M.Ö. VIII. yüzyılda Van bölgesine hâkim olan Urartuların Maraş’ta kurulmuş olan Gurgum devleti kralı Tarhulara, Malatya kralı Sulumili ve Kommegene kralı Kuştasbi gibi mahalli hükümdarlarla Asurlulara karşı bir ittifak kurdukları anlaşılmaktadır. Asurlulara karşı başlangıçta başarılı olan bu ittifak III. Tiglatpileser (M.Ö. 744-727) zamanında Asur ordusunun yeniden organize edilmesiyle Urartular ve müttefikleri mağlup edilmiştir. Böylece kesilmiş olan Orta Anadolu ticaret yolu yeniden açılmış oldu. Asurlular ile Urartu ve müttefikleri arasında savaş Samsat yakınlarında yapılmış ve Asurlular kesin bir zafer kazanmışlardır.

Hitit imparatorluğunun yıkılmasından sonra Maraş bölgesine hâkim olan Gurgum devleti Asur kaynaklarında sıkça geçmektedir. Bu dönemde devletin başında Mutalli bulunmaktaydı. Asurlulara boyun eğen bu kraldan sonra Urartuların başlangıçta Asurluları mağlup etmesiyle bölgedeki Asur nüfuzu zayıflamıştır. Ancak bir süre sonra Asurlular Urartu ve başta Maraş Gurgum şehir devleti olmak üzere müttefikleri yenerek bölgeyi hâkimiyet altına alırlar. Gerek kale gerekse Maraş’ın Ahır dağı eteklerinde Hititlerden kalan mezarlar olmakla birlikte günümüzde bunlar tahrip olmuştur.³

Maraş bölgesinde Hititlerden kalan en önemli eserlerden biri Maraş Kalesidir. Maraş Kalesinde Hititlerden kalan çok önemli eserler bulunmuştur. Özellikle kaleden çıkan tabletler “Maraş Tabletleri” olarak bilinmektedir. Son zamanlarda bu tabletler okunmaya başlanmıştır. Bu okumalardan Maraş’ta ticarî, sosyal ve kültürel hayatla ilgili bilgiler bulunmaktadır. Aynı zamanda tabletlerden Asurlular zamanında Maraş

³ Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 2002, s. 151.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Valileri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Tabletler M. Ö. VII ve Asurlular zamanına ait olup Yeni Asurca ile yazılmıştır.

1.6. Asurlular Dönemi (M.Ö. 720-612)

Yukarıda da değindiğimiz gibi III. Salmanasır zamanında Asurlular Maraş taraflarına kadar gelmişlerdir. Tiglat Plaser zamanında da onların akınları devam etmiştir. M.Ö. 711 Yılında Asur kralı Sargon zamanında Gurgum bir Asur vilayeti haline gelmiştir. Bu dönemde Maraş bölgesinde baskılarını artıran Asurlular Sargon II. zamanında (M.Ö.721-705) Hitit Gurgum şehir devletini kendilerine bağlamışlardır. II. Sargon Maraş'a saldırarak Gurgum kralı Mutallu'yu esir aldı. Bu dönemden kalan Asur yazılarında Maraş'ın da adı geçmekteydi. Asurlular döneminde şehir bir ara Urartuların yönetimine geçmiştir. Yine iki Türk kavmi olan Kimmerler ve İskitler Anadolu istilâları sırasında Maraş'ı da ele geçirmişlerdir. Ancak bu Türklerin istilası kalıcı olmamıştır. Asurlular zamanında Maraş, ticaret yolları üzerinde bulunması sebebiyle önemini korumuştur. Kapadokya-Mezopotamya ticareti Maraş üzerinden sağlanmıştır. Asurlular zamanında Maraş bölgesinde birçok tahribatlar yapıldığı da ileri sürülmektedir.

Gerek Asurlular gerekse Hititler zamanında Maraş ve Elbistan'ın iktisadi ve ticari bakımdan gelişmiş yerler olduğu görülmektedir. Maraş'ın Berid dağında zengin maden yataklarının işletilip hem Orta Anadolu'ya hem de Asurluların Merkezi olan Ninova'ya kadar götürüldüğü anlaşılmaktadır. Asurluların Maraş bölgesinde hüküm sürdükleri onlardan günümüze kalan eserlerden anlaşılmaktadır. Pazarcık Kazası'nın Kızkapanlı Köyü Gözlügöl Obasında bulunarak Maraş müzesine konan Asır kralı III. Adad Nirari'ye ait çivi yazılı bir sınır taşı onlardan kalan en bariz eserlerden biridir. Maraş ovasında Asurlulara ait birkaç ticarî koloni merkezinin bulunduğunu tahmin ediyoruz.

1.7. Medler ve Persler Dönemi (M.Ö. 612-333)

Maraş bölgesindeki Asur egemenliği fazla sürmedi. M.Ö.612 yılında Med devletinin kralı Keyaksases, güney komşusu Babillerin de yardımı ile Asur başkenti Ninova'yı alarak bütün Asur ülkesinin şehirlerini tahrip ederek bu devlete son verdi. Medler yukarıda bahsedilen tarihte Asurluların elinde bulunan Maraş'ı da ele geçirdiler. Maraş bölgesinde yağma ve tahribattan başka bir şey yapmayan Medler bir süre sonra yerlerini yine bir İran hanedanı olan Perslere bıraktılar.

Bir süre sonra da Güneybatı İran'da Ahameniş soyundan gelen II. Kiros, Medleri ortadan kaldırarak İran'da Pers İmparatorluğu'nu kurdu (M.Ö. 550). Anadolu'yu istilaya başlayan II. Kiros, Lidya kralını mağlup ederek diğer Anadolu şehirleri gibi Maraş'ı da topraklarına kattı. Pers kralı I. Darius zamanında Anadolu'daki istila edilmiş şehirler idari bölümlere ayrıldı. Maraş şehri de Kapadokya Satraplığı'nın (Eyalet) sınırları içinde kaldı. Pers soyluları tarafından yönetilen bu dönemde Maraş halkı daha çok hayvancılıkla geçinmekteydi. Onlar Pers soyluları tarafından köle haline getirilmiştir. Bu dönemde Asurlulara

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

bağlı Elbistan yöresinde Kataonlar adlı bir topluluk yaşamaktaydı. Bu topluluk ırkî hususiyetleri bakımından diğer topluluklardan farklılık arz etmekteydi. Medler ve Persler döneminde Maraş bölgesi kaynaklarda çok az geçmektedir. III. Darius zamanında en geniş sınırlara ulaşan Pers İmparatorluğu İndus boylarından Marmara denizine, Hazar ve Kafkas eteklerinde Basra körfezine, Arabistan çöllerine ve Nil'in ötelere kadar uzanmaktaydı.

1.8. Makedonyahlar Dönemi (M.Ö. 333 -323)

M.Ö. 334 yılı ilkbaharında Makedonya kralı II. Filip'in oğlu İskender 35 bin askerle Küçük Asya'ya geçerek Perslerin üzerine yürüdü. İskender'in doğu seferine Maraş üzerinden gittiğine inanılmaktadır. Perslere bağlı Kapadokya Satraplığı Hâkimiyetinde kalan Maraş şehri M.Ö.333 yılında İskender İmparatorluğu'na bağlandı. Makedonya İmparatoru Büyük İskender M.Ö.333 yılında Pers İmparatoru III. Darius'u Issos'ta (Ayas-İskenderun) yenerek bu devleti yıktı ve Maraş'ı da ele geçirdi. İskender ile III. Darius arasında yapılan savaşın Maraş'a bağlı Efsus'ta (Afşin) olduğuna dair iddialar varsa da bunun doğru olmadığı anlaşılmaktadır.

İskender'in bu seferi ile Maraş şehri Helenizm uygarlığına bağlandı. Afşin, Göksun ve Maraş'ın geniş ovalarında bu dönemlere ait sikke, sütun başları ve heykeller bulunmuştur. M.Ö. 323'de Büyük İskender ölünce Makedonya İmparatorluğu, onun generalleri arasında paylaşıldı ve Maraş şehri de İskender'in generallerinden Selefkus'un payına düştü. İskender'in ölümünden sonra onun komutanları arasındaki mücadelelerin bazılarının Maraş bölgesinde cereyan ettiği görülmektedir. Bu mücadelelerden biri İskender'in ölümünden sonra onun ailesine naip olan Selefkos ile diğer komutanlarından biri olan ve Frikyia bölgesini işgal eden Antigon arasında M.Ö. 301'de Efsus'ta (Afşin) şiddetli bir muharebe olmuştur. Bu muharebede Antikaon öldürüldü. Hatta bir rivayete göre Antigon vurulduğu sırada etrafındakilere “ *Her şeyinizi feda edin fakat Hurman kalesini düşürmeyin*” demiştir. İskender'in generallerinden olan ve Güneydoğu Anadolu bölgesini işgal eden Antigon Efsus'ta M.Ö. 301'de adına para darp etmiştir. İskender'in generalleri arasındaki savaşın Efsus/Afşin'de değil de gerçekte Afyon'da bulunan İpsos kentinde yapıldığı görülmektedir. İskender dönemine ait Maraş ve çevresinde sikkelere rastlanmaktadır.

1.9. Selefkoslar Zamanı (M.Ö. 323-M.Ö. 64)

İskender'in ölümünden sonra komutanları arasında devam eden uzun mücadelelerden sonra Selecus Nikator (Selefkos) Anadolu, Suriye ve Irak'ı içine alan ve merkezi Antakya olan bir devlet kurdu. Kilikya bölgesi de bu devletin toprakları içindeydi. Bu devlet zamanında Maraş'ın başkente yakın olmasından dolayı önemli bir şehir olduğu tahmin edilmektedir. Abu'l-Faraç, Selefkos'un bölgede Antakya, Urfa gibi şehirlerin yanında Maraş'ı da yani Germaniki'yi de kurduğunu zikretmektedir. Suriye'yi içine alan Asya krallığı topraklarından

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

sayılan Maraş, bir süre sonra Kapadokya Krallığı'na yeniden bağlandı. Gerek Selefkoslar gerekse Romalılar zamanında Maraş önemli stratejik yollar üzerinde bulunmasından dolayı ehemmiyetini muhafaza etmiştir. Orta Anadolu'dan Göksun'a inen bir yol Maraş'a ulaşıp buradan Suriye'ye gitmekteydi. Yine Efsus ve Elbistan üzerinden de Malatya ve Samsat taraflarına yollar çıkmaktaydı. Selefkos ile Antigon'un oğlu Dmitriyus arasında birkaç muharebe olsa da, Selefkos galip çıktı.

Selefkosların sonlarına doğru M.Ö. Yüzyılda Maraş bölgesine Trakya'dan gelen Galatlar ve doğudan gelen Ermenilerin saldırılarına uğramıştır. Ermeni Kralı Dikran Maraş bölgesine kadar gelerek yağma ve katliamlarda bulunmuştur. Roma ve Ermeniler arasındaki mücadeleden galip çıkan Romalılar Maraş bölgesini ele geçirmişlerdir.

1.10. Büyük Roma İmparatorluğu Dönemi (M.Ö. 64 -M.S. 395)

M.Ö.192 yılında Romalılar, Anadolu'ya girerek Toroslara kadar Batı ve İç Anadolu'yu Selefkusların elinden alarak kendilerine bağladılar. Bir ara Romalı bir Genarel olan Lucullus Maraş'ı da içine alan bölgede kısa süren bağımsız bir krallık kurmuştu. Maraş'ta M.Ö.64 yılına kadar Selefkusların etkisi devam etti. Bu tarihte bu krallığın merkezi Antakya'nın Romalılar tarafından alınmasıyla birlikte Maraş da Romalıların eline geçti. Bu sırada şehrin adı İmparator Caligula'nın (Gaius Casear Germanicus) onuruna kente Germanikeia dendi. Maraş'ı Roma'ya bağlayan komutan Pompeius'tu.

M.Ö. 46 yılında Büyük Roma İmparatoru Mısır'ın işgalinden dönerken Anadolu'ya uğramış ve bu sırada da Maraş kesin olarak Romalıların hâkimiyeti altına girmiştir. Bundan sonra da Maraş Romalı General Markios Antuvan'ın idaresine verilmiştir. Onun ölümünden sonra da şehir Roma imparatoru Oktavianus'un hâkimiyetine girmiştir. Roma İmparatorluğu zamanında Yukarı Suriye ve Maraş civarında oturan Kommegenler, Romalıları bir hayli uğraştırarak ayaklanmalar çıkarmışlardır. Roma İmparatorluğu zamanında Germanika adını alan Maraş Suriye-Çukurova Anadolu geçitleri üzerinde bulunmaktaydı. Maraş üzerinden Göksun'dan İç Anadolu'ya gidiliyordu. Yine Efsus/Afşin ve Elbistan da önemli yollar üzerinde bulunmaktaydı.

Efsus/Afşin'in Roma İmparatorluğu zamanında önemli bir yerleşim merkezi olduğu anlaşılmaktadır. Hurman kalesi, Türksevin köyündeki kilise, mermer anıt taşları, Ördek deresi yakınındaki kayalar üzerine yazılmış birçok kitabeleri (Latin harfli, kız-oğlan kayası üzerindeki kabartma), Tanır'daki baraj, Huni köyü kalıntıları, Ashabü'l-Kehf'deki kalıntılar bir kısmı, yeraltında kalmış pek çok köprü, hamam ve muhtelif eşyalar onlara aittir. Romalıların zamanında Anadolu'da Afşin bölgesi Hristiyanlığın ilk yayıldığı bölgelerden biri olmuştur. Rivayetlere göre Hz. İsa'nın havarilerinden Petrus Resul biri de Efsus/Afşin bölgesi gezmiştir. Meşhur Ashabü'l-Kehf hadisesi de bu zamanda cereyan etmiştir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Daha çok Roma İmparatorluğu zamanında dikkat çeken Göksun hakkında bilgi veren Roma Seyyahı Antonimus buranın yolların kavşak noktası olduğunu belirtmektedir. Bu şehir üzerinden biri Kayseri'den gelip Maraş'a diğeri de Geben üzerinden Çukurova'ya inen iki önemli askeri ve ticarî yol bulunduğunu belirtmekteydi. Göksun bölgesinde Romalılar zamanından kalan pek çok eski eser bulunmaktadır. Bunlardan bazıları Çürükkale, Fındıklı kale, Kaynak kale, Çaltepe ziyaretgâhı ve Maltepe kalesidir.

Büyük Roma İmparatorluğu zamanında Maraş bölgesine Sasaniler çok sayıda sefer yaptılar. Bu seferler sırasında Maraş ve çevresi tahrip olmuştur.

Bazen bağımsız bazen de Roma'ya bağlı, başkenti de Samsat olan Kommegene Krallığı, Maraş bölgesini de yönetti. Bu dönemde Sasanilerin Maraş'a kadar akınlar yaptığı görülmektedir. Roma İmparatorluğu döneminde oldukça gelişen Maraş, Doğu Torosların üzerindeki geçitlerden biri olması nedeniyle önemli bir ticaret merkezi oldu. Bu yol o dönemde Kayseri-Göksun üzerinden Maraş ve Orta Anadolu'yu Suriye'ye bağlıyordu. Hititlerden de iptidai temelleri olan Maraş kalesinde bir temel de Romalılardan gözükmektedir. Bu durum dikkatle incelendiği zaman anlaşılmaktadır. Maraş merkeze bağlı Göllü Köyü'nün 2 km. batısındaki Roma Nekropolü son derece önemlidir.

Pazarcık ilçesine bağlı Evri ve Tilkiler Köyünün çevresinde tek parça kayalara oyulmuş büyük çaptaki su sarnıçları da birer Roma eserdir. Maraş şehri içinde bilhassa Namık Kemal semtinde Romalılar zamanına ait birçok esere rastlanmıştır. Ashabü'l-Kehf'deki ilk yapıların da Romalılara ait olduğu kabul edilmektedir.

1.11. Bizanslılar Dönemi (M.S. 395 -1086)

Büyük Roma İmparatorluğu M.S.395 yılında doğu ve batı olmak üzere ikiye bölündü. Balkanlar, Anadolu, Suriye ve Mısır'ı da içine alan Doğu Roma'ya Bizans İmparatorluğu da denmektedir. İmparatorluğun ikiye ayrılmasından sonra doğuda kalan Maraş şehri bu dönemde de önemini koruyarak Germanika adıyla anıldı. Bizans İmparatoru I. Justinianus döneminde (527-565) Maraş toprakları Bizans-Sasani çatışmalarına sahne oldu. 544 yılında Sasani Kısrası Hüsrev I.Anuşirvan (Nuşirevan) (531-579) Antakya'yı tahrip edip Maraş yakınlarına kadar geldi. Abu'l-Faraç'ın belirttiğine göre Bizans imparatoru II.Tiberius ölmeden önce kızı Augusta'yı Arabisos (Efsus-Afşin) kökenli Mauricius'a verdi. Kayın pederinin ölümünden sonra bu şahıs 582 yılında imparator oldu. Kendisi Kapadokya asıllı olarak bilinir. Bu dönemde Kapadokya'nın doğuda Malatya batıda Ankara, kuzeyde Sinoğ ve güneyde Kilikya'ya kadar uzandığı bilinmektedir. Efs da Kapadokya'nın doğusunda bulunan şehirlerden biriydi. Mauricius 20 yıl Bizans İmparatorluğu'nu yönetti. Hatta bu imparatorun kayınpederini zehirleyerek öldürttüğü ileri sürülmektedir. 602 yılında Balkan orduları komutanı Phocas bir isyan ile Mauricius'u mağlup edip idam ettirdi. Mauricius

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

içinde büyüdüğü ve yetiştiği Efsus şehrini yeniden inşa edip tamir ettirmişti. Ancak 587 yılında şiddetli bir deprem ile Efsus yıkıldı. Bunun üzerine imparator şehri eskisinden daha görkemli şekilde inşa ettirdi. Fakat bir süre sonra şiddetli bir depremle Efsus yeniden sarsıldı ve yıkıldı. Bizans İmparatorunu zamanında Elbistan içmelerinin önemli bir sayfiye ve dinlenme yeri olduğu anlaşılmaktadır. Hatta imparator Justinianus içmeleri ile ünlü Elbistan'a kadar gelerek bin kişilik maiyetiyle Yukarı İçmeler bölgesinde dinlenmeye çekilmiştir.

Bizans İmparatorluğunun başlarında İstanbul Patrikliğine getirilen ve sonradan da taraftarları tarafından adına Nasturilik mezhebinin kurulduğu Nestorios Maraş'ta doğmuş ve yetişmiştir. Bu şahsın M.S. 428'te İstanbul patrikliği sırasında teslise karşı çıktığı ve Hz. İsa'nın tek yönü olduğunu iddia etmesi yüzünden Mısır'a sürgün edilmiş ve 451'de orada ölmüştür. Bu yüzden onun taraftarlarına Monofizit denmiştir. Bu şahıstan dolayı Maraş, Antakya, Malatya ve Adıyaman mntıkalarında onun fikirlerine inanan önemli bir Hristiyan toplulukları yaşamaktaydı.

Bir süre Sasaniler Maraş'ı Bizanslılardan aldılar. Sasani hükümdarı II. Hüsrev Perviz tarafından işgal edilen Maraş 605-611 yılları arasında onların İranlıların elinde kalmış ve tekrar Bizans'ın eline geçti. M.S. 634 yılından itibaren Müslüman Arapların Suriye'yi Bizans'ın elinden almaya başladıkları dönemde Maraş'a kadar sık sık akınlarda bulundular. 637 tarihinde Hz. Ömer'in halifeliği sırasında Halid b. Velid tarafından İslâm topraklarına katılan Maraş, bundan sonra Bizans ve Müslümanlar arasında birkaç kez el değiştirdi. Evliya Çelebi'nin anlattığı mitolojik karakter bir rivayete göre Maraş Bizanslıların elinde olduğu zaman çok gelişmiş ve ma'mur bir şehirmiş. Son Bizans valisi Cime zamanında geniş bir alana yayılan şehrin evleri öyle sıkılmış ki, bir horoz bir evden diğerine atlayarak şehrin öbür tarafından çıkarılmış. M.S. VII. Yüzyılın ortalarından itibaren X. Yüzyılın ortalarına kadar Müslümanların idaresinde kalan Maraş, Kuzey Suriye'de kurulan Hamdanoğulları Beyliğinin zayıflamasından sonra 962 yılında Bizans İmparatorluğu'nun eline geçti.

962 yılından 1086'da Selçuklu Türkler tarafından fethedilinceye kadar Maraş Hristiyanların elinde kaldı. Bizans İmparatorluğu döneminde, İmparator III. Leon'un Maraş doğumlu olması nedeniyle şehre "*Krallar Şehri*" adı da verildi. Bizanslılar tarafından Maraş'tan Trakya'ya sürgüne gönderilen Leon 717'de Bizans tahtına geçmeye muvaffak oldu. 741 yılına kadar tahta kalan III. Leon doğup büyüdüğü Maraş'ı Müslümanlardan almak için mücadeleye girişti. Onun zamanında Maraş üzerinde İslâm-Hristiyan çatışmaları kızışmıştır. Kendisinden sonra tahta oğlu V. Konstantin (741-775) çıkmıştı. Bu Hazar hükümdarlarından birinin kızı ile evlenmiştir. Onun zamanında da Ma-

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

raş üzerinde mücadeleler devam etti. Hatta V. Konstantin Maraş bölgesinden akrabalarını Trakya'ya götürdü. III. Leon'un soyundan gelenler uzun yıllar Bizans imparatorluğunu idare ettiler.

Bizans İmparatorluğu zamanında Maraş'ın Afşin, Göksun ve Elbistan kazalarının bulunduğu bölgenin önemli bir yer olduğu görülmektedir. Bilhassa Göksun'a İstanbul'dan sürgün edilen ya da çile doldurmak amacıyla rahip ve rahibelerin geldiği görülmektedir. Bunlardan biri olan İstanbul Patriği Jean Chresostome (Aziz İonnes Khrysostomos) (347-407), imparatoriçe Eudoxie (383-404) ile arası açıldığından dolayı Göksun'a (Cucusus) üç yıl sürgün edilmiştir. Bu adam sürgün yeri olan İzmit'ten alınarak yaz sıcaklarında yetmiş günlük yaya olarak yürütülerek Göksun'a gönderilmiştir. Göksun'da kendisini destekleyenlere mektuplar yazmaya devam etmiştir. Onun burada geçirdiği sıradaki hayatı ayrıntılı olarak günümüze kadar gelmiştir. Bu papazın Göksun'un ağır kış şartlarına dayanamayarak İstanbul'a başvurduğu ve başka bir yere gönderilmesini istediği görülmektedir. Bunun üzerine Karadeniz taraflarında yeni bir yere sürgüne gönderilirken yolda ölmüştür. Bu papazın Göksun'dan Afşin'e (Arabissus) kadar gittiği de bilinmektedir. Onun günümüze kadar ulaşan dini sohbetlerini Göksun'da yazdığı bilinmektedir. Göksun ve çevresindeki yerleşim yerlerinde pek çok kilise ve manastır kalıntılarına rastlanmakta olup bunlar Bizans dönemine ait olmalıdır.

Bizanslılar zamanında bugünkü Afşin'in ise *Efsus* ya da *Arabissus* olarak bilindiğini, "*Yedi Uyurlar*" (*Ashabü'l-Kehf*)'ın mağarasının bulunduğu yer olduğu kabul edilmektedir. Bundan dolayı burada bir kilise inşa edilmiştir. Afşin Türkler tarafından fethedildikten sonra bu kilisenin inşaat malzemelerinden yararlanarak cami inşa edilmiştir. Afşin'in Huni şimdiki Arıtaş Kasabası'nın ise Bizanslılar zamanında önemli bir merkez olduğu ve burada Ermenilere ait 1070'lerde bir Katoligosluk merkezi kurulmuştur. Burada bulunan Huni kilise yıkılıp gitmiştir. Ancak ikinci önemli eser olan Marabus şatosu ve manastırının kalıntıları günümüze kadar ulaşmıştır. Bunun kalıntısı ve Hurman kalesinin ise Bizanslılar zamanında tamir ettirildiği görülmektedir. Burada bulunan bir kitabeden kaleyi Haçlı komutanlarından Pierre D'aulps'ın tamir ettirdiği anlaşılmaktadır. Elbistan'ın ise Bizanslılar zamanında önemli bir merkez olduğu biliniyor. Buranın kuzey batısında bulunan Hurman Kalesi de bir Bizans yapısı olup buradan geçen Kervan yolunu kontrol etmekteydi. Andırın ve çevresinin de Roma ve Bizans devrinde birçok yerleşim merkezleri vardı. Bu yörede bulunan pek çok kale Bizans eseri olup bunlardan en meşhuru Geben kalesi olup, Payas-Ceyhan-Andırın ve Göksun'a ulaşan ticaret yolunu kontrol etmekteydi. Türkoğlu ve çevresinde Bizanslılara ait bir kale bulunmaktaydı. Pazarcık bölgesine gelince Roma ve Bizans döneminde bilhassa

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Kommegene bölgesine yakın olduğu için bir geçiş bölgesiydi. Bu yörede de pek çok eser bulunmuştur. Ayrıca Bizans dönemine ait olduğunu bildiğimiz kale kalıntıları vardır.

Bizanslılar döneminde Maraş bölgesinde birçok tarihi kalıntıya rastlamak mümkündür. Büyük Roma sonrası Bizans tarafından yönetilen Efsus'taki Ashabü'l-Kehf'teki kutsal mekâna kilise inşa etmişlerdir. Maraş'ta da Bizans'a ait kalıntılar bulunduğu gibi Zeytun, Yenice kale ve Andırın'da birçok kalıntılar vardır.

Sonuç olarak Maraş bölgesinde Anadolu'da yazının kullanılmaya başlanmasından 3 bin yıl öncesinde birçok yerleşim merkezine rastlanmıştır. M.Ö. 2000'li yıllarda Anadolu'da yazının kullanılmaya başlamasıyla birlikte Asur ve Hititlere ait yazıtlarda Maraş'ın kısmen siyasi ve iktisadî tarihine ait bilgileri takip edilebiliyor. Bu yazıtlardan Maraş bölgesinin pek çok medeniyete beşiklik ettiği görülmüştür. Daha sonraki dönemlerde Maraş bölgesine birçok devlet hâkim olmuş ve millet yaşamıştır. Bölgenin siyasi tarihi tam olarak ortaya konamasa da yapılacak alan araştırmaları, kazılar ve diğer bilimsel incelemelerle bu gizlilik ortadan kalkacaktır.

Bu Kısımın Kaynakları

ALP, Sedat, Hitit Çağında Anadolu, Ankara 2001.

ANONİM, "Kahramanmaraş", *Ana Britannica*, C. XIII, İstanbul 1989.

ANONİM, "Nestorios", *Ana Britannica*, C. XVI, İstanbul 1989.

ATALAY, Besim, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1339.

BALCI, Mekselina, *Çive Yazılı Belgeler Işığında Maraş Bölgesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2001.

Başkumandan Simbat Vekayinamesi, (951-1334), (çev. Hrant D. Andreasyan), Türk Tarih Kurumu Tercümeler Kısım.

BRANDAU, Birgit-Hartmut Schickert, *Hititler*, (çev. N. Meretoğlu), Ankara 2003.

CANPOLAT, Selman, *Etiler Zamanında Maraş*, Maraş 1945.

DARKOT, Besim, "Maraş (Coğrafya)", *İA*, C. 7, Eskişehir 1997, ss.311-316.

_____, "Tarsus", *İA*, C. 12/I, Eskişehir 1997, ss.19-24.

DEMİRCİ, Mustafa, "İslam-Bizans Mücadelesinde Bir Serhat Şehri", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu (6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş) Bildirileri*, C. I, İstanbul 2005, ss. 319-332.

Ebî Ali Ahmet B. Ömer B. Rusteh, *Kitabu'l-Alakatü'n-Nefise*, (neşr. F. Wüdenfeld), Lugdunı Batavorum, Apud E.J.Brill 1892.

EL-İSTAHRÎ, Ebû İshak İbrahim b. Muhammed el-Farîsî, *Mesâlikü'l-Memâlik*, Beyrut 1927.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

EBÛ'L-FİDÂ, *el-Muhtasar fî Ahbari'l-Beşer*, C. I, (neşr. Mahmud Deyyub), Beyrut 1997.

EBÛ'L-FEREC, Yahyâ B. Saîd B. Yahyâ El-Antakî, *Tarihü'l-Antakî*, (Tahk. Ömer Abdüsselam Tedmurî) Trablus 1990.

EL-BELÂZURÎ, *Fütühu'l-Buldân*, (çev. Mustafa Fayda), Ankara 1987.

ELÇİBEY, Ebûlfez, *Tolunoğulları Devleti*, (haz. Fazıl Gezenferoğlu, çev. Selçuk Aklın), İstanbul 1997.

EL-MAKRİZÎ, Takiyeddin Ahmet, *İttîâzu'l-Hunefa bi-Ahbari'l-Eimmetü'l-Fatimîyyünü'l-Hulefa*, C. I, (neşr. Cemaleddin eş-Şeyyal), Kahire 1996.

EL-MUKADDESÎ, *Ahsenü't-Tekâsım*, (neşr. Muhammed Mahzum), Beyrut 1987.

ERZEN, Afif, *Doğu Anadolu ve Urartular*, Ankara 1992.

Evlîya Çelebi Seyahatnamesi, C. IX, X, (Sade. Mümin Çevik), İstanbul 1986.

EVREN, Aysel, "Göksun" *Türkiye Turizm Aylık Turistik Mecmua (Maraş-Adıyaman)*, S. 14, C. II, Ankara 1963.

GÖKÇEK, L. Gürkan, "Kultepe Tabletlerinde Maraş Bölgesi" *I. Kahramanmaraş Sempozyumu (6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş) Bildirileri*, C. I, İstanbul 2005, ss. 309-318.

ABU'L-FARAC, Gregory, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. I, (çev. Ö.R. Doğrul), Ankara 1999.

GROUSSET, René, *Başlangıçtan 1071'e Kadar Ermenilerin Tarihi*, (çev. Sosi Dolanoğlu), İstanbul 2005.

GÜLEÇ, Ali, "Afşin" *Türkiye Turizm Aylık Turistik Mecmua (Maraş-Adıyaman)*, S. 14, C. II, Ankara 1963.

GÜNALTAY, Şemdetin, *Yakın Şark IV*, Ankara 1987.

"Hades", *İA*, C. 5/I, Eskişehir 1997, s. 42.

Osmanlı Salnâmelerinde Maraş Sancağı, C. I-II, (haz. Said Öztürk), İstanbul 2006.

HALİFET B. HAYYÂT, *Tarihi Halifet b. Hayyât*, (çev. A. Bakır), Ankara 2001.

HIDIR, Özcan, "Hades (Göynük) Muhaddisleri", C. I, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu (6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş) Bildirileri*, C. I, İstanbul 2005, ss.19-24.

HİTTİ, Philip K., *History of Syria*, London 1957.

HONİGMANN, Ernest, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, (terc. F. Işıltan), İstanbul 1970.

_____, "Maraş", *İA*, C.7, Eskişehir 1997, ss. 312-315.

İŞILTAN, Fikret, "Seyf-üd-devle", *İA*, C. 10, Eskişehir 1997, ss. 536-539.

İBN HURDADBİH, Ebû Kasım Abdullah, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, (neşr. M. J. De Goeje), Leiden 1889.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

İBNÜ'L-ADİM, *Bugyetü't-Taleb Fi Tarih-i Haleb*, C. I, X, (neşr. Suhayl Zekkar), Dimaşk 1988.

İBNÜ'L-ESİR, *İslam Tarihi (el-Kâmil fi't-Tarih)*, C. VIII, (çev. Ahmet Ağırakça), İstanbul 1991.

İBN HAVKAL, *Kitabu Sureti'l-Arz*, (neşr. R. Blachère, H:A:R. Gibb, P.Kahle, J.H. Kramers, H. Von Mzik, C.A. nalliona, A.J.Wensick), Leiden 1939.

İBNÜ'L-FEREC, Kudâme B. Cafer El-Bağdadî, *Kitabu'l-Harac*, ((neşr. M. J. De Goeje), Leiden 1889.

İBNÜ'L-VERDÎ, *Tarihu İbni'l-Verdî*, C. I, Beyrut 1996.

Kahramanmaraş İli Ve İlçeleri Prehistorik Dönem Yüzey Araştırmaları Raporu 2007, (Kahramanmaraş Müzesi Arşivi).

Kahramanmaraş Müzesi 1995 Yılı Domuztepe Örenyeri Kazı Raporu, (Kahramanmaraş Müzesi Arşivi).

Kahramanmaraş Müzesi 2007 Yüzey Araştırmaları Sonuç Raporu, (Kahramanmaraş Müzesi Arşivi).

Kahramanmaraş Müzesi Hopaz Höyüğü 1987 Kurtarma Kazısı Raporu (Kahramanmaraş Müzesi Arşivi).

Kahramanmaraş Müzesi Kılılı Köyü Höyüğü Raporu 2007, (Kahramanmaraş Müzesi Arşivi).

Kahramanmaraş Müzesi Minehöyük Raporu 2008, (Kahramanmaraş Müzesi Arşivi).

Kahramanmaraş Müzesi Tanıtma Kataloğu; Kahramanmaraş Müzesi 1996 Yılı Domuztepe Örenyeri Nihai Bilimsel Kazı Raporu, (Kahramanmaraş Müzesi Arşivi).

Kahramanmaraş Müzesi Türkoğlu Korucu Höyüğü Raporu 2007, (Kahramanmaraş Müzesi Arşivi).

KARAARSLAN, Nasuhî Ünal, "Hamdâniler", *DİA*, C. 25, İstanbul 1997, ss. 446-447.

KAZVİNÎ, Zekeriya, *Acâibü'l-Mahlûkât ve Garâibü'l-Mevcudât*, (neşr. Faruk Said), Beyrut 1988.

KOPRAMAN, K. Yaşar, "Tolunoğulları" *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C. 6, İstanbul 1989, ss. 55-80.

_____, "Abbâsiler Zamanında Bizans Sugûrunda Türklük Faaliyetleri", *Makaleler*, C. 1, (Yay. haz. S. Yalçın, A. Çetin), Ankara 2005, ss. 331-346.

KÖKTEN, İ. Kılıç, "Maraş Vilayetinde Tarihten Dip Tarihe Geçiş", *Arkeoloji Dergisi*, S. X/I, (1960).

_____, "Maraş ve Antalya Vilayetlerinde Süreli Dip Tarih Araştırmaları hakkında Kısa Bir Rapor", *Türk Arkeoloji Dergisi*, S. XI/ 1 (1962).

KÖSEOĞLU, Cengiz, *Maraş İlinin Uygarlık Tarihi*, (Kahramanmaraş Müzesi Arşivi).

MACGUEN, J. G., *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*, (çev. E. Davutoğlu), Ankara 2001.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş Tahrir Defteri (1563), C. I-II, (Yay: Refet Yinanç -Mesut Elibüyük), Ankara 1988.

OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. F. Işıltan), Ankara 1999.

ÖZDEMİR, Abdurrahman, “el-Mütenebbi’nin Şiirinde Maraş”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 14, Sakarya 2006, ss.159-185.

ÖZGÜÇ, Tahsin, “Elbistan Ovasındaki Tetkik Gezileri ve Karahöyük Kazısı”, *Belleten*, C. XII, S. 45 (1948), ss. 226-237.

ÖZKARCI Mehmet, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Kahramanmaraş*, C. II, Ankara 2007.

ÖZTÜRK, Mustafa, “Dört Halife Döneminde Bilâd-ı Şam’da İslâmlaşma ve Kültürel Değişme” *Omeljan Pritsak Armağanı*, Sakarya 2007, ss. 405-416.

PAKSOY, Yaşar, “Maraş’ın Tarihi ve Turistik Yerleri” *Türkiye Turizm Aylık Turistik Mecmua (Maraş-Adıyaman)*, C. II, S. 14, Ankara 1963, s. 6.

RAMSAY, W. M., *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, (çev. Mihri Pektaş) İstanbul 1961.

Sivrimine Höyüğü Tescil Raporu 2007, (Adana Kültür ve Tarih Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü Arşivi).

Süryani Mikhail, *Vekayiname*, (1042-1193, 1195-1229) Türk Tarih Kurumu Tercümeler Kısım.

ŞENYÜREK, Muzaffer Süleyman, “Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Karahöyük Kazısında Çıkarılan Kafataslarının Tetkiki” *Belleten* C. XIII, S. 49, (1949), ss. 1-20.

TANKUT, Hasan Reşit, *Maraş Yollarında*, Ankara 1944.

TEXİER, Charles, *Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, C. III, (çev. Ali Suat, Latin harflerine aktaran: K. Y. Koprman, sadeleştiren: Musa Yıldız), Ankara 2002.

TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 1993.

UMAR, Bilge, *İlkçağda Türkiye Halkı*, İstanbul 1999.

_____, *Türkiye’deki Tarihsel Adları*, İstanbul, 1993.

URFALI MATEOS, *Vekayinamesi ve Papaz Grigor Zeyli*, (çev. H.D. Andreasyan, Notlar: E. Dulaurer, M. H. Yinanç), Ankara 1987.

ÜNAL, Ahmet, *Hititler Devrinde Anadolu I*, İstanbul 2002.

YAKUT-EL-HAMEVÎ, *Mucemü’l-Buldân*, C. V, Beyrut trhz.

YILDIZ, Hakkı Dursun, “Avâsım”, *DİA*, C. 4, İstanbul 1991, ss. 111-112.

YİNANÇ, Mükrimin H., “Elbistan”, *İA*, C. 4, Eskişehir 1997, ss. 243-230.

_____, “Maraş Emirleri”, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, 1340, V, (82), ss. 283-299.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

_____, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, Anadolu'nun Fethi I*, İstanbul 1944.

YÖRÜKAN, Yusuf Ziya, *Müslüman Coğrafyacıların Gözüyle Ortaçağ'da Türkler*, İstanbul 2004.

ZOROĞLU, Kamil Levent, “Kahramanmaraş'ın İlk Çağdaki Yeri ve Önemi”, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu (6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş) Tebliğleri*, C. I, İstanbul 2005, ss. 303-308.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

İKİNCİ BÖLÜM ARAPLARIN FETHİNDEN SELÇUKLULAR ZAMANINA KADAR MARAŞ

2.1. İslâm Coğrafyacılarına Göre Maraş Bölgesi

Ortaçağ'da *Maraş* tarihi incelenirken, bu bölgede bulunan ve *el-Hades*⁴ olarak bilinen, bugün tamamen yıkılmış olan şehirle birlikte ele alınmalıdır. *Maraş* ve *Hades* şehirleri Ortaçağ İslâm ve Hristiyan kaynaklarında birlikte geçer. Hititlerin, *Gurgum*, Asurluların *Maraj* veya *Markasi* gibi isimlerle bildikleri *Maraş*, Romalılar zamanında *Caligula* adlı bir generalin ismine nispetle *Germanikeia* olmuştur. Müslümanlar ise şehri *Maraş* olarak biliyorlardı. Fethettikten sonra da aynı adla anmaya devam ettiler.⁵ *Maraş*'tan İslâm kaynakları sıkça bahseder ve *Şam*'ın kuzey beldelerinden biri olarak yazarlar. Şehir hakkında en eski ve ayrıntılı bilgilere el-Belâzurî'nin *Fütûhu'l-Büldân* adlı eserinde rastlanır. Bu müellif *Maraş*'ın yanı sıra *Hades*'in de Müslümanlar tarafından nasıl, kim tarafından ve ne zaman fethedildiğini açıklar. Ayrıca bu bölgelerde Müslümanlar ile Hristiyanların mücadelelerini ayrıntılı bir şekilde ortaya koyar. Böylece el-Belâzurî, verdiği bilgiler ile birçok müellife kaynak olmuştur.⁶ Yine Maraş bölgesinde Efsus ve Elbistan şehirleri de İslâm kaynaklarında sıkça geçer. Efsus Kehf ehlinin şehri olarak kaydedilirken Elbistan ise Anadolu'nun meşhur şehirlerinden biri olarak gösterilir.

⁴ *Hades-Göynük*: Pazarcık ile Çağlayancerit arasındaki ovanın kuzeyindeki boğaz ağzında olup, şimdiki Bozlar köyünün olduğu yerde bulunan tarihi şehirdir. İslâm-Bizans çatışmalarına sahne olan Hades, Haleb-Dülük-Elbistan-Kayseri askerî ve ticaret yolunun üzerinde bulunan başta Akçaderbent olmak üzere birçok geçidin kontrol edilmesi açısından da önemli bir mevkideydi. Hades, Göynük, Hadesü'l-Hamra, Derbû's-Salam, Adata, Mehdiye, Muhammediye gibi isimlerle de anılmıştır. Hades'in toprağı kırmızı olduğu için Hadesü'l-Hamra yani Kızıl Hades deniyordu. Burası birkaç defa yakıldığı için Türkçe yanık anlamına gelen Göynük de denildiği iddia edilmektedir. Hades, Hamdânilerin elinden Bizanslılar tarafından geri alınmış ve Selçuklular'ın Anadolu'yu fethi sırasında Türklerin eline geçmiştir. Ancak şehir Moğol İstilâsı sırasında Ermeniler tarafından işgal edilir. Memluk sultanı Baybars tarafından yeniden fethedilen Hades zamanla harabe hale gelmiş ve terk edilmiştir. Bk. Faruk Sümer, "el-Hades (Göynük) Şehri" *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, İstanbul Eylül 1993, s. 4-8. Merhum Faruk Sümer Hoca, Hades'in bugün o yörede Göynük adı ile var olan köyün yerinde olduğunu yazsa da Hades'in Bozlar kasabasında olduğu, buradaki cami ve şehir surlarının kalıntılarından anlaşılmaktadır. Hades'in XIII. yüzyılda tamamen yıkıldıktan sonra burada yaşayan halkın Göynük'e gittiği anlaşılmaktadır. Dulkadir Beyliği zamanında Göynük'ün içinde, cami ve hamamı olan küçük bir kasaba olduğu görülmektedir. Bk. *Maraş Tahrir Defteri (1563)*, C. I, (Yay: Refet Yinanç -Mesut Elibüyük), Ankara 1988, s. 242-243; Mehmet Özkarcı, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Kahramanmaraş*, C. II, Ankara 2007, s. 946.

⁵ Ernest Honigmann, "Maraş", *İA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 312-313.

⁶ el-Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, (çev.: Mustafa Fayda), Ankara 1987, s. 270.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Önemli İslâm coğrafyacılarından biri olarak kabul edilen İbn Havkal (ö. 977), *Maraş*'ı *el-Cezire*'nin batısında ve *Hades*'in yakınında bir yer olarak tarif ederek, şehrin doğusunda *Malatya* ve batısında *Hârûniye*'nin⁷ bulunduğunu yazar. O, *Malatya*'dan *Maraş*'a kadar olan yerlere *el-Cezire Sugûru* (sınır) denildiğini belirterek bölgenin bu adla anılmasının sebebini de bu şehirlerin *el-Cezire Sugûru*'nda olmalarından dolayı değil de *el-Cezire* ahalilerinin buralarda İslâm hudutlarını korumak için *Bizans*'a karşı karakolluk görevi yapmaları ve savaşmalarıyla açıklar. İbn Havkal, *Maraş*'ın *cebel-Lükam*'a (*Amanos Dağı*) yakın olduğunu da ifade eder.⁸ Bu genel bilgilerden sonra yaşadığı Hamdaniler döneminde *Maraş* ve *Hades*'in durumu hakkında da bilgi veren İbn Havkal kendi zamanında bu şehirlerin *Bizans*'ın eline geçtiğini ve daha sonra Seyfüddeve tarafından fethedildiğini yazmaktadır. Onun verdiği bilgilerden bu dönemde *Maraş* ve *Hades*'in mamur birer şehir olduğu anlaşılıyor. Ancak İbn Havkal kısa süre sonra bu iki şehrin düşman eline geçtiğine şahit olmuş ve buralarda Hristiyanların Müslümanlara eziyetlerini işittiğini kaydetmiştir. *Maraş*'ın batısında bulunan başka bir garnizon şehri olan *Hârûniye*'yi de ziyaret eden İbn Havkal buranın da mamur bir yerken, Hristiyanlar tarafından işgal edilerek harap bir hale getirildiğini ifade eder. Müellifin verdiği bir bilgiye göre bu sırada, *Irak* üzerinden *İstanbul*'a gidilirken *Malatya*, *Afşin* ve *Rummane* (*Hurman Kalesi*) üzerinden gidilmekteydi⁹. Yine *Şam* üzerinden, *Haleb-Hades* üzerinden *Akçaderbent*'ten geçilerek *Afşin*'e ve *Hurman*'a ulaşıp buradan yol *İstanbul*'a ulaşmaktaydı.¹⁰ Bu bilgilerden *Maraş*'a bağlı *Afşin-Hurman* bölgesinin yolların geçtiği bir kavşak olduğu anlaşılmaktadır.

Kudame b. Cafer adlı müellif *Hades'in Zibatra*'dan¹¹ dört fersah mesafede olduğunu yazarak, burasının düşmanın göğüsünden daha

⁷ *Hârûniye*: Şimdiki Düziçi İlçesi. Hârûn Reşid tarafından yapılan bir hisarın etrafında gelişen şehir, İslâm-Bizans çatışmalarında ileri bir karakol vazifesi yapmıştır. Burayı gören İbn Havkal, *Hârûniye*'nin Cebel-i Lükam'ın batısında olduğunu, gayet iyi imar edildiğini, ahalisinin Bizans'a karşı Anadolu içlerinde savaşıklarını ve gayretli olduklarını ve bol ganimet kazandıklarını belirtmektedir. Belâzurî de Hârûn Reşid'in 799-800 yılında inşa edilen bu şehre başka yerlerden savaşçılar getirdiğini yazmaktadır. Müellif Hârûn'un daha babasının zamanında burayı inşaaya başladığını haber vermektedir. Bk, el-Belâzurî (ö. 892) s. 245; İbn Havkal, *Kitabu Suretü'l-Arz*, (neş. R. Blachère, H.A.R.Gibb, P.Kahle, J.H. Kramers, H. Von Mzik, C. A. Nalliona, A.J. Wensick), Leiden, 1939, s. 182; İbnü'l-Adim, *Bugyetü't-Taleb Fi Tarih-i Haleb*, C. I, (neş. Süheyl Zekkâr) Darü'l-Fikr, Dimaşk, 1988, s. 219.

⁸ İbn Havkal, 164-188, Ebû Ali Ahmed b. Ömer b. Rusteh, *Kitabu'l-Alakati'n-Nefise*, (neş. F. Wüstenfeld), Lugdunı Batavorum, Apud E.J. Brill, 1892, s. 107; Yusuf Ziya Yörükân, *Müslüman Coğrafyacıların Gözüyle Ortaçağ'da Türkler*, İstanbul, 2004, s. 71-84.

⁹ Hurman Kalesi için bk. Özkarcı, II, 752-759.

¹⁰ Yörükân, 77-78, 84.

¹¹ Bugünkü Malatya'nın Doğanşehir İlçesi'nin olduğu yerdeki eski kalenin adıdır. Hades'le birlikte Habib b. Mesleme el-Fıhrî tarafından fethedilmiştir. Hristiyanlar

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

tehlikeli bir yer olduğunu belirtmektedir. Yine Kudame *Maraş*'ın, *Hades*'ten beş fersah uzaklıkta olduğunu belirterek bu iki yerin tehlikeli sınırları oluşturduğunu ve bunlardan sonra düşman hududunun başladığını ifade eder.¹² *Maraş*'tan, *Maraş Amiki*'ne inildiğini zikreden İbn Hurdadbih ise *amik* kelimesinin etrafı dağlarla çevrilmiş yeşil ovaya dendiğini kaydeder.¹³ *Mesâlikü'l-Memâlik*'in müellifi İstahrî de *Maraş*, *Hârûniye* ve *Hades* gibi yerleri hudut şehirlerinden saymakta, buraların *Fırat*'ın gerisinde olup *Malatya*'dan *Maraş*'a kadar olan yerlerin *sugûr* olduğunu ifade etmektedir.¹⁴ El-Mukaddesî ise *Maraş* ve *Hades*'i *Şam* ülkesinin *Haleb* bölgesinin şehirlerinden olarak belirtir.¹⁵ İbn Rusteh de eserinde *Maraş*, *Hades* ve *Malatya*'dan bahsederek buraların *sugûr* şehirlerinden olduğunu yazar.¹⁶

Yakut el-Hamevî ise, *Maraş*'ın *Biladü'ş-Şam* ve *Biladü'r-Rum* arasında bulunan *sugûr* şehirlerinden biri olduğunu yazarak, şehrin ortasında iki tarafı hendek olan bir kalesinin bulunduğunu kaydeder. Yakut, son Emevi Halifesi II. Mervan b. Muhammed tarafından tamir edilen ve mamur hale getirilen *Maraş*'ın kalesi ve surlarının halifenin isminden dolayı *Mervanü'l-Himar*¹⁷ olarak bilindiğini yazar. Aynı müellifin verdiği bilgiye göre, daha sonra Hârûn Reşid civardaki *Hades* ve *Hârûniye* ile birlikte *Maraş*'a büyük önem vermiştir.¹⁸ Yakut, bugün *Aksu* olarak bilinen nehir hakkında da bilgi verir. Bu nehrin adını *Nehr-i Hûrîs* olarak yazar. O, bu nehrin *Hades* yakınındaki göllerden suyunu aldığını, daha sonra *Maraş* yakınından akarak *Ceyhan Nehri*'ne karıştığını belirtmektedir.¹⁹ *Ceyhan Nehri* hakkında da bilgi veren İslâm

ile Müslümanlar arasında birçok kez el değiştiren şehir, Emevî ve Abbâsiler zamanında birkaç kez yeniden inşa edilmiştir. Halife Mu'tasım zamanında Bizanslılar burayı tahrip edip içindeki Müslümanları katletmişlerdir. Halife şehrin yeniden imar edilmesini sağlamıştır. Bk. İbnü'l-Adim, I, 247-248.

¹² İbnü'l-Ferec Kudâme b. Cafer el-Bağdâdî, *Kitabu'l-Harac*, ((neş. M.J. De Goeje), Matbaatü'l-Biril, Leyden, 1889, s. 216.

¹³ Ebû Kasım Abdullah İbn Hurdadbih, *el-Mesalik ve'l-Memâlik*, (neş. M. J. De Goeje), Matbaatü'l-Beril, Leyden, 1889, s. 97.

¹⁴ Ebû İshak İbrahim b. Muhammed el-Farisî el-İstahrî, *Mesâlikü'l-Memâlik*, Matbaatu Biril, Beyrut, 1927, s. 63-68.

¹⁵ el-Mukaddesî, *Ahsenü't-Tekâsım*, (neş. Muhammed Mahzum), İhyâü't-Tarasi'l-Arabiyye, Beyrut, 1987, s. 36,137.

¹⁶ Ebû Ali Ahmed b. Ömer b. Rusteh, *Kitabu'l-Alakati'n-Nefise*, (neş. F. Wüstenfeld), Lugdunı Batavorum, Apud E.J.Brill, 1892, s. 107.

¹⁷ II. Mervan b. Muhammed, yaban eşeği çiçeği denilen bir çiğdemi sevdiği için kendisine eşek anlamına gelen "*Himar*" denmiştir. Bk. *Abu'l-Farac Tarihi*, C. I, (ter. Ö. R. Doğrul), Ankara 1999, s. 197.

¹⁸ Yakutü'l-Hamevî, *Mucemü'l-Buldân*, C. V., Dar Sader, Beyrut, (BTY), s. 107.

¹⁹ Aksu nehri Arap kaynaklarında *Nehrü'l-Hûrîs* olarak geçmekte olup Hades yakınlarında bulunan Göynük, Azaplı ve Baş Göl gibi birkaç küçük gölcükten suyunu almaktadır. Bk. Yakut, C. V, s. 320; "Hades", *İA*, C. 5/I, Eskişehir, 1997, s. 42.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

coğrafyacıları, bu nehrin *Rum* beldelerinden çıkıp, *Maraş* yanından geçerek *Misis* üzerinden *Akdeniz*'e döküldüğünü belirtirler. Bu nehrin adı bazan *Cahan* şeklinde de geçer.²⁰

XIII. yüzyıl müelliflerinden olup, *Eyyubiler* tarafından Alâeddin Keykubad'a elçi olarak gönderilen İbnü'l-Adim, *Kayseri*'ye gidip gelirken *Maraş* ve *Hades*'i gördüğünü belirterek bu şehirler hakkında geniş bilgi verir. Ona göre *Maraş*; *Haleb* yakınlarında, mamur, suyu, ekinleri ve ağaçları bol bir yerdir. Şehrin sağlam bir kalesi bulunmaktadır. *Maraş*'ta yaşayan ahaliden ilim, irfan ve ibadetle meşgul olanlar çıkar. Burada pek çok âlim yetişmiş olup onlar *el-Mar'eşî* mahlasıyla bilinmektedirler. Bunlardan biri Huzeyfetü'l-Mer'aşî'dir. İbnü'l-Adim, bir coğrafyacı olan Ebû Yezid el-Belhî'den naklen *Hades*'in de *Maraş* gibi özelliklere sahip olduğunu belirterek her iki beldenin de *sugûrda* bulunduğunu zikretmektedir. İbnü'l-Adim, *Maraş*'ın kendi zamanındaki tarihi hakkında da bilgi vermektedir. Buna göre *Maraş*, Nureddin Mahmûd Zengî tarafından Haçlılardan *Tel-Bâşir* kontu Joscelin'in esir edilmesi sırasında fethedilmiştir.²¹ İbnü'l-Adim, daha sonra *Selçuklulara* terk edilen *Maraş*'ın 1258'e kadar onların elinde kaldığını, bu tarihte Ermeniler tarafından istila edildiğini haber vermektedir.²²

İslâm kaynaklarında geçen *Maraş*'a bağlı yerlerden biri de *As-habü'l-Kehf Mağarası*'nın bulunduğu *Efsûs*'tur. Kaynaklarda *Ebsus*, *Efsus*, *Arabsus*, *Arabisus* gibi isimlerle de anılan bu yer Dikyanus/Dakyanus (Diokletianus) şehri olarak bilinir. Yakut, *Efsûs*'u *Anadolu* şehirlerinden *Elbistan* yakınlarında bir nahiye olarak zikreder ve *Ashabü'l-Kehf* ve *er-Rakim*'in²³ orada bulunduğunu yazar. Müellif burada harap halde bulunan büyük eserlerin olduğunu belirtir.²⁴ Bu şehri 1237'de *Kayseri*'ye giderken *Ashabü'l-Kehf* makamı olduğu için ziyaret ettiğini belirten İbnü'l-Adim ayrıntılı bilgiler verir. Buna göre: *Ashabü'l-Kehf* ehlinin yaşadığına inanılan mağara bir dağ yamacında olup, önünde ziyaretçiler için *Maraş* sahibi tarafından yapılmış misafirhane ve diğer binalar bulunmaktadır. Mağaranın yakınında adı *Efsus* olan bir kasaba olup, yıkılmış ve harap halde bulunan surları hâlâ ortadadır. Bu bilgileri verdikten sonra İbnü'l-Adim *Ashabü'l-Kehf* ehli ve onların yaşadığına inanılan şehir hakkında bilgi veren sahabe, tarihçi, müfessir, muhaddis

²⁰ İstahri, s. 63; Yakut, II, s. 196; el-Mukaddesî, s. 33.

²¹ 1097'de Haçlılar tarafından işgal edilen *Maraş*'ta Antakya Haçlı Prenskepliği'ne bağlı bir senyörlük oluşturulmuştur. Bazen Urfa Kontluğu'na bazen de Antakya Prenskepliği'ne bağlanan *Maraş* Haçlı Senyörlüğü 1149'a kadar devam etmiştir. *Maraş* şehri söz konusu tarihte Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mesud tarafından fethedilmiş ve Moğol hâkimiyeti esnasında 1258'de şehri Kilikya Ermenileri işgal etmiştir. Bk. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 1993, s. 187.

²² İbnü'l-Adim, I, s. 235

²³ *Efsus*: Yedi Uyurlar'ın uyuduğu mağaranın bulunduğu inanılan şehir. *Kehf*: Yedi Uyurların uyuduğu mağara, *er-Rakim* ise onların isimlerinin yazılı olduğu bakır levhanın adıdır.

²⁴ Yakut, I, s. 73.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ve *Anadolu*'ya gazâ amacıyla gelen *Müslüman* komutanların isimleri ve verdikleri bilgileri aktarır. Bütün bu bilgi ve rivayetlere dayanarak söz konusu *Ashabü'l-Kehf* ehlinin bulunduğu mağara ve şehrin *Efsus* olduğunu açıklar. İbnü'l-Adim'e göre:

1. Yahya b. Muin'in tarihinde ismi *Azabzus* olarak yazılan *Arabsus Şam* köylerinden biridir.

2. İbn Hurdadbih'te *Ashabü'r-Rakim*'in bulunduğu, *Tarkis* ismiyle anılan yer *Bilad-ı Rum*'un nahiyelerinden biridir. Orada *Afsis* kalesi bulunmakta olup *Ashabü'l-Kehf* burasıdır. Mesleme *Rum*'a (*Anadolu*) girerken buradan geçmiştir.

3. Hz. Ömer'e isnad olunan rivayetlere göre göre, *Anadolu*'ya yürüyen İslâm ordularının başında bulunan komutanlar, kendileri ile düşmanları arasında *Ashabü'l-Kehf* ehlinin saklandığı mağaranın bulunduğu *Arabsus*'un bulunduğunu söyleyerek buranın korumasız olduğunu beyan etmişlerdir. Halife de buraya ilgili bazı sözler söyleyerek *Ashabü'l-Kehf* ehlinin hayırlı insanlar olduğuna dair sözler söylemiştir.

4. Ebû Ubeyde, *Hades*'in nahiyelerinden biri olarak zikrettiği *Arabus*'un *Ashabü'l-Kehf* ehlinin yaşadığı mekân olduğunu beyan eder.

Müellif kendisinin de ziyaret ettiği *Ashabü'l-Kehf* mağarasıyla ilgili gözlemlerini yazar. Burada *Maraş* sahibi²⁵ tarafından vakıflar kurularak binalar tesis edildiğini, bir çardak bulunduğunu insanların buraya ziyaret amacıyla geldiklerini yazar. Ayrıca mağaranın *Kur'an-ı Kerim*'de anlatıldığı özelliklere uyduğunu belirterek *Kehf Suresi*'nin iki ayetini yazar.²⁶ İbn Hurdadbih ve Kazvinî gibi müellifler *Ashabü'l-Kehf*'in *Rum* dağlarında *Amuriyye* yakın bir yerde olduğunu zikrederler.²⁷ *Ashabü'l-Kehf* ehlinin yaşadığı şehrin neresi olduğu günümüze kadar tam olarak tespit edilememiş olup, bu konuda tartışmalar sürüp

²⁵ Maraş sahibi denilen kişi I. İzzeddin Keykâvus ve Alâeddin Keykubad zamanında Maraş valiliği yapan Nusretüddin Hasan Bey'dir. Bk. M. Halil Yinanç, "Maraş Emirleri", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, S. 82, İstanbul, 1340, s. 87.

²⁶ İbnü'l-Adim, I, s. 330-335.

²⁷ İbn Hurdadbih, s. 106-107; Zekeriya Kazvinî, *Acâibü'l-Mahlûkât ve Garâibü'l-Mevcudât*, (neş. Faruk Said), Darü'l-Afaki'l-Cedide, Beyrut, 1988, s. 208-209.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

gitmektedir.²⁸ Ancak dinî, tarihî, coğrafi ve arkeolojik belge ve kalıntıların bu şehrin *Afşin*'de olduğunu güçlendirmektedir.²⁹ *Ashabü'l-Kehf Mağarası'nın Afşin*'de olduğuna dair Faruk Sümer Hoca değerli bir eser yapmıştır. Bu eserde tefsir, hadis ve tarih kitapları incelenerek, *As-*

²⁸ İbnü'l-Adim eserinde 30 sahife ayırdığı Tarsus'la ilgili maddesinde Ashab-ı Kehf Mağarası'nın bu şehirde olduğuna dair hiçbir kayıt düşmemiştir. Bazı bilgin ve din âlimlerinin Ashab-ı Kehf Mağarası'nın Tarsus'ta olduğuna dair bilgileri ise bir yanlış anlaşılardan kaynaklanmaktadır. İslâm fetihleri sırasında oluşturulan Bizans hudutlarındaki Sugûr ya da Avâsım şehirlerinin merkezi genellikle Tarsus olup valisi de burada oturmaktaydı. Efsus ya da Arabisus olarak zikredilen Ashab-ı Kehf Mağarası'nın bulunduğu mevkinden bahsedilirken, burası Tarsus'un beldelelerinden biri olarak verilir. Yakut el-Hamevî, eserinin bir yerde Efsus'u, Elbistan yakınlığında zikrederken, başka bir yerinde de Tarsus Sugûru'nda Ashabü'l-Kehf beldesinin olduğunu yazar. Bk. Yakut, I, 231. Müellifin iki ifadesi de aynı yere işaret etmektedir. Çünkü bunu anlayabilmek için avâsım ya da sugûr kelimelerinin ne olduğunu bilmek gerekir. Tarsus, Avâsım'ın ya da Sugûr'un merkeziydi. Buradan Antakya'ya, Maraş'a, Afşin'e, Elbistan'a ve Malatya'ya kadar olan yerler Tarsus'un sugûru yani oraya bağlı şehirlerdi. Burada bahsedilen sugûr bir şehrin sınırı olmayıp, İslâm hudutları ile Hristiyanlar arasındaki bütün sınır bölgelerini kapsamaktaydı. Anadolu'da birçok yer gibi Efsus ya da Arabisus da Avâsım'ın merkezi olan Tarsus'a bağlıydı. Ancak zamanla Ashabü'l-Kehf mağarası Efsus'da değil de Tarsus'ta aranmaya başlanmıştır. Ashabü'l-Kehf ya da Efsus'un nerede olduğu konusunda tefsirci veya din âlimlerinden ziyade tarihçi, coğrafyacı, sanat tarihçisi ve arkeologların sundukları kanıt ve görüşleri esas almak daha mantıklı gelmektedir. Birinci gurup gezip görmeden bulunduğu yerde elde ettiği kaynak ve delillerle açıklama yaparken, ikinci gurup tarihi, coğrafi ve arkeolojik bilgilere dayanarak hüküm verir. Günümüzde Ashabü'l-Kehf'in Tarsus'ta olduğunu söyleyenlerin XIII. yüzyıl müelliflerinden İbnü'l-Adim'in eserinde, başta Hz. Ömer olmak üzere bazı sahabe ve Anadolu'ya ilk giren Müslüman komutanların görüşlerine dayanarak yazdığı Efsus maddesini dikkate almadıkları anlaşılmaktadır. Buna karşılık bu müelliften dört beş yüz yıl sonra yaşayan Evliya Çelebi ve Kâtip Çelebi gibi Osmanlı müelliflerinin görüşlerine dayanmaktadırlar. Oysa daha I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220 ve kardeşi Alâeddin Keykubad (1220-1237) zamanında Maraş Emiri tarafından Afşin'deki Ashabü'l-Kehf mağarası önünde yapılan mescit, medrese, hankâh ve kervansaray gibi eserler görmezlikten gelinmiştir. Dulkadir Beyliği ve Osmanlılar zamanında da burada pek çok eser inşa edilmiştir. Hattâ bu yapıların taşları incelendiğinde Bizanslılar zamanında burada yapılmış olan kilise ve bazı binaların kalıntılarından alındığı anlaşılır. Buradaki mescidin sütun başları Korint ve İon tarzı denilen mimari tarzların özelliklerini yansıtır. Ashabü'l-Kehf hadisesinin Anadolu'da ilk Hristiyanlar zamanında geçtiği düşünülürse, daha onlar zamanında burasının kutsal bir yer kabul edilmesi bu yapıların olmasıyla kanıtlanmaktadır. Ashabü'l-Kehf'in Tarsus'ta olduğunu iddia edenler buradaki en eski eserin XIX. Yüzyılda yapılmış olduğunu görmezlikten gelmişlerdir. Yabancı tarihçi ve coğrafyacıların da neredeyse tamamı Ashabü'l-Kehf mağarasının Afşin'deki yer olduğunu kabul etmektedirler. Bu konularda hüküm verilirken tarihî belgeler daha iyi incelenerek, coğrafi bilgiler ve arkeolojik malzemeler de dikkate alınmalıdır. Daha geniş Bilgi için şu eserlere bk: Faruk Sümer, *Eshabü'l-Kehf (Yedi Uyurlar)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1989; Refet Yinanç, "Eshab-ı Kehf Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, S. XX, Ankara 1988, s. 311-319.

²⁹ Ashabü'l-Kehf Külliyesi için bk. Özkarıcı II, 629-701.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

habü'l-Kehf ehlinin yaşadığı mağaranın *Afşin*'de olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.³⁰ Refet Yinanç Hoca ise *Ashabü'l-Kehf* vakıfları üzerinde bir makale yazmıştır. Bu makalede *Selçuklu, Dulkadirli ve Osmanlı Dönemlerinde Ashabü'l-Kehf* vakıfları ve mütevellileri tahrir ve arşiv kayıtlarından çıkarılarak incelenmiştir.³¹

Emeviler zamanında *İslâm-Bizans sugûru Ceyhan*'dan *Fırat*'a kadar uzanmaktaydı. *Sugûr* bölgesi bu dönemde ikiye ayrılmıştı: Buralar *el-Cezire* ve *Kınnesrin* valilikleri tarafından korunuyordu. *el-Cezire Sugûru* denilen bölgenin merkezi *Malatya* idi. Diğerinin merkezi ise *Tarsus*'tu. *Avâsım* da denilen *sugûr* bölgelerinden Müslümanlar *Anadolu* içlerine biri yazın diğeri kışın olmak üzere iki *gazâ* yaparlardı. Kışın yapılane *şâtiye* yazın yapılane ise *sâftiya* denirdi.³² Abbâsiler zamanında ise *Bizanslılar* ile *İslâm* hudutları üç kısma ayrılmıştı: Bunlar *sahil, sugûr ve avâsım*'dır. *Sahil* denilen bölge şehirleri kuzeyde *Tarsus*'tan başlayarak *Adana, Misis, Anavarza = Ayn Zarba, Hârûniye, Payas*'ı içine almaktadır. Bu bölgenin yıllık geliri yüz bin dinar olup, bu paranın hepsi bu şehirlerin askerî giderlerine harcanmaktaydı. Hattâ bu meblağ yetmediği gibi devlet hazinesinden de buraya yardım gönderilirdi. *Şam*'ın kuzey hududundan sonra ise *el-Ceziretü'l-Irak*'a nispetle (*Sugûr-ı Cezire*) adı verilen hudut şehirleri bulunurdu. Bunların ilki *Maraş* olup, daha sonra *Hades, Samsat, Malatya* gibi şehirleri kapsardı. Bu şehirlerin geliri ise 70.000 dinar idi. Bu paranın mühim bir kısmı askerlere bir kısmı da gönüllü olarak orduya katılanlara verilirdi. Bu suretle bu müstahkem şehirler uzun müddet Arapların Rumlara karşı yaptıkları akınların üssü olmuştu.³³ M. Halil Yinanç Hoca ise *Maraş*'ı *Şam sugûrunda* yani *sahil* bölgesine dahil eder ve *Hadesle* birlikte üçüncü derecede müstahkem mevkiiler arasında görür.³⁴ *Hârûn Reşid* halife olduktan sonra *Maraş*'ı *Bizanslılardan* alıp, yakınına *Hârûniye* şehrini kurup bölgede Hristiyanlara karşı yeni bir savunma hattı oluşturmuştu.³⁵

Hârûn Reşid, zamanında *Menbic, Dülük, Ra'ban, Kurus, Antakya* ve *Tizîn* şehirleri *avâsım* olarak teşkilatlandırılmıştı. el-

³⁰ Sümer, *Eshabü'l-Kehf (Yedi Uyurlar)*, s. 14-50.

³¹ Refet Yinanç, "Eshab-ı Kehf Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, S. XX, Ankara 1988, s. 311-319.

³² Kâzım Yaşar Kopruman "Abbâsiler Zamanında Bizans Sugûrunda Türklük Faaliyetleri", *Makaleler*, (Yay. haz. S. Yalçın, A. Çetin), Ankara 2005, s. 335.

³³ Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, Matbaa-i Amire, İstanbul H.1339, s. 27.

³⁴ M. Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, Anadolu'nun Fethi I*, İstanbul 1944, s. 26.

³⁵ *Maraş ile Hârûniye arasında*, *Doluca* denilen köyde (*Doluca* ya da *Orçin Kalesi* denilen) küçük bir kale bulunmaktadır. Bu kalenin de *İslâm-Bizans* çatışmaları sırasında yapıldığı ve *Hârûniye* ile *Maraş* arasındaki yolun emniyetini sağlamak amacıyla burasının karakol görevi üslendiği anlaşılmaktadır. Bk. Mehmet Özkarcı, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Kahramanmaraş*, C. II, Ankara 2007.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Belâzurî'ye göre Müslümanlar savaşa gittiklerinde veya sınırlardan çıktıklarında buralara sığınıyorlardı. *Avâsım* denilen bu yerler onları koruyor ve muhafaza ediyordu. *Avâsım* 'ın merkezi Hârûn Reşid zamanında *Menbic* 'di. *Antakya* ve sahildeki birçok şehir de zamanla *avâsım* şehri olmuştu.³⁶ Bununla birlikte *avâsım* ve *sugûr* tabirleri kesin çizgilerle birbirinden ayrılmayıp zaman zaman biri diğerrinin yerine de kullanılıyordu. İslâm hudutları *Anadolu* içlerine doğru ilerledikçe ileri karakol vazifesi yapan *sugûr* şehirleri daha öndeki yerlere denmeye başlıyor, dolayısıyla *avâsım* da buna göre değişiklik gösteriyordu.

İbn Hurdadbih, *Bizans* ile Araplar arasındaki 846'da hudut kaleleri olarak *Tarsus*, *Ayn-ı Zarba* (*Anavarza*), *Hârûniye* (*Düziçi*), *Kenisetü's-Sevda* (*Kara Kilise*), *Tel-Cübeyr* (*Tarsus* yakınlarında bir kale), *Salagus*, *Keysun*, *Samsat*, *Malatya*, *Zibatra*, *Hades*, *Hısn-ı Mansur* (*Adıyaman*), *Kurus* (*Antakya* yakınlarında bir kale), *Maraş*, *Dülük*, *Raban* ve *Kemah* 'ı saymaktadır.³⁷ Müslümanların elinde bulunan bu hat-
tın karşısında *Bizans İmparatorluğu* da İslâm ordularının saldırılarını püskürtebilmek için *Silifke* 'den başlayarak *Küçük Kapadokya*, *Kharisianon* (*Harşana*), *Sivas* ve *Koloneia* 'da *kleisuralar* (dağ geçidi koruma yerleri) zinciri denen bir savunma hattı oluşturmuştu. Buralar daha sonra stratejik ehemmiyetleri dolayısıyla *thematığa* yani *Bizans* 'ın idaresinde bulunan müstakil valiliklere yükseltildi.³⁸

2.2. Dört Halife Döneminde Maraş

Hız. Ebû Bekir 'in halife seçilmesi ve *Ridde* harekâtının üstesinden gelinmesinden sonra İslâm orduları *Suriye* 'nin fethine başlamışlardı. Kısa süre içinde *Bizans* orduları mağlup edilmiş ve *Suriye* 'yi terke mecbur bırakılmıştı. Hız. Ömer 'in *halife* olmasının akabinde *Suriye* 'nin fethi hızlanmış ve kısa süre içinde de tamamlanmıştı. 635 yılında *Şam* 'ın merkezi *Dimaşk* 'in fethinden sonra İslâm orduları kuzeye doğru ilerlemeye devam ettiler.³⁹ *Bizanslılar* ile *Müslümanlar* arasında yapılan *Ecnadeyn*, *Yermuk*, ve *Fihl* muharebeleri ile *Suriye* 'nin tamamen fethedildiği görülmektedir. Bu sırada *Bizans* imparatoru olan Herakleios, İslâm ordularını durdurmak amacıyla *Antakya* 'ya kadar gelmiş fakat bunun imkânsız olduğunu görünce geri çekilmek zorunda kalmıştı. *Bizanslılar* ile Müslümanlar arasında yapılan savaşlar neticesinde *Suriye* tamamen *Bizans* 'ın elinden çıktığı gibi *Tarsus* ile *İskenderun* arasında kalan bölge de ele geçirilmişti. Bizanslılar *Anadolu* 'nun geri kalan kısmını ellerinde tutmak için gayret ettilerse de İslâm ordu-

³⁶ el-Belâzurî, s. 188, 234; İbn. Rusteh, s. 107, Hakkı Dursun Yıldız, "Avâsım" *DİA*, C. 4, İstanbul, 1991, s. 111-112.

³⁷ İbn Hurdadbih, s. 70-72; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, (ter. F. Işıltan), İstanbul, 1970, s. 40.

³⁸ F. Işıltan, s. 40.

³⁹ Mustafa Öztürk, "Dört Halife Döneminde Bilâd-ı Şam'da İslâmlaşma ve Kültürel Değişme " *Omeyyan Pritsak Armağanı*", Sakarya, 2007, s. 408.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

larının *Anadolu* içlerine seferlere devam ettiler. *İslâm* orduları bu bölgede tutunabilmesi için *Toros Dağları*'nın güney kısmını kontrol altında tutmaları gerekiyordu. Burası bir tabii sınırı teşkil etmekteydi. *Maraş* da *Torosların* güneyinde olması hasebiyle Müslümanların fetih yolu üzerindeydi.⁴⁰

Hız. Ömer'in *Suriye* orduları başkomutanı Ebû Ubeyde b. Ebi'l-Cerrah, 636-637'de Halid b. Velid'i *Kinnesrin* üzerine gönderdi. Bu sırada bölgede bulunan *Bizans* imparatoru Herakleios'un ordusunun başında ise Minas adlı bir komutan bulunuyordu. *İslâm* ordusu ile karşılaşan *Bizans* ordusu hezime uğramış ve *Kinnesrin* fethedilmişti. Halid b. Velid *Güneydoğu Anadolu*'da *Urfa* tarafına doğru harekete geçmiş ve kendisine komutanlarından İyaz b. Ganim, *Irak* ordusundan Amr b. Mâlik ve Abdullah b. Ganim da yardıma gelmişlerdi. *İslâm* orduları karşısında çaresiz kalan Herakleios artık *Suriye*'yi elinde tutamayacağını anlamış ve *Urfa*'dan *Samsat*'a çekilmişti. Hattâ bir rivayete göre yüksekçe bir tepe üzerine çıkarak *Suriye* tarafına dönmüş ve hüznünlü bir şekilde "Ey Suriye !...artık seninle bir daha buluşmamak üzere elveda!..Ebediyen elveda!" demişti.⁴¹

Ebû Ubeyde, *Haleb*'i ve *Antakya*'yı alır; *Suriye*'nin kuzeyinden *Fırat*'a kadar olan yerler tamamıyla Müslümanların eline geçer. Bu sırada Ebû Ubeyde, Hâlid b. Velid'i *Maraş*'a gönderdi. *İslâm* orduları *Maraş*'a girdiğinde şehir halkının bir kısmı kaçmış ve geri kalanı da kaleye çekilerek direnişe geçmişti. Şehir ahalisi direnişlerinin nafile olduğunu görüp yapılan bir anlaşmayla *Maraş*'ı 637 tarihinde Hâlid b. Velid'e teslim etti.⁴² Bir halk inancına göre *Maraş*'ın Mikdâd b. Esved tarafından *Cimcime* adlı *Bizans* valisinin elinden alındığı kabul edilir.⁴³ Ancak bu şahsın *Maraş*'ı fetheden Halid b. Velid'in ordusunda bulunan bir sahabe olduğunu zannediyoruz. *Maraş*'ın fetih tarihi bazı kaynaklarda 638 olarak verilse de 637'yi esas alanlar çoğunluktadır. *Maraş* fethedildiği sıralarda bölgenin diğer önemli yerleşim merkezi olan *Elbistan* Müslüman askerleri tarafından tahrip edilmişti.⁴⁴ *Maraş*'ı alan Müslümanlar burada yaşayan Hristiyan halka dokunmamışlardı. Çünkü şehir sulh ile teslim alınmış ve yapılan teslim anlaşması ahalinin can ve mallarına dokunulmayacağı şart konmuştur. *Maraş*'ta bulunan Hristiyanların şehri serbestçe terk etmeleri sağlanmış ve yerlerine

⁴⁰ Atalay, s. 24.

⁴¹ Gregory Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. I, (Süryanceden çev. R.A.W.Budge, Türkçe çev. Ö. R. Doğrul), Ankara, 1999, s. 177; Ebû'l-Fidâ, I, s. 224; İbnü'l-Verdi, I, s. 137.

⁴² el-Belâzuri, s. 270; İbnü'l-Adim, I, s. 235; Ebû'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*, C. I, (neş. Mahmûd Deyyub), Darü'l-Kütübü'l-İlmiye, Beyrut, 1997, s. 224.

⁴³ Bu halk inancını *Maraş*'a yaptığı seyahatinde duyan Evliya Çelebi eserine kaydetmiştir. Bk. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, IX, X, (Sadeleştiren: Mümin Çevik), İstanbul 1985, s. 135.

⁴⁴ M. Halil, Yinanç, "Elbistan" *İA*, C. 4, Eskişehir, 1997, s. 243.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Müslüman ahali yerleştirilmişti. Müslümanlar *Maraş*'ta bir askerî gar-nizon kurarak *Anadolu* içlerine yapılacak seferler için burayı bir üs ha-line getirdiler. Şehrin fethi sırasında ve daha sonra Hristiyanlara karşı savunulmasında pek çok sahabe de buraya gelir. Hattâ rivayetlere göre *Maraş*'ın fethine Hz. Ali de katılır. Fakat bunun rivayetten öte gitme-diği görülmektedir.⁴⁵ *Maraş*'ın alınmasıyla birlikte bölgede bulunan *Dülük*, *Raban* (*Araban*), *Hades* gibi yerler de fethedilir. *Maraş* yakın-larında olan *Hades*, İyaz b. Ganim'in gönderdiği Habib b. Mesleme el-Fihri tarafından fethedildi.⁴⁶ Hz. Osman'ın halifeliliği sırasında Muaviye komutasında bir *İslâm* ordusu *Maraş* ya da *Toroslardan* geçerek *Kay-seri*'ye kadar ulaşmıştı. Ancak *İslâm* ordusu bu şehri fethedemeden bü-yük ganimetler ele geçirerek geri dönmüştü.⁴⁷

Bizanslılar Suriye'yi çabucak terk edip kaçmışlardı fakat *sugûr* bölgesini Müslümanlara kolayca bırakmayacakları anlaşılmaktaydı. Bölgeyi *İslâmlardan* almak için yoğun faaliyetlere ve saldırılara başla-dılar. *Maraş* ve *Hades* de dâhil olmak üzere *Sugûr*'da *İslâm*-Hristiyan çatışmaları 965'lere kadar üç yüzyıldan fazla sürdü. Bu süre içinde bölge çok kez el değiştirip savaş alanı haline geldi.

İlk *İslâm* fethinden bir süre sonra *Maraş*'ı *Bizanslılar* geri al-mıştı. Ancak kısa süre sonra Hz. Osman zamanında şehri, 651'de Süf-yan b. Avf el-Amidi komutasında bir ordu yeniden fethetti. Aynı sıralarda başka bir *İslâm* ordusu *Maraş*'tan geçerek kuzeye doğru iler-lemiş ve Hristiyanlara karşı *gazâya* çıkmıştı. *Bizans* İmparatorluğu Müslümanlara karşılık vermek için büyük bir orduyu *Malatya* tarafına gönderdi. Buna karşılık Müslümanlar da Selman b. Rebiati'l-Bâhili ko-mutasında bir ordu ile *Anadolu*'ya girdiler ve birçok kale ve bol gani-met alınarak geri döndü. Bu sırada *Şam* valisi olan Muaviye 650-51 yılında, *İslâm-Bizans* çatışmalarında tahrip olan *Maraş*'ı yeniden imar ettirip, Hristiyanların *Suriye* hudutlarına girişini engellemek ve *Ana-dolu*'da yeni yerler fethetmek için şehre asker yerleştirip tahkim et-mişti. *Maraş*, Muaviye'nin *Şam* valiliği sırasında Müslümanların *Anadolu* içlerine yapacakları seferler için askeri bir üs olmuştur.⁴⁸ Bu

⁴⁵ Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde geçen rivayetlere göre, Haleb üzerinden Ayın-tab ve *Maraş* bölgesine yaklaşan Hz. Ali, *Maraş* Kaszeri (*Maraş* Valisi) olan Cim-cime ve ahaliyi *İslâm*'a davet eden bir mektup yazarak Mikdâd b. Esved. ile gönderir. Bunun üzerine mektubu alan *Maraş* valisi ve ahalisi Şir Dağına doğru kaçarlar. Boşaltılan şehre giren Mikdâd b. Esved kalesini yıktırır. Bk. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, IX, X, s. 135; Atalay, s. 21.

⁴⁶ Belâzurî, s. 273; Yakut, II, 227-278; Mustafa Demirci, "İslâm-Bizans Mücade-lesinde Bir Serhat Şehri: *Maraş*" *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, C. I, (6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş), İstanbul, 2005, s. 320; Hades, 42.

⁴⁷ Abu'l-Farac, I, s. 180.

⁴⁸ el-Belâzurî, s. 270-271; Honigmann, *Maraş*, s. 313; M. H. Yinanç, "Maraş Emir-leri", s. 82, 1.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

dönemlerde *Maraş* bölgesinde cereyan eden İslâm-Hristiyan çatışmalarında pek çok sahabe buralarda bulunmuş ve *gazâlara* katılmışlardır.⁴⁹

2.3. Emeviler Döneminde Maraş

Muaviye'nin *Suriye* valiliği sırasında İslâm orduları *Maraş*'ı geçerek *Haymana* yakınlarında bugün harabeleri bulunan *Amuriyye* şehrine kadar ilerlemişlerdi. Ancak Muaviye ile Hz. Ali arasındaki hilafet mücadelesi sırasında *Bizanslılar* fırsatları değerlendirerek *Maraş*'ı geri alarak *Suriye* hudutlarına dayanmışlardı. Muaviye'nin ölümünden sonra yerine geçen oğlu Yezid zamanında *Maraş* bölgesine *Bizans* akınları hızlanmıştı. *Maraş*, bu sırada Müslüman ahalinin şehri terk etmesi üzerine, *Bizans*'ın eline geçti. Mervan b. el-Hakem'in ölümünden sonra halife olan Abdülmelik döneminde *Bizanslılar Antakya*'ya kadar ilerlemişlerdi. Bunun üzerine Abdülmelik (685-705) Hristiyanlara karşı bir ordu gönderdi. İslâm orduları *Torosların* ötesine kadar *Bizanslıları* püskürttü. Bunun üzerine *Bizanslılar* Müslümanlarla barış yapmak zorunda kaldılar. Halife bir miktar para vererek Hristiyanların bölgeden çekilmesini sağlamıştı. Ancak barışın kısa sürdüğü, 694 yaz aylarında İslâm ordularının Muhammed b. Mervan'ın komutanlığında *Anadolu* içlerine yürüdüğü görülmektedir. Ancak Ağustos-Eylül 694'de *Bizanslıların* karşı atağa geçerek *Maraş* taraflarından geçerek *Amik*'e indikleri görülmektedir. Bunun üzerine İslâm ordusu başında Eban b. Velid ve Ukbe b. Ebî Muayt adlı komutanlar olduğu halde

⁴⁹ Bugün Maraş'ta bazı sahabelerin makamları ya da türbeleri bulunmaktadır. Bunların sayıları çok fazla olmasına rağmen ikisi yöre insanının gönlünde taht kurmuştur. Bunlardan biri Mikdâd b. Esved olup yörede Karaziyaret adıyla meşhur makamı olan şahsiyettir. Bu sahabe şehrin Müslümanlar tarafından fethine katılmış ve Maraş'ta bulunmuştur. Hz. Ömer, bir İranlı tarafından yaralandığı sırada ölmek üzereyken yanına çağırdığı Mikdâd b. Esved'e, yeni halifeyi belirlemek üzere önceden belirlediği bir şura heyetini toplamasını vasiyet etmişti. Onun Maraş'ta vefat edip etmediği belli olmamakla birlikte yöre halkı tarafından mezarının burada bulunduğu inanılmaktadır. Karacasu kasabasının adı bu sahabelen gelmekte olup burada onun adına bir de cami inşa edilmiştir. Kahramanmaraş'ta kabri bulunan ikinci önemli şahsiyet ise Mâlik b. el-Eşter'dir. Yemen kökenli bir tabii olduğuna inanılan Mâlik b. el-Eşter de Maraş'ın fethinde bulunmuştur. Yapılan araştırmalara göre Mâlik b. el-Eşter, Siffin savaşında, Hz. Ali yanında yer almıştı. Hz. Ali onu Mısır valiliğine tayin etse de, buraya varamadan Kızıldeniz'de Muaviye'nin adamları tarafından gemide zehirlenerek öldürülmüştür. Merhum Faruk Sümer'in Kahramanmaraş'ta sunduğu bir konferansta verdiği bilgiye göre Emeviler eziyet etmesinler diye onun cesedi oğlu tarafından Maraş'a getirilip defnedilmiştir. Ancak bu bir varsayımdan ibarettir. Maraş'ın 8 kilometre güneyinde Türkoğlu-Adana yolu üzerinde bir tarafı Aksu diğer tarafı Kumaşır gölü arasında bir sırtın üzerinde bulunan Mâlik Ejder türbesi Maraş'ın en kutsal ziyaretgâhıdır. Maraşlılar sürekli Mâlik b. el-Eşter türbesini ziyaret ettikleri gibi buraya defnedilmeyi de uğurlu saymaktadırlar. Kahramanmaraş halkının öteden beri söyleyip geldiği menkıbeye göre Mâlik el-Eşter burada Hristiyanlarla savaşırken yaralanmış ve şehit olmuştur. Bu sahabenin adından dolayı Maraşlılar çocuklarına Ejder adını verdikleri gibi, şehirde bir Camii ile Mahalleye de bu isim verilmiştir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Bizans'a karşı harekete geçer. Eban'ın yanında Abdulmelik b. Mer-
van'ın azatlı kölesi *Kinnesrin* ve çevresinin valisi Dînar b. Dînar da
vardı. İslâm ve Bizans orduları *Maraş* ovasında karşılaşırlar. Çok şid-
detli geçen savaşta Bizanslılar ağır bir yenilgiye uğradılar. Müslüman-
lar Hristiyan ordusunu takip ederek pek çoğunu öldürdüler. Dinar b.
Dinar, *Maraş*'tan *Samsat* tarafına doğru giderek buranın 10 mil uza-
ğında *Göksu* çayı üzerinde *Yağrâ* köprüsünde bir kez daha Bizanslıları
mağlup eder. Halife Velid'in oğlu, el-Abbâs b. el-Velid b. Abdulmelik,
Maraş'a gelerek, savaşlarla harap olan şehri yeniden imar ettirip güç-
lendirir ve buraya Müslüman ahali yerleştirilir. Bu sırada *Maraş*'a bü-
yük bir cami de inşa edilir. *Maraş*'ın Bizans saldırılarına karşı
korunması için, *Kinnesrin* bölgesi halkının her yıl buraya belirli sayıda
asker göndermesi de zorunlu hale getirildi.⁵⁰

696'da Yahya b. Hakem adlı Müslüman komutan, *Maraş*'tan
yola çıkarak bu bölgeye yakın *Merc-i Şahn* üzerine akınlar yapmıştır.
Yine 697'de İslâm orduları Velid b. Abdülmelik komutasında *Malatya*
tarafından *Anadolu*'ya girer. Halifenin kardeşi Abdullah b. Abdulme-
lik, 702'de *Maraş*'ın kuzeyinde bulunan *Dârende*'yi fetheder. Müslü-
manlar harabe bir durumda bulunan bu şehri imar ederek içine asker ve
insan yerleştirirler. İslâm ordularının ulaştığı kuzeydeki en uzak nokta
olan *Dârende*'nin alınması *Maraş*'ın güvenliği açısından da mühimdi.
Bir süre sonra İslâm orduları daha kuzeydeki *Kemah* bölgesini de ele
geçirip burada bulunan ve Bizanslıların baskılarına maruz kalan Ermeni
ahaliyi *Maraş* ve *Malatya* taraflarına yerleştirirler.⁵¹ Ebû'l-Farac,
Dârende'nin fethi konusunda farklı bir tarih vererek, Müslümanların
burayı Halife Velid zamanında Mesleme adlı komutanla 711'de aldık-
larını yazar. Aynı yıllarda İslâm orduları *Bhasipolis* adı verilen *Ablas-
tin*'i (*Elbistan*) de fethederler.⁵² 731-732'de Muaviye b. Hişâm, *Maraş*
üzerinden *Bizanslıların* üzerine bir akın düzenler.⁵³ *Bizanslılar* 741'de
Malatya ve *Maraş* üzerine yürüyünce İslâm orduları Hişâm b. Abdul-
melik'in karşı hareketi ile onları geri püskürtür.

Bizans İmparatorluğu tahtına 717'de *Maraş* kökenli III.
Leon⁵⁴ geçer. Hanedana adını veren bu kişi zamanında *Maraş* üzerinde
Bizans-Emevi çatışmaları şiddetlenir. İmparator III Leon'un aslı *Ma-
raşlı* olup buradan *Trakya*'ya sürgün edilmişti. Onun *Bizans* imparatoru

⁵⁰ el-Belâzurî, s. 271; İbnü'l-Adim, I, 236; İbn-i Kesir, *Büyük İslâm Tarihi* (el-Bi-
daye ve'n-Nihaye), C. XI, (Çev. M. Keskin), İstanbul 1995, s. 17; Casim Avcı,
İslâm Bizans İlişkileri, İstanbul, 2003, s. 75.

⁵¹ Belâzurî, s. 266; Mustafa Demirci, s. 322.

⁵² Abu'l-Farac, I, s. 190.

⁵³ İbn-i Kesir, IX, s. 498.

⁵⁴ *III. Leon*: *Maraş* kökenli bir Hristiyan olup tahta çıktıktan sonra Bizans impara-
torluğunu yeniden Araplara karşı güçlendirdi. Uzun yıllar tahta kalan bu imparator
733 yılında veliat oğlu Konstantin'i Hazar Hanı'nın kızıyla da evlendirerek Müs-
lümanlara karşı Türklerin desteğini elde etmeyi hedefledi. Bk. Georg Ostrogorsky,
Bizans Devleti Tarihi, (çev.: F. İşıltan), Ankara, 1999, s. 146; Avcı, s. 153.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

olmasıyla birlikte Bizans'ta saltanat kavgaları sona ermiş, 741 yılına kadar *Bizans* tahtında kalmıştır.⁵⁵ III. Leon çocukluğunun geçtiği *Maraş*'ta daha önce *Araplarla* birlikte yaşamış ve onların dilini öğrenmiş olup İslâm kültürüne de vakıf biriydi. Onun 25 Mart 717'de *Bizans* imparatoru olması İslâm kaynaklarına göre Mesleme b. Abdülmelik'in ona yardımı sayesindeydi. Ancak III. Leon tahta çıktıktan sonra Müslümanlara ihanet eder. Bu sırada *İstanbul*'u kuşatan İslâm orduları onun ihaneti yüzünden çok sayıda şehit verir. İslâm dini ve kültürünü iyi tanıyan *III. Leon* zamanında Bizans ülkesinde Hz. İsa ve Meryem ile Hristiyan azizleri temsil eden ikonalar (resim) yasaklanır ve tahrip edilir. Aynı sıralarda *Emevi halifesi* Ömer b. Abdülaziz de Hristiyanlardan alınan yerlerdeki ikonların ortadan kaldırılmasını emrediyordu. III. Leon, doğduğu ve aile bağlarının bulunduğu *Maraş* bölgesini ele geçirmek için Müslümanlarla şiddetli bir mücadeleye girer.⁵⁶

Son Emevi halifesi II. Mervan (744-750), bir yandan *Hıms* bölgesinde halkın ayaklanması, diğer yandan dahili çatışmalar yüzünden ortaya çıkan problemlerle uğraşırken, fırsatı değerlendiren III. Leon'un oğlu Bizans İmparatoru V.Konstantin (741-775) 746 yılında *Maraş*'a saldırdı. Bu sırada *Maraş* valisi olan el-Kevser b.Ziver b. el-Haris el-Kilâbî, kaleye çekilerek Bizanslılara karşı direnişe geçti. Ancak onun kuvvetlerinin azlığı sebebiyle V. Konstantin'e karşı koyması mümkün değildi. Bundan dolayı halifeye haber yollayarak yardım göndermesini istedi. Halife ise *Hıms* isyanı ile uğraştığından dolayı yardım gönderecek durumda değildi. Bu yüzden vali ve *Maraş* halkının yardım isteklerine, sabretmeleri ve direnişe devam etmeleri şeklinde bir haber gönderdi. Halifenin yardımı gelmeyince daha fazla zayıat vermemek için vali şehri Bizans İmparatoruna sulh ile teslim etti. *Maraş*'ta yaşayan Müslüman halk şehri terk ederek *Suriye* ve *el-Cezire* taraflarına çekildi. *Maraş*'a giren Bizans ordusu şehri yakıp yıkarak tahrip etti. V.Konstantin, babasının memleketi olan *Maraş*'tan *Suriye*'nin kuzeyine kadar uzanan bölgeleri dolaşarak akrabaları olduğu gerekçesiyle bölge halkının bir kısmını *Trakya*'ya götürdü. Bu sırada *Maraş*'ta yaşayan Hristiyan ahaliden *Nasturîleri* de sürgün etti. *Maraş*'a da asker ve etraftan topladığı bazı Hristiyanları yerleştirdi. II.Mervan, *Hıms*'taki ayaklanmayı bastırdıktan sonra, *Maraş* üzerine bir ordu göndererek fethettirdi. İslâm orduları *Maraş*'a girdiklerinde yıkık, harap ve ahalisi sürgün edilmiş bir şehirle karşılaştılar. Halife buraya yeniden Müslüman ahalî ve askeri birlikler gönderdi. II. Mervan, iki tarafı dere olan⁵⁷ şehrin etrafına bir de sur inşa ettirdi. İçeride ise kalenin surlarını

⁵⁵ Ostrogorsky, s. 144-145.

⁵⁶ Ostrogorsky, s. 149-150; Demirci, s. 322-323.

⁵⁷ *Maraş* kalesi doğu tarafında Akdere, batı tarafından ise Şekerdere arasında bir tepe üzerine kurulmuştur. Bu iki dere kale önünde birleşerek aşağıya doğru akar.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

tamir ettirip askerler yerleştirdi.⁵⁸ *Emevilerin* son halifesi olan II. Mervan, *Maraş*'a büyük ehemmiyet vererek sürekli *Bizanslıların* saldırısına uğrayan ve Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında el değiştiren şehirde hâkimiyetini sağlamlaştırmak istiyordu. Bunu gerçekleştirmek için de hem kalenin surlarını yaptırmış hem de şehri bir dış sur ile çevirtmiştir. Bu surlar halifenin isminden dolayı “*Mervanî*” olarak isimlendirilmiştir. Kısa süre sonra *Bizanslılar* *Maraş*'ı yeniden alırlar. Bunun üzerine Mervan, el-Velid b. Hişâm'ı *Maraş*'a gönderdi. *Amik Ovası* üzerinden *Maraş* üzerine yürüyen İslam ordusu şehri tekrar fethetti. *Velid*, *Bizanslılar* tarafından yıkılmış olan *Maraş* kalesinin surlarını yeniden yaptırdı.⁵⁹ *Abbâsilerin* *Emevi* iktidarına son verdiği günlerde *Maraş*'a saldıran *Bizanslılar* şehri yeniden ele geçirip yakıp yıktılar.

Emevilerin 90 yıllık döneminde sürekli *Bizanslılar* ile *Araplar* arasında el değiştiren *sugûr* bölgesi şehirleri savaş alanı haline gelmişti. İnsanlar, can güvenliği olmayan bu bölgede yaşamaya pek istekli değillerdi. Müslümanlar fethettikleri *sugûr* şehirlerinde yaşayan Hristiyan ahalinin bir kısmını göçe zorlasalar da bir kısmını da zimmi statüsüne almışlardı. Ancak söz konusu bölge *Bizanslılar* tarafından yeniden alındığında Müslüman ahali ya katlediliyor ya da *Suriye*'ye çekilmek zorunda bırakılıyordu. *Bizanslılar* ise daha çok *Süryani*, *Nasturi* ve *Ermeni* gibi kendi mezheplerinden olmayan Hristiyan ahaliyi bölgeden sürgün ediyorlardı. Çünkü bu gruplar, *Rumların* mezhep taassupları yüzünden İslâm idaresini *Bizans* idaresine tercih ediyorlardı. İki taraf arasındaki sürekli çatışmalar sebebiyle *sugûr*, güvensiz ve insansız tampon bir bölge olmuştu. Taberi ve İbnü'l-Esir gibi İslâm tarihçileri Müslüman ve Hristiyan devletlerarasında oldukça geniş bir arazi şeridinin sahipsiz hudut bölgesi kabul edildiğini, bundan dolayı da Arapça *ed-davahî* (İngilizce= *no man's land*) yani sahipsiz arazi dendiğini yazmaktadırlar. Tamamen boş olmamakla birlikte, bu bölge ancak *Abbâsiler* zamanında ciddi anlamda iskâna açılabilmiştir.⁶⁰

2.4. Abbâsiler Döneminde Maraş

750'de *Abbâsiler* hilafeti ele geçirdikleri esnada, bu kargaşadan istifade eden *Bizanslılar* *Maraş*'ı yeniden ele geçirmişlerdi. *Abbâsiler* ülke içinde asayiş sağladıktan sonra selefleri gibi *Sugûr*'a büyük bir ehemmiyet verdiler. Burası elde tutulmadan *Suriye*'nin güvenliğini sağlamak mümkün değildi. *Abbâsiler*, *Bizans-İslâm* çatışmaları nedeniyle harap olan ve insansızlaşan *sugûr* şehirlerini yeniden yerleşime açık mamur hale getirmeye karar verdiler. Bu zamana kadar

⁵⁸ el-Belâzurî, s. 272; İbnü'l-Adim, IX, s. 3953; Ebû'l-Fidâ, I, s. 297; Ostrogorsky, s. 155.

⁵⁹ Demirci, s. 323-324.

⁶⁰ Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 36-37.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

sugûr bölgesindeki yerleşim alanları daha çok kale ve ribatlardan oluşurken, *Abbâsilerle* birlikte şehirler kurulup insanlar buralara yerleştirilmeye başlandı.

İkinci *Abbâsi* halifesi Ebû Cafer Mansûr (753-775), Şam valisi olan amcası Sâlih b. Ali'yi *Sugûr* bölgesine gönderdi. Sâlih b. Ali, *Maraş*'ı yeniden mamur hale getirip tahkim ettirdi. Halife de etraftan Müslüman ahaliye arazi ve maaş vaat ederek buraya yerleştirdi. Hattâ *Sugûr* valisi Sâlih b. Ali kız kardeşleri Ümm-i İsa ve Lübâbe'yi de yanına alarak *Hades* üzerinden geçip *Orta Anadolu*'ya girerek *Bizanslılara* karşı *gazâya* çıkmıştı. Bu dönemde Müslümanlar *Misis*, *Adana*, *Keferbiyya*, *Tarsus*, *Maraş* ve *Hades* gibi şehirlerin surlarını tamir ettirip içine Müslüman asker ve ahali yerleştirdiler.⁶¹ 769'da Hristiyanların *Maraş* taraflarında bir İslâm keşif kolunu ele geçirdikleri haberi gelince, bu çevreye yürüyen Müslüman askerler Hristiyanları cezalandırarak esir alıp *Filistin*'de *Remle*'ye sürgün ettiler.⁶² *Abbâsiler* *Tarsus*, *Adana*, *Misis*, *Maraş*, *Elbistan*, *Samsat* ve *Malatya*'ya kadar olan hattı tamamen ele geçirmişlerdi. *Bizanslıların Orta Anadolu*'dan *Güneydoğu Anadolu* ve *Suriye*'ye geçiş kapısı olan *Elbistan* ile *Hades* arasındaki *Derbü'l-Hadid* denilen *Akçaderbent* Müslümanların eline geçmişti⁶³. Bu geçit ağzında bulunan *el-Hades* şehri ise stratejik konumuyla ön plana çıkmaktaydı. *Abbâsiler* zamanında *Hades* ve *Maraş* üzerinde *İslâm-Bizans* çatışmaları hızlandı. Aşağı yukarı üç yüz yıl devam eden iki taraf arasındaki mücadelede bölge sık sık el değiştirdi. Bu yüzden de pek çok defa tâhrîb edildi.

Halife Ebû Cafer Mansûr zamanında Züfr b. Âsım b. Abdullah b. Yezid b. el-Hilâlî komutasındaki İslâm ordusu 770-771'de *Misis* taraflarına girmiş, burada *Bizanslılar* ile çeşitli çatışmalara girerek pek çok ganimet ele geçirip *Maraş* taraflarını da dolaşip geri dönmüştü.⁶⁴ Halife el-Mehdî (775-785) zamanında 777-778'de *Bizans İmparatoru* IV. Leon, Mihail el-Patrik komutasında 80 bin kişilik bir orduyu *Sugûr* bölgesine gönderdi. *Bizans* ordusu *Hades*'i geçerek *Akabetu Harretin*'e inip bölge halkını yenilgiye uğratmıştı. Buradan *Anzerân* köyüne gelen *Bizanslılar* birçok Müslüman'ı öldürüp burayı ateşe verip *Maraş*'a ulaşmıştı. Bu sırada *Maraş*'ta vali olan halife Mehdî'nin büyük amcası İsa b. Ali, Sâlim el-Burnûsî adlı Müslüman komutanla birleşerek *Bizanslılarla* savaşa tutuştu. İsa, bundan bir süre önce aynı yıl içinde Hristiyanlarla savaşarak onlara ağır kayıplar verdirmiş olmalıdır ki, *Bizanslılar* ondan intikam almak için *Maraş*'a gelmişlerdi. *Maraş*'ı kuşatan *Bizanslılar* çatışmanın başlangıcında valinin 8 adamını öldürmüş olmalarına rağmen surlarını geçip şehri ele geçiremediler. Mihail daha

⁶¹ İbn-i Kesir, X, s. 130, 272; Demirci, s. 319.

⁶² Abu'l-Farac, I, s. 200.

⁶³ Philip K. Hitti, *History of Syria*, London, 1957, s. 442-443.

⁶⁴ Halifet b. Hayyât, *Tarihu Halifet b. Hayyât*, (Çev. A. Bakır), Ankara 2001, s. 510.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

sonra *Maraş* üzerinden *Ceyhan* tarafına geçti. Bu sırada *Dâbık*'da bulunan ve *Bizans*'a karşı gazâ ile meşgul olan başka bir Müslüman komutan Sümâme b. el-Velid el-Abbâsî, adamlarından Mülâle b. Hikmet'i bir kısım askerleri ile Mihail'in üzerine göndermişti. Mülâle ile *Bizans* komutanının güçleri *Hades* geçitlerinde karşılaşmışlardı. Burada iki taraf arasında şiddetli muharebede Müslüman askerler ağır bir hezimete uğradıkları gibi başlarındaki komutan *Mülâle* de şehit düşmüştü. Bu çatışmadan Müslüman askerlerden çok az bir kısmı kaçarak kurtulabilmişti.⁶⁵ Bizans İmparatoru IV. Leon *Maraş* bölgesinden çok sayıda insanı *Trakya*'ya sürgün etmiştir.⁶⁶

Bu dönemde *sugûr* şehirlerinin güçlendirilmesine önem verildiğini görüyoruz. *Abbâsiler* zamanında başta *Bağdad* olmak üzere birçok şehir kurulmuştur. Bu dönemde *Abbâsiler* imar ve kültür faaliyetlerine önem verdiklerinden dolayı pek çok mühendis yetiştirip ya da dışarıdan getirip şehirler inşa ettirmişlerdir. Bu mühendisler, Halife Ebû Cafer Mansur'un emriyle *Anadolu*'da *Malatya*, *Misis* ve *Mansûr* (*Hisn-ı Mansur*) gibi bazı şehirleri yeniden inşa ederler.⁶⁷

Abbâsilerle Bizanslılar arasında çatışmalar sürüp giderken, 778-779'da Hasan b. Kahtaba et-Tâî (ö.779) 80 bin askerle *Anadolu*'ya bir gazâ seferine çıkmıştı. Birçok yeri yağmalayan, fetheden Hasan dönüştür *Maraş* bölgesine gelmiş, *Bizans* ordusunun bölgedeki faaliyetlerine son vererek şehrin asayiş ve güvenliğini yeniden sağlamıştı. Hasan'ın zaferlerinden ve başarılarından *Anadolu*'nun yerli Hristiyanları da öyle yılmışlardı ki, kiliselere korkudan onun resimlerini astıkları rivayet olunmaktadır.

777-780 yılları arasında el-Mehdî, *İran*, *Horasan* ve *Türkistan* gibi memleketlerden büyük bir ordu toplayarak oğlu el-Hadî'yi *Bağdad*'da naip olarak bıraktıktan sonra diğer oğlu Hârûn ile birlikte *Anadolu*'ya sefere çıktı. *Haleb*'e gelen halife burada ortaya çıkan bir isyancı grubu temizledikten sonra oğlu Hârûn'u başkomutan olarak görevlendirip yanına Hasan b. Kahtaba ile Hasan b. Süleyman el-Bermekî'yi katarak *Ceyhan* nehrine kadar geldi. Abu'l-Farac, *Abbâsi* halifesinin *Arbisos'a* (*Efsus=Afşin*) kadar ulaştığını ve çadırını *Puraman* (*Hurman*) nehri kenarına kurduğunu yazar.⁶⁸ M.Halil Yinanç'a göre bu mintakayı çok beğenen halife el-Mehdî burada bir şehir inşa etmek istediye de bunu yapmaya zamanı olmamıştır.⁶⁹ Halife buradan geri dönerken, oğlu Hârûn da bu güçlü ordu ile *Anadolu* içlerine ilerlemiş ve birçok yeri fethederek büyük ganimetle geri dönmüştü. el-

⁶⁵ Halifet b. Hayyât, s. 520.

⁶⁶ René Grousset, *Başlangıçtan 1071'e Kadar Ermenilerin Tarihi*, (Çev. Sosi Dolanoğlu), İstanbul 2005, s. 318.

⁶⁷ Ahmed b. Ebî Yakûb b. Cafer b. Vehb b. Vâzih el-Kâtib el-Yakubî, *Kitabu'l-Büldan*, (neş. F. Wüstenfeld), Lugdunı Batavorum, Apud E.J.Brill, 1892, s. 231.

⁶⁸ Abu'l-Farac, I, 204.

⁶⁹ M. Halil, Yinanç, "Elbistan", s. 224.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Mehdî, 781-782'de yine oğlu Hârûn'u güçlü bir orduyla *gazâ* yapması için *Anadolu*'ya gönderdi. Hârûn, *Anadolu*'yu boydan boya geçerek *İstanbul Boğazı*'na kadar ilerledi. Kaynaklarda belirtilmemekle birlikte onun gerçek hedefi *İstanbul*'u fethetmekti. Ancak *Bizans* imparatoru, Hârûn'la yılda 70 bin altın karşılığında üç sene geçerli olacak bir anlaşma yaparak geri dönmesini sağlamıştır.⁷⁰ 785-786 yılında Ma'tuk b. Yahya, *Derbû'r-Rahib* yolundan geçerek *Rumların* üzerine sefere çıkarak *Hades*'e kadar ulaşmıştı.⁷¹

Bu arada Hasan b. Kahtaba, Halife el-Mehdî'den yıkık ve harap bir halde bulunan *Hades* ve *Tarsus* şehirlerinin yeniden tamir edilmesini istedi. Bu şehirler tamir edilip içine garnizonlar yerleştirilirse *Bizans*'ın bölgeye saldırıları durdurulabilecekti. Bu tavsiyeler üzerine her iki şehir yeniden inşa edildi. Halife el-Mehdî, *Kinnesrin* ve *el-Cezire* valisi Ali b. Süleyman b. Ali'yi *Hades*'i yeniden kurmakla görevlendirdi. *Hades*'in yeniden inşasına 779'da başlandığı ve 786 yılında bittirildiği anlaşılmaktadır. Yeniden inşa edilen *Hades*'e halifenin adına nispetle Mehdiye veya Muhammediye adı verildiyse de bu yaygınlaşmayıp eski ad kullanılmaya devam etti. Bu sırada halife el-Mehdî de ölmüştü. Ali b. Süleymân, *Hades*'i inşa edince 4000 asker için para ayırmış ve *Malatya*, *Samsat*, *Keysun*, *Dülük* ve *Raban* şehirlerinden 2000 kişiyi buraya göç ettirmişti. Yeni halife olan *el-Hâdî*, Ali b. Süleymân'ı azledip yerine *el-Cezire* ve *Kinnesrin* valisi olarak Muhammed b. İbrahim b. Muhamed b. Ali'yi tayin etti. Muhammed, *Şam*, *el-Cezire* ve *Horasan* ahalisinden bazılarını 40 dinar maaşla asker yapıp ev ve iktâ vererek bu bölgeye gönderdi. Ayrıca onların her birine 300 dirhem ihsanda bulundu. *Abbâsilerin* bu bölgeye iskân ettikleri insan sayısı 25 bine ulaşmıştı. *Hades*'in yapımının tamamlanmasından bir yıl sonra kışın bölgeye aşırı kar yağmasından dolayı kerpiçle yapılan surları ve evler yıkılmaya başlamıştı. Aynı zamanda *Bizanslılar* da *Hades*'e saldırmıştı. Bu yüzden buranın ahalisi şehri terk ederek kaçmıştı. Böylece Hristiyanlar *Hades*'i işgal edip, içindeki camiye yıkmışlar, Müslümanların mallarını yağmalayıp evlerini yerle bir etmişlerdi.⁷²

2.4.1. Hârûn Reşid Dönemnde Maraş

Hârûn Reşid (786-809) halife olduktan sonra bu bölgede yaşayan Hristiyan halkın, *Bizans*'ın lehine casusluk yaptıklarını tespit edince *Keysun*'dan *Hades*'e kadar yerlerde bulunan 15 kilisenin yıkılmasını emreder. Bu arada halife harap olan *Hades*'i yeniden inşa etmek için bölgede bulunan *Keysun* şehrinin harabelerinden 2000 kağı ile mermer taşır. Muhammed b. İbrahim'e *Hades*'i yeniden inşa ettiren Hârûn Reşid, daha sonra onu azleder. Buraya birçok asker ve insan getirilir. Halife kiliseleri yağmalatıp, Hristiyanların Müslümanlar gibi giyinmelerini de emretmişti. Bunun nedeni ise onların *Bizans*'ın buraya

⁷⁰ Ebi'l-Fidâ, I, s. 308.

⁷¹ Yakut, II, s. 227; İbn Kesir, X, s. 265.

⁷² el-Belâzuri, s. 273-274; Yakut, II, s. 228; Demirci, s. 326; Hades, s. 42.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

yaptığı saldırılarına destek vermeleri idi. Hârûn Reşid *Hades*'in tamir edilmesinden sonra *Tarsus* şehrinin de yeniden yapılmasını emreder. İki şehrin de tamiratının bitirilmesinden sonra bölge Müslüman komutanlara ikta edilir.⁷³ Hârûn Reşid zamanında *Maraş*, *Hades* ve *Dârende* şehirleri sürekli *Bizanslılar* ile Müslümanlar arasında çatışma alanı olmuştur.⁷⁴

Abbâsiler, *Sugûr* bölgesine *İran*, *Horasan* ve *Türkistan*'dan insanları getirip yerleştiriyorlardı. Bu gelenlerin ekseriyeti İslâmiyet'i yeni kabul etmiş *Türklerdi*. *Memlük* adı verilen bu *Türkler*, *Bizans*'a karşı *sugûr* bölgesini korudukları gibi aynı zamanda *Anadolu* içlerine seferler yaparak *Üsküdar* önlerine kadar akınlarda bulunuyorlardı. Bu dönemde *Maraş* ve *Tarsus* taraflarında çok sayıda *Türk* asıllı komutana rastlanır. Bunlardan biri halife tarafından *Tarsus*'un imarına ve valiliğine memur edilen Ferec b. Süleym el-Hadım et-Türkî'ydi. Bu şahıs *Çukurova*'da *Ayn-ı Zarba*'yı de inşa etmişti. Bu komutan tarafından *Horasan* ve *Türkistan* tarafından getirilenler bu bölgeye yerleştirilmişti. Halife Ebû Cafer Mansûr tarafından, *Erzurum* ve *Malatya* taraflarında *Bizans*'ın tahrip ettiği şehirlerde, 70 bin kişi çalıştırılarak *Arrafe* denilen 5-15 kişilik askerin yaşadığı evler inşa ettirildi. Bölgeye *Araplardan* nüfus getirilmesinin yanında *Türklerden* de birlikler gönderildi. Bu dönemde *Erzurum* ve *Malatya* taraflarına *Orta Asya*'dan getirilen gönüüllü *Türkler* ile diğer İslâm mücahitlerinin yerleştirilmesi sonucunda nüfus 100 bin kişiye ulaşmıştı. *El-Cezire* bölgesinden getirilen 4 bin kişinin her birine on dinar zam ile yüz dinar harçlık, ev ve toprak dağıtılarak bölgeye yerleşmeleri teşvik ediliyordu. *Ayn-ı Zarba*, *Hârûniye*, *Maraş*, *el-Hades*, *Malatya*, *Zibatra*, *Keysûn* ve *Samsat* gibi şehirler iskân edilip Müslüman nüfusla dolduruldu. Bu bölgelere *Irak*'ın güneyindeki *Sevâd* denilen arazilerinden sürgün edilen *Zutlar*,⁷⁵ da yerleştirilmişti. Söz konusu yerlere sürgün edilen *Zutlar*, Halife Mutasım zamanında *Bizanslıların* 835'de bölgeye yaptıkları bir saldırıyla kılıçtan geçirilmişlerdir.⁷⁶

Hârûn Reşid halifeliği döneminde her yıl *Anadolu* içlerine iki sefer yapılmasını emretmişti. Kendisi de iki senede bir bu seferlere iştirak etmekteydi. Halife 806-807 senesinde Herseme'yi büyük bir ordu ile *Anadolu*'ya sefere gönderdi. Kendisi de bizzat *Maraş*'ın sekiz fersah güneydoğusunda bulunan *Hades*'e geldi. *Ermeniyye* valisi Said b. Müslim b. Kuteybe el-Bâhîlî'yi *Maraş* valiliğine atadı. *Tarsus*, *Hades* ve

⁷³ el-Belâzurî, s. 274-275; Abu'l-Farac, I, s. 205; Demirci, s. 326-327.

⁷⁴ Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 39.

⁷⁵ *Zutlar*: Çobanlıkla uğraşan bir Hint topluluğudur. Abbâsiler zamanında Irak'a yerleştirilmişlerdir.

⁷⁶ Ebû'l-Fidâ, I, s. 314; Abu'l-Farac, I, s. 208; İbn-i Kesir, X, s. 477; Demirci, s. 327.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Malatya valileri azledilerek yerlerine daha güçlü ve halifeye bağlı olanlar getirildi. Halife *Sugûru* ayrı bir vilayet yaparak *el-Cezire ve Kınnesrin*'den ayırdı. *Sugûr* valiliğini Sâbit b. Nasr el-Huzâî'ye verdi. Bundan sonra *Maraş* valileri *Sugûr* valilerine tabi olmaya başladı. *Maraş* valisi olan Sâbit, zamanında 808'de bölgeye *Bizanslılar* taarruz etti. Vali şehirde savunma tedbirleri alarak *Bizans*'a karşı koydu. Bunun üzerine Hristiyanlar çekilmek zorunda kaldılar. 809'da *Maraş* valisi Sâbit, *Bizanslılar* üzerine bir akın yaptı ve bazı fetihlerde bulundu.⁷⁷

Müslümanlar bu hudutlardan *Anadolu* içlerine taarruzlarda bulunurlardı. *Bizans* da devamlı bunlara karşı harekette bulunmaktaydı. Emevilerin iktidara çıkışı ile *Bizans* bölgeden kovulmuştu. *Abbâsiler* zamanında *Avâsım*'a daha fazla önem verildi. Bölgede birçok yeni kale ve hisar inşa edildi. Buralara *Arap* memleketlerinden, *İran* ve *Türk* ülkelerinden halk ve askerler yerleştirilip maaşa bağlandı. Bunlara bölge arazileri *ikta* edildi. Bu dönemde bölgenin İslâmlaşması sağlanmış oldu.⁷⁸

2.4.2. Hârûn Reşid'in Oğulları Döneminde Maraş

Hârûn Reşid'in ölümünden sonra yerine oğlu Emin (809-813) halife oldu. O, kardeşi Me'mun (813-833) tarafından öldürülüp halife olduğu yıllarda Emin'e taraftar olan *Arapların Akıl* adlı kabilesinden Nasr b. Şit, *Maraş* yakınlarında *Keysun*'da⁷⁹ (*Keysum*) bulunmaktaydı. Bu şahıs *Keysun* şehrini tamir ettirmiş etrafını üç ayrı surla hattâ beş ayrı surla çevirmişti.⁸⁰ Bu doğru olmalıdır ki *Nasr* uzun yıllar *Me'mun*'a direnerek *Keysun* ve *Maraş* taraflarında müstakil bir şekilde yaşamıştır. Emin'in katlini duyan bu şahıs isyan ederek bölgeyi ele geçirdi. Yeni halife Me'mun kendisine hizmetlerinden dolayı veziri Fazl b. Sehl'in kardeşi Hasan b. Sehl'e bazı yerleri *ikta* ettiği gibi *Maraş* ve *Keysun* taraflarını da ona bırakmıştı. Ancak Fazl'ın *Maraş* ve *Keysun* 'u ele geçirebilmesi için Nasr ile mücadele etmesi gerekiyordu. O, 814-815 senesinde *Musul*, *el-Cezire* ve *Maraş* taraflarını Tahir b. Hüseyin'e vererek onu Nasr b. Şit üzerine gönderdi. Tahir *Rakka* üzerinden *Maraş* taraflarına gelerek *Keysun* üzerine yürüdü ve burada Nasr ile yaptığı savaşı kaybederek geri *Rakka*'ya döndü. Nasr'ın kazandığı bu zafer onun şöretini artırdı. Bu sırada *Anadolu* genel valisi olan Hasan b. Sehl halka bir takım zulüm yapmaktaydı. Bundan dolayı halk memnun değildi. Ayrıca bu sırada *Irak*'ta da ayaklanmalar vardı. Bu fırsatları

⁷⁷ el-Belâzurî, s. 188; İbn-i Kesir, X, s. 349.

⁷⁸ Atalay, s. 28-30.

⁷⁹ *Keysun*, *Kaesoun*, *Kaysun*, *Kaesun* *Cesum*, *Keysum*: Ortaçağın meşhur bir şehri olup günümüzde Adıyaman'ın Besni ilçesine bağlı bir kasabadır. Birçok tarih ve coğrafya müellifi *Keysun* ile *Göksun*'u (*Koukousos*, *Kokusos*, *Kokison*) birbirlerine karıştırmışlardır. İslâm-Bizans çatışmalarında geçen yer daha çok Göksu nehri yakınlarında bulunan *Keysun*'dur. *Göksun* ise Ortaçağ'da büyük bir yerleşim yeri değildir. Bk. İbnü'l-Adim, I, s. 265.

⁸⁰ Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 39.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

değerlendiren Nasr b. Şit, Keysun'dan hareketle geçerek *Fırat*'ı geçerek *Urfa*'yı almış ve *Harran*'ı kuşatmıştı. *Maraş* da Nasır'ın kontrolündeydi.⁸¹

Bu sırada başta vezir olan Fazl b. Sehl olmak üzere *Abbâsî Devleti*'nin önemli makamlarını elinde bulunduran idarî ve askerî yetkililerin ekseriyeti *İranlı* ve *Türk*'tü. Bu durum *Arapların* hoşnutsuzluğuna neden olmuştu. *Arap* asıllı olan *Nasr b. Şit*, bir ölçüde *Abbâsî Devleti*'nin gidişatından memnun değil ve asabiyet duyguları ile hareket ediyordu. Nasr, *el-Cezire* 'yi tamamen ele geçirmişti. Böylece onun kurduğu müstakil emirliğin hudutları *Maraş* ve *Keysun*'dan *Musul*'a kadar uzanmıştı. Şiilerden bazıları onun yanına gelerek “*Sen Abbâs oğullarını mağlub ettin! Arap'ı onlardan ayırdın! Bir halîfeye biat eylesen kuvvetin daha ziyade artar*” dediklerinde, o bunu kabul etmemiştir. Gerçek amacının *Abbâsilere* karşı olmadığını ancak devletin *Acemler* ve *Türkler* tarafından istilasını hazmedemediğini ifade ederek Şiilerin isteğini geri çevirmiştir.⁸²

820-821'de Me'mun Tahir b. Hüseyin'i zaptiye nâzırı ve oğlu Abdullah'ı da *Rakka* valiliğine getirdi. Ancak Tahir, kardeşi Emin'in katledilmesindeki rolü sebebiyle Me'mun kendisine karşı beslediği hislerden endişe etmekteydi. Me'mun da onu yanından uzaklaştırmak istiyordu. Bu sebeple Me'mun onu *Horasan* valiliğine atadı. Me'mun, Abdullah b. Tahir'i babasının yerine zaptiye nazırı tayin ederek *Rakka*'dan *Mısır*'a kadar olan memleketleri ona vererek Nasr b. Şit'i (Nasr b.Şebes el-Ukaylî) *Maraş* bölgesinden uzaklaştırmasını istedi. Abdullah b.Tahir, *Maraş* ve *Keysun* (*Keysun-Keysum*) bölgesine geleerek bir müddet uğraştıktan sonra Nasr'ı mağlup ederek 824-825'de sığındığı kalede ona aman verip teslim aldı. Abdullah b. Tahir, Nasr'ı affedip *Bağdad*'a gönderdi ve *Keysun* kalesini yıktı. Bir süre sonra kendisi de *Keysun*'dan *Mısır*'a gitti.⁸³

830-831'de Halife Me'mun *Bizanslılar* üzerine *gazâ* amacıyla *Bağdad*'tan hareket etti. *Musul*, *Menbic*, *Misis* yoluyla *Tarsus*'a geldi. Buradan *Toros* geçitlerini aşarak *Anadolu* içlerine girdi ve pek çok ganimet elde ederek geri döndü. *Me'mun* 831-832'de tekrar *Anadolu*'ya sefere çıkıp ilk gittiği yoldan ilerleyerek *Tuvana*'a (*Niğde sınırları içindeki Kilisehisar-Kemerhisar*) ulaşarak buraları ele geçirip şehri yeniden inşa edip içine Müslüman askerleri yerleştirdi. Halife seferine *Kayseri-Göksun* ve *Maraş* üzerinden devam ederek *Tarsus* 'a geri döndü. Burada 833 yılında vefat etti ve oraya defnedildi.⁸⁴

Mu'tasım halife olunca (833-842) ağabeyi gibi bölgeye ehemmiyet vermedi. Hattâ bizzat *Tuvana* şehrini tahrip ettirerek askerleri

⁸¹ Abu'l-Farac, I, 218; M. H. Yinanç, “Maraş Emirleri”, s. 286.

⁸² Atalay, s. 30.

⁸³ Atalay, s. 30.

⁸⁴ Abu'l-Farac, I, s. 222; Besim Darkot, “Tarsus”, *İA*, C. 12/1, Eskişehir, 1997, s. 18.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

geri *Toros Dağları*'nın güney hudutlarına çekti. Mu'tasım elinde bulunan kale ve şehirlerle yetinerek içlerine asker yerleştirip, sur ve hisarlarını tamir ettirdi. Onun zamanında *Bizanslılar* bölgeye hücum edemediler. Bu sayede *Sugûr* bölgesinde kültürel ve dinî faaliyetler gelişti. Bu halifenin zamanında *Sugûr* bölgesine birçok *Türk* komutan ve asker yerleştirildi. Halife bunlarla birlikte *Bizans*'a karşı seferlere de çıktı. Mu'tasım 838'de *Türk* askerleriyle birlikte *Hades* üzerinden *Anadolu* içlerine sefere çıkmıştı. 841 yılında Ebû Said Muhammed b. Yusuf, *Maraş* ve *Malatya* üzerinden *Anadolu*'ya sefere çıkmasına rağmen *Bizanslılar* onu püskürterek söz konusu şehirler ile *Hades*'i istila ederek Müslümanlardan birçok esir götürdüler. *Bizanslılar* *Maraş* bölgesiyle ilgilerini hiç kesmiyorlar ve fırsat buldukça saldırmaktan geri durmuyorlardı. Müslümanlar ise bu saldırılara karşı koymaktan bıkmıyorlardı.⁸⁵ Mu'tasım zamanında hilafet ordularının önemli bir kısmını *Türkler* oluşturuyorlardı. Bu dönemde *Anadolu gazâlarına* Afşin, İtah et-Türkî, Vasif, Mengüçür, Ferganalı Ömer, Semerkanlı Haris ve Boğa gibi pek çok *Türk* komutanlar katıldılar.⁸⁶

Halife Mu'tasım zamanında *Türk* komutanlarından Afşin Bey⁸⁷ Bâbek isyanını bastırmıştı. Afşin'e yenilen Bâbek *Bizans İmparatorluğuna* sığınmıştı. Onu takip ederek *Anadolu*'ya giren Afşin Bey, bu sırada *Tarsus* üzerinden *Kozan*, *Haçin*, *Göksun* ve *Uzunyayla* üzerinden *Kayseri*'yi kuşatan halifeye yardım gelmişti. Afşin Bey'in *Bizanslıları* arka arkaya mağlup ederek geldiği yerin *Silvan*, *Malatya*, *Akçadağ*, *Elbistan*, *Rumman* üzerinden *Tel-Afşin*'e buradan *Zamantı*'dan *Kayseri*'ye ulaştığı tahmin edilmektedir. *Tel-Afşin* köyünün adının Afşin Bey'den kaynaklandığı söylenmektedir.⁸⁸

Makedonya Hanedanı'nı kuran I.Basileious zamanında (867-886) Hristiyanlar *Sugûr* bölgesine doğru yayılmaya devam ettiler. İmparator 872'de *Fırat* bölgesine ilerleyerek *Zibatra* (*Doğan şehir*) ve *Samsat*'ı aldı. Ancak kuşattığı *Malatya* kalesi önünde Müslümanlara ağır bir şekilde yenildi.⁸⁹ İslâm hudutlarından sayılan bu beldelerin alınması *Maraş* ve *Hades* şehirlerinin elde tutulmasını zorlaştırmıştı.

⁸⁵ Abu'l-Farac, I, s. 229; Honigmann, "Maraş", 313; Sümer, El-Hades, s. 6.

⁸⁶ Kopruman, "Abbâsiler Döneminde Bizans Sugûr'unda Türklük Faaliyetleri", s. 336.

⁸⁷ Afşin adıyla tanınan iki ünlü *Türk* komutanı vardır. Birisi Babek isyanını bastıran Ferganalı Afşin Bey'dir. Diğeri ise Alpaslan'ın komutanlarından olup, Anadolu seferine çıkmıştır. Afşin Bey Malatya, Elbistan, Sivas, Kayseri gibi Bizanslıların ellerinde bulunan şehirleri yağmalayarak Sakarya nehrine kadar ulaşmıştır. İki Afşin Bey'in de ortak yönü Anadolu'ya sefer yapıp bugünkü Afşin yöresine gelmeleridir. Tel-Afşin köyünün isminin buradan gelme ihtimali yüksektir.

⁸⁸ Hasan Reşit Tankut, *Maraş Yollarında*, Receb Ulusoglu Matbaası, Ankara 1944, s. 99-102.

⁸⁹ Ostrogorsky, 221; Honigman, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 52-56.

2.5. Tolunoğulları ve İhşidîler Zamanında Maraş Bölgesi

Halife Mu'tasım annesinin *Türk* asıllı olması sebebiyle askeri ve idari müesseselerinin başına Türkleri getirdi. Bu dönemde *Sugûr* bölgesine çok sayıda Türk yerleştirilmişti. *Sugûr* valiliğine tayin edilen komutanların da bir iki istisna dışında tamamen Türk asıllı oldukları görülmektedir. Bu sırada *Maraş* şehri de önemli bir merkez haline gelmişti. *Sugûr* valileri bazen *Malatya*, bazen *Tarsus* ve bazen de *Maraş*'ta oturmaktaydılar.⁹⁰ Bölgede görev yapan kişilerin isimlerine baktığımız zaman bunların pek çoğunun *Türk* asıllı oldukları görülmektedir. Bilhassa Halife Mütevekkil (847-861) zamanında orduda *Türklerin* sayısı daha da artmıştı. Türk asıllı Tolun adlı komutanın ölümünden sonra yerini oğlu Ahmed almıştı. 860'lı yıllarda *Abbâsi* halifelerinin güçsüzlüğünden istifade eden *Türk* asıllı ümerâ birbirleriyle nüfuz mücadelesine girmişlerdi. Bu durumu gören Ahmed b. Tolun, *Sugûr*'a giderek gazâ ve ilimle meşgul olmaya karar verdi. Halife tarafından *Tarsus* valiliğine atanan Ahmed halk ile yakın temasa geçerek onların sevgisini kazandı. Bu sırada *Tarsus* ve çevresindeki *sugûr* şehirlerinde *İran*, *Horasan* ve *Türkistan*'dan gelen savaşçı, sufi vesaire gazilerin de toplanmasıyla nüfusun bir milyona ulaştığı görülmekteydi. *Bizans*'a karşı savaşlara katılmak amacıyla toplanan bu unsurların arasında çok sayıda *Türkün* de olduğu görülmektedir.⁹¹ *Tarsus*'tan *Maraş*'a kadar uzanan bölgeyi idare eden Ahmed 868'de Mısır'da müstakil bir devlet kurduğunda Suriye bölgesine ek olarak *Sugûr*'un idaresi de kendisine verildi. Bu sırada bölgenin nüfusunun ekseriyetini *Türk*, *İranlı* ve *Araplar* oluşturuyordu. Bunun yanında *Ermeni*, *Süryani*, *Nasturî* ve *Rum* unsurları da vardı. Ayrıca *Bizanslılar* Müslümanlarla giriştikleri mücadele sırasında *Balkan* milletlerinden birçok asker toplamışlardı. Bu askerlerin içlerinde *Avrupa*'ya yürüyen *Türk* kavimlerinden *Bulgar*, *Peçenek*, *Uz* ve *Kumanlar* da vardı. *Bizans* ordusundan Müslümanlar tarafına geçen bu unsurlar *Sugûr*, *Konya*, *Karaman* ve *Mersin* taraflarına yerleştirilir.⁹²

Tolunoğlu Ahmed 868'den 884 yılına kadar *Barka*'dan *Fırat* nehrine kadar olan bölgeyi idare etmiştir. Bir taraftan da *Bağdad* *Abbâsi* sarayında bulunan rakipleri ile mücadele etmiştir. Bu mücadeleden galip çıkan Ahmed, *Antakya*, *Şam* ve *Tarsus* yörelerini de yönetimi altına aldı. Ahmed *Anadolu* içlerine kadar seferler yapmak istemişti. *Tarsus* halkı tarafından çok sevilen Ahmed birkaç defa bölgeye kadar gelmiştir. Ahmed'in *Tarsus*'ta Yazman adlı bir *Türk* valisi bulunmaktaydı. Ahmed'in *Haleb* ve *Rakka* taraflarına vali tayin ettiği

⁹⁰ Atalay, s. 31; M. H. Yinanç, "Maraş Emirleri", s. 287.

⁹¹ Kazım Yaşar Koprıman, "Tolunoğulları" *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C. VI, s. 57; Kazım Yaşar Koprıman, "Abbâsiler Zamanında Bizans Sugûrunda Türklik Faaliyetleri", Makaleler, (Yay. haz. S. Yalçın, A. Çetin), Ankara 2005, s. 336.

⁹² Demirci, s. 328-329.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

kölelerinden Lülü bu sırada Halifenin kardeşi el-Muvaffak'ın kıskırtmasıyla ayaklandı. Bu arada *Abbâsilere* karşı Irak'ın güneyindeki topraklarda çalışan zenci köleler de ayaklanmıştı. Bu yüzden Lülü, el-Muvaffak'a büyük destek vererek köle ayaklanmasının bastırılmasında büyük yararlıklar göstermişti. Ancak o aldığı ganimetleri kendi askerlerine bölüştürünce, el-Muvaffak'ın düşmanlığını kazandı. Önce hapsedildi, sonra perişan bir şekilde *Mısır*'a sığınmak zorunda kaldı. Lülü'nün isyanı sebebiyle *Tarsus* ve *Maraş* yöreleri yeniden halifenin hâkimiyeti altına geçmiş oldu.

Ahmed b. Tolun döneminde 877'de, bir *Bizans* ordusu I.Basileios komutasında *Kayseri*'den hareket ederek *Zibatra* ve *Samsat* üzerinden geçerek *Keysun* ve *Raban* yoluyla *Maraş* üzerine bir taarruz planlamıştı. Nitekim *Bizans* ordusu *Zamantı* (*Karmalas Suyu*) nehrini geçerek *Sarız* (*Saroz*) ve *Göksun*'a (*Kukasos*) varıp buradan *Maraş*'a yürüdü. *Maraş*'a gelmeden önce, Honigmann'ın ifadelerine göre, bugün yeri belli olmayan *Maraş* ile *Göksun* arasında bulunması muhtemel *Kallipolis*, *Padasia* (*Tekir çayı kenarında yerleşim yerleri olmalıdır*) ve *Torosların* doğusundaki boğazlar üzerinden *Maraş*'a yürümüşü. İmparator *Ceyhan* nehrini (*Pyramus*) *Zeytun* hizasından geçtikten sonra bu nehir kenarındaki *el-Kussuk Boğazı*'ni aşarak *Paradeisos* nehrini geçmişti. Bu nehir *Maraş*'ın yukarısında *Ceyhan*'a karışan *Bertiz* veya *Pertus* çayıdır. Daha önce de buradan ilerleyen *Bizans* ordusu *Maraş* ve *el-Hades* şehirlerini birkaç defa tahrip etmişti. Bunda da böyle olmuştur. 881 ve 882'de *Maraş* ve *Hades* üzerine *Bizanslılar* bir saldırı daha planlamışlardır. Bu sırada bölgeye doğudan *Ermeniler* de geliyor ve *Bizans* onları İslâm hudutlarına yerleştiriyordu. Böylece *Sugûr*'da durum *Bizans*'ın lehine değişiklik göstermekteydi.⁹³ Bu sırada *Bizans* 100 bin kişilik bir güçle *Sugûr* bölgesini yeniden tehdit etmekteydi. Müslümanların üzerine yürüyen *Bizans* ordusuna dini liderlerin komutanlık yaptıkları da görülmekteydi. *Sugûr*'a yürüyen *Bizans* ordusunun sayısı zaman zaman 200 bine kadar ulaşmaktaydı.⁹⁴ 881-882'de *Bizanslıların* *Malatya* tarafına saldırılarına karşı koymak üzere *Maraş*'ta bulunan Müslümanlar oraya gönderilmişti.⁹⁵

Ahmed b. Tolun'un vefatı üzerine *Musul* valisi İshak b. Kundacık ile *Sacoğularından* Muhammed, el-Muvaffak'ın kıskırtmasıyla *Suriye* üzerine yürümüşlerdi. Bunlar *Dimaşk*'a kadar ulaşmışlardı. Ahmed'in oğlu Humâraveyh bunları mağlup ederek bütün *Suriye* ve *Sugûr* bölgesini yeniden *Tolunoğulları*'na kattı. Humâraveyh ile el-Muvaffak'ın oğlu Ebû Abbâs arasında *Suriye*'de devam eden muharebelerde *Abbâsi* ordusu yenildi. Ebû Abbâs önce *Dimaşk*'a çekilmiş, daha sonra ise *Antakya* üzerinden *Tarsus*'a sonra da *Maraş*'a gelip buradan *Keysun*

⁹³ Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 60-62; Honigmann, "Maraş", s. 314.

⁹⁴ Demirci, s. 330.

⁹⁵ İbn-i Kesir, XI, s. 88.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ve Samsat üzerinden *Bağdad*'a dönmüştür.⁹⁶ 904-905'da *Tolunoğulları* hanedanı yıkıldığı zaman *Sugûr* valisi Ebû'l-Aşâyir zamanında *Bizans* komutanı Andronikos, *Maraş* ve *Tarsus* taraflarını istila etti.⁹⁷ Bunun üzerine halife el-Müktefi valiyi azlederek yerine Rüstem b. Berdu'yu tayin eder. 915-916'da *Bizans* ordusu bir kez daha *Maraş* bölgesine kadar gelerek yağma ve tahribatta bulunur. *Bizanslılar* ile iş birliği yapan *Ermeni* asıllı Mleh, *Maraş* bölgesini yağmalatır. *Maraş'tan Tarsus'a* kadar olan bölgede 50 bin kişi esir edilip sürgüne gönderilir. Mleh, *Maraş*'ın kuzeyinde *Zamantı*'ya doğru uzanan bölgede *Bizans'a* bağlı bir askeri bölgenin (*theme*) yöneticisi durumundaydı. Bu sırada *Ermeniler Anadolu*'nun doğusunda küçük devletçikler oluşturmuşlardı. Bunlardan biri de *Malatya*'yı ele geçiren *Ermeni Pavlikian*'larıdır.⁹⁸ *Araplar*, *Bizans* ve *Ermenilerin* bu saldırılarına karşılık vererek 916-17-18'de *Tarsus'tan Malatya*'ya kadar olan yerleri istirdat etmişlerdi. Ancak arkasından *Maraş* ve *Hades* tarafları yeniden *Bizanslıların* eline geçti. Seyfüddeve'nin bölgeyi alıp yeniden imar etmesine kadar *Maraş* ve *Hades* yıkık ve harap halde kalırlar. *Bizanslılar* daha çok *Maraş*'ın kuzeyinde *Dârende* bölgesini ellerinde tutuyorlar ve buraya bağlı olarak *Hurman kalesi*, *Huni* ve *Elbistan*'ı da yönetiyorlardı. *Huni* ve *Elbistan*'da birer piskoposluk merkezi de kurmuşlardı.⁹⁹ Bu tarihlerde *Bizanslılar* Müslümanlar üzerinde bölgede üstünlük kurmaya başlamışlardı. Nitekim 934 yılında *Bizans* ordusu *Malatya*'yı, 948-49'da *Maraş*'ı istila eder.¹⁰⁰

905'te *Tolunoğulları Devleti*'nin yıkılmasından sonra *Sugûr* bölgesi *Abbâsiler* tarafından *Bağdad*'tan gönderilen valiler tarafından idare edilmeye başlandı. Bu dönemde *Tarsus*, *Adana*, *Antakya*, *Misis* ve *Maraş* taraflarına yerleşen *Türkler Anadolu*'nun içlerine doğru akınlar yaparlardı. *Tolunoğulları*'nın sonlarına doğru *Sugûr*'la ilgilenilmemesi yüzünden onlara karşı bir ayaklanma olmuş ve bölge halkı *Abbâsi* halifesine başvurarak yeni bir vali istemişti. Bunun üzerine halife Mutezid, *Türk* asıllı komutanlarından Muhammed b. Togac'ı *Dımaşk* valiliği yanında *Sugûr* valisi olarak da tayin eder. Daha sonra 935'de *Mısır*'da *İhşidiler* adıyla müstakil bir devlet kuran Muhammed b. Togac, *Mısır*, *Suriye* ve *Sugûr* bölgesini birlikte idare eder. *Haleb*, *Tarsus* ve *Maraş* yörelerini *Tolunoğulları*'ndan sonra idare eden ikinci *Türk* hanedanı olan *İhşidiler* daha sonra *Hamdanilerle* giriştikleri mücadelede bölgeyi onlara terk ederler.

⁹⁶ Ebûlfez Elçibey, *Tolunoğulları Devleti*, (haz.: Fazıl Gezenferoğlu, çev.: Selçuk Aklın), İstanbul, 1997, s. 124.

⁹⁷ Ernest Honigmann, "Misis" *İA*, C. 8, Eskişehir, 1997, s. 366.

⁹⁸ İranlıların dinine inanan ve Bizanslıların sapık bir inanca sahip insanlar olarak bahsettikleri bir Ermeni cemaatidir.

⁹⁹ Abu'l-Farac, I, s. 248; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 64-65, 73.

¹⁰⁰ Abu'l-Farac, I, s. 258; Honigmann, "Maraş", s. 414.

2.6. Hamdanîler Döneminde Maraş

Musul'dan Haleb'e kadar uzanan bölgeyi ele geçirerek bir devlet kuran *Hamdânîler Sugûr* bölgesini *Bizans'a* karşı koruma görevini de üstlenmişlerdi. Bu devletin merkezi *Musul* olup ağabeyisi Nâsirüddin Hasan adına *Haleb* kolunu idare eden Seyfûddeve Ali b. Hamdan zamanında *Bizanslılar* ile *Sugûr* bölgesinin hâkimiyeti yüzünden çetin mücadeleler başladı. 944 yılından itibaren *Haleb'in* kuzeyine doğru *Bizans'ın* elinde bulunan memleketleri ele geçirmeye başlayan Seyfûddeve, *Hades ve Maraş'ı Bizanslılardan* almıştı. Ancak kısa süre sonra 948'de *Bizanslılar Hades'i* alarak tahrip ederler ve arkasından da 949'da *Maraş'ı* işgal ederler. *Bizanslılar* İslâm ülkesine yani *Suriye'ye* yaptıkları seferlerde daha çok *Maraş ve Hades* yanında bulunan geçitleri kullanmaktaydılar. Bu geçitlerden biri *Göksun* üzerinden *Tekir çayı* boyunca *Zeytun'dan* geçerek *Maraş'a* ulaşıyordu. Bu yol aynı zamanda *Zeytun-Bertiz* üzerinden *Hades'e* de gidiyordu. Diğer bir yol ise *Efsus-Elbistan ve Hades* üzerinden *Suriye'ye* gitmekteydi. *Hamdanî hükümdarı Seyfûddeve* ile *Bizanslılar* arasındaki çatışmalar daha çok bu geçitlerde cereyan etmiştir.¹⁰¹

Bizans'ın Hades ve Maraş'ı işgali üzerine Seyfûddeve, 950 yılında İbn-i Kesir'in ifadesine göre 30 bin askerle *Hades* geçitlerini aşarak *Efsus (Afşin)* üzerinden *Zamanlı, Harşana ve Şariha'ya* kadar gitmişti. Bu şehirler alınamamıştı ancak etrafları tahrip edilip bol miktarda ganimet ele geçirilip, dönülürken *Bizans* valisi Domestikos'un saldırısına uğranılmıştı (20 Kasım 950). Aynı yılın Aralık ayında *Sugûr* bölgesinde 40 gün süren şiddetli depremler de olmuştu. *Anadolu* içlerinden bol esir ve ganimetle dönmekte olan Seyfûddeve'nin önü, *Bizanslılar* tarafından *Hades* yakınlarında *Derbü'l-Kengerün'de* kesilmişti. Burası *Zeytun'un* yakınında *Ceyhan* nehrinin batısında *Kankrut* olabilir. Mağlup bir şekilde geriye doğru çekilen Seyfûddeve, *Derbü'l-Cevzat ve el-Enfar* geçitlerinde bir kez daha tuzağa düşmüş ve ağır kayıplar vererek geriye doğru çekilmeye devam etmiştir. *Derbü'l-Cevzat'ın* yeri *Ceyhan* nehrinin doğusunda olan *Engizek Dağı* bölgesinde olmalıdır. Bu isim *Enkuzut* yani “bol cevizli bir yer” anlamına gelmektedir. Bundan sonra sarp bir tepede düşmanla karşılaşan *Hamdanî* ordusu sabahtan akşama kadar savaşmış ve akşamın karanlığı olunca askerler Seyfûddeve'yi terk etmişlerdi. Seyfûddeve *Hades Gölü (İnekli, Çınarlı Göl)* yakınında bir tepeye ulaştığında yanında çok az kişi kalmıştı. Burada düşmanla bir kez daha karşılaşarak yenilmekten kurtulamadı ve *Haleb'e* doğru çekildi. Seyfûddeve'nin bu çatışmalarda askerlerinden 5 bin kişi şehit düşüp, 3 bin kişi de esir edilmişti. Bu ağır mağlubiyet nedeniyle *Araplar* bu olayı *gazâü'l-musibe (Belalı*

¹⁰¹ Ebû'l-Ferec Yahyâ b. Saïd b. Yahyâ el-Antakî, *Tarihü'l-Antakî*, (Tahk.: Ömer Abdüsselam Tedmuri), Trablus, 1990, s. 77; Abu'l-Farac, I, s. 258; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 83; Fikret Işıltan, “Seyf-üd-devle”, *IA*, C. 10, İstanbul 1993, s. 538.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Sefer-Felaketli sefer) ismini verdiler (26 Ekim 950 veya 15 Kasım 13 Aralık 950)¹⁰².

Bizanslılar ilerleyerek bölgedeki birçok kaleyi alıp 952 yılında *Fırat* nehrini geçmeye muvaffak olmuşlardı. Ancak bundan sonra *Bizanslılar ile Hamdaniler* arasındaki çatışmalar Seyfûddeve'nin lehine gelişti. *Bizanslılara* yenildikten sonra yeniden *Sugûr'a* giren Seyfûddeve, 952-953'de *Maraş* yakınlarında *Bizanslıları* ağır bir yenilgiye uğratarak *Hades ve Maraş* şehirlerinin kontrolünü tamamen ele geçirdi. Savaşlar sırasında harap olan birçok kaleyi onarttığı gibi 948'den beri harap halde bulunan *Maraş'ı* da yeniden inşa ettirdi. Seyfûddeve 18 Ekim 954'te bizzat *Hades* önlerine gelerek daha önce *Bizanslılar* tarafından yıkılarak harap hale getirilmiş şehri yeniden inşa etmeye başladı. Buranın yeniden mamur hale getirilmesiyle bizzat ilgilendi.¹⁰³ *Hades'i* imar ettiği ve mamur hale getirdiği için Seyfûddeve'nin özel şâiri el-Müte'nebbî *Hades* ve onun banisini öven bir kaside kaleme almıştır.¹⁰⁴

Seyfûddeve'nin karşı saldırısı ile *Hades ve Maraş'ın* yeniden fethedilmesi sırasındaki yapılan savaşlarda *Bizans* Domestikos'u Caesar Bardas Phokas'ın oğlu Konstantinos Phokas'ı esir edilmişti. Bu Domestikos'un bundan başka Nikkephoros ve Konstantinos adlarında iki oğlu daha vardı. *Hades ve Maraş* şehirleri imar edilirken, 50.000 kişilik güçlü bir *Bizans* ordusu babası Domestikosun kumandanlığı devrettiği oğlu Nikophoros Phokas komutasında *Hades* önlerinde görüldü. *Bizanslılar* bu orduya *Bulgar, Rus* ve diğer unsurları da katmışlardı. Seyfûddeve *Hades'in* yakınlarında *Uhaydip (Kamburcuk)* tepesinde *Bizans* ordusunu mağlup etti. (30 Ekim 954) Bu çatışmada başta Phokas'ın damadı, torunu ve yakınları olmak üzere birçok tutsak alındı. İbnü'l-Esir, Seyfûddeve'nin bu çatışmalar sırasında Domestikos'un Konstantin'i ismindeki oğlunu öldürdüğünü haber vermektedir. Ancak onun esir alınıp, *Haleb'te* vefat ettiği de söylenmektedir. Vefat eden *Konstantin'in* cesedini kefenleten Seyfûddeve, *Haleb'teki* Hristiyanların da katılımıyla ona bir merasim düzenlemiştir. Zafere müteakip *Hades'in* inşasına devam edilmiş ve Kasım 954'de tamamlanmıştır. Bu mücadeleler sırasında Seyfûddeve büyük başarılar kazanmıştır.¹⁰⁵

Arap kaynakları başta İbnü'l-Esir olmak üzere 956'da sonbaharında Seyfûddeve'nin *Hades* geçitlerini ikinci kez aşarak *Elbistan-*

¹⁰² İbnü'l-Esir, *İslâm Tarihi (el-Kâmil fi't-Tarih)*, (çev. Ahmet Ağırakça), İstanbul, 1991, s. 416; Abu'l-Farac, I, s. 258; İbn Kesir, XI, s. 383; M. H. Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, Anadolu'nun Fethi I*, s. 23; Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, s. 83; Sümer, 6-7; Işıltan, 538.

¹⁰³ Yakut, II, 228; İbnü'l-Verdî, *Tarihu İbni'l-Verdî*, C. I, Beyrut, 1996, s. 276, Sümer, s. 7.

¹⁰⁴ el-Antakî, s. 84-85; Yakut, II, s. 228.

¹⁰⁵ el-Antakî, s. 83-84; İbnü'l-Esir, VIII, s. 439; Yakut, II, s. 228; Ebû'l-Fidâ, I, s. 437; İbnü'l-Verdî, s. 275; Sümer, s. 7; Ostrogorsky, s. 263; Işıltan, s. 538; Nasuhî Ünal Karaarslan, "Hamdâniler", *DİA*, C. 15, İstanbul, 1997, s. 447.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Afşin üzerinden *Sarız*’ı (*Saros*) geçip *Kayseri* bölgesine doğru ilerlediğini yazarlar. *Kızılırmak* kıyılarına ulaşan Seyfûddeve, *Harsana* kalesini kuşatmış fakat alamamıştı. O, bu kalenin etrafındaki evleri yıkarak, tahrip ederek buraya yakın *Şariha* kalesine kadar bir kez daha ulaşmıştı. Daha önceki seferlerde yaptığı gibi etrafındaki yerleşim yerlerini yıkarak geri dönmüştü. Seyfûddeve bu seferinde *Maraş* ve *Hades* üzerinden çıkarken dönüş yolu olarak *Toros* boğazlarını tercih etmiş ve *Adana*’ya gelmiştir. *Tarsus* emiri onun yanına gelerek hediyeler sunmuş ve daha sonra *Haleb*’e dönmüştür. Bunun üzerine *Bizanslılar* intikam almak için *Meyyâfârikin* üzerine yürüyerek yağmalamışlardır.¹⁰⁶ Görüldüğü gibi *Bizanslılar* ile Seyfûddeve arasındaki çatışmalar iki tarafın birbirinden intikam alma duygularına dönüşmüştü.

Bizans güçleri *Maraş* ve *Hades* üzerinde *Hamdanîler*le mücadeleye devam ettiler. Bardas Phokas’ın oğlu Nikephoros Phokas, 957 Haziran ayında *Hades*’i ele geçirip surlarını yıktırarak halkını *Haleb*’e gönderir. 958 yılında *Bizans İmparatorluğu* orduları İoannes Çimiskes komutasında ilerleyerek 958’de şiddetli bir saldırıyla *Samsat*’ı işgal eder.¹⁰⁷ El-Antakî, 960 Ocak ayında Bardas Phokas’ın kardeşi Leon’un *Tarsus* taraflarına geldiğini, Müslümanları katlederek *Hârûniye* şehrini işgal ettiğini yazmaktadır.¹⁰⁸

Bizans’ın saldırılarına cevap vermek amacıyla Seyfûddeve, 960 yılında 30.000 kişilik ordusuyla *Hades* üzerinden *Anadolu*’ya üçüncü bir serfe çıktı. *Efsus* ve *Zamantı* üzerinden *Harşana*’ya kadar ilerledi. Dönüş yolunda *Bizans*’ın bölgedeki komutanı Domestikos’un komutanlarından Maleinos’un ve diğer *themaların* başında bulunan komutanların tuzağına düştü. Bazı kaynaklar Seyfûddeve’nin *Harşana*’dan dönüş yolunun *Tarsus* ve *Misis* üzerinden olduğunu yazsalar da Honigmann bunun doğru olmadığını belirterek, onun yine *Maraş* ve *Hades* üzerinden *Haleb*’e çekildiğini yazmaktadır. Seyfûddeve, *Zamantı*, *Sarus*, *Efsus* yolunu takip ederek *Arapların derb* olarak zikrettikleri geçitlere girmiştir. *Ceyhan Nehri* kıyısındaki mağaranın bulunduğu *el-Kussuk*’tan geçen Seyfûddeve, *Hades*’e 12 mil (27 km) uzaklıkta olan *Alişar Dağı* kenarından *Mahazatü’l-Alevî*’yi (*Aleviler Geçidi*) geçerek ilerlemiştir. Bu bölgede yine *Hades*’e 15 mil uzaklıkta *Rahvat Mâlik* bulunmaktaydı. Seyfûddeve’nin geçtiği bu geçitler *Hades*’in kuzey batısında bulunmaktaydı. Seyfûddeve, bu geçitlerde *Bizanslıların* pususuna düşerek ağır kayıplar vermiş ve yanında kalan 300 kişiyle geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu onun kesin mağlubiyetidir. Bundan sonra *Hamdanî* ve *Bizans* çatışmaları *Çukurova*’da ve *Güneydoğu Anadolu*’da devam eder. Fakat savaşlar *Hamdanîlerin* aleyhine sonuçlanır.¹⁰⁹

¹⁰⁶ İbnü’l-Esir, VIII, s. 447-448; Ebû’l-Fidâ, I, s. 438-439; İbnî’l-Verdî, I, s. 278.

¹⁰⁷ Ostrogorsky, s. 263.

¹⁰⁸ el-Antakî, s. 91.

¹⁰⁹ Abu’l-Farac, I, s. 260; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 84-85.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

962’de Domestikos Nikephoros Phokas¹¹⁰ *İstanbul*’da kendisi için yapılan muhteşem bir törenden sonra *Anadolu*’ya gönderilerek Seyfûddevlle ile mücadele için görevlendirildi. *Bizanslılar* üç asırdan beri *Maraş* üzerinde mücadele ettikleri Müslümanlara karşı üstünlük kurarak 962’de *Maraş*’ı işgal ettiler. Aynı yıl içinde *Ayn-ı Zarba*, 963’te *Dülük* ve 965’te *Misis ve Tarsus*’un zaptı takip etti. Kısa süre içinde tüm *sugûr* şehirleri *Bizanslıların* eline geçti. *Bizans* kuvvetleri 962’de *Haleb*’i bile tehdit etmeye başlamışlardı. Bir ara *Haleb*’i de alan *Bizanslılar* geri çekilmek zorunda kalırlar. *Hamdânilerin* zor durumda kalması üzerine *Mısır*’a hâkim olan *Türk* hanedanı *İhşidiler* hükümdarı *Şam* valisi Zalim el-Ukailî kumandasında 10 bin kişilik bir birlik göndermişti. *İhşidiler*, erzak yüklü bir de donanma göndererek *Hamdânilere* yardım etmek istedilerse de bu sırada *Bizanslılar Çukurova* bölgesinin büyük bir kısmını işgal etmişlerdi. *Hamdaniler Devleti*’nin yıkılmasından sonra *Haleb*’te onların yerini alan *Mirdasiler* ile *Suriye*’nin büyük bir kısmını ele geçiren *Fâtımiler* de *Bizanslılar* ile mücadeleye devam ettiler. Ancak *Bizans* karşısında *Araplar* başarılı olamadılar. *Fâtımî* orduları bazen *Antakya* ’yı aşır *Maraş*’a kadar uzandıysa da yapılan fetihler kalıcı olmadı.¹¹¹

Bizans İmparatoru olan Nikephoros, *Sugûr ve Avâsım* bölgesinde kazandığı zaferlerden dolayı kendini öven, Müslümanları küçümseyen ve aşağılayan bir kaside yazarak ya da yazdırarak *Abbâsi* halifesi *Muti Lillah* ’a göndermişti. İbn-i Kesir, bu kasideyi İbn-i Asakir tarihinden aldığını belirtmektedir. Bu kasidede İmparator, Müslümanlardan aldığı yerleri saymakta ve bütün İslâm beldelerini ele geçireceğini ifade etmektedir.¹¹²

¹¹⁰ Nikephoros Phokas: Anadolu’da Seyfûddevlle’ye karşı kazandığı başarılarla şöhreti artan bu şahıs 963’te İmparator II. Romanos’un ölümü üzerine, Kayseri’de ordu tarafından imparator ilan edilerek İstanbul’a geldi. Bunun zamanında tüm Sugûr bölgesi Bizanslıların eline geçti. 969’da bir suikasta kurban giden Nikephoros Phokas’ın yerine İonnes Çimiskes geçti. Bk. Urfalı Mateos ve Papaz Grigor’un Zeyli, (Türkçeye çev.: H.D. Andreasyan, Notlar: E. Dulaure, M. H. Yinanç), Ankara, 1987, s. 10-11; Ostrogorsky, 265-272.

¹¹¹ el-Antakî, s. 97; İbnü’l-Esir, VIII, s. 459; Abu’l-Farac, I, s. 261-262; Urfalı Mateos, s. 5; *Başkumandan Simbat Vekayinamesi (951-1334)*, (çev. Hrant D. Andreasyan), Türk Tarih Kurumu Tercümeler Kısım, s. 2; İbnü’l-Verdî, I, s. 279-280; Ostrogorsky, s. 265; Işıltan, s. 539; René Grousset, *Başlangıçtan 1071’e Kadar Ermenilerin Tarihi*, (çev. Sösi Dolanoğlu), İstanbul 2005, s. 479; Kopraman, “Abbâsiler Zamanında Bizans Sugûr’unda Türklük Faaliyetleri”, 337; Demirci, s. 330-331.

¹¹² Bu kaside ile ilgili bk.İbn Kesir, XI, s. 418-422.

Atlarımızı, gemlerini sakız gibi çiğner halde bıraktık
Onlar, Cezire’deki bütün sınırlara ve Kınnesrin’deki ordulara, Avâsım’a ve Malatya’ya

Samsat’a, Gerger’e hücum etmeye alışkındırlar.
Denizlerde de sınırdaki yerleri fazlasıyla fethetmişlerdir.
Kızıl topraklı Hades’te askerlerim dolaştı

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Bizans imparatorunun *Abbâsi* halifesine yazdığı bu kasideye uzun yıllar cevap veren olmamıştır. Daha sonraları *Endülüslü* bir fıkıhçı olan Ebû Muhammed b. Hazm yazdığı bir şiirle ona cevap vermiştir. Bu şiirde Müslümanların ilk devirlerden beri *Bizanslılara* karşı başarıları ve *Endülüslü*'ün fethi anlatılmaktadır.¹¹³

Abbâsi halifeleri *Sugûr* bölgesinin idaresini tamamen *Hamdanîlere* terk etmişlerdi. Böylece *Sugûr* bölgesinde İslâm hudutlarını *Bizanslılara* karşı korumaya çalışan Seyfüddevle *Maraş* ve *Hades* bölgesine özel bir önem vermiştir. Çünkü *Hades* geçitleri tutulduğu ve *Maraş* elde bulunduğu müddetçe *Bizanslılar Suriye*'nin kuzeyini yani İslâm topraklarını tehdit edemezlerdi. *Bizans*'ın elinde bulunan *Maraş* ve *Hades* şehirlerini ele geçiren Seyfüddevle b. Hamdan 954'de her iki şehri de imar etmeye karar verdi. Buna mani olmaya çalışan *Bizans* orduları geri püskürtüldü. *Bizanslılar ile Hamdanîler* arasında çatışmalar daha çok *Maraş* ve *Hades* üzerinde geçmiştir. 960'lı yıllara doğru güçlenen *Bizans İmparatorluğu* bütün *Suriye*, *Filistin* bilhassa da *Kudüs*'ü alma hayallerine kapılmıştı. Buralar ele geçirilirse ileriki hedef de *Mısır*'dı. Bu yüzden de *Mısır*'a hâkim olan *İhşidiler*, *Bizanslılara* karşı *Hamdanîlere* destek vermişlerdir. Bir *İhşîdi* ordusunun *Hamdanîlere* destek amacıyla *Antakya*'ya doğru ilerlediğini haber alan *Bizanslılar*, Seyfüddevle üzerine yaptıkları bir seferden vazgeçmişlerdir.

Seyfüddevle *Maraş*'ı imar ve ikmalden sonra *Haleb*'e döndü. *Bizanslılar* bunu bir fırsat bilerek *Güneydoğu Anadolu* bölgesine girerek birçok yeri ele geçirdiler. *Maraş*'ı da zorladılar. İki taraf arasında kanlı çatışmalar meydana geldi. Bir ara *Bizans*'ın eline geçen *Maraş*'ı kurtarmayı başaran Seyfüddevle daha sonraki çatışmalarda başarısız oldu, *Hades* ve *Maraş* *Bizanslıların* eline geçti ve tahrip edildi. Seyfüddevle, Ocak-Şubat 967'de vefat etti. Cenazesi *Meyyâfârikin*'e (*Silvan*) götürülerek defnedildi.¹¹⁴

2.7. Bizans İmparatorluğu Döneminde Maraş

Büyük Roma İmparatorluğunun Anadolu'da yaptığı idari taksimat VII. Yüzyılda Bizans İmparatoru Herakleios'tan sonra gelen imparatorlar zamanında değiştirilmişti ve 18 *themaya* ayrılmıştı. 962'de

Caferi'den sonra Keysum'u bütün sınırlarıyla ele geçirdik,...

Burada da Ayn-ı Zerbe'yi zorla fethettik..

Seyfüddevle ile Nasır Lidinillah denen valileriniz oradan kaçıp yüz üstü süründüler.

Akillica Tarsus'a kadar meylettik. Oradaki acıyı, boğazlarının sonuna kadar tattırdık...

¹¹³ Bu şiirle ilgili bk.İbn-i Kesir, XI, 422-430.

Bütün Şam mintakasında amansız bir darbe ve en büyük bir güçle elinizden çekip almadık mı?

Mısır'ı, Kayrevan diyarını, Endülüslü kâfalarınıza vura vura zorla almadık mı? Hükümdarınız, Hârûn Reşid'e; mağluplara özgü vergiyi ve borçlular gibi cizye vermedi mi?

¹¹⁴ İbnü'l-Esir, VIII, s. 499.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Müslüman Arapların elinden alınan Maraş 18. *thema* olan Suriye temasına bağlanmıştı. Türk fethine kadar bu durum devam etmişti.¹¹⁵ 962 yılında Maraş'ı işgal eden Bizanslılar 1086 yılında bölgenin Selçuklu Türkleri tarafından fethedilmesine kadar bu şehri ellerinde tutmayı başardılar. Bu dönemde Bizanslılar Maraş bölgesini Antakya'da oluşturdukları *dükaliğa* bağladılar. Hamdanilerin yıkılmasıyla onların yerini alan Haleb'teki Mirdasoğulları zaman zaman Bizans'a karşı Sugûr bölgesine akınlar yaptıysa da bir başarı elde edemediler. Bu arada Mısır ve Suriye'yi ele geçiren Fâtımiler de Bizans'ın elinde bulunan Antakya ve Suriye'nin kuzeylerine kadar seferler yaptılar. Bazı zaman Fâtımi ordusunun Maraş ve Samsat'a kadar akınları olduysa da bunlar bölgeyi elde tutacak güçte değildi. Böyle bir Fâtımi seferi Halife el-Aziz zamanında Türk komutanlarından Muncutekin tarafından yapıldı. 992 Ağustos-Eylül aylarında Mısır ordusu Hıms, Şeyzer ve Haleb'i fetheder. Bu arada Hamdani hükümdarı Seyfüddevle'nin oğlu Sadüddevle Şerif b. Seyfüddevle, ona hediyeler ve para vererek Bizanslılarla savaşmasını ister. Mısır ordusu Rumların üzerine yürür. Muncutekin'in yanında 35 bin askeri, Bizanslıların ise 70 bin askeri vardı. Cisir-i Cedit yanında yapılan savaşta Rumlar hezimete uğradı. Rumların büyük bir kısmı öldürülmüş ve bir kısmı da esir edilmişti. Bu zafer Fâtımi halifesine bildirildiğinde Mısır'da halka sadakalar dağıtılmıştı. Bu arada Antakya da kuşatılmıştı. Burada yapılan savaşta Rumlar mağlup edilerek 15 bin esir ve büyük bir ganimet ele geçirilmişti. Bu haberler posta güvercinleri vasıtasıyla Mısır'da bulunan Fâtımi halifesine ulaştırılıyordu. Muncutekin Buka ve Bagras üzerinden Maraş'a kadar ilerledi. Maraş'tan bir güvercinle gönderilen haberde Muncutekin'in buraya ulaştığı haberi geldi. Buradan Mısır ordusu Haleb'e geri dönmüştü.¹¹⁶ Simbat Vekâyinâmesi'nde Fâtımilerin 991-92'de Antakya taraflarına sefer yaparak Bizanslıları mağlup ettikleri yazılmaktadır. Müellif Fâtımi ordusunun Maraş'a kadar gelip gelmediği konusunda bir bilgi vermemektedir.¹¹⁷

X. Yüzyılın ortalarından XI. Yüzyılın sonlarına kadar Maraş bölgesinde yüz yıldan fazla süren Bizans İmparatorluğu hâkimiyeti, daha çok doğudan tehcir edilen Ermenilerin bölgeye yerleştirilmesiyle geçmiştir. Bölgede bulunan Rum, Süryani ve Nasturî gibi unsurlar Ermenilerin gelmesinden hoşnut olmadılar. Bundan sonra bu topluluklar ile Ermeniler arasında devamlı sürtüşme ve çatışma olmuştur. Bu dönemde Maraş, Antakya'ya bağlı olarak yönetilmiştir. Bizans imparatoru II. Basileios zamanında 1019-1020 yıllarında doğudan tehciire tabi

¹¹⁵ M. Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, Anadolu'nun Fethi I*, s. 32-33.

¹¹⁶ Takiyeddin Ahmed el-Makrizî, *İttiâzu'l-Hunefa bi-Ahbari'l-Eimmeti'l-Fâtımî-yüni'l-Hulefâ*, C. I, (neş. Cemaleddin eş-Şeyyâl), Kahire, 1996, s. 275; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, 104; Honigmann, "Maraş", s. 314.

¹¹⁷ Simbat, s. 16.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

tutulan 50 binden fazla *Ermeni Orta Anadolu* taraflarına sürgüne gönderilmiştir.¹¹⁸ 1030-1031'de *Bizans imparatoru* Romanos büyük bir ordu toplayarak *Haleb* yakınlarındaki *Azaz* şehrine gelip karargâh kurdu. Ancak *Arapların* saldırısına uğrayan imparator ağır bir yenilgiye uğrayarak askerlerinin büyük bir kısmını kaybetti. Kendisi de ıssız bir yere sığındı. Sığınağında donmak üzere olan *Bizans İmparatoru Maraş'a* geldi ve askerlerinin bir kısmını toplayarak *İstanbul'a* döndü.¹¹⁹

Selçuklu Türkleri 1040'larda *Doğu Anadolu* bölgesine girdiler. *Tuğrul Bey'in* üvey kardeşi *İbrahim Yinal* 1048'de birleşik *Bizans ve Gürcü* ordusunu ağır bir yenilgiye uğratarak *Malazgirt* öncesi *Anadolu'ya* *Türklerin* girişini sağlamıştı. Kısa süre içinde *Anadolu* içlerine ilerleyen *Türkleri* durdurabilmek için, dul kalan kraliçe Eudoxia ile evlenerek tahta çıkan IV. Diogenes (1068-1071), imparatorluğu kurtaracak ümit kaynağı olmuştu. Bu sırada Afşin, Emîr Has İnal gibi Türk komutanları *Anadolu'da* fetihlerde bulunuyorlardı. *Bizans İmparatoru* IV. Diogenes 1069'da *Anadolu* içlerine bir sefer gerçekleştirdi. *Sivas-Divriği* üzerinden *Göksun* yoluyla *Maraş'a* inen imparator kısmî başarılar elde etti. Ancak daha sonra *Malazgirt'te* *Alpaslan'a* ağır bir şekilde yenilerek tahtını da kaybetti.

1060'lı yıllarda bu bölgenin *Türklerin* eline geçmesiyle, *Ermeniler Çukurova ve Maraş* taraflarına çekildiler. *Malazgirt Savaşı'nda* *Bizans'ın* yenilmesi üzerine, doğu orduları komutanı *Ermeni asıllı* Fileretos (Philaretos) *Çukurova'dan Urfa'ya* kadar uzanan yerleri içine alan feodal bir *Ermeni* beyliği oluşturdu. Kendisine bağlı *Ermeni* komutanların her birini bölgedeki şehirlere tayin eden Fileretos kendisi de *Maraş'ı* idare ediyordu. *Bizans'ın* da tabiiyetinden çıkan bu asi komutan *Büyük Selçuklu* Sultanı Melikşah'a tabi oldu. Maraş da onun yönetimi altına girmişti.¹²⁰ 1086'da Süleymanşah'a tabi Emir Buldacı adlı Türk komutanı yukarı *Ceyhan* bölgesi denen *Göksun, Afşin ve Elbis-tan'ı* fethetti. Bir süre sonra da *Maraş'ta* fethedilerek bölge *Türklerin* eline geçmiş oldu.¹²¹

2.8. Seyfüddevle'nin Maraş ve Hades'te Kültür ve İmar Faaliyetleri

Hamdâni emirleri bilim ve kültüre büyük önem verirlerdi. Bu yüzden onların zamanında *Musul'dan* başlayarak *Haleb'e, Maraş'a* kadar olan pek çok şehirde âlim, şâir, edip ve sanatkârlar toplanmıştı. Ünlü felsefeci, düşünür, astronomi bilgini, muallim ve aynı zamanda musiki ustası Fârâbî, Seyfüddevle'nin özel meclislerinde bulunup mü-

¹¹⁸ Simbat, s. 19.

¹¹⁹ Urfalı Mateos, s. 52; Abu'l-Farac, I, s. 288; Simbat, s. 22.

¹²⁰ Urfalı Mateos, s. 150-151,156; Süryani Mikhail, *Vekayiname (1042-1193, 1195-1229)*, Türk Tarih Kurumu Tercümeler Kısımı, s. 30-32; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 142.

¹²¹ Urfalı Mateos, s. 164.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

zik aletleri çalıp şarkı okumuştur. *Arapların* büyük şiiir ustası el-Müte-nebbî Seyfûddeve'nin özel şâiriydi. Yine bir idareci olmasının yanında amcasının oğlu Ebû'l-Firâs da büyük şâirlerden biri kabul edilmek-teydi. Bu dönemin yaşayan dikkate şayan diğer ünlü bir kişisiyse mu-tasavvıf Hallâc-ı Mansur'du. Kendileri de birer şâir olan *Hamdânî* emirleri bu âlimlerle oturup kalkmışlardır. Bu saydıklarımız meşhur şahsiyetlerden başka *Hamdânîler* ülkesinde pek çok bilgin ve şâir ya-şamıştır.¹²²

Bizans İmparatorluğunun elinden alınan ve harap bir halde bu-lunan *Maraş ve Hades* üzerindeki hâkimiyetini pekiştirmek amacıyla Seyfûddeve harap halde bulunan bu iki şehri imar etmeye karar verdi. Bilhassa bulunduğu arazi sebebiyle yaşamaya ve savunmaya pek el ve-rişli olmayan *Maraş* 'ı başka bir yere nakletmeye karar verdi. Bu amaçla eski şehrin doğusunda *Kara Maraş* denilen bu günkü *Namık Kemal* semtinin olduğu yer seçildi. Buraya hükümet binaları, evler inşa edile-rek bir de iç kale yaptırıldı. Ayrıca şehrin etrafını da bir dış surla çe-virtti. Seyfûddeve *Maraş*'ın inşasına büyük önem vermiş, bizzat amcasının oğlu aynı zamanda bir şâir ve idareci olan Ebû'l-Firâs'ı (Ebû'l-Aşâir)¹²³ görevlendirdi. Şehrin tamamlanmasından sonra ahali buraya nakledildi.¹²⁴ *Hamdânîler* zamanında Seyfûddeve'nin özel

¹²² Işıltan, 339; Karaaslan, s. 447.

¹²³ *Ebû'l-Firâs el-Hâris b. Said el-Hamdani*, Seyfûddeve b. Hamdan'ın amcası-nın oğlu olan bu şahıs, onunla birlikte İhsidilere karşı savaşmış, Bizans'a karşı ya-pılan muharebelerde görev almıştır. Dülük, Merziban ve Maraş şehirlerinin yeniden yapılması ve inşasında görev almıştır. Seyfûddeve'yi öven şiiirleri de olan bu şah-sın güzel bir divanının yanında Menbic şehrinde valilik de yaptığı görülmektedir. 962 Kasım ayında Bizanslılara esir düşen Ebû'l-Firâs, daha sonra Bizanslılar ile yapılan karşılıklı esir değişimi sırasında 965-66'da kurtarıldı. Bk. İbnü'l-Esir, VIII, s. 469, 494; İbnü'l-Adim, VI, s. 2527-2532; Ebû'l-Fidâ, I, s. 442; İbnü'l-Verdi, I, s. 280, 282; İbn Kesir, XI, s. 443.

¹²⁴ 1916'da Maraş'ta Maarif Müdürlüğü yapan Besim Atalay bu şehrin harabelerini gördüğünü, cami, hamam ve kale kalıntılarının yakın zamanlara kadar bulunduğ-u-nun söylendiğini ifade etmektedir. Buranın şimdiki Maraş'a çeyrek saat uzaklıkta ve yerleşmeye uygun olduğunu belirtmektedir. Atalay, zamanında bu şehir harabe-lerinin sökülerek şehrin güneydoğusunda bulunan Şeyh Adil Mezarlığı'nda kabir taşı yerine dikildiğini ifade etmektedir. Bk. Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğ-rafiyası*, Matbaa-i-Amire İstanbul 1339. Günümüzde tamamen yerleşim alanı haline gelen ve binaların altında kalan bu harabelerin olduğu mintakanın Hamdanîler ön-cesinde de meskûn olduğu anlaşılmaktadır. Kara Maraş'ta ortaya çıkarılan arkeo-lojik buluntuların Hititler, Selefkoslar ve Romalılar zamanına kadar gittiği görülmektedir. Bilhassa bu bölgede Helenistik kültüre (İskender ve sonrası devir) ait mozaik, lahit ve heykeller bulunmaktadır. 1114'teki deprem sonrası Maraş'ın Karamaraş denilen mevkiden şimdiki yerine taşındığını tahmin ediyoruz. Ancak Maraş şehrinin bu günkü yerine Dulkadiroğlu Halil Bey veya Alâüddeve Bey ta-rafından taşındığı ileri sürülmektedir. Tarihi kayıtlara dayanmadan halk ağzında anlatılan rivayetlere göre Ahır Dağı'ndan gelen bir sel, Seyfûddeve'nin kurduğu Maraş'ı çamur deryası altında bırakarak yok etmiştir. Bunun üzerine Dulkadir Bey'i Alâüddeve, Maraş'ı bugünkü yerine nakledip yeniden imar etmiştir. Ancak

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

şâiri, *Arapların* en büyük kaside ve hiciv ustalarından biri olan el-Mütenebbi¹²⁵ *Maraş* ve *Hades*'te bulunmuştur. Bu şâir, Seyfûddeve'nin

bunun doğru olmadığı anlaşıyor. Çünkü 1210 tarihli Şekerli Cami'nde bulunan bir kitabede şehrin şimdiki olduğu yerde Selçuklular zamanında var olduğu tespit edilmektedir. Alâüddeve Bey'in vakfiyesinden dedesi Nâsireddin Mehmet Bey (1399-1442) zamanında Çınarlı Cami yakınında bir medrese yaptırdığı kayıtlıdır. Maraş Ulu camiinin Alâüddeve Bey'in babası Süleyman Bey(1442-1454) tarafından 1450'li yıllarda yapıldığı düşünülürse, Alâüddeve öncesi Maraş şimdiki yerindeydi. Maraş'ın ilk yerleşim alanının ise Erkenez Çayı kenarında Elmalar Köyü civarında Himli Höyük'te olduğu da iddialar arasındadır. Bu günkü Maraş Kalesi'nin yapısına bakıldığında Hititler zamanına kadar gidilmektedir. Arapların fethettiği Maraş da bu günkü yerinde olan şehirdir. Son Emevi halifesi II. Mervan'ın tamir ettirdiği kale ve surlar da şimdiki Maraş'tadır. Himli Höyük harabelerinin bulunduğu yerdeki şehir kalıntılarının bir Asur Ticaret Kolonisi olabileceği gibi Hititler öncesi Maraş'ın burada olabileceği de düşünülebilir. Sonuç olarak İlk Maraş, Erkenez kenarında Himli Höyükte kurulmuş olabilir. Daha sonra Asyrluların saldırıları ile Geç Hititler Maraş'ı şimdiki yerinde kurmuşlardır. Ancak İslâm-Bizans çatışmaları sebebiyle Maraş harap olunca Seydûddeve şehiri, Namık Kemal Mahallesi tarafına taşımıştır. 1114 depremi ile yerle bir olan Karamaraş tarafındaki şehir, muhtemelen Haçlılar ya da Selçuklular şimdiki yerine yeniden taşımışlardır. Dulkadirîler zamanında ise Maraş gelişerek şimdiki olduğu alanlara yayılmıştır. Maraş'ın birkaç kez yer değiştirdiğine dair görüşler, arkeolojik ve bilimsel verilere dayanmadığı müddetçe varsayımlardan ibaret kalacağı aşikârdır. Bu konuda bk. Besim Darkot, "Maraş" *İA*, Eskişehir, 1997, s. 321; Mehmet Özkarcı, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Kahramanmaraş*, C. I, Ankara 2007, s. 272; Selman Canpolat, *Etiler Zamanında Maraş*, Maraş, 1945, s. 5.

¹²⁵ *el-Mütenebbi*: Arap dili ve edebiyatının en belirgin şahsiyetlerinden biri olan şâirin asıl adı Ahmed olup Kûfe'nin Kinde mahallesinde 915-916'da doğmuştur. İyi bir eğitim ve öğretimden geçen ve Şiilik düşüncesini benimseyen el-Mütenebbi daha çocukluğunda birçok diyarı dolaşmış, devrinin âlim ve şâirleri ile görüşerek onlardan feyiz almıştır. Paraya düşkünlüğü ile bilinen şâirin el-Mütenebbi (yalancı peygamber) adıyla anılması iki sebebe dayandırılmıştır. Birincisi Semave çölünde peygamberlik iddiasında bulunmuş, etrafına pek çok Arap kabilesi birikmiş, bunun üzerine İhşidilerin Hıms emiri Lü'lü tarafından hapsedilmiştir. İddialarından vazgeçmesi üzerine serbest bırakılmıştır. İkinci görüşe göre kendisinin şiir vahyedilenlerden ilki olduğunu iddia etmiş ve bundan dolayı bu isimle anılmaya başlanmıştır. 941-942'de Seyfûddeve'nin hizmetine girerek onunla birlikte Anadolu seferlerine iştirak etmiştir. Bu sırada Maraş'la ilgili şiirini söylemiştir. 957-958'de Seyfûddeve'nin yanından ayrılan el-Mütenebbi, Mısır'a giderek Muhammed b. Toğaç'ın kölesi olan ve Mısır'ı idare eden Ebû'l-Misk Kâfur'un hizmetine girmiştir. Sayda valiliğini istediği Kâfur'a bir kaside yazmıştır. Ancak bu makamı elde edemeyince, 961-962'de ona sert bir hiciv yazarak Mısır'ı terk etmiştir. Buradan Büveyhiler emirinin yanına giden el-Mütenebbi, memleketi Kufe'ye dönerken 965'te bir grup bedevinin saldırısına uğrayarak oğlu ve uşağı ile birlikte öldürülmüştür. Bk. Ebû'l-Fidâ, I, s. 443-444; İbn-i'l-Verdî, I, s. 281; İbn-i Kesir, XI, s. 436-441; Abdurrahman Özdemir, "el-Mütenebbi'nin Şiirinde Maraş" *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 14, Sakarya 2006, s. 160-166.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş'ı fetih ve imarı vesilesiyle 45 beyitlik güzel bir kaside¹²⁶ yazmıştır.¹²⁷

Seyfûddeve, *Bizanslılar* tarafından tahrip edilen *Hades* şehrinin imar edilmesi için 954'te buraya gelerek inşaat işlerini yakından takip etti. *Maraş*'ın imarı dolayısıyla Seyfûddeve'yi öven, şâir el-Mütenebbî, *Hades*'i yeniden inşa ettiği için de ona bir kaside daha yazdı.¹²⁸ Seyfûddeve'nin *Hades*'i imar etmesinden sonra *Bizans* 'ın *Anadolu* valisi yeniden buraya saldırarak harap etmiştir. Bunun üzerine Seyfûddeve onu bir kez daha yenerek *Hades*'i yeniden kurmuştur. *Bizanslıların Hades* 'e saldırıp mağlup bir şekilde geri çekilmeleri üzerine Ebû'l-Hüseyin b. Küçük en-Nehavî adlı şâir de bir şiir kaleme alır.¹²⁹

Hamdanîler zamanında *Maraş* 'ta yaşayan ikinci önemli şâir ve aynı zamanda bir devlet adamı olan Seyfûddeve'nin amcasının oğlu Ebû'l-Firâs'tır. *Hamdanîler* zamanında *Maraş* 'a gelen ve burada bir müddet kalan Ebû'l-Firâs'ı, Seyfûddeve *Maraş* ve *Hades* 'in yeniden inşa etmekle görevlendirdi. O da bu işi başarı ile tamamladı. Ebû'l-Firâs'ın hem bir şâir hem de *Menbic* şehrinin valisi olarak görev yaptığı, savaşımlara

katıldığı hattâ *Bizanslılara* esir düştüğü bilinmektedir. Bir divanı olan bu şahısın devrinin büyük şâirlerinden biri olarak kabul edildiği görülmektedir. Onun da Seyfûddeve'yi öven şiirleri bulunmaktadır. Bu iki şâirden başka Seyfûddeve de iyi bir şâirdi. Kendisi birçok şiirler yazdığı gibi ağabeyisi olan *Musul* hâkimi de şâirdi. Onun da Seyfûddeve'nin ölümüyle ilgili bir şiiri bulunmaktadır.¹³⁰

¹²⁶ Bu kasidenin ilk ve *Maraş* 'ın ismi geçen 26. ve 38.beyitleri şöyledir: (Bk.İbni'l-Verdî, I, s. 275-276; Özdemir, s. 168, 171-172.)

“Can fedayız sana ey mesken, artırsan da hüznümüz
Zira sende battı güneş akşam, sende doğdu gündüz
Uzağı Yakın eden bir hızla tuttu geldi *Maraş* 'a
Üzerine bir vardın; ürktü, geçti hemen kaçısa,
Hayret edişine insanların şaşırması aslında
Yuh onlara! Diyorlar: “Nasıl etti *Maraş* 'i inşa?”

¹²⁷ Özdemir, s. 159-160.

¹²⁸ Bu şiirle ilgili bk. Yakut, II, s. 228.

Toprağı kırmızı olan Hades 'in rengini,
Onu bir bulut gibi sulayan iki nehri biliyor musun?
Onu bina etti ve yüceltti, başarı başarıyı çağırır,
Halbuki onun etrafında ölüm dalgaları etrafını örüyor.

¹²⁹ Bu şâirin şiiri ile ilgili bk. Yakut, II, s. 228.

Bu adam (Domestikos: Bizans Valisi) Hades üzerine İslâm 'ı yıkmak için geldi
Temelleri delaletin yıkılmasına işaret eden, *Hades* ile İslâm 'ı yıkmaya kastetti.

¹³⁰ İbn-i Kesir, XI, s. 448.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Günümüzde *Türkiye*'de *Maraş* bölgesi şâir, halk ozanı ve yazar yetiştiren bir yer olarak tanınır. Acaba bu şâirlerin bunda bir tesiri olabilir mi? Bunun ayrıca araştırılması gerektiğine inanıyoruz.

2.9. Maraş Bölgesinde Yaşayan ve Yetişen Âlimler

Maraş ve Hades bölgesi Hârûn Reşid ve oğulları döneminde tamamen İslâmlaştığı gibi çok sayıda *Türk memlûkûn* yaşadığı bir alan haline de gelmişti. Bu dönemde başta *Maraş ve Hades* olmak üzere bölgede pek çok cami ve mescit yapılmıştı. Bunun yanında askeri garnizonların oluşturulduğu ve hisarların yapıldığı da görülmektedir. Bu bölgeye çok sayıda İslâm âlimi de gelip yerleşmiş ya da buralarda yetişen pek çok şâir, muhaddis vesaire bilginlere rastlanılmaktadır. Genellikle *el-Hadesî ve el-Mer'aşî* mahlasları ile anılan bu kişiler bölgenin ilmî ve kültür seviyesinin yükselmesine müessir oldular. *Abbâsiler* zamanında *Sugûr* bölgesinde *Tarsus*, *Misis* ve *el-Hades* şehirlerinde birçok âlimin yaşadığı görülmektedir. Bilhassa *el-Hades* şehri muhaddisleri ile şöret bulmuştur. Bunlardan tespit edilenler şunlardır:

1. Ömer b. Zûrâre el-Hadesî. Muhaddis olan bu kişinin birçok hadis ravi etmesinden başka hakkında bilgi sahibi değiliz.¹³¹

2. Süleyman el-Meraşî. *Dört halife ve Emeviler* döneminde yaşamış râvilerden biridir. Hz. Ali'nin *Hâricileri* katledilmesiyle ilgili birtakım bilgiler vermektedir.¹³²

3. Huzeyfe b. Katade el-Mer'aşî (Huzeyfetü'l-Mer'aşî) (ö.822). Ünlü fakih Süfyanî Servi'nin yakın dostu olan bu şahıs *Maraş*'ta yaşamıştır. Bazı eserleri de bulunmaktadır. Birçok öğrenci yetiştirmiştir.¹³³

4. İbrahim b. Ethem (ö. 813) Huzeyfe b. Katade el-Mer'aşî'nin hocalarından olan bu zat da *Maraş*'a nispet edilmektedir.¹³⁴

5. Abdullah İbn Mübarek. *Türk* asıllı muhaddis olan bu kişi de *Maraş*'ta yaşamıştır.¹³⁵

6. İsa b. Yunus Ebi İshak (ö. 802-803): *Hades* kalesinde yaşamış ve orada muhafızlık yapmıştır. Birçok muhaddise kaynaklık etmiş, pek çok talebe yetiştirmiş olan bu şahıs *Hicaz*, *Bağdad* gibi yerleri dolaşmış birçok hadis derlemiş ve *el-Hades*'te vefat etmiştir. *İsa b. Yunus* 'un bir yandan *gazâ* ile diğer yandan ilimle meşgul olması onun ilim ve mefkûre hayatını birlikte sürdürdüğünü göstermektedir.¹³⁶

7. Şerik b. Abdullah, muhaddis olup hakkında pek bilgi yoktur.¹³⁷

¹³¹ Yakut, II, s. 228.

¹³² İbnü'l-Adim, X, s. 4474- 4475.

¹³³ Atalay, s. 131-132.

¹³⁴ Atalay, s. 132.

¹³⁵ Demirci, s. 328.

¹³⁶ Özcan Hıdır, "Hades (Göynük) Muhaddisleri", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, C. I, 6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş, İstanbul, 2005, s. 21.

¹³⁷ Yakut, II, s. 228.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

8. Ebû Velid Ahmed b Cenâb el-Hadesî (ö. 854) *Bağdad*'ta doğmuş, *Misis*'te yaşamış ve *el-Missîsî* diye meşhur olmuştur. Bu muhaddis de *Hades*'e mensup âlimlerden biridir. Birçok muhaddise kaynaklık etmiştir. Güvenilir hadis bilginlerinden biri olarak kabul edilmektedir. *Hadesli* bilgin İsa'nın da öğrencisidir.¹³⁸

9. Ömer b. Bîynhâ el-Hadesî: İsa b. Yunus'un talebelerinden olan bu şahıs Hades'e mensup âlimlerdendir. Bir müddet Bağdad'ta yaşamıştır. O da IX. yüzyılda yaşayan güvenilir muhaddislerden biri olarak kabul edilmektedir.¹³⁹

10. Süveyd b. Said el-Hadesî (ö. 855): *Hades*'e yakın bir köy ya da mahalle olan *Hadese*'de yaşayan bu bilgin de İsa b. Yunus'un talebeleri arasında sayılmaktadır. Birçok meşhur muhaddise kaynaklık etmiş. Önceleri sağlıklı bir kişi olan *Süveyd* daha sonra gözlerini kaybetmiş ve 100 yaşlarında vefat etmiştir.¹⁴⁰

11. Ali b. Hasan el-Hadesî,¹⁴¹

12. Ebû Cafer Muhammed b. Abdullah b. Süleymân el-Hazramî el-Kufî.

13. Ebû'l-Velid Ahmed b. Cenab el-Hadesî.

14. Fehd b. Süleymân.¹⁴²

2.10. İslam ve Bizans Sınırları Arasında Hades Şehri

Hades, Maraş, Malatya, Adıyaman ve Gaziantep arasında bulunan bir Ortaçağ şehri olup yeri Pazarcık ile Çağlayancerit ilçelerinin arasındaki ovanın kuzeyindeki boğazın ağzında olup, şimdi onun harabelerinin üzerinde Bozlar kasabası bulunmaktadır. Hades üzerinde Müslümanlar tarafından fethedildiği 637 tarihinden Bizans eline geçtiği 957'ye kadar iki taraf arasında mücadeleler olmuştur. Çünkü burası önemli bir geçit olup ticaret ve ordu yollarının güzergâhında bir yerdi. Maraş-Malatya, Maraş-Besni-Sümeysat (Samsat)-Hısn-ı Mansur (Adıyaman), Haleb-Antep-Elbistan-Kayseri yolları Hades üzerinden geçirdi.

İslâm-Bizans çatışmalarına sahne olan Hades, Haleb-Dülük (Antep-Dülük harabeleri)-Elbistan-Kayseri arasındaki askerî ve ticaret yollarının üzerinde bulunan başta Akçaderbent olmak üzere birçok geçidin kontrol edilmesi açısından da önemli bir mevkideydi. Yine Maraş üzerinden Malatya'ya giden yol buradan geçmekteydi. Hades tarih boyunca Asara, Göynük, el-Hett, Hadesü'l-Hamra, Derbü's-Selam, Adata, Mehdiye, Muhammediye, Saray gibi isimlerle de anılmıştır. Hades'in toprağı kırmızı olduğu için Hadesü'l-Hamra yani Kızıl Hades denmiştir. Burası birkaç defa yakıldığı için Türkçe yanık anlamına gelen Göynük adını da almıştır.

¹³⁸ Yakuti, II, s. 229; Hıdır, s. 22.

¹³⁹ Yakut, II, s. 228; Hıdır, s. 23.

¹⁴⁰ Hıdır, s. 23-24.

¹⁴¹ Yakut, II, s. 228.

¹⁴² Yakut, II, s. 228.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Hız. Ömer'in Hilafeti sırasında Müslümanlar Suriye'nin kuzey taraflarını fethederek Anadolu sınırlarına dayanmışlar ve bu fetihlerin neticesinde 637'de Hades, fethedilir. Emeviler zamanında Hristiyanlarla Müslümanlar arasında birkaç kez el değıştiren Hades'e Abbasiler büyük önem vererek yeniden inşa ettiler. Hamdaniler zamanında Bizans tarafından işgal edilen Hades, Selçukluların Anadolu'yu fethi sırasında Türklerin eline geçti. Ancak şehir Moğol istilâsı sırasında Ermeniler tarafından işgal edildi. Hades'te yaşayan Ermenilerin Haleb-Kayseri kervan yolunu vurmaları üzerine, Sultan Baybars 1273'te buraya bir askeri birlik gönderdi. Bu askeri birlik Hades'i fethederek surları ve kalesini de yıktı. Bunun üzerine burada yaşayan ahali şehri terk etti.¹⁴³

Faruk Sümer, Hades'in yerinin Göynük köyü olduğunu yazsa da bu doğru olmayıp, Bozlar kasabasındaki cami, sur ve su yolu kalıntılarından şehrin burada kurulduğu anlaşılmaktadır. Hades'in Memlukler tarafından yıkılmasından sonra burada yaşayan ahalinin Göynük adı verilen köyü kurduğu düşünülebilir. Burası Dulkadir Beyliği zamanında camisi ve hamamı olan küçük bir kasabaydı. Oranın bu durumu Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Günümüzde de bir köy statüsündedir.¹⁴⁴ Hades şehrinin harabeleri üzerinde 600 yıl sonra, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Atmalı aşireti tarafından Bozlar kasabası kurulur. Böylece Hades'in harabeleri bu kasabanın altında kalır. Bu kasaba eski bir şehrin harabeleri üzerine kurulduğu için Saray adını da alır. Hades'in kalıntıları ile bu kasabanın evleri inşa edildi. Bu kalıntılar yakın zamanda Bozlar Belediyesi'nin bir hafriyatı sırasında ortaya çıkarıldı.

Hades üzerinde CI. Huart, Faruk Sümer¹⁴⁵, Said Öztürk¹⁴⁶, Mehmet Özkarcı¹⁴⁷ ve Hıdır Özcan¹⁴⁸ adlı araştırmacılar çalışmalar yapmış olup bunlar şehrin Ortaçağ'daki durumu hakkında ayrıntıya girmemişlerdir. Hades'in Hız. Ömer zamanında kurulduğu iddia edilse de CI Huart, buranın Bizanslılar zamanında var olduğunu ve adının da Asara olduğunu yazar.¹⁴⁹

¹⁴³ Bedreddin Mahmud el-Aynî, *İkdü'l-Cuman fî Tarihi Ehli'z-Zaman (Asr Selatin el-Memalik)*, (neş. M. M. Emin), C. I, Heyetü'l-Mısriyye, Kahire 1987, s. 118-119.

¹⁴⁴ *Maraş Tahrir Defteri (1563)*, C. I, (Yay: Refet Yinanç -Mesut Elibüyük), Ankara 1988, s. 242-243; İbrahim Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası (1526-1563)*, Ankara 2004, s. 83-84.

¹⁴⁵ Faruk Sümer, "el-Hades (Göynük) Şehri", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, İstanbul Eylül 1993.

¹⁴⁶ Sait Öztürk, "Maraş Coğrafyası içinde Bilinmeyen Önemli Bir Yerleşim Merkezi Hades (Göynük)", *Edik Dergisi*, S. 43, Kahramanmaraş 1994.

¹⁴⁷ Mehmet Özkarcı, *Kahramanmaraş Türk Kültür Varlıkları Envanteri II*, Ankara 2008.

¹⁴⁸ Özcan Hıdır, "Hades (Göynük) Muhaddisleri", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, C. I, 6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş, İstanbul 2005.

¹⁴⁹ Huart CI, "Hades", *İA*, C. 5/I, Eskişehir 1997, s. 42.

2.10.1. İslam Coğrafyacılarına Göre Hades

Birçok İslam Coğrafyacısı Hades ile ilgili bilgiler vermektedirler. Bunların başında gelen el-Belâzurî, Hades'in Müslümanlar tarafından fethini ve onların Hristiyanlarla bölge üzerindeki mücadelesini ayrıntılı bir şekilde ortaya koyarak sonraki müelliflere kaynaklık eder.¹⁵⁰

İbn Havkal, Hades'in Suriye'nin kuzeyinde Bizans sınırında Sugûr'ul-Cezire denilen bölgede bulunduğunu yazar. Ona göre bu bölgede Hades'ten başka Malatya, Maraş ve Haruniye gibi şehirler vardır.¹⁵¹ Müellif Hades'in Maraş yakınlarında mamur bir şehir olduğunu, doğusunda Malatya'nın batısında ise Maraş'ın bulunduğunu ve buraların halkının İslâm hudutlarını korumak için Bizans'a karşı savaştığını belirtir. Hamdanîler döneminde Hades'in durumu hakkında da bilgi veren İbn Havkal kendi zamanında buranın Bizans'ın eline geçtiğini, daha sonra Seyfûddeve tarafından alınsa da kısa süre sonra tekrar düşmanın işgaline uğradığına şahit olduğunu, burada Müslümanların eziyet çektiklerini işittiğini belirtir.¹⁵² Buna benzer bilgileri İbn Rusteh de tekrarlar.¹⁵³ Bu kaynaklardan alıntılar yapan Y. Ziya Yörükhan, Hades hakkında geniş bilgiler verir¹⁵⁴

Kudame b. Cafer, Hades'in Zibatra'dan¹⁵⁵ (Doğanşehir) dört fersah mesafede ve burasının düşmanın göğsünden daha tehlikeli bir yer olduğunu belirtir. Yine onun belirttiğine göre Maraş'ın, Hades'ten beş fersah uzaklıkta ve bu iki şehrin tehlikeli sınırlarda olduğunu bunlardan sonra da Bizans hududunun başladığını ifade eder.¹⁵⁶ İstahrî de Maraş, Hârûniye ve Hades gibi yerleri hudut şehirlerinden saymakta ve

¹⁵⁰ el-Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, (çev. Mustafa Fayda), Ankara, 1987, s. 270.

¹⁵¹ İbn Havkal, *Kitabu Sureti'l-Arz*, (neş. R. Blachère, H:A:R. Gibb, P.Kahle, J.H. Kramers, H. Von Mzik, C. A. Nalliona, A.J.Wensick), Leiden 1939, s. 164.

¹⁵² İbn Havkal, s. 165.

¹⁵³ Ebû Ali Ahmed b. Ömer b. Rusteh, *Kitabu'l-Alakati'n-Nefise*, (neş. F. Wüstenfeld), Lugdunı Batavorum, Apud E.J. Brill, 1892, s. 107

¹⁵⁴ Yusuf Ziya Yörükhan, *Müslüman Coğrafyacıların Gözüyle Ortaçağ'da Türkler*, İstanbul, 2004, s. 77-78, 84.

¹⁵⁵ Bugünkü Malatya'nın Doğanşehir İlçesi'nin olduğu yerdeki eski kalenin adıdır. Hades'le birlikte Habib b. Mesleme el-Fıhrî tarafından fethedilmiştir. Hristiyanlar ile Müslümanlar arasında birçok kez el değiştiren şehir, Emevi ve Abbâsiler zamanında birkaç kez yeniden inşa edilmiştir. Halife Mu'tasım zamanında Bizanslılar burayı tahrip edip içindeki Müslümanları katletmişlerdir. Halife şehrin yeniden imar edilmesini sağlamıştır. Bk.: İbnü'l-Adim, I, s. 247-248.

¹⁵⁶ İbnü'l-Ferec Kudâme b. Cafer el-Bağdadî, *Kitabu'l-Harac*, ((neş. M.J. De Goeje), Matbaatü'l-Biril, Leyden, 1889, s. 216.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Malatya'dan Maraş'a kadar olan bölgenin Sugûr olduğunu ifade etmektedir.¹⁵⁷ El-Mukaddesî, Hades'in Şam bölgesinde Haleb'e bağlı Kinnesrin şehrinin beldelerinden biri olduğunu belirtir.¹⁵⁸ İbn Rusteh de Maraş, Hades ve Malatya'dan bahsederek buraların Sugûr şehirlerinden olduğunu yazar.¹⁵⁹

Yakut el-Hamevî, Maraş, Malatya ve Sümeysat (Samsat) arasında bulunan Hades'e Hârûn Reşîd'in büyük önem verdiğini belirtir.¹⁶⁰ Yakut, Hades'in yanından Nehr-i Hûrîs'in (Aksu) aktığını yazar. O, bu nehrin, Hades çevresindeki göllerden suyunu aldığını, daha sonra Maraş yakınından geçerek Ceyhan Nehri'ne karıştığını belirtir.¹⁶¹

XIII. yüzyıl müelliflerinden olup, Eyyubiler tarafından Alâeddin Keykubad'a elçi olarak gönderilen İbnü'l-Adim, 1236'da Haleb-Antep taraflarından gelerek Hades'e uğramış ve buradan Elbistan üzerinden Kayseri'ye geçmiştir. Dönüş yolunda da Hades'e uğrayan müellif burada bir gece konaklamıştır. İbnü'l-Adim, buranın Sugûr'da bulunan mamur bir şehir olduğunu ve karşısında el-Ubeydib dağının bulunduğunu yazar.¹⁶²

Emeviler devrinde İslâm-Bizans Sugûr'u Fırat'tan Ceyhan'a kadar uzanmaktaydı. Sugûr bölgesi bu dönemde ikiye ayrılmıştı. Buralar el-Cezire ve Kinnesrin valilikleri tarafından korunuyordu. El-Cezire Sugûr'u denilen bölgenin merkezi Malatya idi. Diğerinin merkezi ise Tarsus'tu. Avâsım da denilen Sugûr bölgelerinden Müslümanlar Anadolu içlerine biri yazın(sâfiya) diğeri kışın (şâtiye) olmak üzere iki sefer yaparlardı.¹⁶³ Abbâsiler zamanında Bizanslılar ile İslâm hudutları üç kısma ayrılmıştı: Bunlar sahil, Sugûr ve Avâsım'dır. Sahil denilen bölge şehirleri kuzeyde Tarsus'tan başlayarak Adana, Misis, Anavarza (Ayn-ı Zerbe), Hârûniye ve Payas'ı içine almaktadır. Şam'ın kuzey hududundan sonra ise el-Ceziretü'l-İrak'a nispetle Sugûr-ı Cezire adı verilen hudut şehirleri bulunurdu. Bunların ilki Maraş olup, daha sonrada Hades, Samsat, Malatya gibi şehirle gelirdi. Bu şehirlerin geliri ise 70.000 dinar idi. Bu paranın mühim bir kısmı askerlere bir kısmı da gönüllü olarak orduya katılanlara verilir. Bu suretle bu müstahkem

¹⁵⁷ Ebû İshak İbrahim b.Muhammed el-Farisî el-Istahrî, *Mesâlikü'l-Memâlik*, Matbaatu Biril, Beyrut, 1927, s. 63-68.

¹⁵⁸ el-Mukaddesî, *Ahsenü't-Tekâsîm*, (neş. Muhammed Mahzum), İhyâü't-Tarâsi'l-Arabiyye, Beyrut, 1987, s. 36.

¹⁵⁹ İbn. Rusteh, s. 107.

¹⁶⁰ Yakutü'l-Hamevî, *Mucemü'l-Buldân*, C. V., Dar Sader, Beyrut, (BTY), s. 107.

¹⁶¹ Aksu nehri Arap kaynaklarında *Nehrü'l-Hûrîs* olarak geçmekte olup Hades yakınlarında bulunan Göynük, Azaplı ve Baş Göl gibi bir kaç küçük gölcükten suyunu almaktadır. Bk, Yakut, V, s. 320; Huart, *Hades*, İA, C. 5/I, Eskişehir, 1997, s. 42.

¹⁶² İbnü'l-Adim, *Bugyetü't-Taleb Fi Tarih-i Haleb*, C. I, X, (neş. Seyyal Zekkar) Darü'l-Fikr, Dimaşk 1988, s. 235

¹⁶³ Kâzım Yaşar Kopraman, "Abbâsiler Zamanında Bizans Sugûrunda Türklük Faaliyetleri", *Makaleler*, (Yay. haz. S. Yalçın, A. Çetin), Ankara 2005, s. 335.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

şehirler uzun müddet Arapların Rumlara karşı yaptıkları akınların üssü olmuştu.¹⁶⁴ M. Halil Yinanç Hoca ise Maraş'ı Şam Sugûr'una yani sahil bölgesine dâhil eder ve Hades'le birlikte üçüncü derecede müstahkem mevkiiler arasında görür.¹⁶⁵

İbn Hurdazbih'in, Bizans ile Araplar arasında hudut kaleleri olarak saydığı yerler içinde Hades de bulunmaktadır. Müellif Hades'in yakınlarındaki Keysun, Samsat, Malatya, Zibatra, Hısn-ı Mansur (Adıyaman), Maraş, Dülük ve Raban şehirlerini de zikretmektedir.¹⁶⁶

2.10.2. Hades'in Fethi

Hades, Hz. Ömer zamanında İyaz b. Ganim'in gönderdiği Habib b. Mesleme el-Fihri tarafından 637'de fethedildi. Hades'in bir kaleli olup çevresinde de yerleşim alanı bulunmaktaydı.¹⁶⁷ Hades'in fethi sırasında çevresinde bulunan Maraş, Dülük ve Raban (Araban) gibi şehirler de fethedilmişti. Emeviler zamanına kadar buranın Müslümanlar elinde olduğu anlaşılmaktadır.

2.10.3. Emeviler Zamanı

Hilafeti ele geçiren Muaviye Hades'e büyük önem vererek burayı tahkim eder. Zaman zaman Bizans kuvvetlerinin saldırısına uğrayan şehir önlerinde birçok savaş cereyan etmiş, Hades'ten Elbistan tarafına doğru giden geçit ağzında Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında kanlı savaşlar olmuştur. Bu savaşlarda Müslümanlar büyük zayıat vermişlerdir. Bundan dolayı Emeviler Hades geçidine "*Selamet Geçidi*" adını vermişlerdir.¹⁶⁸ Muaviye zamanında 667'te Filistin halkından Mâlik b. Abd el-Has'amî Bizans üzerine yaz seferine çıkarak büyük ganimetler elde etmiş, Hades geçitlerine 15 mil mesafede bulunan er-Rahva denilen yerde karargâh kurarak burada ganimetleri paylaştırmıştı. Buraya Rahvat'ül-Melik adı verildi. Yine Hades'e yakın Mercu Abdilvahid denilen yer Müslümanların atlarının merasıydı. Hades ve Zibatra'nın fethedilmesinden sonra bu mera tarla haline getirilip ziraata açılmıştır.¹⁶⁹ Emeviler Hristiyanların Suriye'ye inmelerini engellemek için Hades'te askeri birlikler bulundurmışlardır. Emevilerin Hilafetinin sonlarında Abbasilerle devam eden mücadelelerden istifade eden Bizans kuvvetleri, Hades'i alarak şehri tahrip edip, ahalisini de Suriye'ye sürgün ettiler.

¹⁶⁴ Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, Matbaa-i Amire, İstanbul H.1339, s. 27.

¹⁶⁵ M. Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, Anadolu'nun Fethi I*, İstanbul 1944, s. 26.

¹⁶⁶ İbn Hurdazbih, Ebû Kasım Abdullah, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, (neş. M.J.De Goeje), Matbaatü'l-Beril, Leyden 1889, s. 70-72; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, (ter. F. Işıltan), İstanbul, 1970, s. 40.

¹⁶⁷ Belâzuri, s. 272-273; Yakut, II, 227-278; Mustafa Demirci, "İslâm-Bizans Mücadelesinde Bir Serhat Şehri: Maraş", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, C. I, (6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş), İstanbul 2005, s. 320; Huart, s. 42.

¹⁶⁸ Belâzuri, s. 273.

¹⁶⁹ Belâzuri, s. 275.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

2.10.4. Abbasiler Zamanı

Abbasiler hilafeti ele geçirince Sugûr bölgesine Emevilerden daha fazla önem verdiler. İkinci Abbâsi halifesi Ebû Cafer Mansûr (753-775), Şam valisi olan amcası Sâlih b. Ali'yi Sugûr bölgesine göndermiştir. Sâlih b. Ali, kız kardeşleri Ümm-i İsa ve Lübâbe'yi de yanına alarak Hades üzerinden Orta Anadolu'ya girerek Bizanslılara karşı gazâya çıkmıştı. Bu dönemde Müslümanlar Maraş ve Hades gibi şehirlerin surlarını tamir ettirip içine asker ve ahali yerleştirmişlerdir.¹⁷⁰ Abbâsiler, Tarsus, Adana, Misis, Maraş, Elbistan, Samsat ve Malatya'ya kadar olan hattı tamamen ele geçirmişlerdi. Bizanslıların Orta Anadolu'dan Güneydoğu Anadolu ve Suriye'ye geçiş kapısı olan Elbistan ile Hades arasındaki Derbû'l-Hadid (Demirkapı) denilen Akçaderbent Müslümanların eline geçmişti¹⁷¹. Bu geçit ağzında bulunan Hades şehri ise stratejik konumuyla ön plana çıkmaktaydı.

Halife Ebû Cafer Mansûr, Sugûr bölgesine İran, Horasan ve Türkistan'dan ahali getirtip yerleştirdi. Bu gelenlerin ekseriyeti İslâmiyet'i yeni kabul etmiş olan Türklerdi. Memlûk adı verilen bu Türkler, Bizans'a karşı Sugûr bölgesini korumakta ve gâzâ seferlerine çıkmaktaydılar. Halife Ebû Cafer Mansûr, Erzurum ve Malatya taraflarında Bizans'ın tahrip ettiği şehirlerde, 70 bin kişi çalıştırarak Arrafe denilen 5-15 askerin yaşadığı evler inşa ettirdi. Bölgeye Arapların yanında Türkleri de gönderdi. Bu insanların Erzurum ve Malatya taraflarına yerleştirilmesi neticesinde bölgenin nüfusu 100 bin kişiye ulaşmıştı. Halife el-Cezire bölgesinden getirdiği 4.000 kişinin her birinin maaşına on dinar zam yaptığı gibi yüzer dinar da harçlık vermişti. Ayrıca onlara ev ve toprak dağıtılarak bölgeye yerleşmelerini teşvik etmişti. Bu uygulamalar neticesinde Hades ve yakınında bulunan Maraş, Haruniye, Malatya, Zibatra, Keysûn ve Samsat gibi şehirler iskân edilip Müslüman nüfusla dolduruldu.¹⁷²

Halife el-Mehdî (775-785) zamanında, 777-778'de Bizans İmparatoru IV. Leon, Mihail el-Patrik komutasında 80 bin kişilik bir orduyu Sugûr bölgesine gönderdi. Bizans ordusu Hades'i geçerek Akabetu Harretin denilen yere gelip bölgedeki Müslümanları yenilgiye uğrattı. Buradan Anzerân köyüne gelen Bizanslılar birçok Müslüman'ı öldürüp burayı ateşe verip Maraş'a ulaşmıştı. Maraş'ta vali olan halife Mehdi'nin büyük amcası İsa b. Ali, Bizanslıları geri püskürtmeyi başardı. Bu sırada Dâbık'da (Mercidâbık) bulunan ve Bizans'a karşı gazâ

¹⁷⁰ İbn-i Kesir, *Büyük İslam Tarihi(el-Bidaye ve'n-Nihaye*, C. X, (çev. M. Keskin), İstanbul 1995, s. 130, 272; Demirci, s. 319.

¹⁷¹ Philip K. Hitti, *History of Syria*, Macmillan-Co. Ltd New York. St. Martin's Press, London, 1957, s. 442-443.

¹⁷² Ebû'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Ahbari'l-Beşer*, C. I, (neş. Mahmud Deyyub), Darü'l-Kütübü'l-İlmiye, Beyrut 1997, s. 314; Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. I, (Süryancadan çev. R.A.W.Budge, Türkçe çev. Ö.R.Doğrul), Ankara 1999, s. 208; İbn-i Kesir, X, s. 477; Demirci, s. 327.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ile meşgul olan başka bir Müslüman komutan Sümâme b. el-Velid el-Abbâsî, adamlarından Mülâle b.Hikmet'i Mihail'in üzerine göndermişti. Mülâle ile Bizans komutanının güçleri Hades geçitlerinde karşılaşmışlardı. İki taraf arasındaki şiddetli muharebede Müslümanlar ağır bir hezimete uğradıkları gibi Mülâle de şehit düşmüştü. Bu çatışmadan Müslüman askerlerden çok az bir kısmı kaçarak kurtulabilmişti.¹⁷³

777-780 yılları arasında el-Mehdî, İran, Horasan ve Türkistan'dan büyük bir ordu toplayarak oğlu Hârûn ile birlikte Anadolu'ya sefere çıktı. Haleb'e gelen halife buradan ilerleyerek oğlu Hârûn'u başkomutan olarak görevlendirip yanına Hasan b. Kahtaba ve Hasan b. Süleyman el-Bermekî'yi katarak Anadolu içlerine göndermişti. Abu'l-Farac, bu sefer sırasında halifenin Hades'i geçerek Arbisos'a (Efesus=Afşin) kadar ulaştığını ve çadırını Puraman (Hurman) nehri kenarına kurduğunu yazar.¹⁷⁴ Bu bölgeyi çok beğenen el-Mehdî burada bir şehir inşa etmek istediye de bunu yapmaya zamanı olmadı.¹⁷⁵ Halife buradan geri dönerken, oğlu Hârûn da bu güçlü ordu ile Anadolu içlerine ilerlemiş ve birçok yeri fethederek büyük ganimetle geri dönmüştü. 785-786 yılında Ma'tuk b. Yahya adlı Müslüman komutan Derbû'r-Rahib yolundan geçerek Rumların üzerine sefere çıkmış ve Hades'e kadar ulaşmıştı.¹⁷⁶

2.10.5. Halife Mehdî'nin Hades'te İmar Faaliyetleri

Halife Mehdî, Hasan b. Kahtaba adlı komutanını Maraş tarafına saldıran Bizanslıların üzerine göndermişti. Hasan büyük bir ordu ile Maraş üzerinden Bizans topraklarına girerek onlara büyük zayıat verdirdi. Zaferine müteakip Elbistan üzerinden Hades geçidinden geri döndü. Bu geçit ağzında Hades şehrini gördü. Kendisine Bizans imparatorunun bu geçitten çıkarak İslam topraklarına saldırdığını ve geri çekildiğini söylediler. Hasan, Hades'in olduğu yere gelerek burayı incelemiş, şehrin yerinin değiştirilmesini düşünmüşse de sonra vazgeçmiştir. Hades, Müslümanlar ile Hristiyanlar arasındaki savaşlardan tahrip olmuştu. Bu yüzden, Hasan b. Kahtaba, halifenin yanına dönünce ondan yıkık ve harap bir halde bulunan Hades ve Tarsus şehirlerinin yeniden inşa edilmesini istedi. Bu şehirler inşa edilip içine askerler yerleştirilirse Bizans'ın bölgeye saldırıları durdurulabilecekti. Bu tavsiyeler üzerine halife iki şehri de yeniden inşa edilmesini emretti. Ancak inşaatın Hades'ten başlanmasını istedi. Bu işle de Kınnesrin ve el-Cezire valisi Ali b. Süleyman b. Ali'yi görevlendirdi. Hades'in yeniden inşasına 779'da başlanıp yedi yıl sürdüktan sonra 786 yılında tamamlanmıştır. Yeniden inşa edilen şehre halifenin adına nispetle Mehdiye veya Muhammediye adı verildiyse de bu isimler yaygınlaşmayıp eski

¹⁷³ Halifet b. Hayyât, *Tarihu Halifet b. Hayyât*, (çev. A. Bakır), Ankara 2001, s. 520.

¹⁷⁴ Abu'l-Farac, I, s. 204.

¹⁷⁵ M. Halil, Yinanç, "Elbistan", *İA*, C. 4, Eskişehir 1997, s. 224.

¹⁷⁶ Yakut, II, s. 227; İbn Kesir, X, s. 265.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ad kullanılmaya devam etti. Halife Ali b. Süleyman'a Hades'i inşa etmek için 40.000 dinar para göndermişti. Bu sırada halife el-Mehdî de ölmüştü. Ali b. Süleymân, Hades'i inşa edince 4.000 asker için para ayırmış ve Malatya, Samsat, Keysun, Dülük ve Raban şehirlerinden 2.000 kişiyi buraya göç ettirmişti.¹⁷⁷

Yeni halife olan el-Hâdî, Ali b. Süleymân'ı azledip yerine el-Cezire ve Kınnesrin valisi olarak Muhammed b. İbrahim b. Muhamed b. Ali'yi tayin etti. Muhammed, Şam, el-Cezire ve Horasan ahalisinden bazılarını 40 dinar maaşla asker yapıp ev ve iktâ vererek bu bölgeye gönderdi. Ayrıca buraya gönderilen askerlerin her birine 300 dirhem ihşanda bulundu. Halife, Şam ve Cezire halkının gelirlerinden kesip Muhammed b. İbrahim'e 40.000 dinar göndererek Hades için harcamasını emretti. Abbâsilerin bölgeye iskân ettikleri insan sayısı 25 bine ulaşmıştı. Hades'in yapımının tamamlanmasından bir yıl sonra şiddetli bir kış oldu. Şehrin surları ve evleri sağlam yapılmamıştı. Yağmur ve karın şiddetinden kerpiçten yapılan surlar ve evler delinmeye ve aşınmaya başlamıştı. Bu sırada Bizanslılar da Hades'e saldırınca şehri inşa eden usta ve işçiler de dâhil olmak üzere ahali ve askerler kaçtılar. Hristiyanlar Hades'i işgal edip, içindeki camiye yakıp şehri yıktılar. Müslümanların malları yağma edilip evleri yerle bir edildi.¹⁷⁸ Halife el-Hadi bunu öğrenince Hades'i Bizanslılardan kurtarmak için el-Müseyyib b. Züheyr, Rahv b. Hatim ve Hamza b. Malik adlı komutanlar eşliğinde bir ordu gönderdi. Ancak bu ordu sefere çıktığı sırada halife vefat etti.¹⁷⁹

Hârûn Reşîd (786-809) halife olduktan sonra bölgede yaşayan Hristiyan halkın, Bizans'ın lehine casusluk yaptığını öğrenince, Keysun¹⁸⁰ ile Hades arasındaki bölgede bulunan 15 kiliseyi yıktırdı. Hades yeniden Müslümanlar tarafından fethedildi. Halife, Muhammed b. İbrahim'i Hades'i yeniden inşa etmesi için görevlendirdi. Muhammed, Keysun şehrinin harabelerinden 2000 kağıt ile mermer getirerek Hades'i yeniden inşa etti. Hârûn Reşîd, daha sonra Muhammed b. İbrahim'i azletti. Halife Hades'e birçok asker ve insan gönderdi. Bu arada halife, Hristiyanların kiliselerini yağmalatarak onların Müslümanlar gibi giyinmelerini de emretmişti. Bunun nedeni ise bölgede yaşayan Hristiyan ahalinin Bizans'a yardım etmesiydi.¹⁸¹ Hârûn Reşîd zamanında Hades, Maraş ve Dârende şehirleri Bizanslılar ile Müslümanlar

¹⁷⁷ el-Belâzurî, s. 273; İbnü'l-Adim, C. I, s. 236.

¹⁷⁸ el-Belâzurî, s. 274; Yakut, II, s. 228; Demirci, s. 326; Hades, s. 42.

¹⁷⁹ el-Belâzurî, s. 274; İbnü'l-Adim, I, s. 236.

¹⁸⁰ Keysun: Ortaçağda önemli bir şehir olup günümüzde Besni'nin Çakırhöyük kasabası.

¹⁸¹ el-Belâzurî, s. 274-275; Abu'l-Farac, I, s. 205; Demirci, s. 326-327.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

arasında çatışma alanı olmuştur.¹⁸² Halife, Bizans hududundaki şehirleri korunaklı bir bölge haline getirmek için Avâsım adı altında teşkilatlandırmıştır.¹⁸³

Hârûn Reşîd halifeliği döneminde her yıl Anadolu içlerine iki sefer yapılmasını emretmişti. Kendisi de iki senede bir bu seferlere iştirak ederdi. Halife 806-807 senesinde Herseme'yi büyük bir ordu ile Anadolu'ya gönderdi. Kendisi de Hades'e geldi. Ermeniyye valisi Said b. Müslim b. Kuteybe el-Bâhîlî'yi Maraş valiliğine atadı. Tarsus, Hades ve Malatya valileri azledilerek yerlerine daha güçlü ve halifeye bağlı olanlar getirildi. Halife Sugûr'u ayrı bir vilayet yaparak el-Cezire ve Kınnesrin'den ayırdı. Sugûr valiliğini Sâbit b. Nasr el-Huzâî'ye verdi. Bundan sonra Hades ve Maraş valileri Sugûr valilerine tabi olmaya başladılar.¹⁸⁴

Halife Mu'tasım (833-842) 838'de Türk askerleriyle birlikte Hades üzerinden Anadolu'ya sefere çıkarak başarı ile geri döndü. 841'de ise komutanlarından Ebû Said Muhammed b. Yusuf'u Maraş ve Malatya üzerine saldıran Bizans kuvvetlerine karşı göndermişti. Ancak onu Bizans güçleri geri püskürttükleri gibi Hades'i de işgal ederek pek çok Müslüman'ı esir alıp götürdüler.¹⁸⁵ Bizans güçlerinin geri çekilmelerinden sonra Müslümanlar Hades'e geri döndüler.

Bizans imparatoru I.Basileios zamanında (867-886) Hristiyanlar Sugûr bölgesine doğru yayılmaya devam ettiler. İmparator 872'de Fırat bölgesine ilerleyerek Zibatra (Doğan şehir) ve Samsat'ı aldı. Ancak imparator kuşattığı Malatya kalesi önünde Müslümanlara ağır bir şekilde yenildi.¹⁸⁶

877'de, bir Bizans ordusu I.Basileios komutasında Kayseri'den hareket ederek Zibatra ve Samsat üzerinden geçerek Keysun ve Raban yoluyla Maraş üzerine bir taarruz planlamıştı. Bizanslılar Kayseri-Sarız yoluyla Göksun üzerinden Maraş'a ve Hades'e yürüyüp buraları tahrip ettiler. Bizans ordusu 881 ve 882'de bir kez daha Maraş ve Hades üzerine saldırı planlamıştı. Bu sırada bölgeye doğudan Ermeniler de gelmiş ve Bizanslılar onları İslâm hudutlarına yerleştirmişlerdi. Bu durum Sugûr'da durumun Bizans lehine dönmesine neden olmuştu.¹⁸⁷ Bu sırada Bizans 100 bin kişilik bir güçle Sugûr bölgesini tehdit etmekteydi. Müslümanların üzerine yürüyen bu Bizans ordusuna din adamlarının da katıldıkları anlaşılmaktadır. Sugûr şehirlerine yürüyen Bizans ordusunun sayısının zaman zaman 200 bine kadar ulaştığı

¹⁸² Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 39.

¹⁸³ Hakkı Dursun Yıldız, "Avâsım", *DİA*, C. 4, İstanbul, 1991, s. 111-112.

¹⁸⁴ el-Belâzurî, s. 188; İbn-i Kesir, X, s. 349.

¹⁸⁵ Abu'l-Farac, I, s. 229; Honigmann, *Maraş*, s. 313; Faruk Sümer, s. 6.

¹⁸⁶ Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. F. Işıltan), Ankara 1999, s. 221; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 52-56.

¹⁸⁷ Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 60-62; Honigmann, *Maraş*, s. 314.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

da iddia edilmektedir.¹⁸⁸ Bizanslıların Malatya tarafına saldırılarına karşı koymak üzere Maraş'ta bulunan Müslüman güçleri 881-882'de oraya gönderilmiştir.¹⁸⁹

Bizanslıların saldırılarını durdurmak amacıyla Sugûr bölgesine hâkim olan Tolunoğulları bölgeye kuvvet gönderse de Bizanslılar durdurulamamıştı.¹⁹⁰ 915-916'da Maraş ve Hades Bizanslıların eline geçmişti. Bizanslılar bölgede yaşayan Müslümanları buralardan sürmüşlerdi. Bu arada Hades ve Maraş taraflarında Ermeniler ve Pavli-kan¹⁹¹ mezhebine mensup olan Hristiyanlar da faaliyet içindeydiler. Müslümanlar, Bizans ve Ermenilerin Sugûr bölgesindeki saldırılarına 916-17-18'de karşılık vererek Hades'in de içinde bulunduğu Tarsus ve Malatya arasındaki bölgeden onları çıkardılar. Kısa süre sonra Hades yeniden Bizanslıların eline geçti. Seyfûddevl'e'nin bölgeyi Bizans'tan almasına kadar birçok şehir gibi Hades de yıkık ve harap halde kaldı. Bizanslılar Hades, Dârende, Hurman, Huni ve Elbistan gibi yerleri ellerinde tutmaktaydılar.¹⁹² 934'te Malatya ve 948'te de Maraş Bizans'ın işgaline uğramıştı.¹⁹³

2.10.6. Hamdaniler Döneminde Hades

Musul'dan Haleb'e kadar uzanan bölgeyi ele geçirerek bir devlet kuran Hamdâniler'in Haleb kolunun başında bulunan Seyfûddevl'e Ali b. Hamdan, Bizanslılar ile Sugûr bölgesinin hâkimiyeti üzerinde çetin mücadelelere girişti. Seyfûddevl'e, 944'te Hades'i Bizans'tan aldı. 947'de ise Bizanslılar Hades'i geri alarak yakıp yıktılar.¹⁹⁴ Bizanslılar, Kayseri ve Elbistan üzerinden İslâm ülkesine yani Suriye'ye yaptıkları seferlerde Hades yanında bulunan iki geçidi kullanmaktaydılar. Bu geçitlerden biri Saruz-Göksun-Zeytun-Bertiz üzerinden Hades'e ulaşmaktaydı. Diğerisi ise Saruz-Efsus-Elbistan üzerinden Hades'e ulaşmaktaydı. Hamdanî emiri Seyfûddevl'e ile Bizanslılar arasındaki çatışmalar daha çok bu geçitlerde cereyan etmiştir.¹⁹⁵

Bizans'ın Hades ve Maraş'ı işgali üzerine Seyfûddevl'e, 950 yılında 30 bin askerle Hades geçitlerini aşarak Efsus (Afşin) üzerinden

¹⁸⁸ Demirci, s. 330.

¹⁸⁹ İbn-i Kesir, XI, s. 88.

¹⁹⁰ Ebûlfez Elçibey, *Tolunoğulları Devleti*, (haz.: F. Gezenferoğlu, çev. S. Akılın), İstanbul, 1997, s. 124.

¹⁹¹ İranlıların dinine inanan ve Bizanslıların sapık bir inanca sahip insanlar olarak bahsettikleri bir Ermeni cemaatidir.

¹⁹² Abu'l-Farac, I, s. 248; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 64-65, 73.

¹⁹³ Abu'l-Farac, I, s. 258; Honigmann, Maraş, s. 414.

¹⁹⁴ Canard, s. 85.

¹⁹⁵ Ebû'l-Ferec Yahyâ b. Saîd b. Yahyâ el-Antakî, *Tarihü'l-Antakî*, (Tahk.: Ömer Abdüsselam Tedmuri) Jarrou Press, Trablus, 1990, s. 77; Abu'l-Farac, I, 258; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, 83; Fikret Işıltan, "Seyf-üd-devle", *İA*, C. 10, Eskişehir, 1997, s. 538.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Zamantı, Harşana ve Şariha'ya kadar ilerledi. O, bu şehirleri alamamasına rağmen pek çok yeri tahrip edip bol ganimetle geri dönerken, 20 Kasım 950'de Bizans valisi Domestikos'un Hades yakınlarında Derbû'l-Kengerün'de kurduğu tuzağa düştü. Burası Zeytun'un yakınında Ceyhan nehrinin batısında Kankrut denilen yerd. Burada yenilerek geri çekilen Seyfûddeve, Engizek dağı yakınlarında bulunan Derbû'l-Cevzat ve el-Enfar geçitlerinden geçerken bir kez daha tuzağa düşmüş ve ağır kayıplar vermişti. Buradan da kurtularak sarp bir tepeye çekilen Seyfûddeve düşmanla bir kez daha karşılaştı. İki taraf arasında sabahdan akşama kadar devam eden savaşta, Seyfûddeve'nin askerleri gecenin karanlığından faydalanarak onu terk ettiler. Yanında bulunan çok az kuvvetle savaş meydanından ayrılarak Hades Gölü (İnekli, Çınarlı Göl) yakınında bir tepeye ulaştı. Burada düşmanla bir kez daha savaşsa da yenilmekten kurtulamadı. Hades'i terk ederek Haleb'e doğru çekilen Seyfûddeve'nin bu çatışmalarda 5 bin askeri şehit düşmüş ve üç bini de esir olmuştu. Seyfûddeve'nin Bizanslılarla 26 Ekim 950'de başlayan ve 15 Kasım-13 Aralık 950 tarihleri arasında şiddetli şekilde devam eden savaşlardaki ağır yenilgilerinden dolayı Araplar bu olaya gazâü'l-musibe (belalı sefer-felaketli sefer) demişlerdir.¹⁹⁶

Seyfûddeve'yi takip eden Bizans kuvvetleri bölgedeki birçok kaleyi ele geçirip 952'de Fırat nehrine ulaşmışlardı. Bu yenilgilerden sonra 952-53'te yeniden Sugûr'a giren Seyfûddeve, bu defa Bizanslıları ağır bir yenilgiye uğratarak Hades'i ele geçirdi. Seyfûddeve 18 Ekim 954'te bizzat Hades önlerine gelerek daha önce Bizanslılar tarafından yıkılarak harap hale getirilmiş şehri yeniden inşa etmeye başladı. Buranın yeniden mamur hale getirilmesiyle bizzat ilgilendi.¹⁹⁷ Hades'i imar ettiği ve mamur hale getirdiği için Seyfûddeve'nin özel şâiri el-Mütenebbî Hades ve onun banisini öven bir kaside kaleme almıştır.¹⁹⁸

Seyfûddeve, Hades'i yeniden alıp inşa etmeye çalıştığı sırada bunu bir fırsat olarak değerlendiren Bizans valisi Domestikos büyük bir orduyla şehrin önlerine geldi. Müslümanlar şehrin inşasını tamamlamışlardı. Bizans İmparatoru, Domestikos'a Hades'i işgal etmesini emretmişti. Bizans ordusu Bulgar, Rus ve diğer milletlerin de katılımıyla 50.000'ne ulaşmıştı. Bu sırada Haleb'de olan Seyfûddeve'ye 25 Ağustos 955'te Bizanslıların Hades'i kuşattıkları haberi gelmişti. Haberi alan Seyfûddeve bir gün sonra hızla Hades'e doğru yola çıktı. Önce Raban'a geldi. Bu arada Bizanslılar Hades'ten dışarı çıkan Müslüman

¹⁹⁶ İbnü'l-Esir, *İslâm Tarihi (el-Kâmil fi't-Tarih)*, (çev. Ahmet Ağırakça), İstanbul, 1991, s. 416; Abu'l-Farac, I, s. 258; İbn Kesir, XI, s. 383; M. H. Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, Anadolu'nun Fethi I*, s. 23; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, 83; Faruk Sümer, s. 6-7; Işıltan, s. 538.

¹⁹⁷ Yakut, II, s. 228; İbnü'l-Verdî, *Tarihu İbni'l-Verdî*, C. I, Darü'l-Kütübî'l-İlmiye, Beyrut 1996, s. 276; Marius Canard, *Sayf al Daula*, Paris Paul Geuthner, Paris 1934, s. 44, Sümer, s. 7.

¹⁹⁸ el-Antakî, s. 84-85; Yakut, II, s. 228.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

süvari birliklerini el-İbrani denilen tepede kuşatmışlardı. Ayrıca Bizans ordusu yolları tutarak Seyfûddeve'ye tuzak hazırlamıştı. O da tedbirli davranıp hemen saldırıya geçmeyerek bulunduğu mevziiyi değiştirdi. Bu arada Hades halkı Bizans'a teslim olduklarından Seyfûddeve'ye kapılarını kapatmışlardı. Seyfûddeve'nin saldırısı ile Bizans ordusu 30 Ekim 955'te Hades yakınlarında Uheydip (Kamburcuk) tepesinde mağlup edildi. Hades'te yaşayan eski bir kabilede Seyfûddeve'ye yardım etmişti. Zaferin arkasından Hades halkı şehrin kapılarını Seyfûddeve'ye açmıştır. Seyfûddeve şehirden kaçan ahaliyi de geri getirip yerleştirmiştir. Domestikos Caesar Bardas Phokas'ın oğlu Konstantinos Phokas esir alındı. Domestikos'un diğer oğlu Nikkephoros da orduda bulunmaktaydı. Bu çatışmada başta Phokas'ın damadı Samantu ve Lakanto (bu iki yer Zamantı-Pınarbaşı bölgesi) Patriği Theodoros, torunu ve yakınları olmak üzere birçok kişi de esir alınmıştı. İbnü'l-Esir, Seyfûddeve'nin bu çatışmalar sırasında Domestikos'un oğlu Konstantinos'u öldürdüğünü yazmaktadır. Oysa Konstantinos Phokas savaşta esir edilip Haleb'de eceliyle vefat etmişti. Seyfûddeve, onun cesedini kefenletip, Haleb'deki Hristiyanların da katılımıyla defnettirmiştir. Zafere müteakip Hades'in inşasına devam eden Seyfûddeve, Kasım 954'te bu işi tamamlamıştır.¹⁹⁹

Hades'in inşasını tamamlayan ve içine askerler yerleştiren Seyfûddeve 956 sonbaharında Hades geçitlerini ikinci kez aşarak Elbistan-Afşin üzerinden Sarız'ı (Saros) geçip Kayseri bölgesine doğru ilerlemiştir. Kızılırmak kıyılarına ulaşan Seyfûddeve, Harşana kalesini kuşatmış fakat alamamıştı. O, bu kalenin etrafındaki yerleşim yerini yıkarak, buraya yakın Şariha kalesine kadar ulaşmıştı. Daha önceki seferlerde yaptığı gibi etrafındaki yerleşim yerlerini yıkarak geri dönmüştü. Seyfûddeve bu seferine Hades üzerinden gitmiş dönüşte ise Toros geçitlerini kullanarak Tarsus ve Adana üzerinden Haleb'e ulaşmıştır. Bizanslılar intikam almak için onun elinde bulunan Meyyâfârikin'i yağmalamışlardır.²⁰⁰

Bizanslılar Seyfûddeve ile mücadeleyi bırakmayarak Hades ve Maraş üzerine saldırıya devam ettiler. Bardas Phokas'ın oğlu Nikkephoros Phokas, 957 Haziran ayında Hades'i kuşattı. Şehir halkı sulhen teslim oldu. Nikephoros Phokas şehrin surlarını yıktırarak halkını Haleb'e sürgün etti. 958'de İoannes Çimiskes komutasındaki Bizans ordusu şiddetli bir saldırıyla Samsat'ı işgal etti.²⁰¹

¹⁹⁹ el-Antakî, s. 83-84; İbnü'l-Esir, VIII, s. 439; Yakut, II, s. 228; Ebû'l-Fidâ, I, s. 437; İbnü'l-Verdî, I, s. 275; Canard, s. 106; Sümer, s. 7; Ostrogorsky, s. 263; Işıltan, s. 538; Nasuhî Ünal Karaarslan, "Hamdâniler", *DİA*, C. 15, İstanbul, 1997, s. 447.

²⁰⁰ İbnü'l-Esir, VIII, s. 447-448; Ebû'l-Fidâ, I, s. 438-439; İbnü'l-Verdî, I, s. 278; Canard, s. 126.

²⁰¹ Canard, s. 126; Ostrogorsky, s. 263.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Bizans'ın saldırılarına cevap vermek amacıyla Seyfûddeve, 960'ta 30.000 kişilik ordusuyla Hades üzerinden Anadolu'ya üçüncü bir sefere çıktı. Efsus ve Zamantı üzerinden Harşana'ya kadar ilerledi. Dönüş yolunda Bizans'ın bölgedeki komutanı Domestikos'un komutanlarından Maleinos'un ile diğer themaların başında bulunan komutanların tuzağına düştü. Bazı kaynaklar Seyfûddeve'nin Harşana'dan dönüş yolunun Tarsus ve Misis üzerinden olduğunu yazsalar da Honigmann bunun doğru olmadığını belirterek, onun yine Maraş ve Hades üzerinden Haleb'e çekildiğini yazmaktadır. Seyfûddeve, Zamantı, Sarus, Efsus yolunu takip ederek Ceyhan'ı Zeytun yakınlarında el-Kusuk'tan geçerek, Hades'e 12 mil (27 km) uzaklıkta olan Alişar Dağı kenarından Mahazatü'l-Alevî'yi (Aleviler Geçidi) geçerek ilerlemiştir. Bu bölgede de Hades'e 15 mil uzaklıkta Rahvatü'l-Melik bulunmaktaydı. Seyfûddeve'nin geçtiği bu geçitler Hades'in kuzey batısındadır. Seyfûddeve, bu geçitlerde daha önce olduğu gibi Bizanslıların pususuna düşerek ağır kayıplar vermiş ve yanında kalan 300 kişiyle geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bundan sonra Hamdanî ve Bizans kuvvetleri arasındaki çatışmalar Çukurova ve Güneydoğu Anadolu'da devam etse de Seyfûddeve'nin kesin yenilgisiyle sonuçlanmıştır.²⁰²

Abbâsi halifeleri Sugûr bölgesinin idaresini Hamdanîlere bırakmışlardı. Böylece Sugûr bölgesinde İslâm hudutlarını Bizanslılara karşı korumaya çalışan Seyfûddeve Maraş ve Hades bölgesine özel bir önem vermiştir. Hades geçitleri tutulduğu ve Maraş elde bulunduğu müddetçe Bizanslılar Suriye'nin kuzeyini yani İslâm topraklarını tehdit edemezlerdi. Bizans'ın elinde bulunan Maraş ve Hades şehirlerini ele geçiren Seyfûddeve b. Hamdan 954'te her iki şehri de imar etmeye karar verdi. Buna mani olmaya çalışan Bizans orduları geri püskürtüldü. Bizanslılar ile Hamdanîler arasında çatışmalar daha çok Maraş ve Hades üzerinde geçmiştir. 960'lı yıllara doğru güçlenen Bizans İmparatorluğu bütün Suriye'yi, Filistin'i bilhassa da Kudüs'ü alma hayallerine kapılmıştı. Buralar ele geçirilirse ilerideki hedef de Mısır'dı. Bu yüzden de Mısır'a hâkim olan İhşidiler, Bizanslılara karşı Hamdanîlere destek vermişlerdir. Bir İhşidi ordusunun Hamdanîlere destek amacıyla Antakya'ya doğru ilerlediğini haber alan Bizanslılar, Seyfûddeve üzerine yaptıkları seferden vazgeçmişlerdir.

Bir ara Bizans'ın eline geçen Maraş'ı kurtarmayı başaran Seyfûddeve daha sonraki çatışmalarda başarısız oldu, Hades ve Maraş Bizanslıların eline geçti ve tahrip edildi. Seyfûddeve, Ocak-Şubat 967'de vefat etti. Cenazesi Meyyâfârikin'e (Silvan) götürülerek defnedildi.²⁰³

Seyfûddeve ile birçok savaşa giren Bizans'ın Kayseri valisi Nikephoros elde ettiği başarılarından dolayı imparatorluk tahtını ele ge-

²⁰² Abu'l-Farac, I, s. 260; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 84-85.

²⁰³ İbnü'l-Esir, VIII, s. 499.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

çirmişti. O başarılarından dolayı kendini öven, Müslümanları küçümseyen ve aşağılayan bir kaside yazdırarak Abbâsi halifesi Muti Lillah'a göndermişti. Bu kasidede İmparator, Müslümanlardan aldığı yerler arasında Hades'i de saymakta ve bütün İslâm beldelerini ele geçireceğini belirtmektedir.²⁰⁴ Bizans imparatorunun Abbâsi halifesine yazdığı bu kasideye Endülüslü bir fıkıhçı olan Ebû Muhammed b. Hazm yazdığı bir şiirle cevap vermiştir. Bu şiirde Müslümanların ilk devirlerden beri Bizanslılara karşı başarıları ve Endülüslü'nün fethi anlatılmaktadır.²⁰⁵

2.10.7. Hades'te Kültür Faaliyetleri

Müslümanlar dört halife zamanından itibaren ellerine geçirdikleri Hades'e büyük ehemmiyet vermişlerdir. Hades ve çevresinde birçok cami ve mescit yapılmıştır. Bunun yanında askeri garnizonların oluşturulduğu ve hisarların yapıldığı da görülmektedir. Ayrıca şehre Aksu çayının gözünden yaklaşık 15 km uzaklıktan yer altına gömülen kapalı bir arka su getirilmiştir. Bu suyunu Bizanslılar mı yoksa Müslümanların mı inşa ettiği bilinmemektedir. Suyolunun kalıntıları hala durmaktadır. Şehirde Müslüman askerler yanında gâzâ amacıyla gelen gönüllülerde bulunmaktaydı. Bu gönüllüler Arap, İranlı ve Türklerden oluşmaktaydı. Bunun yanında bazı âlimler ve şairler de buraya gelip yerleşmişlerdir. Hades'e gelip yerleşen âlimler arasında ünlü muhaddisler bulunmaktaydı.

Hamdâniler zamanında Seyfûddeve'nin özel şairi, Arapların en büyük kaside ve hiciv ustalarından biri olan el-Mütenebbî²⁰⁶ Hades'te bulunmuştur. Seyfûddeve, Bizanslılar tarafından tahrip edilen

²⁰⁴ Bu kaside ile ilgili bk.İbn Kesir, XI, s. 418-422.

Atlarımızı, gemlerini sakız gibi çiğner halde bıraktık

Onlar, Cezire'deki bütün sınırlara

Ve Kinnesrin'deki ordulara, Avâsım'a ve Malatya'ya

Samsat'a, Gerger'e hücum etmeye alışkındırlar.

Denizlerde de sınırdaki yerleri fazlasıyla fethetmişlerdir.

Kızıl topraklı Hades'te askerlerim dolaştı

Caferi'den sonra Keysüm'u bütün sınırlarıyla ele geçirdik...

²⁰⁵ Bu şiirle ilgili bk.İbn-i Kesir, XI, s. 422-430.

Bütün Şam muntakasında amansız bir darbe ve en büyük bir güçle elinizden çekip almadık mı?

Mısır'ı, Kayrevan diyarını, Endülüslü'nü kafalarınıza vura vura zorla almadık mı? Hükümdarınız, Hârûn Reşid'e; mağluplara özgü vergiyi ve borçlular gibi cizye vermedi mi?

²⁰⁶ *el-Mütenebbî*: Arap dili ve edebiyatının en belirgin şahsiyetlerinden biri olan şair Küfe'de 915-916'da doğmuştur. İyi bir eğitim ve öğretimden gören şair paraya düşkünlüğü ile bilinmektedir. el-Mütenebbî (yalancı peygamber) adıyla anılan şair Semave çölünde peygamberlik iddiasında bulunduğu veya kendisinin şiir vahyedilenlerden ilki olduğunu iddia ettiğinden dolayı bu isimle anılmaya başlandığı rivayet edilmektedir. Şair 941-942'de Seyfûddeve'nin hizmetine girerek Hades'e gelmiştir. 957-958'de ise Seyfûddeve'nin yanından ayrılarak Mısır'a gitmiş ve İhşid'in kölesi Ebû'l-Misk Kâfur'un hizmetine girmiştir. 961-962'de

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Hades şehrinin imar edilmesi için 954'te buraya gelerek inşaat işlerini yakından takip etmişti. Şâir el-Mütenebbî, Hades'i yeniden inşa ettiği için ona bir kaside yazmıştır.²⁰⁷ Seyfûddevlle'nin Hades'i imar etmesinden sonra Bizans'ın Anadolu valisi yeniden buraya saldırarak harap etmiştir. Bunun üzerine Seyfûddevlle, Bizans valisini yenerek Hades'i fethetmiştir. Onun bu zaferinden dolayı el-Mütenebbî ona bir kaside daha yazmıştır.²⁰⁸ El-Mütenebbi gezip gördüğü ve bir müddet yaşadığı Hades için de bir şiir kaleme almıştır.²⁰⁹ El-Mütenebbî'nin Maraş'ı yeniden kurduğu için Seyfûddevlle'yi övdüğü 44 beyitten oluşan bir de *Maraş kasidesi* bulunmaktadır.²¹⁰ Bizanslıların Hades'e saldırıp mağlup bir şekilde geri çekilmeleri üzerine Ebû'l-Hüseyn b. Küçük en-Ne-havî adlı şair de bir şiir yazmıştır.²¹¹

Mısır'ı terk ederek Büveyhiler hizmetine girmiş ve 965'te memleketi Kufe'ye dönerken bir gurup bedevinin saldırısına uğrayarak öldürülmüştür. El-Mütenebbî yanına gittiği emir ve hükümdarları öven kasideler yazarak ihsanlara nail olmuştur. Bir vesileyle anlaşmazlığa düştüğü emir ve hükümdarları hiciv ederek onların yanından ayrılarak başka birinin yanına gitmiştir. Bk. Ebû'l-Fidâ, I, s. 443-444; İbnî'l-Verdî, I, s. 281; İbn-i Kesir, XI, s. 436-441; Abdurrahman Özdemir, "el-Mütenebbî'nin Şiirinde Maraş", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 14, Sakarya, 2006, s. 160-166.

²⁰⁷ Bu şiirle ilgili bk. Yakut, II, s. 228; İbnü'l-Adim, I, s. 236.

*Toprağı kırmızı olan Hades'in rengini,
Onu bir bulut gibi sulayan iki nehiri biliyor musun?
Düşmeden önce, Cafer-i Tayyar kılıcı etti idare
Düşmesinden sonra, soylu kabile etti idare
Bina edip yükselttiler kına kalesini kırmızılar tuttu
Onu bina etti ve yüceltti, başarı başarıyı çağırır,
Hâlbuki onun etrafında ölüm dalgaları etrafını örüyor
Orada yaşam, sanki oldu deliler misali
Orada çok tehlikeli oldu, cesetleri
Rus ve Rumdan onun yıkımı nasıl dilenir.
Septin onları Ubeydip tepesinin üzerine...*

²⁰⁸ Bu kaside için bk:İbnü'l-Adim, I, s. 235.

*Üstünlükle yücelenir ancak üstünlükler sahibi
Böylece böylece olmada, olmaz üstünlükler sahibi
Düşmanlarımızın durumu çok yücedir
Seyfûddevlle'nin durumu daha yücedir.
Kınamam hiç kimseyi Rum toprağına bürünse
Her ne kadar olunmazı arzu etse de.....*

²⁰⁹ Bu şiir için Bk:İbnü'l-Adim, I, 236.

*Rum'a açılan tüm kapılar ve tepeler
Ve aynı zamanda ona karışmış nehirler
Ona karşı kızgın Melikler ve zaman
Onu bina etti gecenin ortasında komutan
Var olan bütün gücüyle korudu onu,*

²¹⁰ Özdemir, s. 160-166.

²¹¹ Bu şâirin şiiri ile ilgili bk. Yakut, II, s. 228.

*Bu adam (Domestikos: Bizans Valisi) Hades üzerine
İslâm'ı yıkmak için geldi
Temelleri delaletin yıkılmasına işaret eden,*

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Hamdanîler zamanında Hades'te yaşayan ikinci önemli şâir ve aynı zamanda bir devlet adamı olan Seyfûddeve'nin amcasının oğlu Ebû'l-Firâs'tır. Hamdanîler zamanında Maraş'a gelen ve burada bir müddet kalan Ebû'l-Firâs'ı, Seyfûddeve Maraş ve Hades'in yeniden inşa etmekle görevlendirdi. O da bu işi başarı ile tamamladı. Ebû'l-Firâs'ın hem bir şâir hem de Menbic şehrinin valisi olarak görev yaptığı, savaflara katıldığı hatta Bizanslılara esir düştüğü bilinmektedir. Bir divanı olan bu şahısın devrinin büyük şairlerinden biri olarak kabul edildiği görülmektedir. Onun da Seyfûddeve'yi öven şiirleri bulunmaktadır.²¹²

2.10.8. Hadesli Muhaddisler ve Âlimler

Bu bölgeye gelip yerleşmiş ya da buralarda yetişen pek çok şair, muhaddis vesaire bilginlere rastlanılmaktadır. Sugûr bölgesine pek çok İslam âlimi gelip yerleşmiştir. Bunlar bir yandan ilimle uğraşıp bölgenin kültür seviyesini yükseltirken diğer yandan da Bizanslılarla yapılan gâzâ savaflarına katılmışlardır. Hades'e gelip yerleşen bu âlimler el-Hadesî mahlasını kullanmışlardır. Bu dönemde Hades şehri muhaddisleri ile şöhret bulmuştur. Bunlardan tespit edilenler şunlardır:

1. *Ömer b. Zürrare el-Hadesî*. Muhaddis olan bu kişinin birçok hadis ravi etmesinden başka hakkında bilgi sahibi değiliz.²¹³

2. *Küfeli Ebu Muhammed İsa b. Yunus Ebi İshak es-Sebya'i* (ö. 802-803): Hades kalesinde yaşamış ve orada muhafızlık yapmıştır. Birçok muhaddise kaynaklık etmiş, pek çok talebe yetiştirmiş olan bu şahıs Hicaz, Bağdad gibi yerleri dolaşmış birçok hadis derlemiş ve el-Hades'te vefat etmiştir. İsa b. Yunus'un bir yandan gazâ ile diğer yandan ilimle meşgul olması onun ilim ve mefkûre hayatını birlikte sürdürdüğünü göstermektedir. Onun ölümünden sonra oğulları Hades'te yaşamaya devam etmişlerdir.²¹⁴

3. *Ebû Velid Ahmed b. Cenâb el-Hadesî* (ö. 854): Bağdad'ta doğmuş, Misis'te yaşamış ve el-Missîsî diye meşhur olmuştur. Bu muhaddis de Hades'e mensup âlimlerden biridir. Birçok muhaddise kaynaklık etmiştir. Güvenilir hadis bilginlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Hadesli bilgin İsa'nın da öğrencisidir.²¹⁵

Hades ile İslâm'ı yıkmaya kastetti.

²¹² İbn-i Kesir, XI, s. 448.

Ubeydib gününde yetti bana savaş

Onun gibi Henasırda ikilendi savaş

Ölümün paylaşımıyla bizler doğrultular

Süvari ordusundaki söz sahibi kılıçlar

²¹³ Yakut, II, s. 228.

²¹⁴ İbnü'l-Adim, I, s. 236; Özcan Hıdır, "Hades (Göynük) Muhaddisleri", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, C. .I, 6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş), İstanbul 2005, s. 21.

²¹⁵ Yakuti, II, 229; Hıdır, s. 22.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

4. *Ömer b. Bîynehâ el-Hadesî*: İsa b. Yunus'un talebelerinden olan bu şahıs Hades'e mensup âlimlerdendir. Bir müddet Bağdad'ta yaşamıştır. O da IX. yüzyılda yaşayan güvenilir muhaddislerden biri olarak kabul edilmektedir.²¹⁶

5. *Süveyd b. Said el-Hadesî* (ö. 855): Hades'e yakın bir köy ya da mahalle olan Hades'e de yaşayan bu bilgin de İsa b. Yunus'un talebeleri arasında sayılmaktadır. Birçok meşhur muhaddise kaynaklık etmiş. Önceleri sağlıklı bir kişi olan Süveyd daha sonra gözlerini kaybetmiş ve 100 yaşlarında vefat etmiştir.²¹⁷

6. *Ali b. Hasan el-Hadesî*.²¹⁸

7. *Ebü'l-Velid Ahmed b. Cenab el-Hadesî*

Sonuç

Hız. Ebûbekir zamanında İslâm ordularının girmeye başladığı Suriye'nin fethi Hız. Ömer'in halifeliliğinin başlarında tamamlandı. Kısa süre içinde Müslümanlar Antakya, Adana, Tarsus, Maraş ve Urfa taraflarına girdiler. 637'de Maraş ve Hades şehirleri fethedildi. Bu iki şehrin tarihi birbirleriyle yakından ilgilidir. Bugün Hades, Maraş sınırları içinde olup, şehre 70 km kadar yakındır. Müslümanlar Suriye'nin kuzeyini *sugûr* olarak adlandırdılar. Abbâsiler zamanında bu bölgeye *avâsım* da denildi. *Avâsım*'in merkezi önceleri Suriye'deki *Kinnesrin* şehri iken daha sonra Tarsus ön plana çıktı. *Avâsım* ya da *sugûr* valileri bazı zamanlar Maraş ve Malatya'da da oturdukları oldu.

Sugûr'un kuzey hudutlarını oluşturan Maraş ve Hades iki önemli geçit güzergâhında bulunmaktaydı. İslâm-Bizans çatışmaları da daha çok bu geçitlerin ağzında olan Hades ve Maraş'ta cereyan etmekteydi. Hades, Haleb-Ayıntap-Dülük Elbistan yolu arasında birçok geçitlerin bulunduğu önemli stratejik bir mevkiideydi. En önemlisi Akçaderbent (*Babü'l-Hadid*) olan ve *Nehrü'l-Erzak* (Göksu: Fırat'ın kollarından biri) yakınlarında bulunan bu geçitlerin elde tutulması halinde Suriye'den Anadolu'ya, Anadolu'dan da Suriye'ye yapılacak istilaların durdurulması mümkün olacaktı. Bu geçitler aynı zamanda Malatya üzerinden bu bölgeye yapılacak taarruzları da engellemekteydi. Hades'in doğusuna doğru uzanan ve aynı adla anılan boğaz tutulduğu takdirde ve Zibatra ve Malatya yolunun da emniyeti sağlanmış oluyordu.

Maraş ise yine Toroslardan geçerek Orta Anadolu'ya uğrayan ve birçok geçitlerin bulunduğu bir yol üzerindeydi. Hititler ve Asurluların Kültepe yolu Maraş ile Göksun arasında bulunan sarp dağlardan geçmekteydi.

²¹⁶ Yakut, II, 228; Hıdır, s. 23.

²¹⁷ Hıdır, s. 23-24.

²¹⁸ Yakut, II, s. 228.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Hârûn Reşid ve oğullarının önem vermesiyle *Hades ve Maraş* şehirleri diğer *sugûr* şehirlerine göre ön plana çıkmıştır. Bunun da sebebi her iki şehrin de *Bizans* sınırına yakın olması sebebiyle stratejik yönünün ön plana çıkmasıydı. İslâm savaşıçılarının üsleri haline gelen *Hades ve Maraş'a* bu dönemde *Horasan ve Türkistan'dan* çok sayıda *Türk* askeri de getirilmişti. Müslüman orduları bu şehirler üzerinden *Anadolu* içlerine akınlar yaparak *Üsküdar* önlerine kadar yağama ve tahrip ederek geri dönmekteydi. Bir ara *Maraş ve Hades* şehirleri *Abbâsilere* bağlı olarak *Mısır'da* kurulan *Tolunoğulları ve İhşidiler* hanedanlarının nüfuz alanına dâhil olsa da *Bizans'ın* ilgi alanından hiç çıkmamıştır. *Hamdanîler* zamanında *İslâm-Bizans* çatışmaları bölgede yeniden canlanmıştır. Bir yandan *Bizans'ın* saldırıları ile diğer yandan da meydana gelen büyük depremlerle tahrip olan *Maraş ve Hades* şehirleri *Seyfûddeve* tarafından yeniden inşa edilmiştir.

960'lı yıllarda *Bizans'ın* güçlenmesi ve tüm *Sugûr* bölgesini işgali ile *Maraş ve Hades* şehirleri de Hristiyanların eline geçmiştir. Bölgenin 1086 yılında *Selçuklu* komutanlarından *Buldacı* tarafından fethedilmesine kadar *Bizans* idaresi devam etmiştir. *Emeviler, Abbâsiler, Tolunoğulları, İhşidiler ve Hamdanîler* gibi İslâm devletlerinin idaresi altında kalan *Maraş* bölgesi siyasi olayların yaşanmasının yanında dini ve kültürel gelişmelerin geçtiği bir yer de olmuştur. Birçok muhaddis, fakih ve şâir *Maraş ve Hades* bölgesinde yaşamıştır. *Maraş ve Hades* şehirleri pek çok İslâm coğrafyacısı ve tarihçisinin de dikkati çekmiş, eserlere de çokça değinilmiş bölgeler olmuştur.

İslâm-Bizans sınırında bir uç şehri olan *Hades'in*, önemli geçitlere sahip olması iki tarafın da buraya hâkim olmak istemesine sebep olmuştu. Bundan dolayı savaş alanı haline gelen *Hades ve çevresinde* İslâm-Hristiyan mücadelesi 300 yıldan fazla sürmüştür. Şehrin 637'de İslâm egemenliğine girmesinden 960'larda *Bizanslıların* eline geçmesine kadar geçen sürede iki taraf arasında birçok kez el değiştirmiş ve tahrip edilmiştir. Şehir, *Abbasiler* zamanında iki ve *Hamdaniler* zamanında da iki defa olmak üzere dört kez yeniden inşa edilmiştir. *Hades* sadece siyasi olayların ve savaşların cereyan ettiği bir yer olmayıp önemli kültür ve ilmî ortamların yaşandığı bir yer de olmuştur. Buraya pek çok şâir ve muhaddisin yolu düşmüştür. Ayrıca İslâm memleketlerinin birçok yerinden gelen asker ve gönüllüler şehirde farklı kültür ve geleneklerin yaşanmasına neden olmuştur. *Hades* şehrinin harabeleri üzerine kurulan *Bozlar* kasabasının altında durmaktadır. Ancak şehrin tarihi kalıntıları gözle görülür şekilde geçmişteki zenginliğini kanıtlamaktadır. Hiç olmasa bunların korunması gerekmektedir.

Bu kısmın Kaynakları

ABU'L-FARAC, Gregory, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. I-II, (çev. R.A.W.Budge, Türkçe çev. Ö.R.Doğrul), Ankara 1999.

ATALAY, Besim, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1339.

AVCI, Casim, *İslâm Bizans İlişkileri*, İstanbul 2003.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Başkumandan Simbat Vekayinamesi, (951-1334), (çev. Hrant D. Andreasyan), Türk Tarih Kurumu Tercümeler Kısım.

CANARD, Marius, *Sayfal Daula*, Paris 1934.

CANBOLAT Selman, *Etiler Zamanında Maraş*, Maraş 1945.

DARKOT, Besim, "Maraş (Coğrafya)", *İA*, C. 7, Eskişehir 1997, ss. 310-312.

_____, "Tarsus", *İA*, C. 12/I, Eskişehir 1997, ss.19-24.

DEMİRCİ, Mustafa, "İslam-Bizans Mücadelesinde Bir Serhat Şehri", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu (6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş) Bildirileri*, C. I, İstanbul 2005, ss. 319-332.

EBÛ'L-FİDÂ, *el-Muhtasar fi Ahbari'l-Beşer*, C. I, (neşr. Mahmud Deyyub), Beyrut 1997.

EL-AYNÎ, Bedreddin Mahmud, *İkdü'l-Cuman fi Tarihi Ehli'z-Zaman (Asr Selatin el-Memalik)*, C. I, (neşr. M. M. Emin), Kahire 1987.

EL-BELÂZURÎ, *Fütühu'l-Buldân*, (çev. Mustafa Fayda), Ankara 1987.

ELÇİBEY, Ebûlfez, *Tolunoğulları Devleti*, (haz. Fazıl Gezenferoğlu, Türkiye Türkçesi'ne Çeviren ve Redaksiyon, Selçuk Aklın), İstanbul 1997.

EL-İSTAHRÎ, Ebû İshak İbrahim b.Muhammed el-Farisî, *Mesâlikü'l-Memalik*, Beyrut 1927.

EL-MAKRİZÎ, Takiyeddin Ahmed, *İttîâzu'l-Hunefa bi-Ahbari'l-Eimmeti'l-Fâtümîyyüni'l-Hulefa*, C. I, (neşr. Cemaleddin eş-Şeyyâl), Kahire 1996.

EL-MUKADDESÎ, *Ahsenü't-Tekâsîm*, (neşr. Muhammed Mahzum), Beyrut 1987.

EL-YAKUBÎ, Ahmed b. Ebî Yakûb b. Cafer b. Vehb b.Vâzih el-Kâtib, *Kitâbu'l-Buldân*, (neşr. F. Wüstenfeld), Lugdunı Batavorum, Apud E.J.Brill, 1892.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C. IX, X, (Sade. Mümin Çevik), İstanbul 1986.

GROUSSET, René, *Başlangıçtan 1071'e Kadar Ermenilerin Tarihi*, (çev. Sosi Dolanoğlu), İstanbul 2005.

"Hades", *İA*, C. 5/I, Eskişehir 1997, ss. 42.

HALİFET B. HAYYÂT, *Tarihu Halifet b. Hayyât*, (çev. A. Bakır), Ankara 2001.

HİDIR, Özcan, "Hades (Göynük) Muhaddisleri", C. I, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu (6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş) Bildirileri*, C. I, İstanbul 2005, s.19-24.

HİTTİ, Philip K., *History of Syria*, London 1957.

HONİGMANN, Ernest, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, (terc. F. Işıltan), İstanbul 1970.

_____, "Maraş", *İA*, C.7, Eskişehir 1997, ss. 312-315.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

İBN HAVKAL, *Kitabu Sureti'l-Arz*, (neşr. R. Blachère, H:A:R. Gibb, P.Kahle, J.H. Kramers, H. Von Mzik, C.A. nalliona, A.J.Wensick), Leiden 1939.

İBN HURDADBÎH, Ebû Kasım Abdullah. Abdullah, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, (neşr.M.J.De Goeje), Matbaatü'l-Beril, Leyden 1889.

İBN RUSTEH, Ebû Ali Ahmed b Ömer, *Kitabu'l-Alakatü'n-Nefise*, (neşr. F. Wüntenfeld), Lugdunı Batavorum, Apud E.J.Brill 1892.

İBN-İ KESİR, *Büyük İslam Tarihi (el-Bidaye ve'n-Nihaye)*, (çev. M. Keskin), İstanbul 1995.

İBNÜ'L-ADİM, *Bugyetü't-Taleb fî Tarih-i Haleb*, C. I, X, (neşr. Seyyal Zekkar) Darü'l-Fikr, Dımaşk 1988.

İBNÜ'L-ESİR, *İslam Tarihi*, (el-Kâmil fî't-Tarih), C. VIII, (çev. Ahmet Ağırakça), İstanbul 1991.

İBNÜ'L-FEREC, Kudâme B. Cafer El-Bağdadî, *Kitabu'l-Harac*, ((neşr. M. J. De Goeje), Leiden 1889.

İBNÜ'L-VERDÎ, *Tarihu İbni'l-Verdî*, C. I, Beyrut 1996.

KARAARSLAN, Nasuhî Ünal, "Hamdâniler", *DİA*, C. 15, İstanbul 1997, ss. 446-447.

KAZVİNÎ, Zekeriya, *Acâibü'l-Mahlûkât ve Garâibü'l-Mevcudât*, (neşr. Faruk Said), Darü'l-Afaki'l-Cedide, Beyrut 1988.

KOPRAMAN Kâzım Yaşar, "Abbâsiler Zamanında Bizans Sugûrunda Türklük faaliyetleri", *Makaleler*, C. 1, (Yay. Hazr. S. Yalçın, A. Çetin), Ankara 2005, ss. 331-346.

_____, "Tolunoğulları" *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. VI, İstanbul 1987.

KUDÂME B. CAFER EL-BAĞDADÎ, İbnü'l-Ferec, *Kitabu'l-Harac*, ((neşr. M. J. De Goeje), Leiden 1889.

Maraş Tahrir Defteri (1563), C. I-II, (Yay. Refet Yinanç -Mesut Elibüyük), Ankara 1988.

OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. F. Işıl-tan), Ankara 1999.

ÖZDEMİR, Abdurrahman, "el-Mütenebbî'nin Şiirinde Maraş", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 14, Sakarya 2006, ss.159-185.

ÖZKARCI, Mehmet, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Kahramanmaraş*, C. II, Ankara 2007.

ÖZTÜRK, Mustafa, "Dört Halife Döneminde Bilâd-ı Şam'da İslâmlaşma ve Kültürel Değişme" *Omeljan Pritsak Armağanı*, Sakarya 2007, ss. 405-416.

ÖZTÜRK, Sait, "Maraş Coğrafyası içinde Bilinmeyen Önemli Bir Yerleşim Merkezi Hades (Göynük)", *Edik Dergisi*, S. 43, Kahramanmaraş 1994, ss. 95-101.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

SOLAK, İbrahim, *XVI. Asırda Maraş Kazası (1526-1563)*, Ankara 2004.

SÜMER, Faruk, “el-Hades (Göynük) Şehri” *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, İstanbul Eylül 1993, ss. 4-8.

_____, *Ashabü'l-Kehf*, İstanbul 1989.

Süryani Mikhail, *Vekayiname*, (1042-1193, 1195-1229) Türk Tarih Kurumu Tercümeler Kısmı.

TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Eskişehir 1997.

URFALI MATEOS, *Vekâyinâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli*, (çev. H.D. Andreasyan), Ankara 1987.

YAKUT-EL-HAMEVÎ, *Mucemü'l-Buldân*, C. V, Beyrut trhz.

YILDIZ, Hakkı Dursun, “Avâsım”, *DİA*, C. 4, İstanbul 1991, ss. 111-112.

YİNANÇ, Mükrimin H., “Maraş Emirleri”, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, 1340, V, (82), ss. 283-299.

_____, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, Anadolu'nun Fethi I*, İstanbul 1944.

_____, “Elbistan”, *İA*, C. 4, Eskişehir 1997, ss. 243-230.

YİNANÇ, Refet, “Eshab-ı Kehf Vakıfları”, *Vakıflar Dergisi*, S. XX, Ankara 1988, ss. 311-319.

YÖRÜKAN, Yusuf Ziy, *Müslüman Coğrafyacıların Gözüyle Ortaçağ'da Türkler*, İstanbul 2004.

Resim: Hades'e Gelen Su Yolu

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Resim: Hades'e Gelen Su Yolundan Başka Bir Görünüm

Resim: Hades'ten Bir Görüntü

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Resim: Hades'e Açılan Kapılardan Akçaderbend Geçidi

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM SELÇUKLULAR DEVRİNDE MARAŞ

Maraş da dâhil olmak üzere *Çukurova* bölgesine daha önceleri çeşitli göçer olmuştur. Bölgeye, Müslüman Arapların eline geçmesiyle 635'ten itibaren pek çok Müslüman ahali yerleştirildi. Abbasiler zamanında Türklerin İslâmiyet'i kabul etmelerinin hızlanması ve onların İslam ordularına memluk olarak alınmasıyla birlikte birçok Türk, *Tarsus* 'tan başlayarak *avâsım* (*sugûr*) olarak adlandırılan *Malatya-Erzurum* arasındaki şehirlere yerleştirilmişlerdir. *Tarsus-Erzurum* hatları arasında Müslümanların 300 yıldan fazla süren hâkimiyeti, 960'larda Bizans İmparatorluğunun söz konusu bölgeyi elinde bulunduran Müslüman bir devlet olan Hamdanileri kesin yenilgiye uğratmasıyla sona ermiştir. Söz konusu şehirlerde yaşayan Türk ve Arap ahali *Suriye ve Irak'a* çekilmek zorunda kaldı. Bu sıralarda Bizans İmparatorluğu *Güney Kafkasya ve Doğu Anadolu'da* yaşayan Ermenileri 950'lerden sonra *Orta Anadolu'ya* doğru göçe zorlamıştır. Müslümanların elinden alınan ve boşalan *Çukurova* şehir ve kalelerine de bu Ermeniler yerleştirilmiştir.²¹⁹

Bizans İmparatoru II. Vasil (Basil) yukarıda bahsedilen göçlerden 70 yıl sonra, 1020-21'de, doğudan 50 binden fazla Ermeni nüfusu *Kayseri, Sivas ve Malatya* taraflarına tehcir etmiştir.²²⁰ *Malazgirt* zaferinden sonra Romanos Diogenes ile Alp Arslan arasında yapılan antlaşma ile *Doğu Anadolu*, Selçuklulara bırakılınca bölgeden Ermenilerin göçü hızlandı. Türklerin *Anadolu* içlerine ilerlemeleri ile birlikte Bizans halkından olan Rumlar *Batı Anadolu ve Balkanlar'a* doğru çekilirken, onların boşalttığı alanları Ermeniler doldurdu. Ayrıca Türklerin önünden çekilmeye devam eden Ermeniler de kitleler halinde *Fırat* boylarına, *Toros Dağları'na*, *Orta ve Güney Anadolu'ya* ve *Suriye* taraflarına sığındılar.²²¹ Bu sırada *Urfa'da* yaşayan Ermeni papaz Mateos, doğudan kitleler halinde Ermenilerin batıya doğru göç ettiğini ifade etmektedir. Onun verdiği bilgiye göre doğudan kaçan Ermeniler *Urfa, Antakya, Tarsus, Kilikya ve Dülük'e* kadar olan alanlara yerleşirler.²²²

²¹⁹ Faruk Sümer, "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S.I, Ankara 1963, s. 3; Kâzım Yaşar Koprıman, "Abbasiler Döneminde Bizans Sugûrunda Türklük Faaliyetleri" *Makaleler*, (haz.E. Semih Yalçın, Altan Çetin), Berikan Yay., Ankara 2005, s. 337; Mehlika Aktok Kaşgarlı, *Kilikya Tabii Ermeni Baronluğu Tarihi*, Kök Yay., Ankara 1990, s. XI-XIV; Mehmet Er-san, *Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Ankara 2007, s. 14-15.

²²⁰ Ali Sevim, *Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, Ankara 1983, s. 9-10.

²²¹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Yay, Boğaziçi Yay., İstanbul 1993, s. 40.

²²² Urfalı Mateos, *Vekâyinâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli* (çev. Hrnt D. Adnre-asyen, Notlar: Edouard Dulaurer, M. H. Yinanç), Ankara, 1987, s. 156.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Malazgirt savaşı öncesi 1068'de *Kayseri*, *Sivas* ve *Divriği* tarafına ilerleyen Romen Diyojen Türk kuvvetlerini geri çekilmeye mecbur ettikten sonra *Maraş*'a gelmişti. Buradan *Fırat* boylarına kuvvetler gönderdikten sonra *Suriye*'nin kuzeyine girip *Halep* taraflarında tahribat ve yağma yaptıktan sonra *Umurtekin* adlı bir Selçuklu komutanının savunduğu *Menbiç*'i almıştı. Ancak bölgedeki Türk birlikleri karşısında daha fazla bir şey yapamayan İmparator *İstanbul*'a gitmek zorunda kalmıştı.²²³ Bizans İmparatoru Romanos Diogenes *Malazgirt* yenilgisi sonrası tutsak olduğunda Sultan Alp Arslan ile yaptığı muahede ile eski İslam toprağı sayılan başta *Maraş* olmak üzere *Tarsus*, *Malatya* ve *Erzurum* şehirlerini Türklere bırakacaktı.²²⁴ Ancak serbest bırakılarak ülkesine dönen imparator tahtını kaybedince yapılan anlaşma da uygulanamamıştır. Bizans İmparatoru Romanos Diogenes, *Malazgirt* meydan muharebesine giderken ülkesinin doğu hudutlarını korumak için Ermeni asıllı Phileretos'u görevlendirmişti. Phileretos *Maraş*'ta oturmakta ve kendisine verilen bölgeyi buradan idare etmekteydi. Ancak o, sadakatle bağlandığı Romanos Diogenes'in tahtan indirilip gözlerinin kör edilmesinden sonra Bizans'la bağlarını koparıp 1071'den 1080'lere kadar *Çukurova*'dan *Urfa*'ya kadar olan sahayı kontrolüne alıp müstakil bir idare oluşturdu. Süryani Mihail, Phileretos'un *Maraş* bölgesinde *Şirbaz* adlı bir köyde doğduğunu belirtmektedir.²²⁵ *Maraşlı* olduğu iddia edilen Phileretos, *Antakya*, *Maraş*, *Malatya*, *Urfa*, *Samsat*, *Keysun* ve *Çukurova*'da bulunan şehirlere kendisine bağlı Ermeni asıllı birer komutan tayin eder.²²⁶ Bu arada Ermeni Prensi Gagik'in akrabası olan Ruben adlı bir Ermeni, *Gibidar* taraflarına gelip yerleşmişti. Daha sonra bu şahıs şimdi *Zeytun* olan *Goromozol* köyüne geçmiş ve orada ölmüştür.²²⁷ Bölgede Bizans otoritesi sarsılmış ve Türk fethi öncesi 1080'lerde *Maraş*, *Dülük* ve *Tarsus* taraflarında kargaşa hüküm sürmekteydi. Doğudan Türklerin önünden kaçan Ermeniler ve diğer unsurlar birbirlerinin üzerine atılıyor, binlerce kişi birbirlerinin yolunu tıkıyor, çekirgeler gibi yeryüzünü kaplıyor ve her taraf insan dalgalarıyla doluyordu. Bu Ermeniler haclı seferlerinden sonra *Fırat* boylarında ve *Kilikya*'da Ermeni prensliklerini kurmuşlardır.²²⁸

²²³ Ali Sevim, *Ünlü Selçuklu Komutanları*, Ankara 2011, s. 23.

²²⁴ Turan, s. 32.

²²⁵ Süryani Mihail, *Vekâyinâme* (çev. H.D. Andreasyan), TTK Basılmamış Tercüme Eserler, Ankara 1944, s. 30.

²²⁶ Urfalı Mateos, 164; Süryani Mihail, 31-32; Gregory Ebü'l-Ferec, *Ebü'l-Ferec Tarihi*, (İng. çev. Ernest-A. Wallis Budge, Türkçe çev. Ömer Rıza Doğrul), C. I, Ankara 1982, s. 330-331; Kaşgarlı, 21-24; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, 37-42.

²²⁷ Gorigos Senyörü Hetum, *Vekâyinâme* (çev. H. D. Andreasyan), TTK Basılmamış Tercüme Eserler, İstanbul 1946, s. 4; Vahram, *Vekâyinâme, Kilikya Kralları Tarihi*, (çev. H. D. Andreasyan), TTK Basılmamış Tercüme Eserler, İstanbul 1946, s. 4.

²²⁸ Osman Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012, s. 52.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Malazgirt savaşı öncesi Türk komutanlarının *Anadolu'daki* hareketleri hızlanmıştı. 1064'ten itibaren Türk kuvvetleri *Kızılırmak*'ı geçerek *Kayseri*'ye gelmişlerdi. Buradan *Halep* taraflarına, *el-Cezire* mıntıkalarına inen Türk kuvvetleri Bizanslılara ağır kayıplar verdiriyorlardı. *Anadolu'da* büyük bir harekete sebep olan bu Türk kuvvetlerinin başında Tuğrul Bey zamanında *Bağdat* valiliğinde bulunan ancak Alp Arslan'ın adamlarından birini öldürerek oradan *Anadolu'ya* geçen Afşin Bey vardı. Afşin Bey kaybettiği itibarını kazanarak Sultan Alp Arslan'ın da gözüne girmek amacıyla *Malatya*, *Kayseri*, *Maraş*, *Ayıntab*, *Raban* taraflarına akınlarda bulundu.²²⁹

Afşin ve diğer Türk komutanlarının *Anadolu'daki* bu hareketi yüzünden 1020'lerdeki zorunlu sürgünle *Orta Anadolu* düzlüklerine yerleştirilen Ermeniler, bölgenin 1060'lardan sonra Türklerin eline geçmesiyle daha güvenli olarak düşündükleri *Toroslar*'ın sarp yerlerine sığınmışlardı. Ayrıca doğudan Türklerin önünden kaçıp gelen Ermenilerin de *Çukurova* ve çevresine dolmasıyla bölgede Ermeni nüfusunda bir artış olmuştu. Bütün bunların sonuçlarına ek olarak Bizans İmparatorluğu'nun zayıflaması, Türkiye Selçukluları'nın kurucusu Süleymanşah'ın 1086'da ölümü ve devletin geçici bir süre sahipsiz kalması, bunun arkasından başlayan Haçlı Seferleri *Kilikya* bölgesinde bir Ermeni prensliğinin doğmasına neden olmuştur. Ermenilerin *Çukurova'da* kurdukları bu siyasi teşekkül, bağımsız bir devlet şeklinde değil de bir prenslik veya tabi baronluk²³⁰ şeklinde değerlendirmenin daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Çünkü Ermeniler bölgede hiçbir zaman tam bağımsız bir devlet oluşturamamışlardır. Onlar değişik zamanlarda Bizans, Selçuk, Memluk, Haçlı ve Moğollara tabi olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir.²³¹

3.1. Türklerin Maraş'ı Fethi

3.1.1.Çavuldur Bey (1071-1072)

Sultan Alp Arslan *Malazgirt* zaferi sonrasında huzuruna kabul ettiği komutanları *Anadolu'nun* fethine memur ederek ele geçirecekleri toprakları kendilerine ve sonra da varislerine *iktâ* edeceğini bildirmişti. Bunun üzerine birçok Türk komutanı *Anadolu'da* fetihlere başlamışlardı. Bu komutanlardan biri olan Çavuldur Bey de *Maraş* ve *Sarız* taraflarını 1071-72'de fethetmiştir.²³² Ancak *Maraş'ın* Çavuldur Bey

²²⁹ M. H. Yinanç, Anadolu'nun güney havalisinin fatihi olarak gördüğü Afşin Bey'in 1078-79'dan sonra adının bir daha geçmediğini belirtmektedir. Bkz. M. Halil Yinanç, "Maraş Emirleri" 31.

²³⁰ Çukurova'da Ermenilerin oluşturduğu prenslikten bahsederken "*Kilikya Ermeni Prensliği*", bölgeden bahsederken de Kilikya yerine "*Çukurova*" demeyi uygun gördük.

²³¹ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Mehlika Aktok Kaşgarlı, *Kilikya Tâbi Ermeni Baronluğu Tarihi*, Kök Yay., Ankara 1990.

²³² Reşîdüddin Fazlullah-ı Hemedânî, *Câmiü't-Tevârih*, (neşr. Behmen Kerimi), Tahran 1338, I, 49; Türkçe neşr: Selçuklu Devleti, (Farsçadan çeviri: Erkan Göksu-H. Hüseyin Güneş), Selenge Yay., İstanbul 2010, s. 120.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

tarafından fethi tartışmalı bir mevzu olmuştur.²³³ M. Halil Yinanç²³⁴, Çavuldur'un *Maraş*'ı fethettiğini kabul etmemektedir. Ona göre *Maraş*'ı Çavuldur Bey'in fethettiği bilgisini veren İlhanlı veziri Reşidüddin'in eserindeki bilgiler ve ondan nakiller yapan diğer müellifler olayın cereyan ettiği *Maraş*'a mevkii ve coğrafi bakımdan uzak olması yanında yerli Rum, Ermeni ve Süryani kaynakları tarafından da desteklenmemektedir. Osman Turan²³⁵ da aynı görüşü savunurken, onun öğrencisi Faruk Sümer²³⁶ ise Çavuldur'un *Maraş*'ı fethettiğini kabul etmektedir. Ona göre *Dânişmendnâme*'de geçen bu şahsın gerçek adı Çavuldur Çaka olup, *Sivas*'a gelerek Dânişmend Gazi ve diğer bazı beylerle buluşmuş, *Maraş* ve *Sarız* taraflarını fethetmiştir. Ayrıca, Faruk Sümer, Çavuldur Çaka'nın Bizans'a esir düşen ve daha sonra *İzmir*'de bir Türk beyliği kuran Çaka Bey'le aynı şahıs olduğunu da eklemektedir. Gerçekten de bu bilgilerin doğru olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü 1071-72'de *Maraş*'ı fethettiği düşünülen Çavuldur Çaka'nın bir daha adına Çaka Bey'in *İzmir*'de ortaya çıkışına kadar rastlamıyoruz. Öyle anlaşıyor ki Çavuldur *Maraş*'a kadar uzanan bir sefer yapmış ve daha sonra Bizanslılarla yaptığı bir savaşta esir alınarak *İstanbul*'a götürülmüştür. Orada Grekçe ve denizcilik öğrenen, devlet yönetimi hakkında bilgi sahibi olan *Çaka Bey*, Bizans'ın önemli komutanlarından biri olmuştur. O, *İstanbul*'daki taht mücadelelerinden istifade ederek, yanına aldığı Rum denizcilerle *İzmir*'e gelip burada İlk Türk denizci beyliğini kurmuştur.

Sultan Alp Arslan ve Melikşah zamanlarında Anadolu'nun fethine katılan Afşin Bey, 1078-79'da Melikşah'ın emriyle Tutuş'un hizmetine girmişti. Afşin Bey'in *Maraş* bölgesine de girdiğini ve Afşin tarafından fetihler yapıldığı tahmin edilmektedir. Çünkü onun adına izafeten burada *Tell-Afşin*²³⁷ adında bir yer bulunmaktadır.²³⁸

3.1.2. Emir Buldacı (1085-1097)

Emir Buldacı'nın adına ilk defa 1063'te Tuğrul Bey'in ölüp yerine Sultan Alp Arslan'ın geçtiği dönemde rastlanmıştır. Sultan Alp Arslan ile saltanat mücadelesine giren Arslan Yabgu'nun oğlu Kutalmış'a karşı Emir Buldacı, Alp Arslan'ı desteklemiştir. Bu yardıma karşılık olmalı ki kendisine *Fars Eyaleti* valiliği verilmiştir. Burada imar faaliyetleri ile tanınan Emir Buldacı, Melikşah zamanında *Anadolu*'ya

²³³ M. Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, Anadolu'nun Fethi I*, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1944, s. 80-81.

²³⁴ Mükrimin Halil Yinanç, "Maraş Emirleri", (hazr. Selim Kaya), *Müslümanlar Tarafından Fethinden XIII. yy. Sonuna Kadar Maraş Beyleri*, K.Maraş 2004, s. 32-33.

²³⁵ Turan, 88, 112.

²³⁶ Faruk Sümer, "Çavuldur", *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 235-236.

²³⁷ *Tell-Afşin*: Afşin'nin (Efsus) güneyinde olup günümüzde Höyükü adı verilen köyün eski ismidir.

²³⁸ Sevim, *Ünlü Türk Komutanları*, s. 31.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

gelmiştir. Bundan sonraki dönemde Emir Buldacı, Kutalmış oğlu Süleymanşah'la birlikte hareket etmiş ve onun önemli komutanlarından biri olmuştur.²³⁹ Yukarıda belirttiğimiz Türklerin *Elbistan ve Maraş* yöresine yaptıkları ilk akınlardan sonra bölge yeniden Bizans idaresine girmiş olmalıdır. Çünkü Emir Buldacı'nın *Maraş ve Elbistan*'ı fethetmesinden önce buralar Bizans valisi Phileretos'un elindeydi.

Kutalmışoğlu Süleymanşah ve kardeşlerinin *Anadolu*'ya gelişi ile başlattıkları fetih hareketleri *Maraş*'ta bulunan Ermeni asıllı Bizans valisi Phileretos'u zor durumda bırakmıştı. *Malazgirt* yenilgisi sonrası Bizans'ta imparator değişikliği onun asi bir general olarak kabul edilmesine neden olmuştu. Bir yandan Bizans'ın baskıları diğer yandan Süleymanşah'ın saldırıları yüzünden zor durumda kalan Phileretos sünnet olarak Müslüman olmuş ve Büyük Selçuklu sultanı Melikşah'ın tabiiyetine girdiğini bildirmişti.²⁴⁰ Anonim Selçukname'ye göre Kutalmışoğlu Süleymanşah Anadolu'nun fethini gerçekleştirmeden önce kardeşleri ile birlikte Kuzey Suriye'de bulunuyordu. Kutalmışoğulları Büyük Selçuklu komutanlarından ve Akka'nın fethini gerçekleştiren Şöklü Bey ile ittifak halindeydi. Bu süreç içinde Süleymanşah Antakya, Urfa ve Maraş'ta bulunan Bizans kuvvetleriyle muharebeler yapmıştı.²⁴¹ Bundan sonra Anadolu'nun fethine çıkmıştır. Maraş merkez olmak üzere oluşturduğu siyasi teşekkülü Süleymanşah'a karşı korumak amacıyla hareket eden Phileretos ise gerçek anlamda Müslüman olmamış ve Melikşah'ın gözüne girmek için bunu yapmış, daha sonra da eski dinine dönmüştü. Phileretos bütün gayretlerine rağmen bölgede varlığını sürdürememiş, Süleymanşah ve ona bağlı Türk beyleri tarafından kurduğu beylik dağıtılmıştır. Bu Türk beylerinden biri olan Emir Buldacı²⁴² da Phileretos'un elinden 1085'te *Yukarı Ceyhan* bölgesi denilen *Elbistan, Göksun, Efsus, Huni ve Hurman*'ı almıştır. Phileretos 1073'te Ermeni din adamlarını toplayarak *Huni*'de bir katolikos seçtirmek burayı da katoligosluk merkezi yapmıştı. Bölgenin Türkler tarafından fethiyle Katolikos Teodor, Emir Buldacı'nın hizmetine girmişti. Phileretos onu *Maraş*'a çağırmasına rağmen gitmemişti. Bunun üzerine

²³⁹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 70-71.

²⁴⁰ Urfalı Mateos, s. 170-171; Ebü'l-Ferec, I, s. 333, Turan, 69; Sevim, s. 25, Ersan, s. 40.

²⁴¹ Mükrimin Halil Yinanç, *Makaleler*, (haz. F. Başar-İ. Gökhan-Ö.H. Özalp), Ankara 2017, s. 946.

²⁴² **Emir Buldacı:** Hakkında fazla bir bilgi bulunmayan bu Türk komutanı Alpaslan'ın Kutalmış ile yaptığı savaşta sultanın yanında yer alan Fars valisi olan ve imar faaliyetlerinde bulunan Emir Buldacı ile aynı kişi miydi? Yine I. Haçlı Seferi sırasında Samsat beyi olarak bulunan ve Urfa'yı Haçlılardan almak için kuşatan Balduka da bir ilgisi var mıydı? Danişmendli Emir Gazi'nin oğlu Balduk veya Balduklı Türklerinden Gazi adlarıyla bir kişi daha bulunmaktadır. Ayrıca Artuk Bey'in oğlu İl-Gazi'nin oğlu Süleyman'ın Türkçe adı da Balduk'tu. Bütün bu açıklama ve sorulara rağmen Buldacı'nın kim olduğu netlik kazanmamıştır. Bkz.Turan, s. 70-71.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Phileretos *Maraş*’ta yeni bir Ermeni Katoligosluk merkezi kurarak başına da Bogos adlı bir papazı tayin etmişti. Ancak Phileretos Gregoryan mezhebini terk edip Ortodoks mezhebini kabul ettiğinden dolayı ahali ondan nefret etmekteydiler. Bu yüzden Katoligos Bogos da bir süre sonra Phileretos’u terk etti. Türklerin hâkimiyeti altına giren *Huni* katoligosluğu ise fazla devam etmemiş ve bir müddet sonra ilga edilmiştir.²⁴³ Bir süre *Maraş*’ta hâkimiyet süren Phileretos, *Antakya*’nın Süleymanşah tarafından fethine engel olamadı. Diğer yandan Türkler *Urfa* ve diğer yerleri tehdit etmeye başladılar. Adamlarının ve halkının kendisini terk etmesi üzerine yalnız kalan Phileretos 1086’da *Maraş*’ta öldü. Onun ölümünden sonra Emir Buldacı *Maraş*’ı da fethetti.

Emir Buldacı’nın hangi Türk boyundan olduğu ve kimliği günümüze kadar meçhul kalmış olup bu konuda bazı iddialar ortaya atılmıştır. Claude Cahen, onun Süleymanşah’a bağlı komutanlardan biri olan ve *Kayseri* taraflarında bulunan Abdülkasım’ın kardeşi olduğunu belirtmektedir. Hattâ Buldacı’nın Haçlı Seferleri sırasında *Kayseri* ve *Aksaray* taraflarında Haçlılara karşı direnen ve adı bir dağa verilen Hasan Bey’le aynı şahıs olabileceğini de ileri sürmektedir.²⁴⁴

Emir Buldacı’nın *Maraş* ve *Elbistan* yöresindeki idaresi on yıldan fazla sürmüştür. Bu süre içinde onun *Elbistan-Göksun*, *Maraş* ve *Besni* taraflarını idare ettiği anlaşılmaktadır. 1563 tarihli *Maraş* Tahrir kayıtlarında *Pazarlık* kazasının *Narlı* mıntıkasında *Küçük* ve *Büyük Buldacı* ovaları kayıtlı olup günümüzde dahi Tapu kayıtlarında bu isim geçmektedir.²⁴⁵ Bu ismin Emir Buldacı’dan günümüze kalan bir hatıra olması ihtimali oldukça yüksektir. Türkler *Anadolu*’yu fethettiklerinde buralara ya *Türkistan*’daki bir yer adını ya da kendi isimlerini vermektedirler. Mesela *Sivas* ve *Niksar* tarafına *Danişmendli ili*, *Erzincan* ve *Kemah* tarafına ise *Mengücek* ili gibi isimler bu şekilde verilmiştir.

M. Halil Yinanç ise Emir Buldacı’nın I. Kılıç Arslan’a değil de *Kayseri*’de oturan kardeşi Melik Davud’a onun *atabeyi* Hasan’a tabi olduğunu ifade etmektedir. Soylu bir Türk hanedanına mensup olduğu tahmin edilen Emir Buldacı 1086-1097 yılları arasında *Maraş* ve *Elbistan* bölgesini içine alan bir beylik oluşturmuştur. M. Halil Yinanç, Osman Turan ve Işın Demirkent gibi tarihçilerimiz Buldacı’nın *Maraş* ve *Elbistan*’da bir emirlik kurduğunu kabul ederler.²⁴⁶ Yani Buldacı da *Dânişmend Gazi*, *Mengücek Gazi*, *Artuk Bey* ve *Ebu’l-Kasım Saltuk*

²⁴³ M. Halil Yinanç, “Elbistan”, s. 224; Osman Turan, s. 70.

²⁴⁴ Urfalı Mateos, s. 164; Ebü’l-Ferec, I, s. 333; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler*, (çev. Yıldız Moran), e Yay., İstanbul 1994, s. 93; Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s. 1.

²⁴⁵ *Maraş Tahrir Defteri (1563)*, (Yay: Refet Yinanç -Mesut Elibüyük), Ankara 1988, s.

²⁴⁶ Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, Anadolu’nun Fethi I*, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1944, s. 81; Aynı müellif, “Elbistan”, *İA.*, C. 4, Eskişehir 1997, s. 224; Osman Turan, s. 311; Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, Ankara 1996, s. 15.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Bey gibi Oğuz boylarından birine mensup soylu bir Türk hükümdar ailesine mensuptu. O da fethettiği topraklarda bir beylik oluşturmuş ancak onun şansı iyi gitmemiş ve adı geçen emirlerin kurdukları beylikler gibi, Buldacı'nın uzun ömürlü olmamıştır. Yukarıdaki ifadelerden Buldacı'nın kurduğu bu emirliğin *Maraş* bölgesinde Türklerin kurduğu ilk beylik olduğu anlaşılmaktadır.

Ortaçağ kaynaklarında *Ceyhan* (*Cahan*) bölgesi *Aşağı Ceyhan* ve *Yukarı Ceyhan* olmak üzere ikiye ayrılırdı. Bölgenin aşağı kısmını bu nehrin denize döküldüğü *Çukurova*'nın doğu kısmında bulunan *Ayas*, *Misis* gibi şehirler oluştururdu. *Ceyhan*'ın doğduğu ve dağlar arasından akarak geldiği *Yukarı Ceyhan* bölümünde ise başta *Maraş* olmak üzere, *Elbistan*, *Göksun*, *Efsus* ve *Huni*²⁴⁷ gibi diğer şehirler vardı. Bu şehirlerin *Maraş* dışında olanlarını Emir Buldacı 1085'te fethetmişti. Bir süre daha Philaretos'un elinde kalan *Maraş* ise 1086'da fethedilmişti. Aynı tarihlerde Philaretos bu şehirde yokluk ve perişanlık içinde ölmüştü.²⁴⁸

Türkiye Selçuklu sultanı Süleymanşah, 1086'da *Halep* önleğinde *Suriye* meliki Tutuş ile giriştiği mücadelede ölünce, çocukları Melikşah tarafından *İsfahan*'a götürülüp hapsedilmişti. *İznik*'te onun komutanlarından biri olan Ebu'l-Kasım Türkiye Selçuklularını idare etmeye başlamıştı. Ancak Melikşah'ın *Anadolu*'yu kendisine bağlaması için gönderdiği komutanlarından biri olan Emir Bozan tarafından Ebu'l-Kasım ortadan kaldırıldı. Bunun üzerine *Anadolu*'da başlayan otorite boşluğunu Süleymanşah'a bağlı diğer komutan ve Türkmen liderleri doldurmaya çalıştılar. Bu komutanlardan biri olan Emir Buldacı da fethettiği *Maraş* ve *Elbistan* bölgesini elinde bulunduruyordu. Bu sırada *Kilikya*'da Ermeniler de bir siyasi teşekkül oluşturmayı başarmışlar ve bölgenin doğusunda bulunan *Maraş*'a da göz dikmişlerdi. Bizans ise Türklerin içinde bulunduğu bu durumu fırsat bilip *Çukurova* ve *Maraş* bölgelerinde yeniden hâkimiyet kurmak için teşebbüse geçmişti. 1086'da Süleymanşah'ın ölümünden oğlu I. Kılıç Arslan'ın *İznik*'te babasının yerine sultan olduğu 1092'ye kadar geçen altı yıl boyunca Emir Buldacı, *Maraş* bölgesini müstakil olarak idare etmiş ve Ermeni ve Bizanslıların oluşturduğu tehlikeyi ise başarılı bir şekilde savuşturmuştur. Bu dönemde Türk idaresi altında bulunan *Maraş*'ta Hristiyan unsurlar da yaşamaya devam etmiştir. Hatta Türkler *Maraş* ve

²⁴⁷ **Huni**: Kahramanmaraş'ın Afşin ilçesine bağlı Arıtış kasabasının eski ismi olup, kuzey-doğusuna düşer ve takriben 10.000 nüfusludur. Sultan Zahir Baybars, 1277 yılında Moğol ordusunu burada mağlup etmişti. Huni ve Hunu şeklinde birçok eski kaynaktan geçen bu yerleşim merkezinin eski bir şehir olduğu harabelerden anlaşılmaktadır. Huni, Elbistan'ın batısına düşer ve Elbistan Ovası'nın içinde yer alır. Dönemin kaynaklarından bazıları Elbistan daha tanınmış bir yer olduğu için Memlükler ile İlhanlılar arasındaki savaşın burada yapıldığını yazırlar. Ayrıntılı bilgi için bkz. Faruk Sümer, *Yabanlu Pazarı*, Türk Dünyası Araştırmaları Yay., İstanbul, 1985, s. 69.

²⁴⁸ Urfalı Mateos, 164-165; Ebü'l-Ferec, I, s. 330-331.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Malatya gibi şehirlere Hristiyan asilzadeleri yerleştirdikleri gibi buralara çok sayıda Türk muhafız ve askerleri de iskân etmişlerdi.²⁴⁹

Melikşah'ın 1092'de ölümü üzerine varisleri arasında başlayan saltanat mücadelesinden istifade ederek gözetim altında tutuldukları *Isfahan*'dan kaçıp *Anadolu*'ya gelen Süleymanşah'ın oğulları Kılıç Arslan, Davut (Devlet) ve Kulan Arslan babalarının memleketine sahip oldular. Kılıç Arslan *İznik*'te tahta çıkarılırken, kardeşleri de ona bağlılıklarını bildirmişlerdi. Bu sırada *Maraş* bölgesine hâkim olan Emir Buldacı da *Anadolu*'daki diğer komutanlar gibi, Süleymanşah'ın oğlu Kılıç Arslan'a tabi oldu. I. Kılıç Arslan, Buldacı'nın *Maraş ve Elbistan* emirliğini kabul etti. Böylece Emir Buldacı, I. Kılıç Arslan'ın en güvendiği adamlarından biri olmuştu. Nitekim I. Kılıç Arslan, 1096'da Ermeni asıllı Bizans valisi Gabriel'in idare ettiği *Malatya* 'yı almak için kuşattığında Buldacı onun yanındaydı. Ancak I. Kılıç Arslan, Haçlıların *İznik*'i muhasara ettikleri haberini alınca *Malatya* muhasarasını kaldırarak *Maraş* emiri Buldacı ile birlikte başkenti kurtarmak amacıyla derhal *İznik*'e koşmuştu. Fakat çabaları neticesiz kalmış ve *İznik* düşmüştü. Bundan sonra I. Kılıç Arslan Haçlılara karşı mücadeleye devam ederken, *Anadolu*'da cereyan eden hadiselerde Buldacı adına bir daha rastlanmaz.²⁵⁰ Başka bir rivayete göre *İznik*'in düşmesinden sonra I. Kılıç Arslan yanında bulunan *Maraş* Emiri Buldacı'yı Haçlılara karşı yardım istemek amacıyla Büyük Selçuklu Sultanı Berkıyaruk'a göndermişti. Buldacı'nın Sultan Berkıyaruk'a gönderdiği mektupta Sultan I. Kılıç Arslan "*İznik*'i, karımı ve iki oğlumu esir ve birçok memleketlerimi terk ederek *Antakya*'ya kadar takibe uğradım" diyerek yardım ve kuvvet istiyordu. Sultan Berkıyaruk ise Haçlıların ne kadar kuvvetli ve tehlikeli olduğunun farkında olmayarak gülerek "*dünyanın hiçbir milletinin Türklere bu kadar fenalıklar yapamayacağını*" bildirmiştir.²⁵¹ Emir Buldacı'nın ortadan kalkmasından sonra, on bir yıldan beri Türklerin elinde bulunan başta *Maraş ve Elbistan* olmak üzere *Yukarı Ceyhan* bölgesi şehirleri de elden çıktı.

3.2. Haçlıların *Maraş*'ı İşgali

1097'ye kadar Türklerin elinde kalan *Maraş*, bu tarihte Haçlıların istilasına uğradı.²⁵² Haçlılardan bir kol *Toros* geçitlerini aşarak *Çukurova* üzerinden *Antakya*'ya doğru ilerlerken diğer bir kol da *Kayseri-Sarız-Göksun* üzerinden Türklerin terk ettiği *Maraş*'a geldi. Haçlı

²⁴⁹ Erdoğan Merçil, *Selçuklular -Makaleler-*Bilge Kültür Sanat Yay, İstanbul 2011, s. 122.

²⁵⁰ Büyük Selçuklu sultanı Muhammed Tapar zamanında (1104-1118) onun hizmetinde bulunan Buldacı adında bir komutanın varlığı biliniyor. Acaba *İznik*'in düşmesinden sonra Buldacı *Anadolu*'yu terk ederek Büyük Selçuklulara sığınmış olabilir mi? Bu şahsın *Maraş*'ı fetheden Buldacı olma ihtimali vardır. Bkz. M. Halil Yinanç, "*Maraş Emirleri*" (82), s. 293.

²⁵¹ Turan, s. 104.

²⁵² *Maraş*'ın Haçlı işgali dönemi ile ilgili geniş bilgi için tarafımızdan hazırlanan makaleye bkz. Gökhan, "*Maraş Haçlı Senyörlüğü*" 2008.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ordusunun esas kısmının ilerlediği bu güzergâh üzerinde bulunan şehir ve köylerde yaşayan Türkler daha güvenli alanlara çekilirken onların boşalttığı yerlere Ermeniler dolmuştu. *Maraş*'ta ikiye ayrılan Haçlıların bir kısmı *Urfa*'ya doğru ayrılırken diğer kol ise *Antakya*'ya doğru ilerledi. Haçlılar daha önce Bizans'la yaptıkları anlaşma gereği *Maraş*'i onlara teslim edeceklerdi.²⁵³ Mükrimin Halil Yinanç, *Kayseri*'den *Maraş*'a doğru ilerleyen Haçlılardan bir kolun *Elbistan*'a uğradığını ve buranın işgal edildiğini bir Haçlı vakanüvistinden nakletmektedir. Bu bilgilere göre Haçlılar tarafından işgal edilen *Elbistan*, Pierre d'Aulpa adlı bir komutana verilmiştir.²⁵⁴

Maraş bölgesinin en önemli ikinci şehri *Elbistan* bir ara Danişmend Gazi tarafından fethedilmişti. Ancak Müellif Kerimeddin Mahmud Aksarayî'de geçen bu bilgiler de bir hata olma ihtimali vardır. Ona göre bu fetih hareketi Sultan Alp Arslan'ın sultanlığının sonlarında yani 1072'de olmuştur. Aksarayî, Danişmend Gazi'nin *Tokat*, *Niksar*, *Sivas*, *Elbistan* ve havalisini fethettiğini yazmaktadır. Bu bilgilere göre Emir Buldacı'dan önce *Elbistan* Danişmend Gazi tarafından fethedilmiş oluyor.²⁵⁵ Ancak bizim kanaatimize göre Danişmend Gazi, *Elbistan*'ı Haçlıların elinden almıştır. 1097'de Haçlılar tarafından *Maraş* ve *Elbistan* işgal edilmişti. Yine Aksarayî'nin verdiği bilgiye göre Süleymanşah'tan sonra yerine geçen oğlu I. Kılıç Arslan, *Urfa*, *Birecik*, *Di-yarbakır* ve *Fırat* taraflarında bulunurken, Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos (Ermıyanos) 120 bin kişilik bir askeri güç, mü-kemmel savaş araç ve gereçleriyle Müslümanların üzerine yürümüşü. Bunun üzerine Niksar, Tokat, Sivas ve Elbistan ile başka yerlerin sahibi Melik Danişmend'in üzerine yürümüşü. Bunun üzerine Danişmend Gazi *Mardin*, *Meyyafarikin*, *Amid*, *Harput*, *Erzincan* ve *Divriği* meliklerine adam göndererek “büyük bir düşman Müslümanların üzerine gelmektedir. Eğer hep birlikte yardıma gelmeseniz, bu fitne uzaklaştırılamadığı gibi fazlalaşır. İslam'a büyük zarar ve ziyan verir, (bu zarar ve ziyan) her tarafa yayılır” demiştir. Aynı zamanda Kılıç Arslan'a da haber göndererek yardım istemiş, Ulu Tanrı'nın kendisine zaferi bağışlaması durumunda masraflarının karşılığında ona ganimetin beşte birinden başka 100 bin dinar ödeyeceğini, ayrıca *Elbistan*'la birlikte kızını ona vererek akrabalık bağıni yenileyeceğini söylemiştir.²⁵⁶

²⁵³ *Gesta Francorum: The Deeds Of The Franks and The Other Pilgrims to Jerusalem*, (Edited by: Rosalind Hill), Reader in History in The University of London, Thomas Nelson And Sons Ltd, 1962, s. 25; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, (çev. Fikret İşıltan), I, Ankara 1998, s. 146-147; Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, C. I, Ankara, 1990, s. 7-8; Turan, 104.

²⁵⁴ Yinanç, *Elbistan*, s. 224.

²⁵⁵ Kerimeddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, (çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2000, s. 13.

²⁵⁶ Aksarayî, s. 20-21.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Yardım çağrılarına olumlu cevap veren I.Kılıç Arslan 40 bin kişi toplayarak müttefiklere katılmış, Zara yakınlarında imparator I.Aleksios Komnenos (Ermiyanos) büyük bir hezimete uğratılmış, düşman askerlerinin çoğu kılıçtan geçirilmişti. Bu olaydan sonra Danişmend Gazi, Kılıç Arslan'a 100 bin dirhem göndermiş ancak *Elbistan*'ı ona teslim etme işini ağır almıştı. İzin verirse kızının çeyizini hazırlamakla meşgul olacağını, gerdek vakti ise *Elbistan*'ı ona vereceğini söylemiştir. Kılıç Arslan ise bu haberi duyunca üzülmüş ve 100 dirhemi geri göndermiş ve ben ücret için değil İslam'ı korumak için geldim demiştir. Benim onun dinar ve dirhemine ihtiyacım yok diyerek geri memleketine dönmüştü. Ancak her zaman hazır durumda bekleyerek Melik Danişmend hasta olduğu haberi gelince hemen harekete geçip *Elbistan ve Zibatra*'yı²⁵⁷ ele geçirip *Malatya* üzerine yürümüştür. Danişmend sağlığına kavuşunca Kılıç Arslan ile savaşmak için harekete geçmiş ancak onun kuvvetlerinin daha kalabalık olduğunu görünce bundan vazgeçerek geri dönmüştür. Bundan sonra Kılıç Arslan, *Çankırı* ve *Ankara* tarafına saldıran Bizans İmparatorunun üzerine yürüyerek onu mağlup etmiş, onun elinde olan bu şehri kurtardıktan sonra *Ankara*'yı da fethetmiştir.²⁵⁸

Haçlılar, Bizans ile yaptıkları anlaşmaya bağlı kalmayarak *Maraş*'ı onlara terk etmediler. İki taraf arasında daha önce yapılan anlaşmaya göre Haçlılar *Anadolu'da* ele geçirecekleri eski Bizans topraklarını onlara iade ederken, kendilerine iâşe ve mühimmat yardımı yapılacaktı. 15 Ekim 1097'de *Maraş*'ı işgal eden Haçlılar, Ermeni asıllı Thatul adlı Bizans'ın eski bir komutanını vali yaparlarken, burada bir de piskoposluk merkezi kurmuşlardı. Ancak bir süre sonra bu şahıs *Maraş* valiliğinden uzaklaştırıldı. Bizans İmparatoru Alexios, Butimides komutasında bir ordu göndererek *Maraş*'ı Haçlıların elinden aldıysa da bir süre sonra şehir yeniden onların eline geçti. Haçlılar *Maraş*'ta bir senyörlük²⁵⁹ kurdular. Bazı kaynaklarda buna Lordluk adı da verilmektedir. *Maraş* Senyörlüğü ya da Lordluğu bazen Antakya Haçlılarına bazen de Urfa Haçlılarına bağlı olarak varlığını sürdürmüştür. Her iki merkeze de uzak olmasından dolayı bağımsız senyörlük şeklinde de idare edildi.²⁶⁰ Bu arada *Antakya* Haçlı kontu Bohemund, Danişmend Gazi'nin muhasara ettiği *Malatya*'nın imdadına yetişmek için giderken, 1101'de *Maraş* ovasında *Gafına* adlı bir köyde pusuya düşürülerek Danişmendliler tarafından esir edilmişti.

²⁵⁷ **Zibatra:** Malatya yakınlarında Viranşehir olarak gösterilse de burasının Doğanşehir olduğu kesindir. İslam kaynaklarında Hades'e yakın bir yer olarak zikredilmektedir.

²⁵⁸ Aksarayî, s. 21.

²⁵⁹ *Maraş* Haçlı Senyörlüğü için geniş bilgi bkz: İlyas Gökhan, "Maraş Haçlı Senyörlüğü", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 172, Ocak 2008, s. 71-107.

²⁶⁰ Sevtap Gölgesiz Karaca, *Latince Kaynaklar Işığında Birinci Haçlı Seferi Ana Ordusu'nun Maraş Şehri'nden Geçışı*, TAD, C. 37/S.63, 2018, s. 174 (171-198)

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Bu dönemler *Maraş* tarihinin çok karışık dönemleri olup şehir sürekli el değiştirmektedir. 1101’de Dânişmend Gazi bir fırsatını bularak daha önce I. Kılıç Arslan’ın kuşattığı *Malatya*’yı fethetmişti. Bunun üzerine sultan *Malatya*’yı ondan istedi. Ancak Dânişmend Gazi buna yanaşmadı. Bunun üzerine *Maraş* yakınlarında iki taraf arasında şiddetli bir savaş vuku bulmuş ve bu savaşta Dânişmend Gazi müthiş bir yenilgiye uğramıştır.²⁶¹ Thatul’un *Maraş* valiliğinden uzaklaştırılmasından sonra *Tel-Bâşir*²⁶² senyörü Joscelin de Curtenay 1104’de şehri ele geçirmiştir. 1108’de ise *Maraş’a Antakya* Haçlı kontu Tankred hâkim olmuştur. Bir ara Keysun Ermeni senyörü Koğ Vasil’in idaresinde kalan şehre daha sonra Haçlılar yeniden hâkim oldular. Ermeniler *Maraş* yakınlarında bulunan *Pertus (Bertiz)* ve *Keban (Geben)* kalelerini ele geçirdi. Ancak Türk kuvvetleri onları geri çekilmeye mecbur edip *Hısn-ı Mansur’a (Adıyaman)* kadar akınlarda bulundular ve pek çok esir aldılar. Bu arada *Elbistan*’ı da işgal eden Haçlılar burada küçük bir prenslik oluşturmuşlardı. Haçlıların yöreyi ele geçirmesi sadece Türkleri değil Ermenileri de rahatsız etmekte idi. Ermeniler, *Elbistan*’da Haçlılardan baskı ve zulüm görmüşlerdi. Bundan dolayı onlar 1105’de I. Kılıç Arslan’ı *Elbistan’a* davet ettiler. Buraya gelen sultan şehri ele geçirerek Ermeni ahaliyi Haçlı zulmünden kurtardı. Daha önce Meyyafarikin valisi olan ve sultanın hizmetine girerek vezirlik makamına getirilen Ziyaeddin Muhammed’e *Elbistan*’ı *iktâ* etti. Ancak 1107’de I. Kılıç Arslan’ın ölümü üzerine *Elbistan* yeniden Haçlıların eline geçti. Haçlıların elinde bulunan yerlere Selçuklularla birlikte *Dânişmendli* Türkleri de seferler yaptılar. Bu sırada Türk kuvvetleri *Maraş* ve *Elbistan*’ı bir ara ele geçirdilerse de bu fetihler kalıcı olmadı. 1108’de *Antakya* prenskepsi Bohemond’un akrabası Tangred *Maraş* ve yukarı *Ceyhan* bölgesi denilen *Elbistan* ve çevresini ele geçirdi. Haçlılar ise iyice yerleştikleri *Maraş’ta* bir senyörlük kurdular.²⁶³

Haçlılar zaman zaman Türkler ile kendileri arasında el değiştiren *Elbistan* ve *Maraş’tan* Ermeni ahaliyi sürgün ettiler. 1111’de *Elbistan*, *Malatya* Selçuklu Meliki Tuğrul Arslan’ın atabeyi İl Arslan tarafından geri alındı. Bir ara geri Haçlıların eline geçen *Elbistan*

²⁶¹İbnü’l-Kalanisî, *Zeyli Tarihi Dimaşk*, (neş. H. F. Amedroz), Catholic Pres of Beyrut 1908, s. 138,143; Osman Turan, s. 145.

²⁶²**Tel-Bâşir:** Arapça müjde tepesi anlamına gelmektedir. Fırat nehrinin batısında ve Gaziantep’in Oğuzeli ilçesinin güneyinde tarihi bir kale olup I. Haçlı seferinde, Urfa ile birlikte Hristiyanların eline geçti. Urfa Haçlı Kontluğunun 1144’te İmadeddin Zengî tarafından ortadan kaldırılmasından sonra bir süre daha Hristiyanların elinde kalmış ve 1151 yılında Nureddin Mahmud Zengî tarafından alınmıştır. Bkz. Urfalı Mateos Tarihi, dipnotları hazırlayan Ed. Dulaurier’in notu, s193, 219 nolu dipnot; Ernest Honigman, “Tell-Bâşir”, *İA*, CXII, s. 145-147.

²⁶³ Süryani Mihail, s. 55; Turan, s. 151-152; Runciman, I, 150; Ernest Honigmann, “Maraş” *İA*, C. 7, MEB Yay., Eskişehir 1997, s. 314; Turan, s. 151; R. Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 1.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1117'de Malatya Selçuklu Meliki Tuğrul Aslan'ın atabeyi Belek Gazi tarafından kurtarıldı. Türk kuvvetleri *Elbistan* üzerinden *Kilikya* 'ya girerek *Anavarza* 'ya kadar yağma ve akınlarda bulundular. Malatya Selçuklu Meliki *Tuğrul Aslan* 'ın annesi ile evlenen *Harput* Artuklu Meliki Belek Gazi, 1118'de bir kez daha *Yukarı Ceyhan* bölgesinde *Elbistan* 'a kadar bir sefer daha yaparak Haçlıları mağlup etti.²⁶⁴

Haçlıların işgali altında bulunan *Maraş* 'ta 1114'te büyük bir deprem oldu. Deprem öyle şiddetli olmuştu ki *Maraş* 'tan başka *Antakya*, *Misis*, *Hısn-ı Mansur*, *Keysun*, *Elbistan*, *Raban*, *Samsat* gibi şehirler de yıkılmıştı. Ancak depremin merkez üssü *Maraş* olmalıdır ki en fazla yıkım burada görülmüştü. *Maraş* 'ta bu depremden 40 bin kişinin öldüğü, şehrin altının üstüne geldiğini kaynaklar yazmaktadırlar. Depremin şiddetinden dağlarda bulunan kilise ve manastırlar dahi yıkılmıştı. Ermeni ruhani liderleri ve ileri gelenleri *Karadağ* 'da (*Amanos dağlarının Doğu Uzantısı-Gavurdağ*) *Basilen Manastırı* 'nda ayinde iken vuku bulan depremde manastır yıkılıp içinde ayine katılan 30 papaz ile 2 rahip ölmüştü.²⁶⁵ Bu depremden sonra *Maraş* Seyfüddevle'nin kurduğu *Karamaraş* (*Namık Kemal semti*) tarafındaki yerinden kaldırılarak şimdiki yerinde kurulmuş olmalıdır.

Maraş 'ta Haçlıların idaresi altında olduğu dönemde Bizans valisi Thatul'dan sonra sırasıyla İtalyan asıllı Richard de Salerne (1107-1112), Geoffroy (Gaudefroy), (1112-1124), Baudouin de Marés (1124-1144) ve Renaud (1144-1149) senyörlük yapmıştır.²⁶⁶

3.3. Maraş Üzerinde Devletler Arasında Mücadeleler

Maraş 'taki Haçlı idaresi döneminde şehre bir yandan Dânişmendliler diğer yandan da Selçuklular seferler düzenlediler. Ayrıca *Kilikya* Ermenileri de *Maraş* 'ı Haçlılardan almak için saldırılar yapmaktan geri kalmadılar. 1124'te Danişmendli Melik Gazi *Malatya* ve etrafını fethetmişti. Aynı tarihlerde *Elbistan* ve havalisi de Danişmendlilerin eline geçti. 1138'lerde *Malatya* Danişmendli hükümdarı Aynüddeve *Elbistan* 'ı da idare etmekteydi. Bu sırada Selçuklu Sultanı I. Mesud'un Bizans imparatoru ile mücadele etmesinden faydalanan

²⁶⁴ Yinanç, *Elbistan*, s. 225; Turan, s. 152,62.

²⁶⁵ Fulcher of Chartres, *A History of The Expedition to Jerusalem (1095-1127)* (Translated by Frances Rita Ryan Sisters Of St. Joseph), The University of Tennessee Pres Knoxville, 1969, s. 210; Azimî Tarihi, *Selçuklularla İlgili Bölümler*, (çev. Ali Sevim), Ankara 1988, s. 39; *Anonim Süryani Kaynağı, I. ve II. Haçlı Seferleri Vekâyinâmesi*, (H.A.R. Gibb'in notları ve İngilizceye çev. A.S. Tritton; Türkçeye çev. Vedii İlmen), Yaba Yay., İstanbul 2005, s. 26-27; İbnü'l-Kalânisî, *Zeylu Tarihi Dimaşk*, (neş. H. F. Amedroz), Catholic Pres of Beyrut 1908, s. 191.

Ebü'l-Ferec, II, 354; Başkumandan Simbat, *Vekâyinâme*, (çev. Hrant D. Andreasyan), İstanbul 1946, TTK Basılmamış Tercüme Eserler, s. 51; Süryani Mihail, s. 60; Runciman, II, s. 107; Honigmann, "Maraş", s. 314.

²⁶⁶ Gökhan, "Maraş Haçlı Senyörlüğü", s. 71-107.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Dânişmendli Melik Muhammed kardeşi Aynüddeve'yi mağlup ettikten sonra *Elbistan* ve *Ceyhan* bölgesini almıştı. Aynüddeve ise Urfa Haçlı kontu Joscelin'e sığınmıştı. Bu mücadeleler sırasında Melik Muhammed 1136'dan 1138'e kadar devam eden seferlerinde *Maraş* tarafını Haçlılardan aldığı gibi *Keysun*²⁶⁷ ve *Geben*²⁶⁸ gibi şehirleri de ele geçirdi.²⁶⁹ Ancak Bizans İmparatorunun Haçlılara verdiği destekle bölge yeniden onların eline geçti.²⁷⁰ 1139'da yeniden *Maraş* bölgesine giren Melik Muhammed, haçlılar ve Ermeniler üzerine yürüdü. Daha önce Rumların idaresinde olan ancak Ermeniler tarafından işgal edilen *Keban*'ı (*Geben*) bir kez daha aldı. Yine bölgede bulunan *Feke*, *Kızıldağ* ve *Zublas* gibi yerleri fethetti. Melik Muhammed 1140'da Haçlıların saldırısına uğrayan *Elbistan* ve *Zibetra'nın* (*Doğanşehir*) imdadına

²⁶⁷ **Keysun:** Günümüzde Adıyaman'ın Besni kazasına bağlı bir kasaba olup, Ortaçağ'da önemli bir şehirdi.

²⁶⁸ **Geben,** Keban, Kaban, Gaban, Kapnisperti, Kapniskerti gibi isimlerle anılan ve Roma-Bizans eseri olan bu kale "*dağ geçidi*" anlamına gelmektedir. Andırın kazası ile Göksun'un Değirmendere kasabası arasında ve Ceyhan'ın kollarından biri olan Körsulu Çayı üzerinde yüksek dağlar arasında sarp bir kayalığın üzerine inşa edilmiştir. Ermenilerin Kilikya'ya yerleşmesinden sonra Bizanslılardan alınmıştır. Şimdi Meryemçil kalesi denen Geben, Ayas (Yumurtalık)-Ceyhan-Kadirli-Andırın üzerinden gelip Göksun ve Hurman'a uzanan tarihi kervan yolunun ağzında olup Ermenilerin Orta ve Doğu Anadolu'ya açılan gümrük kapısıydı. Texier de Kayseri-Göksun üzerinden gelip Geben, Kadirli ve Anavarza'ya inen ve buradan da Suriye'ye geçen bir yol olduğundan bahsetmektedir. Kilikya Ermenileri ile ticari antlaşmalar yapan Şahta Ceneviz ve Venedikli olmak üzere Avrupalı tüccarlar deniz yoluyla Ayas'a gelip buradan Geben üzerinden Selçuklu topraklarına girerek Afşin'in kuzeyinde olan ve konumu bakımından Geben kalesine benzeyen Hurman kalesine gelirlerdi. Hurman doğu, batı, güney ve kuzey yollarının kesiştiği nokta olup Kayseri, Sivas, Malatya ve Elbistan'a yollar buradan ayrılırdı. Geben'de Ermenilere ait bir gümrük dairesi olup Orta Anadolu ile Çukurova arasında gelip giden kervanlar kale önünde durdurulup taşıdıkları ticaret eşyalarından vergi alınırdı. Sarp tepeler arasında inşa edilen bu müstahkem kalenin zaptı imkânsız gibi görünüyordu. Kilikya Ermeni prensi II. Leon zamanında Geben, Ermeni prensliğinin en önemli malikânelerinden biri olup Leon adlı başka bir senyöre aitti. Son Kilikya Ermeni prensi VI. Leon, Memluk sultanı Melikü'l-Eşref Şaban'ın Çukurova'yı ele geçirmesi sırasında buraya sığınmıştı. Kale iki yıl Memlukler'e dayanmış ve 1375'te açlıktan teslim olmaya mecbur kalan VI. Leon Kahire'ye götürülmüştür. Buradan da kurtularak Paris'e gitmiş ve orada ölmüştür. Bkz. Vahram, *Vekâyinâme*, Ed. Dulaurier'in notları.; Charles TEXIER, *Küçük Asya*, C. III, (çev. Ali Suat), (hazr. Kâzım Yaşar Koprıman, Musa Yıldız), Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yay., Ankara 2002, s. 136, 141; Turan, 314 dipnot, 105; "Geben", *I.A.*, C. IV, Eskişehir 1997, s. 761-762; Kaşgarlı, 114-116.

²⁶⁹ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 174, 175, Simbat, s. 54.

²⁷⁰ Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, (çev. Fikret İşıltan), Ankara 1995, s. 12-14; İonnes Kinnamos, *Historia (1118-1176)*, (Yayına Hazırlayan: Işın Demirkent), Ankara 2001, s. 11-14

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

yetişerek buralardan onları geri püskürttü.²⁷¹ Melik Muhammed'in ölümü üzerine oğulları ve kardeşi Yağıbasan arasında taht mücadelesi başlamıştı. Kardeşi Yağıbasan *Sivas*'ta, oğulları Zünnun *Kayseri*'de ve Aynüddeve ise *Malatya*'da Danişmendli tahtına geçtiler. 1143'te Aynüddeve *Yukarı Ceyhan* bölgesi ve *Elbistan*'ı aldı. Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mesud 1144'te *Elbistan*'ı Danişmendlilerden alarak burayı merkez yaparak oğlu Kılıç Arslan'a verdi.²⁷² I. Mesud 1149'da da *Maraş*, *Keysun*, *Besni*, *Ayıntab* ve *Dülük* gibi şehirleri alarak bölgedeki Haçlı hâkimiyetine son verdi. Bu bölgeleri de oğlu Kılıç Arslan'a bıraktı.²⁷³ *Maraş*'ın haçlılardan alınması ile burada bulunan Hristiyanların sağ salim şehri terk ederek *Antakya*'ya gitmeleri sağlanacaktı. Ancak bunlar *Antakya*'ya doğru giderken yolları Türkmenler tarafından çevrilmiş, bir kısmı öldürülürken bir kısmı da esir edilmiştir. Sultan I. Mesud Haçlılardan fethettiği başta *Maraş* olmak üzere çevresindeki şehirlerde 77 cami yaptırarak buralara Abbasi halifesinin gönderdiği hatipleri görevlendirmiştir. Ayrıca Halife Sultana bu başarılarından dolayı hilatler göndermiştir.²⁷⁴

Maraş bir ara geri Haçlıların eline geçmiş olmalı ki 1152'de *Musul* ve *Halep* Atabeyi Nureddin, *Dülük* yakınında Haçlıları ağır bir yenilgiye uğrattığı zaman bölgedeki Haçlı kaleleri ile birlikte *Maraş*'ı da topraklarına katmıştır.²⁷⁵ *Maraş*'taki Haçlı senyörlüğü arada bazı kesintiler olmakla birlikte 1097'den 1149'a kadar devam etti. Bu süre içinde *Maraş*'ı beş Haçlı senyörü idare etmiş olup bunlar *Antakya* Haçlı Prenskepliğini idare eden kontların akrabaları olup Norman kökenliydi.

3.4. II. Kılıç Arslan ile Yağıbasan Arasında Elbistan Üzerinde Mücadele

II. Kılıç Arslan'ın sultanlığı döneminde (1155-1192) Danişmendli Türkleri *Musul* ve *Halep* Atabeyi Nureddin Mahmud Zengî ile ittifak yaparak *Maraş*'a saldırdılar. Bu arada Sultanın kardeşi Şahinşah da *Ankara* ve *Çankırı* taraflarında ayaklanmıştı. *Sivas* Danişmendli hükümdarı Yağıbasan'ın (Yakup Aslan) Selçuklu topraklarına saldırısı üzerine, II. Kılıç Arslan da onun üzerine yürüdü. İki taraf arasında yapılacak savaşı din adamlarının araya girmesiyle çok Müslüman kanı döküleceği gerekçesiyle anlaşmayla sonuçlandı. İki taraf da memleketlerine geri döndü. Sultan II. Kılıç Arslan tahta çıkınca daha önce kendisinin meliklik merkezi olan *Elbistan*'a adını bilmediğimiz bir vali tayin etmişti. Ancak çok geçmeden Yağıbasan gizlice *Yukarı Ceyhan*

²⁷¹ Turan, s. 175.

²⁷² Turan, s. 178-179.

²⁷³ *Anonim Süryani Kaynağı*, s. 72; İbnü'l-Kalanisî, s. 305-306; Ebü'l-Ferec, II, s. 386; Süryani Mihail, 123, Runciman, II, s. 272-274; Honigmann, "Maraş", s. 314.

²⁷⁴ Turan, s. 188.

²⁷⁵ Ramazan Şeşen, *Selahaddin Eyyubi ve Devri*, İsar Yay, İstanbul 2000, s. 27.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

bölgesinin merkezi *Elbistan* üzerine yürüdü. Yağıbasan'ın bu gizli planını öğrenen II. Kılıç Arslan hızla onun üzerine yürüdü. Bu arada Yağıbasan *Elbistan* ve çevresinden topladığı 70.000 kişiyi buradan sürüp başka yere nakletti. Arkasından da sultanın üzerine yürüdü. İki tarafın orduları *Aksaray* yakınlarında savaş düzeni aldılar. Yine din adamları araya girerek iki Türk hükümdarı arasında çıkacak savaşı engellemeye çalıştılsa da taraflar arasında gidip gelen elçiler bir netice alamadılar. Bunun üzerine II. Kılıç Arslan şiddetli bir şekilde Yağıbasan'ın üzerine saldırdı. Ancak din adamları sultanın ayaklarına kapanarak savaş yapılmaması için ona yalvardılar. Bunun üzerine Sultan, Yağıbasan'la anlaşmaya karar verdi. Her maddesi üzerinde uzun münakaşalar yapılarak anlaşmaya varıldı. Bu anlaşma Selçukluların lehineydi. *Elbistan* ve çevresinden sürülen ahali yeniden buraya yerleştirileceği gibi şehir de Selçuklulara geri verilecekti. Sultan II. Kılıç Arslan, Yağıbasan'ın ihanetine karşılık verememesi ve onunla anlaşmasının sebebi olarak bu sırada *Musul* ve *Halep* Atabeyi Nureddin Mahmud Zengi başta olmak üzere onun düşmanlarının Selçuklu topraklarına saldırmaları gösterilmektedir.²⁷⁶

1156'da *Musul* Atabeyi Nureddin Mahmud Zengî Selçukluların elinde bulunan *Ayıntab*, *Nehrü'l-Cevaz*,²⁷⁷ *Tel-Bâşir*, *Marzuban*, *Bire*,²⁷⁸ *Kefersud* ve *Maraş*'ı ele geçirdi. Ancak o, Haçlıların *Suriye*'de topraklarına saldırısı üzerine bölgeden çekildi. Bunun üzerine II. Kılıç Arslan da buralarda yeniden hâkimiyet sağladı.²⁷⁹ 1172 yılında Nureddin Mahmud Zengî, *Maraş*'ı tekrar zapt etti. Bu duruma razı olmayan II. Kılıç Arslan ile Nureddin karşı karşıya geldiler. İki tarafın ordusu *Ceyhan* Nehri kenarında karşılaştı. Devrin ileri gelen âlimlerinin araya girmesi ile Haçlıların bölgede Müslümanlara yaptıkları katliam ve zulümler dururken, boş yere Müslümanların birbirini kırmasının doğru olmayacağı ileri sürülerek, savaş önlendi. İki taraf arasında bir antlaşmaya varılarak *Maraş*, Zengîlere bırakıldı. Ancak kısa bir süre sonra Nureddin Mahmud Zengî'nin ölümü üzerine yerine geçen oğlu Melikü's-Salih zamanında *Maraş*, Selçuklular'a iade olundu.²⁸⁰ Daha sonra Zengîlerin yerini alan Selahuddin Eyyûbî zamanında *Maraş*'ın güneydoğusuna doğru uzanan topraklar üzerinde Eyyûbî-Selçuklu çekişmesi başlamıştır. Selçuklular *Maraş* üzerinde denetimlerini kurarken *Samsat*, *Raban* ve *Besni* gibi yerleri Eyyûbîlere terk etmişlerdi.²⁸¹

²⁷⁶Urfalı Mateos, s. 313-314; Turan, s. 198-199.

²⁷⁷***Nehrü'l-Cevaz***: Gaziantep ile Nizip arasında bulunan ve aynı adı taşıyan çayın kenarında yerleşim merkezi.

²⁷⁸***Bire***: Birecik kazası.

²⁷⁹Sevim, s. 30.

²⁸⁰M.Halil Yinanç, "Maraş Emirleri", *TOEM*, 1340, Nr. 6 (83), s. 346; Şeşen, *Selahaddin*, s. 53-54.

²⁸¹Süryani Mihail, s. 260-261

3.5. Birinci Maraş Uç Beyliğinin Kurulması

Selçuklu yönetimi, *Maraş* ve etrafında bulunan şehirlere özel bir önem vermiştir. Çünkü Selçuklu ülkesinin emniyetinin sağlanması ve ticaret yollarının kontrol edilmesi için söz konusu yerlerin elde tutulmasının stratejik bir ehemmiyeti olduğu gibi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Suriye ve Kilikya üzerinden Selçuklu topraklarına yapılacak saldırıların da ekseriyetinin *Maraş* bölgesinden geldiği görülmektedir. Yine bu sırada başta *Antakya* olmak üzere *Suriye* sahil şeridinde bulunan şehirlerin Haçlıların ve *Çukurova*’nın da Ermenilerin elinde olduğu göz önünde bulundurulduğunda *Maraş*’ın elde tutulmasının stratejik ehemmiyeti artıyordu. Bu sebeplerden dolayı Selçuklular, hanedana mensup bir melik ya da en seçkin komutanlarını *Maraş* ve *Elbistan*’a göndermekteydiler. I. Mesud, oğlu II. Kılıç Arslan’ı *Maraş* ve *Elbistan* valisi yaparken, II. Kılıç Arslan da oğlu Mugiseddin Tuğrulşah’ı *Elbistan* melikliğine atamıştı.²⁸² II. Kılıç Arslan zamanına kadar Selçuklular Doğu Anadolu bölgesinde sadece *Malatya* ve *Elbistan*’da hâkimiyet kurmuşlardı. Daha sonraki dönemlerde Selçuklu hâkimiyeti doğuya yayılmıştır. I. Gıyâseddin Keyhüsrev zamanından itibaren ise *Elbistan* doğrudan doğruya *Konya* merkeze bağlanarak buradan gönderilen valiler tarafından idare edilmeye başlandı. *Maraş Uç Beyliğinin* güçlenmesi ve *Elbistan*’ın iç kesimlerde kalması sebebiyle böyle bir uygulamaya gidilmişti. *Elbistan*’ın batısı *Göksun*, güneyi *Maraş* ve güneydoğusu *Adıyaman*, *Maraş Uç Beyliğine* bağlı olduğu için güvenliği sağlanmış oluyordu. Pek çok meşhur Selçuklu ümerası *Elbistan*’a vali olarak tayin edilmişti. Onların yaptıkları eserlerden bazıları günümüze kadar ulaşmıştır. Bu valilerden bazıları şunlardır: *Hüsameddin Yusuf*, *Mübârizüddin Çavlı*, *Kamereddin Kâmyâr*, *Feleküddin Halil*, *Emir Alamâddin* ve *Seyfüddin Ebû Bekir Candar*.²⁸³

Maraş ve çevresinde Bizans İmparatorluğu zamanında birçok kale inşa edilmişti. Özellikle Bizanslılar Müslümanlar ile *Maraş* çevrelerinde uzun süre mücadele etmişlerdi. Onlar İslam ordularının *Anadolu*’nun orta kısımlarına ilerleyişlerini durdurabilmek için *Torosların* orta ve doğu kısımlarına pek çok savunma amaçlı kale yapmışlardı. Daha sonraları bu kaleler bölgeye gelen Ermenilerin eline geçmiştir. *Kilikya* Ermenileri *Sis*’teki büyük prence bağlı olarak söz konusu kalelerde küçük derebeylikler kurmuşlardı. Bunlardan bazılarının *Andırın-Göksun-Zeytun-Bertiz-Engizek* ve *Göynük*’e kadar uzanan dağ silsilesinde olduğu görülmektedir. Ermeni tarihçi Simbat vekâyinâmesinde bugün isimleri bilinen bazı kale ve senyörlerinin isimlerini saymaktadır. Bunlar: *Geben piskoposu* ve *Arek* manastırı reisi senyör Grigor²⁸⁴,

²⁸² Aksarayî, s. 23; R.Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, 2; Selim Kaya, s. 9, 18.

²⁸³ M. Halil Yinanç, “Elbistan”, s. 226.

²⁸⁴ **Arek**: Geben ile birlikte aynı şahıs tarafından idare edildiğine göre *Torosların* doğusunda olduğu tahmin edilen bu kale buraya yakın bir yerdir. Bkz. Simbat, s. 69.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Berdus piskoposu senyör Stepannos, daha sonra *Berdus* senyörü baron Leon ve oğlu Grigor²⁸⁵, *İnguzud* (*Engizek-Çevizlik*) piskoposu senyör Mikhitar ve daha sonra senyör baron Baudouin,²⁸⁶ *Gançi* senyörü baron Aşot sonra Konstantin,²⁸⁷ *Harun* senyörü baron Leon²⁸⁸ ve *Açe veya Ane*²⁸⁹ senyörü baron Henri, *Fornos* senyörü baron Apulfgarip,²⁹⁰ *Şoğagan*²⁹¹ senyörü baron Cofri (Geoffroy)'dir.

Bu dönemde 1156'da *Kilikya* Ermeni prensi II. Thoros'un kardeşi ve *Karadağ* (*Amanoslar*) senyörü Stefan, *Maraş* valisinin bir Ermeni köyüne saldırmasını bahane ederek *Maraş*'a saldırdı. O, gizlice *Maraş*'a gelip adamlarını Ermeni ahalinin evlerine gizlemişti. Sabah olduğunda onlar, kale kapısı açılınca içeri girip kale kapısı ve dış duvarları tutup içeride kalanları yakalamışlardı. Türklerin gelmekte olduğuna dair haberler ulaşınca Ermeniler korkmuşlardı. Ermeniler hem içeridekilerle hem de dışarıdakilerle çarpışmaktan korkarak şehri yağma edip evleri ve götüremeyecekleri her şeyi yakmışlar, bütün ahaliyi de yanlarına alıp kaçmışlardı. Götürülenler arasında Ermeni ve Süryani halkın yanında Bar Dionysius Çalibi adlı bir de Süryani papazı vardı. Bu papaz, Stefan ve Ermenilerin *Maraş*'ı işgalini ve yaptıkları zulümleri anlatan fakat günümüze ulaşmayan üç risale yazmıştır. Bu sırada *Maraş*'ta Ermenilerin yanında Süryani halkın da yaşadığı anlaşılmaktadır. Şehrin imdadına yetişen II. Kılıç Arslan yıkık ve harap hale gelmiş bir yerle karşılaşmış, burada yaşayan Hristiyanlara iyi davranarak kaçan ve dönen Ermenilerin evlerine, çiftliklerine ve meyveliklerine dokunmamıştı. O, sadece Ermenilerle iş birliği yapan bir papazı öldürttü. Buradan *Keysun* taraflarına yürüyen Selçuklu ordusu yerlerin-

²⁸⁵ **Bertiz** bölgesi, Urfalı Mateos da Bertiz mevkiinin mukaddes bir yer olduğunu yazmaktadır. Bkz.Urfalı Mateos, s. 315-316; Simbat, s. 70-71.

²⁸⁶ **İnguzud**: Engizek Dağı tarafında bir yer. Bol cevizli anlamına gelmektedir. Bkz.Simbat, 70; Ernest Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı* (çev. Fikret Işıltan), İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul 1970, s. 83.

²⁸⁷ **Gançi**: Bugünkü Çukurhisar Kalesi olup Hanga ve Hange şeklinde de yazılmaktadır. Büyük bir kale olduğu anlaşılan buraya büyüklüğünden dolayı "Castrum Magnum" denmiştir. 1320 tarihinde bu kalenin sahibi naip Oşin'in kardeşi olan Gaudin (Guy) idi. Kilikya Ermeni krallığının ortadan kalkmasından sonra, bu kale son başkumandan Hetum ile karısı Zarman'ın malikânesi olmuştur. Bu kalenin mevkiine bugün Çukurhisar diyorlar. Bkz. Simbat, s. 71.

²⁸⁸ **Harun**: Bugünkü bildiğimiz Haruniye (Düzüci) Açe ise ona yakın dağlık Kilikya'da Ceyhan'ın orta vadisinde bir kale olmalıdır. Bkz.Simbat, s. 70-71.

²⁸⁹ **Açe veya Ane**: Haruniye ile birlikte Zikredilen bu kalebin oraya yakın bir yer olması muhtemeldir. Acaba Haruniye'nin doğusunda ve oraya 40 km kadar uzaklıkta olan Kahramanmaraş'a bağlı Türkoğlu ilçesi Doluca köyünde bulunan Orçan (Orçin) kalesi olabilir mi diye düşünülebilir.

²⁹⁰ **Furnus**: Maraş'a bağlı aynı adı taşıyan çayın üzerinde bulunan Fırnis kalesi bkz.Simbat, 71.

²⁹¹ **Şoğagan Manastırı**: Geben Kalesi etrafında yüksek bir dağ üstünde bulunan bir kale ve manastırın adı. Bkz.Simbat, s. 71.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

den kaçan ahaliyi yeniden yurtlarına yerleştirdi. Selçukluların kararlılığı karşısında zor durumda kalan Ermeniler pişman oldular. Hattâ *Maraş ile Elbistan* arasında bulunan *Pertus*²⁹² kalesi Stefan ve kardeşi Toros'un rızasıyla II. Kılıç Arslan'ın dostluğunu kazanmak için Türk'lere teslim edildi.²⁹³ Sultan Ermenilerin bu tutumu karşısında *Pertus* kalesini yeniden onlara verdi. Sultan 1157'de daha önce meliklik ettiği bölgede huzur ve asayiş sağladıktan sonra *Konya*'ya döndü.²⁹⁴

Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan tahta çıkmasından itibaren her taraftan düşmanlarının saldırısına maruz kalmıştı. Hatta onun düşmanları ittifak yaparak Selçuklu topraklarına saldırmışlardı. Sultan'a karşı bu ittifaka katılanlar sultanın kardeşi *Ankara* ve *Çankırı* meliki Şahinşah, Danişmedli melikleri *Sivas* hâkimi Yağlıbasan, *Kayseri* hâkimi *Zünnun*, *Malatya* hâkimi Aynüddeve, Bizans İmparatoru Manuel, *Kilikya* Ermeni prensi II. Thoros ve *Musul* ve *Halep* atabeyi Nureddin Mahmud Zengi'ydi. Sultan kendisine karşı oluşturulan bu ittifaktan Bizans İmparatorunu bazı tavizler vererek caydırmaya çalışsa da başarılı olamadı. Sultan 1160'da *Elbistan* ve çevresini Danişmendli Yağlıbasan'a terk etme fedakârlığını yaparak onunla barışmak istedi. Buna rağmen Yağlıbasan, Sultan II. Kılıç Arslan'ın evlenmek istediği *Erzurum* Saltuklu hükümdarı İzzeddin Saltuk'un kızının *Konya*'ya gitmekte olan gelin alayına saldırdı. Sultanla nikâhlanmış olan bu kızı kaçırıp, *Kayseri* hâkimi olan yeğeni *Zünnun* ile evlendirdi. Bu durum sultanın kızgınlıkla onun üzerine yürütmesine neden oldu. Ancak sultan başarısız olarak geri dönmek zorunda kaldı. 1162'de *İstanbul*'a gidecek, Bizans İmparatoru Manuel'le görüşen II. Kılıç Arslan birtakım tavizler karşılığında onunla bir anlaşma yaptı. 1164'de ise Danişmendli Yağlıbasan'ın ölümü üzerine sulatan önemli bir rakibinden kurtulmuş oldu.²⁹⁵ Yağlıbasan'ın ölümü üzerine *Elbistan*'da bulunan Danişmendli valisi Mahmud b. Mehdî bağımsızlığını ilan etmişti.

Yağlıbasan'ın ölümüyle rahatlayan II. Kılıç Arslan Danişmendli meliklerine karşı harekete geçerek büyük başarılar elde etti. 1165'de *Elbistan* ve *Tohma vadisine yürüyerek Darende*'yi Mahmud b. Mehdî'nin elinden aldı.²⁹⁶ Bu sırada Ermeni Prensi Toros da *Maraş*'ı

²⁹² *Pertus*: Kaynaklarda Partus, Bartus ve Pertus diye geçen kaledir. Ortaçağ'da Ermeniler tarafından işgal edilen Bertiz şehri ve kalesi önemli bir müstahkem yerd. Günümüzde bir bölge adını almış olan Bertiz, Kahramanmaraş'a bağlı olup Ahır Dağ'ının kuzey ve kuzeydoğu taraflarına düşmektedir. Bazı araştırmacılar Bartus'u yanlış olarak Andırın ile Geben arasında göstermektedirler. Bkz. İbn-i Furat, *Tarihu İbni'l-Furat*, C. V, (Neşr: Hasan Muhammed eş-Şem'a), Basra 1970, s. 260; Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, s. 61.

²⁹³ Urfalı Mateos, s. 315; Ebü'l-Ferec, II, s. 395; Vahram Vekâyinâmesi, s. 13; Süryani Mihail, s. 179; M. H. Yinanç, "Maraş Emirleri", Nr. 6 (83), s. 346; Turan, s. 199.

²⁹⁴ Turan, s. 199.

²⁹⁵ Turan, s. 201-202.

²⁹⁶ Yinanç, s. 225.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

yağmalayıp 400 Türkü esir almıştı. Ermeni prensi bunları, Nureddin Mahmud'un elinde bulunan Hristiyanlarla değiştirmek istiyordu, ona başvurarak onları teslim etmediği takdirde, Türkleri öldüreceğini bildirdi. Bunun üzerine Nureddin, Hristiyanları fidye karşılığında salıvermiştir.²⁹⁷

II. Kılıç Arslan'ın bu başarıları üzerine zor durumda kalan Danişmendli melikleri Musul hakimi Nureddin Mahmud Zengî ile ittifak yaptılar. 1172'de Nureddin'in yanında bulunan Danişmendli Zünnun Sivas'ı ele geçirdi. II. Kılıç Arslan onun üzerine yürüyerek Niksar'a kaçırdı. Bunun üzerine Nureddin, Danişmendlilere yardım amacıyla Keysum, Besni ve Maraş'ı aldıktan sonra Elbistan'a geldi. II. Kılıç Arslan Sivas üzerinden harekete geçerek Elbistan'a yöneldi. Ceyhan nehri arada kalmak kaydıyla iki taraf karşı karşıya durdu. Şiddetli bir savaş bekleniyordu. İslam âlimlerinin araya girmesiyle iki taraf arasında bir sulh akdedildi. Ülkesine dönen Nureddin 1174'te ölünce harekete geçen II. Kılıç Arslan yeniden Danişmendli ülkesini ele geçirdi.²⁹⁸

II. Kılıç Arslan, *Kilikya* Ermeni Prenslığı, *Antakya* Haçlı Prenskepliği ve *Suriye Eyyûbî* melikleri arasında kalan *Maraş* ve çevresine özel bir önem verdi. Bilhassa *Maraş-Adana-Kayseri* arasındaki üçgenin dağlık mıntıkasında kurulan ve merkezi *Sis* olan Ermeni Prenslığı kuvvetleri sürekli Selçuklu topraklarına saldırılar yapıyorlardı. Bunlara karşı koymak için düzenlenen seferlerde bölgenin dağlık olmasından dolayı kesin netice alınamaması yüzünden sultan, *Maraş'ta* bir uç beyliği kurmak için harekete geçti. *Maraş* şehri stratejik bir konuma sahip olup, *Güney Anadolu* ve *Suriye* üzerinden *Orta Anadolu'ya* yapılacak askeri seferlerin veya ticaret kervanlarının geçiş güzergâhında bulunmaktaydı. Bu bakımdan *Maraş* sınırlarından veya yakınından dört önemli kervan yolu geçmekteydi. Bunlardan birincisi *Kayseri-Sarız-Göksun-Maraş-Halep*, ikincisi *Kayseri, Elbistan, Malatya*, üçüncüsü

²⁹⁷ Ebü'l-Ferec, II, s. 402.

²⁹⁸ Mükrimin Halil Yinanç, "Danişmendliler", *Makaleler*, Ankara 2017, s. 282-283.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

*Kayseri-Sarız veya Karakilise-Hurman-Elbistan-Akçaderbend*²⁹⁹ -Göynük³⁰⁰ -Dülük³⁰¹ -Halep yolu idi.³⁰² Dördüncüsü ise *Ayas-Misis-Andırın-Geben* üzerinden gelip *Orta Anadolu ve Doğu Anadolu* 'ya açılan yoldu. Bu yol *Kilikya* Ermenilerinin elinde bulunan topraklardan geçmekteydi. Ayrıca *Halep-Akçaderbend-Elbistan-Zibatra (Doğanşehir)* üzerinden *Malatya* 'ya giden bir yol daha vardı.

3.6. Maraş Uç Beyleri

3.6.1. Hüsameddin Hasan Bey

Selçuklular zamanında devletin sağ ve sol beylerbeyliği bulunmaktaydı. Bu durum bu beylerbeyliğinin uç beyi olduğunu göstermektedir. Melikü'l-Ümera Hüsameddin Çoban ve Seyfeddin Kızıl uç beyleriydi. Bunun yanında *Kilikya* Ermeni ve *Antakya* Haçlılarına karşı başında Nusretüddin Hasan Bey'in bulunduğu *Maraş* uç beyliğinin bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca dördüncü bir uç beyi olarak da güney uç beyliği bulunmaktadır.³⁰³ II. Kılıç Arslan, *Maraş* ve yöresinde yaşayan Türkmenleri teşkilatlandırıp bir idari düzen içinde yönetmek, Haçlı ve Ermeni saldırılarına karşı bir savunma noktası oluşturmak ve Eyyübîle-

²⁹⁹ **Akçaderbend:** Selçuklu kaynaklarında sık sık geçen burası Elbistan ile Göynük (Hades) arasında bulunan tarihi bir geçittir. Günümüzde Nurhak-Elbistan yolunun paralelinde kalan ve kullanılmayan bu geçidin yakınında Derbend adlı bir köy de bulunmaktadır.

³⁰⁰ **Göynük (Hades):** Pazarcık ile Çağlayancerit arasındaki ovanın kuzeyindeki boğaz ağzında olup, şimdiki Bozlar köyünün olduğu yerde bulunan tarihi şehirdir. İslam-Bizans çatışmalarına sahne olan Hades, Haleb-Dülük-Elbistan-Kayseri askerî ve ticaret yolunun üzerinde bulunan başta Akçaderbend olmak üzere birçok geçidin kontrol edilmesi açısından da önemli bir mevkiideydi. Hades, Göynük, Hadesü'l-Hamra, Derbü's-Selam, Adata, Mehdiye, Muhammediye gibi isimlerle de anılmıştır. Hades'in toprağı kırmızı olduğu için Hadesü'l-Hamra yani Kızıl Hades de deniyordu. Burası birkaç defa yakıldığı için Türkçe yanık anlamına gelen Göynük de dendiği iddia edilmektedir. Hades, Hamdânilerin elinden Bizanslılar tarafından geri alınmış ve Selçuklular'ın Anadolu'yu fethi sırasında Türklerin eline geçmiştir. Ancak Moğol İstilası sırasında, Hades Ermeniler tarafından işgal edilir. Memluk sultanı Baybars tarafından 1273'te yeniden fethedilen Hades zamanla harabe hale gelmiş ve terk edilmiştir. Bkz. Faruk Sümer "el-Hades (Göynük) Şehri" *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, İstanbul Eylül, 1993, s. 4-8. Merhum Faruk Sümer Hoca, Hades'in bugün o yörede Göynük adı ile var olan köyde olduğunu yazsa da Hades'in Bozlar kasabasında olduğu, buradaki camii ve şehir surlarının kalıntılarından anlaşılmaktadır. Hades'in XIII. yüzyılda tamamen yıkıldıktan sonra burada yaşayan halkın Göynük'e gittiği anlaşılmaktadır. Dulkadir Beyliği zamanında Göynük'ün içinde, cami ve hamamı olan küçük bir kasaba olduğu görülmektedir. Bkz. *Maraş Tahrir Defteri*, C. I, s. 242-243.

³⁰¹ **Dülük:** Gaziantep'in 10km kuzey batısında Kahramanmaraş yolu üzerinde olup, X-XII. yüzyıllar arasında önemli bir yerleşim yeri. Günümüzde Dülük Baba olarak bilinmektedir. Bkz. Sümer, Yabanlu Pazarı, 64.

³⁰² Sümer, "Yabanlu Pazarı", s. 4.

³⁰³ Göksu, s. 223.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

rin bu bölgeye karşı girişecekleri hareketi önlemek için *Maraş* uç beyliğini kurdu. Bu uç beyliğinin ne zaman kurulduğu belli değildir. Ancak tahmini olarak 1176'da Miryakefalon Savaşı'nın kazanıldığı tarihten sonra olması muhtemeldir. II. Kılıç Arslan, tahta geçtikten sonra *Kayseri*, *Sivas* ve *Malatya* Dânişmendli melikleri ile mücadeleye girişmişti. Sultana karşı kardeşi Şahinşah'ın da katılımıyla *Dânişmendli* meliklerinden başta *Sivas* emiri Yağbasan olmak üzere, Bizans, *Kilikya* Ermenileri, Haçlılar, Zengîler ve Artuklular gibi devletlerin katılımıyla arka arkaya ittifaklar kurulmuştu. Bu süreç içinde zaman zaman *Maraş* ve *Elbistan* bölgesi de Selçukluların elinden çıkmıştı. Yine *Maraş*'ın güneydoğusunda bulunan yerlere de önce Zengîler daha sonra da Eyyûbîler göz dikmişti. II. Kılıç Arslan ülkesine karşı girişilen bütün muhalefet ittifaklarını bertaraf ederek 1168-1178 yılları arasında *Kayseri*, *Zamantı*, *Sivas*, *Elbistan* ve *Maraş* şehirlerini tamamen hâkimiyeti altına almayı başarmıştı. *Elbistan*'a oğlu Mugisüddin Tuğrulşah'ı melik olarak görevlendirirken, *Maraş*'ı da ümerasından Emir Hüsameddin Hasan Bey'e verdi.³⁰⁴ Görüldüğü gibi Türkiye Selçukluları zamanında *Maraş* ve *Elbistan* ayrı teşkilatlanıp yönetilmekteydi. Sultan II. Kılıç Arslan *Maraş*'ı ümerasından önemli bir melike verirken *Elbistan*'a da oğlu Mugiseddin Tuğrulşah'ı atamıştır. Claude Cahen, Selçukluların XII. Yüzyılda Suriye sınırları dolaylarındaki *Maraş* Eyaletini geçici ya da sürekli olarak *timar* (iktâ) düzeyine çıkardıklarını, budüzeyi on üçüncü yüzyılda da koruduklarını belirtmektedir.³⁰⁵ Hüsameddin Hasan Bey'e iktâ edilen *Maraş*, onun ölümünden sonra oğullarına intikal edecekti. Bu şahsın II. Kılıç Arslan'ın emirlerinden biri olduğunun dışında kaynaklar bilgi vermemektedir. Ayrıca onun *Maraş* ve çevresindeki idarî, siyasî ve imar faaliyetleri hakkında da bilgi mevcut değildir.

3.6.2. Melik İbrahim

Hüsameddin Hasan Bey'den sonra yerine geçmesi gereken oğlu Melik İbrahim'in³⁰⁶, *Maraş* emirliğine tayin edilip edilmediği bilinmiyor. Osman Turan, I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra oğulları I. İzzeddin Keykâvus ile I. Alâeddin Keykubâd arasındaki taht mücadelesinde rol oynayan Melik İbrahim'in Hüsameddin Hasan Bey'in oğlu olduğunu belirtmektedir. Buna göre Hüsameddin Hasan Bey'den sonra oğlu Melik İbrahim değil de *Maraş Emirliğine* onun

³⁰⁴ M. Halil Yinanç, "Maraş Emirleri", Nr. 6 (83), s. 346; Turan, s. 311; R. Yinanç, Dulkadir Beyliği, s. 2.

³⁰⁵ Cahen, s. 237.

³⁰⁶ **Melik:** Maraş emiri Hüsameddin Hasan'ın oğlu İbrahim ve onun da oğlu Nusretüddin, Melik unvanı ile anıldığına göre bu aile bir hükümdar soyundan gelmiş olmalıdır. Bkz. İbn Bibi, I, 133. Arapça olan melik hükümdar, Farsça ise şah manasına gelmektedir. Ortaçağ'da hâkimiyet süren Türk kökenli hükümdar sülaleleri tarafından kullanılan melik, Selçuklu, Artuklu ve atabeylikler devletlerinde bir şeref ismi ile de bir arada kullanılan bir hükümdar ünvanıdır. Bkz. M. Plessner, "Melik", İA, C. 7, s. 664-665; M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, M.E.B. Yay., İstanbul 1983, s. 473

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

oğlu Nusretüddin Hasan b. İbrahim getirilmiştir.³⁰⁷ Bu durum iki sebepten kaynaklanmış olabilir. Bunlardan biri Melik İbrahim, I. İzzeddin Keykâvus'a muhalif olup da kardeşi I. Alâeddin Keykubâd'ı desteklemiş olmalıdır. Oğlu Nusretüddin Hasan'ın ise I. İzzeddin Keykâvus taraftarı olduğu bellidir. Bundan dolayı Melik İbrahim, sultan tarafından *Maraş* Emirliğine getirilmeyip oğlu getirilmiş olabilir. İkincisi ise bu sırada *Maraş*'in Ermeniler tarafından işgali Melik İbrahim'in babasının iktâmı elde etmesine mani olmuş olabilir. Nihayet üçüncü bir ihtimal de herhangi bir sebeple Franklara esir düşmüş olması ihtimaldir. I. İzzeddin Keykâvus'un 1216'da *Antalya* kuşatması sırasında Melik İbrahim'in de adı geçmektedir.

M. Halil Yinanç, Nusretüddin Hasan Bey'in yaklaşık yarım asır kadar *Maraş* emirliğinde bulunduğunu ifade etmektedir.³⁰⁸ Bu bilgi doğruysa Nusretüddin Hasan Bey'in 1185'den sonra *Maraş* Emirliğine getirilmiş olması lâzımdır. Ancak onun bu kadar uzun süre *Maraş* Emirliğinde bulunmadığını tahmin ediyoruz. Olsa olsa bu yarım asırlık süre dedesinin emirliği ile birlikte olmalıdır. Ondan sonra *Maraş* Emiri olan iki oğlunun birincisi 7 yıl, ikincisi ise 17 yıl *Maraş* Emirliğinde bulunmuştur.

Maraş Uç Beyliğinin ilk emiri olan Hüsameddin Hasan'ın görevinin ne zaman sona erdiği de açıkça belli değildir. 1186'dan sonra da *Maraş* birkaç defa Selçukluların elinden çıkmıştır. 1208-9 yılında I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in *Maraş*'ı yeniden Ermenilerden aldığı ve buraya Hüsameddin Hasan Bey'i yeniden emir atadığı ifade edilmektedir. Ancak bu bilginin doğruluğu şüphelidir. Çünkü bu sırada Hüsameddin Hasan Bey'in hayatta olmadığını ve *Maraş* Emirliğine atanan kişinin de torunu Nusretüddin Hasan Bey olduğunu düşünüyoruz. 1211'de Nusretüddin Hasan Bey'in *Maraş* Emirliğinin başında olduğu görülmektedir. Bu şahsın aynı tarihte I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in ölümü ve iki oğlu arasındaki taht mücadelesinde, I. İzzeddin Keykâvus'u sultan seçtirecek kadar nüfuz sahibi olduğu bilindiğine göre çok önceden beri *Maraş* Emiri olmalıdır.

3.6.3. Nusretüddin Hasan Bey

II. Kılıç Arslan'ın *Maraş* Uç Beyliği'ni kurduğu sırada, *Maraş* üzerinden Türkmenler *Kilikya* Ermenileri üzerine akınlarına devam ediyorlardı. II. Kılıç Arslan 1180 yılında *Kilikya* mıntıkalarında hayvanlarını otlatan Türkmenlere saldıran Ermeniler üzerine sefer yapmaya karar verir. İbn Tagribirdî'nin belirttiğine göre sultan, Ermeniler üzerine yapılacak sefere Eyyûbîleri de davet etmek için *Kahire*'ye elçiler gönderir. Selçuklulara yardım etmeye karar veren Selahuddin Eyyûbî ordusu ile *Maraş*'a kadar gelerek, Ermeni Prensliğinin üzerine

³⁰⁷ Turan, s. 311.

³⁰⁸ M. Halil Yinanç, "Maraş Emirleri", Nr. 6 (83), s. 346.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Kılıç Arslan ile beraber sefere çıkar.³⁰⁹ Birleşik Selçuklu ve Eyyûbî ordusu Ermenilerin yaşadığı şehirler üzerine yürüyüp tahrip etmiş ve Ermeni Prensi II. Rupen aldığı Türk esirleri serbest bırakmak ve tazminat ödemek şartıyla barış istemek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Ermeni Prensinin barış isteği II. Kılıç Arslan ve Selahuddin Eyyûbî tarafından kabul edilmiş ve seferin tamamlanmasından sonra Selahuddin Eyyûbî ordusuyla birlikte ülkesine dönmüştür.³¹⁰

1187 yılında *Malatya ve Kayseri* yörelerinden ayrılan 5.000 Türkmen süvarisi, Rüstem Bey adlı liderlerinin emrinde *Maraş* üzerinden Ermenilerin elinde bulunan yerlere saldırırlar. Ancak bölgenin sarp ve dağlık olması, geçitlerin Ermeniler tarafından tutulması yüzünden başta Rüstem Bey olmak üzere birçok Türkmen öldürülür.³¹¹ Bu hadise yaşanırken *Maraş emirliğinin* başında bulunan kişinin bu mücadelede rolü olup olmadığı bilinmemektedir. II. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra, Ermeni prensi II. Leon, sultanın oğulları arasında başlayan saltanat kavgasından istifa ederek Türklerin elinde bulunan pek çok kaleyi ele geçirmişti. Hattâ Süryani Mihail'in verdiği bilgiye göre *Anadolu'da* 72 müstahkem yer Ermeniler tarafından işgal edilmişti. Bu kalelerden bazıları da Bizans'a aitti. Müellif, II. Kılıç Arslan'ın oğlu *Elbistan* meliki Mugiseddin Tuğrulşah'ın bile II. Leon'un yanına giderek ona tabi olduğunu belirtmektedir.³¹² Ancak bu bilgi diğer kaynaklar tarafından doğrulanmamaktadır. *Kilikya* Ermenilerinin Türk topraklarına saldırılarının devam etmesinden dolayı 1199'da Rükneddin Süleymanşah, onların üzerine yürümüş ve mağlup ederek Selçuklulara tabi hale getirmişti.³¹³ *Elbistan* Selçuklu meliki Mugiseddin Tuğrulşah, 1196'da tahta çıkan II. Rükneddin Süleyman Şah'a tabi olarak melikliğini devam ettirmiştir. 1200'de *Elbistan* üzerinden *Malatya*'ya ulaşan Sultan, kardeşi Kayserşah'ın elinden şehri almıştır. 1202'de *Erzurum* seferine çıkan II. Rükneddin Süleymanşah'ın en büyük destekçisi *Elbistan* meliki Mugiseddin Tuğrulşah'tı. Tuğrulşah da bu sefere iştirak ettiği gibi *Elbistan*'dan çok sayıda asker ve teçhizat hazırlayıp ağabeyine yardım etmek üzere *Erzurum*'a gitmiştir. II. Rükneddin Süleymanşah Saltuklular beyliğine son vererek *Elbistan* meliki olan kardeşi Mugiseddin Tuğrulşah'ı buraya gönderdi. Uzun yıllar *Elbistan* melikliği yapan Tuğrulşah bundan sonra doğu hudutlarını Hristiyan Gürcülere karşı muhafaza ile görevlendirildi.³¹⁴

I.Gıyaseddin Keyhüsrev'in Elbistan'a Gidişi (1196)

³⁰⁹ İbn Tagribirdî, *en-Nücumü'z-Zahire* (neş. M. Hüseyin Şemseddin), C. VI, Beyrut, 1992, s. 24.

³¹⁰ Ebü'l-Ferec, II, s. 426.

³¹¹ Ebü'l-Ferec, II, s. 447-448; Simbat, s. 63.

³¹² Süryani Mihail, s. 291; Ebü'l-Ferec, II, s. 466.

³¹³ Bkz. Simbat, s. 74; Ali Sevim, s. 33; Kaşkarlı, s. 112.

³¹⁴ İbn Bibi, II, s. 91; Turan, s. 253-254, 256.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Selçuklular zamanında büyük bir yerleşim yeri olan ve Mah-ruse-i Elbistan unvanını taşıyan şehir meliklik merkezi olmuştur. Önce II. Kılıç Arslan daha sonra da Mugiseddin Tuğrulşah buraya melik olarak tayin edilmişti. Selçuklu meliklerinin yaptığı imar ve iskân faaliyetleriyle büyüyen gelişen *Elbistan* Selçukluların önemli bir şehri haline gelmişti. 1192-1196 yılları arasında Selçuklu tahtında bulunan I. Gıyaseddin Keyhüsrev, kardeşi Rükneddin Süleymanşah ile giriştiği savaşta yenilip tahtı terk etmek zorunda kalmıştı. Rükneddin Süleymanşah kardeşi I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in oğulları İzzeddin Keykavus ve Alâeddin Keykubad ile *Elbistan*'a giderek kardeşi Mugiseddin Tuğrulşah'ın yanında oturması konusunda anlaşma yapmışlardı. İki kardeş bu konuda ant içmişlerdi. Rükneddin, *Konya* tahtına oturunca, I. Gıyaseddin Keyhüsrev oğullarıyla birlikte *Elbistan*'a gitti.³¹⁵

İbn Bibi, I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in *Elbistan*'a gidişini teferuatlı şekilde anlatmaktadır. I. Gıyaseddin Keyhüsrev, *Konya*'dan yola çıkarak *Kilikya* Ermenilerinin sınırından *Elbistan*'a ulaşmıştır. *Elbistan*'da ağabeyini karşılayan Mugiseddin Tuğrulşah birkaç gün onu ve yeğenlerini ağırladıktan sonra sultandan habersiz şehrin kadısını ve imamlarını çağırarak babası Kılıç Arslan'ın *Elbistan*'ı kendisine verdiğini belirterek bundan sonra kendisinin, çocuklarının ve onlardan gelenlerin hiçbir şekilde bu şehirde, vilayette, kasaba ve köylerde mülkiyet ve ikta yoluyla yönetim ve müdehala hakkının kalmadığına karar vererek bu sözlerini *Elbistan*'ın ileri gelenlerinin şahitliğinde yazıya geçirmiştir. Mugiseddin Tuğrulşah *Elbistan*'da geleneğe uyarak halka açık bir eğlence meclisi düzenleyerek itibarlı şahısların huzurunda bu kararını ağabeyine sunmuştur. Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev bu kararı okuyunca “Çocukluk günlerinden günümüze kadar Melik Mugiseddin de övgüye değer davranışlar, büyüklük izleri ve şans sahiplerinin özellikleri gözlenmiştir. Şimdi de hiçbir şekilde onun makbul düşünceleri ve şahane hareketleri, iyiliğin ve doğruluğun dışında olmaz. Onun böyle bir lütfiye bulunması, mübarek kalbimde ve aydınlık gönlünde yatan cömertlik duygularını açığa vurması, iyi ahlak ve olumlu davranış açısından şaşılacak ve beklenmedik bir durum değildir. Onun bana verdiğini burada hazır bulunanların ve devlet büyüklerinin şahitliğiyle kabul ettim ve onları tekrar kendisine iade ettim” dedikten sonra kendisini eğlenceye verdi. Bir süre sonra da toplantı sona ermiştir. Birkaç gün sonra I. Gıyaseddin Keyhüsrev *Malatya*'ya gitmeye karar verdi. Mugiseddin Tuğrulşah bunu duyunca 100 bin sikke, 30 baş katır, 30 baş seçkin at, 50 deve, 20 erkek köle, 10 cariyeye ile her cinsten eşya ve kumaş hazırlayarak, hazinedarı vasıtasıyla I. Gıyaseddin Keyhüsrev'e gönderdi. Sultan bu hediyeleri kabul etmek istemedi. Ancak Mugiseddin'in naipleri ve mutemetleri ısrar edince buna dayanamayarak kabul etmek zorunda kaldı ve minnettarlığını bildirdi.

³¹⁵ Aksarayî, s. 23-24.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Daha sonra Sultan, kardeşi Mugiseddin'i yanına çağırarak eğlence ve neşe vaktini kendisinin otağında geçirdiler. Ertesi gün Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev, kardeşi Mugiseddin'e altın işlemeli bir cübbe, şahane bir kemer ve padişahlara layık bir külahtan oluşan kıymetli hediyeler verdi. Sultan kardeşi vedalaştıktan sonra *Malatya*'ya doğru yola çıkmıştır. *Malatya*'dan da *Şam*'a giden I. Gıyaseddin Keyhüsrev, burada da aradığını bulamayarak *Diyarbakır*, *Ahlat* ve *Samsun* üzerinden *İstanbul*'a giderek Bizans imparatoruna sığındı. Böylece sultanın 9 yıl sürecek sürgün hayatı başlamış oldu.³¹⁶

Mugiseddin Tuğrulşah'ın *Elbistan* melikliği 1202 yılına kadar sürmüş ve bu tarihte Rükneddin Süleymanşah'ın *Erzurum*'u Saltuklulardan alması üzerine buraya nakledilmiştir. *Elbistan* ise doğrudan merkeze bağlanarak gönderilen valiler tarafından idare edilmeye başlanmıştır.

3.7. I.Gıyaseddin Keyhüsrev Zamanı (1205-1211)

1204'de Sultan II. Rükneddin Süleymanşah'ın ölümü ve yerine çocuk yaşta bulunan oğlu III. Kılıç Arslan'ın geçmesi üzerine *Kilikya* Ermeni Prensi II. Leon Selçuklu tabiiyetinden çıkarak Türk topraklarına saldırır. O, 1205'te *Göksun* ve buraya yakın bazı yerleri işgal ederek *Elbistan*'a kadar gelmiş ve Türkleri esir edip mallarını yağmalamıştı.³¹⁷ Hatta Ermeniler *Elbistan*'ı kuşatmışlardı. *Elbistan*'ın güneyinden *Fırat* Nehrine doğru akan *Göksu* Nehri'ni aşıp (*Nehrü'l-Ezrak*) halep taraflarına doğru inmişlerdi.³¹⁸ II. Leon, *Anadolu* ve *Surîye*'de saldırılarına devam ederek Aralık 1205-Ocak 1206'da *Antakya*'nın kuzeyindeki *Derbsâk*'ı ele geçirip yakmış ve halkını da esir etmişti. Bu tarafta Ermeniler ilerlemelerine devam ederek *Halep* yakınlarına kadar sokulmuşlar, bölgede yaşayan Türkmenleri öldürüp mallarını yağmalamışlardı. Bu defa da *Amik* Ovası'ndan kuzeye doğru yönelen Ermeni kuvvetleri *Maraş* yakınlarına kadar gelerek birçok yeri yağmalayıp bölge halkını esir edip bir kısmını da öldürmüşlerdi.³¹⁹ Ermenilerin ele geçirdiği *Halep* yakınındaki beldelerle *Antakya* yakınındaki *Derbsâk*, *Halep Eyyübî meliki* Melikü'z-Zâhir'in elindeydi. *Maraş* ve *Göksun* çevreleri ise Selçukluların elindeydi. Melikü'z-Zâhir Ermenilerin üzerine yürüdüyse de II. Leon onunla çatışmadan kaçmış ve elde ettiği ganimetlerle *Kilikya* 'ya dönmüştü.³²⁰

³¹⁶ İbn Bibi, C. I, s. 59-61.

³¹⁷ Simbat, s. 76; Ersan, s. 161-162; Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Rükneddin Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi* (1192-1211), Ankara 2006, s. 133

³¹⁸ Turan, s. 285-286.

³¹⁹ Kaya, s. 133.

³²⁰ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil Fi't-Tarih*, (*Büyük İslam Tarihi*), C. XII, (çev. A. Ağırakça, A. Özyayın), Bahar Yay., İstanbul 1987, s. 195-196; Ebû Şâme, *Zeylû'r-Ravzateyn*, (neş. es-Seyyid Aziz el-Attar el-Hüseynî) Darü'l-Ceyl, Beyrut 1947, s. 53.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Ermenilerin Selçuklu ve Eyyûbî topraklarına saldırıları bir türlü hız kesmiyordu. Bu saldırılar sebebiyle *Anadolu ve Suriye* şehirleri arasındaki ticaret yollarının güvenliği sarsılmış ve tüccarlar zarar etmeye başlamışlardı. II. Leon 1207-1208'de *Göksun* üzerinden *Elbistan'a* kadar ulaşmış, şehri kuşatmış fakat alamamıştı. Ancak bölgede önemli ölçüde tahribat ve yağmada bulunmuştu.³²¹

Kilikya Ermenilerinin *Göksun ve Elbistan'daki* tahribatları, arkasından da *Maraş'ı* yağmalayıp *Halep'e* kadar inmeleri sebebiyle Selçukluların Ermeniler üzerine bir sefer yapmaları zaruri hale gelmişti. I. Gıyâseddin Keyhüsrev onlara ağır bir darbe indirmek niyetindeydi. Bu amaçla Ermenileri iki ateş arasında bırakmak için *Halep Eyyûbî* hükümdarı Melikü'z-Zâhir'e ittifak teklif etti. Selçuklu sultanı Eyyûbî hükümdarına elçi yollayarak asker göndermesini istedi. Bunun üzerine Melikü'z-Zâhir Seyfeddin İbn Alemüddin ve İzzeddin Aybek komutasında bir ordu gönderdi. Birleşik Eyyûbî ve Selçuklu ordusu *Kilikya* Ermenilerinin üzerine yürüdü. Bu çatışmalar sırasında başta *Maraş ve* yakınında bulunan *Pertus Kalesi* olmak üzere birçok yer Ermenilerin elinden alındığı gibi bu kalenin senyörü olan Ermeni prensin oğlu Gregorie de esir edildi. Bilhassa *Maraş ve Elbistan* arasındaki dağlık bölgede bulunan *Pertus* kalesinin alınması, Ermenilerin morallerini bozdu. Bu arada kış ayları yaklaştığından dolayı sultan ertesi yıl yeniden sefer yapmak kaydıyla geri dönmüştü. Ermeni Prensi Leon ise Eyyûbî Melikleri el-Adil ve ez-Zâhir'e başvurarak barış istedi. I. Gıyâseddin Keyhüsrev, Müslüman esirlerin serbest bırakılması, tazminat ödenmesi ve *Halep* sınırlarına bir daha tecavüz edilmemesi şartıyla onun barış isteğini kabul etti. Bundan sonra Ermeni Prensi Selçuklu sultanına tabi olarak onun adına sikkeler kestirmiştir.³²² Ermenilerden alınan *Pertus Kalesi* de Nusretüddin Hasan Bey'e tevcih edilmiştir.³²³

1211 yılında I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Bizans İmparatoru Laskaris'le *Alaşehir'de* yaptığı savaşta şehit düşmesi üzerine Selçuklu tahtına hangi oğlundan geçeceği konusunda münakaşa çıkmıştı. Tahtın Namzedi sultanın üç oğlundan *Malatya* meliki İzzeddin Keykâvus mu, *Tokat* meliki Alâeddin Keykubâd mı yoksa *Koyluhisar* meliki Celaled-din Keyferidûn mu sultan olacaktı? İşte bu sırada ümeranın nüfuzlularından biri olan *Maraş* Emiri Nusretüddin Hasan Bey, İzzeddin Keykâvus tarafına ağırlığını koyarak onun sultan olmasını teklif etti. Bunun üzerine diğer beyler de onun teklifini kabul ederek I. İzzeddin

³²¹ Simbat, s. 76, Kaya, s. 134.

³²² Gorigoros Senyörü, s. 12; İbnü'l Verdi, *Tarihu İbni'l-Verdi*, C. II, Darü'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut 1996, s. 124; İbn Tagribirdi, *en-Nücumü'z-Zâhire*, C. VI, s. 168; İbn Furat, *Tarihu İbni'l-Furat*, C. IV-V, (neş. Hasan Muhammed eş-Şem'a), Bağdad, 1970, s. 260; Turan, s. 286-287; Ali Sevim, s. 34; Kaşgarlı, s. 112; Ersan, s. 163-164; Kaya, s. 134.

³²³ Turan, s. 286.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Keykâvus'u sultan yaptılar.³²⁴ Böylece başta *Maraş* emiri Nusretüddin Hasan Bey olmak üzere ümeranın çoğunluğunun desteğini elde eden I. İzzeddin Keykâvus sultanlık yarışını kazanmış oldu.³²⁵ I. İzzeddin Keykâvus'un tahta çıkmasında büyük rol oynayan Nusretüddin Hasan Bey onun zamanında *Maraş* emirliğine devam etmiştir.

I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in oğlu I. Alâeddin Keykubâd mağlubiyeti kabul etmeyen bir mizacı sahipti. Bundan dolayı ağabeyinin sultanlığına karşı çıkarak *Kayseri*'de onu kuşattı. I. Alâeddin Keykubâd *Erzurum* meliki amcası Muğîseddin Tuğrulşah ve *Kayseri*'yi vermeyi vaat ettiği *Kilikya* Ermeni prensi II. Leon'nu da yanına alarak sultana karşı harekete geçmişti. Ayrıca bazı ileri gelen ümeradan da ona destek vardı. I. İzzeddin Keykâvus kendisine karşı oluşan bu ittifakı yanına aldığı Mübârizüddin Çavlı, Zeyneddin Beşâre, Mübârizüddin Behramşah, Celâleddin Kayser ve Nusretüddin Hasan Bey gibi ileri gelen komutanları sayesinde bertaraf etmeyi başardı. Ermeni prensine para, erzak ve ülkesine I. İzzeddin Keykâvus'un saltanatı boyunca dokunmayacağına dair bir ahitname verilerek, onun I. Alâeddin Keykubâd'a verdiği destek kesildi. Kendi hâkimiyet sürdüğü *Erzurum*'un tehdit altında olduğunu iddia eden Muğîseddin Tuğrulşah da I. Alâeddin Keykubâd'ı yalnız bıraktı.³²⁶ Bunun üzerine I. Alâeddin Keykubâd ağabeyini kuşattığı *Kayseri*'yi terk ederek *Ankara*'ya çekildi. Daha sonra da burada yakalanarak *Minşar Kalesine* bir müddet sonra da başka bir kaleye nakledilerek ağabeyi ölünceye kadar hapiste tutuldu. I. İzzeddin Keykâvus kardeşinin tehlikesini bertaraf ettikten sonra ümerasına *iktâlar* dağıttı. Kendisine yaptığı yardımlardan dolayı Mübârizüddin Çavlı'ya *Elbistan* şehri iktâ edildi.³²⁷ *Maraş*'ta ise Nusretüddin Hasan Bey emirliğine devam etti.

³²⁴ Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, Ankara 1997, s. 21.

³²⁵ Meşhur Selçuklu tarihçisi İbn Bibi, Nusretüddin Hasan Bey'in Selçuklu ümerası arasında ne kadar büyük bir itibar sahibi olduğunu şöyle anlatmaktadır. "... yüzü goncadan daha güleç, eli yağmur bulutundan daha cömert, ihtiyaç gecelerinin karanlığında sıradan ve seçkin kimselerin dünyasında ay ışığı gibi parlayan, sahip olduğu toprak parçasının darlığına rağmen kalbi denizden daha geniş, dergahi cennet bahçesi kadar güzel ve huzur verici, devletin alnında Feridun (İran efsanelerinde ve Şehnâme'de geçen yiğitliğiyle tanınmış padişah)'un büyüklüğü ve Kisra (Sasani Padişahı Hüsrev-i Anuşirvan'ın lakabı)'nın haşmeti bulunan, hiç kimsenin nimetlerinden faydasız kalmadığı, kendisine başvuran hiçbir düşkünün ebedî bir refaha kavuşmadan yanından ayrılmadığı, bu dünyadan kazandığı şöhrete hiçbir padişahın ve sultanın sahip olmadığı *Maraş Meliki Emir Nusretüddin el-Hasan b. İbrahim*'in -Allah adını her zaman dünyada iyilikle anılmasını sağlasın, onu ahrette en yüksek derecelere yükseltsin-şahadet parmağı soylu meliklerin ileri gelenlerinden, sultanın çocuklarının büyüklüğünden olan Melik İzzeddin Keykâvus'un seçkin adının üzerine kondu..." Bkz. İbn Bibi, *el-Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie (Selçuk Name)*, (çev. Mürsel Öztürk), C. I., Ankara, 1996, s. 133.

³²⁶ Koca, s. 22-23.

³²⁷ İbn Bibi, II, s. 139; Koca, s. 24.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

I.İzzeddin Keykâvus 1216'de *Antalya* 'yı yeniden fethetti. Yukarıda bahsi geçtiği gibi bu sırada *Antalya* 'da *Maraş* Emiri olarak adı geçen, fakat hiçbir zaman emirliğinin başına geçemeyen Melik İbrahim b. Hüsameddin Hasan'ın sultana karşı itaatsizlik içinde olduğu görülmektedir. Ancak burada bir netlik yoktur. Melik İbrahim Rumlarla birlikte sultana direnen bir kişi miydi, yoksa onların eline esir mi düşmüştü? Görünen o ki her ne şekilde olursa olsun oğlu *Maraş* emirliğinde bulunan Melik İbrahim *Antalya* tarafında bulunmaktaydı. *Antalya* 'nın Rumlardan alınması sırasında 30 kadar adamı ile bir dağa sığınmış olan Melik İbrahim sultanın gönderdiği adamlar tarafından yakalanıp huzura getirilir ve affedilir. Hattâ sultan ona birkaç kasabanın idaresini vererek gönlünü aldı.³²⁸ Selçuklulara karşı direndiği görülen ve yakalandıktan sonra da affedildiği belirtilen Melik İbrahim ile sultanın arasının açık olduğu anlaşılmaktadır.

Ermeni Prensi II. Leon, Selçuklu ordusunun *Antalya* 'yı fethi sırasında, Türk topraklarına karşı saldırıya geçmiş ve bazı yerleri işgal etmişti. I. İzzeddin Keykâvus, *Antalya* 'nın fethini müteakip Ermenileri cezalandırmak için *Maraş* 'a hareket etti (1216). İbn Tagribirdî, *Halep Eyyûbî hükümdarı* Melikü'z-Zâhir'in de Ermenilerin üzerine sefere çağrıldığını, ancak onun Selçukluların *Halep* 'i alma ihtimaline karşı katılmadığını yazmaktadır.³²⁹ Sultan kendi *Maraş* üzerinden *Kilikya* 'ya girmeyi, Eyyûbîlerin ise *Antakya* üzerinden *Çukurova* 'ya saldırmasını planlamıştı. Ancak *Kahire* Eyyûbî hükümdarı ve amcası Melikü'l-Adil'in girişimlerinden dolayı Melikü'z-Zâhir Selçuklulara yardım etmedi. Bu arada Ermeniler de kıymetli hediyelerle Eyyûbîleri Selçuklulara yardımdan alkoymak istemişlerdi.³³⁰

I. İzzeddin Keykâvus'un Eyyûbîlerden yardım alamayınca tek başına Ermenilerin üzerine yürümeye karar verdiğini görüyoruz. Sultan ordunun *Kayseri* 'nin doğusunda *Zamanlı Kalesi* yakınlarında bulunan *Yabanlı Ovası* 'nda toplanmasını emretti. *Maraş* Emiri Nusretüddin Hasan Bey'e de haber gönderilerek Ermenilere karşı harekete geçmesini istendi. Sultan, *Maraş* Emirini daha önce Eyyûbîleri Ermenilerin üzerine saldırtmayı düşündüğü *Antakya* taraflarına gönderdi. Nusretüddin Hasan, *Maraş* 'tan yola çıkarak *Amik Ovası* 'nı boydan boya geçerek *Halep* Eyyûbîlerine bağlı olan fakat içinde Ermenilerin yaşadığı *Balat* 'ı kuşattı. Kale şiddetli bir muhasara ile ele geçirilerek Ermeniler cezalandırıldı.³³¹ *Maraş* Emirinin *Balat* 'ı alarak içindeki ahaliyi cezalandırdığı haberi Ermeniler tarafından *Halep* 'e ulaştırılınca, Melikü'z-Zâhir bu durumdan endişe duymuştu. O, Selçukluların gerçek niyetinin *Suriye* toprakları olduğunu zannetmişti. Bunu haklı çıkaracak işaretler de

³²⁸ Turan, s. 311; Koca, s. 37-38.

³²⁹ İbn Tagribirdî, VI, 188.

³³⁰ Koca, s. 40.

³³¹ Turan, s. 313.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

yok değildi. Ancak, I. İzzeddin Keykâvus Ermenilerin *Balat*'ı bir üs olarak kullandıklarını, Müslüman tüccarlara saldırarak mallarını yağmaladıklarını ve ele geçirdikleri malları burada sakladıklarını, ayrıca onların *Kilikya* Ermenilerine yardım ettiklerini ve bundan dolayı da *Maraş* Emirinin *Balat*'a girmesini istediğini ifade etti. Selçuklu sultanı, Melikü'z-Zâhir'in gönlünü almak için ondan özür bile diledi.³³²

3.7.1. Çinçin Kalesi'nin Fethi

Çinçin Kalesi Göksun ile *Andırın* arasında bulunmaktadır. I. İzzeddin Keykâvus Ermenilerin elinde bulunan kaleler üzerine sefere çıktı. *Balat*'tan dönen *Maraş Emiri* Nusretüddin Hasan Bey de bu sefere iştirak etti. Selçuklu kuvvetleri sefer hazırlıklarını *Yabanlu Ovası*'nda yaptıktan sonra Ermeni sınırını *Kösi-dere*³³³ ve *Gökerin*³³⁴ üzerinden geçerek *Göksun*'a³³⁵ uğrayıp *Çinçin*³³⁶ *Kalesi*'ni kuşattı. Mancınıklar kurularak kaleye ve şehre taşlar fırlatıldı. Çaresiz kalan kale halkı sultanın teslim teklifine üç günlük mühlet isteyerek cevapladılar. Eğer bu sürede II. Leon'dan yardım gelmezse hiçbir şart ileri sürmeden teslim olacaklarını bildirdiler. Bunun üzerine sultan kaleye taş

³³² Koca, s. 41-42; Ersan, s. 169.

³³³ *Kösi-dere*: Köstere diye bilinen yer, Kayseri'ye bağlı şimdiki Tomarza kazasının bulunduğu bölgenin adıdır.

³³⁴ *Gökeri*, *Göğeri*, *Gökerni* gibi okunan burası Köstere'nin merkezi olan Tomarza'nın kuzey doğusunda bulunan bir yerin adıdır. Burada Ermenilere ait bir manastır da bulunmaktaydı.

³³⁵ Kaynaklarda açıkça belirtilmesi de Selçuklu ordusu Göksun üzerinden Ermenilerin elinde bulunan topraklara girmiştir. Süryani Mihail'in eserine eklemeler yapan adı bilinmeyen bir müstensih 1218 olarak verdiği I. İzzeddin Keykâvus'un Ermeniler üzerine düzenlediği sefer sırasında Selçuklu ordusunun Geben'e ulaşmadan önce Kogison'a geldiğini yazmaktadır. Bkz. Süryani Mihail, 296.

³³⁶ *Çinçin*: Burası Andırın'ın Geben kasabası ile Göksun'un Değirmendere kasabası arasında bulunan ve Çamurlu köyüne yakın, halen köylülerin "*Çinçin Boğazı*" olarak adlandırdıkları geçidin adıdır. Ancak burada bir kale kalıntısı olmamakla birlikte köylüler bir takım yerleşim harabelerinin bulunduğunu ifade etmektedirler. Daha sonra Alâeddin Keykubâd da Çinçin üzerinden Ermenilerin üzerine yürümüş ve bu kaleyi ele geçirmişti. Mustafa Onar'ın, *Kuruluşundan Kurtuluşuna Bağlantıları ile Saimbeyli*, adlı eserinin 24. sahifesinde de Çinçin Kalesi'nin yeri Geben ile Değirmendere arasında gösterilmiştir. Bu değerli araştırmacı önemli bir yanlışı da düzeltmiştir. Bundan dolayı onu kutlamamak elde değildir. Bu konuyu anlatan birçok araştırmacı doğal olarak mevki bilmedikleri için ana kaynaklardaki hataları tahmin edememişlerdir. Çinçin olarak okunan yer Hancin, Kancin olarak okunan yer ise Hacin'dir. Texier Çinçin'in Göksun yakınlarında Toroslar'ın doğu yamacında yapılmış dikkat çekici bir yer olduğunu yazmaktadır. Eskiden Göksun Maraş yolu Değirmendere üzerinden geçip Çinçin Boğazı denilen yer üzerinden Çukurhisar'ı takip ederek Fırız üzerinden geçirdi. I. Haçlı Seferi'nde ordunun esas kısmı bu yolu takip etmişti. Bkz. Charles Texier, *Küçük Asya*, C. III, (çev. Ali Suat), (haz. Kâzım Yaşar Kopraman, Musa Yıldız), Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yay., Ankara 2002, 140-141; Mustafa Onar, *Kuruluşundan Kurtuluşuna Bağlantıları ile Saimbeyli*, Adana Valiliği Yay., Adana 2002, s. 24.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

atan mancınıkların durdurulmasını istedi. Kale halkı Ermeni prensine başvurmuş, o ise kendi başının çaresine düştüğü için yardıma gelemeyeceğini ve dilediklerini yapmakta serbest olduklarını bildirmişti. Bu durum üzerine *Çinçin* halkı sultana haber göndererek canlarına, aile ve çocuklarına dokunulmaması şartıyla kaleyi teslim edeceklerini bildirdiler. Sultan *Çinçin Kalesi'nin* âmânla teslim edildiğine dair bir ferman hazırlattı. Kale halkı gönderilen ferman üzerine huzura geldiler. Bu arada kale kapıları açılarak Selçuklu sancağı kale burçlarında dalgalandırılmıştır. Divan naipleri kaleye çıkarak ele geçirilen silah, zahire ve diğer eşyanın durumuna bakarak ihtiyaç olduğu kadarını aldılar. Kaleye muhafızlar ve kale komutanı konulduktan sonra fetih tamamlanmış oldu.³³⁷

3.7.2. Haçin Kalesi'nin Fethi

Haçin Adana'nın Saimbeyli kazasının eski adıdır. Çinçin Kalesi'nin fethedilmesinden sonra Selçuklu ordusu *Haçin Kalesi'ni* kuşattı. Kalenin etrafına mancınıklar kurularak içeriye güllerle yağdırıldı. Ayrıca *Antalya'nın* fethinde çok iş gören ve üzerine 10 kişinin çıkabilirdiği geniş ve yüksek merdivenler de kalenin duvarlarına yanaştırılmıştı. Selçuklu ordusunun bu şiddetli kuşatmasına rağmen içeridekilerin de aynı şekilde bir direniş yaparak kolayca pes etmeyecekleri anlaşılmıştı. Bu arada Selçuklu kuvvetlerinin üstünlüğü, taş atan mancınıkların ve okçuların ok atışları, içeridekilerin dışarı çıkmalarına engel oluyordu. Selçuklu askerleri yüksek merdivenlerin yardımı ile kaleye girmeyi başarıp kapısını açmışlar ve içeridekileri etkisiz hale getirip teslim almışlardı. Sultan kaleye komutan (dizdar) ve muhafızlar tayin etti.³³⁸

3.7.3. Geben Kalesi'nin Kuşatılması

Geben günümüzde bir kasaba olup *Andırın* ile *Göksun* arasındadır. *Haçin Kalesi'nin* fethinden sonra sıra *Geben Kalesi'ne* gelmişti. Selçuklular ile Ermeniler arasında en şiddetli çatışma burada vuku'a geldi. *Maraş Emiri* Nusretüddin Hasan Bey de yanında olduğu halde *Geben Kalesi* üzerine yürüyen sultan I. İzzeddin Keykâvus burada sert bir direnişle karşılaştı. Bu sırada yaşlanmış ve hasta bir durumda olan *Ermeni prensi* II. Leon ise ordusunun başına Baron Konstantin'i tayin etmişti. Bu adam ve diğer Ermeni iler gelenleri *Geben Kalesi'nin* üzerinde bulunan bir dağın başındaki *Şoğagan* Manastırı'nda karargâh kurup, Selçuklu ordusunu beklemeye başlamışlardı. Sultan 3000 seçme askerle Emir-i Meclis Mübârizüddin Behramşah'ı öncü birliklerin başında Ermenilere karşı gönderdi. İki Türk askeri ise Ermeniler hakkında keşif yapmaya çalışırken pusuya düştüler. Atlarından düşürülen bu askerler yakında bulunan bir köprüye sığınmışlardı. Burası *Geben Kalesi* yakınından akan ve *Ceyhan'a* dökülen *Körsulu Çayı* üzerindeki bir köprü olmalıdır. Ok, kılıç ve gürzleriyle kendilerini savunmaya çalışan

³³⁷ İbn Bibi, I, s. 184-185; Koca, s. 42.

³³⁸ Koca, s. 43.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

bu askerlerin durumu haber alınınca onlara yardım amacıyla 100 seçme süvari gönderildi. Bu durum Mübârizüddin Behramşah'a da bildirildi. Yeri tespit edilen Ermeni ordusunun durumu sultana iletilmiş ve neticede sultan ordunun harekete geçmesini emretmişti. Sultanın saldırı emrini çavuşlar, Türkçe olarak askerlere duyurmuşlardı. Selçuklu ordusu *Melheme Ovası*'nda³³⁹ merkez, sağ ve sol kol olmak üzere üçlü savaş düzenine geçmişti. Diğer taraftan Ermeni güçleri de ovaya inmişti. İki taraf arasında devam eden şiddetli çatışmada Mübârizüddin Behramşah sultanın gelmesini beklemeden ileri atılmış ve kıyasıya bir çatışma başlamıştı. Bu arada çatışma alanına yetişen sultan, *Geben Kalesi*'nin de şiddetli bir şekilde kuşatılmasını istemişti. *Haçin Kalesi*'nin kuşatılmasında olduğu gibi mancınıklar ile *Geben Kalesi*'nin içine güller yağdırılmaya başlanmıştı. Kalenin *senyörü* Baron Leon ile kalenin içinde bulunan diğer Ermeni şefleri ani bir çıkış hareketiyle Selçuklu ordusunun saflarını yararak mancınıkları yakıp kaçtılar. Bunun üzerine I. İzzeddin Keykâvus kaleyi kuşatmaktan vazgeçerek onları takip etmek için ovaya indi ve *İzdi*'de³⁴⁰ Ermeni orduları başkumandanı Konstantin ile bir meydan savaşına tutuştu. Selçuklu ordusu süratli bir çevirme hareketi ile Ermenileri kısaç içine aldı. Daha sonra Ermeni başkomutanı olan Baron Adan, Selçuklu ordusunun fazlalığı yüzünden Konstantin'e yardım edemedi. Ermeni ileri gelenlerinden Kyr İsak (Gersak), Vasil (Azil), Oksentz ve bazı komutanlar esir edildiler. Bu arada Mübârizüddin Behramşah Ermenilerle kahramanca vuruşup, Baron Konstantin'i yere düşürüp esir almıştı. Yine Oşin ve Noşin adlı baronlar da esir alınarak bütün esirlerle birlikte sultanın huzuruna gönderildi. İki taraf arasındaki çatışma sabahtan akşama kadar devam etti. Gece olunca Ermeniler karanlıktan faydalanıp kaçtılar. Ermeni ordusunun geri kalan kısmı tamamen imha edildi. Bundan sonra Ermeniler takibe alınmış ve yakalananlar da ağır bir şekilde cezalandırılmıştır. *Geben Kalesi* alınamamakla birlikte Selçuklular Ermenilere karşı büyük bir zafer kazanmışlardı. Sultan, orduya kış ayları yaklaştığından ertesi yıl yeniden sefere çıkmak amacıyla *Kayseri*'ye dönme emri verdi. I.İzzeddin Keykâvus'un amacı Ermeni meselesini tamamen çözmekti. Ermeni prensi sultanının kararlılığını görünce barış istemek zorunda

³³⁹ *Melheme Ovası*: Burası Geben kalesinin aşağı tarafında olup Azgıt kalesinin kuzeydoğusunda bulunan ve şimdi yöre halkının Mehelepçik (Mehlepçik) dedikleri ovanın adıdır. Mehelep ya da Mehlep adı verilen ağaç bir meyve çeşidi olup kiraza benzemektedir.

³⁴⁰ *İzdi*: Şeklinde kaynaklarda yazılı olan bu yerin de Geben ile Andırın arasında Azgıt kalesi olması lazımdır. Burada bulunan bir ovaya hâkim olan bu kale de Geben üzerinden geçen ticaret yolu üzerinde bulunmaktaydı. Urfalı Vahram vakayinamesini Türkçeye çeviren Andreasyan burasının Yezidler köyü olduğunu şöyle de söz konusu bölgede böyle bir köy bulunmamaktadır. Bkz. *Urfalı Vahram Vekâyinâmesi*, s. 79, Andreasyan'ın notu.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

kalmış ve Selçuklulara tabi kalacağına dair yemin etmişti.³⁴¹ Bunun üzerine Sultan Ermenilerin barış ve tabiiyet teklifini kabul etti. Yapılan anlaşma gereğince Ermenilerden fethedilen *Haçin, Çinçin, Geben, Kaleleri ile* etrafındaki topraklar onlara iade edilirken, daha önce onların işgal ettikleri *Ulukışla, İsovra Çayı ve Lozad (Lauzad)* geçidi gibi yerler Selçuklulara teslim edildi. Ermenilerle Selçuklular arasında anlaşmanın yapılması ile kervan yolları açılmış ve iki tarafın tüccarları gelip gitmeye başlamışlardı.³⁴²

I. İzzeddin Keykavus'un Ermeniler üzerine düzenlediği bu sefer esnasında Selçukluların eline önemli ölçüde ganimet geçmiştir. Bu elde edilen ganimetlerin fazlalığından *Kayseri'de* bir baş sığır ve at iki dirheme, beş altı baş koyun bir dirheme, bir Ermeni erkek kölesi ve cariyesi ise 50 akçeye satılmıştır. *Kayseri'ye* zaferle ulaşan ordunun gelişinden dolayı şehirde şenlikler yapıp, başarı kazanan beylere hediyeler verilip, *iktâlar* dağıtılmıştır. Ayrıca sultan başarısından dolayı Mübârizüddin Behramşah'a kendi elbisesini giydirip onu beylerbeyi rütbesine çıkarmıştır.³⁴³

Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Bey, I. İzzeddin Keykâvus'un 1218'de düzenlediği *Halep* seferine de katıldı. *Halep* hükümdarı Melikü'l-Zâhir'in ölümü üzerine yerine üç yaşındaki oğlu Melikü'l-Azîz geçirilmişse de asıl iktidar onun atabeyliğine getirilen Şihabeddin Tuğrul'un elindeydi. Ona muhalif bazı komutanlar I.İzzeddin Keykâvus'a başvurarak *Halep'e* davet ediyorlardı. *Dımaşk* Eyyûbî hükümdarı Melikü'l-Eşref ve diğer Eyyûbî melikleri de *Halep'i* ele geçirmek istiyorlardı. I. İzzeddin Keykâvus da fırsatı değerlendirmek üzere bu şehir üzerine sefere çıkmaya karar verir. Bu amaçla o, Selahuddin Eyyûbî'nin oğlu *Samsat* hükümdarı Melik'ül-Efdal ile ittifak yaptı. *Halep* ve kuzeyindeki şehirler alındığı takdirde ona verilirken, *Urfa ve Harran* bölgesi de Selçuklulara bırakılacaktı. Böylece Selçuklular *Güneydoğu Anadolu* bölgesine, *el-Cezire'ye* doğru yayılırken, *Halep* de kendilerine tabi Melikü'l-Efdal'in olacaktı.³⁴⁴

I.İzzeddin Keykâvus *Halep* seferine çıkmaya karar verince *Maraş* Emiri Nusretüddin Hasan Bey'e de haber vererek hazırlanmasını istedi. Sultanın bu seferinde merkezden gelen kuvvetler, doğudan gelen güçler ve Türkmenlerin yanında en büyük rolü *Maraş* Emiri Nusretüddin Hasan Bey üstlenmişti.³⁴⁵ Sultan ona gönderdiği mektupta kendisi o bölgeye gelinceye kadar, bütün maiyetiyle birlikte, eski kuvvetlerine ilave olarak yeni asker temin etmesini, piyade ve süvari-

³⁴¹ İbn Bibi, II, s. 180-184; Gorigoros Senyörü, s. 14; Turan, s. 314-315; Sevim, s. 35; Cahen, s. 132; Koca, s. 42-44.

³⁴² Gorigoros Senyörü, s. 15; Koca, s. 46.

³⁴³ İbn Bibi, I, s. 188, Koca, s. 45, Ersan, s. 170.

³⁴⁴ Koca, s. 47-41.

³⁴⁵ Cahen, s. 74.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

leri hazırlamasını, vergileri toplamasını, silah ve mancınıkları hazırlayarak kuşatma aletlerini de temin etmesini istemişti. Ayrıca *Sivas* ve *Malatya* valileri ile uç beylerine de haberler gönderilerek bilhassa *Suriye* seferine okçu ve süvari birliklerinin katılmasını temin etmeleri istendi. Bu arada *Yabanlu Ovası*'nda toplanan ve alışveriş yapan komutan ve yiğitlere de *Elbistan Ovası*'nda toplanmaları emredildi.³⁴⁶ İbn Bibi'nin yazdığına göre bu sırada *Maraş*'ta önemli ölçüde Selçuklu askeri ve mühimmatı konuşlandırılmıştı. *Suriye* seferine çıkacak ordunun *Elbistan Ovası*'nda toplanması ve savaş hazırlıklarını tamamlaması 20 gün sürmüştü. I. İzzeddin Keykâvus da *Elbistan'a* gelmiş olup, burada savaş meclisleri kurulup eğlenceler düzenleniyordu. Askerleriyle birlikte buraya gelen bütün emirler sultana bağlılıklarını yenilediler. Sultan da onlara fethedeceği toprakların dağıtımını yaptı.

Sultan *Halep'e* gidilecek en kestirme yoldan geçilmesini istiyordu. *Halep'e* giden en kısa yol da *Akçaderbend* üzerinden geçendi. Ancak Selçuklu ordusunun hangi yolu takip ettiği kesin belli değildir. Tahminlere göre ordu *Elbistan-Akçaderbend-Hades* yolunu takip ederek *Halep* Eyyübîlerine bağlı Marzuban'a ulaşmıştır. Fakat kaynaklar çok iyi bilinen bir geçit olan *Akçaderbend'den* bahsetmezler. Diğer bir yol ise *Elbistan-Zibatra (Doğanşehir)* ve *Malatya* üzerinden geçendi. Ancak çok uzun olan bu güzergâhın takip edilmesi mümkün görünmemektedir. Çünkü sultan bir an önce ve en kestirme yoldan *Halep* üzerine yürünmesini istemişti. Sultanın *Suriye* seferini anlatan kaynakların Ortaçağların en iyi bilinen geçitlerinden biri olan *Akçaderbend'in* adını zikretmemeleri bir hayli ilginçtir.

Elbistan'dan çıkıldıktan sonra Selçuklu ordusu *Marzuban*³⁴⁷ Kalesi'ne gelerek burayı kuşatır. Çok hazırlıklı ve donanımlı olan Selçuklu ordusu beraberlerinde getirdikleri kale deliciler ve okçuların yardımı ile üç gün içinde bu kaleyi fethettiler. İbn Bibi, *Maraş* hükümdarı olarak nitelediği Nusretüddin Hasan Bey'in *Marzuban'ın* fethedilmesinden sonra büyük bir ordu, çok sayıda eşya ve teçhizatla sultanın huzuruna geldiğini, bundan dolayı sultanın çok memnun olduğunu ve ona iltifatlar ederek sevgi gösterdiğini belirtmektedir.³⁴⁸ Sultanın kumanda ettiği esas kuvvetler *Elbistan'da* toplanıp Eyyübîlerin üzerine yürürken yapılan plan üzerine *Maraş* Emiri de *Ayıntab* üzerinden geçerek *Marzuban'da* orduya katılmıştı.

Selçuklu ordusu *Marzuban'ın* fethinden sonra Eyyübîlere bağlı bir kale olan *Raban'a*³⁴⁹ geldi. Burası derhal kuşatılarak mancı-

³⁴⁶ İbn Bibi, II, s. 204.

³⁴⁷ *Marzuban*: Gaziantep ilinde kuzeyinde ve Fırat'ın kollarından biri olan Marzuban çayı kenarında tarihi bir kale olup bugünkü Yavuzeli ilçesidir.

³⁴⁸ İbn Bibi, II, 204-205; Koca, s. 53.

³⁴⁹ *Raban*: Fırat'ın batısında tarihi bir kale ve şehir adı olup bugünkü Gaziantep'in Araban ilçesi.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

nıklarla dövülmeye başlandı. Halk feryat u figanla sultandan aman dileyerek kaleyi teslim etti. Yapılan anlaşma gereği *Raban Kale'si Samsat* hükümdarı Melikü'l-Efdal'e verildiyse de daha sonra onun Selçuklu ittifakından ayrılması üzerine *Maraş* emiri Nusretüddin Hasan Bey'in adını bilmediğimiz bir damadına verilmişti.³⁵⁰ Diğer kaynaklardan farklı olarak Ebü'l-Ferec, I. İzzeddin Keykâvus'un *Ayıntab*'ı alıp sonra *Tel-Bâşir'e* yürüdüğünü haber vermektedir.³⁵¹ *Marzuban ve Raban'dan* ise hiç bahsetmemektedir.

I.İzzeddin Keykâvus kendisine katılan Melikü'l-Efdal ile birlikte *Halep* Eyyübîlerinin elinde bulunan *Tel-Bâşir* Kale'sine gelerek orayı kuşattı. Kale komutanı ve halk savunmaya geçmişti. *Derbsâk Bey'i* Alemeddin Kayser ve *Behinsi Bey'i* Necmeddin Altunboğa da Selçuklu sultanına iltihak ederek onu güçlendirdiler. *Tel-Bâşir* on gün kuşatma altında tutuldu. Ancak şiddetle direnişe devam ediyordu. Gerek muhasırlar ve gerekse içindikiler çok fazla kayıp vermişlerdi. Bunun üzerine sultan öfkeye kapılarak kale etrafındaki bütün bağ ve bahçelerin tahrip edilmesini ve ağaçları kesilmesini emretti. Bu durumdan rahatsız olan ahali kale komutanının huzuruna çıkarak aman dilenmesini istediler. Bunun üzerine kale komutanı Bedreddin Doldurum İbn Bahaeddin Yarukî çaresizlik içinde kaleyi sultana teslim etmek zorunda kaldı. Kendisine *Elbistan*'ın kuzeybatısında bulunan *Hunî vilayeti* (*Arıtaş*) iktâ olarak verilerek oraya gönderildi. Bu arada ordunun zahire ve mühimmatı azalmış olmalı ki *Malatya ve Elbistan* naiplerine haber salınarak en kısa zamanda 200 araba zahire ve teçhizat göndermeleri emredildi. Fethedilen *Tel-Bâşir* Kalesi'nin komutanlığına ise Nusretüddin Hasan Bey'in adı bildirilmeyen bir kardeşi getirildi. Yanına asker ve muhafızlardan başka, emin ve seçkin sipahiler de verildi.³⁵² Claude Cahen, Sultan I.İzzeddin Keykâvus'un *Suriye'nin* kuzeyindeki bu başarılarını *Maraş* emiri Nusretüddin Hasan Bey'in askerlerine borçlu olduğunu ifade etmektedir.³⁵³

I.İzzeddin Keykâvus, *Halep'e* doğru yaklaştığında Selçuklulara karşı bir komponun hazırlanmış olduğunu öğrendi. *Samsat* Hükümdar'ı Efdal ele geçirilen *Raban ve Tel-Bâşir* gibi kalelerin kendisine verilmemesinden endişe ederek sultanla yaptığı ittifakı bozduğu gibi karşı tarafa da geçmişti.³⁵⁴ Böylece bütün Eyyübî melikleri Selçuklulara karşı birleşmiş oldu. Bu arada Eyyübî casusları bazı Selçuklu komutanlarına sanki önceden haberleşmiş gibi sahte mektuplar yazarak, bunların Selçuklu askerlerinin eline geçmesini sağladılar.

³⁵⁰ İbn Bibi, II, s. 53.

³⁵¹ Ebü'l-Ferec, II, s. 501.

³⁵² İbnü'l-Esir, XII, s. 303; İbn Bibi, II, s. 207; Koca, s. 54.

³⁵³ Cahen, s. 132.

³⁵⁴ Ebü Şâme, s. 109; İbnü'l-Esir, XII, s. 302; Faruk Sümer, "Keykâvus I", *DİA*, C. 25, İstanbul 2001, s. 353.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Böylece Selçuklu komutanları güya Eyyûbîlerle gizlice anlaşmış gösterildi. Oysa bu hileden ne sultanın ne de komutanların haberi vardı.³⁵⁵ Bir yandan Melikü'l-Efdal'in ittifaktan ayrılması diğer yandan da bu komplolar sultanı zor durumda bıraktı. Ayrıca iki taraf arasında başlayan öncü çarpışmaları da Selçuklular kaybetti. Mübârizüddin Behramşah gibi büyük bir komutan esir düştü. Bunun üzerine sultan daha fazla zayıat vermemek için geri çekilmeye karar verdi. Selçuklu ordusunun *Elbistan*'a doğru geri çekilmesi üzerine Melikü'l-Eşref karşı saldırıya geçerek daha önce Selçuklular tarafından fethedilen *Raban*, *Tel-Bâşir* ve *Marzuban* gibi kaleleri birbiri peşi sıra aldı. Bu kalelerin sahipleri ve savunular başta Nusretüddin Hasan Bey'in damadı ve kardeşi olmak üzere geri çekilmişler ve savaşmamışlardı. Daha fazla ilerlemeyi tehlikeli gören Eyyûbî hükümdarı Melikü'l-Eşref esir edilen başta Mübârizüddin Behramşah olmak üzere Selçuklu komutanlarını serbest bırakarak *Halep*'e geri döndü. I. İzzeddin Keykâvus ise *Elbistan*'a gelerek ordugâhını daha önce olduğu gibi burada kurdu. O, *Halep* seferinin bir muhasebesini yaparak başarısızlığın ve yenilginin nedenlerini araştırdı. Bu arada *Tel-Bâşir*, *Raban* ve *Marzuban* gibi şehirleri savunmak için bıraktığı komutanlar da Eyyûbîler karşısında direnmeyerek sultanın ardından *Elbistan*'a ulaşmışlardı. Bu komutanlar arasında *Maraş* Emiri Nusretüddin Hasan Bey'in damadı olan *Raban Kalesi* sahibiyle, kardeşi olan *Tel-Bâşir Kalesi* sahibi de bulunuyordu. Sultan hiç acımadan en yakın adamı olan ve kendisini tahta çıkaran Nusretüddin Hasan Bey'in akrabaları olan bu beyleri savunma yapmadan çekildikleri için idam ettirdi.³⁵⁶ Onların idam edilmeyip bir kulübenin içinde yakılan komutanlar arasında bulunduğu da iddia edilmektedir.

3.7.4. Yanmışlar Mescidi (Mescid-i Sûhtegân)

Beklenmeyen bu yenilgi üzerine I.İzzeddin Keykâvus kızmış, kimse onu sakinleştirememiş ve hattâ teskine cesaret bile edememişti. Sultan, Eyyûbî casusları tarafından yazılan mektupları bir bir komutanların önüne atarak onlardan hesap surdu. Yukarıda değinildiği gibi onların hiçbirinin mektuplardan haberi yoktu. Sultan suçu ve ihmali olduklarını düşündüğü komutanları toplayarak küçük bir kulübeye hapsetti. Bu kulübenin etrafına odunlar yığıdırıp daha sonra ateşe verirdi. Dışarı çıkarak kurtulmak isteyenler zorla buraya geri sokuldu. Bu suçsuz komutanların hepsi feryatlar içinde diri diri yakıldılar. Sultan daha sonra bu yaptıklarından pişman olup büyük ıstırap duymuş ve bu kulübenin olduğu yere bir mescit yaptırmıştır. *Yanmışlar Mescidi* (*Mescid-i Sûhtegân*) olarak bilinen bu yer uzun yıllar *Elbistan* halkının hafızalarında yer etmiştir.³⁵⁷ Dönemin muasır müellifi ve İslam tarihçisi

³⁵⁵ Koca, s. 56.

³⁵⁶ İbnü'l-Esir, XII, s. 304; İbn Bibi, II, s. 213.

³⁵⁷ Ebü'l-Ferec, II, s. 501; İbn Bibi, II, s. 213; Koca, s. 59.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

İbnü'l-Esir, I. İzzeddin Keykâvus'u komutanlarına reva gördüğü bu davranışından dolayı ağır bir şekilde suçlar.³⁵⁸

I.İzzeddin Keykâvus, uzun yıllardan beri *Maraş* emirliğinde bulunan Nusretüddin Hasan Bey'in, damadı ve kardeşini öldürmekle birlikte kendisine dokunmamıştı. O da sultana herhangi bir ihanette bulunmayarak hizmetine devam etmiştir. I.İzzeddin Keykâvus, 1220'de ordusunu toplayarak Eyyübîlerden intikam alma düşüncesiyle yeni bir sefere çıkarak *Malatya*'ya kadar geldi ise de daha ileri gidemeyerek hastalandı ve öldü.

I. İzzeddin Keykâvus'un ölümü üzerine Selçuklu ümerası hâpiste bulunan I.Alâeddin Keykubâd'ı mevcut olan düzeni sürdürebileceğine inandıkları için tahta çıkarmaya karar verdiler. Ancak onlar daha önce ona muhalefet etmişler ve uzun yıllar zindanda yatmasına sebep olmuşlardı. Bundan dolayı kendilerine dokunulmayacağına dair I.Alâeddin Keykubâd'dan bir ahitname aldılar. Ancak tahta çıktıktan sonra sözünde durmayan I. Alâeddin Keykubâd, Nusretüddin Hasan Bey³⁵⁹ hariç hemen hemen hepsini ortadan kaldırdı. I.Alâeddin Keykubâd zamanında ağabeyini destekleyerek sultan yapan ve kendisinin en büyük muhalifi olan *Maraş* Emirine şimdilik dokunmamıştı.

1225 yılında *Kilikya* Ermenilerinin *Suriye-Anadolu* kervan yollarını tehdit etmeleri ve Müslüman tüccarlara saldırımları sebebiyle Selçuklu ordusu iki koldan harekete geçti. Bir kol *Silifke* üzerinden hareket ederken bir kol da *Maraş* tarafından *Ceyhan Nehri* vadisinden *Kilikya*'ya indi. Daha önce I. İzzeddin Keykâvus'un fethettiği *Çinçin Kalesi* yeniden alındı. *Geben ve Göksun* arasında bulunan *Çinçin*'in önemli bir kale olduğu anlaşılmaktadır. İbn Bibi eserinde bu kalenin fethini manzum bir şekilde yazıya dökmüştür. Burası o kadar önemli bir yerdi ki müellif fethini öven uzun bir şiir yazmıştır.³⁶⁰ Böylece *Çin-*

³⁵⁸ İbnü'l-Esir, XII, s. 304-305.

³⁵⁹ Mehmet Ersan, İzzeddin Keykavus'un Halep seferi sonrası Elbistan'da bir eve doldurarak yaktırdığı komutanlar arasında Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Bey'in de olabileceğini yazarak, onun Alâeddin Keykubad zamanında adına rastlanmadığını belirtmektedir. Bu bilgi doğru olmayıp Nusretüddin Hasan Bey Alâeddin Keykubad zamanında hayatta olup Maraş Emirliğine devam etmiştir. M. Halil Yinanç'ın belirttiğine göre o, Alâeddin Keykubad tarafından 1234'te Derbendler Yılı savaşından sonra öldürülmüştür. H.630 tarihli (M. 1223) Ashabü'l-Kehf külliyesi kitabesinde onun adı geçtiğine göre I. İzzeddin Keykavus sonrası ve I. Alâeddin Keykubad'ın saltanatı döneminde yaşadığı anlaşılmaktadır. Onun iki oğlu ise kendisinden sonra Maraş valiliğini sürdürmüşlerdir. Bkz. Mehmet Ersan, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, Birleşik yay, Ankara 2010, s. 47.

³⁶⁰ İbn Bibi'nin *Çinçin*'le ilgili şiirinin ilk mısraları şu şekildedir:

“Üzerinde *Simurg*’un (Zümrüd-i anka kuşu) yuva yaptığı *Çinçin* adında yüksek ve sağlam kale

Onun üzerinde, bakıldığı zaman ayın yüksekliğiyle farkı anlaşılmayan bir dağ vardı

Her yanı granit taşı ve kayaydı. Oranın yolu düşünce için bile çok dardı

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

çin Kalesi yeniden alınmış ve birçok yer de Selçuklular tarafından fethedilmiştir.³⁶¹ Maraş Emirinin kuvvetleri de bu sefere daha öncekilerde olduğu gibi katılmıştır.

1228 yılında Alâeddin Keykubat, Mengücekoğulları Beyliği'nin Şebinkarahisar kolunun emiri olan Melik Muzafferiddin'in hâkimiyetine son vererek, ona Maraş bölgesinde bulunan İbn Bibi'nin Ashab-i Kehf ve Dakyanus'un Makamı olarak belirttiği Erbisus'u (Afşin= Efsus kasabası), Rumman³⁶² (Hurman) Kalesi'ni ve Nahrikali³⁶³'yi mülkiyet ve Kırşehir'i de ikta olarak vermiştir.³⁶⁴ Böylece I.Alâeddin Keykubad Maraş'ın sadece kuzey kısmında bulunan Efsus yöresini Melik Muzaffereddin'e vermiş oluyordu. Nusretüddin Hasan Bey'in ise Maraş emirliği devam etmiştir.

3.8. Selçuklular ile Eyyubîler Arasında Derbendler Yılı Savaşı

3.8.1. İki Tarafın Aralarının Açılma Sebepleri

I. Alâeddin Keykubad'ın Ahlât ve çevresini alması Selçuklularla Eyyübîlerin aralarının açılmasına neden oldu. Ayrıca Eyyübîlerin ele geçirdiği Diyarbakır çevresindeki bazı yerlerde I.Alâeddin Keykubad tarafından fethedilmişti. Bunun yanında Eyyübîlere karşı Mardin Artukluları da Keykubad'ı bölgeyi ele geçirmesi yönünde teşvik etti. Bu yüzden I.Alâeddin Keykubad'a bağlı güçler Harran, Urfa ve Rakka'ı kuşatıp el-Cezire taraflarını yağmaladıktan sonra bölgeden çekilmişti. Bütün bunlar iki tarafın aralarının açılması ve savaşın kaçınılmaz hale gelmesine yol açtı.³⁶⁵ 1207'de Ahlatşahlardan (Sökmenliler) alınan Ahlat'ta oturan Melik Eşref 1210'da Meyyafarikin'e 1228'de de Şam'a çekilmişti. Moğol ve Hârizm istilaları ile sahipsiz kalan ve harap olan bölge Selçuklu sultanı tarafından hâkimiyet altına alınınca, Eyyübîler Selçuklulara karşı harekete geçtiler.³⁶⁶

Önünde güzellikte ve renkte göğü geride bırakan yemyeşil bir otlak vardı
Ortasında ise helal edilmiş şaraba benzeyen berrak bir su akıyordu". Müellif Çin-
çin'i öyle tarif ediyor ki kendisi bu tasvirlerle göre burayı görmüş olmalıdır.
Bkz. İbn Bibi, I, 346.

³⁶¹ Turan, 345.

³⁶² **Rumman**: Afşin yakınlarında bir kalenin adıdır. 1277'de Baybars ile Moğollar arasında çatışmalara sahne olmuş ve Sultanın Kayseri'den Suriye dönüşü sırasında ele geçirilerek yakıtırlmış ve halkı da esir alınmıştır. Günümüzde heybetli şekilde varlığı devam etmektedir. Bk. Sümer, "Yabanlu Pazarı", S. 75, 31 nolu dipnot.

³⁶³ **Nahrikali**: Elbistan'ın kuzeyinde Ceyhan nehrine karışan bugünkü Nergele adını taşıyan çayın yanındaki yerleşim merkezi. Bkz. M. Halil, Yinanç, "Elbistan", İ.A., C. 4, Eskişehir 1997. s. 227.

³⁶⁴ İbn Bibi, C. I, s. 370.

³⁶⁵ Emine Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Devleti Eyyübî Münasebetleri", *Türkler*, C. 5, Ankara 2002, s. 93.

³⁶⁶ İbnü'l-Adim, *Zübtü'l-Halep Min Tarihi Haleb*, C. II, (neş. Sehhil Zekkar), Darü'l-Kitabü'l-Arabiyye, Kahire 1997, s. 673.

3.8.2. Derbendler Yılı Savaşı

İki taraf arasındaki meseleleri savaşıla halletmek için Eyyûbîler silaha sarılmaya karar verdiler. Bu amaçla *Dımaşk* meliki Eşref'in kışkırtmasıyla ağabeyi *Mısır* sultanı Kâmil'in liderliğinde bütün Eyyûbî melikleri *Anadolu* seferine çıktılar. Bu sefer için Melik Kâmil 7 Mayıs 1234'de (H. 5 Şaban 631) yerine oğlu Melik Âdil Seyfeddin Ebubekir'i naip olarak bırakarak *Kahire*'den harekete geçerek uzun bir yürüyüşten sonra *Dımaşk*'a ulaştı. Burada *Şam* ve *el-Cezire*'de bulunan bütün Eyyûbî melik ve ümeralarına mektuplar göndererek itilaf içinde oldukları Selçukluların üzerine düzenlenecek olan sefere katılmalarını bildirdi.³⁶⁷ Melik Kâmil *Dımaşk*'dan hareket ederek *Selemiyye*'ye geldi. Buradan emrindeki askerleri düzene koyarak *Menbiç*'e ve oradan da *Halep*'e hareket etti. *Tell-başir Kalesi* önünden ilerleyen Eyyûbî kuvvetleri *Birecik*'e (*Bire*) geldiler. Melik Kâmil burada bütün meliklerin katılımıyla bir toplantı düzenleyerek savaş planlarını müzakere ettirdi.

Kahire-Birecik arasında uğranılan yerlerdeki Eyyûbî meliklerinin de katılımıyla Kâmil'in ordusundaki asker sayısı 100 bine yaklaşmıştı. Bu orduda 16 hatta denildiğine göre 18 melik komutanlık yapmaktaydı. Bunlardan isimleri bilinenler; 1.*Dımaşk* Meliki Eşref Musa, 2.*Meyyafarikin* Meliki Muzaffer Gazi, 3.*Caber Kalesi* Meliki Hafız Arslanşâh, 4.Melik Salih, 5.Melik İsmail, 6.*Halep* Meliki el-Aziz'in amcası el-Muazzam Fahreddin Turanşah b. Selahaddin, 7.*Bire* Meliki Zahir Davud b. Selahaddin, 8.*Sümeysat* Meliki el-Efdal Musa, 9.*Hama* Meliki Muzaffer, 10.*Ayıntap* Meliki Salih Ahmet, 11.*Kerek* Meliki Nasır Davud, 12.*Hıms* Meliki el-Mücahid Şirküh'tur. Ayrıca *Harput* Artukluları hükümdarı da bu sefere Eyyûbîlerin yanında katılmaktaydı. Bu meliklerden dördü Melik Kâmil'in kardeşi, diğerleri de amcazadeleri ve yeğenleriydi.³⁶⁸ Eyyûbîlerden *Halep* Meliki el-Aziz daha önce Alâeddin Keykubâd'la anlaşma yaptığı için sefere katılmadığı gibi Kâmil'in Anadolu'ya saldırı hazırlıklarını da haber vermişti. Melik Kâmil, *Halep*'e ulaşınca el-Aziz'i de bu sefere katılması için zorlamıştı. O, sefere katılmasa da ısrarlar üzerine amcası el-Muazzam Fahreddin Turanşah komutasında bir askeri birlik göndermek zorunda kaldı.³⁶⁹

³⁶⁷ Cemaleddin Muhammed İbn Selim İbn Vasıl, *Müferrici'l-Kurub Fî Ahbar Beni Eyyûb*, C. V (neşr. Cemaleddin Şeyyal) Kahire 1957, s. 74-75; Şahabeddin Ahmed b. Abdulvahaben-Nüveyrî, *Nihayetü'l-Ereb fî Fünunü'l-Edeb*, (Neş. M.M. Ziyade, M. Ziyaeddin Reis, A. Şaire, Merkezü Tahkikü't-Teras C XXIX, Kahire 1992, s. 198.

³⁶⁸ İbnü'l-Verdi, *Tarihu İbnü'l Verdi*, (Neşreden yok), C. II, Darü'l-Kütüb'ül-İlmiye, Beyrut 1996, s. 156; Muhammed Sehhi Tokkuş, *Tarihi'l-Eyyubîn fî Mısır ve Biladü's-Şam ve İklimi'l-Cezire*, Darü'n-Nefais, Beyrut 1999, s. 337

³⁶⁹ İbnü'l-Verdi, C. II, s. 156.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Birecik'ten hareket eden Eyyûbî kuvvetleri *Besni* yakınlarından *Nehrü'l-Ezrak'ı* (Göksu Nehri)³⁷⁰ geçerek *Akçaderbend'e* doğru ilerlediler. *Adıyaman'ın Gölbaşı* kazası ile *Kahramanmaraş'ın Pazarcık* kazası hudutları arasından geçen Eyyûbî ordusu Selçuklu hudutlarına girdiler. Kendisi ordunun arkasında kalan Kâmil diğer kuvvetleri ileriye sevk etmişti. Eyyûbîlerin *Anadolu'ya Şam* tarafından ilerleyebilecekleri en uygun güzergâh burasıydı. Hem kısa hem de güvenli olan *Akçaderbend* yolu tarihi *Halep-Kayseri* ticaret yolunun geçtiği güzergâhtı. Bu sırada *Antakya* Haçlıların, *Çukurova'da* Ermenilerin kontrolünde olduğu için *Toros* geçitleri Eyyûbîler için tehlikeliydi.

Devrin tarihçilerinin verdiği bilgilerden anlaşıldığı üzere Melik Kâmil'in liderliğinde Selçuklulara saldıran Eyyûbî ordusunda birlik yoktu. Onlar zaten birbirleriyle anlaşmazlık içindeydiler. Birbirlerine karşı fırsat kollayıp topraklarını ele geçirmek istiyorlardı. Onların arasındaki ihtilaf Selçuklularla yapılan savaş sırasında da ortaya çıkmıştır. *Dimaşk'tan* itibaren Eyyûbî ordusunun konakladığı yerlerde her melik için ayrı çadır kurulmaktaydı. *Birecik'e* ulaşıldığında çadır sayısı 16'ya çıkmıştı. Ayrıca her melikin askeri birliği de birbirine karışmadan ayrı ayrı hareket etmekteydi. Bu hadiseyi yaklaşık 200 yıl sonra anlatan *Mısırlı tarihçi el-Makrîzî*: “şimdiye kadar Müslüman bir hükümdar için böyle asker toplanmadı”³⁷¹ diyerek hayretini belirtmiştir. Melik Kâmil bu seferiyle Selçuklu *Türkiye'sini* alarak bütün meliklere taksim etmeyi vaat ediyordu

Eyyûbî ordusunun *Anadolu'ya* geçmeyi hedeflediği *Akçaderbend* mevkii Ortaçağ'da Bizans ve Araplar arasında yapılan savaşlara sahne olmuş bir yerd. Günümüzde *Kahramanmaraş'ın Pazarcık* ile *Elbistan* kazaları arasında bulunan bu geçit şimdiki *Nurhak* kazasının kuzey batısında bulunan *Derbend* köyünün güneyine doğru uzanan dağlar içinde bulunan ve bazı yerleri kayaların oyulmasıyla meydana getirilen sarp yoldu. Ortaçağ'da *Halep-Kayseri* ticari yolu da buradan geçmektedir. Burası aynı zamanda ordu yolu olarak da kullanılmaktadır. Bu geçidin güney yönünde *el-Hades (Adata-Göynük)* şehri kuzey yönünde ise *Elbistan* vardı. He iki, bölge arasında pek çok geçit olmakla birlikte en önemlisi *Akçaderbend'di*. Bu geçit tutulduğu takdirde Orta *Anadolu'ya* geçmek mümkün olmuyordu. Bundan dolayı Selçuklular buranın korunmasına büyük ehemmiyet verdiler. *Maraş* ile *Göksun* arasındaki yol da çok sarp ve güvenli olmadığından *Şam* üzerinden *Anadolu'ya* geçecek en güvenli ve kısa yol *Akçaderbend'di*. Memluk Sultanı Baybars 1277'deki *Elbistan* seferine *Akçaderbend'den* geçerek

³⁷⁰ **Göksu çayı:** Arapça kaynaklarda *Nehrü'l-Ezrak* olarak geçen bu çay Engizek dağının kuzeyinde bulunan Alışar dağından doğarak Nurhak İlçesinden geçerek Düzbağ kasabasına uğrar ve buradan *Besni'nin Şambayat* kasabası yakınından ilerleyerek *Fırat'a* karışır.

³⁷¹ Makrîzî, *Kitabü's-Süluk li-Marifet-i Düveli'l-Mülük* (neş. Muhammed Mustafa Ziyade), C. I, Kısım I, Kahire 1956, s. 248.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

gitmişti. O dönüş yolu olarak da burayı kullanmıştı. Selçuklular zamanında *Kayseri-Elbistan-Halep* ticaret yolunun geçtiği *Akçaderbend* yollarına dört han inşa edilmişti.³⁷²

Eyyübîlerin *Anadolu*’yu istila etmek için sefere çıktıklarını haber alan Alâeddin Keykubâd derhal öncü birliklerin başında Emir Kemaleddin Kâmyâr’ı, *Akçaderbend*’i tutması için göndermişti. Ona kendisinin savaş hazırlıkları yapmasından sonra padişah alaylarının peşlerinden geleceğini bildirmişti. Ayrıca bölgede bulunan *Maraş* valisi Nusretüddin Hasan Bey’in de harekete geçmesini emretmişti. Kemaleddin Kâmyâr³⁷³ emrindeki beyler ve askerlerle *Elbistan* üzerinden geçerek *Akçaderbend*’e ulaştı. *Derbend* başına ulaşan Selçuklu birlikleri Eyyübîlerin geçebileceği yerleri ve yarıkları ağaçlar, taşlar ve savaşçı yiğitlerle sağlamlaştırdılar. Hatta bu geçit ağzına surlar ve hisarlar inşa edildi. İbn Bib “*Ondan (Kemaleddin Kâmyâr) iki üç gün sonra sultanın kalabalık askerle yanında Kır Han, Rum ve Harezm emirleri, Uç, Gürcü, Frenk ve Rus birlikleri ve önemli bir cephaneye, sayısız mal ve hazine olduğu halde oraya vardı*” diyerek sultanın *Akçaderbend*’e ulaştığını haber vermektedir.³⁷⁴ Selçuklu birlikleri bu bölgeyi ve geçitleri çok iyi bilmelerine rağmen Eyyübîler buranın acemisiydiler. Bundan dolayı Selçuklu kuvvetleri coğrafyanın verdiği avantajları çok iyi kullanarak Eyyübî ordusunu geri püskürtmeyi başarmıştı.

3.8.3. Savaşın Cereyan Etmesi

Eyyübîler *Akçaderbend*’in güney yönünden harekete geçerken Selçuklular kuzey yönünü tutarak kapatmışlardı. Bölge çok sarp ve dağlıktı. En dar yeri 2 metre en geniş yeri de 4,5 metre ve uzunluğu 2,5 kilometreyi³⁷⁵ bulan *Akçaderbend*’i tutan Selçuklu kuvvetleri

³⁷² Bu hanlardan biri Akçaderbend’in güney ağzına, Alâeddin Keykubâd’ın son zamanları ile ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Elbistan valiliği yapan Emir Kamedreddin tarafından yaptırılan Derbent Ağzı Hanı’ydı. İkincisi ise yine aynı yıllarda Akçaderbend’in 3 kilometre kuzey tarafına inşa edilen Zilli Han’dı. Akçaderbend’den çıkıldıktan sonra yol ikiye ayrılmakta olup biri el-Hades, Besni, Antep ve Pazarcık taraflarına diğeri ise Doğanşehir ve Malatya tarafına gitmekteydi. Malatya tarafına giden yol üzerinde ise Nurhak Han’ı ile Çevirme Han’ı bulunmaktaydı. Bkz: M. Halil Yananç, “Elbistan” *İA*, C. 4, Eskişehir 1997, s. 226; Sümer, “Yabanlu Pazarı”, s. 67-68; Mehmet Özkarcı, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri. Kahramanmaraş*, C. II, Ankara 2007, s. 1109, 1110.

³⁷³ **Kemaleddin Kamyar:** İzzeddin Keykavus devrinin ümerasından olan Kemaleddin Kamyar, Alaeddin Keykubad zamanında görevlerinden azledilmiş ve sürgüne gönderilmişti. Daha sonra itibarı iade edilen bu komutan, Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında gözden düşmüş ve Gavele Kalesine sürgün edilerek orada 1241’de öldürülmüştür. Geniş bilgi için Bkz: TURAN, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 360-363; Aynı yazar *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, Ankara 1988, s. 74-82.

³⁷⁴ İbn Bibî, *el-Evamirü'l-Ala'iyeye Fi'l-Umuri'l-Ala'iyeye (Selçuk Name) I*, (çev. Mürsel Öztürk), Ankara 1996, s. 435-436.

³⁷⁵ Faruk Sümer, s. 68.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Eyyûbilerin bu geçidin içine girmelerine mani oldular. İki taraf arasındaki savaşı anlatan dönemin muasır müellifi *Halepli* Kemaleddin İbnü'l-Adim, Selçuklu ordusunun *Zeli*³⁷⁶ ile *Akçaderbend*'in güneyine yerleştiğini ve sultanlarının da onlarla birlikte olduğunu yazmaktadır. Burada Selçuklu kuvvetleri *Nurkgal* (*Nurhak Dağı*) *Dağın*'a yakın *Akçaderbend* ağzını kapatmışlardı. Geçidin ağzından ve yanlarından çıkan askerler Eyyûbî kuvvetlerine saldırmakta ve onları katlettiklerini, sonra geri çekilmekteydiler. Bu durum karşısında Eyyubî kuvvetleri ağır zayıat vermekte ve ilerleyememekteydi.³⁷⁷ Selçuklu müellifi İbn Bibi ise iki taraf arasındaki çatışmayı benzer ifadelerle anlatmaktadır. “*Sabahleyin Anadolu ve Harezm askerleri derbendden dışarıya çıkıp Şam askerleriyle vuruşup savaşıyorlar, çok sayıda insanı yaralayıp sakat bırakıyorlar veya öldürüyorlardı*”³⁷⁸ Kaynaklar belirtmemekle birlikte günlerce devam eden bu çarpışmalarda Eyyûbîler büyük zayıat verdikleri gibi ordularının iâsesi de bitmişti.

Verdikleri ağır kayıplar nedeniyle *Akçaderbend*'i geçemeyenlerini anlayan Eyyubî kuvvetleri buraya yakın güney doğu yönünde *Gölbaşı* üzerinden geçmeyi denediler. Buradan *Elbistan* yönüne giden küçük geçitler bulunmaktaydı. Bunlar *Duzâhdere*³⁷⁹ ve *Bafnik*³⁸⁰ geçitleriydi. Bu geçitlerin Eyyûbîler tarafından zorlanacağı istihbaratını alan I. Alâeddin Keykubâd birliklerini buraları tutmakla görevlendirdi. *Akçaderbend*'den çekilen Eyyubî ordusu *Gölbaşı* üzerinden şimdiki *Gölbaşı-Nurhak* karayolunun geçtiği vadiden *Elbistan*'a doğru ilerlemeye başladı. Bölgeyi çok iyi bilen Selçuklu kuvvetleri söz konusu geçitleri de kapatmıştı. İbn Bibi yüksek bir yerde olan bu geçitleri tutmak üzere sultanın askerlerini buraya sevk ettiğini bildirmektedir.³⁸¹ Bu geçitlere girmekten imtina eden Eyyûbî ordusu ile Selçuklu ordusu arasında *Akçaderbend*'e benzer çarpışmalar burada da cereyan etmiştir. Burada da ağır kayıplar veren Eyyûbîler geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Eyyûbîler ile Selçuklular arasında başta *Akçaderbend* olmak üzere bölgede bulunan geçitlerin ağızlarında yapılan çatışmalar İslam kaynaklarında “*Derbendler Yılı*” savaşı olarak isimlendirilmiştir.³⁸²

³⁷⁶ Burası Akçaderbend'in Elbistan tarafında bulunan Zilli Han olduğu köy olmalıdır.

³⁷⁷ İbnü'l-Adim, II, s. 674.

³⁷⁸ İbn Bibi, I, s. 436.

³⁷⁹ **Duzah-dere:** Bugün bölgede Tuzakdere olarak bilinen ve Akçaderbend'e paralel olarak uzanan geçit olmalıdır. Kesin olmamakla birlikte günümüzde Gölbaşı'na bağlı Narlı-Malatya Demiryolu'nun bir istasyonu olan Kapıdere olma ihtimali yüksektir.

³⁸⁰ **Bafnik:** Bafnik ya da Pağnik: Adıyaman'n Gölbaşı kazasının kuzeydoğusunda şimdiki Akçakaya köyü denilen mevkidir. Burası Akçaderbend yakınında bulunan diğer bir geçidin adıdır Bkz: *Kanunî Devri Malatya Tahrir Defteri* (1560), (Yay. Refet Yınanç-Mesut Elibüyük), Gazi Üniversitesi Yay., Ankara 1993, s. 496.

³⁸¹ İbn Bibi, I, s. 437.

³⁸² Turan, s. 545.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Bu arada Eyyûbî melikleri arasında ihtilaf da çıkmıştı. *Dimaşk* meliki Eşref ile *Hıms* meliki Mücahid'e gelen bilgilere göre Melik Kâmil *Anadolu*'yu aldığı takdirde burayı Eyyûbî melikleri arasında paylaştırıp kendisi de *Şam* ve *Mısır* topraklarını alacaktı. Zaten Melik Kâmil *Rakka*'yı Eşref'ten istemekteydi. O buna razı olmamıştı. Eşref ağabeyine *Şam*'da *Dimaşk*'ı alarak Emevi kürsüsüyle iktifa etmeyeceğini biliyordu. Bu olaylar olurken Eşref ile *Hıms* sahibi Mücahid bir araya gelerek durumu görüştüler. Kâmil'in gerçek niyetini öğrendiler. Bu arada başarısızlığa uğrayan Kâmil *Besni* taraflarına çekilmek amacıyla *Enzini*³⁸³ gölüne geldi. Buradan ordusunu alarak *Hısn-ı Mansur* tarafına çekildi.³⁸⁴ Bir miktar asker göndererek bu kaleyi tahrip ettirdi. Kendisi de *Fırat* Nehri'ni geçerek *Siverek*'e geldi. İbnü'l-Adim'in belirttiğine göre *Harput* Artuklu hükümdarı, Melik Kâmil'in yanına gelerek onu kendi ülkesi üzerinden *Anadolu*'ya girmeye teşvik etti. Hatta o "*Bizim yanımızdaki yoldan Bilad-ı Rum'a girmek daha kolaydır*" dedi. Bu *Harputlu* hükümdarının Nizameddin İbrahim'in oğullarından Ahmet veya Hızır olduğu rivayet edilmektedir.³⁸⁵ Başka bir rivayete göre Nizameddin İbrahim'den sonra Artuklu Beyi olan oğlu İzzeddin İbrahim kardeşi Hızır ile onun oğlu Nureddin Artukşah'ın *Harput* Artuklularının başına geçtiği belirtilmektedir. Güçlü ihtimalle de son *Harput* Artuklu Beyi Nureddin Artukşah'mış.³⁸⁶ O, Eyyûbiler çekilip de I. Alâeddin Keykubâd'ın hışmına uğramaktan çekiniyordu. Daha önce Eyyûbileri *Anadolu*'yu istilaya kışkırtanlardan biri de oydu.³⁸⁷

Melik Kâmil, kardeşleri ve akrabalarının bir kısmının dağılmasına rağmen oğlu en-Necmeddin Salih ile birlikte *Harput* üzerinden *Anadolu*'ya girmeye karar verdi. Kendisi *Siverek*'de kalarak *Hama* meliki el-Muzaffer, kardeşinin oğlu melik Nasır Davud b. Muazzam, komutanlarından et-Tavvaşi Şemseddin Savvab ve emir Fahreddin el-Bayaşi'yi bir miktar kuvvetle *Harput* tarafına gönderdi. Melik Nasır Davud gecikince 2500 ya da 5000 atlı ile et-Tavvaşi Şemseddin Savvab *Harput*'a doğru ilerlemişti. Onunla birlikte *Hama* meliki El-Muzaffer de vardı. Onlar *Çermik*, *Ergani* (*Arkanin*) yolu ile *Harput*'a vardı.³⁸⁸ Buna karşılık Alâeddin Keykubâd *Malatya*'ya gelmişti. O, ordusunu Mübarezzeddin Çavlı, Behramşah, Şemseddin Altunapa ve Bedreddin Yakut gibi büyük emirlerin idaresine vererek sağ, sol ve merkez kanat-

³⁸³ Gölbaşına bağlı göllerden biri olup şimdi Azaplı veya Azıntılı olarak bilinmektedir.

³⁸⁴ İbn Tagrıbirdi, *Nücumu'z-Zahire* (neş. M. Hüseyin Şemseddin), C. VI, Dar'ül-Kütüb'ül-İlmiye, Beyrut 1992, s. 251.

³⁸⁵ Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1993, s. 180-181.

³⁸⁶ Ertuğrul Danık, *Ortaçağ'da Harput*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001, s. 11-12.

³⁸⁷ Turan, s. 380.

³⁸⁸ İbnü'l-Adim, II, s. 674; en-Nüveyrî, XXIX, s. 199; İbn Tagrıbirdi, C. VI, s. 251.

ları, öncü ve artçıları ile güçlendirdi. Kemaleddin Kâmyâr, Eyyûbî ordusu göl civarında (*Hazar Gölü*) olduğu için o bölgeye gitmişti. Onların geldiği ve muharebenin başlamak üzere olduğu haberi gelince Kemaleddin Kâmyâr da oraya yetişmişti. *Harput Ovası*’nda iki taraf arasında yapılan savaşta Eyyûbîler yenildi. Tavvaşi Şemseddin Savvab ve Hama meliki el-Muzaffer *Harput Kalesi*’ne kaçtılar. Selçuklu güçleri *Harput Kalesi*’ni kuşatmış ve buraya getirilen 19 mancınık ile kale surları dövülmeye başlanmıştı. 24 gün sonra *Harput* Artukluları ve kale içinde bulunan Eyyûbî komutanları teslim olmak zorunda kaldılar. *Siverek*’de beklemekte olan Melik Kâmil yenilgi haberini alınca ülkesine çekilmeye karar verdi.³⁸⁹ I.Alâeddin Keykubâd ise *Harput*’da bulunan Artuklu Devleti’ne son vererek sahibini affetmiş, onun kalelerini almış ve kendisine de *Akşehir*’i iktâ etmiştir. Esir edilen Eyyûbî ileri gelenlerine iltifatlar eden Selçuklu sultanı onları memleketlerine göndermiştir.³⁹⁰

3.9. Maraş Valisi Nusretüddin Hasan Bey’in Öldürülmesi

Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Bey’in, Eyyûbîlerin *Akçaderbend*’e yürüyüşleri sırasında I.Alâeddin Keykubâd’a büyük faydası dokunmuştu. Onun uzun yıllardan beri *Maraş*’ı yönetmesi ve bölgeyi çok iyi tanimasından dolayı Selçuklu ordusunun başarı kazanmasında büyük rolü olduğu söylenebilir. Selçuklu ümerasının da en deneyimlilerinden biri olan ve uzun yıllardan beri *Maraş* Emiri bulunan Nusretüddin Hasan Bey’in yaşı bir hayli ilerlemişti. Bu sırada I.Alâeddin Keykubâd ile arası açıldı. Sultan önce elinden *Pertus Kalesi*’ni almış, daha sonra da bir sebepten bu değerli devlet adamını 1234’te idam ettirmiştir.³⁹¹

I.Alâeddin Keykubâd’ın Nusretüddin Hasan Bey’i ortadan kaldırması bir iç hesaplaşmanın sonucu olmalıdır. 1220’de tahta geçtikten sonra, 1211’de ağabeyi I. İzzeddin Keykâvus ile saltanat kavgasına girdiğinde kendisine muhalif olan emirlerin çoğunu ortadan kaldırarak intikamını almıştı. Ancak bu sırada ağabeyinin tahta geçmesinde en fazla etkili olan *Maraş* Emiri Nusretüddin Hasan Bey’e dokunmamıştı. Sultanın *Maraş emirini* o zaman ortadan kaldırmamasının sebebini bilemiyoruz. Ancak büyük bir nüfuzu olmasına rağmen Nusretüddin Hasan, I.İzzeddin Keykâvus’un saltanatı sırasında makam ve menfaat peşinde koşmamış ve devlete sadakatle hizmet etmişti. Eyyûbîlere karşı düzenlenen *Halep* seferinin mağlubiyetle sonuçlanmasında dahli bulunduğu töhmetiyle *Maraş* emirinin kardeşi ve damadının sultan tarafından öldürülmesine rağmen bir ses çıkarmamış ve devlete de bir

³⁸⁹ Nüveyrî, XXIX, s. 199; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 380.

³⁹⁰ İbnü’l-Adim, II, s. 674; Ebû şame, *Zeylû ale’r-Ravzateyn*, (neşr: İbrahim şemseddin, Darü’l-İlmiye, Beyrut, s. 247; İbn Bibi, II, s. 437; İbn Kesir, *El-Bidaye ve’n-Nihaye*, (çev. Mehmet Keskin), C. XIII, Çağrı Yay., İstanbul 1995, s. 280; el-Makrizî, I/I, 247-249; İbn-i Tagriberdi, VI, 251; Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, Maarif Vekâleti Yay., Matba-i Amire, İstanbul 1339, s. 40

³⁹¹ M. Halil Yinanç, “Maraş Emirleri”, Nr. 6 (83), s. 346.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

küskünlüğü olmamıştı. I.Alâeddin Keykubâd'ın bu değerli emiri ortadan kaldırmasının sebebi kesin olmamakla birlikte böylesine nüfuzlu bir komutandan kurtulmak istemesi şeklinde açıklanabilir.³⁹²

Nusretüddin Hasan Bey'in öldürülmesinden sonra arka arkaya iki oğlu *Maraş* valisi olmuştur. Diğer aile efradı ise *Elbistan*'da yaşamaya devam etmişlerdir. M. Halil Yinanç, *İslam Ansiklopedisi*'ne yazdığı *Elbistan* maddesinde hiçbir kaynak ve belge göstermeden günümüzde *Elbistan*'da yaşayan Emir Hasanoğulları ailesinin Nusretüddin Hasan Bey'in soyundan geldiğini ifade etmektedir.³⁹³

3.10. Nusretüddin Hasan Bey'in Oğulları Dönemi

3.10.1. Muzaferüddin Bey (1234-1241)

I.Alâeddin Keykubâd *Maraş* Emiri Nusretüddin Hasan Bey'i ortadan kaldırdıktan sonra *Maraş* emirliğini oğullarına bıraktı. Onun oğullarından önce Muzaferüddin *Maraş* emiri oldu. 1234-1241 arasında *Maraş*'ı yöneten Muzaferüddin, Selçuklu devletine sadakatle hizmet ederek babasının ve akrabalarının öldürülmesinden dolayı sultana herhangi bir düşmanlık beslemedi. I. Alâeddin Keykubâd'ın ölümü ve yerine geçen oğlu II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in saltanat sürdüğü 1237-1246 yılları arasında Nusretüddin Hasan Bey'in oğullarının *Maraş* hâkimiyeti devam etti. II. Gıyâseddin Keyhüsrev, babasının ölümünden sonra *Kayseri*'de tahta çıktı. Bu arada dostluğu ilerletmek amacıyla *Halep* Eyyubi hükümdarı Melik Nasır'a kızı Gaziye³⁹⁴ Hanımla evlenmeyi, kendi kız kardeşini de ona vermeyi teklif etti. Bu evlilik hazırlıkları ve nikâh için Melik Nasır ünlü müellif İbnü'l-Adim *Kayseri*'ye gönderdi. Bu vesileyle *Halep* üzerinden *Akçaderbend*'e gelen ve buradan da *Elbistan* üzerinden *Kayseri*'ye giden İbnü'l-Adim yöre hakkında bilgiler verir. Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev gönderdiği elçiler vasıtasıyla, İbnü'l-Adim'i *Elbistan* ve *Akçaderbend*'de karşılatmıştır.³⁹⁵

1240'da Selçuklu hizmetinde bulunan Harizm askerlerinin isyan ederek *Harran* taraflarına çekilip *Halep* ile *Kayseri* arasındaki *Maraş* ve *Elbistan* üzerinden geçen kervan yollarını vurmaları üzerine tedbir almak gerekti. Harzem askerlerine karşı *Güneydoğu Anadolu*'da bulunan Artuklu beyleri ve *Halep*'teki Eyyubiler, Selçuklulardan yardım istediler. Bunun üzerine Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev *Malatya*, *Maraş*, *Elbistan* ve *Harput*'tan (*Elazığ*) toplanan 3.000 kişilik kuvveti *Malatya* subaşı Tercüman Zahireddin Mansur komutasında yardıma

³⁹² M. Halil Yinanç, "Maraş Emirleri", Nr. 6 (83), s. 346; S.7(84), s. 91.

³⁹³ M. Halil Yinanç, "Elbistan", *İA*, s. 227.

³⁹⁴ **Gaziye Hanım**: Kayseri'de öldürülmüş olup kabri Sivas Caddesi üzerinde bulunan Çifte kümbet bulunmaktadır.

³⁹⁵ Turan, s. 406.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

gönderdi. Harekete geçen Selçuklu ordusu *Birecik* üzerinden *Fırat*'ı geçip *Harran* tarafına yönelerek Harzem askerlerini mağlup edip ticaret yollarının güvenliğini sağladı.³⁹⁶

3.10.2. Baba İshak Ayaklanması

1234-1241 yılları arasında *Maraş* Emirliğini yürüten Muzaffereddin zamanında 1240'da *Maraş* ve civarında Baba İshak³⁹⁷ isyanı sebebiyle birçok karışıklıklar olmuştur.³⁹⁸ Bu isyana *Maraş* bölgesindeki konargöçer Türkmen boyları da iştirak ettiler.³⁹⁹ Moğol istilasından sonra Harzemşahlar Devleti'nin yıkılmasıyla *Anadolu*'ya göç eden Baba İlyas el-Horasani adlı Türkmen şeyhi *Amasya*'ya gelip yerleşmiştir. Onun daha önceki hayatı hakkında hiç bilgi yoktur. Onun müritlerinden Baba İshak adlı Türkmen lideri 1240 yılında *Samsat*, *Tel-Başer* ve *Maraş* civarında etrafına topladığı kalabalık kitlelerle ayaklandı. Baba İshak'ın propaganda faaliyet sahası iki ana kola ayrılmaktadır; Baba İlyas'ın zaviyesinin bulunduğu *Amasya* ilini içine alan *Orta Anadolu* (*Tokat*, *Sivas*, *Çorum* ve çevresi) ile *Maraş*, *Kefersud*, *Malatya* ve *Elbistan* çevresini içine alan *Güneydoğu Anadolu* bölgesidir. Kaynaklar Baba İshak'ın *Maraş* ve *Elbistan*'da gizli faaliyetlerde bulunduğu konusunda müttefiktirler.⁴⁰⁰

İsyanın çıkmasının birçok sebepleri bulunmaktadır. İsyanın yayıldığı bölgelerde yoğun bir Türkmen nüfusu bulunuyordu. İsyanın liderleri İsmaililik mezhebinden etkilenerek bazı yerel inançları ve eski Türk Şamanizm'ini de kullanıp, karışık bir fikir ortaya çıkarmışlardı. Bu isyanın yayıldığı bölgelerde pek çok dinî akım ve mezhep mensubu insan bulunmaktaydı. İslamî mezheplerin yanında Manî inancı ile Hristiyanlığın karışımından Pavlaki (Pavlicien) mezhebi ortaya çıkmıştı. Bu tür mezhep ve fikirler bölgede bulunan ahaliyi etkilemişti. İslamî bir görüntü altında eski Türk inançlarının tesiri altında kalan Baba İshak

³⁹⁶ İbn Bibi, II, s. 41; Turan, s. 417.

³⁹⁷ Baba İshak isyanı ile ilgili şu eserlere bkz. Gregory Ebü'l-Ferec, *Ebü'l-Ferec Tarihi*, (çev. Ömer Rıza Doğrul), C. II, s. 539, 540; İbn Bibi, *el-Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie (Selçukname)*, (çev. Mürsel Öztürk), C. II, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1996, s. 50; Ahmed b Mahmut, *Selçuk-Name*, C. II, (haz. E. Merçil), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977, s. 153; Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, C. I, Cem Yay., İstanbul 1977, s. 69; Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, Dergâh Yay., Ankara 1996, s. 87-94; Mikail Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı'nın Kuruluşu*, Damla Matbacılık Yay., Konya 1991, s. 84; Salim Koca, "Dinî İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbrae verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", *Gazi Türkiyat*, Güz, 2012-S. 11, s. 11-38.

³⁹⁸ M. H. Yinanç, "Maraş Emirleri", S.7(84), s. 94; Turan, s. 311; Faruk Sümer, *Ashabü'l-Kehf*, İstanbul 1989, s. 43.

³⁹⁹ Yinanç, *Maraş Emirleri*, S.7(84), s. 94.

⁴⁰⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1996, s. 113-125.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

büyük bir isyanın başlatıcısı olmuştur. Bu bakımdan Babai ayaklanması, Türkmenler arasında ilk dinsel nitelikli hareket özelliğini taşımaktadır.⁴⁰¹

1237 yılında babasını zehirleyerek tahtı elde eden sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev, sonra da bütün yetkilerini Sadeddin Köpek adlı vezirine devretmiştir. Genç yaştaki sultan tecrübesizdi ve vaktinin çoğunu eğlenceyle geçiriyor, devlet işleri ve halkın sorunları ile pek alakadar olmuyordu. Vezir Sadeddin Köpek ise büyük bir hırs içinde saltanatı ele geçirmek amacıyla sultana karşı bir suikast hazırlığı içindeydi. Bu durumun ortaya çıkması üzerine sultan onu öldürtmüştü. Devletin tepesindeki bu gelişmeler zaten Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in idaresinden memnun olmayan kitlelerden başta Türkmenler olmak üzere Ahilerin de bu isyana katılmalarına neden olmuştur. Sultan kendisinin idaresinden memnun olmayan Ahi Evren ve taraftarları ile Baba İlyas'ı tutuklamıştı. Selçuklu ülkesinde hüküm süren bu siyasi, iktisadi ve içtimai düzensizlikler, isyancıların işlerini büyük ölçüde kolaylaştırmış ve etkileri uzun süre devam edecek olan Babai isyanı ortaya çıkarmıştır. Ülkenin bu durumdan kurtulmasının tek çaresinin Baba İlyas'ın eliyle olacağı inancı da yerleşmişti.⁴⁰² Anadolu Selçuklu Devleti bu isyan çıktığı sırada iktisadi sıkıntı ile karşılaşmıştı, bilhassa büyük şehirlerde birtakım işsiz ve serseriler asayiş tehdit ediyorlardı. İktisadi ve ticari yönden gelişmiş şehirlerde çalışan zümre bu durum sebebiyle büyük sıkıntı içinde idi. Bu kitleler fıtyan ve ahilik gibi mesleki münasebetleri vasıtasıyla örgütlü hale gelmişlerdi. Bir yandan Baba İshak ayaklanması diğer yandan da şehirlerde asayiş ve huzuru bozan bu zümreler Selçuklu Devletini derinden sarsmaktaydı.⁴⁰³

Baba İshak ayaklanmasının gerçek liderinin Baba İshak değil de Baba İlyas olduğu bugün artık bilinen bir gerçektir.⁴⁰⁴ Ancak isyanın yürütücüsü ve komutanı Baba İshak'tır. Dönemin bazı kaynaklarında da isyanın lideri Baba İshak olarak geçmektedir. Bazı kaynaklarda Baba İshak iki farklı kişi olarak gösterilmektedir.⁴⁰⁵ İbni Bibi'nin ifadesine göre Baba İshak adamlarından birini Maraş'a göndererek isyanın başlaması için gerekli emirleri vermiştir.⁴⁰⁶ Bu konu ile ilgili ciddi

⁴⁰¹ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 421.

⁴⁰² Mikail Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı'nın Kuruluşu*, Damla Matbacılık Yay, Konya 1991, s. 84.; Ocak, *Babailer İsyanı*, s. 105.

⁴⁰³ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, C. I, Cem yay, İstanbul 1977, s. 69.

⁴⁰⁴ Gregory Abu'l-Farac (*Bar Hebraeus*), *Abu'l-Farac Tarihi*, (çev. Ömer Rıza Doğrul), C. II, s. 539, 540

⁴⁰⁵ Ahmet b Mahmut, *Selçuk-Name*, C. II (haz. E. Merçil), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977, s. 153

⁴⁰⁶ İbni Bibi, C. II, s. 50

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

çalışmalar yapan A. Yaşar Ocak'ın araştırmaları ile Babai ayaklanmasının lideri ile yürütücüsünün farklı kişiler olduğu aydınlanmıştır.⁴⁰⁷

Maraş bölgesinde Baba İshak'ın propagandası oldukça etkili olmuş ve birçok Türkmen bu ayaklanmaya katılmıştır. Selçukluların Babailerle ilk mücadelesi *Maraş* bölgesinde oldu. Baba İshak, yaşadığı *Adıyaman (Hısn-ı Mansur)* yakınlarındaki *Kefersud* bölgesindeki Türkmenleri silahlandırdıktan sonra etrafı ele geçirerek isyanı başlattı. Kısa süre içinde *Adıyaman*, *Gerger* ve *Kâhta*'yı ele geçirdi. Buradan *Malatya* üzerine yürüdü⁴⁰⁸

İsyancılar önlerine çıkan bütün kuvvetleri yenip her tarafı zapt ederek ilerliyorlardı. Selçuklu Devleti'nin *Malatya* valisi Muzaffereddin Alişir topladığı kuvvetlerle Babailere karşı çıktı; ancak ağır bir yenilgiye uğrayarak *Malatya*'ya kaçtı.⁴⁰⁹ Bu arada *Maraş* bölgesinde de isyan yayılmıştı; *Samsat*, *Kefersud*, *Antep* gibi yerlerde toplanan isyancılar, *Maraş* bölgesindeki yandaşları ile birleşerek *Amasya*'da bulunan Baba İlyas'ın yanına gitmek istiyorlardı. *Maraş* ve bilhassa *Elbistan* yöresindeki Türkmenlerin de isyana katılımıyla Babailer önemli bir güç haline geldiler. *Malatya* valisi Alişir ikinci kez asker toplayarak Babailerin üzerine yürüdü. Bu defa Babailerle Selçuklu kuvvetleri *Elbistan*'da karşılaştılar. Bu çarpışmada Selçuklu kuvvetleri bir kez daha mağlup oldu.⁴¹⁰

Babailer gönderilen Selçuklu kuvvetlerini arka arkaya mağlup ederek *Amasya* ve *Tokat*'a kadar ilerlemişlerdi. Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev, komutanlarından Mübarezeddin Armağanşah'ı *Amasya* Sübaşılığına getirerek isyanı bastırmakla görevlendirdi. Baba İlyas Selçuklularla mücadeleyi müridi Baba İshak'a bırakmıştı. *Amasya* önünde, Mübarezeddin Armağanşah Babailerle karşılaşarak onlara ilk mağlubiyeti tattırdı. İsyanın lideri Baba İlyas *Amasya Kalesi*'ne sığınmıştı. Burada yakalanarak idam edildi. Böylece Babailerin manevi lideri ortadan kaldırılmış oluyordu. Liderinin öldürülmesine engel olamayan Baba İshak ve adamları *Amasya*'da Mübarezeddin Armağanşah yönetimindeki Selçuklu kuvvetlerini mağlup ederek, intikam alma duyguları ile sultanın bulunduğu *Konya*'ya doğru ilerlemeye karar verdiler. *Amasya*'daki bu çatışmada Mübarezeddin Armağanşah, Babailer tarafından öldürülmüştü. Baba İshak ve adamları, kadınları, çocukları, sürüleri ve bütün

⁴⁰⁷ Babai İsyanının lideri Baba İlyas ve yürütücüsü Baba İshak'la ilgili geniş bilgi için Bk: Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, Dergâh Yayınları, Ankara 1996, s. 87-94

⁴⁰⁸ Ahmet Yaşar Ocak, "Baba İshak", *DİA*, C. 4. İstanbul, 1991, s. 369.

⁴⁰⁹ İbni Bibi, C. II, s. 51

⁴¹⁰ Babailerle Selçukluların *Malatya* Valisi Alişir'in nerede savaştıkları kesin belli olmamakla birlikte *Elbistan*'ın Alişir olarak bilinen Ceyhan nehri kenarındaki aynı adı taşıyan köy ve dağ civarında olduğunu tahmin ediyoruz. Alişir dağ ve köyü vali Alişir ve Germiyan aşiretinin hatırasını bugün hala taşımaktadır. Bk. Ernest Honigman, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, (terc. Fikret İşıltan), İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1970.85.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ağırlıkları ile *Kayseri* üzerinden *Kırşehir*'in Kuzey Doğusundaki *Malva Ovası*'na gelmişlerdi. Burada kendilerini takip eden Selçuklu kuvvetleri ile karşılaştılar. Sultanın ordusunda ücretli Frank askerleri de bulunuyordu. Ordunun komutanlığını ise Emir Necmeddin yapıyordu. Ücretli Zırhlı Frank askerlerinin öne alınarak saldırıya geçilmesiyle, ölüm kalım mücadelesi vermelerine rağmen Babailer mağlup edildiler. Bu çarpışmada Baba İshak hayatını kaybetti. Babailerin kadınları ve çocukları hariç büyük çoğunluğu kılıçtan geçirilirken çok azı kaçabildiler. Kaçanlar ülkenin uç noktalarına yayılarak izlerini kaybettirdiler.⁴¹¹ Mısırlı Memlûk tarihçisi el-Makrîzî, bu savaşta Babailerden 4000 kişinin öldürüldüğünü zikretmektedir.⁴¹² Bu sırada *Horasan* erenlerinden olan ve *Maraş*'ta bulunduğu iddia edilen Hacı Bektaş Veli'nin isyana katılıp katılmadığı meçhuldür. Ancak onun kardeşi Menteş *Babai* isyanına katılmış ve Selçuklu askerleri tarafından öldürülmüştür. İsyanın cereyanı sırasında Hacı Bektaş Veli'nin *Elbistan* taraflarında bulunduğu rivayet edilmektedir.

Ayaklanmalar sona ermesine rağmen izleri ve etkileri *Anadolu*'da daha sonraları devam etmiştir. Bu ayaklanmanın akabinde *Maraş* ve *Elbistan*'da görülen *Ağaçeri* Türkmenlerinin isyanının Babailerle ilişkisinin olup olmadığı kesin belli olmamakla birlikte pek çok benzer özelliklerin olduğu da dikkat çekmektedir. Zira Babai ayaklanmasının bastırılmasından sonra isyan eden *Ağaçeri* Türkmenlerinin yaşadıkları alanlar da daha önceden Babailerin etki alanında bulunmakta idi. Babailerin ayaklanmaları *Maraş* bölgesinde oldukça etkili olmuş ve *Maraş*'taki Selçuklu emirliği zayıflamıştır.

3.10.3. İmadeddin Bey (1241-1258)

1241 tarihinde Muzefferüddin'in ölümü üzerine Nusretüddin Hasan Bey'in diğer oğlu İmadeddin *Maraş* emirliğine atandı.⁴¹³ Onun *Maraş* valiliği 1258'e kadar devam etmiştir. Bu emir zamanında *Maraş* bölgesinde çok etkili olan *Ağaçeri* Türkmenleri'nin ayaklanması görüldü. *Maraş* bölgesinde yaşayan Türkmenlerin en önemli kısmını *Ağaçeriler* oluşturmaktaydı. Arap, *İran* ve Hristiyan kaynaklarında *Ağaçerilerin Türkmen* asıllı oldukları açıkça belirtilir.⁴¹⁴ Faruk Sümer, *Ağaçerilerin Elbistan-Maraş* arasındaki dağlık ve ormanlık bölgede yaşadıklarını ve bunların Babâi isyanına katılan Türkmenlerin kalıntıları olduğunu belirtir. Bugün de bilhassa *Elbistan-Nurhak* ve *Ekinözü* yöresinde yaşayan Tahtacı Türkmenleri bunların torunları olmalıdır.⁴¹⁵

⁴¹¹ Turan, s. 420-427. Ahmet Yaşar Ocak, "Baba İlyas, Baba İshak", *DİA*, C. 4. İstanbul 1991s. 368-369

⁴¹² Makrîzî, *Kitabü's-Siluk*, (neş. Muhammed Mustafa Ziyade), C. I, Kısım I, Kahire 1934, s. 307.

⁴¹³ M. Halil Yinanç, "Maraş Emirleri", Nr. 6 (83), s. 94.

⁴¹⁴ Faruk Sümer, "Ağaçeriler", *DİA*, C. 1, s. 460; Salim Koca, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, Berikan Yay., Ankara 2011, s. 501-502.

⁴¹⁵ Sümer, "Ağaçeriler", s. 460.

3.10.4. Ağaçeri Ayaklanması

XIII. Yüzyılda Maraş bölgesinde ortaya çıkan önemli olaylardan biri de *Ağaçeri* Türkmenlerinin isyanıdır. *Maraş* ve etrafında yaşayan Türkmenlerin önemli kısmını *Ağaçeriler* oluşturmaktaydı. Arap, İran ve Hristiyan kaynaklarında Ağaçerilerin Türkmen asıllı oldukları açıkça belirtilir.⁴¹⁶

Ağaçeri Türkmenlerinin *Anadolu*'ya ne zaman ve nasıl geldikleri şu ana kadar tam olarak açıklanamamıştır. Onların *Anadolu*'ya Selçuklu Türklerinden önce gelmesi kuvvetle muhtemeldir. Eskiçağda bilhassa da Hunlar zamanında Yunan kaynaklarında Agathir ve Agatzir şeklinde geçen topluluğun Ağaçeriler olduğu ileri sürülmektedir. Selçuklu dönemi öncesi *Anadolu*'da onların varlığı görülmektedir. *İdil* boyunda oturan ve Hunlar tarafından yönetilen Akatzir topluluğunun orman kavmi olarak tanındığı ve Attila'nın oğlunun onları idare ettiği belirtilmektedir.⁴¹⁷ Milattan sonra VI. Yüzyılda *Tabaristan* ve *Cürcan* mıntıkalarında *Ağaçeri*, *Çöl* (Arapça: sul) ve Yazar Türklerinin yaşadıkları görülmektedir. Bu Türk topluluklarının buralara hangi tarihte geldikleri belli değildir. Ancak söz konusu yüzyılda bunların bir kısmı Sasani Kısrası Anûşirevân tarafından *Azerbaycan* mıntıkasına göçürülmüştür.⁴¹⁸ *Ağaçeri* Türkleri *Azerbaycan*'dan *Anadolu* ya Selçuklu Türklerinin fetih hareketlerinden önce gelmiş olmalıdırlar. M.H. Yinanç'ın belirttiğine göre Reşididdin Cami'üt-Tevarih adlı eserinde Ağaçerileri Oğuz Han'a tabi olan Türkmen guruplarından olduğunu ileri sürmektedir.⁴¹⁹ İbni Bibi'ye göre; Ağaçerilerin menşei *Maraş* ova ve ormanlarından olup buralardan başlayarak *Anadolu*, *Suriye* ve *Çukurova*'ya kadar yayılmışlar bu bölgelerde yol kesme, adam öldürme ve kervan soyma gibi olaylara karışmışlardır.⁴²⁰ Faruk Sümer, bunların *Elbistan-Maraş* arasındaki dağlık ve ormanlık bölgede yaşadıklarını ve Babai isyanına katılan Türkmenlerin kalıntıları olduklarını belirtir. Bugün de *Anadolu*'nun muhtelif bölgelerinde yaşayan "Tahtacı Türkmenleri"nin Ağaçerilerin kalıntıları olduğu ileri sürülmektedir.⁴²¹ Claudae Cahen ise ormanlarla kaplı *Toroslar*'da Ağaçerilerin ormancılıkla uğraştıklarını söylemektedir. Bu yazar kaynak göstermeden Ağaçerilerin Oğuzlarla pek bağlantılarının bulunmadığını hatta onların tamamının da Türk olmadığını belirterek, Moğol istilasından önce *Antakya* ve *Halap*'in kuzeyinde görülen *Suriye* Türkmenleri arasındaki gruplarla aynı topluluk olduğunu da kaydetmektedir. Claude Cahen ismini vermediği

⁴¹⁶ Sümer, "Ağaçeriler", C. I, s. 460.

⁴¹⁷ İbn Bibi, C. II, Tükçe'ye çeviren Mürsel Öztürk'ün dipnotu, s. 144.

⁴¹⁸ Ramazan Şeşen, *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yayını, Ankara 1998, s. 3

⁴¹⁹ M. Halil Yinanç, "Maraş emirleri", 7(83), s. 94.

⁴²⁰ İbn Bibi, s. 143, 144.

⁴²¹ Sümer, "Ağaçeriler", s. 460, Ali Selçuk, *Tahtacılar*, Yeditepe Yayınlar, İstanbul, 2004, s. 27-33

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Suriyeli muasır bir kaynağa göre de Ağaçerilerin şehir ve kalelerde yaşamadıklarını ve hayvancılıkla uğraşan bir ilkel topluluk olduğunu da belirtmektedir.⁴²² Ancak Cahen'nin Ağaçerilerin Türk ya da Türkmen olmadığına dair fikri sadece kendisine aittir ve bu görüşü destekleyen başka araştırmacı bulunmamaktadır. *Ağaçeri* Türkmenleri Sultan Rükneddin Süleymanşah'ın 1202'de *Gürcistan* seferine iştirak etmişlerdi. *Elbistan* Meliki olarak bulunan sultanın kardeşi Mugiseddin Tuğrulşah *Ağaçeri* askerleri ile birlikte bu sefere katılmışlardır.⁴²³

1241 yılında Muzaffereddin'in ölümü üzerine *Maraş* Emirliği'ne Nusretüddin Hasan Bey'in diğer oğlu İmadeddin atanmıştır.⁴²⁴ İmadeddin'in *Maraş* hâkimliği 1258 yılına kadar devam etmiştir. 1243 yılında *Anadolu* Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in komuta ettiği Selçuklu ordusu, *Anadolu*'yu istilaya kalkan Baycu Noyan'ın yönetimindeki Moğol ordusu ile *Kösedağ*'da karşılaştı. Selçukluların yenilgisi ile sonuçlanan bu savaştan sonra *Anadolu'nun* Moğol tahakkümüne girmesi, asayişin bozulması, arkasından Ağaçerilerin isyanları ve Ermenilerin *Maraş'a* saldırıları vali İmadeddin'i zor durumda bırakmıştı. 1254 yılından itibaren *Ağaçeri* Türkmenleri, yaşadıkları bölgeden geçen iki önemli kervan yollarını vurmaya başladılar. Bu yollardan biri *Suriye* ile ticaretin yapıldığı *Kayseri-Elbistan-Maraş-Halep* yolu idi. Burada milletlerarası ticaretin yapıldığı ve 40 gün süren *Yabanlu Pazarı* bulunmaktaydı. Bu yolun diğer bir alternatifi de *Kayseri-Göksun-Maraş* ve *Halep* yolu idi. İkinci yol ise *Sutriye, el-Cezire* ve *Iraklı* tüccarların gelerek *Sivas'a* ulaştıkları, *Sivas-Malatya* yolu idi. Bu yol *Sivas'tan Kayseri'ye* uzanmaktaydı.⁴²⁵ 1243 *Kösedağ* savaşı sonrası Selçuklu ordusunun ağır bir yenilgiye uğraması üzerine Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev, *Tokat* tarafına doğru çekilirken beylerbeyi rütbesiyle Mübarezeddin Çavlı'yı *Elbistan* ve *Malatya'nın* muhafazasına gönderdi. Bu bölgelerin valiliğini yaptığı sürece Mübarezeddin Çavlı asayişi ve güvenliği sağlamıştır.⁴²⁶ *Kösedağ* savaşı sonrası *Malatya* ve *Elbistan* tarafında toplanan Türkmenlerin üzerine saldıran Moğollar onları kılıçtan geçirmişlerdir.⁴²⁷

II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu Sultan II. İzzeddin Keykavus, Ağaçerilerin isyanını bastırmak üzere harekete geçti. Zaten *Maraş* valisi İmadeddin de devamlı başkent *Konya'ya* başvurarak yardım istiyordu. Bu amaçla sultan *Kayseri'den Konya'ya* gelen vezir Kadı İzzeddin, Beylerbeyi Şemsedin Yavtaş,

⁴²² Claude Cahen, s. 152,154,155, 268.

⁴²³ M. H. Yinanç, "Maraş Emirleri",7(83), s. 94, 2 nolu dipnot.

⁴²⁴ M. H. Yinanç, "Maraş Emirleri", 7(84), s. 94.

⁴²⁵ Sümer, "Yabanlu Pazarı", s. 4

⁴²⁶ Turan, s. 436.

⁴²⁷ Turan, s. 443.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Emir-i Dad Fahreddin Ali⁴²⁸ ve diğer Selçuklu beyleri ile birlikte Ağaçerilerin üzerine ordusunu sevk etmek üzere *Konya Ovası* 'nda hazırlıklara başladı. *Elbistan* 'a sevk edilen Selçuklu ordusu Ağaçerilerin üzerine yürüdü. Ancak bu sırada *İran* Moğollarının lideri Baycu Noyan'ın *Konya* 'ya doğru yola çıktığı ve *Erzincan* 'a ulaştığı haberi duyuldu. Bunun üzerine sultan, *Elbistan* 'daki Ağaçeriler üzerine yürüyen orduyu geri çağırarak zorunda kaldı ve Moğol saldırısını durdurma yollarını aramaya başladı. Ancak Selçuklular bu istilayı önleyemeyerek bir kez daha Moğollara mağlup oldular. Boycu Noyan'ın bu istilası, *Anadolu* Selçuklularını iyice yıpratmış gibi ülkede asayiş de bozdu. Serbest kalan Ağaçeriler soygun ve saldırılarını artırdılar.⁴²⁹

II. İzzeddin Keykavus'un saltanatına karşı çıkan kardeşleri IV. Kılıç Arslan ve II. Alâeddin Keykubad da ağabeyleri ile birlikte Vezir Celaleddin Karatay tarafından Selçuklu tahtına çıkarıldılar. Böylece Selçuklu tahtında müşterek saltanat dönemi başladı. Ancak iktidar Vezir Celaleddin Karatay'da olup ülkeyi o idare etmekteydi. Celaleddin Karatay'ın ölümünden sonra Selçuklu ülkesi bir yandan Moğolların baskısından diğer yandan da kardeşler arasındaki mücadeleden büyük zarar görmüştü. 1254'te II. Alâeddin Keykubad'ın ölümü ile II. İzzeddin Keykavus ve IV. Kılıç Arslan arasındaki mücadele kızışmıştı. 1254'te IV. Kılıç Arslan *Kayseri* 'de sultanlığını ilan etti. Birçok Selçuklu valisi onun etrafında toplandı. Bunlardan biri de *Elbistan* valisi Felekeddin Halil'di. O da *Elbistan* 'dan *Kayseri* 'ye hareket ederek IV. Kılıç Arslan'a tabi oldu. Böylece fiilen ikiye ayrılan Selçuklu devletinin doğusunda kalan *Maraş* ve *Elbistan* IV. Kılıç Arslan'a bırakılmış oldu. IV. Kılıç Arslan ile ağabeyi arasındaki mücadelede *Elbistan* Valisi Felekeddin Halil de taraf olmuştur. Bu valiyle birlikte *Kayseri* ve *Develi* valileri de IV. Kılıç Arslan'ı tutarak ülkenin doğusunun ona verilmesini istemişlerdir. İki taraf arasında yapılan savaşta IV. Kılıç Arslan mağlup edilip II. İzzeddin Keykavus'un eline geçip hapsedilse de daha sonra geri bırakılmış ve Moğolların da yardımı ile Anadolu doğu ve batı olarak ikiye bölünüp iki kardeş arasında taksim edilmiştir.⁴³⁰

1256'da *Konya* 'ya kadar ulaşan büyük tahribat ve yağma yapan Baycu Noyan, Hülagü'nün *Bağdat* seferi için hızla geri döndü. 1257'de *Elbistan* 'a gelen Baycu şehri işgal etti. Bu arada II. İzzeddin Keykavus tekrar *Konya* 'ya dönmüş ve tahtına oturmuştu. *Malatya* 'ya ise Ali Bahadır'ı göndererek burayı tekrar kendisine bağlamıştı. Baycu Noyan ise *Elbistan* 'dan *Malatya* 'ya geçerek burayı yeniden işgal etti. Ali Bahadır ise Moğolların önünde tutunamayarak *Kâhta* tarafına kaçtı. Baycu Noyan ise *Malatya* 'ya IV. Kılıç Arslan'ın adamlarından Fahreddin Ayaz'ı vali tayin ederek *Irak* tarafına gitmişti.⁴³¹

⁴²⁸ *Emir-i Dad*: Selçuklularda adliye vekili anlamına gelmektedir.

⁴²⁹ Mustafa Akdağ, C. I, s. 374, Sümer, "Ağaçeriler", s 461

⁴³⁰ İbn Bibi, C. II, s. 139; Turan, s. 475.

⁴³¹ Merçil, s. 233.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Sultan II. İzzeddin Keykavus ise bir süre sonra Moğolların *Anadolu*'ya yeniden gelmesi üzerine onların önünden kaçarak Bizans'a sığınmıştı. Bunun üzerine Moğollar *Anadolu* tahtını Sultanın kardeşi IV. Kılıç Arslan'a verdiler. Ancak Baycu Noyan'ın Hülagü tarafından *Bağdat* üzerine yapılan sefere çağırılması üzerine *Anadolu*'ya tekrar dönen II. İzzeddin Keykavus tahtını tekrar elde etti.⁴³² Sultan tahtına döndükten sonra Ağaçerilerin üzerine yürümeye karar verdi. Bu arada *Maraş* Emiri'nin yeniden yardım talepleri de *Konya*'ya gelmişti. Düzensiz şekilde hareket eden Ağaçeri Türkmenleri *Maraş*, *Malatya*, *Adıyaman* ve *Elbistan* çevrelerinde yağma ve çapulculuk yapıyorlardı. Ağaçeriler bu saldırılarında *Hısn-ı Mansur*'un bir köyünden 45000 koyun ve 7000 sığır çalmışlardı. Bunun üzerine II. İzzeddin Keykavus en önemli komutanlarından Ali Bahadır'ı Ağaçerilerin üzerine gönderdi. Ağaçeriler *Malatya* şehrini devamlı tehdit altında tutmaktaydılar. Bir yandan Ali Bahadır'ın kuvvetleri, diğer yandan da *Maraş* Emiri İmadeddin'in askerleri Ağaçerileri yurtlarında kıştırarak ağır bir yenilgiye uğrattıkları gibi, liderleri Cuti Bey'i de yakalayarak *Malatya'daki Minşar Kalesi'ne* hapsedtiler. Bu olayla *Anadolu'da* asayiş yeniden sağlandı ve ticaret yolları tekrar denetim altına alındı.⁴³³

Sultan İzzeddin Keykavus ve kardeşi IV. Kılıç Arslan arasındaki taht mücadelesinde Kılıç Arslan tarafını tutan Baycu Noyan, 1258'de *Bağdat* seferine katılınca kadar *Anadolu'da* kalarak, onun saltanatını sağlamlaştırmaya çalıştı. Baycu Noyan bu amaçla *Orta Anadolu'da Kayseri, Sivas, Tokat, Amasya, Maraş ve Malatya* mntıkalarında dolaşarak Kılıç Arslan'ın hâkimiyetini tanımayanlarla mücadele etti. Baycu, yanında Engürek Noyan da olduğu halde *Elbistan* yöresine saldırarak 7.000 bin kişiyi katletti. Kadın ve kızların birçoğu da esir edilerek *Malatya* tarafına doğru götürüldü.⁴³⁴ Kaynaklarda saldırılan topluluk hakkında bilgi verilmemesine rağmen bunların yörede isyan halinde bulunan Ağaçeri Türkmenleri olduğu muhakkaktır.⁴³⁵ Moğolların Ağaçeriler üzerine yaptıkları bu sefer birinci saldırı idi. Bu arada *Kilikya* Ermenileri de *Maraş'a* saldırmaya başladılar. *Maraş* Emiri, İmadeddin, Sultana başvurarak yardım talebinde bulundu. Ancak valinin feryatlarına yetişen olmamıştı. İmadeddin *Kilikya* Ermenilerinin saldırılarına tek başına karşı koyamayacağından, bölgenin onların eline geçmesini önlemek için *Suriye* Eyyubi Meliki Nasır Selahaddin Yusuf'a başvurarak hâkimiyeti altında bulunan bütün şehirleri kendisine teslim edeceğini bildirdi. Ancak Eyyubi meliki başka olaylarla uğraştığından bu teklifi kabul etmedi. Bunun üzerine *Maraş* valisi İmadeddin

⁴³² Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 485,486

⁴³³ Abu'l-Farac, C. II, s. 563, 564; Yinanç, s. 94; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk devletleri Tarihi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993, s. 230.

⁴³⁴ Abu'l-Farac, C. II, s. 564.

⁴³⁵ Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, Ankara 1970, C. I, s. 32.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

bölgeyi terk ederek *Anadolu* içlerine çekildi. *Maraş*’a saldıran Ermeniler 1258 yılında şehri ele geçirdiler. Ermeniler *Maraş*’tan başka *Merzuban*, *Raban*, *Behisni* ve *Dersbak* gibi şehirleri de Moğolların yardımıyla ele geçirdiler.⁴³⁶

Maraş-Elbistan arasındaki dağlık bölgede bulunan Ağaçeriler ise 1261-62 yıllarında Moğolların ikinci kez saldırısına uğradılar. Bu saldırının sebebi diğer Türkmenler gibi Ağaçerilerin de Moğollara karşı II. İzzeddin Keykavus tarafını tutup, onlara karşı direnmeleri idi. Hülagü tarafından gönderilen 20.000 kişilik kuvvet Ağaçerileri ağır bir yenilgiye uğrattı. Onlardan birçoğu öldürüldü veya esir alındı. Bu mağlubiyetten sonra Ağaçerilerin bir kısmı *Suriye*’ye doğru göç etmek zorunda kaldılar. Ancak bu yenilgi ve yılgınlıklara rağmen sonraki dönemlerde onların varlıklarını devam ettirdiklerini görmekteyiz. XIV. Yüzyılın ikinci yarısında Ağaçerilerin *Sis* ve *Sivas*’ta karışıklıklar çıkardıkları görülmektedir. Daha sonraları ise Ağaçerilerin bölgede bulunan Dulkadir Türkmenleri tarafından etkisiz hale getirilmiş oldukları düşünülebilir.⁴³⁷ *Maraş*’ta kalanları da daha sonra kurulan Dulkadirli Beyliği’ne katıldılar. Bunların bir kısmının ise Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkmen devletlerinin hizmetine girerek *İran*’a doğru çekildiklerini görmekteyiz. Ağaçeri Türkmenlerinin 1350’lerden sonra Doğuya doğru çekilen topluluğunun başında Hasan Bey bulunuyordu. Hasan Bey’in annesi Karakoyunlu Kara Mehmet’in kız kardeşi Tatar Hatun idi.⁴³⁸

XV. yüzyılda Karakoyunlularla *İran*’a göçen Ağaçeri Türkmenlerinin bazılarının isimleri kaynaklarda sık olarak geçmektedir. Karakoyunlu İskender Mirza’nın emirleri arasında *Ağaçeri* beylerinden Hüseyin ve Sulan beylerin adları geçmektedir.⁴³⁹ Yine İskender Mirza’nın adamlarından Ağaçeri Ali Bey’in adı da geçiyor. Ali Bey Akkoyunlular’a karşı Karakoyunlular’ın yanında savaşlara katılmış, Karakoyunluların yenilmesi ile esir düşmüş ve Akkoyunlular tarafından serbest bırakılmıştır. Ali Bey bir süre sonra da Uzun Hasan’ın hizmetine girmiştir. Bu Ağaçeri beylerinden başka Cihanşah Mirza ile oğlu Hasan Ali’nin emirlerinden Ağaçeri Hacı Hasan ve Uzun Hasan’ın oğlu Zeynel’in emirlerinden Dünder Ağaçeri de bulunmaktaydı.⁴⁴⁰

İran’da hâkimiyeti ele geçiren diğer bir Türk devleti Safeviler’in kaynaklarında Ağaçeri Türkmenleri hakkında bilgi verilmemektedir. Ancak XVIII. yüzyılın ilk yarısına ait Osmanlı *Tebriz* tahrir

⁴³⁶M.H. Yinanç, “Maraş Emirleri”, 7(84), s. 97; Mehlika Aktok Kaşgarlı, *Kilikya Tabii Ermeni Baronluğu Tarihi*, Ankara 1990, s. 75

⁴³⁷Sümer, “Ağaçeriler”, s. 461. Sümer, “Anadolu’da Moğollar”, s. 46.

⁴³⁸Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekiriyye*, (çev. M. Öztürk) Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 200, s. 37.

⁴³⁹Ebu Bekr-i Tihrani, s. 97.

⁴⁴⁰Ebu Bekr-i Tihrani, s. 122,147,265,329.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

defterinde *Ağaçeri* adında bir köye rastlanmaktadır. XIX. yüzyılın ortalarında *İran'ın Fars* eyaletinde görülen Ağaçerilerin 1000 çadır kadar oldukları, Çağatay ve Keştil adlı obalarının bulunduğu ve zengin oymaklardan sayıldıkları görülmektedir. XX. yüzyılın başlarında ise Ağaçerilerin *İran'da* varlıklarını sürdürdüklerini, 2000 çadırdan ibaret olduklarını, *Kuhigiluye'de* yaşadıklarını *Avşar*, *Beydilli* ve *Tilki* adlı obalarının olduğunu Faruk Sümer belirtmektedir.⁴⁴¹

Maraş'ın Ermenilerin işgaline uğramasına rağmen *Elbistan* Selçukluların elinde kalmaya devam etti. Selçuklu Devleti yıkılıncaya kadar onların elinde kalan *Elbistan* daha sonra Memlûkların eline geçmiş burada Dulkadiroğulları Beyliği kurulmuştur. Bu dönemde *Elbistan'da* en önemli olay Moğollarla Memlûklar arasında cereyan eden Huni savaşıdır. Anadolu'yu Moğol istilasından kurtarmak için Selçuklulara yardım amacıyla gelen Baybars 1277'de *Elbistan* yakınlarında *Huni Ovası'nda* Moğol ordusunu ağır bir yenilgiye uğratmıştır.

3.11. Selçukluların Elbistan Valileri

3.11.1. Emir Buldacı (1085-1197)

Selçukluların ilk *Elbistan* valisi Emir Buldacı'ydı. 1085-1086'da *Yukarı Ceyhan* bölgesi denilen *Efsus*, *Göksun* ve *Elbistan'ı* Ermeni Phileretos'tan almıştır. Yukarıda ayrıntılı olarak bahsettiğimiz Emir Buldacı *Maraş* ve *Elbistan'ı* birlikte fethetmiştir. 1097'de Kılıç Arslan'la birlikte *İznik'in* imdadına giden Emir Buldacı'dan bir daha haber alınamamıştır. I. Haçlı seferi sırasında *Elbistan Maraş'la* birlikte Haçlıların eline geçti. 1103'te I. Kılıç Arslan *Maraş'ı* Haçlıların elinden geri almıştı. *Elbistan* kesin olarak Selçukluların eline geçtiği 1165'e kadar birçok kez bölgede bulunan devletlerarasında el değiştirdi. Haçlılar, Bizanslılar, Danişmendliler gibi devletler *Elbistan'ı* idare ettiler. I. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra 1108'de *Elbistan* bir kez daha Haçlıların eline geçti. Bizans İmparatoru Alexios ile *Antakya* Haçlı Prenskepsi Bohemund arasında yapılan anlaşmayla *Elbistan* ve çevresi Haçlılara terk edilmişti. Birara tekrar Türkler tarafından alınsa da *Antakya* Prenskepsi Tangred 1111'de *Elbistan'ı* tekrar işgal etti. Kısa süre sonra *Malatya* Selçuklu meliki Tuğrul Arslan'ın atabeği olan İl Arslan şehri geri aldı. 1114'te *Elbistan* büyük *Maraş* depremi ile tahrip olmuştu. 1119 yılında Artukluların *Harpur* kolu hükümdarı Belek Gazi, *Elbistan'ı* almıştır. 1124 tarihinde *Elbistan* Danişmendlilerin eline geçmiştir. Bu tarihten 1143 yılına kadar *Elbistan* Danişmendlilerin elinde kalmıştır.

3.11.2. II. Kılıç Arslan

Sultan Mesud tarafından Danişmendli Aynü'-Devle'nin elinden 1141-42'de alınan *Elbistan'a* melik olarak atanmıştır. Burasını kendisine merkez edinmiştir. 1149'dan sonra da meliklik topraklarına

⁴⁴¹ Sümer, "Ağaçeriler", s. 461.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş'ı da dâhil etmiştir. Sultan olduktan sonra bir ara *Elbistan* Danişmendlilerin eline geçmişti. Sultan II. Kılıç Arslan 1165'te *Elbistan'ı* tekrar Selçuklu topraklarına katmıştır.⁴⁴²

3.11.3. Mugiseddin Tuğrulşah (1165-1202)

Sultan II. Kılıç Arslan, *Elbistan'ı* 1165'te Danişmendlilerden aldıktan sonra oğlu Mugiseddin Tuğrulşah'ı buraya vali yapmıştı. II. Kılıç Arslan'ın 1188'de devleti 11 oğlu arasında paylaşırması sırasında Tuğrulşah'a uzun yıllar valilik yaptığı *Elbistan* verilmiş oldu. Mugiseddin Tuğrulşah 1196'da tahtı II. Rükneddin Süleymanşah'a bırakmak zorunda kalan ağabeyi I. Gıyaseddin Keyhüsrev'i bir süre burada ağırlamıştır. Sultan II. Rükneddin Süleymanşah'ın tehditleri üzerine Mugiseddin Tuğrulşah, I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in *Elbistan'ı* tek etmesini talep etmiştir. Bunun üzerine eski sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev, *Elbistan'ı* terk ederek Eyyubilerin elinde olan *Halep'e* gitmiştir. 1202'ye kadar *Elbistan'da* kalan Mugiseddin Tuğrulşah bu tarihte II. Rükneddin Süleymanşah tarafından Saltuklulardan alınan *Erzurum'a* gönderilmiştir. Burada yeni bir Selçuklu şubesi kurulmuş ve oğlu Cihanşah 1230'a kadar burayı idare etmiştir.

3.11.4. Emir Hüsameddin Yusuf (1237-1243)

II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında *Elbistan* Subaşılığı yapmıştır. Bu şahıs aynı zamanda *Dişarbakır* kuşatmasına katılmıştır. Emir Hüsameddin aynı zamanda emir-i meydan görevini de yapmaktaydı. Bu görevin ne anlama geldiği ve ne görevi yaptığı bilinmemektedir.⁴⁴³ Günümüzde *Elbistan'da* *Emir Yusuf* köyü bu emirin adından gelmektedir.⁴⁴⁴

3.11.5. Emir İlyas

Konya'dan *Elbistan'a* gönderilen valilerden biri olup onun da adına günümüzde *Afşin'e* bağlı *İlyas Köyü* bulunmaktadır.⁴⁴⁵

3.11.6. Mübarezzeddin Çavlı

Devletin en önemli adamlarından biri olan Ebu'l-İzz Mübarezzeddin Çavlı ilk olarak çaşnigirlik⁴⁴⁶ görevinde bulunmuştur. Sultan II. Gıyaseddin'in sultanlığının ilk zamanlarında *Elbistan* valiliği yapmıştır. Daha sonra I.İzzeddin Keykavus da onu 1211'de *Elbistan* Valisi atamıştır.⁴⁴⁷ I. Alâeddin Keykubad ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in zamanında önemli görevler üslenmiştir. Ermenilere, Eyyubilere ve Moğollara karşı düzenlenen seferlere iştirak etmiştir. Uzun yıllar *Elbistan*

⁴⁴² Şevki Nezihi Aykut, *Türkiye Selçuklu Sikkeleri*, İstanbul 2000, s. 101.

⁴⁴³ Erdoğan Merçil, *Selçuklularda Saraylar ve Saray Teşkilatı*, Bilge Kültür sanat Yay, İstanbul 2011, s. 208-209.

⁴⁴⁴ M. Halil, Yinanç, "Elbistan", s. 225.

⁴⁴⁵ M. Halil, Yinanç, "Elbistan", s. 225.

⁴⁴⁶ **Çaşnigir, çeşnigir:** Sarayın mutfağından sorumlu olup herhangi bir zehirlenme tehlikesine karşı sultana sunulan yiyecekleri ilk tadan kişiye verilen isimdir.

⁴⁴⁷ Cahen, s. 206.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

valiliği yapmıştır. *Kösedağ* Savaşı sonrası beylerbeyliği makamına getirilerek *Elbistan* ve *Malatya* valisi olarak tayin edilmiştir. *Maraş* ve *Elbistan*’da pek çok eser inşa ettirmiştir. Bu eserlerden başta geleni *Elbistan Ulu Camii* ve *Çavlı Handır*.⁴⁴⁸

3.11.7. Emir Kamareddin Kamyar

Sultan I. Alâeddin Keykubad döneminde *Elbistan* valiliği yapan ünlü komutanlarından biri olup devlete yararlı hizmetlerde bulunmuştur. II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında öldürülmüştür. *Elbistan-Besni* arasında bulunan meşhur *Kamareddin Hanını* (*Derbend Ağzı*) inşa ettirmiştir.⁴⁴⁹

3.11.8. Emir Alameddin

I. İzzeddin Keykavus zamanında *Elbistan* valiliği yapmıştır.⁴⁵⁰

3.11.9. Emir Felekeddin Halil

II. İzzeddin Keykavus ve IV. Kılıç Arslan zamanlarında *Elbistan* valiliği yapmıştır. İki kardeş arasındaki saltanat kavgasında IV. Kılıç Arslan’ı desteklemiştir. Ancak II. İzzeddin Keykavus tarafından mağlup edilmiştir.⁴⁵¹

3.11.10. Emir Seyfeddin Ebu Bekir Candar

III. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında *Elbistan* valisiydi. 1277’de Sultan Baybars’ın Selçuklulara yardım için düzenlediği sefere Emir Seyfeddin Ebu Bekir Candar ve oğlu Bedreddin Kuş da katılmışlardır.⁴⁵²

3.12. 1258-1298 Yıllarında Maraş

Yukarıda da işaret edildiği gibi 1258 yılında *Maraş*’ı Ermeniler işgal etti. Bu tarihten 1298 yılına kadar *Maraş* ve civarı *Kilikya* Ermeni Prenslğine bağlı şekilde idare edildi. Yaklaşık kırk yıl devam eden Ermeni işgali döneminde zaman zaman *Maraş*, bölgedeki bazı şehirlerle birlikte *Mısır* Memluk Türklerinin eline geçti. Ancak bu durum uzun süre kalıcı olmadı ve Ermeniler yeniden *Maraş*’ı aldılar.

Moğolların *Anadolu*’yu istilası üzerine, *Kilikya* Ermeni Prensi Hetum, önce kardeşi Simpat’ı Moğol Hanı Güyük’e göndererek bağlılığını bildirdi. Moğollar tarafından tanınan Ermeniler, *Çukurova* yöresindeki birçok kalenin kendilerine verileceğine dair onlardan söz aldılar. Kardeşi Simpat’ın Moğollar tarafından iyi karşılanması üzerine Hetum bu defa bizzat kendisi, 1253’te Güyük Han’ın halefi Mengü Kağan’ın huzuruna giderek onunla görüştü.⁴⁵³ Bu görüşmede önceki verilen imtiyazlar yenilendi. Ayrıca yapılan anlaşmayla Ermeniler Moğolların *Ortadoğu*’da yapacakları seferlere iştirak edeceklerdi. *İran*

⁴⁴⁸ M. Halil, Yinanç, “Elbistan”, s. 225

⁴⁴⁹ M. Halil, Yinanç, “Elbistan”, s. 226.

⁴⁵⁰ M. Halil, Yinanç, “Elbistan”, s. 226.

⁴⁵¹ M. Halil, Yinanç, “Elbistan”, s. 226.

⁴⁵² M. Halil, Yinanç, “Elbista”n, s. 226.

⁴⁵³ Abu’l-Faraç, C. II, s. 555, 556.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Moğollarının başına atanan Hülagu ile de aynı sıcak ilişkileri kuran Hetum onu *Türkiye* topraklarına saldırıya davet ediyordu. Hetum Anadolu'nun ikinci Moğol istilasına uğramasından sonra Selçuklu Devletinin iyice zayıflamasıyla, *Maraş'taki* valinin burayı terki üzerine şehri işgal ederek buranın kendisinin olmasını da Hülagu'ya onaylattı.⁴⁵⁴ Sultan Zahir Baybars, *Kilikya* Ermenilerin üzerine de birçok seferler düzenleyerek *Maraş'ı* da birkaç kez ele geçirmiştir. Onun halefleri de Haçlılara, Moğollara ve Ermenilere karşı sayısız seferler gerçekleştirerek, *Suriye Güneydoğu Anadolu* ve *Çukurova* yöresinde Memluk hâkimiyetini gerçekleştirmeyi hedeflemişlerdir. Ancak bölge 1298 yılına kadar aralıklarla Ermeniler tarafından işgal altında tutuldu.⁴⁵⁵ *Maraş* ve bölgesindeki yerlerin bu savaşlarda birçok kez tahribata uğradığına görmekteyiz.

1265 yılında Memluk kuvvetleri *Kilikya* Ermenilerinin üzerine bir sefer gerçekleştirdi. Sultan Baybars *Dimaşk'a* geldiğinde, *Hama* meliki Mansur ile *Sis* üzerine bir saldırı yapılmasını görüştü. Seyfeddin Kalavun, İzzeddin Yügan er-Rügni (semmü'l mevt: zehirlendiği için bu şekilde bahsediliyor) birlikte hareket ederek *Antakya'nın* kuzeyinde *Dersbak*⁴⁵⁶ *Kalesi'ne* girdiler. Buradan *Amanos Dağlarındaki* geçitten *Çukurova'ya* giren Memluk ordusu Ermenilerin elinde bulunan birçok yeri ele geçirdi. Hatta Memluk kuvvetleri Ermeni Prensi Hetum'un (1226-1270) oğlu Leon (Lifon)'u ve onun oğlunu da esir etti. Leon'un bir kardeşi öldürüldü. Amcası Kont Asitil de mağlup edildi. O *Hammus (Hummayis)*⁴⁵⁷ *Kalesi'nin* sahibiydi. Ermeni ileri gelenlerinden birçokları da öldürüldü. Memluk ordusu *Kürencil*, *Sarventikar*⁴⁵⁸, *Tel-Hamdun* ve *Nehrican'a*⁴⁵⁹ saldırdı. Oralardan *el-Amudayn*⁴⁶⁰ denilen kale yakınlarında bir grup Moğol askeri ile karşılaştılar. Onları yenen Memluk kuvvetleri *Sis'e* yöneldiler. Memluk ordusu bu sefer sırasında Ermenilere büyük kayıplar verdirdi. Birçok esir ve ganimet

⁴⁵⁴ M. Halil, Yinanç, "Maraş Emirleri", 7(84), s. 98.

⁴⁵⁵ Makrîzî, C. I, s. 551, 552, 839; Bedreddin Mahmut Aynî, *İkdü'l-Cuman, Asr Selatin el-Memalik*, (neş. M.M. Emin), C. I, Kahire 1987, s. 422, 423.

⁴⁵⁶ **Dersbak**: Kırıkhân'ın kuzeyinde Gündüzlünün güney batısında Alaybeylinin kuzeyinde Ceylanlının güneyinde olup bugün bir köydürve Terbizek olarak anılmaktadır. Bk. Faruk Sümer, "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar", *Tarih Araştırmalar Dergisi*, S.I, Ankara 1963, s. 10.

⁴⁵⁷ **Humus**: Hamis Kasr-ı Ceyhan yakınlarında kale. Bk. Aynî, Neşredeninin dipnotu. C. I, s. 423, Dipnot 1

⁴⁵⁸ **Sarventikar**: Anavarza'nın Güneydoğusunda, Amanos dağları yamacında bir kale. Bk. Işın Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146), Ankara 1987, s. 112 dipnot 475.

⁴⁵⁹ **Nehrican**: Bugünkü Ceyhan kazası olmalı.

⁴⁶⁰ **El-Amudayn**: Çukurova yöresinde bir kale adıdır. Bkz. Aynî, Neşredeninin dipnotu. C. I, s. 423, Dipnot 1

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ele geçirildi. Ermeni Prensinin oğlu ve diğer esirler *Şam* 'a getirildi. Burada zafer törenlerle kutlandı.⁴⁶¹ Esir edilen Ermeni Prensinin oğlu, Hettum'un araya girmesiyle Moğolların elinde bulunan Memluk komutanı Sungur el-Aşkar ile değiştirildi. Bu çatışmalar sırasında Ermenilerden alınan *Behisni Kalesi* tekrar onlara bırakıldı. Kendisinin Moğolların elinden kurtulmasına neden olan Sungur el-Aşkar'ın ricası üzerine *Behisni* Ermenilere terkedildi.⁴⁶²

1271 yılında Moğollar, Memluklerin elinde bulunan *Antep* şehrine saldırarak burayı kuşattılar. Buradan ilerleyen Moğollar *Amiki Harim* 'e yöneldiler. Moğolların başında Samagar Noyan bulunmaktaydı. Bu durum üzerine Mısır'dan Emir Bedreddin Beyseri eş-Şemsi'ye 3 bin atlı göndermesi için çağrıda bulunuldu. Haberci, Emir Bedreddin'e ulaşınca hazırlıklara başlayarak gerekli askeri topladıktan sonra, *Dımaşk* 'a ulaştı. Moğollara gelince; onlar *Harim* ve *el-Merüc* 'ü kuşatmışlardı. Yardıma gelen *Hama* naibi ve askerlerinin geçikmesi üzerine birçok kişi Moğollar tarafından katledildi. Bunun üzerine Moğolların *Dımaşk* 'a kadar saldırı ihtimali üzerine halk korkmaya başladı. El-Beyseri ve askerler sultanla birlikte *Halep* 'te toplandılar. Sultan her taraftan gelen askerlerini Moğolların üzerine gönderdi. Sultan gerekli önlemleri almak için ümerasından emirlerle görüşmeler yaptı. Sultan Baybars komutanlarından Alâeddin Taybars ve İsa b.Mehna'yı *Maraş* ve *Harran* civarına gönderdi. Onlar bu şehirlerde bulunan Moğollar'ın büyük çoğunluğunu katlettiler. Gerçekten öldürülen Moğol askerinin sayısı çok fazlaydı. Sultan bununla yetinerek Memluklere karşı hareket halinde bulunan Haçlılarla uğraşmaya karar verdiği için askerlerini bu yörelerden geri çekti. Çünkü *Suriye* sahillerinde Haçlılar Memluklere karşı saldırıya geçmişlerdi.⁴⁶³

1273 yılının Temmuz ayında *Halep* emiri Hüsameddin el-Ayıntabî Ermenilerin elinde bulunan *Göynük Kalesi* 'ni fethetmemur edildi. *Hades*⁴⁶⁴ olarak bilinen *Göynük* şehrinde bulunan Ermeniler buradan geçen tüccarlara saldırıp mallarını yağmaladıkları gibi *Halep* ile

⁴⁶¹ Bedreddin Mahmut Aynî, C. I, s. 422-425.

⁴⁶² Makrizî, C. II, S.578-579, M. H. Yinanç, "Maraş Emirleri", 7(84), s. 98.

⁴⁶³ Baybars el-Mansuri, *Zubdetü'l -Fikre Fi Tarihi'l-Hicre*, (neş. D.S.Richard), Beyrut 1998, s. 133. Bedreddin Mahmut Aynî, C. II, s. 91-92 Makrizî, C. I, s. 600.

⁴⁶⁴ *Hades*: Ortaçağ'da Araplarla Bizanslar arasında birçok kez çatışmalara sahne olan yerin adıdır. Adata, Hadesü'l-Hamra, Darbü'l-Hades, Darbü's-Selame ve Göynük olarak bilinir. Arapça'da Hadesü'l-Hamra (Kırmızı Hades) denmiştir. Hadesü'l-Hamra denilmesinin iki rivayeti var. 1. Buranın toprağı kırmızı renktedir.2. Ermeniler bu şehre Göynük demektirler. Bugün Hades'in harabeleri Pazarcık ilçesi hudutlarında İnekli Göl yakınında ve Göynük olarak adlandırılan yerdedir. Yaklaşık 650 yıl önce yıkılan şehrin sur kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Emevi, Abbasi ve Hamdaniler zamanında stratejik ehemmiyetini sürdüren Hades şehri Maraş büyüklüğünde idi.950'li yıllarda Bizanslar tarafından tahrip edilen Hades'i Hamdani Hükümdarı Seyfüddevle fethederek (M.954) burayı yeniden imar

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Anadolu arasında önemli bir güzergâh olan ve buradan geçen kervan yolundan geçişi de engelliyorlardı. Memluklar Ermeni prensine durumunu bildirdikleri halde bir netice alınamamıştı. 1273 yılının Temmuz ayının ortalarında Memluk ordusu *Göynük*'e gelerek burayı kuşatıp zabtetti. Burada bulunan Ermenilerin büyük çoğunluğu esir edildi.⁴⁶⁵

1274 yılında Memlukların *Halep* naibi emiri Hüsameddin el-Ayıntabî askerleri ile *Kilikya* Ermenilerinin merkezi *Sis*'e, diğer şehirlerine ve *Maraş*'a saldırdı. *Maraş* Şehrinin kapıları zorlandı fakat alınmadı. Bu mücadelede Arap ümerasından ben-i Kilab kabilesi liderlerinden Reb'a b. Ez-Zahir b. Ganem *Maraş* yakınlarından geçen Ceyhan Nehri'nde boğularak ölmüştür.⁴⁶⁶

3.12.1. Elbistan Savaşı (Huni)

13. Yüzyılda *Maraş* bölgesinde meydana gelen önemli olaylardan biri de şüphesiz Memluklerle Moğollar arasında cereyan eden *Elbistan* savaşıdır. 1243 *Kösedağ* yenilgisi ile Moğollara tabi olan *Anadolu* Selçuklu Devleti idarecileri Moğolların baskılarından bunalarak zaman zaman kurtuluş çareleri aramışlardır. Fakat Selçuklu idarecileri bu teşebbüslerinden bir netice elde edememiş her defasında Moğollara bağılılıkları daha da artmıştır. *Anadolu*'da Moğollara karşı en önemli direnişi Sultan II. İzzeddin Keykavus (1246-1262) başlatmıştır. Ancak İzzeddin Keykavus Moğollarla mücadelesinde başarılı olamayarak ülkeyi terk ederek Bizans'a sığınmıştır. Bizanslılar'ın Moğollarla iş birliği içinde olması sebebiyle onu hapsedtiklerini görüyoruz. Altınordu Hükümdarı Berke Han gönderdiği kuvvetlerle sultanı kurtararak Suğdak'a götürdü. Bu sultanı da Türkmenler destek vermiştir. Bunun yanında Ahiler ve Karamanoğulları Beyli'ği de Moğollar ile mücadele etmiştir.

Sultan İzzeddin Keykavus'a rakip olan kardeşi IV. Kılıç Arslan'ı destekleyen ve onun veziri olan Süleyman Muineddin Pervane uzun yıllar bu görevde kalarak *Anadolu* Selçuklu Devletini idare etmiştir. Vezir Pervane *Anadolu*'da tek söz sahibi olmak istiyordu. Bu amacını gerçekleştirebilmek adına önüne çıkan her türlü engeli geçmek için birçok entrika çevirmekten de çekinmemiştir. 1266 yılında IV. Kılıç Arslan'ı boğdurarak öldüren Vezir Pervane, III. Gıyaseddin Keyhüsrev'i sultan yaptı. Bu sultanı istediği gibi idare eden Pervane, Moğolların da *Anadolu*'da en güvendiği adamlardan biri oldu. Ancak o, *Anadolu*'da tek söz sahibi olmak istiyordu. Bu amaçla *Mısır* memluk

etti. Bu yüzden devrin büyük kaside yazarı İbn Mütenebbi, yazdığı şiirle Seyfuddevle'yi övmüştür. Bk: Hades, *İA*, C. 5/1, s. 42, Honigman, s. 85, Şerefüddin Yaltkaya, İbn Şeddat Tarihi Tercümesi'nin II. Cildinin 85. sahifesinin 5. dipnotu.

⁴⁶⁵en-Nüveyri, C. XXX, S.336, Baybars el-Mansuri, s. 139, Bedreddin Mahmut Aynî, C. II, s. 118,119, M. H. Yinanç, "Maraş Emirleri", *TTEM*, 7(84),s. 99

⁴⁶⁶ Baybars el-Mansuri, s. 144, Bedreddin Mahmut Aynî, C. II, 131, M.H. M. H. Yinanç, "Maraş Emirleri", 7(84), s. 99

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Sultanı Baybars'la irtibat kurarak Moğollara karşı onu *Anadolu*'ya çağırırdı. Sadece Pervane değil Selçuklu ümerasından başta Hatiroğlu Şerefeddin olmak üzere birçok kişi Moğol zulmünden kurtulmak için Baybars'ı Anadolu'ya davet mektupları gönderiyorlardı. Selçuklu muhalefetini kırmak isteyen Moğollar, Mısır'dan yardım gelmeden harekete geçtiler. Ele geçirilen Hatiroğlu öldürüldü. Bu sıralar Moğollar ve Haçlılara karşı İslam dünyasının savunucusu olarak yıldızı parlayan Baybars ısrarlı davetler üzerine *Anadolu*'yu Moğol idaresinden kurtarmak için sefere karar verdi.⁴⁶⁷

Anadolu'da Moğollara karşı isyan bayrağını Beylerbeyi Hatiroğlu Şerefeddin çekmişti. Kardeşi Ziyaeddin'i elçi olarak Mısır'a yollamıştı. Niğde tarafında bulunan Hatiroğlu etrafına topladığı kuvvetlerle bölgede bulunan Moğolları ortadan kaldırdı. Karaman Türkleri ve Uç tarafında bulunan Türkmenler onun emrine girdiler. Niğde'de 200 Moğol askerini ve komutanları Urla'yı öldürerek harekete geçtiler. İsyancılar Niğde üzerinden Develi'ye geldiler. Bu sırada Memluk kuvvetlerinden 6000 süvari Elbistan'a gelmişti. Bunlar Niğde'de bulunan Hatiroğlu'na bir haberci göndererek Baybars'ın Mısır'dan hareket ettiğini haber verdi. Bu sevinçli haber üzerine Hatiroğlu ve çevresindekiler heyecanlı ve kontrolsüz şekilde harekete geçtiler. Zafer kazanmış gibi davrandılar. Ancak bekledikleri Baybars bir türlü Anadolu'ya gelmiyordu. Pervane, Fahreddin Ali ve Taceddin Mu'tez durumu Moğol kuvvetlerinin başında bulunan Kongurtay'a haber verdikten sonra Sivas üzerinden Yabanlu tarafına geldiler. Burada hazırlanan 500 kişilik bir askeri birlik, Memluktardan haber almak üzere Elbistan'a gönderildi. Bu sırada Elbistan'a gelmiş olan 6000 kişilik Memluk kuvveti de Moğol ve Taciklerden (İranlı) haber almak için araştırma yapmaktaydı. İki taraf aniden karşılaşırlar. Moğollar 60000 kişi ile Baybars'ın Suriye'de olduğunu öğrendiler. Memluklar da Moğollardan bir süvari yakalayarak onların durumunu öğrenirler. Moğol askeri, Memlukları korkutmak için iki Moğol şehzadesinin herbirinin 60000 süvari ile harekete geçtiğini haber verir. Bu durumu gerçek zanneden Memluk öncü birlikleri geri dönerler. Aksarayî, Memluk öncü kuvvetlerinin hezimete uğrayarak kaçtığını söylese de diğer kaynaklar bunu doğrulamamaktadırlar. Neticede Moğol öncü birliği de Elbistan'dan geri çekilir. Bu sırada Saruz ve Zamantı (Elbaşı) naipleri Moğolların hezimete uğradığını Hatiroğlu Şerefeddin'e haber verirler. Moğollara karşı isyan eden kitle zafer kazandıklarını zannederek büyük sevinç duyarlar. Hatta bir fetihname dahi hazırlanarak memleketin muhtelif yerlerine dağıtılır. Ancak haberlerin doğru olmaması ve Baybars'ın Anadolu seferini geciktirmesinden dolayı Hatiroğlu ve taraftarları üzerine yürüyen Moğol Şehzadesi Kongurtay ile Tuku ve Tudavun

⁴⁶⁷ Aksarayî, s. 78; Kazım Yaşar Koprıman, "Baybars" I, *DİA*, C. 5, İstanbul, s. 222.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

komutasındaki Moğol kuvvetleri Karahisar-ı Yavaş'ta (Develikarahisar-Yeşilhisar) Hatiroğlu Şerefeddin yakalayıp Delüce⁴⁶⁸ Kışlağına getirip yargılayıp öldürdü.⁴⁶⁹

Dönemin müellifi İbn Bibi, Moğollar ve Pervane'nin birleşerek *Mısır* ordusuna karşı koyma hazırlıklarını teferruati şekilde anlatmaktadır. Bu savaşa Selçuklu devlet adamlarından Emir-i Dâd Seyfeddin Çalış da katılmıştır. Bu sırada Kırşehir kışlağında bulunan Tuku ile Tudavun Kayseri'ye doğru hareket ederler. Moğol ve Selçuklu kuvvetleri, Mısırlıların *Çukurova* ve *Suriye* taraflarından *Anadolu*'ya girdikleri haberi alınınca Moğol komutanları Tudavun Noyan, Tuku Ağa, Pervane komutasında *Kayseri*'de toplanarak *Zamantı* ve *Saruz* üzerinden Binboğa (Horon) dağlarına ulaşarak burada mola verdiler. Alınan habere göre *Mısır* ordusu bir gün sonra *Elbistan* ovasına ulaşacaktı. Müellif Moğollarla Memluklerin savaşını manzum şekilde anlatmaktadır.⁴⁷⁰ Memluk ordusunu, Sultan Baybars'ın bu sefere katılımını ve *Elbistan* ovasına gelişini sultanın inşa divanının başında bulunan Kadı İbn Abdüzzahir anlatmaktadır. Bundan nakiller yapan İbn Şeddad ve birçok İslam tarihçisi de *Elbistan* savaşını anlatmaktadır. Buna göre Baybars ve *Mısır* ordusu 26 Şubat 1277 tarihinde *Kahire*'den hareket ederek *Dimaşk*'a 15 Mart 1277'de ulaştı. Buradan hareket ederek *Halep*'e doğru ilerledi. 6 Nisan Çarşamba günü *Halep*'e ulaştı. *Halep*'te bir gün kalan Memluk ordusu Perşembe günü *Halep*'in kuzeyinde bulunan *Heylan Köyü*'ne geldi.⁴⁷¹ Buradan ilerleyen Memluk ordusu *Ayıntab*'a ulaşır ve daha sonrada *Dülük*'e gelir ve oradan da *Mercü'l-Dibac*'a⁴⁷² gelindi. Daha sonra Memluk ordusu *Hades ül-Hamra* olarak bilinen *Göynük*'e ulaştı. *Göynük*'ten kalkarak *Göksu Nehri* üzerinden geçen Memluk ordusu *Akçaderbend*'e ulaştı. İbn Abdüzzahir bu yolculuğun çok çetin geçtiğini ve askerlerin büyük sıkıntılara maruz kaldığını haber vermektedir.⁴⁷³ Şafi, Baybars'ın yanında 5000 atlı olduğunu yazmaktadır. Buradan Elbistan'a gelir. Yazar o dönemde Elbistan'ın önemli şehirlerden biri olduğunu yazar.⁴⁷⁴ Sultan Baybars artık Moğollara iyice yaklaşmış olduğu için ordusunu savaşa hazırlayarak öncü birlikler çıkardı. Öncü birliklerin başında görevlendirilen Sungur el-Aşkar'ı ileri gönderildi. Memlukların bu birliği, 14

⁴⁶⁸ Yozgat-Kırıkkale tarafına akıp Kızılıрмаğa karışan ırmak.

⁴⁶⁹ Aksarayî, s. 78-85.

⁴⁷⁰ İbn Bibi, C. II, s. 186-196; Aksarayî, s. 87.

⁴⁷¹ İbn Şeddad s. 84.

⁴⁷² *Mercü'l-Dibac*: İpek Çayırı anlamına gelen bu yerin Pazarcık Ovasında bulunduğu veya Yukarı Pazarcık olduğu ileri sürülmektedir. Bk. Sümer, "Yabanlu Pazarı", 64.

⁴⁷³ Şâfi b. Ali el-Kâtibü'l-Askalanî el-Mısri, *Kitabü'l-Faslü'l-Mesûr min Siretü's-Sultan Melükü'l-Mansur*, Beyrut 1988, s. 81-82; Sümer, "Yabanlu Pazarı", s. 67-68.

⁴⁷⁴ Şâfi, s. 82.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Nisan Çarşamba günü başlarında Kirey'in bulunduğu 3000 kişilik Moğol öncü birliği ile karşılaştı. Moğol öncü birliği mağlup edilip bir kısmı öldürülüp geri kalanları da esir edildi. Moğol ordusunun Memluklere ani saldırı ihtimaline karşı sultan Baybars ordusunu ihtiyat içinde tutarak her an saldırıya hazır hale getirdi. Bu ara Selçuklu ve Moğolların asıl kuvvetlerinin *Ceyhan Nehri* yakınına gelmiş olduğu haberi alındı. Memluk ordusu *Elbistan* yöresindeki *Huni* kayalıklarının yüksek yerlerine çıkmışlardı. Moğol ordusu ise *Zaman (Rumman) Irmağı* kıyısında geceyi geçirmişti. Moğolların 10000'den fazla askeri vardı. Ayrıca Selçuklu askerleri ile 1000 civarında da Gürcü askeri bu savaşa Moğolların yanında katılıyordu. Moğollar, Selçuklu ve Gürcülere güvenmedikleri için onları kendilerinden ayırmışlardı.⁴⁷⁵ 15 Nisan 1277 tarihinde Sultan Baybars *Huni*⁴⁷⁶ *Ovası* 'nda Moğol ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı. Moğolların korktuğu başlarına gelmiş ve Selçuklu ordusu savaşa seyirci kalarak Memluklerle anlaşma içinde olduğunu göstermişti. Savaş Meydanında yaklaşık 7000 Moğol askeri öldürüldü. Bu savaşa katılan Moğol komutanları başta Tudavun ve Tuku olmak üzere birçokları öldürüldü ve bir kısmı da esir edildi.⁴⁷⁷ *Elbistan* 'a kadar gelen ve savaşı seyreden Pervane Selçuklu kuvvetlerini savaşa sokmayarak *Kayseri* 'ye, oradan da sultanı yanına alarak *Tokat* 'a çekildi. Memlûklara gelince onlar *Elbistan* 'ın *Huni Ovası* 'nda parlak bir zafer kazandılar. Savaş meydanında birkaç komutan kaybedilmişti. Savaşa katılmayan Selçuklu ümerasından da birçok kişi⁴⁷⁸ tutsak alındı. Savaşın muasır müellifi Aksarayî “*Elbistan toprağı öldürülenlerin kanından lâle bahçesine döndü. Kılıcın meydana getirdiği kan bulutu, yağmur damlaları gibi yağmaya başladı*” diyerek savaşın ne kadar kanlı geçtiğini anlatmıştır. Söylediği iki mısralık şiirde ise “*Dünya hile ile nokta gibi kuyruğunu toplamış; ecel tomar gibi kinle ağızını açmış, savaş alanı, yiğitlerin kanından kınalı keklîğe dönmüş; savaşın ortasında Simurg gagasıyla ölüm taşımakta*” savaşı tasvir etmiştir.⁴⁷⁹

Mısır Memluk Sultanı Baybars 1277 yılında *Anadolu* 'yu Moğol istilasından kurtarmak için bir sefer tertipledi. *Halep-Antep-Akçaderbend-Elbistan* yolunu takip ederek *Afşin* yakınlarındaki *Huni Ovası* 'na geldi. Burada Moğol ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı.⁴⁸⁰ Ancak bu zafere rağmen *Anadolu* Moğol istilasından kurtulamadı. Çünkü Selçuklular Moğolların korkusundan Baybars'ı iyi

⁴⁷⁵ İbn Şeddat, s. 85-86, Sümer, “Yabanlu Pazarı”, s. 70-71; Aynî, CII, s. 157

⁴⁷⁶ Makrîzî, C. I, s. 628.

⁴⁷⁷ Faruk Sümer, “Anadolu’da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmalar Dergisi*, I, Ankara, s. 42; Runciman, C. III, s. 295

⁴⁷⁸ Sümer, *Anadolu’da Moğollar*, s. 43.

⁴⁷⁹ Aksarayî, s. 87.

⁴⁸⁰ İbn Şeddat, *Baybars Tarihi*, C. II, (ter. Şerefüddin Yaltkaya), İstanbul 1937, s. 85-87; Baybars el-Mansurî, *Zubdetü'l-Fikre Fi Tarihi'l-Hicre*, (neş. D.S.Richard), Beyrut 1998, s. 153-154.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

karşılayamadılar. Bu yüzden de *Elbistan* zaferinin sonucu alınamadı. Moğol Hükümdarı Abaka Han *Huni Ovası* 'na kadar gelerek savaş meydanındaki Moğolların ölümlerini görünce hiddetlenerek *Anadolu* 'da iki yüz binden fazla insanı katletti.⁴⁸¹ Sultan Baybars, *Huni* 'den 16 Nisan tarihinde ayrılarak *Kayseri* 'ye doğru hareket etti. Sultan, *Rumman* adıyla bilinen köyün yanına gelmiştir. İbn Abdüzzahir *Kehf* Mağarası'nın buraya yakın olduğunu ve gerçek yerin de burası olduğunu belirtmektedir.⁴⁸² Memluk ordusu *Saruz*, *Yedioluk*, *Pınarbaşı* ve *Karatay* Kervansarayı üzerinden *Kayseri* 'ye ulaşır. Selçuklu ümerasının burayı terk etmiş olduğunu görür. *Kayseri* 'de sultan adına para kestirilip, hutbe okutulup nevbet çaldırılır.⁴⁸³ Bir süre burada kalan sultan, *Pervane* 'nin huzuruna gelmemesi üzerine *Kayseri* 'yi terk ederek geldiği yoldan ülkesine dönmeye karar verir. Sultan Baybars'ın *Anadolu* 'yu terk etmesinin nedeni *Pervane* 'nin huzuruna gelmemesi ve bu sırada Abaka'nın büyük bir ordu ile *Anadolu* 'ya yürümesidir. Selçuklu veziri *Pervane* 'nin düşüncesi ise Sultan Baybars ve İlhanlı hükümdarı Abaka'yı karşı karşıya getirerek savaşın neticesine göre hareket etmektir. Onun gerçek amacı *Anadolu* 'da tek söz sahibi kendisinin olmasıydı. Baybars dönüş yolculuğunu geldiği yolun biraz kuzeyinden yaptı. *Alâeddin* Kervansarayı (Sultan hanı) üzerinden *Zamanlı Kalesi* yakınındaki meşhur *Yabanlu Pazarı* 'nın olduğu mevkiye geldiler. Memluk ordusu 30 Nisan 'da *Elbistan* 'a ulaştı. *Elbistan* 'da bir kez daha savaşın olduğu meydanı gezen Baybars, kendisini karşılayan *Elbistan* ileri gelenlerine ne kadar Moğol askerlerinin öldüğünü sordu. Onlar da 6770 kişi olduğunu söylediler. Ancak bu sayıya kaçarken öldürülenler dâhil değildi.⁴⁸⁴ Abu'l-Farac ise öldürülen Moğol askerlerinin sayısını 5000 kişi olarak vermektedir.⁴⁸⁵

Akçaderbend 'e ulaşan Sultan, Emir Bedreddin el-Hazinedar idaresinde önce ordunun ağırlıklarını ve zaferde elde edilen ganimetleri bu geçitten geçirdi. Sultan iki gün burada kaldıktan sonra (cumartesi ve pazar) pazartesi günü ordusunun tamamını buradan geçirerek *Derbent* 'in yanındaki kervansaraya⁴⁸⁶ kondu. Buradan sultanın yolunu değiştirerek sarp dağlardan ilerlediği kaydedilmektedir. *Göksu* 'ya ulaşan

⁴⁸¹ İbn Şeddat, s. 91-94.

⁴⁸² Sümer "Yabanlu Pazarı", s. 75.

⁴⁸³ Şâfi, s. 82.

⁴⁸⁴ Sümer "Yabanlu Pazarı", s. 93,94, İbn Şeddat, s. 88, 89.

⁴⁸⁵ Abu'l-Farac, C. II, s. 599.

⁴⁸⁶ **Zilli Han**: Elbistan yakınında bugün harabeleri bulunan Selçuklu Kervansarayı. Söz konusu Kervansaray 1563 tarihli Maraş Tahrir Defteri 'nde geçmektedir. Buna göre Elbistan Kazası sınırında bulunan Til-Kebir köyünün geliri Kanlı Beli, Göç Gören, Ağce Derbent ve Zilli Han üzerinden geçen tarik-i ammin (halk yolu=kervan yolu) üzerinde olması nedeniyle, Akçaderbend ve Zilli Han isimlerindeki derbentleri korumak için avarız bırakılmıştır. *Maraş Tahrir Defteri* (1563), C. II, (Yay: Refet Yinanç-Mesut Elibüyük), Ankara 1988, s. 511, 585 ve Bk. Sümer, "Yabanlu Pazarı", s. 68.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Memluk ordusu burada geceledikten sonra 4 Mayıs tarihinde *Göynük* yakınına ulaşmıştır. Memluk sultanı *Dımaşk'a*, *Antep* üzerinden değil de yolunu değiştirerek *Maraş* üzerinden gitmeye karar verir. Ovaya inen Memluk ordusu *El-Han*⁴⁸⁷ Irmağı yönünde harap bir durumda bulunan *El-Eskerkiş*⁴⁸⁸ adlı kalenin yanında konakladı. Sonra sultan *Maraş'a* bağlı *Börklüce'de*⁴⁸⁹ ve buradan da *Çukurova* geçitlerinden *Karasu* yönündeki *Merri'de*⁴⁹⁰ konakladı. Buradan hareket eden Memluk ordusu *Derbsak* karşısında konaklayacaktır. 11 Mayıs 1277'de Memluk ordusu *Halep* yakınlarında *Anadolu* seferine çıkarken konakladığı yer olan *Harim'e* ulaştı.⁴⁹¹ Sultan Baybars'ın *Anadolu* seferi, *Maraş* üzerinden gerçekleşmesi ve *Elbistan'da* Moğollarla karşılaşılması bakımından önemlidir, çünkü Memluk ordusunun geçtiği ve konakladığı mevkiiler hakkında bilgi verilmesi bu tarihi mekânların isimlerinin günümüze kadar ulaşmasına neden olmuştur.⁴⁹²

3.12.2. Moğolların Elbistan Yenilgisinin İntikamını Almaları

İbn Bibi'nin verdiği bilgiye göre *Tokat'a* çekilen Selçuklu Sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev vezir Pervane ve Emir Fahreddin içinde bulundukları durumu görüşerek *Elbistan* olayını Abaka'ya haber vermeye karar verdiler. Aslında bunlar ne yapacaklarını şaşırılmış ve içinde bulundukları durumdan kurtulmak için çare aramaya başlamışlardı. Bu amaçla Seyfeddin Erbeğ'i *Abaka'ya* gönderdiler. *Elbistan'da* Moğol ordusunun yenildiğini ve Selçukluların kendisine ihanet ettiğini haberi alan Abaka hızla *Anadolu'ya* doğru harekete geçti. O *Erzincan* ve *Divriği* üzerinden *Elbistan'a* doğru ilerledi. *Divriği'ye* gelen Moğol ordusu karşısında ahali büyük korku yaşadı. İleri gelenler Abaka'ya hediyeler sundular. Burada bazı kişiler Moğol ordusunda bulunan Taceddin Zeyrek'in kölesi ve çocuklarını öldürmeye kalkışınca onlar cezalandırıldılar. Ayrıca *Divriği* sakinlerinden biri kalenin şerefelerinden ok ve yay ile Abaka'nın huzuruna gelip saygısızlık yapınca o da cezalandırıldığı gibi *Divriği* kalesinin de yıkılması emredilmiştir. Abaka *Divriği* kalesinin temelden yıkılmasını ve surların duvarlarının

⁴⁸⁷ *El-Han Nehri*: Bugün bu isimde bir nehir yoktur. Kuvvetli ihtimaldir ki Pazarcık yakınlarından geçerek Maraş'ın güneyini katederek Ceyhan nehrinin kolu olan Aksu nehridir. Maraş'ın doğusunda küçük bir çay olan ve yaz aylarında kuruyan Erkenez adlı bir akarsu daha var ama bu geçilmesi güç olmayan bir sudur.

⁴⁸⁸ *El-Eskerkiş*: Pazarcık ilçesi hudutlarında ve Aksu nehri yakınında bulunan ve halk arasında Köroğlu kalesi olarak bilinen yer olmalıdır.

⁴⁸⁹ *Börklüce*: Maraş ile İslâhiye arasında bir yer olmalıdır.

⁴⁹⁰ *Merri*: Antakya ile Çukurova arasındaki Amanos dağlarındaki geçitlerin birinin adıdır.

⁴⁹¹ İbnü'l-Verdi, CII, s. 219, Sümer, "Yabanlu Pazarı", 94,95 İbn Şeddat, 89.

⁴⁹² XV. Yüzyıl Memluk tarihçilerinden ve kendisinden önceki kaynaklardan alıntılar yaparak Baybars ile Moğollar arasındaki savaşı anlatan İbn Tagribirdi bu konuya geniş bir yer ayırmıştır. Ayrıca Müellif eserine savaşı kazanmasından dolayı Baybars'a yazılan uzun bir kasideyi de kaydeder. Bkz: İbn Tagribirdi *Nücum'üz-Zahire*, C. 7, s. 149-155.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

yerle bir edilmesini emretmiştir. Buradan *Elbistan*'a gelen Abaka'yı Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev ve Pervane karşıladılar. Ona gerekli hürmet ve saygıyı gösterdiler.⁴⁹³

Bu sırada *Mısır* ordusu *Anadolu*'yu terk etmişti. İkiyüzlü bir politika izleyen Pervane ise Abaka'yı karşılamaya çıkmıştı. 1277 yılının Temmuz ayında *Anadolu*'ya gelen Abaka doğru savaşın cereyan ettiği *Elbistan Ovası*'na geldi. Pervane de onun yanında idi. Abaka savaş meydanında gezdi. Burada çocukluğundan beri sevip saydığı Tudavun Noyan ve Tuku Ağa gibi büyük kumandanların ve birçok Moğol askerinin öldüğünü görünce üzüntüsünden ağlamış ve hiçbir Selçuklu askerinin ölmediğinin farkına varınca hiddetlenerek Pervane'ye kızmıştır. Abaka savaş meydanında Baybars'ın işgal ettiği yerleri elindeki topuzunun sapıyla ölçerek onun yanında ne kadar asker olduğunu tespit etmeye çalışmıştır. Pervane'nin verdiği bilgilere de inanmayarak ona darıldı ve onun Baybars'la ittifak içinde olduğunu söyleyenlerin sözlerinin doğru olduğuna inandı. *Mısır* ordusunun sayısını tahmin eden ve askerlerini onların üzerine sevk eden Abaka *Göynük*'e kadar ulaşan askerlerinin geri dönmelerini istedi. Çünkü *Suriye* üzerine sevk ettiği askerlerinin sayısı 30 bin kişi idi. Bu miktarda asker ile Baybars'la baş edemezdi. Böylece Abaka *Elbistan* yenilgisinin intikamını Memluklardan alamadı. Ancak o bu yenilginin intikamını almak için *Elbistan*'dan başlayarak Türkmenleri katletmeye başladı. *Elbistan*'dan *Kayseri*'ye gelen Abaka binlerce Türkü katletti. Öldürülenlerin sayısı 200 bin kişiydi. Bazı rivayetlere göre de *Kayseri*'den *Erzurum*'a kadar çiftçi, asker ve ahaliden 500 bin kişi öldürülmüştü.⁴⁹⁴ Pervane de Abaka tarafından kusurlu bulunarak 1277 yılının Ağustos ayında Aladağ'da öldürüldü.

Elbistan Savaşı'ndan sonra Moğollarla Memlukler arasında yapılan önemli çarpışmalardan biri de 1281 yılında *Hama* ile *Humus* arasında cereyan etmiştir. Memluklerin galibiyeti ile sonuçlanan bu savaşın neticesi olarak *Güney Doğu Anadolu* ve *Kuzey Suriye*'de Memluk hâkimiyeti sağlamışlardır.⁴⁹⁵ Bu savaşın *Maraş* bölgesi ile ilgisine gelince *Suriye*'ye ilerleyen Moğol ordusu *Elbistan* ve *Maraş* üzerinden geçerek savaş alanına gelmiştir. Savaşın birçok sebepleri olmakla birlikte hakiki sebebi iki büyük devletin bir nüfuz mücadelesiydi. Moğollarla Memlûklar arasında devam eden savaşlarda *Maraş* bölgesi ya savaş alanı ya da orduların geçtiği güzergâh olmaktaydı. Memlukler *Birecik* ve *Rumkale* mıntıklarında Moğollar ile savaşırken *Kilikya* Ermenileri Moğollar ile ittifak yaparak Memlûklara saldırıyordu. Memlûkların müttefiki Karamanlılar da Moğol ve Ermenilere karşı Memluk taraftarı olarak bulunuyordu. Karamanlılar ve Memluklerin

⁴⁹³ İbn Bibi, II, s. 196-197.

⁴⁹⁴ İbn Kesir, *El-Bidaye ve'n-Nihaye*, (çev. Mehmet Keskin), C. XIV, Çağrı Yayınları, İstanbul 1995, s. 464.

⁴⁹⁵ Bu savaşla ilgili Bk. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 574-576.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Ermenilere sefer yapıp onları cezalandırması üzerine Ermeniler Moğollardan yardım istediler. Ayrıca Kalavun'un saltanatını kabul etmeyen Memluklerin ileri gelen ümerasından olan Sungur el-Aşkar Abaka'yı Memlukler üzerine sefere kışkırtıyordu. Hem Memlukler hem de Moğollar birbirlerine karşı hazırlık halindeydiler. Aslında Moğollar, Memluklere karşı *Ayn-ı Calut* ve *Elbistan* yenilgileri sebebiyle intikam duyguları içindeydiler ve sürekli fırsat gözetiyorlardı.

Mısır Sultanı Seyfeddin Kalavun, Moğolların Abaka'nın kardeşi Mengü Timur Komutasında bir orduyu *Anadolu*'ya gönderdiği haberini aldı. Mengü Timur *Kayseri* ve *Elbistan* arasında bir yere gelerek burada karargâhını kurmuştu. Çıkarılan Memluk keşif kolu durumu takip ediyor ve peş peşe sultana haber veriyordu. Sabahleyin yola çıkan keşif kolu yoluna devam etti. Bunlar gizlice Moğollara doğru yöneldiler. Memluk keşif kolu *Ayıntab*'dan keşif için *Elbistan*'a doğru yöneldiler. Memluk keşif kolu *Sahra-i Huni* yakınlarında bir grup Moğol askeri ile karşılaştılar. 1277 yılında Baybars burada Moğolları ağır bir yenilgiye uğratmıştı. Moğollardan bir grubun başında bulunan, otlak ve mera araştırmak için birliğinden ayrılan ve Abaka'nın Emir-i ahuru olan Çoltar Bahadır (Colbar) yakalanarak *Dimaşk*'ta bulunan sultanın huzuruna getirildi. Sultan onu hoş karşılayarak ona Moğolların askerlerinin durumu konusunda siyasi sorular sordu. Çoltar Bahadır Moğol askerlerinin sayısı ve durumları hakkında Memlûklara gerekli bilgileri verdi. Buna göre Moğolların askerlerinin ve topluluğunun sayısı 80 bin kişi idi. Moğolların Memluk ülkesine doğru hareket ettiğine dair haberler 1281 yılının Eylül ayına doğru çoğalıyordu. Bu haberlere göre Moğol askerleri *Sarus*'a oradan da *Elbistan*'a naklettiler. Buradan kalkan Moğollar sakin ve yavaşça *Derbendden* geçerek *Rahbe* tarafına geldiler. İlhanlı hükümdarı Abaka, Rahbe'yi dostlukla *Mardin* hâkiminden almıştı. Durumu haber alan Memlukler Moğolların durumunu öğrenmek için keşif kolu çıkardılar. 200 kişilik askeri birlikle Moğolların durumunu araştırmak için yola çıkan Bedreddin Beçka el-Alai durumu sultana haber vermiştir. Rum cihetinden ilerleyen Moğollar'dan bir grup da *Maraş*'a inmişlerdi. Mengü Timur'un komutasında *Hama* yakınlarında görülen 80 bin kişilik Moğol ordusunun 50 bini Moğol asıllı geri kalanı da Gürcü, Rum, Ermeni ve Frenklerden meydana geliyordu. Sultan Kalavun ordusunu sürekli savaşa hazır tutmak için askerlerinin savaş elbiselerini giymelerini istemiştir. Daha önceki savaşlar da olduğu gibi Memluk ordusu *Hama ile Humus* arasında karşıladığı Moğol ordusunu bir kez daha yenmeyi başardı.⁴⁹⁶ Bu savaşın neticesi olarak Mengü Timur zehirlenerek öldürülmüştü, Abaka Han'ın da üzüntüsünden öldüğü rivayet edilmektedir.⁴⁹⁷

⁴⁹⁶ Baybars el-Mansuri, s. 194-196.

⁴⁹⁷ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 575.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Sultan Seyfeddin Kalavun zamanında 1289'un Nisan ayında *Kilikya* Ermeni prensinin elçisi *Trablusşam*'da bulunan sultana geleerek, sultanın kendilerine merhamet etmesini ve hoşnut davranmasını istedi. Bunun üzerine sultan Ermenilerden *Maraş* ve *Behisni'nin* teslimini istedi. Bu duruma Ermenilerin itiraz etmeleri üzerine Sultan, Naibü's-saltana⁴⁹⁸ Hüsameddin Toruntay'ı askerleri ile birlikte *Halep* diyarına gönderdi. Memluklerin üzerlerine geldiğini gören Ermeniler yeni bir elçi göndererek sultana her yıl fazla miktarda hediye göndereerek *Maraş* ve *Behisni'nin* kendilerinde kalmasını teklif ettiler. Memlukler de bu durumu kabul etmişlerdir.⁴⁹⁹

Seyfeddin Kalavun'un oğlu Eşref Halil b. Kalavun zamanında Memlukler'in Haçlılar ve Ermenilere karşı seferleri devam etmiştir. Sultan Haçlıların elinde bulunan *Akka* 'yı aldıktan sonra *Fırat Nehri'nin* batısında olan *Rumkale* 'i de fethetti. Memluklerin amacı tüm *Güneydoğu Anadolu* ve *Çukurova* bölgesini ele geçirerek bu bölgeye hâkim olmaktı. Memlukler nüfuzlarını *Adana Yöresi*, *Kayseri*, *Malatya*, *Harpur*, *Elbistan* ve *Maraş'a* kadar yaymak istiyorlardı. 1292 yılında Ermenilerin elinde bulunan ve onların Katagigosluk Merkezi olan *Rumkale* Eşref Halil b. Kalavun tarafından fethedildi ve burasının adı *Kaletü'l-Müslimin* olarak değiştirildi. Bu kalenin fethinden sonra Memlukler burada bir naiblik oluşturarak *Fırat Nehri'nin* batısında ve Ermenilerin elinde bulunan mıntıkaları kontrol etmeyi hedeflediler. Bu amaçla *Rumkale* 'yi önemli ölçüde sağlamlaştırarak buraya asker yerleştirdiler. *Rumkale* stratejik konumu nedeniyle *Anadolu* 'yu işgal altında tutan Moğolların ve onlarla birlikte hareket eden Ermenilerin *Suriye* 'ye yapacakları hücumlara karşı durabilmek için elde tutulması gereken bir yerdı.⁵⁰⁰

Rumkale'nin fethinden sonra ilerlemeye devam eden Memluk ordusu, 1293 yılının Mayıs ayında *Behisni*, *Maraş* ve *Tel-Hamdun* şehirlerini Ermenilerden aldı. Buralara Müslüman ahali yerleştirildi. Bilhassa Müslüman halkın yaşadığı *Behisni'nin* alınması halkın Ermeni idaresinden kurtulmasını sağlamıştır.⁵⁰¹ Ancak Ermeniler bir süre sonra *Maraş* 'ı Memlukler'den geri almaya muvaffak oldular. Memluk sultanının ölümü, yerine küçük yaştaki kardeşi Muhammed b. Kalavun'un tahta çıkarılması ve ümera arasında başlayan nüfuz mücadelesi, Memluklerin *Maraş* bölgesine önem vermemeleri sebebiyle Ermeniler buraları yeniden işgal ettiler.⁵⁰²

⁴⁹⁸ *Naibü's-saltana*: Memlûklarda sultan başkentte bulunmadığı zaman ona vekil-lik yapan emire denirdi.

⁴⁹⁹ İbnü'l-Fırat, *Tarihü İbnü'l-Fırat*, C. 8, (neş. Costi K. Zurayk, Nejla İzzeddin), Beyrut Amerikan Üniversitesi Yayını, 1936-1938, s. 81; Makrizî, C. I, s. 744.

⁵⁰⁰ İbn Kesir, s. 541, 542; İbnü'l-Fırat, C. 8 s. 136.

⁵⁰¹ İbn Kesir, C. XIII, s. 548, İbnü'l-Fırat, C. VIII, s. 155, Bedreddin Mahmut Aynî, C. II, 151; Makrizî, C. I s. 784, İbn Tagribirdi, C. VIII, s. 12.

⁵⁰² İbnü'l-Verdi, CII, s. 326, M. H. Yinanç, "Maraş Emirleri", s. 100.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1298 yılına kadar Ermenilerin elinde kalan *Maraş* şehri bu tarihte Memluk Sultanı Hüsameddin Lâçin zamanında yeniden fethedildi. Memluk Sultanı büyük bir ordu ile Ermenilerin üzerine yürüdü. Bu sefere *Mısır* ve *Suriye* ümera ve askerlerinin çoğunluğu katıldı. *Amik Ovası*’nda toplanan Memluk ordusu çeşitli yörelerden Ermeniler üzerine yürüdü. *Hama* meliki Melik Mansur ile Emir Alemaddin Sencer ed-Devadari *Sis’e* ve Emir Bedreddin Bektaş el-Fahri, Emir Hüsameddin Lâçin Üstaddar, Emir Bahaeddin Kara ve Arslan Aynzerbe (Anavarza) üzerine yürüyerek önüne çıkan yerleri yağma ve istila ettiler. Memluk ordusu Ermenileri cezalandırdıktan sonra geri dönmüştü. Fakat Sultan bunlara haber gönderek *Tel-Hamdun ile Maraş* şehirlerini almadan geri dönmelerini istedi. Bunun üzerine Memluk ordusu ikinci defa Ermenilerin üzerine yürüdü. Memluk ordusu *Tel-Hamdun Kalesi’ni* fethetti. Halep Emiri Seyfeddin Tabahi *Halep* askerleri ile Türkmenleri *Maraş’a* gönderdi. 1298 yılının Haziran ayı içinde *Maraş* fethedildi. *Maraş’ın* alınmasından sonra bu havalide bulunan Türkmen boylarına ikta edildi.⁵⁰³ *Maraş* şehri 1337 yılında Dulkadir Beyliğinin kuruluşuna kadar *Halep* naipliğine bağlı Türkmen beyleri tarafından idare edildi.

3.12.3. Elbistan’ın Bir Moğol Askeri Üssü Olması

İlhanlılar (Moğollar) Memlûklar karşısında 1277’de Huni savaşında ağır bir yenilgiye uğramalarından sonra *Elbistan’a* büyük önem verdiler. Burası bir Moğol askeri üssüne dönüştü. *Akçaderbend* kervan ve ordu yolu üzerinde bulunan *Elbistan’a* her biri 10000 askerden oluşan iki tümen yerleştirildi. Moğolların *Anadolu’da* beş tümeninin bulunduğu göz önüne alındığında sadece *Elbistan’da* iki tümenin bulunması buranın stratejik ehemmiyetinin göstermektedir. Her tümenin başında güçlü bir Moğol komutanı vardı. Zaman zaman bu komutan ve askerler geri çağrılrsa da tekrar buraya kuvvet gönderiliyordu. Ayrıca bu askerlerin yanı sıra bölgeye Moğol kökenli insanlar da yerleştirilmişlerdir. İlhanlılar *Elbistan’a* büyük önem verdiler. Moğollar, hem *Suriye* üzerinden *Anadolu’ya* giriş kapısı olduğu hem de Memlûklara karşı koyabilmek için *Elbistan’ı* bir askeri üs haline getirdiler. Moğollar *Elbistan’da* askeri teçhizat ve mühimmat depoları yaptılar. Hamdullah Müstevfi, İlhanlı Devleti’nin batı topraklarını dört kısma ayırmaktaydı. Bunlardan birincisi olan *Memâlik-i Rum* olan bölge içinde *Elbistan’da* bulunmaktaydı.

3.13. 1114 Maraş Depremi

Miladi 637’de Müslüman Araplar tarafından Bizanslıların elinden alınan Maraş üzerinde iki taraf arasında 300 yıl devam eden bir çekişme başlamıştı. Bu süreç içerisinde Maraş şehri pek çok defa tahrip olmuş ve yıkılıp yeniden inşa edilmiştir. Maraş’ın doğusunda bulunan

⁵⁰³ İbn Kesir, C. XIV, s. 39; İbn Tagribirdi, C. VIII, s. 73; M. H. Yinanç, “Maraş Emirleri”, 7 (84), s. 100,

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Hades adlı şehir de bu çatışma alanındaydı. Her iki şehir de yüzyılın başlarında Bizanslıların eline geçmişti. Abbasi hilafetinin zayıflığından Musul ve Halep'in taraflarının hâkimiyetini ele geçiren Hamdaniler Bizanslılara karşı İslam hudutlarını koruma görevini üstlenmişlerdi. Bundan dolayı da Halep Hamdani Emiri Seyfûddeve Maraş ve Hades bölgesine özel bir önem vererek buradan kendi topraklarına akınları engellemek istedi. Hades geçitleri tutulduğu ve Maraş elde bulunduğu müddetçe Bizanslıların Suriye'nin kuzeyini yani İslâm topraklarını tehdit etmelerinin önüne geçilebilirdi. Bundan dolayı Maraş'ı ve doğusunda bulunan Hades 943'de Seyfûddeve tarafından Hristiyanların elinden alındı. Ancak Bizans 948'de Hades'i ve 949'da da Maraş'ı yeniden işgal etti.

Seyfûddeve, 952-953'de Maraş yakınlarında Bizanslıları ağır bir yenilgiye uğratarak Hades ve Maraş şehirlerini yeniden fethetti. Hamdani Emiri savaş alanı haline gelen bu iki şehri yeniden inşa etmeye karar verdi. Bizans buna mani olmaya çalışsa da onların orduları geri püskürtüldü. Seyfûddeve Maraş ve Hades'in inşa işi ile bizzat kendisi ilgilendi. Bundan dolayı da Arapların meşhur kaside yazarı el-Müntenebbî onu öven şiirler yazdı. Maraş'ın bugün doğusunda bir harabe halinde bulunan ve üzerine bir köy kurulan Hades'in inşası Kasım 954'de tamamlandı. Aynı sıralarda Maraş'ın da inşası tamamlandı.

Hades şehri eski yerinde yeniden inşa edilirken, Maraş'ın eski olduğu mevkiden yarım saat mesafede günümüzde Namık Kemal semti denilen eski ismiyle Karamaraş tarafına taşınmasına karar verildi. Çünkü eski Maraş tepeler üzerinde ve dere yamaçlarında kurulu olup, engebeli arazisi sebebiyle yaşamaya ve savunmaya uygun bir yerde değildi. Bunun için şehrin doğusunda Karamaraş denilen bu günkü Namık Kemal semtinin olduğu yer seçildi. Seyfûddeve yeni kurulan Maraş'ın ortasına bir iç kale, askeri garnizon, idari bina, cami ve halkın yaşayacağı meskenler inşa ettirerek etrafını da bir dış surla çevirtti. Seyfûddeve bu işlerle amcasının oğlu aynı zamanda bir şair ve idareci olan Ebu'l-Firas'ı (Ebu'l-Aşair) görevlendirdi. Maraş'ın inşasının tamamlanmasından sonra ahali buraya nakledildi.

Maraş'ın yeniden inşa edilmesinden dolayı Arapların en büyük kaside ve hiciv üstatlarından biri olan el-Müntenebbî Seyfûddeve'yi öven 45 beyitlik bir Maraş Kasidesi yazdı. Bir zamanlar el-Müntenebbî ve Seyfûddeve'nin amcasının oğlu Ebu'l-Firas gibi şairlerin yaşadığı Maraş Hamdaniler zamanında önemli sosyal ve kültürel gelişme göstermiştir. Ne yazık ki bu mamurluk uzun sürmemiş ve şehrin idaresi 962'de (H.351) yeniden Bizans'a geçmiştir. Bundan sonra yüzyıl daha fazla Bizanslıların elinde kalan Maraş 1086'da Selçuklu komutanlarından Emir Buldacı tarafından fethedildi. Ancak 1097'de bölgeye gelen Haçlılar Maraş'ı işgal ettiler. Haçlılar tarafından Maraş'ta 1149'a kadar devam edecek olan bir senyörlük kuruldu. Bu dönemlerde kaynaklarda

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

sıkça geçen ve önemli bir şehir olan Maraş'ın bu durumu uzun sürmemiş ve şehir Haçlıların elinde olduğu zamanda şiddetli bir depremle yerle bir olmuştur.

Maraş'ta meydana gelen bu deprem mahalli olmayıp bölge-seldi. Depremi merkez üssü Maraş olmakla birlikte Urfa, Adıyaman, Antep, Antakya, Adana, Mersin ve Halep şehirlerini etkilemiştir. Bu büyük deprem hakkında dönemin muasır Bizans, Haçlı, Ermeni, Süryanî ve İslam kaynakları bilgi vermektedirler. Bu deprem olduğu sırada Maraş şimdiki Karamaraş denilen Namık Kemal semtinin olduğu yer-deydi. Şehir burada yukarıda anlatıldığı üzere yaklaşık 165 yıl önce Hamdani hükümdarı Seyfûddeve tarafından inşa ettirilmiştir.

Maraş, Suriye üzerinden geçip Antakya Amik ovasında ilerle-yip Maraş-Gölbaşı Adıyaman üzerinden Erzurum'a kadar uzanan Arap fay hattı denilen deprem kuşağı üzerinde bulunmaktadır. Bundan dolayı tarih boyunca Maraş'ın pek çok depreme sahne olduğunu tahmin ediyoruz. Maraş'ta meydana gelen depremlerin yerel olmayıp bölgesel olduğu görülmektedir. Bundan dolayı bu depremlerin bazıları çevrede bulunan ve daha tanınmış yerler olan Halep, Antakya ve Misis gibi yerlerin adı ile zikredilmiş ve Maraş'tan pek bahsedilmemiştir. Maraş bölgesinde tarihin bilinen devirlerinden itibaren günümüze kadar bazıları ağır hasarlı bazıları ise hafif şiddette pek çok deprem olmuştur. Bu depremlerden en hasarlısı ise 1114'te olanıdır. Bu deprem o kadar şiddetli olmuş ki pek çok müellif bunu "*Maraş Depremi*" şeklinde eserlerine kaydetmişlerdir. Bu depremden dolayı yerle bir olan ve bir enkaz yığı-nına dönüşen Maraş şehrinin yeri değiştirilerek şimdiki olduğu yerde yeniden kurulmuştur.

1114 Maraş depremini, olayın cereyan ettiği sırada yaşayan ve hadiselere şahit olan müelliflerinin ağzlarından aktarmayı uygun gördük. Ayrıca ikinci dereceden kaynakların birincilerden aldıkları bilgileri nasıl aktardıklarına da dikkat çekmek amacıyla onların yorumlarını da aldık. Böylece bir olay hakkında müelliflerin farklı anlatımları ve düşüncelerini ortaya koymayı hedefledik.

Maraş depremi olduğu sırada Urfa'da bulunan, bu şehirdeki sarsıntıya ve yıkıma şahit olan Urfalı Mateos olayı şöyle anlatmaktadır: "*Mareri ayının 12'sine tesadüf eden Pazar günü, Haç yortusunda bir nişane belirdi. Bunun gibi İlahi gazap ne geçmişte ne de bizim zamanımızda görülmüş ve işitilmiş ve ne de kitaplarda okunmuştu. Derin bir uykuya dalmış bulduğumuz sırada aniden müthiş bir gürültü koptu ve bütün dünya sarsıldı. Yeryüzü şiddetle titredi, kayalar yarıldı ve tepeler çatıladı. Dağlarla tepeler şiddetle çınıladı. Onlar canlı hayvanlar gibi ses çıkardılar. Dağların sesi, kulaklarda bir ordunun çıkardığı gürültüyü andırıyordu. Mahlûklar, Allah'ın gazabı altında şaşkın bir vaziyet içine düşmüş olup dalgalı bir deniz gibi titriyorlar ve çalkalanıyorlardı. Çünkü bütün ova ve dağlar sanki bakırdanmış gibi çınladılar ve ağaçtanmış gibi sallandılar. İnsanlar ağır hastalar gibi*

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

*inliyorlardı. Yeryüzünden dehşete kapılmış umutsuz bir firari gibi figan ve haykırış sesleri yükseliyordu. Bu sesler, zelzeleden sonra da geceleyin bir saat kadar işitiliyordu. Bu felaket esnasında herkes kendi hayatından ümidini kesti ve kıyamet gününün geldiğini zannetti. Çünkü tam bir kıyamet gününü andıran bir hal vardı. Gün Pazar, makam “var” ve kamer de eksilmekte olduğundan, her şey kıyamet gününü andırıyordu. Bundan dolayı, herkes yeis içine düşmüş ve ölü haline gelmişti. O gece birçok şehir ve bölgeler harap oldu. Harap olan yerler kâmilten Franklara aitti. Diğer bölgelerde ve Müslümanlara ait bulunan yerlerde hiçbir zarar vukua gelmedi. O gece, Samsat, Hısnımansur, Keysun, Raban ve Maraş harap oldu. Maraş’ın akıbeti o kadar feci olmuştur ki takriben 40.000 insan telef oldu. Bu, çok nüfuslu bir şehirdi ve bu felaketten hiç kimse kurtulamamıştı. Sis şehrinde de aynı şey vukua geldi ve sayısız insan öldü. Birçok manastır ve köy harap oldu ve on binlerce erkek ve kadın telef oldu Karadağ’da bulunan meşhur Basilien manastırında, aziz Ermeni ruhanileri, yeni yapılan bir kiliseyi takdis etmek üzere toplanmış bulunuyorlardı. Bunlar ayin icra ettikleri sırada kilise onların üzerine yıkıldı ve otuz ruhani ile iki vardabet enkaz altında şehit oldu. Onların cesetleri bugüne kadar orada kalmıştır. Maraş yakınında bulunup **Hesuantz (Jésuéens)** denilen büyük manastırda da aynı şey vuku buldu. Bu manastır yıkıldı ve bütün rahipler enkaz altında kaldı. Zelzele durduktan sonra kar yağmaya başladı ve yeryüzü karla kaplandı. **Maşgvor** denilen meşhur Ermeni rahibi Grigor orada şehit oldu. Böylelikle birçok Hristiyan müthiş bir akıbete maruz kaldılar. Bu, onların günahları yüzünden olmuştur. Çünkü bunların her biri, Allah’ın çizmiş olduğu yolu terk edip yanlış yollara girmiş, Mukaddes kitaplarda yazılı olan tembihlerden yüz çevirmiş ve çılgınca hareketlerde bulunmuşlardı. Onlar, Nuh zamanında, telef oluncaya kadar sırf yiyip içmekle vakit geçiren insanlar gibi hareket ettiler ve işte nihayet Allah’ın gazabına uğradılar ve işledikleri büyük günahlar yüzünden telef oldular”. Görüldüğü gibi müellif olayın sebebini dini düşünceleri ve inancı ile açıklamaktadır. İnsanların ve yöneticilerin tanrıya isyanlarından dolayı onlar şiddetli bir depremle cezalandırılmıştır.*

Deprem olduğu sırada bölgede olduğunu bildiğimiz bir haçlı müellifi ve din adamı olan Fulcher of Chartres de olayı şöyle anlatmaktadır: “1114’de Arabistan’ın bir parçasına ve bizim topraklarımız olan Kudüs arazisi içini çekirge sürüleri istila etti. Birkaç gün içinde Mayıs ve Nisan ayları boyunca bizim ürünlerimize şiddetli şekilde zarar verdi.

Daha sonra Aziz Lawrance yortusunda (10 Ağustos 1014) bir deprem oldu. Daha sonra Kasım ayının 13. günü Misis’te bir depremle şehrin bir parçası tahrip oldu. Aynı şekilde daha büyük bir deprem, duyulanın en kötüsü, Antakya arazisini sardı ve parça ve bütün olarak kasabaları tahrip etti, duvarların yanında evler de dâhil. İnsanların bazıları acı içinde yığıntıların arasında boğularak telef oldular.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Antakya'nın 60 mil kuzeyinde bulunan Maraş şehrini bu depremin yıktığı söylenir. Evler ve duvarları tamamen kayboldu ve ne yazık ki orada yaşayan insanların hepsi depremde öldü (Birkaç Arap yazarı tarafından zikredilen bu açıkça zikredilmektedir. Maraş'ta olan bu depremi 29 Kasım 1114'te, Antakya'nın üstünde Walter the Chancellor'u tarafından canlı olarak tasvir edildi. Maraş Antakya'nın 100 mil kuzeyinde bulunmaktadır)

Bu depremden Trialet olarak isimlendirilen Fırat nehri yakınındaki kasaba da yıkıldı.

Bu depremde Maraş senyörü Richard da öldü.

Fulcher of Chartres Hiçbir kaynağın zikretmediği 1115 yılında Misis'de meydana gelen bir depremden bahsetmektedir. Bu depremde Misis şehri yıkılmıştır. Antakya arazisindeki diğer yerlerin de acıları daha az değildi.

Süryani Mihail ise: Maraş depremini “1426 (H1115) 'inci yılın İkinci Teşrin ayının 29'unda Pazar günü sabah erkenden çok şiddetli bir zelzele oldu ve Maraş şehri Kâmilten toprağa gömüldü. Şehrin temelleri havaya uçtu, binalar da yere döküldü. Maraş, kendi sekenesinin mezarı oldu ve bunu görenler dehşet içine düştüler. Bu zelzele esnasında, Keysun'un himmetiyle bu kiliseler tekrar inşa edilmiştir. Bu zelzele neticesinde Samosat da harap oldu. Şehirde, birçok insanlar meyanında, Gargar kalesinin senyörü Konstantinius da öldü. Bütün bu şehirlerde ve köylerde binaların büyük kısmı yıkıldı.” şeklinde anlatmaktadır.

Anonim Süryani kaynağı Maraş depremini, “29 Kasım 1114'de Pazar akşamı, güneş batarken bir deprem Maraş'ı yıktı. Tamamen kent yıkıldı. Manastırlar da yıkıldı. Bütün kent duvarı çöktü. Yabancılar dışında 24.000 kişi ve yüzden fazla ruhban ve diyakon öldü. Hısn-ı Mansur ve birçok yer yok oldu.” satırları ile anlatmaktadır.

Süryani Abul'l-Faraç ise: Maraş depremini “H.509 miladi ise 1115'de Son Teşrin'in 29. gününde ve Arapların 6. ayının 29. gününde son derece şiddetli bir deprem oldu. Bu yüzden bütün Maraş şehri yeraltına gömüldü ve bütün şehir halk için bir mezar oldu. Samosata'da birçok evler yıkıldı ve bu sırada burada bulunan Gargar hâkimi Constantin ile birlikte enkaz arasında boğuldular. Edessa surunun kulelerinden 13'ü düştü. Ve Harran surunun bir kısmı yıkıldı. Balas kalesinin yarısı ile birlikte 100 ev yıkıldı. Kışum'da Mar Jonh kilisesi ile Kırk Şehit Kilisesi yıkıldı. Fakat bu kiliseler piskopos Dionisius'un yardımı sayesinde yeniden inşa oldu.” şeklinde kaydetmektedir.

İslam tarihçilerinden biri olan **Azîmî** ise “H.508'de Suriye'de büyük bir deprem oldu, kaleler yıkıldı; depremden önce hava kararmıştı.”

Azîmî'nin eserinden nakiller yapan Türk asıllı Memluk dönemi tarihçilerinden Ayıntaplı Aynî'nin eserinin Maraş depremini anlattığı kısmını Arapçadan Türkçeye çeviren Ali Sevim'in eserinden

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

naklen: “Suriye’de deprem oldu; kaleler yıkıldı, bu arada Azaz kalesi de yıkıldı, bu kalede 400 kişi öldü, sadece mescidin damındaki müezzin kurtuldu; İlahi kudret onu, Azaz’ın ön kısmına sağ salim koymuş idi. Halep’e karşı isyan etmiş olan Azaz valisi kaçtı ise de gece kar yağması sonucunda, bazı kimseler onu yakalayıp atabeğe (Lülü) götürdüler”.

XIII. Yüzyılın büyük İslam tarihçilerinden biri olan **İbnü’l-Esir** ise 1114 depremini Maraş’ın adını zikretmeden “*bu sene (H.509) el-cezire, Suriye ve diğer bazı yerlerde şiddetli depremler oldu. Urfa, Harran, Sümeysat, Balis ve diğer bazı şehirlerin büyük bir kısmı harap oldu, pek çok kişi enkaz altında kalıp öldü.*” Şeklinde ifadelerle depremi anlatmaktadır.

İbnü’l-Kalanisî, ise H. 508 olayları arasında kaydettiği bu depremi “*Şam’da şiddetli bir yer sarsıntısı ile deprem oldu ve insanlar acı içinde kaldılar ve insanlar panik içinde ve korku içinde kaldılar.*” ifadeleriyle anlatmaktadır.

Ermeni kaynaklarından Simbat vekayinamesinde M.1114-15’te “*Mareri ayına tesadüf eden haç yortusunda, Allah’ın hiddetinden dolayı bir zelzele oldu. Yeryüzü geceleyin sarsıldı, derinliklerden korkunç bir gürültü işitildi, deniz altüst oldu, dağlarla tepeler inledi ve birçok şehir yıkıldı. Antakya, Misis, Hısnımansur, Keysun, Ablasta (Elbistan), Raban, Samosat şehirleri yıkıldı. Maraş, temelinden tıklıp altüst oldu ve burada kırk bin insan telef oldu. Bu sırada birçok ruhaniler, kilise takdisi ayini icra etmek üzere Karadağ’da bulunan Basilien manastırında toplanmışlardı. Kilise bunların üzerine yıkıldı ve otuz manastır papazı ile iki rahip öldüler.*” demektedir.

İbn Aybek ed-Devadarî “*H. 508 yılında Haleb’de bir zelzele oldu. Sümeysat ve Maraş’ı yerin dibine batırdı. İki şehirde de insanları helak etti.*”

XIV. Yüzyıl tarihçilerinden **İbn Kesir** bu depremi H.508 yılı olayları arasında vermektedir. “*Bu sene Cezire diyarında korkunç bir deprem meydana geldi. Bu yüzden Cezire’deki kalenin on üç burcu Urfa’da da birçok ev, Horasan’ın bazı evleri yıkıldı. Çeşitli belde-lerde çok sayıda ev yıkıldı. Bu beldelerin 100.000 kadar ahalisi öldü. Harran kalesinin yarısı yere battı. Yarısı sağlam kaldı. Sümeysat şehri yere battı. Yıkıntılar altında kalan çok sayıda insan öldü.*”

Suriye ve Filistin Selçuklu tarihi üzerine önemli bir eser yazan Ali Sevim eserinde Maraş depremine de geniş bir pasaj ayırmıştır. “*29 Kasım 1114 gecesi Kuzey Suriye’de, Haleb’i de etkisine alan şiddetli bir deprem olmuştur. Halep’te bir kısım kale duvarları ile Antakya kapısı burcunu yıkan bu depremi birçok insanın da ölümüne neden olmuştur. Aynı şekilde Melikliğe bağlı Azaz ilçesinin kalesi de harap olmuş, buradaki Selçuklu valisi kaçarak Haleb’e gelmiş, ancak aralarının açık bulunması dolayısıyla Lülü tarafından derhal öldürülmüştür. Azaz’a, kale ve ilçedeki yıkılan yerlerin süratle onartılması için yeni bir vali gönderilmiştir. Deprem, Halep kalesinde çok az tahribat yapmasına*

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

rağmen, haçlıların eline geçen Esarib ve Zerdana kalelerinin büyük bölümlerinin yıkılmasına neden olmuştur. Böylece, esasen gerek Haçlı tehlikesi, gerekse iç yönetimin zalim baskısı ile en kötü ve mutsuz günlerini yaşayan Halep bölgesi halkı, deprem dolayısıyla da yeni ve daha güç yaşam şartlarıyla baş başa kalma durumuna düşmüştür.”

1114 yılında Maraş merkez olmak üzere Adıyaman ve Antakya bölgesini de etkileyen yıkıcı bir deprem meydana geldi. Bu deprem Haçlıların elinde bulunan Maraş'ta büyük hasara yol açtı. Fulcher of Chartres ve Süryani Mikail, Maraş'ın tamamen tahrip olduğunu, evlerin ve surların yıkılarak yeraltına gömüldüğünü ve bütün insanların öldüğünü yazmaktadırlar. Urfalı Mateos da Maraş'ta meydana gelen bu deprem hakkında bilgi vererek Samsat, Hısn-ı Mansur, Keysun ve Raban şehirlerinin de harap olduğunu belirterek sadece Maraş'ta 40000 kişinin enkaz altında kalarak telef olduğunu yazmaktadır. Maraş yakınlarında bulunan Hesuantz manastırında bulunan papaz ve rahipler enkaz altında kalarak can vermişler. Deprem Misis taraflarında da etkili olmuş ve Karadağ'da bulunan Basilien manastırı yıkılmış ve birçok din adamı ölmüştür. Bilhassa Ermenilerin yoğun olarak yaşadıkları Maraş, Keysun, Besni ve Raban taraflarında etkili olan bu depremin yol açtığı tahribattan sonra Haçlılar bölgedeki Ermenilerin elinde bulunan şehirleri ele geçirdiler. Böylece Frankların hâkimiyeti Maraş, Antep ve Adıyaman bölgesinde pekişmiş oldu.

Antakya Haçlı kontu Bohemund'un ölümünden sonra Maraş'a dönen ve senyörlüğün başına geçen Richard de Selarno 1114 büyük depremi sırasında hayatını kaybetti.

Güneyde İskenderun Körfezi'ndeki Karataş-Osmaniye Fay Zonu da büyük deprem üretmiş ve üretebilir. 1945'te 6 büyüklüğünde bir deprem olmuş. Adana-Ceyhan'da 145 kişinin ölümüne yol açan 1998'deki 6.3 büyüklüğündeki depremin sebebi de yine bu fay. Bölgedeki sulak verimli tarım arazisinde yerleşildiği için çok büyük bir yapı hasarı meydana gelmişti. Bu fay 17 Ocak 2001'de de kırıldı ve 4.9 büyüklüğündeki Osmaniye depremini üretti. 1114'te Ceyhan, Antakya ve Maraş'ta hissedilen 9 şiddetinde bir deprem olmuş. Kozan, Ceyhan'da 1268'de meydana gelen 9 şiddetindeki depremde ise 60 bin kişi ölmüş. Tarihsel deprem kayıtları İskenderun Körfezi ve Antakya'da da birçok büyük deprem olduğunu gösteriyor.

Andırın Sismik boşluğunu içine alan Adana, Ceyhan ve Maraş yörelerinde 209, 517, 524, 561, 1114, 1514 ve 1855'te şiddetleri 5 ile 9 arasında değişen büyük depremler olmuştur. Türkoğlu sismik boşluğunda kaydedilen en son deprem 1874'de 8 şiddetinde görülmüştür.

Sonuç

1114 tarihinde Urfa'dan başlayarak Hısnımansur, Besni, Birecik, Samsat, Tel-Başır, Ayıntap, Dülük, Antakya, Halep, Bagras, Derbsak, Misis, Adana, Ayas gibi geniş bir alanda etkili olan Maraş depremi şimdiki ölçümlere göre tahminen 9 şiddetinde olmuştur. Bu

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

deprem Maraş, şimdiki ismiyle Gaziantep, Şanlıurfa ve Adıyaman illeri sınırları dâhilinde yıkıcı olmuştur. Sahil bölgesinde ise bilhassa Adana ve Antakya sınırlarının kıyılarında ise şiddetli bir tsunamiye sebep olmuştur. Bu depremden yüz binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Depremi olduğu sahanın çoğunluğu Haçlı ve Ermenilere ait topraklardı. Bu yüzden onlar arasından ölümler çoktu. Halep ve çevresindeki mıntıklalarda ise Müslümanlar hâkimdi. Oralarda da Müslümanlardan ölenler çoktu.

Tahminlerimize göre şimdiye kadar Anadolu coğrafyasında böyle şiddetli bir deprem kaydedilmemiştir. Bundan dolayı Anadolu'da meydana gelen depremler arasında en şiddetlisi olarak Maraş depremini söyleyebiliriz.

Depremi anlatan daha çok Hristiyan kaynaklar bunun Tanrı tarafından kendilerini bir cezalandırma olarak görmekte-dirler. Onlara göre Hristiyanlar doğru yoldan sapıp Tanrının emirlerine karşı çıkmışlar, günahkâr olmuşlar ve bundan dolayı da onlar bu musibete maruz kalmışlardır. Hristiyan müelliflere göre deprem sadece Hristiyanların yaşadığı topraklarda yıkıcı ve ölümcül olmuştur. Müslümanların yaşadığı topraklarda ise depremin bir etkisi olmamıştır. Bu tür anlatımlara Ortaçağ kaynaklarında sıkça rastlanır. Gerek doğulu gerekse batılı ister Müslüman ister Hristiyan, Yahudi olsun müellifler doğal afetleri ve salgın hastalıkları doğüstü güçlerin ya da Tanrının insanoğlunu bir cezalandırma olarak değerlendirirlerdi. Bu süreçte insanlar Tanrıya karşı sorumluluklarını hatırlar, ibadetlerini artırır, kurban keserler ve yoksullara sadakalarını ve yardımlarını artırırlardı. Bu süreçte insanlar musibetlerden kurtulmak için daha mütevazı olup günlerini oruçlu şekilde geçirirlerdi.

3.14. Maraş Haçlı Senyörlüğü

Türklerin Doğu Anadolu'ya ilk akınlarının başladığı yıllarda Bizanslılar tarafından Orta Anadolu'ya tehcir edilen Ermeniler, bu bölgenin Selçuklu Türklerinin eline geçmesi ile Kilikya bölgesine doğru çekilmişlerdi. 1071 Malazgirt Savaşından sonra Güneydoğu Anadolu ve Çukurova yöresinde Bizans yönetimi zayıflayınca buralarda yaşayan Ermeniler otorite boşluğundan yararlanarak feodal beylikler kurdular. Doğu Anadolu'da Bagrat Ermeni hükümdarının Bizanslar tarafından öldürülmesinden sonra akrabalarından Ruben, Bizans imparatorluğuna isyan ederek Çukurova yöresinde bağımsız bir derebeylik kurdu. Aynı yıllarda Hetum'un oğlu olan Oşin adında diğer bir Ermeni lideri Rupen'in hâkim olduğu toprakların biraz daha batısında ayrı siyasi bir teşekkül oluşturdu. Rupen ve Hetum'un mensup olduğu aileler ileride Kilikya Ermeni Prensliği tarihinde önemli rol oynayacaktı. Türklerin Anadolu'yu fethettikleri yıllarda, bölgede başka bir Ermeni lideri olan

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Rumların Philaretos Brachamios, Ermenilerin ise Vahram dedikleri kişi ön plana çıkmıştı.⁵⁰⁴

Süryani Mikail'e göre Philaretos Maraş'ın Şirbaz adlı köyünde doğmuştu. O güçlü, kurnaz yağımda ve öldürmede cesaretli bir kişiydi. Etrafına kalabalık bir grup toplamıştı.⁵⁰⁵ Bizans Devleti'nin dikkatini çeken Philaretos, Malazgirt savaşı öncesinde (Filaretos) Palu taraflarında Bizans birliklerinin başında bulunuyordu. Daha sonra Romanos Diogenes tarafından Maraş (Germanikeia) valiliğine atandı. Ancak Malazgirt yenilgisi ile Diogenes'in tahtı kaybetmesi üzerine yeni İmparator Mikhail'i tanımayarak Tarsus, Misis, Anazarpa, Maraş, Malatya, Elbistan, Keysun, Palu, Harput, Samsat, Urfa ve Antakya gibi şehirleri ele geçirerek Tarsus'tan Fırat'a kadar olan bölgeyi içine alan bölgesel bir yönetim kurdu. Çukurova'da Rupen ve Oşin ise Philaretos'un vassalları olmuşlardı. O, Ortodoks olması sebebiyle Bizans'la tamamen bağlarını koparmamış ancak oynak bir siyaset izleyerek Halep'teki Mirdasoğulları adlı Arap emirliğine bağlanmıştı. Fileratos kendisine bağlı şehirlerin başına Ermeni asıllı komutanları getirmişti.⁵⁰⁶

Süleymanşah, Philaretos'un elinden 1085'de Antakya'yı aldı. Onun oğlunun elinde olan Urfa da 1087'de Melikşah'ın komutanlarından Emir Bozan tarafından fethedildi. Ancak 1092 yılında Melikşah'ın ölümü ile başlayan taht kavgaları sırasında Urfa valisi Bozan'ın öldürülmesi üzerine, Suriye Meliki Tutuş daha önce Philaretos tarafından Malatya valiliğine atanan Thoros adlı bir Ermeni'yi şehrin valiliğine getirdi. Thoros, Tutuş'un ölümü üzerine bağımsız şekilde hareket etmeye başlamıştır. Malatya'da da Philaretos'un Gabriel adlı bir Ermeni asıllı komutanı hâkimiyet sürüyordu. Urfa hâkimi Thoros'un kayınpederi olan Gabriel, Ortodoks mezhebini. Bu yüzden bölgede bulunan ve Ortodoks olmayan diğer Hristiyanlara kötü davranıyordu. Bu Hristiyanlar ise kendilerine Ortodoksluğu kabul ettirmeye çalışan Bizans yönetiminin zayıflamasına seviniyorlar ve Türk idaresini memnuniyetle karşılıyorlardı.⁵⁰⁷ Philaretos Huni'de bir Ermeni katolikoslük

⁵⁰⁴ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. I, (Çev. F. Işıltan), Ankara 1998, s. 57; Ali Sevim, *Genel Çizgileriyle Selçuklu Ermeni İlişkileri*, Ankara 1983, s. 21; Mehmet Ersan, *Türkiye Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 1995, s. 69.

⁵⁰⁵ Süryani Mikhail, *Vekayiname (1042-1195, 1195-1229)*, TTK Tercümeler Kısım, Basılmamış Notlar, s. 30.

⁵⁰⁶ Süryani Mikhail, s. 31; M. Halil Yinanç, "Maraş Emirleri", *TTEM*, No.5(82), s. 291; Ernest Honigmann *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, (Çev. Fikret Işıltan), İstanbul 1970, s. 142-143; Runciman, C. I, 57; Ali Sevim, s. 22-23.

⁵⁰⁷ Süryani Mikhail, s. 40; Ernest Honigmann *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 143; Runciman, C. I, s. 58; Ali Sevim, s. 24-25; Ramazan Şeşen, "Haçlı Seferleri Sırasında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Siyasî ve Sosyal Durumu, Haçlılarla Yapılan Mücadeleye Katkısı" *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu* (23 -25 Haziran 1997, İstanbul), Ankara 1999, s. 35-36.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

merkezi kurmuştu. 1086 yılında Yukarı Ceyhan bölgesi olarak adlandırılan Göksun, Huni, Efsus ve Elbistan Emir Buldacı adlı bir Türk komutanı tarafından fethedildi. Bir süre sonra Buldacı Maraş'ı da alınca, Philaretos oğlunun elinde bulunan Urfa'ya gitti. Ancak halkın onu nefretle karşılaması üzerine Melikşah'ın huzuruna çıkarak ona tabi olduğu gibi Müslüman da olmuştu. Kendisine önce Urfa valiliği verildiyse de başta oğlu Barsama olmak üzere halk onu istemedi. Melikşah Filaretos'a Maraş valiliğini verdiyse de Türkiye Selçuklu Sultanı Süleymanşah'ın komutanlarından Buldacı'nın burayı fethetmesi üzerine oraya da gidemedi. O, 1090'da Maraş'a dönmüş ve burada ölmüştür. Onun tekrar eski dinine döndüğü de söylenmektedir.⁵⁰⁸ Kurduğu siyasi teşekkül ise dağılmış ve komutanları bağımsız şekilde hareket etmeye başlamışlardı. Elbistan ve Maraş'ı alarak bölgede bir Türk beyliği kuran Buldacı ise Haçlıların İznik'i kuşatmaları üzerine I. Kılıçarslan'a yardım etmek için oraya gitmiş ve bir daha da kendisinden haber alınamamıştır.⁵⁰⁹ Haçlıların Anadolu'ya doğru yürüyüşü sırasında, onların önünden Türklerin çekilmesi ile Maraş'la birlikte bölge de elden çıkmıştı.⁵¹⁰

1090'da Ermeni Filaretos'un ölümüyle kısa süren devletin yıkılmışsa da; Maraş, Malatya, Raban, Keysun ve Urfa gibi şehirler ona bağlı komutanlar tarafından idare edilmekteydi. Malatya'da Gabriel, Maraş'ta Thatul, Raban ve Keysun'da Goğ Vasil ve Urfa'da da Toros hâkimdi. Çukurova'da Gülek Boğazı'nın batısındaki dağlarda merkezi Lampron kalesi olan Bizans'a bağlı Hetum'un oğlu Oşin ile bu boğazın doğusundaki dağlar ve Sis'in kuzey batısındaki Partzerpert kalesi merkez olmak üzere Rupen'in oğlu Konstantin'in adlarında iki Ermeni sergerdesi bulunuyordu. Bunlardan Oşin, Türklerin, Haçlılarla uğraşmasını fırsat bilerek 1097'de Adana'yı işgal ederken, Konstantin ise hâkimiyetini doğuya doğru genişleterek Feka kalesini Bizans'ın elinden almıştı. Konstantin, Bizans'a karşı düşmanca tavır sergilemekte ve kendisini Bagrat hanedanının temsilcisi olarak görmekteydi. Bu Ermeni sergerdeleri Haçlıların bölgeye gelişi ile Türklerin zor durumda kalmasından faydalanarak Çukurova bölgesini ele geçirmeye başladılar.⁵¹¹

3.14.1. Haçlıların Bölgeye Gelişleri

Haçlı Seferlerine katılan Katolik Hristiyanlar İstanbul'a gelince Bizans İmparatoru ile aralarında bir anlaşmaya varmışlardı. Bu

⁵⁰⁸ Süryani Mikhail, s. 31.

⁵⁰⁹ Emir Buldacı: 1097 yılından sonra Anadolu'da bir daha görülmedi. Ancak Büyük Selçuklu sultanı Muhammed Tapar zamanında onun hizmetinde bulunan Buldacı adında bir komutanın adı geçmektedir. Bu şahsın Maraş'ı fetheden Buldacı olma ihtimali vardır. Bkz: M. Halil Yinanç, Maraş Emirleri (82), s. 293.

⁵¹⁰ M. Halil Yinanç, "Elbistan", *İA*, s. 224; Aynı yazar, "Maraş Emirleri", Nu: 5 (82), s. 292; Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıçarslan*, Ankara 1996, s. 15.

⁵¹¹ Runciman, C. I, s. 150-151; M. Halil Yinanç, "Besni", *İA*, C. 2, s. 570; E. Honigsmann, "Maraş", *İA*, C. 7, s. 114.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

anlaşmaya göre daha önce Bizans toprağı olup da Türkler tarafından fethedilen yerler, Haçlılar tarafından alınırsa, imparatora teslim edilecekti. Hatta İmparator Aleksios Komnenos (1081-1118), Haçlı kontlarından kendisine bağlılık yemini bile almıştı. Buna karşılık Bizans İmparatoru da Haçlılara iase ve mühimmat yardımı yapacak ve Anadolu'dan geçerken onlara kılavuzlar verecekti. Bu amaçla İmparator, komutanlarından Tatikios'u Haçlılara kılavuzluk yapmak üzere yanına bir miktar asker vererek görevlendirdi. Tatikios, Antakya'ya kadar Haçlılarla birlikte gitti. Antakya'yı alarak burada bir devlet kurma hayalinde olan Kont Bohemond'un hazırladığı bir tertiple bu Bizans komutanı İstanbul'a dönmek zorunda kaldı. Böylece Haçlılar Urfa ve Antakya gibi Bizans'ın eski şehirlerini alınca imparatora teslim etmekten vazgeçmiş oldular.⁵¹²

Haçlıların kuşattığı İznik'i Katolik Hristiyanlara bırakmaktansa Ortodoks Bizans'a bırakarak geri çekilen Türkler, Eskişehir yakınlığında Haçlılarla yaptıkları savaşta da onları mağlup edemediler. Türk askerleri kahramanca mücadele ettilerse de onların sayısal üstünlüğü sebebiyle geri çekilmek zorunda kaldılar. Haçlılara karşı Türklerin verdiği mücadele, sefere katılan ve adı bilinmeyen bir Frank'ın yazdığı "Gesta Francorum" adlı eserde: "Eğer Türkler Hristiyan olsalardı dünyanın en kahraman ve asil milleti olarak anılacaktı." şeklinde övülmektedir.⁵¹³ Haçlıların bu kısmi başarıları onların Anadolu içlerine doğru ilerlemelerine neden oldu. Haçlı ordusu Eskişehir'i alarak Tuz gölü, Akşehir ve Sultandağı üzerinden ilerledi. 1097 yılı Ağustos ayının ortalarında Franklar Konya'ya vardı. Türkler, Konya'yı tamamen terk etmişlerdi. Haçlıların Anadolu'daki ilerleyişinde onlara Bizans komutanının yanında Ermeniler de yardım etmekteydiler. İleride Urfa kontu olacak Baudouin'nin yanında Ermeni reisi Bagrat da bulunuyordu. 14 Eylül 1097 yılında Ermenilerin rehberliğindeki Haçlı ordusu Konya Ereğli'sine ulaştı. Haçlıları burada Emir Hasan ve Danişmendli emirinin komutasında bir ordu karşıladı. Bu iki emir Haçlıları güneye yani Toros geçitlerine zorlama niyetindeydiler. Haçlılar saldırıya geçince onlarla çatışmaktan çekinen Danişmendli ve Selçuklu kuvvetleri Ereğli'yi onlara terk ederek geri çekildiler. Haçlıların Antakya'ya ulaşacakları en kısa yol Gülek Boğazı'ndan geçmekteydi. Ancak bu boğazdan geçmek kolay değildi. Boğazdan geçen yolun bazı yerleri dik ve dardı. Tepelere hâkim olan küçük bir düşman birliği dahi büyük bir orduya muazzam kayıplar verdirebilirdi. Çukurova da zaten Türklerin

⁵¹² Anna Komnena; *Alexiad, Anadolu'da ve Balkan Yarımadasında İmparator Alexios Komnenos Döneminin Tarihi, Malazgirt'in Sonrası*, (Çev. Bilge Umar), İstanbul 1996, s. 334; George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev. Fikret Işıltan), Ankara 1991, s. 337.

⁵¹³ Gesta Francorum; *The Deeds Of The Franks and The Other Pilgrims to Jerusalem*, (Edited by: Rosalind Hill), Reader in History in The University of London, Thomas Nelson And Sons Ltd, 1962, s. 21.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

elindeydi. Ayrıca Bizanslı kılavuzların verdiği bilgilere göre sonbaharda Çukurova'nın dayanılmaz sıcakları olurdu. Çukurova üzerinden Antakya'ya gitmek için Amanos dağlarını da aşarak birçok geçitleri olan ve Suriye kapısı olarak bilinen Belen'i (Bagras) geçmek gerekiyordu. Bu olumsuz şartlar Haçlıların Antakya'ya Kayseri-Maraş üzerinden ulaşan ve daha uzun olan yolu tercih etmelerine neden oldu. Bundan başka Türklerin Haçlıların önünden çekilmeleri Kayseri -Maraş yolunu onlara açmıştı. Ayrıca, Kayseri -Maraş üzerinden gidilecek olunursa yol Göksun -Maraş arası hariç, öbür güzergâha göre engebeli değildi. Yine bu yol üzerinde Haçlılara mani olacak fazla sayıda Türk askeri de bulunmuyordu. Bahsettiğimiz bu istikamet İstanbul ile Antakya arasında bağlantıyı sağlayan yoldu. Türk fethi öncesi Bizanslılar bu yolu daha güvenli olarak kullanırlardı. Ayrıca bu güzergâh üzeri kısmen Türkler tarafından fethedilse de Bizans'a bağlı vassal Ermeni sergerdelerinin elindeydi. Bu yerli Hristiyanlar Haçlılara yiyecek yardımı yapabilirler ve kılavuzluk edebilirlerdi. Tatikios ve Bizanslı kılavuzlar bu yolu tavsiye etmelerine rağmen Bizans'a düşman olan bazı Haçlı reisleri ile Tangred bu teklife muhalefet etti. Haçlı ordusunun çoğunluğu Kayseri yolunu tercih ederken, Tangred ve güney İtalyan Normanlarından bir grup ve Godefroi'nin kardeşi Baudouin, birkaç Flaman ve Lorenli ile birlikte ordudan ayrılarak Çukurova'ya yürümeye karar verdiler.⁵¹⁴

10 Eylül'de Tangred ve Baudouin ayrı ayrı yollardan Toros geçitlerine doğru yürürken, ana ordu Kayseri'ye doğru yola çıkmıştı. Haçlılar yolları üzerinde bulunan Augustopolis⁵¹⁵ köyü yakınında Hasan Bey'in birlikleriyle çatışarak onu geriye doğru çekilmeye zorladılar. Haçlılar, Türklerin ikamet ettikleri kaleye hücum etmeyerek zaman kaybetmeden ilerlediler. Birkaç köyü ele geçiren Haçlı ordusu buraları Symeon adında bir Ermeni'ye teslim ederek Bizans adına idare etmesini istediler. Eylül ayının sonuna doğru Haçlılar Kayseri'ye vardılar.⁵¹⁶ Haçlıların Ereğliden sonra takip ettikleri yolu ayrıntılı olarak verecek olursak; Konya-Ereğli'den Lülüve-Tyana (Kemerhisar)-Niğde-Kyzistra (Zengibar Kalesi-Develi Karahisar şimdiki Yeşil Hisar ve

⁵¹⁴ Runciman, C. I, s. 146; Mehmet Ersan, "XI. Yüzyılın Son Çeyreğinde Çukurova'nın Siyasi Durumu", *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyet Kongresi*, Konya 2001, s. 311.

⁵¹⁵ Niğde sınırları içinde Lülüve (Ulukışla) olmalı. Roma İmparatoru Markus Aurelius'un karısının adına kurulan Faustina adına Fustinepolis adına bir şehir kurdurmuştur. İmparatorun karısının mezarı Başmakçı köyünde bulunmaktadır. Burada bir de kale vardır. Haçlıların kuşatarak aldıkları bu kale Lüle kalesi olarak bilinmektedir. Kale Haçlı Seferi sırasında Kapadokya valisi Hasan Bey'in elindeydi. Şimdi Bu köy Başmakçı olarak bilinmektedir. Yine yakınında Hasan Gazi köyü de vardır. Bu köy adını Hasan Bey'den almıştır.

⁵¹⁶ Anna Komnena, s. 332-333.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

buradan Kayseri'ye ulaşırlar. Kayseri üzerinden Kuru Çay⁵¹⁷ ve buradan da güzelliği ve verimliliğiyle meşhur Plastencia/Plastentia'ya (Komana) gelirler.⁵¹⁸

Haçlılar Ermenilerin yaşadığı ve Danişmendli Türklerinin kuşatma altında tuttıkları Komana'ya ⁵¹⁹ (Placentia) ulaşırlar. Danişmendli Türklerinin çekilmesi ile Komana'yı alan Haçlılar daha önce doğuya gelmiş olan ve Bizans İmparatorunun hizmetine giren Provençeli bir şövalye olan Pierre d'Aulpps'u Tatikios'un tavsiyesi ile vali tayin ettiler.⁵²⁰ M. Halil Yinanç, Placentia olarak ismi geçen yerin Komana olmayıp Elbistan olduğunu ve Haçlıların Maraş'a gelmeden önce burayı işgal ettiklerini belirtir. Ona göre Pierre d'Aulpps'u Elbistan'a tayin eden Haçlılar burada bir prenslik kurmuşlardır.⁵²¹ Ancak Elbistan Haçlı prensliğinin daha sonra kurulduğu bilinmektedir. Haçlılar Elbistan'dan başka Hurman kalesini de alırlar. I. Kılıç Arslan 1103'te Elbistan'ı alarak Haçlıların buradaki hâkimiyetine son verir.

Haçlı ordusu Komana bölgesinden Maraş sınırına girerek bugünkü Yeşilkent (Yalak) kasabası üzerinden Göksun'a doğru ilerledi. Haçlı kaynaklarında Cocson ve Cosor gibi adlarla anılan Göksun'u Türkler terk etmişlerdi.⁵²² Burada yaşayan Ermeniler Haçlıları dostça karşıladılar. Üç gün Göksun'da kalan Haçlılar Ermeniler tarafından ağırlandı ve istirahat ederek hastalarını tedavi etme imkânı bulmuşlardır. Haçlılar, burada Ermenilerden Maraş'a kadar gidecekleri yiyecek ve erzak satın aldılar. Bugün bile geçilmesi zor yollardan biri sayılan ve yaklaşık 100 kilometreyi bulan Göksun-Maraş arasını kat etmek için hareket eden Haçlı ordusunu büyük engeller bekliyordu. Onların, bir yandan engebeli araziyle diğer yandan da bölgede üslenen Türklerle mücadele etmeleri gerekiyordu. Haçlılar Göksun'da iken Danişmendlileri takip eden Bohemund'un orduda bulunmadığı bir sırada, Raymond de Toulouse, Türklerin Antakya'yı terk ettiğine dair yanlış bir istihbarat almış ve adamlarına dahi danışmadan şehri teslim almak için 500 kişilik bir şövalye grubunu Pierre de Castillon komutasında göndermişti. Haçlı grubu Antakya'ya doğru hızla ilerleyerek Asi nehri yakınında Pavlikyan⁵²³ mezhebine bağlı sapık inançlı insanların yaşadığı bir kaleye vardıklarında haberin yanlış olduğunu öğrendiler. Hatta

⁵¹⁷ Kayseri Pınarbaşı'na bağlı Alagazi Köyü yakınında bulunan yer. Buradan Komana'ya kestirmeden gidilmektedir.

⁵¹⁸ Karaca, s. 175.

⁵¹⁹ **Komana:** Şimdi Tufanbeyli yakınındaki Şay köyü/Şarköy.

⁵²⁰ *Gesta Francorum*, s. 25; Runciman, C. I, s. 146, Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu* C. I, Ankara 1990, s. 5-6.

⁵²¹ M. Halil Yinanç, "Elbistan", s. 225.

⁵²² Darkot, "Göksun", s. 812.

⁵²³ **Pavlikyan (Paulikianismus, Paulusçuluk):** Hristiyanlık ile Zerdüşť dininin birleşmesinden oluşan yeni bir inanç sistemidir. Bizans İmparatorluğu zamanında Güneydoğu Anadolu ve Çukurova 'da taraftarları vardı. Bkz: Anna Komnena;

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Türklerin büyük kuvvetlerle Antakya şehrini tahkim etmeye çalıştıklarını görmüşlerdi. Pierre de Castillon orduya geri dönerken onun maiyetinde olan Pierre de Roaix, birkaç kişi ile Türklerle çarpışarak Halep tarafında Russia⁵²⁴ vadisinde birkaç müstahkem mevki ve köyü ele geçirdi. Bu bölgede oturan Ermeniler, Haçlıları sevinçle karşılamışlar ve onlara yardım etmişlerdir. Raymond de Toulouse'nin bu acele hareketi onun Antakya üzerinde hâkimiyet kurma arzusundan kaynaklanıyordu. Çünkü Haçlı liderleri Ortadoğu'da ele geçirecekleri yerleri kendi kafalarında bölüşmüşlerdi. Fakat bu durum aralarında anlaşamazlığa neden olmuş ve Bohemund orduya döndüğünde, durumu öğrenince kuşkulandırmıştır. Çünkü Baudouin, Behomound ve Tangred gibi kontlar kendi devletlerini kurma peşindeydiler.⁵²⁵

Göksun-Maraş arası Haçlıların şimdiye kadar karşılaştıkları en zor yoldu. Haçlıların buradan geçişini tasvir eden Haçlı kaynaklarından, alıntı yapan Stevan Runciman şu bilgileri aktarmaktadır; “Ekim ayı başlamış ve sonbahar yağmurları yağıyordu. Anti-Toroslar olarak adlandırılan buradaki dağları aşmak zordu. Bölgeden geçen yol yılların ihmali yüzünden bozulmuştu. Yol kilometrelerce dik bayırlara tırmanan ve derin uçurumlar yanından geçen çamurlu bir patikadan ibaretti. Atlar birbiri ardından uçuşuruma yuvarlanıyor, birbirine bağlı yüklü hayvanlardan müteşekkil diziler olduğu gibi derinliklere gömülüyordu. Hiç kimse ata binmeye cesaret edemiyordu. Teçhizatlarının ağırlığı altında ezilerek sürüklenen şövalyeler silahlarını daha hafif mücehhez olanlara satmaya çalışıyorlar, çoğu zamanda güçsüz düşüp onları fırlatıp atıyorlardı. Haçlıların üzerine bu dağlar üzerinde sanki bir lanet çöreklenmişti. Bu dağlar Haçlılara, Türklerin verdiği kayıplardan daha fazlasını verdirdi. Bu çetin ve zor geçen yolculuktan sonra Haçlı ordusu Maraş'ın etrafındaki ovaya ulaştı.⁵²⁶ Haçlılar yola çıktıktan bu yana bu kadar sarp sağlardan geçmemişlerdi. Bu yüzden Göksun ile Maraş arasındaki bu sarp dağlara “*Şeytan Dağları*” adını vermişlerdi.

Haçlılar Maraş ovasını görünce rahatladılar ve sevindiler. Çünkü onlar Göksun-Maraş arasında büyük sıkıntılara göğüs germişlerdi. Maraş yakınında Hristiyan köylüler tarafından karşılanan Haçlı ordusu moral buldu. Gesta Francorum'un yazarı -köylülerin Haçlılara

Alexiad, Anadolu'da ve Balkan Yarımadasında İmparator Alexios Komnenos Döneminin Tarihi, Malazgirt'in Sonrası, (Çev. Bilge Umar), İstanbul 1996, Çevirenin notları, s. 470, 3 nolu dipnot, s. 471, 7 nolu dipnot.

⁵²⁴ **Rusia**: Antakya'nın doğusunda Haleb'e doğru uzanan Riha vadisi var. Bu köy bu yolun güneydoğusundaki Ruweha olabilir. Fakat kesin değildir. Bkz: Gesta Francorum, s. 27 dipnot:1.

⁵²⁵ Gesta Francorum, s. 26; Runciman, C. I, s. 147.

⁵²⁶ Gesta Francorum, s. 26, Steven Runciman, C. I, s. 147.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

bol miktarda mal getirdiklerini, böylece fazla miktarda erzak sahibi olduklarını, mutlu olduklarını ve burada ordudan ayrılan kont Bohemond'u beklediklerini-yazmaktadır.⁵²⁷

Haçlı kaynaklarında kısaca Maraş şehrinin fiziki durumu hakkında bilgiler vardır. Şehirde bir kale bulunmaktaydı. Kale Türklerin elinde olup Haçlılar gelince gizlice terk edilmişti. Şehirde sadece Hristiyanlar muhtemelen Ermeni ve Süryaniler kalmıştır. Yine şehrin surlarla çevrili olduğuna dair izlenim vardır. Ortaçağ Anadolu kentleri bir iç kale ve dış kale ile çevrili olurdu. İç kalede askerler ve şehrin yöneticileri bulunurdu. Dış kalede ise ahali yaşardı. Ayrıca dış kalenin dışında da varoşlar bulunurdu. Haçlılar Maraş'a geldiklerinde, yemyeşil çimenler üzerinde şehir surları önünde konakladıkları ifade edilir. Şehir halkına şiddet uygulanmaması hususunda talimatlar verilir ve orada rahatsız edilmeksizin bol miktarda alışveriş imkânı kendilerine sunulur.⁵²⁸

Haçlılar Maraş'ta birkaç gün dinlendiler. Maraş, o sırada daha önce Bizans'a tabi Thatul adında bir Ermenin idaresine girmişti. Ordudan ayrı şekilde hareket eden Bohemund, Maraş'ta Haçlı ordusuna katıldı. Baudouin de bu sırada hasta olduğunu öğrendiği karısı ve çocuklarını görmek üzere Maraş'a geldi. Ancak o gelmeden önce karısı Godvere ve küçük çocukları ölmüştü. Maraş'a ulaşan Baudouin karşılaştığı manzara karşısında doğuya doğru hareket etme kararını verdi. Bu arada Haçlı ordusu 15 Ekim 1097 yılında Maraş'tan hareket ederek Antakya'ya doğru yol almaya başladı. Maraş Türkoğlu-Nurdağı-İslâhiye-Hassa ve Kırkhan istikametindeki Amik çukurunu takip ederek ilerleyen Haçlı ordusu 20 Ekim'de Demirköprü'ye ulaşmış ve Antakya'ya üç saat kadar yaklaşmıştı.⁵²⁹

Çukurova üzerinden ilerleyen Baudouin de Boulogne, Ermenilere sempati duyan bir kişiydi. Onun yanında Raban ve Keysun hâkimi Goğ Vasil'in kardeşi Bagrat vardı. Önceleri Bizans hizmetinde olan Bagrat daha sonra Haçlı reisine katılmaya karar verdi. Bagrat, Fırat kenarında kurulmuş olan feodal Ermeni devletçiklerine yardım sağlamak için Haçlılara yanaşmıştı. Bohemund'un yeğeni Tangred, Ereğli'de Çukurova üzerine yürüme niyetini açıklayınca, Baudouin bundan endişe ederek kendisi ilk önce Ermenilerle temas etmek amacıyla harekete geçti. Her iki Haçlı reisi Avrupa'da hükümdar ailelerinin yurtlarında parlak gelecekleri olmadığından Ortadoğu'da kendi devletlerini kurmak istiyorlardı. Baudouin bir Ermeni devleti kurmayı hedeflerken,

⁵²⁷ Gesta Francorum, s. 27.

⁵²⁸ Karaca, s. 191.

⁵²⁹ Fulcher of Chartres, *A History of The Expedition to Jerusalem (1095-1127)* (Translated by Frances Rita Ryan Sisters Of St. Joseph), The University of Tennessee Pres Knoxville, 1969, s. 89; M. H. Yinanç, "Maraş Emirleri", (82), s. 293; Runciman, C. I, s. 148; David Nicole, Crista Hook, *The First Crusade (1096-1099)*, New York 2003, s. 45.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Tangred sorunsuz bir bölgede kendi devletini arzuluyordu. O, Kayseri üzerinden gidilmesine yolu uzatacağından dolayı karşı çıkmış ve Çukurova yöresinden geçerken bölgede Hristiyan ahalinin desteğini almayı umut etmişti. Tangred, 15 Eylül 1097 yılında 100 şövalye ve 200 yaya ile yola çıktı. Onun ardından Baudouin de Boulogne yanında kuzeni Baudouin du Bourg olduğu halde birkaç Haçlı reisiyle birlikte 500 şövalye ve 2000 yaya ile yola koyuldu. Çukurova üzerine yürüyen Haçlılar savaşçı dışında yanlarına başka kimseyi almadılar. Tangred bugünkü demiryolu hattının geçtiği Ulukışla üzerinden geçide varan yolu izlerken, Baudouin daha zor hareket eden ordusu ile doğudan Tyana'dan Pozantı'ya ulaşan eski ana yolu takip etmiştir. Baudouin, Tangred'den üç gün sonra Gülek Boğazı'nı geçti.⁵³⁰

Tangred Çukurova'ya girince Türklerin elinde olan Tarsus üzerine yürüdü. Şehirde bulunan Ermenilerin Haçlılarla iş birliği yollarını aramaya başlaması ve arkasından da yeni takviye kuvvetlerinin gelmesiyle, Türkler geri çekilmeye karar verdi. Ermenilerin yardımı ile Tarsus'a giren Tangred, arkasından gelen Baudouin'e karşı koyamayarak şehri teslim etmek zorunda kaldı. Bu arada Tangred'in istediği yardımcı kuvvetler Tarsus yakınlarına gelmesine rağmen, Baudouin onları içeri almadı. Geceleyin surların diplerinde bulunan bu askerlere saldıran Türkler kâmilan onları kılıçtan geçirdi. Bu durum Haçlı reisleri arasında anlaşmazlığı daha da artırdı. Önceleri bir korsan olan Guynemer de Boulogne etrafına topladığı Danimarkalı Frizon ve Flaman korsanlarından bir filo ile 1097 yılı İlkbaharı sonlarında Hollanda'dan denize açılarak Doğu Akdeniz kıyılarına ulaşmış ve Tarsus çayından gemileri ile yukarı doğru çıkarak Baudouin'ne itaat etmişti. Bu durum Baudouin'in Tangred'e karşı güçlenmesine neden olmuştu. Baudouin, Guynemer de Boulogne'ye Tarsus'u vererek kendine vekil ve vali yaptı. Tarsus'tan ayrılmak zorunda kalan Tangred ise Adana'ya gelmişti. Bölgedeki Türklerin çekilmesi üzerine Ermenilerin yardımı ile Tangred Adana'yı da ele geçirdi. Baudouin ile birlikte hareket eden fakat ondan ayrılarak kendi gücü ile bir şeyler elde etmek isteyen Bourgogne'li Welf adında bir senyöre Adana verildi. Bu arada Oşin, Türklerin çekilmesi üzerine rakibi Rupen'in oğlu Konstantin'in eline geçmesinden endişe duyduğu Misis'i alması için Tangred'i tahrik etmekteydi. Tangred, Ekim 1097 yılında Misis'e vardı. Onun ardından Baudouin de buraya yaklaşmıştı. Baudouin, Çukurova bölgesinin siyasi ve sosyal durumunu görünce kafasında tasarladığı devleti burada kurmaktan vazgeçmişti. Bu bölgede Ermeni sergerdeleri arasında çekişmeler vardı. Bölgede hem Türkler yoğun şekilde bulunuyor, hem de burası Bizans'a yakındı. Ayrıca Baudouin'in yanında bulunan Bagrat, onu doğruya doğru gitmeye teşvik ediyordu. Tarsus önlerinde Normanların

⁵³⁰ Fulcher of Chartres, s. 89; Runciman, C. I, s. 152.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Türklerce telef edilmesinden sorumlu tutulduğu için Tangred tarafından, Misis'e girişi de yasaklanmıştı. Bu arada birçok Norman ve özellikle Tangred'in eniştesi Richard de Salerne, Baudouin'in Tarsus'ta Normanların Türkler tarafından kırılmasından dolayı onu sorumlu tutuyor ve saldırmak istiyorlardı. İki taraf arasındaki gerginlik bir çarpışmaya dönüşse de Baudouin'in askerleri fazla olduğundan karşı taraf geri çekilmek zorunda kaldı. Bir süre sonra iki taraf barışmaya razı oldu.⁵³¹

Maraş'ta ağabeyi Godefroi ile müzakere ettikten sonra Antakya'ya doğru hareket eden orduya katılan Baudouin, bir gün sonra 18 Ekim 1097 tarihinde şansını Fırat taraflarında aramak için doğuya yöneldi. Çukurova'yı birlikte geçtikleri kuvvetler onun yanındaydı. Baudouin, Tarsus'ta Haçlıların katledilmesinden sorumlu tutulduğundan dolayı itibarı sarsılmıştı. Antakya'yı işgal etmeyi düşünen kardeşi onun yanında fazla kuvvet bırakmayarak 100 atlı ile gitmesine müsaade etmişti. Ayrıca Ermeni danışmanı Bagrat ve tarih yazarı papaz Fulcherius Carnotensis de onunla birlikteydi.⁵³² Tangred, Baudouin'in ayrılmasından sonra, Misis'te fazla kalmayarak burada küçük bir birlik bıraktıktan sonra güneye doğru yönelerek İssos körfezi boyunca ilerledi. İskenderun'a ulaşan Tangred, Tarsus açıklarından ilerleyen Guynemer'in idaresindeki donanmanın da gelmesiyle şehri ele geçirdi. Amanos dağlarını aşan Tangred Antakya üzerine yürüyen orduya katılmak amacıyla ilerledi.⁵³³

Baudouin'in amacı Fırat boylarına giderek, ana Haçlı ordusunun Antakya'ya saldırısı sırasında doğudan Türklerin yapacakları yardımları engellemekti. O, bu mıntıkeyi yerleşebileceği ve devlet kurabileceği bir alan olarak da görüyordu. Bölgede yaşayan yerel Hristiyanlar Türklerle karşı Baudouin'i bölgelerine çağırıyorlardı. Zaten 20 yıl önce Papa VII. Gregorius, Hristiyanlığı kurtarmak için bir plan hazırlamıştı. Bunu duyan Ermeniler, bir Ermeni piskoposunu destek elde etmek amacıyla Roma'ya göndermişlerdi. Ermenilere, Ortodoks Bizans'a karşı Katolikler daha şirin geldikleri için onlardan yardım talebinde bulunuyorlardı.

Fırat ırmağı boylarına gelen Baudouin'i Ermeniler sevinçle karşıladılar. Bölgede bulunan Türk birlikleri ise çekilmeyi uygun gördü. Bir kısmı da Hristiyanların saldırısına uğrayarak esir edildi. Bölgedeki en güçlü Türk beyi olan Samsat hâkimi Baldak, direnmeye

⁵³¹ Runciman, C. I, s. 154.

⁵³² Fulcher of Chartres, s. 89.

⁵³³ Runciman, C. I, s. 155.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

çalıştıysa da başarılı olamadı. Baudouin, Tell-Bâşir⁵³⁴ ve Ravendan⁵³⁵ kalelerini ele geçirdi. Ravendan kalesi Ermeni Bagrat'a verilirken Tell-Bâşir de başka bir Ermeni olan Fer'e bırakıldı. Baudouin, Tell-Bâşir'de iken Ermeni Thoros'un gönderdiği bir heyet gelerek onu müşterek hükümdarlık teklifiyle Urfa'ya davet etti. Urfa hâkimi Thoros, Baodouin'i kendi amaçları için kullanma arzusundaydı. Thoros yaşlanmış ve varisi yoktu. Baudouin'i kendisine mirasçı olarak görüyordu. Bu arada Tell-Bâşir valisi Fer, Baodouin'in halefi olmayı hedeflediğinden Bagrat'ın Türklerle anlaştığını ve Keysun hâkimi kardeşi Goğ Vasil ile iş birliği yaparak bağımsız bir devlet kurma arzusunda olduğunu ileri sürerek onu gözden düşürmek istedi. Bu iftira sebebiyle yakalanan Bagrat, işkenceye tabi tutularak ihanetini itirafa zorlandı. Ancak o, söyleyecek bir şeyi olmadığından kardeşinin yanına kaçmak zorunda kaldı.⁵³⁶

Baudouin 1098 yılı Şubat'ında Tell-Bâşir'den harekete geçerek Urfa'ya gitti. Onunla beraber 80 şövalye vardı. Samsat Türkleri onun Fırat'ı geçeceği Birecik yakınında bir tuzak kurmuşlardı. Ancak o, kuzey yolunu takip ederek kurtulmuş ve 6 Şubat 1098 yılında Urfa'ya varmıştı. Şehirde sevinçle karşılanan Baudouin, Urfa hâkimi tarafından oğul ilan edildi. Thoros, belden yukarı soyunan Baudouin'i gömleğinin içine alarak ona sarıldı. Aynı şey Thoros'un karısı da tekrar etti. Böylece oğul edinme töreni icra edilmiş oldu.⁵³⁷

Baudouin bundan sonra Samsat Türk beyliğinin üzerine yürüdü. Urfa'da yaşayan Ermeniler ile Thoros'un vassalı Gerger hâkimi Konstantin de Baudouin'e katıldılar. Ermeniler ve Haçlılar Samsat yakınında bir köy zapt ederek, oraya bir garnizon yerleştirdiler. Böylece Türklerin hareketleri kısıtlanmış oluyordu. Baudouin bundan sonra Gerger hâkimi Konstantin'in desteği ile Thoros'u ortadan kaldırmak için harekete geçti. Thoros'u, Bizans'a bağlı Ortodoks olması sebebiyle halk sevmiyordu. Baudouin ortaya çıkıncaya kadar Thoros'tan kurtulma umutları olmayan Ermeniler, isyan ederek onu öldürdüler. Böylece bir oldubitti ile Baudouin, Urfa'ya hâkim oldu. Urfa'da bir krallık ve devlet kurma hedefine erişen Haçlı reisi, Filistin'de kurulacak bir

⁵³⁴ **Tell-Bâşir:** Sacur suyu kıyısında, Haleb'in kuzeyinde Gaziantep yakınlarında eski bir kale ve şehirdir. Urfa kontu Baudouin tarafından işgal edilmiş ve daha sonrada yeğeni Joscelin'e verilmiştir. 1151 yılına kadar Haçlıların elinde kalan Tell-Bâşir bu tarihte Nureddin Mahmud Zengi tarafından fethedilmiştir. Haçlılar tarafından işgal edilen Tell-Bâşir, Urfa'dan sonra Haçlıların Güneydoğu Anadolu bölgesindeki en önemli merkezidir. Bkz: E. Honigmann, "Tell-Bâşir", *İA*, C. 12/1, s. 145-147.

⁵³⁵ Râvendân: Kilis iline bağlı bugünkü Belenözü kasabasının eski adıdır. Gaziantep'e 40 km uzaklıktadır. Bkz: Işın Demirkent, "Râvendân" *XI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, C. II, (5-9 Eylül 1990), Ankara 1994, s. 741.

⁵³⁶ Fulcher of Chartres, s. 90; Demirkent, C. I, s. 15; Demirkent, "Râvendân" s. 743; Runciman, C. I, s. 155-157.

⁵³⁷ Fulcher of Chartres, s. 91-92; Süryani Mihail, *Vekayiname*, TTK Tercüme Kısım, s. 40; Runciman, C. I, s. 157; Şeşen, s. 36.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Frank krallığı için de tampon ve bir savunma hattı olacağını hesap ediyordu. Baudouin, Urfa kontu unvanını alarak taç giydi. Bizans İmparatoruna verilen sözler unutulmuştu. Bundan dolayı muasır Ermeni kaynakları onu suçlarlar. Franklar bölgedeki Ermeni idaresini ortadan kaldırmayı hedefliyorlardı. Bütün bunlara rağmen Baudouin, adamlarının az olması nedeniyle Ermenilere dayanmak zorundaydı. Baudouin bir süre sonra Samsat'ta bulunan Türk emiri üzerine yürüme hazırlıklarına girince, Baldak direnemeyeceğini anlayıp şehri 10 bin Bizans altını karşılığında ona satmayı teklif etti. Bu teklif kabul edilmiş, Baldak ve adamları Urfa'ya yerleşerek Baudouin'in ücretli askeri oldu. Bu arada ana Haçlı ordusu Antakya'yı kuşatmaktaydı. Kuşatmanın uzun sürmesi ve anlaşmazlıklar yüzünden bazı Haçlı reisleri Baudouin'e sığınarak menfaatler elde etmek istiyorlardı. Baudouin, Suruç, Birecik gibi kaleleri de alarak Urfa-Antakya arasındaki yol üzerinde bulunan yerleri ele geçirmiş oldu.⁵³⁸

Büyük Selçuklulara bağlı olan Antakya'da Yağısıyan adlı bir Türk vali bulunuyordu. Maraş ve Çukurova üzerinden gelen Haçlı ordusu Antakya surlarında buluşarak şehri kuşatmaya başlamıştı. Şehirde Türklerle birlikte Ermeni, Rum ve Süryani unsurlar da bulunuyordu. Tarafsız kalan Süryaniler, Rum ve Ermenilerden nefret etmekteydiler. Yağısıyan, Hristiyanlara iyi davranmakla birlikte onların Haçlılarla iş birliği yapmasından çekinerek bir kısmını şehir dışına çıkardı. Vali, başta sultan Berkıyaruk olmak üzere çevredeki Türk beylerinden yardım talebinde bulundu. Dimaşk meliki Dukak, onun atabeyi Tuğtekin ve diğerleri yardım vaadinde bulundular. Musul'daki Selçuklu Emiri Kürboğa da yardım istenenlerden biriydi. Haçlılar şehri almaya kararlıydı. Uzun bir kuşatmadan sonra iki Ermeni kardeşin ihaneti ve Türk komutanları arasındaki anlaşmazlık yüzünden 1098 yılında Antakya şehri onların eline geçti. Haçlı reislerinden Bohemund Antakya kontu ilan edildi. 1268'de Sultan Baybars'ın şehri fethine kadar Antakya Haçlıların elinde kaldı. Haçlılar Antakya üzerinden Kudüs'e ulaşarak burayı da işgal edip şehirde bulunan insanları Müslüman ve Yahudi ayırımı yapmadan katlettiler.⁵³⁹

⁵³⁸ Fulcher of Chartres, s. 162; Runciman, C. I, s. 160.

⁵³⁹ Fulcher of Chartres, s. 92-94; Azimî Tarihi, *Selçuklularla İlgili Bölümler*, (Çev. Ali Sevim), Ankara 1988, s. 31; Anna Komnena, s. 333-334; İbnü'l-Kalanisî, *Zeyli Tarihi Dimaşk*, (Neşr: H. F. Amedroz), Catholic Press of Beyrut 1908, s. 134-136; Süryani Mihail, *Vekayiname*, TTK Tercümeler Kısım, s. 41; İbnü'l-Esir, *El Kâmil Fi't-Tarih*, C. X, (Çev. Abdülkerim Özaydın), İstanbul 1991, s. 226-231; Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abu'l-Farac Tarihi*, (Süryanice'den İngilizceye Çeviren: Ernest A. Wallis Budge, Türkçeye çeviren: Ömer Rıza Doğrul), C. II, Ankara 1999, s. 339-340; İbnü'l-Verdî, *Tarihu İbnü'l-Verdî*, C. II, Darü'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut 1996, s. 10-11; İbn Kesîr, *El-Bidaye ve'n-Nihaye*, (Çev. Mehmet Keskin), C. XII, Çağrı Yayınları, İstanbul 1995, s. 303-304. Antakya ve Kudüs'ün Haçlı işgaline uğraması konusunda bkz: Runciman, C. I, 164-253.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş, Urfa ve Antakya arasında bulunan birçok kale ve kent-
çik Haçlı reislerinin eline geçti. Buralarda Urfa ve Antakya kontluğuna
bağlı feodal Haçlı devletçikleri kuruldu. Ayrıca bölgede bulunan bazı
yerel Ermeni feodalleri de Haçlılara bağlandılar.

3.14.2. Haçlıların Maraş Senyörlüğünü Kurmaları

Haçlıların 15 Ekim 1097 yılında Maraş'ı işgal etmeleri ile baş-
layan Maraş Senyörlüğü 1149 yılında Selçuklu sultanı I. Mesut'un şehri
fethetmesi ile sona ermiştir. Maraş, Haçlılar tarafından alınınca daha
önce yaptıkları anlaşmaya uyarak burası Bizans'a terk etildi. Prensler
prensi unvanıyla Ermeni asıllı Thatul da vali yapıldı. Prensler prensi
Bizanslıların Kilikya valilerine verilen isimdi. Bu unvan M.S V. Yüz-
yıldan beri kullanılıyordu. Bölgenin İran, Bizans ve Araplar idaresi al-
tında dönemindeki valileri prensler prensi adıyla anılırdı.⁵⁴⁰ Bizans'ın
hizmetinde bulunan ve Filaretos'un komutanlarından Thatul aslında
Maraş'ı Bizans'ın adına idare etmekle birlikte Haçlılarla da yakın iliş-
kiler içindeydi. Thatul'un 1104 yılında İstanbul'a gitmesiyle Haçlılar
yeniden Maraş'ı işgal aldılar. Ancak aynı yıllarda Keysun hâkimi Er-
meni Goğ Vasil Maraş'ı işgal etti. Bu şahıs Urfa haçlı kontluğunun vas-
salı olarak Maraş'ı yönetmiştir. Bir süre sonra yeniden Haçlıların eline
geçen Maraş'a Richard de Salerne adlı bir kişi senyör olarak atandı.
Bundan sonra Gaudefroy, Baudouin ve Renaud adlarında üç senyör
Maraş bölgesini idare etmişlerdir. M. Halil Yinanç'a göre 52 yıl devam
eden Maraş senyörlüğü zamanında 17 yıl Ermeniler ve 35 yıl da Haçlı-
lar Maraş'a hâkim oldular.⁵⁴¹ Haçlılar döneminde Maraş'ı idare eden
bu senyörleri ve zamanlarında burada cereyan eden olayları görelim.

3.14.2.1. Thatul

Haçlıların Maraş'ı işgal etmeleri ile Bizans'a bırakılan şehrin
valiliğine Ermeni asıllı Thatul getirilmişti. Daha önce bu bölgeye hâkim
olan Filaretos'un komutanlarından biri olduğu tahmin edilen Thatul,
Bizans valisi olmakla birlikte Franklarla da yakın ilişkiler içinde olduğu
görülmektedir. J. G. Ghazarian adlı Ermeni tarihçiye göre Thatul önce-
den beri Bizans'ın idaresinde çalışan ve Ortodoksluğu kabul eden bir
Ermeniydi.⁵⁴² Baudouin, komutanlarını zengin Ermenilerin kızları ile
evlenmeye teşvik ederken kendisi de kaynaklarda Taphnuz veya Tafroç
adıyla anılan Maraş valisi Thatul'un kızı ile evlenmiştir. Gerger hâkimi
Konstantin'in akrabası olan Thatul'un Urfa yakınlarında bir çiftliği ol-
duğu gibi İstanbul'la bağlantıları da vardı. Thatul, kızına 60 bin Bizans
altını çeyiz ve damadına da mirasçısı olma hakkını vaat etmişti. Bu du-
rum Baudouin'in işini kolaylaştırmış ve Maraş'ta kaybettiği ilk karısı-
nın yerine buranın valisinin kızını alırken zengin de bir mirasa

⁵⁴⁰ Urfalı Mateos Tarihi'nin Türkçe çevirisine ekler yapan Edouard Dulaurer'in notu, s. 204, 214 nolu dipnot.

⁵⁴¹ M. Halil Yinanç, "Maraş Emirleri", (82), s. 298.

⁵⁴² Jacob G. Ghazarian, *The Armenian Kingdom Cilicia During The Crusades (1080-1393)*, Curzon Pres. England 2000, s. 100.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

konmuştu. Bu evlilik hazırlıkları yapılırken, 1098 yılında Urfa'da Ermeniler Baudouin'e karşı bir suikast tertibinin içine girdiler. Suikastçılar Diyarbakır bölgesinde bulunan Türk beyleri ile haberleşmekteydiler. Baudouin'in kayınpederi olan Maraş valisinin adını da bu olaya karıştırmışlardır. Kızını kısa süre önce Baudouin ile evlendiren Thatul'u, onun yerine geçirmek ya da idareyi onunla paylaşmak istiyorlardı. Bu hazırlıkları haber alan Baudouin, erken davranarak suikastçıların ileri gelen ikisini yakalayıp gözlerini oydurmuş, bazılarının da burunlarını ya da ayaklarını kestirmiştir. Olayı bilip de haber vermeyen birçok Ermeni ise hapse atılıp malları müsadere edildi. İsyancıların bazıları 20 ile 60 bin Bizans altını karşılığında serbest bırakıldı. Maraş valisi Thatul'a gelince suçlu olduğu ispat edilememesine rağmen damadının şerrinden korkarak Maraş'a dönmüş ve dağlara çekilmiştir. Kızının çeyizi olarak getirdiği paranın ancak 700 altınını Baudouin'e takdim etmiş ve geri kalanı ise yanında götürmüştür. Thatul bir süre sonra da Maraş'ı terk ederek Bizans'ın merkezi İstanbul'a gitmiştir.⁵⁴³ Baudouin'in, evlendiği Maraş valisinin kızından çocuğu olmamıştır. Arda⁵⁴⁴ adıyla anılan bu kadının, 1104 yılında Baudouin'den boşandığı ve babasının yanına İstanbul'a gittiği ya da kocasından izin isteyerek İstanbul'a gittiği rivayet olunmaktadır.⁵⁴⁵ Ermenilerin kurtarıcı olarak karşıladıkları Baudouin'e karşı ayaklanmalarının sebebi ise, Haçlı reisinin Urfa'yı aldıktan sonra bölgedeki Ermeni hâkimiyetine son vermek istemesi ve onlara düşmanca davranmasıdır.

Haçlılar Maraş'ın yanı sıra Elbistan'ı da alarak buraya bir askeri garnizon yerleştirdiler. Böylece Maraş ve çevresinde Haçlılar ve onlara bağlı Ermeniler hâkim duruma geçtiler. Ancak Elbistan'da sürekli devam eden bir Haçlı egemenliği kurulamadı. Bu şehir Haçlılar ile Türkler arasında birkaç kez el değiştirdi.⁵⁴⁶

Danişmend Gazi, 1100 yılında Malatya'yı kuşattığı sırada şehrin valisi Gabriel Antakya kontu Bohemund'dan yardım istedi. Antakya kontu bu yardım isteğini topraklarını Malatya'ya kadar yayma umuduyla olumlu karşıladı. Gabriel'in kendisine daha hızlı yardım ulaştıracak Urfa yerine Antakya kontundan yardım istemesinin sebebi, Baudouin'in ortadan kaldırılmasına göz yumduğu Thoros'un kayınpederi olmasıydı. Onun başına gelenleri bildiği için Baudouin'e yardım amacıyla başvurmadı. Antakya kontu yanına akrabası -ileride Maraş

⁵⁴³ Fulcher of Chartres, s. 162; Runciman, C. I, s. 160-162; Demirkent, C. I, s. 57-59; Jacob G. Ghazarian, s. 102.

⁵⁴⁴ Bu kızın Maraş valisinin kızı değil de Toros I yani Partzıpert baronu Konstantin'in torunu olduğu da iddia edilmektedir. Bkz, T. A. Archer, Charles L. Kingsford, *The Crusades Of The Latin Kingdom of Jerusalem*, G. D. Putnams Sons, New York-London 1898, s. 63; Jacob G. Ghazarian, *The Ermenian Kingdom Cilicia During The Crusades (1080-1393)*, Curzon Pres, England 2000, s. 102.

⁵⁴⁵ Demirkent, C. I, s. 59, 219 nolu dipnot.

⁵⁴⁶ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1993, s. 186-187.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

senyörü olacak -Richard de Salerne, Antakya'nın Ermeni Patriği Girianos ve Maraş Ermeni patriği Grigores'i alarak Malatya'ya doğru yola çıktı. Haçlı kuvvetleri Malatya-Maraş arasında Aksu vadisini çıkıp ilerlerken Gafinâ köyünde Danişmendlilerin saldırısına uğrayarak mağlup oldu. Antakya ve Maraş Ermeni patrikleri çatışmada öldürülürken; Bohemund ve Salerno kontu Richard esir alınıp zincire vurulup, Danişmendlilerin merkezi Niksar'a götürüldü.⁵⁴⁷ Abu'l-Faraç, Gabriel'in Haçlıları yardıma çağırdığını duyan Keysun ve Raban Ermeni hâkimi Goğ Vasil'in onların bölgesine hâkim olmasından korkarak Danişmendlileri bu ittifaktan haberdar ettiğini yazmaktadır.⁵⁴⁸ Danişmend Gazi, Süryani Mihail'in verdiği bilgiye göre 1102 yılında Malatya'ya fethetmiş ve şehrin hâkimi Gabriel de öldürmüştür.⁵⁴⁹

1100 yılında Kudüs'ü birlikte ziyaret ettikleri Bohemund'un esir düşmesini duyan Baudouin, onu kurtarmak için yanında az bir kuvvetle Malatya önüne geldi. Danişmend Gazi, Bohemund'u ona kaptırmamak için Malatya muhasarasını kaldırarak çekildi. Bir süre Türkleri takip eden Baudouin, bir pusuya düşme korkusuyla, Malatya'ya geri dönmüştür. Malatya hâkimi Gabriel şehri ona teslim etti. O da şehri savunmak üzere bir miktar asker bırakarak Urfa'ya döndü. Urfa kontluğunun kurucusu Baudouin, Kudüs kralı ağabeyi Godefri de Bouillon'un 18 Temmuz 1100'de ölümü üzerine onun yerine geçmek üzere Kudüs'e gidince, Antakya'da bulunan kuzeni ve adaşı Baudouin du Bourg'u, Urfa kontluğuna getirdi.⁵⁵⁰ Urfa'nın ikinci Haçlı kontu Baudouin du Bourg, Godefri de Bouillon'un halasının oğluydu ve onunla sefere iştirak etmişti. Baudouin, Çukurova'dan birlikte geçtikleri Baudouin du Bourg'u Maraş'a dönerken Antakya ile Halep arasında bulunan Artesia (Artah) kalesinin hâkimi olarak bırakmıştı. Bu kişi Malatya hâkimi Gabriel'in kızı Morphie ile evlenmiştir.⁵⁵¹ Yeni Urfa kontu Baudouin'in Urfa'ya gelmesinden bir süre sonra döneminin büyük şövalyelerinden kabul edilen Joscelin de Courtenay da onun yanına geldi. Bu kişi onun teyze çocuğu idi. Birinci Haçlı seferine katılmayan Joscelin, Haçlıların Kudüs'e doğru yürüyüşü sırasında hacı kafilelerinin birinin içinde doğuya gelmişti. Baudouin, yanına gelen savaşçı bir şövalyeyi kaçırmak istemeyerek ona kontluğunun Fırat'ın batısında kalan, Halep, Maraş ve Urfa gibi önemli merkezlerin kavşağında bulunan Tell-Bâşir, Dülük, Ayntab, Râvendân ve Kurus (Eski Cırrhus) gibi kaleleri iktâ olarak verdi. Joscelin, bu bölgenin hâkimiyetini eline aldıktan sonra, Baudouin du Bourg ile birlikte 1131 yılında ölünceye kadar bu bölgede

⁵⁴⁷Fulcher of Chartres, s. 135; *Azîmî Tarihi*, s. 32; İbnü'l-Kalanisî, s. 137; Urfalı Mateos, s. 204-205; Süryani Mikail, s. 47; İbnü'l-Esir, C. X, s. 247; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, C. I, s. 66; E. Honigmann, "Maraş", s. 114.

⁵⁴⁸Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), C. II, s. 342

⁵⁴⁹Süryani Mihail, *Vekayiname*, TTK Tercümele Kısımı, s. 47-48.

⁵⁵⁰Demirkent, C. I, s. 68-74.

⁵⁵¹Demirkent, C. I, s. 75-81.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

önemli roller oynadı.⁵⁵² Anna Komnena'nın verdiği bilgiye göre, Bizans İmparatoru Haçlıların verdiği sözü tutmaması ve topraklarının süratle elden çıkması, bilhassa da Bohemund'un yeğeni Tangred'in Lazkiye ve Çukurova'da bazı yerleri işgali üzerine bir ordu gönderdi. Boutomites adlı komutan, yanında Monastras ve diğer komutanlarla birlikte Kilikya'ya girdi. Bizanslılar Haçlıların Çukurova'da Ermenilerle iş birliği yaptığını görünce, Maraş'a geldiler. Maraş'ı işgal eden Bizans ordusu yörede bulunan bütün hisar ve kentçikleri ele geçirdi. Boutomites yanında getirdiği Anna Komnena'nın yarı barbar olarak nitelendirdiği Monastras bölgeyi savunacak askerle burada bırakarak İstanbul'a döndü.⁵⁵³

Antakya kontu Bohemund açıkça imparatorla yaptığı anlaşmaya bağlı kalmayacağını ilan etmişti. Maraş'ı ele geçiren Bizanslıların buradaki hâkimiyeti fazla sürmemiş ve bir süre sonra burası yeniden Haçlıların eline geçmiştir. İmparator bir süre sonra daha önce Haçlıların yanına verdiği komutanı Tatikios'u donanmanın başında Doğu Akdeniz'e gönderdi. Bu donanma başarısız olmakla birlikte Bizans, Haçlı ve Ermenilerin elinde bulunan Silifke taraflarını ele geçirmeyi başardı.⁵⁵⁴ İmparator Antakya ve Lazkiye'nin kendisine iadesini istiyordu. Ayrıca Haçlılar tarafından işgal edilerek Ermenilere terk edilen Çukurova bölgesinin de verilmesini talep ediyordu. İmparator Lazkiye'yi ele geçirmek amacıyla Maraş valiliğine getirdiği Monastras'ı karadan, Kantakouzenos'u da denizden Haçlıların üzerine gönderdi. Monastras, Çukurova yöresinde birçok kaleyi ele geçirmeyi başardı.⁵⁵⁵ Anna Komnena bu olayları yazarken tarih vermiyor. Ancak Bohemond'un Danişmendlilerin elinden kurtulmasından sonra bu olayların olma ihtimali var. Bizanslılar ile Haçlılar arasında Çukurova şehirleri üzerindeki hâkimiyet mücadelesi uzun yıllar devam etti.⁵⁵⁶ 1100 yılında Bohemund Maraş üzerinden Malatya'ya giderken, burasını Bizanslıların elinden almıştı. Akkrabası Richard de Salerne'yi Maraş'a senyör atamıştı. Ancak Kendisi ve Richard'ın esareti nedeniyle Haçlılar Maraş'a sahip olamadılar. Maraş'ta valiliğine devam eden Thatul 1104 yılında şehri terk ederek İstanbul'a gidince, Tell-Bâşir kontu Joscelin Maraş'ı almıştır. Maraş, Antep, Dülük ve Tell-Bâşir'i idare eden Joscelin'in, Türklerin eline esir düşmesi ile Maraş şehri Tangred'in eline geçti. Maraş senyörlüğünün başına tekrar geçen, Tangred'in akrabası Richard'ın Urfa'yı yönetmekle görevlendirilmesi üzerine, Keysun Ermeni hâkimi Goğ Vasil Maraş'ı ele geçirdi. Ancak bu şahsın 1112 yılında ölümüne kadar geçen sürede Maraş'a tamamen sahip olamadığını

⁵⁵² Demirkent, C. I, 82, Aynı Yazar, "Râvendân", s. 744.

⁵⁵³ Anna Komnena, s. 350; Yinanç, "Maraş Emirleri" (82), s. 293; Ernst Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, (Çev. Fikret İşıltan), İstanbul 1970, s. 123.

⁵⁵⁴ Anna Komnena, s. 353.

⁵⁵⁵ Anna Komnena, s. 354.

⁵⁵⁶ Anna Komnena, s. 362-366.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

görmekteyiz. Aralıklarla şehir Ermeniler ve Haçlılar arasında el değiş-tirmiştir. Goğ Vasil'in ölümü üzerine oğlu Dığa Vasil onun yerine geç-mekle birlikte yaşının küçük olması sebebiyle, karısı Keysun ve Maraş'ı Haçlılara teslim etmemek için bir ara Musul valisi Aksungur Porsuk'a tabi olmuştur.⁵⁵⁷

Antakya kontu Bohemund 1105 yılında Avrupa'ya gitti. 1107 yılında Balkanlarda imparator Alexis ile yaptığı savaşı kaybedince, im-paratora tabi olduğunu belirttiği bir anlaşma imzalamak zorunda kaldı. Bu anlaşma ile Bohemund imparatorun vassalı olmayı kabul ediyordu. Çukurova bölgesinde yeğeni Tangred'in işgal ettiği araziler Bizans'a geri veriliyor. Maraş, Dülük, Antakya, Amanos dağlarının (Karadağ) doğu ve batısı kısımları Bohemund'a veriliyordu. Amanos dağlarının kuzeyi ise Ermenilere terk ediliyordu. Tangred ve Behomund'un arazisi olup da Bizans'a terk edilen yerlere karşılık olarak da Selçukluların fet-hettiği Kayseri-Afşin arasında bulunan Lapara the'ması ve ona bağlı kentçikler, Plasta (Elbistan), Huni köyü, Romania (Hurman kalesi), Aramisos Hisarı (Afşin-Yarpuz), Amira (Malatya'nın kuzeybatı yakı-nında Arguvan ilçesinin güneybatısında Amara ya da Amira, veya Af-şin'e bağlı Emir İlyas Köyü), Sarban (Sawuran Qal'e adıyla anılan Sarvandkâr dağında bulunan Savranlı köyü), Tel-Thampsun (Afşin ka-sabasının yerinde bulunan hisar), Tilia (Afşin'de bir yerleşim merkezi), Sthlabo Tilion (yeri belli değil), Sgenin (Elbistan'da Izgın köyü) Elbis-tan yakınlarında Sarsapın (Ceyhan ırmağı kollarından Söğütlü suyuna katılan Sarsap Su) gibi yerler Bohemund'a devredilmektedir. Bohe-mund öldüğünde bu araziler tekrar Bizans'a geçecekti. Antakya'daki Katolik patrik görevinden azledilecek ve yerine İmparatorun adadığı Ortodoks bir kişi patrik yapılacaktı.⁵⁵⁸ Görüldüğü gibi Bizans impara-toru Maraş ve çevresinin Bohemund'un olmasını kabul etmekteydi. Ancak onun ölümü halinde bölgenin bir kısmı tekrar Bizans'ın hâkimi-yetine geçecekti.

3.14.2.2. Richard de Salerne

Bohemund ile birlikte Haçlı seferlerine katılan Richard onun kuzeniydi. Bohemund'un babası Robert Guiscard'ın ile Richard'ın⁵⁵⁹ babası Guillaume du Principat kardeştiler. Richard'ın kızı Maria, Tell-Bâşir Kontu I. Joscelin'le evlenmiştir. Richard de Salerne Tangred'in kız kardeşi ile evliydi. Richard de Salerne'nin oğlu olup Antakya kont-luğuna getirilen Roger ise Urfa kontu Baudouin de Bourg'un kızı Ce-cile ile evlenmişti. 1100 yılında Antakya Haçlı kontu Bohemund, Danişmendlilerin üzerine yürüdüğü sırada yanında Richard de Sa-

⁵⁵⁷ M. Halil Yinanç, "Maraş Emirleri"; (82), s. 293; Honigmann, "Maraş", s. 114; Heyet, "Ayıntab", *İA*, C. 2, s. 65; Demirkent, C. I, s. 157-160.

⁵⁵⁸ Anna Komnena, s. 430-433).

⁵⁵⁹ Bu şahıs aynı zamanda Bohemond ve İmparator Alexios arasında yapılan anlaş-maya katılan ve imzalayan kişilerden biriydi. Bkz: Anna Komnena, s. 438.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

lerne'yi de alarak Maraş'a gelmişti. Bu sırada Bizans'a bağlı ve Franklarla yakın ilişkisi olan Thatul'un elinde olan Maraş, alınarak Richard'a verildi. Ancak yukarıda bahsedildiği gibi Maraş senyörlüğüne getirilen Richard, Bohemund ile esir düşmüş ve Danişmendlilerin merkezi Niksar'a götürülmüştü. 1103 yılında Danişmend Gazi yüklü bir kurtuluş fidesi ile Bohemund'u salıverirken, Richard'ı ise Bizans İmparatoruna hediye etmişti. Bir vesile ile serbest kalan Richard 1107 yılında Bohemund ile imparator arasında imzalanan anlaşmada da bulunmuştu. Bu anlaşma ile Maraş yöresi Bohemund'a verilmiş ve Richard da Maraş senyörü olarak anılmaya başlamıştır. Richard 1112'de ölümüne kadar bölgede önemli rol oynamıştır. Onun 1104 yılında Urfa kontu Baudouin ile Telbaşı senyörü Joscelin'in esareti sırasında 1108 yılına kadar Tangred adına Urfa'yı idare ettiğini görüyoruz. Bu süre içinde senyörlüğünün merkezi Maraş'ı ise Keysun hâkimi Goğ Vasil yönetmiştir. Bu şahıs Haçlılar ile yakın ilişkiler içinde olmuştu ve onlara tabiydi.⁵⁶⁰

Bohemund, Danişmend Gazi'nin elinden kurtulduktan sonra Danişmendli Türkleri ile Selçuklular arasındaki mücadeleden faydalanarak, Elbistan ve Ceyhan bölgesini işgal etti. Böylece Elbistan, Antakya Haçlı kontluğuna bağlanmış oldu ve buraya bir Frank garnizonu yerleştirildi. Elbistan'da yaşayan Ermeniler ile Haçlıların arası açılmıştı. Haçlılar Ermenilere zulüm yapmaktaydılar. Ermeniler kitleler halinde katledilip, kiliseleri yıkılıyor ve memleketleri talan ediliyordu. Haçlıların zulmünden usanan Ermeniler Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan'dan yardım istediler. 1105 yılında Elbistan'a gelen sultan Haçlıları şehirden çıkararak burayı Türk yönetimine kattı.⁵⁶¹ Urfalı Mateos, Haçlıların Elbistan'da Ermenilere yaptıkları zulmü şöyle anlatmaktadır: “Bu yılda Çahan bölgesinin Ablasta (Elbustan) şehri Frankların yüzünden büyük sıkıntı ve felaketlere maruz kaldı. Halk o kadar fena muameleye tâbi kılındı ki intikam almağa karar verdi. Onlar, Müslümanlara bel bağlayıp onlara gizlice adam gönderdiler ve oralarda bulunan süvarileri şehrin içine aldılar. Ermeniler de onlarla ittifak ettiler. Onlar kaleye karşı yürüyüp Frank kumandanına; “Haydi, millettaşlarını alıp selâmetle buradan çekil” dediler. Frank şefi bunu duyunca bir canavar öfkesiyle halkın üzerine atıldı. Fakat halk onları yenip kâmilan kılıçtan geçirdi. Bu katliamdan hiçbir Frank kurtulamadı. Allah, onların (yani Elbustan halkının) yaptıklarını haklı görmüştü. O, gün takriben 300 kişi, Hristiyanlara yapmış oldukları fenalığın cezası olarak telef edildi. Çünkü onlar, memleketi bir viraneye çevirmiş ve ıssız bir hale getirmişlerdi. Toprak, onların ayakları altında kısıp kalmış olup dikenden başka hiçbir şey yetiştirmiyordu. Bağlarla ağaçlar kurudu, tarlaların

⁵⁶⁰ Urfalı Mateos *Vekayinamesi* (952-1136) ve Papaz Grigor'un *Zeyli* (1136-1162), (Türkçeye çev. Hırant D. Andreasyan-Notlar Ekleleyenler: Edouard Dulaurer, M. Halil Yinanç), Ankara 1987, s. 204-222; Süryani Mikhail, s. 55; M. H. İnanç, “Maraş Emirleri”, (82), s. 293; Runciman, C. II, s. 104;

⁵⁶¹ Süryani Mihail, s. 55; Osman Turan, s. 145; Demirkent, C. I, s. 86-87.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

yüzü dikenle kaplandı ve membalar yıkandı. Onlar, (Yani Franklar) dostlar arasında muhabbet ve şenliği kaldırdılar ve her yerde ihanet ve nefret yaydılar. Onların müminlere yaptıkları fena muamele yüzünden Allah'ın mabedinin kapıları kapandı, kandilleri söndü ve Allah'ı tebci etmek için okunan kasideler sustu. Ruhâniler ağır tazyikler altında ezildiler ve hapse atıldılar. Kilise minberleri ve vaftiz havuzları devrildi, haçın kutsiyeti karanlıkta örtüldü, künlüğün korkusu ortadan kalktı ve böylelikle bütün Ablastan mıntıkasında Allah'ın tebci men edildi. Başka yerlerde de mabetler yıktırılıp ruhaniler tahkire maruz bırakıldılar. Dinî münakaşa ve tetkikler lağvedildi, hakikat kovuldu, adalet reddedildi ve Allah'ın şiddetli muhakemesi unutuldu. Bütün bunlar, çılgın Frank milleti tarafından yapılmıştır. Çünkü bu milletin meşhur şefleri ölmüşlerdi ve iktidar mevkileri layık olmayan ellerde bulunuyordu. Onlar, bundan dolayı tamahlıkları yüzünden Hristiyanları tazyik altına aldılar ve onları ağır ıstıraplara maruz bıraktılar”⁵⁶² I. Kılıçarslan Haçlıların elinden aldığı Elbistan'ı 1106 yılında kendisine Meyyafari-kin'in idaresini bırakan Ziyaeddin Muhammed'e iktâ ederek onu kendisine vezir yaptı.⁵⁶³ Anadolu'da yaşayan yerli Hristiyanlar Haçlı ordularını ne umutlarla karşılamışlardı. Ancak, Elbistan örneğinde görüldüğü gibi Haçlıların katliam ve zulümlerine birçok defa maruz kaldılar. Urfalı Mateos adlı bir papazın kendi din kardeşleri hakkındaki düşünce ve yorumları buna en güzel delildir.

Danişmend Gazi, Malatya'yı fethettikten sonra bir ara Maraş'ı da Haçlılardan aldı. I. Kılıçarslan'ın 1103 Ağustos'unda, daha önce Hristiyanlara kaptırılan Antakya'yı yeniden almak için harekete geçmişti. Bu arada Danişmend Gazi, 1103'te Malatya'da Antakya kontu ve yeğenini sultana danışmadan serbest bırakmıştı. Suriye'ye doğru ilerleyen sultan, Danişmend Gazi'nin Behomund'u serbest bıraktığı haberi gelince seferini yarıda bırakarak onun üzerine yürümüştür. 1103 yılında Maraş civarında Danişmend Gazi'yle karşılaşan sultan onu mağlup ederek bu şehri onun elinden aldı.⁵⁶⁴

1104 yılı İlkbaharında Maraş'ın Frankların eline geçtiği görülmektedir. Urfalı Mateos'un verdiği bilgiye göre Harran savaşından sonra Bizans'ın Ermeni asıllı Maraş valisi Thatul (Bizans'ın Kilikya bölgesindeki şehirlerinin valilerine prensler prensi adı verilmekteydi.) Maraş'ı terk ederek burayı Joscelin'in işgaline bıraktı. Thatul şehirdeki Meryem Ana tasvirini de Kilikya Ermeni prensi Konstantin'in oğlu Toros'a (1100-1129) büyük bir meblağ karşılığında satarak İstanbul'a

⁵⁶² Urfalı Mateos, s. 229-230.

⁵⁶³ Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıçarslan*, Ankara 1996, s. 54.

⁵⁶⁴ İbnü'l-Kalanîsî, *Zeyli Tarihu Dimaşk*, (Neşr: H. F. Amedroz), Catholic Pres of Beyrut 1908, s. 143; Fulcher of Chartres, s. 175; Süryani Mihail, s. 49; Osman Turan, s. 145; Ali Sevim, “Suriye Selçukluları-Haçlı İlişkileri” *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu (23 -25 Haziran 1997, İstanbul)*, Ankara, 1999, s. 95

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

gitti.⁵⁶⁵ Joscelin, Thatul'un elinden Maraş'ı alarak kontluğunun topraklarına katmıştı. Harran savaşında Urfa kontu ve Joscelin'in esir düşmesi ile Maraş Bohemund tarafından akrabası olan Richard de Salerne'ye ikta edilmiştir. Bohemund'un yerine Antakya'yı idare eden Tangred, Richard'ı Urfa'nın idaresini de üstlenmesi neticesinde bu şehre getirmiştir. Richard'ın Urfa'yı yönettiği 4 yıl boyunca Maraş'ı Goğ Vasil idare etmiş olmalıdır. Richard, Haçlı kökenli ilk Maraş senyörüdür. Baudouin ve Joscelin'in esaret hayatı bitince Richard, kendisinin eski ik-tası Maraş'a döndü.⁵⁶⁶

Richard'ın dört yıl boyunca Tangred'in adına Urfa kontluğunu idare edişi şöyle gerçekleşmiştir: 1104 yılında Urfa kontu Baudouin du Bourg ile Joscelin topraklarını genişletmek amacıyla Harran üzerine yürüdüler. Kudüs kralı Baudouin de onlara destek veriyordu. Baudouin du Bourg, sefere çıktığında Antakya'ya haber gönderip Bohemund ve Tangred'ı da yardıma çağırmıştı. Müttefik Haçlı kuvvetleri Urfa'da toplanarak Harran üzerine yürüdüler. Harran'ı kuşatan Haçlılar bölgeyi yağma ve talan ettiler. Harran halkı arasında açlık başladı. Bu şehrin kuşatıldığı haberini alan Artuklu Sökmen ve Musul valisi Çökürmüş birleşerek Harran yakınlarında Haçlıları mağlup edip Urfa kontu ile Tell-Başir senyörü Joscelin'i esir ettiler. Savaşın başında Urfa askerle-rinin kaybettiğini anlayan Tangred ve Bohemund kaçmaya karar ver-mişlerdi. Türkler onları da takip ederek ağır zayıat verdirdiler. Urfa kontu, Çökürmüş tarafından Musul'a götürülürken Joselin ise Sökmen tarafından Hısn-ı Keyfa'ya hapsedildi. Daha sonra Joscelin onun kar-deşi İlğazi'ye intikal etmiş ve serbest bırakılmıştır. Urfa kontu ise Mu-sul valiliğine atanan Emir Çavlı tarafından fidye karşılığında serbest bırakıldı.⁵⁶⁷

Joscelin ve Baudouin'in esir düşmesinden sonra Urfa ve Tell-Bâşir Antakya kontu Bohemund'un hâkimiyet sahasına girdi. Dayısı Bohemund'un Avrupa'ya gitmesine kadar Urfa kontu kalan Tangred (kontluğun başlangıcı 11 Mayıs-1104-sona erışı 18 Eylül 1104), An-takya'ya dönmüş ve yerine bir Norman olan Richard de Salerne'yi bı-rakmıştır.⁵⁶⁸ Joscelin ve Baudouin'in hapis hayatları sırasında Tangred'e bağlı olarak Urfa'yı idare eden Maraş senyörü Richard, halka kötü davranmış, servet toplamaya kalkışmış ve bu yüzden de bu-ranın halkı büyük sıkıntılara maruz kalmıştır. Baudouin serbest kaldık-tan sonra Tangred, Urfa'yı ona terk etmek istemedi. O, Baudouin'den

⁵⁶⁵ Urfalı Mateos, s. 226; Demirkent, C. I, s. 226.

⁵⁶⁶ Demirkent; C, I, s. 121; Aynı Yazar, "Râvendân", s. 744.

⁵⁶⁷ Fulcher of Chartres, s. 179-180; İbnü'l-Kalanisi, s. 143; Gregory Abû'l-Farac, C. II, s. 347-348; Baudouin du Bourg ve Joselin'in esir düştüğü Harran savaşı ve onları esir edilişleri ve esaretten kurtuluşları ile ilgili geniş teferruat için bkz: Demir-kent, C. I, s. 87-119.

⁵⁶⁸ Süryani Mihail, s. 55;

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

kendisine vasallık yemini etmesini istiyordu. Baudouin ise Kudüs kralına bağlı olduğundan bunun mümkün olmadığını belirtmiştir. Tangred ve Richard'ın kötü yönetimlerini haber alan Baudouin ve Joscelin arasındaki anlaşmazlık daha da artmıştır.⁵⁶⁹ Baudouin, Joscelin'in idaresi altında bulunan Tell-Bâşir'e gitti. Joscelin ve Baudouin Tangred'e karşı Selçuklu komutanı Çavlı'dan yardım istemişleridir. Tangred, Tell-Bâşir üzerine yürümüş ve iki taraf arasında bazı çatışmalar meydana gelmiştir. Onlar meseleyi yeniden müzakere etmeye karar vererek çatışmayı durdurdular. Ancak bir karara varamadılar. Bunun üzerine Baudouin serbest bıraktığı Müslüman esirleri Çavlı'ya göndererek onun yardımını sağlamayı hedefledi. Urfa'nın idaresini yürüten Maraş senyöründen memnun olmayan halk onu istemeyince, Süryani Mihail'e göre Baudouin ve Joscelin esaretten dönünce Urfa'ya yeniden hâkim oldular. Maraş senyörü Richard da Maraş'a dönmüştür. Bundan sonra Haçlı kontlukları arasındaki anlaşmazlık iyice su yüzüne çıkmış ve Baudouin ve Joscelin Musul valisi Çavlı ile ittifak yaparak, Antakya kontu Tangred'e karşı harekete geçmişlerdir. Halep meliki Rıdvan da anlaşmazlık içinde olduğu Çavlı'ya karşı Antakya kontunu destekliyordu. Taraflar arasında Tell-Bâşir yakınında yapılan savaşta, Baudouin ve Joscelin ile müttefikleri Çavlı mağlup olmuştur. Urfa halkı Baudouin'in yenilgisinden sonra buraya Tangred ve Richard'ın yeniden sahip olmalarından endişe etmişlerdir. Ancak korkulan olmamış ve Baudouin Urfa'ya gelerek yeniden hâkim olmuştur.⁵⁷⁰

Selçuklu valisi Çökürmüş, Maraş senyörünün idare ettiği Urfa'ya 1104 ve 1105 yıllarında iki kez saldırmasına rağmen alamadı. Haçlılar ağır zayıat vermelerine rağmen Çökürmüş şehri fethedemedi. 1106 yılında Türkiye Selçuklu sultanı I. Kılıçarslan Musul üzerine giderken Urfa'yı kuşatmış fakat alamamıştı.⁵⁷¹

Maraş valisi Richard, 1111 tarihinde Selçuklu komutanı Mevdud'un Haçlılar üzerine yürüdüğü sefere karşı koyan Kudüs kralı Baudouin'in ordusuna katılarak Urfa kontu, Tell-Bâşir senyörü gibi kişilerle birlikte Haçlı ordusunda yer almıştır. Onun Maraş bölgesinden ayrıldığını gören Malatya Selçuklu meliki Tuğrul Aslan Elbistan üzerine yürüyerek buradaki Haçlı birliğini teslim almış ve Çukurova'ya kadar uzanan bir sefer gerçekleştirmiştir.⁵⁷²

⁵⁶⁹ Demirkent, C. I, s. 121.

⁵⁷⁰ Demirkent, C. I, s. 124-126.

⁵⁷¹ İbnü'l-Kalanisi, s. 150; Urfalı Mateos, s. 227-228; Ebru Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, Ankara 2003, s. 6.

⁵⁷² Gregory Abû'l-Farac, C. II, s. 350-351; Runciman, C. II, s. 101; Jonathan Phillips, Marlin Hoch, *The Second Crusades, Scope and Consequence, (1145-1149)*, Mancastery University Press, Mancastery 2001, s. 143.

3.14.2.3. Geoffroy (Gaudefroy)

1112 yılında Antakya kontu Tangred öldü. Aynı yılda Maraş senyörü Richard da hayatını kaybetti. Richard'ın oğlu Roger'in Antakya kontluğuna getirilmesi ile Maraş şehri Urfa kontu Baudouin tarafından Geoffroy adlı bir rahibe verildi. Bu rahip aynı zamanda Keysun ve Raban şehirlerini de idare etmekteydi. 1114 yılında Maraş senyörü olan Geoffroy'in senyörlüğü 1124 yılında Menbiç savaşında öldürülünceye kadar 10 yıl devam etmiştir. Bir ara Geoffroy, Joscelin'in esaret hayatına düşmesi nedeniyle Urfa'yı da idare etmiştir. Süryani Mihail ve diğer müelliflerin verdiği bilgiye göre; Geoffroy, rahip olduğu halde Roma'dan gelmiş ve Kudüs'te yaptığı parlak muharebelerden dolayı da generalliğe terfi etmişti. Baudouin'in maiyetinde görev yapan bu rahip Richard'ın yerine Maraş senyörlüğüne atanmıştır.⁵⁷³

1112 yılının Keysun hâkimi Goğ Vasil öldü. Bu şahsın zaman zaman Frankların elinde bulunan Maraş'ı da idaresine aldığı görülmektedir. Bu yüzden Maraş ve Keysun hâkimi olarak da anılmaktaydı. Haçlılar Maraş'a bir kişiyi atamakla birlikte o her zaman şehre hâkim olamamıştır. Abu'l-Faraç'a göre Kog Vasil'in ölümü ile memleketi Maraş da dâhil olmak üzere karısı tarafından idare edilmekteydi. Antakya kontu Tangred öleceğini anlayınca Maraş senyörünün ve kız kardeşinin oğlu yani yeğeni Roger de Salerne'yi Antakya kontluğuna getirdi. Tangred dayısı Bohemund'un oğlu reşit yaşa gelince kont olması şartıyla Roger'e Antakya kontluğunu vermiştir. Roger, Urfa kontu Baudouin'in kız kardeşi ile de evliydi. Kendi kız kardeşi de Tell-Bâşir hâkimi Joscelin'le evlenmişti. O, Urfa kontu Baudouin du Bourg ile 1119 yılında ölümüne kadar dostane ilişkiler kurmuştur.⁵⁷⁴

1114 yılında Maraş merkez olmak üzere Adıyaman ve Antakya bölgesini de etkileyen yıkıcı bir deprem meydana geldi. Bu deprem Haçlıların elinde bulunan Maraş'ta büyük hasara yol açtı. Fulcher of Chartres ve Süryani Mikail, Maraş'ın tamamen tahrip olduğunu, evlerin ve surların yıkılarak yeraltına gömüldüğünü ve bütün insanların öldüğünü yazmaktadır.⁵⁷⁵ Urfalı Mateos da Maraş'ta meydana gelen bu deprem hakkında bilgi vererek Samsat, Hısn-ı Mansur, Keysun ve Raban şehirlerinin de harap olduğunu belirterek sadece Maraş'ta 40000 kişinin enkaz altında kalarak telef olduğunu yazmaktadır. Maraş yakınlarında bulunan Hesuantz manastırında bulunan papaz ve rahipler enkaz altında kalarak can vermişler. Deprem Misis taraflarında da etkili

⁵⁷³ Azimî, s. 38; Süryani Mihail, s. 74; *Başkumandan Simbat Vekayinamesi*, Türk Tarih Kurumu Tercümeler Kısım, s. 50; Gregory Abû'l-Farac, C. II, s. 353; M. H. Yinanç, "Maraş Emirleri", (82), s. 294; E. Honigmann, "Maraş", s. 314

⁵⁷⁴ Fulcher of Chartres, s. 204; İbnü'l-Kalanisi, s. 183; Runciman, C. II, s. 103-104, Demirkent, C. I, s. 153.

⁵⁷⁵ Fulcher of Chartres, s. 210; Süryani Mikhail, s. 60-61.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

olmuş ve Karadağ'da⁵⁷⁶ bulunan Basilien manastırı yıkılmış ve birçok din adamı ölmüştür.⁵⁷⁷ Bilhassa Ermenilerin yoğun olarak yaşadıkları Maraş, Keysun, Besni ve Raban taraflarında etkili olan bu depremin yol açtığı tahribattan sonra Haçlılar bölgedeki Ermenilerin elinde bulunan şehirleri ele geçirdiler. Böylece Frankların hâkimiyeti Maraş, Antep ve Adıyaman bölgesinde pekişmiş oldu.⁵⁷⁸

1119 yılında Kudüs kralı Baudouin'in ölümü üzerine Urfa kontu olan akrabası Baudouin du Bourg onun yerine getirilince, Tell-Bâşir senyörü Joscelin de Urfa kontluğuna tayin edildi.⁵⁷⁹

1119 yılında Urfa, Antakya ve Trablus kontluğu ile Kudüs krallığına bağlı kuvvetlerin Müslümanlara sürekli saldırılarına karşı koymak için Artuklu hükümdarı İlgazi ve Dımaşk atabeyi Tuğtekin harekete geçtiler. Antakya kontu Roger, Artuklu hükümdarı İlgazi'ye karşı Trablus kontluğu ve Kudüs kralından yardım istedi. Müttefikleri gelmeden saldırıya geçen Roger, Halep yakınlarında İlgazi'ye yenilerek savaş meydanında öldürüldü. Bu savaşta Haçlılar 7000 kayıp verirken Türklerden sadece 20 kişi öldü. Bu galibiyeti müteakiben Türk kuvvetleri Amanos dağlarının Karadağ kısmını fethederek burada bulunan manastırları ele geçirdiler.⁵⁸⁰ Roger'in öldürülmesinden sonra Maraş, Antakya kontluğunun idaresinden ayrılarak Urfa kontluğuna bağlandı.⁵⁸¹ 1119 yılında Malatya Selçuklu hâkimi Tuğrul Aslan, Elbistan'ı bir kez daha Haçlılardan aldı. O, bu bölgede bulunan Katia kalesini de Haçlılardan fethetti.⁵⁸² 1122 yılında Harput Artuklu hükümdarı Belek, Urfa kontu Joscelin'i ve Birecik kontu Galeran du Pusiet'i⁵⁸³ Harran yakınlarında esir alarak Harput kalesine hapsedti. Joscelin'in esareti üzerine Kudüs kralı Baudouin, Maraş senyörü keşiş Geoffroy'u (Gufra Almuin) Urfa'yı yönetmekle görevlendirdi. Bu arada Gerger hâkimi Mikhail burayı koruyamayacağını belirterek

⁵⁷⁶ **Karadağ:** Amanos Dağları'nın Maraş'a yakın olan doğu silsilesi olup bugün Gâvur Dağı adıyla bilinmektedir.

⁵⁷⁷ Azimî, s. 39; Urfalı Mateos, s. 255-256; Gregory Abû'l-Farac, C. II, s. 354.

⁵⁷⁸ Demirkent, C. I, s. 161-164.

⁵⁷⁹ Azimî, s. 41; İbnü'l-Kalanisi, s. 199; Runciman, c. II, s. 120.

⁵⁸⁰ Üsâme İbn Münkız, *Kitab El-İ'tibar*, (İngiliz'den Türkçeye çev. Yusuf Ziya Cömert), İstanbul 1992, s. 74; İbnü'l-Kalanisi, s. 200-201; Anonim Süryani Kaynağı, *I ve II. Haçlı Seferleri Vekaynamesi*, (H.A.R. Gibb'in notları ve İngilizceye çeviren: A.S. Triton; Türkçeye Çeviren Vedii İlmen), İstanbul 2005, s. 29; Gregory Abû'l-Farac, C. II, s. 356; İbnü'l-Verdi, C. II, s. 24; Runciman, C. II, s. 124.

⁵⁸¹ Runciman, C. II, s. 126.

⁵⁸² Süryani Mihail, s. 71, Gregory Abû'l-Farac, C. II, s. 356.

⁵⁸³ Galeran du Pusiet: Urfa kontu olan II. Baudouin'in halasının torunudur. Onun 1117 yılında Urfa kontu Baudouin'in Birecik'i işgali ile onun adı doğudaki olaylarda geçmeye başlamıştır. Bununla ilgili geniş bilgi için Bkz; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, C. II, s. 9-12.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Urfa'ya gelen Kral Baudouin'e teslim etmek istedi. Gerger'e bir Frank garnizonu yerleştirilerek Mikhail'e de Dülük şehri verildi.⁵⁸⁴

Kudüs kralı Baudouin, Joscelin'i kurtarmak üzere Belek'in üzerine yürümek üzere Raban'a gelmişti. Ancak Belek daha önceden harekete geçerek Haçlılara pusu kurmuştu. Sinca veya Şence adı ile bilinen Arapların Nehrû'l-Erzak Türklerin Göksu dedikleri Fırat'a karışan nehrin Samsat yakınında yapılan çatışmada Baudouin de esir edildiği gibi ordusu da kılıçtan geçirildi. 1123 yılında gerçekleşen bu olaydan sonra Belek, kralı Gerger önüne getirerek kalenin teslimini istedi. Kaledelikler kralın emri üzerine Gerger'i teslim ettiler. Kral da Joscelin'in hapis yattığı Harput kalesine kondu.⁵⁸⁵ Belek Gazi elde ettiği bu esirlerden gerektiği gibi faydalanamadı. O, Haleb'i ele geçirmek amacıyla sefere çıktı. Urfalı Mateos ve anonim Süryani kaynağının ifadesine göre Belek'in Harput'ta olmadığını gören Maraş senyörü Keşiş Geoffroy ve Kral Baudouin'in karısı Morphia⁵⁸⁶ 15 -20 kişilik bir kuvvet gönderdi. Bu kuvvet Harput'a gelerek burada yaşayan Ermenilerle gizlice haberleşip bir tertip hazırlayarak Harput kalesini ele geçirdiler. İsyancılar, Joscelin'i ve kral Baudouin'i zindandan çıkardılar.⁵⁸⁷ Harput kalesinin Franklar tarafından kontrol altına alındığını haber alan etrafta yaşayan Türkler, kaleyi kuşatmışlardı. Belek ise Haleb'i teslim aldıktan sonra Tell-Bâşir, Dülük ve Azâz gibi Haçlılara ait yerleri yağmalayarak birçok esir almıştı. Joscelin kalenin çevrilmiş olduğunu görünce yardım getirmek amacıyla gizlice Keysun'a gitti. Kudüs'e kadar ulaşan Joscelin, topladığı kuvvetlerle Maraş senyörü Geoffroy'u da yanına alarak Antakya'ya geldi. Ancak, Belek Harput'u yeniden ele geçirmişti. Bunu duyan Joscelin Harput üzerine yürümekten vazgeçti. Belek, Harput'u Haçlı ve Ermenilerden teslim alınca Kudüs kralı Baudouin, yeğenini ve Galeran'ı affedip diğerlerini katletti.⁵⁸⁸ Böylece Baudouin ikinci kez Müslümanlara esir düşmüş oluyordu.

Kral Baudouin önce Harran'a sonra da Haleb kalesine hapsedildi. 1123 yılında Urfa kontu Joscelin ve Maraş senyörü Geoffroy Müslüman topraklarına karşı saldırılarını artırdılar. Belek ve diğer Türk komutanları ise onlara karşı koymaktaydılar. 1124 yılı baharında Belek, Haleb'in kuzeyinde bulunan Azâz yakınlarında Haçlıları ağır bir

⁵⁸⁴ Fulcher of Chartres, s. 237; İbnü'l-Kalanisi, s. 208; *Anonim Süryani Kaynağı*, s. 32-33; İbn Kesir, C. XII, s. 350; Demirkent, C. II, s. 33; Şeşen, s. 42.

⁵⁸⁵ Fulcher of Chartres, s. 240; Azimî, s. 45; İbn Kalanisi, s. 208; *Anonim Süryani Kaynağı*, s. 33-34; Urfalı Mateos, s. 272-273, Gregory Abû'l-Farac, C. II, s. 358.

⁵⁸⁶ **Morphia**: Urfa kontu olan Baudouin de Bourg'un karısı olup Malatya hâkimi Ermeni Gabriel'in kızıydı. Kocasının Belek'e esir düşmesi üzerine onu kurtarmak amacıyla harekete geçmiştir. Bkz; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu* C. II, s. 19.

⁵⁸⁷ Fulcher of Chartres, s. 247; İbn Kalanisi, s. 209-210; *Anonim Süryani Kaynağı*, s. 34, Urfalı Mateos, s. 274; İbnü'l-Verdî, *Tarihu İbnü'l-Verdî*, C. II, Darü'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut 1996, s. 31.

⁵⁸⁸ Fulcher of Chartres, s. 253-254; Azimî, s. 46; İbnü'l-Esir, C. X, s. 485; Demirkent, C. II, s. 40-42.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

yenilgiye uğrattı. Bu başarıdan sonra Belek ile Menbiç sahibi Hassan b. Gümüştekin'in arası bir sebepten dolayı açılmıştı. Belek, Menbiç sahibini Haçlılar üzerine yapılacak bir sefer için davet ederek tutuklatmıştı. Artuklu kuvvetleri Menbiç'i ele geçirmelerine rağmen, iç kale direnmeye devam etmişti. Burayı savunan Hassan'ın kardeşi Joscelin'e mektup yazarak yardım istedi. Fırsatı değerlendirmek isteyen Joscelin, Kudüs, Trablus ve Franklara ait diğer yerlerden de adam toplayarak Menbiç üzerine yürüdü. Senyörü Geoffroy da Maraş'ta bulunan Frank birlikleriyle Joscelin'e katıldı. Baudouin'in Kudüs kralı olarak Urfa'dan ayrılmasından sonra Joscelin'in en yakın adamı olan Maraş senyörü Geoffroy onu hiç yalnız bırakmıyordu. Ayrıca Dülük, Ayntap ve Raban kontu olan Mikhail (Mahi veya Mahuis) de onlara katılmıştı. Maraş ve Dülük kuvvetlerinin de katılımıyla Joscelin'in ordusunun sayısı 10000'i geçmekteydi. Joscelin'i karşılayan Belek, Haçlı ordusunu ağır bir yenilgiye uğratarak onların birçoğunu da esir etmiş ya da öldürmüştü. Ayrıca Maraş senyörü ve Joscelin'in seçme birlikleri çember içine alınarak yok edildi. Bu çemberden çıkamayan Maraş senyörü keşiş Geoffroy da öldürülenler arasındaydı. Mağlubiyet üzerine Joscelin Tell-Bâşir'e kaçarak canını kurtarabildi. Bu olaydan bir gün sonra 6 Mayıs 1124 tarihinde Menbiç kalesinden atılan bir okla Belek şehit oldu.⁵⁸⁹

Kudüs kralı Baudouin bir süre sonra, Belek'in amcası İl-gazi'nin oğlu Hüsameddin Timurtaş tarafından idare ettiği Haleb bölgesi ve hazinesine sağlayacağı bazı menfaatler karşılığında serbest bırakıldı.⁵⁹⁰ Ermeni prensi Leon, 1130 yılında Antakya Haçlı kontu II. Bohemund'un Çukurova'ya girerek Ermenilerin elinde bulunan toprakları alma girişimine, Danişmendlilerle ittifak yaparak karşı koydu ve yapılan çarpışmada Antakya kontu II. Bohemund öldürüldü.⁵⁹¹

3.14.2.4. Baudouin de Marés (Belduinus de Mares)

Geoffroy'un öldürülmesinden sonra Maraş senyörlüğünün başında Antakya kontu Raymond'un kardeşi Baudouin görülür. Onun Maraş senyörlüğüne ne zaman atandığını meçhuldür. Baudouin, 1136 yılında doğuya gelerek Antakya kontluğun başına geçen Raymond'la aynı anda mı gelmiş; yoksa 1124 yılında Geoffroy'nin öldürülmesinden sonra mı Maraş senyörlüğüne atanmış belli değildir. Bizim tahminimize göre, Raymond'dan önce Maraş'a gelerek senyörlüğün başına

⁵⁸⁹ Fulcher of Chartres, s. 250-254; Azimî, s. 48; Urfalı Mateos, s. 277, Süryani Mikhail, s. 74; *Anonim Süryani Kaynağı*, s. 36; İbnü'l-Esir, C. X, s. 489; Gregory Abû'l-Farac, C. II, s. 358; İbnü'l-Adim, *Bugyetü't-Talep fî Tarihi Haleb*, (Seçmeler) (Çev. Ali Sevim), Ankara 1989, s. 172; İbnü'l-Verdî, s. 30; İbn Kesir, C. XII, s. 363; Honigsmann, "Maraş", s. 314; Demirkent, C. II, s. 49-50; Hüseyin Kayhan, "İrak Selçukluları Tarihi I. Kuruluşundan Sultan Mesud'un Saltanatının Sonuna Kadar (1119-1152)", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 104, İstanbul Ekim 1996, s. 10.

⁵⁹⁰ İbnü'l-Adim, s. 143; Demirkent, C. II, s. 53.

⁵⁹¹ Ersan, s. 92.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

geçmiştir. 1124 yılından 1136 yılına kadar Maraş senyörlüğü boş kalmış olmamalı. İtalya’da Baudouin’in adı Belduinus de Mares olarak bilinirken, Raymond de Poitiers de Bedewi adıyla anılmaktaydı. Onların babası, Fransa’da Aquitaine bölgesinin dükü IX. Guillaume’dır. Bu şahsın iki oğlu daha vardı. Bunlar, babalarından sonra düklüğün başına geçen X. Guillaume ile Cluny tarikatının reisliğine getirilen Henri’ydi. Ayrıca Baudouin’in öldürülmesinden sonra Maraş senyörü olan Renaud’un da onun kardeşi olduğu belirtilmektedir. Antakya kontu Raymond ile Baudouin’in kardeş olduğuna dair bilgi Ermeni müellif Grigor ile rahip Basil’in ifadelerinden anlaşılmaktadır. Basil Baudoun’e günah çıkaran papaz olarak bilinmektedir.⁵⁹² Baudouin Maraş ile birlikte Keysun’u da idare etmekteydi. O, bazen Maraş’ta bazen de Keysun’da oturmaktaydı. Kendisi Maraş ve Keysun senyörü olarak bilinirdi.

II. Bohemond’un ölümünden sonra onun kızı ile evlenerek Antakya kontu olan Raymond zamanında Antakya kontluğu arazisi oldukça küçülmüştü. Antakya’nın güney taraflarındaki kaleler Müslümanların eline geçerken, Kilikya Ermenileri Adana ve yöresindeki Bizansların elinde bulunan kaleleri almışlardı. Ermeni prensi Leon, 1135 yılında Maraş senyörü olan Baudouin de Marés’in elinden Amanos dağlarının yamaçlarında bulunan Sarventikar kalesini aldı. Böylece Maraş arazisine doğru Ermeniler yayılmış oldular. Maraş’ta yaşayan halkın bir kısmının da Ermeni olması Leon’un işini kolaylaştırıyordu. Serfendikar kalesini geri almak isteyen Maraş ve Keysun senyörü Baudouin, kardeşi Antakya kontu Raymond ile birlikte Ermenilerin üzerine yürüdü. Ancak Ermeni Prens Leon, Maraş ve Antakya Haçlılarının kuvvetlerini mağlup ederek geri püskürttü. Urfa kontu II. Joscelin’in annesi Ermeni hâkimi Leon’un kız kardeşiydi. Antakya ve Maraş hâkimine karşı dayısı Leon’u destekleyen II. Joscelin Ermenilerin savaşı kazanmasında büyük rol oynamıştır.⁵⁹³ Raymond ve Baudouin kardeşler, Leon’u savaşıla yenemeyeceklerini görünce bir hileye başvurdular.

I. Leon, daha önce Antakya kontu olan Roger’le yakın dost olmuş ve onunla birlikte Türklere karşı seferlere katılmıştır.⁵⁹⁴ Aynı ilişkiyi Raymond’la kuramadı. İki taraf arasında kıskançlıktan dolayı bir çekişme başlamıştı. Raymond, kardeşi Maraş senyörünün elinde bulunan Servendikar kalesinin de Leon tarafından ele geçirilmesi üzerine Ermenilere karşı harekete geçti. İki taraf arasındaki çatışmanın Antakya ve Maraş kuvvetlerinin yenilgisiyle sonuçlanması üzerine Leon’a karşı tertiplenen plan yürürlüğe kondu. Maraş senyörü, Baodouin, I. Leon’u

⁵⁹² Papaz Grigor, s. 299, İonnes Kinnamos, *Historia (1118-1176)*, (Yayına Hazırlayan: Işın Demirkent), Ankara 2001, s. 14; Jonathan Philips, Marlin Hoch, s. 141.

⁵⁹³ İonnes Kinnamos, s. 15; *Başkumandan Simbat Vekayinamesi*, s. 52-53; Runciman, C. II, s. 164, Demirkent, C. II, s. 112-113; Mehmet Ersan, s. 93.

⁵⁹⁴ Urfalı Vahram, *Vekayinamesi, Kilikya Kralları Tarihi*, (Çev. Hrand D. Andriasyan), İstanbul 1946, TTK Tercümeler Kısım 5. 6.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Raymond'la görüşmeye teşvik ederek anlaşmak istediklerini bildirdi. İki taraf arasındaki çatışmayı sona erdirmek isteyen Leon, Raymond'la görüşmek üzere onun yanına geldi. Ancak hazırlanan tuzaktan haberi olmayan Ermeni prensi Leon, tutuklanarak bir kaleye hapsedildi. Leon'u iki ay hapiste tutan Raymond, Misis ve Adana şehirlerinin kendisine teslim edilmesi, 60.000 ya da 80.000 dahekan kurtuluş fidyesi vermesi ve bir oğlunu da rehine olarak göndermesi şartlarıyla onu serbest bıraktı. Leon, esaretten kurtulur kurtulmaz elinden çıkan şehirleri geri aldığı gibi Antakya kontluğu ve Maraş senyörlüğü kuvvetlerini de mağlup etmeyi başardı. Bunun üzerine Haçlılar, Kudüs kralı Fo- uques'ten yardım istediler. Birleşik Haçlı orduları, Kilikya hudutlarını zorlayarak Ermenilere saldırdı. Fakat Haçlıların Leon'a karşı sarf ettikleri bütün gayretler boşa çıkmış ve onlar, ona oğlunu ve ellerinde tuttukları diğer Ermeni esirleri vermeye mecbur kalmışlardır. Haçlılar, iki tarafın anlaşması hususunda, Leon'un yeğeni olan II. Joscelin'in aracı olmasını rica etmişlerdi. Bu şahsın araya girmesiyle Haçlılar ile Ermeniler anlaşmış oldular. Ermeni reisi Leon bu arada Bizans'ın elinde bulunan birçok kaleyi ele geçirmiş ve onları arka arakaya yapılan muharebelerde yenmişti.⁵⁹⁵

1136 yılında Danişmendli Melik Muhammed büyük bir orduyla Maraş üzerine yürüdü. O, Ermeniler ile Haçlılar arasındaki çatışmalardan yararlanarak, Baudouin'e bağlı Maraş ve Keysun bölgesini ele geçirmek istiyordu. Danişmendli kuvvetleri, Maraş üzerinden Keysun'a geldi. Urfalı Mateos'un belirttiğine göre Melik Muhammed, bağbozumu mevsiminde yani 1136 Eylül'ünde Keysun'u kuşatmıştı. Şehrin etrafında bulunan köyleri ve manastırları tahrip eden Danişmendli ordusu, kaleyi ciddi anlamda kuşatmayıp, şehrin suyunu kesip bağ ve bahçeleri tahrip ederek etrafı yağmalamıştı. Melik Muhammed böyle yaparak Keysun halkını teslim etmeye zorluyordu. Halk bu kuşatma sırasında büyük sıkıntılar çekmiş; papazlar ve rahipler de onlara teslim olmamaları ve direnmeleri konusunda vaazlar vermişti. Türkler aynı müellifin verdiği bilgiye göre Garmir-Vank manastırını yaktılar. Bu sırada Maraş senyörü Baudouin'in bölgeye sefer yapan Bizans imparatoru İoannes Komnen'den Danişmendlilerin saldırısı karşısında yardım istedi. Bunu haber alan, Melik Muhammed Keysun muhasarasını kaldırarak geri çekildi.⁵⁹⁶

Bizans İmparatoru İoannes, 1130-1135 yılına kadar her yıl Danişmendlilerin üzerine seferler yaparak Anadolu'daki hâkimiyetini pekiştirmeye çalıştı. 1137 yılının ilkbaharında, İmparator İoannes Antalya'ya gelmiş ve buradan ordusunun başında Çukurova'ya doğru yürüyüşe geçmişti. Amacı Ermenilerin işgal ettiği Bizans'a ait olan şehirleri geri almaktı. Bizans ordusu karşısında direnemeyen Ermeni reisi

⁵⁹⁵ Urfalı Mateos, Çeviren'in Notları, s. 259; *Başkumandan Simbat*, s. 53.

⁵⁹⁶ Urfalı Mateos, s. 287-290.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Leon dağlara kaçarak kurtulurken, birçok şehir yeniden imparatorun eline geçti.⁵⁹⁷

Bu başarısından sonra İmparator bölgede bulunan Haçlı devletlerini de kendisine bağlamak için harekete geçti. Bizans ordusu Amanos dağlarını aşarak Antakya önlerine geldi. Bu sırada Antakya kontu Raymond şehirde bulunmuyordu. O, Kudüs kralı Foulqueé'nin Müslümanlara esir düşmesi nedeniyle onu kurtarmak üzere sefere çıkmıştı. Bu arada kralın serbest bırakıldığı haberi gelince Raymond geri dönerek kuşatma altında bulunan Antakya'ya gizlice girmişti. Bizans imparatoru Haçlıların daha önce Bizans'a ait olan şehirleri aldıklarında geri iade etmek şartıyla yaptıkları anlaşmaya uymamalarından dolayı kızgındı. Raymond, imparatorun kararlılığı karşısında ona tabi olarak şehri yönetmeyi teklif etti. Kudüs kralının da önerisiyle eski Bizans toprağı olan Antakya'yı teslim etmeye karar verdi. İmparatorun huzuruna gelen Raymond'a kayıtsız şartsız Antakya'yı teslim etmesi bildirildi. Bizans imparatoru, Müslümanların üzerine yapacağı sefere Antakya Haçlılarının da katılmasını sağladıktan sonra, gerekli hazırlıkları yapmak, kışı geçirmek ve yarım kalan işgallerini tamamlamak üzere Antakya'ya girmeden Çukurova'ya geri döndü. Ermenilerin elinde bulunan Feka (Vakha-Baka) ve Geben'i (Keban-Kapniskerti-Gabnupert) ele geçirdi. Bizans imparatoru, Ermeni prensinin topraklarını tamamen işgal ederek Leon'u çocuklarıyla birlikte esir etmiş ve İstanbul'a yollamıştı. Ermeni hâkimi İstanbul'dan geri dönemedi, dört yıl sonra orada öldü. 1144-45'de oğlu Toros İstanbul'dan kaçarak Feka'yi ele geçirip Ermeni prensliğini yeniden diriltmiştir. Bu arada Maraş senyörü Baudouin imparatorun huzuruna gelerek ona tabi oldu ve Türklere karşı yardım ricasında bulundu. 1138 yılın Mart ayı sonlarında İmparator ordusuyla yeniden Antakya önlerinde görüldü. İmparator ordusuna katılan Maraş senyörü Baudouin, kardeşi Antakya kontu Raymond, Urfa kontu Joscelin ve Templier şövalyelerinin kuvvetleri 1 Nisan 1138 yılında Müslüman topraklarına girdiler. Bizans ve Haçlı kuvvetleri Antakya yakınlarında Balat şehrini alarak Bizâ'a kalesini kuşattılar. Buranın işgalinden sonra güneye doğru ilerleyen Bizans ve Haçlı ordusu Maarra-tünnu'mân ve Kefertab'ı alarak Şeyzer önüne geldi. Antakya kontu bu muntıkalar işgal edildiğinde kendisine verileceğinden ve Haçlıların en ateşli uç noktasında görev yapacağından endişelenmekteydi. Urfa kontu Joscelin ise Raymond'un Şeyzer'e hatta Haleb'e sahip olmasını istemiyordu. Bu arada Artuklu ve Danişmendli kuvvetlerinin saldırılara geçtiği haberinin alınması, İmadeddin Zengî'nin Şeyzer'e doğru hareketi ve Haçlı reisleri arasındaki anlaşmazlık yüzünden Bizans ve Haçlı ordusu Antakya'ya geri dönmek zorunda kaldı. Bu sırada Selçuklu sultanı Mesud, Maraş senyörlüğü arazisi Keysun'a girerek etrafı yakıp

⁵⁹⁷ Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, (Çeviren: Fikret Işıltan), Ankara 1995, s. 12-14; İonnes Kinnamos, *Historia*, s. 11-14; Vahram Vekayinamesi, s. 7.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

yıkılmış, Maraş'a gelerek burayı da yağmalamıştı. Aynı zamanda Selçuklu kuvvetleri İmadeddin Zengi'nin önerisiyle Çukurova'ya baskınlar yapmaktaydı. Türk hükümdarların Hristiyan İttifakına karşı bu topyekûn hareketi üzerine İmparator Suriye seferinden vazgeçmek zorunda kalmıştır. İmparator, başkentinden ayrılmış uzun zaman olması, İstanbul ile Anadolu arasındaki yolun emniyetinin tehlikeye düşmesi üzerine Haçlılarla hesaplaşma işini sonraya bırakarak, acele Raymond ve Joscelinle vassallık yeminini tazeledikten sonra İstanbul'a döndü.⁵⁹⁸

Bizans İmparatorunun dönüşünü müteakiben Melik Muhammed 1138 yılında yeniden Maraş bölgesine girerek bu şehri alarak halıkını esir etti. Seferini Keysun'a kadar uzattı. Ayrıca Ermenilerin elinde bulunan Keban (Geben), Vaga (Feke) ve Kızıldağ'ı fethedip Zublas (Subleon) kalesini muhasara etti. O, kardeşi Malatya meliki Aynu'd-Devle'yi yenerek Elbistan'ı alarak yukarı Ceyhan bölgesini ele geçirdi. Danişmendli meliki 1138 yılında Kilikya topraklarına bir kez daha girerek daha önce fethettiği ancak Ermenilerin yeniden işgal ettikleri şehirlere sahip oldu.⁵⁹⁹ Danişmendli hükümdarının bu hareketinden sonra Haçlılar Malatya'ya bir akın yapıp, Türklerle çatışmaktan kaçınıp, daha çok yerli Hristiyanlara zarar vererek, mallarını yağmalamışlardır. Aynı zamanda Elbistan çevresine de akın yapan Haçlılar bölgede bulunan Hristiyanları katledip mallarını ele geçirmişlerdir. Türklerle karşılaşan bu Haçlılar tamamen kılıçtan geçirilmişlerdir.⁶⁰⁰

Bizans imparatoru İoannes, 1139 ve 1140 yıllarında Danişmendlilerin üzerine seferler yaptıktan sonra 1142 yılında yeniden Suriye üzerine sefere çıktı. İmparator bu seferinde Frankları da dize getirmek istiyordu. Ancak onların şüphesini çekmemek için Danişmendliler tarafından Ermenilerden alınmış kaleleri geri almak amacıyla Çukurova'ya gireceğini ilan etmişti. İoannes, Amanos silsilesi ve Gâvur dağı yoluyla ilerleyerek Joscelin'in ikinci başkenti olan Tell-

⁵⁹⁸ Üsâme İbn Münkız, s. 135-136, 159; Azimî, s. 61-62; İbnü'l-Kalanisi, s. 258-259; Niketas Khoniates (*Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*), (Çev. Fikret Işıltan), Ankara 1995, s. 14-20, İoannes Kinnamos, s. 15; Gorigos Senyörü Hetum, *Vekayiname*, (Çev. H. D. Andreasyan, TTK Tercümeler Kısımı, İstanbul 1946, s. 3-4; Süryani Mikhail, s. 111; Gregory Abû'l-Farac, C. II, s. 374; Vahram Vekayinamesi, s. 7; Runciman, C. II, s. 176-180; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 129-130; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 174; Amin Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, (Çev. M. Ali Kılıçbay), İstanbul 1998, s. 167-172; Mehmet Ersan, *Türkiye Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 1995, s. 72-73; Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, Ankara 2003, s. 56.

⁵⁹⁹ Azimî, s. 64; *Başkumandan Simbat Vekayinamesi (951-1334)*, (Çev. Hrnt D. Andreasyan), İstanbul 1946, TTK Tercümeler Kısımında, s. 54; Süryani Mikhail, s. 115; Gorigos Senyörü Hetum *Vakayinamesi*, (Çev. Hrnt D. Andreasyan), İstanbul 1946, TTK Tercümeler Kısımında, s. 4; Gregory Abû'l-Farac, C. II, s. 374; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1993, s. 175.

⁶⁰⁰ Süryani Mikhail, s. 116.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Bâşir önüne geldi. Joscelin, imparatora itaat ederek kızını da rehin olarak ona verdi. İmparator daha sonra Antakya'ya dönerek Çukurova'dan Antakya'ya giden yol üzerinde bulunan Templier şövalyelerinin elinde bulunan Bagras kalesine (Belen) yürüdü. Burada Raymond'a haber göndererek bütün şehirlerin kendisine teslimini ve Müslümanlardan fethedilecek şehirlerde hüküm sürmek üzere Raymond'a bağımsız bir hükümrانlık vereceğini bildirdi. Raymond ise imparatoru oyalayarak, verilecek cevabın tüm Frank vassallarının ortak kararı ile alınacağını bildirdi. Bunun üzerine İmparator Haçlıları dize getirmek için savaşmaktan başka çaresinin olmadığını gördü. Antakya çevresinde Frank arazi ve ekinlerini tahrip ettikten sonra kışı geçirmek ve Danişmendlilerin aldığı kaleleri yeniden işgal etmek amacıyla Çukurova'ya döndü. İmparator Çukurova'dan Kudüs kralına haberci göndererek kutsal yerleri ziyaret etmek ve Müslümanlara karşı ortak sefer haberini verdi. Kral imparatorun büyük bir ordu ile Filistin'e doğru gelmesini istemiyordu. İmparator, 1143 yılı Mart ayında Antakya'yı zorla itaat altına almak için ilerledi. Ancak Amanos dağlarında yaban domuzu avlarken yanlışlıkla bir ok saplandı. Bu okun yarasının azması ile 1143 yılı 6 Nisan'ında imparator öldü yerine oğlu Manuel geçti. Böylece Haçlılar imparatorun ölümü ile Bizanslılardan kurtulmuş oldular.⁶⁰¹

Bizans İmparatoru Antakya'nın güneyinde Müslümanlara ait Bızah'ı muhasara ederken Maraş senyörü Baudouin, onunla birlikteydi. Bu yüzden onun memleketi boş kalmıştı. Türklerin saldırısından korkan Keysun halkı Raban, Behisni ve Rumkale'ye sığınmışlardı. Bizzat bu sırada olayların içinde yaşayan Papaz Grigor, Keysun'da bulunmaktaydı. Şehirde Vahram adlı bir düğ ile birkaç reis ve kendisinin kaldığını yazmaktadır. Bu papaz Keysun'daki bu muhafızları uyarak saldırılara karşı tedbirli olmalarını istemişti. Ancak Hısnıkeyfa emiri Artuklu Fahreddin Kara Arslan, Raban şehrine gelmişti. Keysunlar onun Danişmendli hükümdarı Melik Muhammed olduğunu zannederek kaçtılar. Buradan kaçan bir adamı tutuklayan Türkler durumu öğrenince 30 kişi Keysun'a gelerek şehri yakıp yıkarak kapılarını tahrip ettiler. Türkler, Ermeni Prensi Goğ Vasil'in yaptırdığı büyük konak ve diğer binaları yıkarak çekildiler. Bunun üzerine Keysunlular tekrar evlerine döndüler.⁶⁰² 1140-41 yılında Ayıntab şehrini Şirimah (Süryani ya da haylaz anlamına gelen bir kelime) milletinden olan Simon adlı bir kişi Urfa kontluğuna bağlı olan bu şehri ele geçirdi. Bir yıl bu şahsın elinde kalan Ayıntab Antakya kontunun tavassutu ile tekrar eski sahibine iade edildi.⁶⁰³

⁶⁰¹ Niketas Khoniates, s. 26; İbnü'l-Kalanisi, s. 276-277; Süryani Mikhail, s. 121; Gregory Abû'l-Farac, C. II, s. 377; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 131; Runciman, C. II, s. 182-184; Osman Turan, s. 177; Ersan, *Türkiye Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, s. 74-75.

⁶⁰² Papaz Grigor, s. 294.

⁶⁰³ Papaz Grigor, s. 295.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1144 yılında İmadeddin Zengi Urfa'yı fethetti. Urfa hâkimi II. Joscelin, Tell-Bâşir'e çekilerek kontluğuna burada devam etti. Ancak, Urfa'yı geri alma sevdasından hiç vazgeçmedi. Joscelin, 1146 yılında Zengi'nin ölüm haberini alınca Maraş senyörü Baudouin de Marés'le Urfa'yı yeniden ele geçirdi. Ancak Urfa'nın iç kalesinde bulunan Türk garnizonu direnmeye devam etmekteydi. Babasının yerini alan Nuredin Mahmud Zengi, Urfa'yı kurtarmak için harekete geçti ve Haçlılar ile yaptığı savaşı kazanarak şehri yeniden ele geçirdi. Haçlılar Urfa önünde Zengi kuvvetlerine ağır bir yenilgiye uğrayarak çok kayıp vermişler ve Maraş senyörü Baudouin öldürülürken, II. Joscelin de Samsat'a kaçarak canını kurtarabildi.⁶⁰⁴ Süryani Mihail'in verdiği bilgiye göre; Baudouin'in cesedi bile bulunamadı. Onunla birlikte Urfa'ya gelen Keysun rahibi Basil de kaçarak bu şehre geldi. O, Baudouin'in öldürülmesinden dolayı ona bir mersiye yazdı. Basil, Maraş arazisinden sayılan ve Baudouin'in elinde bulunan Keysun'da oturmakta ve senyörün günah çıkaran papazı olarak bilinmektedir.⁶⁰⁵

Baudouin ölmeden önce Keysun'un surlarını taş ve kireçle tahir ettirmeye başlamıştı. Çünkü eski surlar tuğla ve çamurla inşa edildiğinden sağlam değildi. Yeni surların yapımında şehirde bulunan Hristiyanlar çalıştırılmaktaydı ve onlara köle muamelesi yapılıyordu. Bu yüzden çoğunluğu Ermeni olan Keysun halkı Haçlılardan zulüm görmüşlerdir. Ancak onun öldürülmesi ile surların yapım işi yarım kalmış ve angaryalarda çalıştırılan halk da rahatlamıştı.⁶⁰⁶ Süryani Mihail'in verdiği bilgiye göre; Baudouin'in öldürülmesinden sonra, I. Mesud'un oğlu Kılıçarslan Maraş'a kadar gelerek bölgeyi talan etti. 1144 yılında Urfa'nın Türkler tarafından fethi üzerine 1147 yılında Alman ve Fransız kralları doğuda bulunan Haçlılara yardım etmek için İkinci Haçlı seferine çıktılar. İstanbul'dan Anadolu'ya birbiri ardına geçen Alman ve Fransız kuvvetleri Türklerin saldırılarına uğrayarak zayıfladılar ve seferleri etkisizleşti. Antakya ve Kudüs'e kadar ulaşmalarına rağmen ne Urfa kurtarıldı ne de zayıflayan Antakya ve diğer Haçlı devletçiklerine gerekli yardımlar yapılabilirdi.⁶⁰⁷

⁶⁰⁴ İbnü'l-Kalanisi, s. 279,288; İbnü'l-Esir, *El Kâmil Fi't-Tarih*, C. XI, (Çev. Abdülkerim Özeydin), İstanbul 1991, s. 107, Gregory Abû'l-Farac, C. II, s. 384; İbnü'l-Verdi, C. II, s. 44; İbn Kesir, C. XII, s. 404-406; T. A. Archer, Charles L. Kingsford, *The Crusades Of The Latin Kingdom of Jerusalem*, G. D. Putnams Sons, New York-London 1898, s. 205.

⁶⁰⁵ Süryani Mihail, s. 136; Runciman, C. II, s. 198; Demirkent, C. II, s. 152-154.

⁶⁰⁶ Süryani Mihail, s. 133.

⁶⁰⁷ İkinci Haçlı Seferleri için Bakınız geniş bilgi; Niketas Khoniates, s. 40-44; Ioannes Kinnamos, s. 56-70; Runciman, C. II, s. 205-239; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri Tarihi*, İstanbul 1997, s. 101-115; Ebru Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, Ankara 2003, s. 29-100; Fehâmettib Başar, "Türkler'in Anadolu'ya Yerleşmelerinin Türk Ve Dünya Tarihi Bakımından Önemi" *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 14, İstanbul Şubat 1988, s. 16.

3.14.2.5. Renaud

Baudouin'in Urfa önlerinde öldürülmesinden sonra Maraş senyörlüğünün başına Renaud⁶⁰⁸ adlı bir kişi geçirildi. Bu kişi Baudouin ve Raymond'un kardeşleriydi ve adı da Raynald'dı. Baudouin'in dört kardeşi olduğu biliniyordu. Böylece kaynaklarda adı geçmeyen ve son Maraş senyörü olan Renaud da onun beşinci kardeşi olmaktaydı.⁶⁰⁹ M. H. Yinanç'a göre de Baudouin'in ölümü üzerine yerine kardeşi Renaud Maraş senyörü olmuştur.⁶¹⁰ Urfa kontu II. Joscelin kızı Agnes ile evli olan Renaud'un, Antakya yakınlarında Nureddin tarafından öldürülmesinden sonra onun dul kalan karısı Kudüs kralı I. Amaury ile evlendi. II. Haçlı seferinin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra, Nureddin Mahmut Zengi Haçlılara karşı hücumla geçti. Tell-Bâşir'de sıkıştırılan II. Joscelin elinde beyaz bayrakla Nureddin'in karargâhına kadar giderek merhamet dilemiş ve onun tarafından yapılan geçici anlaşma bile bir süre daha kontluğunu muhafazaya devam etmiştir. Antakya kontluğu ve Maraş senyörlüğü toprakları ise Türkiye Selçukluları Sultanı I. Mesud'un taarruzuna uğramıştı. I. Mesud Haçlıların yenilgisinden faydalanıp Maraş üzerine yürüdü. Antakya kontu Raymond, Maraş senyörü Renaud'u kurtarmak için Maraş'a doğru yürürken Selçuklu ve Zengi hükümdarları arasında Haçlılara karşı ortak hareket kararını alınmıştı. Nureddin Haçlıların üzerine aniden saldırınca, onlar Batıniler ile ittifak yaptılar. Raymond ve Batıni reisi Ali İbn Vefa komutasındaki müttefik kuvvetler Afâmiye yakınlarında Zengî ordusuna kayıplar verilmeyi başardılar. 1149 yılı baharında, Nureddin Raymond'u Bagras yanında yenerek intikamını aldı. Bu başarı üzerine Zengî kuvvetleri Asi nehri doğusundaki İnab kalesini kuşattı. Raymond'un kalenin yardımına koşması üzerine Nureddin geri çekildi. Ancak fırsat kollayarak Haçlı ordusunu imha etmek için takip etmeye devam etti.⁶¹¹

27 Haziran 1149 akşamı Nureddin, Antakya ve Maraş Haçlıları ile Batıni kuvvetlerini İnab kalesi ile Gab bataklığı arasında ovadaki Murad kuyusunun bulunduğu mıntıkada kuşattı. Kuşatıldığından haberi olmayan Raymond, 18 Haziran sabahı gördüğü manzara karşısında şaşkına uğradı. Kuşatmayı kırmak amacıyla harekete geçmesine rağmen, savaş kendi lehine değiştiremedi. Haçlı ve Batıni kuvvetleri Türk or-

⁶⁰⁸ Bu şahsın adı Süryani Mikhail'in eserinde Raynald olarak geçmektedir. Bkz: Süryani Mikail Vekayinamesi, s. 153.

⁶⁰⁹ Süryani Mikhail, s. 153, Jonathan Philips, Marlin Hoch, *The Second Crusades, Scope and Consequence, (1145-1149)*, Manchestery University Pres, Manchestery 2001, s. 141-143.

⁶¹⁰ Yinanç, "Maraş Emirleri", (82), s. 296-297.

⁶¹¹ Gregory Abû'l-Farac, C. II, s. 386; S. Runciman, C. II, s. 303; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997, s. 117.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

dusu karşısında bozguna uğrayarak imha edildi. Savaş meydanında Antakya kontu Raymond, Maraş senyörü Renaud⁶¹² ve Batıni reisi Ali İbn Vefa maktul düştüler. Nureddin zaferine müteakiben Antakya kontluğu arazisine doğru hücumla geçerek birçok kaleyi ele geçirerek Süveydiye'ye doğru yamalayarak Antakya önlerine geldi. Şehir büyük bir korku içindeydi. Patrik Aimery'i Kudüs kralından yardım istemiş ve savunma tedbirleri almıştı. Nureddin'in yanında kuşatma yapacak kadar asker ve mühimmat yoktu. Bu yüzden Patrik Aimery ile bir mütareke yaparak Afamiye kalesini zapt etmek için buradan ayrıldı. Böylece Antakya kontluğu arsız küçülerek Antakya ovası, İskenderun ile Lazkiye kıyılarından ibaret kaldı. Maraş senyörünün de bu savaşta öldürülmesi üzerine, kayınpederi Tell-Bâşir kontu II. Joscelin, damadının topraklarını zapt etmek amacıyla hızla Maraş önlerine geldi. Ancak Selçuklu sultanı I. Mesud daha erken davranarak Maraş'a gelmiş ve şehri kuşatmıştı. Maraş'ın Selçukluların eline geçmek üzere olduğunu gören II. Joscelin, Tell-Bâşir tarafına doğru kaçtı. Süryani Mikail, II. Joscelin'in Sultan Mesud'un oğlu ve Elbistan Meliki II. Kılıçarslan'la ittifak yaptığını ve onun babası Mesud'u Maraş'ı fethetmeye çağırdığını yazmaktadır. Maraş'a gelen I. Mesud, şehirde bulunan Frank garnizonu Hristiyanlara dokunulmamak şartıyla 11 Eylül 1149'da teslim almıştır. Ancak başlarında rahipler bulunduğu halde şehri terk ederek Antakya'ya doğru yola çıkan Haçlılar ve yerli Hristiyanların bir kısmı Antakya-Maraş yolunda Türkler tarafından öldürüldü. Maraş'ta bulunan Hristiyanlara ait kutsal eşyalarla kiliselerin malları rahiplerin elinde kaybolup gitmiştir. Şehirde yaşayan Süryanilerin de kilise ve manastırları tahrip olmuştur.⁶¹³

Sultan Mesud Maraş'ı aldıktan sonra, Maraş senyörlüğü arazisinden sayılan Keysun'a geldi. Keysunlular Türklerin kuvvetinin fazlalığını görünce Piskopos Mar İonnes'i sultan Mesud'a gönderdiler. Bu piskopos, Sultan Mesud'la şehirde bulunan Haçlıların sağ salım Aynتاب'a gitmelerine müsaade etmesi şartıyla anlaştı. Bu anlaşma tatbik edildikten sonra Keysun Selçuklu sultanına teslim edildi. Böylece Behinsi, Raban, Farsan (Merzuban) ve Maraş şehri Mesud'un eline geçmiş oldu. Mesud daha sonra Tell-Bâşir üzerine yürüdü. Ancak burada Nureddin Mahmud Zengi ile karşılaşınca geri çekilmeyi uygun görmüştür.⁶¹⁴

⁶¹² Anonim Süryani kaynağında Maraş senyörünün adını Geoffroy olarak vermektedir. Oysaki bu şahıs 1124 yılında Belek tarafından öldürülmüştü. Nureddin tarafından öldürülen Maraş senyörünün adı ise Renaud ya da Raynald'dı. Bkz: *Anonim Süryani Kaynağı*, s. 72, Süryani Mikail, s. 154.

⁶¹³ İbnü'l-Kalanisi, s. 304-305; *Anonim Süryani Kaynağı*, s. 72; Süryani Mikail, s. 154-155; İbnü'l-Esir, C. XI, s. 130; Gregory Abû'l-Farac, C. II, s. 386; İbnü'l-Verdi, C. II, s. 48-49; T. A. Archer, Charles L. Kingsford, s. 205; Runciman, C. II, s. 270-274; Honigmann, "Maraş", s. 314; Demirkent, Haçlı Seferleri, s. 118; Ebru Altan, s. 120; Muharrem Kesik, s. 107.

⁶¹⁴ Urfalı Mateos, Papaz Grigor, s. 303-304; Gregory Abû'l-Farac, C. II, s. 388.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Urfa kontu II. Joscelin'in durumuna gelince; Maraş senyörü Renaud'un öldürülmesinden sonra onun elinde bulunan Keysun'u da yönetmeye başlamıştı. Ancak, 1150 yılı Nisan ayında Tell-Bâşir yakınlarında Türkmenler tarafından yakalanıp, Nureddin Mahmud Zengî'ye teslim edildi. Haleb kalesine kapatılmış ve burada dokuz yıl hapis yatıktan sonra ölmüştür. Onun hanımı Kontes Bearrice, kocasının kontluğunun arazisini korumaya çalıştıysa da bir yandan I. Mesud'un diğer yandan da Nureddin'in saldırıları ile Güneydoğu Anadolu'da Haçlıların elinde bulunan tüm kaleler onların elinden çıktı. Kontes Bearrice elinde bulunan kaleleri Bizans İmparatoru Manuel Komnenos'a satma teklifinde bulundu. Bizans'ın Kilikya valisi Thomas'ın getirdiği paraya karşılık Tell-Bâşir, Birecik, Ayıntap, Dülük ve Ravendan kalelerini onlara teslim eden Kontes Bearrice, kızı (Maraş senyörünün karısı olan Agnes) ve oğlu ile birlikte Kudüs kralına sığındı. Ancak bölgeye devam eden Türk saldırılarına karşı koyamayan Bizanslılar adı geçen kaleleri Türklere terke mecbur kaldı. 1151 yılında Ravendan ve Tell-Bâşir'i Nureddin alırken, I. Mesud Maraş'a ilaveten Ayıntap ve Dülük'ü, Artuklu beyi Timurtaş ise Samsat ve Birecik'i aldı. Böylece Güneydoğu Anadolu'da kurulmuş bulunan Urfa Haçlı kontluğu tamamen ortadan kaldırılmış oldu.⁶¹⁵ Antakya kontluğuna gelince kocasının ölümünden sonra hanımı Costence hükümdarlığa getirildi. Bu kadın II. Haçlı seferi sırasında doğuya gelmiş olan Renaud de Chatillon ile evlenmiş ve kontluğu devam ettirmişti. Antakya, 1268 yılında memluk sultanı Baybars tarafından alınıncaya kadar Haçlıların elinde kaldı.

Sonuç

I. Haçlı seferi sırasında, 1097'de Haçlıların eline geçen Maraş, onlar tarafından Bizanslılara terkedilmişti. Ancak bir süre sonra Antakya Haçlı kontluğuna bağlanmıştı. Bazen bölgede bulunan Ermeni feodallerin eline de geçen şehir zaman zaman Antakya ve Urfa kontluğu arasında el değiştirdi. Burada Haçlılar bir senyörlük kurdular. Sadece Maraş'ı kapsamayan bu senyörlüğün arazisi Elbistan, Göksun, Behisni ve Keysun'a kadar uzanıyordu. Ayrıca Amanos dağlarındaki Servendikar kalesi de Maraş senyörlüğüne tabiydi. Maraş senyörleri Keysun hâkimi olarak da bilinirdi.

Maraş senyörlüğü Güneydoğu'da Urfa kontluğu, doğu ve kuzeyde Selçuklu ve Danişmendli, güneyde Antakya kontluğu, batıda Kilikya Ermeni arazileri ile çevriliydi. 1097'den 1149'a kadar 52 yıl devam eden Maraş senyörlüğünün başında Thatul ve Goğ Vasil adlı Ermeni valiler hariç dört Haçlı kökenli senyör geçti. Bunlar Norman yani İtalyan kökenliydi. Richard de Salerne hariç diğer üç senyör Türkler ile yapılan savaşlarda hayatlarını kaybettiler. Maraş 1149 yılında Selçuklular tarafından fethedilerek bir Türk beldesi haline geldi.

⁶¹⁵ Süryani Mikhail, s. 159-160; İbnü'l-Kalanisi, s. 310; İbnü'l-Esir, C. XI, s. 138; Gregory Abû'l-Farac, C. II, s. 388; İbnü'l-Verdi, C. II, s. 50; Osman Turan, s. 186-187; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 118; Muharrem Kesik, s. 110.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

50 yılı aşkın Haçlı idaresinde kalan Maraş bölgesinde sadece Türkler değil, yerli Hristiyanlardan olan Ermeni ve Süryaniler de zulüm gördüler. Haçlılar Maraş bölgesini savaş alanına çevirmişler. Onlar burada askeri amaçlı bazı kaleleri tamir ettirmek ve surları yapmaktan başka imar faaliyetlerinde bulunmadılar. Onlardan günümüze kalan pek bir eser de bulunmamaktadır.

3.15. Moğollar Zamanında Maraş

Moğollar'ın Anadolu'yu işgali öncesinde Elbistan yöresini de içine alan Baba İshak ayaklanması meydana gelmişti. Bu ayaklanmaya bölgede yaşayan Ağaçeri Türkmenleri de iştirak etmişlerdi. Bu yüzden bölgede büyük sıkıntılar yaşandı. Arkasından da Baycu Noyan komutasında bir Moğol ordusu Anadolu'ya girerek 1243'te Sivas yakınlarında Köseadağ Savaşı'nda Anadolu Selçuklularını mağlup ettiler. Selçuklu sultanı Moğollara tabi olarak vergi vermeye başladı. 1256'da Moğolistan'daki Büyük Kağan Mengü, kardeşi Hülagu'yu batıya göndererek İran Moğollarının başına atadı. Hülagu bölgedeki Moğolları toplayarak İlhanlı Devleti'ni kurdu. Baycu Noyan 1256'da ikinci Anadolu Seferi yaparak Konya'ya kadar geldi. İkinci kez Anadolu istila edildi. Bu tarihten sonra Anadolu'da Moğol baskı ve tahakkümü arttı. 1257'de Elbistan bölgesinde yaşayan Ağaçeri Türkmenleri büyük bir ayaklanma başlattılar. Malatya-Maraş ve Adıyaman arasındaki ormanlık alanlarında yaşayan Ağaçeri Türkmenleri Elbistan-Halep ve Elbistan-Malatya ticaret yollarını keserek büyük ekonomik sıkıntılara da neden oldular. Sultan II. İzzeddin Keykavus, malatya valisi Ali Bahadır'ı bunların üzerine göndererek onları engellemeye çalıştı. Selçuklu sultan ve idarecileri istedikleri şekilde yönlendirildi. II. İzzettin Keykavus'un 1262'de Anadolu'yu terk ederek Kırım'a kaçtı. Bu süreç içinde IV. Kılıç Arslan'ı destekleyen Moğol komutanı Baycu Noyan, II. İzzeddin Keykavus taraftarı olan ümerayı takip için Elbistan'a kadar gelmiş ve burada ahaliden de birçok kişiyi öldürmüş ve kadın ve çocukları esir alarak geri dönmüştü.⁶¹⁶ IV. Kılıç Arslan vezir Süleyman Muineddin Pervane'nin kontrolü altındaydı. 1266'da Sultan Vezir tarafından öldürüldü. Bundan sonraki süreçte III. Gıyaseddin Keyhüsrev tahta geçti.

Moğollar Maraş'ta kesin bir hâkimiyet kurmasalar da 1243 Köseadağ savaşından 1335'te son İlhanlı Hanı Ebusaid'in ölümüne kadar bölgede etkili oldular. Zaman zaman Maraş ve çevresinde Moğol kuvvetleri görüldü. İran'da İlhanlıların kurulmasından sonra Anadolu Moğolların etkisi altına daha fazla girdi. Anadolu'da Moğol vali ve komutanları zaman zaman Maraş'a kadar geldiler. Selçuklulara bağlı bir uç eyaleti olan Maraş 1243 Köseadağ yenilgisi sonrası Türkiye'nin Moğol tahakkümü altına girmesiyle birlikte bölgede onlara tabi oldu. Bihassa 1256'da Baycu Noyan'ın ikinci Moğol İstilasası sırasında Konya'ya

⁶¹⁶ M. Halil Yinanç, "Elbistan", *Makaleler*, Ankara 2017, s. 379.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ele geçirmesi ve Türkiye Selçuklu Devletini Moğollara tabi hale getirmesi Maraş bölgesini de etkiledi. Bölge Maraş ve Elbistan şeklinde ikili bir yönetim altındaydı. 1258'de Maraş Valisinin bölgeyi terk etmesi üzerine Kilikya Ermenileri burayı işgal ettiler. Ancak Elbistan bölgesi Selçuklu hâkimiyetinde kalmaya devam etti. Dolayısıyla da Moğollar bölgenin idaresinde söz sahibi oldular. Selçuklulara karşı isyan eden Ağaçeri Türkmenlerini bölgede kargaşaya sebep olunca Moğol güçleri onların üzerine yürüyüp ağır zayıat verdirdiler.

1256'dan sonra 1335'lere kadar Maraş bölgesi İlhanlıların Memluklarla yaptıkları mücadelede savaş alanı haline geldi. Mısır Memluk Sultanı Baybars'ın Anadolu'ya yürüdüğünü haber alan Moğol ordusu Todu ve Tedavun 1277'de komutasında yanlarına Selçuklu Ordusunu da alarak Kayseri üzerinden ilerlemiş Horon (Binboğa) dağlarını geçerek Huni Ovasına gelir. Baybars'ın ordusu Antep üzerinden gelerek Pazarcık-Akçaderbend yoluyla Elbistan üzerinden Afşin'de Huni'ye geldi ve burada İlhanlı ordusunu mağlup etti. Buradan Hurman Kalesi'ni alıp Kayseri'ye giden Baybars dönüşte yine Elbistan üzerinden Akçaderbend'i geçerek Pazarcık ve Amik Ovasından Şam'a döndü. İlhanlı hükümdarı Abaka, Baybars'ı takip etmek amacıyla Elbistan'a gelerek savaşın cereyan ettiği Huni ovasına geldi. Savaş meydanında kalan Moğol askerlerinin cesetlerini gördü. İçlerinde hiçbir Selçuklu askeri yoktu. Abaka güçleri Akçaderbend'e kadar giderek Memlukları takip etti. Ancak onlar çoktan Şam'ın yolunu utmuşlardı. Selçuklu Sultanı ve vezirinin gizlice Baybars'la anlaştığını anlayarak bölgede bulunan Türklere karşı katliama girişti. Elbistan, Kayseri, Sivas ve Erzincan gibi yerlerde 500 bin Türkün öldürüldüğü bir kısmının da tutsak edilecek İran'a doğru götürüldüğü anlaşılmaktadır. Erzurum'da Abaka'nın karşısına çıkan yaşlı bir adamın sözlerinden etkilenen han tutsakların serbest bırakılmasını emretmiştir. Görüldüğü gibi Elbistan halkı ikinci kez Moğolların katliamına uğramıştı. Abaka, Baybars'ı sekiz gün sonra takip ettiği için yakalayamamıştı. Baybars'tan çıkarılamayan üç Elbistan halkından çıkarılmıştı. 1281 yılında Memlukların üzerine sefere çıkan Moğol Şehzadesi Mengü Temür Elbistan'da ordusunu toplamıştı. Buradan Suriye'ye geçen Moğollar bir kez daha Humus yakınlarında mağlup oldular.

1298 yılında İlhanlı Hükümdarı Gazan'a karşı isyan eden Moğolların Anadolu valisi Sülemiş isyan etti. Gazan Han'ın gönderdiği Moğol ordusu Sülemiş'i Elbistan-Nurhak yakınlarında Akçaderbent'te yakaladı. Sülemiş'in kuvvetleri Gazan Han'ın Anadolu Valisi tayin ettiği Bayındır ve komutan Boçkur'u mağlup ederek öldürdü. Ancak daha sonraki gelişmelerde Sülemiş mağlup oldu ve öldürüldü.

Maraş bölgesinde Moğollarla birlikte Anadolu'ya gelen unsurlar yerleştiler. Bunlar Anadolu'ya Moğollarla birlikte gelen Türklerdi. Andırın bölgesine yerleşen ve kendilerine Tatar denilen Türkler Mo-

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ğolların bakiyeleridir. Yine Elbistan ve Afşin tarafında da Moğol kalıntıları bulunmaktadır. 1243-1337 yılları arasında Maraş bölgesinde Selçuklu yönetimi çok zayıflamıştı. Ermenilerin saldırıları ve onlara verilen Moğol desteğiyle bölgenin önemli kısmı elden çıkmıştı. Önemli bir Türkmen unsuru olan Dulkadirîliler mevcut sisteme başkaldırıp önemli bir nüfuz sahibi oldular. Binboğa dağlarından Döldül dağına doğru uzanan büyük yaylalarda kuvvetli bir Türkmen unsuru olan Dulkadirîliler Memlukların da desteğiyle beyliği kurmaya başardılar.⁶¹⁷ Maraş bölgesinde Moğolların daha çok Elbistan bölgesine hâkim oldukları görülmektedir. Ancak 1300'lerden 1337'de Dulkadir Beyliği'nin kuruluş tarihine kadarki süreçte Elbistan tarihi karanlıktır. Bu dönemde Elbistan ovasında pek çok Türkmen unsuru yaşamaktaydı. Bunlar yazları Şardağ, Engizek, Berit ve Binboğa gibi yaylalara çıkmaktaydılar. Bu Türkmenler genellikle kendi başlarına buyruk şekilde yaşamaktaydılar. Bunlar arasında yaylak ve kışlak yüzünden kavgalar eksik olmazdı. Kaynaklar bu konuda bilgi vermemektedirler. Ancak Dulkadir Beyliği'nin kurulduğu 1337'ye kadar Elbistan'da Moğol hâkimiyetinin sürdüğünü söyleyebiliriz.

Dulkadir beyliğinin kurucusu Zeyneddin Karaca Bey başına topladığı Bozoklara mensup Türkmenlerle birlikte Elbistan bölgesine gelmişti. Kendisi daha önce Birecik taraflarında Memluklara bağlı olarak Türkmen liderliği yapmaktaydı. Memluk Sultanı Muhammed b. Kalavun, Karaca Bey'i onlar emirliğine atamıştı. Maraş daha 1298 yılından itibaren Memlukların elindeydi. Memluk Sultanı Muhammed b. Kalavun Suriye'nin kuzey taraflarında yaşayan Türkmenleri Antakya, Maraş ve Halep tarafına doğru yerleşmeye teşvik etmişti. Bu nedenlerle Maraş ve Elbistan tarafına gelen Karaca Bey, Anadolu'daki Moğolların temsilcisi durumunda olan ve İran'a gitmiş olan Anadolu Genel Valisi Şeyh Hasan Celâyir'in yerine vekil bıraktığı Eretna Bey'in elinden Elbistan'ı alarak bölgedeki Moğol hâkimiyetine son vermişti. Arkasından da Darende'yi yine Eretnalıların almıştı. Yine Andırın taraflarına yönelerek Ermenilerin elinde olan Geben Kalesini ele geçirmişti. Kısa süre içinde Elbistan, Darende, Efsus, Göksun ve Andırın tarafları Dulkadir Beyliğinin eline geçecektir. Yine Maraş da önemli merkezlerinden biri olacaktır.

3.16. Kültür ve Medeniyet

3.16.1. Selçuklular Zamanından Kalan Yapılar

Günümüzde *Maraş* ve bağlı kazalara baktığımız zaman Selçuklular dönümünden çok az yapının kaldığını söyleyebiliriz. Uzun yıllar Selçuklular tarafından yönetilen Maraş'ta birçok eserin yapıldığını tahmin ediyoruz. Selçuklu sonrası Dulkadirîlilerin yaptığı eserlerde Selçuklu izleri bulunmaktadır. 1931 yılında Maraş'ı gezen Ali Rıza Yalgın

⁶¹⁷ Mükrimin Halil Yinanç, "Anadolu'da Millî Bünyenin Kuruluşu", *Makaleler*, Ankara 2017, s. 990.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

camilerin Selçuklu tarzında yapıldığını belirtmektedir. Bu kalan eserlerin de daha çok *Afşin* ve *Elbistan* kazalarında toplandığı görülür. Selçuklulardan kalan yapıların ekseriyetinin de bölgeden geçen *Kayseri-Elbistan* ve *Halep* kervan yolu üzerinde bulunan hanlar olduğunu söyleyebiliriz. Bu hanlardan biri hariç hepsi yıkılmış olup harabe haldedir. Sadece *Afşin*'de bulunan *Ashabü'l-Kehf Hanı* sağlam kalmıştır. Hanlardan sonra diğer dikkat çeken eserlerin de kaleler olduğuna şahit olmaktadır. *Maraş* ve kazalarında yüzden fazla kale olduğu tahmin edilmektedir. Bu kalelerin çoğu Selçuklular ve daha sonraki dönemde kullanılmıştır. Bunlardan başka üçüncü sırada gelen eserler ise *Ashabü'l-Kehf*'te bulunan Külliye ile *Elbistan* ve *Maraş*'ta izleri bulunan camiler gelmektedir. Bunlara ek olarak bir de *Elbistan*'da bir hamam kalıntısının Selçuklulara ait olduğu bilinmektedir. Bu durum bölgeye Selçukluların gerekli önemi vermediği veya imar etmediği anlamına gelmemektedir. Çünkü bölgenin çeşitli istilalara uğraması nedeniyle bu eserlerin yıkıldığı anlaşılmaktadır. İbn Bibi'nin Selçuk-namesinde *Maraş* Uç beyi Nusretüddin Hasan'ın birçok imar faaliyetinden bahsedilse de sadece *Afşin*'e yaptırdığı *Ashabü'l-Kehf Külliyesi* ayakta kalmıştır. *Maraş*'ta ise onun zamanında yaptırdığı tahmin edilen bir caminin sadece kitabesi bulunmuştur. Bu durumun sebebini şöyle izah edebiliriz: Selçuklular tarafından birçok eser inşa edilen *Maraş*'ı 1258'de Ermeniler işgal etmiş ve burayı 1298'e kadar yönetmişlerdir. Bu süre içinde Selçuklu eserlerinin tamamının tahrip edildiği anlaşılmaktadır. *Maraş* merkezde kale hariç günümüze kalan bütün eserlerin bu tarihten sonra bilhassa da Dulkadir beyliği zamanında yapıldığı bilinmektedir. Kısmen *Maraş* merkeze göre daha fazla Selçuklu eserinin bulunduğu *Elbistan* ise birçok istilaya uğramıştır. 1507'de Şah İsmail'in *Elbistan*'a girerek bütün dinî ve sosyal yapıları yıkarak Dulkadirilileri cezalandırdığı bilinmektedir. İşte bu istila sırasında Selçuklulardan Dulkadirililere kalan eserlerde ortadan kaldırılmış oldu.

3.16.1.1. Ashabü'l-Kehf Külliyesi (Mescit, Hangah-Han)

Hüsameddin Hasan Bey tarafından oluşturulan *Maraş* uç beyliği onun soyundan gelenler tarafından 1258'e kadar devam etmiştir. Bu dönemde adı *Maraş* emiri olarak geçen Melik İbrahim hariç, dört emir görev yapmıştır. Ancak bunlardan Nusretüddin Hasan Bey müstesnâ diğerlerinin *Maraş* ve çevresinde herhangi bir imar faaliyetinde bulunup bulunmadıklarını bilmiyoruz. Nusretüddin Hasan Bey'in uzun süre bu görevde bulunması ve zamanının en güçlü ümerasından biri olması nedeniyle sürekli saldırılara ve tahribata uğrayan *Maraş*'ı ve çevresini yeniden imar ettirdiği belirtilir. Ancak onun yaptırdığı eserler *Ashabü'l-Kehf*'tekiler hariç günümüze kadar gelememiştir.

Nüsretüddin Hasan Bey, *Ashabü'l-Kehf*'in bulunduğu *Afşin* ilçesinin 7 km kuzeybatısında bulunan yerde bir külliye inşa ettirmiştir. Bu külliye mescit, hankâh (tekke), medrese ve ribattan (kervansaray)

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

oluşmaktadır.⁶¹⁸ Bu binaların daha önce burada bulunan yapılar üzerine veya onlardan kalan sütun ve taşlarla inşa edildiği anlaşılmaktadır. Roma veya Bizanslılar zamanında Hristiyanlar tarafından burada inşa olunan bir kilisenin varlığı bilinmektedir. Özellikle mescidin yapısına bakıldığında kullanılan malzemenin eski bir kilise veya Bizans eserinden kaldığı açıkça anlaşılır. 1277’de Baybars’ın *Anadolu* seferine katılan ve *Ashabü’l-Kehf*’teki eserleri gören İbn Abdi’z-Zâhir oradaki mağaraya yakın bir yerde, üzerinde Rumca ve eski yazılar bulunan bir sütun gördüğünü yazmaktadır. Müellif kendisinin daha önce *Husban’a* yakın *Belka’da* olduğu iddia edilen *Ashabü’l-Kehf* mağarasının gerçek yerinin burası olduğunu da söylemektedir.⁶¹⁹ Hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar tarafından kutsal mekânlardan biri sayılan *Ashabü’l-Kehf* mağarasına birçok ziyaretçi gelmekte idi. Bunların ihtiyaçlarının karşılanması ve konaklamalarının sağlanması için burada binalara ihtiyaç vardı. Bundan dolayı I. İzzeddin Keykâvus’un emriyle *Maraş* Emiri Nusretüddin Hasan Bey, bu eserleri inşa ettirmiştir. Bu külliyeinin inşasına I. İzzeddin Keykâvus zamanında başlanmış ve I. Alâeddin Keykubâd’ın sultanlığı döneminde 1233’te bitirilmiştir. Eserlerin yapılış tarihine bakıldığı zaman 20 yıl kadar inşaatın sürdüğü anlaşılmaktadır. *Ribatın* kitabesi⁶²⁰ Hicrî 612 (Milâdi 1215-16) ve mescidin kitabesi⁶²¹ ise Hicrî 630 (Milâdi 1232-33) tarihlerini göstermektedir. Aslında bu mescidin kitabesi olmayıp 1902 yılında mescidin tamiri sırasında duvarın içinde bulunmuş ve mescidin kapısı üzerine konmuştur. Nusretüddin Hasan Bey tarafından yaptırıldığı rivayet edilen medresenin ise kitabesi yoktur. Bu külliyeinin esasını cami, zâviye ve medrese meydana getirmektedir. Osmanlı belgelerinde ribat, zâviye manasına gelmektedir. Zâviye, tekke, ribat aynı zamanda misafirhane anlamına da gelir. Bundan dolayı mescidin üzerindeki kitabenin başka bir esere ait olduğu sanılmaktadır.⁶²²

⁶¹⁸ Afşin’deki Ashabü’l-Kehf Külliyesi ile ilgili geniş bilgi için bkz. Refet Yinanç, “Eshab-ı Kehf Vakıfları” *Vakıflar Dergisi*, S. XX, Ankara 1988, s. 311-319.

⁶¹⁹ İbn Abdi’z-Zâhir’den nakleden Kalkaşandî’nin Subhu’l-Aşa adlı eserinden aktaran Faruk Sümer, “Yabanlu Pazarı”, s. 75.

⁶²⁰ Bu kitabenin tercümesi: “.....*Bu tekkenin yapılmasını, Galip Sultan Ulu Şahinşah (I. İzzeddin Keykâvus’un lakabı Sultanü’l-Galip’tir), Milletlerin sahibi, Arap ve Acem sultanlarının efendisi, dünyanın ve dinin kudreti, fatihler fatihi, Emiri’l-mü’mininin burhanı, Keyhüsrev oğlu Keykâvus zamanında ulu, yüce, bilgili, adil emir ve kumandan, Tanrı’nın yardımına ve rahmetine muhtaç, Sultan mensub İbrahim’in oğlu Ebu Ali Hasan emretti, Bu 612 yılının Ramazan ayında tamamlandı.*” (Miladi, 1215 Aralık veya 1216 Ocak ayı) Bkz. Sümer, “Eshâbü’l-Kehf”, s. 42, 43; R. Yinanç, “Eshab-ı Kehf Vakıfları”, 312.

⁶²¹ Bu kitabe tercümesi: “*Bu ribatın inşasını dünya ve dinin yücesi ulu sultan, fatihler fatihi ve Emiri’l-Mü’minin’in yardımcısı Keyhüsrev oğlu Keykubâd devrinde Beylerbeyi İbrahim oğlu Nusretüddin Hasan’ın emri üzerine Tanrı ona yardımını güçlendirsün 630 yılında yapıldı.*” (Miladi, 1232-33) Bkz. Sümer, Ashâbü’l-Kehf, s. 44-45; R. Yinanç, “Eshab-ı Kehf Vakıfları”, s. 312.

⁶²² R. Yinanç “Eshab-ı Kehf Vakıfları”, s. 312.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

İnşa edilen binaların devamlılığını sağlamak ve gelen giden misafirlerin ihtiyaçlarını temin etmek için de *Afşin* ilçesinde bugün *Atlas Yazısı* denilen ovadaki birçok köyün vergi gelirleri *Ashabü'l-Kehf* vakfına bağışlanmıştır.⁶²³ Bu eserlerin korunması ve yaşatılmasına daha sonraki dönemlerde büyük önem verilmiştir. Osmanlı belgelerinde *Ashabü'l-Kehf* vakfından, buranın görevlilerinden ve bir takım vergi muafiyetlerinden bahsedilmektedir. Bunun I. Alâeddin Keykubad tarafından vakfedildiği de belirtilmektedir. Bu vakıf Dulkadir Beyliği ve Osmanlılar zamanında da korunmuş ve eserler de çeşitli tamiratlardan geçirilmiş, yeni yapılar eklenerek günümüze kadar ulaşmıştır.⁶²⁴

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında pek çok yerde *Yedi Uyurlar* olarak bilinen ve 300 yıldan fazla uyuduklarına inanılan *Ashabü'l-Kehf* ehlinin mağaraları olduğuna inanılır. Bu mağaralardan biri de *Efsus*'ta bulunmaktadır. Bu önemli olayın cereyan ettiği yerin *Efsus*'ta bulunan mağara olduğunu ifade eden birçok bilgin bulunmaktadır. Ayrıca tefsirciler de bu mağaranın *Efsus*'ta olduğu konusunda birleşirler.⁶²⁵ Ortaya çıkan sorunlardan biri de *Efsus*'un neresi olduğudur. *Anadolu*'da yeri belli olan bugünkü *Afşin* eski ismi ile *Efsus* varken, başka bir yerlerde *Efsus* aranmıştır. Selçuklular zamanında burada yapılan eserlerden önce Bizans dönemine ait kilise kalıntılarının varlığı tespit edilmiştir. Selçuklu dönemi kaynakları *Ashabü'l-Kehf*'in yerini *Afşin* olarak göstermektedirler. *Osmanlı* tahrir ve evkaf kayıtlarında ise *Anadolu*'da *Ashabü'l-Kehf* mağarasının sadece *Afşin*'de olduğuna işaret edilmektedir.⁶²⁶

Ashabü'l-Kehf'in *Afşin*'de olduğunu kabul eden müelliflerin en meşhurlarından biri olan İbnü'l-Adim 1237-38 yıllarında *Halep* Eyyûbî melikinin veziri olarak *Kayseri*'de bulunan Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in yanına giderken *Efsus*'a uğramıştır. İbnü'l-Adim, burayı ziyaret ettiğini ve eserleri gördüğünü zikretmektedir. Ayrıca o, Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen yerin burası olduğunu da açıkça belirtir. İbnü'l-Adim buradaki cami, tekke ve kervansaray gibi kısım-

⁶²³ M. Halil Yinanç, "Maraş Emirleri", Nr. 6 (83), 92; R. Yinanç, "Eshab-ı Kehf Vakıfları", s. 312-314.

⁶²⁴ R. Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 123-124; Hasan Basri Karadeniz, "Osmanlı Devleti'nin Beylikleri İlhakı Siyaseti ve Dulkadir Beyliğinin İlhakı" *Dulkadir Beyliği Araştırmaları II*, Kahramanmaraş 2008, s. 186.

⁶²⁵ Bunlardan bazıları şunlardır: Muhammed İbn İshak (ö.767) Taberi, Zemaşeri (ö. 1144), el-Herevî (ö. 1215), Yakut el-Hamevi (ö.1229), İbnü'l-Esir (ö.1234), İbnü'l-Adim (ö. 1260), Zekeriya el-Kazvini (ö. 1283), İbn Bibi, Kadı Beyzavî (ö.1292), Muhyiddin İbn Abdi'z-Zâhir (ö.1292), Ebu'l-Fidâ (ö. 1331), İbn Kesîr (ö. 1369) ve İbn Haldun (ö. 1406). Bkz.Sümer, *Ashâbü'l-Kefh*, İstanbul, 1989, s. 32-37.

⁶²⁶ R. Yinanç, "Eshab-ı Kehf Vakıfları", 311-312.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

lardan oluşan eserlerin de *Maraş* sahibi tarafından yaptırıldığını yazmaktadır.⁶²⁷ Sultan Baybars'ın 1277 Anadolu Seferi'ne onun kâtibi olarak katılan ve *Huni Ovası'nda* savaşı seyreden İbn Abdi'z-Zâhir de *Ashabü'l-Kehf* mağarasını ziyaret eden müelliflerden biridir. İbn Abdi'z-Zâhir de Kehf ehlinin makamlarının burası olduğunu belirtmektedir.⁶²⁸ Memluk dönemi tarihçilerinden Baybars el-Mansuri ed-Devadari de (ö.1325) Baybars'ın *Anadolu* seferini anlatırken, *Ashabü'l-Kehf ve er-Rakim'den* bahsederek bunların *Efsus'ta* bulunduğunu ve sultanın buradan geçtiğini söyler.⁶²⁹ Son dönem Memluk tarihçisi İbn-i İyas da bu makamın yeri konusunda diğer müelliflerle aynı fikirdedir.⁶³⁰ Ünlü İslam Coğrafyacısı Yakut el-Hamavî de bu mağaranın bugünkü Afşin'de olduğunu söyleyenlerden biridir.⁶³¹ M. Halil Yinanç, İ. Kılıç Kökten, Faruk Sümer ve Refet Yinanç gibi müelliflerimiz de yaptıkları araştırmalarda *Ashabü'l-Kehf* mağarasının yerinin kesin olarak *Afşin'de* olduğunu kabul etmektedirler.⁶³²

Nusretüddin Hasan Bey'in bu külliye'den başka *Maraş civarında* yapılmış eserine rastlayamıyoruz. Ancak onun Ermeni ve Haçlı seferleri ile tahrip olan *Maraş'ı* imar ettiği kaynaklarda belirtilmektedir. Nusretüddin Hasan Bey'in *Maraş* ve civarında oluşturduğu uç beyliğinin hudutlarının nereleri kapsadığı açıkça belli olmamakla beraber, bu beyliğin merkezinin *Maraş* olduğu ve kendisinin de burada oturduğu biliniyor. Onun *Ashabü'l-Kehf* mağarasının bulunduğu *Efsus'a* bir külliye yaptırması da oraya hâkim olduğunu gösterir. Selçuklular zamanında *Maraş ve Elbistan* çoğu zaman ayrı birer idari birim olarak yönetiliyordu. *Maraş'ı* Hüsameddin Hasan'ın soyundan gelen valiler idare ederken, *Elbistan* genellikle Selçuklu hanedanından melikler tarafından idare edildiği gibi, bazı zaman da önemli ümera tarafından yönetilmekteydi. Bundan dolayı *Elbistan'ın Maraş* emirliğinin hudutlarına dâhil olmadığını görüyoruz. Bu emirliğin hudutlarına *Maraş'tan* başka *Göksun, Afşin, Pertus, Dülük, Raban, Tel-Bâşir ve Derbsak* gibi şehir ve kaleler girmekteydi.

Selçuklular zamanında *Elbistan* önemli gelişmeler göstermiş ve büyük bir vilayet olmuştur. *Kayseri* üzerinden *Halep'e* geçen büyük kervan yolu buradan geçmekteydi. Vezir Celâleddin Karatay *Elbistan*

⁶²⁷ İbnü'l-Adim, *Bugyetü'l-Taleb fî Târih-i Haleb* (neş. Seyyal Zekar), C. I, Dârü'l-fîkr, Beyrut, s. 230-234.

⁶²⁸ Bkz. İbn Abdi'z-Zâhir'in notları için, İbn Şeddât, *Baybars Tarihi*, C. II, (Türkçe Terc; Şerefüddin Yaltkaya), İstanbul 1941, s. 85-86; Sümer, "Yabanlu Pazarı", s. 75.

⁶²⁹ Baybars el-Mansuri, s. 155.

⁶³⁰ İbn-i İyas, *Bedâiyü'z-Zuhur fî Vakayî'id-Duhur* (Edeb-Tarih-Kıyas-Fukaha), Mektebet Matbaat al-Fecri'l-Cedid, Kahire (tarihsiz), s. 208-212.

⁶³¹ Yakut-el-Hamevî, *Mucemü'l-Buldân*, C. I, Dar Sader, Beyrut trhz, 73.

⁶³² M. Halil Yinanç, *Maraş Emirleri*, Nr. 6 (83), 92; İ. Kılıç Kökten, "Maraş Vilayetinde Tarihten Dip Tarihe Geçiş", *Arkeoloji Dergisi*, S. XI (1960), s. 44-49; Sümer, "Eshâbü'l-Kehf", 32-40; R. Yinanç, "Eshab-ı Kehf Vakıfları", s. 312.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

yolu üzerinde *Zamantı* vilayetinde *Karatay Kervansarayı*’nı yaptırmıştır.⁶³³

3.16.1.2. Maraş’ta Bulunan Diğer Selçuklu Eserleri

Maraş merkez ve kazalarında pek çok kale bulunmaktadır. Bu kalelerin daha çok *Andırın*, *Elbistan*, *Afşin* ve *Maraş’a* bağlı köylerde olduğunu söyleyebiliriz. Sanat tarihi hocası Mehmet Özkarcı, *Maraş’ı* kaleler şehri olarak ifade etmektedir. Bu kalelerin Roma, Bizans ve Selçuklu döneminde kullanıldığı bilinmektedir. Ancak bunların çok azı Selçuklu kaynaklarında geçmektedir.

3.16.1.2.1. Maraş Kalesi

Tarihi Hititlere kadar giden *Maraş Kalesi*’nin Roma, Bizans ve Selçuklular zamanında kullanıldığı bilinmektedir. Selçuklular *Maraş’ta* önemli ölçüde ikta askeri beslemekteydiler. Yine *Maraş’ta* mancınk gibi ağır silahlarının bulunduğu bir silahhane vardı. Bu dönemde *Maraş* kalesinin bir silahhane ve mühimmat deposu olması muhtemeldir.

3.16.1.2.2. Hurman Kalesi

Afşin ilçesi sınırları içinde olan bu kale *Afşin-Tanır-Saruz* yol güzergâhında olup bölgede *Marabuz Kalesi* olarak da bilinir. Roma, Bizans ve Selçuklular tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Ortaçağ’da Bizans, Arap, Süryani ve Ermeni kaynaklarında bu kaleden sıkça bahsedilmektedir. *Hurman Kalesi Anadolu’nun* doğusundan, batısına, kuzeyinden güneyine uzanan kervan yollarının kesişme noktasında bulunmaktadır. Bu kale *Elbistan’dan Kayseri’ye* gelen geçen kervan yolunun üzerinde olup bu yolun güvenliğini de sağlamaktaydı. Haçlılar tarafından da işgal edilen *Hurman Kalesi*, daha sonra Selçukluların eline geçmiştir. 1277’de Sultan Baybars Ermenilerin elinde bulunan bu kaleyi almıştır.⁶³⁴

3.16.1.2.3. Elbistan Kalesi

Selçuklular zamanında *Elbistan’da* bir kale olduğu bilinmektedir. Bu kale *Ulu Camii*’nin arkasındadır. Burada Selçuklu hamamının kalıntıları da bulunmaktadır. Yine Selçuklu sarayının da burada olduğunu tahmin ediyoruz. Selçuklu melikleri ve valilerinin burada oturduğu bilinmektedir. Dulkadirli burda bir saray yaptırmışlardı. 1507’de Şah İsmail’in istilası sırasında Elbistan’daki birçok eser gibi saray da yıkılmıştır. 1515’te Dulkadir Beyi olan Şahsuvaroğlu Ali Bey bu sarayın olduğu yerde bir köşk yaptırda daha sonra yıkılıp gitmiştir.⁶³⁵

3.16.1.2.4. Şekerli Camii Yerinde Bulunan Selçuklu Camii

Günümüzde *Maraş* merkezde tek bir Selçuklu eserine ait izler bulunmaktadır. O da *Turan Mahallesi Ankara Caddesi* üzerinde olup

⁶³³ Aksarayî, s. 28.

⁶³⁴ Hurman Kalesinin mimari özellikleri hakkında bkz: Mehmet Özkarcı, C. II, s. 752-750.

⁶³⁵ M. Halil Yinanç, “Elbistan”, *Makaleler*, Ankara 2017, s. 381.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Osmanlı döneminde H.1107/M.1695-1696 yıllarında inşa edilen *Şekerli Camii*’nde (Ahmed Paşa veya *Yukarı Oba Camii*) bulunan H.Zilkade 606 tarihli kitabedir. Bu kitabe Anadolu Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanına ait olup muhtemelen o dönemde *Maraş* Emiri olan Nusretüddin Hasan Bey’in yaptırdığı camiye aittir. I. Gıyaseddin Keyhüsrev 1207-8 yıllarında Kilikya Ermenilerinin üzerine düzenlediği sefer sırasında Maraş’a uğramıştır. Caminin bu sırada da yapılmış olma ihtimali vardır. Rivayetlere göre Şekerli Camii yerinde olan Selçuklu dönemine ait cami yıkılınca şimdiki eser inşa edilmiştir. Burada bulunan Selçuklu kitabesi:

Lâilâhe İllallah Muhammedü’r-Resulüllah,

Tarih fi Evail-i Zilkade sitte ve sitte mi’e (Nisan 1210)⁶³⁶

3.16.1.2.5. Kılavuzlu Köprüsü (Ceyhan Köprüsü)

Kahramanmaraş-Göksun-Kayseri yolu üzerinde Ceyhan nehri üzerinde bulunmaktadır. Bizans döneminde burada bir köprü olması muhtemeldir. Köprü üzerinde herhangi bir kitabe yoktur. Ortaçağ kaynakları da bu köprüden bahsetmemektedir. Osmanlı Menzil teşkilatlarında da köprüden bahsedilmemektedir.

Kılavuzlu Köprüsünün dikkat çeken özelliklerinden biri, büyük gözdeki kemer çevre taşlarının temel seviyesine kadar uzatılmış, dolayısıyla abidevi bir kemer şeklinin meydana getirilmiş olmasıdır. Kılavuzlu köprüsünün Selçuklulardan kaldığı, Osmanlılar yaptırdığı veya tamir ettirdiği gibi iddialar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Dulkadir eseri olduğu da ileri sürülmektedir. Kılavuzlu Köprüsü Selçuklu devri Silvan’daki Malabadi ve Kayseri’de Kızılırmak üzerinde bulunan Tekgöz köprüsüne benzemektedir. Kılavuzlu Köprüsü büyük bir kemeri ve beş küçük boşaltma gözü vardır. Sonradan onarım gördüğü anlaşılan köprünün büyük bedeninin diğer kısımlarında muntazam kesme taşlar kullanılmıştır. Köprünün Ceyhan nehri tarafından tahrip edilmesini engelleyen dayanaklar bulunmaktadır.⁶³⁷ Bu köprünün bir benzeri de Aksu nehri üzerinde olup şimdi Sır Barajı altında kalan Avşar köyü ile Hartlap arasında ulaşımı sağlayan köprüydü. Ceyhan nehri üzerinde Körsulu Köprüsü de benzer özellikleri taşımaktadır. Daha geç dönemde yapıldığı zannedilen Kılılı Dalyan köprüsü de Kılavuzlu köprüsüne benzemektedir.

3.16.1.2.6. Aksu Köprüsü (Altın Köprü)

Kahramanmaraş-Türkoğlu arasında bulunan Aksu çayı üzerindedir. Günümüzde harabeleri kalan köprünün de ne zaman ve kimler tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Muhtemelen Bizans döneminde olduğu ve Selçuklular devrinde de kullanıldığı zannedilmektedir. Önceden var olan köprünün, Fatih zamanında yapıldığı iddia edilse de o

⁶³⁶ Bu cami ve kitabe ile ilgili Bkz geniş bilgi: Mehmet Özkarcı, C. I, s. 271-280.

⁶³⁷ Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 2002, s. 152.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

dönemde Osmanlılar Maraş'a hâkim olmamışlardır. Bu Dulkadir Beyliği zamanında yeniden inşa edilmiş olabilir.⁶³⁸ Seyyahlar bu köprüyü Misis köprüsüne benzetmişlerdir.

Yine Maraş ile Gaziantep arasında Aksu Çayı üzerinde Narlı yakınlarında bir Aksu köprüsü daha vardı.

3.16.1.2.7. Elbistan Ulu Camii

II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında *Elbistan* valisi olan Mübarezzeddin Çavlı tarafından 1239-40'da inşa ettirilmiştir. Selçuklular tarafından inşa edilen *Ulu Camii'nin* 1507'de şehri işgal eden Şah İsmail tarafından yıkıldığı tahmin edilmektedir. Yıkılan caminin yerine Kanuni zamanında Dulkadirlilerin son beyi Şehsuvar Bey tarafından şimdiki camii inşa edilmiştir. Bu camii Osmanlı tarzında inşa ettirilmiştir. Ancak caminin kitabesi yeni yapılan caminin taç kapısında muhafaza edilmiştir.⁶³⁹

3.16.1.2.8. Medreseler

Selçuklular döneminde Elbistan'ın zengin, büyük ve mamur bir şehir olduğu bilinmektedir. Selçuklular tarafından yaptırılan Elbistan'da medreselerin olduğu bilinmektedir. Bu medreselerde yetişen âlimler Mısır ve Suriye'ye giderek oradaki medreselerde görevler almışlardır. Zaman zaman bu medreseler çeşitli istilalar sebebiyle yıkılsa da yeniden inşa edilmiş ve şehirde bir ilmi gelenek devam etmişti. Elbistan medreselerinde yetişen âlimlerden biri olan Selahaddin Hızır b. Şihabeddin Ömer hanifi fihkına dair bir eser kaleme almıştır. 1374'te Suriye'de vefat eden bu âlim Elbistanlıdır. Elbistan'daki Medrese kültürü Dulkadir Beyliği ve Osmanlı Döneminde de devam etmiştir.

3.16.1.2.9. Kuru Han

Afşin'in Altınelma (Norşun) kasabası sınırları içinde bulunmaktadır. XIII. Yüzyılın ilk yarısında yapıldığı tahmin edilen bu han *Kayseri-Elbistan-Halep* kervan yolu üzerinde bulunmaktadır. *As-habü'l-Kehf* ve *Çavlı Han* arasındadır.⁶⁴⁰

3.16.1.2.10. Sevdili Hanı

Elbistan-Malatya arasında olup *Sevdili* köyünün *Han Obası* 'nda bulunmaktadır. *Elbistan* 'a 38 ve *Kurttepe Hanı* 'na ise 13 km uzaklıktadır. Günümüzde harabe halde bulunan *Sevdili Hanı* 'nın XIII. yüzyılın ilk yarısında yapıldığı tahmin edilmektedir.⁶⁴¹

3.16.1.2.11. Kurttepe Hanı

Elbistan 'a 51 km uzaklıkta olan bu han Selçuklular zamanında *Elbistan-Malatya* kervan yolu üzerinde yapılmıştır. İnşa kitabesi bulunmaktadır.1230'lardan sonraki bir tarihte yapıldığı tahmin edilmektedir.⁶⁴²

⁶³⁸ Çulpan, s. 152.

⁶³⁹ Mehmet Özkarcı, II, s. 1008-1009.

⁶⁴⁰ Mehmet Özkarcı, II, s. 747-748.

⁶⁴¹ Mehmet Özkarcı, II, s. 1059-1060.

⁶⁴² Mehmet Özkarcı, II, s. 1052-1054

3.16.1.2.12. Kamedreddin Hanı (Derbend Ağzı):

I. Gıyaseddin Keyhüsrev, I. İzzeddin Keykavus, I. Alâeddin Keykubad ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev devrinin büyük devlet adamlarından biri olan Kemaleddin Kamyar tarafından *Kayseri-Elbistan-Halep* kervan yolu üzerinde yaptırılmıştır. *Derbend Ağzı Hanı* olarak da bilinmektedir. Kemaleddin Kamyar'ın *Elbistan* valiliği zamanında muhtemelen 1237'de yaptırılmıştır.⁶⁴³

3.16.1.2.13. Zillî Han

Elbistan ve Nurhak arasında olup şu anda yıkık vaziyettedir. Kervanlarıcılar, *Elbistan*'dan çıktıktan sonra *Zillî Han*'a ulaşırlar ve burada bir gece konakladıklarından sonra *Akçaderbend*'e girip buradan *Kamedreddin Hanı*'na varırlardı.

3.16.1.2.14. Nurhak Hanı

Nurhak ilçesinde bulunmakta olup şu anda yıkık vaziyettedir. Bu hanın da diğer hanlar gibi 1237'lerde yapıldığı tahmin edilmektedir.⁶⁴⁴ *Zilli Han-Nurhak Hanı* ve *Çevirme Hanı Halep-Elbistan-Kayseri* arasındaki ana ticaret yolunun *Besni* tarafına giden tali yol üzerinde olduğunu belirtmemizde fayda vardır.

3.16.1.2.15. Çevirme Han

Nurhak ilçesine 11 Km uzaklıkta olan bu han *Kullar* kasabasıdır. Bu hanın da diğer hanlar gibi 1237 tarihine yakın bir zamanda yapılmış olması muhtemeldir.⁶⁴⁵ Bu han da bölgedeki diğer hanlar gibi yıkık vaziyettedir. *Nurhak-Çevirme Han Besni*'ye giden yol üzerinde bulunmaktadır.

3.16.1.2.16. Çoğulhan

Çağlı, Çoğlu gibi isimlerle de anılan bu han *Afşin*'e bağlı *Çoğulhan* kasabasında olup şu anda yıkık vaziyettedir. Selçuklu ümerasından Mübarezeddin Çavlı Bey tarafından yapılmıştır. Bu şahsiyetin *Elbistan*'da da yaptırdığı eserler bulunmaktadır. Hatta 1240 yılına ait ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında yapılan bir camiye ait kitabe daha sonra yapıldığı ileri sürülen *Elbistan Ulu Camii*'nin bulunmaktadır. Hanın yerleşim yerinden Anadolu'daki en büyük hanlardan biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu han üzerinden aynı zamanda *Besni* tarafına da gidilmekteydi.⁶⁴⁶

3.16.1.2.17. Hurman Kalesi

Roma döneminde inşa edildiği tahmin edilen *Hurman kalesi* Bizans, Selçuklu, Dulkadirli ve Osmanlılar zamanında tamirat görmüş

⁶⁴³Mehmet Özkarcı, II, S.1112-1130; Ahmet Ali Bayhan-Fikri Salman, "Adıyaman/Gölbaşında Bir Anadolu Selçuklu Kervansarayı: Kamedreddin (Derbend Ağzı) Hanı / An Anatolian Seljuk Caravansaray In Adıyaman/Gölbaşı: Kamedreddin (Derbend Ağzı) Khan", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, S. 7 (2005), s. 3.

⁶⁴⁴ Özkarcı, II, s. 1102-1103.

⁶⁴⁵ Özkarcı, II, s. 1108

⁶⁴⁶ Mehmet Özkarcı, II, s. 743,745.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ve kullanılmıştır. *Marabuz Kalesi* olarak da bilinir. Kalenin bulunduğu bölge Selçuklular zamanında Hurman bölgesi olarak bilinmektedir. Hurman kalesi bir ara Haçlıların idaresinde kalmıştır. Sultan Baybars'ın 1277'de Elbistan'a geldiği sırada Ermenilerin elinde olup Memluklar tarafından fethedilmiştir.

3.16.1.2.18. Elbistan Selçuk (Saray) Hamamı

Elbistan Valisi Mübarezeddin Çavlı tarafından II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında *Ulu Camii*'yle birlikte 1239'da yaptırıldığı ileri sürülmektedir. Hamam, *Ulu Cami*'inin yakınında yıkık ve harabe halde olan *Elbistan* kalesindedir. Yakın zamanlara kadar kullanılan bu hamam şahıs mülkü olup şu anda kullanılmamaktadır. Bu hamam *Elbistan*'daki Selçuklulardan kalan nadir eserlerden biri olup tek tarihi hamamdır.⁶⁴⁷

3.16.1.2.19. Elbistan Selçuklu Darü's-Şifası (Hastane)

Selçukluların *Elbistan*'da yaptırdıkları en önemli eserlerden birisi de *Darü's-Şifa*'dır. *Kayseri*, *Sivas* ve *Divriği* gibi şehirlerde olduğu gibi Selçuklular *Elbistan*'da bir *Darü's-Şifa* inşa etmişlerdi. Mükrimin Halil Yinanç'ın belirttiğine göre *Elbistan*'daki *Selçuklu Darü's-Şifası* Dulkadiriler zamanında da kullanılmış olup harabesi 1940'lara kadar ulaşmıştır. Hastanenin taşları başka yapılarda kullanılmak üzere alınmış ve tamamen tahrip olmuştur. Bu hastanenin ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Ancak Sultanın oğlu Mugiseddin Tuğrulşah uzun süre burada meliklik yaptığı için onun zamanında yapıldığı düşünülebilir. Aynı dönemde bu melikin kız kardeşi Gevher Nesibe *Kayseri*'de bir *Darü's-Şifa* inşa ettirmişti.

3.16.1.2.20. Elbistan Selçuklu Sarayı

Elbistan Selçuklular zamanında sultanların çocuklarının görev yaptığı bir meliklik merkeziydi. Bu bakımdan önemli bir şehirdi. Şimdiye kadar hiçbir kaynaktan açık olarak *Elbistan*'da bir Selçuklu sarayından bahsedilmemiştir. Ancak Sultanın oğlu Mugiseddin Tuğrulşah'ın *Elbistan*'da 30 yıldan fazla (1165-1202) *Elbistan*'da meliklik yapmıştır. Sultanların çocukları bulundukları şehirlerde başkent Konya'dakine benzer bir yönetim oluşturdular. Onların saray ya da köşk denilen bir idari binaları bulunurdu. Burada hem meliklik işlerini yaparlardı hem de eş ve çocukları ile birlikte otururlardı. *Elbistan*'da *Selçuk Hamamı* ya da *Saray Hamamı* denilen yere yakın bir *Selçuklu Sarayı* bulunmaktaydı. İbn Bibi, Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in *Elbistan*'a 1196'da sürgün gelişini ve burada kardeşi Melik Mugiseddin Tuğrulşah tarafında ağırlanışını ifade ederken kullandığı ifadelerden bu sarayın izlerini bulabiliriz. Selçukluların *Elbistan*'da düzenledikleri tören ve eğlencelerin yapıldığı bir sarayın ya da köşkün olması çok güçlü ihtimaldir. Şimdi kale denilen ve *Ulucami* ve Selçuk

⁶⁴⁷ Mehmet Özkarcı, II, s. 1035-1036.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Hamamı'nın bulunduğu yerde bir saray olmalıdır. Bu sarayı Dulkadir-lilerde kullanmıştır. Bütün bu yapıları 1507'de Şah İsmail'in *Elbistan*'a gelişinde tahrip ettiği bilinmektedir.

3.16.1.2.21. Hanobası Hanı (Kubadlı Han)

Halep-Kayseri Kervan yolunun *Pazarcık-Antep* arasında olup *Han Obası* köyünde bulunmaktadır. XIII. Yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Bu han aynı zamanda *Maraş, Elbistan ve Adana'dan Antep'e* giden kervan yollarının kavşağında bulunmaktaydı.

3.16.1.2.22. Maraş Silahhanesi (Zeredhâne)

Önemli bir Selçuklu Uç Eyaleti olan *Maraş*'ta bir silahhane olduğu bilinmektedir. Silahhane *Maraş* kalesinde bulunmaktaydı. Barış zamanlarında kalede muhafaza edilen silahlar savaş zamanlarında buradan çıkarılıp askerlere dağıtılırdı. Ayrıca *Halep* ve *Kilikya* tarafına yapılan seferlerde askerlere *Maraş* kalesinde bulunan silahlar dağıtılırdı. Selçuklular zamanında demirci ve bakırcı pek çok esnafın bulunduğu *Maraş*'ta savaş araç ve gereçleri de yapılırdı. *Maraş ve Elbistan* toprakları devlete ait olan mirî araziydi. Buralar iktalı askerlere dağıtılmaktaydı. *Maraş* beyleri de Selçukluların iktâ sahibi ümerasıydı. II. Kılıç Arslan'dan itibaren Selçuklu Devleti *Maraş ve Elbistan*'da önemli ölçüde asker barındırmaktaydı. Savaş çıktığında ya da sultan emrettiğinde bu askerler sefere iştirak ederlerdi. *Maraş*'ın bir uç eyaleti merkezi olması sebebiyle burada çok miktarda asker ve mühimmat bulunduğunu devrin kaynağı İbn Bibi bize vermektedir. 1218'de I. İzzeddin Keykavus *Halep* seferine çıkarken *Maraş* emiri Nusretüddin Hasan Bey külli yetli asker, mühimmat ve malzeme ile sefere iştirak etmiştir. *Maraş* depolarında kılıç, ok ve yay gibi hafif silahların yanında mancınık gibi ağır silahların da bulunduğu bilinmektedir.⁶⁴⁸

3.16.2. Bölgeden Geçen Kervan Yolları

Selçuklular zamanında *Maraş ve Elbistan* şehirleri önemli kervan yolları üzerinde bulunmaktaydı. Bu dönemde *Anadolu ile Şam ve Irak* arasındaki kervan yolu *Elbistan* üzerinden geçerdı. *Kayseri ve Sivas* üzerinden gelen kervan yolu *Saruz* üzerinden *Maraş* topraklarına girer ve *Ashabü'l-Kefh Hanı-Kuruhan-Çoğulhan-Zilli Han-Nurhak Hanı, Çevirme Hanı-Kamereddin Hanı (Derbend Ağzı Hanı)-Hades (Göynük)-Pazarcık (Pazaryeri)-Hanobası* kervansaraylarına uğrayarak *Antep* ve buradan da *Halep'e* geçerdı. Yine *Elbistan*'dan ayrılan bir kol *Sevdili Han* ve *Kurtepe Hanı*'na uğrayarak *Malatya*'ya giderdi. Aynı şekilde *Zilli Han*'dan sonra yol *Kapıdere, Gölbaşı* üzerinden *Besni-Adıyaman ve Kâhta* üzerinden doğuya doğru giderdi. Bu dönemde *Elbistan* kervan yollarının ana güzergâhı üzerinde bulunmaktaydı.

Maraş'a gelince buradan tali bir kervan yolu geçmekteydi. Özellikle arazinin el verişsiz olması sebebiyle bu yol daha az kullanılırdı. Yine *Elbistan* üzerinden gelen ve *Ceyhan* vadisinden ilerleyerek

⁶⁴⁸ Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, Ankara 2010, s. 102.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Kıssık denilen mevkiden *Maraş*'a uzanan bir kervan yolu vardı. Bu yol üzerinde büyük bir kervansaray bulunmamaktaydı. Bu güzergâhta Osmanlılar zamanında yapılan ve günümüzde *Menzelet Baraj gölü* altında kalan küçük hanlar bulunmaktaydı. *Göksun* üzerinden ve *Tekir* vadisinden geçerek *Fırnis* üzerinden bir tali kervan yolu geçerd. Bu güzergâhlardan gelen küçük tüccar gruplarının bölgede bulunan köylerde misafir edildikleri daha sonraki dönemlerde bilhassa Osmanlı döneminde *Fırnız* ve *Zeytun* gibi köylerin ahalilerinin tüccarlardan şikâyet ettiklerinden anlaşılmaktadır.

Maraş hudutlarından önemli bir kervan yolu da *Çukurova* üzerinden gelmekteydi. *Kilikya* Ermeni feodallarının elinde bulunan bu bölgeden daha çok gayrimüslim tüccarlar faydalanmaktaydı. Kervan yolunun başlangıcı *Ayas Limanı* olup (Yumurtalık) buradan *Misis-Ayn-ı zerbe* (*Anavarza*)-*Kadirli* ve *Andırın-Geben-Çinçin* -*Göksun-Efsus* 'a ulaşan bu yol *Elbistan-Kayseri* kervan yoluna bağlanmaktaydı. Aynı şekilde *Antakya* üzerinden gelen ticaret yolu *Amanos* dağlarını aştıktan sonra bu yol üzerinden geçerd.⁶⁴⁹ Yine bu yol *Hurman Kalesi* üzerinden *Sivas* tarafına geçmekteydi. *Ayas Limanı* 'nın 1337'de Memlûkların eline geçmesinden sonra bu yol daha da işlerlik kazanmıştır. Bu yol üzerinden gelen Venedik ve Cenevizli tüccarlar *Kilikya* Ermenilerin elinde bulunan topraklardan geçerek *Geben Kalesi* 'ne ulaşırlardı. Burada Ermenilere gümrük ödeyen bu tüccarlar Selçuklu ülkesine girerler ve *Sivas* ve *Kayseri* 'ye devam ederlerdi. Bu yol üzerinde büyük kervansaraylar olmayıp tüccarlar geceleri küçük kalelerde ikamet ederlerdi.

3.16.3. İçtimai Hayat

Selçuklular zamanında *Maraş* bölgesinde yaşayan ahalinin ekseriyeti Türkmenlerden oluşmaktaydı. Bu Türkmenlerden *Ağaçeri* ve *Bayatların* bölgede yaşadığı bilinmektedir.⁶⁵⁰ Bu Türkmen boylarının yanında *Oğuzlara* bağlı başta *Avşarlar* olmak üzere diğer boylar da yaşamaktaydı. *Maraş* ve *Elbistan* bölgesinde yoğun olarak *Danişmendli* Türkmenleri de bulunmaktaydı. Anadolu'nun ilk fethinde rol oynayan *Danişmend Gazi* 'ye bağlı olduğu düşünülen bu Türkmenlerin *Maraş*, *Türkoğlu*⁶⁵¹, *Elbistan* ve *Afşin* 'de köyler kurdukları bilinmektedir. Bunun yanında Ermeni, Süryani ve Rum gibi gayrimüslim unsurlarda bölgede huzur ve sükûnet içinde varlıklarını sürdürmekteydiler. *Maraş* 'ın Türkler tarafından fethi sırasında burada önemli ölçüde Süryani nüfus

⁶⁴⁹ W. Heyd, *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, (çev. Enver Ziya Karal), Ankara 2000, s. 413-414.

⁶⁵⁰ Koca, *Selçuklu Devri*., s. 502.

⁶⁵¹ Türkoğlu'na bağlı Kılılı kasabası yanında Danişmend Höyüğü köyü bulunmaktaydı.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

bulunmaktaydı. Bunların bir kısmı *Maraş*'ı terk ederek *Mısır*'a gitmişlerdi.⁶⁵² Süryani toplumu ile Ermenilerin arasının iyi olmadığı bilinmektedir. *Maraş*'ın Türk idaresi altında olduğu zamanlarda buraya saldıran Ermenilerin Süryani halkına baskı ve zulüm yaptıklarından daha önce bahsedilmişti.

1243'te *Anadolu*'yu işgal eden Moğollar *Türkistan*'dan pek çok Türk unsurunu da yanlarında getirmişlerdir. Bunlardan bir kısmı da *Maraş* bölgesine yerleşmişlerdir. Günümüzde *Andırın* taraflarında yaşayan *Tatar/Tatarlı* aşireti bu Türkmenlerden bir kısmıdır. *Tatarlı* aşiretinin *Anadolu*'nun muhtelif bölgelerinde yaşadığı bilinmektedir.

Selçuklu sonrası *Maraş*'ta bir ara Ermeniler hâkimiyet sürse de daha sonra şehir Memlûkların idaresine geçmişti. *Elbistan* ise Selçuklu ve *Anadolu*'daki Moğol hâkimiyeti sonrası Eratna Bey'in idaresinde kalmıştır Memlûklar Ermenilerden aldıkları *Maraş* ve çevresine *Suriye*'nin kuzeyinden bilhassa *Halep* ve *Antakya* tarafından Türkmenleri yerleştirmişlerdir. Bu Türkmenlerin başına geçen ve daha önce *Birecik*'te Memlûklar adına görev yapan Dulkadiroğlu Zeyneddin Karaca Bey 1337'de Memlûklara tabi olarak Dulkadir Beyliğini kurmuştur. Dulkadir idaresi altında *Maraş* ve *Elbistan*'da çeşitli mesleklerin icra edildiği görülmektedir. Bu mesleklerin Selçuklulardan beri devam ettiği anlaşılmaktadır. Son Dulkadir Beyi Alaüddevlâ'nın kanunnamesinde *Maraş* ve *Elbistan*'da icra edilen meslekler arasında ekmekçi, börekçi, aşçı, helvacı, şerbetçi, takkeci, başmakçı, tacir, çeri (küçük eşya satan), kassâb, peynir ve yoğurtçu, balıkçı, hasırcı, soğancı, kilim ve keçeçi gibi meslekler vardı. Ayrıca vakfiyelerde bezistan, değirmen ve hamam gibi işyerleri vardı. *Maraş* ve *Elbistan*'da çeşitli meslek gruplarının bulunduğu çarşılar vardı.⁶⁵³

Selçuklu Devleti'nin ikbal döneminde yani I. Alâeddin Keykubad döneminde (1220-1337) *Maraş* ve *Elbistan* önemli Selçuklu şehirleri sayılmaktaydı.

Bu kısmın Kaynakları

Ahmed b Mahmud, *Selçuk-Name*, C. II, (haz. E. Merçil), İstanbul 1977.

AKDAĞ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, C. I, İstanbul 1977.

AKSARAYÎ, Kerimeddin Mahmud-i, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, (çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2000.

ALTAN, Ebru, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, Ankara 2003.

ANNA KOMNENA, Alexiad, *Anadolu'da ve Balkan Yarımadasında İmparator Alexias Komnenos Döneminin Tarihi*, *Malazgirt'in Sonrası*, (çev. Bilge Umar), İstanbul 1996.

⁶⁵² Claude Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, (çev. Mustafa Daş), İstanbul 2010, s. 33.

⁶⁵³ Merçil, s. 272.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Anonim Süryani Kaynağı, I ve II. Haçlı Seferleri Vekâyinâmesi, (çev. Vedii İlmen), İstanbul 2005.

ARCHER, T. A., Charles L. Kingsford, *The Crusades Of The Latin Kingdom of Jerusalem*, G. D. Putnams Sons, New York-London 1898.

ARIK, Feda Şamil, “Selçuklular Zamanında Anadolu’da Meydana Gelen Depremler”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XVI, S. 27, ss.19,23

ATALAY, Besim, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1339. *Azimî Tarihi -Selçuklularla İlgili Bölümler-*, (çev. Ali Sevim), Ankara 1988.

BAŞAR, Fehâmettin, “Türkler’in Anadolu’ya Yerleşmelerinin Türk ve Dünyâ Tarihi Bakımından Önemi” *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 14, İstanbul Şubat 1988, ss.15-16.

Başkumandan Simbat, *Vekâyinâme (951-1334)*, (çev. Hrant D. Andreasyan), İstanbul 1946, TTK Tercüme Kısım, Basılmamış Notlar.

BAYRAM, Mikail, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtı’nın Kuruluşu*, Konya 1991.

CAHEN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler*, (çev. Yıldız Moran), İstanbul 1994.

DARKOT, BESİM, “Göksun”, *İA*, C. 4, Eskişehir 1997, ss. 812-813.

DEMİRKENT, Işın, “Râvendân” *XI. Türk Tarih Kongresi (5-9 Eylül 1990) Bildirileri*, C. II, Ankara 1994.

_____, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997.

_____, *Türkiye Selçuklular Zamanında Anadolu’da Ermeniler*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 1995.

_____, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, C. I-II, Ankara, 1990.

_____, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, Ankara 1996.

EBÛ ŞÂME, Şehâbeddin Ebi Abdurrahman b. İsmail, *Zeylû’r-Ravzateyn*, (neşr.es-Seyyid Azîz el-Attar el-Hüsaynî) Darü’l-Ceyl, Beyrut 1947.

EBÛ’L-FEREC, Gregory, *Ebü’l-Ferec Tarihi*, C. I-II, (çev. Ömer Rıza Doğrul), Ankara 1982.

EL-MAKRÎZÎ, Takiyiddin Ahmed, *Kitabü’s-Süluk li-Marîfet-i Düveli’l-Mülük*, C. I/I, (neşr. Muhammed Mustafa Ziyade), Kahire 1956.

EL-MANSURÎ, Baybars, *Zubdetü’l-Fikre fî Tarihi’l-Hicre*, (neşr. D.S.Richard), Beyrut 1998.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ERSAN, Mehmet, “XI. Yüzyılın Son Çeyreğinde Çukurova’nın Siyasî Durumu”, *I.Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyet Kongresi*, Konya 2001, ss. 309-313.

_____, *Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu’da Ermeniler*, Ankara 2007.

FULCHER OF CHARTRES, *A History of The Expedition to Jerusalem (1095-1127)* (Trazsled by Frances Rita Ryan Sisters Of St. Joseph), The University of Tennessee Pres Knoxville, 1969.

“Geben”, *İA*, C. 4, Eskişehir 1997, ss.761-762.

GESTA FRANCORUM; *The Deeds Of The Franks and The Other Pilgrims to Jerusalem*, (Ed. Rosalind Hill), Reader in History in The University of London, 1962.

GHAZARIAN JACOB, G., *The Ermenian Kingdom Cilicia During The Crusades (1080-1393)*, England 2000.

Gorigos Senyörü Hetum *Vekâyinâmesi*, (H.D. Andreasyan), İstanbul 1946, TTK Basılmamış Tercümeler.

GÖKHAN, İlyas, “Maraş Haçlı Senyörlüğü”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 172, Ocak 2008, ss.71-107.

GREGORY ABÛ’L-FARAC, *Abu’l-Farac Tarihi*, C. II (çev. Ömer Rıza Doğrul), Ankara 1999.

HEYD, W., *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, (çev. Enver Ziya Karal), Ankara 2000.

Heyet, “Ayıntab”, *İA*, C.2, Eskişehir 1997, ss.64 -67.

HONIGMANN, Ernest, *Bizans Devleti’nin Doğu Sınırı* (çev. Fikret Işıltan), İstanbul 1970.

_____, “Maraş” *İA*, C. 7, Eskişehir 1997, ss. .312-315.

_____, “Tell-Başır”, *İA*, C. 12, Eskişehir 1997, ss. 145-147.

IONNES KİNNAMOS, *Historia (1118-1176)*, (haz. Işın Demirkent), Ankara 2001.

İBN BİBİ, *el-Evamirü’l-Ala’iye fi’l-Umuri’l-Ala’iye*(*Selçuk-name*), (çev. Mürsel Öztürk), C. I -II., Ankara, 1996.

İBN FURAT, *Tarihu İbnü’l-Furat*, C. IV-V, (neşr. Hasan Muhammed eş-Şem’a), Bağdad 1970.

İBN KESİR, *Büyük İslâm Tarihi* (el-Bidaye ve’n-Nihaye), C. XII, (çev. M. Keskin), İstanbul, 1995.

İBN KESİR, *El-Bidaye ve’n-Nihaye*, (çev. Mehmet Keskin), C. XIII, İstanbul 1995.

İBN ŞEDDÂD, *Baybars Tarihi*, C. II, (çev. Şerefüddin Yaltakaya), İstanbul 1941.

İBN TAGRİBİRDÎ, *en-Nücumü’z-Zâhire fi Mülükü’l-Kahire*, C.VI, (neşr. M. Hüseyin Şemseddin), Beyrut 1992.

İBN-İ İYAS, *Bedayi’iz-Zuhur fi’Vakayi’id-Duhur* (*Edeb-Tarih-Kıyas-Fukaha*), Mektebete Matbaatu’l-Fecri’l-Cedid, Kahire (tarih-siz).

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

İBNÜ'L-ADÎM, *Bugyetü'l-Taleb fî Tarihi Haleb* (Seçmeler), (çev. Ali Sevim), Ankara 1989.

İBNÜ'L-ESİR, *el-Kâmil Fi't-Tarih*, C.X, XI, (çev. Abdülkerim Özeydin), İstanbul 1991.

İBNÜ'L-KALANİSÎ, *Zeyli Tarihu Dımaşk*, (neşr. H. F. Amedroz), Catholic Pres of Beyrut 1908.

İBNÜ'L-VERDÎ, *Tarihu İbni'l-Verdî*, C. II, Beyrut 1996.

İBNÜ'L-ADÎM, *Bugyetü't-Taleb fî Târîh-i Haleb*, C. I-II, (neşr. Seyyal Zekkar), Beyrut.

İBNÜ'L-ESİR, *el-Kâmil fi't-Tarih*, (*Büyük İslam Tarihi*), C. XII, (çev. A. Ağırakça, A. Özeydin), İstanbul 1987.

KARACA, Sevtap Gölgesiz, "Latince Kaynaklar Işığında Birinci Haçlı Seferi Ana Ordusu'nun Maraş Şehri'nden Geçışı", *TAD*, C. 37, S.63 (2018), ss. 171-198.

KARADENİZ, Hasan Basrî, "Osmanlı Devleti'nin Beylikleri İlhakı Siyaseti ve Dulkadir Beyliğinin İlhakı" *Dulkadir Beyliği Araştırmaları II*, Kahramanmaraş 2008, ss. 183-211.

KAŞGARLI, Mehlika Aktok, *Kilikya Tâbi Ermeni Baronluğu Tarihi*, Ankara 1990.

KAYA, Selim, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Rükneddin Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, Ankara 2006.

KAYHAN, Hüseyin, "Irak Selçukluları Tarihi I.Kuruluşundan Sultan Mesud'un Saltanatının Sonuna Kadar (1119-1152)", *Türk Dün-yası Araştırmaları*, S. 104, İstanbul Ekim 1996, s.103-130.

KESİK Muharrem, "Maraş Depremi (1114)", *Tarih Dergisi*, S.45: Işın Demirkent Hatıra Sayısı, İstanbul 2007, ss. 43-46

_____, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, Ankara 2003.

KOCA, Salim, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, Ankara 1997.

_____, "Dinî İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbrae verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", *Gazi Türkiyat*, S. 11, Güz, 2012, ss.11-38.

_____, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, Ankara 2011.

KOPRAMAN, Kâzım Yaşar, "Abbâsîler Döneminde Bizans Sugûrunda Türklük Faaliyetleri" *Makaleler*, (haz. E. Semih Yalçın, Altan Çetin), Ankara 2005, ss. 331-346.

KÖKTEN, İ. Kılıç, "Maraş Vilayetinde Tarihten Dip Tarihe Geçiş" *Arkeoloji Dergisi*, S. X/1 (1960), ss. 44-49.

MAALOUF, Amin, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, (çev. M. Ali Kılıçbay), İstanbul 1998.

Maraş Tahrir Defteri (1563), C. I-II, (Yay. Refet Yinanç -Mesut Elibüyük), Ankara 1988.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

- MERÇİL, Erdoğan, *Selçuklular -Makaleler-*, İstanbul 2011.
- NICOLLE, David -HOOK, Crista, *The First Crusade (1096-1099)*, New York 2003.
- NIKETAS KHONIATES, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, (Çev. Fikret Işıltan), Ankara 1995.
- OCAK, Ahmet Yaşar, *Babailer İsyanı*, Ankara 1996.
- ONAR, Mustafa, *Kuruluşundan Kurtuluşuna Bağlantıları ile Saimbeyli*, Adana 2002.
- OSTROGORSKY, GEORG, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. Fikret Işıltan), Ankara 1991.
- ÖZKARCI, Mehmet, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Kahramanmaraş*, C. I, II, Ankara 2007.
- PAKALIN, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimler ve Terimler Sözlüğü*, C. II, İstanbul 1983.
- PHILIPS, Jonathan, Marlin HOCH, *The Second Crusades, Scope and Consequence, (1145-1149)*, Manchestery University Pres, Manchestery 2001.
- PLESSNER, M., “Melik”, *İA*, C.7, Eskişehir 1997, ss. 664-665.
- REŞİDÜDDİN, Fazlullah-ı Hemedânî, *Câmiü't-Tevârih*, (neşr. Behmen Kerimi), Tahran 1338.
- _____, *Selçuklu Devleti*, (çev. Erkan Göksu -H. Hüseyin Güneş), İstanbul 2010.
- RUNCIMAN, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. I, II, (çev. F. Işıltan), Ankara 1998.
- SEVİM, ALİ, *Genel Çizgileriyle Selçuklu Ermeni İlişkileri*, Ankara 1983.
- _____, “Suriye Selçukluları-Haçlı İlişkileri” *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu (23 -25 Haziran 1997, İstanbul)*, Ankara 1999, ss. 91-113.
- _____, *Selçuklu Ermeni İlişkileri*, Ankara 1983.
- _____, *Suriye ve Filistin Selçuklu Tarihi*, Ankara 1983.
- SÜMER, Faruk, “Çavuldur”, *DİA*, C.8, İstanbul 1993, ss. 235-236.
- _____, “el-Hades (Göynük) Şehri” *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, İstanbul Eylül 1993, ss.4-8.
- _____, “Keykâvus I”, *DİA*, C.25, İstanbul 2001, s.353.
- _____, *Ashabü'l-Kehf*, İstanbul 1989.
- _____, *Yabanlu Pazarı*, İstanbul 1985.
- SÜRYANİ MİHAİL, *Vekâyinâme*, (çev. H.D. Andreasyan), TTK Basılmamış Tercüme Eserler, Ankara 1944.
- _____, *Vekayiname*, (1042-1193, 1195-1229) Türk Tarih Kurumu Tercümeler Kısmı.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ŞEŞEN, Ramazan, “Haçlı Seferleri Sırasında Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin Siyasî ve Sosyal Durumu, Haçlılarla Yapılan Mücadeleye Katkısı ”*luslar arası Haçlı Seferleri Sempozyumu (23 -25 Haziran 1997, İstanbul)*, Ankara 1999, s.33-44.

_____, *Selahaddin Eyyubî ve Devri*, İstanbul 2000.

TEXİER, Charles, *Küçük Asya*, C. III, (çev. Ali Suat), (haz. âzım Yaşar Kopraman, Musa Yıldız), Ankara 2002.

TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Eskişehir 1997.

_____, *Selçuklular ve İslamiyet*, İstanbul 2012.

_____, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, Ankara 1988

URFALI MATEOS, *Vekayi-nâmesi ve Papaz Grigor’un Zeyli* (çev. Hrant D. Adnreasyen), Ankara, 1987.

ÜSÂME İBN MÜNKİZ, *Kitab El-İ’tibar*, (çev. Yusuf Ziya Cömert), İstanbul 1992.

VAHRAM VEKÂYİNÂMESİ, *Kilikya Kralları Tarihi*, (H. D. Andreasyan), İstanbul 1946, TTK Basılmamış Tercüme Eserler, Basılmamış Notlar.

YAKUT-EL-HAMEVÎ, *Mucemü’l-Buldân*, C. I., Dar Sader, Beyrut trhz.

YİNANÇ, Mükrimin Halil, “Maraş Emirleri”, *TTEM*,5, (82), 6,(83), 7, (84), İstanbul 1340, 1341.

_____, “Elbistan”, *İA*, C. 4, Eskişehir 1997, ss. 223-230.

_____, “Besni”, *İA*, C. 2, Eskişehir 1997, ss.570-572.

_____, “Maraş Emîrleri”, (hazr. Selim Kaya), *Müslümanlar Tarafından Fethinden XIII. yy. Sonuna Kadar Maraş Beyleri*, K.Maraş 2004.

_____, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, Anadolu’nun Fethi I*, İstanbul 1944.

_____, *Makaleler*, (haz. F. Başar-İ. Gökhan-Ö.H. Özalp), Ankara 2017.

YİNANÇ, Refet, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989.

_____, “Eshab-ı Kehf Vakıfları”, *Vakıflar Dergisi*, S. XX, Ankara 1988, ss.311-319.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM DULKADİR BEYLİĞİ (1337-1522) DÖNEMİ

Dulkadir Beyliği üzerinde ilk çalışmayı Halep Vilayetinde çalışan ve burada elde ettiği bilgileri daha sonra *Tarihi Encümeni Osmanî Mecmuası*nda yayınlayan Arifi Paşa olmuştur. Bir ara Konya Valiliği de yapan Arifi Paşa bu eserine “Maraş ve Elbistan’da Zulkadiroğulları Hükümeti”⁶⁵⁴ adını vermiştir. Dulkadir Beyliği üzerine ikinci önemli çalışmayı Halil Edhem yapmıştır. Halil Edhem’in bu çalışması beylik tarihinin kısa bir özetini ihtiva etmektedir⁶⁵⁵. İsmail Hakkı Uzunçarşılı Anadolu Beylikleri adlı eserinde Zulkadiroğullarına kısa bir bahis ayırmıştır.⁶⁵⁶ Dulkadir Beyliği ile ilgili en önemli çalışmayı Fransa’da ünlü Türkolog Claude Cahen’in yanında doktora tezi olarak hazırlayan Refet Yinanç yapmıştır. Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanan bu çalışma⁶⁵⁷ İslam Ansiklopedisi’ne yazdığı Mordtmann “Dulkadırlılar” adlı makalesini geliştirerek ve eklemeler yaparak Mükrimin Halil Yinanç yeniden düzenlemiştir.⁶⁵⁸ Dulkadir Beyliği üzerine yapılan çalışmaların ana kaynağı niteliğini taşımaktadır. İsmail Altınöz’ün Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığı *Dulkadir Eyaleti* adlı çalışma Kahramanmaraş Belediyesi tarafından yayınlanmıştır.⁶⁵⁹ Bu müstakil çalışmalardan sonra Dulkadir Beyliği üzerine yapılan çalışmalar 2008 yılında Kahramanmaraş Belediyesi tarafından iki cilt olarak basılmıştır. Bu çalışma 2015 yılında Dulkadir Belediyesi tarafından tek cilt olarak yeniden basılmıştır.⁶⁶⁰

Dulkadir Beyliği’nin kurucusu Zeyneddin Karaca Bey’dir.⁶⁶¹ Dulkadir Beyliği Anadolu Selçuklu Beylikleri içinde Ramazanoğulları ile birlikte en son kurulan beyliklerden biridir. Yine Dulkadırlılar Osmanlı’ya da en son katılan beyliklerden biri olmuştur.⁶⁶² Dulkadir Beyliği’nin kurulduğu coğrafi bölge başlangıçta Maraş ve Elbistan olup

⁶⁵⁴ Arifi Paşa, “Maraş ve Elbistan’da Zulkadiroğulları Hükümeti”, *TOEM*, Yıl 5, S. 30-37, İstanbul 1332.

⁶⁵⁵ Halil Edhem, *Garbi Anadolu’da Selçuklilerin Varisleri Tavâif-i Mülûk*, İstanbul 1926.

⁶⁵⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, Ankara 1983.

⁶⁵⁷ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989.

⁶⁵⁸ J. H. Mordtmann, “Dulkadırlılar”, (Eklemeler M. H. Yinanç), *İA*, C. 3, İstanbul 1978.

⁶⁵⁹ İsmail Altınöz, *Dulkadir Eyaleti*, Kahramanmaraş 2011.

⁶⁶⁰ *Maraş Tarihinden Bir Kesit, Dulkadir Beyliği Araştırmaları*, (Editörler Y. Alpaslan-M. Karataş), Kahramanmaraş 2015.

⁶⁶¹ Tufan Gündüz, “Kahramanmaraş”, *DİA*, C. 24, s. 193; Selim Kaya, “Dulkadir Beyleri”, *VII-XVI. Asırlarda Maraş Emirleri*, (Ed., İlyas Gökhan-Selim Kaya), Kahramanmaraş 2008, s. 161; ayrıca bkz., R. Yinanç, *Dulkadir Beyliği*.

⁶⁶² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, Ankara 1988, s. 132; Mordtmann, “Dulkadırlılar”, s. 654-661.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

daha sonra Afşin, Göksun, Andırın, Pazarcık, Kayseri, Zamantı (Pınarbaşı), Sarız, Köstere (Tomarza), İncesu, Kırşehir, Ankara, Kırıkkale, Keskin, Bozok (Yozgat), Malatya, Darende, Doğanşehir, Harput (Elazığ), Çemişkezek, Besni, Hısn-ı Mansur (Adıyaman), Kâhta, Gerger, Diyarbakır, Urfa, Birecik, Çermik, Rumkale (Halfeti), Ayıntap (Antep), Bulanık (Bahçe), Gündüzlü, Amik Ovası, Antakya, Güğercinlik (Islahiye Bölgesi), Trablusşam, Sis (Kozan), Kars-ı Zulkadiriye (Kadirli), Üzeyr (Payas) ve Ayas'a (Yumurtalık) kadar genişlemiştir. Ayrıca Çorum, Çankırı ve Sivas gibi yerlere kadar Dulkadir Türkmenleri yerleşmişlerdir. Yaklaşık 100.000 kilometrekarelik bir yüz ölçüme sahip olan Dulkadir Beyliği topraklarında yaşayan halk Türkmenlerden oluşmaktaydı. Maraş bölgesi hem doğudan hem de Halep ve Şam üzerinden Anadolu'ya gelen Türkmenlerin uğrak yeri idi. Bu bakımdan Maraş'a Türkmenlerin Anadolu'ya dağılma yeri denilebilir. Memlûkler ve Osmanlılar tarafından Maraş ve Elbistan bölgesi *Vilayet-i Türkman*, bölgeye hâkim olan Dulkadir beylerine de Türkmen Beyi denmiştir. Yukarıda ismi geçen şehirler Dulkadir şehri olmuş, buralarda günümüze kadar Dulkadir Türkmenlerinin torunları yaşamaya devam etmişler ve günümüzde de kendilerini Dulkadirli olarak görmektedirler. Dulkadirlielerin hâkim olduğu Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Konya (Ereğli) ve Malatya (Doğanşehir) gibi yerlerde *Dulkadirli dernekleri* bulunmakta olup, bu dernekler bölgelerinde Dulkadir kültür ve geleneklerini yaşatmaya çalışmaktadırlar. Şah İsmail'in Anadolu'daki faaliyetleri sırasında Dulkadir ülkesinden bazı Türkmenler ona katılarak İran'a gitmişler ve bu Türkmenler günümüzde İran'da varlıklarını sürdürmektedirler.

Orta Asya'dan gelerek, XIII. asrın sonlarında Halep ve Antep arasındaki bölgelere yerleşen Bozok Türkmenleri, bazen Memlûk kumandanları emrinde kuzeye doğru, bazen de kendi başlarına Çukurova'daki Ermeniler ile Moğol hâkimiyeti altındaki Anadolu içlerine kadar akınlar yapıyorlardı. Böylece Türkmenler, Antep'ten Elbistan'a kadar olan bölgeyi ele geçirerek kendilerine yurt edinmişlerdi. Bu Türkmenlerden çoğu, Antakya'dan başlayıp kuzey doğu yönünde Maraş'a kadar uzanan Amanos Dağlarının doğu vadilerinde kışlıyor, yaz gelince de daha kuzeydeki Binboğalar, Berit, Nurhak, Akçadağ ve Tohma ile çevrili havzadaki yaylalara çıkıyorlardı. İşte bu Türkmenlerden olan Bozok ve Ağaçeri⁶⁶³ Türkmenlerinin bir kısmı, Anadolu'ya Moğol hâkimiyeti çökerken Zeyneddin Karacabey etrafına toplanmaya başladılar.

⁶⁶³ Kökenleri üzerine bazı tartışmalar olsa da Makrizi ve Aynî gibi önemli tarihçilerin, Ağaçerilerin Türk olduklarını açıkça ifade ettiğini vurgulayan Faruk Sümer, Ağaçeri Türkmenlerinin Toroslardan İran hattına kadar etkin rol oynadıklarını ifade eder. Detaylı bilgi için bkz., Faruk Sümer, "Ağaçeriler", *DİA*, C. 1, Ankara 1988, s. 460-461.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1337'den 1522'ye kadar 185 yıl devam eden Dulkadir Beyliği, güneydoğu ve kuzeydoğudan Memlûk Sultanlığı, güneybatıdan Memlûklere bağlı Ramazanoğulları, Kuzey'den Eretnaoğulları ve Kadı Burhaneddin Devleti ve 1398'den itibaren Osmanlı Devleti ile sınır komşusu olmuştur.⁶⁶⁴ Dulkadir Beyliği'nin konumunun Osmanlı, Memlûk, İran İmparatorluklarının oluşturduğu üçgende bulunması, stratejik önemini arttırmış; Dulkadir Beyleri bu durumdan tampon bir bölge olarak faydalanmak amacıyla, bir yandan nüfuz sağlamak için çalışırken, diğer yandan da çeşitli akrabalıklar kurmak suretiyle bu devletlere yakınlaşmıştır.

4.1. Dulkadir Ailesi ve Beyliğin Kuruluşu

Dulkadir Beyliği'ni kuran ailenin adı Arapça, Farsça ve Osmanlıca kaynaklarda değişik imlalarla yazılmıştır. Dulkadir, Dulkadir, Zulğadir, Zulkadir, Zilkadir, Tolğadır, Tulğadır, Derkadir şeklinde geçmektedir. Arapça kaynaklar Dulkadir ve Tulğadır veya Tolğadır, Farsça kaynaklar Zulkadir ve Osmanlı kaynaklarında ise hem Arapça yazılış hem de Farsça yazılış olan Dulkadir ve Zülkadir kullanılmıştır.⁶⁶⁵ Faruk Sümer, Dulkadir kelimesinin Abdulkadir isminin kısaltması olduğunu ileri sürmüştür. Ancak günümüze kadar bilim adamları tarafından Dulkadir kelimesinin menşei konusunda tam bir fikir birliğine varılamamıştır.⁶⁶⁶ Dulkadir Beyliği Suriye ve Mısır'a hâkim olan Memlûk Devleti'nin himayesi altında kurulan bir beyliktir.⁶⁶⁷ Bazı dönemlerde de Osmanlıların nüfuzuna giren Dulkadirlielerin para darp ettirdikleri yönünde tarihi kaynaklarda bazı bilgiler bulunsa da şimdiye kadar somut verilere rastlanmamıştır. Dulkadir kitabeleri de genellikle son zamanlara aittir. Dulkadirlielerle ilgili özel bir tarihi kaynak olmayıp onlarla ilgili bilgilere daha çok Osmanlı ve Memlûk kaynaklarında tesadüf edilmektedir. Dulkadiroğulları kitabelerinde onlar atalarını Zulkadir es-Sasanî olarak zikretmektedirler. Maraş Ulu Cami'nin kitabesinde Alaüddövlü'nün kendisini *Alaüddövlü es-Sâsânî* şeklinde tanımladığı açıkça görülmektedir. Dulkadir Beyleri hutbelerinde de kendilerinin Sâsânî neslinden geldiklerini ifade etse de bu ifadeler onların Sâsânî neslinde mensup olduğu anlamına gelmemektedir. Zira Dulkadir'in Moğol istilası sırasında onların önünden kaçarak İran'dan Anadolu'ya gelen bir Türkmen olduğu bilinmektedir. Onun oğlunun

⁶⁶⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, Ankara 1982, Ekler bölümü, harita no: 5 ve 6.

⁶⁶⁵ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 6.

⁶⁶⁶ Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, Ankara 1970, C. I, s. 103, n.22.

⁶⁶⁷ Memlûk idarî taksimatında önemli sınır bölgelerindeki niyabetlerden bazılarının ehemmiyetine binaen ferman ve hilat yanında kılıç da gönderilirdi. Dulkadiroğulları da bu gruba dâhildir. Memlûk idari yapısı ve Dulkadiroğulları ile ilişkisinin detayları ile ilgili bkz., Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 400.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

adı ise Zeyneddin Karaca Bey'dir. Karaca Bey'in babasının adının Ahmet olduğu rivayet edilmektedir. Bu bilgiyi doğru kabul edersek Dulkadir'in, Karaca Bey'in dedesi olma ihtimali ortaya çıkmaktadır.

4.2. Zeyneddin Karaca Bey Dönemi (1337-1353)

Dulkadir'in oğlu Karaca Bey'in adı ilk defa, Memlûk döneminin önemli kaynaklarından biri olan el-Makrîzî'nin es-Sulûk adlı eserinde geçmektedir. Eserdeki bilgilere göre Memlûk Sultanı en-Nasır Muhammed b. Kalavun, 1317-18'de (H.717) Birecik'te (Bikre-Birgi) oturan Zeyneddin Karaca et-Türkmanî'ye bir emirlik beratı verdi.⁶⁶⁸ İşte bu Karaca, Dulkadir'in oğlu olup söz konusu beyliğin kurucusu olan beydir. Dulkadir Beyliği'nin kurulmasından yirmi yıl öncesine ait olan bu bilgilerden anlaşılmaktadır ki, beyliği kuran Oğuzların Bozok koluna mensup Türkmenler, Birecik'ten Maraş ve Elbistan'a kadar olan sahada oturmaktaydılar. Bu sahada Behisni, Nizip, Rumkale, Merzubân (Yavuzeli), Raban (Araban), Antep, Dülük gibi şehirlerde yaşayan Türkmenler Memlûklere bağlı olup, söz konusu şehirler fethedildiğinde ahali Mısır veya Suriye'nin güneyinden getirilmeyip, bölgede bulunan Türkmenler yerleştirilmişti. Karaca Bey, Elbistan ve çevresine hâkim olan diğer bir Türkmen beyi Taraklı Halil'in elinden bölgeyi almak için oğlu Halil'i onun üzerine gönderdi. Taraklı Halil Dulkadirîlilere yenilerek Memlûklerin Halep Valisi'ne sığındı. Karaca Bey ise bu sırada Halep Valisi ile arası iyi olamayan Şam Valisi Tengiz'e başvurdu. Halep valisi, Karaca'yı huzuruna çağırdığında o gelmedi. Bu durumu haber alan Memlûk Sultanı en-Nasır, Karaca Bey ve Taraklı Halil'i Kahire'ye çağırdı. Sultan iki Türkmen lideri ile görüşmüş ve Taraklı Halil'in daha zayıf olduğunu görerek Maraş ve Elbistan'ı yönetecek kudrette olduğunu anladığı Karaca Bey'i Türkmen liderliğine getirmiştir.

Bu şekilde kurulan Dulkadir Beyliği Maraş ve Elbistan'da iki asra yakın hükümet sürmüş bir hanedandır. Zeyneddin Karaca Bey, Ceyhan ve Tohma havzasında Binboğa dağları ile Akça Dağ ve Döldül Dağ arasında ve Maraş dağlarında yaylamakta olan ve Maraş altında, Pazarcık'tan başlayıp Antakya'ya kadar uzanan geniş vadi ile Amik ovasında kışlamakta olan Bozok Türkmen şubelerine mensup bazı ulusların boyları ile Ağaçeri ilinden muhtelif boyları etrafında toplayarak Dulkadir Ulusunu meydana getirmiştir. O aynı zamanda güney Anadolu'daki Bozokların da reisi olmuştur.⁶⁶⁹

⁶⁶⁸ Takıyiddin Ahmed el-Makrîzî, *Kitabü's-Sulûk li-Marifet-i Düveli'l Mülûk*, (neş. M. M. Ziyade), C. II/1, Kahire 1956, s. 177; İlyas Gökhan, "Memlûkler Devrinde Maraş", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. XXIX, Özel Sayı 1, Ankara 2009, s. 403; Refet Yinanç, "Dulkadıroğulları", *DİA*, 9, Ankara 1994, s. 553; ayrıca Zeyneddin Karaca Bey ile ilgili olarak bkz., Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, Kahramanmaraş 2008, s. 75; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 2011, s. 169; Kaya, "Dulkadir Beyleri", s. 161.

⁶⁶⁹ J. H. Mordman, "Dulkadırlılar", *İA*, Ankara 1941-1986, s. 654-662, M. H. Yinanç, *Makaleler*, Ankara 2017, s. 341.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Karaca Bey, Memlûk Sultanı Melik Nasır Muhammed tarafından 1337'de Türkmen emîri kabul edildiğine dair menşur aldıktan sonra, onun himayesi altında Dulkadir Beyliği'ni kurdu.⁶⁷⁰ Elbistan'ın hâkimiyetine verilmesi ve beyliğinin resmen tanınmasından sonra civardaki diğer şehirlerin fethine girişti. O öncelikli olarak kuzey ve kuzeybatısında olan Eretna ülkesine göz dikti. Türkmenlerin saldırıları üzerine Eretnalılar da Memlûklere tabi olunca bu akınlar durdu. Ancak bir süre sonra Dulkadirli Eretnalıların elinde olan Darende'yi 1338'de ele geçirdiler. Memlûkler bunu kabul etmek zorunda kaldılar. 1339'de Eretna Bey, Karaca'dan intikam almak üzere ona hücum etti. Karaca Bey, Eretna Bey'i mağlup ettiği gibi onun oğlunu esir alarak zengin ganimet ele geçirdi. Memlûk sultanının araya girmesi ile iki taraf arasında anlaşma yapıldı. Karaca Bey daha sonra yeniden Eretna ülkesine akınlara başladı. Bu arada kendisine rakip olmaya çalışan Daşkun adlı bir Türkmen liderini bertaraf etmeyi başardı. Onun hamisi Tengiz'in Memlûk dâhili siyasetindeki olaylar sebebiyle öldürülmesi Karaca Bey'i hamisinden yoksun bıraktı. Bu yüzden Karaca Bey Memlûklere karşı ayaklandı. Eretna Beyle de ittifak yaparak Halep'i ele geçirmek istedi. Ancak başarılı olamadı.

1341'de Memlûk Sultanı en-Nasır ölünce tahtta karışıklıklar olmuştu.⁶⁷¹ Yeni Halep Valisi Taştimur ile arası düzelen Karaca Bey, Kahire'ye kadar gitti. Daha sonra memleketine döndü. Bu arada Eretnalılar ile yeniden arası açılmıştı. Mısır'a hediye götüren bir Eretna kervanını vuran Dulkadirli Eretnalılar üzerine 1343'te Memlûkler bir saldırı başlattılar. Maraş'ın batısındaki Düldül Dağı'na çekilen Karaca Bey, bu dağın yamaçlarında Memlûk kuvvetlerini mağlup etti. Bu zaferi müteakip o, Memlûk sultanına başvurarak savaşın sebebi olarak Halep Valisi Yelboğa'yı gösterdi ve aldığı esir ve ganimetleri geri gönderdi. Sultan onun özrünü kabul ederek beylik menşurunu tasdik etti. 1345'te Karaca Bey, Kilikya Ermenilerinin elinden Göksun ile Andırın arasında bulunan Geben Kalesi'ni aldı. Kaleyi geri almak için saldıran Ermeniler mağlup edildi. Memlûkler bu kalenin kendilerine verilmesini istediye de Karaca bunu kabul etmemiş ve daha sonra bu kaleyi Ermeniler yeniden almışlardır.

⁶⁷⁰ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 169.

⁶⁷¹ Memlûk tarihinin en uzun süreli hükümdarlığını Melik Nasır Muhammed b. Kalavun yapmıştır. Toplamda üç dönem halinde yaklaşık kırk sekiz yıl ülkeyi yönetmiştir. Memlûklerde veraset usulünün zaten uygulanmaması bir yana bu denli uzun süren bir istikrar döneminden sonra taşların yerine oturması zaman alacaktır. Nitekim kendisinden sonra sırasıyla başa geçen üç oğlunun toplam saltanat süresinin bir yıldan kısa olması istikrarsızlığı net olarak ortaya koymaktadır. Detaylı bilgi için bkz., Andre Clot, *Kölelerin İmparatorluğu Memlûklerin Mısır'ı*, çev. Turhan Ilgaz, İstanbul 2005, s. 87; Kazım Yaşar Kopruman, "Memlûkler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 6, İstanbul 1992, s. 491 vd.; İsmail Yiğit, *Memlûkler 648-923/1250-1517*, İstanbul 2008, s. 82 vd.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1347'de Memlûklerle arası açılan Karaca Bey yeniden Halep taraflarına akınlarda bulundu. Emir unvanını yetersiz gören Karaca, *Melik Kâhir* unvanını alarak bağımsızlığını ilan ettiği gibi Kilikya Ermenilerinin Memlûklere verdiği verginin bundan böyle kendisine gönderilmesini istedi. 1352'de Memlûk ordusu Karaca'nın üzerine yürüdü. Dulkadirlileri mağlup eden Memlûk güçleri, onun yerine Üçok Türkmenlerinin lideri Ramazan Bey'e Türkmen liderliği verdi.⁶⁷² Karaca Bey, Memlûk Devleti'nin iç işlerine karışıyor ve muhalifleri kendi topraklarında barındırıyordu. Yanında bulunan muhalifleri onlara teslim ederek Memlûklerin kendisinden intikam almasını önlemeye çalışsa da Memlûkler kesin olarak Karaca'yı ortadan kaldırmaya karar verdiler. 10.000 kişilik bir Memlûk ordusu onun üzerine yürüdü. 1353 yılında Elbistan'a kadar gelen Memlûklere karşı direnemeyeceğini anlayan Karaca Bey, Andırın'da Düldül Dağı'na doğru çekildi. Burada yirmi gün Memlûk ordusuna karşı direnmesine rağmen başarılı olamadı. Bir huruç hareketi ile kuşatmayı yararak takipten kurtulup Kayseri'ye gitti. Eretna oğlu Mehmet Bey'e sığındı. Memlûk sultanını metbu' olarak tanıyan Eretna oğlu Mehmet saygıda kusur etmediği Karaca Bey'i Memlûk sultanından çekindiği için 22 Eylül 1353 tarihinde Halep'e gönderdi. Karaca Bey, Halep'ten Kahire'ye sevk edildi ve 11 Aralık 1353 tarihinde burada idam edildi. Cesedi üç gün boyunca Bab-ı Züveyle'de (Züveyle Kapısı)⁶⁷³ asılı kalarak halka teşhir edilmiş ve sonra Kahire mezarlığına defnedilmiş olup zamanla mezarı kaybolmuştur. Böylece bu yiğit Dulkadir beyi Memlûkler tarafından ortadan kaldırılmış oldu. Karaca Bey'in yenilgisi ile sona eren bu savaşlarda Maraş ve Elbistan'dan toplanan Dulkadir Türkmenlerine mensup kadın, kız ve erkekler ile hayvanlar Mısır pazarlarında satıldılar.

4.3. Halil Bey Dönemi (1353-1386)

Dulkadirlilerin ikinci beyi olan Halil Bey, babası Karaca Bey'in ölümünden sonra onun yerine geçti.⁶⁷⁴ Ancak Karaca Bey'in öldürülmesinden sonra onun yerini almak için Ramazanoğlu Kahire'ye gitmişti ve Memlûk sultanı tarafından kendisine Türkmen Emirliği verilmişti. Fakat Dulkadirlilere bağlı Bozok Türkmenleri, Üçok koluna bağlı Ramazanoğlu'na itaat etmediler. Memlûklerin kuzey hududunda olan Üçok ve Bozok kollarına mensup Türkmenlerin çatışması Memlûk Devleti'nin işine gelmemekteydi. Bu yüzden Sultan Melik Salih, 1355'de Halil Bey'i Türkmen emiri olarak kabul etti.⁶⁷⁵ Dulkadirliilerin

⁶⁷² Sümer, "Yüreğir", *DİA*, C. 4, Ankara 2013, s. 53.

⁶⁷³ R. Yinanç, "Dulkadıroğulları", s. 553; Memlûk Devleti'nin yönetim merkezi olan Kalat'ül-Cebel'in kapılarından biri olup genellikle idam edilen kişiler burada teşhir edilirdi.

⁶⁷⁴ Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, s. 77; Kaya, "Dulkadir Beyleri", s. 162.

⁶⁷⁵ Mordtmann, "Dulkadirliiler", s. 657; Kazım Yaşar Koprman, İbn Tagribirdi'ye dayanarak Melik Salih'in (1351-1354), adı dışında sultanlıkla bir ilgisi olmadığını

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

en atik ve savaşçı beylerinden olan Halil Bey, beyliğin başına gelir gelmez harekete geçerek hudutlarını genişletmeye çalıştı. Bu sırada Dulkadirlielerin kuzey komşusu Eretna ülkesinde Moğol kökenliler ile Türkmenler arasında karışıklıklar vardı. Halil Bey de babasının intikamını Eretnalılardan almak istiyordu. 1360 yılında Türkmenler Eretnalıların elinde olan Malatya'yı alırken, Halil Bey de Zamantı'yı aldı. Arkasından Malatya'ya yürüyen Halil Bey, şehir idarecilerinin Malatya'yı Memlûklere teslim etmesi ile bu amacına ulaşamadı. Bu yüzden Memlûklerle arası açılan Halil Bey, Halep tarafına saldırıya geçti. İki taraf arasında devam eden bir dizi savaştan sonra Halil Bey merkezi olan Elbistan'a döndü.

Halil Bey 1364'te Memlûklerin elinde olan Harput'u fethederek Malatya'yı yeniden tehdit etmeye başladı. Halil Bey'e karşılık vermek isteyen Memlûkler 1366'da onun üzerine yürüdüler. Harput'u dört ay kuşatan Memlûk ordusu burayı alamadı. Memlûklerin geri çekilmesinden sonra Halil Bey, Sultan Eşref Şaban'la irtibata geçerek affını istedi. Kahire'ye giden Halil Bey, Harput'u Memlûklere vereceğini vaat etti. Ülkesine döndükten sonra sözünde durmayan Halil Bey'in üzerine Memlûkler askeri güç gönderdiler. Harput'u alan Memlûklere teslim olan Halil Bey sultanın emriyle serbest bırakıldı.

Halil Bey on yıl sonra 1377'de Harput'u yeniden aldı. Bu sırada Mısır'da gerçek güç sahibi olan ordunun komutanı Berkuk, Halil Bey'i cezalandırmak için harekete geçti. Onu Türkmen emirliğinden azlederek yerine Memlûk komutanlarından Mübarekşah Tazi'yi Elbistan naipliğine atadı. Elbistan üzerine yürüyen Mübarekşah şehri ele geçirip, Halil Bey'i takip ederken, Dulkadir güçleri tarafından 1378'de öldürüldü. Bunun üzerine Memlûk sultanı Dulkadirlielerin merkezi Elbistan'ı Malatya Valisi Yelboğa'ya vermesine rağmen, Dulkadirlieler Memlûkleri mağlup ederek topraklarını korumasını bildiler. Bu arada Memlûklerin yanında yer alan Ramazanoğlularına bağlı Üçok Türkmenleri Dulkadirlielerin başarılarından cesaret alarak Memlûklere isyan ettiler. Hatta Dulkadir ve Üçok Türkmenleri birlikte hareket ederek Memlûk güçlerine saldırdılar. Ayas'da Memlûk güçleri iki Türkmen grubu tarafından mağlup edildi. Halil Bey bu arada Eretnalılara karşı mücadele eden Erzincan Emiri Mutahharten'e yardım gönderdi.

Dulkadirlielerin sayesinde Mutahharten, Eretnalıları mağlup etti. Halil Bey başarıları ile iyice kuvvetlenmiş ve Memlûklerin Halep naipliği topraklarını tehdit etmeye başlamıştı. Memlûk Emiri Berkuk, Dulkadirlieleri kesin yenilgiye uğratmak amacıyla hazırladığı kuvveti onların üzerine sevk etti. Elbistan Malatya valisi Altunboğa'ya verildi. Dulkadirlieler, Memlûklerin Malatya ve Birecik valilerinin de katıldığı bu seferde Maraş önlerinde büyük bir zafer daha kazandılar. Dulkadir

ve tüm yetkileri kudretli emirlerin kullandığını ifade etmektedir. Bkz., Kopruman, "Memlûkler", s. 494.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

güçleri Amik Ovası ve Tizin'e kadar olan yerleri aldılar. Bunun üzerine Berkuk'un emriyle bir araya gelen Halep, Dımaşk, Hama naiplerinin güçleri ile diğer Memlûk emirleri ve etraftan toplanan aşiret güçleri Antep üzerinden Maraş'a doğru ilerleyerek Dulkadirîlilerin üzerine yürüdüler. Maraş önlerinde yapılan bu savaşı Memlûkler kazandı. Halil Bey'in kardeşi Sevlî Bey, Elbistan'a çekildi. Burada yeniden kuvvet toplamaya çalışsa da şehrin Memlûklerin eline geçmesine engel olamayarak Harput'a çekildi. Halil Bey de Harput'ta bulunmaktaydı. Dulkadirîlileri takip eden Memlûk güçleri ise Fırat Nehri'ni geçemeyerek Halep'e geri döndü. Bu yenilgi üzerine Halil Bey Memlûklere yanaşarak itâatini bildirdi. Maraş ve Elbistan Memlûklerin eline geçmişti. Harput'ta bulunan Halil Bey yeniden Memlûklerin üzerine yürüyerek topraklarını kurtarmak istedi. Halep'e kadar ilerleyen Dulkadirîliler ve onlara yardımcı olan Özeroğulları yenilerek geri çekildiler. Memlûkler Türkmenlere ağır zayıat verdirdiler.

1382'de Memlûk tahtında değişiklik oldu. Bahrî Memlûk kökenli Sultan Hacı tahttan, indirilip yerine Burcî Memlûk kökenli Berkuk Sultan oldu. Daha öncede geçtiği üzere dirayetli biri olan Berkuk ülkede asayişî temin edip isyancılarla uğraşmaya başladı. Berkuk'a karşı birçok emir isyan etmişti. Bunlardan biri olan Elbistan Valisi Altunboğa⁶⁷⁶ Kadı Burhaneddin Ahmet'e sığınmıştı. Elbistan valiliğine ise Şeyh Ali Kazvini atandı. Eretnalıların yerini alan Kadı Burhaneddin'le dost olan Dulkadir Beyi Halil, ona karşı isyan edenlere karşı yardım dahi gönderdi. Dulkadir şehirlerini Memlûklerden geri almak için Halil Bey, Kadı Burhaneddin ve Ramazanoğullarının da desteğini alarak 1384'te harekete geçti. Maraş ve Elbistan yeniden Dulkadirîlilere geçti. Halep Valisi Yelboğa en-Nasırî, Halil Bey'in üzerine yürüdü. Elbistan'da Aslantaş mevkiinde yapılan savaşta Memlûklere yenilen Halil Bey yine kaçmak zorunda kaldı. Elbistan yeniden Memlûklerin eline geçti ve buraya Timurboğa Hasan adlı biri naip tâyin edildi.

Memlûklerle yapılan savaşlarda devamlı yenilen Halil Bey'in, kardeşi Sevlî Beyle arası açıldı. Sevlî Bey Memlûklere sığınarak itaat etti. Berkuk onun tutuklanarak Kahire'ye gönderilmesini istedi. Bunun üzerine Sevlî Bey kaçarak kurtuldu. Halil Bey'in diğer kardeşleri de Sultan Berkuk'a sığınmışlar ve itaat etmişlerdi. Halil Bey'i de ortadan kaldırmak isteyen Berkuk ona karşı bir suikast tertipleddi. Türkmen re-

⁶⁷⁶ Burada geçen Altunboğa es-Sultânî hakkında 784 yılı olaylarını anlatırken bilgi veren İbn Tagribirdî, onun "Tatarların ülkesine kaçtığını" ifade eder. İbn Tagribirdî, *En-Nücumu'z-Zahire*, çev. Ahsen Batur, İstanbul 2013, s. 255; Şehabeddin. Tekindağ ise ana kaynaklara dayanarak aynı olayı anlatırken, Altunboğa isyanı çıkınca Sultan Berkuk'un hoşdaşlarının (yakın arkadaşlarının) sultana yardımcı olduğu ve Yelboğa'nın baskısı üzerine Altunboğa'nın kaçtığı bilgisini vermektedir. Bkz., M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul 1961, s. 55.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

islerinden Yağmuroğlu Serimüddin İbrahim'e Halil Bey'i öldürme görevi verildi. 1386'da Antep ile Maraş arasında bir dağda bulunan Halil Bey suikastçılar tarafından başı kesilerek öldürüldü. Dulkadir Bey'i Halil de Memlûkler tarafından babası Karaca Bey gibi öldürülmüş oldu⁶⁷⁷. Halil Bey'in kafası Kahire'ye gönderildi ve orada bulunan kardeşleri ise tutuklandı. Halil Bey'in gövdesi Zamantı Kalesi altında bulunan Melik Gazi Türbesi yanına defnedildi.⁶⁷⁸ Türbesi halen orada bulunmaktadır. Kaynaklardan Halil Bey'in kuvvetli bir şahsiyete sahip olduğu, sadece cesaret ve korkusuzluğuyla değil, aynı zamanda kibarlığı ve âlicenaplığı ile de tebaası üzerinde saygınlık kazandığı anlaşılmaktadır.

4.4. Sevlî Bey (Sulî Bey) Dönemi (1386-1398)

Halil Bey'in ölümünden sonra Dulkadir Beyliği'nin başına kardeşi Sevlî Bey geçti⁶⁷⁹. Onun adı Arapça yazılıştan dolayı Türkçe Sulî ya da Sevlî şeklinde okunmaktadır. Memlûk Sultanı Halil Bey'in ölümünü fırsat olarak değerlendirip Dulkadirîliler ülkesini ele geçirmek istiyordu. Berkuk'un emriyle Hama ve Humus naiplerinin güçleri Sevlî Bey'in üzerine yürüdüler. Sevlî Bey bu Memlûk gücünü Göksun'da karşıladı. Yapılan savaşta Memlûkler yenildi. Başta Hama naibi olmak üzere ileri gelen on yedi Memlûk komutanı öldürüldü.⁶⁸⁰ Sultan Berkuk Dulkadir ailesi arasında husumet çıkarmak için Sevlî Bey'in Kahire'de tutuklu bulunan kardeşleri Osman ve İbrahim'i serbest bıraktı. Kardeşlerinin Sevlî Bey'e bir şey yapamaması üzerine, Halil Bey'i öldüren Yağmuroğlu Serimüddin İbrahim'i ona rakip yaptı. Dulkadir ülkesi kendisine verilen Serimüddin İbrahim 1387'de Maraş önlerinde Sevlî Bey'e mağlup oldu.

Sultan Berkuk Suriye'nin kuzeyinin güvenliğini sağlamak amacıyla Sevlî Bey'le anlaşmayı uygun gördü. Bu sırada Timur'un bölgeye gelişi, Karakoyunluları ve Celayirîlileri sıkıştırması, Memlûklerin bu tehdidin kendi ülkelerine de sıçrayacağını tahmin etmesi Dulkadirîlilerle anlaşmalarına neden oldu.⁶⁸¹ Bu arada Malatya Valisi Mintaş da Berkuk'a isyan etmişti. Sevlî Bey'in kardeşi Davud Bey Kahire'ye davet edilerek kendisine onlar emirliği verilmişti. Berkuk her ihtimale

⁶⁷⁷ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 170; Mordtmann, "Dulkadirîliler", s. 657; Yiğit, *Memlûkler*, s. 156.

⁶⁷⁸ Melik Gazi türbesi, günümüzde Kayseri-Pınarbaşı yolu üzerinde ana yoldan sekiz kilometre içeridedir. Aynı zamanda Kayseri'nin iki büyük merkez ilçesinden biri de adını Melikgazi'den almaktadır.

⁶⁷⁹ R. Yinanç, "Dulkadıroğulları", s. 554.

⁶⁸⁰ Mordtmann, "Dulkadirîliler", s. 658.

⁶⁸¹ Özellikle Timur'un, Memlûk etki alanına da girerek bölgede ağırlığını hissettirmesi, Memlûkler açısından da önemli politik değişikliklere neden olmuştur. Konuyla ilgili bkz., İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, Ankara 2013, s. 31-43; İbn Arabşah, *Acâib'ül Makdur fî Nevaib-i Timur*, çev. Ahsen Batur, İstanbul 2012, s. 153-173; İñur Mirgaliyev, "Altın Orda, Osmanlı ve Memlûklerin Aksak Timur'a Karşı Birlik Kurma Meselesine Dair", *Karadeniz Araştırmaları*, Bahar 2010, S. 25, s. 51-57.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

karşı Sevlî Bey'e karşı kardeşini destekleyebileceğini imâ etmekteydi. Ayrıca öldürülen Halil Bey'in oğlu Nasîreddin Mehmet Bey de Sevlî Bey'in otoritesini tanımamaktaydı. Nasîreddin Mehmet Bey, Berkuk'un da desteğiyle amcası Sevlî Bey'i mağlup etmeyi başardı. Develî'ye kaçan Sevlî Bey, Kadî Burhaneddin Ahmet'e isyan eden Kayseri Valisi Cüneyd Bey'den yardım istedi. Bu arada Halep Valisi Yelboğa da Malatya Valisi Mintaş'la birlikte Berkuk'a karşı isyan etmişlerdi. Bunlar Sultan Berkuk'u saltanattan düşürüp, Bahri Memlûklerin son sultanı Hacı'yı yeniden tahta geçirdiler. Ancak Mintaş ile Yelboğa arasında anlaşmazlık çıktı. Mintaş tarafından yakalanan Yelboğa İskenderiye'de hapsedildi. Suriye'de müstakil bir devlet kurmak isteyen Mintaş, Berkuk tarafından mağlup edildi. 1390'da yeniden sultan olan Berkuk, Mintaş'a karşı mücadelesini devam ettirdi. Sevlî Bey ise ona desteğe devam etti.

Bundan sonra Sevlî Bey, Berkuk'a karşı isyan eden Malatya Valisi Mintaş'ı destekledi. Dulkadirîlilerin diğerleri ise Berkuk'un yanında yer aldılar. Mintaş'ın isyanına katılan Sevlî Bey Memlûklerle mücadeleye devam etti. Mintaş ve Sevlî Bey birlikte Memlûklerin elinde olan Antep'i kuşattılar. Çok şiddetli devam eden kuşatmadan bir netice alamayan Sevlî Bey ve Mintaş kuşatmayı bırakıp çekilmek zorunda kaldılar. 1390'da yapılan Antep kuşatmasında şehir ve kale büyük tahribata uğramıştır. Bu kuşatma neticesinde Memlûklere bir şey yapamayacağını anlayan Sevlî Bey, Berkuk'un dostluğunu kazanmak amacıyla elinde esir olan Halep Valisi Gümüşboğa'yı Sultan'a göndererek ondan aman diledi.

Sevlî Bey'i Mintaş ittifakından ayırmak isteyen sultan bunu bir fırsat olarak değerlendirdi. Berkuk ile dostluğu kazanan Sevlî Bey ona tâbi oldu.

Sevlî Bey'in h.791'de (M. 1389-90) da Karakoyunlu Türkmen emiri Kara Mehmed'i öldürdüğü de ileri sürülen görüşlerden biridir.⁶⁸²

Timur'un Doğu Anadolu Bölgesi'ne girişi sırasında Sevlî Bey, ona elçi göndererek Suriye'yi fethe teşvik etti. Böylece Sevlî Bey yine Memlûklerin aleyhine dönmüştü.⁶⁸³ 1395'te Sevlî Bey'in bu tutumunu öğrenen Berkuk ona karşı harekete geçti. Memlûklerin saldırısından canını zor kurtaran Sevlî Bey kaçmak zorunda kaldı. Suriye'ye artık akın yapamayan Sevlî Bey, Kadî Burhaneddin'in ülkesine yöneldi. Kadî Burhaneddin de Maraş bölgesinden Türkmenlerin ülkesine saldırı ve

⁶⁸² M. Halil Yinanç, "Akkoyunlular", *Makaleler*, Ankara 2017, s. 35.

⁶⁸³ Timur'un Anadolu'ya yönelmesi ile farklı bir boyut kazanan ve neredeyse-Dulkadiroğulları'nın da içinde bulunduğu-tüm bölge güçlerini ilgilendiren siyasi manevraların farklı yansımaları hakkında bkz., E. Muhammedi, "Altın Ordu, Osmanlı İmparatorluğu ve Mısır Arasındaki Üçlü İttifak", *XIII. Türk Tarihi Kongresi Bildiri Özetleri*, Ankara 1999, s. 136; Yahya Başkan, *Orta Anadolu'da Hakimiyet Mücadelesi (1400-1500)*, İstanbul Üniversitesi SBE, Tarih ABD, Basılmamış doktora tezi, İstanbul 2007.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

yağmalarını engellemek amacıyla iki kale inşa etmişti. Buna rağmen Dulkadir Türkmenleri Kadı Burhaneddin ülkesine akınlara devam ettiler. 1398 yılı içinde Kadı Burhaneddin ve Sevlî Bey öldürülünce iki taraf karşı karşıya gelemedi. Memlûk Sultanı Berkuk, Sevlî Bey'den kurtulmak için ona bir suikast tertipledi. Sevlî Bey'in oğlu Sadaka'nın yanında bulunan Alihan adlı bir şahıs, 1398 Mayıs ayında Maraş yakınında bir dağda yaylaya çıkmış olan Sevlî Bey'i gece yatarken çadırında öldürdü.⁶⁸⁴ 100'den fazla çocuğu olan Sevlî Bey'in mezarının yeri bilinmemektedir. Heykelü't-Türkmen (Türkmen heykeli) olarak bilinen Sevlî Bey, cesaret ve şöhret sahibi bir kişiydi. Halkına karşı adil olup diğerlerine karşı ise sert ve acımasızdı. Osmanlılarla Dulkadiroğulları arasındaki ilişkiler Sevlî Bey zamanında başlamış olup, o kızlarından birini Kadı Burhaneddin Ahmet'e verirken diğer bir kızını da Yıldırım Bayezid'in oğlu Çelebi Sultan Mehmet'e vermiş olup, bu kızın oğlu II. Murat'tır.

4.5. Sadaka Bey Dönemi (1398-1399)

Sevlî Bey'in yerine geçen oğlu Sadaka, Dulkadir Beyliği'nin menşurunu almak üzere Kahire'ye gitti. Ancak Elbistan'a dönüşünde elinden beyliği almak isteyen amcasının oğlu Nasreddin Mehmet ile mücadele etmek zorunda kaldı. Bu sıralarda Kadı Burhaneddin'in ölümü ile ona ait toprakları ülkesine katmış olan Osmanlı Padişahı Yıldırım Bayezid⁶⁸⁵ işe müdahale ederek 2 Ağustos 1399 tarihinde Sadaka'yı Elbistan'dan çıkarıp Dulkadirlilerin başına Nasreddin Mehmet Bey'i getirdi. Bayezid'in Dulkadir Beyliği'nin işlerine karışması, Osmanlı-Memlûk anlaşmazlığının başlangıcı oldu. Bu tarihten sonra Osmanlı ve Memlûk devletleri arasında ortaya çıkacak ciddi bir çatışmaya kadar uzun bir süre Dulkadirliler tampon bir güç olarak iki devlet tarafından da birbirine karşı himaye edilmeye çalışıldı. Sadaka Bey bir yıl üç ay Maraş ve çevresine hâkim oldu.⁶⁸⁶

4.6. Nasreddin Mehmet Bey Dönemi (1399-1442)

Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid'in desteğiyle Dulkadirlilerin başına geçen Nasreddin Mehmet Bey Halil Bey'in oğlu olup, Dulkadirlilerin başında en uzun süre kalan beydir⁶⁸⁷. Nasreddin Mehmet'in beyliğinin ilk yılları Timur istilâsının sebep olduğu karışıklıkla geçti. Mehmet Bey, Yıldırım Bayezid taraftarı bir politika izleyerek Sevlî Bey'in aksine Timur'a düşmanca tavır takındı ve

⁶⁸⁴ Kaya, "Dulkadir Beyleri", s. 162.

⁶⁸⁵ Neşrî, *Neşrî Tarihi*, haz. Mehmet Altay Köymen, Ankara 1983, C. 1, s. 153; Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. 1, haz. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara 1992, s. 206.

⁶⁸⁶ Kaya, a.g.m., s. 162.

⁶⁸⁷ Dulkadiroğulları'nın en uzun süreli hükümdarı olan Nasreddin Mehmet Bey ve faaliyetleri ile ilgili bkz. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 171; Mordtmann, "Dulkadirliler", s. 659; R. Yinanç, "Dulkadiroğulları", s. 554-555.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Osmanlılarla dostluk münasebetleri kurmaya çalıştı. Timur'un 1400 yılında Sivas kuşatması sırasında Dulkadir Türkmenleri Elbistan'ın kuzeyinde otlayan Timur ordusunun atlarını ele geçirdiler. Bunun üzerine Timur güçleri Dulkadirliileri cezalandırmak amacıyla Elbistan'a yönel-diler. Timur'un oğlu Şahrüh Mirza ve Akkoyunlu beyi Karayülük Osman komutasındaki Timur güçleri Elbistan'a yaklaşınca Dulkadir Türkmenleri Şardağı'na çekildiler. 1400 Eylül ayında Timur Elbistan'a gelerek burayı işgal etti. Timur Elbistan ve çevresinde tahribatta bulundu.⁶⁸⁸ Timur Elbistan üzerinden Malatya'ya giderek orayı işgal etti. Bölgeyi yağmalayan Timur kuvvetlerinin çekilmesinden sonra Türkmenler onların peşine düştüler. Bunun üzerine Türkmenlerden intikam almak isteyen Timur onların üzerine kuvvet gönderdi. Türkmenlere saldırıran Timur kuvvetleri onlara ağır zayıat verdirdi. Bu arada Halep taraflarında bulunan Mehmet Bey'in kardeşi Alâeddin Ali, Memlûkler tarafından yakalanıp hapsedildi.

Timur'un Suriye'yi istila edip çekilmesinden sonra Memlûklerin bölge valileri arasında karışıklık çıktı. Dulkadirliiler de bu karışıklıklara dâhil oldular. Bu esnada Alâeddin Ali Bey'e Antep verildi (1402). Alâeddin Ali Bey, Suriye şehirlerinde bulunan Memlûk valilerinin kendi aralarındaki çekişmelere katılmaktan geri kalmadı. Bu çekişmelere Antakya çevresinde yaşayan Türkmenler de katıldılar. Sultan Berkuk'un ölüp yerine oğlu Ferec'in geçtiği sırada Dulkadiroğlu Nasıreddin Mehmet Bey fırsattan istifade ederek Darende'yi Memlûklerden aldı. Bu arada Çekem adlı Memlûk emiri Sultan Ferec'e karşı ayaklanmıştı⁶⁸⁹. Nasıreddin Mehmet Bey'in kardeşi Antep Hâkimi Alâeddin Ali Bey ise Cekem'in düşmanı Halep Valisi Demirtaş'la müttefik olmuştu. Cekem bunları mağlup ettiği gibi Demirtaş'ı destekleyen Dulkadirliileri de cezalandırmak amacıyla Elbistan üzerine yürüdü. Ancak Suriye'deki yeni gelişmeler üzerine Elbistan kuşatmasını kaldırarak geri döndü.

Suriye'de kendisini Memlûk sultanı ilan eden Çekem, Akkoyunlu ve Karakoyunlulara meydan okumaktaydı. 1407'de ele geçirmek istediği Urfa Kalesi önlerinde Akkoyunlu Karayülük Osman Bey tarafından mağlup edilerek öldürüldü. Böylece Dulkadirliiler Çekem adlı bu asi Memlûk emirinden kurtulmuş oldular.⁶⁹⁰ Memlûk Sultanı Ferec'le bozuşan Dulkadiroğlu Alâeddin Ali Bey onlara mağlup olarak Maraş'a çekilmek zorunda kaldı. Bu arada Şeyh Mahmut ve Nevruz adlı

⁶⁸⁸ M. Halil, Yinanç, "Elbistan", *Makaleler*, s. 380.

⁶⁸⁹ Esra Çıplak, *El-Melik En-Nasır Ferec b. Berkuik Devri Memlûk Sultanlığı*, Gazi Üniversitesi, SBE Tarih ABD, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, s. 34-38.

⁶⁹⁰ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 37; Koprıman, *el-Aynî'nin 'İkdü'l Cûman'ında XV. Yüzyıla ait Anadolu Tarihi İle İlgili Kayıtlar*, Basılmamış doktora tezi, Ankara 1971, s. 60; Çıplak, s. 38.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Memlûk emirleri Sultan Ferec'e karşı ayaklanıp Dulkadirli'lere sığındılar. Ancak Dulkadirli'liler bu emirlere yüz vermeyince onlar Kayseri'ye kaçtılar. Âsî emirlerin üzerine yürüyen Sultan Ferec Elbistan'a geldi. Dulkadirli'liler bu asi emirlere destek vermeyerek Memlûk sultanı ile bozuşmak istememekteydi.

Sultan Ferec asi Memlûk beylerine haber göndererek bazı şartlar karşılığında kendisine tabi olmalarını istedi. Şeyh Müeyyed Mahmud, sultandan kendisi için Elbistan veya Şam valiliğini, Nevruz ve Yeşbek için de Malatya ve Antep valiliğini talep etti. Sultan bu istekleri reddetti. Sultan Ferec Elbistan'da elli gün kaldıktan sonra 1410'da Halep'e döndü. Sultanın dönmesi üzerine asi Memlûk emirleri Elbistan'a yöneldiler. Bunun üzerine Dulkadir Beyi Nasıreddin Mehmet ve kardeşi Alâeddin Ali Elbistan'a yönelerek ülkelerini onlara karşı korumaya çalıştılar. Asi emirler yenilerek Suriye'ye doğru çekildiler.

Sultan Ferec kendisinin lehine politika izlemelerine rağmen, Dulkadirli'lileri cezalandırmak için askeri güç gönderdi. Çağlayancerit mıntıkasında Göynük köyü tarafına saldıran Memlûk güçleri Dulkadirli'lilere bağlı Beşenli ailesinin Dokuz cemaatine zarar verdiler. Bu cemaat mensupları Halep tarafına akınlarda bulunarak intikam almak istediler. Sultan Ferec'le anlaşılan Şeyh Mahmud'un gizli amacı Suriye'de bir devlet kurmak olduğu için Dulkadirli'lilerle de yakın irtibat kurarak onlara Antep'i vermeyi teklif etti. Nasıreddin Mehmet Bey ısrarlar karşısında bu teklifi kabul etti. Antep yeniden 1411'de Dulkadirli'lilerin oldu. Ferec de Suriye'de çıkan bir isyanla öldürülmüş ve yerine Halife Mustain tahta çıkarılmışsa da Şeyh Mahmut 1413'de Memlûk tahtını ele geçirmeyi başardı.⁶⁹¹

Nasıreddin Mehmet Bey bu dönemde Osmanlılarla münasebete geçmiş, hatta kızını da Çelebi Mehmet'e vermişti. Kurulan dostluk ilişkilerinin bir sonucu olarak kendisinden yardım isteyen Çelebi Mehmet'e, oğlu Süleyman Bey'i gönderdi. Süleyman Bey Musa Çelebi'ye karşı Mehmet Çelebi'yi destekledi. Çelebi Mehmet'e kuvvetleri ile destek veren Süleyman Bey Rumeli'ye geçerek Musa Çelebi ile savaşmak istedi.⁶⁹² Dulkadirli'lilerin Osmanlılara yaklaşması Sultan Şeyh Müeyyed'i endişelendirmişti. Sultan Dulkadirli'lileri itâat altına almak için 1414'de sefere çıktı. Maraş üzerinden geçerek Elbistan'a ulaştı. Antep, Darende ve Malatya yeniden Memlûklerin eline geçti.

⁶⁹¹ Şeyh el-Mahmûdî dönemiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Kopruman, *Mısır Memlûkleri Tarihi Sultan al-Melik al-Mu'ayyad Şeyh al-Mahmûdî Devri (1412-1421)*, Ankara 1989.

⁶⁹² İsmail Hakkı Uzunçarşılı Dulkadir destekli Çelebi Mehmet'in ordusunun sayısını 30 bin olarak vermektedir. Gerek iktidar mücadelesinin detayları gerekse Çelebi Mehmet'e yapılan yardımın detayları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 342.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Memlûk sultanı olan dostu Şeyh'in Dulkadir memleketini ele geçirme teşebbüsü üzerine Nasıreddin Mehmet Bey ondan intikam almak istedi. İsyan eden Şam Valisi Kanibey'e oğlunu göndererek destek verdi. Ancak Kanibey mağlup edilmiş ve Mehmet Bey'in oğlu esir edilerek Kahire'ye gönderilmişti. Bunun üzerine Nasıreddin Mehmet Bey oğlunu kurtarmak amacıyla eşi Hatice Hatun'u Kahire'ye yolladı. Hatice Hatun Kadı Burhaneddin Ahmet'in kızı olup büyük itibar sahibiydi. Kahire'de ilgiyle karşılandı ve ona hürmet edildi.⁶⁹³ Hatice Hatun Dulkadirlilerin Sultan Şeyh'e itaat edeceğini bildirerek oğlunu kurtardı. (1417) Ancak Nasıreddin Mehmet Bey, oğlu ve hanımı ülkesine dönünce Memlûklere karşı hasmane tutumunu devam ettirdi. Memlûk Devleti'ne karşı Anadolu'da yaşayan Türkmen beylik ve grupları hep beraber hareket etmişlerdi.

Memlûklerin elinde olan Malatya'yı Köpekoğulları; Darend'e'yi Dulkadirli ve Memlûklere bağlı Ramazanoğullarından Tarsus'u da Karamanoğulları ele geçirdiler. Bu duruma kızan Memlûk sultanı büyük bir ordu ile Anadolu'ya hareket etti. Nasıreddin Mehmet Bey'in kardeşi Alâeddin Ali Memlûklere itaat etti. Memlûk ordusu Tarsus ve Malatya tarafından Anadolu'ya girdi. Sultanın oğlu İbrahim Elbistan'a yöneldi. Elbistan Memlûklerin eline geçti. Nasıreddin Mehmet Bey çekilmek zorunda kaldı. Memlûk ordusu Kayseri'ye doğru Dulkadirli ve Sarız, Sultanhanı ve Güldalı'nda Memlûklerin baskını ve yağmaları ile karşılaştılar. Bu arada Sultan Şehy Müeyyed de Elbistan'a gelip ordugâhını kurmuştu. Nasıreddin Mehmet Bey ülkesini kurtarmak amacıyla Memlûk sultanına başvurarak Darend'e'yi teslim etmeye karar verdi.

Bu arada Alâeddin Ali Bey, sultanın yanında yer alarak Nasıreddin Mehmet Bey'in itaatini kabul ettirmedi. Memlûk Sultanı, Maraş ve Elbistan'ı Nasıreddin Mehmet Bey'in kardeşi Alâeddin Ali Bey'e verdi. Harput ve Besni gibi Dulkadir şehirleri Memlûklere teslim oldu. Sultanın Mısır'a dönmesinden sonra Nasıreddin Mehmet Bey harekete geçerek kardeşi Alâeddin Ali'nin elinden Maraş ve Elbistan'ı alarak beyliğine sahip oldu. Memlûk Sultanı da bu oldubitti'yi kabul etmek zorunda kaldı. Memlûkler Karamanoğullarının saldırıları karşısında Dulkadirli ve Sarız, Sultanhanı ve Güldalı'nda Memlûklerin baskını ve yağmaları ile karşılaştılar. Bu arada Sultan Şehy Müeyyed de Elbistan'a gelip ordugâhını kurmuştu. Nasıreddin Mehmet Bey ülkesini kurtarmak amacıyla Memlûk sultanına başvurarak Darend'e'yi teslim etmeye karar verdi.

⁶⁹³ Kazım Yaşar Koprman'ın verdiği bilgilere göre bu olay, Makrizî, Aynî ve İbn Hacer'in eserlerinde de geçmekte ve Mısır'da kaldığı sırada Hatice Hatun'un üst düzey bir kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Ayrıntılar için bkz., Koprman, *Mısır Memlûkleri*, s. 170.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Karamanoğulları Kayseri'yi yeniden ele geçirmek amacıyla 1419'da bir saldırı başlattı. Karamanlıların bu seferine Ramazanoğulları da katıldılar. Karamanoğlu Mehmet Bey yanında oğlu Mustafa ve damadı Ramazanoğlu İbrahim olduğu halde Kayseri üzerine yürüdü. Dulkadiroğlu Nasıreddin Mehmet Bey, bu orduyu yendiği gibi Karaman beyini esir alıp oğlunu da öldürdü. Karamanoğlu Memlûk sultanına gönderildi.⁶⁹⁴ Kayseri Kalesi'nde bulunan bir kitabede bu olayla ilgili bilgi bulunmaktadır. Daha sonra Kayseri'yi alan Karamanoğulları Dulkadirlilerin Kayseri'de yaptıkları tahribat hakkında bilgi vermektedirler.⁶⁹⁵ 1420'de Sultan Şeyh'in ölümü ile yerine Tatar sultan oldu. Bu arada Dulkadirlilerden Tuğrak Malatya'yı Memlûklerden almıştı. Dulkadirli Alâeddin Ali Bey ise Kahire'ye giderek Memlûk sultanına itaat edince ona Maraş'ın yanı sıra Antep ve Darende'de verildi. 1422'de Memlûk tahtına Barsbay çıkınca Antep ve Darende Nasıreddin Mehmet Bey'e verildi.⁶⁹⁶ Nasıreddin Mehmet Bey'den kaçarak Kahire'ye sığınan kardeşi Alâeddin Ali Bey'e Memlûk sultanı itibar etmemiş ve o da Suriye'de karışıklıklar çıkarmaya çalışınca öldürülmüştür.

Dulkadirli Kayseri'den sonra Karamanoğullarının topraklarına saldırarak Develi, Ortaköy ve Ürgüp gibi yerleri ele geçirmişlerdi. Hatta Niğde ve Aksaray'a kadar Dulkadir Türkmenlerinin akınları devam etti. Ancak Dulkadirli daha sonra bölgeden çekilmek zorunda kaldılar.

Nasıreddin Mehmet Bey zamanında Dulkadirli-Akkoyunlu ilişkileri de gerginleşti. 1426'da Malatya'ya doğru sefere çıkan Karayülük Osman Bey Harput'u ele geçirdi. Sultan Barsbay'ın yanında Akkoyunlulara karşı sefere çıkan Nasıreddin Mehmet Bey'in de bulunduğu Memlûk ordusu Diyarbakır kuşatmasından istediği sonucu alamadı.⁶⁹⁷ Bu arada Alâeddin Ali Bey'in oğlu Hamza Bey Memlûklerle sıkı ilişkiye girerek Dulkadir ülkesinde hak iddia ediyordu. Memlûkler ona destek vererek Maraş'ı almışlardı. Karamanoğulları da Memlûklere tabi olarak Kayseri'yi ele geçirmek istemekteydiler. Nası-

⁶⁹⁴ Cemaleddin Ebu'l Mehasin Yusuf b. Tagribirdi, *en-Nücûm ez-Zahire fî Mülûku Mısır ve'l-Kahire*, C. 14, neş. Cemal Muharrız-Fehim Muhammed Şaltud, Kahire 1972, s. 88; Kürşat Solak, "İbn Tagribirdi'nin en-Nücûm ez-Zâhire Adlı Eserinde Geçen Dulkadiroğulları İle İlgili Kayıtlar II", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXVII, S.2, Aralık 2012, s. 555.

⁶⁹⁵ Mustafa Işık, *Kayseri Üzerine Yazılar*, Kayseri 2007, s. 19-20.

⁶⁹⁶ Sultan Barsbay (1422-1438), kendisine karşı birleşen Ramazanoğulları, Dulkadiroğulları, Canıbek es-Sufi ve Kara Yülük Osman Bey ile de mücadele etmiştir. Bkz., Tekindağ, "Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, İstanbul 1971, s. 28.

⁶⁹⁷ Dulkadir Beyliği kuvvetlerinin de iştirak ettiği Sultan Barsbay'ın Diyarbakır seferi ile ilgili detaylı bilgi için bkz., İlyas Gökhan-Rıdvan Yiğit, "Memlûk Sultanı Barsbay'ın Diyarbakır Seferi", *Kapadokya Tarih ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, Aralık 2013, s. 1-13.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

reddin Mehmet Bey, eşi Hatice Hatun'u Mısır'a göndererek Kayseri'nin anahtarını Sultan Barsbay'a sundu.⁶⁹⁸ Memlûkler Kayseri'yi yeniden Dulkadirli'lere terk ettiler. Kadı Burhaneddin Ahmet'in kızı olan Hatice Hatun saygın bir kişiydi.⁶⁹⁹ Daha öncede Kahire'ye giderek bir diplomat gibi Memlûk sultanı ile eşi Nasıreddin Mehmet Bey arasında arabuluculuk görevi yapmıştı. Buna rağmen 1435'de Karamanoğlu İbrahim Bey diğer Türkmenleri de yanına alarak Kayseri'yi Dulkadirli'lere geri almayı başardı. Memlûk sultanı Dulkadirli'liler ile Karamanlılar arasındaki çatışmada Karamanlıların yanında yer alarak güçlenen Osmanlıya karşı Karamanoğulları'nın desteğini elde etmek istiyordu.

Memlûk Sultanı Barsbay'ın rakibi olan ve Osmanlı'ya sığınarak on üç yıl izini kaybettiren Canibeg, Osmanlıların yardımı ile Memlûklerin üzerine gönderilmişti.⁷⁰⁰ Ancak Dulkadirli'liler onu, Malatya kuşatması sırasında yardım etmek bahanesiyle esir etmişti. Nasıreddin Mehmet Bey'in elinde olan Canibeg'i teslim almak için Barsbay ona haber göndermesine rağmen, o kızını da ona vererek asi Memlûk emirinin desteğini almak istedi. Bunun üzerine Memlûk ordusu Dulkadirli'lileri cezalandırmak için sefere çıktı.

İleride sultan olacak Emirü'l-Asakir Çakmak'ın komutasındaki Memlûk ordusu 1436'da Antep üzerinden Pazarcık'a geldi. Yolların karlı olması nedeniyle Maraş'a yönelen Memlûk ordusu buradan Nurhak Dağı tarafına yöneldi. Memlûk komutanı Tanrıbermiş Elbistan'a ulaşmıştı. Nasıreddin Mehmet, burayı terk etmişti. Memlûk ordusu Elbistan ahalisini cezalandırarak bir kısmını Darende'ye sürdü. Memlûk ordusunun çekilmesi üzerine Maraş'a gelen Nasıreddin Mehmet Bey Canibeg'in yanına kuvvet vererek Memlûk ordusunu takibe

⁶⁹⁸ İbn Tagribirdî, *en-Nücüm ez-Zahire*, C. 15, s. 61-63; Solak, s. 556.

⁶⁹⁹ Hatice Hatun'un hem idareci hem de diplomat yönü olduğu ve Kayseri şehrinin de yöneticiliğini bir süre yaptığı anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili olarak bkz., Halit Erkiletlioğlu, *Kayseri Tarihi (En Eski Zamandan Osmanlılara Kadar)*, Kayseri 1993, s. 220; Ayrıca günümüzde Hatuniye medresesi olarak bilinen bir medrese de Hatice Hatun adına yaptırılmıştır. Bkz., Kayseri Büyükşehir Belediyesi, *Kayseri Ansiklopedisi*, C. 3, s. 148.

⁷⁰⁰ Memlûk Sultanı el-Eşref Barsbay ile Canibeg es-Sûfi arasında hükümdarlık için yapılan mücadeleyi Barsbay kazanarak hükümdar olmuştur. Ancak hapisneden kaçarak izini kaybettiren Canibeg ömrünün sonuna kadar kâh Dulkadiroğullarından kâh Osmanlılardan destek bularak mücadeleye devam etmiştir. Dulkadiroğulları-Memlûk Devleti ilişkilerinin nasıl derin ve yekdiğerini etkiler nitelikler taşıdığını ortaya koyması açısından bu isyanın gelişim ve niteliği dikkat çekicidir. Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz., Ridvan Yiğit, *Mısır Memlûkleri Devleti'nde el-Melik el-Eşref Barsbay Dönemi (1422-1438/H. 825-841)*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, SBE Tarih ABD, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir 2014, s. 7-11.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

gönderdi. Antep surlarının önünde yapılan savaşta Dulkadirliiler yenildiği gibi Canibeg de zor kurtuldu. Barsbay, Canibeg'i yakalamaya,⁷⁰¹ Dulkadirliileri de cezalandırmaya karar vererek Elbistan'a yeni bir kuvvet gönderdi. Elbistan'a ulaşan Memlûk ordusu şehri bir daha tahrip etti. Canibeg ve Nasıreddin Mehmet Bey Osmanlılara sığındılar.

Amacına ulaşamayan Memlûk sultanı elinde esir olan Dulkadirli Hamza Bey'i katletti. Bu arada Karamanoğulları ile de arası açık olan Nasıreddin Mehmet Bey, hem onlara hem de Memlûklere karşı Osmanlıların desteğini elde etmek için oğlu Süleyman Bey'i Gelibolu'da bulunan II. Murad'a gönderdi. Osmanlılardan aldığı yardımla Süleyman Bey 1437'de Kayseri'yi kuşatarak aldı. Karamanoğulları Memlûklerden yardım talep etti. Memlûk ordusu Maraş'a kadar geldi. Maraş'ta bulunan Nasıreddin Mehmet Bey ve Canibeg Memlûk ordusunun gelmesi üzerine buradan kaçmışlardı. Canibeg, Akkoyunlulara sığınmıştı. Ancak burada öldürüldü. 1438'de Memlûk Sultanı Barsbay öldü. Yerine Çakmak sultan oldu. Sultan, Canibeg'in ölümüyle Nasıreddin Mehmet Bey'in dul kalan kızı Nefise Hatun'la evlenmek istedi. Bunun üzerine Nasıreddin Mehmet Bey Kahire'ye kadar kızını götürerek Sultanla evlendirdi. 1440'da Kahire'de muhteşem bir düğün yapılarak evlilik olayı gerçekleşti. Sultan Çakmak Akkoyunluların Dulkadirliilerden aldıkları ve Memlûklere verdikleri Harput'u yeniden onlara verdi. Nasıreddin Mehmet Bey kırk yıldan fazla beylik yaptı ve 1442'de öldüğünde seksen yaşını aşmıştı. Mezarının nerede olduğu bilinmeyen Nasıreddin Mehmet Bey'in Kayseri'de yaptırdığı Hatuniye Medresesi hala ayakta.⁷⁰² Nasıreddin Mehmet Bey'in uzun yıllar devam eden beyliği süresince başta Elbistan ve Maraş olmak üzere Dulkadir ülkesi, imar ve iskân edildi.⁷⁰³

4.7. Süleyman Bey Dönemi (1442-1454)

Nasıreddin Mehmet Bey'in ölümü üzerine daha önce Malatya valiliği yapan oğlu Süleyman, Dulkadir Beyi oldu.⁷⁰⁴ Osmanlıların yardımı ile 1436'da Kayseri'yi Karamanoğullarından almıştı. Osmanlılar ile yakın münasebeti olan Süleyman Bey babasının yerini aldığı zaman

⁷⁰¹ İbn İyas, Sultan Barsbay'ın Canibek es-Sufi'yi yakalatmak için onunla bağlantılı olduğunu düşündüğü kişilere ağır işkenceler yaptığını kaydetmektedir. Bu durum, Memlûk Sultanı Barsbay'ın bu konudaki hassasiyetini ve dolayısıyla Dulkadiroğulları ile Memlûklerin bu mesele yüzünden ilişkilerinin nasıl gerginleştiğini de ortaya koyması yönüyle ilginçtir. Bkz., Muhammed b. Ahmed İbn İyas, *Bedaiu'z-Zuhûr fî Vekaiu'd-Duhûr*, Kahire 1982, s. 105; Yiğit, s. 9.

⁷⁰² Erkiletlioğlu, *Kayseri Tarihi*, s. 220; Yapının mimari özelliklerini ve kısa tarihçesi için bkz., Alev Çakmaklıoğlu Kuru, *Fetihten Osmanlılara Kadar Kayseri'de Türk Devri Mimarisi*, Ankara 1998, s. 172-181.

⁷⁰³ M. Halil, Yinanç, "Elbistan", Makaleler, s. 380.

⁷⁰⁴ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 171; Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, s. 79; Kaya, a.g.m., s. 163.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

tecübeli bir beydi. Sultan II. Murad oğlu II. Mehmet'i (Fatih) Süleyman Bey'in kızlarından Sitti Hatun'la evlendirdi⁷⁰⁵. İki aylık bir kutlama ile 1450'de gerçekleşen bu evliliğe Osmanlılar büyük önem verdiler. II. Murad, Akkoyunlu ve Karamanoğullarına karşı Dulkadirliilerin desteğini almak amacıyla bu evlilik olayını gerçekleştirmişti. Süleyman Bey, Sultan Çakmak'ın eşi olan kız kardeşi Nefise Hatun'un 1449'da Veba salgınından ölmesi üzerine⁷⁰⁶ kızlarından birini Sultan Çakmak'la evlendirdi. Böylece o ülkesinin batısında bulunan Osmanlılar ve güneyinde bulunan Memlûk sultanı ile sıhrî akrabalık kurarak ülkesini emniyet altına aldı. Dulkadirliiler; Akkoyunlulara, Karakoyunlulara ve Karamanoğullarına karşı devrin iki büyük gücü ile ittifak yapmış oldu.

Karakoyunlular ile Akkoyunlular arasında 1450 yılında cereyan eden savaşlar Süleyman Bey'in ülkesine de sıçramıştı. Bilhassa Karakoyunlular, Akkoyunlulara yardım etmek isteyen Dulkadirliiler üzerine yürümüş ve Malatya'ya kadar ulaşmıştı. Olaya Sultan Çakmak'ın müdahalesi ile Karakoyunlular geri çekilmişlerdi. Süleyman Bey 1450'de Harput ve Çemişkezek taraflarına 30.000 kişilik ordusu ile ilerledi. Bu durum Akkoyunluları endişelendirmişti. Çemişkezek tarafında mağlup olan Süleyman Bey Harput'a çekildi. 1454'te vefat eden Süleyman Bey hayatının son zamanlarında çok şişmanlamış, ata binmekte bile zorlanıyordu. Rahatına düşkün olduğu için sayısız kadının bulunduğu haremde sofranın lezzetine ve hayatın zevkine teslim olmuştu. Tarihi kayıtlar, dört nikâhlı karısı ve sayısız cariyesi olan Süleyman Bey'in sarayında aynı anda kırk beşğin sallandığını kaydetmektedir. On iki yıl beylik yaptıktan sonra 28 Ağustos 1454'te vefat etti. Türbesi Kayseri Pınarbaşı Pazarören Köyü'nün doğusunda bulunmaktadır. Adına muhteşem bir türbe yapılmış, ancak zaman içinde sandukası tahrip edilmiştir. Maraş Ulu Camisi'ni de Süleyman Bey yaptırmış olup daha sonra oğlu Alaüddevle Bey bazı ilaveler yaptırarak yeniden inşâ ettirmiştir.

⁷⁰⁵ Sultan II. Murat, Vezir-i âzâm Halil Paşa'nın da fikrini aldıktan sonra Amasya sancak beyi Yörgüç Paşa'nın gelinini görücü olarak Elbistan'a göndermiş ve ziyaret olumlu neticelenerek Sitti Hatun, Fatih'le evlenmiştir. Konuyla ilgili bkz., Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 450.

⁷⁰⁶ İbn Tagribirdî'nin verdiği kayıtlardan Sultan Çakmak'ın yedi defa evlendiği ve Nefise Hatun'un da vebadan ölmesi üzerine yine Dulkadir ailesinden Hamza Bey'in kızı ile evlilik yaptığı anlaşılmaktadır. Bkz: İbn Tagribirdî, *en-Nücüm ez-Zahire*, C. 15, (H.853 yılı (M.1449) Vefayât bölümü), s. 542; Bu dönem Memlûk iktisadî ve siyasî hayatını derinden etkileyen salgın hastalıklarla ilgili detaylı bilgi için bkz., Gökhan, "Memlûk Sultanı Zahir Seyfuddin Çakmak Döneminin Salgın Hastalıkları ve İktisadî Buhranları (H. 842-857/M. 1438-1453)", *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 15, Konya 2006, s. 342-366.

4.8. Melik Arslan Bey Dönemi (1454-1465)

Süleyman Bey'in ölümünden sonra yerine oğullarından Melik Arslan geçti. Melik Arslan Memlûklerin kendisine bir sorun çıkarmasını önlemek düşüncesiyle beyliğinin tanınması için babasının kılıcını, itaatinin işareti olarak Memlûk Sultanı Aynal Acrud'a gönderdi ve onun tarafından Dulkadir Beyi olarak tayin edildi.⁷⁰⁷ Trablusşam'da bulunan amcası Feyyaz tahtı ele geçirmek istediye de Memlûk sultanı ona mani oldu.

Melik Arslan zamanında Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan gücünün zirvesinde bulunuyordu. Dulkadir tebası olan bazı Türkmenler 1457'de onun hizmetine girmişlerdi. Beyliğinin on yıllık dönemi barış içinde geçen Melik Arslan'ın son zamanlarında Dulkadirli komşuları ile mücadeleye başlayarak Karamanoğullarının eline geçen Kayseri'yi almak istediler. Dulkadirlilerin saldırısından zor durumda kalan Karamanlılar Akkoyunluları yardıma çağırdılar. Bu durumu bir fırsat olarak değerlendiren Uzun Hasan, ordusunun başında Dulkadirli üzerine yürüdü. Dulkadir topraklarını tahrip eden Uzun Hasan onları Karaman topraklarından çıkarmayı başardı.

Osmanlılar ile Karamanlılar arasında 1465'te başlayan savaşta, Memlûk sultanı kendisine bağlı bu beyliğin yıkılmasına engel olmak amacıyla Melik Arslan'dan Osmanlılara karşı Karamanlılara yardım etmesini talep etti. Osmanlıları darıltmak istemeyen Melik Arslan bu yardımı yapmadı. Osmanlılar karşısında başarısız olan Karaman Bey'i İshak Akkoyunlulara sığındı. Akkoyunlular da Dulkadir toprağı olan Harput üzerine yürüdüler. Uzun Hasan, Memlûk sultanına Harput ile Gerger'i değişme teklifinde bulunduysa da Sultan Hoşkadem bunu reddetmişti. Ancak Dulkadirlilerin ikiye bölünmüş politikaları üzerine Memlûkler ona yardım etmedi.

Harput'u kuşatan Akkoyunlulara karşı koymak amacıyla 30.000 kişilik ordusu ile buraya yürüyen Dulkadir Beyi başarısız olarak Elbistan'a döndü. Akkoyunlular Harput'u teslim aldıkları gibi Elbistan'a yürüdüler. Şehri savunamayan Dulkadirli geri çekilince beyliğin merkezi düşmanın eline geçerek yağma ve tahrip edildi.⁷⁰⁸ Harput'un Akkoyunlulara terk edilmesine razı olmayan Sultan Hoşkadem, Dulkadir elçisini kabul etmedi. Bu arada Uzun Hasan Harput'u

⁷⁰⁷ 1453-1461 tarihleri arasında hüküm süren Memlûk Sultanıdır. Barışçıl bir dış politika izlediği anlaşılan Aynal'ın özellikle Fatih ile çok iyi ilişkiler geliştirdiği, İstanbul'un fethinde günlerce Kahire'de kutlama yaptırdığı ve Dulkadiroğulları ile olan ilişkilerin de bu dönemde geliştiği söylenebilir. Detaylı bilgi için bkz: İsmail Yiğit, *Memlûkler 648-923/1250-1517*, İstanbul 2008.

⁷⁰⁸ İbn İyas, *Bedaiu'z-Zuhûr fî Vekaiu'd-Duhûr*, (neş., Muhammed Mustafa), Kahire 1984, C. II, s. 433; Tülay Koyuncuoğlu, *İbn İyas'ın Bedai'ez-Zuhûr fî Vekai'ed-Duhûr Adlı Eserindeki Ramazanoğulları ve Akkoyunlularla İlgili Kayıtlar*, Ege Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2004, s. 34.

Memlûklere teslim etti. Memlûk sultanı kendisine sığınan Melik Arslan'ın kardeşi Şahbudak'ı Dulkadirlielerin başına geçirmek istedi. Sultan, Osmanlı taraftarı Melik Arslan'ı beyliğin başından uzaklaştırmak istemekteydi. Onun öldürülmesi için kışkırtıcı faaliyetlerde bulundu. Ondan daha güvenilir olduğunu düşündüğü Şahbudak beyi yerine geçirmeyi düşündü. Bu amaçla destek verdiği Şahbudak Bey'e bir suikast planı hazırlattı. Kahire'den gönderilen bir fedâî, Melik Arslan'ı Elbistan'da camide ibadet ederken bıçaklayarak öldürdü (Ekim 1465).⁷⁰⁹ Mezarı Elbistan'da olmalıdır.

4.9. Şahbudak Bey Dönemi (1465-1466)

Kardeşi Melik Arslan'ın öldürülmesinden sonra, Memlûk Sultanı Hoşkadem'den aldığı menşurla Elbistan'a gelerek beyliğin başına geçti. Fakat kendisini kardeş kâtili olarak suçlayanların muhalefeti ile karşılaştı. Bu durumu Şehsüvar Bey değerlendirerek veraset konusunda taleplerde bulunma fırsatına yol açtı. Şahbudak'ı da Dulkadir Beyi olarak başlarında görmek istemeyen Dulkadirli Türkmenlerinin ileri gelenleri Fatih Sultan Mehmet'e müracaat ederek Melik Arslan'ın diğer kardeşi olan Fatih'in yanına sığınmış olan Şehsuvar'ı beyliğin başına geçmek üzere Elbistan'a göndermesini istedi. Şehsuvar Bey, Fatih'in yapmış olduğu seferlere katılmış, hizmetlerine mukabil olarak da Trakya'da Çirmen Sancak beyliğine atanmıştı. Fatih, Şehsuvar Bey'i bir miktar askerle Şahbudak'a karşı mücadeleye gönderdi.⁷¹⁰

Fatih önce Şehsuvar Bey'i babasının mülkü Bozok ve Tokat Artova'ya gönderdi. Arkasından da bir fermanla 4 Aralık 1465'te Dulkadir Beyi tayin etti. Osmanlılardan da aldığı destekle Şehsuvar kardeşinin üzerine yürüdü. Şahbudak, Osmanlı destekli kardeşi Şehsuvar'a karşılık Memlûklerin yardımını elde etmek için selefleri gibi Mısır'a tâbi olduğunu, kendisine yöneltilecek herhangi bir saldırının Memlûklere yapılmış sayılacağını ilan etti. Bu sebeple Memlûk Sultanı Hoşkadem Şahbudak'a yardım için Halep valisini görevlendirdi.⁷¹¹ Fakat Şehsuvar Memlûk kuvvetlerinin yetişmesine fırsat vermeden Zamanlı Kalesi önlerinde kardeşini büyük bir mağlubiyete uğrattı, yolda bu gelişmeden haberdar olan Halep valisi geri döndü (Nisan 1466). Şehsüvar Bey'i destekleyen Memluk valileri de bulunmaktaydı. Böylece Şahbudak Bey'in 1 yıl 4 ay süren Dulkadir Beyliği sona ermiş oldu. Kendisi de Mısır'a kaçmak zorunda kaldı. Böylece Memluklar kendilerine bağlı Şahbudak Bey'in bölgede iktidarını devam etmesini sağlayamadı.⁷¹²

⁷⁰⁹ *Aşıkpaşazâde Tarihi*, haz. Ayşenur Kala, İstanbul 2003, s. 321; Adel Allouche, *Osmanlı-Safevî İlişkileri*, (çev. Ahmet Emin DAĞ), İstanbul 2001, s. 25.

⁷¹⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 141 vd.; Allouche, s. 25.

⁷¹¹ İbn Tagribirdi, C. 16, s. 300.

⁷¹² Allouche, s. 25.

4.10. Şehsuvar Bey Dönemi (1466-1472)

Şahbudak Bey'i tahtan indirerek, Fatih'in yardımı ile Dulkadir Bey'i olan Şehsuvar, Memlûklerin muhalefeti ile karşılaştı. Fatih, Şehsuvar Bey'in eniştesi olup onun kız kardeşi Sitti Hatun'la evlenmişti. Bu sırada Memlûk sultanı olan Hoşkadem, Şehsuvar'a bir rakip çıkardı. Amcasının oğlu Rüstem Bey'i Dulkadirilerin başına geçirmek amacıyla harekete geçirdi. Halep Valisi Yeşbek'in de Rüstem Bey'e yardım amacıyla gittiği görülmektedir. Bu sırada Şehsuvar Bey, Arnavutluk'u fetheden Fatih'i tebrik etmek amacıyla gönderdiği elçi vasıtasıyla durumu izah etmişti⁷¹³. Dulkadir Bey'i bu elçi vasıtasıyla Osmanlı padişahından Dulkadir-Karaman sınırının çizilmesi konusunda da yardım istiyordu. Fatih de ona yazdığı mektupla Memlûklerle savaşa girmeden önce kendisini haberdar etmesini, Dulkadir-Karaman sınırının da Melik Arslan zamanında Karamanoğlu İbrahim Bey'le çizilen sınırla aynı olmasını istedi.

Fatih Sultan Mehmet; Memlûklere Şehsuvar Bey ile akraba olduğunu, Melik Arslan'ın öldürülmesinden sonra kardeşi olarak Dulkadir Beyliği'nin onun hakkı olduğunu belirterek, ona destek vereceklerini bildirmişti. Sultan Hoşkadem'in, Memlûklerin itaatinden çıkan bir Dulkadir Beyi'ni cezasız bırakmayacağı da belliydi. Bu arada Memlûkler tarafından desteklenen Rüstem Bey de Şehsuvar ile mücadele edemeyerek davasından vazgeçmişti. Şehsuvar Bey Memlûklere tabi olan Birecik, Besni, Gerger ve Runkale'yi (Halfeti) topraklarına kattı. Bunun üzerine Hoşkadem Dulkadir Beyi'ni cezalandırmak amacıyla onun üzerine asker sevk etti. Şehsuvar Bey Çukurova bölgesinde Memlûklere karşı durmak amacıyla harekete geçerken Osmanlı'lara da başvurarak yardım istemişti. Onlar da beklemesini, eğer Osmanlılara sığırsa yardım edeceklerini bildirmişlerdi. Şahbudak Bey'in rehberliğinde Şehsuvar'a saldıran Memlûk ordusu başlangıçta yenilse de ileri hareketine devam ederek 1467'de Göksun ile Kadiri arasında bulunan Turnadağ'ına kadar geldi. Burada aniden Şehsuvar Bey'in saldırısına uğrayan Memlûk ordusu mağlup edildi. Memlûk komutanlarının bazıları savaş meydanında esir edilirken birçoğu da öldürüldü. Şahbudak ise kurtularak Kahire'ye çekildi.

Bu yenilgiden sonra Memlûkler ikinci kez Dulkadir Beyi'nin üzerine asker sevk ettiler. 1468'de Antep yakınlarında Memlûk ordusu bir kez daha yenilgiye uğratıldı. Bu arada Ramazanoğulları da Memlûklere yardım ediyorlardı. Şehsuvar Bey 1468'de onları cezalandırmak üzere harekete geçti. Göksun üzerinden ilerleyen Şehsuvar Bey Feke'yi alıp Kozan'ı kuşattı. Darende de kuşatma altına alındı. Bu sı-

⁷¹³ Aşıkpaşazâde, *devletlerarası muhabbeti artıran güzel bir adet* diye tanımladığı tebrik amaçlı elçi teatisi âdetine Hoşkadem tarafından uyulmadığını ve bunun da taraflar arasında düşmanlığı artırıcı bir sonuç doğurduğunu ifade eder. Bkz., *Aşıkpaşazâde Tarihi*, s. 321.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

rada Anadolu'da Akkoyunlu, Memlûk ve Osmanlı Devletleri birbirleriyle mücadele halindeydiler. Her biri diğerine karşı üstünlük elde edebilmek amacıyla Türkmen beylerini yanlarına çekmeye çalışmaktaydılar. Dulkadir ailesine mensup bazı beyler Akkoyunlulara sığınırken, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki bazı Türkmen beyleri de Akkoyunlulara karşı Osmanlı ve Dulkadirli'lere sığınmışlardı. Suriye'deki bazı Memlûk valileri de Dulkadir ve Osmanlılara yakınlık göstermekteydiler. Fatih ise bu sırada Akkoyunlu Uzun Hasan ile ihtilaf içinde olduğundan Şehsuvar'ın Memlûklerle bozuşmaması taraftarıydı.

Hoşkadem'den sonra Memlûk tahtına çıkan Kayıtbay dirayetli bir sultan olup Dulkadir Beyi'ne karşı harekete geçti. Elde ettiği başarılarla iyice kendine güvenen Şehsuvar bağımsızlık peşindeydi. Hatta o yanındakilere Osmanlı padişahı gibi bağımsız olduğunu iddia edip, Fatih'in kendisine verdiği Osmanlı bayrağını yırtarak isyan bayrağını kaldırmıştı.⁷¹⁴ Adına hutbe okutup para bastıran Şehsuvar Bey, *Melikü'l-Muzaffer* lakabını da almıştı. Şehsuvar Bey Suriye ahalisinin kendisine itaatini de istemişti. Halep, Dulkadirli'lere tarafından kuşatılmıştı. Darinde de Dulkadirli'lere geçmişti. Şehsuvar Bey Kayıtbay'a başvurarak anlaşma teklif etti. Ancak kabul edilmedi. Özbey komutasında harekete geçen Kayıtbay'ın ordusunda Şahbudak Bey de vardı. 1469'da Maraş'ın güneybatısında Ceyhan Nehri'nin sol kıyısında karşılaşan Dulkadir ve Memlûk güçleri şiddetli bir savaşa tutuştular. Şehsuvar Bey Kadirli'ye çekildi. Dar vadi ve dağlık yerlerde Türkmenlerin saldırısına maruz kalan Memlûk güçleri Halep'e çekilmek zorunda kaldılar.

Malatya'yı 1469'da kuşatan Dulkadir güçleri mağlup oldu. Dulkadirli'lilerin yenilmesi üzerine Ramazanoğulları, daha önce ellerinden çıkan Kozan'ı geri aldılar. İki taraf arasında barış görüşmeleri yapıldı fakat bir netice alınamayınca Şehsuvar Bey tekrar harekete geçti. Memlûklere tabi Ramazanoğulları topraklarına saldıran Dulkadirli'lere Ayas (Yumurtalık), Adana, Tarsus ve Kozan'ı ele geçirdiler. Ramazanoğulları ülkesini boydan boya ele geçiren Şehsuvar Bey Akdeniz'e kadar ulaşarak Ayas limanını da almıştı.

Dulkadirli'lilerin başarıları Memlûk topraklarında gözü olan Akkoyunluları da cesaretlendirmişti. Bu olup bitenleri sona erdirmek amacıyla Kayıtbay yeni birliklerini Dulkadirli'lere üzerine yolladı. Yeşbek komutasındaki Memlûk ordusu, yanında bulunan Ramazanoğulları güçleri ve diğer Türkmenlerle birlikte Dulkadirli'lere üzerine yürüdü. Bu arada Dulkadirli'lilerden Pehlivanlı aşireti beyi Serim İbrahim Malatya

⁷¹⁴ Halil İnalçık, XV. yüzyıl sonları ve XVI. yüzyıl başlarında bile içlerinde Dulkadirli'lilerin de bulunduğu bazı beylerin kendilerini *Osman Oğlu* şeklinde nitelediği Osmanlı hükümdarıyla denk saydıklarını ve Osmanlıların merkezîyetçi anlayışı ile göçerlerin hayat tarzının uyuşmamasının bunda etkili olduğu yorumunu yapmaktadır. Bkz., Halil İnalçık, *Devlet-i Âliyye-Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, İstanbul 2009, s. 135.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ve Besni arasında bir Memlûk kervanını ele geçirerek mallarını almıştı. Memlûklerin Malatya valisi, Serim İbrahim'i yakalamak için takibi sırasında İskenderun yakınlarında Sakaltutan'da yenilerek esir edilmişti. Şehsuvar'a teslim edilen bu Memlûk valisi bir eve hapsedilip ölüme terk edildi. Bu arada Antep'e ulaşan Memlûk ordusu komutanı Yeşbek, Kanıbay komutasında bulunan Antep'i dokuz gün kuşattıktan sonra teslim aldı. Antep'in imdadına yetişen Şehsuvar Bey'in güçleri yenildi. İki taraf arasında yeniden barış görüşmeleri yapıldı (1471). Memlûkler, Dulkadirlielerin Darende ve Kozan'ı bırakmasını teklif etmişti. Ancak Şehsuvar bunu kabul etmedi. Bunu üzerine savaş yeniden başladı. Şehsuvar Bey, Sof Dağı üzerinden Maraş'a çekilmek zorunda kaldı.

Kayıtbay Fatih'le siyasi münasebetlere girerek Şehsuvar'ın korunmamasını istemişti⁷¹⁵. Fatih, Şehsuvar'ın Osmanlıların uyarılarına uymaması, Karaman seferine söz verdiği halde destek göndermemesi gibi sebeplerden dolayı kayınbiraderi olan Şehsuvar'dan artık desteğini çekmişti. Bu arada Akkoyunların Doğu Anadolu bölgesinde Osmanlıların aleyhine faaliyetleri de Fatih'in Memlûkların desteğini almak için Şehsuvar'ı gözden çıkarmasına neden olmuştu. Hatta Fatih'in elçisi Memluk ordusu komutanı ile buluşup, Memlukların ihtiyaç duyacağı erzakı göndermeyi de vaat etmişti.⁷¹⁶ Osmanlıların Dulkadirlielerden desteğini çekmesi üzerine Yeşbek ez-Zahirî komutasındaki Memlûk ordusu Ramazanoğulları ile de iş birliği yaparak Çukurova'ya yönelmişti. Memlûk ordusu Ayas'ı almış ve Dulkadir ailesinden bazılarını ele geçirmişti. Adana üzerine yürüten Memlûk ordusu Şehsuvar'ı Kadiri yakınlarında Savrun Deresi'nin Ceyhan'a döküldüğü yerde ağır bir mağlubiyete uğrattı. Dulkadirlieler 320 ölü ve 100 esir bırakarak kaçtılar. Şehsuvar Bey Çukurova'da kazandığı bütün yerleri kaybetti. Adana, Kozan, Kadiri ve Tarsus gibi şehirler Dulkadirlielerden alınmıştı. Bu başarılar üzerine Yeşbek kışı geçirmek amacıyla Halep'e çekildi. Bahar ayında Memlûk ordusu yeniden harekete geçti. Onları durdurmak amacıyla Şehsuvar Bey Memlûklerle anlaşmak istedi. Darende'yi Memlûklere teslim eden Şehsuvar Bey'in anlaşma teklifi Kayıtbay tarafından reddedildi. Memlûk komutanı Yeşbek Göksu'yu geçip Dulkadir ülkesine girdi.

Memlûklere direnemeyen Şehsuvar Bey daha önce haremîni ve hazinesini bıraktığı Zamantı Kalesi'ne çekildi. Elbistan'a varan Yeşbek, adamlarını göndererek Hurman Kalesi'nin teslimini istedi. Direnen Dulkadir güçleri Hurman'ın Memlûklerin eline geçmesine mani olamadı. Memlûk güçleri Hurman Çayı'nı geçip Zamantı Kalesi'ne yöneldiler. Yüksek bir dağın üzerinde bulunan kalenin alınması adeta imkânsızdı. Memlûk komutanı Yeşbek Melikgazi köyünde karargâh

⁷¹⁵ Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, s. 81.

⁷¹⁶ Allouche, s. 26.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

kurdu. Zamantı Kalesi'ne mancınık kuran Memlûk güçlerine karşı Şehsuvar'ın yanında altmış adamı ve 300 kadar kadın ve çocuk vardı.

Osmanlı Şehzadesi Bayezid de Yeşbek'e haber yollayarak istediği takdirde iase yardımında bulunacağını bildirmişti. Dışarıdan yardım alamayan Şehsuvar teslim olma şartlarını görüşmeye karar verdi. Yeşbek'i kaleye davet etti. Ancak Yeşbek bizzat onun huzuruna gelmesini istedi. Canına dokunulmayacağı şartıyla Şehsuvar teslim olmak zorunda kaldı. Ona hilat giydirmek bahanesiyle boynuna bir tasma takarak zincire vurdurmuştu. Bu durumu gören onun maiyeti saldırıya geçse de kılıçla doğrandı. 4 Haziran 1472'de Şehsuvar Bey'i ele geçiren Yeşbek Elbistan'a döndü.

Memlûkler tarafından Şahbudak Bey ikinci kez Dulkadir tahına oturtuldu. Esir edilen Şehsuvar Bey ise Kahire'ye götürüldü. Sultan Kayıtbay, Şehsuvar'ı getiren Yeşbek'i karşılamak için çıktı. Kahire sokakları süslendi Halk; eğlenceler, şarkılar eşliğinde zincire vurulmuş şekilde çıplak develere bindirilmiş olan mağlup Şehsuvar'ı, kardeşlerini ve yanlarında bulunan Dulkadir komutanlarının geçişini izledi. Burada Şehsuvar Bey kardeşlerinden Erdivane, Hüdadad ve Yahya ile birlikte Babü'z-Züveyle de idam edildi. Diğer kardeşlerinden İsa, Yunus ve Selam ise halkın onlara acıyarak karşı çıkmaları üzerine serbest bırakıldı. Şehsuvar ile birlikte birçok Türkmen de öldürüldü. Böylece bu yiğit Türkmen beyi Memlûkler tarafından ortadan kaldırılmış oldu⁷¹⁷. Şehsuvar'ın mezarı Kahire'de olup bugün yeri belli değildir.

XV. yüzyılın ikinci yarısında Çukurova bölgesinde Memluklar ile Osmanlılar arasındaki mücadelede Dulkadirli de rol oynamıştır. Bölgeyi kendi nüfuz alanında gören Memluklara karşı Osmanlılar yerel beyliklerden destek alarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu beyliklerden biri olan Dulkadiroğulları bir tarihçinin deyişiyle “ele avuca sığmaz” durumdaydı.⁷¹⁸ Bu yüzden Memluklar bölgeyi kontrol altına almak için çok uğraşmışlardır. Dulkadirli ise iki büyük gücün birbirleri ile düşmanlıklarından yararlanarak kendi pozisyonunu sürdürmeye çalışmıştır.

4.11. Şahbudak Bey -İkinci Defa-Dönemi (1472-1480)

Tutsak düşen Şehsuvar Bey Memlûklerin başkenti Kahire'ye götürülürken, Şahbudak Bey Elbistan'da Yeşbek tarafından Dulkadir tahtına çıkarıldı. Kendisine rakip olabilecek kardeşleri Kahire'de idam edilmek veya hapsedilmek suretiyle bertaraf edilmişti. Ancak ona yegeni Melik Arslan Bey'in oğlu Arslan Bey rakip olarak çıktı. Arslan Bey Tebriz'e giderek Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın hizmetine girmiş ve onun Çağatay hükümdarına karşı yapılan seferinde ön plana çıkmıştı. Şehsuvar Bey Memlûklerle uğraşırken, Arslan Bey de Akkoynlularla birlikte Ahlat kuşatmasına katılmıştı. Şehsuvar Bey idam

⁷¹⁷ Faruk Sümer, “Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar”, *Tarih Araştırmalar Dergisi*, S. 1, Ankara 1963, s. 54; R. Yinanç, “Dulkadiroğulları”, s. 555.

⁷¹⁸ Allouche, s. 16.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

edildiği sırada Uzun Hasan, Karaman tahtına Pir Ahmet ve Kasım Bey'i yerleştirerek Venediklilerle irtibata geçerek ülkesine silah sevkiyatı yapmak istemekteydi. Ancak ülkesinden Karaman'a giden yol ya Dulkadir ülkesinden ya da Osmanlı ülkesinden geçiyordu.

Bir Akkoyunlu ordusu Ömer Bey komutasında Dulkadirli Arslan Bey refakatinde Amasya'ya ulaşmış ve burada bulunan Fatih'in oğlu şehzade Bayezid'e başvurularak Dulkadir tahtına Melik Arslan'ın yerine oğlu Arslan Bey'in geçirilmesi bahanesiyle Osmanlı topraklarından geçiş izni istenmişti. İzin mektubu Bayezid'in değil de Rumeli Beylerbeyi Hamza Bey'in eline geçmişti. O da izin verince Akkoyunlu ordusu Tokat'a ulaşp burayı yakıp yıkmıştı. Öncü kuvvetlerinin Karaman'a ulaştığını haber alan Uzun Hasan Diyarbakır istikametinden harekete geçerek Kâhta ve Gerger'i almış ve Dulkadir Beyi Şahbudak'ı itaate davet etmişti.⁷¹⁹ Ancak Memlûk Sultanı Kayıtbay, Dulkadir beyinin hâmisî sıfatıyla Yeşbek komutasında bir ordu göndermiş ve bu ordu Malatya'ya kadar ilerlemiş olan Akkoyunlu güçlerini 1472'de yenerek Fırat'ın ötesine atmıştı.

Fatih Sultan Mehmet'in 1473'te Otlukbeli'nde Uzun Hasan'a karşı kazandığı zafer, Dulkadir ülkesine doğudan gelecek tehlikeyi uzaklaştırmış oldu.⁷²⁰ Akkoyunluların yenilmesi, onlarla beraber hareket eden Arslan Bey'in Dulkadir beyi olma umutlarını sona erdirmişti. Şahbudak Bey de beyliğini kurtararak Kayıtbay'a yeniden bağlılığını bildirmek amacıyla yanına oğullarını ve yeğenini (Şehsuvar Bey'in oğlu) de alarak Halep'e kadar gitmişti.

Şahbudak'ın Dulkadirli beyi olmasından bir süre sonra Şehsuvar Bey'in idam edilmesine üzülen kardeşi Alaüddevle Bey, amcası Âşık Bey, Beylerbeyi Mestan Bey ve bir kısım Dulkadirli cemaati ülkelerini terk ederek Amasya'da Şehzade Bayezid'in yanına sığınmışlardı. Daha önceden Alaüddevle Bey kızı Ayşe Hatun'u Şehzade Bayezid'e vermiş ve bu evlilikten 1467 yılında geleceğin padişahı Selim dünyaya gelmişti. Ayşe Sultan, II. Bayezid'in hanımı olup Dulkadiroğlu Alaüddevle Bey'in kızıdır. Yani II. Bayezid dayısı Alaüddevle Bey'in kızı ile evlenmiştir.⁷²¹ Ayşe Hatun, Yavuz Sultan Selim'in Trabzon Sancak beyliği sırasında orada 1505'de vefat etmiş olup me-

⁷¹⁹ Tihrani'nin eserinde bu sefer, Karamanoğlu İbrahim Bey'in ölümünü fırsat bilen Dulkadirlilerin Karaman topraklarına saldırması ve Karaman halkının da Uzun Hasan'dan yardım istemesi üzerine yapıldığı şeklinde geçmektedir. Detaylı bilgi için bkz., Ebû Bekri Tihri, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, ter. M. Öztürk, Ankara 2001, s. 223-224.

⁷²⁰ İbn İyas, Memlûklerin bu habere sevindiğini ifade ediyor. Bu yorum, XV. yüzyılın son çeyreğinde bile artık kendi sınırlarına dayanmış olan Osmanlı tehdidini algılamakta Memlûklerin başarısız olduğunu göstermesi yönüyle dikkat çekicidir. Bkz: İbn İyas, *Bedaiu'z-Zuhûr*, C. III, s. 91; Koyuncuoğlu, s. 43.

⁷²¹ Taşköprülüzade Kemaleddin, *Tarih Saf yahud Tuhfetü'l-İcâb*, İstanbul tabı 1287, Cüzü Evvel, s. 60; Mordtmann, "Dulkadırlılar", s. 661.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

zarı Trabzon'dadır. Fakat türbesinde yanlış olarak Gülbahar Hatun yazılıdır. Oysaki Gülbahar Hatun Fatih'in eşlerinden biridir. Dulkadirli-lerin son beyi olan Alaüddevle, Yavuz'un dedesi olup onun tarafından öldürülerek beyliği Osmanlılara katılmıştır. Sultan II. Bayezid ile Alaüddevle arasında çok yakın ilişki vardı. Alaüddevle Memlûklere karşı devamlı Osmanlıları destekledi⁷²². Bunun nedeni II. Bayezid kayınpe-deri olmasından kaynaklanabilir. Halil Edhem ve Franz Babinger gibi tarihçiler Ayşe Hatun'un Yavuz'un annesi olduğunu kabul etmektedir-ler.⁷²³ Halil Edhem, Ayşe Hatun'un Dulkadir Beyi Alaüddevle'nin kızı olduğunu ve Fatih'in oğlu II. Bayezid'le evlendirildiğini yazmaktadır. Bu evlilik II. Bayezid'in Amasya'da Sancak Beyliği sırasında gerçek-leşmiş olup, Yavuz Sultan Selim de 10 Eylül 1470'de orada doğmuştur. Bütün Osmanlı kaynaklarının ittifakla kabul ettiklerine göre Yavuz Sul-tan Selim'in annesidir. Yavuz'un Trabzon'da sancak beyliği zama-nında orada ölmüştür. Ayşe Hatun, yanlış olarak Gülbahar Hatun adıyla anılmakta olup türbesi Trabzon'dadır. Halil Edhem, Ayşe Hatun'un tür-besinde Gülbahar hatun yazılmasını bir hata olarak kabul etmektedir.⁷²⁴ Merhum tarihçimiz Şehabettin Tekindağ da Halil Edhem'le aynı fikirde olup bu evlilikten dolayı, Fatih'in Memlûklere karşı Alaüddevle Boz-kurt Bey'i koruduğunu belirtmektedir. Aynı politikayı II. Bayezid de takip etti. Alaüddevle II. Bayezid'e kızı Ayşe sultanı vermiş ve bu ev-lilikten Yavuz Sultan Selim doğmuştu.⁷²⁵

Ancak Alaüddevle Bey bir süre sonra ülkesine geri döndü. Et-rafına topladığı Türkmenlerle Sivas civarında yağma yaptı. Sivas san-cak beyi Mihaloğlu onunla savaşarak karısı ve oğlunu ele geçirdi. Alaüddevle Bey kardeşi Şahbudak'tan yardım istedi. Ondan aldığı kuv-vetlerle Mihaloğluna saldıran Alaüddevle Bey onu mağlup etti.

Alaüddevle, Osmanlı topraklarına yaptığı saldırıların cezasız kalmayacağını düşünerek İstanbul'a gidip Fatih Sultan Mehmet'ten af diledi. Osmanlı padişahı, Alaüddevle Bey'i affetti ve onu yanında tutup ona Çirmen sancakbeyliğini verdi. Bu gelişmeler yaşanırken Fatih, Memlûk Sultanı Kayıtbay'a Şehsuvar Bey'i ortadan kaldırdıktan sonra Dulkadir ülkesini Osmanlılara terk edeceğine dair yaptığı vaadi hatırlattı ise de o bunu reddetmişti. Bunun üzerine Fatih yanında bulunan Alaüddevle'yi Şahbudak'ın yerine Dulkadirli tahtına geçirmeye karar verdi. Bu sırada Memlûk ordusu Yeşbek komutasında Urfa tarafında Uzun Hasan'la uğraşmaktaydı. Bundan istifade eden Fatih, Alaüddevle Bey'e Dulkadir Beyliği menşurunu ve Kırşehir sancağını verdi.

⁷²² Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, (neş. N. Atsız), İstanbul 1972.s. 134-136.

⁷²³ M.Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1992 s. 22; Mordtmann, "Dulkadirli", s. 661.

⁷²⁴ Edhem, *Selçukilerin Varisleri*, s. 311; ayrıca Halil Edhem, "Trabzon'da Os-manlı Kitabeleri", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, 8. sene, Numro 48, 1 Şu-bat 1334.

⁷²⁵ Tekindağ, *Memlûk Sultanlığı*, s. 349.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Alaüddevle Bey Osmanlılardan da aldığı kuvvetle kardeşi Şahbudak Bey'in üzerine yürüdü. Başlangıçta Osmanlı ve Alaüddevle güçleri Şahbudak'a yenildi. Şehzade Bayezid'in de kapıcıbaşı Alaüddevle'nin yanında olup Kozan'a sığınmıştı. Burada Memlûk valisi tarafından başı kesilerek Kahire'de bulunan Kayıtbay'a gönderildi. Bu duruma çok kızan Fatih, Alaüddevle Bey'i daha güçlü bir ordu ile Dulkadir ülkesine gönderdi. 1480'de Elbistan'a ulaşan Alaüddevle, kardeşi Şahbudak Bey'i yenilgiye uğratarak Dulkadir Beyi oldu. Şahbudak Bey ise Mısır'a sığındı. Alaüddevle'ye mağlup olan ve Mısır'a kaçan Şahbudak'ın Dulkadir Beyliği 8 yıl 8 ay sürdü. Şahbudak Bey, Alaüddevle'nin Memlûklerle de yakın ilişki kurmasından sonra Şam'da zindana atıldı.⁷²⁶

4.12. Alaüddevle (Bozkurt) Bey Dönemi (1480-1515)

Alaüddevle Bey'in Fatih Sultan Mehmet'in yardımı ile Dulkadirli tahtını ele geçirmesi, zaten bozulmaya başlamış olan Osmanlı-Memlûk ilişkilerini daha da gerginleştirmişti. Fatih'in son seferini yapmak amacıyla Gebze'de ordusunu topladığında, amacının Mısır üzerine yürümek olduğu tahmin edilmekteydi. Ancak onun burada ölümüyle son seferi yarım kaldı. Fatih'in ölümünden sonra Alaüddevle Bey, izlediği politikalarla hem Osmanlılarla hem de Memlûklerle dostça geçinmeye çalışarak beyliğini uzun yıllar korumayı başardı.⁷²⁷ O takip ettiği siyasetle Memlûk tehlikesini giderdi. Memlûklere "*kendisinin kardeşinden daha bağlı ve itaatkâr olduğunu*" bildirerek Sultan Kayıtbay'ı yatıştırmayı başardı. Alaüddevle'nin itaatinden emin olan Memlûk sultanı, Şahbudak Bey'i Şam Kalesi'ne hapsedtirdi.

Alaüddevle Bey, bununla beraber Mısır sultanına karşı davranışının Osmanlılar tarafından yanlış anlaşılması için yeni padişah II. Bayezid ile dostluk münasebetine girişmeyi de ihmal etmedi. II. Bayezid ile Cem Sultan arasındaki taht kavgası sırasında Osmanlı ordusu Konya üzerine yürüdüğünde, II. Bayezid Alaüddevle'ye başvurarak ondan ülkesinden geçme ihtimaline karşı kardeşi Cem'i yakalamasını istedi. Ancak o, buna teşebbüs ettiyse de Cem'in Mısır'a kaçması nedeniyle başarılı olamadı. Cem'in Mısır'dan dönüp Karamanoğlu Kasım Bey'le birlikte isyan ederek Osmanlı tahtında yeniden hak iddia

⁷²⁶ Şahbudak Bey, bir yolunu bulup Şam'daki hapisneden kaçmıştır. Osmanlı destekli hükümdarlık çabalarında bulunsa da başarılı olamayacaktır. Detaylı bilgi için bkz., Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 193.

⁷²⁷ Feridun Emecen, bir Safevî kaynağı olan Hasan Rumlu'nun Ahsenü't-Tevarih adlı eserine dayanarak Alaüddevle Bey'in Osmanlılar ve Memlûklerle ilgili olarak "İki tavuğum var, biri altın diğeri gümüş yumurtlar" dediğini aktarır. Bu söz, her iki devletin ustalıkla idare edildiğinin veciz bir ifadesidir. Detaylı bilgi için bkz., Feridun M. Emecen, *Zamanın İskenderi, Şarkın Fatihi: Yavuz Sultan Selim*, İstanbul 2011, s. 159; Hasan Rumlu, *Ahsenü't-Tevarih: Şah İsmail Tarihi*, ter. Cevat Cevan, Ankara 2004, s. 191.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

etmesi üzerine Sultan II. Bayezid, Alaüddevle'den yardım istedi. Karaman'a kadar giden Alaüddevle, Cem'in Rodos şövalyelerine sığınması üzerine onu yakalayamadan Elbistan'a geri döndü.

II. Bayezid Karaman Beylerbeyliği'ne oğlu Abdullah'ı tayin etmişti. Konya ve çevresinden bazı ahali Dulkadir ülkesine göç etmişti. Dulkadir Bey'i bunlardan vergi almaya kalkışınca Osmanlı Devleti ile arası açıldı. Ancak daha sonra iki taraf arasında bu sorunun dostça halledildiği görülmektedir.

Alaüddevle Bey 1483'te Memlûklerin elinde olan Malatya'yı kuşattı. Osmanlıların desteği ile olan bu kuşatma Memlûk sultanının Cem Sultan'ı desteklemesine bir cevaptı. Memluk Sultanı Kayıtbay, Osmanlıların desteğiyle hareket eden Alaüddevle'yi cezalandırmak için harekete geçti. 1484'te Elbistan'a saldıran Memlûk ordusu Alaüddevle tarafından mağlup edildi. Bunun üzerine Kayıtbay Emir Timraz komutasında yeni bir ordu gönderdi. Alaüddevle II. Bayezid'den yardım istedi. Yakup Paşa komutasında Alaüddevle'ye yardım için yollanan Osmanlı ordusu harekete geçti. Halep valisi komutasındaki Memlûk ordusu Maraş'ı tahrip ettikten sonra Elbistan'a girmişti. Hurman Kalesi üzerinden Elbistan'a doğru hareket eden Osmanlı ordusunun geldiğini haber alan Memlûk ordusu, Halep'e doğru harekete geçmişti. Ancak bu ordunun önü Alaüddevle ve Yakup Paşa tarafından kesilerek mağlup edildi. Memlûk ordusunun ileri gelenlerinin çoğu ya esir edilmiş ya da öldürülmüştü. Buradan Malatya'ya doğru ilerleyen Osmanlı ordusu, Timraz komutasında Memlûk ordusu tarafından pusuya düşürülerek mağlup edildi. Esir edilen Osmanlı askerleri Suriye'ye götürülerek teşhir edildi. İki büyük devlet arasında Dulkadirliiler yüzünden savaş çıkmıştı. Kayıtbay, İstanbul'a elçi göndererek barış teklif etti⁷²⁸. Kayıtbay'ın amacı Alaüddevle'yi yalnız bırakmak olduğu için onun üzerine de bir ordu göndermişti. Ayrıca hapiste tutulan kardeşi Şahbudak Bey de serbest bırakılmıştı. Memlûklerin niyetlerini anlayan Osmanlılar, ordularını Çukurova'ya göndererek Adana ve Tarsus'u alıp savaşı başlatmışlardı. Bunun üzerine Alaüddevle için gönderilen Memlûk ordusunun yönü değiştirilerek Özbey komutasında Çukurova'ya yollandı. Seyhan Nehri'nin iki yakasında Karagöz Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Özbey komutasındaki Memlûk ordusu savaşmak için beklerken, Alaüddevle Osmanlı paşasına haber göndererek kendisi gelinceye kadar beklemesini istemişti. Ancak Alaüddevle vaad ettiği yardımı yapmamış ve Memlûklerin ani baskınına uğrayan Osmanlı ordusu yenilmişti. Adana, Tarsus ve bütün Çukurova Memlûklerin eline geçmişti. Bunun üzerine Alaüddevle, Kayıtbay'a barış amacıyla başvurduysa da o buna kulak asmadı. Alaüddevle kendisi yüzünden çıkmış olan savaşta tarafsız kalmak istiyordu.

⁷²⁸ Memlûklerin sunduğu barış teklifi ile beraber halife I. Mutevekkil tarafından II. Bayezid'e bir sultanlık menşuru yollanması da dikkat çekicidir. Detaylı bilgi için bkz., Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 190.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Bu arada Osmanlılar Hersekoğlu Ahmet Paşa komutasında Memlûklerin üzerine yeni bir kuvvet yollamışlar ve Alaüddevle'den yardım istemişlerdi. Ancak o işi ağırdan aldı. 1486'da Adana'da Hersekoğlu Ahmet Paşa tarafından idare edilen Osmanlı ordusu ile Özbey komutasındaki Memlûk ordusu arasında cereyan eden savaşta Osmanlılar bir kez daha yenildiği gibi Hersek oğlu Ahmet Paşa da esir edildi. Alaüddevle Özbey'i aracı koyarak yeniden barış teklif etmişse de Kayıtbay bunu da reddetti. Bu arada Osmanlılar da Sadrazam Davut Paşa komutasında yeni bir orduyu Çukurova'ya yollamışlardı. Önceleri Osmanlıların yardım davetine ilgisiz kalan Alaüdeevle bu kez yardım etmeye karar verdi. Alaüddevle Osmanlı ordusunu isyan eden Karamanlıları cezalandırmak amacıyla onların üzerine yürümeye teşvik etmişti. Neticede Karamanlıları cezalandıran Osmanlı ordusu Memlûklerle karşılaşmadan Sultan Bayezid'in yanına dönmüş ve Alaüddevle de Maraş'a gitmişti.

Memlûkler tarafından Suriye'de hapishanede tutulan Şahbudak Bey, 1487'de buradan kaçarak II. Bayezid'e sığınmış ve kendisine Vize Sancak Beyliği verilmişti⁷²⁹. 1488'de Osmanlı ordusu Memlûklerin üzerine yeniden sefere çıktı. Hadım Ali Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Çukurova'ya girerek Adana ve Tarsus'u aldı. Bu arada Memlûk ordusunun Osmanlı ordusu üzerine geldiği haberi gelince, Alaüddevle'den yardım istenmişti. Ancak Alaüddevle, Memlûk ordusunun kendi üzerine geldiğini iddia ederek yardım göndermedi. Oysa Memlûk ordusu Çukurova'ya girerek Osmanlı ordusunu mağlup etmişti. Memlûklerin bu başarısı üzerine Alaüddevle kızını Memlûk komutanı Özbey'in oğluna vererek onlarla dostluk kurmak istedi. Bu duruma kızan II. Bayezid, Şahbudak Bey'i Dulkadir tahtına geçirmeye karar verdi. 1489'da Osmanlıların yardımı ile Dulkadir topraklarına giren Şahbudak Bey, Kırşehir'de vali olarak bulunan Alaüddevle'nin oğlu Şahruh'u yakalayıp gözlerine mil çekti. Buna karşılık Alaüddevle de onun oğlu Feyyaz'ı yakalamış ve gözlerine mil çekti. Bundan sonra Alaüddevle ile karşılaşan Şahbudak Bey yenilerek Mısır'a kaçtı, oradan da sürgüne gönderildi.

Alaüddevle Bey'in diğer bir kardeşi Abdurrezzak Bey, Memlûk sultanı tarafından Hama komutanlığına atanmıştı. Her zaman hem Memlûkler hem de Osmanlılar, yönetimde bulunan Dulkadir beyine karşı aileden başka bir kişiyi yanlarında tutarak onu kullanmak isterlerdi. 1490'da Alaüddevle Bey, Osmanlılara karşı Memlûkleri kıskırtmaya başladı. Sultan Kayıtbay da İstanbul'a bir elçi göndererek Osmanlılarla barış yolları aramasına rağmen, Sultan II. Bayezid Mısır elçisini tutuklatmıştı. Bunun üzerine Özbey komutasındaki Memlûk or-

⁷²⁹ Aşıkpaşazâde, Şahbudak Bey'in adamları tarafından, onun hizmetlerini gören bir kadına organ verilmek suretiyle Memlûklere ait hapishaneden kaçırıldığını detaylarıyla anlatır. Bkz., *Aşıkpaşazâde Tarihi*, s. 352.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

dusu yeniden Çukurova'ya yönelmişti. Alaüddevle Mısır komutanı Özbek'i karşılayarak onu Kayseri'yi almaya teşvik etti. Osmanlı ordusunun harekete geçmesinden dolayı Kayseri'yi kuşatmaktan vazgeçen Özbek, Niğde, Ereğli ve Karaman'ı yağmalayıp geri dönmüştü. Bu arada iki taraf arasında savaş olma ihtimali iyice artınca, Mısırlılar Alaüddevle Bey'den yardım istemelerine rağmen o iki taraf arasında tarafsız kalmayı tercih etti. II. Bayezid Memlûklere karşı sefere çıkmıştı. Ancak Tunus Emiri'nin araya girmesiyle iki taraf arasında barış yapıldı. Alaüddevle de Osmanlılara elçi gönderip af dileyerek barış yaptı.

Kayıtbay'ın 1492'de ölümünden sonra Memlûk emirleri arasındaki çekişmeden ülke zayıflamıştı. Memlûk komutanlarından Akbırdi bağımsız bir devlet kurmak amacıyla Suriye'ye kaçmıştı. Bu emire yardım eden Alaüddevle yine Memlûk Devleti'ne karşı cephe almış oldu. Ancak Akbırdi ile birlikte Dulkadir kuvvetleri de mağlup edilmiş ve Alaüddevle'nin iki oğlu da savaş meydanında öldürülmüştü.

II. Bayezid ile dostça ilişkiler kuran Alaüddevle Osmanlı ordusuna yardım da gönderdi. Dulkadir kuvvetleri Osmanlıların Modon Seferi'ne katıldılar. Karamanoğulları 1500'de Karaman'da ayaklanma çıkıp, Karaman neslinden gelen Mustafa Bey'i tahta çıkarmışlardı. Alaüddevle Bey, Karamanoğullarına karşı Osmanlı kuvvetleriyle birlikte Şahruh Bey'i gönderdi. Ancak Osmanlı ve Dulkadir kuvvetleri asilerin çokluğundan dolayı geri dönmüştü. Alaüddevle Bey Osmanlı ve Memlûk Devleti arasında muvâzeneli bir politika izlemekteydi.

Alaüddevle Bey zamanında Dulkadir Beyliği'ne karşı doğuda büyük tehlike belirmişti. Akkoyunluların zayıflayıp yerlerini Safevilerin alma mücadelesi sırasında, Alaüddevle Akkoyunluların yanında yer aldı. Bu sırada Maraş bölgesinden pek çok Türkmen unsuru İran'a giderek Şah İsmail'e sığınmıştı. Dulkadirililere bağlı Bayat ve Avşar boyları İran'a doğru çekilmişlerdi. Akkoyunlu Hükümdarı Rüstem Bey, Şah İsmail'i yakalamak istediğinde, onu Erdebil'de hekimlik yapan Dulkadirilerden Aba adındaki bir kadın saklamıştı. Bu kadın Şah İsmail'i babasının müritlerine teslim etmişti. Bu Dulkadirli kadın Rüstem Bey tarafından ele geçirilerek Tebriz meydanında asılmıştı. Uzun yıllar saklandıktan sonra ortaya çıkan Şah İsmail'in Anadolu'da dedesi ve babası tarafından önce sünnî iken sonra Şîî karaktere sokulan tarikatları sebebiyle epey taraftarı olmuştu. Dulkadir halkından da Şîiliğe meyilli olanlar vardı.⁷³⁰ Şah İsmail 1500'de Erzincan yakınlarında Sarıkaya'ya geldiğinde bunu duyan Şiiler ona koşmuştu. Hatta Dulkadir elinde düğünü yapıp gerdeğe girmeye hazırlanan bir genç dahi Şah'a koşmuştu.

⁷³⁰Amasya valisi Şehzade Ahmet'in, babası II. Bayezid'e Şah İsmail'in görünürde Dulkadiroğullarını hedefleyen ancak sonraki süreçte Osmanlı Devleti için zararlı olabilecek faaliyetleri ile ilgili bkz., "Mübariz Ağalarlı, "XVI. Yüzyılın Başlarında Safevi Devleti'yle Memlûk Devleti Arasında Siyasi İlişkilere Genel Bir Bakış", *Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 127, s. 124-135.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1500’de Şah İsmail Şirvanşahlar ve Akkoyunluları yenerek şahlık tahtına oturdu.⁷³¹

Şah İsmail’in yanına gidenlerin çoğu Bozok, Elbistan ve Maraş civarından Türkmenlerdi. Alaüddevle bu duruma kayıtsız kalmaktaydı. Ancak Safeviler, Dulkadirli için büyük bir tehlike olmuştu.

4.13. Dulkadirliğin Diyarbakır, Urfa ve Mardin Civarındaki Faaliyetleri

1473 yılındaki Otlukbeli Savaşı’ndan sonra Akkoyunlu Devleti’nin Orta Anadolu ve Dulkadirliğin üzerindeki baskısı sona ermiştir. XV. yüzyılın sonlarında ise Akkoyunlu-Safevi mücadelesi Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde bir otorite boşluğuna sebep oldu. 1478 yılında Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan’ın ölümü üzerine Akkoyunlu şehzadeleri arasında taht kavgaları başladı. Hem güneydoğuya doğru sınırlarını genişletmek hem de Akkoyunlu ülkesinde nüfuzunu artırmak isteyen Dulkadiroğlu Alaüddevle Bey (1479-1515), kendisine sığınan Akkoyunlu Şehzadesi Murat’ı destekledi. Dulkadirliğin son hükümdarı olan Alaüddevle Bey, kurnaz ve akıllı bir kişiydi. O Fatih’in desteğini elde ederek Dulkadir tahtını elde etmeyi başarmıştı. Bir süre sonra üzerinde Osmanlı baskısını hissetmeye başlayınca Memlûklere yanaşmaya başladı. Ancak Alaüddevle Bey hâkimiyet sürdüğü müddetçe her iki devlete yakın görünerek onları gücendirmemeye özen gösterdi. Böylece onun bölgede dengeleri hesaba katarak sürdürdüğü politika uzun yıllar hâkimiyetini devam ettirmesini sağladı. Ayrıca Osmanlı gibi büyük bir güç karşısında beyliğini koruyarak onun ömrünü uzatmıştır.

Bu sırada İran’da Şii Safevi Türk Devleti’nin ortaya çıkışı, hem Akkoyunluları hem de Dulkadirliğin olumsuz şekilde etkiledi. Dulkadir ülkesinde bulunan Şii unsurlar İran’a giderek Şah İsmail’e iltihak ediyorlardı. Maraş, Bozok ve Elbistan bölgesinden de birçok Türkmen, Şah İsmail’e katılarak onun güçlenmesini sağladı.⁷³² Bu duruma Dulkadir Bey’i Alaüddevle kayıtsız kaldı. Şah İsmail 1501 yılında Safevi Devleti’ni kurduktan sonra Doğu Anadolu Bölgesi’ne doğru hudutlarını yaymak istedi. Anadolu’da destek bulabilmek için Alaüddevle’ye yaklaşıp onun kızı Benli Hatun’u istedi. Dulkadir Beyi önce kızını Şah İsmail’e vermeyi vadetmesine rağmen sonradan onun Şiili-

⁷³¹ Şah İsmail’in, dağılmaya yüz tutmuş Akkoyunlu Devleti’nin zaafılarını kullanarak Safevi Devleti’ni kurma ve teşkilatlandırma aşamalarının detayları için bkz., Fahamettin Başar, “Safeviler”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 9, s. 540 vd.

⁷³² Safevîlerin ortaya çıkmasıyla beraber Güneydoğu Anadolu’daki Türkmen kitlelerinin İran’a göç etmesi ve bu bölgede oluşan boşluğun zamanla başka aşiretler tarafından doldurulması ile ilgili bir değerlendirme için bkz: Aygün Attar, “Ortaçağ Türk Diplomasi Tarihi Açısından Diyarbakır (XI-XV. Yüzyıllar Arasında Güneydoğu Anadolu’nun Etnik ve Siyasi Tarihi Üzerine Bir Deneme)”, *I. Uluslararası Oğuzlar’dan Osmanlı’ya Diyarbakır Sempozyumu*, Diyarbakır 2004, s. 435.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ğini bahane ederek reddetti. Bu durum karşısında Şah İsmail Alaüddevle'yi cezalandırmak üzere harekete geçti. Aslında iki tarafın karşı karşıya gelmesi bir kız alıp vermekten öte, Alaüddevle Bey'in Güneydoğu Anadolu bölgesindeki Akkoyunlu ülkesini elde etmek istemesinden kaynaklanmaktaydı. Bu amacını gerçekleştirmek isteyen Alaüddevle, Şah İsmail'in takip ettiği Akkoyunlu Elvent'e yardım etmek istemiştir. Şah İsmail, Elvent'in üzerine yürüyerek onu kaçırmış, arkasından da takip etmişti. Elvent önce Bağdat'a sonra da Diyarbakır'a kaçmak zorunda kaldı.

Şah İsmail diğer bir Akkoyunlu şehzadesi olan Murat'ın üzerine yürüdü. Daha önceleri İsfahan ve Fars'tan kovulan bu Akkoyunlu şehzadesi Murat Hemedan'da yenilerek Şiraz'a gitmiş ve oradan da Bağdat'a kaçmıştı. Bağdat'ta Akkoyunlu tahtına çıkarılan Murat, üzerine gelen Şah İsmail'e karşı tutunamayarak Irak-ı Arab Valisi Barik Beg Purnak ile Halep şehrine, oradan da Alaüddevle Bey'in yanına Maraş'a kaçtı (1503).

Safevi hükümdarı Şah İsmail Bağdat'ı zapt ederek Diyarbakır taraflarını tehdit etmeye başladı. Alaüddevle Bey, Şah İsmail'e karşı Osmanlı Hükümdarı II. Bayezit'ten yardım istedi. II. Beyazıt, Alaüddevle Bey'e yardım etmek şöyle dursun başarısından dolayı Şah İsmail'i tebrik etti. Alaüddevle Bey ise bu durum karşısında, Şah İsmail'e vermeyi vaat ettiği kızı Benli Hatun'u Akkoyunlu Murat'a vererek ona yardım etti⁷³³. Akkoyunlu Murat hem Osmanlı hem de Memluktardan da yardım istemesine rağmen bunu elde edemedi. Murat, Alaüddevle'den aldığı yardımla Şah İsmail'in ayrılmasından sonra Bağdat'ı yeniden ele geçirdi. O kaybettiği gücü yeniden elde etmiş oluyordu.

1505 yılında Akkoyunlu Elvent'in Diyarbakır'da ölümü üzerine, yerine kimin geçeceği konusunda Akkoyunlu emirleri arasında tartışma başlamış ve onlardan bir kısmı Elvent'in divan beyi Emir'i; diğer bir kısmı da Alaüddevle Bey'in yanına kaçmış olan Göde Ahmet oğlu Zeynel'i Diyarbakır'da tahta çıkarmak için çağırıyorlardı. Bunun üzerine Alaüddevle Bey büyük bir kuvvetle Zeynel'i Diyarbakır'a gönderdi. Dulkadir kuvvetlerine Alaüddevle Bey'in oğullarından Şahruh ve Ahmet, kardeşi Abdürrezzak ile onun oğulları Hamza ve Hüdadat komuta ediyordu. Ayrıca daha birçok Dulkadir şehzadesi de bu sefere iştirak etmekteydiler. Dulkadir ordusunun başında Abdürrezzak bulunuyordu.

⁷³³ Alaüddevle Bey'in, kızı Benli Hatun'u Şah İsmail'in de istemesine rağmen kendisine sığınmış olan Akkoyunlu Murat Bey'e vermesi ve bu olayın sonuçları ile ilgili iki farklı değerlendirmeler için bkz., Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 197; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 228; Palmira Brummett, *Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diplomasi*, İstanbul 2009, s. 97-100. Brummett, Memlûklerin Murat Bey'in sığınma talebine olumlu bakmamasında Şah İsmail'den çekinmelerinin rolü olduğunu söyler. Aynı eser, s. 99. Memlûklerin yapmaya cesaret edemediği bir şeyi Dulkadiroğlu Alaüddevle Bey'in yapabilmiş olması dikkate değer bir husustur.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Akkoyunlu Zeynel ile birlikte Diyarbakır'a gelen Dulkadir kuvvetleri bu şehri ele geçirerek çevredeki diğer şehir ve kalelere doğru harekete geçtiler. Diyarbakır'ı Zeynel'e terk eden Dulkadirli Ergani kazasını alarak etraftaki birçok köyü ele geçirdiler. Bu sefer sırasında Egil'in Merdasi Emiri Lala Kasım b. Şah Muhammed, Atak'ın Zaraki Emiri Ahmad b. Mir Muhammed, Silvan'ın Süleymani Emiri Mir Diyadin b. Mir İbrahim gibi yerel beyler Dulkadirliye iltihak ettiler. Hasankeyf şehri de Dulkadirlerin eline geçti. Dulkadirli Egil'i Abdal Bey'e, Selim Kalesi'ni ise Selimoğlu'na teslim ettiler. Abdürrezzak'ın oğlu Hudadad Silvan, diğer oğlu Hamza ise Savur şehirlerinin başına getirildi. Bu arada Alaüddevle Bey'in oğlu Şahruh da Mardin'i kuşatıyordu. Dulkadirli; Mardin, Diyarbakır ve Urfa mıntıklarında büyük bir harekâta girişmişlerdi. Mardin'de Lala Murat, Lala Dilcan, Elvent Bey'in Lalası, Keteoğlu Ali gibi şehrin ileri gelenleri Dulkadirliye itaat ettiler. Bölgedeki diğer şehirler gibi Mardin de teslim olmak zorunda kaldı. Şehre Kul Yunus komutasında 300 kişilik bir Dulkadir garnizonu yerleştirildi. Mardin'den ilerleyişlerine devam eden Dulkadirli, Karabeyoğlu Abdi'yi Sincar'a gönderdi. Abdi Cizre-i Mevsil'e kadar fetihlerde bulundu.

Bu sırada Dulkadir kuvvetlerinin bir kısmı da Urfa'yı kuşatıyordu. Alaüddevle Bey'in oğlu Şahruh da bu kuşatmaya katılmak için Urfa'ya geldi. Dulkadir öncü birliklerinin kumandanı Yunus Bey Urfa'ya yardıma gelen Mevsilli Türkmenlerinden Halil Sufioğlu Yusuf Bey'i mağlup etti. Alaüddevle Bey'in diğer oğlu Ahmet ise Mevsilli Türkmenlerini Halep'e kadar kovaladı. Şahruh Bey ise babası Alaüddevle'ye, bütün bu bölgelerin ele geçirildiğine dair bir ferman yolladı (1505).⁷³⁴

Urfa'yı ele geçiren Dulkadirli, Diyarbakır'ı Zeynel'e vermişlerdi. Ancak Zeynel'in Diyarbakır'daki hâkimiyeti kısa sürdü. Zeynel, halk tarafından seilmeyen bir kişiyi Diyarbakır Valiliği'ne atayınca, Elvent Bey'in divan beyi Emir Bey, Vali Abdülhay'ı öldürüp şehri ele geçirdi. Zeynel ise Alaüddevle Bey'e sığındı. Alaüddevle Bey ise Diyarbakır'ı ele geçiren Emir Bey'i kendisine bağlanmaya çağırıyordu. Bu durum Alaüddevle Bey'in amacının, buradaki Akkoyunlu hâkimiyetinin sürmesi değil de, bölgenin kendi hâkimiyetinde kalması olduğunu göstermektedir. İran'da hâkimiyetini sağlamlaştıran Şah İsmail'in, Dulkadirliye karşı kini rakibi Akkoyunluların Alaüddevle tarafından desteklendiği haberini alınca büsbütün arttı. Üstelik bu sırada

⁷³⁴ R. Yinanç, "Dulkadiroğulları", s. 556; R. Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 92; Gökhan, "Dulkadir Türkmenlerinin Diyarbakır ve Yöresindeki Faaliyetleri", *I. Uluslararası Oğuzlar'dan Osmanlı'ya Diyarbakır Sempozyumu*, Diyarbakır 2004, s. 535.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Dulkadirililere gönderilen Safevi elçisi Ustacalu Oğlan Emet, Alaüddevle Bey tarafından hakarete uğramış ve Gökgezölü’de hapsedilmişti.⁷³⁵

Dulkadirililerin, Akkoyunlularla ittifakı, Safevilerin Alaüddevle’ye karşı öldürücü bir harekâta girişmesine neden oldu. Şah İsmail Dulkadirililere bir ders vermek ve onları cezalandırmak amacıyla büyük bir sefere girişti. Safevi güçleri hem Osmanlı hem de Memluk nüfuz alanlarından Dulkadir ülkesine girmek için hareket ettiler. II. Bayezit, Osmanlı topraklarından Dulkadir ülkesine geçme izni için gelen Safevi elçine müsaade etmesinin yanında Şah İsmail’e de parlak unvanlarla hitap etmişti. II. Bayezit’tan Dulkadir ülkesine girmek için, Osmanlı topraklarından geçme izni isteyen Şah İsmail’in isteği kabul edilince 1507 yılı bahar aylarında Elbistan’a kadar ilerledi ve Dulkadir ülkesini yakıp yıktı.⁷³⁶ Dulkadir hükümdarı Alaüddevle Bey, Osmanlı ve Memlûklerden yardım istemesine rağmen kendisine kulak veren olmadı. Turnadağı’na çekilen Alaüddevle Bey, Şah İsmail’le karşılaşmaya cesaret edemedi. Şah İsmail ise onun dağdan inmeyeceğini anlayınca alay ederek ona “Ala Dana” lakabını verdi.⁷³⁷ Şah İsmail’in bu saldırısı sırasında başta merkez Elbistan ve Maraş olmak üzere, Dulkadir ülkesi ağır bir tahribata uğratıldı. Camiler, medreseler ve türbeler yerle bir edildi. Bu döneme kadar bir Selçuklu şehri hüviyeti taşıyan Elbistan tahrip oldu. Selçuklu kalesi, sarayı, Ulu Camisi vb eserler ortadan kaldırıldı. Cami daha sonra Dulkadirililer tarafından yeniden yapıldı. Bu olaydan sonra Dulkadirililer’in merkezi Elbistan’dan Maraş’a taşındı. Bu sefer sırasında Şah İsmail yakaladığı Alaüddevle Bey’in bir oğlu ile iki torununu öldürmüştür. Diyarbakır’ı ele geçiren Emir Bey de Elbistan’a gelerek Şah İsmail’e itaatini arz etti.

Şah İsmail, Emir Bey’e mühürdarlık unvanı vererek Diyarbakır valiliğine Ustacalu Muhammed Han’ı getirdi. Bu arada Harput da Dulkadirililerin elinden çıkarak Safevilerin eline geçti. Kış aylarının yaklaşması üzerine Şah İsmail Azerbaycan’a döndü. Bunun üzerine Alaüddevle Bey Urfa’ya doğru harekete geçti. Bu arada Akkoyunlu Emir Bey Elbistan’a gelirken Diyarbakır’ı kardeşi Safevi düşmanı Kayıtmaz’a bırakmıştı. Kayıtmaz, şehri Ustacalu Muhammed Han’a terk etmeyi reddetti. Bölge halkı da Safevilere karşı direnişe geçtiler. Ustacalu Muhammed Han Diyarbakır önlerinden çadırlarını sökerek Mardin civarına gitmek zorunda kaldı. Bunun üzerine Kayıtmaz, Şeyh İbrahim Gülşeni’yi Urfa’da bulunan Alaüddevle Bey’e göndererek itaatini sundu. Buna karşılık Alaüddevle Bey de kızlarından birini vermeyi vaat ederek, oğulları Kasım ve Erduvan komutasında

⁷³⁵ Faruk Sümer, *Safevi Devleti’nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1992, s. 27-28.

⁷³⁶ Sümer, *Safevi Devleti’nin Kuruluşu*, s. 30; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 229; Ağalarlı, s. 127; Allouche, s. 99.

⁷³⁷ R. Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 92.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Diyarbakır'a takviye güçler gönderdi. Bunun üzerine Ustaclu Muhammed Han, kardeşi Kara Bey'i 800 kişilik bir kuvvetle Diyarbakır'a gönderdi. Arkasından kendisi de Diyarbakır surları önünde görüldü.

1509 yılında Diyarbakır surları önünde birleşik Akkoyunlu ve Dulkadir kuvvetleriyle Safeviler arasında çetin bir muharebe oldu. Cesusur ve dirayetli bir komutan olan Ustaclu Muhammed Han birliklerinin az olmasına rağmen büyük bir zafer kazandı. Alaüddevle Bey'in, yiğitliğinden dolayı "*Saru Kaplan*" denilen oğlu Kasım ile diğer oğlu Erdüvan mağlup edilerek Safevilere esir düştüler. Bu iki şehzade derhal idam edilerek kafaları Şah İsmail'e gönderildi. Savaş meydanında birçok Dulkadir boy beyi de öldürülmüştü. Ustaclu Muhammed Han Diyarbakır'ı ele geçirerek Kayıtmaz ve içerdeki direnişe devam eden Dulkadirlileri yakalatarak idam ettirdi.

Alaüddevle Bey bu ağır yenilgi ve oğullarının katledilmesine rağmen Urfa ve Diyarbakır'ı ele geçirme sevdasından vazgeçmedi. 1510 yılının baharında oğullarından Şahruh ve Ahmet komutasında 14.000 kişilik bir kuvveti Diyarbakır seferine gönderdi. Mardin yakınlarında bulunan Ustaclu Muhammed Han derhal Diyarbakır önlerine geldi. İki taraf arasında cereyan eden bu savaşta da yiğitçe çarpışmalarına rağmen Dulkadirliler bir kez daha yenilmekten kurtulamadılar. Alaüddevle Bey'in oğulları Şahruh ve Ahmet ile maiyetinde bulunan kırk kişi esir edilerek derhal boyunları vuruldu.

Yakalanan Şahruh Bey'in oğulları Mehmet ve Ali ise Şah İsmail'in huzuruna gönderildi. Şah İsmail bu şehzadelerin hayatlarını bağışlayarak onlara emirlikler verdi. Bunlar 1535 yılına kadar Safevilerin hizmetinde kalmışlar ve bu tarihte Kanuni'nin Irakeyn seferinde Osmanlı hizmetine girmişlerdir.

Alaüddevle Bey'in Urfa ve Diyarbakır bölgesini fethetme politikası bu iki yenilgi üzerine, oğulları ve torunlarından birçoklarının kaybedilmesiyle sona erdi. Oğullarının kaybına çok üzülen Alaüddevle Bey siyah elbiseler giyerek uzun süre yas tuttu ve Müverrih Hasan Rumlu'nun ifadesiyle "*Diyarbakır'a göz dikmenin havanda su dövmek veya soğuk demir işlemek*" olduğunu anladı.⁷³⁸

Diyarbakır galibiyetiyle Safevi kuvvetleri Memlûk hudutlarını da tepeleyerek Malatya'ya doğru yaklaşmıştı. Alaüddevle Bey kuvvetleri Ustaclu Muhammed Han'ın adamlarını püskürtmeye muvaffak oldu. Şah İsmail de bu sırada Memlûklere elçi göndererek niyetinin onlarla çatışmak olmadığını bildirdi.⁷³⁹ Ortaya çıkan gelişmeler Alaüddevle Bey'in Şah İsmail ile yakınlaşmasına sebep oldu. 1511 yılından itibaren Alaüddevle Şah İsmail'le yakın dostluk ilişkileri içine girmiştir. Zaten Osmanlı, Memlûk ve Akkoyunlu üçgeni arasında denge politikası takip ederek devam ettirilen Dulkadir Beyliği, Safevilerin ortaya

⁷³⁸ R. Yinanç, Dulkadir Beyliği, s. 95.

⁷³⁹ R. Yinanç, Dulkadir Beyliği, s. 95; Ağalarlı, s. 129.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

çıkışı ve Akkoyunluların zayıflamasıyla, güneydoğuda hâkimiyet kurmaya çalışmış, ancak görüldüğü gibi bunda başarılı olamamıştır. Alaüddevle Bey, Memlûk, Osmanlı ve Safevi devletleri arasında denge politikası takip ederek beyliğini sürdürmek istemiş, ama Osmanlılara karşı yürüttüğü ikiyezlü politika onun sonunu hazırlamıştır.⁷⁴⁰

Şah İsmail'in ortaya çıkışı ile birlikte, Dulkadir arazisinde yaşayan birçok Şii Türkmen topluluğu Şah'ın hizmetine katılmışlar ve Safevi Devleti'nde önemli mevkilerde bulunmuşlardır. Ayrıca yukarıda zikredildiği gibi Dulkadir ailesinden şehzadeler de Şah'ın hizmetinde görev yapmışlardı.⁷⁴¹

4.14. Osmanlıların Dulkadir Beyliği'ni Hâkimiyet Altına Alması

1512'de Yavuz Sultan Selim'in tahta geçmesi doğuda büyük değişimlerin habercisiydi. Yavuz, Safevilerin Anadolu'da uyguladıkları siyasi ve mezhebi propagandaya sessiz kalacak değildi. Yine Memlûkların Osmanlılara karşı düşmanca politikalarının da cezasız kalmayacağı belliydi. Memlûkların küçük ortağı Dulkadirliiler de Osmanlılara karşı oluşan ittifaklara destek olmaktan geri kalmıyordu. Yavuz'un ağabeyi Şehzade Ahmet ile Bursa Yenişehir'de yaptığı savaş sırasında Dulkadir kuvvetleri karşısındaydı. Yavuz, Ahmet'i mağlup ederek taraftarlarını ve yardımcılarını hezimete uğratmıştı.⁷⁴² Ahmet, yakalanıp Türk usulüne göre yayının kirişi ile boğularak öldürülmüştü. Bu olay da Yavuz'un Dulkadirliilere karşı husumetinin artmasına neden olmuştu.

Safeviler ile mücadelesi neticesinde oldukça güç kaybetmesine rağmen, Ustaclu Muhammed'in Malatya'ya kadar uzanan seferini Alaüddevle durdurmuştu. Safeviler Dulkadirliileri takip etmeleri sırasında Memlûk topraklarına da girmişlerdi. Bu sırada Osmanlı ile savaşmaya hazırlanan Şah İsmail, Memlûkleri karşısına almamak için onlardan özür diledi. Alaüddevle Bey ise Şah İsmail ile bir dostluk anlaşması yaptı. Bu anlaşmaya Memlûkler de katılmıştı.⁷⁴³ Bu yüzden Yavuz, dedesi Alaüddevle'yi Şah İsmail üzerine sefere çağırdığı halde iştirak etmemişti. Ayrıca o, Yavuz tahta çıktığında onu tebrik de etmemişti.

Alaüddevle Bey, Şah İsmail ile Yavuz arasındaki Çaldıran Savaşı sırasında Osmanlılara yardım etmediği gibi Osmanlı ordusunun

⁷⁴⁰ Carl Brockelmann, *İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi*, çev. Neşet Çağatay, Ankara 1992, s. 238.

⁷⁴¹ Sümer, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu*, s. 1-14.

⁷⁴² Allouche, s. 108.

⁷⁴³ Palmira Brummett, Memlûklerin, sünni dünyada *sapkın bir inanca sahip olmakla* suçlanan Şah İsmail'e karşı Osmanlılardan mühimmat ihtiyacı için yardım istediğini ve Şah İsmail'in de Venediklilere benzer taleplerle başvurduğunu Venedik konsolos raporlarına dayanarak ortaya koymaktadır. Bu durum, kanaatimizce Memlûklerin de tehdit algısına göre farklı devletlerle iş birliği arayışına girdiğini göstermektedir. Detaylı bilgi için bkz: Brummett, *Osmanlı Deniz Gücü*, s. 66 vd.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

artçı birliklerine vurarak ordunun iaşelerine el koymuştu. Bundan dolayı Yavuz Çaldıran dönüşü dedesi⁷⁴⁴ Alaüddevle'nin işini bitirmeye karar verdi. Çaldıran Seferi sonunda Amasya'ya dönen Yavuz, yanında bulunan Alaüddevle'nin yeğeni Şehsüvaroğlu Ali Bey'i Kayseri sancak beyliğine atadığı gibi, ondan Dulkadirlielerin elinde bulunan Yozgat (Bozok) tarafını da ele geçirmesini talep etti. Ali Bey derhal Kayseri'ye gelerek burayı aldığı gibi, Bozok tarafını da ele geçirdi. Yavuz, Alaüddevle'yi koruyan Memlûk sultanına meydan okuyordu. Alaüddevle ise Sultan Kansu Gavri'ye başvurarak Osmanlılara karşı yardım istedi. Yavuz, Memlûk sultanından Ali Bey'in Dulkadir beyi olarak tanınmasını istedi. Ancak Memlûk sultanı daha önce Ali Bey'in babası Şehsüvar'ın Kahire'de asıldığını bildiği için onun oğlunun Dulkadir beyi olmasına karşı çıktı. Memlûk sultanı Dulkadir Beyliği'nin artık Osmanlıların eline geçeceğini tahmin ederek beylik üzerinde bir takım haklar talep etti. Ancak Yavuz buna sert cevap verip, Mısır'ı dahi alacağını îmâ etti.⁷⁴⁵

1515'te Dulkadir Beyliği'ne son vermek isteyen Yavuz, haziran ayında harekete geçti. Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa'yı 30.000 askerle Elbistan'a gönderdi. 1507'de Şah İsmail'in başkent Elbistan'ı yakıp yıkmasından sonra Maraş'ı beyliğinin merkezi seçen Alaüddevle bölgeye gelerek Osmanlı ordusunu durdurmaya kalkıştı. Yavuz Kayseri İncesu'ya gelmişti. Osmanlı donanması da Memlûklerin Dulkadirli beyine yardımını engellemek için Akdeniz'e açılmıştı. Elbistan üzerinden ilerleyen Osmanlı ordusu Dulkadir Beyliği güçlerini Göksun tarafına doğru sürmüştü. Alaüddevle Ördekli mevkiinde savaşı göze aldı.

Göksun ile Afşin arasında hala aynı isimle anılan Ördekli köyünde 13 Haziran 1515'te Sinan Paşa ve Ali Bey komutasındaki Osmanlı ordusu Alaüddevle kuvvetlerini darmadağın etti.⁷⁴⁶

Savaşı kaybeden Alaüddevle Çiçin Bel'inden aşarak her zaman çekildiği Turnadağ'ına çıktı. Yanında ailesi ve çocukları da vardı. Osmanlı ordusu Alaüddevle'yi takip ederek Turnadağ eteklerinde savaşa devam etti. Burada yapılan savaşı kaybeden Alaüddevle öldürüldü. Alaüddevle'nin öldürülüşü ile ilgili farklı rivayetler vardır. Osmanlı askerleri tarafından başı kesilen Alaüddevle'nin yanında bir

⁷⁴⁴ Yavuz Sultan Selim'in annesi, Alaüddevle Bey'in kızı olan Ayşe Hatun olup Yavuz'un Trabzon sancak beyliği sırasında orada vefat etmiştir. Mezarı Trabzon'dadır. Dulkadir ailesinin başka hanedanlarla yaptıkları evliliklerle ilgili bkz., İlyas Gökhan, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, Ankara 2011, s. 231.

⁷⁴⁵ Yavuz Sultan Selim'in cevabı: "Kılıçla aldığım yerleri kılıçla teslim ederim" şeklinde olmuştur. Bkz., R. Yinanç, Dulkadir Beyliği, s. 101; Stanley Lane-Poole, *History of Egypt In The Middle Ages*, London 1910, s. 352-353.

⁷⁴⁶ Bölge dengeleri üzerinde çok derin tesirler bırakan bu olayla ilgili olarak bkz., Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 273; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 173; Brockelmann, s. 238; Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, s. 85; Yiğit, *Memlûkler*, s. 127; Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 163; Kaya, s. 167.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

oğlu ve otuz kadar da adamı vardı. Bu başlar önce Yavuz'a takdim edilmiş bilâhere korku vermek için bunlardan beş tanesi balmumu ile doldurulmuş tenekelerin içine sokularak Mısır'a götürülmüş, Memlûk Sultanı Kansu Gavri'nin önüne atılmıştır. Buna duruma Memlûk sultanı "*bunlar kefare başı mı ki bana gönderildi*" diyerek hiddetlenmiştir. Alaüddevle'nin başı Mısır'da Kahire mezarlığına defnedilirken, gövdesi de öldürüldüğü Andırın Çuhadarlı Köyü'nde Gökçeli (Gökçebel) denilen mevkide Kala Kısığı denilen yere defnedilmiş olup günümüzde Padişah mezarlığı olarak bilinmektedir. Ancak onun Maraş Ulu Camisi'nin kible tarafında bulunan haziresine (şimdi park) defnedildiği rivayeti de vardır. Ayrıca Elbistan Ulu Camisi haziresinde de bir Alaüddevle mezarı bulunmaktadır. Ancak bizim görüşümüz devleti yıkılmış, adamları öldürülmüş ve başı gövdesinden ayrılmış bir beyin 60-70 kilometre uzaktan cesedinin Maraş'a getirilmesi fikrimizce imkânsız görünmektedir⁷⁴⁷. Ayrıca Maraş'ta Aladan denilen tepe üzerinde de Alaüddevle'nin başı için yapılmış bir makam vardır. Maraş ve Elbistan başta olmak üzere Diyarbakır'dan Kırşehir ve Yozgat'a, Hassa ve Kadirli'den Harput'a kadar topraklara hâkim olan Dulkadir Beyliği'nin son beyi Alaüddevle Bozkurt Bey, 1515'de Osmanlı Sultanı Yavuz'un gönderdiği Sinan Paşa komutasındaki ordu ile önce Gökşun'da Ördekli mevkiinde sonrada Andırın sınırlarında Turnadağ ile Çığışar Dağı'nda yaptığı savaşları kaybederek kaçtı. Andırın'ın Çuhadar köyü yakınlarına sığındı. Burada Çingilli oğlu adlı bir çoban tarafından hıyanetle, Osmanlılara ihbar edilerek kafası kesildi. Bu çobanın onu saklamak bahanesiyle götürürken, Osmanlıların eline geçmemek için Alaüddevle'nin isteği ile kendisini öldürttüğüne dair bir rivayet anlatılsa da bunun doğru olması mümkün görünmemektedir.

Rivayete göre Alaüddevle kendisini ihbar eden çobana beddua etmiş ve onun neslinden gelenler iflah olmamıştır. Alaüddevle'nin gövdesinin Elbistan veya Maraş Ulu Camiinin hazirelerine (mezarlığı) defnedildiği iddiası doğru değildir.

Alaüddevle birçok hayır hasenat yapan ve otuzdan fazla cami, medrese, zaviye gibi eserlerin bânisi olan bir beydi. Alaüddevle tebaasına adaletli davranması ile de meşhur olmuştu. Onun hazırladığı cezâ kanunnamesi Osmanlıların Maraş'ı fethetmesinden sonra da korunup Osmanlı Kanunnamelerine Alaüddevle Kanunnamesi olarak geçmiş ve yeni ilavelerle Dulkadir Kanunnamesi'ne kaynaklık etmiştir. Maraş'ta Alaüddevle adaleti ve kanunu diye söylenip gelen sözler vardır. Maraşlılar Alaüddevle'yi bir velî insan olarak bilmektedirler. Bundan dolayı

⁷⁴⁷ Alaüddevle Bey de dahil olmak üzere bazı Dulkadir Beyleri'nin mezarlarının Şah İsmail tarafından tahrip edildiği için yerlerinin tam olarak bilinmediği ile ilgili bir değerlendirme için bkz., İlyas Gökhan-E. Kasım Bal, *Osmanlı Dönemi Maraş'ın İdari Tarihinde Dulkadirli ve Bayezidli İdareciler (1700-1850)*, İstanbul 2013, s. 39, 1 no'lu dipnot.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Alaüddevle Maraş'ta çok sevilmektedir. Söz konusu mezarlar onun makamı olmalıdır.

4.14.1. Ali Bey Dönemi (1515-1522)

Alaüddevle'den sonra Ali Bey'in Haziran 1515 tarihinde Dulkadirli tahtına çıkması ile beyliğin üzerindeki Memlûk nüfuzuna son verilmiş ve Yavuz adına hutbe okutularak Osmanlı hâkimiyeti tesis edilmiştir. Şehsuvar'ın Kahire'de asılmasından sonra oğlu Ali Bey, Osmanlı Padişahı II. Bayezid'in yanına sığınmış ve Yavuz Selim'in tahta çıkışından sonra Trakya'da Çirmen Sancakbeyliği'ne tayin edilmişti. Yavuz Selim'in 1514'te Şah İsmail'e karşı açtığı savaşa katılan, Osmanlı ordusunda keşif ve öncü kuvvetleri komutanı olarak görev yaptı. Çaldıran Savaşı öncesi ve savaş sırasında Osmanlılara yararlı hizmetlerde bulundu. Çaldıran zaferinin kazanılmasında büyük rolü olan Ali Bey, Osmanlı kuvvetlerinin öncü birliklerinin komutanı olarak görev yapmıştı. Ali Bey'in yaptığı bu hizmetlere karşılık Yavuz ona 3000 Flori para ile Hersek Ahmet Paşa'nın hazineye intikal eden kılıcını da hediye edilmişti. Ayrıca Dulkadir Ülkesi de Ali beye vaat edilmişti.

1515'de Dulkadir Beyi Alaüddevle'nin Turnadağ Savaşı'nda mağlup edilmesi ve öldürülmesinden sonra Yavuz, Şehsuvaroğlu Ali Bey'i Dulkadir Beyliği'nin başına getirdi. Kendisine karşı çıkan amcazadesi Şahrüh Bey ve diğerlerini bertaraf eden Ali Bey kolayca Dulkadir tahtına oturdu. Ali Bey her fırsatta Osmanlılara yardım etti. Bıyıklı Mehmet Paşa'nın Diyarbakır Seferi'ne 2000 kişi göndererek, Safevilerin Komutanı Karahan'ın mağlup edilmesinde önemli rol oynadı. Ali Bey güney komşusu Memlûklerle de iyi geçinmenin yollarını aramaktaydı. Osmanlıların Alaüddevle'yi ortadan kaldırmasından memnun olmayan Memlûk Sultanı Kansu Gavri bunu protesto etmişti. Ali Bey Kansu Gavri'ye elçi göndererek onunla dostluk kurmak istemişti.

Ancak oradan menfi ya da müspet bir cevap alamamıştı. Bu sırada Alaüddevle'nin kardeşi Abdürrezzak ve oğlu Memlûklere sığınmıştı. Yavuz'un Şah İsmail üzerine yeni bir sefer hazırlığına başladığı bildirilince, Kansu Gavri'de savaşa hazırlanmıştı. Memlûk Sultanı Abdürrezzak'a yardım ederek para verdi ve onu Dulkadir Beyliği'ni ele geçirmeye teşvik etti. Asi Dulkadir güçleri Türkmenlerden de aldıkları destekle Dulkadir ülkesine doğru yürürken, Kansu Gavri de ordusuyla Suriye'ye gelmişti. Buradan Halep'e gelen Kansu Gavri, Osmanlı Sultanı Yavuz'un Şah İsmail üzerine yürümesi halinde Abdürrezzak'a yardım ederek onu Dulkadir ülkesine gönderecekti. Ancak Yavuz'un gerçek niyeti Memlûklerdi. Yavuz Kansu Gavri'ye oyalayıcı haberler göndererek, Elbistan'a geldi. Burada Yavuz'a katılan Şehsuvaroğlu Ali Bey, Antep tarafına ilerleyen Osmanlı ordusuna kılavuzluk yaptı. Bunu haber alan Kansu Gavri Dulkadirli Abdürrezzak'ı Dulkadir Beyi atayarak 5000 kişi ile Antep tarafına gönderdi.

Ali Bey de Osmanlıların öncü kuvvetleriyle Suriye'ye doğru hareket etti. Memlûk ordusu ile Osmanlı ordusu 24 Ağustos 1516'da

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Mercidabık'ta karşılaştılar. Savaşta askerleri ile Memlûk ordusunda bulunan Dulkadir güçlerine yüklenen Ali Bey, Şahrüh Bey'in oğlu Melik Arslan'ı öldürdü. Osmanlıların galibiyeti ile sona eren Mercidabık Savaşı'ndan sonra, Yavuz Suriye'ye doğru ilerlerken Ali Bey de onunlaydı. Yavuz'un Suriye'den İstanbul'a dönme isteğine Ali Bey şiddetle karşı çıkarak onu Kahire'ye yürümeye teşvik etti. Osmanlı ordusunun öncü birlikleri ile Ali Bey Gazze üzerinden Bilbis'e girdi. Ridaniye önlerinde Tomanbay'ın ordusu ile Yavuz'un ordusunun savaşında aktif rol oynayan Ali Bey, savaşın kazanılmasında etkili oldu. Şöyle ki; Osmanlı komutanları doğrudan Memlûk ordusu üzerine hücumu savunurken Ali Bey, Mukattam Dağı yönünden gidilerek Mısır ordusunun arkadan çevrilmesi fikrini ileri sürdü. Yavuz onun fikrini kabul etti. Ridâniye zaferinden⁷⁴⁸ sonra Kahire'de sokak çatışmalarına bizzat katılan Ali Bey büyük yararlıklar gösterdi. Esir edilen son Memlûk Sultanı Tomanbay ona teslim edildi. Tomanbay'ı babası Şehsüvar'ın asıldığı Babü'z-Züveyle'de asan Ali Bey böylece intikamını almış oldu.⁷⁴⁹

Mısır Seferi sonrası Yavuz İstanbul'a dönünce Ali Bey de beyliğinin merkezi Elbistan'a döndü. Ali Bey, Şah İsmail'e karşı gönderilen Osmanlı ordusuna iâşe desteğinde bulundu. Bozok Türkmenlerinden olan Celal, Şah Veli unvanıyla Tokat'ın Turhal Kazası'nda büyük bir ayaklanma başlattı.⁷⁵⁰ Başlangıçta Celal hem Dulkadir güçlerini hem de Osmanlı askerlerini mağlup etti. Osmanlı komutanı Şadi Paşa'yı yenen ve Dulkadirlilerden de Zünnun'u öldüren Celal'in şöhreti arttı. Yavuz Rumeli Beylerbeyi Ferhat Paşa'yı Celal'in üstüne gönderdi. Ayrıca Ali Bey'e, Karaman Beylerbeyi Hüsrev Paşa'ya ve Rum Beylerbeyi Şadi Paşa'ya da harekete geçmeleri emrini verdi. Ali Bey, Ferhat Paşa'nın gelmesini beklemeden Celal ve isyancıların üzerine yürüyerek onları ağır bir yenilgiye uğrattı. Ali bey bu mücadelede büyük yararlıklar gösterdi. Yakalanan Celal, Ali Bey tarafından başı kesilerek öldürüldü ve başı Padişah'a gönderildi. Ali Bey'in bu başarısından dolayı Ferhat Paşa onu kıskanarak kin duydu.

Yavuz Selim'in ölümünü fırsat bilip Şam'da ayaklanarak isyan eden Şam Valisi Canberdî Gazali isyanının bastırılmasında da (27 Ocak 1521) Ali Bey'e görev verildi. Ferhat Paşa'ya yardım etme görevi verilen Ali Bey, Dulkadir kuvvetleri ile Canberdî Gazali üzerine yürüdü.

⁷⁴⁸ Claude Cahen, Osmanlı zaferinde, Memlûklerin iyi bir topçu birliği kurmayı ihmal etmesinin önemli rol oynadığını ileri sürer. Bkz., Claude Cahen, *İslamiyet I. Kitap*, İstanbul 2000, s. 310.

⁷⁴⁹ Tomanbay'ın asılması konusunda Yavuz Sultan Selim'in yaşadığı kararsızlık ve nedenleri ile ilgili olarak bakınız: Clot, *Memlûklerin Mısır'ı*, s. 153; Tekindağ, "Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış", s. 36; İsmet Miroğlu, "Yavuz Selim Devri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 10, İstanbul 1992, s. 309.

⁷⁵⁰ Bu ve benzeri isyan hareketlerinin toplumsal nedenleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, Ankara 1971, C. 2., s. 386-400.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Şam'dan Halep'e gelen Canberdî 20.000 kişi ile şehri kuşattı. Şehsüvaroğlu Ali Bey, Ferhat Paşa'nın gelmesini beklemeden Canberdî tarafından kuşatılan Halep Valisi Karaca Bey'e yardıma koştu. Ali Bey Canberdî kuvvetlerini dağıtınca isyancı vali Şam'a kaçtı. Bu arada bölgeye yetişen Ferhat Paşa Ali Bey ile birlikte Canberdî üzerine yürüdüler. Şam yakınlarında Mastaba'da sıkıştırılan Canberdî yapılan savaşta öldürüldü⁷⁵¹. İsyanın bastırılmasından sonra Ali Bey memleketi Maraş'a dönerken, Ferhat Paşa Kayseri'ye dönmüştü. Ali Bey'in gösterdiği başarılar Ferhat Paşa'nın ona karşı kinini gittikçe artırmıştı. 1521'de Kanuni'nin Belgrad Seferi sırasında Ali Bey'e Osmanlıların doğu sınırlarını koruma görevi verildi. Ali Bey başarıyla bu işin de üstesinden geldi.

Ali Bey Osmanlılara tabi bir beyliğin hükümdarı gibi hareket etmekteydi. Ancak Osmanlılar onu bir sancak beyi olarak görmekteydiler. Bu durumda iki başlılık ortaya çıkmıştı. Dulkadir ülkesinden Ali Bey'in tebaası olan bazı şahıslar onun kendilerine baskı ve zulüm uyguladığını iddia etti. Ali Bey ve maiyetini Artukova'da büyük bir ilgi ile karşılayan Ferhat Paşa ona bir ziyafet hazırlattı. Ferhat Paşa, ziyafet sonrası Ali Bey ile birlikte iki oğlunu katletti⁷⁵². Ali Bey'in başı kesilerek Rodos Seferi'ne çıkan Kanuni'ye ulaştırıldı.

Osmanlı Devleti'ne canı gönülden hizmet etmiş olan Ali Bey'in katledilmesi Dulkadir ülkesinde derin bir hüzne sebep oldu. Bundan dolayı Anadolu'da "*Osmanlı yiğit basandır*" sözü ortaya çıktı. Ali Bey'in öldürülmesinin gerçek sebebi şudur: Osmanlı, toprakları içinde bağımsız ya da başına buyruk bir devletin yaşamasına izin vermezdi. Bu nedenle Dulkadir Beyliği 1522'de kesin olarak Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır.

4.14.2. Osmanlı Döneminde Dulkadir Ailesi

Siyasi tarih kısmında da görüldüğü üzere Dulkadirliiler geniş bir aileydi. Göçebe bir Türkmen devleti olmaları hasebiyle hem beyliğe tabi olan Türkmenler hem de bey ailesi arasında nüfus artışının yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Dulkadir Beyliği arazisinin ekseriyeti platolardan oluşmaktaydı. Hayvancılık ve tarımın yaygın olduğu ülkede sürekli savaşçı gençlere ihtiyaç vardı. Başta Dulkadir beyleri olmak üzere Türkmenler arasında çok evliliğin yaygın olduğunu söyleyebiliriz. Bundan dolayı Dulkadir ailesi çok kalabalıktı. Mesela Süleyman Bey'in kaynakların ima ettiğine göre kız ve erkek olmak üzere yüzden fazla çocuğu olmuştu. Aynı anda Sarayında kırktan fazla beşik sallandığı yazılmaktadır. Bunların büyük bir kısmı Memlûk, Osmanlı ve Safevilerle yapılan savaşlarda hayatlarını kaybetmelerine rağmen geri kalanlar da beyliğin yıkılmasından sonra da varlıklarını sürdürmüşlerdi.

⁷⁵¹Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 308.

⁷⁵²Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, s. 88; M. Çetin Varlık, "Dulkadir Oğulları Beyliği", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 10, İstanbul 1992, s. 111.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1522'de Artukova'da Şehsüvaroğlu Ali Bey ve başta oğlu Sarı Arslan Şah olmak üzere beş oğlu ve maiyetiyle birlikte katledilmiştir. Osmanlı tarihi kaynaklarının bazılarında Zulkadiriye hanedanının sona erdiği belirtilse de hanedanın diğer üyelerinden aile günümüze kadar intikal etmiştir. Alaüddevle Bey'in oğullarından Şahruh ve Süleyman Bey'in neslinden gelenler Maraş ve Yozgat'ta varlıklarını devam ettirmişlerdir.

Yavuz Sultan Selim'in Doğubayezid'den getirip Maraş'ta çavuşbaşılık verdiği İskender Bey ailesi Bayezidlilerle Dulkadir ailesi arasındaki mücadele erken dönemde başlayıp Kırım Harbi'ne kadar devam etmiştir. Maraş'ın güney ve güney doğusuna hâkim olan Dulkadir ailesi ile batı ve kuzey batısına hâkim olan Bayezid ailesi arasında nüfuz mücadelesi devam edip gitmiştir. Maraş'ın bu iki büyük ailesi arasında Kanlıdere sınır olmuştur⁷⁵³. İki aile ve taraftarları arasında bu derenin kenarında çatışmalar hiç eksik olmamıştır. Bundan dolayı da buraya Kanlıdere ve üzerinde bulunan Köprüye de Kanlı köprü denmiştir.⁷⁵⁴

Alaüddevle'nin Diyarbakır ve çevresinde Akkoyunluları kurtarmak ve Safevileri bölgeden çıkarmak amacıyla yaptığı mücadelede oğullarından Sarı Kaplan, Erdivane, Şahruh ve Ahmet'i kaybetmişti. Diyarbakır'da Safeviler tarafından öldürülen Şahruh Bey'in oğlu Mehmet ve Ali ise esir edilip Şah İsmail'in yanına yollanmıştı. Uzun yıllar İranlıların yanında kalan bu şehzadeler Kanuni zamanında 1535'te Irak-ı Seferi'nde Sultaniye şehrinde Osmanlıların hizmetine girmiş olup Muhammed Bey'e Erzurum Ali Bey'e de Çemişkezek sancakları verilmiştir. Ali Bey'e daha sonra Pasin ve Harput sancakları da verildi. Bir süre sonra Kars sancağı da onun uhdesine verildiyse de burada Safevilerle yaptığı savaşta yenilmiş ve bir müddet sonra vefat etmiştir. Muhammed Bey ise üzerine İranlıların gelmesi nedeniyle Rumeli'ye tayin olunmuş ve kendisine Niğbolu ve Köstendil sancakları tevcih edilmiştir. Kendisi Kazanlı kasabasında oturmuş olup 1570'de vefat etmiştir. Onun ölümü ile sancakları oğlu Karahan Bey'e verilmiştir. Onan sonra da onun oğlu Alâeddin Bey mutasarrıf olmuştur. Alaüddevle Bey'in Abdurrezzak adlı kardeşi çocukları ile birlikte esir edilerek 1515'te İstanbul'a götürülmüştü. Bir ara Köstentil Sancak beyliğine getirildi.⁷⁵⁵

⁷⁵³ Kanlıdere adından yola çıkarak Maraş tarihine ışık tutan edebî bir değerlendirme için bkz., İsmail Habib Sevük, "Maraş ve Maraşlı", *Seyahatname, Şehir Tarih ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş*, haz. Yaşar Alpaslan-Serdar Yakar, Kahramanmaraş 2009, s. 214-219.

⁷⁵⁴ Besim Atalay, Osmanlı Devleti'nin Dulkadir ailesinin nüfuzunu kırarak Maraş ve çevresinde tam hâkimiyet tesis edebilmek için karşılarına bir başka aile çıkardıkları yorumunu yapmaktadır. Bkz., Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, s. 89.

⁷⁵⁵ M. Halil Yinanç, Dulkadiriler (Mortman), Makaleler, s. 354.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Kanuni'nin oğlu Bayezid'in Safevi Şahı Tahmasb'a sığınması ve arkasından Osmanlılara teslim edilerek öldürülmesinden sonra onun adamlarından olduğu zannedilen Dulkadirli Ahmet Bey İran'a giderek şahın teveccühünü kazanmış ve İran'daki Dulkadir oymağının içine yerleşmiştir.

1751-52'de Dulkadir ailesinden Mahmut Bey, Kilis malikânesi uhdesinde olan Rışvanzade Süleyman Paşa'ya vekâleten buraya gönderilse de üç ay sonra görevini bırakarak Maraş'a dönmüştür. Yine Kanuni döneminde Dulkadirlilerden Haydar Paşa 1557'de Bozok ve Maraş Beylerbeyi yapmış olup 1560-61'de vefat etmiştir.⁷⁵⁶

1690'larda Dulkadiroğlu Seyyid Mustafa Bey'in adı kaynaklarda geçmektedir. Ailenin ileri gelenlerinden olan Mustafa Bey, Maraş'ta zeamet sahibi olarak geçmektedir. Belgelere yansıdığı kadarıyla adı halktan rüşvet karşılığı bazı işlere aracılık yapmıştır. 1703'te alaybeyi görevine getirilmiştir. Üç defa bu göreve atanmıştır. Eski alaybeyi ile giriştiği yanlış işlerden dolayı görevden alınmıştır. 1712'de alaybeylikten azledilmiştir. 1724'te Dulkadiroğlu Mustafa Bey, Revan Eyaletiindeki Zebil (Erdebil) sancağına muhafız olarak tayin edilmiştir.⁷⁵⁷ 1720'de Dulkadiroğlu Mustafa Bey ile Bayezidoğlu Mehmet Bey arasında alaybeyliği yüzünden bir rekabetin yaşandığı görülmektedir. Bu tarihte Bayezidoğlu Mehmet Bey alaybeylikten azledilerek Dulkadiroğlu Mustafa Bey bu göreve getirilmiştir. Maraş alaybeyliği bu iki zat arasında sürekli el değiştirmektedir.⁷⁵⁸

XVIII. yüzyılın sonlarında Dulkadir ailesinin Maraş'ta nüfuzlarının tekrar arttığını hatta Bayezidlilerin önüne geçtiğini söyleyebiliriz. Ailenin ileri gelenlerinden Ömer Paşa Zulkadir Beylerbeyliği'ne tayin edilmiştir. Zulkadirzade Ömer Paşa'dan önce Maraş mutasarrıflığında Bayazidli Numan Bey bulunmaktaydı. Zulkadirzade Ömer Paşa'nın vezir rütbesiyle Maraş Beylerbeyliği'ne tayin edilmesinden sonra Bayezidli Numan Bey'in oğlu Abdullah Bey de Maraş Beylerbeyliğini ele geçirmek için Ömer Paşa ile mücadeleye girişmiştir. Ancak devlet Abdullah Bey'in taraftarlarının az olması nedeniyle Maraş Beylerbeyliği'nin Ömer Paşa'nın uhdesinde kalmasına müsaade etmiştir.⁷⁵⁹ Eserimizin Osmanlı Tarihi kısmında bu konulara ayrıntılı yer verilecektir.

1788-1789'lu yıllar Osmanlı Devleti'nin hem Avusturya-Macaristan İmparatorluğu hem de Rus Çarlığı ile savaş halinde olduğu yıllardır. Osmanlı Devleti Ömer Paşa'dan emrindeki askerlerle savaşa iştirak etmesini istemiştir. Ancak Ömer Paşa'nın işi ağırdan alması üzerine Bayezidli Abdullah Bey devreye girerek 500 askerle savaşa iştirak

⁷⁵⁶ Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmani*, C. s. 659.

⁷⁵⁷ Hasan Arslan, *17. Yüzyılda Maraş Sancağı*, Kahramanmaraş 2014, s. 149-150.

⁷⁵⁸ İlyas Gökhan-Kasım Bal, İstanbul 2013, s. 44-45.

⁷⁵⁹ Zülkadirzade Ömer Paşa, H. 1200-1201'de (M. 1786-1787) Adana valiliği görevini de yürütmüştür. Bkz., 1967 Maraş İl Yıllığı.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

edeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine Ömer Paşa 1500 askerle savaşa iştirak edeceğini ve ayrıca 30.000 kuruş da devlete yardım edeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine devlet Ömer Paşa'yı Maraş Beylerbeyliği'nde tutma kararı almıştır. Ancak Ömer Paşa verdiği sözü yerine getirmeyerek savaşa gitmemiştir. Bundan dolayı onun vezirlik rütbesi kaldırılarak Maraş Beylerbeyliği'nden azledilmiş ve Kıbrıs'a sürgün kararı alınmıştır. Ancak Ömer Paşa bir yolunu bularak sürgüne gitmemiştir. İstanbul'a ricacılar göndererek affedilmiş ve Maraş beylerbeyliğine geri dönmüştür. Zulkadirzade, Bayezidoğlu Abdullah Paşa'yı da padişahın gözünden düşürmek amacıyla kötümüşdür. Bu sebepten Bayezidoğlu Abdulah Bey, Payas tarafından Küçükaliogullarını da yanına alarak Maraş'a saldırıp, çarşı pazarı yağmalatmıştır.

1796'da Ömer Paşa Antep'te Seyyidler ile Yeniçeriler arasında cereyan eden çatışmaları yatıştırmak amacıyla buraya giderken, Karabıyıklı mevkiinde Kılıçlı Aşireti'ne mensup eşkıyalar tarafından pusuya düşürülerek öldürülmüş, naaşı Maraş'a getirilip Bey Camisi haziresine defnedilmiştir. Ömer Paşa'nın bir suikasta kurban gittiği anlaşılmaktadır. Onun öldürülmesinden sonra davasını güden olmamıştır. Hazirede yapılan araştırmada otuzdan fazla Dulkadir ailesine ait mezar taşının bulunduğu görülmüştür. Ömer Paşa'nın mezarı olduğunu tahmin ettiğimiz taşın yazıları okunamadığından kesin olarak mezarı tespit edilememiştir. Ancak Dulkadir ailesinin büyüklerinden birçok erkek ve kadının isimlerinin mezar taşlarından isimleri okunmaktadır. Bunların bir kısmı 1920'li yıllara ait olup bir kısmı da 1800'li yıllara aittir.

Dulkadir ailesine mensup olan Mustafa Beyzade İbrahim Bey ise 1800'lerin başında şöhret sahibi olmuştur. Ancak 1815'te (H.1230) Halep valisi Cabbarzade Celaladdin Paşa tarafından Antep'te idam edilmiştir. İbrahim Bey'den⁷⁶⁰ sonra onun oğlu Hacı Halil Bey ailenin reisi olarak onlardan kalan vakıfları idare etmiştir. O 1848'de (H.1264) kısa olan Maraş Ulu Camisi'nin minaresini yükseltmiştir. 1851-52 (1268) vefat eden Hacı Halil Bey'in bibisi yani halası Bayezid ailesinden vezir Süleyman Paşa'nın karısı olup Dîvan Kâtibi Kenan Bey'in annesiydi. Hacı Halil Bey'den sonra Dulkadir ailesinden Cumhuriyet döneminde 1948-50 arasında Maraş Belediye reisliği yapan Süleyman Zulkadiroğlu çıkmıştır. Günümüzde ailenin bir kısmı Maraş'ta varlıklarını sürdürmektedirler.

4.15. Dulkadirliilerin Alevi Türkmenlerle İlişkileri

1337-1515 yılları arasında Diyarbakır'dan Kırşehir'e Sivas'tan Antakya'ya kadar uzanan Dulkadir Beyliği hâkimiyeti altındaki topraklarda birçok Türkmen Alevi unsuru yaşamıştır. Dulkadir topraklarında

⁷⁶⁰ 1798-1800 ve 1806-1807 tarihlerinde olmak üzere iki dönem Zülkadriye Eyaleti valiliği yapmıştır. Tespit edilebilmiş olan 1756-1966 tarihleri arasındaki valiler listesi için bkz., *VII-XVI. Asırlarda Maraş Emirleri*, Ed., İlyas Gökhan-Selim Kaya, Kahramanmaraş 2008, s. 217-222. (Ekler Bölümü).

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

yaşayan bu Türkmen Alevilerin beylik yöneticileri ve beylik topraklarında yaşayan Sünnî Türkmenlerle 1500'li yıllara kadar bir sorunları olmamıştır. Ne zamanki Şah İsmail ortaya çıkıp Osmanlılarla Anadolu hâkimiyeti yüzünden siyasi bir kavgaya tutuşmuş, o zaman Dulkadir Beyleri ve Sünnî ahali ile Türkmen aleviler arasında sorunlar başlamıştır.

Dulkadirlilerin yaşadığı topraklar Türkmen Alevilerinin öteden beri yaşadıkları yerlerdi. 1240 Baba İshak isyanının birinci evresi Amasya tarafında Baba İlyas tarafından başlatılmıştı. İkinci evresi onun halifesi Baba İshak tarafından Adıyaman tarafında başlatılıp Maraş ve Elbistan havalisinde gerçekleşmişti. Bu mıntikalarda toplanan isyancılar Sivas üzerinden Amasya'ya intikal etmişti.⁷⁶¹ Hacı Bektaş Veli ve kardeşi Menteş Maraş bölgesinde bir süre yaşamışlardır. Hatta Hacı Bektaş Veli'nin Afşin Ashabü'l-Kehf Mağarasında 40 gün kalarak Erbain çıkardığı rivayet olunmaktadır. Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya Zülkadir topraklarından, Elbistan'dan geçerek gelmiş olan Hacı Bektaş'ın kendisine taç, geyik derisi bir serpuş verdiği İbrahim adlı bir müridi vardı. Bu taç, İbrahim Hacı ile aynı tacı taşıyan Dede Garkın müritleri arasında anlaşmazlık konusu olmuştu. Dede Garkın müritleri geyik derisi serpuşu giyme hakkını korumuşlardır. Bektaşiler ise Elifi tac ve Hüseyinî tacı giydiler. Hacı Bektaş Dulkadir ilinden Bozok ve Üçok'u İbrahim'e bağışlanmıştır. Aslında Hacı Bektaş ve Baba İlyas Horasani köken bakımından aynı tarikten gelmekteydiler.⁷⁶² Yani her ikisinin de şeyhlerinin Dede Garkın olduğu ileri sürülmektedir.⁷⁶³ *Velâyetnamedeki* bilgilere göre Sultan I. Alâeddin Keykubad zamanında Anadolu'ya gelen Dede Garkın Elbistan'a yerleşmiştir. Onun meziyetlerini gören sultan ona 17 köyü vakfetmiştir. Dede Garkın uzun yıllar Elbistan ve çevresinde fikirlerini yaymış ve müritlerini artırmıştır. Elvan Çelebi'nin anlattığına göre Baba İlyas ile Rum'a gidenler de dâhil olmak üzere onun 400 kadar halifesi vardır. Bu bilgilere açıklık getiren Ahmet Yaşar Ocak, Dede Garkın ve Baba İlyas'ın daha önceden bir arada oldukları, Anadolu'ya beraber geldikleri aynı tasavvuf çevresine mensup olduklarını belirtmektedir. Dede Garkın ve Baba İlyas Elbistan'da olup Baba İshak ise Kefersud'daydı. Elbistan ve Kefersud birbirlerine yakın bölgelerdi. Bu şahıslar yaşadıkları bölgelerin yakınlığı sebebiyle bir araya gelmekteydiler. Dede Garkın'ın Elbistan'da günümüzde onun yaşadığı köy Göksun kazasına bağlı olup burada bir zaviyesi vardı. Mezarının da burada olması muhtemeldir. Ancak Anadolu'nun muhtelif yerlerinde Mardin ve Hacı Bektaş kazası ile Mucur arasında kargın köyleri vardır. Alman Seyyah C. Niebuhr 1706'da An-

⁷⁶¹ Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, İstanbul 1996, s. 116.

⁷⁶² Irène Mélikoff, *Hacı Bektaş*, (çev. Turan Alptekin), 2009, s. 73, 119.

⁷⁶³ Mélikoff, s. 72.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

tep yöresinde dolaşan Dede Garkın adlı bir Türkmen boyuna rastladığını belirtmektedir.⁷⁶⁴ Netice olarak hem Baba İlyas hem de Hacı Bektaş Elbistan'da bulunan Dede Garkın'ın yanında bulunmaktaydılar. Dede Garkın'ın ilk halifesi Baba İlyas'tır. Baba İlyas'ın da halifesi Hacı Bektaş'tır.⁷⁶⁵

Anadolu'ya Selçuklulardan önce gelen ve kendilerine Ağaçeri denilen Türkmenler Maraş-Malatya ve Adıyaman taraflarına yerleşmişlerdir. Bu Türkmenlerin Sünni inancından ziyade Şii inancına mensup oldukları bilinen bir gerçektir. Daha çok kırsal kesimde yaşayan, hayvancılıkla ve ağaç işçiliği ile uğraşan bu Türkmenlerin 1253'lerde bölgede büyük bir isyan çıkardıkları anlaşılmaktadır. İsyanın sebebi dini inançlardan daha ziyade bölge başlayan otoritesizlik sebebiyle vergi vermemeye, eşkıyalık faaliyetleri yapmaya ve soygunlara katılmaya başlamalarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Moğolların Anadolu'yu işgali ile Selçukluların yenilmesi ve Anadolu'da bir otorite boşluğu oluşması bu isyanın artmasına neden olmuştur. İsyanıcular Maraş, Elbistan ve Malatya üzerinden geçen kervan yollarını vurmaya, gelip giden ahaliyi soymaya başlamaları üzerine üzerlerine Konya'da ordu gönderilmesi istense de pek etkili olamamışlardır. Hatta Ağaçeri saldırıları sebebiyle Maraş Valisi İmadeddin şehri Ermenilere terk ederek Suriye taraflarına çekilip gitmiştir. Uzun yıllar devam eden Ağaçeri isyanı 1260'da bölgeye gelen İlhanlı ordusu tarafından bastırılmış ve Ağaçerileri Türkmenlerinden birçoğu katledildiği gibi bir kısmı da başka yerlere çekilmişlerdir. Günümüzde Ağaçerilerin devamı olarak Tahtacı Türkmenleri kabul edilmektedir. Ağaçerilerin eski yurtlarında yaşayan ve Alevi olan Türkmenler kendilerinin Ağaçeri olduklarını bilmemektedirler. Kendilerine tahtacı da dememektedirler. Ancak Maraş'ın Tahtalidedeler köyünde yaşayan alevi Türkmenler Ağaçerilerin torunlarıdır. Yine Maraş ile Adana arasındaki Anti Toros dağlarında yaşayan ve hala Ağaç işçiliği yapan fakat sünnileşen Türkmenler de Ağaçerilerin torunlarıdır. Yine Adana, Tarsus, Mersin, Antalya gibi şehirlerimizde yaşayan ve kendilerine Tahtacı Türkmenleri denilen Aleviler de Maraş ve Elbistan tarafından dağılan Ağaçeri Türkmenlerinin torunlarıdır. Bazı araştırmacılar tahtacıları Ağaçerilerin devamı olarak kabul etmese de Faruk Sümer, Zeki Velidi Togan ve Ahmet Yaşar Ocak gibi araştırmacılar aksi görüştedirler. Onlara göre Ağaçerilerin devamı Tahtacılarıdır.⁷⁶⁶

1337'de Elbistan ve Maraş merkez olmak üzere kurulan Dul-kadir topraklarında eski Şii ya da Alevi dediğimiz Türkmen unsurları yaşamaktaydılar. Hacı Bektaş Veli'nin şeyhi olan Dede Garkın Maraş'ın Göksun kazası topraklarında bir müddet bulunmuştur. Hatta Osmanlılar zamanına kadar burada bir Dede Garkın zaviyesi olup müritler

⁷⁶⁴ Ocak, s. 99-100.

⁷⁶⁵ Ocak, s. 100.

⁷⁶⁶ Ocak, s. 118.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Maraş tahrir defterlerinde bu kayıtlıdır.

Moğol baskısı sonrası Türkistan ve Horasan'dan Anadolu'ya akan Ahmet Yesevi müritleri, diğer mutasavvıflar ve düşünürler Anadolu Selçuklu ülkesinin muhtelif yerlerine yerleştiler. Bunlar geldikleri memleketlerini fikir, kültür ve düşüncelerini etrafa yaymaya başladılar. Bunlardan bazılarını söyleyecek olursak Mevlana ve Babası Bahaeddin Veled Konya'ya, Şeyyid Burhaneddin Tirmizî Kayseri'ye, Ahi Evren Kayseri'ye, Dede Garkın Elbistan'a ve onun halifesi olduğu iddia edilen Baba İlyas el-Horasanî Amasya'ya yine Dede Garkın'ın halifesi olan Hacı Bektaş Veli ise Elbistan üzerinden Sulucakarahöyük'e intikal etmişlerdir.⁷⁶⁷ Daha önce de zikrettiğimiz gibi 1240 Babaî isyanı bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü Selçuklu Sultanları bu savaşa bir vesileyle iştirak eden, akrabası savaşa katılan, ya da şeyhi, halifesi ve müridi savaşta Babai tarafında yer alan yani sultanın ordusunun karşısında olan kitlelere iyi gözle bakmamıştır. İşte hacı Bektaş veli Selçuklulara karşı savaşa katılmasa da kardeşi Menteş çarpışmalarda ölmüştü. Bu sebeple Selçuklular için de Hacı Bektaş Veli şüpheli bir kişi haline gelmişti. Bundan dolayı göz ününden uzak bir yer olan Sulucakarahöyük'e gelip yerleşmişti.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi 1337'de kurulan Dulkadir Beyliği topraklarında yaşayan Ağaçeri Türkmen kalıntıları, Babaî isyanı artıkları, Dede Garkın müritleri ve Hacı Bektaş'ın mensup olduğu Bektaşlı oymağına mensup birçok Türkmen unsuru barınmaktaydı. Hatta Dulkadirli'lere tabi olan Bektaşlı Oymağı beylik içinde en etkin olan oymaklardan biriydi. Bektaşlılar Aksaray, Niğde ve Bozok taraflarına yayılmışlardı.

Burada şöyle bir değerlendirme yapmak istiyorum. Türkistan ve Horasan'dan Moğolların önünden kaçarak Anadolu'ya gelen düşünürler, Selçuklularla kavgalı olunca kovuşturmaya uğramışlardır. Selçukluların yıkılma sürecinde beyliklerin yanında yer almışlardır. Osmanlı Devletinin kuruluşunda büyük rol oynayan Şeyh Edebalî de bu düşünürlerdendi. Geyikli Baba, Abdal Musa ve Dede Garkın müritleri Osmanlı beyliğinin kuruluşunda büyük fayda sağlamışlardır. Bu kişiler Sünni mezhebin dışında Şiiliğe meyilli, Aleviliğe eğilimliydiler.

Maraş bölgesine daha 1450'lerde Şah İsmail'in dedesi Şeyh Cüneyd'in fikirleri yayılmaya başlamıştı. Erdebil Şeyhlerinde İbrahim'in ölümü üzerine kardeşi Cafer yerini alsa da oğlu Şeyh Cüneyd, Şiilik ve Râfizilik fikirlerini ortaya atmış ve bu yüzden de amcası Cafer ile anlaşmazlığa düşmüştü. Azerbaycan'da tutunamayan Şeyh Cüneyd Doğu Anadolu bölgesine gelerek Türkmenler arasında fikirlerini yaymaya çalıştı. Anadolu'ya gönderdiği adamları vasıtasıyla fikirlerini yaymaya çalıştı. Kısa süre içinde etrafında önemli bir kitle toplandı. Bir

⁷⁶⁷ Mélikoff, s. 72.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

yandan amcası Cafer'in diğer yandan bölgeye hâkim olan Karakoyunlu Devleti'nin yöneticilerinin baskısı Sivas'a gelen Şeyh Cüneyd II. Murat'a haber göndererek Osmanlı ülkesine yerleşmek istediğini bildirmişti. Ancak ret cevabı alınca Karamanoğullarına iltica etmişti. Bir süre sonra burada da anlaşmayan Şeyh Cüneyd Varsak Türkmenlerinin yaşadığı Taşeli (İçel) tarafına gitmiş ve onları kendisine bağlamıştı. Karamanoğlu İbrahim Bey onun amacının sufilik olmadığını anlayınca yakalanması için adam göndermişti. Bunun üzerine Şeyh Cüneyd Ramazanoğlu ülkesi Adana'dan takibata uğramadan geçerek Amanos dağlarının Ersuz (Arsuz) dağında bir kaleyi ele geçirerek tamir etmiş ve oraya yerleşmişti. Burada müritlerini Maraş, Kilis, Antep ve Hârim tarafına göndererek propogandalara başladı. Bilhassa Amik ovasında yaşayan Türkmenlere adam göndererek onlar arasında fikirlerini yaymıştı. Bu ovada oturan ve çoğunluğu Dulkadir Beyliğine bağlı Türkmenleri kendi tarafına çekmişti. Şeyh Cüneyd'in bölgedeki gezileri ile pek çok Türkmen unsuru ona tabi olmuştu. Bu durumu haber alan Memluk Sultanı Çakmakşeyh Cüneyd'i bölgeden sürmek için adam gönderdi. Adamları Memluklar tarafından dağıtılan Şeyh Cüneyd buradan kaçarak Doğu Anadolu bölgesine çekildi.⁷⁶⁸ Daha Şah İsmail galesi çıkmadan öncesi dedesi Şeyh Cüneyd'in fikirleri Maraş bölgesinde bilhassa da Dulkadir Türkmenleri arasında yayılmıştı.

Bunlar 1500'lere kadar Osmanlı'ya büyük bir şekilde sempati duymuşlar ve yardımcı olmaya başlamışlardır. Ancak medrese sisteminden çıkan ilmiye sınıfının bu insanlara karşı ön yargılı olmaları onların düşüncelerine daha yakın olan Şah İsmail tarafında yer almalarına neden olmuşlardır. Yüzyıllar boyunca Osmanlılar Bektaşiliği destekleyerek Sünni mezhep dışındaki bu insanları kontrol etmeye çalışmışlardır. Bektaşiler 1826 Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından sonra meşrutiyetlerini kaybetmişlerdir. Osmanlıya ön yargılı olan Bektaşiler, Alevi dedeleri bu defa yeni kurulan Cumhuriyete dört elle sarılmışlardır.

4.15.1. Dulkadir Beylerinin Bektaşilikle İlişkisi

Dulkadirliiler topraklarında yaşayan Bektaşileri, Babaileri ve diğer Alevi mensuplarına ayrımcı davranmamışlardır. Bu durum 1500'lere kadar devam etmiştir. Osmanlı, Memluk ve Safevi toprakları arasında kalan Dulkadir Beyliği her üç güçlü devlet ile iyi ilişkiler içinde olmak istemiştir. XV. yüzyılın sonlarına kadar Memluklara tabi olan beylik Şehsüvar Bey zamanında Osmanlılara yönelmiştir. Şehsüvar bey Memluklardan yüz çevirip Osmanlılara yönelince bunu hayatıyla ödemiştir. Onun yerine alan Alaüddevle Bey (1479-1515) Osmanlıların desteğiyle bey olmasına rağmen daha sonra Memluklara bağlanmıştır. Memluklar tarafından öldürülen Şehsüvar'ın oğlu Ali

⁷⁶⁸ Mükrimin Halil Yinanç, "Cüneyd b. İbrahim", *Makaleler*, Ankara 2017, s. 256-257.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Bey ise Osmanlılara sığınmış ve onların hizmetine girmiştir. Alaüddevle Bey 1500'lerden sonra ortaya çıkan Şah İsmail ile iyi geçinmeye çalışmıştır. Sünni Şii ayırımı yapmadan kızı Benli Hatun'u Şah İsmail'e nişanlamıştır. Osmanlılar ile Şah İsmail arasındaki mücadelede tarafsız kalmayı düşünse de Osmanlı ordusunun ihtiyat birliklerine saldırarak iase ve mühimmatına el koymuştur. Alaüddevle'nin Şah İsmail ile bir problemi ancak Sünni din adamlarının karışması ile Alevi olduğu gerekçesiyle Şah İsmail'i damat edinmekten vaz geçmesiyle işler bozulmuştur. 1507'de Şah İsmail Dulkadir topraklarına ciddi bir saldırı gerçekleştirmiştir. Başta onun başkenti Elbistan olmak üzere Dulkadir şehirleri yağmalanmış, ahali katledilmiş, büyük bir yıkım gerçekleştirmiştir. Dulkadir Beyi Alâüddevle, Elbistan'ın güneyinde bulunan Şar-dağ'ının yamaçlarına kaçarak canını kurtarabilmiştir.

Alaüddevle'nin bu yenilgisi ile merkezini Elbistan'dan Maraş'a taşıdığını görmekteyiz. Şah İsmail Dulkadir topraklarında büyük bir propaganda yaparak birçok kişinin kendisine katılmalarına neden olmuştur. Şah İsmail'e katılan bu kişilere Kızılbaş denmekteydi. Maraş, Elbistan ve Göksun taraflarında yaşayan zaten Şiiliğe meyilli olan Ağaçeri bakiyeleri, Dede Garkın müritleri ve Bektaşiler toptan Şah'a intikal etmişlerdir. Öyle ki Dulkadir Ülkesinde *"düşünü olan bir genç gerdeğe girmeden Şah'a"* koşmuştur. Maraş ve Elbistan'dan birçok kişi İran'a doğru göç etmişlerdir. Şah İsmail ordusunda Dulkadirli büyük gruplar bulunmaktadır. Bunlar Osmanlıya karşı da uzun süre savaşımlara katılmışlardır. Dulkadir beyi Alaüddevle 1515 Turnadağ savaşı ile Osmanlılar tarafından bozguna uğratılıp kafası kesilip Mısır'a gönderilmiştir. Böylece bu beyliğin hâkimiyetine son verilmiştir.

4.15.2. Balım Sultan Türbesini İnşa Eden Şehsüvaroğlu Ali Bey

Dulkadirliler bir beyliğin ötesinde Diyarbakır'dan Bozok ve Kırşehir'e kadar uzanan sahada yaşayan büyük bir ulustular. Hemen hemen her Oğuz boyunun mensubu Dulkadirliler içinde yaşamaktaydılar. Beyliğin son zamanlarında Alâüddevle'nin oğlu Şahruh Bey Kırşehir'de idareci olarak bulunmuştu. Şehsüvaroğlu, Yavuz Sultan Selim tarafından, amcası Alâüddevle'ye karşı Kayseri sancak beyliğine atanmıştı. 1515'te tüm Dulkadir ülkesi Osmanlılara tabi olmak şartıyla Ali Bey'e verilmişti. Ali Bey Osmanlı ordusuna kılavuzluk yaparak 1516 Mercidabık Savaşı ve 1517'de Ridaniye savaşlarına katılarak Mısır'a yürümüştür. Son Memluk Sultanı Tomanbay yakalandığında, Şehsüvaroğlu Ali Bey'e teslim edilmiş ve onun tarafından Bab-ı Züveyle de idam edilerek babasının intikamı da alınmış oldu.

II. Bayezid Rumeli'den gelen Balım Sultanı 1501'de Hacı Bektaş tekkesi post-nişinine atadı. Malum olduğu üzere Bektaşî tarikatını düzene sokup kurumlaştıran Balım Sultandır. II. Bayezid bu tekkeye büyük önem vermiş, buraya kadar gelip Hacı Bektaş'ın türbesini ziyaret etmiştir. Yine bu türbede oturan Şeyh Hayreddin'e 1488'de Sul-

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

tan Alaeddin Keykubad tarafından inşa ettirilen Han-ı Şarapsalar vakfının idaresini ve Avanos karyesinin malikâne ve divani vergilerini toplama yetkisi vermişti. Aslında Sultanın oğlu Karaman Valisi Şahinşah bunu tahsis etmiş ve sultan da onaylamıştı.⁷⁶⁹ 1516'da ölen Balım Sultan'ın türbesini Şehsüvaroğlu Ali Bey 1519'da yaptırmıştır.⁷⁷⁰ Balım Sultan türbesinin kitabesini Bedri Noyan okumuştur: “ *Binâ Hâzâ el-kubbetü's-şerife el-Emir Ali Bey bin Şehsüvar Beğ li-kutbi'l-evliya ve hulasati'l-budâlâ Hızır Balı bin resul Balı bin Hacı Bektaş-ı Veliiyi'l-Horâsânî neverallahü merkadihi fi sene Hamsa ve ısrıyn ve tis'e mie.* ”⁷⁷¹ Hızır Balı, Resul Balı oğlu, Hacı Bektaş-ı Horasanî oğlu üç satırlık Arapça bir kitabe olup bu türbenin Şehsüvaroğlu Ali Bey tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir. Yavuz tarafından Şehsüvaroğlu Ali Bey, Maraş ve Elbistan valiliğine atanmıştı. İrene Mélikoff, Yavuz'un, Şii'lere kızgın olmasına rağmen Bektaşî tekkesini bol ihسانlarda bulundugunu belirtmektedir.⁷⁷² Bir Dulkadir Beyinin Hacı Bektaş Tekkesi Post-nişini Balım Sultan türbesini inşa ettirmesi önemlidir. Dulkadirli-lerin hâkim olduğu coğrafyadan Anadolu'ya gelen Hacı Bektaş'a büyük bir sempati vardı. Günümüzde bu sempatinin hala Maraş ve Elbistan yöresinde varlığını sürdürdüğünü görmekteyiz. XIX. yüzyılda Maraş'ta yaşayan önemli bir Bektaşî babası olan Nadir Baba'nın bir mevlidi bulunmaktadır.

Şehsüvaroğlu Ali Bey, Osmanlılara karşı isyan eden Şah İsmail yanlısı başta Bozoklu Celal (Şah Veli) büyük bir ayaklanma başlattı. Bu şahıs Dulkadir Türkmenlerindendi. Büyük bir ayaklanma başlatmıştı. Bu ayaklanmayı bastırma görevi Rumeli beylerbeyi Ferhat Paşa'ya verilmişti. Şehsüvaroğlu Ali Bey de ona yardım edecekti. Ayaklanama Kayseri-Sivas arasında Sızır ile Karaözü⁷⁷³ köyleri arasında Akşar ovasında bastırıldı. Burası Dulkadir toprağıydı. Dulkadirli-ler Karaözü köyünde Kızılırmak üzerinde Şahruh Bey köprüsünü yaptırmışlardır. Ali Bey kaçan Celali yakalayıp acele olarak öldürdü. İrene Mélikoff, Ali Bey'in Celal'i katletme işini çok aceleyle aldığını ve

⁷⁶⁹ İrene Beldiceanu-Steinherr, “Osmanlı Tapu-Tahrir Defterler Işığında Bektaşîler (XV.-XVI) Yüzyıllar) Bektash's In The Light Of Ottoman Deed And Tahrir Books (XV.-XVI Centuries),” *Alevilik Bektaşilik Araştırma Dergisi*, S. 3, s. 172.

⁷⁷⁰ Mélikoff, s. 221.

⁷⁷¹ Bedri Noyan, *Hacı Bektaş'ta Pirevi ve Diğer Ziyaret yerleri*, İzmir, 1965, s. 52.

⁷⁷² Mélikoff, s. 221.

⁷⁷³ Karaözü: Sivas'ın Gemerek kazasına bağlıyken şimdi Kayseri'nin Sarıoğlan kazasına bağlı Alevi Türkmen köyüdür. Çevrede birkaç Alevi Türkmen köyü vardır. Bunlar Dulkadirli Türkmeni'dir. Burada Bozoklu Celal'in bir tekkesi bulunmaktaydı. Dulkadirli-ler tarafından burada Kızılırmak üzerine Şahruh Bey köprüsünü inşa etmişlerdir. Şahruh Bey, Alâüddevle Bey'in oğlu olup Şehsüvaroğlu Ali Bey'in amcaoğludur. 16. Yüzyılda Osmanlı hizmetinde olan Dulkadirli Mehmet Bey tarafından Kırşehir sancak beyi olan babası Şahruh Bey'in hatırasına yaptırılmıştır. Halen bu köprü kullanılmaktadır.

bu yüzden de kendisinin de öldürüldüğünü belirtmektedir. Yazar, Şehsüvaroğlu Ali Bey'in Hacı Bektaş tekkesine çok bağlı olduğunu belirtmektedir. Özellikle Ali Bey, Balım Sultan türbesini inşa ettirmesini Bektaşî tarikatı ile sıkı ilişkisine bağlamaktadır.⁷⁷⁴ Acaba Şehsüvaroğlu Ali Bey bir şeyler mi gizlemek istiyordu? Bozoklu Celal yakalandığında Ali Paşa ile ilgili bazı sırları mı ifşa edecekti? Ali bey ile Bektaşîler arasında sıkı ilişkiler vardı. Şehsüvaroğlu Ali Bey tutsak aldığı Şah Veli'yi susturmaya yol açan sebepler nelerdi? Kendisi Balım Sultan türbesini inşa edip buraya da bol ihsanlarda bulunmuştu. Onun Bektaşî tekkesine duygusal bağlılığı vardı.⁷⁷⁵ Yavuz, İsyancılarla Bektaşî tekkesi arasındaki sıkı ilişkileri öğrenirse ne olacaktı? Kaynaklar Ferhat Paşa'nın onu kışkırdığı için öldürdüğünü yazmaktadırlar.

4.15.3. Dulkadirli Şah İsmail İlişkisi

Dulkadirli Türkmenleri öteden beri Hacı Bektaş Tekkesi ve Erdebil şeyhlerine saygılıydılar. Akkoyunlular ile Safeviler arasındaki mücadeleyi kaybeden Şah İsmail ve tarafları Erdebil'de Rumlular mahallesinde oturan Aba ya da Ebe adı verilen Dulkadir elinden gelen bir kadın saklamıştı. Henüz 3-4 yaşlarında olan Şah İsmail, Akkoyunlu tahtından Dulkadirli Abdal Bey, Lala Hüseyin Bey ve Gök Ali tarafından Gilan'a kaçırılarak kurtulmuştu.⁷⁷⁶ Şah İsmail'in iktidara çıkmasından sonra Dulkadir elinden büyük bir topluluk ona katılmışlardı. Dulkadir bey'i Alâüddevle buna kayıtsız kalmıştır. Alâüddevle ileriki dönemlerde halkının kaçıp Şah İsmail'e sığınması ve Safevilerin Akkoyunluları yenerek Diyarbakır, Mardin ve Urfa tarafına uzanması üzerine harekete geçmişti. Akoyunluların kalanları ile ittifak yaparak Diyarbakır'ı aldıysa da Safeviler karşısında 1508-1509'da hezimete uğrayarak oğullarını ve torunlarını kaybederek Maraş'a kadar çekilmek zorunda kalmıştı.

4.15.4. Kalender Çelebi İsyanı

Şehsüvaroğlu'nun öldürülmesinden sonra Dulkadir İlinde birçok isyan çıkmıştır. İsyan Bozok, Kayseri, Elbistan ve Maraş'ta başlamıştı. Dulkadirlilerden Bozok'ta Söklen Oymağı beyi Musa isyan etti. Vergisinin fazlalığına itiraz eden Musa'nın isteği reddedildiği gibi yanında bulunan bir dedenin de sakalı kesilerek hakaret edilince bölgede bulunan Osmanlı kadısı ve idarecisi öldürüldü. Yine Atmaca adlı bir Dulkadirli daha isyana katıldı. Bunların ortak özelliği Kızılbaş'tılar. 1527'de yine Bozok bölgesinde Dulkadirli Zünnun Beyoğlu da isyan etti. Osmanlı kuvvetleri Zünnunoğlunu yenseler de kendisi İran'a kaçarak kurtuldu. O kendi oymağı ile birlikte etrafına Çiçeklü, Ağça Koyunlu, Mesudlu ve diğer oymaklardan altı bin kişiyi toplamıştı.⁷⁷⁷ İsyancılar üzerlerine gönderilen Osmanlı kuvvetlerini yenerek İran'a

⁷⁷⁴ Mélikoff, s. 239.

⁷⁷⁵ Mélikoff, s. 240.

⁷⁷⁶ Sümer, s. 15.

⁷⁷⁷ Sümer, s. 77.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

kaçtılar.⁷⁷⁸ İsyân hareketine Devlet bu bölgede tahrir yapmaya kalkışınca da il yazıcısını öldürüp tahrir karşı çıkan Dulkadir ahalisinden ayaklanmalar başlamıştır. Sadrazam İbrahim Paşa, tımarları ellerinden alınan Dulkadirli'lere yeniden tımarlarını vererek isyanları engellemeye çalışmıştır. Dulkadirli'liler arasında Bektaşî ve Şii olan birçok boylar vardı. Bunlar 1526-1527 yılında cereyan eden Kalenderoğlu İsyânına katıldılar. Kalenderoğlu isyanı Maraş yöresinde etkili olmuştur. Hacı Bektaş neslinden geldiği ileri sürülen Kalender Çelebi, Hacı Bektaş tekkesi şeyhlerindendi. O, Amasya yörüklerinden ve Maraş Elbistan bölgesinden Karacalu be Bişanlı (Dokuzlu) oymaklarından pek çok insan topladı. Onun etrafına 20 ile 30 bin arasında insan toplanmıştı. Bunların çoğu Dulkadir Beyliğinin ortadan kaldırılmasından sonra dirlikleri ellerinden alınan sipahilerdi. Kalender Çelebi İran'a doğru giderken üzerine gelen Anadolu Beylerbeyi Behram Paşa'yı Tokat Kaz ovada bozguna uğrattı. Kalender Çelebi'yi takip eden Osmanlı kuvvetleri Tokat Cincife denilen mevkide bir kez daha yenildiler. Yolunun Osmanlı kuvvetleri tarafından kesildiğini gören Kalender Çelebi yönünü en büyük destekçilerinin bulunduğu Maraş ve Elbistan tarafına yöneldi. Amacı bu güzergâhtan Bağdat'a gitmekti. Sadrazam İbrahim paşa, Kalender Çelebi'nin etrafına bu kadar fazla insan toplanmasının sebebi olarak dirlikleri ellerinden alınan Dulkadirli sipahilerini kazanmak için onlara vaatlerde bulunarak kendi yanına çekti. İbrahim Paşa Göksun boğazı yakınında Kalender Çelebi'yi çevirerek mağlup ederek öldürdü. Onun yanında sadık adamlarından Dulkadirli beyzadelerinden Veli Dündar da öldürüldü.⁷⁷⁹ Öldürülen Kalender Çelebi, Hacı Bektaş tekkesine defnedilmiş olup, Balım Sultan türbesinin altındadır.⁷⁸⁰ Yavuz Sultan Selim, Celal ayaklanmasından sonra Hacı Bektaş türbesini kapattırmıştır. 1551'de Kanuni bu türbeyi yeniden açtırmıştır.

Dulkadirli'lilerin eski topraklarından Bozok, Kırşehir, kayseri, Elbistan, Maraş ve Antep bölgelerinde karışıklıklar ve isyanlar hiç eksik olmadı.1593'te başlayan ve 1606 yılına kadar devam eden büyük Celali isyanları bu şehirlerde çok etkili oldu. İsyancıların önemli bir kısmı Dulkadirli olup bunlar Bektaşî tekkesine saygı ile baktıkları gibi bir yandan da yüzlerini Safevilere çevirmişlerdi.

Alaüddeve'nin Diyarbakır ve çevresinde Akkoyunluları kurtarmak ve Safevileri bölgeden çıkarmak amacıyla yaptığı mücadelede oğullarından Sarı Kaplan, Erdivane, Şahrüh ve Ahmet'i kaybetmişti. Diyarbakır'da Savefiler tarafından öldürülen Şahrüh Bey'in oğlu Mehmet ve Ali ise esir edilip Şah İsmail'in yanına yollanmıştı. Uzun yıllar İranlıların yanında kalan bu şehzadeler Kanuni zamanında 1535'te Irak-ı keyn seferinde Sultaniye şehrinde Osmanlıların hizmetine girmiş olup

⁷⁷⁸ Sümer, s. 76.

⁷⁷⁹ Sümer, s. 77-78.

⁷⁸⁰ Melikoff, s. 242.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Muhammed Bey'e Erzurum, Ali Bey'e de Çemişkezek sancakları vermiştir. Ali Bey'e daha sonra Pasin ve Harput sancakları da verildi. Bir süre sonra Kars sancağı da onun uhdesine verildiyse de burada Savailerle yaptığı savaşta yenilmiş ve bir müddet sonra vefat etmiştir. Muhammed Bey ise üzerine İranlıların gelmesi nedeniyle Rumeli'ye tayin olunmuş ve kendisine Niğbolu ve Köstendil sancakları tevcih edilmiştir. Kendisi Kazanlık kasabasında oturmuş olup 1570'de vefat etmiştir. Onun ölümü ile sancakları oğlu Karahan Bey'e verilmiştir. Ondan sonra da onun oğlu Alâeddin Bey mutasarrıf olmuştur.

Kanuni'nin oğlu Bayezid'in Safevi şahı Tahmasb'a sığınması ve arkasından Osmanlılara teslim edilerek öldürülmesinden sonra onun adamlarından olduğu zannedilen Dulkadirli Ahmet Bey İran'a giderek Şah'ın teveccühünü kazanmış ve İran'daki Dulkadir oymağının içine yerleşmiştir.

4.16. Dulkadir Ülkesinden (Maraş) Osmanlı Sarayına Gelin Giden Kızlar

1337'de Maraş ve Elbistan'da kurulan Dulkadir Beyliği 1522'ye kadar devam etmiştir. Anadolu Beylikleri içinde en geç kurulanlardan biri olan bu beylik Osmanlı Devletine de en son katılmıştır. Oğuzların Bozok kolunun Bayat, Beydilli ve Avşar Boyuna mensup olan Dulkadirliiler uzun yıllar Osmanlı, Safevi ve Memluklar gibi güçlü devletlerin arasında bağımsızlığını korumuştur. Oğuzların Bozok kolunun Kayı boyuna mensup olan Osmanlıların Anadolu Beylikleri içinde bir hanedan olarak kabul ettikleri yegâne beylik Dulkadirliilerdir. Bundan dolayı bazı Osmanlı Sultanları ve oğulları Dulkadir Beylerinin kızları ile evlenmişlerdir. Dulkadirliiler sadece Osmanlılara değil Mısır Memluk Sultanlarına, Akkoyunlu Beylerine ve Eratna Devleti'ne de kız vermişlerdir. Maraş'tan, Bursa, Edirne ve İstanbul gibi Osmanlı başkentlerine giden gelinler bölgenin kültür ve geleneklerini Osmanlı sarayına yansıtmışlardır.

Osmanlı sarayına Dulkadirliilerden beş gelin gitmiştir. Bunların isimleri ve hakkındaki bilgiler şu şekildedir:

4.16.1. Sultan Hatun

Dulkadirliilerden Osmanlılara gelin giden ilk kız Yıldırım Bayezid'in (1389-1402) Hanımlarından biri olup "Sultan Hatun" olarak bilinmektedir. Dulkadir Hanedanına mensup Süleyman Şah adlı beylerden birinin kızıdır ve çocukları bilinmemektedir.⁷⁸¹

4.16.2. Emine Hatun

Yıldırım Bayezid zamanında Osmanlı-Dulkadir ilişkileri başlamıştı. Dulkadiroğlu Sevil Bey (1386-1399) kızı Emine Hatun'u, Osmanlı sultanı Yıldırım Bayezid'in oğlu Çelebi Sultan Mehmet'le

⁷⁸¹ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı'da Harem*, İstanbul 1995, s. 300.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

evlendirmişti. Çelebi Sultan Mehmet kardeşleriyle giriştiği taht mücadelesi sırasında sürekli Dulkadirilerden yardım almıştır.⁷⁸² Birçok Osmanlı kaynağında Çelebi Sultan Mehmet’le evlenen Emine Hatun’un Dulkadir Beyi Nasıreddin Mehmet Bey’in kızı hatta onun oğlu Süleyman Bey’in kızı olduğu yazılıdır.⁷⁸³ Bu bilgiler doğru değildir. Kaynaklarda Dulkadir Beylerinden bahsedilirken isim verilmeden Dulkadiroğlu denmesi bu hataya neden olmuştur. Merhum tarihçimiz Halil Edhem Bey bu karışıklığı aydınlatarak Çelebi Mehmet’e verilen Emine Hatun’un Üçüncü Dulkadir Bey’i olan Sevlî Bey’in kızı olduğunu ve düğününün 1391’de yapıldığını tespit etmiştir. Çelebi Mehmet’e verilen kızın adı Emine olup Sultan II. Murad dahi bu kadından doğmuştur. Aynı tarihte Sevlî Bey büyük kızını da Kayseri ve Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin’e vermişti.⁷⁸⁴ Osmanlı Harem hayatı ile ilgili çalışmalarıyla tanınan Çağatay Uluçay da Emine Hatun’la Çelebi Mehmet’in evliliğinin 1403’te olduğunu belirterek bir yıl sonra II. Murat’ın doğduğunu ileri sürmektedir. Evliliğinin sebebi olarak Dulkadiroğullarının Memluklarla çarpışmasından Osmanlıların faydalanmak istemesi görülmektedir.⁷⁸⁵ Çelebi Mehmet Emine Hatun’la evlenirken düğün ve nikâh yapmıştır.⁷⁸⁶

Çelebi Sultan Mehmet, Dulkadirilerin de desteğini alarak kardeşleri ile girdiği taht mücadelesinden galip çıkarak 1411’de tek başına Osmanlı Devleti’nin başına geçmiştir. Bu yüzden o, Osmanlı Devleti’nin ikinci kurucusu sayılır. Bu kızın babası yanlış olarak Nasıreddin Mehmet Bey (1399-1442) gösterilmiştir. Emine Hatun’un Fatih’in babası olan II. Murat’ın (1421-1451) annesi olduğu iddia edilmektedir. Kaynaklarda Çelebi Sultan Mehmet zamanında (1411-1421) Dulkadir Beyinin kızını sultana verdiği belirtilmektedir. Ancak bu dönemde Dulkadir Beyinin adı Süleyman olarak kaydedilmektedir. Oysaki bu sırada Dulkadir Beyi Nasıreddin Mehmet Bey’dir. Yıldırım Bayezid’in 1402’de Ankara savaşında Timur’a yenilip esir düşmesi üzerine oğulları arasında saltanat kavgası başlamıştı. 1402’den 1411’e kadar devam eden bu karışıklık devrine “Fetret Dönemi” denmektedir. Çelebi Sultan Mehmed kardeşi İsa Çelebi ile giriştiği saltanat mücadelesi sırasında Dulkadiroğlu’ndan yardım istemişti. Bu amaçla kazaskerini Dulkadiroğlu’na göndermişti. Bunun üzerine Dulkadiroğlu Çelebi Sultan Mehmed’e elçi göndermişti. Bu olayı Osmanlı tarihçilerinden biri olan Hoca Saadetdin, *Tacü’t-Tevarih* adlı eserinde şöyle anlatmaktadır. “*Zulkadiroğlu da aynı şekilde, parlak hediyelerle bir muhabbetname yollayıp dostluğu pekiştirmiş, aralarındaki bağları, yakınlığı iyice geliştirmiş*

⁷⁸² Neşri, C. II, s. 445;

⁷⁸³ Solakzade, C. I, s. 160.

⁷⁸⁴ Halil Edhem, *Garbi Anadolu’da Selçukluların Varisleri*, İstanbul 1926, s. 309.

⁷⁸⁵ M.Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1992, s. 10.

⁷⁸⁶ M.Çağatay Uluçay, *Harem II*, Ankara, 2011, s. 40.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

*olmak için, akrabalık ilişkileri kurmak yolunda istek göstererek, öz kızını sultanın nikâhına vermiş, nişanlamış bundan sonra da büyük öğünç duymuştu.*⁷⁸⁷

Sultan Çelebi Mehmet, Dulkadiroğlu'ndan aldığı destekle kardeşi İsa Çelebi'yi yendikten sonra Rumeli'de bulunan diğer kardeşi Musa Çelebi'nin üzerine yürümüştür. Yine hanımı Emine Hatun'un amcasının oğlu olup Dulkadir Beyi Nasıreddin Mehmed Bey'den yardım istemişti. Neşri tarihinde bu olay şöyle anlatılmaktadır. “*Şöyle rivayet olunur ki, çün Sultan Mehmed'in elçisi Dulkadiroğluna yetişt, kemal-i gayret ve izzet neyse yerine getirildikten sonra, Sultanın mektubuna cevapname yazıp eyitti ki “ ey Sultan-ı âlem her nereye teveccüh edersen, Hak Teâlâ sana muavin olup, feth ü zafer maaşın olup, fırsat ve nusrat senindir. İnşalla ül-aziz, eğer hizmetine ben varamayacak olursam, oğlum (Süleyman) kulunu gönderem.*” deyip mektubu elçinin eline verip, alıp, gelip sultana yetişt. Sultan kardeşi Musa Çelebiye karşı asker toplamak için Amasya'dan Ankara'ya geldi. Dulkadiroğlunun askerleri de oraya geldi. Sultan onlara izzet ü ikram da bulunup hediyeler verdi. Dulkadiroğlu sultanın elini öptü. Onun mahiyetine de hediyeler verildi.⁷⁸⁸

Bu olayı Hoca Sadeddin “*evlilik yoluyla akrabalık kurduğu, bu suretle kendisine bağlamış olduğu Dulkadiroğlu'na mektup gönderip, Musa Çelebi'ye karşı Rumeli'de sefere çıkmak niyetinde olduğundan onun da dostları ve yakınları ile sefere katılması dileğini bildirmişti. Dulkadiroğlu buyruğu can ve baş üstüne diyerek cevaplandırmış ve şöyle yazmıştı:*

*Yürekten sadakatle el bağlamışım
Emrini fermanını hep gözlemişim
Varlığı yüce şah, her ne diler ise
Can ve gönülden getiririm yerine*⁷⁸⁹

Sultan Çelebi Mehmet, kayınpederi Dulkadiroğlu'nun kendine yardım edeceği haberini alınca sevinmişti. Damadı Çelebi Mehmet'e yardım etmek amacıyla harekete geçen Dulkadiroğlu Bey'i onunla buluşmak amacıyla Ankara'ya gelmişti. Sultan kayınpederini karşılamak üzere beylerini göndermiş ve onu törenle karşılamış ve izzet ve ikram da bulunmuştur. Yine Hoca Sadeddin bu konuda şöyle yazmaktadır “*Dostluk ve akrabalık bağlarına karşılıklı yardım ve destekleme ilişkileriyle daha da sağlamlaştırdı. Onu ağırlamak, değerlendirmek için törenlerde hiçbir kusur yapılmadı. Kıymetli hil'atlar (elbise), çeşitli armağanlar, zengin sofralarla Dulkadiroğlu ile adamlarına ikramlarda bulunuldu. Sultan Dulkadiroğlu ile birkaç kez görüşüp, yakınlığı artırmak ve töresel davranışları bir yana atmak için özel toplantılar da*

⁷⁸⁷ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. II, (haz. İ. Parmaksızoğlu), Ankara 1992, s. 22.

⁷⁸⁸ Neşri, C. II, s. 503-504.

⁷⁸⁹ Hoca Sadettin, C. II, s. 65.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

düzenledi. Dulkadiroğlunu çocukları ile birlikte davet etti. Ziyafette güneş gibi parlayan altın tabaklar, kakmalı gümüş, tepsiler, renkten renge dönen bukalemun misali, yıldızlar gibi ışık saçan kâseler, zarf ve kaşıklar kullanılmış, tok toyumlu şölen düzenlenmiş, herkes ağırlanmıştı. Sultan ziyafette kullanılan padişahlara yaraşır süslü bezeli yemek takımlarını, kap ve kaçağı olduğu gibi Dulkadiroğluna armağan ettiği gibi, giymiş olduğu ağır elbiseyi adı geçene giydirip, belindeki gümüş kakmalı kılıçla kemeri de ona kuşatmakla dostluğunu iyice belirtmiş oldu. Ayrıca gümüş koşumlarla süslü bir at ihsan etmekle, sevginin doruğa çıktığını gösterdi. Değerli çocuklarına, beylerine, adamlarına ise rütbelerine göre, padişahlara yakışır bağışlarda bulunarak her birini başına taç edip gönüllerini kendi dileğince almış oldu....⁷⁹⁰ Mehmet Çelebi'nin Dulkadir hâkiminin kızı ile evlenme olayını meşhur tarihçimiz İdris-i Bitlisi de *Heşt Behişt* (Sekiz Cennet) adlı eserinde anlatmaktadır. Dulkadir Beyinin kızını Sultan Çelebi Mehmet'le evlenmesi teklifinde bulunduğunu sultanın da bunu kabul ettiğini izah etmektedir.⁷⁹¹ Sultan Çelebi Mehmet, kayınpederi Dulkadiroğlu'ndan aldığı yardımla Rumeli'ye çıkıp kardeşi Musa Çelebi'yi mağlup etti ve tek başına Osmanlı tahtına oturdu.

Bu konuda Osmanlı kaynakları hem fikir olmayıp, Nasîreddin Mehmet Bey'in kızını Çelebi sultan Mehmet'e verdiği yazılmaktadır. Ancak bu kızın Sevlî Bey'in kızı olduğu daha Yıldırım Bayezid zamanında ya da onun ölümünden bir süre sonra bu izdivacın olduğu ileri sürülmektedir.⁷⁹²

Osmanlılar doğuda kendilerine karşı en güçlü devletlerden olan Memlûklerle aralarında tampon devlet konumundaki Karamanlılar ve Dulkadirîler ile de evlilik yoluyla akrabalık kurmaya ve dostluklarını ilerletmeye çalışıyorlardı. Nitekim *Çelebi Mehmed* fetret dönemi sırasında Dulkadirî Süli Bey'in kızı Emine Hatunla evlenmek istemiş ve bu arzusu hüsn-i kabul görmüştür. Çelebi Mehmet ile Emine Hatun 1403 yılında evlenmişler ve bu evlilikten ertesi yıl *II. Murad* doğmuştur.⁷⁹³

4.16.3. Âlime Hatun

Dulkadiroğlu ailesinden bir beyin kızı olan Âlime Hatun aynı zamanda *II. Murat*'ın eşidir. Bu hanımın çocuk sahibi olup olmadığı hakkında bilgi yoktur.⁷⁹⁴

⁷⁹⁰ Hoca Sadettin, C. II, s. 66-67.

⁷⁹¹ İdris-i Bitlisi, *Heşt Bihişt*, C. II, (yay. M. Karataş, S. Kaya, Y. Baş), Ankara trhz, s. 216-254.

⁷⁹² J. H. Mordtmann, s. 659.

⁷⁹³ Ahmet Şimşirgil, (Bu yazı Tarih ve Düşünce Dergisinden alınmıştır. www.turksultans.com/hhalki.php)

⁷⁹⁴ Akgündüz, s. 302.

4.16.4. Sitti Hatun (Sitti Mükrimе Hatun)

Dulkadir sarayından Edirne'deki Osmanlı sarayına gelin giden en ünlü gelin şüphesiz ki Sitti Hatun'dur. Kaynaklarda adı Mükrimе olarak da geçmektedir. Nasıreddin Mehmet Bey'in 40 yılı aşkın saltanatının sona ermesinden sonra onun yerine geçen oğlu Süleyman Bey'in kızı olan Sitti Hatun, Fatih Sultan Mehmed'le evlendirilmiştir. Onun vasıtasıyla Osmanlı sarayında Maraş giyim, kuşam, yemek ve benzeri kültürün yerleştiği ileri sürülmektedir. Gelin olduktan sonra 18 yıl Edirne'de yaşayan ve orada ölen Sitti Hatun'un II. Bayezid'in annesi olduğu da kabul edilmektedir. Bu evliliğinin sebebi olarak da II. Murad'ın, II. Kosova zaferini kazandıktan sonra Karamanoğullarının bir ihanetini önlemek için Dulkadiroğlu Süleyman Bey'le akrabalık kurmak istemesi gösterilmektedir.

II. Murat, oğlu şehzade Mehmed'e (Fatih), Süleyman Bey'in kızlarından birini almak için önce görücü olarak Amasya Beyi Hızır Ağa'nın eşini Elbistan'a göndermişti. Bu sırada Elbistan Dulkadir Beyliği'nin merkezi olup Süleyman Bey orada oturmaktaydı. Kız beğenilip söz kesildikten sonra da gelini almak için Hızır Ağa'nın hanımının yanına bazı kadınları ve Saruca Paşa'yı katarak göndermiştir. Elbistan'dan mükemmel bir çeyizle çıkan Sitti Hatun⁷⁹⁵, Dulkadir hanedanına mensupları ve beyler tarafından Bursa'ya kadar uğurlanmıştı. Bursa'da ise Osmanlı beyleri, âlimleri, fakihleri, şeyhleri gelini karşıladılar. Oradan Edirne'ye gelinmiş ve düğünün gösterişli ve göz alıcı olmasına dikkat edilerek, Anadolu'daki beyler ve komşu hükümdarlar düğüne davet edilmişti. Bu düğün 3 ay çok tantanalı bir şekilde devam etmiştir. Düğünden sonra Şehzade Mehmed ve Sitti Hatun Manisa'ya gönderildi.

II. Mehmed padişah olunca, Sitti Hatun'la birlikte Edirne'ye geldi. II. Mehmed'in İstanbul'u fethetmesinden sonra Sitti Hatun Edirne'de kalmaya devam etti. Gerçi Fatih, İstanbul'u fethettikten sonra Edirne'ye dönmüş ve İstanbul'da bir saray yapıncaya kadar orada kalmaya devam etmişti. Sitti Hatun ise ölümüne kadar Edirne'de yaşamıştır. O, kocasının izniyle burada büyük bir saray yaptırdı. Edirne'deki sarayında münzevi bir hayat sürmeye başlamıştı. Fatih'in ölümüyle Sitti Hatun, II. Bayezid'in izniyle 1484'de burada büyük bir camii yaptırmıştır. Bu camiinin yapılmasından kısa bir süre sonra 1485'te Edirne'de öldü.⁷⁹⁶ Camiinin mihrabının önüne gömüldü.⁷⁹⁷

⁷⁹⁵ Maraş'ta sözlü anlatılan rivayetlere göre Süleyman Bey 70 deve yükü çeyizle kızını Osmanlı sarayına göndermiştir.

⁷⁹⁶ Kaynaklar Sitti Hatun'un Fatih'in sağlığında 1467'de Edirne'de öldüğünü ve II. Bayezid'in zamanında Sitti Hatun camiinin yapıldığı konusunda ittifak içindeler.

⁷⁹⁷ Osman Nuri Peremerci, *Edirne Tarihi*, 1940, s. 17; Ayrıca, Bedii N. Şehsüvaroğlu "Edirne Fatih Devri Eserlerine Kısa Bir Bakış ve Sitti Hatun Camii", *Vakıflar Dergisi*, S. V, s. 202-204, Ankara 1962; Mortdmann, s. 660.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Sitti Hatun'un birisi tahtırevan üzerinde diğeri de erkek kardeşleriyle zamanında yapılmış iki resmi vardır. Sitti Hatun'un hiç çocuğu olmadığı zannedilmektedir.⁷⁹⁸ Fatih, Sitti Hatun'la evlendikten sonra başka Müslüman ve Türk bir kadınla evlenmedi.⁷⁹⁹ Padişahlar Türk ve Müslüman kadınlarla evlenirlerken düğün ve nikâh yaparlardı. Cariyelerle evlenirken buna gerek duymazlardı. Sitti Hatun'la da evlenirken Fatih gösterişli bir düğün ve nikâh yapmıştı.⁸⁰⁰ II. Mehmed Sitti Hatun'la evlenirken gelini almak için Elbistan'a kadar dadıları da gitmişti.⁸⁰¹ Ayrıca Fatih'in eşini Elbistan'a kadar giderek getirenler arasında kalfalardan Merih Bula da vardı. Bula kalfa anlamına gelmektedir. Sarayda cariyeler için kullanılan bu tabir XVI. yüzyılda yaygınlaşmıştır. Önceleri cariyelere abla denmekteydi. Daha sonraları kullanılan Bula terimi de abla ile aynı anlama gelmektedir. Acemi cariyeler yetiştirildikten sonra usta olurlar ve kendilerine kalfa denirdi.⁸⁰²

İlk Osmanlı kaynaklarından biri olan Aşıkpaşazade şehzade Mehmed'in Sitti Hatun'la evlenmesini şöyle anlatmaktadır “*Sultan Murad Han Gazi, Kosova gazasından devletle gelince Edirne’de tahtında karar etti. Bir gün veziri Halil Paşa’ya “Halil! Kızımı çeyizledim, çıkardım. Şimdi dilerim ki oğlum Sultan Mehmed’i de evlendireyim. Ancak dilerim ki Dulkadiroğlu Süleyman Beğ’in kızını alayım derim. Hem o Türkmen bizimle gayet dostluk ve doğruluk eder” dedi. Halil Paşa “Nola sultanım! Hem layıktır” dedi. Amasya’da Hızır Ağa’nın hatununu gönderdiler. Yürüdü, Elbistan’a Süleyman Beğ’e vardı. O vakit Süleyman Beğ’in beş kızı vardı. Beşini dahi ortaya getirdi. Hızır Ağa hatunu da kızları görünce beğendiği kızın eline yapıştı.*

İki gözlerinden öptü. Oradan sürdü, Hünkâra geldi. Haber verdi, Süleyman Beğ’in itaatini, tevazünü ve kızın eline yapıştığını, güzelliğini, evsafını ve huyunu dedi. Sultan Murad dahi, Hızır Ağa hatununu beğendiği kızı kabul etti. Yine tekrar Hızır Ağa Hatununu ve Anadolu’nun ileri gelenlerinin hatunlarını gönderdiler. Kızı almaya Anadolu’dan ileri gelen beyler birlikte gittiler. Oraya yaklaşınca Süleyman Beğ’in kendisi karşı geldi. Büyük hürmetler edip dünürleri lütufla kondurdu. Usul ve törelerince ağırladı. İşin sonunda kızın elini alıp Hızır Beğ hatununu eline verdiler. Onlar dahi kızı alıp doğru Edirne’ye getirdiler. Hünkâr, gelinin çeyizi ne ise hepsini gördü. Ve “hele benim türemde bu değildir, hem azdır” dedi. Hünkârın kendisi padişahlara layık bir çeyiz hazırlattı. Gelinin çeyizine nice şeyler daha ekledi. Düğün yaptı ve etrafın padişahlarını davet etti. Ulemayı ve fukarayı topladı. Hepsine padişahın ihsanları sonsuz ve ölçsüz olarak

⁷⁹⁸ Uluçay, Padişahların..., s. 20

⁷⁹⁹ Uluçay, Harem II, s. 39.

⁸⁰⁰ Uluçay, Harem II, s. 40.

⁸⁰¹ Uluçay, Harem II, s. 140.

⁸⁰² Uluçay, Harem II, s. 142.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

yetişti. Gelen ulemaya ve fukara zengin olup gitti. Bu düğün tarihi hicretin 853'ünde (miladi 24 Şubat 1449) Edirne'de oldu.”

İlk Osmanlı müverrihlerinden biri Oruç Bey de Sitti Hatun'la Şehzade Mehmed'in evlilik olayından şöyle bahsetmektedir: “*Sultan Murad Han, Edirne'de oğlu Mehmed'i evlendirdi. Dulkadiroğlu Süleyman Beğ'in kızı Sultanzadeyi düğün eyleyip alı verdi. Sonra yaylaya çıktı.*” Metinde sultan zade yerine Sultan zelve fakat Cambridge nüshasında bu şekildedir. Bu zelve yanlış yazılmıştır. Evlilik olayı (24 Şubat 1449-13 Şubat 1450) gerçekleşmiş olmalıdır.⁸⁰³ Sitti Hatun'la Şehzade Mehmed'in düğün olayını ilk Osmanlı kaynaklarından biri olan Mehmed Neşri de aynı şekilde anlatmaktadır.⁸⁰⁴

Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde Osmanlı hizmetine giren İdris-i Bitlisi, Fatih ile Sitti Hatun'un evlenmesiyle ilgili uzun bir pasaj hazırlamıştır. Olayı ayetlerle, şiirlerle ve kıssalarla izah eden müellif, evlilik yaşına gelen şehzade Mehmed'in evlenmesi için Sultan Murad'ın huzuruna devlet erkânının davet edildiğini, onlarla müşavere yapıldığını, herkesin bu evlilik için fikir beyan ettiklerini, hangi kızın seçilmesi için görüşler beyan ettiklerini yazmaktadır. Sultana sunulan tavsiye ve görüşler içinde vezir Halil Paşa'nın fikri münasip görülür. Bu toplantıya katılanların bazılarının Rum güzellerini, kimisi şehzadenin “*hoşunuza giden kadınlarla evlenin*” ayeti gereğince istediği kadınla evlenmesini, kimisi de güzel bir hanedana veya eski soylu bir ailenin kızının alınması gibi görüşler ileri sürerler. Neticede vezir Halil Paşa, padişahın huzurunda Zulkadiye hâkimi Süleyman Bey Osmanlı Devleti'ne sadık ve dost olup onun kızlarından birisinin şehzade ile evlendirilmesini söyledi. Halil Paşa, Süleyman Bey'in beş kızının olduğunu hepsinin de birbirinden güzel ve iyi huya sahip olduğunu, namus ehli olduğunu beyan etti. Kızı istemek üzere hazırlanan heyet Süleyman Bey'in sarayına gönderildi. Süleyman Bey bunları karşıladı. Neticede bu kızlardan biri seçildi. Edirne'ye getirilen gelin için burada düğün yapıldı. Sultan Murad görkemli bir düğün yaptı. Çevre devletlerin hükümdarları, küffar devletlerinin hükümdarları düğüne davet edildi.⁸⁰⁵

Osmanlı tarihçisi Solakzade Mehmed Efendi de Sitti Hatun'la ilgili şu bilgileri vermekte: “*Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in bahtiyar cihan padişahına ubudiyetini arz etmesi ve doğruluk ve hulus ile ona bağlanması, iki taraf arasında birbirine karşı hitap ve mükâleme vukua getirmişti. Adı geçen Süleyman'ın beş adet kızı vardı. Sonuncu kızları güzellik bakımından hayret derecesindeydi. Gerçi bu beş pakize kızı da birer yıldız idi. Amma içlerinden birisi hüsn ü cemal ile hepsinden çok ileride idi. O sıralarda mekânı yüce şehzade Sultan Mehmed Han hazretlerine tezvic olundu. Devlet erkânından pek çok kimse, Elbistan'a*

⁸⁰³ Oruç Beğ, Oruç Beğ Tarihi, (neş. N. Atsız), İstanbul 1972, s. 106.

⁸⁰⁴ Neşri, C. II, s. 675-676.

⁸⁰⁵ İdrisi-i Bitlisi, C. II, s. 402-407.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

kadar gittiler. O namus sahibi gelini, tazim ve terkim ile saltanat haremine getirdiler. 853 (M. 1449) baharında nice günler düğünler oldu. Neşe ve sevinç mürettep olmakla, güzel sevinçlere eren düğün ehlinin gönüllerinde olan gam yumakları dağıldı. Üzerlerine dirhem ve dinar saçıldı. Velhasıl bütün halk, kıyasa gelmez padişahın nimetleriyle, onun yüksek ihsanları ile müteselli oldular."⁸⁰⁶

Sitti Hatun, Fatih'in eşi Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in (1442-1454) kızı olup, II. Bayezid'in annesidir. Edirne'de vefat etmiş olup mezarı yaptırdığı Sitti Hatun caminin haziresindedir. Fatih'in eşi olup Dulkadir beyi Süleyman'ın kızıdır. 1467'de Edirne'de ölmüştür. Ölümünden sonra kabrinin bulunduğu yerde Sultan II. Bayezid bir camii yaptırmış olup kendi adıyla anılmaktadır. Mezarı da bu camiin bahçesindedir. Osmanlı tarihi üzerine çalışmalarıyla tanınan Alman tarihçi Hammer, Fatih'le Sitti Hatun'un evlenmesini şöyle anlatmaktadır. “*Yine o sene zarfında Murad oğlu Mehmed'in Zülkadir prensesiyle izdivacını icra eyledi. Bu memleketin Türkmen Beyi olan Süleyman Beğ'in beş kızı vardı. Hızır Ağa'nın haremi bu kızların arasında Osmanlı tahtı varisine bir zevce seçmek için Süleyman Beğ'in nezdine gönderilerek seçilen prensese -padişah namına olarak- nişan yüzüğünü verdi. Hızır Beğ'in halilesi (zevcesi), gelinin ulaştırılmasına Saruca Paşa ile beraber tekrar Süleyman Beğ'in sarayına gelerek gelini götürdü. Beğ'in ileri gelen memurları gelini cihâzıyla beraber Bursa'ya kadar teşyi ettiler. Bu şehrin kadıları, âlimleri, şeyhleri tantana ile gelinin istikbaline çıktılar. Edirne'de düğün merasimi üç ay sürdü. Mehmed Edirne'den ancak 1450 Kanun-ı Evvelinin nihayetinde hareket ederek Manisa'da hükûmetine döndü. Bir ay sonra Murad -kırk dokuz yaşında olduğu halde- ekseriye sefâgahı olan Edirne gölünün bir adasında ve ziyâfet esnasında nüzûl isabetiyle vefat etti.*"⁸⁰⁷

Şehzade Mehmed'in Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in kızı ile evlendiğini bütün Osmanlı kaynakları anlatmaktadır.⁸⁰⁸ Süleyman Bey kızlarından Sitti Hatun'u şehzade Mehmed'le evlendirdi. Sultan Murad böylece Karamanoğulları ve Karakoyunlulara karşı bir müttefik edinmiş oldu. Kaynaklarda Sitti Hatun adıyla anılan Fatih'in eşinin gerçek adının Mükrimme Hatun olduğu İznik'de bulunan Eşrefoğlu denilen Şehy Abdullah b. Eşref türbesine ait 890 tarihli vakfiyede “*Mükremehi Hatun elleti Validü'd-eyyid selâtinü'r-Rûm ve'l-Acem Sultan Bayezid*” yazılı olup Sitti kelimesinin bir unvan olduğu anlaşılmaktadır.⁸⁰⁹ Buradan da açıkça anlaşılabacağı üzerine Sultan II. Bayezid'in annesi Sitti Hatun olup, bu kadın 1467'de oğlu II. Bayezid'e de ağabeyi Alaüddevle'nin kızı yani yeğeni olan Ayşe Sultanı almıştır.

⁸⁰⁶ Solakzade, *Solakzade Tarihi*, C. I, (neş. V. Çabuk), Ankara 1989, s. 251.

⁸⁰⁷ Baron Joeseph Von Hammer Urgstall, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. II, (Terc. Mehmed Atâ, Yay. Mümin Çevik), İstanbul 1983, s. 515-516.

⁸⁰⁸ İdris-i Bitlisi, C. II, s. 400-404.

⁸⁰⁹ Edhem, s. 310.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Nasıreddin Mehmed Bey'den (1399-1442) sonra onun yerini alan oğlu Süleyman Bey (1442-1454) Osmanlılar ile dostluğunu devam ettirerek kızı Sitti Hatun'u II. Murat'ın oğlu Mehmed'e verdi. Diğer kızını da Memluk sultanı Melik Zahir Çakmak'a vererek aradaki rabı-tayı kuvvetlendirdi. Bu şekilde o Karamanoğulları ve Karakoyunlulara karşı Osmanlı ve Memluklarla akrabalık kurarak müttefik oldu.

II. Murat bu arada II. Kosova zaferinden sonra Karamanoğullarının muhtemel bir hıyanetinden çekinerek, Dulkadiroğlu Süleyman Bey'le akrabalık kurmak istemiştir. Bu itibarla Süleyman Bey'in kızı Sitti Mükerrerme Hatun'u oğlu Mehmed'e istemiştir. Süleyman Bey'in de muvafık olmasıyla şehzade Mehmed ile Sitti Hatun Edirne'de üç ay süren muhteşem ve göz alıcı bir düğün merasimi ile evlenmişlerdir. Görüldüğü gibi Fatih Sultan Mehmed'e gelinceye kadar Osmanlı padişahları Bizans, Bulgar, Sırp krallarının ve Anadolu beylerinin kızları ile siyasi evlilikler kuruyorlardı.⁸¹⁰

Resim 1: Sitti Hatun'un Mezarının Şimdiki Hali

Sultan Murat II. bu izdivacı, şüphe yok ki, siyasi düşünce ile tensip etmişti. Memleketin hududunu Dulkadiroğulları vasıtasıyla Mısır'a karşı mahfuz bulundurmak istiyordu. İkinci Murat güzelliğiyle ün salmış Sitti Hatun'u almakla, hem siyasi bir menfaat temin etmiş, hem de sarayına iyi bir gelin getirmiş oluyordu. Yapılan düğünün tafsilatı tarihlerde hayli yer tutar.

XV. yüzyıl Edirne tarihinde, adı ve sanıyla kesin olarak tanınan Sitti Hatun, kuşkusuz ki, Fatih Sultan Mehmed'in eşi ve Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in kızı olan ve kayıtlarda Sitti Şah Hatun ya da Sitti Sultan adlarıyla anılan Sitti Hatun'dur. Bu Sitti Hatun, Karaca Bevvap Mahallesinde (bugünkü Sevindik Fakih Mahallesi), kendi sarayının

⁸¹⁰ Ahmet Şimşirgil aynı yer

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

bahçesinde Sultan Camisi (Sitti Sultan Camisi, Hatuniye Camisi) denilen bir cami yaptırmıştır.

Resim 2: Sitti Hatun Camii

Süleyman Bey'in kızının Osmanlı şehzadesi II. Mehmed'le 1449'da evlenmesi olayını Osmanlı kaynakları teferruatlı olarak anlatırlar: Süleyman Bey'in dergah-ı Osmaniyeye karşı beslediği samimiyet ve hususiyet gittikçe artmasıyla arada mürasele-i vidad -kahrana eksik olmazdı. Ol vakit ki Anadolu siyaseti icabından olan şu ki irtibatın bir rabıta-i cedide-i sıhriye ile de teyidi için 853 (1449) senesinde Sultan Murad-ı Sani tarafından Amasya Beyi Hızır Bey'in haremi hatun bazı hadim ağalarla görücü olarak Elbistan'a gönderildi. Süleyman Bey'in yetişkin kızlarından halkan ve hulkan (yaradılış ve huy olarak) en güzeli Sitti hatun Sultan Mehmed han-ı sani hazretlerine tezviç edildi. Saray-ı Hümayuna ve heyet-i vükela-yı devlete mensup beylerden ve hatunlardan birçoğu ve la-siyyamü salifüz-zıkr Hızır Bey'in haremi gelin getirmek üzere mahsusen Edirne'den Elbistan'a gönderildi. Sitti hatun muhteşem bir gelin alayı ve pek ağır cihaz takımı ile Edirne'ye götürüldü. Edirne'de şuaraya parlak parlak kasaid-i mehdiye inşad ettiren tantana-i azime ile haftalarca düğün yapıldıktan ve o sırada ikinci defa olarak taht-saltanata geçen Murad-ı sani umumi ihsanlara gark eyledikten sonra iki neyyir-asalt bir burc'ş-şerefde ictima eyledi. Sitti Hatun cenab-ı fatih ile 18 yıl bir hayat-ı mesudedden sonra 871 (1466-67) senesinde Edirne'de vefat etti. Orada Sultan Camii haziresinde medfundur. Zeyle münderiç 87 (Miladi 1482) tarihli kitabe-i mahsusa-i tarihiyesine göre camii mezkûrun Sitti hatun'un sağlığında kendi tarafından yapıldığı manası çıkıyorsa da müşarûn ileyha fatih devrinde ölmüş ve cami ise Bayezid Han-ı sani asrında yapılmış olduğundan esasen kırık dökük bir Arapça ile yazılı olan kitabe-i mezkurenin tarz-ı tahrir ve ifadesi doğru değildir. Şu haliyle beraber müteala-i

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

acizenemce Sitti hatun hin-irtilhalinde öteden berü ekser havati-i selatinde vaki olduğu gibi kendi saray-bahçesine gömülmüş ve camii de sonradan yapılmıştır. Sitti Hatun'un mezar taşındaki kitabe: Haza'l-Kabr Sitti Hatun bint-i Süleyman Bey b. Zulkadir. Fi evasıt-ı şehri Ramazanü'l-Mübarek seneti ihda ve seb'in ve semân mie. Er-Rahmet'üllâhi teala 871. (Türkçesi: Bu kabir Zülkadiroğlu Süleyman Bey'in kızı Sitti Hatuna aittir. Sene 871 yılı Ramazan Ayının ortası. Allah rahmet eylesin)

Resim 4: Sitti Hatun ve Kardeşi Melik Arslan'ın Gravürleri (Venedik Arşivi)

Resim 5: Kahramanmaraş'ta Sitti Hatun Parkı

4.16.5. Ayşe Hatun (Gülbahar Hatun)

Ayşe Sultan, II. Bayazid'in hanımı olup Dulkadiroğlu Alaüddevle Bey (1479-1515)'in kızıdır. Başka bir ifade ile II. Bayezid, dayısı Alaüddevle Bey'in kızı ile evlenmiştir.⁸¹¹ Yavuz Sultan Selim'in de annesi olan Ayşe Hatun, onun Trabzon Sancak beyliği sırasında 1505'te orada vefat etmiştir. Mezarı Trabzon'dadır. Türbesinde yanlış olarak Gülbahar Hatun yazılıdır. Oysaki Gülbahar Hatun Fatih'in eşlerinden biridir. Sultan II. Bayezid ile Dulkadirîlilerin son beyi olan Alaüddevle arasında çok yakın ilişki vardı. Alaüddevle Memluklara karşı devamlı Osmanlıları destekledi. Bunun nedeni II. Bayezid kayınpederi olmasından kaynaklanabilir. Ancak bu ilişkilerin daha sonra bozulması üzerine torunu Yavuz tarafından öldürülerek beyliği Osmanlılara katılmıştır.⁸¹² Halil Edhem ve Franz Babinger gibi tarihçiler Ayşe Hatun'un Yavuz'un annesi olduğunu kabul etmektedirler.⁸¹³

Halil Edhem, Ayşe Hatun'un Dulkadir beyi Alaüddevle'nın kızı olduğunu ve Fatih'in oğlu II. Bayezid'le evlendirildiğini yazmaktadır. Bu evlilik II. Bayezid'in Amasya'da Sancak Beyliği sırasında gerçekleşmiş olup, Yavuz Sultan Selim de 10 Eylül 1470'de orada doğmuştur. Bütün Osmanlı kaynaklarının ittifakla kabul ettiklerine göre Yavuz Sultan Selim'in annesidir. Yavuz'un Trabzon'da sancak beyliği zamanında orada ölmüştür. Ayşe Hatun, yanlış olarak Gülbahar Hatun adıyla anılmakta olup türbesi Trabzon'dadır. Halil Edhem, Ayşe Hatun'un türbesinde Gülbahar hatun yazılmasını bir hata olarak kabul etmektedir.⁸¹⁴ Merhum tarihçimiz Şehabettin Tekindağ da Halil Edhem'le aynı fikirde olup bu evlilikten dolayı, Fatih'in Memluklara karşı Alaüddevle Bozkurt Bey'i koruduğunu belirtmektedir. Aynı politikayı II. Bayezid de takip etmiştir. Alaüddevle II. Bayezid'e kızı Ayşe sultanı vermiş ve bu evlilikten Yavuz Sultan Selim doğmuştur.⁸¹⁵

II. Bayezid'in Dulkadir Bey'i Alaüddevle Bozkurt'ın kızı Ayşe Sultan'la evlendiğini ve bu evlilikten Yavuz Sultan Selim'in doğduğunu izah eden Halil Edhem bu konuyu ayrıntılı olarak incelemiş ve Trabzon'daki Gülbahar Hatun türbesi hakkında teferruatlı bilgiler vermiştir. Merhum Halil Edhem'in bu çalışması şimdiye kadar pek incelenmemiş ve gözden uzak kalmıştır. Bu bilgilerden yola çıkılarak Ayşe Sultan'ın Gülbahar Hatun olduğu ve onun da Yavuz'un annesi olduğu ispatlanmaktadır. Müellifin bu konudaki yazısının tamamını burada vermek yararlı olacaktır: Bu türbenin Yavuz'un annesine ait olduğunu belirterek, Hatuniye diye isimlendirilen İmaret Camii'nin batı tarafında

⁸¹¹ Taşköprülüzade Kemalaeddin, *Tarih-i Safyahud Tuhfetü'l-İcâb*, C. I, İstanbul tabı 1287, Cüzü Evvel s. 60; Mortmann, s. 661.

⁸¹² Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, (neş. N. Atsız), İstanbul 1972 s. 134-136

⁸¹³ Uluçay, s. 22; Mortdmann, s. 661.

⁸¹⁴ Halil Edhem, "Trabzon'da Osmanlı Kitabeleri", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, 8. sene, Numro 48, 1 Şubat 1334, s. 311.

⁸¹⁵ Tekindağ, s. 349

olan türbenin üzerinde sülüs yazı ile Farsça bir kitabe bulunmaktadır. İmaret camii, medresesi, imarethane, şadırvan olmak üzere bütün eserler sultan Selim'in annesinin hayratıdır. Bunlara ait evkaf nezaretinde bir kayıt bulunamamıştır.

4.17.5.1. Trabzon Gülbahar Hatun Külliyesi

Trabzon'da bu gün sadece Camii ve türbeden ibaret olan Gülbahar Hatun Külliyesi bir zamanlar Medrese, İmaret, Mektep, Darü'l-Kurra gibi kısımlardan meydana gelmekteydi. Günümüzde Camii ve türbe hariç diğer yapılar yıkılmıştır.⁸¹⁶

Trabzon Mahkeme sicillerinde bir kayıt mevcuttur. Katib Çelebi, *Cihannüma*'da “*Camii-i Hatuniye ki Selim Han validesi fevt olmağın surun canib-i garbiyesinde hariç Bab-ı Zagnosda defn olup meşhed-i kabrinde bir cami-i güzün bina olunmuştur ve bir medrese, dariü'z-ziyafe, bir matbah, bir firun ve misafirin için ıstabil ve fukara ve talebe-i ulume bade'l-fecr ve bade'z-zuhr taam muinleri vardır ve sıbyan için bir mektep ve anlara taam ve vazife tahsis ittirmişti.*” diyor. Evliya Çelebi de *Seyahatnamesi* 'nde şu beyanda bulunuyor: “*Hatuniye Camii bunu Süleyman Han Evvelin (Selim Han olacak) valide-i mükerremeleri bina etmiştir. Ruşen bir camiidir. Gayet metin vakfı vardır. Başka nice nice vakıf karyeleri vardır der. Ve duvarının bir sıra taşları siyah ve mücelladır. Bir safa beyaz ve masikal taşlarla bina olunmuştur. Bu camiin itmamını (fevt lafzı tarih vaki olmuştur sene 920*” (M. 1514). Şakir Şevket, daha birçok evkafını ta'dad ediyor. Malum olduğu üzere Selim Han Amasya'da bir rivayette 872 (M.1467)'de diğer rivayette 875 (M.1470)'te tevellüd edip pederi Bayezid Sani'nin eyyam-ı saltanatı 895 (M.1489) senesinde Trabzon'da vali bulunuyordu. Binaenaleyhu sene içinde yahut daha evvel oraya tayin olunmuş bulunması melhuzdur. Fakat alel'el-umum sene-i mezbure Trabzon valiliğinin bi-dayeti olmak üzere zikr olunur. Tarihlerin rivayetine göre Selim Han 916 (M.1510) senesine kadar yani tahminen 20 sene Trabzon valisi kalmıştır. Bu müddet zarfında Trabzon'da olan icraatına dair İdris-i Bitlisi ve Sadeddin (Hoca) fevkalade sitayişte bulunurlar. Filvaki bu esnada idi ki Safeviler ve Gürcüler ile muvaffakiyetli harb iderek Bayburt ve Erzincan'ı almıştır. Mahdumu Sultan Süleyman 900 tarihinde (1494) Trabzon'da tevellüt etti. 915'te (1509) Kefe'ye vali oldu. Sultan Bayezid Sani mahdumu şehzade Ahmed'i diğer biraderlerine tercihen veli-i ahde-i saltanat yapmak istediğinden diğer oğullarını ve bilhassa Selim'i makarr-ı saltanattan uzak bulundurmağı münasip gördü. İşte bu keyfiyet Sultan Selim'in pederine karşı vuku bulan isyanının evliliyeti teşkil eder ki 916'da (M.1510) bila izin memur olduğu Trabzon emaretini terk ederek Kefe ve Rumili tarikiyle Edirne karibine gelmesi ve nihayet Bayezid Sani'nin hali Selim'in 918 (M.1512)'de cülusu gibi vakay-i azime ile neticelenmiştir.

⁸¹⁶ Haşim Albayrak, *Saçaklızadeler*, İstanbul 2009, s. 25-26

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Burada kitabesi mevzu bahis olan Selim Han'ın validesinin medfune bulunduğuna şüphe idilemez. Her ne kadar kitabede görülen nazmın Selim tarafından söylenmemiş olduğu bi-tavattır ise de divanlarının birçok nüshalarında taharri olduğu halde bulunamadı. Metn-i kitabede türbede ne valide-i Selimin medfun olduğuna ve ne de ismine dair hiçbir söz yoktur. Yalnız birinci mısırda “ Banuy-ı Rum” sözünden türbede bir kadının medfune ve bunun tarih-i vefatı 911 (M.1505-1506) senesi olduğunda tereddüt edilemez. Banuy-ı Rum sözünden dolayı mumaleyhanın Rumuyü'l-asl olduğuna beyan iden Şakir Şevket zuhul etmiş oluyor. Zira burada Rum Anadolu demek olup terkip-i mezkure hatun-ı Rum yani Anadolulu prenses suretinde anlamak lazımdır. Nitekim padişahan Al-i Osman için “Sultanu'r-Rum” tabiri pek müstemildir. Müracaat edebildiğimiz tarihlerin ekserisi Selim Han'ın validesinin kim olduğunu söylemiyorlar. Yalnız Cenabî Tarihi'nde Selim Han bahsinde “*velüd-i bi-Medine-i Amasya sene isneyn ve seb'in ve semaniye ve kanet ümmühü Aişe Hatun menkuhaü's-Sultan Bayezid Han men benat-ı bazı ümera'ül-Türkman ellezine sakinu fi havali Amasya neşa fi hicriüss-sade ve talimü'l-ulum ve mehri fi el-furusiye ve fennü'l-ferase ve ayyen lehu imrat Trabzon ve lem yezil biha ile en çeri lehu maaebi hima zikrina*” diyor.⁸¹⁷ Kezalik 1019 (M.1601) 'da vefat eden müverrih Dimaşkî de tahminen aynı beyanda bulunur.⁸¹⁸

Bu iki müverrihin Emir-i Türkman sözünü 1030 (M.1620)'da vefat eden Taşköprüzade Kemaleddin Efendi izah ediyor.⁸¹⁹ “*Sultan-ı halid Aşıyan Bayezid Han hazretlerinin menkuhası hatunları Türkmen ümerasından Emir Alaüddeve'nin kızı Aişe Hatundur ki kahramanü'l-Mavattin malikü'l-Arap ve'r-Rum Sultanü'l-Kurum Selim Han hazretlerinin valideleridir. Bunlar vefat ettikten sonra cariyeler almışlardır.*” Malum olduğu üzere Sultan Selim, doksan yaşlarında olan Alaüddeve'yi İran seferinden avdetinde 921 (M.1515) senesinde tutturarak idam ettirmişti. Eğer Taşköprüzade'nin sözü doğru ise bu halde Sultan Selim kendi büyük pederini katl etmiş olacaktır ki bu cihetler tetkike şayan şeylerdendir. Her halde balada mezkûr üç muteber müverrih valide-i sultanın ismini Aişe Hatun olmak üzere gösteriyorlar, Trabzon'da Gülbahar Hatun diye maruf olması ise hiçbir vesikaya müstenit değildir. Mamafih bu babda iki şık varid-i hatır oluyor: Ya mumaileyhanın Aişe ve Gülbahar olarak iki ismi var idi. Ve yahut tarihlerde mukayyed olmayan Gülbahar ismi yanlış olarak tespit edilmektedir. Bu keyfiyeti belki kuyud-ı vakfiye meydana çıkarabiliyor. Fakat kuyud-ı mezkûrede de her zaman ittihad görülmüyor. Ez cümle Fatih türbesinin yanındaki

⁸¹⁷ Cenabî, *Nuri Osmaniye Kütüphanesinde Yazma C. II, numro 3100, varak 353*)

⁸¹⁸ Avu'l-Abbas Ahmed b. Yusuf ed-Dimaşki, 1001 de telif ettiği *Ahbarü'd-Düvel ve Asarü'l-Evvel*, (Nuri Osmaniye Kütüphanesinde yazma numro 3042, Selim-i Evvel içinde)

⁸¹⁹ Taşköprülüzade Kemaleddin, *Tarih-i Saf yahud Tuhfetü'l-İcâb*, İstanbul tabı 1287, Cüzü Evvel s. 60)

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

diğer bir türbede Bayezid Sanî'nin validesi binaenaleyh Fatih'in zevcesi olmak üzere malum olan “Gülbahar Sultan” medfunedir.⁸²⁰ Filvaki Evkaf nezareti kuyud-ı vakfiye müdüriyetinde (Harmin, defter 7, sahife 405) mukayyed Bayezid-i Sani'nin Tokat'ta validesi namına bina ettiği imaret ve medresenin 21 zilkade 898 tarihli (M.3.10.1493) vakfiyesinde “Li ruh validetuhu el-Merhume el-meduvete Gülbahar Hatun” diye musarrıh olmağla valide-i Bayezid'in ismi Gülbahar olduğu tayin eder. Bu böyle olmağla beraber İznik'de kâin Şeyh Abdullah b. Eşref (Eşrefoğlu) türbesi hakkında valide-i Bayezid Han tarafından tanzim ittirilen Evail Ramazan 890 tarihli vakfiyede⁸²¹ “Bayezid Han” ibaresi bulunmağla burada da valide-i Sultan ismi Mükürme Hatun” olarak görülüyor. Sıhhatinde hiç şüphe idilmeyen bu iki vakfiyede aynı valide için iki isme tesadüf olunuyor.⁸²²

Şehsüvar Bey'in öldürülmesinden sonra onun yerini kardeşi Şahbudak Bey almıştı, Ancak kardeşi Alaüddevle Bey, Osmanlılara yanaşarak kızı Ayşe Sultanı daha Amasya'da vali olarak bulunan Şehzade Bayezid'e verdi. Ayşe Sultan'dan II. Bayezid'in bir oğlu olmuştur ki Yavuz Sultan Selim'dir. Bu evliliğin 1469'da gerçekleştiği iddia edilmektedir.⁸²³

II. Bayezid Dulkadir oğlu Alaüddevle'nin kızı Ayşe Hatun ve Karamanoğullarından Nasuh Bey'in kızı Hüsnüşah Hatun'un yanısıra Bülbül Hatun, Ferahsad Hatun, Gülbahar Hatun, Gülrüh Hatun ve Şirin Hatun adlı cariyeler ile de evlenmiştir.

4.17.5.2. Ayşe Sultan'ın Eserleri

Ayşe Sultanın başta Trabzon olmak üzere Doğu Karadeniz şehirlerini imar ettiği anlaşılmaktadır. Vakfikebir ilçesi adeta onun tarafından kurulmuştur. Rize merkez ve Atina (Pazar) kazasında da vakıfları bulunmaktadır. Bu eserler şeriye sicilleri ve vakıf kayıtlarına girmiştir. Ayşe Sultanın babası Dulkadir Beyi Alaüddevle de Maraş, Elbistan, Kadirli, Antep ve Kudüs'te 50'den fazla cami, mescit, hangah, zaviye ve medrese inşa ettirmiştir. Ayşe sultanın kurduğu vakıflar ve inşa ettirdiği eserler Doğu Karadeniz şehirlerinin kurulup gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Hatta Gülbahar Hatun Vakfı Doğu Karadeniz

⁸²⁰ *Hadikatü'l-Cevami*, Esad Efendi Kütüphanesinde yazma numro 2247, s. 8 yine aynı nüshada s. 14 ve Sultan Selim-i evvel içinde “türbesi kabrinde bir türbede kendi kızı Hatice Sultan ve anın kızı hanım Sultan medfunelerdir. Ve bir türbede dahi Sultan Süleyman validesi Hafsa Sultan ve şehzadeleri (yani Süleymanın) Murad ve Mahmud ve Abdullah medfunelerdir” diye silsile-i Al-i Osman için mühim bir kayd vardır.

⁸²¹ *Anadolu Vakfiye Defteri 1200 ile 1267*.

⁸²² Halil Edhem, “Trabzon'da Osmanlı Kitabeleri”, *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, 8. sene, Numro 48, 1 Şubat 1334, s. 339-344; Bu münasebetle Bayezid Han-i sani evladından Şehzade Ahmed'in validesinin ismi de Bülbül Hatun olduğu ve Amasya'da Hatuniye Camii ile diğer evkaf bulunduğuna ihtiva ettiği ilave etmek fâideden hal değildir. Bkz. Hüseyin Hüsameddin *Amasya Tarihi*, C. I, s. 134.

⁸²³ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 173.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Bölgesinin en büyük vakfidir. Şu anda bu konu üzerinde devam eden çalışmalarla Ayşe Sultan Vakfıyesi ve inşa ettirdiği eserler ortaya çıkarılacaktır.

4.17.5.3. Vakfikebir

Vakfikebir tarihi bir ilçe olup, yörede yerleşim Fatih'in Trabzon'u fethinden önceye dayanır. Bu konuda İlçeye bağlı Çamlık Mahallesi'nde tarihi kilise kanıt olarak gösterilebilir. İlçe bugünkü adını bir rivayete göre Yavuz Sultan Selim Trabzon'da bulunduğu bir tarih de annesi Gülbahar Hatun'un onu görmek için İstanbul'dan deniz yoluyla seyahat ederken yakalandığı amansız fırtınada karaya ayak basacağı toprakları Allah'a vakfedeceği adağından kaynaklanır. Vakfikebir sahilinde fırtınayı atlatan ve bilahare Trabzon'a salimen ulaşan Gülbahar Hatun Trabzon'da kurmuş olduğu Hatuniye Vakfı'na Vakfikebir topraklarının gelirlerini de dâhil ettiğinden dolayı o zamanki adıyla Büyükliman olarak anılan kasaba bu tarihten sonra Vakfikebir olarak (Büyük Vakıf) olarak anılmaya başlanmış. Doğal liman olması nedeniyle ve tarih de ulaşımın çoğunlukla denizyoluyla yapıldığı dikkate alındığında büyük limanın önemi kendiliğinden ortaya çıkmakta ve buranın çok eski bir yerleşim merkezi olduğu anlaşılmaktadır.⁸²⁴

4.17.5.4. Rize Küçük Gülbahar Hatun Camisi (Merkez)

Rize ili Gülbahar Hatun Mahallesi'nde, Büyük Gülbahar Camisi'nin doğusunda bulunan bu cami 1737 yılında yapılmıştır. Halk arasında Mubah Sultan Camisi ismi ile tanınmaktadır. İlk yapılışında caminin Yavuz Sultan Selim'in eşi Gülbahar Hatun adına yaptırıldığı iddia edilmiştir. Sonraki yıllarda Ak Mehmedlerden Şaban Efendi tarafından 1956 yılında biraz daha kuzeye doğru yeniden yaptırılmıştır. Cami kare planlı olarak betonarmeden yapılmıştır. İbadet mekânının üzeri kubbe ile örtülüdür. Mimari yönden bir özellik taşımamaktadır. Caminin kuzeybatı köşesindeki taş kaide üzerine yuvarlak gövdeli tek şerefeli minaresi bulunmaktadır.

4.17.5.5. Pazar (Atina) Kazası Gülbahar (Ayşe) Sultan Camii

Gülbahar Sultan Camii Rize'nin Pazar (Atina) ilçesinde bulunmaktadır. Doğu tarafı Hemşin deresi, batı tarafında eski Kavak, kuzey tarafı Karadeniz ve güney tarafı da ise eski yol ve çeşitli dükkânlar ile çevrili olan Gülbahar Hatun Camii'nin 1485-1500 yılları arasında yapıldığı tahmin edilmektedir. 1816'da Caminin önemli bölümleri yıkılmış ve harabeye dönmüştür. Daha sonra bölge ayanlarından Bassazade Mustafa Ağa ve eşi Ayşe Hatun tarafından camii yeniden inşa edilmiştir. Caminin yaşatılması için bir vakıf kurulmuştur. XX. yüzyılın başına kadar ulaşan Gülbahar Hatun Camii vakfın gelirlerinin ihtiyaçlarını

⁸²⁴ <http://www.vakfikebir.bel.tr/S.aspx?id=15>.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

karşılammaması üzerine yeniden harabe olmuş ve yıkılıp gitmiştir. Günümüzde ondan hiçbir iz kalmamıştır.⁸²⁵ Ancak aynı caminin yerine yakın zamanlarda Gülbahar Hatun Camii inşa edilmiştir.

4.17.5.6. Pazar Sivrikale Köyü Hatuniye Camii

Sivrikale Köyü Kalecik mevkiindeki Caminin de Ayşe Sultan tarafından yapıldığı iddia edilmektedir.⁸²⁶ Bir araştırmacı bu caminin daha sonra inşa edildiğini, Ayşe Sultan Vakfı tarafından yapıldığı akla yatkın görünmektedir.

Resim 6: Trabzon Ayşe Sultan(Gülbahar Hatun) Türbesi

⁸²⁵ Hüseyin Saraç, *Osmanlı İdaresinde Atina (Pazar)Kazası 1875-1920*, Ankara 2015, s. 263-264,

⁸²⁶ <http://www.kackar53.com/gulbahar-hatun-cami-makale,179.html>

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Resim 7: Trabzon Ayşe Sultan Camii (Gülbahar Hatun)

Resim 8: Pazar İlçesi Yeni Gülbahar Hatun Camii

Resim 9: Rize Gülbahar Hatun Camii

4.17. Memluk Sarayına Gelin Giden Dulkadir Kızları

4.17.1. Nefise Hatun

Dördüncü Dulkadir Bey'i olan Nasireddin Mehmed Bey (1399-1442) kızı Nefise Hatun'u kendisine sığınan asi memluk komutanı Canibeg Sufi ile evlendirdi. 1421'de Memluk Sultanı Tatar öldüğünde Canibeg naip, Barsbay ise atabeydi. İki Memluk komutanı tahtı ele geçirebilmek için kıyasıya bir mücadele içine girdiler. Barsbay'ın şansı yaver gitti ve tahtı almaya muvaffak oldu. Barsbay tarafından yakalanan Canibeg Mısır'ın İskenderiye şehrinde hapse atılsa da iki yıl sonra kurtularak 13 yıl izini kaybettirmeyi başardı. İsfendiyar oğullarına sonra da Osmanlılara sığınan Canibeg, Karamanlılar ile Dulkadir-liler arasındaki Kayseri'yi alma mücadelesi sırasında ortaya çıktı. Sultan Barsbay Kayseri'nin Karamanlılara verilmesi taraftarıydı. Bunun üzerine Dulkadir beyi Nasireddin Mehmed Canibeg'le irtibata geçerek kendisine sığındığı takdirde onu kimseye teslim etmeyeceğini söz verdi. Karakoyunlularla birlikte hareket ettiği görülen Canibeg Memlukların elinde olan Divriği aldıktan sonra Malatya'ya saldırdı. Dulkadir beyi Nasireddin Mehmed Bey, oğlu Süleyman'ı yardım etme

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

bahanesi ile Malatya tarafına göndermiş ve hile ile Canibeg yakalanıp Elbistan'a getirildi. Olayı Kahire'de duyan Barsbay, Canibeg'in kendisine teslim edilmesini istedi. Anadolu'da bulan devlet ve beyliklerin hâkimleri Nasıreddin Mehmed Bey'e başvurarak Canibeg'in teslim edilmemesini istediler. Canibeg'in önemini kavrayan Dulkadir Bey'i kızlarından Nefise Hatun'u Canibeg'e vererek Memlûklerle açıkça tavır aldı. Dulkadirîlerin bu tavrı üzerine onları cezalandırmak isteyen Barsbay, Emir Çakmak komutasında bir ordu gönderdi. Antep-Pazarcık üzerinden ilerleyen memluk ordusu Akçaderbend'i geçip Zillihan üzerinden Elbistan'a yürümüştü. Durumu haber alan Nasıreddin Mehmed Bey başkentini terk etti. Antep tarafına çekilen Dulkadir güçleri Memlûklara yenildiler. Ancak Canibeg kaçmıştı. Sultan Barsbay bizzat sefere çıkarak Dulkadir ülkesine yürüdüyse de Canibeg ve Nasıreddin Mehmed Bey Osmanlılara sığındılar. Daha sonra yeniden ülkesine dönen Nasıreddin Mehmed Bey ve damadı Canibeg Memlûkların saldırısına uğradı. Canibeg Nasıreddin Mehmed Bey'den ayrılarak Akkoyunlulara sığındı. Ancak 27 Ekim 1337'de öldürüldü. Onun ölümü ile Dul kalan hanımı Nasıreddin Mehmed Bey'in kızı Nefise Hatun babasının yanına döndü. Canibeg'in, Nefise Hatun'dan bir kızı olmuştu. Bu kız 3 yaşındaydı. Sultan Çakmak Nefise Hatun için 1000 dinardan fazla mihir verdi.⁸²⁷

1438'de Barsbay vefat etmiş ve yerine Çakmak memluk sultanı olmuştu. Canibeg'in Sufi'nin ölümünden sonra Dul kalan Nefise Hatun'la Sultan Çakmak evlenmek istedi. Nasıreddin Mehmed Bey, Çakmak'a saygısından kızını bizzat kendisi Mısır'a götürmeye karar verdi.⁸²⁸ 31 Mart 1440'da Kahire'ye ulaşan Nasıreddin Mehmed Bey ve Nefise Hatun'la birlikte maiyetleri büyük bir törenle karşılandı. Yanında evlatları, kızı ve adamları da vardı. Sultanın huzuruna çıkmak için kaleye geldi. Sultan onu karşıladı. Elbistan naipliğini sultan ona verdi. Kendilerine kale yakınlarında Memluk komutanlarından Nevruz'un sarayı tahsis edildi. Uzun süre burada kaldı. Birçok kızı vardı ve kendisi de yaşlıydı. Bir hafta sonra yapılan düğün töreninde Sultan Çakmak'tan kızının çeyizi olarak 30 bin dinar para alarak memleketi Elbistan'a döndü. Ayrıca Nasıreddin Mehmed Bey bu siyasi evliliğin sonucu olarak daha önce Akkoyunlulara kaptırılan Harput'u da ele geçirdi. Memlûkların desteğini elde eden Dulkadir Beyi ile Memluk sultanı arasında babalık oğulluk rabıtası kurulmuştur.⁸²⁹ Nasıreddin Mehmed Bey 80 yaşındayken damadını ziyaret etmek için Kahire'ye

⁸²⁷ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1988, s. 50-54

⁸²⁸ J. H. Mordtmann, s. 659.

⁸²⁹ İbn Tagribirdî, *Nücum*. C. XV, s. 100; İbn Hacer, *İnbaü'l-Gumr*, C.IX, s. 109-110; Arifi Paşa, s. 26.

gitti. Sultan Çakmakla dost olmuştu.⁸³⁰ Sultan Çakmak'ın eşi olan Ne-fise Hatun 5 Nisan 1449'da Mısır'da çıkan bir veba salgınından Kahire'de öldü.⁸³¹

4.17.2. Süleyman Bey Kızı ve Çakmak'ın Eşi

1442'de Dulkadir Beyi olan Süleyman Bey, Sultan Çakmak'ın eşi olup veba salgınında ölen kız kardeşinin yerine kendi kızını Sultan Çakmak'la evlendirdi. Sultan Çakmak'ın ölümü üzerine bu kız bir süre sonra Memluk sultanlığını ele geçirecek olan Aynal Acrud'un oğlu ile evlendi. Fakat 1460 Nisan ayında veba salgınından öldü.⁸³² Süleyman Bey'in kızını almak için memluk komutanlarından Sungur er-Rumi et-Tevaşi 28.7.1450'de (H.17 cemaziyelahir 854) Elbistan'a gelmiştir. Burada Süleyman Bey tarafından karşılanan Memluk komutanı Süleyman Bey'in kızını alarak Sultan Çakmak'la evlenmek üzere Kahire'ye götürmüştür. Gelin alayı Halep üzerinden Kahire'ye gelmiştir.⁸³³

4.17.3. Memluk Emirlerinden Özbey'in Oğlunun Hanımı

Memluk Sultanı Kayıtbay zamanının büyük emirlerinden olan Özbey, Osmanlılar ile Memluklar arasında olan Çukurova bölgesindeki savaşlarda başarılar kazanmıştı. Dulkadir Bey'i Alaüddeve önceleri Osmanlı sultanı Bayezid taraftarı olsa da sonra saf değiştirerek Kayıtbay'la dostluk yollarını aramıştı. Alaüddeve, Osmanlılar ile Memluklar arasında devam eden Çukurova'daki savaşlarda her iki tarafı da kollayarak hareket etmekteydi. Kendi kızı Ayşe Sultan'ı II. Bayezid'e verirken diğer kızını da 1488'de Memluk sultanının en değerli komutanı Özbey'in oğluna verdi.⁸³⁴

4.18. Akkoyunlu Sarayına Gelin Giden Dulkadir Beylerinin Kızları

4.18.1. Benli Hatun

Dulkadir Bey'i Alaüddeve'nin güzelliği dillere destan olan Benli Hatun adlı bir kızı vardı. Bu kızın güzelliğini duyan Şah İsmail onu Alaüddeve'den istedi. Alaüddeve Benli Hatun'u, Şah İsmail'e vermeyi vaad etti. Ancak daha sonra onun mezhebini bahane ederek fikrinden vazgeçti. Bu duruma kınılan Şah İsmail, Alaüddeve'ye diş bilemeye başladı. Onun üzerine yürümeden önce yıkılmaya yüz tutan Akkoyunlulara saldırdı. Alaüddeve Akkoyunlularla ittifak yaptı. Şah İsmail'in önünden kaçan Akkoyunlu şehzadeleri Maraş'a kadar gelerek Dulkadirililere sığındılar. Akkoyunlu şehzadesi Murad ve Barık, Alaüddeve'nin yanındaydılar. Alaüddeve, Şah İsmail'e vaat ettiği kızı Benli

⁸³⁰ Mortdmann, s. 659-660.

⁸³¹ İbn Tagribirdî, *Nücûm*. C. XV, s. 266; aynı yazar, *Hawâdith ad-Duhûr* s. 30; Sehâvî, s. 294.

⁸³² İbn Tagribirdî, *Nücûm*. C. XV, s. 266; aynı yazar, *Hawâdith ad-Duhûr* s. 30; Sehâvî, s. 294; Refet Yinanç, s. 56.

⁸³³ Sahavî, s. 321.

⁸³⁴ Şehabeddin Tekindağ, II. Bayezid Devrinde Çukur-Ova'da Nüfuz Mücadelesi, s. 368; Refet Yinanç, s. 85.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Hatun'u 1504'te Akkoyunlu Murad'a verdi. Kayınpederi Alaüddevle'den aldığı yardımla Murad, Şah İsmail'in eline geçen Bağdat'ı aldı. Bu durum Şah İsmail'in Alaüddevle'ye karşı kinini büsbütün artırdı.

1507'de Dulkadir ülkesine saldıran Şah İsmail Alaüddevle kuvvetlerini yenerek ilerledi. Alaüddevle Andırın tarafında olan sarp Turnadağına kaçarak kurtuldu. Oraya kadar gelen Şah İsmail'in savaş davetine icap etmeyen Alaüddevle'yi aşağılamak için "Ala dana" adını verdi. Şah İsmail Maraş ve Elbistan'ı yakıp yıktığı gibi Dulkadirliilere ait türbeleri yıktırarak beylerin kemiklerini kırdırdı. Bütün camileri yıktırdı. Sadece Maraş ulu camii bundan kurtuldu. Böylece o Alaüddevle'nin kızı Benli Hatun'u vermemesinin intikamını almış oldu.

Benli Hatun'un eşi olan Akkoyunlu hükümdarı Murad Han, Uzun Hasan'ın torunu olup Yakup Bey'in de oğludur. Akkoyunlu Devletinin yıkılması üzerine Osmanlılara sığınan Murat Han'a Yavuz Akşehir'de zeamet vermiştir. Yavuz'la birlikte Çaldıran Savaşına katılan Murat Han'ın Osmanlılara yararı dokunmuştur. Yavuz zafere müteakip Murat Han'a bir miktar kuvvet vererek onu Safevilerin elinde olan Diyarbakır'ı zapta göndermiştir. Ancak Şah İsmail'in Urfa valisi Ece Sultan Kaçar tarafından mağlup edilerek 1514'te başı kesilip Şah İsmail'e sunulmuştur.⁸³⁵ Kocasının ölümü ile dul kalan Benli Hatun daha sonra başka biri ile evlenmiş ve uzun bir hayat yaşamıştır. Benli hatunun bu ilginç hayat hikâyesi romanlara konu olmuştur.

4.18.2. Kayıtmaz'ın Eşi

Safeviler karşısında Dulkadirliilerden yardım isteyen Akkoyunlu Türkmen Devletinin topraklarını hâkimiyet altına almak isteyen Alaüddevle Bey, Akkoyunlu Elvend'in adamlarından Emir Bey'in kardeşi Kayıtmaz'a kızlarından birini verdi. Bu adam Diyarbakır'da bulunan ünlü sufi Şeyh İbrahim Gülşeni'yi Urfa'da bulunan Alaüddevle yanına gönderdi. İbrahim Gülşeni daha sonra Maraş'a gelmiş ve buradan da Mısır'a gitmiştir. (R99-91). Akkoyunlu Sultanı Elvent Bey'in divan Beyi Emir Bey'in kardeşi Diyarbakır Valisi Kayademi'e kızlarından birini kardeşi Abdürrezaak Bey'i vekil tayin ederek nikâhlatmıştı. Böylece Akkoyunlularla yakın ilişki içine girmişti. Kayademi, ünlü sufi İbrahim Gülşeni'yi Urfa'da bulunan Alaüddevle'nin yanına göndermişti.⁸³⁶

4.19. Kadı Burhaneddin Sarayına Gelin Giden Dulkadir Kızı

Kadı Burhaneddin Ahmet'e Sivas'ta tahta geçtiğinde rakibi olan Eratna Emirleriyle mücadele edebilmek amacıyla Dulkadiroğulları ile dostluk kurdu ve onlardan yardım gördü. Bu sırada Dulkadir Beyi olan Halil, kardeşi Osman Bey'i Kadı Burhaneddin'e yardıma göndermişti. Hatta Osman Bey'in yardımı ile Kadı Burhaneddin canını

⁸³⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 197.

⁸³⁶ Arifi paşa s. 42.

kurtarmıştı. Kadı Burhaneddin Dulkadir Beyi ile ittifak yaparak Memluk Sultanı Berkuk'a da tavır almıştı.⁸³⁷

Dulkadir Beyliği hâkimi Sevlî Bey, 1391'de büyük kızını Sivas hâkimi Kadı Burhaneddin'e vermiştir. Bu kız alış veriş ile Dulkadir Beyliğinin kuzey komşusu olan Kadı Burhaneddin Ahmet'le müttefik olunmuştur. Sevlî Bey yeğeni Nasıreddin Mehmed Bey'i ise Kadı Burhaneddin Ahmet'in kızı Hatice Hatun'la evlendirerek akrabalık bağlarını kuvvetlendirmiş oldu. Yukarıda izah edildiği gibi Sevlî Bey kızı Emine Hatun'u da Yıldırım Bayezid'in oğlu Mehmed Çelebi ile evlendirmişti.⁸³⁸ Şikarî tarihinde Dulkadiroğlu Sevlî Bey kızlarından birini 1391'de Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey'in kardeşi Sivas hâkimi Davud Bey'e verdi diyorsa da bu doğru olmayıp o senede Sivas Hükümdarı Kadı Burhaneddin'di.⁸³⁹

Kadı Burhaneddin'in ölümünden sonra oğlu Alâeddin Ali diğer ismiyle Zeynelabidin eniştesi Nasıreddin Mehmed Bey'e sığındı.⁸⁴⁰

4.20. Dulkadir Beylerinin Hanımları

4.20.1. Hatice Hatun (Mısır Hatun): Diplomat ve Kayseri Valisi

Kadı Burhaneddin Ahmed, Eratna Devleti'nin Kayseri kadısı olup 1381 yılında bu devlete son vererek kendi sultan olmuştur. Arapça ve Farsça bilen aynı zamanda şair bir hükümdar olan Kadı Burhaneddin'in şiirlerinin toplandığı bir divanı bulunmaktadır. Kadı Burhaneddin çocuklarını da ciddi bir eğitimden geçirmiştir. Hatice Hatun, Kadı Burhaneddin Ahmet'in kızı olup Dulkadir Bey'i Nasıreddin Mehmed Bey'le evlenmiştir. 1381-1398 tarihleri arasında Sivas ve Kayseri'de hüküm süren Kadı Burhaneddin Ahmet, Dulkadir Bey'i Sevlî Bey'in kızı ile evlenmişti. Buna karşılık Kadı Burhaneddin Sevlî Bey'in yeğeni olan Nasıreddin Mehmed Bey'e kızı Hatice Hatun'u vermişti. 1398'de Kadı Burhaneddin Akkoyunlu hükümdarı Karayülük Osman tarafından öldürülünce, onun memleketi olan Amasya ve Sivas gibi şehirler Yıldırım Bayezid Han'a verildi. Kadı Burhaneddin'in oğlu Alâeddin Ali Bey, Dulkadir beyi Nasıreddin Mehmed'in yanına gönderildi. Zira Kadı Burhaneddin Dulkadir oğluna kızını vermişti.⁸⁴¹ Kadı Burhaneddin'in ölümüyle zor durumda kalan oğlu Alâeddin Ali (Zeynelabidin) kayınbiraderi Nasıreddin Mehmed Bey'e sığınmış ve onun yanında yaşamaya devam etmiştir.⁸⁴²

⁸³⁷ Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti (1344-1398)*, Ankara 1983, s. 93.

⁸³⁸ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 168.

⁸³⁹ Arifi Paşa, s.

⁸⁴⁰ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 168; Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*, Ankara 1983, s. 162.

⁸⁴¹ Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, C. I (yay.: M. A. Köymen, F. R. Unat), Ankara 1987, s. 321; J. H. Mordtmann, "Dulkadırlılar", (Eklemeler: M. H. Yinanç), *İA*, C. 3, Eskişehir 1997, s. 659.

⁸⁴² Mordtmann, s. 659.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

31 Ocak 1417'de Nasıreddin Mehmed Bey'in hanımı Hatice Hatun, Memluk Sultanın elinde esir olan oğlunu istemek için Elbis-tan'dan Mısır'a gitmiştir. O, oğlunun uzun süre Sultanın yanında kal-ması engellendi. Sultan ona ikramlarda bulunmuştur. Sultan Hatice Hatun'un oğluyla buluşmasını sağlamıştır. Onun oğlu Memlukların asi valisi Emir Kanibey'in isyanı sırasında sonrasında esir düşmüştü. Ka-hire'de Kalatü'l-Cebel'de (Kahire Kalesi) hapis edilen Dulkadir beyi-nin oğlu annesinin girişimi ile serbest bırakılmış ve Maraş'a dönmüştür.⁸⁴³

Hatice Hatun dirayetli bir kadın olup, kocası tarafından iki defa Mısır'a gönderilerek Memluk sultanları olan Şeyh Müeyyed Mahmud (1411-1421) ve Sultan Barsbay'la (1422-1438) görüşmüştür. Onların yanında büyük itibar görmüştür. Bundan dolayı kendisine Mısır Hatun unvanı verilmiştir.

Kayseri hâkimiyeti yüzünden Karamanoğulları ve Dulkadiroğulları rekabet halindeydi. Dulkadirli Kayseri'yi Karamanoğulların-dan almışlardı. Karamanoğulları ise Kayseri'yi yeniden ele geçirmek amacıyla 1419'da bir saldırı başlatmışlardı. Karamanlıların bu seferine Ramazanoğulları da katıldılar. Karamanoğlu Mehmed Bey yanında oğlu Mustafa ve damadı Ramazanoğlu İbrahim olduğu halde Kayseri üzerine yürüdü. Dulkadiroğlu Nasıreddin Mehmed Bey bu orduyu yen-diği gibi Karaman beyini esir alıp oğlunu da öldürdü. Esir edilen Kara-manoğlu Mehmed Bey Memluk sultanına gönderilmişti. 1420'de Memluk Sultan Şeyh'in ölümü ile yerine Tatar sultan olmuştu. Bu arada Dulkadirlilerden Tuğrak Malatya'yı Memluklardan almıştı. Dul-kadirli Alâeddin Ali Bey ise Kahire'ye giderek Memluk sultanına itaat edince ona Maraş'ın yanı sıra Antep ve Darende'de verilmişti. 1422'de Memluk tahtına Barsbay çıkınca Antep ve Darende Nasıreddin Meh-med Bey'e verildi. Nasıreddin Mehmed Bey'den kaçarak Kahire'ye sı-ğınan kardeşi Alâeddin Ali Bey'e Memluk sultanı itibar etmemiş ve o da Suriye'de karışıklıklar çıkarmaya çalışınca öldürülmüştü.

Nasıreddin Mehmed Bey zamanında Dulkadirli-Akkoyunlu ilişkileri de gerginleşti. 1426'da Malatya'ya doğru sefere çıkan Kara-yülük Osman Harput'u ele geçirdi. Sultan Barsbay'ın yanında Akko-yunlulara karşı sefere çıkan Nasıreddin Mehmed Bey'in de bulunduğu ordu Diyarbakır kuşatmasında başarısız oldu. Bu arada Alâeddin Ali Bey'in oğlu Hamza Bey Memluklarla sıkı ilişkiye girerek Dulkadir ül-kesinde hak iddia ediyordu. Memluklar ona destek vererek Maraş'ı al-mışlardı. Karamanoğulları da Memluklara tabi olarak Kayseri'yi ele geçirmek istemekteydiler. Nasıreddin Mehmed Bey eşi Hatice Hatun'u Mısır'a göndererek Kayseri'nin anahtarını sultan Barsbay'a sundu. Memluklar Kayseri'yi yeniden Dulkadirli'lere terk ettiler. Kadı Burha-

⁸⁴³ Markizi, C.IV/I, s. 374.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

neddin Ahmet'in kızı olan Hatice Hatun saygın bir kişiydi. Daha öncede Kahire'ye giderek bir diplomat gibi Memluk Sultanı ile eşi Nasıreddin Mehmed Bey arasında arabuluculuk görevi yapmıştı.

Dulkadir Beylerinin hanımları ile kızlarının da tarihte önemli roller oynadıkları bilinmektedir. Nasıreddin Mehmed bey'in eşi olup kadı Burhaneddin'in kızı Hatice Hatun sözü geçen bir kadındı. Kocası Nasıreddin Mehmed Bey'le birlikte ülkesini yöneten Mısır Hatun adına Kayseri'de Hatuniye Medresesi inşa edilmişti. Bu medrese hala ayakta bulunmaktadır. Nasıreddin Mehmed Bey, Karamanoğullarından aldığı Kayseri'ye vali olarak eşi Hatice Hatun'u tayin etmiştir. Kayseri'nin Karamanoğulları tarafından işgali üzerine Mısır Hatun, Kahire'ye kadar giderek, Memluk sultanını ikna etmiş ve Kayseri'nin Dulkadirliilere verilmesini sağlamıştır. Dönemin ünlü Memluk tarihçisi El-Makrizî bu olayı şöyle anlatmaktadır: “30 Nisan 1435'de Memluk ordusunun Halep'ten Kayseri'yi almak için hareket ettiğini öğrenen Nasıreddin Mehmed Bey, Hanımı Hatice Hatun'u sultana göndererek Kayseri'nin anahtarlarını sundu. Adı geçen kadın Sultanın naibi ile görüştü. Onun oğlu Feyyaz Kahire kalesinde tutukluydu. Buradan sultana mektup yazıldı. Bu kadın 16 Mayıs'ta Haleb'den hareket etti. Hatice Hatun Şevval ayı içinde Kahire'ye geldi. Burada bir müddet ikamet etti. Kaletü'l-Cebel'de hediyelerle karşılandı. Orada oğlunun serbest bırakılmasını istedi. Sultan tarafından nezaketle karşılanan Hatice Hatun'un bütün istekleri kabul edildi. Oğlu Feyyaz'a Maraş naipliği verildi. Karamanoğlu İbrahim Bey Hatice Hatun'un Kahire'ye gittiği haberini alınca Memlukların yetkililerine Kayseri'nin durumunun ne olacağını sordu. Şevval ayının 28'de Halep'ten hareket etti. Burada birçok mal vaat etti.

⁸⁴⁴

4.21. Dulkadir Beyliği Döneminde Kültür ve Medeniyet

4.21.1. Dulkadir Beyliği'nden Kalan Eserler

Dulkadir beyleri ve idarecileri hâkim oldukları bölgelerde birçok eserler inşa etmişlerdir. Bu eserlerin bazıları günümüze ulaşmakla birlikte büyük bir kısmı hala ayakta olup hizmet vermektedirler. Dulkadir Beyliği'nden kalan eserlerin cami, mescit, medrese, imaret, türbe, zaviye, kale ve köprü gibi eserlerden oluşmaktadır. Dulkadir mimari eserleri Maraş, Elbistan, Afşin, Göksun, Adıyaman, Darendе, Antep, Kadirli, Bahçe, Haruniye (Düziçi), Pınarbaşı, Bünyan, Kayseri, Kırşehir, Hacıbektaş, Yozgat, Çandır, Çekerek, Akdağ, Boğazlıyan, Gemerek ve Kudüs gibi şehirlerde toplanmıştır.

Bellibaşlı Dulkadir eserleri Maraş'ta Ulu Cami, Haznedarlı, İklime ve Hatuniye camileri, Taş Medrese, İmaret, Bağdatiye, Kadı Begtutlu(Bigdikli) Medreseleri, Maraş Kalesi, Kılavuzlu Köprüsü ve türbeler, Elbistan'da Ulu Cami, Ümmet Baba Cami ve Çarşı Cami, saray ve kale kalıntısı, Adıyaman Ulu Cami, Darendе Ulu Cami ve Dâna

⁸⁴⁴ Makrizî, C. IV/II, s. 946-947.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Bey Mescidi, Afşin’de Ashabü’l-Kehf Külliyesi’ne eklemeler, Antep Alaüddevle Cami, Haruniye Alaüddevle Cami, Kadirli Ala Cami, Kayseri Hatuniye Medresesi ve Kayseri Kalesi, Bürüngüz köyünde Alaüddevle Cami, Barsama’da Zaviye, Gemerek’te Şahruh Bey Cami ve Kızılırmak üzerinde Karaözü köyünde Şahruh Bey Köprüsü, Pınarbaşı Koşçağız köyünde Süleyman Bey Türbesi, Melikgazi köyünde Halil Bey Türbesi, Kırşehir Ahi Evren Zaviyesi ve türbesi, Harput Kalesi, Hacı Bektaş kazasında Balım Sultan Türbesi ve Cuma Cami, Yozgat Çandır Şah Sultan Türbesi, Şahruh Bey Mescidi, Kudüs’te Gadiyye (Kadiyye) Medresesi. Bunların haricinde Dulkadir elindeki yerleşim yerlerinde yüzlerce mescit, zaviye ve türbe gibi yapılar bulunmaktadır.

4.21.2. Ordu

Dulkadirlielerin Türkmenlerden oluşan ve hafif süvari birliklerinden teşekkül bir ordusu bulunmaktadır. Dulkadir ordusunun başında genellikle beyler ya da onların oğulları ve kardeşleri komutanlık yapmaktadırlar. Dulkadir kuvvetlerinin kendilerinden kat kat güçlü olan Osmanlılar, Safeviler, Akkoyunlular ve Memlûkler gibi güçlü devletlerle başarılı çarpışmalar yaptıkları bilinmektedir. Ramazanoğulları, Karamanoğulları, Eretnalılar ve Kadı Burhaneddin gibi beylikler ile denk kuvvete sahip oldukları görülmektedir. Dulkadir kuvvetlerinin ateşli silahlar kullandıkları bilinmemektedir. Dulkadir ülkesinde onların beylerinin bastırıldığı paralar tedavülde olmakla birlikte Osmanlı ve Memlûk sikkeleri de kullanılmaktaydı. Dulkadir beylerinin mükemmel mehteranları ve tabilhaneleri bulunmaktaydı. Dulkadir beylerinin Osmanlı ve Memlûklerin verdikleri bayrak ve âlemleri taşıdıkları bilinmektedir.⁸⁴⁵ Son zamanlarda Dulkadir beylerinden kaldığı iddia edilen sancaklar olduğu da bazı yazarlar tarafından iddia edilmektedir.

Anadolu Selçuklu Devleti’nin yıkılmasından sonra kurulan Dulkadir Beyliği’nin, kadınlardan oluşan bir askeri birliği bulunmaktaydı. XV. yüzyılın başlarında Anadolu’ya bir seyahat yapan Bertrandon de la Broquière adlı Fransız seyyah, Hama tarafında karşılaştığı Dulkadir Türkmenleri ile karşılaşmıştır. Bu sırada Dulkadir Beyi Nasıreddin Mehmed’ti. Seyyah Dulkadir emirinin 30.000 savaşçı erkek askerinin bulunduğunu ve 100.000 de kadınlardan ibaret bir Türkmen kuvvetine sahip olduğunu anlatmaktadır.⁸⁴⁶ Bu 100.000 kadın savaşçı seyyahın eserinin başka bir yerinde 30.000 olarak kaydedilmektedir. Diğer Anadolu beyliklerinin hiçbirinde görülmeyen kadın savaşçı sadece Dulkadir Türkmenlerinde görünmekteydi. Maraş bölgesi Anadolu’ya Türkmenlerin dağılma yeri idi. Gerek doğudan gerekse Suriye’den Anadolu’ya gelen Türkmenler Maraş’a uğramaktaydı. Bu yüzden Maraş bölgesine Ortaçağ’da “Vilayet-i Türkmen” ve “Türkmen

⁸⁴⁵ Arifi Paşa, s. 68.

⁸⁴⁶ Bertrandon de la Broquière', *Denizasıırı Seyahati*, ed., Ch. Schefer, çev. İlhan Arda, İstanbul 2000.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

deposu” denmekteydi. Maraş Dulkadir Beyleri de Memlûkler ve Osmanlılar tarafından “Türkmen Emiri ya da beyi” olarak adlandırılmaktaydı.

4.21.3. Para

Dulkadir Ülkesinde genellikle Memluk, Osmanlı ve Karaman paraları tedavüldeydi. Bunun yanında ilk Dulkadir beyi Karaca’nın bağımsızlığını ilan ettiğinde sikke kestirdiği kaynaklarda yazılmaktadır. Yine Şehsuvar Bey de istiklalini ilan ettiğinde sikke kestirmiştir. Alaüddeve de para darbettirmiştir. Dulkadir paraları günümüze ulaşmamıştır.

Bunun yanında Arifi Paşa, Dulkadiroğullarıyla ilgili yazısında, “Ahbarü’l-Düvel ve Âsârü’l-Evvel” adlı eserde Şehsüvar Bey’in kendi namına altın ve gümüş sikke kestirdiğinin yazıldığını belirtmiş ancak bu sikkenin örneklerinin elde edilemediğini kaydetmiştir. 1466-1467 tarihinde Dulkadir Beyliği tahtına oturan Süleyman Bey oğlu Şehsüvar Bey’in, kendi adına altın ve gümüş sikke kestirdiği bilinmektedir. Koleksiyoncu Murat Uğurluer, “Nümismatik Yazıları” adlı eserinde, elde bulunan bir sikkenin Şehsüvar Bey’e ait olduğunu savunmaktadır. Uğurluer, bakır sikkenin ön ve arka yüzünde şunların yazıldığını belirtmiştir:

Ön yüz: *Şehsüvar bin Süleyman*
Azze Nasruhu

Arka yüz: *Duribe Ayıntab*
Hullide Mülkühu

Buna göre sikkenin, o tarihte Maraş’a bağlı bir yerleşim yeri olan Gaziantep’te kesildiği anlaşılmaktadır.⁸⁴⁷

4.21.4. İdare

Dulkadirlileri bey adı verilen bir yönetici idare etmekteydi. Dulkadir beyleri Elbistan veya Maraş’ta bulunan saraydan beyliği idare ederdi. Dulkadirlilerin bir divanı bulunmaktaydı. Dulkadirlilerin beylik işlerini idare eden çeşitli görevlilerin bulunduğu bilinmektedir. Onların vergiyi toplayan ve hazineyi idare eden bir hazinedarları vardı. Daha öncede belirttiğimiz gibi bu kişiye Türkmen beyi denmekteydi. Dulkadirlilerin en önemli şehirleri Maraş, Elbistan Kayseri, Malatya ve Antep gibi merkezlerdi. Bey genellikle Elbistan ve Maraş’ta otururdu. Diğer şehirleri valiler yönetirdi. Dulkadir valileri genellikle beylerin çocuklarıydı. Mesela Süleyman Bey Malatya valiliği yapmıştı. Yine Nasreddin Mehmed Bey’in eşi Hatice Hatun (Mısır Hatun) Kayseri valiliğinde bulunmuştu. Bu kadın kocası Nasreddin Mehmed Bey tarafından Mısır’a oğlunu kurtarmak amacıyla iki defa gönderilmiştir. Memluk sultanı tarafından bir elçi gibi kabul edilen Hatice hatun başarılı bir anlaşma yaparak ülkesine dönmüştü. Bir Dulkadir beyi öldüğünde

⁸⁴⁷ Kemalettin KOÇ, Darphane”, *Kahramanmaraş Ansiklopedisi*, C.3, Kahramanmaraş 2019, s.15-16.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

oğulları arasında taht kavgaları yaşanmaktaydı. Dulkadir beylerinin çocukları tahtı ele geçirebilmek amacıyla bazen Osmanlılara bazen de Memlûklere sığınarak onlardan aldıkları kuvvetlerle dönerlerdi.

4.21.5. Sosyal Hayat

Dulkadirler Oğuzların Bozok koluna mensup olup ekseriyetle Bayat, Avşar ve Beydilli boylarına mensupturlar. Boy beylerinin bayatlardan çıktığı bilinmektedir. Dulkadir Türkmenleri beylik mensuplarıyla öyle kaynaşmışlar ki hanedan mensupları ile ahaliyi birbirinden ayırmak mümkün değildir. Dulkadir sadece bir beylik adı olmayıp Diyarbakır'dan Ankara'ya Sivas'tan Antakya'ya kadar bölgede yaşayan Türkmenleri adı olmuştur. Dulkadir ülkesinde yaşayan Türkmenler ziraatla ve hayvancılıkla uğraşmaktaydılar. Yazın Maraş, Amik Ovası, Kadirli tarafında kışlayan Türkmenler yazları Göksun, Elbistan ve Pınarbaşı yaylalarına çıkarlardı. Türkmenlerin büyük koyun sürüleri vardı. Bunun yanında çok iyi at yetiştirirlerdi. Dulkadir atları meşhur olup özellikle Mısır'a gönderilirdi.

Türkmenleri erkeklerinin yanında kadınlarının da sosyal hayata katkıda bulundukları bilinmektedir. Dulkadir beylerinin kızlarını çok iyi yetiştirdikleri bilinmektedir. Komşu devlet ve beyliklerin yöneticilerinin Dulkadir beylerinin kızlarını almak için yarıştıkları bilinmektedir. Osmanlılar, Anadolu Beylikleri içinde Dulkadirli hanedan olarak kabul edip onlardan kız alırlardı. Osmanlılar, Memlûkler ve Akkoyunlular Dulkadirlilerden gelin almışlardır. Buna karşılık Dulkadirli de Kadı Burhaneddin Devleti'nden gelin almışlardır.

Dulkadir ahaliisi arasındaki ilişkileri ve beylikle ahali arasındaki münasebetleri düzenleyen yasalar bulunmaktadır. Bu kanunları Alaüddevle düzenlemiştir. Bu kanunları Osmanlılar bölgeyi fethedince Zulkadir ve Bozok Kanunnamesi adı altında yeniden düzenlemiştir. Bu kanunnamelerde Alaüddevle kanunlarına birçok atıflar bulunmaktadır.⁸⁴⁸

Sonuç

XIV. yüzyılın ilk yarısında Elbistan-Maraş havalisinde kurulup, Anadolu'nun hem doğu-batı hem kuzey-güney istikametinde önemli kesişme noktalarına hükmeden Dulkadiroğulları, iki asra yakın varlığını sürdürmüş önemli bir Türk Beyliğidir. İnceleyebildiğimiz kaynaklar tarafından net olarak ortaya konan ve Dulkadir Beyliği'nin kuruluş tarihi olarak kabul gören 1337 yılındaki genel ortam değerlendirildiğinde; özellikle Orta ve Güney Anadolu'daki boşluğun hiçbir devlet tarafından doldurulamadığı görülecektir. Osmanlı Devleti'nin bu bölgeyi tam olarak hâkimiyeti altına almasının ancak XV. yüzyıl başlarında gerçekleştiği göz önüne alınırsa; Dulkadir Beyliği'nin etkinlik sahasını -kısıtlı sürelerle de olsa-Kırşehir-Ankara hattına kadar genişletebilmesi, buradaki güç boşluğunu net olarak ortaya koymaktadır.

⁸⁴⁸ Bu konuda Bkz. R. Yinanç, *Dulkadir Beyliği*.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Dulkadiroğulları, bu boşluğu doldurmaya çalışan önemli bir güç olmakla kalmamış, yanında ya da karşısında yer aldığı Osmanlı Devleti ve Memlûk Devleti'nin bölge politikalarının şekillenmesinde de kuşkusuz büyük rol oynamıştır.

Orta Anadolu'da zaman zaman Karamanoğulları ile Kayseri-Nevşehir hattında hâkimiyet kurma mücadelelerine giren Dulkadiroğulları, daha güneyde ise Memlûkler ile sık değişen ittifak ve savaş siyaseti çerçevesinde ilişkiler kurmuştur. Osmanlı Devleti ve Memlûk Devleti'nin Dulkadiroğulları siyaseti ise, incelemede ortaya konmaya çalışıldığı gibi yekdiğeri aleyhine beyliğin başına kendi çıkarlarına uygun adayları başa geçirmeye çalışma şeklinde olmuştur. Dulkadiroğlu Beyliği ise büyük güçler arasındaki bu çıkar çatışmalarını kendi lehine kullanarak varlığını devam ettirmiş ve bazıları günümüze kadar gelebilen mimarî eserler başta olmak üzere, Türk kültürünü yaşatması ve geliştirmesi yönüyle önemli izler bırakmıştır.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Bu kısmın Kaynakları

ABU'L-FARAC, Gregory, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. I-II, (Süryancadan çev. R.A.W. Budge, Türkçe'ye çev. Ö.R. Doğrul), Ankara 1999.

AĞALARLI, Mübariz, "XVI. Yüzyılın Başlarında Safevi Devleti'yle Memlük Devleti Arasında Siyasi İlişkilere Genel Bir Bakış", *Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 3/2, Uşak 2010, ss. 124-135.

AKA, İsmail, *Timur ve Devleti*, Ankara 2013.

AKDAĞ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, C. 2, Ankara 1971.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Osmanlı'da Harem*, İstanbul 1995.

ALBAYRAK Haşim, *Saçaklızadeler*, İstanbul 2009.

ALTUNDAĞ, Şinasi, "Selim I", *İA*, C. 10, Eskişehir 1997, ss. 423-434.

Anadolu Vakfiye Defteri 1200 ile 1267.

ANNA KOMNENA, Alexiad, *Anadolu'da ve Balkan Yarımadasında İmparator Alexias Komnenos Döneminin Tarihi, Malazgirt'in Sonrası*, (çev. Bilge Umar), İstanbul 1996.

ARİFİ PAŞA, "Elbistan ve Maraş'ta Zulkadiroğulları (Dulkadir) Hükümeti", *TOEM*, Yıl 5-7, S. 30-37, İstanbul 1915.

ARSLAN, Hasan, *17. Yüzyılda Maraş Sancağı*, Kahramanmaraş 2014.

Aşıkpaşazâde Tarihi, (haz. Ayşenur Kala), İstanbul 2003.

ATALAY, Besim, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, Kahramanmaraş 2008.

ATALAY, Besim, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1339.

ATTAR, Aygün, "Ortaçağ Türk Diplomasi Tarihi Açısından Diyarbakır (XI-XV. Yüzyıllar Arasında Güneydoğu Anadolu'nun Etnik ve Siyasi Tarihi Üzerine Bir Deneme)", *I. Uluslararası Oğuzlar'dan Osmanlı'ya Diyarbakır Sempozyumu*, Diyarbakır 2004, ss. 427-444.

AVCI, Casim, *İslâm Bizans İlişkileri*, İstanbul 2003.

BALCI, Mekselina, *Çive Yazılı Belgeler Işığında Maraş Bölgesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Master Tezi, Ankara 2001.

BAŞAR, Fahmettin, "Safeviler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 9, İstanbul 1992, ss. 5537-556.

BAŞKAN, Yahya, *Orta Anadolu'da Hâkimiyet Mücadelesi (1400-1500)*, İstanbul Üniversitesi SBE, Tarih ABD, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2007.

Başkumandan Simbat Vekayinamesi, (951-1334), (çev. Hrant D. Andreasyan), Türk Tarih Kurumu Tercümeler Kısmı.

Bertrandon de la Broquière', *Denizaşırı Seyahati*, (Ed. Ch. Schefer, çev. İlhan Arda), İstanbul 2000.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

BROCKELMANN, Carl, *İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi*, (çev. Neşet Çağatay), Ankara 1992.

BRUMMETT, Palmira, *Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diplomasi*, İstanbul 2009.

CAHEN, Claude, *İslamiyet I. Kitap*, İstanbul 2000.

CENABÎ, Nuri *Osmaniye Kütüphanesinde Yazma C. II, numro 3100, varak 353*

CLOT, Andre, *Kölelerin İmparatorluğu Memlûklerin Mısır'ı*, (çev. Turhan Ilgaz), İstanbul 2005.

ÇAKMAKOĞLU KURU, Alev, *Fetihten Osmanlılara Kadar Kayseri'de Türk Devri Mimarisi*, Ankara 1998.

ÇIPLAK, Esra, *El-Melik En-Nasır Ferecb. Berkuk Devri Memlûk Sultanlığı*, Gazi Üniversitesi, SBE Tarih ABD, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005.

DARKOT, Besim, "Maraş (Coğrafya)", *İA*, C. 7, Eskişehir 1997, ss. 311-316.

_____, "Tarsus", *İA*, C. 12/I, Eskişehir 1997, ss.19-24.

DEMİRCİ, Mustafa, "İslam-Bizans Mücadelesinde Bir Serhat Şehri", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu (6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş) Bildirileri*, C. I, İstanbul 2005, ss. 319-332.

Ebû Bekri Tihri, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, (terc. M. Öztürk), Ankara 2001.

EBÛ'L-FİDÂ, *el-Muhtasar fî Ahbari'l-Beşer*, C. I, (neşr. Mahmud Deyyub), Beyrut 1997.

ED-DİMAŞKÎ, Avu'l-Abbas Ahmed b. Yusuf 1001 de telif ettiği "*Ahbarü'd-Düvel ve Asarü'l-Evvel*" Nuri Osmaniye Kütüphanesinde yazma numro 3042, Selim-i Evvel İçinde.

EL-BELÂZURÎ, Fütühu'l-Buldân,(çev. Mustafa Fayda), Ankara 1987.

EL-MAKRİZÎ, Takıyiddin Ahmed, *Kitabü's-Süluk li-Marifet-i Düveli'l-Müluk*, C. II/I, (neşr. M. M. Ziyade), Kahire 1956.

ERKİLETLİOĞLU, Halit, *Kayseri Tarihi (En Eski Zamandan Osmanlılara Kadar)*, Kayseri 1993.

ES-SEHÂVÎ, *et-Tibr el-Mesbûk fî Zeyl es-Sulûk*, Mektebetü'l-Külliyatü'l-Ezheriye, Kahire Trhz.

EVLİYA ÇELEBİ, *Seyahatname*, C. IX, X, (Sade. Mümin Çevik), İstanbul 1986.

GENÇAY, Güngör, Senem Ayşe'nin torunu ile yapılan röportaj, 2004.

GESTA FRANCORUM; *The Deeds Of The Franks and The Other Pilgrims to Jerusalem*, (Ed. Rosalind Hill), Reader in History in The University of London, 1962.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

GÖKHAN, İlyas, “Dulkadir Türkmenlerinin Diyarbakır ve Yöresindeki Faaliyetleri”, *I. Uluslararası Oğuzlar’dan Osmanlı’ya Diyarbakır Sempozyumu*, Diyarbakır 2004, s. 529-537.

_____, “Memlûk Sultanı Zahir Seyfuddin Çakmak Döneminin Salgın Hastalıkları ve İktisadî Buhranları (H. 842-857/M. 1438-1453)”, *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 15, Konya 2006, ss. 341-366.

_____, “Memlûkler Devrinde Maraş”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. XXIX, Özel Sayı 1, Ankara 2009.

_____, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, Ankara 2011.

GÖKHAN, İlyas-BAL, E. Kasım, *Osmanlı Dönemi Maraş’ın İdarî Tarihinde Dulkadirli ve Bayezidli İdareciler (1700-1850)*, İstanbul 2013.

GÖKHAN, İlyas -YİĞİT, Ridvan, “Memlûk Sultanı Barsbay’ın Diyarbakır Seferi”, *Kapadokya Tarih ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S.1, Aralık 2013, s. 1-13.

GROUSSET, René, *Başlangıçtan 1071’e Kadar Ermenilerin Tarihi*, (çev. Sosi Dolanoğlu), İstanbul 2005.

GÜNALTAY, Şemdetin, *Yakın Şark IV*, Ankara 1987.

GÜNDÜZ, Tufan, “Kahramanmaraş”, *DİA*, C. 24, İstanbul 2001, ss. 192-196.

GÜZELHAN, Mustafa, *Ayıntap Tarihinden Notlar*, Gaziantep 1959.

Hadikatü’l-Cevami, Esad Efendi Kütüphanesinde yazma numro 2247.

HALİFET B. HAYYÂT, *Tarihu Halifet b. Hayyât*, (çev. A. Bakır), Ankara 2001.

HALİL EDHEM, “Trabzon’da Osmanlı Kitabeleri”, *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, 8. sene, Numro 48, 1 Şubat 1334.

_____, “Trabzon’da Osmanlı Kitabeleri”, *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, 8. sene, Numro 48, 1 Şubat 1334.

_____, *Garbi Anadolu’da Selçukilerin Varisleri Tavâif-i Mülûk*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1926.

_____, *Garbi Anadolu’da Selçukilerin Varisleri Tavâif-i Mülûk*, İstanbul 1926.

HAMMER, Baron Joeseph Von, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. II, (terc. Mehmed Atâ, yay.: M. Çevik), Üçdal Neşriyat, İstanbul 1983

Rumlu Hasan, *Ahsenü’t-Tevarih: Şah İsmail Tarihi*, (terc. Cevat Cevan), Ankara 2004.

HİTTİ, Philip K., *History of Syria*, London 1957.

Hoca Sadettin Efendi, *Tacü’t-Tevarih*, C. 1, (haz. İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 1992.

HOCA SADETTİN EFENDİ, *Tacü’t-Tevarih*, C. I -II, (haz. İ. Parmaksızoğlu), Ankara 1992.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

HONİGMANN, Ernest, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, (terc. F. Işıltan), İstanbul 1970.

_____, “Maraş”, *İA*, C.7, Eskişehir 1997, ss.312-315.

_____, “Misis”, *İA*, C. 8, Eskişehir, 1997, ss. 364-373.

<http://www.kackar53.com/gulbahar-hatun-cami-ma-kale,179.html>

<http://www.vakfikebir.bel.tr/S.aspx?id=15>.

HUART, Cl, “Hades”, *İA*, C.5/I, Eskişehir 1997, s. 42.

İŞİK, Mustafa, *Kayseri Üzerine Yazılar*, Kayseri 2007.

İŞILTAN, Fikret, “Seyf-üd-devle”, *İA*, C. 10, Eskişehir 1997, ss. 536-539.

İBN ARABŞAH, *Acaib’ül Makdur fi Nevaib-i Timur*, (çev. Ahsen Batur), İstanbul 2012.

İBN İYAS, Muhammed b. Ahmed, *Bedaiu’z-Zuhûr fi Ve-kaiu’d-Duhûr*, Kahire 1982.

İBN TAGRİBERDÎ, Cemaleddin Ebu’l Mehasin Yusuf, *en-Nücûm ez-Zahire fi Mülûk-u Mısır ve’l-Kahire*, (Parlayan Yıldızlar adıyla çev. Ahsen Batur), İstanbul 2013.

İBN TAGRİBİRDÎ, Cemaleddin Ebu’l Mehasin Yusuf, *en-Nücûm ez-Zahire fi Mülûk-u Mısır ve’l-Kahire*, C. 14, (neşr. Cemal Mu-harrız-Fehim Muhammed Şaltud), Kahire 1972.

İBN TAGRİBİRDÎ, Cemaleddin Ebu’l Mehasin Yusuf, *en-Nücûm ez-Zahire fi Mülûk-u Mısır ve’l-Kahire*, C. 13-14, (neşr. Muhammed Hüseyin Şemseddin), Beyrut 1992.

İBN TAGRİBİRDÎ, Cemaleddin Ebu’l Mehasin Yusuf, *Havadişi Duhur Fi Ma’da’l-Eyyamü’s-Suhur*, C. I, (845-856) (Ed. William Popper), California 1930.

İBN-İ KESİR, *Büyük İslam Tarihi (el-Bidaye ve’n-Nihaye)*, (çev. M. Keskin), İstanbul 1995.

İBN-İ KESİR, *Havadiş Duhûr (1441-1450)*, (Arapça’dan İngilizce’ye çeviren: William Popper; yay. Walter J. Fischel), New Haven 1967.

İBNÜ’L-ADİM, *Bugyetü’t-Taleb Fi Tarih-i Haleb*, C. I, X, (neşr. Suhayl Zekkar), Dimaşk 1988.

İBNÜ’L-ESİR, *İslam Tarihi (el-Kâmil fi’t-Tarih)*, C. VIII, (çev. Ahmet Ağırakça), İstanbul 1991.

İBNÜ’L-VERDÎ, *Tarihu İbni’l-Verdî*, C. I, Beyrut 1996.

İDRİS-İ BİTLİSÎ, Heşt Bihişt, C. II, (Yay. M. Karataş, S. Kaya, Y. Baş), Ankara trhz.

İNALCIK, Halil, *Devlet-i Âliyye-Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-1*, İstanbul 2009.

Kahramanmaraş Dergisi, 65.Yıl Özel Sayısı, Yıl: 2, S. 2, S. 21, 1985.

Kahramanmaraş Nüfus İdaresi, 2003.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

KARAARSLAN, Nasuhî Ünal, “Hamdânîler”, *DİA*, C. 25, İstanbul 1997, ss. 446-447.

KAYA, Selim, “Dulkadir Beyleri”, *VII-XVI. Asırlarda Maraş Emirleri*, (Ed. İlyas Gökhan-Selim Kaya), Kahramanmaraş 2008.

KOÇ, Kemalettin, “Darphane”, *Kahramanmaraş Ansiklopedisi*, C.3, Kahramanmaraş 2019, ss.15-16.

KOPRAMAN, Kazım Yaşar, *el-Aynî'nin 'İkdü'l Cûman'ında XV. Yüzyıla ait Anadolu Tarihi İle İlgili Kayıtlar*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1971.

_____, “Memlûkler”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 6, İstanbul 1992, ss. 434-544.

_____, *Mısır Memlûkleri Tarihi Sultan al-Melik al-Mu'ayyad Şeyh al-Mahmûdî Devri (1412-1421)*, Ankara 1989.

KOYUNCUOĞLU, Tülay, *İbn İyâs'ın Bedai'ez-Zuhûr fî Ve-kai'ed-Duhûr Adlı Eserindeki Ramazanoğulları ve Akkoyunlularla İlgili Kayıtlar*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2004.

KÖPRÜLÜ, Fuat, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara 1999.

KÖSEOĞLU, Cengiz, *Maraş İlinin Uygurlık Tarihi*, Kahramanmaraş Müze Müdürünün Yayınlanmamış Maraş tarihiyle İlgili Notları.

Kurtuluş Harbi Tanıklarından Demirci İbrahim İle Yapılan Röportaj, 2004.

LANE-POOLE, Stanley, *History of Egypt In The Middle Ages*, London 1910.

Maraş Tarihinden Bir Kesit, Dulkadir Beyliği Araştırmaları, (Ed. Y. Alpaslan -M. Karataş), Kahramanmaraş 2015.

MEHMED NEŞRÎ, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, C. I (yay. M. A. Köymen, F. R. Unat), Ankara 1987.

_____, *Neşrî Tarihi*, (haz. Mehmet Altay Köymen), C. 1, Ankara 1983.

MİRGALİYEV, İlnur, “Altın Orda, Osmanlı ve Memlûklerin Aksak Timur'a Karşı Birlik Kurma Meselesine Dair”, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 25, Bahar 2010, ss. 51-57.

MİROĞLU, İsmet, “Yavuz Selim Devri”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 10, İstanbul 1992.

MORDTMANN, J. H. , “Dulkadırlılar”, *İA*, C. 3, İstanbul 1978.

MUHAMMEDİ, E., “Altın Ordu, Osmanlı İmparatorluğu ve Mısır Arasındaki Üçlü İttifak”, *XIII. Türk Tarihi Kongresi Bildiri Özetleri*, Ankara 1999, ss. 136.

ORUÇ BEĞ, *Oruç Beğ Tarihi*, (neşr. N. Atsız) İstanbul 1972.

OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. F. Işıltan), Ankara 1999.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ÖZALP, Yalçın, *Gazilerin Dilinden Milli Mücadelemiz*, Ankara 1986.

ÖZDEMİR, Abdurrahman, “el-Mütenebbî’nin Şiirinde Maraş”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 14, Sakarya 2006, ss.159-185.

ÖZİŞİK, Sakin, *Ortaçağ Hristiyan Heretik Gruplarından Pavlikanlar*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü basılmamış Yüksek Lisans tezi, Sivas 2007.

ÖZKARCI, Mehmet, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Kahramanmaraş*, C. I-II, Ankara 2007.

RAMSAY, W. M., *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, (çev. M. Pektaş), İstanbul 1961.

SARAÇ, Hüseyin *Osmanlı İdaresinde Atina (Pazar) Kazası 1875-1920*, Ankara 2015.

SEVÜK, İsmail Habib, “Maraş ve Maraşlı”, *Seyahatname, Şehir Tarih ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş*, (haz. Yaşar Alpaslan-Serdar Yakar), Kahramanmaraş 2009, ss. 214-219.

SOLAK, Kürşat, “İbn Tagrıberdi’nin “en-Nücûm ez-Zâhire” Adlı Eserinde Geçen Dulkadiroğulları İle İlgili Kayıtlar II”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXVII, S. 2, Aralık 2012, ss. 547-596.

SOLAKZADE, *Solakzade Tarihi*, C. I, (neşr. V. Çabuk), Ankara 1989.

SÜMER, Faruk, “Ağaçeriler”, *DİA*, C. 1, İstanbul 1988, ss.460-461.

_____, “Anadolu’da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, C. 1, Ankara 1970, ss. 1-147.

_____, “Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar”, *Tarih Araştırmalar Dergisi*, S.1, Ankara 1963, s. 1-113.

_____, “El-Hades (Göynük) Şehri”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, İstanbul Eylül 1993, ss. 4-8.

_____, “Yüreğir”, *DİA*, C. 44, İstanbul 2013, ss. 52-53.

_____, *Safevi Devleti’nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1992.

_____, “Eshabü’l-Kehf (Yedi Uyurlar)”, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, İstanbul 1989.

TAŞKÖPRÜLÜZADE KEMAL, *Tarih Saf yahud Tuhfetü’l-İcâb*, İstanbul tabı 1287, Cüzü Evvel.

TEKİN, Oğuz, *Pers İmparatorluğundan Türk-İslam Egemenliğine Kahramanmaraş Tarihi*, Kültür ve Para, Dağların Gazeli Maraş, İstanbul 2010.

TEKİNDAG, M.C. Şehabeddin, “II. Bayezid Devrinde Çukurova’da Nüfuz Mücadelesi”, *Belleten*, C. XXX, S. 123, Ankara 1967, ss. 345-373.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

- _____, “Memluk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 25, İstanbul 1971, ss. 1-38.
- _____, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul 1961.
- TEXİER, Charles, *Küçük Asya*, C. III, (çev. A. Suat), Ankara 2002.
- ULUÇAY, M. Çağatay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1992.
- URFALI MATEOS, *Vekayinamesi ve Papaz Grigor Zeyli*, (çev. H.D. Andreasyan, Notlar: E. Dulaurer, M. H. Yinanç), Ankara 1987.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, I, Ankara 1982.
- _____, “XV. Yüzyılın İlk Yarısı İle XVI. Yüzyılın Başlarında Memlûk Sultanlarının Yanına İltica Etmiş Olan Osmanlı Hanedanına Mensup Şehzadeler”, *Belleten*, C. XVII, S. 68, Ankara Ekim 1953, ss. 519-535.
- _____, *Anadolu Beylikleri*, Ankara 1983.
- _____, *Osmanlı Tarihi*, C. II, Ankara 1983.
- _____, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 2011.
- _____, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, Ankara 1988.
- VARLIK, M. Çetin, “Dulkadir Oğulları Beyliği”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 10, Çağ Yay., İstanbul 1992.
- VII-XVI. Asırlarda Maraş Emirleri, (Ed. İlyas Gökhan-Selim Kaya), Kahramanmaraş 2008.
- YAKUT-EL-HAMEVÎ, *Mucemü'l-Buldân*, C. V, Beyrut trhz.
- YİĞİT, İsmail, *Memlûkler 648-923/1250-1517*, İstanbul 2008.
- YİĞİT, Ridvan, *Mısır Memlûkleri Devleti'nde el-Melik el-Eşref Barsbay Dönemi (1422-1438/H. 825-841)*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir 2014.
- YİNANÇ, Mükrimin H., “Elbistan”, *İA*, C. 4, Eskişehir 1997, ss. 243-230.
- _____, “Akkoyunlular”, *Makaleler*, Ankara 2017.
- _____, “Maraş Emirleri”, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, 1340, V, (82), ss. 283-299.
- _____, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, Anadolu'nun Fethi I*, İstanbul 1944.
- YİNANÇ, Refet, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1988.
- _____, “Dulkadiroğulları”, *DİA*, C. 9, İstanbul 1994, ss. 553-557.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

YÜCEL, Nihat, *Utku Türküleri (Maraş Destanı) Kitabından*, K. Maraş Şubat/1998.

YÜCEL, Yaşar, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*, Ankara 1983

ZOROĞLU, Kamil Levent, “Kahramanmaraş’ın İlk Çağdaki Yeri ve Önemi”, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu (6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş) Tebliğleri*, C. I, İstanbul 2005, ss. 303-308.

EK:

BEKDİK TÜRKMENLERİ

Bekdiklerin Kökenleri: Beğdik, Beğdiki, Bekdik, Begdik, Bekduk, Bekdük, Bektuk, Bektuki, Bektut, Beğdük, Bektük, Bektuti, Beydik ve Bıkdik gibi isimlerle anılan bu Türkmen aşireti Dulkadir Beyliğine bağlıdır. Bekdiklerin kökenleri ile ilgili pek çok görüş ileri sürülmektedir. Bekdiklerin Oğuzların Bozok koluna bağlı konargöçer Türkmen taifesinden olduğu belirtilir. Bazı araştırmacılara göre Bekdikleri Bozokların Avşar boyuna mensupturlar. Hatta onları Dulkadir hanedanına bağlıdır. ⁸⁴⁹ Yusuf Halaçoğlu, Bekdik Cemaatinin Oğuzların Bozok koluna mensup Avşar Boyunun Danişmendli Türklerinden olduğunu ileri sürer. ⁸⁵⁰ Dulkadir Beyliği zamanında Maraş bölgesinde Danişmendli Türkmenleri yoğun olarak yaşamakta olup bazı yer isimleri de bırakmışlardır.

Bekdiklerin Anadolu'ya ne zaman ve nereden geldikleri konusunda çeşitli görüşler ileri sürülür. Ancak rivayetlerin ötesinde bir sonuca varılmaz. Ancak bilinen bir gerçek ki onlar ilk önce Maraş bölgesinde ortaya çıkarlar. Dulkadir Beyi Nasıreddin Mehmed (1398-1442) Maraş'ta Kadı Medresesi adıyla bir medrese kurmuş ve torunu Alaüddevle Bey ise medresenin bitişiğine bir camii yaptırmıştı. Günümüzde bu cami havlusunda bulunan çınar ağaçlarından dolayı Çınarlı Camii olarak bilinir. Bu camii ve medresenin bulunduğu mahallenin adı günümüzde Fevzi Paşa olmuştur. 1500 yılına ait Alaüddevle Vakfiyesine göre bu camii ve medresesinin hizmetlerini ve masraflarını Bektutlu (Bekdik) cemaati karşılamaktaydı. Bundan dolayı cami ve medrese 1510'da Bektutiye adını almıştır. Cami ve medresenin gelirleri arasında Maraş ve Elbistan'da pek çok yer bulunmaktaydı. Maraş Tahrir defterinde 1525 tarihinde Bektutlu cemaatinin 31 hanelik vergi nüfusu, bir imam ve bir kethüdası olduğu kaydedilmiştir. ⁸⁵¹

Bekdiklerin Anadolu'nun Muhtelif Yerlerine Dağılımları

Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Savaşı sırasında hem kendisine yardım etmemesi hem de Osmanlı artçı birliklerini arkadan vurması yüzünde dedesi son Dulkadir Beyi Alaüddevle'yi ortadan kaldırarak Maraş ve Elbistan bölgesini kendisine bağladı. Alaüddevle'nin yeğeni Şehsüvaroğlu Ali Bey'i de bölgeye idareci olarak atadı. Ancak Ali Bey bağımsız bir bey gibi hareket edince Kanuni Sultan Süleyman zamanında Ferhat Paşa tarafından 1522'de Tokat Artova'da maiyetiyle birlikte öldürüldü. Bunun üzerine Dulkadir topraklarında bazı ayaklanmalar ortaya çıktı. Bu süreç içinde Osmanlılar bölgeyi kendilerine bağlamak amacıyla burada yaşayan bazı Türkmenleri başka yerlere

⁸⁴⁹ Ali Sayar, *Bekdik Türkmenleri*, <https://groups.google.com/forum/#!topic/aktasweb/vFDN-Ear4W4>.

⁸⁵⁰ Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar, (1453-1650)*, C. I, Ankara 2009, s. 318.

⁸⁵¹ Yaşar Baş-Tahmi Tekin, *Maraş Vakıfları*, Konya 2007, s. 104-106.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

göç ettirdikleri gibi başka yerlerden de ahaliyi Maraş ve Elbistan'a getirdiler. Maraş'a getirilen ailelerden biri Karakoyunlu Türkmenlerine bağlı Doğubayazıt'tan getirilen Bayezidli ailesidir. Bu süreç içinde Bekdik Türkmenlerinin Anadolu'nun muhtelif yerlerine dağıldıkları görülür. Bunların kendi istekleri ile mi yoksa zorunlu iskânla mı göç ettikleri meçhul. Maraş ve Elbistan'dan çıkıp Orta Anadolu bölgesine yerleşen Bekdiklerin XVI. Yüzyıl sonu ile XVII. Yüzyıl başlarında cereyan eden ve daha çok Orta Anadolu bölgesinde etkili olan Celali ayaklanmaları da ikinci kez onların bulundukları yerlerden başka yerlere göç etmesine neden oldu.

Bekdik Türkmenleri Maraş ve Elbistan'dan sonra Bor (Niğde) Eyübili (Aksaray), Ereğli, Karapınar, Yeni İl, Danişmendli Kazası (Konya), Şereflikoçhisar, Bozok, Kırşehir, Afyon, Gülnar, Canik, Halep, Rakka, Adana, Nevşehir gibi yerlere dağılmışlardır. Bekdikler Aktaş Bekdiği ve Karabekdik gibi gruplara ayrılırlar.⁸⁵² Hatta bir de Yeni Bekdikler diye bir grup bulunmaktadır.⁸⁵³ Bekdiklerin 1520 tarihli Sivas Tahrir Defteri'nde Kırşehir yöresinde yaşadıklarından bahsedilir. Kırşehir'e iskân edilen Bekdikler, Varsak Türkmenlerine tabidir ve "*Cemaat-i Bekdik tabi-i Varsak*" olarak kaydedilmiştir. Onlar muhtemelen 1520'lerden sonra 15 kabile halinde bölgeye gelip Kaman taraflarına yerleşirler. Buradan dağılarak Kırşehir, Aksaray ve Şereflikoçhisar taraflarına gelirler. Aksaray'a bağlı Sarıyahşi'deki Bekdik köyünü kurarlar.⁸⁵⁴

Bekdik aşiretinin bir kısmı Maraş bölgesini terk edip Karaman Eyaleti sınırları içinde bulunan Konya, Aksaray, Niğde ve Kırşehir taraflarına yerleşirler. Bunların bölgeye ne zaman geldikleri konusunda çeşitli görüşler ileri sürülse de bunların doğruluğu tartışılır. Ereğli taraftaki Bekdiklerle⁸⁵⁵ ilgili arşiv belgeleri 1722-23 (H. 1135) yılına aittir. Daha sonra da onlarla ilgili 1761 ve 1768 yıllarına ait belgeler bulunmaktadır. Bu belgelerden yola çıkarak Bekdiklerin 270 yıl önce Ereğli tarafına gelip yerleştikleri belirtilmektedir. Bu verilen 270 yıl da Hicri tarih olduğuna göre bunların bölgeye yerleşmeleri aşağı yukarı Dulkadir Beyliği'nin yıkıldığı 1515'lere denk gelmektedir. Dulkadir Beyliğinin yıkılması ve Şehsuvaroğlu Ali Bey'in sancak beyliği zamanında Maraş'ta yapılan tahrirle dirlikleri ellerinden alınan Dulkadir ahalişi içinde çıkan isyanlar Bekdiklerin de bölgeden göç etmesine neden olur. Maraş bölgesinden sadece Bekdik Türkmenleri değil diğer Türkmenler de Anadolu'nun muhtelif yerlerine hatta Rumeli'ye göç

⁸⁵² Cevdet Türkay, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul 1979, s. 235.

⁸⁵³ Ahmet Gündüz, *History Studies*, 2011, 3/2, s. 248.

⁸⁵⁴ Gündüz, s. 249-250.

⁸⁵⁵ Selçuk Peker, "Ereğli (Konya) Havalisi Bekdikleriyle İlgili Demografik ve Et-nografik Bazı Tespitler", *Türk Dünyası Tarih Araştırmaları*, s. 157, İstanbul, Eylül 2005, s. 167-174.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ederler ya da ettirilirlir. Bekdik Türkmenleri ağırlıklı olarak Anadolu'nun orta kesimlerine göç etmekle birlikte diğer yerlere de dağılırlar. Belgelere yansıdığına göre ferman-ı âli ile Bekdik ahalisi, Karaman Eyaleti'ne bağlı Hortu⁸⁵⁶ derbendinde derbentçi olarak iskân edilmişlerdi. Bunlar derbentçi olarak iskân edilmeden önce Maraş'taki Bektutiye Medresesi vakfına başta resm-i ağnam (koyun-keçi) olmak üzere bazı vergilerini veriyorlardı. Ancak 1722-23'te (H.1135) bunlar derbentçi olarak iskân edildikten sonra vergi muafiyeti getirilmişti. 15 Mayıs 1761 tarihinde Karaman Eyaletinde resm-i ağnam mukataasına mutasarrıf olan ve malikâne sahipleri Çepni oğlu Seyyid Mustafa Ağa ve Osman Bey adlı şahıslar bir iki seneden beri Bekdik aşiretinden anam ve diğer vergileri tahsil etmeye kalkışır. Hatta geçmiş 1754-55 (H.1168) senesine ait vergileri de isterler. Bunun üzerine Bekdik aşireti ileri gelenleri derbindi koruduklarını, gelip geçenlerin ve hacca gidenlerin sağ salim gelip gitmesini sağladıklarını ve bundan dolayı da vergilerden muaf tutulduklarını belirterek Konya Kadısı Seyyid Mustafa'ya şikâyetle bulunurlar.⁸⁵⁷ 17 Mayıs 1761'de tarihli bir arzda da Eski İl Kadısı Musa, Bekdik aşiretinden haksız yere vergi alındığı belirtir.⁸⁵⁸ 6 Nisan 1761 (Evail Ramazan 1174) tarihli Kadı Şeyh Ali tarafından kaleme alınan bir arzda, Bekdik aşiretinin Maraş'taki Bektutiye Medresesi vakfına ve müderrisine 270 seneden beri ağnam vergilerini verdiklerini belirtilmektedir. Yine Hortu hanında oturan Bekdik aşiretinin 40 seneden beri Karaman ve Ereğli taraflarında oturduğunu, 100 seneden beri vakfın mürtezeka ve mütevellilerinden Merhum Saçaklızade Mehmet Efendi⁸⁵⁹ ve Veli Efendilere ve bunların soyundan gelenlere söz konusu vergileri verdikleri belirtilmektedir. Ancak bunun bilindiği halde yetkileri olmadığı halde Karaman Eyaleti'nde ağnam mukataası iştirakçilerine mutasarrıf Osman ve Seyyid Mustafa'nın Bekdik aşiretinden bu vergileri istediği bildirilmekte olup bunun engellenmesi talep edilmiştir.⁸⁶⁰ Buna benzer başka bir arşiv kaydında Alaüddevle vakfından Maraş'taki Bektutiye vakfı reayası olup 1722-23 (H.1135) tarihinde Ereğli ve Karapınar arasında bulunan Hortu Hanı derbendine iskân olunan ve derbentçi tayin edilen Bekdik cemaatinin söz konusu tarihten beri hizmetlerini yaptıkları belirtilmektedir. Bunlardan daha önce tahsildarlar ağnam vergisi tahsil etmedikleri halde kanunlara aykırı olarak sonradan Karaman Eyaleti ağnam vergisi mukataasına malikâne mutasarrıfı Osman Bey ve Seyyid Mustafa'nın

⁸⁵⁶ Hortu: Şimdiki Adı Sazgeçit Olup 1960'arda Değiştirilmiştir. Bkz: Selçuk Peker, "Ereğli (Konya) Ve Havalisinde Bir Türkmen Topluluğu: Bekdikler (Adları, İskânları, Boyları)," *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, İstanbul 2005, s. 40.

⁸⁵⁷ C. M. 6966/1

⁸⁵⁸ C. M. 6966/2

⁸⁵⁹ Saçaklızade Mehmet Efendi: XVIII. Yüzyılda Maraş'ta medrese müderrislerinden olup 100 den fazla Arapça eser kaleme almıştır.

⁸⁶⁰ C. M. 6966/3

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Bekdiklerin bu vergileri tahsil etmişler. Bu yüzden hem Bekdik aşireti mensupları hem de vakıf zor durumda kalır. Bu alınan vergilerin söz konusu vakfa geri iadesi kararlaştırılır. Bektik aşireti mensupları durumu Konya, Ereğli, Eski İl ve Maraş kadıları ile naiplere arz ederler. Bu durumu Maraş'ın ileri gelenleri naiplere arz ettikleri gibi aynı zamanda duruma da şahit olurlar. Bektutiye Medresesi evkafı re'ayâsından olan Kara Bekdik cemaati re'ayâsı Karapınar ile Ereğli arasında Hortu hanında oturmakta ve derbendi eşkiyadan muhafaza etmektedir. Bunlar 1722-23 (H.1135) senesinde buraya iskân edilmişlerdir. Bunlara müdahale edilmemesi istenmektedir. Bunların vergi muafiyetleri 1755'te (H.1168) yenilenmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi Bekdik aşiretinden Pirioglu Osman Bey ve Çepni oğlu Seyit Mustafa Ağanın bunlardan bu vergiyi talep etmemesi istenir.⁸⁶¹

Bektutiye Camii ve Medresesi vakfının birçok geliri arasında 26 Temmuz 1761(H. 23 Zilhicce 1174) tarihli arşiv kaydında Karaman eyaletine bağlı Ereğli ve Karapınar köyleri arasında bulunan Hortu Han'ın civarında iskân edilen Bekdik Cemaatinin rüsum-ı raiyeti, adet-i ağnam ve sair vergileri sayılır.⁸⁶²

Osmanlı Devlet idaresinin derbent teşkilatına 1719-1720 sıralarında yeni bir yön vermeye çalıştığı görülmektedir. Bütün eyaletleri içine alan bir emniyet teşkilatı olmadığı için bu iş her sancak ve her eyalet dâhilinde hallediliyordu. İlk defa 1719-1720 de bu iş ele alınarak önemli yerlerdeki derbentler müstahkem hale getirilerek askeri mahiyetin kazanmışlardır. Derbentlerde bulunan hanların tamiri ile beraber palangalar ve içinde oturanlar için adeta küçük birer kasabalar meydana getirmekten ibaretti. Ereğli ile Karapınar arasındaki Hortu hanı bunlardandır. Yine Ereğli ile Ulukışla arasında bulunan Çavuşlu köyü derbendi de bu sınıfa dâhildir.⁸⁶³

Bu çerçevede Anadolu'nun doğusunda bulunan Türkmenler, İç Anadolu'ya doğru yerleştirilirken o bölgenin de güvenliği amaçlanır oraların şehirleşmesi ve iskâna açılması için uç karakol olarak geçit ve boğazlar belirlenerek gelen Türkmenler yerleştirilir. Bu görevi alacak olan aşiret boy gelmeden önce elden geçirilerek tamir edilir temel alt yapı oluştuktan sonra uygun görülen göçerler belirtilen bölgeye yönlendirilir. Bu derbende ve boğazlara yerleştirilen guruplar bundan sonra gelecekler içinde ön güvenlik sağlamış olurlar. “*Ulukışla ile Karapınar arasında bulunan Hortu hanı yeniden tamir ve imar edildikten sonra Maraş'ta bulunan bir medrese evkafı reayası olan Beğdil (Bekdik) oymağı mensuplarının yerleştirilmesine 18 Eylül 1720'de karar verildi. Yerleştirilecek olanlar 131 haneden mürekkepti. Buraya gelmeden evvel Aksaray'a tabi Ilıcak mevkiinde bulunuyorlardı. Bunlardan bir*

⁸⁶¹ Belge No: 5, C. M. 6966/4

⁸⁶² Yaşar Baş-Rahmi Tekin, *Maraş Vakıfları*, Konya 2007, s. 104.

⁸⁶³ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Derbent Teşkilatı*, İstanbul 1967, s. 127.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

*kısmı 22 Temmuz 1723'de Hortu Hanına yerleştirilebildi. Zira bu tarihte gönderilen bir hükümde diğer bir kısmının hala Ilıcakta bulunmakta oldukları anlaşılmaktadır. Karaman beylerbeyine gönderilen hükümle geri kalanların derhal tayin edildikleri topraklara gitmelerini temin etmesi emredildi".*⁸⁶⁴

Aksaray Yahşili Kazasına bağlı Bekdik köyü ahalisi Kahramanmaraş Elbistan'dan geldiklerini ileri sürmektedirler. Günümüzde bu köyle aynı ismi taşıyan 4 tane daha yerleşim yeri bulunmaktadır. Bu yerleşim yerleri Niğde Bor, Konya-Ereğli, Kahramanmaraş ve Elbistan'dadır. Niğde-Bor taraflarında bulunan Çukurkuyu, Kızılca Emen, Budak, Seslikaya, Bereke ve Yeniköy adını taşıyan köylerde yaşayanlar da Bekdik boyundandırlar. Fakat köy isimlerinde Bekdik adı geçmemektedir. Bunlardan Çukurkuyu ve Kızılca adını taşıyanlar idarî yönden kasaba düzeyindedir.⁸⁶⁵

Bekdiklerin Yerleştikleri Han ve Derbentler

Bekdik cemaatinin derbentçi olarak Karaman ile Ereğli arasında kalan Hortu Hanı yerleştirildiğine dair pek çok arşiv belgesi bulunmaktadır. *"Eyâleti Karamanda Ereğli Karaman beyinde vâki Hortu hanı demekle maruf derbentte iskân olunan Bekdik cemaâtı ahâlileri..."*⁸⁶⁶ ifadeleriyle yerleştirildiği ve yaşadıkları bölge belirtmektedir. Başka bir belgede yine Bekdiklerin tayin ve iskân edildikleri anlatılır. Bekdik cemaati 1720-21'den (Hicri 1135) beri bölgede yaşamaktaydılar. Bir arz belgesinde⁸⁶⁷ belirtildiğine göre 270 seneden beri Ereğli tarafında yaşadıkları vergilerini Maraş'ta bulunan Bektutiye Medresesi ve Camii vakfına gönderdikleri ve kendilerinden derbentçilik yaptıklarından dolayı Karaman Eyaletinde vergi istenmediği ve bunu kadıya söyledikleri yazılmıştır. Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere Bekdik cemaati Dulkadir Beyliği'nin 1515'te yıkılmasından sonra Aksaray, Niğde, Kırşehir, Şereflikoçhisar ve Ereğli taraflarına yerleşmiştir.

Bekdik Cemaatinin Muaf Olduğu Vergiler

Daha önce Maraş'ta oturan ve Bektutiye Camii ve medresesi evkafı reayası olan Bekdik Türkmenleri Dulkadir Beyliği zamanında söz konusu vakıfla ilişkilendirilmişlerdi. Dulkadir Beyliği zamanında vergi çeşidi ve miktarı azdı. Osmanlılar, eski vakıfların şartnamelerine bağlı oldukları için Bekdiklerin söz konusu vâkıfa vergilerini göndermelerine müsaade etmişlerdir. Ancak aşağıda da belirtildiği gibi tekâlif-i şukka ve örfiye, avarız, nüzul, imdat-ı seferiye ve hazariye gibi yeni vergiler ortaya çıkmıştır. Bu yüzden de Bekdikler kendilerinden vergi alınmasına karşı çıkmış olabilirler. 13 Haziran 1761 tarihli (H. 10 Zilkade 1174) bir arşiv kaydına göre Hortu hanında derbentçilik yapan

⁸⁶⁴ Orhonlu, s. 110.

⁸⁶⁵ Gündüz, s. 249-250.

⁸⁶⁶ BOA C. M. 6966/4.

⁸⁶⁷ BOA C. M. 6966/3, BOA, C. M. 6966/6.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Bekdik aşireti mensuplarının Müslüman hacıları ve diğer yolcuların yol güvenliklerini sağlamaları, eşkıya saldırılarına engel olmaları ve defetmelerinden dolayı tekâlif-i şukka ve örfiye, avarız, nüzul, ağnam, seferiye ve hazariye gibi vergilerden muaf tutulmuşlardır. Ancak Bekdik Türkmenlerinin burada anlatılan vergi muafiyetine ve cemaatin resm-i âdeti ağnamlarını Maraş'taki Bektutiye medresesine gönderdiklerini belirtmişlerdir. Hatta medresenin müderrisleri, cami-i şerif mürtEZİKALARI⁸⁶⁸ şehrin ileri gelen yaşlıları, vakfın mütevellisi, Maraş'ta yaşayan meşhur ulemadan Yeğen Efendi, Merhum Saçaklızâde Mehmet Efendi ve Veli Efendizâde Hacı Efendi gibi şahısların hepsi uzun zamandan beridir cemaatin Resm-i adet-i ağnamını ve diğer vergilerini Bektutiye vakfı yetkililerini teslim ettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca Cemaatin ileri gelenleri Ereğli kadısı Abdulcelil Efendiye durumu belirtip bu konudaki sıkıntılarını dile getirerek Dersaadete arz yazmasını sağlamışlardır.⁸⁶⁹

XIX. yüzyıla geldiğimizde Bekdiklerin vergi durumu ile ilgili belgelere rastlayamıyoruz. Ancak onların izlerini nüfus defterlerinde takip edebiliyoruz. 1831 tarihli Aksaray Nüfus defterinde Karataş köyünde ve Bulargı Derbendi sakinleri içinde Bekdikoğlu adını taşıyan şahıslar bulunmaktadır.⁸⁷⁰

IV. Murat zamanında 1637-38 (H.1047) yılına ait Maraş Bektutiye Medresesi evkafı reayasından Bektûk nam cemaatinden 300 hane Karaman Ereğlisi Horti Derbendine 300 hane Konya Sait-eli nam-ı diğeri Kadınhanı Derbendine iskân edildiklerine dair bir ferman olduğu ileri sürülmektedir. Bu fermana göre Bekdiklerin derbendleri kurmakla görevlendirildikleri buna karşılık askere alınmamaları ve vergilerden muaf oldukları belirtilerek derbendlerde camii ve medrese inşa edilmesi içinde bir miktar altın verilmesi emredilmiştir.⁸⁷¹

Bekdiklerin Nevşehir'e İskânları

Muşkara'dan çıkıp Osmanlı Devleti'nin sadrazamı olan ve ülkeyi 12 yıl yöneten Damat İbrahim Paşa'nın Bekdik aşiretinden olduğu ileri sürülmektedir. Bunu 24 Temmuz 1928'de Toroslar'da Ereğli ve Ulukışla (Niğde) taraflarını gezen Ali Rıza Yalgın ileri sürmektedir. Yazar Hasandağ ve çevresinde yaptığı gezide Ereğli'de bulunan Bekdik aşiretini ziyaret eder. Onları yaylada oldukları sırada inceler. Bekdik oymağının en büyük obalarının Hasandağ'ında yazladıklarını belirtir. Aşitetin ileri gelenlerinden Koca Hasan'ın anlattığına göre

⁸⁶⁸ **MürtEZİKA:** vakıftan yardım alan zayıf ve fakir kimseler.

⁸⁶⁹ BOA Cevdet Marif 6966/7.

⁸⁷⁰ Necmeddin Aygün, *Nüfus defterlerinde Aksaray'ın Sosyal ve Ekonomik tarihi (1830-1845)*, Aksaray 2016, s. 193,400.

⁸⁷¹ Ali Sayar, <https://groups.google.com/d/topic/aktasweb/vFDN-Ear4W4>.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa kendi aşireti olan Bekdikleri Muşkara'ya iskân ederek burayı şehirleştirir.⁸⁷² Kendisi de bir Bekdik Türkmeni olan Ali Sayar ise Damat İbrahim Paşa'nın annesi Fatma Hanım'ın Bekdik Türkmeni olduğunu ileri sürer. Her ne şekilde olursa olsun Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Bekdik aşireti ile bir ilgisi ve akrabalığı bulunmaktadır. Bundan dolayı kurup geliştirdiği Muşkara köyüne Bekdik aşiretini iskân etmiştir.

Nevşehir'e yerleşen Bekdiklerin Akbekdik kolu olduğu ileri sürülmektedir. XVIII. yüzyılda Şereflikoçhisar'da bulunan Bekdikler'den 79 hane Nevşehir'e getirilerek Nevşehir Kalesi'nin arka tarafında bulunan Kahveci Dağı'nın batı yamacında kendilerine verilen arsalarla ev yaptırmak kaydıyla yerleştirildiler. Bekdikler ile birlikte Nevşehir'e 2.000 hane iskân olunmuştur. Damat İbrahim Paşa'nın doğduğu Muşkara Köyü'nü Nevşehir'e dönüştürdüğü sırada uyguladığı iskân siyaseti gereğince Bekdik aşiretinin bir kısmı Şereflikoçhisar getirilerek buraya yerleştirildi.⁸⁷³ Nevşehir'e yerleştirilen Türkmenler arasında bulunan Bekdikler 79, Boynuinceli 98, Mahmatlu 72, Horasanlı 22 ve Heriklü 79 haneydi.⁸⁷⁴

Damat İbrahim Paşa'nın Nevşehir'e yerleştirdiği Bekdikler, Boynuimceli cemaatinden sonra en kalabalık grubu oluşturmaktaydı. Yerleştikleri mahalleye Bekdik ve diğer adı olarak da bağlı kazadan dolayı Danişmendli ismi verildi. Bu durum Bekdiklerin Danişmendli Türkmenlerine bağlı olduğunu göstermektedir. XVII ve XVIII. Yüzyılda Danişmendli kazası ya da kadılığı Karaman (Konya) Eyaletine bağlı bir birimdi. Günümüzde Danişmendli adı unutulmuş ve Bekdik Mahallesi şeklinde devam etmektedir.⁸⁷⁵ Pek çok Türkmen bu kadılığa bağlı durumdaydı. Bekdik Türkmenleri de Danişmendli Kadılığına bağlıydı.

Muşkara'nın Nevşehir'e dönüşmesinden 100 yıl sonra Sultan II. Mahmud döneminde ilk resmi nüfus sayımı yapılmıştır. Bu nüfus sayımı Osmanlı Devleti'nin bütün vilayetlerinde yapılamamıştır. O dönemde Karaman Eyaleti Niğde Sancağına bağlı bir kaza olan Nevşehir'de yapılan nüfus sayımına göre kazanın nüfusu sadece erkek olarak sayılmış olup bu 3338'dir. Kadın nüfusunu da ekleyecek olursan 7000 civarında bir nüfusa sahip olduğunu görmekteyiz. Nevşehir'de gayrimüslim nüfus ise 1795 erkek olup bu kadar da kadın nüfus da eklenecek

⁸⁷² Ali Rıza Yalman, *Cenupta Türkmen Oymakları*, C. I, (haz. Sabahat Emir), Ankara 1977, s. 224.

⁸⁷³ İsmail Uçakcı, *Oğuz Boyları II*, İstanbul 2015, s. 219.

⁸⁷⁴ Zeynep Korkmaz, *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, Ankara 1994, s. 23; Yusuf Halıoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, s. 176; İsa Özkan, Herikli, *Türkmenleri Ve Herikli Kelimesinin Etimolojisi*, 25-29 Eylül 2000 tarihlerinde, İzmir-Çeşme'de düzenlenen Uluslararası IV. Türk Dili Kurultayı, s. 222.

⁸⁷⁵ Abdulkerim Özaydın, "Danişmendliler", *DİA*, C. 8, s. 473.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

olursak 3600'e ulaşmaktadır. Kazanın toplam nüfusu ise 10000'e ulaşmaktadır. 1831 tarihli Nevşehir Nüfus sayımında Bekdik Mahallesi “*nam-ı diğer Danişmendli*” mahallesi olarak kaydedilmiştir. Mahallede 165 hane ve 385 erkek nüfus vardır. Kadın nüfusunu da ekleyecek olursak mahallenin 800 civarında bir nüfusu olmaktadır. Burada yaşayanların hepsinin Bekdik cemaati mensubu olmayıp diğer mahallelerden de buraya yerleşmeler olmuştur. Yine Bekdik cemaatinden olup da diğer mahallelilere yerleşenler de vardır. Bekdik Mahallesi nüfus kaydının başında Hanedan Süleymanoğlu Hacı Hasan ve oğlu Mehmet Tahir ilk olarak yazılmışlardır. Burada bu şahsın hanedan olarak isimlendirilmesi mahallenin ileri geleni olduğunu ifade etmektedir. Arkasından da Mustafa oğlu Tüccar Topal Halil'in adı yazılmıştır. Nüfus defteri içinde talebe ve kâtip gibi unvanları olan eğitimli kişiler bulunmaktadır. Yine Danişmendli İbrahim adlı bir şahıs da Bekdiklerin bağlı oldukları Danişmendli kazasını çağırıştırılmaktadır. Bekdik Mahallenin idarecisi belirtilmemiştir. Mahallede 6 imam, 1 katib, 4 hafız, 6 molla, 3 asker, 17 tüccar, 54 rençber, 3 berber, 1 taşçı, 2 talebe, 1 palancı, 3 berber, 2 bakkal, 16 deveci, 11 çiftçi, 19 kiracı, 6 körükçü, 1 pancarcı, 1 çubukcu, 1 teymurcu, 1 habbaz, 1 bağcı, 1 amele, 1 çoban ve 1 helvacı bulunmaktadır. Nevşehir Bekdik Mahallesinin ileri gelenleri arasında İmam Veli oğlu Abdülkadir, İmam Hacıbekir oğlu Osmanoğlu İsmail, İmam Numan'ın oğlu Halil oğlu ve İmam Emir Mehmet Çobanlıoğlu Hüseyin dikkat çekmektedir.⁸⁷⁶

XX. yüzyılda Nevşehir'deki Bekdik Mahallesi üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar Yukarı, Orta ve Aşağı Bekdik mahalleleridir. Bekdiklerin iki camisi olup bunlar Yukarı Bekdik ve Aşağı Bekdik camileriydi. Nevşehir'de yaşayan Bekdik aşiretinin kendilerine göre gelenek ve görenekleri vardı. Bunlar diğer Türkmenlerden bu özelliklerinden dolayı ayrılırlardı. Bekdik Mahallesinden bir şahsın ifadesine göre Nevşehir düğünlerinde tef çalınırdı. 60 yıl önce Nevşehir'in en meşhur tefçisi Bekdik mahallesinde Kerimin Penbiş Dudu adlı kadındı. Bu şahsın meşhur bir türküsü “*Bura Bekdik Mahallesi halinev nelev nelev*” diye başlardı. Nevşehir'in Bekdik de dâhil olmak üzere eski mahalleleri kentsel dönüşüm nedeniyle yıkılmasından dolayı mahalle gelenekleri kaybolmuş olup dolayısıyla şimdi bu türkü de unutulup gitmiştir.⁸⁷⁷

90 yıl önce Ali Rıza Yalgın ve 50 yıl önce Mehmet Eröz Ereğli tarafında Bekdikler hakkında araştırmalar yapılmıştır. Yörükler vakitiyle keçe çadırlarda yaşıyorlardı. Bu çadırlar türbe, kubbe biçiminde olup; baklava dilimi şeklindeki kafes ağaç parçalarından meydana gelen iskeletin üzerine ak keçe çekilmesiyle kurulurdu. Bugün bunun izi, Anadolu'da yalnız Konya Ereğlisi'nde, yarı göçebe Bekdik Aşiretinde

⁸⁷⁶ 1831 Tarihli Nevşehir Nüfus Defteri

⁸⁷⁷ <http://www.fibhaber.com/nevsehirin-turkmen-asiretleri-ve-tarihi-h46287.html> (erişim tarihi: 5.1.2019)

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

kalmıştır. Onun için ismine (Bekdik Çadırı) denilmektedir.⁸⁷⁸ Nevşehir’de yaşayan Bekdikler şehir merkezinde bulundukları için bu çadır onlarda görülmezdi.

İlk önce Maraş bölgesinde yaşayan Bekdikler, Dulkadir Beyliği’nin yıkılmasından sonra Orta Anadolu’nun muhtelif yerlerine dağılmışlardır. Bekdiklerin yoğun olarak yaşadıkları Ereğli ve Karapınar tarafında bulunan Bekdikler 1520’lerden sonra buraya gelmiş olup onlar 1722-23’lerde Hortu Hanı derbendine yerleştirilmişlerdir. Danişmendli Kazasında (Karaman Eyaleti) yaşayan Bekdikler ise Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından 1718’lerde Nevşehir’e yerleştirilmiştir. Onların Ereğli, Kadınhanı, Karapınar (Konya), Bor, Ulukışla, Altunhisar (Niğde), Sarıyahşi (Aksaray), Kaman (Kırşehir), Şereflikoçhisar’da (Ankara) Nevşehir merkezde yoğun olarak yaşadıkları bilinmektedir. Günümüzde Ereğli, Niğde Bor, Aksaray Sarıyahşi Bekdik Köyü ve Nevşehir merkezdeki Bekdik mahallesinde yaşayanlar Bekdik Türkmenleri olduklarını hatırlamaktadırlar. Bunlardan en fazla kültür ve geleneklerini koruyanlar ise Ereğli-Karapınar taraflarında 18 köyde yaşayan Bekdik Türkmenleridir. Bunlar her yıl Bekdik Türkmenleri şenliği yapmaktadırlar. Ne yazık ki Bekdik Türkmenleri Anadolu’ya yayıldıkları Maraş bölgesinde kültür ve geleneklerini kaybederek Bekdik olduklarını unutmuşlardır. 15 Temmuz Hain Darbe girişiminin engellenmesinde büyük rol oynayan Şehit Ömer Halisdemir Niğde’nin Bor İlçesinin bir Bekdik köyü olan Çukurkuyu kasabasından bir Bekdik Türkmenidir.

Nevşehir’in banisi sadrazam Damat İbrahim Paşa da bir Bekdik Türkmenidir. O Muşkara’yı Nevşehir’e dönüştürdüğü sırada mensup olduğu Bekdik Türkmenlerini de buraya getirip iskân etmiştir. Bekdik Türkmenleri Nevşehir’de kendi adlarıyla bir mahalle kurup iki cami yaptırmışlardır. Hala bunlar ayakta. Onlar Nevşehir’in gelişmesi, sosyal ve kültürel yapısının oluşmasına büyük katkı sağlamışlardır.

Bu Kısımın Kaynakları

AYGÜN, Necmeddin, *Nüfus Defterlerinde Aksaray’ın Sosyal ve Ekonomik tarihi (1830-1845)*, Aksaray 2016.

BAŞ Yaşar -Rahmi Tekin, *Maraş Vakıfları*, Konya 2007.

ERÖZ, Mehmet, “Türk Köy Sosyolojisi Meseleleri ve Yörük Türkmen Köyleri”, *Ellinci Konferans*, 1966, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/100982> (erişim tarihi: 01.02.2019).

GÜNDÜZ, Ahmet, “Kırşehir-Aksaray Arasında Bir Bekdik Köyü (Tarihi, Gelenek, Görenek, Örf ve Adetleri)”, *History Studies*, S. 3/2 (2011), ss. 247-259.

⁸⁷⁸ Mehmet Eröz, “Ellinci Konferans: Türk Köy Sosyolojisi Meseleleri ve Yörük Türkmen Köyleri”, 1966, s. 123, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/100982>

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

HALACOĞLU Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 2014.

_____, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar, (1453-1650)*, C. I, Ankara 2009.

KORKMAZ, Zeynep, *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, Ankara 1994.

ORHONLU, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğunda Derbent Teşkilatı*, İstanbul 1967.

ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Danişmendliler", *DİA*, C. 8, Eskişehir 1997, ss. 474-477,

PEKER, Selçuk, "Ereğli (Konya) Ve Havalisinde Bir Türkmen Topluluğu: Bekdikler (Adları, İskânları, Boyları)", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 158, İstanbul 2005, ss. 167-174.

TÜRKAY, Cevdet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul 1979.

UÇAKCI, İsmail, *Oğuz Boyları II*, İstanbul 2015.

YALMAN, Ali Rıza, *Cenupta Türkmen Oymakları*, C. I, (haz. Sabahat Emir), Ankara 1977.

ARŞİV BELGELERİ

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü H.1246 (M1831) Tarihli Nevşehir Nüfus Defteri, NO. 3554

BOA Cevdet Tasnifi Maarif (C.MF). 6966/1-7

İNTERNET ADRESLERİ

<http://www.fibhaber.com/nevsehir/nevsehirin-turkmen-asiretleri-ve-tarihi-h46287.html> (erişim tarihi: 5.1.2019)

SAYAR, Ali, *Bekdik Türkmenleri*, <https://groups.google.com/forum/#!topic/aktasweb/vFDN-Ear4W4>.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (Boa) Belgeler:

BOA, Cevdet Dâhiliye (C.DH.), Dosya No:106, Gömlek No: 5257 24/Z /1243 (Hicrî).

21/N /1262 (Hicrî Dosya No:13 Gömlek No:52.

17/M /1271 (Hicrî Dosya No:167 Gömlek No:12)

05/Ca/1289 (Hicrî) Dosya No:31 Gömlek No:28.

18/S /1328 (Hicrî) Dosya No:69/-1 Gömlek No:79 Fon Kodu: DH.MUİ.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

16/R /1333 (Hicrî)Dosya No:222Gömlek No:21Fon Kodu:
DH.İD.)

29/Z /1292 (Hicrî) Dosya No:117 Gömlek No:71 Fon Kodu:
DH.SAİD)

12/L /1298 (Hicrî) Dosya No:1337 Gömlek No:62 Fon Kodu:
DH.MKT.

16/Z /1307 (Hicrî) Dosya No:1747 Gömlek No:62 Fon Kodu:
DH.MKT

17/C /1316 (Hicrî)Dosya No:2127Gömlek No:24Fon Kodu:
DH.MKT)

02/Z /1318 (Hicrî) Dosya No:53Gömlek No:66Fon Kodu:
Y..PRK.UM.

BAO,24/Ra/1320 (Hicrî)Dosya No:532Gömlek No:39 Fon
Kodu: DH.MKT

20/Ş /1333 (Hicrî)DosyaNo:90Gömlek No:12 Fon Kodu:
DH.UMVM

Diğer Kaynaklar

ABU'L-FARAC, Gregory, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. I-II, (çev.
R.A.W.Budge, Türkçe çev. Ö.R.Doğrul), Ankara 1999.

AĞALARLI, Mübariz, “XVI. Yüzyılın Başlarında Safevi
Devleti’yle Memlük Devleti Arasında Siyasi İlişkilere Genel Bir Ba-
kış”, *Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 3/2, Uşak 2010, ss.
124-135.

Ahmed b Mahmud, *Selçuk-Name*, C. II, (haz. E. Merçil), İstan-
bul 1977.

Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 21-29 (yay. Cavit Baysun), An-
kara 1988.

AKA, İsmail, *Timur ve Devleti*, Ankara 2013.

AKDAĞ, Mustafa, *Türkiye’nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, C. 2,
Ankara 1971.

_____, *Türkiye’nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, C. I, İs-
tanbul 1977.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Osmanlı’da Harem*, İstanbul 1995.

AKSARAYÎ, Kerimeddin Mahmud-i, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*,
(çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2000.

ALBAYRAK Haşim, *Saçaklızadeler*, İstanbul 2009.

ALP, Sedat, *Hitit Çağında Anadolu*, Ankara 2001.

ALTAN, Ebru, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, Ankara 2003.

ALTINÖZ, İsmail, *Dulkadir Eyaleti’nin Kuruluş ve Gelişmesi*,
Kahramanmaraş 2009.

ALTUNDAĞ, Şinasi, “Selim I”, *İA*, C. 10, Eskişehir 1997, ss.
423-434.

Anadolu Vakfıye Defteri 1200 ile 1267.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ANNA KOMNENA, Alexiad, *Anadolu'da ve Balkan Yarımadasında İmparator Alexias Komnenos Döneminin Tarihi, Malazgirt'in Sonrası*, (çev. Bilge Umar), İstanbul 1996.

Anonim *Süryani Kaynağı, I ve II. Haçlı Seferleri Vekâyinâmesi*, (çev. Vedii İlmen), İstanbul 2005.

ANONİM, "Kahramanmaraş", *Ana Britannica*, C. XIII, İstanbul 1989.

ANONİM, "Nestorios", *Ana Britannica*, C. XVI, İstanbul 1989.

ARCHER, T. A., Charles L. Kingsford, *The Crusades Of The Latin Kingdom of Jerusalem*, G. D. Putnams Sons, New York-London 1898.

ARIK, Feda Şamil, "Selçuklular Zamanında Anadolu'da Meydana Gelen Depremler", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XVI, S. 27, ss.19-23

ARİFÎ PAŞA, "Elbistan ve Maraş'ta Zulkadiroğulları (Dulkadir) Hükümeti", *TOEM*, Yıl 5-7, S. 30-37, İstanbul 1915.

ARSLAN, Hasan, *17. Yüzyılda Maraş Sancağı*, Kahramanmaraş 2014.

Aşıkpaşazâde Tarihi, (haz. Ayşenur Kala), İstanbul 2003.

ATALAY, Besim, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, Kahramanmaraş 2008.

_____, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1339.

ATTAR, Aygün, "Ortaçağ Türk Diplomasi Tarihi Açısından Diyarbakır (XI-XV. Yüzyıllar Arasında Güneydoğu Anadolu'nun Etnik ve Siyasi Tarihi Üzerine Bir Deneme)", *I. Uluslararası Oğuzlar'dan Osmanlı'ya Diyarbakır Sempozyumu*, Diyarbakır 2004, ss. 427-444.

AVCI, Casim, *İslâm Bizans İlişkileri*, İstanbul 2003.

AYGÜN, Necmeddin, *Nüfus Defterlerinde Aksaray'ın Sosyal ve Ekonomik tarihi (1830-1845)*, Aksaray 2016.

Azîmî Tarihi -Selçuklularla İlgili Bölümler-, (çev. Ali Sevim), Ankara 1988.

BALCI, Mekselina, *Çive Yazılı Belgeler Işığında Maraş Bölgesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2001.

BAŞ, Yaşar -TEKİN, Rahmi, *Maraş Vakıfları*, Konya 2007.

BAŞAR, Fahamettin, "Safeviler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 9, İstanbul 1992, ss. 5537-556.

_____, "Türkler'in Anadolu'ya Yerleşmelerinin Türk ve Dünya Tarihi Bakımından Önemi" *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 14, İstanbul Şubat 1988, ss.15-16.

BAŞKAN, Yahya, *Orta Anadolu'da Hâkimiyet Mücadelesi (1400-1500)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2007.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Başkumandan Simbat, *Vekâyinâme (951-1334)*, (çev. Hrant D. Andreasyan), İstanbul 1946, TTK Tercüme Kısım, Basılmamış Notlar.

BAYAZIT, Bekir Sami, *Kahramanmaraş'ta Bayazidoğulları Tarihi*, Kahramanmaraş 1988.

BAYRAM, Mikail, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtı'nın Kuruluşu*, Konya 1991.

Bertrand de la Broquière', *Deniz aşırı Seyahati*, (Ed. Ch. Schefer, çev. İlhan Arda), İstanbul 2000.

BRANDAU, Birgit -SCHİCKERT, Hartmut, *Hititler*, (çev. N. Mertoğlu), Ankara 2003.

BROCKELMANN, Carl, *İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi*, (çev. Neşet Çağatay), Ankara 1992.

BRUMMETT, Palmira, *Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diplomasi*, İstanbul 2009.

CAHEN, Claude, *İslamiyet I. Kitap*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2000.

_____, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (çev. Yıldız Moran), İstanbul 1994.

CANARD, Marius, *Sayf al Daula*, Paris 1934.

CANBOLAT, Selman, *Etiler Zamanında Maraş*, Maraş 1945.

CENABÎ, *Nuri Osmaniye Kütüphanesinde Yazma C. II, numro 3100, varak 353*

CLOT, Andre, *Kölelerin İmparatorluğu Memlûklerin Mısır'ı*, (çev. Turhan Ilgaz), İstanbul 2005.

ÇAKMAKOĞLU KURU, Alev, *Fetihten Osmanlılara Kadar Kayseri'de Türk Devri Mimarisi*, Ankara 1998.

ÇIPLAK, Esra, *El-Melik En-Nasır Ferec b. Berkuk Devri Memlûk Sultanlığı*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005.

DARKOT, Besim, "Maraş (Coğrafya)", *İA*, C. 7, Eskişehir 1997, ss. 310-312.

_____, "Tarsus", *İA*, C. 12/I, Eskişehir 1997, ss.19-24.

_____, "Göksun", *İA*, C. 4, Eskişehir 1997, ss. 812 - 813.

DEMİRCİ, Mustafa, "İslam-Bizans Mücadelesinde Bir Serhat Şehri", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu (6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş) Bildirileri*, C. I, İstanbul 2005, ss. 319-332.

DEMİRKENT, Işın, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997.

_____, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, Ankara 1996.

_____, *Türkiye Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 1995.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

_____, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, C. I-II, Ankara, 1990.

_____, “Râvendân” XI. *Türk Tarih Kongresi* (5-9 Eylül 1990) *Bildirileri*, C. II, Ankara 1994.

Ebû Bekri Tihriâni, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, (terc. M. Öztürk), Ankara 2001.

EBÛ ŞÂME, Şehâbeddin Ebi Abdurrahman b. İsmail, *Zeylû 'r-Ravzateyn*, (neşr. es-Seyyid Azîz el-Attar el-Hüsainî) Darü'l-Ceyl, Beyrut 1947.

EBÛ'L-FİDÂ, *el-Muhtasar fî Ahbari 'l-Beşer*, C. I, (neşr. Mahmud Deyyub), Beyrut 1997.

EBÛ'L-FEREC, Gregory, *Ebü'l-Ferec Tarihi*, C. I-II, (çev. Ömer Rıza Doğrul), Ankara 1982.

EBÛ'L-FEREC, Yahyâ B. Saîd B. Yahyâ El-Antakî, *Tarihü'l-Antakî*, (Tahk. Ömer Abdüsselam Tedmurî) Trablus 1990.

ED-DİMAŞKÎ, Avu'l-Abbas Ahmed b. Yusuf 1001 de telif ettiği “*Ahbarü'd-Düvel ve Asarü'l-Evvel*” Nuri Osmaniye Kütüphanesinde yazma numro 3042, Selim-i Evvel İçinde.

EL-AYNÎ, Bedreddin Mahmud, *İkdü'l-Cuman fî Tarihi Ehli 'z-Zaman (Asr Selatin el-Memalik)*, C. I, (neşr. M. M. Emin), Kahire 1987.

EL-BELÂZURÎ, *Fütühu 'l-Buldân*, (çev. Mustafa Fayda), Ankara 1987.

ELÇİBEY, Ebûlfez, *Tolunoğulları Devleti*, (haz. Fazıl Gezenferoğlu, çev. Selçuk Aklın), İstanbul 1997.

EL-İSTAHRÎ, Ebû İshak İbrahim b. Muhammed el-Farisî, *Mesâlikü'l-Memâlik*, Beyrut 1927.

EL-MAKRİZÎ, Takıyiddin Ahmed, *Kitabü's-Süluk li-Marifet-i Düveli'l-Mülük*, C. II/I, (neşr. M. M. Ziyade), Kahire 1956.

_____, *Kitabü's-Süluk li-Marifet-i Düveli'l-Mülük*, C. I/I, (neşr. Muhammed Mustafa Ziyade), Kahire 1956.

_____, *İttiâzu'l-Hunefa bi-Ahbari 'l-Eimmeti 'l-Fâtımîyyüni 'l-Hulefa*, C. I, (neşr. Cemaleddin eş-Şeyyâl), Kahire 1996.

EL-MANSURÎ, Baybars, *Zubdetü'l-Fikre fî Tarihi 'l-Hicre*, (neşr. D.S.Richard), Beyrut 1998.

EL-MUKADDESÎ, *Ahsenü't-Tekâsîm*, (neşr. Muhammed Mahzum), Beyrut 1987.

EL-YAKUBÎ, Ahmed b. Ebî Yakûb b. Cafer b. Vehb b. Vâzih el-Kâtib, *Kitâbu 'l-Buldân*, (neşr. F. Wüstenfeld), Lugdunı Batavorum, Apud E.J.Brill, 1892.

ERKİLETLİOĞLU, Halit, *Kayseri Tarihi (En Eski Zamandan Osmanlılara Kadar)*, Kayseri 1993.

ERÖZ, Mehmet, “Türk Köy Sosyolojisi Meseleleri ve Yörük Türkmen Köyleri”, *Ellinci Konferans*, 1966, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/100982> (erişim tarihi: 01.02.2019).

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ERSAN, Mehmet, *Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Ankara 2007.

_____, "XI. Yüzyılın Son Çeyreğinde Çukurova'nın Siyasî Durumu", *I.Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyet Kongresi*, Konya 2001, ss. 309 -313.

ERZEN, Afif, *Doğu Anadolu ve Urartular*, Ankara 1992.

ES-SEHÂVÎ, *et-Tibr el-Mesbûk fî Zeyl es-Sulûk*, Kahire Trhz. Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C. IX, X, (Sade. Mümin Çevik), İstanbul 1986.

EVREN, Aysel, "Göksun" *Türkiye Turizm Aylık Turistik Mecmua (Maraş-Adıyaman)*, S. 14, C. II, Ankara 1963.

FULCHER OF CHARTRES, *A History of The Expedition to Jerusalem (1095-1127)* (Trazsled by Frances Rita Ryan Sisters Of St. Joseph), The University of Tennessee Pres Knoxville, 1969.

"Geben", *İA*, C. 4, Eskişehir 1997, ss.761-762.

GENÇAY, Güngör, Senem Ayşe'nin torunu ile yapılan röportaj, 2004.

GESTA FRANCORUM; *The Deeds Of The Franks and The Other Pilgrims to Jerusalem*, (Ed. Rosalind Hill), Reader in History in The University of London, 1962.

GHAZARIAN JACOB, G., *The Ermenian Kingdom Cilicia During The Crusades (1080-1393)*, England 2000.

Gorigos Senyörü Hetum Vekâyinâmesi, (H.D. Andreasyan), İstanbul 1946, TTK Basılmamış Tercümeler.

GÖKÇEK, L. Gürkan, "Kültepe Tabletlerinde Maraş Bölgesi" *I. Kahramanmaraş Sempozyumu (6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş Bildirileri*, C. I, İstanbul 2005, ss. 309-318.

GÖKHAN, İlyas -YİĞİT, Ridvan, "Memlûk Sultanı Barsbay'ın Diyarbakır Seferi", *Kapadokya Tarih ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S.1, Aralık 2013, ss. 1-13.

GÖKHAN, İlyas, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, Ankara 2011.

_____, "Memlûkler Devrinde Maraş", *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. XXIX, Özel Sayı 1, Ankara 2009.

_____, "Maraş Haçlı Senyörlüğü", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 172 (2008), ss. 71-107.

_____, "Memlûk Sultanı Zahir Seyfuddin Çakmak Döneminin Salgın Hastalıkları ve İktisadî Buhranları (H. 842-857/M. 1438-1453)", *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 15, Konya 2006, ss. 341-366.

_____, "XIII. Yüzyılda Maraş", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 13 (2005), ss.191-222.

_____, "Arapların Fethinden Selçuklular Zamanına Kadar Maraş", *Belleten*, C. LXXIII, S. 266 (Nisan 2009), ss. 35-76.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

_____, “Dulkadir Türkmenlerinin Diyarbakır ve Yöresindeki Faaliyetleri”, *I. Uluslararası Oğuzlar’dan Osmanlı’ya Diyarbakır Sempozyumu*, Diyarbakır 2004, ss. 529-537.

GÖKHAN, İlyas -BAL, E. Kasım, *Osmanlı Dönemi Maraş’ın İdarî Tarihinde Dulkadirli ve Bayezidli İdareciler (1700-1850)*, İstanbul 2013.

GROUSSET, René, *Başlangıçtan 1071’e Kadar Ermenilerin Tarihi*, (çev. Sosi Dolanoğlu), İstanbul 2005.

GÜLEÇ, Ali, “Afşin” *Türkiye Turizm Aylık Turistik Mecmua (Maraş-Adıyaman)*, S. 14, C. II, Ankara 1963.

GÜNALTAY, Şemdetin, *Yakın Şark IV*, Ankara 1987.

GÜNDÜZ, Ahmet, “Kırşehir-Aksaray Arasında Bir Bekdik Köyü (Tarihi, Gelenek, Görenek, Örf ve Adetleri)”, *History Studies*, S. 3/2 (2011), ss. 247-259.

GÜNDÜZ, Tufan, “Kahramanmaraş”, *DİA*, C. 24, İstanbul 2001, ss. 192-196.

GÜZELHAN, Mustafa, *Ayıntap Tarihinden Notlar*, Gaziantep 1959.

“Hades”, *İA*, C. 5/I, Eskişehir 1997, ss. 42.

Hadikatü’l-Cevami, Esad Efendi Kütüphanesinde yazma numro 2247.

HALACOĞLU Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 2014.

_____, *Anadolu’da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar, (1453-1650)*, C. I, Ankara 2009.

HALİFET B. HAYYÂT, *Tarihu Halifet b. Hayyât*, (çev. A. Bakır), Ankara 2001.

HALİL EDHEM, “Trabzon’da Osmanlı Kitabeleri”, *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, 8. sene, Numro 48, 1 Şubat 1334.

_____, *Garbi Anadolu’da Selçukilerin Varisleri Tavâif-i Mülûk*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1926.

HAMMER, Baron Joeseph Von, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. II, (terc. Mehmed Atâ, yay. M. Çevik), Üçdal Neşriyat, İstanbul 1983

HEYD, W., *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, (çev. Enver Ziya Karal), Ankara 2000.

Heyet, “Ayıntab”, *İA*, C.2, Eskişehir 1997, ss.64 -67.

HIDIR, Özcan, “Hades (Göynük) Muhaddisleri”, C. I, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu (6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş) Bildirileri*, C. I, İstanbul 2005, s.19-24.

HİTTİ, Philip K., *History of Syria*, London 1957.

HOCA SADETTİN EFENDİ, *Tacü’l-Tevarih*, C. I -II, (haz. İ. Parmaksızoğlu), Ankara 1992.

HONIGMANN, Ernest, *Bizans Devleti’nin Doğu Sınırı* (çev. Fikret İşıltan), İstanbul 1970.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

- _____, “Maraş” *İA*, C. 7, Eskişehir 1997, ss. 312-315.
- _____, “Misis”, *İA*, C. 8, Eskişehir, 1997, ss. 364-373.
- _____, “Tell-Başır”, *İA*, C. 12, Eskişehir 1997, ss. 145-147.
- <http://www.kackar53.com/gulbahar-hatun-cami-ma-kale,179.html>
- <http://www.vakfikebir.bel.tr/S.aspx?id=15>.
- IONNES KİNNAMOS, *Historia (1118-1176)*, (haz. Işın Demirkent), Ankara 2001.
- İŞİK, Mustafa, *Kayseri Üzerine Yazılar*, Kayseri 2007.
- İŞILTAN, Fikret, “Seyf-üd-devle”, *İA*, C. 10, Eskişehir 1997, ss. 536-539.
- İBN ARABŞAH, *Acaib’ül Makdur fi Nevaib-i Timur*, (çev. Ahsen Batur), İstanbul 2012.
- İBN BİBİ, *el-Evamirü’l-Ala’iye fi’l-Umuri’l-Ala’iye (Selçuk-name)*, (çev. Mürsel Öztürk), C. I -II., Ankara, 1996.
- İBN FURAT, *Tarihu İbnü’l-Furat*, C. IV-V, (neşr. Hasan Muhammed eş-Şem’a), Bağdad 1970.
- İBN HAVKAL, *Kitabu Sureti’l-Arz*, (neşr. R. Blachère, H:A:R. Gibb, P.Kahle, J.H. Kramers, H. Von Mzik, C.A. nalliona, A.J.Wensick), Leiden 1939.
- İBN HURDADBİH, Ebû Kasım Abdullah, *el-Mesâlik ve’l-Memâlik*, (neşr. M. J. De Goeje), Leiden 1889.
- İBN İYAS, Muhammed b. Ahmed, *Bedaiu’z-Zuhûr fi Ve-kaiu’d-Duhûr*, Kahire 1982.
- İBN RUSTEH, Ebû Ali Ahmed b Ömer, *Kitabu’l-Alakatü’n-Nefise*, (neşr. F. Wüntenfeld), Lugdunı Batavorum, Apud E.J.Brill 1892.
- İBN ŞEDDÂD, *Baybars Tarihi*, C. II, (çev. Şerefüddin Yaltakaya), İstanbul 1941.
- İBN TAGRİBİRDİ, Cemaleddin Ebu’l Mehasin Yusuf, *en-Nücûm ez-Zahire fi Mülûk-u Mısr ve’l-Kahire*, (Parlayan Yıldızlar adıyla çev. Ahsen Batur), İstanbul 2013.
- _____, *en-Nücûm ez-Zahire fi Mülûk-u Mısr ve’l-Kahire*, C. 14, (neşr. Cemal Muharrız-Fehim Muhammed Şaltud), Kahire 1972.
- _____, *en-Nücûm ez-Zahire fi Mülûk-u Mısr ve’l-Kahire*, C. 6, 13-14, (neşr. Muhammed Hüseyin Şemseddin), Beyrut 1992.
- _____, *Havadisi Duhur Fi Ma’da’l-Eyyamü’s-Suhur*, C. I, (845-856) (Ed. William Popper), California 1930.
- İBN-İ İYAS, *Bedayi’iz-Zuhur fi Vakayi’id-Duhur (Edeb-Tarih-Kısas-Fukaha)*, Kahire (tarihsiz).

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

İBN-İ KESİR, *Büyük İslâm Tarihi* (el-Bidaye ve'n-Nihaye), C. XII-XIII, (çev. Mehmet Keskin), İstanbul, 1995.

_____, *Havadith Duhûr (1441-1450)*, (Arapça'dan İngilizce'ye çeviren: William Popper; yay. Walter J. Fischel), New Haven 1967.

İBNÜ'L-ADÎM, *Bugyetü'l-Taleb fi Tarihi Haleb* (Seçmeler), (çev. Ali Sevim), Ankara 1989.

_____, *Bugyetü't-Taleb fi Tarih-i Haleb*, C. I, II, X, (neşr. Suhayl Zekkar), Dımaşk 1988.

İBNÜ'L-ESİR, *el-Kâmil Fi't-Tarih*, C.X, XI, (çev. Abdülkerim Özaydın), İstanbul 1991.

İBNÜ'L-VERDÎ, *Tarihu İbni'l-Verdî*, C. I-II, Beyrut 1996.

İBNÜ'L-ESİR, *el-Kâmil fi't-Tarih*, (*Büyük İslâm Tarihi*), C. XII, (çev. A. Ağırakça, A. Özaydın), İstanbul 1987.

_____, *İslâm Tarihi (el-Kâmil fi't-Tarih)*, C. VIII, (çev. Ahmet Ağırakça), İstanbul 1991.

İBNÜ'L-FEREC, Kudâme B. Cafer El-Bağdadî, *Kitabu'l-Harac*, ((neşr. M. J. De Goeje), Leiden 1889.

İBNÜ'L-KALANİSÎ, *Zeyli Tarihu Dımaşk*, (neşr. H. F. Amedroz), Catholic Pres of Beyrut 1908.

İDRİS-İ BİTLİSÎ, *Heşt Bihişt*, C. II, (Yay. M. Karataş, S. Kaya, Y. Baş), Ankara trhz.

İNALCIK, Halil, *Devlet-i Âliyye-Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, İstanbul 2009.

Kahramanmaraş Dergisi, 65.Yıl Özel Sayısı, Yıl: 2, S. 2, S. 21, 1985.

Kahramanmaraş İli ve İlçeleri Prehistorik Dönem Yüzey Araştırmaları Raporu 2007, (Kahramanmaraş Müzesi Arşivi).

Kahramanmaraş Müzesi 1995 Yılı Domuztepe Örenyeri Kazı Raporu, (Kahramanmaraş Müzesi Arşivi).

Kahramanmaraş Müzesi 2007 Yüzey Araştırmaları Sonuç Raporu, (Kahramanmaraş Müzesi Arşivi).

Kahramanmaraş Müzesi Hopaz Höyüğü 1987 Kurtarma Kazısı Raporu (Kahramanmaraş Müzesi Arşivi).

Kahramanmaraş Müzesi Kılılı Köyü Höyüğü Raporu 2007, (Kahramanmaraş Müzesi Arşivi).

Kahramanmaraş Müzesi Minehöyük Raporu 2008, (Kahramanmaraş Müzesi Arşivi).

Kahramanmaraş Müzesi Tanıtma Kataloğu; Kahramanmaraş Müzesi 1996 Yılı Domuztepe Örenyeri Nihai Bilimsel Kazı Raporu, (Kahramanmaraş Müzesi Arşivi).

Kahramanmaraş Müzesi Türkoğlu Korucu Höyüğü Raporu 2007, (Kahramanmaraş Müzesi Arşivi).

Kahramanmaraş Nüfus İdaresi, 2003.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

KARAARSLAN, Nasuhî Ünal, “Hamdânîler”, *DİA*, C. 15, İstanbul 1997, ss. 446-447.

KARACA, Sevtap Gölgesiz, “Latince Kaynaklar Işığında Birinci Haçlı Seferi Ana Ordusu’nun Maraş Şehri’nden Geçışı”, *TAD*, C. 37, S.63 (2018), ss. 171-198.

KARADENİZ, Hasan Basrî, “Osmanlı Devletinin Beylikleri İlhakı Siyaseti ve Dulkadir Beyliğinin İlhakı” *Dulkadir Beyliği Araştırmaları II*, Kahramanmaraş 2008, ss. 183-211.

KAŞGARLI, Mehlika Aktok, *Kilikya Tâbi Ermeni Baronluğu Tarihi*, Ankara 1990.

KAYA, Selim, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Rükneddin Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, Ankara 2006.

_____, “Dulkadir Beyleri”, *VII-XVI. Asırlarda Maraş Emirleri*, (Ed. İlyas Gökhan-Selim Kaya), Kahramanmaraş 2008.

KAYHAN, Hüseyin, “İrak Selçukluları Tarihi I.Kuruluşundan Sultan Mesud’un Saltanatının Sonuna Kadar (1119-1152)”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 104, İstanbul Ekim 1996, s.103-130.

KAZVİNÎ, Zekeriya, *Acâibü'l-Mahlûkât ve Garâibü'l-Mevcudât*, (neşr. Faruk Said), Beyrut 1988.

KESİK, Muharrem, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi(1116-1155)*, Ankara 2003.

_____, “Maraş Depremi (1114)”, *Tarih Dergisi*, S. 45 (Işın Demirkent Hatıra Sayısı), İstanbul 2007, ss. 43-46

KOCA, Salim, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, Ankara 1997.

_____, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, Ankara 2011.

_____, “Dinî İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbrae verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması”, *Gazi Türkiyat*, S. 11, Güz, 2012, ss.11-38.

KOÇ, Kemalettin, “Darphane”, *Kahramanmaraş Ansiklopedisi*, C.3, Kahramanmaraş 2019, ss.15-16.

KOPRAMAN, Kazım Yaşar, *el-Aynî’nin ‘İkdü’l Cûman’ında XV. Yüzyıla ait Anadolu Tarihi İle İlgili Kayıtlar*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1971.

_____, *Mısır Memlûkleri Tarihi Sultan al-Melik al-Mu’ayyad Şeyh al-Mahmûdî Devri (1412-1421)*, Ankara 1989.

_____, “Abbâsiler Zamanında Bizans Sugûrunda Türklük faaliyetleri”, *Makaleler*, C. 1, (Yay. haz. S. Yalçın, A. Çetin), Ankara 2005, ss. 331-346.

_____, “Tolunoğulları” *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C. 6, İstanbul 1989, ss. 55-80.

_____, “Memlûkler”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C. 6, İstanbul 1992, ss. 434-544.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

KORKMAZ, Zeynep, *Nevşehir ve Yöresi Ağzları*, Ankara 1994.

KOYUNCUOĞLU, Tülay, *İbn İyas'ın Bedai'ez-Zuhûr fî Ve-kai'ed-Duhûr Adlı Eserindeki Ramazanoğulları ve Akkoyunlularla İlgili Kayıtlar*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2004.

KÖKTEN, İ. Kılıç, “Maraş Vilayetinde Tarihten Dip Tarihe Geçiş” *Arkeoloji Dergisi*, S. X/1 (1960), ss. 44-49.

_____, “Maraş ve Antalya Vilayetlerinde Süreli Dip Tarih Araştırmaları hakkında Kısa Bir Rapor”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, S. XI/ 1 (1962), ss. 40-44.

KÖPRÜLÜ, Fuat, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara 1999.

KÖSEOĞLU, Cengiz, *Maraş İlinin Uygarlık Tarihi*, Kahramanmaraş Müze Müdürünün Yayınlanmamış Maraş tarihiyle İlgili Notları.

KUDÂME B. CAFER EL-BAGDADÎ, İbnü'l-Ferec, *Kitabu'l-Harac*, ((neşr. M. J. De Goeje), Leiden 1889.

Kurtuluş Harbi Tanıklarından Demirci İbrahim İle Yapılan Röportaj, 2004.

LANE-POOLE, Stanley, *History of Egypt In The Middle Ages*, London 1910.

MAALOUF, Amin, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, (çev. M. Ali Kılıçbay), İstanbul 1998.

MACGUEN, J. G., *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*, (çev. E. Davutoğlu), Ankara 2001.

Maraş Tahrir Defteri (1563), C. I-II, (Yay. Refet Yinanç -Mesut Elibüyük), Ankara 1988.

Maraş Tarihinden Bir Kesit, Dulkadir Beyliği Araştırmaları, (Ed. Y. Alpaslan -M. Karataş), Kahramanmaraş 2015.

MEHMED NEŞRÎ, Kitâb-ı Cihan-Nümâ, C. I (yay. M. A. Köymen, F. R. Unat), Ankara 1987.

_____, *Neşrî Tarihi*, (haz. Mehmet Altay Köymen), C. 1, Ankara 1983.

MERÇİL, Erdoğan, *Selçuklular -Makaleler-*, İstanbul 2011.

MİRGALİYEV, İlnur, “Altın Orda, Osmanlı ve Memlûklerin Aksak Timur'a Karşı Birlik Kurma Meselesine Dair”, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 25, Bahar 2010, ss. 51-57.

MİROĞLU, İsmet, “Yavuz Selim Devri”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 10, İstanbul 1992.

MORDTMANN, J. H. , “Dulkadirîliler”, *İA*, C. 3, İstanbul 1978.

MUHAMMEDİ, E., “Altın Ordu, Osmanlı İmparatorluğu ve Mısır Arasındaki Üçlü İttifak”, *XIII. Türk Tarihi Kongresi Bildiri Özetleri*, Ankara 1999, ss. 136.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

NICOLE DAVID, CRISTA HOOK, *The First Crusade (1096-1099)*, New York 2003.

NIKETAS KHONIATES, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, (Çev. Fikret Işıltan), Ankara 1995.

OCAK, Ahmet Yaşar, *Babailer İsyanı*, Ankara 1996.

ONAR, Mustafa, *Kuruluşundan Kurtuluşuna Bağlantıları ile Saimbeyli*, Adana 2002.

ORHONLU, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğunda Derbent Teşkilatı*, İstanbul 1967.

ORUÇ BEĞ, *Oruç Beğ Tarihi*, (neşr. N. Atsız) İstanbul 1972.
Osmanlı Salnâmelerinde Maraş Sancağı, C. I-II, (haz. Said Öztürk), İstanbul 2006.

Osmanlı Salnamelerinde Maraş Sancağı, I, (haz. Sait Öztürk), İstanbul 2006.

OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. F. Işıltan), Ankara 1999.

ÖZALP, Yalçın, *Gazilerin Dilinden Milli Mücadelemiz*, Ankara 1986.

ÖZAYDIN, Abdülkerim, “Danişmendliler”, *DİA*, C. 8, Eskişehir 1997, ss. 474-477,

ÖZDEMİR, Abdurrahman, “el-Mütenebbi’nin Şiirinde Maraş”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 14, Sakarya 2006, ss.159-185.

ÖZGÜÇ, Tahsin, “Elbistan Ovasındaki Tetkik Gezileri ve Karahöyük Kazısı”, *Belleten*, C. XII, S. 45 (1948), ss. 226-237.

ÖZİŞİK, Sakin, *Ortaçağ Hristiyan Heretik Gruplarından Pavlikanlar*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü basılmış Yüksek Lisans tezi, Sivas 2007.

ÖZKARCI, Mehmet, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Kahramanmaraş*, C. I-II, Ankara 2007.

ÖZTÜRK, Mustafa, “Dört Halife Döneminde Bilâd-ı Şam’da İslâmlaşma ve Kültürel Değişme” *Omeljan Pritsak Armağanı*, Sakarya 2007, ss. 405-416.

ÖZTÜRK, Sait, “Maraş Coğrafyası içinde Bilinmeyen Önemli Bir Yerleşim Merkezi Hades (Göynük)”, *Edik Dergisi*, S. 43, Kahramanmaraş 1994, ss. 95-101.

PAKALIN, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimler ve Terimler Sözlüğü*, C. II, İstanbul 1983.

PAKSOY, Yaşar, “Maraş’ın Tarihi ve Turistik Yerleri” *Türkiye Turizm Aylık Turistik Mecmua (Maraş-Adıyaman)*, C. II, S. 14, Ankara 1963, s. 6.

PEKER, Selçuk, “Ereğli (Konya) Ve Havalisinde Bir Türkmen Topluluğu: Bekdikler (Adları, İskânları, Boyları)”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 158, İstanbul 2005, ss. 167-174.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

PHILIPS, Jonathan, Marlin HOCH, *The Second Crusades, Scope and Consequence, (1145-1149)*, Manchestery University Pres, Manchestery 2001.

PLESSNER, M., “Melik”, *İA*, C.7, Eskişehir 1997, ss. 664-665.

RAMSAY, W. M., *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (çev. Mihri Pektaş) İstanbul 1961.

REŞİDÜDDİN, Fazlullah-ı Hemedânî, *Câmiü't-Tevârih*, (neşr. Behmen Kerimi), Tahran 1338.

_____, *Selçuklu Devleti*, (çev. Erkan Göksu -H. Hüseyin Güneş), İstanbul 2010.

Rumlu Hasan, *Ahsenü't-Tevarih: Şah İsmail Tarihi*, (terc. Cevat Cevan), Ankara 2004.

RUNCIMAN, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. I, II, (çev. F. Işıltan), Ankara 1998.

SARAÇ, Hüseyin *Osmanlı İdaresinde Atina (Pazar) Kazası 1875-1920*, Ankara 2015.

SAYAR, Ali *Bekdik Türkmenleri*, <https://groups.google.com/forum/#!topic/aktasweb/vFDN-Ear4W4>.

SEVİM, ALİ, *Genel Çizgileriyle Selçuklu Ermeni İlişkileri*, Ankara 1983.

_____, “Suriye Selçukluları-Haçlı İlişkileri” *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu (23 -25 Haziran 1997, İstanbul)*, Ankara 1999, ss. 91-113.

_____, *Suriye ve Filistin Selçuklu Tarihi*, Ankara 1983.

SEVÜK, İsmail Habib, “Maraş ve Maraşlı”, *Seyahatname, Şehir Tarih ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş*, (haz. Yaşar Alpaslan-Serdar Yakar), Kahramanmaraş 2009, ss. 214-219.

Sivrimine Höyüğü Tescil Raporu 2007, (Adana Kültür ve Tarih Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü Arşivi).

SOLAK, İbrahim, *XVI. Asırda Maraş Kazası (1526-1563)*, Ankara 2004.

SOLAK, Kürşat, “İbn Tagriberdi'nin “en-Nücûm ez-Zâhire” Adlı Eserinde Geçen Dulkadiroğulları İle İlgili Kayıtlar II”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXVII, S. 2, Aralık 2012, ss. 547-596.

SOLAKZADE, *Solakzade Tarihi*, C. I, (neşr. V. Çabuk), Ankara 1989.

SÜMER, Faruk, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1992.

_____, *Eshabü'l-Kehf (Yedi Uyurlar)*, İstanbul 1989.

_____, “el-Hades (Göynük) Şehri” *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, İstanbul Eylül 1993, ss. 4-8.

_____, “Yüreğir”, *DİA*, C. 44, İstanbul 2013, ss. 52-53.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

- _____, “Anadolu’da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, C. 1, Ankara 1970, ss. 1-147.
- _____, “Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar”, *Tarih Araştırmalar Dergisi*, S.1, Ankara 1963, s. 1-113.
- _____, “Keykâvus I”, *DİA*, C.25, İstanbul 2001, s.353.
- _____, *Yabanlu Pazarı*, İstanbul1985.
- _____, “Ağaçeriler”, *DİA*, C. 1, İstanbul 1988, ss.460-461.
- _____, “Çavuldur”, *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 235-236.
- SÜRYANİ MİHAİL, _____, *Vekayiname*, (1042-1193, 1195-1229) Türk Tarih Kurumu Tercümeler Kısımı.
- SÜRYANİ MİHAİL, *Vekâyinâme*, (çev. H.D Andreasyan), TTK Basılmamış Tercüme Eserler, Ankara 1944.
- Süryani Mikhail, *Vekayiname*, (1042-1193, 1195-1229) Türk Tarih Kurumu Tercümeler Kısımı.
- ŞENYÜREK, Muzaffer Süleyman, “Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Karahöyük Kazısında Çıkarılan Kafataslarının Tetkiki” *Belleten* C. XIII, S. 49, (1949), ss. 1-20.
- ŞEŞEN, Ramazan, *Selahaddin Eyyubî ve Devri*, İstanbul 2000.
- _____, “Haçlı Seferleri Sırasında Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin Siyasî ve Sosyal Durumu, Haçlılarla Yapılan Mücadeleye Katkısı ”*Uluslar arası Haçlı Seferleri Sempozyumu (23 -25 Haziran 1997, İstanbul)*, Ankara 1999, s.33-44.
- TANKUT, Hasan Reşit, *Maraş Yollarında*, Ankara 1944.
- TAŞKÖPRÜLÜZADE KEMAL, *Tarih Saf yahud Tuhfetü’l-İcâb*, İstanbul tabı 1287, Cüzü Evvel.
- TEKİN, Oğuz, *Pers İmparatorluğundan Türk-İslam Egemenliğine Kahramanmaraş Tarihi, Kültür ve Para, Dağların Gazeli Maraş*, İstanbul 2010.
- TEKİNDAG, M.C. Şehabeddin, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul 1961.
- _____, “Memluk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 25, İstanbul 1971, ss. 1-38.
- _____, “II. Bayezid Devrinde Çukur-Ova’da Nüfuz Mücadelesi”, *Belleten*, C. XXX, S. 123, Ankara 1967, ss. 345-373.
- TEXIER, Charles, *Küçük Asya*, C. III, (çev. Ali Suat), (haz. Kâzım Yaşar Kopraman, Musa Yıldız), Ankara 2002.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1993.
- _____, *Selçuklular ve İslamiyet*, İstanbul 2012.
- _____, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, Ankara 1988

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

TÜRKAY, Cevdet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul 1979.

UÇAKCI, İsmail, *Oğuz Boyları II*, İstanbul 2015.

ULUÇAY, M. Çağatay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1992.

UMAR, Bilge, *İlkçağda Türkiye Halkı*, İstanbul 1999.

_____, *Türkiye'deki Tarihsel Adları*, İstanbul, 1993.

URFALI MATEOS, *Vekayi-nâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli* (çev. Hrant D. Adnreasyen), Ankara, 1987.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, I, Ankara 1982.

_____, *Osmanlı Tarihi, C. II*, Ankara 1983.

_____, *Anadolu Beylikleri*, Ankara 1983.

_____, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 2011.

_____, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, Ankara 1988.

_____, “XV. Yüzyılın İlk Yarısı İle XVI. Yüzyılın Başlarında Memlûk Sultanlarının Yanına İltica Etmiş Olan Osmanlı Hanedanına Mensup Şehzadeler”, *Belleten*, C. XVII, S. 68, Ankara Ekim 1953, ss. 519-535.

ÜNAL, Ahmet, *Hititler Devrinde Anadolu I*, İstanbul 2002.

ÜSÂME İBN MÜNKİZ, *Kitab El-İ'tibar*, (çev. Yusuf Ziya Cömert), İstanbul 1992.

VAHRAM VEKÂYİNÂMESİ, *Kilikya Kralları Tarihi*, (H. D. Andreasyan), İstanbul 1946, TTK Basılmamış Tercüme Eserler, Basılmamış Notlar.

VARLIK, M. Çetin, “Dulkadır Oğulları Beyliği”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 10, Çağ Yay., İstanbul 1992.

VII-XVI. Asırlarda Maraş Emirleri, (Ed. İlyas Gökhan-Selim Kaya), Kahramanmaraş 2008.

<http://www.fibhaber.com/nevsehir/nevsehirin-turkmen-asiretleri-ve-tarihi-h46287.html> (erişim tarihi: 5.1.2019)

YAKUT-EL-HAMEVÎ, *Mucemü'l-Buldân*, C. I, V, Beyrut trhz.

YALMAN, Ali Rıza, *Cenupta Türkmen Oymakları*, C. I, (haz. Sabahat Emir), Ankara 1977.

YILDIZ, Hakkı Dursun, “Avâsım”, *DİA*, C. 4, İstanbul 1991, ss. 111-112.

YİĞİT, İsmail, *Memlûkler 648-923/1250-1517*, İstanbul 2008.

YİĞİT, Ridvan, *Mısır Memlûkleri Devleti'nde el-Melik el-Eşref Barsbay Dönemi (1422-1438/H. 825-841)*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir 2014.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

- YİNANÇ, Mükrimin H., *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, Anadolu'nun Fethi I*, İstanbul 1944.
- _____, “Elbistan”, *İA*, C. 4, Eskişehir 1997, ss. 223-230.
- _____, “Besni”, *İA*, C. 2, Eskişehir 1997, ss.570 -572.
- _____, “Akkoyunlular”, *Makaleler*, Ankara 2017.
- _____, “Maraş Emîrleri”, (hazr. Selim Kaya), *Müslümanlar Tarafından Fethinden XIII. yy. Sonuna Kadar Maraş Beyleri*, K.Maraş 2004.
- _____, “Maraş Emirleri”, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, 1340, V, (82), ss. 283-299.
- _____, *Makaleler*, (haz. F. Başar -İ. Gökhan -Ö.H. Özalp), Ankara 2017.
- YİNANÇ, Refet, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1988.
- _____, “Eshab-ı Kehf Vakıfları”, *Vakıflar Dergisi*, S. XX, Ankara 1988, ss.311-319.
- _____, “Dulkadıroğulları”, *DİA*, C. 9, İstanbul 1994, ss. 553-557.
- YÖRÜKAN, Yusuf Ziy, *Müslüman Coğrafyacıların Gözüyle Ortaçağ'da Türkler*, İstanbul 2004.
- YÜCEL, Nihat, *Utku Türküleri (Maraş Destanı) Kitabından*, K. Maraş Şubat/1998.
- YÜCEL, Yaşar, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*, Ankara 1983.
- ZOROĞLU, Kamil Levent, “Kahramanmaraş'ın İlk Çağdaki Yeri ve Önemi”, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu (6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş) Tebliğleri*, C. I, İstanbul 2005, ss. 303-308.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN

1966'da Kahramanmaraş'ın Türkoğlu İlçesinde doğdu. İlk ve ortaokulu Türkoğlu'nda bitirdikten sonra 1983'te de Kahramanmaraş Lisesi'nden mezun oldu. Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümünden 1987'de mezun oldu. Urfa ve Kayseri'de MEB'e bağlı okullarda beş yıl tarih öğretmenliği yaptıktan sonra 1993'te Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümüne araştırma görevlisi olarak girdi. 1991-94'te Erciyes Üniv. Yüksek-Lisans, 1994-98'de Fırat Üniversitesi'nde doktora yaptı. 1996-97 yıllarında Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde araştırmacı olarak bulundu. 1999'da Yrd. Doç, 2009'da Doçent oldu. 2012 yılına kadar Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesinde çalıştıktan sonra Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesine atandı. Bu üniversitede Tarih Bölüm Başkanlığı (2012-2017), Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı (2015-2017) ve Rektör Yardımcılığı (2015-2016) görevlerinde bulundu. 2017'de Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesine geçti. Halen bu Üniversitede Rektör Yardımcısı olarak çalışmaktadır. Evli olup üç çocuk babası olup İngilizce ve Arapça bilmektedir.

Eserleri

1. **Fatımîler Devleti**, Gün Yay., Ankara 2008.
2. **İlkçağlardan Dulkadirîlilere Kadar Maraş** (Müşterek) Ukde Yay. Kahramanmaraş 2008.
3. **Maraş Emirleri** (Müşterek), Ukde Yay., Kahramanmaraş 2008.
4. **Maraş Tarihi ve Coğrafyası** (Besim Atalay-tercüme-M. Karataş ile Müşterek), Ukde Yay. 2008 Kahramanmaraş
5. **Maraş Tarihi ve Sanatı Üzerine** (Editör: M.Özkarcı-S. Kaya ile Müşterek), Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi Yay 2009.
6. **Tarihî, Coğrafyası ve Kültürü İle Türkoğlu** (K. KOÇ ile Müşterek) Ankara 2010.
7. **Kahramanmaraş Kültürü** (M. Akben-K. Koç ile Müşterek), Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi Yay, 2012.
8. **Osmanlı İdari Tarihinde Dulkadirî ve Bayezitli İdareciler**, (K. Bal ile Müşterek), Kitabevi Yayınları İstanbul 2012.
9. **Selçuklular Zamanında Maraş**, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi 2013.
10. **Kahramanmaraş'ın Kahraman ve Meşhur Kadınları**, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi 2017.
11. **Nevşehir'in Tarihi Yolculuğu**, Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi Yayınları 2015.
12. **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi** (Müşterek), Nevşehir 2017
13. **Ord. Prof. Mükrimin Halil Yinanç'ın Makaleleri** (F. Başar-H. Özalp Müşterek), Türk Tarih Kurumu, Ankara 2017.
14. **Lale devrinde Osmanlı Devleti ve Nevşehir**, Kömen Yayınevi Konya 2018.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ
(Osmanlı-Kurtuluş Savaşı-Cumhuriyet Dönemleri)

CİLT II

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN

NIĞDE - 2019

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	361
TAKDİM	371
ÖNSÖZ.....	373
BİRİNCİ BÖLÜM	376
XVI. - XVIII. YÜZYILLARDA MARAŞ.....	376
1.1. XVI. Yüzyılda Maraş Eyaleti'nin Genel Durumu.....	376
1.1.1. Maraş Yöresinde İsyanlar	377
1.2. XVII. Yüzyılda Maraş.....	392
1.2.1. Tımarların Dağıtılması	395
1.2.2. Maraşlı Mehmet Paşa (ö. 1589)	397
1.2.3. Maraşlı Sadrazam Halil Paşa (d. 1570-ö.1628)	398
1.3. XVIII. Yüzyılda Maraş.....	399
1.3.1. XVIII. Yüzyılın Başlarında Maraş Bölgesinde Aşiretlerin İsyanları	402
1.3.2. Maraş'ta Bir Osmanlı Sadrazamı	402
1.4. Osmanlı Döneminde Dulkadir Ailesi	404
1.5. Osmanlı Döneminde Beyazıt Ailesi.....	409
1.5.1. I. Ali İskender Bey (1515).....	409
1.5.2. I. Hacı Abdullah Bey.....	412
1.5.3. II. İskender Bey	412
1.5.4. Salih Bey	412
1.5.5. Veli Bey.....	413
1.5.6. I. Numan Bey	413
1.5.7. I. Kalender Paşa	413
1.5.8. Beyazıtzâde Mehmet Bey (1700-1750)	413
1.5.9. II. Hacı Abdullah Bey.....	414
1.5.10. Beyazıtzâde Numan Bey.....	414
1.5.11. II. Hacı Abdullah Bey.....	414
1.5.12. II. Kalender Paşa	414
1.5.13. Beyazıtzâde Yusuf.....	414
1.5.14. Süleyman Paşa.....	414
1.5.15. Osman Paşa	414
1.5.16. Yusuf Kenan Bey	414
1.5.17. Osman Bey	414
İKİNCİ BÖLÜM	416
XVIII. YÜZYILDA MARAŞ'TA DULKADİRLİ VE BAYEZİDLİ YÖNETİCİLER.....	416
2.1. Beyazıt Ağa	416
2.2. Zülkadirzâde Murtaza Ali Ağa.....	416

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

2.3. Beyazıtzâde Mehmet Bey.....	418
2.4. Zülkadirzâde Mustafa Bey	421
2.5. Zülkadirzâde Seyyid Veli.....	424
2.6. Maraş Ayanı Zülkadirzâde Süleyman	425
2.7. Zülkadirzâde Mustafa Bey'e Birecik'e Kereste Nakledilme Görevi Verilmesi	426
2.8. Beyazıtzâde Abdullah Bey'in Maraş Mütesellimliği ve Valiliği (1749)	427
2.9. Maraş Beylerbeyi Rışvanzâde Süleyman Paşa.....	430
2.10. Beyazıtzâde Numan Bey ve Oğlu Hacı Abdullah Bey.....	430
2.10.1. Beyazıtzâde Hacı Abdullah Bey ile Zülkadirzâde Süleyman Bey'in Adamları Arasında Maraş Çarşısında Kavga.....	434
2.10.2. Beyazıtzâde Numan Bey'in Andırın'da İkameti	436
2.10.3. Numan Beyin Sürgün Kararı	436
2.10.4. Beyazıtzâde Numan Bey Hakkında Bir Şikâyet	440
2.11. Derviş Mehmet Paşa ve Abdullah Paşa Zamanında Maraş Eyaleti'ndeki Bazı Olaylar.....	441
2.11.1. Kılıçlı Türkmenlerinin Ayaklanması 1770.....	441
2.11.2. Kılıçlı Türkmenlerini İtaat Ettirilmesi için Malatya Mutasarrıfı Rışvanzâde Ömer Paşa'nın Görevlendirilmesi	444
2.11.3. Kars-ı Zülkadiriye (Kadirli) ve Andırın'da Bozdoğan Aşiretinin Ayaklanması	445
2.11.4. Antep'te Karışıklıklar	446
2.11.5. Elbistan Voyvodası ve Maiyetinin Öldürülmeleri	447
2.12. Zülkadirzâde Numan Bey (1773-74).....	447
2.13. Maraş Valisi Abdullah Paşa (1774).....	448
2.14. Ayandan Eski Müftü es-Seyyid Ataullah ve Olayları (1774)	449
2.15. Kanadıkırnkzâde Mehmet Efendi'nin Kıbrıs'a Sürgün Kararı	452
2.16. Maraş Valisi Süleyman Paşa	452
2.17. Maraş Valisi Çerkez Hasan Paşa.....	452
2.18. Alâüddevle Bey'in Kudüs'te İnşa Ettirdiği Gadiye Medresesi ve Ceritzâde Hasan Efendi'nin Tevliyetine Tayini	453
2.19. Maraş Kalesi ve Camii	456
2.20. Maraş'tan Saraya Avcı Kuşlar Gönderilmesi.....	457
2.21. Efsus'ta (Afşin) Cinayet.....	460
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	462
ZÜLKADİRZÂDE ÖMER PAŞA'NIN BEYLERBEYLİĞİ DÖNEMİNDE (1782-1795) MARAŞ	462
3.1. Ömer Paşa'nın İlk Faaliyetleri	462

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

3.2. Zülkadirzâde Ömer ve Amcası Mahmut Bey'in Maraş Valisi Abdullah Paşa'ya Karşı Ayaklanmaları	463
3.3. Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın Maraş Beylerbeyliğine Atanması 1782.....	464
3.4. Ömer Paşa'nın Rışvan Aşiretinden Topladığı Vergi.....	466
3.5. Ömer Paşa'nın Görevden Azledilmesi ve Kıbrıs'a Sürgün Edilmesi.....	467
3.6. Beyazıtzâde Hacı Abdullah Bey'in Maraş Mütesellimliği (1788)	469
3.7. Zeytun Ermeni Eşkiasının Ömer Paşa'ya Gönderilen Haberciyi Katletmesi.....	470
3.8. Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın İkinci Defa Maraş Beylerbeyliğine Atanması.....	472
3.9. Zülkadirzâde Ömer Paşa ve Payas Ayanı Küçükalioglu Halil	474
3.10. Maraş'ta Zülkadirli ve Beyazıtlı Aileleri Arasında Nüfuz Mücadelesi	475
3.11. Küçükalioglu Halil'in Maraş'ı Basması ve Yağmalaması ..	477
3.11.1. Maraş Baskının Sonuçları	481
3.11.2. Maraş Baskının Zararlarını Karşılama İçin Ömer Paşa'nın Harcadığı Para	481
3.12. Ömer Paşa'nın Antep Tarafındaki Asayişsizliği Önlemek İçin Görevlendirilmesi.....	482
3.13. Rışvan Aşireti Mensuplarının Eşkialıkları ve Ömer Paşa	489
3.14. Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın İkinci Kez Maraş Valiliğinden Azledilmesi.....	489
3.15. Curazâde Ahmet Paşa'nın Maraş Valiliğine Tayini.....	490
3.16. Maraş ve Adana Eyaletleri Valisi İbrahim Paşa.....	490
3.17. Kalender Paşa'nın Maraş Mutasarrıflığına Atanması	493
3.18. Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın Elbistan'da Mukataası	493
3.19. Ömer Paşa'nın Üçüncü Defa Maraş Beylerbeyi Atanması ve Öldürülmesi (1795)	494
3.20. Ömer Paşa'nın Zamanında Ödenmeyen ve Zimmetine Geçen Miri Mallar ile Ömer Paşa'nın İmdat-ı Hazariye Borcu	496
3.21. Ömer Paşa'nın İrad-ı Cedid Hazinesine Borcu	497
3.22. Ömer Paşa'nın Yapağı Rüsumatı (Vergi) Borcu.....	497
3.23. Ömer Paşa'nın Halepli Gayrimüslüm Bir Tüccara Borcu.....	498
3.24. Ömer Paşa'nın Muhallefatı	500
3.24.1. Ömer Paşa'nın Oğlu Ahmet Turan Bey'in Maraş Valiliğini İstemesi	502
3.24.2. Ömer Paşa'nın Mülklerinin Olduğu Yerler	509

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

3.24.3. Ömer Paşa'nın Muhallefatında Olan Mallarının Çeşitleri	509
3.24.4. Ömer Paşa'nın Alacakları.....	509
3.24.5. Ömer Paşa'nın Muhallefatındaki Emlakının Kiralandığı ve Satıldığı Bazı Şahıslar	510
3.24.6. Ömer Paşa'nın Muhallefatını Tahsil Etmeye Gönderilen Ali Bey'in Azledilerek Yerine Mehmet Said Bey'in Tayin Edilmesi	510
3.24.7. Ömer Paşa'nın Satılamayan Malları	511
3.25. Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın Oğulları Ahmet Turan ve Numan Beylerin Öldürülmesi	512
3.26. Ömer Paşa Sonrası Zülkadir Ailesi	513
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	516
MARAŞ BEYLERBEYİ BAYEZİDZÂDE KALENDER PAŞA VE DÖNEMİNDE MARAŞ	516
4.1. Maraş Valisi Mustafa Paşa ile Zülkadırlı ve Beyazıtlı Askerlerinin Fransızlara Karşı Mısır'a Gönderilmesi	516
4.2. Maraş Valisi Arnavut İsmail Paşa	517
4.3. Maraş Beylerbeyi Beyazıtıoğlu Kalender Paşa	519
4.4. Kalender Paşa'nın Fransızların Mısır'ı İşgaline Karşı Sefere Katılması ve Başarı Göstermesi (1802).....	521
4.5. Kalender Paşa'nın Maraş Beylerbeyliğine Atanması.....	521
4.6. Rumkale ve Antep Voyvodalığının Kalender Paşa'ya Verilmesi	522
4.7. Kalender Paşa'nın Trablusşam Valiliği ve Cerde Başbuğluğu	524
4.8. Surre Alayının Maraş'tan Geçmesi	528
4.9. Kalender Paşa ve Zülkadirzâde İbrahim Bey	529
4.10. Reyhanlı Aşiretinin Koyunlarının Serüveni	530
4.11. Maraş Eyaleti ve Kazalara Düşen Mubayaa Bedelleri	533
4.12. Kalender Paşa'nın Zeytun Ermenileri İle Mücadelesi	534
4.13. Kalender Paşa'nın Aşiretleri (Tecirli) İskânla Görevlendirmesi	538
4.14. Kalender Paşa'nın Eşkiya Cavuşlu Muslu ve Adamlarını Ortadan Kaldırması	538
4.15. Maraş Valisi Mehmet Paşa ve İbrahim Paşa	539
4.16. Kalender Paşa'nın Yeniden Maraş Valiliğine Atanması.....	540
4.17. Camustil ve Yenicekale Nahiyyelerinin Malikâne Usulü İle Kalender Paşa ve Kardeşi Yusuf'a Verilmesi	541
4.18. Kalender Paşa'nın Osmanlı Rus Savaşlarına Katılması ve Esir Edilmesi	542

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

4.19. Kalender Paşa'nın Antep Voyvodası Hacı Bekir Dede'yi İdam Etmesi.....	543
4.20. Kalender Paşa'nın Yeniden Maraş Beylerbeyliğine Dönmesi.....	545
4.21. Kalender Paşa'nın Zamanında Meydana Gelen Bazı Olaylar.....	546
4.22. Elbistan Mukataaları.....	546
4.23. Kalender Paşa'nın Maraş, Antakya ve Antep Taraflarında Ayanlarla İlişkisi	546
4.24. Küçükalioglu Dede Bey, Fettahoğlu Ağaca ve kardeşi Ahmet'in İdamları ve Geride Kalan Ailelerine Kalender Paşa'nın Yardımı.....	549
4.25. Kalender Paşa ile Halep Valisi Celâlettin Paşa Arasındaki Çekişme.....	551
4.26. IV. Murad Devri Sadrazamı Maraşlı Halil Paşa'nın Malları.....	552
4.27. Kalender Paşa'nın Diyarbakır Valiliği.....	554
4.28. Kalender Paşa'nın Ankara'ya Sürgün Edilmesi.....	555
4.29. Kalender Paşa'nın Kuşadası'na Sürgün Edilmesi.....	555
BEŞİNCİ BÖLÜM	557
BAYEZİDLİ SÜLEYMAN PAŞA VE DÖNEMİ (1819-1840)	557
5.1. Beyazıtlı Süleyman Paşa	557
5.2. Beyazıtlıların Gelini Kerim Kızı Kara Fatma	558
5.3. Maraş Valisi Çapanoğlu Cabbarzâde Mehmet Celâlettin Paşa	561
5.4. Beyazıtzâde Süleyman Bey'in Bir Soygun Olayına Katılması	564
5.5. Maraş Valisi Abdülcelilzâde Ahmet Paşa	565
5.6. Zülkadirzâde İbrahim Bey	566
5.7. Maraş Valisi Fevzi Paşa	566
5.8. Maraş Valisi Hafız Ali Paşa	566
5.9. Mehmet Celâlettin Paşa'nın Yeniden Maraş Valisi Olması.....	567
5.10. Beyazıtoğlu Süleyman Bey ile Celâlettin Paşa Arasında Kanlı Çatışmalar.....	567
5.11. Maraş'ta Yaşayan İmam Gazali Evlatları	570
5.12. Elbistanlı Yapalaklıoğlu'nun Öldürülmesi.....	571
5.13. Sinemenli Türkmenlerinin Aşiretlerin Saldırısına Uğraması	571
5.14. Mehmet Ağa'nın Maraş Valiliğine Atanması	572
5.15. Celâlettin Paşa'nın Rus Harbinde Başarısızlığı Sebebiyle Sürgüne Gönderilmesi.....	573

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

5.16. Beyazıtîzâde Süleyman Bey'in Maraş Muhassıllığına ve Valiliğine Atanması 1832-1840	573
5.17. Süleyman Paşa'nın Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Oğlu İbrahim Paşa ile Mücadelesi.....	575
5.18. Süleyman Paşa'nın Mısır Kuvvetlerini Yenmesi	576
5.19. Süleyman Paşa'ya Sivas Ferikliği Unvanının Verilmesi.....	580
5.20. Süleyman Paşa'nın Maraş Valiliğinden Alınması ve İstanbul'a Götürülmesi	584
5.21. Süleyman Paşa'nın İstanbul'dan Maraş'a Geri Dönüşü.....	586
5.22. Süleyman Paşa'nın Diyarbakır Valiliğine Atanması.....	586
5.23. Helmuth von Moltke'nin Maraş ve Süleyman Paşa Hakkında Söyledikleri	586
5.24. Nizip Savaşı.....	589
5.25. Süleyman Paşa'nın Valiliği Süresince Yaptığı İmar Faaliyetleri.....	590
5.26. Aşiretlerin Denetini Altına Alınması.....	590
5.27. Mısırlı İbrahim Paşa'nın Maraş'ı İşgali	591
5.28. Maraşlı Beyazıtîzâde Osman Paşa.....	593
5.29. Süleyman Paşa sonrası Maraş (1840-1850) Beyazıtîzâde Numan Bey'in Maraş Mütesellimi Olması 1840	598
5.30. Zülkadirzâde Ahmet Durak Bey.....	598
5.31. Zülkadirzâde Halil Bey	598
5.32. Beyazıtîoğlu Süleyman Paşa oğlu Yusuf Kenan Paşa.....	598
5.33. Maraş Valisi Selim Paşa.....	600
5.34. Maraş Valisi Yusuf Paşa	600
ALTINCI BÖLÜM	602
XIX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA MARAŞ	602
6.1. XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Maraş'ın Genel Durumu.....	602
6.2. Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Zeytun Ermenilerinin Eşkıyalık Faaliyetleri (1780-1850).....	603
6.2.1. Selçuklular Döneminde Zeytun	603
6.2.2. Dulkadir Beyliği zamanında Zeytun	605
6.2.3. Osmanlı Döneminde Zeytun.....	606
6.2.4. Zeytun'da Eşkıyalık Faaliyetleri.....	609
6.3. Maraş ve Adana Vilayetlerinin Birleştirilmesi.....	619
6.3.1. Adana ve Maraş Valisi Osman Paşa	619
6.3.2. Adana ve Maraş Valisi Mustafa Paşa	619
6.3.3. Adana ve Maraş Valisi Mehmet Ziya Paşa	620
6.4. Maraş Baskını ve Yağmalanması (1855)	621
6.5. Münip Paşa	623

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

6.6. Islahat Fermanına Tepki - İngiliz Konsolos Vekilinin Öldürülmesi 1856.....	625
6.7. Maraş'a Çerkez ve Çeçen Göçleri (1859)	626
6.8. Maraş'a Rumeli'den Göçler (1885)	628
6.9. XIX. İkinci Yarısında Maraş Mutasarrıfları.....	629
6.9.1. Hurşit Paşa.....	629
6.9.2. Maraş Mutasarrıfı Aziz Paşa ve 1862 Zeytun İsyanı	630
6.9.3. Aşir Paşa (1863-1867).....	631
6.9.4. Naşit Paşa (1867-68).....	631
6.9.5. Veysi Paşa (1868-69)	631
6.9.6. Ali Aslan Paşa (1869-71)	631
6.9.7. Hasan Paşa (1870-71)	631
6.9.8. Abdullah Paşa (1871-72)	631
6.9.9. Hacı Ali Paşa (1872-73).....	632
6.9.10. Ahmet Bey (1873-74)	632
6.9.11. Ahmet Cevdet Paşa	632
6.9.12. Fırka-i İslâhiye ve Maraş	632
6.9.13. Halil Sami Paşa (1876-1877)	637
6.9.14. Mazhar Paşa (1879).....	637
6.9.15. Münif Paşa 1882-1883	637
6.9.16. Dede Paşa (1883-1889)	637
6.9.17. Mehmet Salih Paşa(1896-99)	637
6.9.18. Hacı Arif Paşa (1897-1899)	637
6.9.19. 1879 Zeytun İsyanı	637
6.9.20. 1895 Zeytun Ermeni İsyanı	640
6.9.21. 1915 Ermeni Tehciri	644
YEDİNCİ BÖLÜM	645
XX. YÜZYILIN BAŞLARINDA MARAŞ	645
7.1. XX. Yüzyıl Başlarında Maraş Mutasarrıfları.....	645
7.1.1. Mahmut Arifi Paşa (1897-99)	645
7.1.2. Abdullah Galip Paşa (1900-1902)	645
7.1.3. Süleyman Nuri Bey (1902-1903).....	647
7.1.4. Said Paşa (1903-1904)	647
7.1.5. Bozcaadalı Hüseyin Hüsnü Paşa (1907-08).....	647
7.1.6. Reşit Paşa (1908)	647
7.1.7. Haydar Bey (1908-09).....	647
7.1.8. Hayri Bey (1909)	647
7.1.9. Nahit Bey (1911).....	649
7.1.10. Hilmi Bey (1911-14).....	649
7.1.11. Haydar Bey (1914).....	649

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

7.1.12. Mümtaz (1914-15).....	649
7.1.13. İsmail Kemal Bey (1915-17)	649
7.1.14. Mehmet Ata Bey (1917-19)	650
7.1.15. Cemil Bey(1919)	650
7.1.16. Cevdet Bey (Kilisli) 1919-20).....	650
7.1.17. Remzi Bey (1920-21)	650
7.1.18. Refet Bey (1921-22).....	651
7.2. Maraş Bölgesinde Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri.....	651
7.2.1. Maraşlı İlim Adamları ve Şairler.....	651
7.2.2. Medreseler	652
7.2.3. Maraş ve Elbistan'da Dulkadir Medreseleri	652
7.2.4. Maraş İptidai Mektepleri.....	653
7.2.5. Maraş Rüştîye Mektebi (Ortaokul)	655
7.2.6. Maraş İdadîsi (Lise).....	659
7.2.7. Maraş Darü'l-Muallimin Okulu (Öğretmen Okulu)	662
7.2.8. Yabancı Neşriyatın Kontrol Edilmesi.....	663
7.2.9. Eğitimle İlgili Bazı İlginç Uygulamalar	663
7.2.10. Maraş Mevlevihanesi	664
7.3. Maraş'ta Misyonerlerlik Faaliyetleri ve Okulları.....	664
7.3.1. Maraş'ta Fransızların Misyonerlik Çalışmaları	664
7.3.2. 1895 Zeytun İsyanında Fransız Katolik Misyonerlerin Faaliyetleri.....	666
7.3.3. I. Dünya Savaşı Sırasında Fransız Misyonerlerin Durumu	669
7.3.4. Maraş'ta Amerikalılar ve Misyonerlik Faaliyetleri	670
7.3.5. 1895 Zeytun Ermeni İsyanı Sırasında Amerikalı Misyonerlerin Tutumu.....	672
7.3.6. İngilizlerin Maraş Bölgesindeki Faaliyetleri ve Misyoner Okulları	678
7.3.7. Maraş'ta İngiliz Konsolos Vekilinin öldürülmesi	679
7.3.8. Maraş'ta Alman Misyonerlik Faaliyetleri.....	683
7.3.9. Diğer Misyonerler.....	688
7.3.10. Maraş'ta Müslümanlar Arasında Misyonerlik Faaliyetleri	688
7.4. Maraş'ta Bulunan Arkeolojik Eserler.....	689
7.5. Maraş Bölgesinde Bazı İmar Faaliyetleri.....	692
7.5.1. Maraş Kışlası.....	692
7.5.2. Karakollar İnşa edilmesi.....	692
7.5.3. Maraş Hapishanesi	693

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

7.5.4. Maraş Hastanesi.....	693
7.5.5. Maraş Yollarının Yapımı.....	693
7.5.6. Kilise İnşa ve Tamirleri.....	696
7.5.7. Posta ve Telgraf Hatları	696
7.5.8. Fabrikaların Tesisi.....	697
7.5.9. Maraş'ta Osmanlı Bankasının Bir Şubesinin Açılması	697
7.5.10. Su Şebekesi ve Arklar	697
7.6. Maraş'ta Görev Yapan Önemli şahsiyetler	698
7.7. Maraş'ın Nüfusu.....	698
7.8. Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında Maraşlı Vekiller	701
7.8.1. I. Meşrutiyet Meclisi.....	702
7.8.2. II. Meşrutiyet Meclisi.....	702
SEKİZİNCİ BÖLÜM	703
MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ	703
8.1. İngilizlerin Maraş'a Gelişi ve Şehri İşgalleri	703
8.2. Fransızların Maraş'ı İşgalleri	706
8.2.1 Sütçü İmam Olayı	707
8.2.2. Guvernör Andre'nin Maraş'a Gelişi	708
8.2.3. Bayrak Olayı.....	710
8.2.4. Kısakürekzâde Mehmet Ali Beyin Beyannamesi.....	710
8.2.5. Maraş'ta Kuvayı Millîye'nin Kurulması	714
8.2.6. Maraş İlçelerinin Millî Mücadeledeki Rolü	717
8.2.7.Maraş Millî Mücadelesinde Elbistan	717
8.2.8. Maraş Millî Mücadelesinde Afşin (Efsus).....	723
8.2.9. Maraş Millî Mücadelesinde Göksun	726
8.2.10. Andırın Cephesi	728
8.2.11. Pazarcık Cephesi.....	729
8.2.12. Millî Mücadele'de Türkoğlu Çarpışmaları.....	733
8.3. Maraş İçindeki Çarpışmalar	760
8.3.1. Fransızların Maraş'tan Kaçmaları	764
8.3.2. Şehitlerimiz.....	764
8.3.3. Kurtuluş İçin Çekilen Telgraflar.....	765
8.4. Maraş'a İstiklal Madalyası ve Kahramanlık Unvanı Verilmesi	766
8.5. Kurtuluş Bayramı (Çete Bayramı)	766
DOKUZUNCU BÖLÜM	768
CUMHURİYET DEVRİNDE MARAŞ	768
9.1. Genel Durum.....	768
9.2. Maraş Ahalisinin Giyim, Kuşam ve Yemek Kültürü.....	773
9.3. Cumhuriyet Döneminde Maraş'ın İdari ve Siyasi Hayatı.....	775

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

9.3.1. 1950 Yılına Kadar Maraş Valileri	775
9.3.2. 1950'den Günümüze Maraş Valileri	776
9.3.3. Belediye Başkanları	776
9.3.4. Siyasi Hayat	781
9.4. Maraş'ta İmar Faaliyetler	800
9.4.1. Kamu Binaları	800
9.4.2. Ulaşım	800
9.4.3. Maraş'a Dizel Bir Elektrik Santralinin Açılması	804
9.4.4. Maraş'ta Sanayileşme	806
9.4.5. Tarım	811
9.4.6. Eğitim- Öğretim	814
9.4.7. Sağlık Sektörü	819
9.4.8. Halkevi	820
9.4.9. Matbaacılık ve Gazetecilik	821
9.5. Cumhuriyet Döneminde Nüfus	821
9.6. 1960-1980 Arası Türkiye Ve Maraş	823
9.6.1. 27 Mayıs 1960 Darbesi	823
9.6.2. 1978 Maraş Olayları	824
9.7. 1980 Sonrası Kahramanmaraş	827
KAYNAKÇA	829

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

TAKDİM

Şehirleri güçlü kılan ve öne çıkaran sebeplerin başında tarih ve kültür birikimi gelir. Kahramanmaraş kadim bir tarihe ve kültüre sahip olup bu konularla ilgili yapılan çalışmaları destekliyoruz. Şehir canlı varlık gibi olup havası, suyu, içinde yaşayan insanları, bitkileri, hayvanları, coğrafi özellikleri, mimari yapıları kısacası maddi ve manevi bütün kültür kalıntıları kendine özgü olup diğer beldelerden ayırt edici özelliğidir. Bu değerler şehrin kimliğini ve ruhunu oluşturur. Bunların oluşması için şehrin derinliklere giden tarihinin, kültürünün, gelenek ve göreneklerinin, masal ve hikâyelerinin olması gerekir. Bu değerlerin hepsini Kahramanmaraş'ta görmemiz mümkün.

Son zamanlarda Kahramanmaraş tarihi konusunda Belediye-mizin destekleri ile sempozyum, çalıştay, panel, konferans gibi pek çok etkinlik yapılmıştır. Bu yapılan etkinliklerde sunulan ilmî çalışmaların hemen hemen hepsini Belediye olarak kitaplaştırdık. Ayrıca bireysel olarak da şehrimizin tarihi ve kültürü konusunda hazırlanan eserlerin basımına destek olduk. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinin yaptığı bu kültür faaliyetler diğer şehirlere örnek oldu. Belediyemizin öncülüğünde başta tarih, edebiyat ve şehrin yetiştirdiği önemli şahsiyetlerle ilgili olmak üzere basılan kitapların sayısı 200'ü bulmuştur. Bu kitaplar ülkemizde bulunan hemen hemen bütün kütüphanelere gönderilmiş ve okuyucu ve araştırmacılarla buluşturulmuştur.

Kahramanmaraş duygu ve düşüncenin sel olup aktığı bir şehirdir. Şair, yazar ve düşünürleri hem Türkiye'de hem de yurt dışında meşhurdurlar. Onların şiirlerinden, yazılarından ve fikirlerinden her kesim faydalanmış ve ilham almışlardır. Belediyemiz şair ve yazarlarımıza verdiği önemi göstermek amacıyla **“Yedi Güzel Adam Müzesi”** kurmuştur.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Kahramanmaraşlı yöneticiler ve Belediye olarak geçmişimize ve tarihi eserlerimize büyük önem vermekteyiz. İl genelinde bulunan tarihi eserler ve çarşılar restore edilerek turizme kazandırılmıştır. Ayrıca yaptığımız çalışmalarla tarihi cami, medrese, çeşme ve mezarlıkların bakım ve hizmetine büyük önem veriyoruz.

Maraş adının yaklaşık 3000 yıllık bir geçmişi var. Bu süreç içinde Kahramanmaraş Anadolu'da hâkimiyet süren Hitit, Asur, Pers, Makedon, Selekos, Roma ve Bizans Devletlerine ev sahipliği yapar. Geç Hitit Devleti Gurgum'un başkenti Maraş'tır. Bu devletlerin izlerini ilimizde görmek mümkündür. Kahramanmaraş toprakları Dört Halife Döneminde İslam'la tanışmıştır. Sahabiler cihat amacıyla bu topraklara uğrar, savaşır ve şehit olurlar. Onların bazılarının türbe ve makamları Kahramanmaraş'tadır. 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Selçuklu Türkleri tarafından fethedilen Kahramanmaraş'ta Türkleşme ve İslamlaşma başlar. Kahramanmaraş ve Elbistan'da kurulan Dulkadir Beyliği yaklaşık 200 yıllık hâkimiyet süresince ilin topraklarına siyasi, iktisadi, içtimai ve kültür yönünden damgasını vurmuştur. Kahramanmaraş bu beyliğin başkentliğini yapar. Kahramanmaraş, Osmanlı Döneminde Malatya, Adıyaman, Gaziantep, Osmaniye gibi illerin tamamının ve Antakya ve Kayseri'nin bazı bölümlerinin bağlı olduğu büyük bir eyalet merkezidir. Tarihe yön verecek pek çok kahraman, düşünür ve şairin yolu bu şehre düşer. Kahramanmaraş birçok medeniyetinin yaşadığı ve yaşatıldığı bir şehir olmuştur.

Kahramanmaraş tarihinin yanında doğal güzellikleri bakımından da zengindir. Dağları, ırmakları, gölleri ve ovaları ile ayrı bir değeri ve güzelliği vardır. Suyu ve bitki çeşitliği bakımından Türkiye'nin en zengin ilidir. Amacımız ilimizin bütün alanlarında bulunan bu güzellikleri korumak ve gelecek nesillere aktarmaktır.

Kahramanmaraş tarihini kuruluşundan günümüze ortaya koyan bu eseri hazırlayan hemşerimiz Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Rektör Yardımcısı Sayın Prof. Dr. İlyas GÖKHAN'a, basımında emeği geçen Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı Cevdet KABAKÇI'ya ve Kültür Şube Müdürlüğü Memurlarından Mehmet CANLI'ya teşekkür ederim.

Fatih Mehmet ERKOÇ

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediye Başkanı

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ÖNSÖZ

Kahramanmaraş'ın tarihinin ikinci cildini oluşturan bu kitap Osmanlı, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Dönemlerini ihtiva etmektedir. Çalışmamızda söz konusu dönemlerle ilgili okuyucuya genel bilgiler sunacağız. Kahramanmaraş bölgesi Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasına çok erken zaman sahne olmuştur. İl coğrafyası Türkiye'nin doğu-batı ve kuzey-güney kesiminin kesişme noktasındadır. Bundan dolayı Anadolu'nun kuzey- güney ve doğu-batı bölgelerine geçişler Kahramanmaraş'tan olur. Bölge, 1071 Malazgirt Zaferi sonrası Türklerin Anadolu'nun iç ve batı bölgelerine göç yolu üzerinde olduğundan pek çok Türkmen boyu Kahramanmaraş bölgesine gelir ve buradan diğer yerlere giderlerdi. Bundan dolayı da bölge Vilayet-i Türkmen ve Türkmen Deposu olarak kaynaklarda geçer. Selçuklu ve Osmanlı Devletleri'ni kuran Oğuz boyları Kahramanmaraş'a da yerleşirler. Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra Oğuzların Bozok koluna mensup Türkmenler Kahramanmaraş ve Elbistan'da Dulkadir Beyliği'ni kurarlar. 178 yıl devam eden Dulkadir Beyliği, 1515'te Osmanlı Devleti'ne katılır. Ancak beylik mensubu yönetici unsur ve Türkmenler Osmanlı Dönemi'nde de etkinliklerini devam ettirirler. Osmanlı Devleti, Kahramanmaraş bölgesini Zülkadir (Maraş) eyaleti olarak teşkilatlandırır. Yavuz Sultan Selim, Doğubeyazıt'tan

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Karakoyunlu Türkmenlerine bağlı Beyazıt ailesini Kahramanmaraş'a yerleştirir ve onlara görevler verir.

Osmanlı Dönemi'nde Kahramanmaraş bölgesi idari bakımdan Malatya, Gaziantep, Osmaniye, Adıyaman ve Kayseri'nin de doğusunu içine alan büyük bir eyaletti. Eyaletin merkezi olan şehirde beylerbeyi denilen bir yönetici bulunurdu. Bu eyalete bağlı Kahramanmaraş, Malatya, Samsat, Antep ve Kadirli gibi sancakları bağlıydı. Bu sancakların başında mutasarrıf görev yapardı. Antep bazen kaza haline de getirilmişti. Bu sancaklara bağlı Antep, Elbistan, Hısn-ı Mansur (Adıyaman), Besni, Pınarbaşı (Zamantı) gibi kazalar vardı. Kaza merkezlerinde su-başı ve kadı gibi idari görevliler vardı. Zulkadir Eyaleti'nin bu idari teşkilatlanması XIX. Yüzyılın ortalarına kadar devam eder ve bu tarihlerde Zulkadir Eyaleti, Adana Eyaleti ile birleştirilir. XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kahramanmaraş sancak haline getirilerek Halep Eyaletine bağlanır ve XX. Yüzyılın başında ise müstakil liva haline getirilir.

Osmanlı Devleti'nin 1918'de Mondros Ateşkes Anlaşmasını imzalamasından sonra Kahramanmaraş, önce İngiliz ve sonra da Fransızlar tarafından işgal edilir. Bölgede bulunan Ermeniler de Fransızlarla işbirliği yaparak ihanet ederler. Kahramanmaraş halkı Fransız ve Ermenilere karşı vatanlarını korumak amacıyla büyük bir mücadeleye girerler. Fransız ve işbirlikçi Ermenilerin şehirden kovulması yaklaşık dört ayı bulur. Bu süreç için Kahramanmaraş halkı tarihte eşi az görülen bir zafer kazanır. Topu, tüfeği, cephanesi, askeri olmayan ve dışarıdan destek almadan Kahramanmaraş halkı büyük gayret ve fedakârlıkla tarihe altın harflerle işlenen bir kahramanlık destanı yazmıştır. Kahramanmaraş halkı kazandığı zafer sonrası 1925'te TBBM tarafından İstiklal Madalyası ve 1973'te ise Kahramanlık unvanı ile ödüllendirilir. Kahramanmaraş dünyada kendi kendini kurtaran tek şehir olarak bilinmektedir.

Cumhuriyetin ilanından sonra Kahramanmaraş'ta tarım alanında bazı gelişmeler olsa da sanayi alanında pek yatırım yapılmaz. 1950'lerden sonra bazı sanayi ve enerji yatırımları yapılır. Eğitim ve öğretim de istenen gelişmeler ancak 1980'lerden sonra gerçekleşir. Kahramanmaraş'ın bir sanayi kenti olması 1984'lerden sonra devlet teşviklerinin verimli şekilde değerlendirilmesinden sonra gerçekleşir.

Bu kitabın basılmasına yardımlarından dolayı Kahramanmaraş Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Fatih Mehmet ERKOÇ'a, Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı Sayın Cevdet KABAKÇI'ya, Kültür ve Sosyal İşler personelinden Sayın Mehmet CANLI'ya, Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi öğretim elemanları Sayın Dr. Öğretim Üyesi Hasan ARSLAN, Sayın Öğr. Gör. Dr. Kemalettin KOÇ'a ve Öğretmen

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Sayın E. Kasım BAL'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu çalışmamız sırasında eserlerinden faydalandığımız değerli yazar ve araştırmacılara da sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Merhum olanlara Allah'tan (cc) rahmet dilerim.

Niğde 2019
Prof. Dr. İlyas GÖKHAN

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

BİRİNCİ BÖLÜM

XVI. - XVIII. YÜZYILLARDA MARAŞ

1.1. XVI. Yüzyılda Maraş Eyaleti'nin Genel Durumu

Osmanlı Ordusu 1515'te Turnadağ Savaşı ile Dulkadir kuvvetlerini mağlup etti ve Alaüddevle Bey öldürüldü. Dulkadir Beyliği Osmanlılara tabi hale getirilerek Şehsuvaroğlu Ali Bey beyliğinin başına getirildi. 1522'de Ali Bey'in öldürülmesinden sonra Maraş ve Elbistan yöresi kesin olarak Osmanlı Devleti'ne bağlandı. Dulkadir Beyliği, Osmanlılara katıldığı zaman hudutları Maraş, Elbistan, Göksun, Andırın, Zamantı (Pınarbaşı), Kayseri, Kırşehir, Ankara, Bozok (Yozgat), Malatya, Darende, Harput (Elazığ), Besni, Hısn-ı Mansur (Adıyaman), Kâhta, Gerger, Diyarbakır, Urfa, Çermik, Rumkale (Halfeti), Ayıntap (Antep), Pazarcık, Bulanık, Gündüzlü, Amik Ovası, Antakya, Güğercinlik, Trablusşam, Sis (Kozan), Kars-ı Zulkadiye (Kadirli), Üzeyr (Payas) ve Ayas'tan (Yumurtalık) ibaretti. 1523'ten itibaren Vilayet-i Maraş olarak adlandırılan Bozok ve Maraş sancakları Dulkadir topraklarını oluşturuyordu. Bozok Sancağı Bozok ve Kırşehir kazalarından oluşurken, Maraş sancağı da Maraş, Zamantı (Pınarbaşı) Kars-Zulkadiye (Kadirli) ve Elbistan kazalarından oluşuyordu. Osmanlı döneminde Maraş'a yönetici olarak ilk Koçi b. Halil Bey atanmıştır.

Osmanlıların Maraş ve Elbistan'da Dulkadirlilerin gücünü kırmak amacıyla bölgeyi ilk olarak 1523'te Rum Beylerbeyliği'ne (Sivas) bağladıkları anlaşılmaktadır. Bu idari düzenleme uzun sürmemiş, kısa bir süre sonra bu defa Maraş ve Elbistan Karaman (Konya) Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır. 1531'de Maraş ve Elbistan, Karaman eyaletinden ayrılarak Vilayet-i Zulkadiye adı altında Dulkadir Beylerbeyliği oluşturulmuştur. Vilayet ya da Beylerbeyilik Osmanlı Devleti'nde en büyük idari birimdir. Maraş ve Elbistan'da iki yüzyıla yakın hâkimiyet süren Dulkadir Beyliği'nden dolayı kurulan bu eyalete Dulkadir veya Zulkadir Eyaleti adı verilmiştir. Yeni kurulan Dulkadir Eyaleti Maraş, Ayıntap (Antep), Sis (Kozan) ve Bozok (Yozgat) livalarından oluşmuştur. Maraş Eyaleti'nin Bozok Livası zamanla Rum Eyaleti'ne bağlanmış, Sis ve Ayıntap ise Halep Eyaleti'ne bağlanmıştır. Sis bölgesi daha sonra 1571'de Kıbrıs Eyaleti'ne bağlanmıştır.

1523 tarihli Maraş Tahrir Defteri'ne göre Dulkadir Vilayeti, Maraş ve Elbistan sancaklarından oluşmaktaydı. Elbistan Sancağı Elbistan, Göksun, Gedik ve Çubuk olmak üzere dört nahiyeden oluşmaktaydı. Maraş sancağı ise Maraş, Keferdiz (Sakçagözü), Pazarcık, Güvercinlik (İslâhiye), Tiye (Hassa), Kargulık, Kars (Kadirli), ve Andırın nahiyelerinden meydana gelmekteydi. 1526 tahririne göre ise Maraş Sancağı, Maraş, Elbistan, Kars ve Zamantı kazalarından

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

oluşmaktaydı. Maraş'ın nahiyeleeri ise Maraş, Kemer (Şekeroba), Keferdiz (Sakçağöz), Karahayıt (Karahöyük-Çobantepe), Aladinek, Pazarcık, Güvercinlik, Göynük, Tiyek, Kargulık, Haruniye, Andırın, Zeytun, Fırnuz ve Bayındır'dı. Bu tarihte Maraş'ın 53 mahallesi bulunmaktaydı. Zamanla Hısn-ı Mansur nahiyesi de Maraş Sancağı'na bağlanmıştır. Elbistan Kazası Sason, Sarsab, Aynu'l-Arus, Ahsendere, Hurman, Nurhak ve Nergele olmak üzere 8 nahiyeden oluşmaktaydı. Kars kazası ise (Kadirli), Mağara, Çokak, Meklebin, Kars (Kadirli), Köstere ve Göksun nahiyeleerinden oluşmaktaydı. Zamantı kazası ise Hınzırı ve Gömülgün, Pınarbaşı, Çörşeközü, Zamantu, Çörmüşek nahiyeleerinden oluşuyordu. Bir ara Kayseri Sancağı'na bağlı Talas dahi Maraş'a bağlanmıştır. 1531'den sonra Malatya Sancağı da Maraş Eyaleti'ne bağlanmıştır. Malatya Sancağı'nın 1830'lara kadar Maraş Eyaleti'ne bağlılığı devam etmiştir.

1522'de Maraş ve çevresinin Osmanlı Devleti'ne bağlanmasından sonra, Maraş bölgesinden seferlere askerler çağırılmıştır. Maraş bölgesinden 1570'de Kıbrıs seferine de asker gönderilmiştir. Bu askerler Kıbrıs'ın fethinde büyük rol oynamışlardır. Hatta Maraş'tan Kıbrıs'a iskân için gönderilenler de olmuştur. Kıbrıs'ın Maraş bölgesinin ismi bu şekilde oluşmuştur. Maraş bölgesi Osmanlı ordusuna devamlı asker veren bir memleket olmuştur. Maraş bölgesinde yapılan tahrirlerden, tımar tevcihlerinden bu durum daha iyi anlaşılmaktadır.

1.1.1. Maraş Yöresinde İsyanlar

Selçuklular döneminden başlayarak Maraş bölgesinde birçok isyan çıkmıştır. Bunlardan ilki 1240 tarihinde Maraş, Antep ve Adıyaman taraflarında çıkan, Tokat-Amasya ve Kırşehir taraflarına kadar uzanan ve geniş bir sahada etkili olan Baba İshak ayaklanmasıdır. Bu isyanı 1253'te Maraş, Elbistan ve Malatya arasındaki dağlık mıntıklarda yaşayan Ağaçeri Türkmenlerinin ayaklanması izlemiştir. Bu isyanlara benzeyen diğer bir ayaklanma ise Maraş bölgesiyle pek alakası olmamakla birlikte çıkmasında dinî faktörlerin etkili olduğu 1418 Şeyh Bedreddin başkaldırısıydı. Bu ayaklanma hem siyasi hem de dini yönden Baba İshak ayaklanmasına benzerlik gösterir. II. Beyazıt döneminde, 1511'de çıkan Şahkulu ayaklanması dikkate değer olaylardan biriydi. Bu isyan Maraş bölgesini de etkilemiştir. Dulkadir taifesinden olup da Şiiliği benimseyerek Şah İsmail tarafına giden pek çok Türkmen Şahkulu ya da benzer ayaklanmalar da rol oynamıştır. Bundan sonra da Maraş bölgesinde birçok isyan çıkmış, bunların görülmesinde dinî, iktisadî ve sosyal faktörler etkili olmuştur. İsyanların çıkması ve yayılmasında dış etkenlerin de rolünü gözden uzak tutmamak lazımdır. Şahkulu ayaklanmasına Safevilerin verdiği destek bariz bir şekilde ortadaydı.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1.1.1.1. İlk Celâli Ayaklanması

Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Zaferi ile Anadolu'da Şah İsmail tehlikesini önlemiş ve bu zafer sonrasında Dulkadirli Beyliğine son vererek, Türk birliğini sağlamıştı. Ancak yaklaşık 200 yıldan beri varlığını devam ettiren bu beyliği ortadan kaldırarak tebaasını Osmanlı hâkimiyeti altına almak kolay değildi. Bundan dolayı beylik topraklarında birçok ayaklanma çıktı. Beyliğin Osmanlı Devleti'ne bağlanmasından sonra, Dulkadir topraklarında ilk olarak Bozoklu Celâl'in isyanı görüldü.

XVI. yüzyılın başlarında meydana gelen Bozoklu Celâl'in ayaklanmasından sonra Osmanlı Devleti'nde devlete ve düzene karşı çıkan hemen hemen her başkaldırıya bu isyana nispeten Celâli tabiri kullanılmıştır. Celâli isyanları başlangıçta Osmanlı idaresinden memnun olmayan zümrelerin ve Şîî eğilimli Türkmen guruplarının, Safevîlerin de tahrikleriyle devlete başkaldırmaları şeklinde ortaya çıkmıştı. Yavuz ve Kanuni zamanında çıkan isyanların dinî karakterli olmalarına rağmen; XVI. yüzyıl sonlarından itibaren Karayazıcı ile başlayan isyanların daha çok ekonomik, sosyal, idârî ve diğer sebeplerden olduğu aşikârdır.

Dulkadir Beyliği'nin Osmanlılara bağlanmasından sonra, bu beyliğin bir süre daha varlığını devam ettirdiği görülür. Dulkadir toprakları bu sırada Maraş, Elbistan, Kırşehir, Harput, Malatya, Diyarbakır, Kayseri, Payas, Sis, Tarsus, Amikova, Besni, Antep, Zamantı, Kadirli, Adıyaman, Darende, Doğanşehir, Rumkale, Azez, Kilis vs. geniş bir alana yayılan yerler olarak kabul edilmekteydi. Söz konusu yerlerin hepsi Dulkadirlielerin yönetiminde olmasa da onlara bağlı Türkmenlerin yoğun olarak yaşadıkları alanlardı. Osmanlılara tabi olmasıyla, özerk bir yapıda olan bu beyliğin başına Şehsuvaroğlu Ali Bey getirilmişti. Osmanlı Ali Bey'i bir sancak idarecisi olarak görürken, o kendini Dulkadir Hanedanının devamı bir bey olarak telakki etmekteydi.

Kayseri, Bozok (Yozgat), Kırşehir ve Tokat taraflarında birçok Dulkadir Türkmeni yaşamaktaydı. Mısır seferi sonrası Ali Bey, Dulkadir beyi olarak Maraş ve Elbistan'ı idare ederken, kendisine bağlı yerlere de birçok akrabasını ve taifesini yönetici olarak göndermişti. Bu sırada Bozok valisi olarak onun oğlu Üveys bulunuyordu. Celali isyanlarına adını verecek olan Celal ise Turhal'da dirlik sahibi olan bir Dulkadirli Türkmeniydi. Osmanlı öncesi daha serbest bir hayat yaşayan Celal, 1519'da Şah Veli unvanı altında başına topladığı Kızılbaş adı verilen Türkmenlerle büyük bir isyan çıkardı. O, ilk önce Şehsuvaroğlu Ali Bey'in oğlu Bozok valisi Üveys'in evini basarak isyanı başlattı.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Gittikçe kuvvetlenen Celal, aslında Dulkadir beylerini değil de doğrudan Osmanlıları hedef almaktaydı. Bu sırada Celalle mücadele etmek için Sivas Beylerbeyi Şadi Paşa asker toplamak üzere Zile'ye gitmişti. Celal'in üzerine yürüyen paşa mağlup olmuş ve yaralanmıştı. Bu çatışmada Dulkadirlerden Zünnun Bey de isyancılar tarafından öldürüldü. Celâl'in bu zaferi onun itibarını ve şöhretini artırdı. Bunun üzerine Yavuz, devşirmeden yükselen Ferhat Paşa'ya vezirlik vererek bu ayaklanmayı bastırmakla görevlendirirken, Dulkadir beyi Şehsuvaroğlu Ali'yi de ona yardım etmekle vazifelendirdi.

Derhal harekete geçen Ali Bey, Ferhat Paşa'nın gelmesini beklemeyen diğer paşalar ile beraber isyancıların kaçmasını engellemek için harekete geçti. Dulkadirliler, arazinin yapısını ve isyancıların karakterlerini çok iyi bildikleri için hızla ilerleyerek 24 Nisan 1519'da Celal ve taraftarlarını mağlup ettiler. Asilerin başı Şah İsmail'in yanına doğru kaçarken, Ali Bey'in oğlu Üveys tarafından takibe alındı. Nihayet, Celal ve kethüdasını Yörük taifesinden Cunkar Cemaati mensupları yakalamış, onları Şadi Paşa'ya götürülürken, yolda Üveys onlarla karşılaşmış ve asileri onlardan teslim almıştı. Üveys, Celal ve adamlarını babası Ali Bey'e teslim etmiş, o da zaman kaybetmeden onların başını keserek cezalandırmıştı. Ali Bey, isyanın lideri Celal'in başını padişaha yollamıştı. Bu ayaklanmaya başta Dulkadirliler hanedanından Ali Bey'in akrabası Hisar Bey ve ailesi olmak üzere birçok Dulkadir Türkmeni de iştirak etmişti. Dulkadir taifesi bilhassa da Alaüddeve taraftarları Osmanlı yönetimini bir türlü benimsemek istemiyorlardı. Bunlar Ali Bey'in takibine uğrayarak yakalanıp hapsedilmişlerdi. Şehsuvaroğlu Ali Bey ve oğlunun Celal'in isyanında gösterdikleri bu başarı ve kahramanlık ise Ferhat Paşa tarafından kışkanılmış ve onlara kin duymasına sebep olmuştu.

1.1.1.2. Canberdi Gazali Ayaklanması

Yavuz'un Mısır seferi başlangıcında Memlukların Şam valisi olan Canberdi Gazali'yi etkisiz hale getirmek için Şehsuvaroğlu Ali Bey görevlendirilmişti. Canberdi Gazali; Mısır'ın fethine müteakip Memlukların Halep valisi olan sonrada onlara ihanet ederek Osmanlı tarafına geçen Hayır Bey'in girişimiyle Yavuz'a itaat ederek Şam Valiliği'ne getirilmişti. Yavuz'un ölümünden sonra Canberdi, Memluk Devleti'ni yeniden kurmak için ayaklandı. O, etrafına topladığı 20.000 kişi ile harekete geçerek Halep'i kuşattı. Celal'in isyanında olduğu gibi Ferhat Paşa bu ayaklanmayı da bastırmakla görevlendirildi. Yine Şehsuvaroğlu Ali Bey'den ona yardım etmesi istendi. Ali Bey, daha önceki isyanda olduğu gibi Ferhat Paşa'yı beklemeden harekete geçerek, kuşatma altında olan Halep valisi Karaca Paşa'nın yardımına koştu. İkisi beraber Canberdi kuvvetlerini dağıttılar ve onu kaçmaya mecbur ettiler.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Canberdi'nin Şam'a doğru çekilmesinden sonra Ferhat Paşa Halep'e ulaşmıştı. Ali Beyle birleşerek, 27 Ocak 1521'de Şam yakınlarında Mastaba denilen yerde yapılan savaşta Canberdi güçleri mağlup edilerek kendisi de öldürüldü.

Şehsuvaroğlu Ali Bey, Osmanlının en sadık adamlarından biri olmuştu. O, padişahın her yardım isteğine canla başla koşuyordu. Onun Ferhat Paşa'yı kıskanması ya da onu gözden düşürmesi gibi bir niyeti yoktu. Bulunduğu Maraş ve Elbistan'ın isyan bölgelerine yakın olması daha hızlı hareket etmesine ve Ferhat Paşa gelmeden isyancılarla çatışmak zorunda kalmasına neden olmuştu. Ali Bey, babası Şehsüvar'ın Kahire'de idam edilmesinden sonra, beyliğin başına geçen amcası Alaüddeve ile arasının açılmasından dolayı Osmanlılara sığınmıştı. II. Beyazıt ve Yavuz dönemleri olmak üzere uzun süre Osmanlıya hizmet etmişti. Kendisine sancak beyliği tevcih edilmişti. Çaldıran, Mercidabık ve Ridaniye savaşlarına katılmıştı. Bilhassa Mısır'ın fethinde ordunun önünde hareket ederek büyük yararlıkları dokunmuştu.

Canberdi Gazali ayaklanmasının bastırılmasından sonra, Ali Bey Maraş'a çekilirken, Ferhat Paşa da Kayseri'ye dönmüştü. Şehsuvaroğlu Ali Bey'in, Celal isyanında olduğu gibi bu isyandaki başarısı Ferhat Paşa'yı çıldırtmış ve ona karşı kinini büsbütün artırmıştı. Buna karşı Osmanlı ülkesinde Ali Bey'in başarıları itibarını artırmış ve onu meşhur hale getirmişti. 1521'de Kanuni Sultan Süleyman, Belgrat seferine çıkarken, Şehsuvaroğlu Ali Bey'i de doğu hudutlarını korumakla görevlendirmişti. Bu arada, Ali Bey'in halkına kötü davrandığı konusundaki bazı haberler onun muhalifleri tarafından İstanbul'a intikal ettiriliyordu. Bu durumun aslını araştırmak ve Ali Bey'i teftiş etmek amacıyla Maraş'a bir heyet yollandı. Ali Bey'in Osmanlılara sadakatine rağmen onlar onu bir sancak beyi gibi görüyorlardı. O, ise kendini Dulkadirlilerin bir beyi olarak görmek istiyordu. Bu yüzden Maraş'a gelen teftiş memurlarını kabul etmeyerek onları katletti. Bu durum bardağı taşıran son damla olmuştu. Dulkadir eline teftiş memurları gönderilmesi Ali Bey'i denemek ve onu ortadan kaldırmak için hazırlanan bir kılıftı. Ali Bey; kendisini ortadan kaldırmak isteyen, devşirmeden gelen, Enderun'da çok iyi yetişmiş, Osmanlı siyaset ve diplomasi ustası paşaların hazırladığı tuzağa düşmüş oldu. Böylece Ali Bey'in muhalifi Ferhat Paşa'nın eline onu ortadan kaldırmak için fırsat geçmişti. Ferhat Paşa derhal harekete geçerek, Kanuni'ye durumu arz etti. Ali Bey'in durumunu götüren padişah ve adamları onun katledilmesine karar vermişlerdi. Bu konuda hazırlanan bir ferman Ferhat Paşa'ya gönderildi. Bu arada Ferhat Paşa Tokat'a doğru giderek Şah İsmail üzerine bir sefer yapacağını, Ali Bey'e kendisine yardım etmesi için harekete geçmesini

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

bildirdi. Sefer için hazırlanan Ali Bey, yakın adamlarının ikazına rağmen bunun bir komplo olduğunu dair söylentilere kulak asmadı. Ali Bey, kendisinin katline dair fermanın haberi olmadığından “*benim Osmanlıdan ne alıp veremediğim var ki*” diyerek aile efradını da yanına alarak askerleri ile Tokat’a doğru harekete geçti. Onu, Artukova’da (Artova) büyük bir ilgi ile karşılayan Ferhat Paşa bir ziyafet tertiplemişti. Ferhat Paşa önceden hazırladığı suikast planını, ziyafet sonrasında uygulamaya geçirerek adamlarını Ali Bey ve oğulları üzerine saldırtarak onları katletti. Hatta Ali Bey’in başı kesilerek, bu sırada Rodos seferine çıkan Kanuni’ye 1522’de Çine’de ulaştırıldı. Bu olaydan sonra Anadolu’da halk ağzında “*Osmanlı yiğit basandır*” sözü söylenmeye başlanmıştır. Ali Bey’in öldürülmesinin altında yatan gerçek sebep ise Dulkadir topraklarının doğrudan Osmanlılara bağlanmak istenmesidir. Büyük bir imparatorluk haline gelen Osmanlı Devleti Anadolu’nun ortasında dört tarafı toprakları ile çevrilmiş müstakil bir beyliğin yaşamasına izin veremezdi. Bundan sonra Dulkadir Beyliği tamamen kaldırılarak, Maraş merkez olmak üzere bir eyalet ve Bozok (Yozgat) bölgesi de bir sancak haline getirildi.

1.1.1.3. Dulkadir Türkmenlerinin Tımarlarına El Konulması

Şehsuvaroğlu Ali Bey’in katledilmesinden sonra “*Vilayat-ı Türkman’da vaki tımarlar*” devlet hazinesine alınarak Türkmenler topraksız bırakıldı. Bu durumu hem tımarları ellerinden alınan tımar sahiplerinin hem de Ali Bey’in öldürülmesinden dolayı Osmanlıyı suçlayan Dulkadir Türkmenlerin isyanı izledi. Türkmenler bölgede devlete karşı cereyan eden Kalender Çelebi ayaklanmasına büyük destek verdiler. Bu arada Mısır valisi Ahmet Paşa da isyan etmişti. Bu isyanını bastırmak amacıyla Mısır’a giderek Ahmet Paşa’yı ortadan kaldıran ve geri dönen Sadrazam İbrahim Paşa’nın maiyeti ve ağırlıklarının Maraş bölgesindeki isyancılar tarafından vurulacağı haberi alınmıştı. Bu sırada Kalender Çelebi ayaklanması bütün hızıyla sürüyordu. İyi bir devlet adamı olan Sadrazam İbrahim Paşa, Maraş bölgesindeki Türkmenlerin isyanının gerçek sebebini araştırmış ve Mısır dönüşünde tımarlarını geri dağıtarak onları yatıştırmıştı Bunun üzerine Dulkadir Türkmenlerinin büyük bir kısmı Kalender Çelebi ayaklanmasına verdikleri desteği çektiler. Kısa süre sonra Osmanlı yönetimi Kalender isyanını etkisiz hale getirmiş ve başta isyancı başı olmak üzere ona destek veren Dulkadirli Beyzâdelerinden Deli Dünder da öldürülmüştü. (1527)

1.1.1.4. Kanlıdere Adının Oluşması

Osmanlı devleti bir bölgeyi fethettiği zaman burayı kendisine bağlamak amacıyla, başka yöreden insanları getirerek iskân ederdi. Bunun eski sahiplerini ise ya başka bir yere iskâna tabi tutar ya da onların

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

nüfuzunu kırmak için ellerinde bulunan bir takım idarî, siyasî ve iktisadî imkânları alırdı. Devlet böylece merkezi yapıyı güçlendirmiş olurdu. Dulkadir elinde de bu yapıldı. Çaldıran seferi dönüşünde Yavuz, Doğubeyazıt Kazası'ndan kendilerine Beyazıtlı denilen aileyi Maraş'a getirdi. Bu ailenin lideri olan İskender Bey'e çavuşbaşılık rütbesi verilerek Maraş idaresinde söz sahibi yapıldı. (Beyazıtlı ailesinin yerleştiği mevkide oluşan mahalleye de Çavuşlu Mahallesi derler. Bu mahalle bugün de aynı isimle anılmaktadır.) Ailenin mensupları ve taraftarları Maraş'ın kuzey batı tarafına temerküz etti. Şehrin güney doğu tarafında ise Maraş'ın eski sahipleri Dulkadirîliler bulunmaktaydı. Bu iki aile arasında Maraş'ta uzun süre devam eden bir nüfuz mücadelesi başladı.

Maraş'ta yaşayan insanlar bu iki ailenin birinin tarafına geçerek gruplaştılar. Bu çatışmaların gerçek sebebi ise yukarıda da izah edildiği gibi devletin iskân politikasının bir sonucuydu. Bayezitli devletin kendilerine verdiği imkânlar ve siyasî hırsları sebebiyle Maraş'ta sözü geçen taraf olurken, Dulkadirîliler de yüzlerce yıllık hanedan tarihleri ve taraftarlarıyla güçlüydü. Beyazıtlı ve Dulkadirîlilerin yaşadıkları bölgenin arasında bir dere sınır olmuştu. Bu dere etrafında iki taraf ve yandaşları arasında kanlı hesaplaşmalar hiç eksik olmuyordu. Bundan dolayı bu dere "*Kanlıdere*" ismini almıştır. İki aile arasındaki çekişmenin XIX. Yüzyılın ortalarına kadar devam ettiği görülmüştür.

Bu yıllarda Osmanlı Padişahı olan II. Mahmut, Anadolu'daki ayanların gücünü kırarak onları devlet denetimi altına almıştır. Bu arada Yeniçeri ocağı da kaldırılmıştı. Bu vesilelerle Maraş'ta da keyfi hareket eden ailelerin nüfuzları kırılmıştı. Bundan böyle Maraş vilayetinin yöneticiliklerine bu aile mensuplarından değil de merkezden vali ve diğer idareciler gönderilmeye başlanmıştır. Daha sonraları Beyazıtlı ve Dulkadirli aileleri arasındaki husumet de yavaş yavaş azalmış, bu aile mensupları birbirilerinden kız alıp vermeye başlayarak akraba olmuşlardır. Ancak Kanlıdere hikâyeleri unutulmayarak günümüze kadar söylenip gelmiştir.

1.1.1.5. Vergilerin Artırılmasına Tepkiler

1526 Mohaç zaferinden sonra Bozok Türkmenleri arasında il-yazıcısı olan Kadı Muslihüddin arazi vergilerini arttırdı. Türkmenlerin kendisine yaptıkları itirazları da dikkate almadığı gibi, onların ileri gelenlerini sakallarını kestirilerek cezalandırdı. Bu Türkmenler arasında büyük bir hakaret kabul edilmekteydi. Bu sebeple Türkmenler arasında büyük bir isyan hareketi başladı. Ayaklanma Sivas, Yeşilirmak çevresi, Maraş, Adana, Tarsus ve İçel bölgelerine kadar yayıldı. Bozok-Dulkadir Türkmenlerinin isyancı başıları, Söklenoğlu Musa, Zünnunoğlu gibi

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

kişilerdi. Bunlar İlyazıcısı Muslihiddin'i, oğlunu ve Sancak Bey'i Ahmet Paşaoğlu Mustafa Bey'i öldürdü. Bu olayı aynı bölgede Atmaca adlı başka bir kişinin ayaklanması takip etti. Atmaca, Karaman Beylerbeyini mağlup etti. Asilere karşı harekete geçen Sivas Beylerbeyi de yenildi. Diyarbakır Beylerbeyi isyancıların önünü kesmek istedi ise de başarılı olamadı. Zünnunoğlu ise Pasinler Ovasında 1528'de Hüsrev Paşa'ya yenilerek İran'a kaçtı. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Kalender Çelebi isyanına Dulkadir Türkmenleri de katılmıştı. Kalender Çelebi'nin etrafına toplanan 30.000 kişinin büyük bir kısmını Maraş ve Elbistan bölgesinde Dulkadir Beyliği'nin ortadan kaldırılmasından sonra dirlikleri ellerinden alınmış sipahiler teşkil ediyorlardı. Kalender Çelebi üzerine gönderilen Anadolu Beylerbeyi Behram Paşa ile Karaman Beylerbeyi Mahmut Paşa, Tokat civarında yapılan savaşta yenilerek telef oldular. Hüsrev Paşa tarafından yolu kesilmek istenen Kalender Çelebi, Bağdat tarafına geçmek için Kayseri-Elbistan arasındaki Sarız'a gitti. Sadrazam İbrahim Paşa Kalender'in bu kadar güçlenmesinin sebebinin araştırıldı. İsyana katılanların büyük bölümünün dirlikleri ellerinden alınmış Dulkadir Türkmenleri olduğu gördü. Bunun üzerine, İbrahim Paşa Kalender ile baş edebilmek için onların tımarlarını dağıtarak bu ittifaktan ayırmak istedi. Bu tedbir işe yaramış, Türkmenler yatıştırılmış ve isyan da bastırılmıştır. Bu ayaklanmalar görüldüğü gibi sadece mezhep farklılığından değil de, iktisadî faktörlerden de meydana geliyordu.

1529 yılında Kadirli taraflarında 5000 kişilik bir topluluk isyan etmiş ve bu ayaklanmada da Dulkadir Türkmenleri önemli rol oynamışlardır. Bu isyanı Osmanlı hizmetine giren Ramazanoğullarından Piri Bey bastırmıştır.

1.1.1.6. Diğer Ayaklanmalar

1555'li yıllarda Marmara çevresinde levendat ayaklanmaları görülürken Anadolu vilayetlerinde de isyanlar görülmüyordu. Adana, Sis, Maraş, Kadirli, Azir, Bakras çevrelerinde Pir Ahmet ve Bende adlı kişilerin kurduğu iki güçlü çete gurubu bir süre bütün bu bölgeyi korku içinde bırakmıştır. İstanbul'dan bu eşkıyayı defetme emri Dulkadir Beylerbeyine verilmiş ve bunlardan Bende, Niğde kalesinde tutuklanmıştır. Pir Ahmet ise Erzurum'a doğru kaçmıştır. Ancak orada yakalanmasına rağmen zindancı ve idarecilere rüşvet vererek kurtulmuş ve isyanı yeniden filizlendirmeye çalışırken yakalanıp idam edilmiştir.

Bu sırada Anadolu'nun Güneydoğu'sunda da isyanlar başını almış gitmişti. Maraş'a bağlı Adıyaman alaybeyinin zeamet sahibi bir sipahi olan oğlu Hızır sekiz yoldaşı ile İstanbul'a gelirken Maraş vilayetinin yeni İl kadılığında Çelebioğlu Uğurlu, Okçuoğlu Çelebi ve on kişilik eşkıya gurubu tarafından ölü kesilip öldürülmüştü. Bu eşkıya

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

gurubu Maraş'ta yakalanıp zincire vurulur. Eşkıyalar subaşılar tarafından İstanbul'a götürülürken yolda 60 kişilik başka bir isyancı grup bunların önünü keserek tutukluların serbest bırakılmalarını sağlarlar.

Dulkadir yöresindeki tımarlı sipahiler de eşkıyalığın içinde gibydiler. Onların korudukları ya da yönettikleri yol kesiciler, kervan soymak, bezirgânları öldürmek vs. olaylarla Halep, Maraş, Antep ve Urfa çevresini güvensizlik ve kan içinde bırakmışlardı. Burada bir iltizam da sahibi olan Kara İmir büyük güç elde ederek devlete kafa tutuyordu. Çünkü Kara İmir'in üzerinde mal-ı miri vardı. (yani iltizam tutmuş olduğundan dolayı hazineye taksit yatırması gerektiğinden) Bundan dolayı tutuklanmasına rağmen özel bir emirle serbest bırakılması onu şımartmıştı.

Dulkadir Eyaleti Beylerbeyine Mart 1566 (Ramazan 973) tarihli bir hüküm gönderilmiştir. Bu hükümde, Maraş sancağı Alaybeyinin oğlu Mehmet 12 kişilik bir fesatçı bölüğü kurup Antep'ten birisinin yolunu kesip esbaplarını almış ve kız kardeşinin küçük oğlunu yanına alarak kaçmıştı. O, Mahkeme-i Şer'iyeye çağrıldığı halde gelmemişti. Bundan dolayı gereğinin yapılması emrediliyordu. Yine başka bir hükümde, Maraş'ta haraç toplama yetkisini ele geçiren İmirze Çavuş'un etrafına 100 kişilik atlı bir bölük toplayarak köylere musallat olduğu belirtiliyor.

Osmanlı Devleti'nde XVI. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren bazı öğrenci ayaklanmaları da olmuştur. Suhte adı verilen bu öğrenci ayaklanmaları çiftbozan ve diğerlerinin çıkardığı ayaklanmalardan geri kalmamıştır. Öğrenciler silahlı birlikler kurarak dağlara çıkıp yolları kesip, köy ve şehirlere baskınlar yaparak soygunculuk ve yağma yapıyorlardı. Bu ayaklanmaların sebebi XVI. Yüzyıl ortalarından itibaren Osmanlı ülkesinde aşırı bir nüfus artışının olması, buna bağlı olarak şehirlerin gelişmesi, eğitim ve öğretim alanındaki ilerlemeler sayesinde yeni medreseler açılmasıydı. Bu medreselerden çok sayıda öğrenci mezun olmuş, fakat bunların iş bulamamaları isyanlarına neden olmuştu. Suhte ayaklanmaları adı verilen bu isyanları medrese öğrencileri çıkarmış ve arkalarında medrese hocalarının bulunduğu iddialar vardır. 8 Mayıs 1574 tarihli bir fermanla Maraş Beylerbeyi suhte isyanlarına karşı ikaz edilerek gerekli tedbirleri alması istenmişti. Ancak Maraş ve çevresinde suhte ayaklanması olduğuna dair kaynaklarda şu ana kadar bir bilgi bulunamamıştır.

Maraş, Kadirli, Antep, Güvercinlik ve Adıyaman kazalarında bulunan kadılar ve ileri gelenler İstanbul'a adamlar yollayarak bazı görevlilerden şikâyetçi olmuşlardı. Şikâyet konusu ise Maraş ormanlarından gemi yapılmak amacıyla kesilen ağaçları Birecik'e nakletmek için gelen yolaçılar ve diğer görevliler halktan hakları olmadığı halde vergi

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

almaya kalkışmışlarıydı. (Osmanlı Devletinin Birecik'te 300 ile 500 arasında değişen bir nehir donanması vardı. Maraş, Adıyaman, Kilis gibi yerlerden gemi yapımında kullanılacak ağaçlar kesilerek Birecik iskelesine götürülmekteydi. Bu ağaçlar ya burada gemi yapımında kullanılır ya da Basra'ya nakledilirdi.) Buna göre onlar halktan hane başına üçer dörder akçelerini aldıkları gibi, kesilen ağaçları teslim alan mimar da ağaç başına "mimar akçesi" adı ile on beşer yirmişer paralarını almaktaydı. Bu ağaçları, Birecik'e götürmek için öküz, camus ve at çıkarmağa mübaşir tayin edilenler de köy köy dolaşıp bu bahane ile dörder beşer para toplamaktaydılar. Bu sırada eski yolaçılar, naipler, beylerbeyi çavuşları, mülâzım çavuşları ve diğerleri de aynı fırsattan yararlanarak halka zulüm uygulamaktaydılar. Tabir yerindeyse bölgede devlet memurları halkı koruyup kollayacakları yerde, onlara zulüm yapıp soymaya kalkışmışlardı. Bunlarla baş edemeyen bölge halkı 1571'de İstanbul'a bir heyet göndererek durumu bizzat padişaha arz etmişlerdi. Osmanlı yönetiminde halk padişaha herhangi bir şikâyetle bulunacağı zaman kadıya çıkıp bir arz yazılmasını isterlerdi. Kadı da halkın şikâyet ve isteklerini kaleme alarak padişaha sunulmak üzere bir arz hazırlayıp gönderirdi. Burada halkın doğrudan doğruya padişahın huzuruna çıkmak için İstanbul'a yola çıkmaları durumun ne kadar elzem olduğunu göstermektedir.

1584'de Maraş ve çevresinde başta Emrullah adlı biri olmak üzere birçok isyancı görülmekteydi. Bunlar daha öncekilerle kıyaslanamayacak ölçüde kuvvetli hale gelmişlerdi. Bunların her biri birkaç bölüğe sahip olup, geniş sahalara kadar adları ve bölükleri yayılmış birer Celâli başbuğu olmuşlardı. Bu kişiler Karayazıcı ile başlayan Celâli ayaklanmalarının ünlü şeflerinden hiç de geri değillerdi. Bu dönemde suhte ayaklanmalarının sönük geçtiği yerlerde Celâli ayaklanmaları olmaktaydı. Maraş'ta böyle yerlerden biriydi. Orta Anadolu illerinde sekban bölüklerinin isyanları Kayseri, Sivas üzerinden Maraş ve Malatya'ya kadar geniş bir alana yayılmıştı.

1587'li yıllarda doğuda Safeviler ile sulh yapılmaya çalışıldığı sırada, Anadolu askerleri memleketlerine dönmüşlerdi. Bu sırada mahallî idarecilerden Celâliler hakkında şikâyet üstüne şikâyetler gelmeye başlamıştı. Bu defa en çok feryat edenler kadılardı. İçel'den Çankırı'ya, Haymana'dan Malatya'ya ve Maraş'a kadar geniş alanda suhte soygunculuğunu çok geride bırakan bir asayişsizlik ortamı vardı.

1582 yılından sonra ümeranın Celâlilere karışması, dirlik erbabı gibi erken başlamamıştı. Ferhat Paşa'nın Safevilere karşı kazandığı başarılarla gücünün artması, bazı idarecilerin yerini keyfi olarak onun değiştirmesine vesile olmuştu. Bu durumu merkezi idâre pek hoş

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

karşılamaadığı halde Ferhat Paşa'nın keyfi tutumu ile bu değışiklikler olmuştı. Bu durum üzerine görevlerinden azledilen ya da başka yerlere atanan ümera arasında isyanlar çıkmaya başlamış ve bunlar Celâli isyanlarını hızlandırmıştı. İlk isyancılardan biri olan Abdurrahman, Rakka ve Urfa çevresinde ayaklanmıştı. O aslında bir sancak beyiydi. 1587'de ayaklanan Abdurrahman'ın isyanı bütün Dulkadir elinde, Rakka ve Diyarbakır yörelerinde etkili oldu. Esas kuvveti aşiretlere dayanıyordu Abdurrahman ile birlikte ayaklanan Şuhrap adlı birinin ayaklanması ise diğer Anadolu isyanlarından farklılık arz ediyordu. Bu ve diğer isyan edenler, o bölgenin sekban ve leventleri yanında Türkmen aşiretlerinden de faydalanmışlardı. Bu isyanların Beydilli ve Afşar cemaatlerine dayandığı, padişahın bu aşiretlerin başbuğlarına gönderdiği fermanan anlaşılmalıdır. Bu fermana aşiret başbuğlarından asilere asker ve yardım vermemeleri isteniyordu. Sultan III. Mehmet devrinde meydana gelen Haçova savaşına kadar Maraş ve çevresinde meydana gelen belli başlı isyanlar bunlardı.

1593 Avusturya seferi hazırlıkları sırasında Anadolu'da kanlı ayaklanmalar başlamak üzere idi. Devletin durumu İran seferi sebebiyle daha da bozulmuştu. Çünkü Safeviler ile devam eden savaşlar uzun sürmekte ve bir netice alınmamaktaydı. Osmanlı ordusu Safevilerin üzerine yürüdüğünde onlar İran içlerine çekilmekte, Osmanlı kuvvetleri geri döndüğünde ele geçirilen yerler tekrar İranlıların eline düşmekteydi. Bir de bu sırada Avusturya üzerine sefer yapılması lüzumu ortaya çıkmıştı. Devlet sancak beylerini askeri sefere çağırırken, daha önceki isyan durumlarını bildiği için, Dulkadir Beylerbeyini seferden alıkoyarak Anadolu'nun muhafazasını ona vermişti. Bu sırada Antep'te Dürzü Cafer adında birisi başına 200 kişilik bir sekban bölüğü toplayarak, gündüz vakti çarşayı basmış, beylerbeyinin adamlarına saldırmış ve birçoklarını yaralamıştı. Ayan ve tüccarlar büyük telaşa kapılarak İstanbul'a şikâyetlerini bildirmişlerdi. Bu isyanın bastırılması için Dulkadir Beylerbeyine ve kadılarına hükümler yazılmıştır. III. Mehmet Eğri seferi nedeniyle Dulkadir Beylerbeyini yine Anadolu'nun güvenliğini sağlamakla görevlendirmiştir.

Bu yıllarda Niğde, Kırşehir ve Aksaray taraflarında isyancılar halka da saldırmışlardı. Torosların ötesinde Antep ve Maraş'ta leventlere dayalı ayaklanmalar eksik olmuyordu. Ayrıca reaya ve aşiretler de saldırgan bir durumda idiler. Bunlar özellikle valide haslarının voyvodalarına, hatta birbirlerine sık sık saldırı düzenliyorlardı.

1.1.1.2. Büyük Celâli İsyânları

III. Murat'ın ümeraya karşı reayayı hatta suhteleri himaye eder bir politika takip etmesi, halk ile ehl-i örf veya memurlar arasındaki anlaşmazlığı halledeceği yerde büsbütün artırmıştı. III. Murat 1590'da

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

çıkardığı bir fermanla bütün köylülere, köylerine maiyetleri ile gelen kim olursa olsun, silahla karşı koyma yetkisini vermesi sebebiyle birer ‘yiğitbaşı’ idaresinde teşkilatlanan köy delikanlıları beylerin adamlarına bile hücum etmeye başlamışlardı.

1596 yılında III. Mehmet Osmanlının son meydan savaşlarından birini Haçova’da güçlkle kazanmıştı. Bu sefere çıkıldığı sırada ve savaş başladıktan sonra yeniçeri ve tımarlı sipahilerin önemli bir kısmı ordudan kaçmıştı. Kazanılan zafere müteakiben savaştan kaçan tımarlı sipahilerin tespit edilerek dirliklerinin ellerinden alınmasına karar verildi. Yine kapıkullarından da firar edenlerin görevlerine son verildi. Ayrıca bu guruplardan yakalananların öldürülmesi emredildi. Bundan dolayı Anadolu’da büyük ayaklanmalar çıktı. Bu ayaklanmalara 1519’da Bozoklu Celâl’in çıkardığı ayaklanmaya izafeten “Celâli” isyanları dendi. Osmanlı ülkesinde Celâli tabiri, hemen hemen kanun nizam tanımaz ve isyan eden herkese denmeye başladı.

1.1.1.2.1. Karayazıcı Abdülhalim

Osmanlının Doğu, Güneydoğu ve Arap Eyaletlerinden toplanan yaklaşık 20.000 kişilik bir sekban grubunun başında olan Karayazıcı Abdülhalim, Maraş taraflarına geçmişti. Bu isyancı grupla mücadele edebilmek için Mîr-i mîran mütesellimleri ve Harput, Malatya, Maraş ve Kadirli mirlivaları birleşerek bunların üzerine yürümüşlerdi. Ancak Celâli denen Karayazıcının liderliğini yaptığı bu grup üzerlerine gelen devlet güçlerini mağlup ederek büyük bir şöhret kazanmışlardı. İsyanın geçtiği bölgede bulunan kadılar İstanbul’a arzlar yazarak Karayazıcı’ya karşı yardım istemişlerdi. Bunun üzerine Sultan III Mehmet, Karayazıcı’nın üzerine ilk önce 1599’da Sinan Paşazâde’yi gönderdi.

Karayazıcı isyanı başladığında Anadolu’da hükümet idaresi diye bir şey kalmamıştı. Ayanlar, kadılar, müderrisler ve servet sahipleri Celâlilerden kaçarak, kendilerini İstanbul’a atmışlardı. Bu duruma rağmen devlet hala Celâli isyanlarının cereyan ettiği yerlerden, düzenlenen Avusturya seferi için asker talep ediyordu. Padişahın asker gönderilmesi fermanına, Maraş dirlik erbapları yolladıkları arzla “*bu kadar eşkıya vilayetimize müstevli olmuş iken evimizi barkımızı ve memleketimizi levendat elinde bırakıp sefere gitmeğe vechen mine’l-vücuha iktidarımız yoktur ve gidemezüz, tımar ve dirliğimizden dahi feragat ettik*” diye acı bir cevap verdiler. Ancak bu cevaba rağmen hükümet “*li-el’an sefer-i hümayunuma gitmediğiniz ecilden eşedd-i siyasete müstahak olmuşsundur. İmdi sefer-i nusret rehberimize gitmeniz cümleden ehem idi*” diye yazıyordu. Halkın padişahın fermanına karşı verdiği cevap, Maraş ve çevresinde Celâlerin yoğun faaliyetler içinde olduğunu açıkça gösteriyor.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Celâli zulmünden kaçanların teşvikleri ile bu belayı savuşturmak amacıyla bu defa da Sinan Paşazâde Mehmet Paşa serdar tayin edildi. Vilayetlerini Celâli istila etmiş olan, Maraş dirlik erbabı ve alay-beyleri ile beraber Mehmet Paşa'ya iltihak etmeleri emrini almışlardı. Karayazıcı'nın adamlarından olan ve Konya'da bulunan Hüseyin Paşa, üzerine Mehmet Paşa'nın geldiğini haber alınca, Karayazıcı'ya katılmak üzere Maraş'a geldi. Bunun üzerine Mehmet Paşa, Maraş üzerine yürüdü. Karayazıcı ve adamları Maraş'ta büyük tahribat ve zulümlerde bulunduktan sonra Urfa'ya doğru çekildiler. Mehmet Paşa ise bunları takip ediyordu. Karayazıcı Urfa kalesini ele geçirerek oraya sığınmıştı. Mehmet Paşa Urfa kalesini kuşatarak Karayazıcı ve adamlarını muhasara altına aldı. Karayazıcı, Urfa Kalesi'nde bu muhasaraya karşı bir yıl kadar direnmiş sonunda devletle anlaşmak zorunda kalmıştı. Karayazıcı en yakın adamı Hüseyin Paşa'yı devlete teslim ederek affedilmesine muvaffak olmuştu. Teslim alınan Hüseyin Paşa derhal idam edilmiş ve isyandan vazgeçtiği için Karayazıcı'ya da Antep beyliği verilmişti. Ancak Mehmet Paşa, Karayazıcı'nın peşini bırakmayarak ona saldırdı. Bunun üzerine Karayazıcı'ya Amasya ve Çorum Beyliği verilerek Maraş ve Antep bölgesinden uzaklaştırılmıştı. O yeni görev yerinde de rahat durmayarak isyankârlığını devam ettirdi. Bunun üzerine onu cezalandırmak için Sokulluzâde Hasan Paşa gönderildi. Karayazıcı Kayseri yakınlarında kendisine saldıran devlet kuvvetlerini mağlup etti ve Maraş'a bağlı Göksun'a doğru geldi. Sokulluzâde Hasan Paşa Karayazıcı'yı Göksun ve Elbistan civarında mağlup etti. Karayazıcı'nın bu çatışma sırasında yanında 30.000 adamı vardı. Ağır bir mağlubiyete uğrayan ve adamlarının çoğu öldürülen Karayazıcı Samsun taraflarına kaçmış ve orada öldürülmüş ya da kaybolmuştur. Karayazıcı ayaklanması Celâli isyanlarının büyüklerinden biri sayılmaktaydı. En fazla Maraş bölgesinde tesirleri olan bu isyan yine burada bastırılmıştır.

Maraş'ta Karayazıcı İsyanı sırasında Meymun Davutoğulları adlı bir kişi 300 nefer piyade ve atlı ile isyan etmişti. Yine Maraş halkı tarafından Köroğlu'nun arkadaşı olarak bilinen Köse Sefer 400 kişi ile ayaklandı. Yine 200 atlı ile Osman Paşa mütesellimi Maraş'ta ayaklanmıştı. Haklarında fazla bilgi sahibi bulunmayan bu şahısların isyanlarının Maraş ve çevresinde ağır tahribata neden olmuştur.

Maraş ve Akka taraflarında ümeraya mensup devriye bölüklerinin dolaştığına dair şikâyetler İstanbul'a ulaşınca, Maraş ve Akka Beylerbeyleri ile Adıyaman kadısına 1600 (H. 1009) tarihli bir hüküm gönderilerek düzeni bozan bu kişilerle mücadele edilmesi istenmiştir.

Karayazıcı ve arkasından gelen büyük Celâli isyanları ile Anadolu şehirlerinde büyük tahribatlar meydana geldi. Köylüler yer yer dağlara, kasabalara ve şehirlerin kalelerine çekildiler. Geri kalan halkın

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

gençleri Celâlılere katılmak zorunda kaldılar. Maraş vilayetinde de durum bu şekildeydi. Köylüler tamamıyla yok denecek kadar dağılmış bulunuyordu. 1595 yılından 1603 yılına kadar devam eden isyanlar Mustafa Akdağ'ın deyimiyle “*Fetret Dönemi*” bundan sonraki isyanlar ise “*Büyük Kaçgunluk*” dönemi olarak adlandırılmıştır.

1603 tarihinde devlet ikinci Celâli seferini başlattı. Celâlıler üzerine serdar tayin edilen Nuh Paşa'nın emrine Maraş Eyaleti'nden de askerler verildi. Orta Anadolu'da faaliyet alanı bulunan Celâlıler üzerine sefer yapan Nuh Paşa başarılı olamadı.

1.1.1.2.2. Maraş Bölgesinden Doğuya Doğru Yapılan Göçler

1602'de Erzurum Beylerbeyi Mehmet Paşa İstanbul'a yolladığı arzda Maraş, Sivas ve Erzurum vilayetlerinde halkın topraklarını terk ederek Çıldır, Kars ve Gürcistan taraflarına giderek bu bölgedeki beylerin topraklarına yerleştiğini yazmaktaydı. Bu durum Celâli isyanları sırasında Maraş halkından pek çoğunun doğuya doğru kaçtığını göstermektedir. Mehmet Paşa, Orta Anadolu ve Maraş taraflarından doğuya yapılan bu göçün 15 seneden beri devam ettiğini de belirtmektedir. Ayrıca Maraş Vilayeti'nden Orta Anadolu'ya da göçler vardı. Maraş ve çevresi 1500'lerin başlarında Safevi Türkmenlerinin faaliyet alanı olmuş ve onların kışkırtmasıyla Şîî mezhebine giren birçok Türkmen kitlesi İran'a doğru göç etmişti. Arkasından Dulkadir Beyliği'nin Osmanlılara ilhakı, burada yaşayan Dulkadir Türkmenlerinin bölgeden dağılmasına yol açmıştı. Bu defa da görüldüğü gibi Celâli isyanları sebebiyle, isyan bölgesi haline gelen Maraş'tan halk can güvenlikleri kalmadığı için göç etmek zorunda kalmıştı.

1.1.1.2.3. Canbolatoğlu'nun İsyanı

1606 Zitvatorok Anlaşmasının imzalanmasından sonra Sadrazam Kuyucu Murat Paşa Celâlıler üzerine büyük bir sefer başlattı. Paşa, ilk olarak hükümdarlığını ilan eden Canbolatoğlu'nu ortadan kaldırmaya karar verdi. Bu arada Bursa çevresinde Kalenderoğlu adlı bir kişi daha ayaklanmıştı. Kuyucu Murat Paşa, Anadolu'daki Celâlıler üzerine yürürken, İstanbul ile ordunun bağlantısının kesilmemesi için Kalenderoğlu'nu ikna ederek, ona Ankara sancak beyliğini vermişti. Kuyucu Murat Paşa'ya Maraş Beylerbeyi de yardımla görevlendirilmişti. Maraş Beylerbeyi emrindeki 40.000 askerle Amik Ovası'nda orduya katıldı. Maraş kuvvetleri ile takviye olan Kuyucu Murat Paşa ordusu, Canbolatoğlu isyanını bastırmayı başardı.

1.1.1.2.4. Kalenderoğlu İsyanı

Kuyucu Murat Paşa daha sonra Kalenderoğlu'nu ortadan kaldırmak için harekete geçti. Celâllerin büyüklerinden sayılan Kalenderoğlu isyanı memleketin birçok yerine yayılmıştı. Bilhassa da daha önceki isyanlarda olduğu gibi Kalenderoğlu isyanı da Maraş bölgesinde

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

oldukça etkiliydi. Bu isyanı bastırmak için harekete geçen Kuyucu Murat Paşa, İstanbul'a gönderdiği hazineyi ele geçirmeye çalışan Kalenderoğlu'nun üzerine yürüyerek, bütün kuvvetlerin gelmesini beklemeden hızla Maraş ve Göksun taraflarına yürümüştü. Bu sırada Maraş çevresinde de bazı kuvvetler kendisine katıldı. Kalenderoğlu'nun 30.000 adamı vardı. Kalenderoğlu, Murat Paşa'nın önünü kesmek için Göksun Boğazını kapamak istedi. Fakat durumu casusları ile haber alan sadrazam daha evvel davranarak boğazı tutmuştu. 1608'de devletin güçleriyle isyancı başının kuvvetleri şiddetli bir çatışmaya giriştiler. Kuyucu Murat Paşa'nın planı Kalenderoğlu'nu aldatmıştı. Savaşın bir anında sadrazam hendeklerde sakladığı yeniçerileri savaş meydanına sürdü. Bu durum karşısında Kalenderoğlu kuvvetleri dağılmak zorunda kalmış ve kendisi de ağır kayıplar vererek İran'a doğru kaçmış ve izini kaybettirmiştir. Kuyucu Murat Paşa'nın Anadolu'da Celâli'lere büyük darbeler vurarak asayiş ve düzeni sağlamasına rağmen, XVII. yy. boyunca da ayaklanmalar devam etmiştir.

1.1.1.2.5. Genç Osman'ın Katledilmesi

II. Osman'ın (Genç Osman) Lehistan seferi sırasında yeniçerilerin itaatsizliği ve başıbozukluğu sebebiyle ocak genç padişah tarafından kapatılmak istenmiş, ancak sultan bunu canıyla ödemişti. 1622 yılında Maraş Türkmenlerinden olan Trablusşam valisi Seyfoğlu Yusuf Paşa, Sultan Osman'ın katli sebebiyle yeniçerileri hedef alarak onlara saldırmış ve adeta bağımsız gibi hareket etmeye başlamıştı. Hatta Lefkeli Mustafa Paşa'nın sadrazamlığı sırasında Yusuf Paşa yerine Ketenci Ömer Paşa Trablusşam valisi olmuş ve Maanoğlu Fahreddin ile Yusuf Paşa'yı te'dibe memur olmuşlardır. O sırada Mere Hüseyin Paşa sadrazam tayin edilmiş ve Yusuf Paşa da ona rüşvet vererek makamına geri tayin olmuştur.

Maraş Beylerbeyi olan Kalavun Paşa, yine Genç Osman'ın kanını dava ederek ayaklanan Abaza Mehmet Paşa isyanına katılmıştı. Mühim serkeşlerden olan Kalavun Yusuf Paşa 10.000 kişi ile Abaza'ya iltihak etmiş ancak daha sonra onunla anlaşmazlığa düşmüş ve Sivas'ta öldürülmüştür.

1.1.1.2.6. Abaza Mehmet Paşa

IV. Murat döneminde meydana gelen olaylardan şüphesiz en mühimi Abaza Mehmet Paşa isyanıdır. Abaza Celâli elebaşlarından Halep valisi Canbolatoğlu Ali Paşa'nın adamlarındandı. Kuyucu Murat Paşa'nın Canbolatoğlu isyanını bastırması sırasında yakalanmış ve yeniçeri ağası Halil Ağa'nın kendisini koruması sayesinde kurtulmuştu. Halil Ağa Kaptan-ı deryalığa getirilince, Abaza Mehmet'e de derya beyliği verilmiştir. Daha sonra Halil Ağa'ya paşalık verilerek sadrazam

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

yapıldı. Sadrazam Halil Paşa kendisi İran seferine giderken en güvendiği adamlarından biri haline gelen Abaza'ya Maraş beylerbeyliğini vermişti. II. Osman zamanında, Abaza Mehmet Paşa 1621'de Erzurum Valiliği'ne atanmış ve sultanın yeniçeriler tarafından öldürülmesi üzerine onun kanını dava ederek isyan etmişti.

1623 yılında Bağdat'ta 12.000 yerli kulu ve kale azaplarının komutanı Bekir Subaşı isyan ederek vali Yusuf Paşa'yı öldürdü ve valiliğin kendisine verilmesini istedi. Ancak Diyarbakır mütesellimliği kendisine verildi. Fakat o, bunu kabul etmedi. IV. Murat ünlü adamlarından Hafız Ahmet Paşa'yı Bekir Subaşı'yı, cezalandırmakla görevlendirdi. Maraş Valisinin de askerleri ile Ahmet Paşa kuvvetlerine destek olarak bu isyanın bastırıldığını görüyoruz.

IV. Murat'ı tahttan indirmek isteyen zorbalara, meseleyi elebaşları Mehmet'e bildirdi, ancak o padişahın hal'edilmesine karşı çıktı. Bu isyanın elebaşlarını IV. Murat'a haber veren Mehmet, isyanın bastırılmasından sonra korkmuş olmalıdır ki Konya'ya çekilmiş ve Mevlevi tarikatına intibak etmişti. Bu hizmetine karşılık Mehmet'e padişah Maraş beylerbeyliğini vererek mükâfatlandırmıştı. Bundan sonra o, Rum Mehmet Paşa adıyla anılmıştır.

IV. Mehmet zamanında meydana gelen ayaklanmalardan biri de İbşir Paşa olayıdır. Abaza Mehmet Paşa'nın kardeşi Hasan Paşa isyanını bastırmakla görevlendirilen İbşir Paşa, onun hemşerisi olduğu için bu görevden alınmıştı. Bunun üzerine o, Hasan Paşa ile anlaştı. Orta Anadolu'da bazı valiler İbşir Paşa'nın sadrazam olmasını istiyorlardı. Devlet paşayı sakinleştirmek için ona Halep valiliğini teklif etti. Ancak o bunu kabul etmedi. İbşir Paşa sadrazam olmak ve bazı ıslahatlar yapmak istiyordu. Bu amaçla Anadolu Vilayetlerinin valilerini kendi yanına çekmek için Maraş vilayetinde bir toplantı yapmak istedi. İbşir Paşa, Maraş'ta yapılacak toplantıya, Maraş dâhil, Diyarbakır, Bağdat, Erzurum, Sivas ve Karaman valilerini davet etti. Toplantı baharda yapılacak ve devletin içinde bulunduğu durum görüşülecekti. İbşir Paşa, bu toplantıyı söz konusu vilayetlerin ortasında olduğu için Maraş'ta yapmak istemiş ancak valilerin karşı çıkması üzerine bu toplantı gerçekleşmemiştir.

Bilindiği gibi bu sırada Osmanlı tahtında 10 yaşında bir çocuk olan IV. Mehmet bulunuyordu. Devleti valide sultanlar idare etmeye çalışıyorlardı. Bu sırada İbşir Paşa sadrazamlığı elde etmeyi başardı. 1654 yılında sarayda bir ağanın ölümüne sebep olduğu gerekçesiyle Seydi Ahmet Paşa'nın İstanbul dışına çıkarılmasına karar verilecek ve kendisine Maraş beylerbeyliği verilecektir. Ancak Sadrazam İbşir Paşa, Ahmet Paşa'yı devlete başkaldırmaya teşvik ederek senin gibi bir

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

adama Maraş valiliği az demiş ve onun Anadolu valiliği'ne atanmasını sağlamıştır.

IV. Mehmet zamanında. Maraş'ı ilgilendiren bir hadise de 1657'de oldu. Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa, Şam Valisi Siyavuş Mustafa Paşa yerine Halep Valisi Murtaza Paşa'yı tayin etti. Siyavuş Mustafa Paşa sadrazam olmak istediğinden bu azli kabul etmedi. O, saraydaki taraftarlarına güvenerek Şamlıları isyana teşvik etti. Köprülü bu defa onu Maraş valiliğine atadı. Ancak o bunu kabul etmeyince, Köprülü onun sarayda yetişen bir kapıkulu olması sebebiyle devlete bağlı kalacağı yerde ihânet ettiğini ileri sürerek idamına dair padişah'tan bir ferman aldı. Siyavuş Mustafa Paşa'nın saraydaki adamları devreye girerek onun affedilmesini istediler. Köprülü ise daha önce padişah'tan yapacağı uygulamalara karışılmaması konusunda teminat almış ve bu şartlarda sadarete gelmişti. Bu sebepten Siyavuş Paşa meselesinde, kendisine karışılmasından dolayı sadareten çekilmek istedi. Ancak bu kabul edilmeyerek tekrar ikna edildi. Siyavuş Mustafa Paşa ise Maraş'a vali olarak gönderilmiş ancak Köprülü bir yolunu bulup onu azlettirip, İstanbul'a getirtip idam ettirdi. Böylece sadrazam hem intikamını aldı hem önemli bir rakibini ortadan kaldırmış oldu.

Köprülü Mehmet Paşa, Kuyucu Murat Paşa'nın yaptığı gibi Anadolu'da asayiş sağlamaya, devlete başkaldıranları etkisiz hale getirmek ve bozulan asayiş düzenlemek için Üsküdar'dan Arabistan'a varıncaya kadar, Anadolu eyaletleri ile Karaman ve Maraş taraflarını teftiş etmek için İsmail Paşa'yı görevlendirdi. İsmail Paşa, Maraş'a gelerek teftiş etmiş ve görevini başarı ile tamamlayarak İstanbul'a dönmüştür. Köprülü Mehmet Paşa (1656-1661) ve oğlu Fazıl Ahmet Paşa'nın (1661-1676) sadrazamlıkları dönemlerinde Anadolu'da asayiş ve düzen yeniden sağlanarak Celâlilerin kökü tamamen kazınmıştır.

1.2. XVII. Yüzyılda Maraş

XVII. yüzyılın⁸⁷⁹ başında Zulkadir Eyaleti (Maraş) Maraş, Malatya, Samsat, Antep ve Kars-ı Maraş (Kadirli) olmak üzere beş sancaktan ibaretti. 1630'larda ise sancak sayısı Maraş, Malatya, Kars-ı Maraş ve Ayıntap olmak üzere dörde düşmüştür. 1650'lerde bu statüsü

⁸⁷⁹ Osmanlı Döneminde Zulkadir Eyaletinin merkezi olan Maraş Sancağı hakkında son zamanlarda önemli çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalardan biri Hasan Arslan tarafından hazırlanan 17. Yüzyılda Maraş Sancağı adlı doktora tezidir. Yazar bu eserinde söz konusu yüzyılda Maraş'ın siyasi, idari, iktisadi ve içtimai tarihi üzerinde detaylı şekilde durmuştur.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

devam eden eyaletin sancakları arasında bazı kayıtlarda Samsat da görülmektedir.⁸⁸⁰ Maraş Eyaletinin Merkez sancağı olan Maraş aynı zamanda Sancağın da Merkez kazası durumundaydı. XVII. Yüzyılın başlarında Maraş Kazası, Etraf-ı Şehir, Bertiz, Andırın, Göynük, Pazarcık, Haruniye, Zeytun ve Camustil nahiyelerinden oluşmaktaydı. 1630'larda ise Maraş kazasının Maraş, Bertiz, Kemer, Keferdiz, Karahayit, Aladinek, Pazarcık, Güvercinlik, Göynük, Tiye, Kargılık, Haruniye, Andırın, Yenice, Hısn-ı Mansun ve Kurupınar nahileri vardı. Maraş sancağına bağlı Elbistan ve Zamantı (Pınarbaşı) kazaları vardı. Elbistan kazasının Ahsendere, Hurman, Orta Niyabet, Sarsab, Aynu'l-Arus ve Nergele nahiyeleri vardı. Zamantı kazasının ise Pınarbaşı, Çörmüşek ve Hınzırı nahiyeleri bulunmaktaydı.⁸⁸¹

XVII. yüzyılda Maraş hakkında en ayrıntılı bilgi veren müellif Seyyah Evliya Çelebi'dir. Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre, XVII. yüzyılda Maraş bir eyalet merkeziydi. Maraş Eyaleti'nin 4 sancağı vardı. Eyalet Maraş, Malatya, Kars-ı Zulkadiriye (Kadirli) ve Samsat'tan oluşmaktaydı. Evliya Çelebiye göre Maraş kazası XVII. Yüzyıl ortalarında Etraf-ı Şehir, Çamustil, Güvercinlik, Yenice, Zeytun, Bertiz, Göynük, Yörük, Haruniye, Andırın ve İlbeyle nahiyelerinden oluşmaktaydı. Eyaletdeki beylerbeyi, defter kethüdaları ve tımar defterlerinin toplam geliri 1.700.000 akçeydi. Eyaletin 29 zeameti ve 215 tımarı bulunmaktaydı. Ayrıca Maraş Beylerbeyliği'nin 817.200 akçe geliri olan hassı vardı. Maraş Beylerbeyi protokolde Anadolu Eyaleti'nden sonra gelirdi. Maraş Eyaleti'nden 5500 kadar asker çıkarılırdı.

Evliya Çelebi Maraş Halkı'nın Türkistan'dan gelen Türkmenlerden oluştuğunu halkın Türkçenin 10 farklı şivesiyle konuştuklarını yazmaktadır. Ayrıca buradaki Türkmen Aşiretleri Zulkadiroğulları, Karakeçili, Develi, Akkoyunlu (Akçakoyunlu), Mahmatlı, Pehlivanlı, Kaçarlı, Dermelik, Yuvacık, Keçerli, Avşarlı, Avcılar, Dedeler ve Torunlar'dır.

XVII. yüzyılda Maraş kalesinde 100 hane olup içinde Sultan Süleyman adına yapılmış bir camii de vardı. Bu camii XIX. Yüzyıla kadar varlığı bilinmektedir. Camii 1798'de meydana gelen bir depremle yıkılmış olmalıdır. Bu deprem sırasında kale içinde bulunan pek çok ev de yıkılmıştır. Kalede bir dizdar olup yanında askerler vardı. Burada daha sonraki dönemlerde 50 muhafızın olduğu kayıtlıdır. Kale kapısında üzerinde ön ve arka yüzde iki kitabe bulunmaktadır. Ön yüzde şu ifadeler vardır:

⁸⁸⁰ Hasan Arslan, *17. Yüzyılda Maraş Sancağı*, Kahramanmaraş 2014, s.38-39

⁸⁸¹ Arslan, s.43-44.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

El-hamdü ve leyletü's-salât âlâ Muhammedin hayrû'l-ibâd ve alâ leyâli'l-emcad ve ba'd emere kale e'azze'l-kadriyyet'i-l-mamurri-yeti sultanü'l-berreyn ve hakanü'l-bahreyn Sultan Süleyman ibn Selim Han, sene 935 (M.1528).

Kale kapısının iç yüzünde kapılar arasında dizdar loncasında bir tahta üzerinde yazılı kitabede ise şunlar kayıtlıdır:

Anıniçün dedi Hatif tarihini

Devam ü izz ü rif'at kıl İlâhi,

Saklıya Hak eyleye cümle elemelerden beri,

Sene 1054 (1644)

Maraş Kalesi'nin kuzey tarafında da devamlı kapalı olan bir kapı bulunmaktaydı.

XVII. yüzyılda Maraş Eyaleti'nin merkez sancağı olan Maraş; Maraş kazası, Etraf-ı şehir, Camustil, Güvercinlik, Yenicekale, Zeytun, Bertiz, Göynük, Yörükan, Haruniye, Andırın ve Elbeyli olmak üzere 12 kazadan oluşmaktaydı.

Aynı dönemde Maraş şehrinde müftü, nakibü'l-eşraf, sipahiler, kethüdalar, yeniçeri serdarı, kale dizdarı, ayan-ı eşraf, âlim ve salihler vardı. Şehrin 42 mahallesi olup dere tepe üzerine yayılmıştı. Şehirde 11000 hane olup evler kerpiç ve topraktandı. Şehir güneyden kuzeyde Ahırdağı'na göre uzanmaktaydı. Bu dağın adını Evliya Çelebi Şir dağ olarak yazmaktadır. Şehir içinde 39 cami olup pek çok da mescit bulunmaktaydı. En büyük cami Ulu Camii olup Ada Camii olarak bilinmekteydi. Şehirde pek çok han, medrese, imâret, hamam ve çeşme vardı. 42 sıbyan mektebi olup halkın okuma ve yazmaya ne kadar önem verdiklerinin bir göstergesiydi. 1045 dükkân olup 2 de bedesten vardı. Bedestenlerin biri kuyumculara aitti. Şehirde bir paşa sarayı bulunmaktaydı. Ayrıca Dulkadiroğullarına ait bir saray daha vardı. Bu saray üzerinde celi hat ile yazılmış şu kitabe bulunmaktaydı:

Zülkadirzâde Halil Beğ ömrün olsun müstedâm

Bu saray-ı dilkeşikıldın mu'ammer bi't-temam

Bi'l-hurufi mu'ceminden hanesinin tarihin

Hoş müfferih menzil olmuş bu saray-ı bâb- kâm, sene...

Şehirde yaşayan halkın karakteri hakkında bilgi veren Evliya Çelebi şunları yazmaktadır: Tamamının Türkmen olduğunu, çok dürüst ve yardım sever olduklarını, onların temiz çuka elbiseler giydiklerini, kadife kavuk külah üzerine beyaz Muhammedî sarık sardıklarını, kış sert olduğundan kuzu derisinden kolsuz üstlük giydiklerini belirterek halkın uzun yaşadığını yazar. Hatta Yavuz'un Mısır seferi sırasında 110 yaşında olan bir yaşlı adamla Haznedarlı Mahallesi'nde karşılaştığını ve sohbet ettiğini söylemektedir. Kadınlar, beyaz çizme başlarına safi gümüş tas takke yahut altınlı sivri takke giyerek üzerine endamlarına

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

beyaz çarşaf bürünürlermiş. Kadınları boylu poslu ve güzel olup iyi bir Türkçe konuşurlardı. Ayrıca Maraş bağlık ve bostanlı olup 20 çeşit üzüm yetişirdi. Bir de nar çok olurdu. Kuzeyinden Ahır Dağı'ndaki Pınarbaşı suyu, güneyinden de Erkenez çayı akardı. Bu suyu içtiklerinden dolayı halkı zinde, zevk ehli, dost ve garipleri severlerdi.

Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre bahsedilen dönemde şehirde pek çok türbe ve zaviye vardı. Bunlar Omuzu Güçlü, Derdement Dede, Çomaklı Sultan, Malik Eşter, Karlıbaba, Mikdat b. Esved, Manav Ali ve Çem Çerez Baba gibi türbelerdi. Bu esnada şehirde hâlâ Zulkadiroğullarının nüfuzu devam etmekteydi. Eyaletin valisi Nişancı Osman Paşa'ydı.

1600-1700 yılları arasında Maraş eyaletine 80 civarında beylerbeyi (vali) tayin edilmiştir. Bu valilerin bir yıl ile iki arasında görev yaptıkları anlaşılmaktadır. Bu kadar kısa sürede vali değişikliklerinin eyalette istikrarsızlıklara sebep olduğunu söyleyebiliriz. Bu süreç içinde bazı valiler döneminde cereyan eden olaylara bakacak olursak;

1.2.1. Tımarların Dağıtılması

Osmanlı Arşiv kayıtlarında XVII. Yüzyılda Maraş'la ilgili pek çok tımar dağıtımı bulunmaktadır. Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nde mirî arazi dirlik olarak ülkeye hizmet eden görevlilere dağıtılırdı. Has, zeamet ve tımar olarak adlandırılan bu toprakların has olanları padişah ve ailesine, zeamet olanlar üst düzey görevlilere, tımar olanlarda savaşlara katılıp da yararlıklar gösteren askerlere verilirdi. Kendisine tımar verilen asker, gelirinin bir kısmı ile kendi geçimini sağlarken, geri kalan kısmı ile de atlı asker beslerdi. Mirî arazisinin ekserisi tımar olup hizmet karşılığı tımarlı sipahi dediğimiz askerlere verilirdi. Dulkadir Beyliği topraklarının Osmanlılara bağlanmasından sonra bu beyliğinin topraklarında tahrir yapılarak defterler hazırlanmıştır. Bazı topraklar vakıf, mülk gibi kısımlarda bırakılırken geri kalanlar tımar olarak dağıtılmıştır. Maraş tahrir defterlerinde Maraş eyaletinde tımar tevcihleri hakkında bilgi verildiği gibi Osmanlı arşiv kayıtlarından da bölgedeki tımar sahipleri ve tımarların el değiştirmesi gibi konularla ilgili pek çok kayıt bulunmaktadır. Bunların önemlileri ile ilgili bilgiler vereceğiz. Özellikle Maraş ve kazalarındaki köy ve aile isimleri bakımından bu bilgilerin önemli olduğu görülmektedir. Ayrıca köylerin tarihleri ve ne kadar zamandan beri yerleşim yeri olduklarının öğrenilmesi bakımından da bu bilgiler önem kazanmaktadır. Sahibinin ölümü ile veya başka bir sebepten boş kalan tımarın bölgenin yetkilisi olan Miralay (Alaybeyisi) tarafından kime verileceği belirlenip İstanbul'a arz sunulmakta ve ona göre tımar tevcihi yapılmaktadır. Maraş eyaletinin sancak ve kazalarında bulunan miralayların bu tımar işlerinden sorumlu oldukları anlaşılmaktadır.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1563 tarihli Maraş Tahrir defteri kayıtlarından sonra, 1593 tarihli Avusturya seferi sebebiyle Maraş eyaletinde bulunan zeamet ve erbab-ı tımarına hazineden ödünç olarak verilen dört yüz elli bin akçenin tahsil ve irsalı bir belgeyle istenmektedir.

Tımar sahibi bir kişi öldüğünde erkek varisi yoksa tımar boş kalırdı. Bu tımar eyalet yetkilileri tarafından bir kişiye verilirdi. Bu dönemde Maraş'ta tımar tevcihleri ile ilgili bazı misallere bakacak olursak;

1663'te Maraş sancağına bağlı Elbistan'a tabi Aynülurus nahiyesinde tımar sahibi Davud'un ölmesi üzerine boş kalan tımarı, Maraş Miralayı Mehmet tarafından Mehmet adlı bir kişiye verilmiştir.

25 Ağustos 1666'da Elbistan kazasının Hurman, Şeyh Beşe ve Aynülurus nahiyelerinde boş kalan tımarların dağıtılması için Maraş Miralayı Mehmet tarafından imzalı bir arz yazılmıştır.

11 Nisan 1667 Maraş Miralayı Mehmet tarafından Elbistan, Bertiz, Karahayit, Sarsab ve Camustil nahiyelerinde boş olan tımarların kimlere dağıtılacağı konusunda İstanbul'a bir arz sunulmuştur.

28 Mart 1678'de Maraş'ta bulunan İsneyn Pazarı'ndaki (Pazar-tesi Pazarı) hanın, bitişiğinde bulunan ekmekçi dükkânıyla kahveyi, sahibi Ahmet Ağa'nın vekili Mustafa Ağa'nın, Osman Ağa'ya bir senelik icar eylediğine dair Naip Hüseyin tarafından bir hüccet yazılmıştır.

14 Kasım 1678'de Maraş sancağında elli bir bin dört yüz akçalık zeamete mutasarrıf olan Durmuş'un vefatı üzerine adı geçen zeametinin Mahmut adlı kişiye verilmesi için Maraş beylerbeyi olan Mehmet Paşa tarafından bir arz yazılmıştır. 29 Mart 1685'de Maraş Alaybeyi olarak Beyazıt Ağa görülmektedir.

21 Ocak 1686'da On üç seneden beri Maraş Kalesi dizdarlığında bulunduktan sonra Mehmet adlı şahıs hilaf-ı hakikat arz ile ekmeği elinden almış iken müracaat-ı vakıası üzerine hak tezahür ederek tekrar mezkûr dizdarlığa tayin olunmuş ve fakat badema bu gibi bir muameleye maruz kalmamak için kaydına şerh verilmesi hakkında el-Hac Abdullah bir arz göndermiştir.

19 Ekim 1687'de Maraş'ın büyük Hıristiyan köyü olarak tanımlanan Cedid Kale (Yenice Kale) köyünde tımar sahibi olan Mehmet'in ölümü üzerine tımarının Vaysıl'a verilmesi hakkında Alaybeyisi Halil'in arzına İstanbul'dan ferman gönderilmiştir. Bu ferman Maraş beylerbeyine yazılmıştır.

14 Ekim 1689'da Maraş sancağı tımar sahibi Ali'nin tımarının boş kalması üzerine İhsan Abdurrahman adlı şahısa bu tımarın verilmesi için Alaybeyisi Mehmet'in arzı üzerine bunun kabul edilmesine dair Maraş beylerbeyine hitaben ferman. Yazılmıştır.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

29 Mayıs 1692’de Maraş eyaleti alaybeyleri zimmetinde kalan bedel malı ile eyalet-i mezkûre tımar ve zeamet erbabının bedeliyelerinin tahsili hakkında Maraş valisine, kadıya vs. hüküm yazılmıştır.

26 Ekim 1696’da o sırada Kars-ı Maraş (Kadirli) sancağına bağlı Göksun nahiyesinde Saraycık köyünde boş kalan tımarların dağıtılmasına dair ferman gönderilmiştir.

25 Kasım 1696’da Maraş Mutasarrıfı olarak Yunus Paşa bulunmaktaydı. 15 Ağustos 1697’de Maraş Mutasarrıfı Yunus Paşa’ya on öküz ve otuz koyun verilmesine dair bir tezkire gönderilmiştir.

19 Temmuz 1697’de Maraş Alaybeyi Zulkadirzâde Murtaza Ağa’nın (Ali) arzıyla boş kalan Elbistan’ın Taykendi köyündeki tımarın Zeynelabidin’e verilmesine dair ferman gönderilmiştir. .

9 Ocak 1699’da Maraş Kalesi neferatının masraflarını karşılamak üzere Ayıntap Mukataası malından verilmiş olan akçanın hesabı görülmüştür. 28 Haziran 1699’da Maraş Beylerbeyi olarak Ahmet Paşa görülmektedir. Maraş sancağında boş kalan tımarın Alaybeyi vekilinin arz ve inhası üzerine Ömer adlı şahsa verilmesine dair Mirimiran-ı Maraş (Maraş beylerbeyi) Ahmet imzalı İstanbul’a bir bir arz sunulmuştur.

12 Ocak 1700’de Maraş Sancağı’nın Orta Niyabet Nahiyesi’yle Elbistan Nahiyesi’nde boş kalan tımarların Mustafa ve İbrahim adlı kişilere verilmesine dair Maraş Miralay Zülkadirzâde Murtaza Ali imzalı İstanbul’a bir arz sunulmuştur.

1.2.2. Maraşlı Mehmet Paşa (ö. 1589)

Maraş Eyaletinin Zeytun Kasabasının Fırnız (Fernos) adlı Ermeni köyünde doğmuş olup devşirilerek Yeniçeri ocağına alınmıştır. Babasının adı Piri olarak bilinmektedir. II. Selim zamanında birçok görevler üslenmiş ve vezirliğe getirilmiştir. Daha sonra Rumeli Beylerbeyi olan Mehmet Paşa Beylerbeyi Vakası olarak bilinen olayda Yeniçeriler tarafından katledilmiştir.⁸⁸² Beylerbeyi vakası olarak bilinen olay 1589’da Sultan III. Murat döneminde meydana gelmiştir. Osmanlı-Safevi savaşları sebebiyle ülkede iktisadi darlık ortaya çıkmıştı. Altın akçenin değeri 63 gümüş akçeden 120 gümüş akçeye çıkmıştı. Yani yüzde yüze yakın bir artış olmuştu. Askerlerin maaşlarının züyuf akçe (katışık para) ile ödenmesi üzerine yeniçeriler, Divan’ın toplantıda olduğu bir sırada sarayı kuşatarak sikke tashihi ile görevli Rumeli beylerbeyi Doğancı (Maraşlı) Mehmet Paşa ile başdefterdar Mahmut Efendi’nin kellelerini istemişlerdir. Kendilerine teslim edilen bu kişilerin boyunlarını vurduktan sonra dağılmışlardır. Öldürülen Mehmet Paşa ve

⁸⁸² Melek Aydın, “Halil Paşa İbn-i Piri Vakfıyesi Metni”, *Vakıflar Dergisi*, Haziran 2012, S.37, s.1-2; Burak Onaran, *Padişahı Devirmek*, (ç.Saadet Özen), İletişim yay., İstanbul 2018, s.30-31.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

defterdar Mahmut Efendi için Surdışında Eyüp Cami Kebir Caddesi ile Beybaba Sokağı arasında bir türbe inşa edilmiştir. Hala ayakta duran bu türbede bu iki şahsiyet yatmaktadır. Beylerbeyi vakası, yeniçerilerin devlet adamlarının kellesini istedikleri ilk olaylardır.

1.2.3. Maraşlı Sadrazam Halil Paşa (d. 1570-ö.1628)

Osmanlı Dönemi'nde Maraş kökenli devlet adamlarından biri de Zeytunlu Halil Paşa'dır. Kaynaklarda yanlış olarak Kayserili Halil Paşa olarak geçmiştir. XVII. yüzyılda Maraş'a bağlı Zeytun Kasabasına bağlı Fırnis (Fernos) adlı Ermeni köyünden devşirilerek İstanbul'a götürmüştür. Ağabeyi Beylerbeyi Mehmet Paşa sayesinde saraya alınmış ve Enderun Mektebi'nde eğitim gördükten sonra; önce doğancılar kethüdâlığı, ardından doğancıbaşılık görevlerine getirilmiştir. III. Murad'ın ölümünden sonra yerine geçen büyük oğlu Sultan III. Mehmet'in ilk günlerinde, (6 Şubat 1595 tarihinde) çakırcabaşı oldu. Eğri Seferi ve Haçova Savaşı'na katıldı. Sultan I. Ahmet döneminde (1603-1617) Sadrazam Kuyucu Murad Paşa, Celâli isyanlarını bastırmak üzere serdar tayin edilince, kendisi de 1607 yılında yeniçeri ağalığına tayin edildi. Bu görevi sırasında gösterdiği başarılar sayesinde Sadrazam Murat Paşa'nın takdirini kazanan Halil Paşa, 16 Şubat 1609'da kaptan-ı derya oldu. Halil Paşa iki kez sadrazamlık ve dört kez de Kaptan-ı Deryalık yapmıştır. Zeytun ahalisinden olan Halil Paşa'nın babasının adı Piri olarak bilinmektedir. Ağabeyi ise III. Murat'ın adamlarından olan Mirimiran Mehmet Paşa'ydı. Enderun'da yetişerek Çakırbaşı iken 1607'de Yeniçeri Ağası olmuştur. Celali isyanlarında gösterdiği başarılarından dolayı Kuyucu Murad Paşa'nın gözüne giren Halil Paşa, 1609'da Cezayir Beylerbeyi unvanıyla Kaptan-ı Deryalığa getirildi. Halil Paşa birinci Kaptan-ı Deryalığı sırasında Akdeniz'deki İtalyan ve Maltalı korsanları perişan etti. Onların pek çok gemilerini ve hazinelerini ganimet olarak alıp birçok esirle birlikte İstanbul'a getirdi. 1610-1613 arasında üç yıl devam eden Kaptan-ı Deryalığı sırasında büyük başarılarla imza attı. Bir ara görevden alınan Halil Paşa kısa süre sonra yeniden görevine iade edildi. 1614'te Malta şövalyelerini mağlup edip Trablusgarp'a çıktı. Buranın devleti dinlemeyen yöneticisini ortadan kaldırdı.

Halil Paşa, Sultan I. Ahmet tarafından 1617'de sadrazamlığa getirildi. İran seferine gönderilmesine rağmen başarılı olamadı. Görevinden azledilmesi üzerine Üsküdar'daki Aziz Mahmut Hüdai Efendi Dergâhı'nda inzivaya çekildi. Zaten Aziz Mahmut Hüdâî'nin müridiydi. I. Ahmet'in ölümünden sonra yerine I. Mustafa getirilmişti. Onun azledilmesinden sonra Genç Osman sultan oldu. O, babasının ölümünden sonra tahta çıkarılmamasından dolayı Halil Paşa'ya kır-

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

gındı. Ancak Halil Paşa, Aziz Mahmut Hüdai Efendi'nin araya girmesiyle affedildi. Genç Osman tarafından 1620'de Kaptan-ı Deryalığa getirilen Halil Paşa, sultanın öldürülüp I. Mustafa'nın yeniden tahta geçirildiğinde valide sultan tarafından vezir-i azamlığa getirilmek istenmesine rağmen bunu reddetti. Bir süre sonra Kaptan-ı Deryalıktan azledilen Halil Paşa kısa süre sonra dördüncü defa bu göreve getirildi.

Halil Paşa, IV. Murat zamanında 1626'de yeniden sadrazamlığa getirilerek İran seferine gönderildi. Bu sırada isyan eden Abaza Mehmet Paşa üzerine giderek onu yetmiş gün Erzurum'da kuşattı. Sonra buradan Tokat'a dönmesi üzerine başarısız kabul edilerek görevden azledildi. İstanbul'a dönen ve emekli olan Halil Paşa, bir yıl sonra 1629'da vefat etti. Mürşidi Aziz Mahmut Hüdai'nin dergâhı yanındaki türbesine defnedildi.

Maraşlı Halil Paşa, Fatih'te Millet Kütüphanesi civarında bir camii, çeşme ve sebil inşa ettirmiştir. Üsküdar'daki türbesinin altındaki çeşme ile sebil de kendisinin olup Sultan Ahmet Camii'ni yapan mimar Sedefkâr Mehmet Ağa tarafından inşa edilmiştir. Ayrıca Mahmut Hüdai dergâhı yakınındaki tekkeyi de Halil Paşa inşa ettirdi.

Halil Paşa bir vakıf kurmuştur. Bu vakfın gelirleri arasında Zeytun ve Fırnız'da bulunan mülkler bulunmaktadır. Zaman zaman bunlarla ilgili bir takım anlaşmazlıklar arşiv belgelerine yansımıştır. Pek çok geliri olan bu vakfın Zeytun köyünde de bazı akaratlarının olduğu bilinmektedir. Halil Paşa Zeytun'da bir çeşme, bir köprü, iki han inşa ettirmiştir. Bu hanlardan biri kendi nefisleri diğeri de biraderi Mehmet Paşa için yaptırılmıştır.⁸⁸³

Fatih semtinde olan Halil Paşa Camii zamanla harap olmuştur. 1894 İstanbul depremi ile iyice çöken cami bir türlü tamir edilip eski haline getirilmemiştir. Sonunda 1929'da Halil Paşa Camii yıkılarak ortadan kaldırılmıştır.

1.3. XVIII. Yüzyılda Maraş

Bu yüzyılın başında Maraş bölgesinde yaşayan Türkmen aşiretleri pek çok defa isyan etmişlerdir. Bu yüzden de devlet göçebe bir hayat yaşayan Türkmenleri iskâna tabi tutma kararı almıştı. Ancak Türkmenler yerleşmeyi reddederek eşkıyalığa veya bulundukları yerlerden kaçmaya başlamışlardı. Bu sırada Osmanlı Devleti Avusturya İmparatorluğu ile savaş halinde olduğu için Türkmenler ile yeteri kadar meşgul olamadı.

XVIII. Yüzyılda Maraş, Zulkadir adıyla anılan bir eyalet merkeziydi. Bu yüzyılın başında Osmanlı tahtında II. Mustafa bulunmaktaydı. Dönemin ünlü Şeyhülislamı Erzurumlu Feyzullah Efendi'ydi. Bu

⁸⁸³ Meltem Aydın, *Halil Paşa İbn-i Piri Vakfiyesi Metni*, s.1-2.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

şahıs kendisine rakip olarak gördüğü Rumeli Kazazkeri Ebezâde Abdullah Efendi'yi Maraş Kadılığı'na tayin etti. Anadolu'lu Mustafa Efendi adında bir kadının oğlu olarak Varna yakınında Balçık kasabasında doğan, iyi bir tahsil gören bu şahıs Halep, Mısır, Edirne ve Mekke'de görev yaptıktan sonra kısa sürede İstanbul Kadılığı'na daha sonra da Rumeli kazazkerliği'ne getirilmişti. Böyle büyük görevlerde bulunan birinin Maraş kadılığına gönderilmesi bir cezalandırmaydı. Ebezâde Abdullah Efendi Maraş kadılığına tayinine karşı çıktı ve görevine başlamadı. Bu yüzden Şeyhülislam onu Kıbrıs'a sürgün etti. 1703 Edirne Vakası olarak bilinen olaydan sonra tahta geçen III. Ahmet'in zamanında Ebezâde Abdullah Efendi Şeyhülislam'la tayin edilmiştir.

XVIII. yüzyılda Osmanlı Eyaletlerinde tımar tevcihleri dağıtılması bakımından üç sınıfa ayrılmıştı. Maraş Beylerbeyliği içinde tımarların da geliri düşüktü. Beylerbeyi 2999 akçelik tımarları kendisi dağıtırken 3000 akçelik olanları tezkire ile İstanbul'a yazıp oradan dağıtıp yapıldı. Bu oran Rumeli Eyaletlerinde 5999 akçelik tımarı Beylerbeyi dağıtırken, 6000'nin üzerinde olanı İstanbul'dan dağıtıp yapıldı. Anadolu, Cezayir ve Kıbrıs gibi eyaletlerde ise 4999 akçelik tımarı beylerbeyi dağıtırken 5000 akçelik tımar tevcihleri İstanbul'a yazılıp oradan dağıtılırdı.⁸⁸⁴

1701'de Maraş Beylerbeyi olarak Rışvanzâde Halil Bey görülmektedir.

Karlofça Anlaşması sonrası Osmanlı'nın kaybettiği yerleri geri alma düşüncesi ile Avusturya ve Venedik'e açtığı savaşlar sırasında Maraş bölgesinden de Rumeli'ye asker gönderilmiştir. 1717'de Belgrad'ın Avusturyalıların eline geçmesi üzerine Niş şehri de tehlikeye düşmüştü. Bu yüzden devlet 1717 Ekim ayında Maraş vilayetinden tımarlı sipahi ve zeamet erbabını buraya sevk etmiştir. Bundan sonra da Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında 1718'de Pasarofça Anlaşması yapılarak barış sağlanmıştır.

I. Mahmut döneminde (1730-1754) Safevilerle Osmanlılar arasında cereyan eden savaşlarda yararlı hizmetlerde bulunan Rışvanzâde Mehmet Paşa'nın oğlu Rışvanzâde Süleyman Paşa'ya 1734'de Maraş valiliği verildi. Bu yıllarda Maraş bölgesinde bulunan aşiretlerin asayişsizlik içinde bulundukları görülmektedir. Pazarcık ve Keferdiz bölgelerinde yaşayan Afşar, Kılıçlı ve Bektaşlı gibi aşiretlerin eşkıyasından 70-80 kadar atının gruplar halinde Antep havalisine gelerek yolları kesip yolcuların mallarını yağmaladıkları İstanbul'a bildirilince, devlet söz konusu eşkıyayı cezalandırmak için Malatya Sancağı

⁸⁸⁴ Defterdar Sarı Mehmet Paşa, *Devlet Adamlarına Öğütler*, (Sadeleştiren: H. Ragıp Uğural), Ankara 1992, s.157-158.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Mutasarrıfı Rışvanzâde Mehmet Paşa'ya emirler göndermiş ve Maraş mütesellimi ile Elbistan ve Antep idarecilerinin de ona yardım etmesi istenmiştir. Bölgede bulunan Kılıçlı Aşireti'nin bir kısmının Kıbrıs'a sürgün edildikleri de görülmektedir. Daha çok Pazarcık ve Elbistan bölgesinde yaşayan Kılıçlı Aşireti yazları Elbistan yaylalarında kışları ise Amik Ovası, Uluca ve Kilis mıntıkalarında yaşıyorlardı. Kılıçlı ve Bektaşlı aşiretlerinin eşkıyalık hareketlerine devam etmeleri üzerine Maraş Beylerbeyi Rışvanzâde Süleyman Paşa'ya onları Rakka taraflarına iskân etmesi emredilmiştir. Bu arada Kılıçlı ve Bektaşlı aşiretleri Afşar Aşireti'nin içine girerek Kayseri taraflarında eşkıyalık hareketlerine devam etmekteydiler.

1736-39 Avusturya ve Rus harpleri sırasında Rumeli'de görev yapan Genç Ali Paşa 1737'de Maraş Valiliği'ne getirilse de görevi kısa sürmüş ve yerine Muhsinzâde Mehmet Paşa Maraş Valiliği'ne tayin edilmiştir. Muhsinzâde Mehmet Paşa, 1765'de III. Mustafa (1757-1774) zamanında Sadrazam olmuştur.

Sultan I. Mahmut, 1737-38'de sadrazamlık makamına getirdiği Muhsinzâde Abdullah Paşa'nın oğlu Muhsinzâde Mehmet Paşa'yı 1738'de vezirlik payesiyle Maraş valiliğine atadı. Daha sonra Rumeli'de Bender muhafızlığına atanan Mehmet Paşa yerini eski sadrazam olan babası Abdullah Paşa'ya terk etmiştir. Kırım Hanı'nın ricası üzerine Abdullah Paşa, Bender muhafızı olurken oğlu Muhsinzâde Mehmet Paşa 1747'de ikinci kez Maraş Valiliği'ne tayin olundu. Padişahın Mehmet Paşa'ya gönderdiği hükümden anlaşıldığına göre, kendisinin uzun süreden beri Maraş valiliğini uhdesinde bulundurduğu ve buna ek olarak Bender muhafızlığı da yaptığı anlaşılmaktadır. Birçok görevlerde bulunan Mehmet Paşa 1758'de III. Ahmet'in kızı Esmâ Sultanla evlenmiştir. Daha sonra tekrar sadrazam olmuştur. 1768'de Ruslara karşı Sultan III. Mustafa'nın açtığı sefre iştirak etmiştir. 1774 Küçük Kaynarca anlaşmasında rolü oldu. Karinâbâd kasabasına yaklaştığında öldü. Cenazesi önce Karinâbâd'da âyanı Abdi Ağa'nın hânesine defnedildi, ardından Edirne'ye getirilip burada Eskicami haziresine gömüldü. On gün sonra Esmâ Sultan'ın arzusuyla bu ikinci mezarından da çıkarılarak İstanbul'da Eyüp Mezarlığı'na defnedildi.⁸⁸⁵

Maraş Valisi Abdullah Paşa 1753'te İstanbul'da Özbekler Tekkesini inşa ettirmiştir. İmaredilen Tekke Semerkandlı Özbek Seyh Abdullahilekber'e verilmiştir. Tekke bu şeyhin unvanına nisbetle Özbekiyye Tekkesi olarak meşhur olmuştur. İstanbul'da kalenderhâne olarak anılan bu eser Üsküdar'da Sultantepeci'nde bulunmaktaydı.

⁸⁸⁵ Yuzo Nagata, *Muhsinzâde Mehmet Paşa*, DİA, C. 31, s.50

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Nakşibendiyye tarikatına bağlı olarak faaliyet gösteren tekke İstanbul'da Orta Asya tasavvuf kültürünün temsil edildiği önemli bir merkezdi. Hadikatü'l-Cevami yazarı Ayvansarayî Hüseyin Efendi 1768'de Tekkenin kuruluşuna dair şu bilgiyi vermektedir: "Banisi, darphane emini ve 1167 senesi Zilhiccesinde/Eylül 1754 sadrazam kethüdalığından mir-i miranlık / beylerbeyilik ile Maraş valisi olan Abdullah Paşa'dır. 1168/ 1754-55 senesinde orada vefat etmiştir.⁸⁸⁶ Üsküdar sırtlarında bulunan tekkeyi diğer birçok tekleden ayıran özelliği ise Kurtuluş Savaşı sürecindeki faaliyetleridir.

1.3.1. XVIII. Yüzyılın Başlarında Maraş Bölgesinde Aşiretlerin İsyanları

XVIII. yüzyılın başında Maraş valisi olarak Rışvanzâde Halil Paşa bulunmaktaydı. Eylül 1700'de Rışvanzâde Halil Paşa'ya gönderilen hükümle kapı halkı ve güzide adamlarıyla Bağdat Valisi Vezir Mustafa Paşa maiyetine giderek hizmet etmesi emredilmiştir. Halil Paşa, Kara Hacılı cemaatinin eşkıyalık olaylarını önlemesi için de görevlendirilmiştir.⁸⁸⁷ 1702'de Halil Paşa'ya gönderilen emirle, haklarında şikâyet olan Karaman, Niğde, Bor, Ürgüp, Kaymaklı, Kayı, Yahyalı, Ereğli gibi yerlerdeki Türkmenlerin yerlerinden alınarak Ayas (Yumurtalık) iskelesinden Kıbrıs'a gönderilerek iskân edilmeleri emredilmiştir. Bunların iskânı kabul etmemeleri halinde Maraş, Andırın ile Karahasanlı ve Adana'da Receblü cemaatleri ile Kozanoğulları ve Bozdoğanlı Yörüklerinden temin edilen kuvvetlerle bu aşiretlerin Kıbrıs'a zorla sürgün edilmeleri istenmiştir.⁸⁸⁸

1.3.2. Maraş'ta Bir Osmanlı Sadrazamı

Maraş Eyaleti Valiliği'ne 1761'de, daha önce Damad İbrahim Paşa tarafından Paris'e elçi olarak gönderilen Yirmisekiz Çelebizâde Mehmet Efendi'nin oğlu Said Mehmet Paşa tayin edildi. Bu zat daha önce Rusya'ya elçi olarak gönderilmiş, Osmanlı'nın Avusturya ve Rusya ile yaptığı anlaşmalarda aza olarak görev yapmış, nişancı olmuş, kethüdalık yapmış, bir ara azledilip Hicaz'a gönderilmiştir. Daha sonra af olunarak geri İstanbul'a çağırılmıştır. Dört kez nişancılık ve üç kez sadrazam kethüdalığı yapmış ve nihayet 1755'de sadrazamlığa tayin edilmiştir. O, III. Osman (1754-1757) tarafından 1756'da azledildi. Daha sonra Hanya, Mısır, Adana ve Karaman valiliklerinde bulundu.

⁸⁸⁶ M. Baha Tanma, "Kalenderhâne", *DİA*, C.24, s.50; Zeynep Gürel, "Özbekler Dergâhı," *Vakıflar Dergisi*, Özel Sayı, s.76.

⁸⁸⁷ Özcan Tatar, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova'da Aşiretlerin Eşkıyalık Olayları ve Aşiret İskânı (1691-1750)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Elazığ 2005, s.92.

⁸⁸⁸ Halaçoğlu, s.47-48.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1761'de ise Maraş valiliğine getirildi. 1761 Ekim'inde Maraş valiliğinde iken burada vefat etti. Said Mehmet Paşa Maraş'ta bulunan Beyazıtlı Camii'nin haziresine defnedilmişti. Bu camide Beyazıtlı ailesinin ileri gelenlerinin mezarları da bulunmaktaydı. Maalesef 1960'larda bu camiinin haziresi kaldırıldığından eski sadrazamın da mezarı kaybolup gitmiştir.

Donanma kaptanlarından Cihangirli Kavun Ahmet Paşa'nın oğlu olan Silahdar Mehmet Paşa 1765'de Maraş Valiliği'nde bulunmuştur. Kendisi Sultan III. Mustafa'nın kız kardeşi Ayşe Sultan'la evlenmişti. Maraş Valiliği kısa sürmüş olup buradan sonra Bosna Valiliği'ne atanmıştır.

1765'de Gürcistan bölgesinin sınırlarında olan asayişsizliği önlemek için Çıldır, Kars taraflarına Erzurum ve Diyarbakır'dan asker gönderilmesi istenmiş, ancak Erzurum bölgesindeki tımar ve zeametler ocaklık şeklinde olduklarından; Diyarbakır bölgesi halkının da perişanlık içinde oldukları için buralardan asker gönderilememiş, Maraş bölgesinden gönderilmesi kararlaştırılmıştır.

1775'de Maraş'ta Kılıçlı ve Mendilli aşiretleri eşkıyalığa başlamışlardı. Bunları cezalandırmak amacıyla Maraş Valisi Abdullah Paşa, adamları ve aşiretlerden topladığı kuvvetlerle Maraş'tan harekete ederek eşkıyanın yataklığı olan Okçu İzzeddin eşkıyası ile Büyük Ilıca'nın batısı yönünde Gavurdağ bölgesinde Alaca Abalı diye ün salmış cemaatin oturduğu köy sınırında üzerlerine yürümüştür. Bu saldırıya dayanamayan eşkıyadan bazıları Çobanoğlu ve Abdülfettehoğlu adlı eşkıyaların yanına, bazıları da Gavurdağ'ın sarp yerlerine sığınmışlardı. Bazıları ise Obalı karyesi halkıyla birleşip askerleri bozmuşlardı. Bunun üzerine Maraş Valisi Abdullah Paşa bunların üzerine yürüyüp Gavurgölü üstünde bulunan Tazan durağına gelmiş, onları dağıtarak on dokuzunu öldürüp başlarını İstanbul'a yollanmıştır.

XVI. Yüzyıldan itibaren Maraş ormanlarından kesilen kereste, Osmanlı Devleti'nin Birecik İskelesi'nde bulunan İnce Donanması'na gemi yapılması için gönderilirdi. Ayrıca buradan Basra'ya da Fırat Nehri üzerinden kereste nakledilirdi. Bu durum XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda da devam etmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan 31 Mayıs 1777 tarihli bir belgede, Birecik'te sefine mübâyaasına memur Kapıcıbaşı Mehmet Ağa'dan Bağdat ve Basra Valisi'ne gönderilen bu mektupta; emir verildiği halde Maraş, Elbistan, Behisni ve Ayıntap'tan kereste gönderilmediğinden ve yüksek bedel ile kereste alındığından ancak yirmi sefine yapılabildiği, Halep ve Rakka'dan erzak gönderilmediğinden sıkıntı çekildiği bildirilmektedir.

XVIII. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti Rumeli'de Ruslar ve Avusturya ile savaş halindeydi. Kırım elden çıkmıştı. Hem Rusya

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

hem de Avusturya Osmanlı'dan toprak koparmaya çalışmaktaydı. Maraş'tan bu cephelere devamlı asker gönderilmekteydi. Sultan I. Abdülhamit zamanında 16 Ekim 1784 Cumartesi tarihli bir arşiv vesikasından düşman tarafından bir saldırı olması durumunda Bosna'daki askerin kâfi gelmeyeceğinden Sivas ve Maraş gibi eyaletlerden asker toplanıp gönderilmesi için Bosna Valisi Abdullah Paşa'nın istekte bulunduğu anlaşılmaktadır.

1768'de Maraş Valiliğinde Kastamonu'nun Daday Kazası Sor-kun Köyü doğumlu olan, pek çok üst düzey görevde bulunan ve Adana valisiyken Maraş valiliğine atanan Moldovancı Ali Paşa görülmektedir. Bu sırada çıkan Osmanlı-Rus (1768) Savaşına gönderilmiş, Maraş Valiliği'nden ise azledilmiştir. 1786'da Maraş Beylerbeyi olarak Zulka-dirzâde Ömer Bey görülmektedir. Onun 1784'den beri Maraş valiliğinde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Maraş'ın Keferdiz ve Pazarcık taraflarında yaşayan Kılıçlı aşiretinin eşkıyalık ve itaatsizlikleri yüzünden cezalandırılması istenmekteydi. Bu sırada 1770'de Maraş valisi olarak Mehmet Paşa görülmektedir. Bu sırada Kılıçlı aşiretinin eşkıyalık faaliyetlerini önlemek için Rışvanzâde Ömer Paşa, bir miktar adam ile eşkıyayı tenkil ve tevkif etmek için gönderilmiştir. Mühimme kaydında Ömer Paşa'nın isyancılar üzerine yürümesi ve şehrin ileri gelenlerinden olan Zülka-dirzâdeler, Beyazıtzâdeler ve Karabekirzâdeler ile irtibat kurması da istenmekteydi.

I.Abdülhamit döneminde 1781'de Maraş Valisi olarak Şahin Ali Paşa'yı görmekteyiz. Kendisi daha sonra Halep Valiliği'ne tayin edilmiştir.

1.4. Osmanlı Döneminde Dulkadir Ailesi

Dulkadirliler geniş bir aileydi. Göçebe bir Türkmen devleti olmaları hasebiyle hem beyliğe tabi olan Türkmenler hem de bey ailesi arasında nüfus artışının yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Dulkadir Beyliği arazisinin ekseriyeti plato ve dağlardan oluşmaktaydı. Hayvancılık ve tarımın yaygın olduğu ülkede sürekli savaşçı gençlere ihtiyaç vardı. Dulkadir beyleri arasında çok evlilik de görülmekteydi. Bundan dolayı Dulkadir ailesi çok kalabalıktı. Mesela Süleyman Bey'in kaynakların ima ettiğine göre kız ve erkek olmak üzere yüzden fazla çocuğu olmuştu. Kaynaklarda onun sarayında aynı anda kırktan fazla beşiğin sallandığı yazılmaktadır. Dulkadir hanedanına mensup erkeklerin ekseriyeti Memluk, Osmanlı ve Safevilerle yapılan savaşlarda hayatlarını kaybetmişlerdir. Dulkadir Beyliği'nin yıkılmasından sonra geride kalan hanedan ailesi mensupları çeşitli yerlere dağılarak varlıklarını sürdürüp günümüze kadar ulaşmışlardır.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Beyliğin ortadan kaldırılmasından sonra Osmanlı kaynaklarının bazılarında Zülkadiriye hanedanının sona erdiği belirtilse aile mensupları varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Son Dulkadir Beyi Alâüddevle'nin oğullarından Şahruh ve Süleyman Bey'in neslinden gelenler Maraş ve Yozgat'ta varlıklarını koruyarak günümüze kadar nesillerini devam ettirdiler. Osmanlı Döneminde Dulkadirîlilerin yaşadıkları yerler ve soy kütükleri hakkında Ali Sayar Bey ayrıntılı bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmaya göre Dulkadir hanedanı mensupları Maraş'ın yanı sıra Adıyaman, Aksaray, Konya, Sivas, Yozgat, Kırşehir, Ankara, Çankırı, Kırıkkale, Niğde, Nevşehir, Malatya, Erzurum, Diyarbakır, Kayseri, Tokat, Adana, Osmaniye, İstanbul, Isparta, Trabzon gibi illerin yanında Mısır, İran ve Balkanlara kadar yayılmıştır.⁸⁸⁹

Yavuz Sultan Selim'in Doğubeyazıt'tan getirip Maraş'ta çavuşbaşılık verdiği İskender Bey ailesi Beyazıtlılarla, Dulkadir ailesi arasındaki mücadele erken dönemde başlayıp XIX. Yüzyılın ortalarına kadar (1850) devam etmiştir. Maraş'ın güney ve güney doğusuna hâkim olan Dulkadir ailesi ile batı ve kuzey batısına hâkim olan Beyazıt ailesi arasında nüfuz mücadelesi devam edip gitmiştir. Maraş'ın bu iki büyük ailesi arasında Kanlıdere sınır olmuştur. İki aile ve taraftarları arasında bu derenin kenarında çatışmalar hiç eksik olmamıştır. Bundan dolayı da buraya Kanlıdere ve üzerinde bulunan Köprüye de Kanlıköprü denmiştir. Yine Boğazkesen denilen mevkii, iki taraf arasındaki çatışmalardan adını almıştır.

Alâüddevle'nin Diyarbakır ve çevresinde Akkoyunluları kurtarmak ve Safevileri bölgeden çıkarmak amacıyla yaptığı mücadelede oğullarından Sarı Kaplan, Erdivane, Şahruh ve Ahmet'i kaybetmişti. Diyarbakır'da Safeviler tarafından öldürülen Şahruh Bey'in oğlu Mehmet ve Ali ise esir edilip Şah İsmail'in yanına yollanmıştı. Uzun yıllar İranlıların yanında kalan bu şehzâdeler Kanuni Sultan Süleyman zamanında 1535'te Irak'ın seferinde Sultaniye şehrinde Osmanlıların hizmetine girmişlerdi. Kanunu Sultan Süleyman, Mehmet Bey'e Erzurum ve Ali Bey'e de Çemişkezek sancak beyliklerini vermiştir.⁸⁹⁰ Şahruh'un oğlu Mehmet Bey 1538'de Sivas vilayeti dâhilinde Gemerek kazasında Kızılırmak üzerine Şahruh Bey köprüsünü inşa ettirmiştir. Bu köprü hala ayakta olup Şahruh Bey köprüsü olarak bilinmektedir.⁸⁹¹ Ali

⁸⁸⁹ Ali Sayar, "Dulkadiroğlu Soy Kütüğüne Katkılar", *Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu*, C.II, Kahramanmaraş Belediyesi Yay, Kahramanmaraş 2012, s.269-300.

⁸⁹⁰ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, TTK Yay., Ankara 1989, s.125.

⁸⁹¹ Ahmet Nazif, *Kayseri Tarihi (Mirât-ı Kayseriye)* (Yay. M. Palamitoğlu), Kayseri Özel İdare Müdürlüğü ve Kayseri Belediyesi Birliği Yay., Kayseri, s.110.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Bey'e daha sonra Pasin ve Harput sancakları da verilmiştir. Bir süre sonra Kars sancağı da onun uhdesine verildiyse de burada Savefilerle yaptığı savaşta yenilmiş ve bir müddet sonra vefat etmiştir. Mehmet Bey ise üzerine İranlıların gelmesi nedeniyle Rumeli'ye gönderilerek, kendisine Niğbolu ve Köstendil sancakları tevcih edilmiştir. O, Kızanlık kasabasında oturmuş olup 1570'de vefat etmiştir. Onun ölümü ile sancakları oğlu Karahan Bey'e verilmiştir. Ondan sonra da onun oğlu Alâeddin Bey mutasarrıf⁸⁹² olmuştur.

Zülkadirzâde Haydar Paşa 1557'de Bozok ve Maraş Beylerbeyi olmuş ve 1560-61'de vefat etmiştir.⁸⁹³ Kanuni'nin oğlu Beyazıt'ın Safevi Şah'ı Tahmast'a sığınması ve arkasından Osmanlılara teslim edilerek öldürülmesinden sonra onun adamlarından olduğu zannedilen Dulkadirli Ahmet Bey İran'a giderek Şah'ın teveccühünü kazanmış ve İran'daki Dulkadir oymağının içine yerleşmiştir. 1751-52'de Dulkadir ailesinden Mahmut Bey, Kilis malikânesi uhdesinde olan Rışvanzâde Süleyman Paşa'ya vekâleten buraya gönderilse de üç ay sonra görevini bırakarak Maraş'a dönmüştür.

Dulkadir Beyliği'nin Osmanlı yönetimine katılmasından sonra bu beyliğe mensup Türkmenler Anadolu'da geniş bir alana yayılmışlardı. Dulkadir Ulsu olarak adlandırılan bu Türkmenler güneyde Maraş, Elbistan, Kars (Kadirli), Kozan bölgelerinde, kuzeyde Bozok (Yozgat) ile Sivas Eyaletlerini kapsayan geniş bir alanda yaşamaktaydı.⁸⁹⁴ Bu çalışmada daha çok Maraş ve çevresinde yaşayan Dulkadir ailesi üzerinde durulduğundan diğer yerlerdeki aile mensuplarına pek değinilmemiştir.

1806-1807'de (H.1221) Zülkadir ailesinden Ali Bey Duraklı medresesini inşa ettirmiştir.⁸⁹⁵ 1820'lerde Zülkadirli ailesinin öne çıkan şahsiyeti Mustafa Bey olup 1827-28'de (H.1243) Bey Camii'ni yaptırmıştır. Babası Murtaza Paşa ise XVIII. Yüzyılın sonlarında Divanlı Medresesini yaptırmıştır.⁸⁹⁶ Merhum Besim Atalay bu camiyi

⁸⁹² **Mutasarrıf:** Eyaletlere bağlı sancakları idare eden en büyük askeri ve idari amirdir. Bkz: Sertoğlu, s.230.

⁸⁹³ Mehmet Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, (yay. N.Akbayar, eski yazıdan aktaran: S.A. Kahraman), İstanbul 1996, s.659.

⁸⁹⁴ Faruk Sümer, "XVI. Asırda Anadolu, Suriye Ve Irak'ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumî Bir Bakış", *İFM*, XI İstanbul 1952, s.512; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerinin Yerleştirilmesi*, TTK Yay., Ankara 2006, s.26.

⁸⁹⁵ Mehmet Özkarcı, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri*, C.I, Kahramanmaraş, TTK. Yay., Ankara 2007, s.325.

⁸⁹⁶ Özkarcı, C. I, s.321.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Mustafa Bey'in 1133'de (1720-21) yaptırdığını belirtmektedir. Mehmet Özkarcı ise bu tarihin yanlış olduğunu belirterek Bey Camii'nin kitabesinden yola çıkarak camii'nin yapılış tarihinin 1827-28 yılı olduğunu belirtmektedir. Özkarcı, Atalay'ın ifadesinin yanlış olduğunu belirtmekteyse de bu bilgiye de şüphe ile bakmamız gerekmektedir. Çünkü 1714-15'de Maraş Alaybeyi⁸⁹⁷ olarak Zülkadirzâde Murtaza Paşa diye biri bulunmaktadır. Aynı tarihlerde Maraş Valisi Hasan Paşa'nın kethüdası olan Zülkadirzâde Murtaza Ali diye birinin adı geçmektedir.⁸⁹⁸ İki şahsın da aynı kişi olması muhtemeldir. Murtaza Paşa'nın Zülkadirzâde Seyyid Mustafa adlı oğlu Maraş Alaybeyi olarak uzun süre görev yapmıştır. Bu bakımdan Besim Atalay'ın Bey Camii'nin banisi olarak 1720'lerde yaşayan Zülkadirzâde Mustafa Bey'i göstermesi yabana atılacak bir bilgi değildir. Bu camide bulunan kitabe tamir kitabesi de olabilir.

1715'lerde yaşayan Zülkadirzâde Murtaza'nın Seyyid Mustafa'dan başka Seyyid Turan, Ahmet Turan ve Mahmut adlarında üç oğlu daha bulunmaktadır. Bunlardan Seyyid Turan Hısn-ı Keyfa mutasarrıfı ve Ahmet Turan ise Maraş mütesellimidir.⁸⁹⁹

XVIII. Yüzyılın sonlarında Dulkadir ailesinin Maraş'ta nüfuzlarının tekrar arttığını hatta Beyazıtlıların önüne geçtiğini söyleyebiliriz. Ailenin ileri gelenlerinden Ömer Paşa, Zülkadiriye (Maraş) Beylerbeyliği'ne tayin edilmiştir. Zülkadirzâde Ömer Paşa'dan önce Maraş mutasarrıflığında Beyazıtlı Numan Bey bulunmaktaydı. Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın vezir rütbesiyle Maraş Beylerbeyliği'ne tayin edilmesinden sonra Beyazıtlı Numan Bey'in oğlu Abdullah Bey de Maraş Beylerbeyliği'ni ele geçirmek için Ömer Paşa ile mücadeleye girişmiştir. Ancak devlet Abdullah Bey'in taraftarlarının az olması nedeniyle Maraş Beylerbeyliğinin Ömer Paşa'nın uhdesinde kalmasına müsaade etmiştir.

1788-1789'lu yıllarda Osmanlı Devleti hem Avusturya-Macaristan İmparatorluğu hem de Rus Çarlığı ile savaş halindeydi. Bu yüzden devlet, Zülkadirzâde Ömer Paşa'dan emrindeki askerlerle savaşa iştirak etmesini istemiştir. Ancak Ömer Paşa'nın işi ağırdan alması üzerine Beyazıtlı Abdullah Bey devriye girerek 500 askerle savaşa iştirak edeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine Ömer Paşa 1500 askerle savaşa

⁸⁹⁷ *Alaybeyi*: Tımarlı yani topraklı sipahilerin sefer dışı zamanlarda bulundukları bölgelerin amiridir. Alaybeyinin kendisi de zeamet sahibiydi. Alaybeyi sancak beyine bağlıydı. Bkz: Sertoğlu, s.14.

⁸⁹⁸ Fahameddin Başar, *Osmanlı Eyâlet Tevcihatı (1717-1730)*, TTK Yay, Ankara 1997, s.278.

⁸⁹⁹ Başar, s.278.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

iştirak edeceğini ve ayrıca 30 bin kuruş da yardım edeceğini bildirmiştir. Ömer Paşa'nın bu tutumu karşısında devlet onu Maraş Beylerbeyliği'nde tutma kararı almıştır. Ancak Ömer Paşa, verdiği sözü yerine getirmeyerek savaşa gitmemiştir. Bundan dolayı onun vezirlik rütbesi kaldırılarak Maraş Beylerbeyliği'nden azledilmiş ve Kıbrıs'a sürgün kararı alınmıştır. Ancak Ömer Paşa bir yolunu bularak sürgüne gitmemiştir. İstanbul'a ricacılar göndererek affedilmiş ve Maraş beylerbeyliğine geri dönmüştür. Zülkadirzâde Ömer Paşa, Beyazıtıoğlu Hacı Abdullah Paşa'yı da padişahın gözünden düşürmek amacıyla karalamıştır. Bu sebepten Beyazıtıoğlu Abdullah Bey, Ömer Paşa'dan intikam almak için Payas ayanı Küçükalioglu Halil Bey'i de yanına alarak Maraş'ı basıp, çarşı pazarı yağmalatmıştır.

Ömer Paşa 1795'te Antep'te Seyyidler ile Yeniçeriler arasında cereyan eden çatışmaları yatıştırmak amacıyla oraya giderken, Karabıyıklı mevkiinde Kılıçlı Aşiretine mensup eşkıyalar tarafından pusuya düşürülerek öldürülmüş, nâaşı Maraş'a getirilip Bey Camii haziresine defnedilmiştir. Ömer Paşa'nın bir suikasta kurban gittiği anlaşılmaktadır. Onun öldürülmesinden sonra davasını güden olmamıştır. Bey Camii önünde bulunan Dulkadir ailesine ait mezarlıkta yapılan araştırmada aile mensuplarına ait otuzdan fazla mezar taşının bulunduğu görülmüştür. Ömer Paşa'nın olduğu iddia edilen mezarın üzerindeki yazı silindiği için bu mezarın kesin olarak ona ait olup olmadığını tespit edemedik. Ancak onun eşi ve oğullarının mezar taşları okunmaktadır. Bu mezarlıkta Dulkadir ailesinin büyüklerinden birçok erkek ve kadının isimleri mezar taşlarından okunmuştur. Bunların bir kısmı 1800'li bir kısmı da 1920'li yıllara aittir.

Zülkadir ailesinden XVIII. Yüzyılın sonlarında Mustafa Bey diye biri daha bulunmaktadır. Bu şahıs 1799'da Maraş'ta öldürülmüştür. Bunun oğlu İbrahim Bey ise 1800'lerin başında şöhret sahibi olmuştur. Ancak 1815'te (H.1230) Halep valisi Cabbarzâde Celâlettin Paşa⁹⁰⁰ tarafından Antep'te idam edilmiştir.⁹⁰¹

⁹⁰⁰ Bozok'ta (Yozgat) Cabbarzâde veya Çapanoğulları olarak bilinen bu aileden en tanınmış şahsiyetler Süleyman Paşa ve oğlu Mehmet Celâlettin Paşa'dır. Bu aile mensuplarının da Maraş'tan Bozok'a göçmüş Dulkadirlilere mensup olduğu ileri sürülmektedir. Bkz. Ali Sayar, "Dulkadiroğlu Soy Kütüğüne Katkılar", *Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu*, C.II, Kahramanmaraş Belediyesi Yay, Kahramanmaraş 2012.

⁹⁰¹ Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, (hızr. İ. Gökhan-M. Karataş), Ukde Yay. Kahramanmaraş 2008, s.86; Özkarcı, C. I, s.91-92.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

İbrahim Bey'den sonra onun oğlu Hacı Halil Bey Zülkadir ailesinden kalan emlak ve malları idare etmiştir. Ayrıca kendisi Zülkadirzâde el- Hac Halil Bey vakfını kurmuştur.⁹⁰² O 1848'de (H.1264) Maraş Ulu Camii'nin kısa olan minaresini yükseltirmiştir. 1851-52 (1268) de vefat eden Hacı Halil Bey'in halası Beyazıt ailesinden vezir Süleyman Paşa'nın karısı olup Dîvan kâtibi Kenan Bey'in annesiydi. H. 1317'de (M.1899-1900) yapılan Ulu Camii minberini Zülkadir ailesinden Mehmet Esad yaptırmıştır.⁹⁰³ Zülkadir ailesinden Mahmut Bey 1784-1839 yılları arasında yaşamıştır. Yirminci yüzyıl başlarında Zülkadir ailesinden Kuvva-i Millîye Komutanı Süleyman Bey (1854-1820), Zülkadirzâde Asaf Bey, Zülkadirzâde Rıza Bey ve Zülkadirzâde Ali Bey gibi şahsiyetler bulunmaktadır.⁹⁰⁴ Aileden Cumhuriyet döneminde 1948-50 arasında Maraş Belediye reisliği yapan Süleyman Zülkadiroğlu çıkmıştır. Günümüzde de ailenin bir kısmı Maraş'ta varlıklarını sürdürmektedirler.

1.5. Osmanlı Döneminde Beyazıt Ailesi

1.5.1. I. Ali İskender Bey (1515)

Beyazıt ailesinin atası kabul edilen İskender Bey, Doğubeyazıt ahalisinin ileri gelenlerinden biri olup Çaldıran Savaşı sırasında Yavuz Sultan Selim'in hizmetine girmiştir. Yavuz'un Dulkadirliiler üzerine yürüdüğü sırada İskender Bey de onunla birlikte Maraş'a gelmiştir. Kendisine Çavuşbaşılık⁹⁰⁵ unvanı verilen İskender Bey ve ailesine Maraş'ta arpalık olarak birçok arazi bağışlanmıştır. Bu şekilde Maraş'a gelen aile mensupları şehrin kuzey ve batı kesimine yerleşerek Çavuşlu mahallesini oluşturmuşlardır.⁹⁰⁶ Bu mahallenin ortasından Boğazkesen caddesinin yukarı kısmını oluşturan Akdere (Arkdere) akmakta olup buranın doğusuna Küçükçavuşlu ve batısına ise Büyükçavuşlu denmiştir. Günümüzde Küçükçavuşlu aynı isimle anılmakla birlikte Büyükçavuşlu, Yörük Selim Mahallesi adını almıştır. Bu mahallelerin doğusunda Küçükçavuşlu, batısında ise Beyazıtlı camileri olup bunlar aile mensupları tarafından yaptırılmıştır.

⁹⁰² Yaşar Baş, Rahmi Tekin, *Maraş Vakıfları (Dulkadirli ve Osmanlı Dönemi)*, Oğuz Dulkadiroğlu Bektik Kültürünü Yaşatma Derneği Yay, Konya 2007, s.265.

⁹⁰³ Özkarcı, C. I, s.310.

⁹⁰⁴ Ali Sayar, C. II, s.278-288.

⁹⁰⁵ **Çavuşbaşılık**: Divan-ı Hümayun çavuşlarının amiri. Divanda reis muavini mevkiindeydi. Bkz: Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügâtı*, Enderun Yay., İstanbul 1986, s.71.

⁹⁰⁶ Atalay, s.89.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

5 Ekim 1594 (H.20/M/1003) tarihli bir arşiv kaydına göre Maraş'ın Ahsendere nahiyesi Kebir köyündeki tımarın tasarrufu konusunda anlaşmazlık içinde bulunan Dergâh-ı Muallâ çavuşlarından İskender Çavuş ile Zülkadiriye Çavuşlar Kethüdası Hüdabende'nin sözlü olarak ifadelerinin alınması hususunda Zülkadiriye Beylerbeyine bir ferman yazılmıştır. Burada söz konusu kişi Maraş'a yerleştirilen Beyazıtzâde İskender Bey'in akrabalarından biri olmalıdır. Ailenin atası İskender Bey, 1515'te Maraş'a yerleştiğine göre bu tarihten 1594'de kadar 79 yıl geçmiş olduğuna göre acaba bu İskender Çavuş onun oğlu mudur? Bu soru aydınlatılması gereken konulardan biridir.⁹⁰⁷ Maraş'ın daha çok Kars-ı Zülkadiriye (Kadirli) sancağının Andırın nahiyesi tarafında yurt tutan Beyazıt ailesinin ne zaman o taraflara yerleştiğini bilmiyoruz. Ancak 1563 tarihli Kars-ı Zülkadiriye sancağı Mufassal Tahrir Defteri'nde Mezra'a-i Beyazıt oluğu ile birlikte Mezra'a-i Kuyucak adlı yerlerde bu aileye mensuplarının yaşadıkları ileri sürülebilir. Yine Cemâ'at-i Beyazıtlı Osmaniye'nin Sunbas kazasında Pınarbaşı denilen mevkiide kışlamaktaydı.⁹⁰⁸

Şimdiye kadar Maraş'ta Beyazıtlı ailesinin kökeni ile ilgili bir takım sözler sarf edilmiştir. Osmanlı Arşivlerinde yer alan 1700'lere ait bir belgeden ailenin Karakoyunlu Türkmenlerine mensup olduğu anlaşılmaktadır.⁹⁰⁹ Bilindiği gibi Doğu Anadolu ve İran'ın batısına doğru yayılan Karakoyunlu⁹¹⁰ Türkmen Devleti 1365-1479 yılları arasında hâkimiyet sürmüştü. Bu devletin ilk başkenti Erciş olup daha sonra Tebriz olmuştur. Günümüzde Doğubeyazıt denilen kaza merkezi de bu devletin toprakları arasında yer almaktaydı. Burası Karakoyunlulardan sonra Akkoyunlulara daha sonra da Safevilere tabi olmuştu. Çaldıran Savaşı sonrası Yavuz Sultan Selim Doğubeyazıt'ı alarak Tebriz'e kadar ilerlemişti. Tebriz dönüşünde Yavuz, uğradığı bu kazadan Beyazıt ailesini yanına alarak 1515'te son verdiği Dulkadir Beyliği merkezi olan Maraş'a yerleştirmişti.

Beyazıt Ailesinin Karakoyunlu Türkmenlerinden geldiğine Dair Belge⁹¹¹

⁹⁰⁷ Hat.1446/9.

⁹⁰⁸ Kurt, s.291, 516.

⁹⁰⁹ C.AS. 23409/2 Numaralı belgede Türkmen eşkıyası olup Karakoyunlu Cemaatinden Beyazıtöğlu Mehmet... Şeklinde geçen ifadeden bu ailenin söz konusu cemaate bağlı olduğunu göstermektedir.

⁹¹⁰ Karakoyunlu Devleti için geniş bilgi için Bkz:Faruk Sümer, *Karakoyunlular I*, TTK Yay., Ankara 1984; İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri*, TTK Yay., Ankara 1983; İsmail Aka, *İran'da Türk Hakimiyeti (Karakoyunlular Devri)*, TTK Yay., Ankara 2001.

⁹¹¹ C.AS. 23409/2.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Devletlü merhametlü sultanım hazretleri sağolsun

Züema ve erbab-ı tımar kullarının arzuhalleri budurki arzu hal-leri budurki Türkmen eşkiyâlarından Karakoyunlu cemaatından olup Maraşta sakin nehb ve şekavet ile meşhur olan Bayazıdoğlu Mehmet ki bundan akdem fesâd ve şekavetten nüm 'ayân olmağla ahz ve mahbusen tard ola geldikte tersane-i âmirede on altı ay ziyade bend olup ve bir defa Baba Cafer zindanında dokuz ay bend ve bir defa Kıbrıs ceziyesine nef-i ve bir defa Makosa kalesine zindanında bend olup islahâ nefi ol-mayacağı müşarün ileyh olmağla ehli iyaliyle Rakkaya iskân buyurulup itaat emr-i âli etmeyip ve bu ana gelince fermânı piri-şanın ve seferi namıyla bir menzili ve bir konak kimesne degildir yeni bir tagrib ve kuvvet-i mal sebebiyle Maraş alaybeyisi olduğundan 1131 ve 1132 se-nelerinde malı birle mezbur 5.000 kuruşumuzu ekli bela edip ve bundan maada Seferlerde ve bu vakitlerde mevcut olduğumuz tımar zeametle-rimizi Ekserini etbandan namüstahiklara arz ve nasb ettirip bil cümle ihtilafımızın bais olmağla cümle mezun olan halimizin i'lâm eylediği-mizde tımar zeametlerimiz beka buyrulup ve mezbûr Mehmet dahi alay-Beylikten azil olmağla sâbikan Maraş Beylerbeyi Mehmet Paşa'nın arzıyla Seyyid Mustafa kulları alaybeyi olup fukara kulları asude hal üzere olmağla mühürlü mahzar verilip ve sabık Maraş Valisi İbrahim Paşa hazretleri arzıyla Seyyid Mustafa ibka buyurulup iki ay mürurla-rımıza nehb ve şekavet ile namdar olunan mezbur Mehmet sene-i mez-burlarda mal-ı yedlerimizden ekl-i bela ettiği beş bin kuruşumuzu hezim etmek içere kuvet-i mal sebebiyle hılaftı inha mahzar ve arzuhal ile alayBeyi olup ve yine tımar zeametlerimizi muhtel ve şimdi itasına murat etmeleriyle sultanımızdan mercudurki müteallik Beş bin kuruşu-muzki tahsil için verilen fermanın kaydı derkenar ve mevzu suretimiz malum olmaları oldukça mezbûr Mehmeti alayBeyliğinden azl ve hak-kımız ihkak-i hak Olunup fukara kullarının Hayri ve emri alilerine memhur buyurulmak babında nam-ı fermân sultanımıdır. Bende gâh züama erbabı tımar Maraş

Bekir Sami Bayazıt'ın verdiği bilgiye göre Beyazıtlı ailesi mensuplarından bazıları halen Doğubeyazıt, Ağrı ve Diyadin tarafla-rında yaşamaktadır. Bir kısmı ise Giresun ve Karabük taraflarında bu-lunmaktadır. Bu bilgilerden ailenin tamamının Maraş'a yerleşmediği bir kısmının Karadeniz bölgesine göç ettiği bir kısmının da eski yurtla-rında kaldığı anlaşılmaktadır. Maraş'a gelen Beyazıt ailesi mensupları

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ise daha sonraki dönemlerde Sivas, Kırşehir, Adana ve Kilis gibi illerinin yanında Afşin, Göksun, Pazarcık, Türkoğlu ve Andırın ilçeleri ile Maraş'ın merkez köylerine yerleşmişlerdir.⁹¹²

Beyazıtlı ailesinin şeceresi hakkında verilen bilgiler tarihi sürece ve kronolojiye uymamaktadır. Biz elimizden geldiği ölçüde arşiv belgelerinde yer alan bilgilerden bu şahısların ne zaman yaşadıklarını tespit etmeye çalıştık. Buna göre ailenin bilinen fertlerinin isimleri ve yaşadıkları dönem aşağıda belirtilmiştir.

1.5.2. I. Hacı Abdullah Bey

İskender Bey'in oğlu olan Hacı Abdullah Bey, hayır ve hasenat sahibi bir kişi olup 1618'de Beyazıtlı camiini inşa ettirmiştir. Bu caminin yanında medrese ve mektepten oluşan bir külliye bulunmaktaydı. Beyazitoğulları vakfını kuran Hacı Abdullah Bey, bu camiye de birçok emlakını vakfetmiştir. Hacı Abdullah Bey elinde kazma kürek bir amele gibi Maraş'ın imar edilmesi için çalışmıştır. Onun gayretleriyle Pınarbaşı mevkiindeki Kırkgöz pınarından kazılan arka şehir içine su sağlanmıştır. Bu su hem içmek için hem de zirai amaçla kullanılmıştır.⁹¹³ Hacı Abdullah Bey aynı zamanda Saraçhane camiini de inşa ettirmiştir.⁹¹⁴ 1618 tarihinden sonraki bir tarihte vefat eden Hacı Abdullah Bey'in İskender, Salih, Veli ve Numan adlarında dört oğlu bulunmaktaydı.⁹¹⁵ Hacı Abdullah Bey yaptırdığı camiinin haziresine defnedilmiştir.⁹¹⁶ 1960'lı yıllarda bu camiinin haziresi kaldırılarak burada bulunan Beyazıtlı ailesinin ileri gelenlerinin mezarları Şeyh Adil mezarlığına taşınmıştır.

1.5.3. II. İskender Bey

Hacı Abdullah Bey'in oğlu olup Acemli Camii (Hacı İskender Bey Camii) ve medresesinin banisidir. Bu camiyi XVII. yüzyıl ortalarında yaptırmıştır.⁹¹⁷

1.5.4. Salih Bey

Hacı Abdullah Bey'in oğlu olup Hoca Durdu Mahallesi'nde Salihiye Camiini yaptırmıştır. Bu camii Eski Halin batısındadır.⁹¹⁸

⁹¹² Bekir Sami Bayazıt, Kahramanmaraş'ta Bayazitoğulları, Ukde Yay., Kahramanmaraş 1998, s.13-14.

⁹¹³ Atalay, s.90.

⁹¹⁴ Özkarcı, C. I, s.243.

⁹¹⁵ Atalay, s.; Mehmet Özkarcı, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri*, C.I, Kahramanmaraş, TTK. Yay., Ankara 2007, s.68-69; Yaşar Baş- Rahmi Tekin, s.243-244.

⁹¹⁶ Atalay, s.89-90; Baş-Tekin, s.242-243.

⁹¹⁷ Özkarcı, C.I, s.12-13; Baş- Tekin, s.248-249.

⁹¹⁸ Özkarcı, C. I, s.239-240; Baş- Tekin, s.249-250.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1.5.5. Veli Bey

Hacı Abdullah Bey'in oğlu olup Küçükçavuşlu ve Yörük Selim mahallesinde bulunan Hacı Veli Bey camilerini inşa ettirmiştir. Hacı Veli Camii'nin minaresini de onun oğlu Ali Bey, inşa etmiştir. Bu sırada Veli Bey'in vefat ettiği anlaşılmaktadır.⁹¹⁹

1.5.6. I. Numan Bey

Hacı Abdullah Bey'in oğlu olup hakkında fazla bilgi yoktur.

1.5.7. I. Kalender Paşa

Beyazıtlı ailesine mensup şahıslardan biri de Kalender Ağa'dır. 1689'da (H.1101) Sivas ve Halep aşiretlerine gönderilen yazıda sefer masrafları için 50'şer kuruş ile Maraş Eyaleti Türkmen aşiretlerinden sefere memur olan süvari askerleri ve boy beyleri arasında Beyazıtoğlu Kalender Ağa'nın da adı geçmektedir. Maraş Eyaleti'ndeki boy beylerinden dört yüz kişilik birlik istenmiştir. 1689 senesinde yapılacak sefer için orduya katılma sözü veren boy beylerinin sefere katılmadıkları görülmektedir. Bunun için Maraş, Belen, Kilis, Halep ve Rakka'da ikamet eden aşiret ve boy beylerinin derhal Edirne'de bulunan orduya katılmaları için, Sadaretten 1690 senesi Temmuz ayında emir yazılmıştır.⁹²⁰

1.5.8. Beyazıtzâde Mehmet Bey (1700-1750)

Beyazıtoğlu Mehmet Bey'in adına 1706 tarihli bir hükümde⁹²¹ rastlamaktayız. Karaman Valisi Vezir Hasan Paşa'ya gönderilen hükümde, Tecirli Aşiretinin eşkıyalık faaliyetlerinden dolayı reislerinin cezalandırıldığı ve etrafa dağılan eşkıyalar üzerine yeterli asker sevk edildiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan birkaç seneden beri Maraş bölgesinde fesat çıkaran Çobanoğlu Kasım, Beyazıtoğlu Mehmet, Kerimoğlu Halil ve Kozanoğlu adlı şahıslar üzerine de asker sevk edildiği görülmektedir. Bunlardan Çobanoğlu Kasım, Beyazıtoğlu Mehmet ve Kerimoğlu Halil yakalanmıştır. Daha sonra Kerimoğlu Halil serbest bırakılmıştır.⁹²² Bu yıllarda Maraş Eyaleti'nde Beyazıtoğlu Mehmet Bey'in eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmasına karşılık Zülkadirli ailesi söz sahibiydi. Beyazıtlı Mehmet Bey, Maraş idaresinde olan kişilere karşı muhalefet yapmaktaydı.

⁹¹⁹ Özkarcı, C.I, s.159.

⁹²⁰ Ahmet Refik,1989, 88-91; Fatih Temiz, *Maraş Valisi Kalender Paşa ve Faaliyetleri*, Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek-Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2012. s.7.

⁹²¹ **Hüküm:** Padişahın herhangi bir meseleye ait olan resmi emridir. Buna ferman da denir.

⁹²² Refik,1989:187; Fatih Temiz, s.8.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1.5.9. II. Hacı Abdullah Bey

Beyazıtzâde Numan Bey'in babası olup 1750'lerde Maraş Mütesellimi⁹²³ olarak görev yapmaktaydı. O bu göreve 26 Eylül 1749'da (H.13/L /1162) tayin edilmiştir. Maraş valisi Çerkez Hasan Paşa, Rumeli'de İsmail kalesi tarafına gönderildiğinden Maraş Livasının işlerinin görülmesi için Hacı Abdullah Bey'i görevlendirmişti.⁹²⁴

1.5.10. Beyazıtzâde Numan Bey

1748-1780'ler arasında Maraş idaresinde söz sahibi olan Numan Bey, Hacı Abdullah Bey'in oğludur. Hakkında ileri sayfalarda ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

1.5.11. II. Hacı Abdullah Bey

(1780-1800) Maraş Mütesellimi): Numan Bey'in oğlu olup Kalender Paşa'nın kayınpederidir. İleriki kısımlarda hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

1.5.12. II. Kalender Paşa

(Ö.1795-1822 Kuşadası) Hacı Abdullah Bey'in damadı olan Kalender Paşa, Beyazıtlı ailesinin diğer bir koluna mensup olup ileri de hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

1.5.13. Beyazıtzâde Yusuf

(1780) Kalender Paşa'nın kardeşi olup Bozdoğan aşiretinden Kerim Bey kızı Kara Fatma ile evlenmiştir. Genç yaşta vefat eden Yusuf Bey'in oğlu 1830-1840 yılları arasında Maraş valisi olan Müşir Süleyman Paşa'nın babasıdır.

1.5.14. Süleyman Paşa

(ö.1840 Malatya). Kalender Paşa'nın kardeşi Yusuf Bey'in oğlu olup Kara Fatma adlı kadından doğmuştur.

1.5.15. Osman Paşa

Beyazıtlı ailesinden olup 1844'de öldürülmüştür.

1.5.16. Yusuf Kenan Bey

(Müşir Süleyman Paşa'nın oğludur. 1876 yılında İstanbul'da ölmüştür.

1.5.17. Osman Bey

Süleyman Paşa'nın oğludur. Kayseri mutasarrıflığında bulunmuştur.

Beyazıtlı ailesinden 1850'lerden sonra Ahmet ve Kerim Beyler ortaya çıkmıştır. Ancak devlet artık mahalli beyleri valilik makamlarına getirmemekteydi. Bu yüzden de Maraş idarecileri ile söz konusu Ahmet ve Kerim Bey'in çekişme halinde oldukları görülmektedir. Onlar Maraş

⁹²³ **Mütesellim:** Beylerbeyleri veya valiler sefere gittiklerinde eyaletlerde yerlerine vekil bıraktıkları görevlidir. Bkz: Sertoğlu, s.235.

⁹²⁴ C. DH.168/8385.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

bölgesinde yaşayan Tecirli aşiretini kışkırtarak Maraş baskınına sebep olmuşlardır. Yine onların teşviki ile Zeytun Ermenileri de isyan edip Maraş'a saldırıp şehri yağmalamışlardı. 1856'da Maraş'ta bir İngiliz konsolos vekili ve karısının ölümüne sebep olan olaylarda Ahmet Paşa ve Kerim Beyler de rol oynamışlardır.

1870'de Maraş'ta belediye teşkilatının kurulmasından sonra Beyazıtlılardan Abdülkadir Paşa belediye başkanlığı yapmıştır. Daha sonraki dönemlerde Abdülkadir Paşa ve amcasının oğlu Şükrü Paşa Maraş siyasetinde rol oynamıştır. Şükrü Paşa II. Meşrutiyet döneminde mebus olmuştur. Beyaztlı ailesinden Zafer ve Muharrem Beyler Maraş Millî mücadelesine çete komutanı olarak katılarak büyük yararlıklar göstermişlerdir. Aileden Kemali Beyazıt tek parti döneminde Sağlık Bakanlığı yaparak Maraş Hastanesi'nin açılmasına büyük katkıları olmuştur. Beyazıtlı ailesi mensupları Maraş'ta varlıklarını sürdürmektedirler.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

İKİNCİ BÖLÜM

XVIII. YÜZYILDA MARAŞ'TA DULKADİRLİ VE BAYEZİDLİ YÖNETİCİLER

2.1. Beyazıt Ağa

XVII. yüzyıl sonlarında Maraş idaresinde söz sahibi olan Beyazıt ailesinden Beyazıt Ağa diye biri Maraş alaybeyi olarak görev yapmaktaydı. 1685 tarihinde sefer için Maraş'tan alınan bir miktar akçeden dolayı Beyazıt Ağa'nın bir yazı gönderdiği anlaşılmaktadır.⁹²⁵

2.2. Zülkadirzâde Murtaza Ali Ağa

Bu dönemde Maraş idaresinde Zülkadir ailesinden bazı kişilerin görev aldığını biliyoruz. Bunlardan biri de 1697'de (H. 29/Z /1108) Maraş Alaybeyi olarak görev yapan Zülkadirzâde Murtaza Ağa'dır. Bazı belgelerde Zulkadirzâde Murtaza Ali şeklinde geçmektedir.⁹²⁶ Onun isteğiyle (arz) boş olan (münhal) Elbistan'ın Taykendi köyünde bulunan tımar padişahın fermanıyla Zeynelabidin adlı şahsa verilmiştir.⁹²⁷ Zülkadirzâde Murtaza Ali Bey'in 25 Ekim 1699'da (H.01/Ca/1111) Camustil nahiyesinde Hodu-i Kebir (Homa-i Kebir) köyünde Osman adlı şahsın ölümüyle boş kalan tımarının oğulları Mehmet ve Ali'ye verilmesi için arz sunduğu ve bunun üzerine onun isteğinin kabul edilerek bir buyruldu gönderildiği anlaşılmaktadır.⁹²⁸ Murtaza Ali Ağa'nın Maraş alaybeyi olarak 17 Haziran 1700 tarihinde Elbistan'da Ahsendere nahiyesinde başka bir tımarı İsmail adlı şahsa verdirdiği anlaşılmaktadır.⁹²⁹ 1702'de Zulkadirzâde Murtaza Ali hakkındaki şikâyetlerde onun yolsuzluk yaptığı iddia edilmiştir. Görevden azledilerek yerine Halil adlı bir kişi Maraş Alaybeyliğine atanmıştır. Ancak bir süre sonra Murtaza Ali Ağa'nın bir yolunu bularak oğlu Mustafa'yı Maraş Alaybeyliğine atattığı görülür.⁹³⁰

1703 yılında Maraş valisi olarak Aslan Bey görülmektedir. Onun zamanında Maraş Eyaleti'nde pek çok aşiretin eşkıyalık faaliyetleri içinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu aşiretlerden Kılıçlı Türkmenleri, Tatalı, Ceceli, Acurlu, Dana Şeyhli, Günce, Kazlı, Çepni ve Alcı gibi cemaatler eşkıyalık faaliyetleri yapmaktaydılar. Bilhassa bunlardan Kılıçlıların eşkıyalık faaliyetleri fazlaydı. Onlar ilk önce Rakka Eyaleti'ne

⁹²⁵ İE.ADL .1/88.

⁹²⁶ Hasan Arslan, *17. Yüzyılda Maraş Sancağı*, Dulkadiroğlu Belediyesi yayını, Kahramanmaraş 2014, s.72-73.

⁹²⁷ İE. AS.42/3781.

⁹²⁸ AE. SMST. II. 25/2414.

⁹²⁹ C. AS.759/32030

⁹³⁰ Arslan, s.73.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

iskân edilmek istendiyse de daha sonra bundan vazgeçilerek Hama ve Humus taraflarına iskân edildiler. Söz konusu yerlere gönderilen Kılıçlı Türkmenleri bölgeden kaçmış ve Maraş Eyaletine dönerek Elbistan ve Maraş arasındaki Ahsendere nahiyesine yerleşmişlerdi. Daha önceki iskân bölgelerinden kaçan Recepli Avşarları da bunların arasına katılmışlar ve izlerini kaybettirmişlerdi. Kılıçlı Türkmenleri Ahsendere’de boş durmayıp çevrede bulunan cemaatlere saldırıp mallarını yağmaya başlamışlardı. Bunlar Alcı ve Okçu İzzeddinli Cemaatine bağlı Çar kanlı aşireti ile birleşerek yağmacılıklarını artırmışlardı. Maraş valisi Aslan Paşa bunların eşkıyalıklarını önlemek için görevlendirildi. Kılıçlılar durdurulamamış ve onlar yanlarına Alcı, Doğanlı ve Tecirli aşiretlerini de alarak Maraş, Antep, Elbistan, Kilis gibi yerlerin yollarını keserek insanları soymaya başlamışlardı. Bunun üzerine onların Kıbrıs’a sürgün edilmeleri kararlaştırıldı. Bu sırada Maraş Beylerbeyliğine atanan İslim Paşa bu aşiretlerin üzerine doğru gitti. Ancak bunlar Tecirli, Çakallı Dokuzu ve Dağ Ceridi gibi aşiretler ile birleşerek onların içine girdiler. Bu cemaatlerle birleşen Kılıçlı Türkmenleri’nin önu Ceyhan Köprüsü’nde (Kılavuzlu Köprüsü) Maraş Beylerbeyi İslim Paşa tarafından kesilmişti. Bunlar iskân mahalline götürülürken, Kılıçlı Türkmenlerinin lideri Bektaş ile Alcı cemaatinin ileri gelenleri İslim Paşa’nın yanına gelerek Kıbrıs’a iskânlarından affedilmelerini, eskiden olduğu gibi Hama’ya gönderilmelerini istediler. Bunlar Elbistan tarafına gidecek olurlarsa 25000 kuruş nevr vereceklerini belirterek, Bektaş oğlunun oğlunu ve Alcı cemaatinden bazı kişileri rehin bırakmayı teklif ettiler. Bu arada Malatya Sancağı mutasarrıfı Rışvanoğlu Halil’in yanında bulunanlarla birlikte bu aşiret mensuplarının Hama’ya yerleştirilmeleri için Maraş Beylerbeyi İslim Paşa görevlendirildi. Daha sonra bunların yeniden Rakka’ya iskânlarına karar verildi.⁹³¹ Ancak bütün bunlara rağmen Kılıçlı, Doğanlı ve Alcı Türkmenlerinin ve onlara katılan diğer grupların Maraş ve çevresindeki eşkıyalık faaliyetleri engellenemedi.

1706’da İfraz-ı Zülkadiriye cemaatleri isyan etmişlerdi. Bunların isyanı bastırılmıştı. 1706’da Maraş valisi olarak Hasan Paşa bulunmakta olup ondan sonra da İslim Paşa atanmıştır. Bu valiler döneminde Maraş Bölgesinde yoğun bir şekilde eşkıyalık olayları görülmekteydi.⁹³² Devlet, İfraz-ı Zülkadiriye cemaatlerini denetim altına almak için üzerlerine 1706’da vezir Hasan Paşa, Adana valisi Hacı Mustafa Paşa, Ereğli Sancak beyi Şeyhzâde Hasan Paşa, Kayseri sancak beyi Kasım ve Niğde sancak beyi Abdulgaffar Paşa gibi kişileri

⁹³¹ Halaçoğlu, s.111;Tatar, s.167.

⁹³² Tatar, s.167.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

gönderdi. Bu cemaatlerin mensuplarının bir kısmı Gavurdağ'larını aşırıp Maraş taraflarına geçerek etrafta bulunan dağlara çekilip saklandılar. Bu yüzden Çukurova bölgesinde İfraz-ı Zülkadiriye cemaatlerine karşı düzenlenen sefer başarılı olmadı. Aşiret mensuplarının bazıları Maraş valisi tarafından Aslanlıbel'de çevrilmiş ve Maraş tarafına geçmeleri engellenmiştir.⁹³³

2.3. Beyazıtzâde Mehmet Bey

1700'lerde Beyazıtlı ailesinden Mehmet ön plana çıkmıştır. Maraş'ta Zulkadirzâde Murtaza Ali Ağa ile rekabet halindedir. Maraş Alaybeyliği bu iki şahıs arasında el değiştirmektedir. İki şahsiyet kıyasıya rekabet halindedirler. XVIII. yüzyılın başında Beyazıtlı ailesinden Maraş'ta idareci olarak görülen ilk kişi Beyazıtzâde Mehmet Bey'di. Önceleri Andırın'da sözü geçen bir kişi olan Mehmet Bey daha sonra Maraş Alaybeyi⁹³⁴ olmuştur. 1711'de Anamuslu Cemaati'nin reisi Kızıl Murad isyan etmişti. Bu isyanın bastırılması için Maraş valisi Bayramoğlu Derviş Paşazâde Mehmet Paşa görevlendirilmişti. Mehmet Paşa kısa süre sonra vefat edince isyanı bastırma görevi başka bir kişiye verildi.⁹³⁵ Bu isyanın bastırılması sırasında Maraş Alaybeyi Beyazıtzâde Mehmet Bey'di. Bunu 1718 tarihli bir arşiv belgesinden öğrenmekteyiz. Bu tarihte Maraş valisi vezir Ahmet Paşa olup aynı zamanda uhdesinde Karaman Valiliği de vardı. 1720'lerde kısa bir süre Maraş Beylerbeyi olarak görev yapan Rışvanzâde Seyyid Mehmet de Adana valiliğine atanmıştır.⁹³⁶

1712'de devlete itaat eden ifraz-ı Zülkadiriye cemaatlerinden Karalar Ceridi, Aydınlu, Sarılu, Kethüdalı, Kökerli ve Beydili cemaatleri kendilerinden sorumlu olan idarecilerden izin almadan yaylaya gitmeye karar vermişlerdi. Bunların geçecekleri yolların kapatılması için idarecilere ferman gönderildi. Ancak 1712 tarihinde Kars-ı Zülkadiriye sancağına bağlı Andırın nahiyesinde söz sahibi olan Beyazıtzâde Mehmet Bey, kethüdası Kara Veli, Gözübüyük Bekiroğlu Deli Ahmet ve Mehmet adlı kişiler aşiretlerden 600 kuruş para, 3 at ve 700 koyun ve bazı eşyalar alarak onların yaylaya çıkmalarına izin vermişlerdi. Bu durumun İstanbul'a şikâyet edilmesi üzerine Beyazıtıoğlu Mehmet, kethüdası Kara Veli ve aşiretlerin ileri gelenlerinden bazı kişiler başta olmak

⁹³³ Tatar, s.180.

⁹³⁴ *Alaybeyi*: Tımarlı sipahilerin sefer dışı zamanlarda bulundukları bölgedeki amirine denir. Bkz. Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügâtı*, Enderun Yay., İstanbul 1986, s.14

⁹³⁵ Tatar, s.109.

⁹³⁶ Tatar, s.39.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

üzere toplam 18 kişinin Kıbrıs'a sürgün edilmesi kararlaştırıldı. Bu sürgün edilenler arasında Tecirli aşiretinin bir kolu olan İloğlu⁹³⁷ aşiretinden İloğlu Habil de bulunmaktaydı. ⁹³⁸ 1712'de cemaat mensuplarından Karalar Ceridi başta olmak üzere 300 kişilik bir eşkıya grubu toplanıp Pazarcık kazası dâhilinde Mıh Deresi adlı yerde yaşayan halka saldırıp evlerini yağmalamışlar ve 12 kişiyi katledip 30 kişiyi de yaralamışlardı. Bunlar daha sonra Çukurova bölgesine geçmişlerdi. Onların yol kesme ve soygunları orada da devam etmiştir. 1712'de Maraş Valisi olan Ali Paşa'ya Tecirli, Karalar ve Sakallı Ceridi aşiretleri mensuplarının Kıbrıs'a sürgün edilmesi görevi verildi.⁹³⁹

1713'te Kılıçlı Türkmenlerinin Rakka'ya iskânlardan affedilmesi için Maraş valisi Mehmet Paşa İstanbul'a bir arzuhal göndermişti. Rakka valisinin de girişimleri ile Kılıçlı taifesi eşkıyalık yapmamaları şartıyla affedildi ve Elbistan'a dönmelerine izin verildi. Ancak bir türlü ıslah olmayan Kılıçlı, Tecirli, Doğanlı ve Alcı aşiretlerinin eşkıyalık olayları devam etti. Elbistan yaylalarında kalan Kılıçlı Türkmenleri Kızılkaya adlı bir köyü basıp imamı Abdurrahman Efendi'yi katledip malını yağmaladılar. Bu yüzden onların Kıbrıs'a sürgün kararı verildi.⁹⁴⁰ Ancak bu kararlar da layıkıyla uygulanamadı.

1714'te Maraş'ta Bektutiye⁹⁴¹ (Mektutiye-Bigdik) medresesine tabi Kara Beğdil (Kara Bigdik) Türkmenleri, bulundukları yerleri terk edip Aksaray yakınlarına gelerek yerleşmişler ve bölgede asayişsizliğe sebep olmuşlardı. Bunlar devlete vermeleri gereken vergilerini de vermemişlerdi.⁹⁴² Bu sırada Koçhisar'ın (Şereflikoçhisar) Şerefli Yurdu denilen Kara Seki adlı yerde yaşayan Şerefli Türkmenlerinin de asayişsizlik içinde oldukları görülmektedir. Bu yüzden onların Rakka'ya sürgün kararı çıkmıştır. Onların sürgün edildikleri yurtlarına başka bir cemaatin yerleştirilmemesi üzerine tekrar geri dönmek istemişlerdir. Ancak Kırşehir, Kayseri ve Aksaray sancaklarının ahaliileri bunu kabul etmediler. Bunun üzerine Şerefli Türkmenlerinin yurtlarına

⁹³⁷ İloğlu cemaati Tecirli aşiretinin bir kolu olup bu grup Fırka-ı İslahiye teşkilatı tarafından 1864'te Eloğlu'na (Türkoğlu) yerleştirilmiştir. Bkz: İlyas Gökhan-Kemalettin Koç, Tarihi, Coğrafyası ve Kültürü İle Türkoğlu, Ankara 2009.

⁹³⁸ Tatar, s.217.

⁹³⁹ Tatar, s.218.

⁹⁴⁰ Tatar, s.169.

⁹⁴¹ Dulkadir Türkmenlerinin bir kolu olan Bigdik (Bektik) cemaati başlangıçta Maraş'ta yaşamaktaydılar. Bunlar vergilerini Maraş'ta bulunan Bektutiye Camii ve medresesine vermekteydiler. Daha sonra bunlar Aksaray, Ereğli ve Nevşehir taraflarına yerleşmişlerdir. Osmanlı Arşiv belgelerinden faydalanarak Begdik cemaati ile ilgili bir çalışma hazırlamaktayız.

⁹⁴² Halaçoğlu, s.53.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Halep Türkmenleri yerleştirildi.⁹⁴³ Yurtlarından dağılan Şerefli Türkmenlerinin bir kısmı Maraş Eyaletine gelmişlerdir. Bunlardan bir kısmı 1864'te iskân edilerek Şerefoğlu (Şerefhopuru) adlı köyü kurmuşlardır.

Maraş Eyaleti'nde tımar ve zeamet sahibleri, Maraş Alaybeyi Beyazıtöğlu Mehmet'in azledilerek yerine Zülkadirzâde Mustafa Bey'in tayin edilmesine dair Sultan III. Ahmet'e bir arz sunmuşlardır. Bu konu ile ilgili belgeden Beyazıtöğlu Mehmet'in Karakoyunlu aşiretine mensup olduğu anlaşılmaktadır. Daha önce de bahsi geçtiğı üzere Yavuz Sultan Selim'in Doğubeyazıt'tan Maraş'a getirerek yerleştirdiğı Beyazıtlı ailesinin Karakoyunlu Türkmenlerine mensup olduğu görölmektedir. Maraş idaresinde söz sahibi olan bu aileye mensup Mehmet Bey, Maraş Alaybeyi olarak görev yaparken tımar ve zeamet sahipleri hakkında şikâyetle bulunmuşlardır. Suçundan dolayı tutuklanan Beyazıtöğlu Mehmet Bey, önce İstanbul'a götürölerek Tersane-i Amire'de 16 ay boyunca kalebent⁹⁴⁴ ve hapis olmuştur. Bundan sonra Cafer Ağa zindanına atılan Mehmet Bey burada da 9 ay hapis yatmıştır. Oradan Kıbrıs'a sürgün kararı verilen Mehmet Bey, Magosa kalesine gönderilerek burada tekrar kalebent cezasına çarptırılmıştır. Bütün bu cezalandırmalara rağmen ıslah olmayan Mehmet Bey, yakınları ile birlikte Rakka'ya sürgüne gönderilerek iskân edilmiştir. Maraş alaybeyi olduğu dönemde tımar ve zeamet sahiplerinden topladığı 5.000 kuruş parayı zimmetine geçiren ve bu yüzden Alaybeylikten azledilen Mehmet Bey'in yerine Maraş Beylerbeyi Mehmet Paşa tarafından Zülkadirzâde Seyyid Mustafa tayin edildi. Daha önceki Maraş valisi İbrahim Paşa da Seyyid Mustafa'yı alaybeyi tayin etmişti.⁹⁴⁵ Göröldüğü gibi bu sırada Maraş'ın iki büyük ailesi olan Zülkadirli ve Beyazıtlı arasında şehrin idaresi konusunda bir mücadele vardı. Beyazıtlı Mehmet Bey'le Dulkadirli Mustafa Bey arasında yaşanan çekişmenin sık sık Maraş alaybeyliğinin el değıştirmesine yol açtığını söyleyebiliriz.⁹⁴⁶ İki tarafın sürüp giden mücadelesinin XVIII. Yüzyılın ikinci yarısında daha da arttığı hatta kanlı çatışmalara sebep olduğu görölmektedir.

Maraş Alaybeyi Zülkadirzâde Mustafa Bey'le ilgili bir Belge

Belge no : 21 C.T.ASK 23409/3

Maraş Alaybeyi

⁹⁴³ Halaçoğlu, s.54.

⁹⁴⁴ **Kalebent:** bir kimsenin islediğı bir suçtan dolayı bir kalenin hisarına hapsedilerek dışarı çıkarılmama cezasına denir. Bu şekilde cezalandırılan şahıs kale içinde oturmaya mahkûm edilmiş olurdu.

⁹⁴⁵ C.AS. 23409/3.

⁹⁴⁶ Başar, s.224.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş alaybegi bulunan el-hac Mehmet zîde kadruhunun üzerinde iken Zülkadirzâde Seyyid Mustafaya verilip gadir olunmakla arzuhal mucebince merfu el- hac Mehmet ibga ve tevcih olunup istihdam hükümkî fermân seadetlû sultanım hazretlerindir.

1133 mücebince tevki-i humâyun vasıl olacakki 24 safer sene 1133(25 Aralık 1720)

Der-ü devlet mekine-i arz-ı dâî kemîne-i budurki Medine-i Maraşa sakın ülema suleha eimme ve hutaba ve saadatı kiram ve züama ve erbab-ı ve cümle fukarâ ve duafalar bil cümle cem 'ihim meclisi şera gelip herbirlerine öyle takriri Kelam eyledilerki vilayetimiz sakinlerinden olup Eyâleti Maraş alaybeyisi olan işbu bais arzu ubudiyet Zülkadirzâde esseyyid Mustafa kulları dindar ve müstekim vilayetimizin mukaddeman ocak zâdelerinden olup bu ana gelince vâki olan muharebe ve muhafazalarda mezbur ve uğur-u humâyundan nezli mehud edip eslafının idlalından dâmeni züama varup tımarı tathiri teşmirsak ihtimam-ı tarikinde memur olduğu tahsili bedel ve sair hidemat husn-i vecih üzere zam virüp züama ve erbab-ı tımar malında fîruhu ve mahfuz emrin ve efza etvarında şâkîrdir ahir ve min külli vücuh husnû süluk sahibi kulları olduğundan maada el an yek be yek İki yüz seneden mütecaviz aba ve iktidarı etmekte olup hizmeti mezbur ile ağuru humâyuna vâki muharebeden aba ve 'imam ve ecdad ve etbalarının meşher etmek payan olunup amme-i ahâli fi kendüne hoş dil ve hılaflı kanuna bir ferdin âhere arzetmeyip vücuhle hizmeti mezburenin uhdesinden gelmekte kadir kulları olmağla mezbur kulları hakkında ifk ve iftiraya tasdir eder olursa iska buyurulup el an yekBeyek üzerine ibka mezbur buyurulmakla züema ve erbâbı tımar fukarâlarına iska buyurulmak ricâsına birle mahzer eylediği mazarratımız mucebince siz dahî arz ve i'lâm ediyorlar zeyyültemas etmeleriyle fil hakikate mezbur kulları bâbında ahâli Hüsn-u muamele ve muaşere ile tecrib kılıp havas ve avam edip cümle hizmeti mezbureye evvel ve âher olmağla evvelki vâki haldir paye-i seriri alaya arz ve i'lâm olundu baki fermân men lehul emrindir hurrîre fi evahiri şehri Recep Zilhiccetül şerife sene isneyn ve selasin ve mieteyn ve elf (Receb Evahir 1132)(6 Haziran 1720)

El abduddai eddevletül aliyye -i

Osmaniyye Mustafa İzzi mevlana bi medine-i Maraş

2.4. Zülkadirzâde Mustafa Bey⁹⁴⁷

10 Ekim 1714 tarihinden (H.1 Şevval 1126) Zülkadirzâde Mustafa Bey'in ismi arşiv kayıtlarında geçmektedir. Söz konusu tarihte

⁹⁴⁷ Atalay, s.86.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş ve Kars (Kadirli) Zeamet ve tımar bedeliyesinden⁹⁴⁸ Zülkadırzâde Seyyid Mustafa ve Beyazıtzâde Abdullah'ın gönderdikleri paraların karşılığında makbuzu bulunmaktadır.⁹⁴⁹

Maraş idaresinde söz sahibi olan Zülkadır ailesinden biri olan Mustafa Bey, Murtaza Ali Ağa'nın oğlu olup Maraş alaybeyiydi. Haziran ayı başları 1720'de (H. Evahir-i Receb 1132) Beyazıtzâde Mehmet Bey, alaybeylikten azledilince yerine Zülkadırzâde Mustafa Bey atanmıştır. 1720'de Maraş ahalisinin ileri gelenleri Meclis-i Şer'iyeye gelerek Zülkadırzâde Mustafa Bey'in dindar, dürüst, ocak sahibi, köklü bir aileye mensup, muharebelerde başarılı, halkı koruyan, sultana bağlı, tımar sahibi ve vergileri toplayan bir kişi olduğunu ifade ederek onun alaybeyi olarak atanmasını istemişlerdir. Zülkadırzâde Mustafa Bey'in yukarıda sayılan meziyetlerinin yazılı olduğu arza, Maraş kadısı da onun ailesinin 200 yılı aşkın devlete hizmet ettiğini ilave ederek alaybeyi olarak tayin edilmesini istemiştir. Bu sırada Maraş kadısı olan Mustafa Efendi'nin bu yazısına istinaden Sultan III. Ahmet, Zülkadırzâde Seyyid Mustafa Bey'i Maraş Alaybeyi olarak 26 Kasım 1720'de (H.25 Muharrem 1133) atamıştı. Mustafa Bey'in alaybeyi olarak atanması ile ilgili belgede onun hakkında Maraş kadısının İstanbul'a gönderdiği i'lâmda belirtilen vasıflara sahip olduğu belirtilerek vergileri toplayıp gönderdiği ve asi olmadığı yazılarak görevine devam etmesi kararlaştırılmıştır.⁹⁵⁰

Bir süre sonra 10 Ekim 1723'te (10 M 1136) Zülkadırzâde Mustafa Bey, Sancaklısı ile iyi geçinmemesi, boş kalan tımar ve zeametlerin müstehak olanlara vermemesi nedeniyle alaybeylikten azledildi. Eski Maraş Alaybeyi Veli, tımar tezkirecisi Ebubekir ve Çavuşlar kethüdası Mehmet ve vesaire zeamet ve tımar sahiplerinin isteğiyle Dulkadırzâde Ahmet'e Maraş alaybeyliği verildi.⁹⁵¹

⁹⁴⁸ *Bedel-i Zeamet ve Tımar*: Malikâne olarak mukataa yoluyla iltizama verilen yerlere mali darlık sebebiyle konulan bir vergidir. Mithat Sertoğlu bu verginin 1737'de konduğunu söylese de görüldüğü gibi bu tarihten önce de var olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Sertoğlu, s.41.

⁹⁴⁹ İE.ML.116/10982.

⁹⁵⁰ C.AS.558/23409/3

⁹⁵¹ Başar, s.224.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1723'te Maraş'ta tahrir⁹⁵² tezkirecisi⁹⁵³ olan Ebubekir ise Maraş Valisi Mehmet Paşa tarafından bu göreve getirilmişti. Ancak Ebubekir bir süre sonra Maraş halkını birbirine düşürmüş, fitne ve fesada başvurmuş ve yanında sahte fermanlar bulunmuştu. Bu yüzden görevinden azledilmiş ve hapse atılmıştı. Hatta kalebent cezasına çarptırılmıştı. Daha sonra kendini temize çıkaran Ebubekir 1724'te Maraş beylerbeyi İbrahim Paşa'nın arzıyla bu göreve yeniden atandı. 1729'da eski alışkanlıklarını sürdürdüğü görülen Ebubekir tekrar görevinden azledildi ve Kıbrıs'a sürgün edilerek kalebent cezasına çarptırıldı. Onun yerine ise Yusuf adlı bir kişi tayin edildi.⁹⁵⁴

1724 Kasım ayı ortalarında (H.Gurre-i Rebiyülevvel 1137) Zülkadirzâde Mustafa Bey'e Revan⁹⁵⁵ Eyaletinde Zâr ve Zebil sancağı verilmesi nedeniyle Alaybeyliği yeniden Ahmet adlı şahsa verilmiştir.⁹⁵⁶ Bir süre sonra bu sancakların kaldırılması ile Zülkadirzâde Seyyid Mustafa Bey'in görevi sona ermiştir. 23 Haziran 1725'te Maraş Alaybeyi Ahmet hizmetini terk edip isyan etmesinden dolayı görevinden azledilmişti. Bunun üzerine Maraş mütesellimi Zülkadirzâde Seyyid Ahmet Turan arzıyla alaybeyi olarak Zülkadirzâde Mahmut belirlenmişti. Onun vali Ali Paşa'nın isteğiyle alaybeyliğine tevcih ettirildiği görülmektedir.⁹⁵⁷

18 Ocak 1726'da Maraş Alaybeyi olarak görülen Ahmet'in üç seneden beri Tiflis, Revan ve Gence⁹⁵⁸ seferlerinde olduğu için sancağındaki askerler ile yerine bakan alaybeyinin kendisinden memnun olduğu anlaşılmaktadır. Bu arada Maraş eski mütesellimi Zülkadiroğlu Ahmet Turan Bey, tahminen 17 yaşında olan kardeşi Mahmut'u alaybeyi olarak atamıştı. Ancak zeamet ve tımar sahipleri bu durumdan

⁹⁵² **Tahrir:** Osmanlı Devleti'nde yeni fethedilen memleketlerin arazisini tescil ve toprağın mülkiyet ve tasarruf sistemini ve vergi nispetlerini tayin ve tesbit maksadıyla muntazam yazarak kaydının tesis edilmesine tahrir denirdi. Bu ihtilafli durumlar ile 30 yılda bir yeniden yazılırdı. Burada tahrir tezkirecisi denilen şahıs tahrir görevini yapan kişi olmalıdır. Sertoğlu, s.326.

⁹⁵³ **Tezkireci:** Sadrazamların ve vezirlerin bugünkü manada hususi kalem müdürleridir. Bkz. Sertoğlu, s.337.

⁹⁵⁴ Başar, s.26-264.

⁹⁵⁵ **Revan:** Osmanlı'nın Kafkaslardaki bir eyaleti olup merkezi şimdiki Ermenistan'ın başkenti Erivan'dı.(Revan)

⁹⁵⁶ Başar 24.

⁹⁵⁷ Başar, s.225.

⁹⁵⁸ **Gence:** Azerbaycan'ın Bakü'den sonra ikinci büyük şehri olup ülkenin kuzey tarafında bulunmaktadır.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

memnun olmadıkları için Maraş Alaybeyliği yeniden Ahmet'e verilmiştir.⁹⁵⁹

Maraş Alaybeyi olan Ahmet, Ocak 1727'de Horasan'a tabi Gence muhafazasından firar etmiştir. Bunun üzerine onun alaybeyliği boş kalınca Çavuşlar kethüdası Mehmet oğlu Veli Erzurum valisi olup Gence Seraskeri olan Vezir Mustafa Paşa'nın arzıyla Maraş Alaybeyi olmuştur.⁹⁶⁰

12 Mayıs 1729 tarihinde, Alaybeyi Mehmet'in vefatıyla serasker tarafından Maraş Alaybeyi olarak Hüseyin tayin edilmişti.⁹⁶¹ Ancak 1 Ağustos 1729'da Maraş Alaybeyliği Gence seraskeri vezir Mustafa Paşa tarafından Maraş züeması emektarlarından Recep Emin'e verildi. Ancak Recep Emin görevinden azledilerek, bu görev Sivas Valisi olup Gence Muhafazasında bulunan Vezir Ali Paşa tarafından Yakup adlı kişiye verildi. Fakat bu sırada İstanbul'da bulunan Hüseyin adlı şahıs zorla alaybeyliğini ele geçirdi. Gence Muhafazasında olan vezir İbrahim Paşa'nın girişimiyle yeniden Maraş alaybeyliği Recep Emin'e verildi.⁹⁶²

Zülkadir ailesinden olan Seyyid Mustafa Maraş alaybeyliğinden başka Tarsus ve Hısn-ı Mansur alaybeyliklerinde bulunmuştur.⁹⁶³

2.5. Zülkadirzâde Seyyid Veli

Zülkadir ailesinden olan Seyyid Veli Sis Sancak beyliği yaptıktan sonra 1720'de Aksaray Sancağı mutasarrıflığına atanmıştır. Kendisinden Maraşî Veli olarak bahsedilmektedir. Ahalinin ondan memnun olduklarına dair bir yazıyı İstanbul'a gönderdikleri anlaşılmaktadır.⁹⁶⁴ 1725 Aralık ayı ortalarında (H. Evahir-i Rebiyülevvel 1137) Seyyid Veli'nin Maraş Çeltik Enharı Hasları Mukataası'na sahip olduğu anlaşılmaktadır. Zülkadirzâde Seyyid Veli, Zülkadirzâde Seyyid Mustafa'nın kardeşi olup birlikte sahip oldukları mukataaları idare etmekteydiler. Onlar hakkında Maraş Kadısı Mehmet Sadık, İstanbul'a bir i'lâm göndermişti.⁹⁶⁵ Maraş sancağı ve nahiyelerinde 17.141 akçe-lik tımara tasarruf eden Zülkadirzâde Veli'nin Maraş'tan topladığı askerlerle İran üzerine düzenlenen Revan seferine gittiği anlaşılmaktadır. Seferle katılan ve başarı gösteren Zülkadirzâde Veli, sefer dönüşünde yolda vefat edince tımarı boş kalmıştır. Bunun üzerine Revan kalesi

⁹⁵⁹ Başar, s.225.

⁹⁶⁰ Başar, s.225.

⁹⁶¹ Başar, s.225.

⁹⁶² Başar, s.225.

⁹⁶³ Başar, s.226.

⁹⁶⁴ Başar, s.82.

⁹⁶⁵ İE. ML. 106/10060.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

voyvodası harekete geçerek Seyyid Veli'nin boş kalan tımarının oğulları Mehmet ve Hüseyin'e verilmesini istedi. Bu durumu da Maraş kadısı ve Naibi Mehmet Hafız bir i'lâmla İstanbul'a bildirince söz konusu tarihli bu belgeden anlaşıldığı üzere Zülkadirzâde Veli'nin münhal (boş) kalan tımarının oğulları Mehmet ve Hüseyin'e müşterek olarak verilmesi kararlaştırıldı.⁹⁶⁶

1733'de Kılıçlı ve diğer aşiretlerin eşkıyalık faaliyetlerinin artması üzerine Maraş valisi Mustafa Paşa görevlendirilmişti. Rışvanzâde Süleyman Paşa da onları yola getirmek için başbuğ tayin edildi. Kılıçlı, Tecirli ve Bektaşlı aşiretleri mensupları Elbistan'a gelmişlerdi. Bunlar Kangal'dan Alacahan'a⁹⁶⁷ gitmekte olan sadrazam çuhadarlarından⁹⁶⁸ Ali'yi yakalayıp katletmişlerdir. Bunun üzerine Elbistan ahalişi onların üzerine yürüyerek birkaç tanesini katletmişti. Bunlardan bir kısmı Maraş tarafına kaçarak Okçu İzzeddin aşiretinin içine girip saklanmışlardır. Bunların durumu ile ilgili Elbistan naibi Seyyid Mustafa ve Zaralızâde Osman İstanbul'a arzlar sunmuşlardır. Neticede bu aşiret mensuplarının Kıbrıs'a sürgün edilmesi kararlaştırılır. Bunlardan bazıları kadın ve çocuk olmak üzere 200 kişilik bir grup yakalanıp Maraş kalesine hapsedildi. Ancak onlar af talebinde bulununca bazıları affedilip, Kıbrıs'a sürgün edilmelerinden vazgeçilmiş ve Elbistan'da Ah-sendere'ye gönderilmişlerdi. Ancak bu 200 kişiden 100 kişi eşkıyalığa devam edince Maraş mütesellimi Seyyid Mustafa bunları yola getirmek için görevlendirilmişti. Bütün bunlara rağmen Kılıçlı taifesi yola getiremeyip Pazarcık taraflarına kaçıp orada eşkıyalık faaliyetlerine devam etmişlerdir.⁹⁶⁹

2.6. Maraş Ayamı Zülkadirzâde Süleyman

1 Ocak 1730'da önce Hüseyin ve daha sonra da Receb, Maraş alaybeyi iken hizmetlerinde olanlar zeamet ve tımarlarını başkalarına verip ayaklanmaya katılmışlardı. Bu sebepten onlar da görevlerinden azledilmiş ve yerlerine ecdadının Maraş alaybeyi olageldiğinden dolayı Zülkadir evladından Seyyid Süleyman Maraş alaybeyi olarak atanmıştır.⁹⁷⁰

14 Temmuz 1735'te (H. 22 Safer 1148) Maraş Alaybeyi Ebubekir'di. Bu şahıs Maraş Eyaleti kanunlarına aykırı olarak tımar ve zeamet arazilerini hile ile haksız yere dağıtmıştı. Aslında Ebubekir, beyi

⁹⁶⁶ İE.TZ .10/ 1039.

⁹⁶⁷ *Alacahan*: Sivas ile Malatya arasında bulunan bir han.

⁹⁶⁸ *Çuhadar (Çukadar)*: Enderun odalarından en muteberi olan Has odaya mensup en yüksek ağalardan üçüncüsüdür. Bkz. Sertoğlu, s.77.

⁹⁶⁹ Tatar, s.171.

⁹⁷⁰ Başar, s.225.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Zülkadirzâde Süleyman'ın sefere katılarak orduda olması sebebiyle keyfi şekilde hareket etmekteydi. Ebubekir hakkında yapılan şikâyetler üzerine onun Maraş sancağı ve Bulanık isimli köy ve diğer yerlerde 20.717 akçelik tımara sahip olan Zülkadirzâde Süleyman'ın mallarını zimmetine geçirdiği tespit edilmişti. Bu konuda Maraş'tan Ahmet adlı bir şahısın şikâyetiyle, Ebubekir'den bu malların alınarak Süleyman'a verildiğine dair bir ferman gönderilmişti. Burada adı geçen Süleyman Bey, daha önce adı geçen Zülkadirzâde Mustafa Bey'in oğluydu.⁹⁷¹

2.7. Zülkadirzâde Mustafa Bey'e Birecik'e Kereste Nakledilme Görevi Verilmesi

2 Mayıs 1743'te (H.8 Rebiyülevvel 1156) Birecik iskelesinin⁹⁷² inşası için Maraş ve Elbistan'dan temin edilecek kerestelerin kesme ve nakliye ücretleri gönderilmiş, bu işi yapmak içinde bir memur tayin edilmişti. Belgeden anlaşıldığı üzere Fırat nehri üzerinden Bağdat'a zahire ve mühimmat nakledilmesi için Birecik iskelesinde 60 parçalık bir nehir donanması inşa edilmesine karar verilmişti. Bu iş için de Dergâh-ı Muallâm⁹⁷³ kapıcıbaşlarından⁹⁷⁴ İbrahim görevlendirilmişti. Burada inşa edilecek olan gemiler için gerekli kereste çeşitlerinin Elbistan ve Maraş'tan sağlanmasına karar verilmişti. Bu sırada Maraş ayanı olarak Zülkadirzâde Mustafa Bey bu kerestelerin kesilip Birecik iskelesine nakledilme işiyle görevlendirilmiştir. Bu iş için yapılacak masraflar kapıcıbaşı İbrahim tarafından verilecektir. Fermanda zaman kaybetmeden ve ihmal etmeden Zülkadirzâde Mustafa Bey'in bu işi yapması emredilerek ihmalî olduğu takdirde kendisinin Antep veya Hicaz'a sürgün edileceği belirtilmekteydi.⁹⁷⁵

⁹⁷¹ C.T. 4946

⁹⁷² Osmanlı Devleti'nin Fırat nehri üzerinde bulunan Birecik İskelesinde bir nehir donanmasının olduğu bilinmektedir. Bu donanmanın Basra Körfezi'ne kadar gittiği ve oralarda gemi yapımında kullanılan malzemenin götürüldüğü bilinmektedir. Maraş Eyaletinde pek çok orman olduğundan daha XVI. Yüzyıl ortalarından itibaren buradan Birecik'e gemi yapımında kullanılacak kereste götürülmekte olduğuna dair mühime kayıtlarında bilgiler bulunmaktadır. Maraş ormanlarından kesilen kerestenin iki şekilde Birecik'e nakledilmekteydi. Elbistan tarafından kesilen keresteler Fırat'ın kollarından biri olan Göksu çayına atılmakta ve Birecik'e kadar tutulmakta ya da Maraş'tan Birecik'e kadar Antep üzerinden hayvanlarla nakledilmekteydi. Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyanları*, İstanbul 1975, s.118-119.

⁹⁷³ *Dergâh-ı Muallâm*: Osmanlı Sarayının diğer adıdır.

⁹⁷⁴ *Kapıcıbaşı*: Kapıcıların amirleri olup sarayın muteber hizmetlilerindendir. Bkz. Sertoğlu, s.173.

⁹⁷⁵ C.NF. 14/670/3.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Kereste nakliyle ilgili Maraş Beylerbeyi ile Antep, Elbistan, Besni, Rumkale⁹⁷⁶ ve Birecik kadılarına, voyvodalarına, kethüdalara, yeniçerilere, süvarilere, ayanlara, zabitanlara ve iş erlerine de ferman gönderilmişti. Bu fermanla sadece Maraş ve Elbistan'dan değil Antep, Birecik, Besni ve Rumkale dağlarından da kesilecek kerestelerin Birecik iskelesine nakledilmesi istenmekteydi.⁹⁷⁷

Maraş Beylerbeyi ve kadısına gönderilen hükümde ne tür kereste ve mühimmatın gönderileceği de belirtilmektedir. Buna göre 60 parça gemi için gerekli olan malzemelerden zift, üstüğü, mersin, ıhlamur ve pembe vesairlerin derhal temin edilerek gönderilmesi emredilmekteydi. Bu malzemeler teslim edildiği takdirde gemi inşasıyla görevli memur, söz konusu malzeme ve nakliye ücretlerini ödeyecekti.⁹⁷⁸

1745'te Maraş Valisi Rışvanzâde Süleyman Paşa'ydı. İfraz-ı Zülkadiriye cemaatinden Sakallu Ceridi aşiretinin Rakka'ya sürgün edilmesi görevi verilen Rışvanzâde Süleyman Paşa ve İfraz-ı Zülkadiriye Mukataası voyvodası Süleyman Ağa bu görevi yapacaklardı. Ancak Süleyman Ağa'nın vefatı ile bu iş yarım kaldı.⁹⁷⁹

2.8. Beyazıtâde Abdullah Bey'in Maraş Mütesellimliği ve Valiliği (1749)

Öteden beri Maraş idaresinde söz sahibi olan Beyazıtlı ailesinin ileri gelen kişilerden biri de Beyazıtâde Abdullah Bey'dir. Daha önce bahsi geçtiği üzere 1714 tarihinde onun hakkında arşivlerde kayıt bulunmaktadır. Onun bu tarihte Andırın ve Kadirli taraflarında zeamet ve tımar sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Maraş Beylerbeyi Ahmet Paşa'nın⁹⁸⁰ 1749'da ölümüyle yerine Çerkez Hasan Paşa'nın atandığı ve onun Rumeli'de İsmail Kalesi tarafında ordunun başında olduğu, bundan dolayı da Maraş'taki işlerin görülmesi için Beyazıtlı Abdullah Bey'in mütesellim olarak tayin edildiği 26 Eylül 1749 tarihli bir belgeden anlaşılmaktadır. 1750-51'de ise Maraş valisi Abdurrahman

⁹⁷⁶ **Rumkale:** Osmanlı Döneminde bir kaza merkezidir. Şimdi ise Nizip'in kuzeyinde eski bir kale olup Şanlıurfa'ya bağlı Halfeti ilçesinin eski merkezidir.

⁹⁷⁷ C.T. BHR. 10313;C.NF. 670/2

⁹⁷⁸ C.NF. 670/1

⁹⁷⁹ Tatar, s.237.

⁹⁸⁰ **Ahmet Paşa:** Kesriye'de ayandan sadık ağanın oğlu olup bir valiliklerde bulunduktan sonra 1749'da Maraş valiliğine atanmış, akıllı, edip bir siyasetçi olup aynı tarihte Maraş'ta vefat etmiştir. Mehmet Süreyya, C. I, s.199. Maraş Beylerbeyi Ahmet Paşa'nın 1750'de Kadirli tarafında eşkıyalık faaliyetlerinde bulunan Karalar Ceridi aşiretinin denetim altına almakla görevlendirildiğine dair bir arşiv kaydı olduğuna göre daha sonra vefat ettiği anlaşılmaktadır. Bkz: Tatar, s.241.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Paşa'ydı. Antep ve Maraş üzerinden Kars'a (Kadirli) giden Rum ve Ermenilerin karşılaştıkları güçlüklerin giderilmesi için Abdurrahman Paşa'ya ferman gönderilmişti.⁹⁸¹ Maraş valisi Abdurrahman Paşa'nın valiliği sırasında Reyhanlı aşiretine bağlı Çoşlu cemaati mensupları eşkıyalık faaliyetleri içindeydiler. Bu yüzden Abdurrahman Paşa 1750'de aşiretin ileri gelenleri ile Pazarcık kazasında bir toplantı yaptı. Bunlar bir daha eşkıyalık yapmayacaklarını, aralarında eşkıyaları barındırmayacaklarını ve verdikleri sözleri tutmadıkları takdirde 12 bin kuruş nezir vereceklerini kabul ettiler. Yine 1751'de Antep'in Mertemenki, Araplar ve Vücubakır köylerinde eşkıyalık faaliyetleri vardı. Buraların ileri gelenleri ile Maraş valisi Abdurrahman Paşa'ya gönderilen fermanda eşkıyalık faaliyetlerine izin verilmemesi emredilmişti.⁹⁸²

1753 Eylül'ünde Maraş Beylerbeyi Mehmet Paşa'ydı. Rakka'da iskândan kaçan Karalar Ceridi aşireti mensuplarının Kadirli, Sarıcam, Sis, Misis, Tarsus ve Yüreğir taraflarında eşkıyalık faaliyetlerini artırmaları ve hac yolunu kesmeleri üzerine onlara mani olmak için Maraş Beylerbeyi Mehmet Paşa görevlendirilmişti.⁹⁸³ 1754 Şubat'ında Maraş valisi Mustafa Paşa'ydı. O, eşkıyalık yapan Receplü Afşarları ve Tecirli aşiretlerinin eşkıyalık faaliyetlerini engellemekle görevlendirilmişti. Bu sırada Tecirli cemaati mensupları 500 kişi ile Sis tarafında oturan Bozdoğanlı aşiretine saldırıp 80 bin kuruş değerinde hayvanlarını gasp edip aşiretin ileri gelenlerinden Kara Nebioğlu adlı şahıs ile 15 kişiyi öldürmüşlerdi. Bunların gasp ettikleri malların alınması ve hak ettikleri cezaların verilmesi için Maraş valisi Mustafa Paşa görevlendirildi. Ayrıca aşiret mensuplarının Çukurova'dan Andırın, Göksun, Zamantı ve Elbistan taraflarında olan yaylalara çıkmalarının engellenmesi, yolların ve geçitlerin kontrol altına alınması için bölgedeki güç sahipleri ve yetkililer görevlendirilmişti.⁹⁸⁴ 17 Eylül 1754'te tarihli bir belgeden Beyazıtzâde Abdullah Bey'in, Maraş halkı tarafından adam öldürmek, şunun bunun malını yağma etmek ve mahkemeden verilen hükümleri icra ettirmemek gibi durumlardan dolayı İstanbul'a şikâyet edildiği anlaşılmaktadır. Beyazıtzâde Abdullah Bey 1760'larda ölmüş olmalı ki belgelerde bir daha kendisinden bahsedilmemektedir. Ancak onun yerine Beyazıtlı ailesinin liderliğine geçen oğlu Numan Bey, Maraş idaresinde rol oynamaya başlamıştır.

İbrahim Yılmazçelik, "1750-52 tarihli (H.1164-65) Gaziantep Şer'iyye Sicilinin Tanıtım ve Fihristi, Fırat Üniversitesi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.12, S.1, Elazığ 2002, s.333.

⁹⁸² Yılmazçelik, Antep Şer'iyye Sicili., s.345.

⁹⁸³ Tatar, s.241.

⁹⁸⁴ Tatar, s.242.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Zülkadirzâde Mustafa Bey'in oğlu olan Süleyman Bey, Maraş idaresinde öne çıkan bir şahsiyettir. Uzun yıllar Maraş mütesellimi olarak görev yaptı. Onun Maraş idaresinde görev aldığı yıllarda kendisine rakip olarak Beyazıtlı ailesinden Abdullah Bey'in oğlu Numan Bey ön plana çıkmıştır. Numan Bey'den önce Maraş idaresinde babası Beyazıtzâde Abdullah Bey söz sahibiydi. İki ailenin reisleri arasında uzun yıllar mücadele sürüp gitmiştir.

Zülkadirzâde Süleyman Bey'in 1743 tarihinde Maraş'ta Alaybeyi olduğu anlaşılmaktadır. 1746 tarihli bir belgede Maraş Alaybeyliği, devam eden Süleyman Bey'in Nurhak nahiyesinde tımar tevcihinde bulunduğu görülmektedir. Süleyman Bey, 11 Haziran 1759'da (H.15 Ş.1172) Maraş'ta ayan olarak bulunmaktaydı. Ona gönderilen fermanda Maraş'a atanan vezirlerin Süleyman Bey'den gayet hoşnut oldukları, hatta Maraş Mütesellimi olan el-Hac Halil Ağa'nın da ondan memnuniyetini bildirdiği belirtilmekteydi. Bu sırada Maraş Beylerbeyi olan Mısırlı İzzet Ahmet Paşa'nın Maraş'a geldiğinde Süleyman Bey'in daha önce mütesellim Halil Ağa zamanında ne gibi işleri yaptıysa aynısını yapmaya devam edeceği belirtilmektedir.⁹⁸⁵

14 Haziran 1761'de (H. 11 Zilkade 1174) Maraş Beylerbeyi vezir Said Mehmet Paşa tarafından Sadarete bir yazı gönderilmiştir. Bu yazıda Maraş ayanından olan Zülkadirzâde Süleyman'ın, paşanın isteğiyle hizmet ettiği, daha önce Maraş valisi iken şimdi Trabzon Valisi olan Süleyman Paşa'ya da nice hizmetleri olduğu ve paşanın bu konuda mühürlü buyruldu gönderdiği belirtilmektedir. Süleyman Paşa'nın Maraş valiliği sırasında Maraş ahalisi ile onun arasında münakaşalar olmuştu. Paşa, bazı kötü sözlü ve yalancılar tarafından İstanbul'a şikâyet edilmişti. Ancak paşayı şikâyet edenlerle Zülkadirzâde Süleyman Bey'in bir alâkası yoktu. Paşa ile Maraş ahalisi arasında şikâyet söz konusu olan mesele görüşülüp karara bağlanmıştı. Bu konuyu halletmek için Rakka valisi Hüseyin Paşa görevlendirilmişti. Maraş ahalisi ile paşa arasındaki münakaşayı halletmek için toplanan meclise paşanın vekil tayin ettiği kişi gelmemişti. Bu konuda Adana Valisi Ahmet Paşa da buyruldu göndermişti. Neticede Maraş ahalisinden suçlu olanları, Rakka Valisi Hüseyin Paşa'nın huzuruna gelmeleri şartıyla affedilmişti. Burada ismi geçen Hüseyin Paşa 1762-63'de⁹⁸⁶ Maraş valiliğinde bulunmuştur. Bu olayların yatışmasındaki yardımlarından dolayı Maraş ayanı Zülkadirzâde Süleyman Bey'e Rakka Valisi Hüseyin Paşa

⁹⁸⁵ C.DH. 14679/29

⁹⁸⁶ Sicill-i Osmani, C.III, s.715.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ile Trabzon valisi Süleyman Paşa,⁹⁸⁷ övücü birer yazı göndermişlerdir.⁹⁸⁸

2.9. Maraş Beylerbeyi Rışvanzâde Süleyman Paşa

Maraş Eyaleti'ne bağlı Malatya Sancağı'nda yaşayan Rışvan aşiretine mensup birçok önemli idareci yetişmiştir. Bunlardan biri daha önce bahsi geçtiği üzere 1700'lerde Maraş Beylerbeyi olan Rışvanzâde Halil Paşa'ydı. Onun oğlu Rışvanzâde Seyyid Mehmet Paşa da (H.1133) 1720'de Maraş Beylerbeyliği'ne tayin olmuştu. Bu şahıs daha önce Sivas ve ardından da Adana ve Musul valiliklerinde bulunmuştu. Rışvanzâde Seyyid Mehmet Paşa daha önce de Gence Seraskeri Vezir Mustafa Paşa'nın hizmetinde bulunmuştu. Yine 1726'da Rışvanzâde Ömer Bey'e Çorum sancağı verilmişti.⁹⁸⁹ XVIII. Yüzyılın başından itibaren bunların Maraş beylerbeyi olarak görev yaptıkları anlaşılmaktadır. 1764'te Maraş Beylerbeyi olan Rışvanzâde Süleyman Paşa, Rışvanzâde Ömer Paşa'nın oğludur. Süleyman Paşa aynı zamanda Malatya mutasarrıfıydı. O, Maraş mütesellimliğine de Beyazıtâde Numan Bey'i tayin etmişti. Rışvanzâde Süleyman Bey 1764'te Besni'de vefat etmişti. Zülkadirzâde Süleyman Bey, Numan Bey'e muhalifti. Bu yüzden Süleyman Bey başına topladığı akrabası Ömer Bey ve adamlarıyla birlikte Maraş Beylerbeyi'nin sarayını basarak hem Numan Bey'e hem de vefat eden Rışvanzâde Süleyman Bey'e ait mal, eşya ve parayı yağmalamıştı.⁹⁹⁰ Bir araştırmacı bu olayı bir eşkıyalık olayı olarak değerlendirmiştir. Oysaki bu hadise basit bir eşkıyalık olayı değildi. Bu olay Maraş'ta uzun süreden beri devam eden Zülkadirli ve Beyazıtlı ailelerinin nüfuz çekişmesinin sonucunda meydana gelmişti. Rışvanzâde Süleyman Paşa'nın ölümünden sonra onun yerini alan oğlu Ömer Paşa uzun yıllar Malatya mutasarrıflığı yapmıştır. Rışvanzâde Ömer Paşa 1783'te Maraş Beylerbeyliği'ne atanmıştır.⁹⁹¹

2.10. Beyazıtâde Numan Bey ve Oğlu Hacı Abdullah Bey

Hacı Abdullah Bey'den sonra oğlu Numan Bey Beyazıtlı ailesinin liderliğine geçmişti. Numan Bey hakkındaki ilk bilgiler 1748'e kadar gitmektedir. Bu tarihten 1780'lere kadar o ve oğlu Hacı Abdullah Bey Maraş idari ve siyasi hayatında önemli rol oynamışlardır.

⁹⁸⁷ Sicil-i Osmanî, C. V, s.1543.

⁹⁸⁸ C.DH.294/14679.

⁹⁸⁹ Başar, s.86-88.

⁹⁹⁰ Faruk Söylemez, "XVIII. Yüzyıl Başlarından XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Maraş Ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.22, Yıl:2007/1, s.75.

⁹⁹¹ Faruk Söylemez, *Malatya Mutasarrıfı Rışvanzâde Ömer Paşa'nın Muhallefatı*, OTAM, S.27 Bahar 2010, s.167.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

28 Eylül 1763 tarihli bir arşiv belgesinden Numan Bey'den bahsedilirken Maraş ayanından ve Beyazıtlı ailesinden olduğu belirtilerek Maraş'tan başka bir yere sürgün edilmiş olduğu, oradan da başka bir yere yeniden sürgün edilmesi istenmektedir. 3 Şubat 1764'de tarihli belgeden Beyazıtlı Numan Bey'in sürgün edildiği yerin Kıbrıs olduğu anlaşılmaktadır. Maraş kadısı bir i'lâmla Numan Bey'in, affedilmesi istemişti. Bunun üzerine o affedilerek Maraş'a dönmüş ve mütesellim olarak yeniden tayin edilmişti. Ancak 22 Mart 1768'de Maraş Eyaleti'nde hem cebelü⁹⁹² tahsildarı Seyyid Ali hem de eşkinici⁹⁹³ bedeli-yeleri mültezimi olan Beyazıtzâde Numan Bey zimmetlerine para geçirmekle suçlanmış ve söz konusu olan paranın tahsil edilmesi için Rakka valisi Mehmet Paşa ile Maraş ve Adana Beylerbeyi Ali Paşa'ya⁹⁹⁴ hüküm gönderilmişti. 8 Mayıs 1767 (H.9 Zilhicce 1180) tarihli Antep Şer'iyye sicilinde yer alan bir fermana göre Beyazıtzâde Numan Bey, Nisan 1767'de Maraş mütesellimi olarak görev yapmaktaydı. Bu sırada Maraş valiliği Adana ile birlikte Mehmet Paşa'ya verilmiştir. Numan Bey ve Maraş valisine eyalette eşkıyalık faaliyetlerini önlemeleri için bir emir gönderilmişti.⁹⁹⁵ Yine aynı defterde yer alan bir hükmeye göre Maraş mütesellimi Beyazıtzâde Numan Bey'e verilen zeamet⁹⁹⁶ ve erbab-ı tımarlarının 1180 (M.1767) senesine ait eşkinici bedeliyesini tahsil ederek göndermesi emredilmekteydi. Söz konusu eşkinici bedeliyesi 11 seneliğine Numan Bey'e* verilmişti. Ondan bu parayı acilen toplayıp göndermesi istenmekteydi.⁹⁹⁷ Bu sırada İstanbul'da bulunan Numan Bey, Ekim 1767'de Antep alaybeyine, çeribaşına⁹⁹⁸ ve

⁹⁹² **Cebelü**: Bir zeamet veya tımar sahibinin dirliğinin miktarına göre savaş zamanında yanında götürmeye mecbur bulunduğu silahlı süvari. Zamanla cebeli yerine bunun masrafına eşit miktarda para alınmaya başlamış ve giderek bu bir vergi haline gelmiştir. Buna **Cebelü Bedeliyesi** denmiştir. Bkz: Sertoğlu, s.62.

⁹⁹³ **Eşkinici**: Sefere iştirak eden Tımarlı sipahilere denir. Bu ifade Kapıkulları için kullanılmazdı.

⁹⁹⁴ Ali Paşa (Moldovanî): Kastamonulu olup Bosna, Diyarbakır, Anadolu, Konya, Adana ve 1768-69'da Maraş valiliklerinde bulunmuş ve 1774'te vefat etmiştir. Bkz: Sicill-i Osmanî, C. I, s.292.

⁹⁹⁵ Serhat Kuzucu, **123 Numaralı Gaziantep Şer'iyye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi ((H.1180-1181-1766-1767))**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek-Lisans Tezi, Gaziantep 2006, s.259.

⁹⁹⁶ **Zeamet**: Mirî arazinin bir çeşidi olup orta dereceye sahip olan devlet yöneticilerine verilen topraklardır. Zeamet sahiplerine zaim adı verilir. Bkz. Sertoğlu, s.372-373.

⁹⁹⁷ Kuzucu, s.310.

⁹⁹⁸ **Çeribaşı**: Tımarlı sipahilerin bir nahiyelik bölgede bulunanların amirine çeribaşı denirdi. Alaybeyine bağlıydı. Bkz. Sertoğlu, s.14.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

diğer görevlilere emir göndererek kendisine ihale edilen züema-i eş-kinci ve erbab-ı tımarın⁹⁹⁹ Antep hissesine düşen bedellerinin toplanarak derhal adamlarından Karakulak Mehmet Bey'e verilmesini istemekteydi.¹⁰⁰⁰

1767 Kasım'ında Numan Bey, Antep voyvodası ve ileri gelenlere gönderdiği yazı ile Maraş valisi Hasan Paşa'nın alması gereken imdat-ı hazariyenin¹⁰⁰¹ ikinci taksidinin ödemesinin vaktinin geldiğini ve bu paranın eyalet merkezi olan Maraş'a gönderilmesini istedi.¹⁰⁰² Numan Bey'in bu isteği üzerine Kasım 1767'de Antep kazasına düşen 1500 kuruşluk imdat-ı hazariye toplanarak Maraş'a gönderildi.¹⁰⁰³ Bu paranın ilk taksidi de 1767 Mayıs ayında toplanmıştı. Bu vergiyi toplamak üzere gönderilen Numan Bey'in adamı Karakulak Mehmet'e, Antep'ten 50'si hizmet, 94,5'u eski hizmet ve 1500 de imdat-ı hazariyenin birinci taksidi olmak üzere toplam 1644,5 kuruş verildi.¹⁰⁰⁴

1768'de Ali Paşa'nın yerine Maraş Beylerbeyliğine atanan Derviş Mehmet Paşa vazifesine başladığında Maraş mütesellimi Beyazıtâde Numan Bey'di. Bu sırada Maraş'a bağlı olan Kilis ve Azez sancaklarında yaşayan aşiretler, devlete itaat içinde olup bunların idaresi defterdar tarafından vergileri tahsil etmek şartıyla Maraş muhasebesine havale edilmişti. Vergilerini toplama görevi ise Maraş Beylerbeyinin kapı kethüdası olan Numan Bey'e verilmişti. Kilis ve Azez'in Maraş'a yakın olması nedeniyle, mirî vergileri tahsile kudreti olan Numan Bey'in senesi gelen vergileri toplaması emredilmişti. Bu vergilerin toplanması için memurlar görevlendirilmesi ve iki senelik verginin toplanması istenmekteydi. Eğer geçmiş iki senede de toplanmayan vergiler varsa memurlar vasıtasıyla toplanarak teslim edilmesi emredilmekteydi. Bu vergiler şahısların zimmetine geçmişse tahsil edilmesi için gerekli emr-i âliler istenirse gönderileceği de belirtilmekteydi. Vergilerin toplanmasına engel olanlar olursa şiddetle cezalandırılacaktı. Bu konuda bütün yetki Maraş Beylerbeyi tarafından Numan Bey'e verilmişti. Ona, Maraş beylerbeyi, kapıcılık başı rütbesi verilmesi için padişahtan

⁹⁹⁹ **Tımar:** Mirî arazinin en küçüğü olup savaşlarda yararlılık gösteren askerlere verilir. Bunlara Tımarlı sipahi denirdi. Tımar sahibi kendisine tahsis olan tımarın şer'i vergisini tamamen örfi vergisinin ise tekâlif kısmını tımarının türüne göre ve eyaletin kanunlarına göre alırdı. Sefer zamanında yıllık gelirine göre yanında silahlı ve iyi yetişmiş süvari götürürdü. Bkz. Sertoğlu, s.338.

¹⁰⁰⁰ Kuzucu, s.311

¹⁰⁰¹ **İmdat-ı Hazariye:** Barış zamanlarında eyalet valilerinin ahaliden aldıkları vergiye denirdi.

¹⁰⁰² Kuzucu, s.311.

¹⁰⁰³ Kuzucu, s.312.

¹⁰⁰⁴ Kuzucu, s.204.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ferman göndermesini de arz etmişti. Numan Bey'in bu işleri yapmaya ve vergileri toplamaya güç ve kudreti olduğu da belirtilerek bunu taahhüt ettiği de belirtilmekteydi. Numan Bey, aşiret sahibi olup bu konuda taahhüdünün üstesinden gelmeye gücü vardı.¹⁰⁰⁵

28 Eylül 1768'de Maraş mütesellimi Numan Bey ile oğlu Abdullah Bey'in isyan ettikleri anlaşılmaktadır. Onların ve yardımcılarının yakalanması için Adana valisi Ali Paşa görevlendirilmişti. Daha sonra affedildiği anlaşılan Numan Bey, 21 Aralık 1773 tarihinde Maraş valisi Derviş Mehmet Paşa tarafından kapı kethüdası ve mütesellim tayin edilmişti. Numan Bey'e mütesellimlik görevi Maraş Eyaleti'nde vergileri tahsil etmesi, aşiretler ve kabilelerden asker toplayarak orduya sevk etmesi şartıyla verilmişti.

1769'da Andırın'da idareci olarak görülen Numan Bey'in yönetimi altında İftaz-ı Zülkadiriye cemaatlerinin bir kısmı bulunmaktaydı. Bunlar arasında Çiçekli, Karaman Uşağı, Çullu, Karaman Hacı, Abdal, Yağbasanlı, Nevalu Avcısı, Kömürcüler, Çalık Uşağı gibi cemaatler bulunmaktaydı. Ayrıca Abdallu, Kabakçı Uşağı, Kabaklı ve Yeğen Alili gibi cemaatler Andırın'da diğer güç sahiplerine bağlıydı. Tekfur Dönüklüsü, Ufacıklı ve Duraklı cemaatleri de Maraş Eyaletinin değişik bölgelerinde yaşamaktaydılar. Bu cemaat mensupları Çukurova bölgesine iskân edilmek istenmekteydi. Ancak onlar Bozok ve diğer taraflara doğru firar etmişlerdi. Bunların firarları bir türlü engellenememiştir.¹⁰⁰⁶

Padişaha sunulan belgeden anlaşıldığı üzere Azez ve Kilis yakınlıkları sebebiyle Maraş Eyaleti'ne bağlanmıştı. Maraş Beylerbeyi olan Derviş Mehmet Paşa'ya bu sancakların vergilerinin iki yılda bir tahsil etme yetkisi verilmiştir. Paşa'nın kapı kethüdası olan Maraşlı Numan Bey'in aşiret sahibi olması ve memleketi zabt u rapt altına alması sebebiyle bu vergileri toplayacağı belirtilmektedir. O da bunu adamı Karakulak Mehmet Ağa'ya havale etmişti. Mal-ı Mirîyi tahsil etmek şartıyla paşanın meramını müsaade buyrulması konusunda ferman-ı âli verilmişti. Bu iki livanın Paşa'ya divan-ı hümayûna tevcihe buyrulduğu halde eski ve yeni emval-ı mirîyenin tahsil olunmasına karar verilmiştir. Ancak kapıcıbaşılik payesi divan-ı hümayûn tarafından verilecektir. Bunların yapılması için padişaha başvurulmuştur. Söz konusu kapıcıbaşılik adı geçen kişiye gerekli yetki alındıktan sonra verilecektir. Bu yazıya istinaden padişaha sunulan arzda Mirîmirandan Derviş el-Hac Mehmet Paşa kullarına Maraş eyaletinin, mütesellimliğinin ise ayandan

¹⁰⁰⁵ C.DH. 936

¹⁰⁰⁶ Tatar, s.344.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Beyazıtzâde Numan'a verilmesi arz edilmişti.¹⁰⁰⁷ Bu belgelerden anlaşılacağı üzere Numan Bey'e Maraş mütesellimliği verilmişti. Ancak aşağıda görüleceği üzere bu durum fazla sürmemiş, derhal görevden azledilmiş ve yerine Zülkadirzâde Süleyman Bey tayin edilmişti. Aynı belgenin derkenarında Beyazıtzâde Numan Bey'in mütesellimliğinin sona erdiği belirtilmekteydi. Maraş valisi Mehmet Paşa veya kapı kethüdası tarafından yazılan bir arzda eğer bir bilgi yanlış yoksa Zülkadirzâde ailesinden Numan Bey'in Maraş mütesellimi ve kapıcı başısı olması istenmektedir. Bu yıllar savaş yılları olduğundan ve Maraş Beylerbeyi Derviş Mehmet Paşa seferde bulunduğu mütesellim onun adına Maraş eyaletini idare etmekteydi. Belgeden anlaşıldığı üzere daha önce Beyazıtzâde Numan Bey'e verilen Maraş mütesellimliği bu defa Zülkadirzâde Numan Bey'e verilmişti. Ondan, Kilis ve Azez sancaklarının vergilerini de Maraş Beylerbeyi adına toplaması istenmektedir. Zülkadirzâde Numan Bey'in akıbetinin ne olduğunu bilmiyoruz. Aynı tarihlerde Mehmet Paşa tarafından bu defa da mütesellim olarak Zülkadirzâde Süleyman Bey tayin edilmişti. Bu durum bardağı taşıran damla olmuş ve bunda sonraki süreçte Beyazıtlı ve Zülkadirli aileler arasında mücadele hızlanmıştır.¹⁰⁰⁸

1768'de Maraş Beylerbeyi Derviş Mehmet Paşa, Beyazıtzâde Numan Bey hakkında İstanbul'a bir tahrirat göndermişti. Bu tahrirattan Numan Bey hakkında geniş bilgi elde etmekteyiz. Maraş mütesellimi olan Numan Bey kanunlara aykırı davranmakta ve fukaraya zulüm uygulamaktaydı. Bundan dolayı Beylerbeyi, Maraş'ın ileri gelen ailesinden Zülkadirzâde Süleyman Bey'i, Maraş mütesellimi atamıştır. Paşa, İstanbul'a gönderdiği yazıda Süleyman Bey'in sulh ve iffet sahibi olarak herkes tarafından sevildiğini belirtmektedir.

2.10.1. Beyazıtzâde Hacı Abdullah Bey ile Zülkadirzâde Süleyman Bey'in Adamları Arasında Maraş Çarşısında Kavga

Mütesellimliğin Zülkadirzâde Süleyman Bey'e verilmesi üzerine Beyazıtzâde Numan Bey devlete karşı ayaklanmıştı. Maraş mahkeme naibi ve kâtiplerinin ilamından anlaşıldığı üzere Abdullah Bey kavga çıkarmak için bahane aramaktaydı. O devamlı olarak her gün 70-80 silahlı adamı ile Suk-ı Sultaniyedeki (Sultan Çarşısı) Saraçhane'de küçük dükkânında oturmaktadır. O kızgın bir şekilde etrafa bağırıp çağırarak, adamları da kanun ve düzene aykırı şekilde sözler sarf etmektedirler. Bunların Maraş mütesellimi Zülkadirzâde Süleyman Bey'in adamlarına küfür etmeleri ve kötü hareketleri sebebiyle kavga çıkmıştır. Bu kavgada Beyazıtzâde Abdullah Bey'in adamlarından biri ölmüş

¹⁰⁰⁷ C.DH. 568

¹⁰⁰⁸ C.DH. 4646/4

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

biri diğeri de yaralanmış sonra da vefat etmiştir. Bunun üzerine Abdullah Bey ve adamları Maraş mahkemesinin olduğu mahalle saldırıp naip¹⁰⁰⁹ efendiyi zorla buradan alıp kendi konağına kaldırmıştır. Ayrıca Abdullah Bey, Andırın'da oturan babası Numan Bey'den yardım isteyip onun acele Maraş'a gelmesini istemiştir. Numan Bey ve oğlu Abdullah Bey, başta Maraş müftüsü ve diğer ileri gelen efendiler olmak üzere Maraş Mahkemesi naibini ve muhızırını zorla Andırın'a götürmüşlerdir. Böylece Maraş mahkemesi başsız kalmış ve davalar görülemez olmuştur. Bu olaylara çarşının terzi esnafı da şahit olmuştur. Bu konuda gerekenin yapılması istenmektedir.¹⁰¹⁰ Numan Bey ve oğlu kendi adamları ve kethüdalarının¹⁰¹¹ suçlarını görmezden gelerek, naipten Maraş mütesellimi olan Zülkadirzâde Süleyman Bey ve amcası Zülkadirzâde Osman Bey haklarında sultan III. Mustafa'ya bir şikâyet arzı sunmasını istemişlerdir. Ancak Abdullah Bey'in isteklerine karşı çıkan Maraş Mahkemesi naibi ve kâtipleri Sadeddin, Mehmet ve Abdullah efendiler hazırladıkları ilamla onu İstanbul'a şikâyet etmişler ve hakkında ferman istemişlerdir. Maraş Beylerbeyi Derviş Mehmet Paşa da İstanbul'a gönderdiği tahrir ile Numan Bey ve oğlunu şikâyet etmiştir. Bu şikâyet arzından anlaşıldığı üzere Numan Bey öteden beri Maraş'a zarar vermekte, halka zulüm uygulamakta, zeamet ve tımarları sahiplerinin elinden zorla ele geçirmekteydi. Ayrıca o Andırın Nahiyesi'nde müteaddit defalar devlete ait miri arazileri ele geçirmişti. Ayrıca İfraz-ı Zülkadriyye¹⁰¹² hassı perakendelerinden 4.000 haneden fazla reayayı kendi tarafına çekip, aş'a' rına ve mirî malların vergilerine el koymuştur.

Maraş ahalisi ve ileri gelenleri ile Beyazıtlıların arasının bir türlü düzelmediği, şehirde asayiş ve sükûnetin sağlanamadığı görülmektedir. Bu durumdan halk büyük zarar görmekteydi. İki tarafın

¹⁰⁰⁹ **Naip**: Genel olarak vekil anlamına gelmekle birlikte daha çok kadıların görev mahallerine gitmedikleri zaman vekil olarak gönderdikleri kişilere denir. Bkz: Sertoğlu, s.235-236.

¹⁰¹⁰ C.DH. 4646/5.

¹⁰¹¹ **Kethüda**: itimat olunur, bir yeri idareye memur kimse manasındadır. Türkçede kâhya anlamındadır. Devlet adamlarının maiyetinde çalışan ve onun işlerini yapan kişi anlamındadır. Hazine kethüdası, defterdar kethüdası, sadaret kethüdası gibi. Bkz. Sertoğlu, s.183.

¹⁰¹² **İfraz-ı Zülkadriyye**; Dulkadirli Türkmenlerine mensup olmakla birlikte zamanla onlardan ayrılan bu Türkmenlere denmiştir. Daha çok Bozok koluna mensup olan bu Türkmenler Anadolu'nun muhtelif yerlerine dağılmışlardır. Bkz: İlhan Şahin, "Osmanlı Devrinde Konar- Göçer Aşiretlerin isim Almalarına Dair bazı Mülâhazalar," İÜEF, *Tarih Dergisi*, İbrahim Kafesoğlu Hatıra Sayısı, S.XIII, İstanbul 1987,s.197; Terzi, s.69.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

adamları arasında çarşı-pazarlardaki sürekli kavgalar ve münakaşalar esnafa zarar vermekteydi. İşlek bir ticaret merkezi olduğu anlaşılan şehirde Suk-ı Sultaniye (Sultan Çarşısı-Kapalı Çarşı), Saraçhane Çarşısı ve Bedesten gibi halkın devamlı uğradığı ve ticaret etkinliğinin yapıldığı mekânlar bulunmaktaydı. Belgelerde bu mekânlar hakkında bilgiler geçmekteydi.

2.10.2. Beyazıttzâde Numan Bey'in Andırın'da İkameti

Beyazıttzâde Numan Bey, Maraş valilerinden korkusundan 20 seneden beri (1748) Andırın nahiyesinde ikamet etmekteydi. Maraş Eyaleti, Adana Eyaletine bağlandığında Beyazıttzâde Numan Bey, rüşvet ile kendisini mütesellim tayin ettirip, memleket ahalisine tasallut etmişti. Numan Bey, oğlu Abdullah'ı Maraş alaybeyi ve kayınbabası Sümbül¹⁰¹³ oğlu Hüseyin Efendi'yi de Maraş müftüsü tayin ettirmişti. Bunlar birbirleri ile ittifak ederek istediklerini yapmakta, halka zulüm uygulamakta, her hafta esnaftan para almaktaydılar. Adamları da geceleri halkın mallarını yağmalamakta, onları öldürmekte, fukaraya her türlü keyfi zulüm yapmaktaydılar. Halk bunlar hakkında mahkemeye başvurup i'lâm istediklerinde de rüşvet ile kendi lehlerinde karar aldırmaktaydılar. Bunlar halka her türlü fesatları uygulamaktaydılar.

2.10.3. Numan Beyin Sürgün Kararı

Numan Bey hakkında şikâyetler artınca mübaşir vasıtasıyla Adana'ya getirilmesine ve halktan aldığı 200 kese parayı vermesi istendi. Numan Bey'in suçu sabit olunca mallarının müsadere edilmesi, bir daha mütesellim olmaması şartıyla kendisinin Kıbrıs'a sürgün edilmesine, oğlu Abdullah'ın alaybeylikten azledilmesine ve Halep kalesine kalabend olmasını karar verilmiştir.

Beyazıttzâde Numan Bey'in üç dört defa Kıbrıs'a sürgün edilmesine dair İstanbul'dan emir gelmesine rağmen bu yapılmamıştı. Numan Bey'in kendisi aşiret ve asker sahibi olduğundan Maraş'ın ileri gelenlerinden Yahya oğlu İsmail ve Hamza oğlu Abdullah ile birleşerek ve ittifak yaparak mirî malları vermeyip isyanlarına devam etmiştir. Numan Bey ve adamları Kıbrıs adasına sürgün edilmedikçe memlekette nizam sağlamayacak, mirî maladan vergi alınamayacaktır. Bu konuda daha önce Maraş valisi tarafından tezkireler gönderilmişti.

¹⁰¹³ *Sünbülzâde (Sünbuloğlu)*: Maraş'ın ileri gelen ailelerinden biri olan bu aileden Sünbülzâde Vehbi XVIII. ve XIX. yüzyılın en önemli divan şairidir. Şairürri's-Şuara olarak bilinir. Bu aile mensupları ilimle uğraşmakta olup kadî, müderris ve müftü gibi ulema sınıfına mensup âlimler yetiştirmiş olup aile mensupları hala Maraş'ta yaşamaktadırlar.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Belgelerde Beyazıttzâde Numan Bey'in bütün yaptıkları ve fesatları bir bir sayılmaktadır. O, Maraş'ta Ceyhan nehri Kars-ı mukataasını yıllık 50 bin kuruşa iltizam etmiştir. H.1176 (M.1762) ve H.1171 (M.1757) senelerine mahsuben zabt ve H.1180 (M.1766) senesi zabtını dahî eski Rakka Valisi, kendisine iltizam etmiştir. Söz konusu bu senenin iltizam bedeli olan 18.000 kuruştan sadece 5.500 kuruşunu eski Malatya Mutasarrıfı Abdurrahman Paşa'ya teslim etmiş ancak geri kalan 12.500 kuruşu zimmetinde kalmıştır. Bunları toplamak için gönderilen Dergâh-ı âli kapıcıbaşlarından olup Maraş tarafında bu mirî malları tahsille görevlendirilen Hüseyin Ağa bu parayı istediğinde, daha bunu toplamadım diyerek vermemiştir. Ayrıca Numan Bey Maraş Eyâleti eş-kinci züema ve erbab-ı tımarının 1180 senesi (1766) vergilerinden 11.813 kuruş, sıbyan ve mütekaidlerinin 1167 (1753) senesi cebelû vergilerinden olan 5.193 kuruşun toplam 11.106 kuruşu Hüseyin Ağa istediğinde eş-kinci berriyyesine mahsuben yalnız 8.042 kuruşunu teslim eyleyüp geri kalan 8.964 kuruş içün cebelû berriyesini söz konusu tarihte zabt eylemedim, gıyabımda bana kayd ettirmişler diyerek kanunlara aykırı davranmış, bu konuda elde senet olduğu halde kabul etmemiş ve mirî malların telef olmasına neden olmuştur. Bu konuda kapıcıbaşı bir tahrirat göndermiştir. Numan Bey'den hazineye vereceği gerek söz konusu mukataanın gerekse söz konusu senelere ait iltizam bedellerinin ve gerekse mirî mallardan zimmetine geçen o andaki toplam 20.464 kuruşun tahsili talep ve i'lâm olunmuştur. Ancak o, bunları ödeme emrine kulak asmamıştır. Gerek kendisinin gerekse adamlarının te'dip olunması konusunda fermanlar gönderilmiştir. Bu konuda İstanbul'dan iş bilen ve başarılı bir mübaşir gönderilmiştir. Bu mübaşir vasıtasıyla Maraş ve Adana valisi Vezir Ali Paşa'ya gönderilen emirle Numan Bey, oğlu Abdullah ve yardımcılarını bulundukları yerde yakalayarak Adana'ya getirmesi ve hapsedmesi emredilmiştir. Ayrıca onun zimmetinde olan mirî mallar tahsil edilecekti. O bunu kabul etmediği takdirde malı ve eşyası satılarak parası kapıcı başı tarafından İstanbul'a gönderilecekti.¹⁰¹⁴

İstanbul'a Beyazıttzâde Numan Beyle ilgili pek çok şikâyet gitmiştir. Yine aynı tarihte Maraş'ın ileri gelenleri Beyazıttzâde Numan Beyle ilgili bir arzuhal sunmuşlardır. Bu arzuhale göre Numan Bey'in daima zulüm ve tahrip yolunu tuttuğu, fakir fukaranın mallarına el koyup, zeamet ve tımarları haksız yere ele geçirdiği belirtilmiştir. Numan Bey, Kars-ı Maraş Sancağının (Kadirli) Andırın Nahiyesinde oturmaktaydı. Yukarıdaki belgedeki benzer ifadelerden bahsettikten sonra onun

¹⁰¹⁴ C.DH. 4646/1.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

20 yıldan beri Maraş Beylerbeyine itaat etmediği belirtilmektedir. Halkın artık ona dayanacak gücü kalmadığı belirtilmekteydi. Maraş ahalisi aynı zamanda beylerbeyinden de memnun değildi. Çünkü Maraş dört seneden beri, Adana Eyaletine yarım yamalak bağlanmış ve beylerbeyi de orada oturmakta ve halkın sıkıntıları ile ilgilenmemekteydi. Belgeden anlaşıldığı üzere Numan Bey'in adamları halka zulüm yapmakta, onların mallarına el koymakta ve gece gündüz demeden ve hiç kimse-den çekinmeden bu baskılarını sürdürmekteydiler. Onların yüzünden ahali evlerine giremeyip memleketlerini terk etmekteydiler. Müftü ve naip dahi onların kontrolüne girdiğinden ahali şikâyet edecek kimse bulamamakta bulsalar dahi bir netice elde edememekteydiler. Numan Bey ve adamları ahalinin haberi olmadan kendi lehlerine İstanbul'a da istedikleri tahriratı göndermekteydiler. Şehrin ileri gelenleri ahalinin içinde bulunduğu bu duruma tahammülleri olmadığından onlardan habersiz bu arzuhali yazdıkları da belirtmekteydiler. Fakir ve fukaraya şefkat ve merhameti olmadığı iddia edilen Numan Bey'in mütesellimlikten azledilmesi, el koyduğu 200 kese akçenin derhal teslim edilmesi, kendisinin Kıbrıs'a sürgün edilmesi, oğlu Abdullah'ın Alaybeylikten derhal azledilerek Halep kalesine hapsedilmesi, kayın pederi Müftü Sünbülzâde Hüseyin Efendi'nin azledilerek fetva verme yetkisinin elinden alınarak Birecik kalesine sürgün edilmesine dair daha önce Maraş valisi olan merhum Said Paşa tarafından muhızrlar ile arzuhaller gönderilmişti.¹⁰¹⁵

25 Rebiyülevvel 1182 (9 Ağustos 1768) tarihli başka bir belgeden Numan Bey hakkında yine bir şikâyet olduğu anlaşılmaktadır. Maraş Beylerbeyi olan Derviş Mehmet Paşa tarafından sultan III. Mustafa'ya yazılan bu arzuhale göre: Numan Bey, Andırın sakinlerinden olarak gösterilmektedir. Onun bundan önce Kıbrıs'a sürgün edildiği, ancak emr-i âliye uymayarak sürgüne gönderilemediği belirtilmektedir. Daha önce 1763 Eylül ayında (H. Evasıt-ı Rebiyülevvel 1177) ikinci kez sürgün olmasına dair hakkında ferman geldiği ancak yine bir yolunu bulup sürgüne gitmediği belirtilmektedir. Bunun üzerine 15 Kasım 1765'te (H. Gurre¹⁰¹⁶-i Cemaziyelahir 1179) onun itaatten çıktığına dair bir ferman gelmiştir. Bu konuda Maraş valisine hitaben bir emr-i âli gönderilmiştir.

Bütün verilen emir ve gönderilen fermanlara rağmen Beyazıt-zâde Numan Bey, Maraş'taki adamları Yahyaoğlu İsmail ile Hamza-oğlu Abdullah'a ve kendi aşiretinden birçok askere sahip olmasına

¹⁰¹⁵ C.DH.4646/2.

¹⁰¹⁶ **Gurre**: Hicri takvimde ayın ilk gününe denir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

güvenerek devlete itaat etmemiştir. Numan Bey ve adamları Kıbrıs adasına sürgün edilmedikleri takdirde Maraş'ta asayişin ve düzenin sağlanamayacağı belirtilmektedir. Onun yüzünden Maraş'ta vergiler toplanamaz olmuş, birkaç seneden beri eyaletin iç kesimlerine vali varmadığından oralarda da vergi tahsil edilemez olmuş ve asayiş kalmamıştır. Bu konularda padişah'tan bir ferman istenmektedir.¹⁰¹⁷

Maraş mütesellimliğinden azledilen ve birkaç kez Kıbrıs'a sürgün edilen Beyazıtzâde Numan Bey'in yerine Maraş mütesellimliğine Zülkadirzâde Süleyman Bey tayin edilmişti. Eylül başları 1768'de (H. Evahir-i Rebiyülahir 1182) Maraş medresesi müderrisi el-Mevla el-Hac Ahmet tarafından padişaha gönderilen arzda Zülkadirzâde Süleyman Bey'in dindar, fakir ve fukaraya koruyan, kanunlara uyan bir kişi olduğu belirtilerek onun hakkında padişahın herhangi bir söz ve kelime duyarsa ona inanmaması ve araştırması istenmekteydi.¹⁰¹⁸ Bu ifadelerden Beyazıtlıların, Zülkadirzâde Süleyman Bey hakkında herhangi bir iftira ve şikâyetlerine karşı önceden padişahın uyarılarak tedbir alınmak istendiği anlaşılmaktadır.

1760'larda III. Mustafa zamanında Maraş'ta cereyan eden olaylarla devlet yeteri kadar uğraşamamıştır. Çünkü Sultan III. Mustafa, Ruslara savaş açmış ve tarihimizin en büyük mağlubiyetlerinden biri olan bu savaşta, Kırım Ruslar tarafından işgal edilmişti. Neticede Osmanlı Devleti'nin içişlerine Rusların karışmasına fırsat verilen KüçükKaynarca anlaşması imzalanmıştı. Bu yüzden devlet bir eyaletinin merkezinde olan iç karışıklıklarla uğraşma fırsatı bulamamıştır.

Maraş'ta Zülkadirli ve Beyazıtlı aileleri arasında cereyan eden olaylara şehrin ileri gelenleri de karışmışlardır. Bunların büyük bir kısmı Zülkadirli'leri destekliyorlardı. Şehrin müftüsü, müderrisleri, imamları, tımar ve zeamet sahipleri Zülkadirli yanlısı olduklarından 1768'de Maraş'ta olup bitenleri İstanbul'a şikâyet arzı göndermişlerdir. Bu şikâyet arzında Kale Dizdarı Ömer, Miralay Seyyid Hasan, Miralay Hüseyin, Miralay Mustafa, Maraş Ulu Camii Medresesi Müderrisi Süleyman, Divanlı Camii Medersesi Müderrisi Hüseyin, Şekerli Camii Medresesi Müderrisi Ahmet, Müderrisler Seyyid Mehmet, Mahmut, Şazi Bey Camii İmamı Mehmet, Maraş Müftüsü Abdullah, Şekerli Camii İmamı Mehmet, Maraş Müftüsü ve Eski Nakibü'l-Eşrâf kaymakamı Ataullah Efendi başta olmak üzere pek çok tımar sahibi toplam 33 kişinin imzası bulunmaktaydı. Bu arz sunanlar arasında Zülkadirli ailesine mensup Ömer Bey de bulunmaktaydı. Onlar Beyazıtzâde Nu-

¹⁰¹⁷ C.DH. 4646/3

¹⁰¹⁸ C.DH. 4646/4.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

man Bey'in birkaç seneden beri mütesellim olarak görev yaptığını belirttilerek, onun çeşitli mezalimlerde bulunduğunu, fitne ve fesadının haddi aştığını, fakir ve fukaranın perişan olduğunu belirtmekteydiler. Onlar Maraş ve Adana Valisi Ali Paşa'ya söz konusu durumu ileterek Maraş'ta yaşanan zulmün kaldırılmasını istemişlerdi.

Maraş'ta düzeni sağlayamayan Vali Ali Paşa'nın azledilmesi üzerine onun yerine Maraş ve Adana valisi atanan Mehmet Paşa göreve başladığında, mütesellim olarak Zülkadirzâde Süleyman Bey'i atamıştı. Bu atamayla ilgili belgede Süleyman Bey'in kanunlara uyan, memleketi ve fakir fukaraya koruyan, vilayetin imar edilmesiyle ve fukaranın rahatıyla uğraşan bir kişi olduğu belirtilmektedir. Süleyman Bey, büyük küçük demeden herkese hizmet ederken, Beyazıtzâde Numan Bey isyan ederek yönetimi ele geçirmişti. Onun etrafında yönetimi ele geçirecek bir zorba grubu bulunmaktaydı. Numan Bey, Maraş naibini kendi konağına kaldırıp adamlarını ve kendi gibi olanları toplayıp Zülkadirzâde Süleyman Bey ile amcası Osman Bey hakkında yalan ve iftiralar düzenleyip hazırlattığı ilamı naib ve muhızlılara imzalattıp İstanbul'a göndermişti. Ancak söz konusu belgede bunların doğru olmadığı, Seyyid Süleyman ve amcası Osman Bey'in ehl-i ırz sahibi, dindar ve doğru kişiler oldukları belirtilmekteydi. Onlar hakkında Beyazıtzâde Numan Bey'in kuvveti ve zorbalığı ile hazırlattığı yalan arzlara iltifat edilmemesi ifade edilmekteydi.

2.10.4. Beyazıtzâde Numan Bey Hakkında Bir Şikâyet

Beyazıtzâde Numan Bey'in kanunlara aykırı hareketi ve cizye vergilerini toplayıp mübaşire vermemesi nedeniyle onun hakkında şikâyetler olmuştu. Bunun üzerine Maraş beylerbeyi Mehmet Paşa ve onun mübaşirine 30 Ağustos 1770 tarihli bir hüküm gönderilmişti. Bu hükümden anlaşıldığı üzere; Üç kalem Maraş cizyesinin 83 ve 84 senelerine ait olan kısmı Mehmet oğlu Mehmet kefaletiyle Yusuf oğlu Mehmet'in uhdesine verilmişti. Bu cizyeler Kars-ı Zülkadiriye, Haçın ve Andırın kazalarının 1769-70 (H.1183-84) seneleri cizyeleri idi. Bunlar Beyazıtzâde Numan Bey'e iltizam¹⁰¹⁹ edilmişti. Ancak Numan Bey söz konusu bu cizye tutarlarını taksitle bu gün yarın veririm diyerek mübaşiri oyalamış ve vakit geçirmişti. Ayrıca Kars-ı Zülkadiriye, Hacin, Andırın ve Zeytun köyü 1184 (1770) yılı cizyeleri de Numan Bey'e iltizam edilmişti. Bu kazaların toplam cizyesi 12.200 kuruş iken söz konusu Numan Bey şimdiye kadar bunu da vermemişti. Numan

¹⁰¹⁹ **İltizam:** XVII. Yüzyıldan itibaren devlete ait olan gelir getiren varlıklar belli bir bedel karşılığında kişilere verilmesi usulüne denir. İltizamı alan kişi geliri devlete peşin olarak öder kendisi de bunu halktan toplardı. Bu kişilere de **mültezim** denirdi. Bkz: Sertoğlu, s.160-161.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Bey'den 1769 (H.1183) ve 1770 (H.1184) senelerine ait iltizam ettiği cizye bedellerini derhal vererek İstanbul'a gönderilmesi istenmektedir. Bu konuda Maraş Valisi Mehmet Paşa'nın sorumlu olduğu belirtilerek bu işin sorumluluğunun kendisine ait olduğu hatırlatılmaktadır. Bu cizyelerin en küçük bir kısmını dahi telef ettirmeden tahsil ettirerek mübaşire teslim edip İstanbul'a gönderilmesi emredilmektedir.¹⁰²⁰

Devlet Maraş valisi Mehmet Paşa ve Mütesellimi Bayezioğlu Numan Bey'den memnun olmalı ki, kargaşa içinde olan Kilis ve Azez sancaklarının düzeni sağlamak için idaresi 6 Haziran 1774'te onlara vermişti. Ancak yine bir şart koşulmuştu. Bu görev iki yıllık olacak ve toplanacak vergiler seneleri içinde verilecekti. Böylece Maraş Beylerbeyi Derviş Mehmet Paşa ve kethüdası olan Numan Bey'e de kapıcıbaşılık tevcih edilerek Kilis ve Azez sancakları verildi.

20 Haziran 1777'de Maraş Eyaleti karışıklıklar içindeydi. Maraş sakinlerinden olduğu belirtilen fesad ile maruf ve meşhur olan hem ayan hem de eski müftü Seyyid Ataullah Efendi ve oğlu eski nakip Mehmet ve diğer oğlu Ali olayların müsebbibi olduklarından Kıbrıs'a sürgün edilmişlerdi. Bu yıllarda Beyazıtıoğlu Numan Bey ölmüş olmalı ki artık ondan bahsedilmemektedir. Onun yerine geçen oğlu Abdullah Bey'in adı belgelerde sıkça geçmektedir. 2 Haziran 1780'de Abdullah Bey'in isyan halinde olduğu ve fesat çıkardığından bahsedilerek, kendisinin yakalanarak başının kesilmesi ve İstanbul'a yollanması için Halep ve Maraş valilerine hükümler gönderilmişti.

2.11. Derviş Mehmet Paşa ve Abdullah Paşa Zamanında Maraş Eyaleti'ndeki Bazı Olaylar

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Maraş eyaletinde asayiş ve sükûnet kalmamıştı. Bir yandan Maraş'ın büyük aileleri arasındaki nüfuz mücadelesi diğer yandan Yörük taifesinden Kılıçlı Aşiretinin ve Kadirli sancağında yaşayan Bozdoğan Türkmenlerinin ayaklanmaları, Elbistan'da eşkıyaların voyvodayı ve maiyetini öldürmeleri ve Antep'i eşkıyaların basarak halkı perişan etmeleri gibi olaylar vardı.

2.11.1. Kılıçlı Türkmenlerinin Ayaklanması 1770

Maraş, Antep ve Hısn-ı Mansur (Adıyaman) arasında yaşayan Kılıçlı Türkmenleri öteden beri ayaklanma halinde olup yolları kesmekte ve kervanları soymaktaydılar. 1770 tarihli bir belgeden anlaşıldığı üzere Kılıç artığı olarak bahsedilen bu aşiret mensupları Maraş ile Antep arasında Pazarcık Ovası'nda oturmaktaydılar. Kılıçlı Aşiretinin eşkıyalık ve baskılarından büyük sıkıntı çeken Maraş ahalisi de onları devamlı şikâyet etmekteydi. Kılıçlı aşireti hakkında İstanbul'a sunulan

¹⁰²⁰ C.ML. 642.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

bir şikâyet arzında Maraş'ın önde gelen kişilerinin imzaları vardı. Bunların belirttiğine göre Maraş ile Antep arasındaki geçitlerde yaşayan Kılıçlı Türkmenleri süvarileri vasıtasıyla gece gündüz demeden Halep-Sivas-Malatya- Antep ve Maraş tarafına gelip geçen tüccar ve ahaliyi soymakta ve öldürmekte olup bölgede asayiş kalmamıştı. Bunların üzerine asker gönderildiğinde onlar evlerine çekilip bu işi yapmadıklarını belirtmekteydiler. Bunlar devlete itaat etmemekteydiler. Hatta Kılıçlı Aşireti mensupları daha önce birkaç yüz süvari ile Elbistan ile Malatya arasında yaşayan Mihmatlı aşiretine baskın yapmışlardı. Bu baskın sırasında Mihmatlı aşiretinin malları, büyük ve küçükbaş hayvanları alınmış, fakir ve fukaralar gasp edilip soyulmuştu. Hatta söz konusu aşiretin kadınlarının üzerlerindeki elbiseler dahi soyulup, cepleri boşaltılmış ve bu kadınlar çıırılçıplak bırakılıp perişan halde kalmışlardı.

Kayseri, Sivas, Maraş, Antep, Rakka, Halep, Hısn-ı-Mansur (Adıyaman), Malatya ve Maraş gibi şehirlerde yaşayan Kılıçlı Türkmenleri zaman zaman sürgüne tabi tutulmuşlardı. Bunlardan bazıları Kıbrıs'a sürgün edilmişlerdi. Kılıçlı Türkmenleri H.1305/M.1887 tarihinde Maraş'ın Pazarcık, Narlı ve Türkoğlu ilçeleri arasındaki arazilere iskâna tabi tutulmuşlardır. Söz konusu tarihte Sahanlı, Atmalı, Tahtalı, Kılıçlı ve Çakallı aşireti mensupları Pazarcık kazası seyyar aşiretlerinden olup 25 Mart 1887'de iskân edilmelerine karar verilmişti. Bu aşiret mensuplarının yerleştirilmesi ile Maraş, Türkoğlu ve Pazarcık arasında 29 yeni köy kuruldu.¹⁰²¹

Bu arada Pazarcık kazası seyyar aşiretlerinden Sahanlı, Atmalı, Kılıçlı ve Çakallı aşiretlerinin iskân edilmeleri ve Atmalı Aşireti'nin Bozağa Oymağı'na tahsis olunan ve Behisni kazası hududu dâhilindeki arazinin Pazarcık'a ilhakına da karar verilmiştir.

Kılıçlı aşireti süvarileriyle, Çakallı aşiretini de basıp koyun, mal, eşya, davar ve neleri varsa alıp gitmişlerdi. Bunların cezalandırılması için Malatya Mutasarrıfı Rışvanzâde Ömer Paşa'nın maiyetine Maraş'taki savaşçı ve yiğit kişiler verilerek onlarla mücadele edilmesi için arzlar yazılmıştı. Bu arzı sunanlar arasında Maraş'ın ileri gelenlerinden: Beyazıt Mehmet Bey, Zülkadirzâde Osman, Zülkadirzâde es-Seyyid Ömer Bey, Maraş medresesi eski Müderrisi Hasan, Maraş Miralayı Ali, Maraş Nakibü'l-Eşrafı es-Seyyid Ahmet, Cami-i Kebir kürsüsü şeyhi es-Seyyid Abdullah, Maraş askeri kadısı es-Seyyid Abdurrahman, Maraş medresesi eski nakibi müftü es-seyyid Ataullah, Maraş Medresesi müderrisi Hüseyin, Hatuniye camii imamı Yusuf, Acemli cami-i İmamı, Hâtip Veli, Cami-i Kebir hâtibi İsmail, Cami-i

¹⁰²¹ DH:MKT.1494/13; DH.MKT.1505/17.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Kebir İmamı Mahmut, Seyyidler Camii İmamı Mekke Melikleri Seyyidlerinden Mehmet, Maraş Medresesi müderrislerinden Şeyh Ali Sünbülzâde, Seyyid Murtaza İbrahim, Salihîye Camii İmamı, Şemsi Paşa Camii İmamı Mehmet, Teymur Camii İmamı İbrahim, Şekerli Camii İmamı Mehmet, Hazinedarlı Camii İmamı, Duraklı Camii imamı Hüseyin, Ekmekçi Camii imamı Ahmet, İklim Hatun Camii hatibi Ömer, Süleyman Camii İmamı (Kale Camii) ve el-hac Hüseyin Darendelizâde Davud olmak üzere toplam 34 kişi bulunmaktaydı.

1770 tarihinde Maraş Beylerbeyi Derviş Mehmet Paşa ve Malatya Mutasarrıfı Rışvanzâde Ömer Paşa'ya bir ferman gönderilerek Kılıçlı Türkmenlerinin isyanının bastırılması emri verildi. Her iki paşanın da derhal maiyetlerine asker toplayarak her ne yolla olursa olsun bu eşkıyayı yola getirmeleri istenmektedir. Ayrıca hükümde kendi halinde olanlara dokunulmaması da emredildi.¹⁰²² Alınan önlemlere rağmen Kılıçlı Aşiretinin kontrol altına alınamadığı anlaşılmaktadır.

Maraş ve çevre ahalilerinin Kılıçlı Türkmenlerinden şikâyetlerinin devam etmesi üzerine Mayıs 1774'te (H.Rebiyülevvel 1188) bu sırada Maraş Beylerbeyi olan Abdullah Paşa'ya, eski Maraş Beylerbeyi olan Mehmet Paşa'ya, Zülkadirzâdelerden Mir-i Miran Osman Bey'e, Beyazıtzâdelerden Numan ve Karabekirzâde Mir İbrahim Bey'e hitaben bir hüküm gönderilmiştir.

Bu hükümde belirtildiğine göre Maraş Yörüklerinden olup yol kesen, yağma yapan, insanları katleden, isyan halinde olan, bunu meslek edinen Kılıçlı aşiretinin üzerine asker sevk edildiği ve bunlardan bir miktarının yakalanıp Kıbrıs'a sürülerek iskân edildiği anlaşılmaktadır. Bunlardan bir kısmının ise Maraş sancağı içlerinde toplanarak Halep ve etrafında gelip giden insanlara, köylerin halkına ve ahalilere tasallut ettikleri, mallarını yağmaladıkları, onları öldürdükleri ve çeşitli mezalim uyguladıkları belirtilmekteydi. Hatta halktan 500 kişi toplanıp Kılıçlı eşkıyasının zulümlerine tahammülleri kalmadığından onlarla mücadeleye başlamışlardı. Kılıçlı eşkıyasının zulümlerini sona erdirmek için onların yaşadığı yere yakın olan, Maraş Eyaleti'nin Malatya Sancağı Mutasarrıfı Rışvanzâde Ömer görevlendirilmişti. Beyazıtzâde Numan Bey'e, Zülkadirzâdelere, Battal Ağazâde'ye, Antep ahalisine, Elbistan Voyvodasına, Karabekirzâde Hasan Efendi'ye, Gökvelizâde Abdullatif'e ve Maraş Eyaleti askeri taifelerine hüküm yazılarak Malatya Mutasarrıfı Rışvanzâde Ömer Paşa'ya yardım etmeleri emredilmiştir. Onlardan Rışvanzâde Ömer Paşa'nın emrine maiyetlerini tayin ve adamlarını gönderip birlikte eşkıyanın üzerine varıp yakalamaları ve

¹⁰²² C.DH. 12280/1

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

cezalandırmaları istenmektedir. Böylece Kılıçlı eşkıyasının halk üzerindeki zulümleri kaldırılmış olacaktı. Bu konuda Maraş kadısı ve ahalinin mahzarlarından da mevzu bilinmektedir.

2.11.2. Kılıçlı Türkmenlerini İtaat Ettirilmesi için Malatya Mutasarrıfı Rışvanzâde Ömer Paşa'nın Görevlendirilmesi

Kılıçlı Türkmenlerini kontrol altına alarak onların eşkıyalık faaliyetlerini engellemesi için Rışvanzâde Ömer Paşa'ya Eylül 1770 (H. Evasıt-ı Cemaziyelevvel 1184) tarihinde bir hüküm gönderilmiştir. Bu hükümde; Kılıçlı taifesinin eskiden beri şekavet, yağma ve isyan yolunu tuttuğu, bunların Pazarcık ovasında yaşadıkları, süvarileriyle gece ve gündüz gelip geçen tüccar, fukara, yolcu vesairlerin mallarını yağmalayıp, sahiplerini katledip birçok zulüm uyguladıkları belirtilerek halkın ve yetkililerin bunların cezalandırmaları konusunda arz sundukları belirtilmektedir. Maraş Beylerbeyi olan Derviş Mehmet Paşa'ya yazılan bu fermanan anlaşıldığı üzere onun maiyetinde olan Beylerin Kılıçlı aşireti üzerine yürümesi istenmektedir. Eşkıyayı takip etmekle Maraş Eyaleti'nin Malatya sancağı Mutasarrıfı Rışvanzâde Ömer Paşa'nın görevlendirildiği belirtilmektedir. Bu konuda Ömer Paşa'ya yeteri kadar para ve adam tayin ederek Kılıçlı eşkıyasının üzerine varılıp acele olarak hangi şekilde olursa olsun bunların şerleri kaldırılarak, yaptıkları ve müstahak oldukları cezaların verilmesi istenmektedir. Fakat bu aşiretten olup da eşkıyalık olaylarına karışmayan ve kendi hallerinde olanlara dokunulmaması da emredilmektedir. Fermanda eşkıya ile baş edebilmek ve Ömer Paşa'nın başarılı olması için her türlü tedbirin alınması istenmektedir. Bu fermanın Maraş'a varacağı tahmini tarih olan Ekim 1770 tarihinde (H.Evahir-i Cemaziyelahir 1184) Maraş ileri gelenlerinden Zülkadirzâdelerden Seyyid Süleyman, Seyyid Osman, Beyazıtzâdelerden Numan ve Karabekirzâdelerden İbrahim beyleri Maraş kadısı huzurunda toplayarak onların da Kılıçlı eşkıyasını takibe görevlendirilen Ömer Paşa'ya gerekli yardımı yapmaları sağlanacaktır. Bu fermana Rışvanzâde Ömer Paşa'nın Maraş valisinin emrinde olduğu, o ne zaman kendisini çağırırsa zaman kaybetmeden ve tereddüt göstermeden yanına gitmesi gerektiği de belirtilmekteydi.

Mehmet Paşa'dan sonra Maraş valisi olan Abdullah Paşa 1774 tarihinde Maraş ve çevresinde bulunan ve isyan halinde olan aşiretler hakkında İstanbul'a bir tahrirat gönderdiği, ona gönderilen bir hükümden anlaşılmaktadır. Bu tahrirata göre, daha önce gönderilen hükümde söz konusu aşiretlerin çıkardıkları karışıklıkları önlemek ve onları zabt u rabt altına almak için Maraş Eyaleti'nin Malatya Sancağı Mutasarrıfı Rışvanzâde Ömer Paşa'nın görevlendirildiği belirtilmektedir. Fermanda Maraş derbentlerinde yaşayan Kılıçlı, Tecirli ve Bozdoğan aşiretleri ile diğer aşiret mensuplarının memleketi perişan edip fukaraya

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

zulüm uygulayıp onların mal ve mülklerini yağmalayıp fitne ve fesada sebep oldukları belirtilmektedir. Rişvanzâde Ömer Paşa'nın bu eşkıyaların üzerine yürüyüp onları etkisiz hale getirip isyanlarını önlemesi istenmektedir. Ömer Paşa'nın Maraş Beylerbeyi Abdullah Paşa'nın maiyetinde olduğu ve ona hizmet etmesi gerektiği de ifade edilmektedir. Onun Abdullah Paşa'dan gelebilecek herhangi bir yazılı emre uyması gerektiği her ne emrederse kapı halkı ile birlikte yapması istenmektedir. Abdullah Paşa'ya da Ömer Paşa'ya gerekli yardımı yapması tembih edilerek Maraş Eyaleti'nin bu eşkıyalardan temizlenmesi ve isyanlarının sona erdirilmesi talep edilmektedir. Söz konusu aşiretlerin isyanının bastırılması için Maraş ileri gelenlerinden Zülkadirzâdelere, Beyazıtzâde Numan Bey'e, Antep ayanından Battalzâde'ye, Elbistan voyvodası Karabekirzâde'ye, Gök Velizâde Abdullatif'e, Maraş ileri gelenleri ile Yeniçeri süvarilerine, zabitanlara ve Maraş'taki askeri yetkililere bu fermanın birer sureti gönderilerek gerekli yardımların yapılması emredilmektedir.¹⁰²³

2.11.3. Kars-ı Zülkadiriye (Kadirli) ve Andırın'da Bozdoğan Aşiretinin Ayaklanması

Bozdoğan Türkmenleri Maraş Eyaleti'nin Kars-ı Zülkadiriye sancağı ve Andırın nahiyesinde yaşamaktaydılar. Bunlar bir boybeyinin denetimi altındaydılar. 1774 tarihinde Maraş kadısının İstanbul'a gönderdiği i'lâmindan anlaşıldığı üzere Maraş Eyaleti'nin Kars-ı Zülkadiriye (Kadirli) Sancağı havalisinde yaşayan Bozdoğan Aşiretleri öteden beri kendi hallerinde olmayıp Sivas ve Kayseri havalilerinde kasabalara ve köylere inerek meskûn binalara saldırıp, yolları kesip, insanları öldürüp onların mallarını yağmalamaktaydılar. Bunların boybeyi olan Abdülkerim oğlu Süleyman Bey aşiretini düzen altına alacağı yerde onların bu şekavetlerine müsamaha göstermekteydi. Bunların yaptıkları gün be gün artınca Kerim oğlu Süleyman Bey'e emirler gönderilerek aşiret mensuplarının olaylarını engellenmesi istenmiştir Bu eşkıyalıkları yapan Bozdoğan aşireti mensuplarının kışlaklarında basılarak gerekli cezaların verilmesi için Maraş kadısı tarafından bir i'lâm gönderilmiştir.

Bozdoğan Aşireti mensuplarını yola getirip isyan ve bozgunculuklarını önlemesi gereken boybeyi Abdülkerim oğlu Süleyman bu esnada ocak salyanecilerinden Mehmet Çavuş'un üzerine hücum ederek kapısında bulunan 10.000 kuruş mal-ı mirî para ve eşyayı yağmalamıştır. Söz konusu çavuş durumu bir arzuhalde yetkililere bildirmiştir.

¹⁰²³ C.ZB. 2866/1.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş kadısının Bozdoğan Aşiretinin şekavetleri sebebiyle yazdığı i'lâm üzerine Maraş Beylerbeyi Abdullah Paşa'ya¹⁰²⁴ 1774 tarihinde bir hüküm gönderilmiştir. Kadının i'lâmında belirttiği hususlardan bahsedilen hükümde Abdullah Paşa'nın Bozdoğan aşireti üzerine giderek başta boy beyleri olan Abdulkrimoğlu Süleyman ve diğerlerini yakalayarak Mehmet Çavuş'tan aldıkları 10.000 kuruş ve yağmaladıkları diğer malları alarak söz konusu eşkiyayı yakalayıp suçlu olanlara gerekli cezaları vermesi istenmektedir. Abdullah Paşa'dan durumu İstanbul'a bildirilmesi de istenmektedir.¹⁰²⁵ Bozdoğan Aşireti, Beyazıtlı ailesi ile de akrabalık kurmuştur. Kalender Paşa'nın kardeşi Yusuf Bey, Bozdoğan aşiretinin boy beyi Abdulkrim Bey'in kızı Kara Fatma ile evlenmiş ve bu evlilikten ileride Maraş valisi olacak Süleyman Bey doğmuştur. Süleyman Bey, amcası Kalender Paşa'nın ölümünden sonra Maraş idaresinde söz sahibi olmuştur. Onun annesi Kara Fatma ise Kalender Paşa'nın kethüdalığını yapmıştır.

2.11.4. Antep'te Karışıklıklar

Maraş Eyaletine bağlı Antep kazasının içini ve dışını rezil ve süfeha zapt edip fakir fukarayı perişanlık içinde bırakmışlardı. Ahali işlerini yapamaz hale gelmişti. Antep ahalisi dert ve sıkıntıların birçok kez şikâyet etikleri halde onlara yardım eden bulunamamıştı. Ahali İstanbul'a gönderdikleri şikâyetlerinde şehirlerinden eşkiyanın temizlenmesi, düzen ve asayişin sağlanması, için bir ferman gönderilmesini talep etmişlerdir.

Antep'te düzen ve asayiş sağlayacak olan Maraş idarecileri ve yetkilileri bu sırada bu durumu yapacak durumda değildiler. Çünkü Maraş'ta Zülkadirli ve Beyazıtlı aileleri aralarında eskiden beri devam edip gelen düşmanlıklarını icra etmekteydiler. Maraş ahalisi de kendi emniyetlerini sağlamak amacıyla bu firkadan birine iltica etmek zorunda kalmıştı. Şehirde güçlü olan bu firkalar da çevrede bulunan aşiretlere dayanarak mahalli düzeni sağlamaya çalışmaktaydılar. Antep'te düzen ve asayiş bozan, fitneye sebep olanların etkisiz hale getirilmesi için vakit kaybedilmeden harekete geçilmesi lazımdı. Bu konuda gerekli karar ve önlemlerin alınması için İstanbul'daki yetkililerden destek alınmalıydı.

¹⁰²⁴ *Silahtar Abdullah Paşa*; 1783 tarihinde vefat eden Abdullah Paşa pek çok yerde valilik yaptıktan sonra Maraş'a atanmıştı. Bkz: Ahmet Vâsif Efendi, *Mehasinü'l-Âsâr-ve Hakâikü'l-Ahbâr*, (Yay. M. İlgürel), TTK Yay., İstanbul 1994, s.218.

¹⁰²⁵ C.DH. 3762/2

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Bu sırada Maraş valiliğine atanan Abdullah Paşa'ya, Antep'teki bu karışıklar sebebiyle bir buyruldu gönderilmiştir. Bu buyruluda Maraş valisine, Antep naibin eşkiya ile baş edemediği, bu yüzden de kendisinin şehrin iç ve dışında olan eşkiyayı temizleyerek halkın huzurunu sağlanması emredilmiştir.¹⁰²⁶

2.11.5. Elbistan Voyvodası ve Maiyetinin Öldürülmeleri

Elbistan kazası Voyvodası İbrahim Ağa ve 5 hizmetçisi, kasaba voyvodası Hasan, oğlu, Kara İbrahim oğlu Recep, Hasan ve yardımcıları Hacı Musa ve Hacı İbrahim adlı şahıslar tarafından 1766'da öldürülmüş ve malları yağmalanmıştır. Voyvoda İbrahim'in varislerinden kardeşi Hüseyin, kız kardeşi Hatice ve diğer iki şahıs İstanbul'a arzuhal sunup söz konusu katillerin cezalandırılmasını istemişlerdir. Bunun üzerine Maraş Beylerbeyi Derviş Mehmet Paşa ve Maraş kadısına bir ferman gönderilmiştir. Bu fermanda Elbistan Voyvodası İbrahim'in kasaba voyvodası Hasan ve adamları tarafından haksız yere öldürüldüğü, suçluların cezalandırılması ve gerekli araştırmaların yapılması için Ali Ağa'nın mübaşir tayin edildiği belirtilerek, mütesellim ve diğer yetkililer tarafından gerekli yardımların yapılarak söz konusu cinayeti işleyen şahısların yakalanıp Maraş kadısının huzuruna çıkarılıp, mahkeme edilerek hak ettikleri cezaya çarptırılması istenmektedir. Bu konuda gereğinin yapılması için ferman gönderilmiştir.

2.12. Zülkadirzâde Numan Bey (1773-74)

Daha önce bahsi geçtiği üzere Maraş Beylerbeyi Derviş Mehmet Paşa mütesellimliğe ve kapıcı başlığına Beyazıtzâde Numan Bey'i getirmişti. Ancak bir süre sonra bu görevlerden azledilen Numan Bey'in yerine adaşı olan Zülkadirilerden Numan Bey kapıcıbaşı olarak tayin edilmiştir. Derviş Mehmet Paşa, Zülkadirzâde Numan Bey'i kapıcı başı atanması için 1773 tarihinde padişaha başvurmuş ve neticede padişah 1774 tarihinde Numan Bey'e kapıcı başılık payesi vermiştir. Fermanda belirtildiği üzere Kilis ve Azez sancaklarının Maraş'a yakınlığı sebebiyle paşaya bağlandığı belirtilerek buraların vergisini toplaması içinde Zülkadirzâde Numan Bey'e kapıcı başılık verilerek bu işle görevlendirildiği belirtilmektedir. Paşaya, Kilis ve Azez sancaklarının iki yıllığına verildiği belirtilerek bu yıllara ait vergilerin toplanarak hazineye intikal ettirilmesi istenmektedir.

Söz konusu bu iki livanın mukataasının 1187 senesi Martından itibaren paşaya verildiği belirtilmektedir. Azez mukataasının senelik 35.449,5, Kilis mukataası için de, 45.707 kuruş bedeli olduğu belirtilerek bunun toplanarak hazineye verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu işle görevlendirilen Zülkadirzâde Numan Bey'in bu parayı vermediği

¹⁰²⁶ C.ZB. 2865

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

takdirde kendi malından bunun tahsil edileceği de belirtilmektedir. Ayrıca Maraş Beylerbeyi Derviş Mehmet Paşa'ya kendisinin istemesi ve kefil olması yüzünden Numan Bey'e bu görev verildiği de hatırlatılarak kethüda Karakulak Mehmet tarafından durumun arz olunduğu belirtilmektedir.¹⁰²⁷

2.13. Maraş Valisi Abdullah Paşa (1774)

1774 Ağustos ayı içinde (H. Cemaziyelahir 1188) Maraş Beylerbeyi Derviş Mehmet Paşa'nın görevden azledildiği ve yerine Abdullah Paşa'nın tayin edildiği anlaşılmaktadır. Maraş valisi Abdullah Paşa'ya, Maraş kadısına ve diğer ileri gelenlere gönderilen fermanla 5-6 seneden beri devam eden savaşlar sebebiyle (Osmanlı- Rus Savaşı) memleketin nizamının kalmadığı ve vergilerin toplanamadığı belirtilerek, bu fırsatları değerlendiren eşkıya ve diğer şahısların halka baskı ve zulüm yaptıkları belirtilmektedir. Hatta Maraş ahalisi iki fırkaya ayrılarak kendilerinin eski kanunlarını icra ederek devlete itaatten uzaklaşmışlardı. Maraş'ın ileri gelen Beyazıtlı ve Zülkadırlı aileleri aşiretleri kendi yanlarına çekerek diğerleri üzerinde baskı uygulamaya kalkışmaktaydılar. Padişahın gönderdiği fermanla, Maraş'ta karışıklıklara sebep olan Zülkadırlı ve Beyazıtlı fırkaları üzerinde devlet otoritesinin sağlanmasını istenmektedir. Abdullah Paşa'nın Maraş ayanlarını, ulemasını ve diğer ileri gelenlerini huzuruna davet ederek memleketin düzenini kimlerin bozduğunu, fitne ve fesada kimlerin sebep olduklarını, onlara sorarak gerekeni yapması istenmektedir. Hatta Maraş halkının iki fırkaya ayrılarak bir fırkanın nefsanîyet duyguları ile hareket ederek diğerinin üzerine baskı yaptığı ve karışıklığa sebep olduğu belirtilerek, bunların önünün alınıp memlekette düzen ve asayişin sağlanması istenmektedir. Düzeni bozan ve fesada sebep olanların haklarından gelinmesi tembih edilmektedir. Maraş valisinin asayiş ve düzeni sağlarken de doğruluk ve dürüstlükten ayrılmaması tembih edilmektedir.¹⁰²⁸

Maraş Eyaletinden alınması gereken imdat- hazariyenin tahsil edilmesi için vali Abdullah Paşa'ya bir hüküm gönderilmişti. Abdullah Paşa sadarete gönderdiği tahriratı ile bu vergiyi toplamaya çalıştığını bildirmişti. Hükümden anlaşıldığı üzere H.1188 senesine ait (1775) Maraş vilayetinden 25.000 kuruşluk imdad-ı seferiye'nin¹⁰²⁹ yarısı hazine-i amireye, dörtte birinin ise vezir Abdullah Paşa'ya verilmesi gerektiği belirtilmekteydi. Abdullah Paşa'nın tahriratından anlaşıldığına göre Maraş imdad-ı seferiyesinin eskiden 23.000 kuruş toplandığı ve

¹⁰²⁷ C.DH /301/No:15009.

¹⁰²⁸ C.AS. 47980/2

¹⁰²⁹ *İmdat-ı Seferiye*: Savaş zamanlarında Eyalet valilerinin ahaliden aldıkları para ya denirdi. Bu yılda iki defa alınırdı.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

gelen hükümde bunun 2.000 kuruş artışla 25.000 kuruş toplanması gerektiği belirtilmekteydi. Bu yıla ait 23.000 kuruşluk imdad-ı seferiye'nin dörtte birlik kısmı olan 4.762,5 kuruşluk birinci taksiti Maraş'ın eski valisi Derviş Mehmet Paşa'nın zimmetinde kalmıştı. Bu paranın 3.000 kuruşu Malatya sancağı ahalisinden tahsil edilecekti.

Öteden beri Keban Madenine kömür nakil etmek üzere gerek seferiye gerekse tekâlif-i örfiyeden muaf olanlardan başka iktiza eden 3.737,5 kuruş, söz konusu çentruz tarafından tahsil edilmesi ve hazineye teslim olunması için mütaahhit olmağla söz konusu seferiye'nin eskisinden fazla olarak 2000 kuruş fazla toplanması ve Derviş Mehmet Paşa'nın zimmetinde kalan kısmının da tahsil edilmesi için Maraş kadısı bir i'lâm göndermişti.

Kayıtlara müracaat edildiğinde Maraş eyaletinin 1188 yılına ait 25.000 kuruş imdad-ı seferiye'nin Muharrem ayının başında tahsil edilen 11.500 kuruşun valiye tahsis edildiği geri kalan 13.500 kuruşun ise tahsil edilmesi için divan-ı hümayûn tarafından Maraş valisine emir yazılmıştı. Ancak vali eyaletinden toplanan İmdad-ı seferiyesinin 23.000 kuruş olduğu neden 25.000 kuruş toplanacağını sormuştur. Yapılan araştırmada 1731 Haziran ayı başında (H.Evahir-i Zilkade 1143) Maraş Eyaletinden toplanan 23.000 kuruş imdat-ı seferiye'ye Maden eminine verilmek üzere 2.000 kuruş daha eklenmesi kabul edilmiş ve bunun da her sene toplanması kararlaştırılmıştı. Söz konusu 2.000 kuruş imdad-ı hazariye ve seferiye'nin acil olarak tahsil edilerek 1189 senesine ait olanın da tahsil edilerek Malatya'nın imdad-ı seferiye ve hazariyesi olan miktarın Keban emini marifetiyle bir an evvel toplanarak, kömür bahasına harcanmak üzere 1775 Mart ayı ortalarında (H.Evasıt-ı Muharremi 1189) Maden emini ve Malatya kadısına hitaben hüküm yazıldığı baş muhasebe kayıtlarından anlaşılmaktadır.

Netice olarak Maraş eski valisi Derviş Mehmet Paşa zimmetine geçen 4.162,5 kuruşun alınması ve Abdullah Paşa tarafından verilmesi taahhüt edilen 3.132,5 kuruş da şimdiye kadar verilmediğinden tahsil edilmesi istenmektedir.¹⁰³⁰

2.14. Ayandan Eski Müftü es-Seyyid Ataullah ve Olayları (1774)

Maraş valisi Abdullah Paşa zamanında şehirde işler karışmıştı. Beyazıtlı ve Zülkadirli ailelerinin sebep olduğu karışıklıklara, bir de eski Müftü, nakibü'l-eşraf kaymakamı¹⁰³¹ ve müderris es-Seyyid Ataullah Efendi'nin olayları eklenmişti. Bu yüzden Kudüs Gadiiriye Medresesi müderrisi Mehmet, Maraş kalesi dizdarı Ömer, Bektutiye

¹⁰³⁰ C.ML. 12175.

¹⁰³¹ *Nakibü'l-Eşraf Kaymakamlığı*: Eyalet ve sancaklarda seyyid ve şeriflerin haklarını korumak için kurulmuş bir teşkilattır.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Medresesi Müderrisi Mustafa, Müderris Mehmet el-Marun, Mehmet Said el-Marun, el-Hac Hüseyin Camii imamı Ahmet Reşit ve Maraş Ulu Camii Şeyhi Ahmet tarafından sadarete bir şikâyet arzı sunulmuştur.

Maraş ileri gelenlerinin şikâyetlerinde belirttikleri hususlardan dolayı yetkililer es-Seyyid Ataullah Efendi, oğulları Mehmet ve Ali haklarında sürgün kararı almıştı. Bu karar Maraş mahkemesinde herkesin gözü önünde açılıp okunmuştu. Bu karara göre söz konusu kişiler Birecik kalesine sürgün edilecekti. Ancak bu kişilerin sürgünü ile ilgili her türlü tedbir alınmışken bir yolunu bularak sürgüne gitmemişlerdi. Bu defa bu kişiler Maraş ileri gelenlerinden Zülkadirzâde Mahmut Bey ve kardeşinin oğlu Zülkadirzâde Ömer Bey’le birleşip Maraş Valisi Abdullah Paşa’nın üzerine hücum etmişlerdi. Bu yüzden Maraş harap olmuş, vergiler toplanamamış ve gönderilen emirlere uyan olmamıştır. İstanbul’dan Zülkadirzâde Mahmut Bey’in ortadan kaldırılması için hüküm gönderilmiş ve bu gelen karar gereğince bu şahıs öldürülmüştür. Es-Seyyid Ataullah Efendi, oğulları Mehmet ve Ali haklarında ise ikinci defa sürgün emri çıkarılmıştı. Söz konusu kişiler Maraş’ın harap ve emr-i âlinin geçersiz olmasına, mutasarrıfın zor durumda kalmasına, şehirde vergilerin toplanamamasına neden olmuşlardı. Bu yüzden bu şahısların Halep’in ileri gelenlerinden mübaşir **Celil Efendi nezaretinde Kıbrıs’a sürgün edilmeleri kararlaştırılmıştı. Bunların sürgün edilmediği takdirde Maraş’ta sükûnet ve huzur sağlanamayacağı ve karışıklıklar devam edip gideceği belirtilmektedir.**¹⁰³²

Ekim- Kasım 1777’de (H. Ramazan 1191) es-Seyyid Ataullah Efendi ile ilgili Maraş kadısı İsmail Efendi tarafından da İstanbul’a gönderilen i’lâmda daha önceki şikâyet arzında ifade edilen bilgilerin benzeri bulunmaktadır. Neticede haklarında sürgün kararı verilen Seyyid Ataullah ve oğullarının Birecik kalesine sürgün edilerek gemiler için kereste mübayası ile görevlendirilen kişilere teslim edilmişti. Bir süre sonra bu şahıslar affedilip ve Maraş’a dönünce eski huylarına devam ederler. Seyyid Ataullah Efendi ve oğulları, Zülkadirzâde Ömer’le ittifak yapıp Maraş valisi Abdullah Paşa’nın üzerine hücum ederek onu öldürmeye kastetmişlerdir. Haklarında yapılan şikâyetle onların Maraş’tan çıkarılmadıkça şehirde sükûnetin sağlanamayacağı belirtilmektedir.¹⁰³³ Bu arada Maraş ahalisinden bazı şahıslar da Andırın’da ikamet eden Beyazıtzâde Abdullah Bey’in yanına kaçmışlardı. İsyan halinde olduğu belirtilen Beyazıtzâde Abdullah Bey’in Haziran

¹⁰³² C.ADL. 4397/1.

¹⁰³³ C.ADL.4397/2

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1780'de idam (H.29/Ca/1194) edilerek başının İstanbul'a gönderilmesi emredilmektedir.¹⁰³⁴

1782'de Maraş valiliğine Abdullah Paşa'nın yerine Osman Paşa tayin edilmişti. Bu tarihte Maraş ileri gelenlerinin arzları üzerine, İstanbul'dan 1782 (H.1197) de beylerbeyine, müftüye ve kadıya bir hüküm gönderilmiştir. Bu hükümden anlaşıldığı üzere Ataullah Efendi ve oğullarını Maraş Valisi Osman Paşa, Kadı es-Seyyid Mehmet Haşim ve ahali şikâyet etmişlerdi. Onların ifadelerine göre ayan ve mütegalibe Seyyid Ataullah, oğulları Seyyid Ali ve Seyyid Mehmet fitne, fesat ve ayaklanma halinde bulunmaktaydılar. Hatta Seyyid Ataullah ve oğulları, Beyazıtöğlu Abdullah Bey'le ittifak edip fesatlarını artırmışlardı. Bu kişilerin taraftarı olduğu belirtilen ve Maraş'ta ikamet eden Kanadıkırkzâde Mehmet, Beyazıtzâde Abdullah ile haberleşip, Seyyid Ali tarafından Andırın'da bulunan eski müftü Ataullah Efendi'nin yanına getirilmişti. Neticede bunların hepsi isyan yolunu tutmuşlardı. Üzerlerine gönderilen askerler onları mağlup edip Kanadıkırkzâde Mehmet'i, Ataullah Efendi'nin oğulları Mehmet ve Ali'yi yakalayıp haps etmişlerdi. Beyazıtzâde Abdullah ve Ataullah Efendi ele geçirilememişti. İsyançıların Kıbrıs'a mübaşirler vasıtasıyla sürgün edilmesine karar verilmiştir. Bu hükümde Maraş Beylerbeyi Osman Paşa ve kadıya sıkı sıkıya tembih edilerek bu kişilerin Kıbrıs'a gönderilip orada hapsedilmesi istenmekteydi.

Maraş Valisi Osman Paşa'nın Kılıçlı Türkmenlerinin üzerine gittiği sırada Maraş ayanı ve mütegalibeden Seyyid Ataullah, oğulları Seyyid Ali ve Mehmet adlı kişiler bir kaç seneden beri devlete karşı isyan eden, kanunlara uymayan ve fukaraya baskı ve zulüm yapan Beyazıtzâde Abdullah Bey'i mütesellim yapmak amacıyla Maraş'a davet etmişlerdi. Hatta bunların Kılıçlı taifesiyle de haberleşip onları fitneye kışkırttıkları ahali tarafından bilinmekteydi. Ahali bu konuda padişaha arz sunmuştu. Bunun üzerine İstanbul'dan gelen hükümle bunların Kıbrıs'a sürgün edilme kararı gelmişti. Fakat Ataullah Efendi bu karar gelmeden önce kaçıp İstanbul'a giderek haklarındaki kararı hafifletmeye çalıştığı sırada oğlu Mehmet başına topladığı rezil şahıslarla Maraş mahkemesine saldırarak kapıya kurşun sıkıyordu. İstanbul'dan Maraş'a dönen Seyyid Ataullah Efendi yine kendi halinde durmayıp fitne ve fesada devam etmişti. Bu esnada 1782'de Maraş Beylerbeyliği Zülkadirzâde Seyyid Ömer Paşa'ya verildiğinde bu şahıslar korkularından gece vakti Andırın'da bulunan Beyazıtöğlu Abdullah Bey'in yanına kaçmışlardı. Maraş kadısı İstanbul'a gönderdiği ilamda Ataullah

¹⁰³⁴ C.DH.349/17410.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Efendi ve adamlarının eski kayıtları gereğince Kıbrıs'ta Magosa kalesine kalebent edilmeleri için Maraş Beylerbeyi Ömer Paşa'ya bir hükmün gönderilmesini ve mübaşir tayin edilmesini talep etmişti. Maraş ahalisi de bu konuda paşaya şikâyetle bulunmuştu. Ömer Paşa da bu konu ile ilgileneceğine dair bir mektup yazmıştı.¹⁰³⁵

2.15. Kanadıkırkzâde Mehmet Efendi'nin Kıbrıs'a Sürgün Kararı

Yukarıda bahsi geçtiği üzere Maraş ulemasından Kanadıkırkzâde Mehmet Efendi Maraş'ı terk ederek Seyyid Ataullah Efendi ve oğullarına katılmış ve Andırın'da bulunan Beyazıtzâde Abdullah Bey'in yanına gitmişti. Maraş Beylerbeyinin bunların üzerine asker sevk edip tutuklamasıyla Kanadıkırkzâde Mehmet Efendi de Kıbrıs adasına sürgün emri almıştı. Ancak onun affedilmesi için bazı kişiler devreye girerek bir arz sunmuşlardır. Bu arzda Maraş ulemasından olup, gece ve gündüz ilim talimi ve tedris yaparak vaktini geçiren, Maraş halkının kendisinden memnun olduğu Kanadıkırkzâde Mehmet Efendi'nin bazı şahıslar tarafından isyancı müfsitlerin adamı denilerek, hakkında zorla bir i'lâm çıkarılıp, İstanbul'a gönderildiği belirtilmektedir. Bu yüzden İstanbul'dan gelen emirle isyancılarla birlikte onun da Kıbrıs'a sürgün edilmesi kararı verilmişti. Bu yüzden Kanadıkırkzâde Mehmet Efendi perişan olmuş, ona merhamet edilmesi ve affedilerek serbest bırakılması için Maraş kadısı tarafından bir i'lâm, ahali tarafından bir muhızır ve Maraş Beylerbeyi Ömer Paşa tarafından da bir mektup gönderilmiştir.

2.16. Maraş Valisi Süleyman Paşa

Osman Paşa'dan sonra Maraş valiliğine Süleyman Paşa tayin edilmişti. O da 11 Haziran 1778'de (H. 15 Cemaziyelevvel 1192) Maraş valiliği görevinden azledilip Musul Valiliğine atanmıştır.

2.17. Maraş Valisi Çerkez Hasan Paşa

Süleyman Paşa'nın Maraş valiliğinden azledilmesinden sonra yerine 8 Ekim 1778'de (H.16 Ramazan 1192) daha önce Musul valisi olan Çerkez Hasan Paşa¹⁰³⁶ getirilmişti. Ancak Hasan Paşa Osmanlı-Rus hududunda olan İsmail kalesinde görevli olduğundan yerine eyaleti idare etmek için bir müteselimin görevlendirilmesi gerekmiştir. Bu iş için de Vali Süleyman Paşa'nın azl tarihinden itibaren Beyazıtzâde Abdullah Bey'in Maraş mütesellimliğine atanması sadrazamın yazısı ile padişah I. Abdülhamit'e sunulmuştur.¹⁰³⁷

¹⁰³⁵ C.DH. 12410.

¹⁰³⁶ **Çerkez Hasan Paşa:** s-Savaşlarda başarılı olmuş ve güzel hizmetlerde bulunmuş olup 1789'da vefat etmiştir. Sicil-i Osmani, C. S.633.

¹⁰³⁷ C.D. 8385/2.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Hasan Paşa'nın Maraş Beylerbeyi tayin edilmesinden sonra, eyaletin kazalarından vali için senede iki taksid halinde 11.500 kuruş imdad-ı hazariyenin toplanması için 30 Ocak 1178'de (H.Gurre-i Muharrem 1192) karar alınmıştır. Toplanacak paradan herkesin hissesine ne kadar düştüğü konusunda Maraş kadısı Ahmet Efendi bir i'lâm göndermiştir.

2.18. Alâüddevle Bey'in Kudüs'te İnşa Ettirdiği Gadiyiye Medresesi ve Ceritzâde Hasan Efendi'nin Tevliyetine Tayini

Dulkadir Beyleri arasında en fazla imar faaliyetlerinde bulunan ve vakıf kuran Alâüddevle Bey'di.¹⁰³⁸ O, beyliği süresince 1479-1515 tarihleri arasında Dulkadir topraklarında hatta beyliğin sınırlarından uzak yerlerde dahi eserler inşa edip vakıflar kurmuştur. Bu eserler günümüze kadar ulaşmıştır. Bunlardan biri de beylik sınırları dışında ve o zaman Memlukların hâkimiyeti altında olan Kudüs-ü Şerif'te inşa edilen Gâdiriye Medresesi'ydı. Alâüddevle Bey bu medrese için bir vakıf kurmuş ve gelirleri için de Maraş'ın kaza ve köylerinde yaşayan gayrimüslimlerin cizye vergilerini tahsis etmişti. Osmanlılar zamanında da bu vâkıfa dokunulmamış, vakıf varlığını korumuş, vakfın mütevellileri de vazifelerini sürdürmüşlerdir. Bu medresenin 1800'lere kadar varlığını devam ettirdiği bilinmekte olup daha sonraki durumu meçhuldür.

Gadiyiye Medresesi ile ilgili bir arşiv belgesindeki bilgiler dikkat çekicidir. Çünkü bu belgeyi kaleme alan şahıs Maraş'ın meşhur âlimi Saçaklızâde Mehmet Efendi olup 1730'larda Maraş kadısı olarak görev yapmaktaydı. Belgeden anlaşıldığı üzere Kudüs'teki Gâdiriye Medresesi vakfiyesine Maraşlı Hasan Efendi mutasarrıfken ölmüş ve yerine Kudüs'ten Abdulmuti adlı şahıs İstanbul'da giderek bu vakfın evraklarını alıp Maraş naibi Mehmet Efendi vasıtasıyla kendi üzerine tasarruf ettirmişti. Ancak söz konusu Abdulmuti Efendi ve sair şahıslar vakıf şartlarına haiz olmadıklarından önceki hak sahiplerinin tasarruf etmelerine karar verilmiştir 1730 (H.1143).¹⁰³⁹

Kudüs Kadısı es-Seyyid Ahmet Efendi tarafından yazılan 21 Ekim 1770 tarihli bir i'lâmda Kudüs'teki Alâüddevle Bey'in yaptırdığı Gâdiriye Medresesi ile ilgili ilginç bilgiler öğrenmekteyiz. Buna göre; Alaüdevle Bey Evkavından Kudüs-ü Şerif'teki Gadiyiye medresesi vazife ve müderrisliğine mutasarrıf olan Hacı Ahmet Efendi vefat etmiştir.

¹⁰³⁸ Dulkadir Beylerinin inşa ettiği pek çok eser ve kurdukları birçok vakıf vardır. Biz burada sadece Alâüddevle Bey'in Kudüs'te inşa ettirdiği Gadiyiye Medresesi üzerinde durmak istedik.

¹⁰³⁹ C.ML. 16/1052.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Hacı Ahmet Efendi'nin ölümü ile medrese tevliyeti boş kalınca, medrese Maraş'a bağlı olması sebebiyle, Maraş'ta ikamet eden, ilim ve fazlı malum, salih ve takva sahibi, 30 seneden beri ilim neşr ve talim eden ve fen ilimlerine maruf Ceritzâde Hasan Efendi¹⁰⁴⁰,nin bu göreve getirilmesi istenmiştir. Hasan Efendi'nin maaşı ve geçimi bu medresenin vakıf gelirinden sağlanmaktaydı. Onun hizmetinde bir kusur ve mucep yoktu. Müteveffa Hacı Ahmet Efendi'nin ise cahil, ahlaki bakımdan zayıf iki oğlu olup bunlar ilim tahsil etmeyip, kötü işleri yapmaktaydılar.

Ahmet Efendi'nin oğlu Mehmet, medresenin halvet mahalinde bir fahişe ile yakalanıp zindana konmuştur. Daha sonra o bir yolunu bulup firar edip İstanbul'a gitmiş, medresenin yarı tevliyetini kendi üzerine kaydettirip, Ceritzâde Hasan Efendi'nin üzerinden olan tevliyeti kaldırmış ve kendi üzerine berat ettirmiştir. Hırsızlık gibi işlere bulaşan diğer kardeşi Ahmet de İstanbul'a gidip medresenin dörtte birini ve yarım tevliyetini Hasan Efendi'nin üzerinden kaldırıp kendi üzerine berat eylemiştir. Kudüs kadısı es-Seyyid Ahmet, söz konusu medresenin tevliyetinin yeniden Maraşlı Ceritzâde Hasan Efendi'nin üzerine geçirilmesi için bir i'lâm göndermiştir. Buna göre medresenin yarım hissesi ile tevliyetinin yarısı Mehmet'in üzerinden kaldırılmalıdır. Yine medresenin dörtte bir hissesi ile tevliyetinin yarım hissesi de Ahmet'in üzerinden kaldırılmalıdır. Medrese ve tevliyetin asıl sahibi Hasan Efendi'nin üzerine geçirilmelidir.¹⁰⁴¹

1783 Ocak ayında (H. Evail-i Safer 1197) Maraş kadısı ve cizyedarlarına bir hüküm gönderilmiştir. Bu hükümde Kudüs'teki Gâdiriye Medresesi vakfına Maraş Eyaleti'nde yaşayan gayrimüslimlerden alınan cizyeden verilmesi emredilmiştir. Bu hükümden anlaşıldığı üzere bu medresenin tevliyetine Ceritzâde Hasan ve Mehmet efendiler tasarruf etmekteydi. Her yıl bunlara verilen paranın vaktinde verilmesi istenmektedir. Bu medrese için bu cizye¹⁰⁴² gelirinden 14.400 çürük akçe para verilmekteydi. Bu para Maraş Eyaletinden toplanan cizyenin bir miktarını oluşturmaktaydı.

¹⁰⁴⁰ *Ceritzâde Hasan Efendi*: Dulkadir beyliğine bağlı Cerit Türkmenlerine bağlı olan Hasan Efendi'nin aile mensupları Adana tarafından Maraş'a gelip yerleşmişlerdir. Aile mensupları Maraş'ta hala yaşamakta olup *Vezirler* diye bilinmekte ve *Alpaslan* soyadını taşımaktadırlar.

¹⁰⁴¹ C.ML. 472.

¹⁰⁴² *Cizye*: Eski devirlerde İslam Ülkelerinde yaşayan Müslüman olmayanlardan korunmaları şartıyla alınan baş vergisine denir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Medreseyle ilgili hükümde Gâdiriye medresesi tevliyetinin¹⁰⁴³ Hasan ve Mehmet Efendiler üzerlerinde olduğuna dair daha önce emri âli gönderildiği belirtilmektedir. Maraş'taki Alâüddevle evkafından imaret-i nebeviye vakfı için Pasor, Karaağaç ve Zeytun kalesi Ermenilerinden 153 neferin her birinden 55'er akçe olmak üzere 7650 akçe; Kudüs-ü Şerifte Alâüddevle Medresesi vakfı için Fenk Zeytun Kalesi köyü Ermenilerinden 135 neferin herbirinden 50'şer akçeden 6750 akçe olmak üzere toplam 14.400 cizye hâsıl olmuştu. Bu miktarın 1691 (H.1102) senesinde zikr olunan vakıflara verilmesi kararlaştırılmıştı. Söz konusu meblağın cizyedarlar tarafından Maraş Cizye malından alınması için 23 Eylül 1721'de (H.1133 Senesi Zilkadesi) emri şerif verilmişti. Ancak bundan sonraki zamanlarda bu konuda emri şerif verildiğinin bir kaydı bulunmayıp söz konusu tarihten 1183 tarihine ginceye kadar vakıf için kararlaştırılan paranın verilmesine dair emri şerifin cizyedarlardan alındığını gösteren berat-ı alışan verilmiştir. Masrafların kaydı için de yazılar verildiğine dair cizye muhasebesinde sene-i derkenar olduğu tespit edilmiştir. Bu durum defterdar İbrahim Sarım'ın telhisinden anlaşılmakta olup bunun içinde ferman-ı alışân sadır olmuştur. Bu konuda söz konusu uygulamanın devam ettirilmesi Maraş kadısı Mehmet Haşim b.Abdulahed Efendi'den istenmektedir.¹⁰⁴⁴ Bu belgeden Maraş'taki Alâüddevle Bey'in inşa ettirdiği İmaret-i Nebeviye ve Kudüs'teki Gâdiriye medresesinin vakıf gelirlerinin ne kadar olduğu ve nereden sağlandığı hakkında bilgi sahibi olmayız.

1783 yılında (H.Safer 1197) Kudüs-i Şerif'te Alâüddevle Bey'in imaret evkafının senelik belirlenen masrafı 14.400 çürük akçe olup söz konusu bu para 1197 senesinde Maraş Eyaleti gayrimüslimlerinden toplanıp cizye malından mahsup edilmiştir. Bu paranın cizye muhasebesine kaydedilip kaime verilmesi için Maraş kadısı es-Seyyid Haşim b. Abdullah tarafından Dersaadet'e bir i'lâm gönderilmiştir.¹⁰⁴⁵

Alınan karar gereğince bu 14.400 çürük akçe Gâdiriye Medresesi tevliyetine mutasarrıf olan Hasan ve Mehmet Efendilere cizyedar merkum tarafından teslim edilmiştir. Bu kişilerde bu parayı aldıklarını Ocak 1783'te (H. Safer 1197) kabul etmişlerdir. Bu parayı veren cizyedarlar ise **Yusuf Celil Abdullah, Mehmet Hakî ve es-Seyyid Ali**

¹⁰⁴³ *Tevliyet (mütevelli)*:devletin nezareti altında olmak şartıyla kurulan bir vakfı kurucusunun neslinden gelen ve mütevelli denilen hususi şahıslar tarafından idare edilmesine denir. Bkz: Sertoğlu, s.105.

¹⁰⁴⁴ C.ML. 1620/2.

¹⁰⁴⁵ C.ML. 1620/1.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Efendilerdir. Söz konusu bu 3 kişiye de 15 Ocak 1783'te yaptıkları vazife için 90 kuruş verilmiştir.

2.19. Maraş Kalesi ve Camii

Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlılara katılan Maraş'ın kalesine onun oğlu Kanuni Sultan Süleyman tarafından bir camii inşa edilmişti. XVII. Yüzyılda Maraş'ı ziyaret eden Evliya Çelebi Maraş Kalesi ve içindeki Sultan Süleyman Camii'nden bahsetmektedir. Evliya Çelebi Maraş Kalesi'nin Sultan Süleyman tarafından tamir ettirildiğini yazarak kalede biri Sultan Süleyman adına diğeri de daha sonraki döneme ait iki kitabeyi okuyarak seyahatnamesine kaydetmiştir.

Evliya Çelebi'nin Maraş Kalesi ve içinde bulunan camii hakkındaki verdiği bilgilere bakacak olursak: XVII. yüzyılda kalede 100 hane ve bir de Sultan Süleyman adına yapılmış camii vardı. Bu camiın XIX. Yüzyıla kadar varlığı bilinmektedir. Hatta 1714 tarihinde (29/Z /1126) Maraş Kalesindeki Sultan Süleyman Camii ve hademelerinden bahsedilmektedir. Bu kalede görev yapan muhafızların, imam ve hademelerinin giderlerini karşılamak için Antep mukataasından gelir ayrılmıştı. Bu gelirlerin gönderilmesi konusunda Antep naibi Ahmet Efendi tarafından bir bir hüccet yazılmıştır.¹⁰⁴⁶ Maraş Kalesinde bir dizdar olup yanında askerler vardı. Burada daha sonraki dönemlerde 50 muhafızın olduğu kayıtlıdır. 1798'de Maraş'ta şiddetli bir deprem olmuştur. Bu depremle kale içinde bulunan evler yerle bir olup birçok kişi ölmüş ve camii de yıkılmış olmalıdır.¹⁰⁴⁷ Kale kapısında üzerinde ön ve arka yüzde iki kitabe bulunmaktadır. Ön yüzde *“el-hamdü ve ley-letü's-salâat alâ Muhammedin hayrî'l-ibâd ve alâ leyâli'l-emcad ve ba'd emera kale e'azze'l-kadriyyet'i-l-mamurriyeti sultanü'l-berreyn ve hakanü'l-bahreyn Sultan Süleyman ibn Selim Han, sene 935 (M.1528).”*

Kale kapısının iç yüzündeki kapılar arasında ise dizdar loncasında bir tahta üzerinde yazılı kitabede ise *“Anı için dedi Hatîf tarihini, devam ü izz ü rif'at kıl İlâhi, saklıya Hak eyleye cümle elemelerden berî, sene 1054 (1644)”* yazısı bulunmaktadır.

Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre Maraş kalesinin kuzey tarafında da devamlı kapalı olan bir kapı bulunmaktaydı. Yine onun verdiği bilgilere göre kale kapısının sağ ve sol taraflarında iki aslan ve iki kaplan heykeli vardı. Bu heykellerden ancak biri günümüze ulaşmıştır. Maraş Aslanı olarak bilinmekte olan heykel İstanbul Eski Eserler Müzesi'nde sergilenmektedir.

¹⁰⁴⁶ İE.EV. 71/7655.

¹⁰⁴⁷ Kahramanmaraş idarecilerinden Kanuni Sultan Süleyman'ın hatırasını yaşatmak amacıyla bu Camiın yeniden inşa etmeleri beklenir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1765 tarihli yazılan bir arzda Maraş kalesindeki caminin yevmi 13 akçe ulufe ile imam ve hatiplik görevini yapan İbrahim'in çocuksuz olarak ölmesi sebebiyle boş kalan bu görevlere erbab-ı istihkâmdan dindar, doğru yolda, takva sahibi olarak bilinen ve seçkin bir şahıs olan Şeyh Bekir Halife'nin atanması istenmektedir. İbrahim de onun bu vasıflara haiz olduğunu ölmeden önce belirterek yerine atanması için berat-ı şerif-i alîşân verilmesini Maraş Kadısından talep etmişti. İbrahim'in ölümü üzerine Maraş kadısı Ekim 1765 tarihinde (H. Evasıt-ı Cemaziyelevvel 1179) Kale Camiinin imam ve hatipliğine Şeyh Bekir Halife'nin atanması için bir arz sunmuştu. Bu tarihte Maraş Kalesi'ndeki camiin boş olan hatipliğinin Şeyh Bekir Halife'ye verilmesi için kale dizdarı da bir arz yazmıştır. Bunun üzerine söz konusu şahıs padişah fermanı ile kale camiine hatip olarak atanmıştır. Bu belgeden anlaşıldığı üzere kaleyi dizdar idare etmekte olup, camiye hatip tayin edilmesi için arz dahi yazmaya yetkilidir. Oysaki Maraş'taki diğer camii ve medreselere tayin edilecek imam ve müderrisler için kadı veya müftü arz yazmaktaydı.¹⁰⁴⁸

26 Temmuz 1766 (H. 18 Safer 1180) tarihli başka bir hükümden anlaşıldığı üzere Maraş kalesi muhafazası cemaatinden mutasarrıf bölüğünden günlük bir akçe yevmiye ile naccar olan Halil'in ölmesiyle söz konusu vazife boş kalmıştır. Maraş Kalesi dizdarı bu vazifeye aynı yevmiye ile es-Seyyid Ahmet'in atanması için padişaha bir arz sunmuştur. Bunun üzerine gönderilen hükümle 7 Temmuz 1766 (H.29 Muharrem 1180) tarihi itibarıyla Ahmet'in kale naccarlığına atanması kararlaştırılmıştır. Söz konusu Ahmet Efendi'nin naccarlık vazifesini eda ettikten sonra müstahak olduğu yevmi bir akçe ulufesinin verilmesi kale dizdarına emredilmiştir.

2.20. Maraş'tan Saraya Avcı Kuşlar Gönderilmesi

Osmanlı padişahlarının süreklilikli avlarına çıktıkları bilinmektedir. Bu süreklilikli avcılığı İslam öncesinden beri devam edip gelen bir gelenektir. Başta padişah ve diğer görevlileri olmak üzere ava çıkarlardı. Bir savaş düzen ve tertibinde yapılan bu süreklilikli avlarında doğada bulunan aslan, ayı, kurt, sansar ve tilki gibi yırtıcı hayvanların yanında tavşan, geyik ve yaban keçisi gibi eti yenen hayvanlar da avlanırdı. Ayrıca her türlü eti yenen kuş da avlanırdı. Bu kuşların avlanması ve tuzakların kurulması, vurulan hayvanın yakalanıp getirilmesi veya bizzat yakalanması için kartal,doğan, çakır, atmaca, şahin gibi yırtıcı

¹⁰⁴⁸ C.E. 32066

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ve avcı kuşlar eğitilir ve sürek avında onlardan faydalanırdı. Bu işlerle görevli olan kişiye de Doğancı başı¹⁰⁴⁹ denirdi.

Maraş arazisi dağlık olduğu için pek çok doğan, çakır,¹⁰⁵⁰ kartal, atmaca, şahin vesair avcı kuşlar yaşamaktaydı. Bu durum bilindiği için Maraş eyaletinden bu kuşlar toplanıp İstanbul'a gönderilmekteydi. Bu iş için de Maraş'ta bir kişi Doğancıbaşı olarak görevlendirilmişti. İstanbul'da da Hassa Çakırcıbaşı¹⁰⁵¹ bulunmaktaydı. Doğancıbaşı ona bağlıydı. Bu kuşların toplandığı yer Karaca Araplı ve vesair yerlerdi. Burada oturan şahıslardan seçilen ve kendilerine tezkire verilen çakır yuvacısı¹⁰⁵² ve atmaca görücüsü olarak görevlendirilen şahıs yaptığı iş karşılığında bu mahalde oturan Müslümanların her birinden 150'şer, zimmilerden ise 300'er akçe toplamaktaydı. Bu para ile kendi geçimini sağlayan çakır yuvacısı ve atmaca görücüsü kişiler besledikleri veya yakaladıkları çakır ve atmacayı saraya göndermekteydiler.

Maraş'ta Zülkadir ve Beyazıtlı aileleri arasındaki nüfuz mücadelesi bu alanda da ortaya çıkmıştır. 1782'de Maraş Beylerbeyi olan Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın en büyük rakibi Beyazıtzâde Abdullah Bey'di. Ömer Paşa'nın Beylerbeyi olduğu Maraş Eyaletindeki işlere Abdullah Bey karışmaktaydı. Bu yüzden Maraş'tan toplanacak çakır ve atmaca kuşlarının saraya gönderilmesinde mesele çıkmaktadır.

1785-1786'da (1200) Baş hakani emini Mehmet Efendi saraya bir arz sunmuştur. Bu arzdan anlaşıldığı üzere Maraş doğancıbaşı da bir arz sunmuştur. Bu arzdan Maraş doğancıbaşı defterine tabi olan mahallerde oturan halktan çakır yuvacı ve atmaca görücülerinin saraya çakır ve atmaca getirmediikleri anlaşılmaktadır. Bu mahallerde oturup da elinde bu işi yapmaya mühürlü teksire olmayan Müslümanlar 150'şer akçe, zimmiler de 300 akçe vereceklerdir. Bu

¹⁰⁴⁹ **Doğancıbaşı:** Enderun doğancılarının ve Doğancı koğuşunun amirine denir. Padişahın doğan adlı av kuşlarına bakmak ve avda beraber bulunmak vazifesiyle mükellef kişidir. Bkz: Sertoğlu, s.89.

¹⁰⁵⁰ **Çakır kuşu:** kıvrık, kısa gagalı, ince uzun keskin pençeli, bir atmaca kuşudur. Doğan türünde bir kuştur.

¹⁰⁵¹ **Çakırcıbaşı:** Padişahın yakınında olan ve onunla birlikte ava giden kişidir. Bunlar çakır denilen av kuşlarını taşırlar, kullanırlar ve terbiye ederler. Bkz. Sertoğlu, s.69.

¹⁰⁵² **Yuvacı:** Saray avcıları için lazım olan şahin, atmaca ve doğanları yetiştirmek için bunları yavru halinde iken bunları yuvalarından çıkarak kişiye denir. Bunlar yaptıkları hizmetlerine karşılık eşkinici ocağı şeklinde tımara sahip bulunurlardı. Bkz: Sertoğlu, s.371.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

para toplanıp çakır yuvacı ve atmaca görücülere verilecektir. Onlar da çakır ve atmaca toplayıp saraya göndereceklerdir. Ancak kanun-ı kadim üzere toplanan bu vergiler 1782-83-84 ve 85 (H. 1197-1198-1199-1200) senelerinde toplanmasına rağmen Maraş ayanlarından Beyazıtîzâde Abdullah Bey tarafından cebren ve kahren tahsil edilip çakır yuvacı ve atmaca görücülere verilmemiştir. Beyazıtîzâde Abdullah Bey'den bu paranın tahsil edilmesi için Defter-i Hakaniye-i Amirede¹⁰⁵³ kayıtlı, malum-u devletlerinin buyurdıkları Maraş mutasarrıfı Ömer Paşa'ya yazılmış bir kıta hüküm bulunmaktadır.¹⁰⁵⁴ Bu arzla, bu işin yapılması için Defterdar¹⁰⁵⁵ Efendi'ye ve Ömer Paşa'ya havale edilmiştir. Gönderilen yazıda Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın bu işle görevlendirildiği ve söz konusu parayı Beyazıtîzâde Abdullah Bey'den tahsil etmesi istenmektedir.

1785 tarihinde Padişaha, Hassa Çakırcı başı Mehmet Emin Ağa bir arz sunmuştur. Bu arzdan anlaşıldığına göre Maraş'ta bir Doğancı başı bulunmaktadır. Maraş'ın Karaca Araplu vesair yerlerinde oturan, defter-i hakanide kayıtlı ve kendilerine berat-ı şerif verilmiş Hassa çakır yuvacıları, atmaca görücüleri ve evlatları 1782 (H.1197) senesinden beri saraya atmaca ve çakır getirmemişlerdir. Kendilerine mühürlü ve mamul bu işi yapmaya tezkiresi olmayan Müslümanlardan 150'şer akçe ve zimmîlerden 300'er akçe kuş mirîsi bahası ve vesair vergiler çakırcı başılar tarafından tahsil olunmaktadır. Ancak Aralık 1782 (H. 1197) senesinden Aralık 1785 (H.1200) senesine gelinceye kadar dört yıllık vergiler Maraş ayanından Beyazıtîzâde Abdullah Bey tarafından cebren ve kahren tahsil edilmiştir. O bunu kasıtlı ve bilerek yapmıştır. Bu paranın Abdullah Bey'den tahsil edilmesi için doğancı başı, Maraş mutasarrıfı Zülkadirzâde Ömer Paşa'ya hitaben bir hüküm gönderilmesini arz etmiştir. Bu konuda Ömer Paşa'ya da bir hüküm gönderilmiştir.

1784-85 (H.1198 ve 1200) senelerine ait olmak üzere yuvacı ve çakır görücüler saraya çakır ve atmaca götürmemeleriyle ortaya çıkan mürde baha ve vesair vergilerin kanun ve kadim oluna geldiği

¹⁰⁵³ *Defter-i Hakaniye-i Âmire*: Osmanlı devletinde bütün arazi kayıtlarının bulunduğu tımar, has, zeamet, mülk, vakıf gibi arazi çeşitlerini tayin ve tescil eden ana defterlerin bulunduğu yerin adıdır. 1871'den sonra Defter-i Hakani Nezareti adını almıştır. Bkz: Sertoğlu, s.81.

¹⁰⁵⁴ C.S. 6019/1

¹⁰⁵⁵ *Defterdar*: Osmanlı devletinde mali işlerin en büyük amirine verilen addır. Önceleri Anadolu ve Rumeli defterdarlığı olarak ikiye ayrılırdı. Daha sonra sayıları artmıştır. Bkz: Sertoğlu, s.81.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

üzere toplanması ve tahsil edilmesi için Hassa Doğancı başılığından Osman tayin edilmiş ve kendisine emr-i şerif verilmişti. Söz konusu son iki seneye ait olmak üzere saraya çakır ve atmaca getirmeyip yanlarında mühürlü tezkire olmayan Müslümanlardan 150'şer ve gayrimüslimlerden 300 akçe mirî mürde baha, resm-i küvara, resm-i arusane, cürm-ü cinayet, bad-ı heva, Beytü'l- mal vesair külli ve cüzi hukukan ve rusumatan kanun ve kadim evvelden beri devam eden vergilerin doğancı başı Osman marifetiyle toplanıp ve tahsil edilip hassa çakır ve atmacalarının tam parasının bu işle görevlendirilenlere verilmesi için 1786 Mart ortalarında (1200 Rebiyiülevvel Evası) emri şerif verilmişti.¹⁰⁵⁶

2.21. Efsus'ta (Afşin) Cinayet

Maraş Beylerbeyi olan Zülkadirzâde Ömer Paşa, Elbistan Kazası Efsus köyünde ortaya çıkan bir eşkıyalık olayı ile ilgili sadarete bir arz sunmuştur. Ömer Paşa'nın gönderdiği yazı incelenerek özet halinde 5 Ağustos 1784 (H.18 Ramazan 1198) tarihinde bir yazı yazılarak bu konuda padişah'tan bir hüküm vermesi arz edilmiştir.

Bu belgeden anlaşıldığı üzere Efsus köyünden Hacı İsmail oğlu Mehmet adlı şaki birkaç seneden beri isyan, gasp, çeşitli fesat ve fitne halinde olup Reyhanlı aşireti kethüdalarından Mürseloğlu Osman adlı eşkıyaya da yakınlığı sebebiyle 300 den fazla eşkıyayı başına toplamıştı. Bu eşkıya grubu Elbistan kazasının etrafında gelip geçenler ve kaza ahalisinin üzerlerine hücum etmişler ve onlardan 20 kişiyi katletmişlerdir. Hatta bunlar 50 bin kuruşluk mal, eşya ve hayvanı ele geçirmişlerdir. Daha önce bu eşkıyaları yok etmek için Zülkadirzâde Ömer Paşa'ya iki defa yazı gönderilmişti. Yine Elbistan kasabasında oturan Gürüni oğlu Mustafa, Saltoğlu Ahmet, Mimsabek oğlu Kör Hasan, Cemal, Köse İsmail ve kardeşi Hasan, Uzun İlyas, Kör Çavuş ve kır kethüdalarından Mahmut, Habib, Deli Hüseyin ve Eşek Ömer adlarında eşkıyalar, Hacı İsmail oğlu Mehmet ile ittifak edip Elbistan'da bulunan tımar ve zaviye vakıflarını fuzuli olarak zabt eylemişlerdir.

Bu sırada Çıldır valisinin adamları Elbistan'a gelip tımar ve zeamet sahiplerini sefere götürmeye memur olduklarında, tımar sahiplerinden firar edenlere müdahale etmek istediklerinde eşkıya Hacı İsmail oğlu Mehmet ve adamları buna engel olmuşlardır. Memurlar bu işe engel olanların üzerine vardıklarında Hacı İsmail oğlu Mehmet, Kılıçlı ve Tecirli eşkıyasından olup Görne Görecik denilen yerde bulunan

¹⁰⁵⁶ C.S.6019/2.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Rişvanların yanına sığınan süvarileri de başına toplamıştı. Bunlar Elbistan naibi Seyyid Ahmet Hayati Efendi'yi¹⁰⁵⁷ azarlamışlar ve mahkeme kapısına girerek fetva işleri ve şer'i davalarının iptal edilmesine neden olmuşlardır. Bunların zulümleri haddi aşmıştı. Elbistan'da düzen ve asayişin sağlanması ve eşkıyanın cezalandırılması için Zülkadirzâde Ömer Paşa'ya hitaben emirler gönderilmişti. Ayrıca Maraş ve Elbistan kadılarının ile ahalileri de eşkıyalar hakkında gerekli cezaların verilmesini talep etmişlerdir.¹⁰⁵⁸

¹⁰⁵⁷ Elbistan'ın tanınmış âlimlerinden biri olup Yemli hazâdeler ailesine mensuptur.

¹⁰⁵⁸ C.D 16840.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ZÜLKADİRZÂDE ÖMER PAŞA’NIN BEYLERBEYLİĞİ
DÖNEMİNDE (1782-1795) MARAŞ

3.1. Ömer Paşa’nın İlk Faaliyetleri

Maraş’ın Osmanlı idaresine girmesinden sonra Beyazıtlı ve Zülkadir ailesine mensup kişiler mahalli idarede görev almışlardır. Bunlar tımarlı sipahi, ayan, alaybeyi (miralay), çavuşbaşılık, kapıcı başılık, mütesellimlik ve mutasarrıflık gibi görevler yapmışlardır. XVIII. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise söz konusu bu ailelere mensup kişiler Maraş Beylerbeyliği makamına kadar çıkmışlardır. Osmanlı İdari yönetiminde taşra teşkilatının en üst makamı olan Beylerbeyi eyalet valisine denilmekteydi. Maraş Eyaleti Anadolu eyaletleri içinde büyük bir valilik olup Malatya, Gerger, Besni, Kars-ı Zülkadiriye (Kadirli), Ayıntap, Kilis, Azez gibi sancakları vardı. Bu eyaletin Maraş Sancağına ise Elbistan, Hısn-ı-Mansur (Adıyaman), Runkale ve Zamanlı gibi kaza merkezleri bağlıydı. Maraş Eyalet merkezinin merkez sancağı Maraş olup aynı zamanda burası paşa sancağı adıyla anılıp bir mutasarrıf tarafından idare edilirdi. Ancak paşa sancaklarında bu görevi genellikle beylerbeyi yapardı. Diğer sancaklarda da mutasarrıflar bulunurdu.

Beylerbeyilik rütbesine bir kişinin atanabilmesi için kendisinin vezir rütbesinde olması gerekmektedir. Maraş Beylerbeyliğine, mahalli hanedandan atanan ilk kişi Zülkadirzâde Ömer Paşa’dır.¹⁰⁵⁹ Daha önce mutasarrıflık görevinde bulunan Ömer Paşa 1782’de mirî miran (Beylerbeyi) rütbesi ile kendisine Rumeli Beylerbeyi Payesi verilerek Maraş Eyaleti Valisi olmuştu.

¹⁰⁵⁹ Mehmet Süreyya, Sicil-i Osmanî’de Zülkadirzâde Ömer hakkında bilgi vermiştir. C.IV, s.1324.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

3.2. Zülkadirzâde Ömer ve Amcası Mahmut Bey'in¹⁰⁶⁰ Maraş Valisi Abdullah Paşa¹⁰⁶¹'ya Karşı Ayaklanmaları

Maraş Beylerbeyi olan Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın mahalli idare de ilk defa ne zaman görev aldığı bilinmemektedir. Osmanlı arşiv belgelerinde Ömer Paşa'nın adı 1768 tarihli Maraş mütesellimi Zülkadirzâde Süleyman Bey'le ilgili bir arzuhalde geçmektedir.¹⁰⁶² Yine 1770 tarihli Kılıçlı eşkıyası hakkında sunulan bir belgede Ömer Paşa'nın adı bulunmaktadır.¹⁰⁶³ 1774 tarihli bir belgede de Zülkadirzâde Ömer Bey'in amcası Mahmut Beyle birlikte Maraş valisi vezir Abdullah Paşa'yı öldürmek amacıyla onun üzerine saldırdığı yazılıdır.¹⁰⁶⁴

Ömer Paşa'nın Zülkadir ailesinden hangi beyin oğlu olduğu da kesin olarak belli olmamakla beraber bir arşiv belgesinde onun Zülkadirzâde Mahmut Bey'in kardeşinin oğlu olduğu yazılıdır. Yine Zülkadir ailesine mensup Numan Bey, bir süre Maraş Beylerbeyi Mehmet Deriş Paşa'nın kapıcı başlığını ve mütesellimliğini yapmıştır. Hakkında daha fazla bilgi bulunmayan Numan Bey'in Ömer Paşa'nın babası olma ihtimali yüksektir. Ömer Paşa'nın Numan adlı bir oğlu bulunmaktadır. Acaba Ömer Paşa bu oğluna babasının adını vermiş olabilir mi?

Zülkadirzâde Mahmut Bey ve Zülkadirzâde Ömer, Maraş ileri gelenlerinden eski müftü Seyyid Ataullah Efendi ile de ittifak yaparak Maraş Beylerbeyi Vezir Abdullah Paşa'ya karşı isyan edip adamları ile birlikte onun üzerine hücum etmişlerdi. Bu sebepten Mahmut Bey öldürülmüştür. Seyyid Ataullah Efendi ve oğulları da sürgün edilmişlerdi. İlk başlarda Seyyid Ataullah Efendi ile birlikte hareket eden ve Beyazıtlı ailesine karşı birlikte mücadele eden Ömer Paşa'nın daha sonra onunla arası açılmıştır. Seyyid Ataullah Efendi Maraş'ı terk ederek Andırın'da ikamet eden Beyazıtlı Numan Bey'in yanına gitmiştir.

¹⁰⁶⁰ Halil Paşa: (Riştanzâde). Türkmen asıllı olup 1697-98'de Malatya Mutasarrıfı, 1708'de Maraş Mutasarrıfı oldu. 1711'de vefat eden Halil paşa'nın oğlu Ömer Paşa, torunu Süleyman paşa ve onun oğlu Ömer Paşa Maraş valiliklerinde bulunmuştur. Bkz: Sicill-i Osmanî, C. II, s.586; 751-52) tarihlerinde Kilis Malilane uhdesine tevcih buyurulan Riştanzâde Süleyman Paşa'ya vekâleten Zülkadirzâde Mahmut Bey, Kilis voyvodahına gönderildiyse de üç ay sonra ayrılarak Maraş'a dönmüştür. Bk. Arifi Paşa, s.65.

¹⁰⁶¹ **Abdullah Paşa:** 1722-1785 yılları arasında yaşamıştır. Boşnak asıllı olup Sivas ve Diyarbakır valilikleri yanında 1775'te Maraş valiliğinde de bulunmuştur. Döneminde eşkıyalarla mücadele etmiş ve başarılı olmuştur. Mehmet Süreyya, C.I, s.78.

¹⁰⁶² C.DH. 4646/6

¹⁰⁶³ C.DH. 12280/2

¹⁰⁶⁴ C.ADL.4397/1

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

3.3. Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın Maraş Beylerbeyliğine Atanması 1782

1768'den itibaren Maraş siyasetinde görülmeye başlayan Zülkadirzâde Ömer, Maraş Beylerbeyi Derviş Mehmet Paşa zamanında akrabası Zülkadirzâde Süleyman Bey ve babası olduğunu düşündüğümüz Numan Bey'in mütesellimliklerinde önemli roller oynamıştır. Maraş idaresinde ortaya çıkan karışıkların önlenmesinde ve bu konuda yetkililere gerekli tedbirlerin alınması için sunulan arzuhallerde onun ismi geçmektedir. 1774'ten itibaren Maraş Beylerbeyi olan Abdullah Paşa, Maraş idaresinde Zülkadir ailesi yerine Beyazıtlı ailesini yanına almıştır. Bunun üzerine Ömer Bey, amcası Mahmut Bey ve Maraş ayanı Seyyid Ataullah Efendi ile ittifak yaparak Abdullah Paşa'yı öldürmek amacıyla onun üzerine yürümüştür. Ancak başarısız olmuş ve çatışmalar sırasında amcası öldürülmüş, müttefiki Ataullah Efendi sürgün yemişi ve kendisinin hakkında da ferman gelmiştir. Bu fermanın mahiyeti belli değilse de onun sürgünü veya idamı ile ilgili olmalıdır.

Zülkadirzâde Ömer, gençliğinden itibaren kendisini Maraş'ta Zülkadirli ve Beyazıtlı aileleri arasında cereyan eden olayların arasında bulmuştur. Bu olaylarda şehirde pek çok kişi yaralanmakta, öldürülmekte ve malları yağmalanmaktaydı. Bu durumdan şehir ahalişi büyük sıkıntı yaşamaktaydı. Olayların müsebbipleri hakkında alınan sürgün ya da idam kararları uygulanamamaktaydı. Öyle ki haklarında üç dört kez sürgün kararı verilen kişiler bir yolunu bulup kendilerini affettirmekte ve sonra da sürgününe sebep olan aynı suçları tekrar işlemeye devam etmekteydi.

XVIII. Yüzyılın sonlarında Osmanlı idari sisteminde tam bir kargaşa yaşanmaktaydı. Yöneticilerin sık sık azledilmeleri yanında vilayetlerin statüleri de değişiklik göstermekteydi. Beylerbeyilik şeklinde idare edilen eyaletlerin başında vezir rütbesinde bir paşa bulunurdu. Bu paşa eyaletin merkez sancağında otururdu. Bu sancağa paşa sancağı adı verilirdi. Eyaletlere bağlı sancaklarda mutasarrıflıklar vardı. Bu mutasarrıflıklara da paşalar tayin edilirdi. Genellikle bir mutasarrıfa birden fazla sancağın idaresinin verildiği de görülürdü. Bu yüzden paşa sancağa gelmez yerine vekil olarak bir mütesellim gönderirdi. Sancaklar kazalara ayrıldı. Bu kazalar veya sancaklar bazı idarecilere mukataa şeklinde verilirdi. Bu sebeplerden dolayı eyaletlerde yetki kargaşası yaşanırdı. Bu yüzden bazen beylerbeyleri veya sancak Beyleri birbirleri ile mücadele etmek zorunda kalırdı.

Maraş'a atanan beylerbeyleri şehirde cereyan eden bu olayları bir türlü önleyememekteydi. Bunu sebepleri ya beylerbeyinin atandığı görev yeri olan Maraş'a gelmeyerek kendi yerine bir vekil (mütesellim)

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

göndermesi ya da şehre geldiğinde kendisinin de bu ailelerin etkisi altına girmesiydi. Beylerbeyinin vekili olarak görevlendirilen kişiler genellikle mahalli ailelerden seçilirdi. Maraş Beylerbeylerinin vekilleri de ya Beyazıtlı ya da Zülkadir ailesinden seçilmekteydi. Mütessellim bu ailelerden hangisine mensupsa idarede kendi akrabaları ve taraftarlarına yer vermektedir. Kendi yandaşlarının suçlarını görmezlikten gelmekteydi. Rakibi olduğu diğer aileye karşı kin ve düşmanlıkla hareket etmekteydi. Bu sebeplerden dolayı Maraş'ta asayiş ve düzen sağlanamamaktaydı. Bu durum XVIII. İkinci yarsında Osmanlı Devleti'nin taşra teşkilatlarının içinde bulunduğu duruma bir örnekti. Genellikle bütün eyaletlerdeki durum Maraş'takinden farksızdı. Eşkıyalık olayları başını alıp gitmiş, ortaya çıkan ayanlar devlet otoritesini dinlemez olmuşlar. Devlet devam eden Rusya ve Avusturya savaşları sebebiyle önemli yenilgiler ve toprak kayıplarına uğramıştı. Eyaletlerdeki karışıklıklar sebebiyle asker ve vergiler toplanamamış, yenilgiler sebebiyle ödenen savaş tazminatları da hazineyi boşaltmıştı. Bu yüzden eyaletlerde ortaya çıkan isyanlar ve kargaşa ortamı ortadan kaldırılamamaktaydı.

Zülkadirzâde Ömer Paşa, Maraş mütessellimi ve mutasarrıfı gibi görevler yaptıktan sonra 5 Aralık 1782'de kendisine tuğ (vezirlik) ve sancak verilerek Rumeli Beylerbeyi Payesiyle mir-i miran (Beylerbeyi) olarak Maraş valiliğine tayin edildi. Maraş'ta mahalli bir hanedana mensup bir kişinin beylerbeyi olarak atanması ilk kez olmaktadır. Yukarıda bahsi geçtiği üzere merkez teşkilatı yetkilileri Maraş'taki olayların üstesinden gelebilmesi için dışarıdan bir Beylerbeyi atamaktan vazgeçerek mahalli bir beyi bu makama getirmişlerdir. Acaba onlar, yerel bir beylerbeyi atayarak şehirdeki olayların üstesinden gelebileceklerini mi zannetmişler? Belki de bu kişi şehirdeki olayların sebeplerini daha iyi bilecek ve çözüm yolları bulabilecekti. Bundan sonra da bu uygulama devam etmiştir. Hatta Maraş'ta 1840'lara kadar bu iki aileye mensup kişiler beylerbeyi makamına atanmışlardır. Bilhassa da Ömer Paşa'dan sonra rakip aileye mensup Beyazıtlılardan Hacı Abdullah Paşa, Kalender Paşa, Süleyman Paşa ve Kenan Paşa gibi şahıslar Maraş Beylerbeyi olmuşlardır.

İlk defa 1782'de Maraş Beylerbeyi olarak atanan Zülkadirzâde Ömer Paşa, bu tarihten itibaren bazen görevinden alınarak sürgüne gönderilme kararı verilse de 1795'e kadar aralıklarla bu görevi sürdürdü. Zülkadirzâde Ömer Paşa'ya I. Abdülhamid zamanında devam eden Osmanlı- Rus savaşları sırasında asker toplama ve cepheye gitme emri verildi. 1783'te Zülkadirzâde Ömer Paşa'ya Ruslara karşı savaşmak üzere Kars muhafızlığı verilmişti. Ömer Paşa, Kars tarafına gitmiş ancak

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

oraya ulaşmadan geri dönmüştü. Bu yüzden o azarlanmış ve görev mahalli olan Kars muhafızlığına gitmesi için hüküm yazılmıştır.¹⁰⁶⁵ Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın seferde olması sebebiyle yerine Maraş valiliğine adası Rışvanzâde Ömer Paşa'nın atandığı görülmektedir.¹⁰⁶⁶ Ancak bu durum kısa sürmüş ve sefer dönüşünde Zülkadirzâde Ömer Paşa geri görevine dönmüştür. Malatya mutasarrıflığına dönen Rışvanzâde Ömer Paşa ise 1791 yılı sonlarında vefat etmiştir. Onun tereke kayıtlarından Zülkadirzâde ailesi üyelerinin bazılarının isimlerini öğreniyoruz. Bunlar Zülkadirzâde Seyyid Osman, onun oğlu Salih Bey ve Şire Mutesellimi Zülkadirzâde Yusuf Beydir.¹⁰⁶⁷

Vâsıf Tarihinde 14 Mayıs 1784'te Maraş eyaletinde Zülkadirzâde Ömer'in beylerbeyliğinin devam ettiği yazılmaktadır.¹⁰⁶⁸ Ancak bazı bahaneler ileri süren paşa görevi ihmalden 1787'de azledildi. O da İstanbul'a bir adamını göndererek padişhtan af diledi ve asker toplayarak sefere katılacağını bildirdi. Bunun üzerine Sultan I. Abdülhamid, Ömer Paşa'yı 1789'da yeniden Maraş Beylerbeyi olarak atadı. Padişah ona kıymetli bir elbise de hediye etti.¹⁰⁶⁹ Ancak o, III. Selim tarafından yine görevi ihmalden 1791'de azledilse de 1795'te asayişin bozulduğu Maraş ve Antep de düzeni sağlamak amacıyla yeniden beylerbeyi olarak atandı.

3.4. Ömer Paşa'nın Rışvan Aşiretinden Topladığı Vergi

1785 sonlarında Maraş-Malatya- Ayıntap ve Halep taraflarında yaşayan Rışvan aşiretinden toplanacak olan ağnam resminin¹⁰⁷⁰ (vergi) Maraş tarafında yaşayanlarına isabet eden 50.000 kuruşunun kapıcıbaşı Veli Bey tarafından tahsili için emir verilmişti. Bundan önce 10.000 kuruşu nakden tahsil edilmişti. Geri kalanın da tahsil edilmesi için Maraş Beylerbeyi Ömer Paşa'ya İstanbul'dan kapı kethüdası tarafından havale olunmuştu. Ancak Ömer Paşa para yokluğundan bunu tahsil edilememişti. Bunun üzerine ikinci kez gönderilen emirle bu paranın tahsil edilmesi yeniden istenmiştir. Ömer Paşa da bu parayı vereceğini belirtilerek bunu sağlamak için mal ve eşyasını satarak 40.000 kuruşu tedarik edeceğini bildirmiştir. Maraş kadısı, Maraş valisi Ömer Paşa'nın bu parayı göndereceğine dair bir

¹⁰⁶⁵ Ahmet Vâsıf Efendi, *Mehasinü'l-Âsâr-ve Hakâikü'l-Ahbâr*, (Yay. M. İlgürel), TTK Yay., İstanbul 1994, 262

¹⁰⁶⁶ Faruk Söylemez, "Malatya Mutasarrıfı Rışvanzâde Ömer Paşa'nın Muhallefatı," *OTAM*, S.27 Bahar 2010, s.167.

¹⁰⁶⁷ Faruk Söylemez, *Malatya Mutasarrıfı*, s.182-183.

¹⁰⁶⁸ Vâsıf Efendi, s.141.

¹⁰⁶⁹ HAT.1429/58518.

¹⁰⁷⁰ *Ağnam resmi*: Osmanlı Devleti'nde koyun ve keçilerden alınan verginin adıdır.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ilam göndererek paşanın sadakat ve diyanetine dair bir teşekkürü de bu ilamla bildirmiştir.¹⁰⁷¹

Bu arada urban ovasında iskân olunan Rışvan aşiretinden 80.000 koyun alınmış ancak bunların zapt edilmesi için asker olmadığından koyunların 60.000 başının telef olduğuna dair Rakka Valisi ve-zir Abdi Paşa mühürlü bir şukka göndermiştir.

Yukarıda mevzubahis olan para ile ilgili kapıcıbaşı Veli Bey sadarete bir yazı göndermiştir. Bundan anlaşılacağı üzere emval-i miriye-yi hazineye memuriyetle Behisni ve Ayıntap canibinde olan Veli Bey'den gelen evrakın bir özeti yapılmıştır. Buna göre Rışvanzâde Ömer Paşa'dan talep edilen 15.000 kuruş hazineye nakden irsal eylemişti. Veli Bey bundan sonra Antep'e gitmek üzereyken, Maraş mutasarrıfı Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın zimmetinde kalan 40.000 kuruş onun kapu kethüdasından talep olunmuştu. Ancak paşa bunu veremem demiştir. Bunun üzerine paşaya yeniden bir emir yazılmış ve bu paranın 25.000 kuruşu nakit tahsil edilmiş ve geri kalan 15.000 kuruş da nakit olarak istenmiştir. Paşa belli bir yerde ikamet etmediğinden söz konusu bu 25.000 kuruş paşanın Halep'te oturan Bezirganî tarafına kendi adımıyla gönderilmiştir. Böylece bu 40.000 kuruş tahsil edilmiş olacaktır.¹⁰⁷²

1782'de Ömer Paşa'ya yazılan bir hükümden daha önce Maraş Valisi olan Çerkez Hasan Paşa zamanında Maraş Eyaleti hissesine düşen 25 bin kuruşluk imdat-ı seferiye parasının 1779-80 yıllarına ait Antep'ten alınması gereken miktarın bir kısmı o dönemde Antep mütesellimi olan Beyazıtâde Abdullah Bey tarafından toplanmıştı. Ancak bu para verilmemişti. Bu paranın alınması için Ömer Paşaya emir yazılmıştır.¹⁰⁷³ Başka bir belgede Antep naibine yazılan hükümde Antep'te durumun karışık olduğu, şehrin iki nahiye-yi ayrılıp perişan olduğu belirtilerek Battalzâde ve Fahurluzâde adlı şahısların halk üzerinde baskıları olduğu belirtilerek, halkın vergilerini ödemesinden sonra onların üzerindeki baskıların azaltılması istenmektedir.¹⁰⁷⁴

3.5. Ömer Paşa'nın Görevden Azledilmesi ve Kıbrıs'a Sürgün Edilmesi

Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın ilk Maraş valiliği 5 yıl devam etmiştir. Tabii ki bu süreç kolay geçmemiştir. O, rakibi olan Beyazıtlı ailesine mensup Hacı Abdullah Paşa ve yeğeni Kalender Paşa ile devamlı mücadele etmiştir. Ömer Paşa'nın rakipleri onun hakkında haklı

¹⁰⁷¹ C.ML.18101/2.

¹⁰⁷² C.ML.18101/1

¹⁰⁷³ Güldiken, s.42

¹⁰⁷⁴ Güldiken, s.45.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

veya haksız padişah ve sadrazama devamlı şikâyet mektupları göndermişlerdir. Hatta şehirde Beyazıtlı ailesine taraftar kişiler tarafından da Ömer Paşa'nın aleyhine şikâyet mektupları gönderilmiştir. Bu durum karşılıklı oluyordu. Beyazıtlı ailesine mensup bir kişi göreve atıldığında bu defa da Zülkadirli ailesine mensup veya taraftar kişiler onun hakkında şikâyet mektupları göndermekteydiler.

Devlet, Rus ve Avusturya harpleri sebebiyle Maraş Beylerbeyi Zülkadirzâde Ömer Paşa'dan 10 Aralık 1787'de asker toplamasını ve sefere katılmasını istedi. Ayrıca Azez ve Kilis Voyvodası Dalatabanzâde Mehmet Ali ve diğer bazı idareciler de orduya katılma emri aldılar. Sefere çağırılan Zülkadirzâde Ömer Paşa bu görevini yapmamış veya yapamamıştır. Bu yüzden vezirlik tuğları kaldırılarak görevinden azledildi ve Kıbrıs'a sürgüne gönderilme kararı alındı. Sultan I. Abdülhamit tarafından görevden azledilen Ömer Paşa hakkında Maraş kadısına bir hüküm gönderildi. Bu hükümden anlaşıldığı üzere; Nemçe (Avusturya) ve Moskov (Rusya) devletleri birbirleriyle ittifak yaparak Osmanlı Devleti'ne saldırmışlardı. Bunun üzerine alınan fetva üzerine söz konusu devletler üzerine sefere karar verilmişti. Gaza ve cihat bütün İslam ve din ehlinin üzerlerine farz olduğu gerekçesiyle Anadolu tarafından sefer-i hümayuna çağırılan ve asker sürücülüğü (toplama) görevi verilen Maraş Beylerbeyi Zülkadirzâde Ömer'in defalarca emirler gönderilmesine rağmen bahaneler ileri sürerek bir türlü sefer emrine uymadığı anlaşılmıştır. Bu yüzden onun tuğ ve sancağının elinden alınarak bir mübaşir vasıtasıyla Kıbrıs adasına sürgün edilmesine karar verilmiştir.¹⁰⁷⁵

Devlete ihanet ettiği belirtilen Zülkadirzâde Ömer Paşa hakkında hazırlanan sürgün hükmü, Maraş kadısının eline ulaştığında vakit kaybetmeden bir an önce bir mübaşir vasıtasıyla Kıbrıs'a götürüp bir yerde ikamet ettirmesi emredilmiştir. Böylece Ömer Paşa Maraş valiliğinden azledilmiş oldu. Ancak Maraş kadısının onu Kıbrıs'a sürgüne götürebilecek ne gücü ne de silahlı adamları vardı. Sadece Ömer Paşa için gönderilen sürgün kararı değil daha önce sürgün kararı verilen Beyazıtlı ailesine mensup Numan ve Abdullah Beyler hakkında verilen sürgün kararları da uygulanamamıştı. Alınan kararlar kâğıt üzerinde kalmaktaydı. Maraş kadısının emrinde olan birkaç görevli ile bu işi yapacak gücü yoktu. Hakkında sürgün kararı verilen kişiler şehirden çıkarak dağlık bir bölgeye çekilmekte, adamları onu korumakta ve üzerlerine kimse gidememekteydi.

¹⁰⁷⁵ C.DH. 17172.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

3.6. Beyazıtzâde Hacı Abdullah Bey'in Maraş Mütesellimliği (1788)

Zülkadirzâde Ömer Paşa görevden azledilerek, sürgün kararı alınmış ve mallarına da el konularak hazineye aktarılması kararlaştırılmıştı. Onun yerine 5 Mayıs 1788'de Niş Muhafızı Vezir Selim Paşa Maraş valiliğine atandı. Selim Paşa Niş muhafızı olarak Rumeli'de olduğu için görev yerine gelememiş ve yerine Beyazıtzâde Numan Bey'in oğlu Hacı Abdullah Bey mütesellim olmuştu. Abdullah Bey vezir rütbesi taşıyan Maraş valisi değildi ama Selim Paşa'nın bütün yetkilerine sahip mütesellim olmuştu. Maraş'tan asker toplama ve savaşa götürme emri ise Firuz Paşa'ya verildi. Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın görevinden alınması ve sürgün edilmesinin sebebi de açıkça belirtilerek onun Moskov ve Nemçe ile devam eden savaşlara katılması için emir verildiği halde geçersiz sebepler ileri sürerek sefere iştirak etmediği belirtildi. Sürgün kararı verilmesine rağmen Ömer Paşa, Kıbrıs'a gönderilemedi, Maraş'ta kalmaya devam etti. Bunun üzerine Maraş kadısına 4 Haziran 1788'de yeni bir emir gönderilerek, paşanın tuğ ve sancağının kaldırıldığı ve kendisi hakkında bir kez daha Kıbrıs adasına sürülme kararının verildiği yazıldı.¹⁰⁷⁶

Beyazıtzâde Hacı Abdullah Bey'in Maraş Mütesellimliğine atanmasıyla eskiden olduğu gibi Zülkadirli ve Beyazıtlı aileleri arasında mücadele yeniden başlamış oldu. Ömer Paşa'nın valilikten azli üzerine akrabaları Zülkadirzâdeler ve taraftarları Beyazıtzâde Hacı Abdullah Bey'in aleyhine hemen faaliyetlere başlayarak İstanbul'a şikâyet ve arzuhaller gönderdiler. Maraş kadısı Ömer Paşa'nın sürgün kararını uygulayamadı. Bunun üzerine Maraş'tan asker toplama, sefere götürme, Ömer Paşa'nın mallarını müsadere etme görevlerinin yanında onu Kıbrıs'a sürgün etme işi de Firuz Paşa'ya verildi. Bu konuda Maraş valisi olup Niş muhafızlığı yapan Selim Paşa'ya da bir hüküm gönderildi.

Beyazıtzâde Hacı Abdullah Bey'in 1200 yılında hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Kalender Paşa'nın Maraş valiliği sırasında 1813 ve 1815 tarihli Maraş Ahkâm defterinde yer alan bir hükme göre Beyazıtzâde Hacı Abdullah Bey'in Abdulkadir Hilmi adlı bir şahsa 5217 kuruş borcu bulunmaktaydı. Defalarca bu borcun tahsil edilmesi için girişimlerde bulunulduğu halde gerçekleşmemişti. Hatta Beyazıtzâde Abdullah Bey vefat edip, malları da varislerine intikal edince bu borcun tahsil edilmesi için Kalender Paşa'ya emirler yazılmıştır.¹⁰⁷⁷

¹⁰⁷⁶ C.DH/17172/17.

¹⁰⁷⁷ Cengiz Özveri, s.52.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

3.7. Zeytun Ermeni Eşkiasının Ömer Paşa'ya Gönderilen Haber- ciyi Katletmesi

Hakkında verilen sürgün kararının ciddi olarak uygulanacağını gören Zülkadirzâde Ömer Paşa, silahşoru vasıtasıyla İstanbul'a bir arz sundu. Ömer Paşa'nın İstanbul'a sunduğu ilâmın bir özeti yapılarak ilgililere sunuldu. Bundan anlaşıldığı üzere; kendisine Anadolu Sürücü-lüğüne tayin, asker toplama ve sefere katılma emrini ihtiva eden fermanı getiren eski kapı kethüdası Numan Bey'in adamı Mehmet ile Ömer Paşa'nın divitdarının İstanbul'dan hareket ederek Maraş'a doğru yola çıktıklarında, Maraş'a 10 saat mesafede Ceyhan nehri kenarında Kısık¹⁰⁷⁸ denilen mevkiye Zeytun Ermeni eşkıyasından altı kişi tarafından yoları kesilmişti. Ermeni eşkıyaları Mehmet ve Divitdarı yakalamışlar, onlara çeşitli işkenceler yaparak darp etmişlerdi. Yarasının etkisiyle Mehmet ölmüş, divitdâr ise yaralı olarak Maraş'a ulaşarak paşanın konağına varmıştı. Paşa ve adamları tarafından sorguya çekilen divitdâr başlarına gelenlerden ayrıntılı şekilde bahsettikten sonra yanlarında bulunan bütün eşya ve evrakların tamamının Ermeni eşkıyalar tarafından gasp edildiğini anlatmıştır. Divitdar bu evrakların içinde sadece Ömer Paşa'ya değil, Antep Ayanı Daltabanzâde Mehmet Ali'ye, Battalzâde Mehmet Nuri'ye ve Malatya Mutasarrıfı Rışvanzâde Ömer Paşa'ya gönderilen fermanların da bulunduğunu belirtmiştir. Zülkadirzâde Ömer Paşa bir kâtip ve gavaim tayin ederek durumu araştırmak için olayın olduğu yere göndermiştir.

Zülkadirzâde Ömer Paşa, Maraş'ın dört bir tarafının eşkıyalık yapan aşiretler tarafından sarıldığını, sefere gittiği takdirde onların halkı katledeceklerini ve çeşitli fitne ve fesada cesaret edeceklerini belirtmektedir. Ayrıca 60 kese¹⁰⁷⁹ (bin) kuruş borcunun olduğundan durumunun iyi olmadığını, alacaklıları tarafından sıkıştırıldığını ve aciz bir durumda olduğunu beyan ederek vaziyetin hassa silahşoru Mehmet Ağa ve vesaire devlet hademeleri, çuhadarlar ve tatarlardan sul olunmasını isteyerek kendisine merhamet edilmesini istemekteydi. Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın durumunu Maraş kadısı da bir ilamla İstanbul'a bildirmişti. Ayrıca Maraş ahalisi de durumu doğrulayan bir arzuhal sunmuşlardır. Silahşor Mehmet Ağa tarafından sunulan arzuhalde Ömer Paşa'nın, padişahın emrinde olduğu, ancak mağduriyeti sebebiyle bir

¹⁰⁷⁸ **Kısık:** Zeytun yakınlarında Ceyhan Nehri'nin en dar yerlerinden bir olan boğazın adıdır.

¹⁰⁷⁹ **Kese:** belli bir miktarda altın ve gümüş paranın konulduğu meşin torbaya verilen isimdir. Bir kese içinde ne kadar para olduğu dönemlere göre değişmiştir. Fatih döneminde bir kese 30 bin, kanuni devrinde 20 bin, 1720'lerde ise 50 bin akçe olmuştur. Bkz. Sertoğlu, s.182.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

neferinin dahi kendisiyle sefere gelemeyeceği, kendisine tabii olanların hareket edemeyeceği ve asker yazmaya da kudreti olmadığı belirtilmekteydi. Ayrıca Ömer Paşa'nın durumu kapı kethüdası Numan Bey tarafından da sadarete arz edilmişti.¹⁰⁸⁰ Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı üzere Zülkadirzâde Ömer Paşa kendisini acındırarak sefere katılmak istememekte, Zeytun Ermenilerinin ile Kılıçlı, Tecirli ve Bozdoğanlı gibi aşiretlerin eşkıyalıklarını bahane ederek seferden affını istemekteydi. Ayrıca fazla miktarda borcu olduğunu ve alacaklarının kendisine baskı yaptıklarını da belirtmekteydi. Aslında Ömer Paşa'nın sefere gitmek istememesinin sebebi Maraş'tan ayrıldığı takdirde rakibi olan Beyazıtzâde Abdullah Bey'in Maraş idaresinde söz sahibi olmasından korkmasıydı.

Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın vezareti kaldırılarak azledilmesi üzerine yerine Selim Paşa ve onun vekili olarak 30 Eylül 1788'de Maraş'a mütesellim olarak Beyazıtzâde Hacı Abdullah Bey tayin edildi. Ancak Kıbrıs'a sürgün edildiği halde gitmediği anlaşılan Zülkadirzâde Ömer Paşa, Maraş halkını da arkasına alarak yeni mütesellim Beyazıtzâde Abdullah Bey ile mücadeleye girişti. Beyazıtzâde Abdullah Bey 500 askerle sefere iştirak edebileceğini bildirmişti. Maraş idaresi için Beyazıtzâde Abdullah Paşa ile mücadeleye giren Zülkadirzâde Ömer Paşa, destekçileri daha çok olduğu için galip geldi. Daha önce asker toplayarak sefere katılacak hali olmadığını bildirmesine rağmen şimdi 1500 askerle orduya katılacağını, ayrıca Darphane'ye de 91 gün içinde 30 bin kuruş vereceğini bildirdi. Halkın da isteği üzerine devlet Zülkadirzâde Ömer Paşa'yı yeniden Maraş Beylerbeyi olarak atadı.¹⁰⁸¹

Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın yeniden Maraş Beylerbeyi tayin edilmesinin gerekçesi bir fermanla Maraş ahalisine bildirildi. Bu fermanla; Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın beylerbeyilikten azledildikten sonra şehre yakın bir yerde bulunan bir mağaraya sığındığı ve yerine de Beyazıtzâde Abdullah Bey'in mütesellim tayin edildiği belirtilmekteydi. Ömer Paşa görevden azledilince, ahali onun iyi niyetli olduğunu bir arzla sadarete bildirerek yeniden Maraş valisi atanmasını istemişti. Bu konuda padişaha ve sadrazama gelen tahriratlar neticesinde gönderilen mübaşirler vasıtasıyla paşanın durumu tetkik edilmiştir. Sadrazam da bu mübaşirlere en uygun olanın yapılmasını emretmişti. Neticede Maraş Beylerbeyi tayin edilmesi gereken kişinin Ömer Paşa olduğuna karar verilmişti. Sadrazamın teklifi padişahın da onaylaması ile Zülkadirzâde Ömer Paşa yeniden Maraş beylerbeyi olmuştur. Bu konuda Beyazıtzâde Abdullah Bey'in Maraş'ta ikamet etmemesi, ahalinin

¹⁰⁸⁰ C.DH.17179/ 31.

¹⁰⁸¹ C.DH.969/19.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

çoğunluğunun Ömer Paşa taraftarı olması ve asayiş ve düzeni ancak onun sağlayabileceği bu tayinin yapılmasında etkili olmuştur. Ancak Ömer Paşa daha önceki taahhütlerine dayanarak bir başbuğu ile 1500 nefer askeri 1789 ilkbaharında Orduya gönderecek ve söz verdiği 30.000 kuruşu da 91 gün içinde Darphane-i Amireye teslim edecekti.¹⁰⁸²

3.8. Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın İkinci Defa Maraş Beylerbeyliğine Atanması

Ömer Paşa'ya 27 Ocak 1789'da gönderilen Hatt-ı Hümayunla 1500 asker ile sefere katılacağından dolayı, önceki suçunun affedildiği ve uhdesindeki Maraş valiliğinin yine kendisinde kaldığı bildirildi. 27 Mart 1789'da başka bir ferman ile de Ömer Paşa'nın sefere katılması ve asker göndermesi şartıyla Maraş Beylerbeyliğine yeniden tayin edildiği, acele etmesi gerektiği belirtilerek, söz konusu senenin Mart-ı Nevruz girmeden sefere hazırlayacağı 1500 süvari askeri hazırlayarak ve teçhiz ederek başına tayin ettiği bir başbuğla göndermesi istenmekteydi. Ancak senenin 21 Martı yani Nevruz geçip Nisan'ın ortaları geldiği halde Ömer Paşa taahhüdünü yerine getiremeyince, bir kez daha Hatt-ı Hümayun gönderilerek bu durum kendisine hatırlatıldı. Ona, eğer görevini yapmazsa bir daha affedilmeyeceği de bildirildi. Bu fermanla söz verdiği şekilde Ömer Paşa'nın hazırlayacağı 1500 askeri başına tayin ettiği bir başbuğla göndermesinin geciktiği belirtilerek, kendisinin kaldırılan tuğ ve sancağının yeniden verildiği hatırlatılıp, asker toplanması, donatılması ve gönderilmesine dair Nevruz girdiği halde henüz hiçbir haber olmadığı yazılmaktaydı. Gönderilen bu ikinci hükümde Ömer Paşa'ya bir şans daha verilerek gelecek senenin Nevruz girmeden söz konusu 1500 süvariye acele olarak hazırlayıp göndermesi emredilmekteydi. Fermanın devamında şimdiye kadar Ömer Paşa'nın kusurlarına göz yumulduğu belirtilerek bundan sonra da aynı şeyleri yapmaya devam ettiği takdirde kendisinden hesap sorulacağı tehdit cümleleri ile anlatılmaktadır.¹⁰⁸³

Görüldüğü gibi Zülkadirzâde Ömer Paşa verdiği sözü tutmayarak 1500 askeri hazırlayıp göndermemekteydi. Bu şartları kendi belirleyip 1500 asker ile sefere katılacağını ve hazineye de 91 gün içinde 30.000 kuruş vereceğini vaat etmiş, bunun üzerine devlet de onu Maraş Beylerbeyliğine tayin etmişti. Ancak Ömer Paşa asker göndermek şöyle dursun hazırlamak için bir gayret dahi göstermemekteydi. Hatta

¹⁰⁸² HAT.11/40

¹⁰⁸³ C.AS/46238/23.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

devlet kendisinin sefere gelmeyerek yerine bir başbuğ göndermesini dahi kabul etmişti. Buna rağmen Ömer Paşa devleti oyalamaktaydı.

Maraş ve çevresinde cereyan eden olaylar Ömer Paşa'yı da etkilemekteydi. Adamlarını sefere göndererek kendisinin korumasız kalacağını düşünen Ömer Paşa sefere asker göndermemekle kararlıydı. Bu sırada Zeytun Ermenileri isyan halinde olup Göksun- Maraş ve Elbistan- Maraş yollarını kesmekte ve gelip giden resmi görevli, tüccar ve ahali ayırımı yapmadan soymakta ve katletmekteydi. Maraş'ın Pazarcık kazası tarafında olan Kılıçlı Aşireti Maraş- Antep-Halep, Maraş-Malatya- Hısn-ı Mansur ve Besni yollarını vurmaktaydı. Tecirli aşireti Maraş ve çevresinde eşkıyalık yapmaktaydı. Bozdoğanlı aşireti ise Andırın ve Kadirli taraflarında eşkıyalıklarına devam etmekteydi. Yine Bulanık (Bahçe) Kazası'nda Fettahoğulları, Payas'da Küçükaliogulları, Antakya taraflarında Mürseloğulları, Antep'te Battaloğlu gibi ayanlar devlet otoritesini dinlemeyip müstakil hareket ettikleri gibi soygun ve eşkıyalıklarına da devam etmekteydiler. Hatta bu ayanlar Zülkadırzâde Ömer Paşa'nın rakibi olan Beyazıtlı ailesi ile de müttefik olup kız alıp vermekle akraba da olmuşlardı. Bu sebeplerden dolayı Ömer Paşa Maraş'tan ayrılmayarak ve adamlarını da sefere göndermeyerek hem Maraş'ı hem de aile menfaatlerini koruyacağını zannetmekteydi.

Bu arada Ömer Paşa adamları vasıtasıyla İstanbul'a gönderdiği arzda yetkilileri oyalayıp bahaneler ileri sürerek zaman kazanmaktaydı. O kendisinin mağduriyetinin bilindiğini, ahalinin kendisinden memnun olduğunu açıkça beyan ederek Küçükalioglu ve Beyazitoğullarının Maraş havalisinde olan zulüm ve baskılarının üstesinden gelecek muktedir birinin bölgede bulunması gerektiğini belirterek, asayiş ve düzeni sağlayacak ve eşkıyaya karşı şehri koruyacak kişinin de kendisi olduğunu ileri sürmekteydi. Bundan dolayı da kendisinin sefere gitmeyerek Maraş'ta ikamet etmesini gerektiğini bildirmekteydi. O, bu doğrultuda hazırlattığı bir ilamı Maraş kadısına imzalatarak göndermişti. Yine onun direktifleri ile Maraş ahali de iki muhızr göndermişti.

İstanbul'daki yetkililer Ömer Paşa'nın hazırlattığı ilam ve tahrirlere itibar etmeyerek hem onun hem de Beyazıtzâde Hacı Abdullah Bey'in sefere gitmeleri için bir hüküm göndererek bir an önce vaatlerini yerine getirmelerini istedi. Ömer Paşa'nın gönderdiği tahriratın hülasası yetkililere sunuldu. Ona gönderilen yazıda üzerine verilen görevi yapması ve bir saat dahi beklemeden hareket ederek Rumeli tarafına geçmesi emredildi. Ayrıca Beyazıtzâde'ye de bir ferman gönderildi. Ancak Beyazıtzâde Hacı Abdullah Bey daha önce kendisi 500 neferle sefere gideceğini beyan etmesine rağmen şimdi o da yan çizmekteydi.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş Beylerbeyi Zülkadirzâde Ömer Paşa, Abdullah Bey'in sefere katılması için gönderilen fermana görünüşte hoşnutluk gösterdiğini beyan ederek *“ben ne zaman sefere gittim, devlet beni ne bilir”* deyu cevap verdiğini bir tahrirle İstanbul'a bildirmişti.

Ömer Paşa'nın 1500 asker ile sefere katılması için Kahvecibaşı Yamağı Ahmet Ağa vasıtasıyla kendisine ferman götürüldüğü ancak bu sırada Ömer Paşa'nın Beyazıtöğlu Abdullah Bey ve Payaslı eşkiya Küçükaliöğlu'nun saldırısına uğradığına dair bir yazı İstanbul'a ulaşmıştı. Gerçekten de Ömer Paşa'nın korktuğu başına gelmişti. Onun Maraş'taki rakibi Beyazıtzâde Hacı Abdullah Bey, meşhur eşkiya Payas ayanı Küçükaliöğlu ve taraftarlarını Maraş'ı basmaya ve yağmalamaya davet ederek Ömer Paşa ve taraftarlarını şehirden sürmeye karar vermişti. Halil'in daha önceki ayaklanmasında Ömer Paşa onun üzerine gönderilmişti. Bundan dolayı Küçükaliöğlu Halil, Ömer Paşa'ya kin beslemekteydi.

Devletin 21 Nisan 1790'da Rusya ve Avusturya ile harpleri devam ederken, Ömer Paşa'nın 1500 süvari ile Beyazıtöğlu Abdullah Bey'in de 500 süvari ile sefere katılacağına dair bilgiler İstanbul'a ulaştı. Görüldüğü gibi Maraş'ın iki büyük ailesi şehrin idaresini ele geçirebilmek amacıyla, devlete hizmette birbirleriyle yarışmaktaydılar.

Devlet, Maraş'ın iki büyük ailesine mensup Zülkadirzâde Ömer Paşa ile Beyazıtzâde Hacı Abdullah Paşa'nın aralarındaki düşmanlığın eski olduğuna ve birbirleriyle devamlı muharebe ettiklerine vakıftı. Bu yüzden iki aile arasında dengeleri gözetererek onları mağdur etmeyecek kararlar alırdı. Bu defa savaş sebebiyle asker ve paraya acilen ihtiyaç duyulduğundan Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın Beyazıtöğlu Hacı Abdullah Paşa'ya tercih edildiği görülmektedir. Gerekçe olarak da Beyazıtzâde Hacı Abdullah Bey'in taraftarlarının az olduğu ve Maraş'ta da oturmadığı ileri sürülmektedir.

3.9. Zülkadirzâde Ömer Paşa ve Payas Ayanı Küçükaliöğlu Halil

1786'larda Adana'nın Payas bölgesinde Küçükaliöğlu Halil adlı ayan devlete karşı ayaklanmıştı. Bunun üzerine 30 Mart 1786'da, Edirne'de bulunan Azimzâde Yusuf Paşa, Adana Valiliği'ne tayin edilerek Küçükaliöğlu'nun üzerine gönderildi. Yusuf Paşa, Edirne'den Adana'ya gelinceye kadar, Küçükaliöğlu isyanını bastırma görevi Maraş Beylerbeyi Zülkadirzâde Ömer ve Halep valisi Mustafa paşalara verilir. Ayrıca Küçükaliöğlu Halil'in eniştesi olan Antep ve Kilis Voyvodası Dalatabazzâde Mehmet Ali Paşa da onlara yardım etmekle görevlendirildi. Bunun yanında Osmanlı donanmasından birkaç gemi de Payas sahillerine gelerek isyancıları kuşatacaktı. Söz konusu paşaların derhal bölgeye hareket ederek isyanı bastırmaları ve isyancıları

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

tenkil etmeleri kararlaştırıldı. Osmanlı valileri tarafından kuşatılan eşkiyalarla mücadele sırasında paşalar arasında anlaşmazlık çıktı. Bu anlaşmazlığı halletmek üzere Maraş valisi Ömer Paşa görevlendirildi.¹⁰⁸⁴ Payas tarafında kuşatılan Küçükalioglu Halil'e Daltabanzâde'nin yardım ettiği şayiaları yayılmıştı. Neticede Küçükalioglu Halil baskılar karşısında devletten af talebinde bulunmuş ve affedilerek Payas sancağına mutasarrıf olarak atanmıştı. Ancak Halil Bey daha sonra yeniden ayaklanır.¹⁰⁸⁵

Bu arada Azimzâde Yusuf Paşa, Adana'ya gelmeden görevinden azledilmiş ve yerine de 1787'de Sivas valisi Vezir Yeğen Mehmet Paşa tayin edilmişti. Ancak o gelinceye kadar Maraş Beylerbeyi Zülkadirzâde Ömer, Adana valiliğine bakmakla görevlendirilmiştir.¹⁰⁸⁶ Yusuf Paşa adına Adana'yı idare eden Maraş Beylerbeyi Zülkadirzâde Ömer Paşa'ya da Maraş'a hareket etmesi emredildi.¹⁰⁸⁷

3.10. Maraş'ta Zülkadirli ve Beyazıtlı Aileleri Arasında Nüfuz Mücadelesi

1515'te Turnadağ Savaşı ile Yavuz Sultan Selim, dedesi Alâüddevle Bey'i ortadan kaldırarak Dulkadir Beyliğini Osmanlılara tabi hale getirip, Şehsuvaroğlu Ali Bey'i de Beyliğin başına getirmişti. Yaklaşık 200 yıldan beri devam eden Dulkadir Beyliği'nin ortadan kaldırılıp, bölge halkının hemen Osmanlılara tabi olması kolay değildi. Bu yüzden Yavuz, Çaldıran Zaferini kazandıktan sonra Doğubeyazıt'tan Beyazıtlı ailesini getirerek Dulkadirli ailesine karşı Maraş'a bir denge unsuru olarak yerleştirmişti. Bu aileden İskender Bey'e Maraş Çavuşbaşılığı verilmiş ve şehrin batı tarafına yerleştirilmişti. Kanuni zamanında 1522'de Şehsuvaroğlu Ali Bey öldürülmüş, Maraş kesin olarak Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştı. Ancak Dulkadir hanedanı mensupları tamamen ortadan kaldırılmamıştı. Onlar Beyliğin sarayının da bulunduğu şehrin doğu tarafında yaşamaya devam ettiler. Maraş'ta Zülkadirli ve Beyazıtlı ailelerini birbirinden bir dere ayırmaktaydı. İki aile arasında bu dere kenarında 1850'lere kadar kanlı çarpışmalar olmuş ve iki taraftan da pek çok insan ölmüştü. Bundan dolayı bu dereye Kanlıdere adı verilmiştir.¹⁰⁸⁸ 1840'larda Zülkadirli ve Beyazıtlı aileleri birbirinden kız alıp vermiş ve aralarındaki husumeti sona erdirmişlerdir.

¹⁰⁸⁴ Mehmet Akif Terzi, *Gâvurdağ'ının Bulanık Tarihindeki Sis Perdesi*, Doğu Kütüphanesi Yay, İstanbul 2010, 43.

¹⁰⁸⁵ Terzi, 44-45.

¹⁰⁸⁶ Ahmet Vâsıf Efendi, *Mehasinü'l-Âsâr-ve Hakâikü'l-Ahbâr*, (Yay. M. İlgişel), TTK yay., İstanbul 1994, s.367-370.

¹⁰⁸⁷ C.DH.4856/16.

¹⁰⁸⁸ Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, (hızr. İ. Gökhan-M. Karataş), s.88-92.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş'ta öteden beri Zülkadiroğulları ile Beyazıtlılar arasında nüfuz mücadelesi devam edip gelmişti. Maraş ve etrafındaki kaza ve nahiyelerin ahalileri de Zülkadirli veya Beyazıtlı diye ikiye ayrılmıştı.¹⁰⁸⁹ Zülkadirli, Maraş'ın eski beyleri olduğu için halk nezdinde daha fazla itibarlı sayılmışlar, ayrıca onların taraftarları da fazlaydı. Mesela Zülkadirli sefer-i Hümayun için Maraş'tan 1500 asker toplayacak güçte oldukları halde Beyazıtlılar ancak 500 asker çıkarabilmekteydiler. Zülkadirli halk nezdindeki nüfuzlarına karşılık Beyazıtlılar Osmanlı yönetimi tarafından desteklenmekteydi. Ne de olsa onlar Maraş'taki Osmanlı taraftarı kişilerdi. Dulkadir Beyliği'nin nüfuzunun kırılmasından sonra Maraş idaresi bir ölçüde onlara verilmişti. Zülkadir ailesi ise beylikleri kaldırılmasına rağmen Osmanlı Devleti ile uyum içinde hareket etmekteydiler. Bilhassa onlar XVIII. Yüzyılda Maraş idaresinde söz sahibi olmuşlar ve birçok idareci yetiştirmişlerdi. Bunlardan biri olan Ömer Paşa ile Zülkadir ailesinin Maraş ve Osmanlı Devleti'nde gücü zirveye ulaşmıştı. Ömer Paşa sadece Maraş merkezde değil eyaletin Malatya sancağı ile Antep ve Elbistan kazalarında da nüfuz kazanmıştı. Antep ahalisi ona büyük saygı ve sevgi göstermekteydiler. Mesela Antep'te çıkan ayaklanmaları bastırılması için Ömer Paşa'nın görevlendirilmesi istenmekteydi.

Bahsettiğimiz izahlardan anlaşılacağı üzere Maraş'ın iki büyük ailesi arasındaki rekabet XVIII. Yüzyılın sonlarında doruğa çıkmıştı. Bunun sebebi iki ailenin de Osmanlı sultanı ve yöneticileri yanında itibarlı devlet adamları yetiştirmeleriydi. Dulkadirli Ömer Paşa'sına karşılık Beyazıtlıların Hacı Abdullah Bey'i vardı. Maraş Beylerbeyliği bu iki kişi arasında el değiştirmekteydi. 1789'da Ömer Paşa'nın Beylerbeylikten azledilmesi ve yerine Hacı Abdullah Bey'in atanması Maraş'ta karışıklıklara neden olmuştu. Kıbrıs'a sürülmesine karar verilen Ömer Paşa Maraş yakınlarında bir mağaraya çekilmişti.¹⁰⁹⁰ Onun adamları Padişah'a başvurarak yeniden Maraş Beylerbeyliğine atanması konusunda arzuahaller göndermişlerdi. Buna karşılık Beyazıtlı taraftarı olan Maraş ahalisinden bazı kişiler de Beyazıtoğlu Hacı Abdullah Bey'i desteklemekteydiler. Bu arada Ruslarla devam eden savaşlar sebebiyle, Sultan III. Selim, sefere 1.500 asker ile hazineye 30.000 kuruş vereceğini taahhüt eden Zulkadizâde Ömer Paşa'yı yeniden Maraş Beylerbeyliğine tayin etmişti. Buna karşılık 500 kişi ile sefere iştirak edeceğini bildiren Beyazıtoğlu Hacı Abdullah Bey ise Maraş Beylerbeyliğinden azledilmişti.

¹⁰⁸⁹ Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 21-39s.122; Terzi, s.54.

¹⁰⁹⁰ HAT.11/404 /1.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş Beylerbeyliğinden azledilmesinin sebebini Ömer Paşa'ya bağlayan Beyazıtöğlu Hacı Abdullah Bey ve taraftarları ona karşı menfi bir tavır almışlardı. Küçükaliöğlu'nun daha önceki isyanını bastırmak üzere Ömer Paşa ve Daltabanzâde gibi Maraş ve Antep kuvvetleri de görevlendirilmişti. Küçükaliöğlu Halil Bey müttelikler tarafından yenilip itaat altına alınmış ve daha sonrada affedilmiştir.¹⁰⁹¹ Küçükaliöğlu devlete itaat etmesine rağmen Ömer Paşa'ya kin duymaktaydı. Bu arada Hacı Abdullah Bey'in de Ömer Paşa'ya karşı Küçükaliöğlu'ndan yardım istemesi Maraş baskınına sebep oldu. Zülkadırzâdelerin rakibi olan Beyazıtlı ailesinin, Gavurdağ çevresinde bulunan ayan ve büyük ailelerle yakın ilişkisi, hatta akrabalık bağları vardı. Antakya'da Reyhanlı aşireti Beyi Mürseloğlu Haydar, Beyazıtlı Kalender Paşa'nın kızıyla evlenmişti. Yine Bulanık (Bahçe)'tan Fettahlı Beyleri Maraş'a geldiklerinde Beyazıtlıların konaklarında misafir edilirdi. Küçükaliöğulları, Karabeyoğulları gibi aileler Beyazıtlı ailesinin müttelikleriydi. Böyle olunca da Beyazıtlılar, Zülkadırlılarla mücadelelerinde bu ailelerin desteğini elde etmişlerdi.¹⁰⁹²

3.11. Küçükaliöğlu Halil'in Maraş'ı Basması ve Yağmalaması

Beyazıtöğlu Hacı Abdullah Bey iki aile arasındaki nüfuz mücadelesini kendi ailesi lehine çevirmek istiyordu. Bunun için Beyazıt-zâde Hacı Abdullah Bey'in damadı Beyazıt-zâde Kalender Bey, Küçükaliöğlu, Kurtkulağı'ndan Cerit Hasan Bey, Karalar aşiretinden Topal Paşa ve adamları, Tecirli aşiretinin ileri gelenleri ve Daltabanoğlu Mehmet Ali Paşa gibi bölgenin güçlü şahsiyetleri kendi aralarında bir toplantı yaparak ne yapacaklarını istişare ettiler. Bu arada Ceyhan Nehri üzerindeki Misis Köprüsü'nün yıkılması neticesinde Hac yolu da değişmiş olup Ereğli, Karaman, Niğde, Kayseri, Elbistan, Maraş ve Halep yollarının takip edilmesi kararı alınmıştı. Küçükaliöğlu Hac yolundan giden Surre-i Hümayunu, hacıları ve kervanları soymaya almıştı. Bu defa Maraş üzerinden geçen Hac yolunu vurmaya karar verdi. Önce Maraş'ı basıp daha sonra Halep'i vurulacaktı. Hac yolu baskını ile Maraş'ın vurulacağını haber alan Halep kadısı Mahmut Efendi durumu İstanbul'a iletmişti. İstanbul'dan gerekli haberler yetkililere gelince, Hacılar güvenli şekilde Maraş'a ulaştırılmış ve buradan da Suriye'ye doğru güvenli şekilde yollarına devam etmişlerdi.

Beyazıtöğlu Hacı Abdullah Bey ve Küçükaliöğlu Halil'in Maraş'ı basacağı ahali tarafından da duyulmuş ve gerekli tedbirler alınmıştı. Maraş'ın ileri gelenleri, âlimleri, halk önderleri ve bu sırada

¹⁰⁹¹ Ahmet Vâsıf Efendi, *Mehasinü'l-Âsâr-ve Hakâikü'l-Ahbâr*, (Yay. M. İlgürel), TTK Yay., İstanbul 1994, s.330-331.

¹⁰⁹² Terzi, s.89-92.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş mutasarrıfı olan Mustafa Bey şehri terk ederek canlarını kurtarma telaşı içine girmişlerdi. Maraş'a doğru yönelen baskıncılar daha önce serkeşliklerinden dolayı Kıbrıs'a sürgün kararı olup da sürülemeden Kanadıkırık oğlu Mehmet ve Veli oğlu Ahmet'i de yanlarına alarak güçlerini artırıp Maraş'a saldırdılar. Baskıncılar şehre girerek etrafı yakıp yıkmaya ve yağmalamaya başladılar. Baskın sırasında şehirde birçok ev yağmalanıp yakıldı ve ahalisi katledildi. Maraş halkının bir kısmı öldürülüp, malları talan edildi. Maraş müftüsü Ali Efendi'nin sekiz yaşındaki oğlu ile Nakibü'l-Eşraf kaymakamı Şeyh Abdullah Efendi ve eski müftü Esat Efendinin çocukları Küçükalioglu ve adamları tarafından kaçırıldı. Maraş'ın ticaret etkinliğinin yapıldığı bedesten başta olmak üzere diğer çarşılar talan edildi. Halk büyük bir korku ve panik içinde Antep ve Kilis taraflarına doğru kaçtı. Bölgelerine gelen Maraş ahalisinin çektiği perişanlığı ve sıkıntıları gören Antep ve Kilis ileri gelenleri durumu anlatan bir yazı hazırlayarak İstanbul'a göndermişler ve sorumluların cezalandırılmasını istemişlerdir.¹⁰⁹³

Maraş baskını aslında şehrin ileri gelen iki ailesi arasında bir nüfuz mücadelesinin sonucu gerçekleşmişti. İleride Maraş Beylerbeyi olan Beyazıtoglu Kalender Paşa da bu baskına katılmıştı. Kalender Paşa ve adamları, bu baskını şehirde yaşayan Zülkadiroğlu ailesi mensupları ile onların taraftarlarına yapmışlardı. 1789 Haziran ayında gerçekleşen Maraş baskını ve yağmalanması olayı kara bir gün olarak Maraş tarihine geçmiştir. Maraş mutasarrıfı Mustafa Bey baskından sonra İstanbul'a yolladığı bir yazı ile durumu bildirdi. Görüldüğü gibi daha önce yaptığı eşkıyalıklar yanına kar kalan ve affedilerek kendisine paşa unvanı verilen Küçükalioglu Halil, yeniden eşkıyalığa başlamıştı. O, Maraş baskınına gerçekleştirdiği sırada mir-i miranlık rütbesi ile Üzeyir Sancağı mutasarrıfı görevinde bulunmaktaydı. Bu baskından dolayı bölge valilerine gönderilen yazı ile Küçükalioglu'nun mir-i miranlık rütbesi kaldırıldığı, Üzeyir sancağı mutasarrıflığından azledildiği ve onun hakkında idam hükmü verildiği bildirildi.¹⁰⁹⁴

Bu sırada devlet o kadar güçsüzdür ki Küçükalioglunu cezalandırabilecek kararlılıkta valilere sahip değildir. Maraş baskını sırasında Maraş Beylerbeyi Zülkadiroğlu Ömer Paşa asi gruba karşı koyamayacağını anlamış ve şehri terk ederek canını kurtarabilmişti. Zaten onun güçlü bir ittifakla şehri basan asilere karşı koyacak bir gücü de yoktu. Çünkü Maraş baskını ile ilgili belgede Küçükalioglu ve Be-

¹⁰⁹³ Mehmet Akif Terzi, *Gavurdağ'ının Bulanık Tarihindeki Sis Perdesi*, Doğu Kültüphanesi Yay, İstanbul 2010, s.50-51.

¹⁰⁹⁴ Terzi, s.52.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

yazıtlı Hacı Abdullah Bey'in adamlarının sayısı 10.000 kişi olarak verilmektedir. Bu kadar fazla bir güce Ömer Paşa'nın karşı koyması mümkün görülmemektedir.

Maraş baskını ve yağmalanması ile ilgili bilgileri, Antep ve Kilis Voyvodası Daltabanzâde'nin muhalledatına el koymak üzere bölgeye gönderilen İzzet Ahmet Paşazâde Abdullah Derviş Bey sadarete bildirilmiştir. Bu yazıda Küçükhalioğlu'nun 10.000 adamı ile Maraş'a saldırıp Zülkadirzâde Ömer Paşa'yı şehirden sürüp çıkardığından bahsedilmektedir. Ayrıca şehrin yağmalandığı da belirtilmektedir. Bu belgenin üzerine düşülen derkenarda Kaymakam Paşa'ya, Çapanzâde İsmail veya Rışvanoğlu Ömer Paşa'nın desteğiyle Zülkadirzâde Ömer Paşa'ya saldıran Küçükhalioğlu Halil'in bertaraf edilmesi için yetkililerin aralarında müşavere ederek harekete geçmeleri emredilmektedir.

1095

Halil Paşa, Kanadıkırık Mehmet ve Velioğlu Ahmet'i de yanına alarak yaptığı baskında Maraş büyük zarar görmüş, dükkânlar yağma edilmiş halk Maraş'ı bırakarak başka yerlere sığınmıştı. Kilis'in ileri gelenleri şehrin vaziyetini, halkın perişan durumunu gözler önüne seren bir mahzarla bildirerek, böylesine acımasız bir olayı yapanların derhal en şiddetli şekilde cezalandırılmasını talep ettiler. İşte bu saldırılarda özellikle Zülkadirli tarafı yakılıp yıkıldı, tahrip edilen yerler Zülkadirli'lere aitti. Burada enteresan olan baskında, ilerde sıkça bahsedilen Kalender Paşa'nın da yer almasıdır.¹⁰⁹⁶

9 Temmuz 1789'da Maraş mutasarrıfından alınan bir bilgiye göre: Küçükhalioğlu Halil ve Beyazıtoğlu Hacı Abdullah Bey kendilerine yardımcı olan eşkıya ile Maraş'a gidip halka ve yöneticilere çeşitli zulüm ve fesat uygulayıp halkın mallarını gasp etmişlerdi. Ayrıca onlar ahaliyi perişan edip, çarşıları yağmalamışlardı. Maraş Beylerbeyi Zülkadirzâde Ömer Paşa ile aralarında husumet olan Beyazıt oğlu Hacı Abdullah arasındaki bu çekişmeden halk büyük zarar görmüştür. Bu arada kendisine rakip olan Beyazıtoğlu Hacı Abdullah Bey'in yaptığı bu işlerden dolayı Maraş Beylerbeyi Zülkadirzâde Ömer Paşa onu devletin gözünden düşürmek için sürekli şikâyetlerde bulunmuştur.

Küçükhalioğlu adlı eşkıya Maraş'a hücum ederek Beylerbeyi Zülkadirzâde Ömer Paşa'yı şehirden kovmuş ve yağma ve tahribatta bulunmuştu. Bu durumla ilgili İstanbul'a bilgiler verilmektedir. Payas ayanı Küçükhalioğlu Halil'in Maraş'taki Beyazıtlılar ile yakın bir dostluğu olduğu anlaşılmaktadır. Adana, Maraş ve Antakya arasında devamlı soygunlar yapan Küçükhalioğlu, bir de İskenderun körfezinde

¹⁰⁹⁵ HAT. 266/15456.

¹⁰⁹⁶ Terzi, s. 51

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

küçük gemilerden oluşan bir filo kurmuş ve denizde de korsanlığa başlamıştı. 1790'da Payas İskelesine gelen bir Fransız ticaret gemisini soymuş ve mallarını Maraş'ta Ermenilerin yaşadığı Zeytun'a getirmişti. Fransızların bu durumu kendi elçiliklerine bildirmeleri üzerine Osmanlı Devleti'nden soyulan geminin zararının karşılanması istenmiştir. Bu olaydan sonra Küçükalioglu'nun idamı emredilmişti. Küçükalioglu sadece bu Fransız gemisine değil Akdeniz'de bir Rus gemisine de baskın yaparak yağmalamıştı. Halil Paşa'nın bu yaptıklarını yanına bırakmak istemeyen devlet onun üzerine bir kuvvet göndermişti. Halil Paşa yapılan saldırıya cevap veremeyecek ve yeniden affını isteyecektir. Affedilen Halil Paşa 1804'te vefat etti. Devlet de bu asi ayanından böylece kurtulmuş oldu.¹⁰⁹⁷

1789'da Maraş baskını sırasında devrin vakanüvislerinden Antepli Mütercim Asım Efendi de Maraş'ta bulunmaktaydı. Küçük Ali oğlu Halil ile Maraş'ta görüşen Asım Efendi, onun ulemayı seven, salihlerle oturup kalkan, kendisinden istekte bulunmak için gelen talebelere her türlü kolaylığı gösteren, ikram eden ve ihtiyaçları gideren, onların hayır ve dualarını niyaz eden, namaz, oruç vesaire şer'i kural-lara riayet eden ve bunlara uymaya dikkat eden bir kişi olduğunu yazmaktadır. Asım Efendi, Maraş'ta Halil Efendi ile yaptığı görüşmede ona; *“siz uzun zamandan beri Allah'u Teala'ya hamd eden biri, ahkam-ı şer'iyeyi bilen ve diğer emir ve yasaklara vakıf bir kişi olarak Devlet-i Âliye'ye itaat etmekte niçin inatçısın, bu itaatsizliği ve inatçılığın sebebi nedir”* diye sormuştur. Bunun üzerine Halil Efendi, Asım Efendi'ye *“Birader Devlet-i Âliye dedikleri yalnız taraf-ı saltanat mıdır yoksa yalnız vükela-ı umur devlet midir. Yahut iki taraftan toplanmış bir heyet midir, eğer yalnız taraf-ı saltanat ise (Ulu'l- emri minkum) emr-i şerifi mucebince veliyyü'l-emir olmağla celil ve hakir emri şeriflerine muti ve munkat ve mazallahu Teala sermu-i isyanda bulunanların namazı ve nikahı sahih olmayacağı derkardır ve şıkk-ı saniye göre bir memlekette müteaddit padişah olmak mümkün değildir. Biz padişahın bir zat-ı mahsus biliyoruz. Ancak onların taraf-ı âlilerine muamele ederiz ve şıkk-ı salis dahi bu minval üzeredir. Hülâsa eh-i İslam olduğumuz hasebiyele herhalde destidade biat bulunduğumuz imamü'l-müslümîn tarafına itaatimiz açıktır lakin bizim bu rem-e serkeşliklerimiz Yusuf Ağa ve İbrahim kethüda vesair taraflaradır”* zeminde tesir-i rikkatle gözyaşı dökerek cevap vermiştir.¹⁰⁹⁸

¹⁰⁹⁷ Terzi, s.68.

¹⁰⁹⁸ Mütercim Asım, C. II, s.226-227.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

3.11.1. Maraş Baskının Sonuçları

Maraş baskınından sonra şehrin kadısı ve ahalileri İstanbul'a ilam ve muhızrlar göndermişlerdir. Bunlardan anlaşılaacağı üzere Ömer Paşa ordu-ı Hümayuna 1500 nefer süvari hazırladığı sırada, Beyazıt-zâde Hacı Abdullah Bey ve Payas ayanı Küçükaliioğlu Halil Maraş'a bir baskın yapmışlardır. Bunlar şehri yağmalayıp başta paşanın malları olmak üzere bütün mal ve eşyaları ele geçirmişlerdir. Hatta Hacı Abdullah Bey, Küçükaliioğluna 50.000 kuruşluk mülk vermiştir. Bunlar hacıların geliş gidişlerini ve şehre girişlerini engellemek istemişlerdir. Paşa onların zulüm ve baskılarının sona erdirilmesi için emr-i âli istemiştir. Bu baskından paşa ve adamları büyük zarar görmüştür. Ömer Paşa kalan mal ve mülklerini satarak sefere hazırlandığı sırada Küçükaliioğlu onun üzerine saldırmıştır. Bundan dolayı paşa sefere katılamamıştır.

Yukarıda da izah edildiği üzere Zülkadirzâde Ömer Paşa, Beyazıt-zâde Hacı Abdullah Bey ile Küçükaliioğlu Halil ve mütefiklerinin Maraş'a saldırmasına engel olamamıştır. O şehri terk ederek yakın mahalde daha önce sığındığı bir mağaraya çekilmiştir. Onun taraftarları ve Maraş ahalisi de şehri terk ederek etrafta bulunan daha korunaklı mahallere ve şehirlere kaçmışlardır.

Beyazıt-zâde ve Küçükaliioğlu'nun Maraş'ı yağmalayıp çekilmelerinden sonra şehirde düzen ve asayiş yeniden sağlanmıştır. Bundan sonra gelen bir yazı da Maraş baskınından dolayı şehri terk-i vatan eden ahalilerin yeniden şehre iskân edilmeleri emredilmiştir. Ömer Paşa'da saklandığı yerden gelerek geri konağına yerleşmiştir.¹⁰⁹⁹ Bu olaydan sonra Ömer Paşa'nın Beylerbeyliğinin devam ettiği görülmektedir. Maraş'ta işler yoluna konmuş düzen ve asayiş sağlanmıştı. Beyazıt-zâde Hacı Abdullah Bey ve Küçükaliioğlu Halil de affedilmişti. Padişah ve sadrazam bu sırada devam eden Rusya ve Avusturya harpleri sebebiyle dâhili işlerde ılımlı bir politika izleyerek mümkün olduğu ölçüde Anadolu'dan asker toplamaya çalışmaktaydı. Bu yüzden ayan ve mütegalibeleri devlete bağlayarak onların askeri gücünden faydalanmak istemekteydi.

3.11.2. Maraş Baskının Zararlarını Karşılama İçin Ömer Paşa'nın Harcadığı Para

20 Eylül 1793'te (H.13.safer 1208) Maraş kadısı Seyyid Mehmet ve ulema tarafından hazırlanan bir belgede Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın Küçükaliioğlu ve Beyazıt-zâde Hacı Abdullah Bey'in Maraş baskını sırasında harcadığı ve ahalinin zimmetinde kalan alacağının bir

¹⁰⁹⁹ C.AS. 7150.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

dökümü yapılmıştır. Bu belgeye göre Ömer Paşa baskın sonrası ahalinin zararlarını karşılamak, şehri terk edenlerin geri dönüşünü sağlamak, eşkıyalar tarafından kaçırılan ileri gelenlerin kurtarılması, bu mevzudan dolayı İstanbul'a gidip gelen tatarların (haberci)) yol ücretleri için bir hayli para harcamıştır. Harcamanın bir kısmı da baskın sebebiyle perişan olan bazı köylere yardım amacıyla yapılmıştır. Ömer Paşa bu parayı kendi özel hazinesinden harcamıştır. Ömer Paşa'nın bu işler için toplam 30009,5 kuruş para harcadığı tespit edilmiştir. Bu para Ömer Paşa'nın Maraş ahalisinden alacağı olarak kaydedilmiştir.

3.12. Ömer Paşa'nın Antep Tarafındaki Asayişsizliği Önlemek İçin Görevlendirilmesi

Osmanlı Devrinde Halep ve Antep'te Emir ve Yeniçeri denilen iki zümre arasında sürekli savaşlar ve mücadeleler olmuştur. Yeniçeri denilen zümre taraftarları üzerlerinde yeniçeri nişanları taşımaktaydılar. Buna karşılık Sadat deniler Emirler ve taraftarları ise başlarına yeşil sarık sararak kendilerini Yeniçerilerden ayırt ederlerdi.¹¹⁰⁰ Kendilerine Emir denilen zümre Yavuz Sultan Selim'in Antep ve Halep'i fethinden (1516) önce orada yaşayan tanınmış beyler ve onlara tabi olanlardı. İki zümre arasında 150 seneden fazla sükûnet yaşandıktan sonra XVIII. yüzyılın sonlarında mücadele yeniden başlamıştı.¹¹⁰¹ Söz konusu yüzyılın sonlarında Maraş Eyaleti'nin bir kaza merkezi olan Antep'te işler karışmış, asayiş bozulmuş ve sükûnet sağlanamamaktaydı. Yine Antep'in güney tarafında bulunan Kilis ve Azez sancaklarında da karışıklıklar vardı. Bu şehirler ve çevrelerinde ortaya çıkan ayan, mütegalibe ve eşkıyalar yanında şehirlerde yaşayan Yeniçeri zümresi ile ulemalar arasındaki anlaşmazlıklarda asayişsizliğe sebep olmaktaydı.

1780'de Antep mutasarrıfı olan Battalzâde Mehmet Nuri Paşa başarıları ile etrafta itibar edilen bir şahıs olmuş, devlet tarafından taltif edilmiş, konağı şair ve ulemalar ile dolmaktaydı. Onun bu şöhreti, kıskanılmasına neden olmuş ve hakkında Halep ve Maraş valilerine şikâyetler yapılarak bir anda hain ilan edilmişti. Battalzâde Mehmet Nuri Paşa'nın muhalifleri bir an önce ondan kurtulmak istemişlerdi.¹¹⁰² Onun hakkındaki şikâyetler İstanbul'a kadar ulaşmış ve bu konuda bir

¹¹⁰⁰ Besim Atalay'ın verdiği bilgiye göre Sâdât denilen kişiler Türk oldukları halde kendilerini Türk olarak saymazlar ve Arap olduklarını iddia ederlerdi. Hatta Türklerle kız vermezlerdi. Türkleri sonradan Müslüman olmuşlar kendileri ise sülale-i tâhiredenmiş (temiz). Hicri 7. Asırda Memluk Sultanı Melik Eşref tarafından eşraf ve sâdâtan yeşil sarık takması emredilmişti. Bundan sonra bu adet İslam memleketlerine yayılmıştı. Sâdâtlık taslayan herkes başına yeşil sarık sarmaya başlamıştı. Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, s.91-92.

¹¹⁰¹ Atalay, s.92; Mustafa Güzelhan, s.58.

¹¹⁰² Güzelhan, s.59.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

hüküm de onun halk ile anlaşılamadığı belirtilmişti. Buna göre; Maraş Eyaleti'ne bağlı bir kaza merkezi olan Antep'te voyvoda ve mir-i miran rütbesine sahip Battalzâde Nuri Mehmet Paşa görev yapmakta olup halkla arası iyi değildi. Halep tarafında ikamet eden Daltabanzâde Mehmet Ali Paşa ise onun rakibiydi.¹¹⁰³ Antep tarihi üzerine araştırmaları ile tanınan Mustafa Güzelhan'ın belirttiğine göre: Battalzâde Mehmet Nuri Paşa'nın, Antep'te Şafizâde adıyla tanınan iki kardeşi öldürtmesi ve adına yaptırdığı cami için ahaliden haksız yere para toplaması aleyhindeki hareketin büyümesine neden olmuştu. Hakkındaki şikâyetler nedeniyle de o ayaklanmıştı. Battalzâde Antep ahalisinden 18 kişiyi öldürmüştü. Bu suçları ileri sürülerek Nuri Paşa Antep sancak mutasarrıflığından azledilmişti.¹¹⁰⁴

III numaralı Maraş Ahkâm Defterinde bu olay hakkında bilgiler bulunmaktadır. Ancak bu bilgilerde Mehmet Nuri Paşa'nın adı değil de kardeşi olduğunu tahmin ettiğimiz Battalzâde Mehmet Sadık'ın adı geçmektedir. 1785'te Eylül- Ekim ayında (H. Evail-i Zilkade 1199) Zülkadirzâde Ömer Paşa'ya yazılan bir hükümde Battalzâde Mehmet Sadık ve kardeşi oğlu Veli adlı şahıslar hakkında Antep sakinleri şikâyetinde bulunmuşlardır. Battalzâde Mehmet Sadık ve taraftarlarının Antep'e girişlerinin fermanlarla yasaklanmasına rağmen, bunlar başlarına 3000 kişi toplayarak Antep şehrine girip müderrislerden Şafii Mehmet ve Hacı Mehmet Efendiler ile 17 kişiyi cuma namazı kılarken uzuvlarını parçalayarak öldürmüşlerdir. Bu şahısların mallarını da yağmalamışlardır. Ayrıca bu arzuhalî sunan Mehmet ve Arapzâde Hacı Bekir Mehmet'in ortak oldukları malikâne ve köylerini zapt edip, kale etrafında sakladıkları mallarını da ele geçirmişlerdir. Bu durumun önlenmesi ve eşkıyanın cezalandırılması için Maraş beylerbeyine emir yazılmıştır.¹¹⁰⁵

Antep'te Battalzâde Mehmet Sadık ve karındaşı oğlu Uzun Mehmet'in hakkında şikâyetler bir türlü bitmiyordu. Bunlar bahsi geçtiği üzere iki müderris ve on yedi talebeyi katletmişler ve mallarını yağmalamışlardı. Antep alaybeyi Davud'un da evini basıp kendisini öldürmeye kast etmişlerdi. O kaçıp kurtulmuş ve İstanbul'a gitmişti. Ancak evi ve malları yağmalanmıştı. Antep'in voyvodası, serdarı, hâkimi ve nakibi eşkıya tarafından göreve getirildiği için bunlar da bir

¹¹⁰³ HAT.15/590 /No: 2

¹¹⁰⁴ Güzelhan, s.59.

¹¹⁰⁵ Sevda Nur Güldiken, *III Numaralı Maraş Ahkâm Defterine Göre Ayıntap (H.1196-1229-/M.1782,1814)*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek-Lisans tezi Gaziantep 2007, s.57.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

şey yapamamaktaydılar. Ancak Alaybeyi Davud, eski müftü ve ahali-den bazıları şikâyetle bulunmuşlardı. Bunlardan Alaybeyi Seyyid Davud ve Yusuf adlı kişilerin dinlenmesi istenmekteydi. Ayrıca bu konuda Maraş kadısı Şeyhzâde es-Seyyid Mehmet de daha önce şikâyetle bulunmuştu. Antep ileri gelenlerinden malikâne mutasarrıfı Hasan, Davud'un kardeşi Battalağa, Cariyeteyn şeyhi Hüseyinzâde, Güzelçe Mustafa, Hasırcıoğlunun evlat ve ailesi ve Maraş sakinleri Antep'te birkaç seneden beri devam eden Battalzâde Uzun Mehmet, kardeşi Veli ve arkadaşları Seyyid İshak ve kardeşi Seyyid Mehmet Sadık'ın durumlarından şikâyet etmekteydiler. Bunları cezalandırması için dergâh-ı muallalam gedüklülerinden Mir Mustafa Maraş'a gönderilmiştir. Maraş valisine de ona yardım etmesi emredilmektedir. Yine Antep ulemasından bahsi geçen Seyyid Mehmet Efendi, Dizdaroğlu Halil Efendi, Basmacızâde Seyyid Yusuf Efendi'nin babası es-Seyyid Salih Efendi ve on sekiz kişi öldürülüp mallarının yağmalanması üzerine Antep'te asayiş sarsılmış ve halk Şam, Maraş ve diğer yelelere firar etmiştir. Maraş valisine eşkıyaların üzerine gidip yakalaması ve Maraş'a götürerek hak ettikleri cezaları vermesi emredilmektedir.¹¹⁰⁶

1786'da Rumkale ahalisinden Yusuf adlı şahsın şikâyetine göre, Battalzâde Mehmet Sadık ve kardeşi oğlu Uzun Mehmet adlı eşkıyalar 200'den fazla adamla, 1785'te Fakıoğlu Hasan'ı, kardeşi İsmail'i, Recepoğlu Mehmet'i, Ömer Kaya'yı, Cambaz Hasan'ı, Rüştüoğlu Halil'i ve diğer birkaç kişiyi Antep'e girerken yakalamışlar ve mallarına el koymuşlardı. Eşkîya, Yusuf adlı şahsın da bir atını, bir katırını, 400 kuruşluk ipliğini, 300 kuruşluk bezini ve 800 kuruşluk malını ele geçirmişti. Bunların zararlarının karşılanması ve eşkıyanın etkisiz hale getirilmesi için Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın harekete geçmesi istenmektedir.¹¹⁰⁷ 1786 tarihinde Halep valisi Mustafa Paşa'ya, Maraş valisi Ömer Paşa'ya ve Antep kadısına yazılan hükümde Antep Alaybeyi Davut, eski müftü ve vesair kişilerin bir arzuhal yazdıkları belirtilmektedir. Buna göre; Antep'in içini eşkıya istila etmişti. Onları Rumeli Beylerbeyi Abdi Paşa tenkille görevlendirilmişti. Eşkîyanın bir kısmı idam edilmiş, bir kısmı hapsedilmiş ve diğerleri de firar etmişti. Abdi Paşa'nın aldığı önlemler sayesinde Antep'in içi eşkıyadan temizlenmiş ve huzur sağlanmıştı. Ahalinin bir müddet rahat içinde olduğu sırada Battalzâde Mehmet Sadık ve kardeşi oğlu Uzun Mehmet'in şehre girerek ileri gelen müderris ve on yedi öğrenciyi öldürdükleri belirtilmektedir. Ayrıca Alaybeyi Davud'un da hanesini basıp mallarını yağmalayıp onu katletmek üzerelerken o kaçıp kurtulmuştu. Beldenin ayan

¹¹⁰⁶ Güldiken, 71.

¹¹⁰⁷ Güldiken, s.63.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ve diğer görevlileri bu şahısların yardımıyla tayin olduklarından halkın dert ve sıkıntılarına çare olamamışlardır. Bunun üzerine Davud İstanbul'a giderek durumu padişaha şikâyet etmiştir. Bu durumda insanları katleden, mallarını yağmalayanların şiddetli şekilde cezalandırılması için gereğinin yapılması emredilmektedir.¹¹⁰⁸ Battalzâde Mehmet Sadık ve yeğeninin Antep'te yaptığı zulümden pek çok insan zarar görmekteydi. Maraş valisi ve kadısına yazılan 1786 tarihli hükümden anlaşıldığı üzere: Antep'te sadad-ı kiramdan Seyyid Mustafa, talebe-ı ulumdan kardeşi Ömer ve akrabası Hacı Mehmet oğlu Mehmet ve Karcıoğlu Musa kendi hallerinde yaşarken, Battalzâde Mehmet Sadık ve yeğeninin saldırısına uğramış, Musa ve Mehmet on beş mazlumla birlikte öldürülmüştü. Bunlar daha önce bahsi geçen medrese talebeleliydi. Ömer'in de 800 kuruşluk malları yağmalanmıştı. Maraş valisi Ömer Paşa'ya bu eşkıyaları Maraş'a getirip mahkemeye çıkarması emredilmektedir. Ayrıca onlardan şikâyetçi olan Seyyid Mustafa'nın da Maraş'a getirilerek mahkemede dinlenmesi istenmektedir.

Battalzâde ailesi hakkında benzer birçok şikâyet Maraş Beylerbeyi Ömer Paşa'ya iletilmiştir. Yine 1790 senesinde Battalzâde Mehmet Sadık ve kardeşi oğlu Halil adlı şahıslar, Rumkale Voyvodası el-Hac Mehmet Sadık ve kardeşi oğulları Ahmet ve Halil adlı şahısların satmak amacıyla Antep'e getirdikleri 1.800 kile buğday ve arpaya el koydukları gibi Voyvodanın yeğenlerini de tutuklayıp hapis etmişlerdi. Ömer Paşa'ya söz konusu arpa ve buğdayın bedelini tahsil etmesi ve hapiste olan şahısları da kurtarması için emir yazılmıştır.¹¹⁰⁹

Daltabanzâde Mehmet Ali Paşa, Payas ayanı Küçükali oğlu Halil'in eniştesiydi. Devlet Küçükali oğlu Halil'i yola getirmek amacıyla onu da görevlendirmiş ve gösterdiği başarılarından dolayı ödüllendirmişti. Antep'teki karışıklık neticesinde şehirde bulunan yeniçeriler, Battalzâde Mehmet Nuri Paşa'ya karşı Kilis'te bulunan Daltabanzâde Mehmet Ali Paşa'yı buraya davet ederler. Oradan hareket eden Daltabanzâde Antep'e bir buçuk saat mesafede olan Subatıran¹¹¹⁰ köyüne gelir. Bunun üzerine Kilis ve Azez mukataasına mutasarrıf olan ve Antep'te ikamet eden Battalzâde, Antep'e dört saat mesafede bulunan Çarpan Yaylağı'ndaki Çiftliğine kaçır. Antep'e giren Daltabanzâde, Battalzâde'nin amcası ve Antep nakibi Sadık Ağa'yı huzuruna getirip ona ağır işkenceler eder ve 90 kese parasına el koyar. Bunun üzerine

¹¹⁰⁸ Güldiken, s.64.

¹¹⁰⁹ Güldiken, s.57.

¹¹¹⁰ **Subatıran:** Gaziantep-Kahramanmaraş karayolunun doğu tarafında şimdi Sarıbaşak Mahallesi içinde yer alan bir köy olup şimdi değişikliğe uğrayarak Ispatıran adını almıştır.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Antep halkı nakibe işkence ve zulüm eden bu şahıs bize ne yapmaz diyerek Daltabanzâde'nin üzerine hücum edip onu bir kurşunla yaralar. Daltabanzâde, Antep'teki sarayına getirdiği Nakip Sadık Ağa'yı 20 Eylül 1789'da idam ettirir, kendisi de yarasının etkisiyle vefat eder. Belgelerde daha önce Halep'te ikamet eden Daltabanzâde'nin birçok malı olduğu yazılıdır. Aslında onun suçsuz olduğu belirtilerek, isyanına sebep olarak Halep'te muhassıl olan Tatar Ağası denilen müfsit gösterilmektedir. Maraş Beylerbeyi Ömer Paşa ile bölgede bulunan Derviş Abdullah Bey'e Daltabanzâde'nin muhallefatını devlet adına müsadere etme görevi verilir. 9 Eylül 1790 tarihli bir belgeden öldürülen Daltabanoğlu'nun malını müsadere etmek amacıyla Halep'e kapıcı başlarından İzzet Paşazâde Abdullah Derviş Bey'in gittiği ve muhallefatın durumu hakkında bilgiler verdiği anlaşılmaktadır.¹¹¹¹ Ayrıca belgelerde onu öldürenlerin kendi dost ve akrabaları olduğu belirtilmektedir.

Halep'in eski mütesellimi Antepli Nakipzâde Seyyid Hasan Ağa 20 Mart 1789'da İstanbul'a bir takrir gönderdi. Bu takrirden; Antep Voyvodası Mir-i mirandan Battalzâde Mehmet Nuri Paşa'nın, çeşitli mezalim ve baskılarından bıkan Antep halkının, sabredecek halleri kalmadığından onun üzerine hücum ederek 300 adamı ile birlikte onu şehirden kovdukları ve Antep'ten 5 saat mesafede sığındığı bir kalede kuşatma altına aldıkları anlaşılmaktadır. Bu arada Battalzâde Mehmet Nuri Paşa padişahın emriyle Ruslarla devam eden savaşa çağırılmış, ancak Antep halkı, onun sefere hazırlık yapmak için gelmek istediği Antep'e sokmamıştır. Bu yüzden sefere gidemeyen paşanın vezirliği kaldırılıp, mutasarrıf olduğu Kilis ve Azez mukataaları da elinden alınarak Maraş Beylerbeyi Zülkadirzâde Ömer Paşa'ya verilmiştir. Bu takirri yazan Antepli Nakipzâde Seyyid Hasan Ağa kendisine kapıcıbaşı payesi verilmesini isteyerek devlete 100 bin kuruş vereceğini vaat etmektedir.

Battalzâde Mehmet Nuri Paşa'ya gelince, onun idamı hakkında hüküm çıkmıştı. O, Kiki Abdi Paşa'nın¹¹¹² yanına giderek affedilmesini rica etmiş, mal ve mülkünün hazine tarafından zapt edilmesi ve canına dokunulmaması şartıyla Sivas Kalesi'nde kalebent olmuştu. Bu arada sefere katılması şartıyla onun serbest bırakılması emri Kiki Abdi Paşa'ya gönderilmişti. Battalzâde Mehmet Nuri Paşa'yla ilgili ferman

¹¹¹¹ HAT.16/684.

¹¹¹² **Kiki Abdi Paşa:** XVIII. yüzyılın sonlarında kapıcıbaşılık ve Adana, Diyarbakır, Rakka, Halep ve Mısır gibi vilayetlerde valilik yapmış, 1789'da vefat etmiştir. Bkz. Süreyya, Sicil-i *Osmanî*, (Yay. N.Akbayar, eski yazıdan aktaran: S.A. Kahraman), C.I, İstanbul 1996, s.53.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ulaşmadan Kiki Abdi Paşa ölmüştü. Bunu fırsat bilen Battalzâde Mehmet Nuri Paşa, Antep'e varıp intikam duyguları ile birçok insanı katledip isyan yolunu tutmuştu.¹¹¹³ Bu sırada onun akrabası olan Halep eski mütesellimi Seyyid Hasan, İstanbul'a gizlice haber gönderip, kendisine kapıcıbaşı payesi verilirse onu idam edeceğini bildirmişti. Durumu haber alan Battalzâde, Maraş'ta olan Seyyid Hasan benim düşmanımdır deyip kendisi hakkında iftira attığını bildirmişti. Kendisinin yeni geldiğini ve devlete itaat ettiğini bildirmişti. Battalzâde'nin etkisiz hale getirilmesi için Maraş valisi Ömer Paşa ve Halep valisi Mustafa Paşa görevlendirilmişti. Belgelerden anlaşıldığı üzere Battalzâde Antep etrafına kaleler inşa edip, toplar getirip, buraya pek çok adam toplayıp, hatta şehrin kadı ve müftüsünü dahi oraya getirtmişti. Antep halkı durumdan şikâyet etmişti. Halep Valisi iki defa Battalzâde'nin üzerine varmış, onu mağlup edip on dört adamını öldürüp başlarını İstanbul'a göndermişti. Fakat Battalzâde'yi ele geçirememiş, onu yaptığı kalelerde kuşatmak üzere Birecik'ten 30 top istemişti. Mustafa Paşa, Rumkale, Urfa ve Maraş'tan da asker talep etmişti.¹¹¹⁴ Mustafa Güzelhan'ın verdiği bilgiye göre Nuri Paşa'yı onun yerine Antep mutasarrıfı tayin edilen Köse Paşa mağlup ederek ele geçirmiş ve idam ettirmiştir. Ancak onun verdiği bilgilerin tarihi gerçeklerle uyuşmadığı anlaşılmaktadır. Antep içinde kısırılan Nuri Paşa, mukavemeti kırılarak ele geçirilmiş, adamları kılıçtan geçirilip, kendisi de yakalanıp Halep valisi Abdullah Paşa'nın emriyle idam edilmiştir. İdam tarihi de 1790 tarihi olmalıdır.

20 Eylül 1789 tarihli bir belgeden Daltabanoğlu'nun vefatı üzerine malı için Zülkadirzâde Ömer Paşa'ya emir yazılması, bir mübaşir tayini ve mukataasının tanzim edilmesi istenmişti. Belgede Daltabanoğlu'nun mallarının Azez, Kilis ve Halep'te olduğu belirtilmektedir. Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın bölgeye uzak olması nedeniyle bu muhallefatin hazineye devrinde görevlendirilmesinin uygun olmayacağı yazılmaktadır. Bundan dolayı Halep, Azez ve Kilis taraflarının durumuna vakıf olan kapıcı başlardan İzzet Paşazâde Abdullah Bey'in tayininin munasip olacağına karar verildi. Daha sonra Battaloğlu'nun muhallefatinin zabtına, Antep'in Maraş'a bağlı olması münasebetiyle Maraş Beylerbeyi Zülkadirzâde'nin tayini ve bir mübaşir gönderilmesi munasip olacağına karar verildi.¹¹¹⁵ Battalzâde Nuri Paşa öldürülmesi üzerine onun muhallefatinin müsadere etmek üzere de 1792'de Maraş valisi olan İbrahim Paşa görevlendirilmişti. O, öldürüldüğünde 28 yaşındaydı.

¹¹¹³ HAT.193/9431/7.

¹¹¹⁴ HAT.197/9837/ 8.

¹¹¹⁵ HAT.15/591 /3.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1794 tarihli bir belgeden anlaşıldığı üzere Küçükalioglu ayaklanması sırasında Maraş'tan Antep'e gelen Maraş mutasarrıfı ve ileri gelenlerinin masraflarını karşılamak üzere, 1200 senesinde Antep naiibi Şeyh Mehmet Said Efendi 4000 kuruş harcamıştı. Bu paranın ahalinin ileri gelen 33 kişisinden 1785-86'da (H.1200) toplanması gerekiyordu. Hatta şehir kethüdası Zekeriya adlı şahsın da ahaliden 4500 kuruş alacağı vardı. Bu borçlarla ilgili de ahali birbirine kefil olmuşlardı. Ancak Battalzâde Mehmet Paşa'nın Antep'e girişi sırasında bu borç sahiplerinden kimisi katledilmiş kimisi de firar etmişti. Battalzâde söz konusu bu borcun 1.000 kuruşunu Şeyh Mehmet Said'e vermiş ve ahalinin kendisine verdiği senetlere de zorla el koymuştu. Ancak Zekeriya'nın elinde alacağı ile ilgili senetler bulunmaktaydı. Halep valisi ve Antep kadısına yazılan hükümde 1791-92'de (H.1206) durumun araştırılarak söz konusu Antep ahalisinden borçlu olanlardan kimlerin öldürüldüğü ve kimlerin firar ettiklerinin tespit edilmesi istenmektedir. Öldürülen kişilerin mallarının tespiti ve neticede bu borcun tahsil edilmesi emredilmektedir.¹¹¹⁶ Bu hükmün bir benzeri de Maraş valisi ve kadısına yazılmıştı.¹¹¹⁷

Battalzâde'nin öldürülmesinden sonra onun aveneleri Antep'te işlere karışmaya devam etmişlerdir. 1793'te Maraş valisine yazılan hükümde Telbaşır¹¹¹⁸ nahiyesi Kantara köyünde 6000 akçelik tımara mutasarrıf olan Antep kale dizdarı¹¹¹⁹ Seyyid Mustafa'nın malının öldürülen Battalzâde'nin oğlunun üzerine geçirilmek istendiği ve buna mani olunması emredilmektedir. Bu belgede ayrıca konuyla ilgili devrin Reisiü'l- Küttabı Kayserili Mehmet Raşid Efendi'nin de ilamı bulunduğu hatırlatılmaktadır.¹¹²⁰ 1793 tarihinde Maraş valisine gönderilen bir hükümden anlaşıldığı üzere hassa silahşorlarından Seyyid Hasan Ağa İstanbul'dan Maraş ve Besni'ye ferman getirdikten sonra sıra-i rahim yapmak için memleketi Antep'e gittiği sırada Battalzâde'nin avenelerinden Veli Paşa, Kullukçuoğlu Mustafa, Hacı İshak Efendi, Karamanî Mehmet ve Hacı Mennan adlı eşkıyalar tarafından 1.200 senesinde dedesinden kalan çiftliğinde katletmişlerdir. Yanında

¹¹¹⁶ Güldiken, s.87.

¹¹¹⁷ Güldiken, s.99

¹¹¹⁸ **Telbaşır:** Antep'in güneydoğusunda tarihi bir kalenin adıdır. 1098-1154 yılları arasında Haçlıların elinde kalmıştır.

¹¹¹⁹ **Dizdar:** kaleleri daimi surette beklemeye ve savunmaya memur askerlerin başıdır. Dizdarlar devamlı kalede bulunurlar. Kaleden 100 adım uzaklaşmamaları kanundu. Bkz. Sertoğlu, s.89.

¹¹²⁰ Güldiken, 90.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

bulunan toplam değeri 39.800 kuruş olan mal, eşya ve hayvanatı ile nakit para 12.500 kuruş olmak üzere toplam 52.300 kuruşluk mal ve eşyasını yağmalamışlardır. Maraş valisinden bu malların alınması ve katl maddesine göre söz konusu şahıslara hak ettikleri cezanın verilmesi için gereğinin yapılması emredilmektedir.¹¹²¹

3.13. Rışvan Aşireti Mensuplarının Eşkîyalıkları ve Ömer Paşa

Rışvan Aşiretine mensup eşkıya 1784 yılında İzmir Kervanını soymuş ve kervancıların 1.500 kese akçesini ele geçirmişlerdi. Bundan dolayı Zülkadirzâde Ömer Paşa'ya Rışvan aşiretine mensup bu eşkıyaları cezalandırma ve gasp ettikleri parayı tahsil etme görevi verilmişti. Ömer Paşa eşkıyayı yakalamak için hareket ettiğinde, soygunu yapan grup yerlerini terk etmişti. Ancak Ömer Paşa uzun bir takipten sonra, Rışvan eşkıyasından Molla Yakupoğlu kabilesinin yerlerini tespit edip, ellerinde bulunan koyun, sığır ve develerin hepsine el koymuştu. Eşkîyadan ele geçirilen mallar Elbistan halkına belirlenen fiyat üzerinden satıldı. Bu kervan soygununda Molla Yakupoğlu kabilesine düşen 50.000 kuruş olan borçtan ancak 12.000 kuruşu tahsil edilmiş oldu.¹¹²²

3.14. Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın İkinci Kez Maraş Valiliğinden Azledilmesi

Osmanlı- Rus ve Avusturya harpleri için asker toplama emri gönderilen Zülkadirzâde Ömer Paşa'ya Anadolu'dan toplanacak askerler için Sağ kol sürücülüğü görevi verilmişti. Ancak daha önce olduğu gibi o işi ağırdan almış ve görevini yapmamıştı. Bu yüzden hem Maraş'taki rakibi Beyazıtlılar hem de çevre valiler Ömer Paşa ve adamı Seyyid Ağa'yı 5 Kasım 1790'da sadrazama şikâyet etmişlerdi. Şikâyet edenler arasında Maraş'tan Mehmet adlı bir şahıs da bulunmaktaydı. Şikâyet mektubunda Ömer Paşa ve adamlarının Maraş'ta fesadı tahrik ettikleri, halk üzerinde günbegün baskılarını artırdıkları, yalan ve dolanlarla mal ve mülk edindikleri, padişahın kanun ve nizamlarına uymadıkları yazılmaktaydı. Ayrıca Maraş'ta ahaliye baskı ve haksızlık yapan ve hakkında şikâyet olan şahıslar, Ömer Paşa ve adamları tarafından o yakınımızdır denilerek kayrılmaktaydı. Ömer Paşa'nın adamlarından olan Seyyid Ağa ve yeniçeri zümreleri de Maraş halkına büyük zarar vermekteydi. Bütün bu işlere o göz yummaktaydı. Bu sebeplerden dolayı onun hakkında şikâyetler yapılmıştı. Ömer Paşa ise kendisi ve adamları hakkındaki şikâyetlerin aslının olmadığını ve bir iftiradan ibaret olduğu İstanbul'a bildirmişti.

¹¹²¹ Güldiken, s.94.

¹¹²² Faruk Söylemez, *Osmanlı Devletinde Aşiret Yönetimi*, s. 97-98.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

3.15. Curazâde Ahmet Paşa'nın Maraş Valiliğine Tayini

Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın asker toplayarak cepheye gitmesi üzerine 24 Mart 1791 tarihli bir yazı ile bir kez daha Maraş Beylerbeyliğinden azledildi ve yerine Balçık Muhafızı olan Curazâde Ahmet Paşa tayin edildi. Ancak Ahmet Paşa Maraş'a gelmemiş ve yerine bir mütesellim tayin etmiştir. Belgelerden anlaşıldığı üzere Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın Maraş Beylerbeyliğinden azledilmesine rağmen mütesellimlik görevinin devam ettiği görülmektedir.

Curazâde Ahmet Paşa'nın kapı kethüdası 1791'de İstanbul'a gönderdiği bir arzla: 1791 yılının Mart ayına kadar Maraş mütesellimi olan Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın tayyaran, mütesellimlik gibi önceki dönemlere ait olan vergileri hiç göndermediği ve hepsini zimmetine geçirdiğini bildirmiştir. Bundan dolayı kendilerinin zaruret ve ıstırap içinde kaldıklarını belirterek söz konusu Maraş eyaleti aidatından mütesellim Ömer Paşa'nın zimmetinde kalan vergilerin tamamının gönderilmesini ve teslim edilmesini talep etmektedir.¹¹²³

22 Nisan 1791 tarihli bir belgeden Maraş valisi Curazâde Ahmet Paşa'nın Maraş valiliğinin uzun sürmediği ve atanmasından kısa süre sonra öldüğü anlaşılmaktadır. Curazâde Ahmet Paşa zamanında Maraş Eyaleti ve kazalarından 25.000 kuruş imdat-ı seferiye toplanmasına karar verilmişti. Ancak paşanın ölümü üzerine bu paranın hazineye aktarılması istenmiştir. Ayrıca Curazâde Ahmet Paşa'dan önce Maraş mütesellimi olan Zülkadirzâde Ömer Paşa'dan da zimmetinde kalan verginin de tahsili istenmektedir. Ahmet Paşa'dan sonra Maraş Beylerbeyliğine Kayseriyelizâde İbrahim Paşa atandı. Aynı sırada Maraş Alaybeyi Miktad Bey de yetkilerini kötüye kullanmasından dolayı azledildi.

3.16. Maraş ve Adana Eyaletleri Valisi İbrahim Paşa

Curazâde Ahmet Paşa'nın vefatından sonra Maraş valiliğine Vezir Kayserili İbrahim Paşa tayin edilmişti. 26 Haziran 1792 tarihli bir belgeden Vezir İbrahim Paşa'nın Maraş ve Adana eyaletlerini birlikte idare ettiği anlaşılmaktadır. İbrahim Paşa'nın Maraş valiliği sırasında, 30 Haziran 1792'de Antep kazasında büyük olaylar olmuştu. Ahaliden eşraf ve seyyidler ile yeniçeriler arasında anlaşmazlık büyümüştü. Bu anlaşmazlıkları halletmesi için Adana ve Maraş valisi Hacı İbrahim Paşa görevlendirildi. 18 Ağustos 1792 de Antep'e sığınan Battaloğlu Nuri Paşa ile iki defa harbeden Halep Valisi Mustafa Paşa, öldürülen 14 kişinin kesik başlarını İstanbul'a göndermişti. Ayrıca onun,

¹¹²³ C.DH. 7374

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Nuri Paşa'yı etkisiz hale getirmek için Halep ve Havran'dan¹¹²⁴ asker tertibine ve eski Maraş Beylerbeyi Ömer Paşa'nın maiyetine verilmesine dair yazı gönderilmiştir. 16 Ekim 1792 öldürülen Battaloğlu Mehmet Paşa'nın hangi mahallerde ve kimlerde muhallemat ve alacağı varsa miriden zabtına dair Maraş valisi İbrahim Paşa'ya hüküm yazılmıştır. 7 Ağustos 1793 tarihli bir belgeden Adana ve Maraş valisi Hacı İbrahim Paşa ile Rakka valisi Mustafa Paşa'nın aralarının Antep'te olan olaylardan dolayı açıldığı, Antep'in harap bir vaziyet aldığı, bu durumun düzeltilmesi için yöneticilerin halk ile meşveret ederek karar almalarını emredildiği anlaşılmaktadır.

24 Eylül 1793 tarihli bir defterde Maraş'ın eski Beylerbeyi Zülkadırzâde Ömer Paşa'nın ahaliden alacağının olduğu belirtilmektedir. Ömer Paşa valiliği süresince halktan vergileri toplayamamış ve Küçükalioglu'nun Maraş baskını sırasında zarara uğrayanların ve şehre gelip giden yetkililerin masraflarını karşılamıştı. Devlet de daha önce zimmetinde kalan vergiyi ödemesi için Ömer Paşa'ya hüküm göndermiştir. Bunun üzerine o da kendisinin de söz konusu olay sırasında masraflar yaptığını ve halktan alacağı olduğunu belirterek bunları tahsil ettiği takdirde vergisini göndereceğini bildirmiştir.

1794'te Maraş valisi Kayserili İbrahim Paşa'ya, şehrin kadısına ve Maraş'ta bulunan gönderilen Sadrazam çuhadarı Hafız Mehmet'e gönderilen hükümde Maraş'tan toplanması gereken imdat-ı seferiyenin tahsil edilemediği anlaşılmaktadır. Her yıl iki taksit halinde ahaliden alınan imdat-ı seferiye vergisi sık sık vali değişiklikleri sebebiyle toplanamamaktaydı. Yeni atanan valiler bu verginin kendilerinden önceki valilinin zimmetinde kaldığını ya da toplanamadığını belirtmekteydiler. Devlet ise bu verginin tamamını hâlihazırda görevde olan validen tahsil etmek istemekteydi. Bu belgeden daha önce Maraş valisi olan Curazâde Ahmet Paşa'nın tahsil etmesi gereken 25.000 kuruşluk Maraş Eyaleti imdat-ı seferiyesinin toplanamadığı anlaşılmaktadır. Paşa'nın ölümü üzerine tahsil edilemeyen bu 25.000 kuruşun her kimin zimmetinde ise tahsil edilmesine dair hüküm gönderilmiştir. Bu paranın 5.000 kuruşunun kapıcıbaşı memurlarıyla tahsil edilmesi, geri kalan 10.000 kuruşunun Maraş'tan tahsili ve hazineye intikali için 15 Mayıs 1794'te (H.1 Şevval 1208) yazı gönderilmişti. Bu paranın 4.650 kuruşu Maraş ahalisi zimmetinde olup onlardan tahsil edilmesi istenmekteydi. Bu konuda sadrazam çuhadarı Hafız Mehmet görevlendirilmişti. Maraş Eyaleti'ne bağlı Malatya Sancağı ahalisi zimmetinde 1.000 kuruş imdat-ı seferiye vergisi kalmıştı. Bunun teslim edilmesi

¹¹²⁴ **Havran:** Suriye'nin Kuzey doğusunda Rakka yakınlarında Fırat kenarında bir şehir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

için Rakka ve Diyarbakır Valisi Hacı Yusuf Paşa'ya ve Malatya mutasarrıfına ve çuhadara hüküm yazılmıştı. Maraş Eyaletine bağlı Kars-ı Zülkadiriye (Kadirli) Sancağına isabet eden 1000 kuruşluk imdat-ı seferiye ise Beyazıtoglu Abdulkerim Bey tarafından tahsil edilmiş olup onun zimmetinde kalmıştı. Söz konusu bu paranın verilmesi için Maraş Beylerbeyi ve kadısına emirler gönderilmişti. Yine Maraş Eyaletine bağlı Zamantı kazası (Pınarbaşı) ahalisi zimmetinde de 300 kuruş imdat-ı seferiye kalmıştı. Ayrıca Elbistan kazası ahalisi zimmetinde kalan 1150 kuruş imdat-ı seferiye bulunmaktaydı. Bunların ödenmesi içinde Bozok sancağı mutasarrıfı Cabbarzâde Süleyman ve kapıcı başına emirler gönderilmişti.¹¹²⁵

1792-93'te (H.1207) Maraş valisi Kayserili İbrahim Paşa, şehrin kadısı ve sadrazam Çukadarı Hafız Mehmet'e gönderilen hükmünde Curazâde Ahmet Paşa'nın maiyetlerinden olan eski mütesellim Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın zimmetinde kalan 4000 kuruşun tahsil edilerek baş çuhadar Hüseyin Ağa'ya teslim edilmesi emredilmektedir. Söz konusu paranın tahsil edilerek İstanbul'a gönderilmesi ve hazine-i amireye teslim edilmesi emredilmiştir.¹¹²⁶

Bu hükme istinaden Curazâde Ahmet Paşa'nın Maraş valiliği sırasında Maraş eyaleti seferiye ve mütesellimlik mahiyeleri tahsili ve toplanması için gönderilen Çuhadar Hafız Mehmet İstanbul'a bir arzuhal sunmuştur. Bu arzuhalde: Zülkadirzâde Ömer Paşa'dan tahsil olunan mahiyeden 4.500 kuruş tahsil edilip Ramazan'ın 11. günü başçuhadar Hüseyin Ağa'ya salimen teslim edilmiştir. Maraş kazası ahalisinin zimmetinde olan 4.650 kuruş Ramazan Bayramı eda ettikten sonra tahsil edilecektir. Yine Antep ahalisi zimmetinde kalan 6.000 kuruş Rakka valisi Mustafa Paşa'ya teslim edilmiştir. Keban Madenine bağlı Malatya kazası ahalileri zimmetinde 6.000 kuruş, Kars ve Maraş kazasında olan 4000 kuruş Beyazıtzâde Abdulkerim Bey zimmetindedir. Maraş Eyaletine bağlı Zamantı kazası Cabbarzâde Süleyman'ın taht-ı tasarrufunda olup ahaliler zimmetinde olan 600 kuruş ve Elbistan kazası ahalileri zimmetinde olan 1.750 kuruşun tahsili için Cabbarzâde Süleyman Bey'e ve çuhadar Hafız Mehmet'e hitaben hüküm gönderilmesi yer almaktadır.¹¹²⁷

1 Nisan 1794 tarihli bir belgeden Maraş Beylerbeyi Kayserili İbrahim Paşa'nın azledildiği ve yerine Hotin Muhafızı Ferhad Paşa'nın tayin edildiği anlaşılmaktadır. İbrahim Paşa'nın da boş olan bir memu-

¹¹²⁵ C.ML. 5711/2

¹¹²⁶ C.ML. 18335

¹¹²⁷ C.ML. 5711/1

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

riyete tayin olununcaya kadar Anadolu valisi yanına gönderilerek Kütahya'da ikamet eylemesine karar verildi. Bu arada 31 Ocak 1795'de Maraş mutasarrıfı olarak Beyazıtzâde Kalender Paşa görülmektedir.¹¹²⁸ 19 Nisan 1795'te ise Maraş sancağına eski Sultanönü mutasarrıfı mirî mirandan Seyyid Ahmet Paşa tayin edildi.

3.17. Kalender Paşa'nın Maraş Mutasarrıflığına Atanması

Ferhat Paşa'nın Maraş valiliği sırasında mütesellimliğe Beyazıtzâde Kalender Bey atanmıştı. 31 Ocak 1795 tarihli bir arşiv belgesinden Ruznamçe-i evvel Mehmet Emin Bey uhdesinde bulunan Rumkale, Antep ve Menbic mukataalarına müdahale edilmemesine dair Maraş mütesellimi Kalender Paşa'ya bir hüküm gönderilmiştir. 19 Nisan 1795'te ise Maraş sancağına eski Sultanönü mutasarrıfı mirî mirandan Seyyid Ahmet Paşa tayin edildi. Aynı yıl içinde Kalender Paşa Maraş mutasarrıflığına atanmıştır.

3.18. Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın Elbistan'da Mukataası

Zülkadirzâde Ömer Paşa Elbistan resm-i çift¹¹²⁹ ve ona tabii mukataalara¹¹³⁰ sahipti. Yine Darende sakinlerinden İbrahim Paşa'da Nefs-i Elbistan ve kıst-ı bac ve tevabi mukataası malikânesine¹¹³¹ mutasarrıftı. Bu malikâneler birbirinden ayrıydı. Ancak Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın kapı kethüdası Ahmet Ağa'nın Sadarete gönderdiği bir yazıdan anlaşıldığına göre bu malikânelerin birbiri ile bir ilişkisi olmadığı ve sahiplerinden birinin diğerine müdahale etmemesi gerektiği bildirilmekteydi. Ancak İbrahim Paşa uhdesinde olan Elbistan ve tevabi mukataasından elde ettiği gelirle yetinmeyip, Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın mutasarrıf olduğu Elbistan resm-i çift mukataası vesaire rüsumatına taarruz etmekteydi. Bunun üzerine sadarettten söz konusu bu

¹¹²⁸ C.ML.733/29911.

¹¹²⁹ **Çift:** Çift, çift sürülen ve ziraat yapılan, belirli büyüklükteki toprak parçaları veya türlü hususiyetler arz eden ziraî işletme şekillerine denmektedir. Bkz: Feridun Emecen, "Çift Resmi", *DİA*, C. 8, s.309-310; **Resm-i Çift:** Osmanlı Devleti'nde mîrî arazi sisteminin uygulandığı bölgelerde çift tâbir edilen muayyen büyüklükteki araziye tasarruf eden ra'yyetin ödediği vergidir. Genellikle Umumiyetle miktarı 50 akçedir. Bkz: Mehmet Ali Ünal, *XVII. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, s.114.

¹¹³⁰ **Mukataa:** Osmanlı Devleti'nde hazînenin gelir kaynaklarından biridir. Devlete ait bir arazi veya varidatın (gelirin) bir bedel karşılığında kiraya verilmesi veya geçici olarak devredilmesine denilmektedir. Devlete gelir getiren kaynaklarını kiralaayanlara ise 'mültezim ismi veriliyordu. Mukataa topraklarının gelirleri doğrudan hazineye aktarılmaktaydı.

¹¹³¹ **Malikâne:** Osmanlı Devleti'nde üstün hizmet yapan görevlilere verilen topraklar olup malikâne sahipleri gelirinden istifa ederlerdi ancak bu toprakları satamazlardı.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

müdahalenin önlenmesi ve bölgede bulunan diğer mukataalar ve tımarlarla ilgili bir yazı gönderilmiştir. Buna göre İbrahim Paşa'nın Ömer Paşa'nın mukataalarına müdahalesi kaldırılmış, herkesinin sahip olduğu aşar vergisini alması için emri şerif verilmesi kararlaştırılmıştır. Böylece söz konusu resm-i çift ve Elbistan ve tevabii mukataası yıllık 100 bin kuruş olup Ömer Paşa'nın uhdesinde kalmıştır. Aynı belgede Elbistan'da Zülkadirzâde Ömer Paşa ve Darende sakinlerinden İbrahim Paşa'nın resm-i çift ve malikânelerinin nereler olduğu ve ne kadar olduğunun dökümü yapılmıştır.¹¹³² Bu vesileyle Elbistan'a bağlı Alem-bey, Taykendi, Tay, Hasankendi, Akçekoyun, Softa, Okçu, Büyük Okçu, Körsulu, Taygözü ve Ağaçaviran gibi köylerin isimleri geçmektedir.

3.19. Ömer Paşa'nın Üçüncü Defa Maraş Beylerbeyi Atanması ve Öldürülmesi (1795)

10 Nisan 1795 tarihli bir belgede, uhdesinde olan mukataa yollarını tesviye etmemesi, diğer mukataa, zeamet ve tımarları zapt ile gelirlerini sahiplerine vermemesinden dolayı Maraş mutasarrıflığından azledilerek rütbesi kaldırılan Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın rütbesinin iadesi ile yine Maraş Beylerbeyliğine tayin olunduğu bildirilmektedir. Ayrıca kendisine vazifesini iyi yapması için uyarıda bulunulmuştur. 5 Eylül 1795'te Antep'te fetva vermeğe yetkili Karamanlıoğlu Seyyid Mehmet taraftarları ile yeniçeri zümresi arasında kavga çıkmış, iki taraftan da birçok kimsenin ölümüyle sonuçlanan olaylar olmuştu. Daha fazla kayıp verenler Yeniçeriler olup onlardan birkaç yüz kişi öldürülmüştü.¹¹³³ 1795 yılı Şubat ayından itibaren Maraş ahkâm defterindeki belgelerden anlaşıldığı üzere Karamanlıoğlu Seyyid Mehmet ve ortağı Abdulmennan adlı şahıslardan şikâyetler başlamıştı. İstanbul'da Yenihan'da sakin Halil Affan oğlu Numan adlı şahsın söz konusu kişilerde 1200 senesinden beri 1500 kuruş alacağı olduğu halde ve defalarca istemesine rağmen verilmiyordu.¹¹³⁴ Yine aynı şahsın söz konusu kişilerden 1200 senesinden 9500 kuruş alacağı vardı. Bu borcu da vermiyorlardı. Bu konularla ilgili Antep kadısı ve voyvodasına hükümler yazılmaktaydı.¹¹³⁵ Aynı tarihlerde Maraş valisine yazılan hükümde Karamanlıoğlu Seyyid Mehmet ve ortağı Seyyid Abdulmennan adlı şahıslarda, Halep tüccarlarından Nafi veled-i Asan adlı zimmînin 1208 senesinden 9500 kuruş alacağı vardı. Söz konusu bu borcun tahsil edil-

¹¹³² C.ML. 24540/2.

¹¹³³ Atalay, s.92.

¹¹³⁴ Güldiken, s.102.

¹¹³⁵ Güldiken, s.102.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

mesi için Maraş valisi ile Antep kadısı Mehmet Arif'e hüküm yazılmıştı.¹¹³⁶ Yine Halep tüccarlarından Şimon'nun kardeşi Harun adlı Yahudi'nin Karamanlıoğlu Seyyid Mehmet ve ortağı Abdulmennan'dan 1200 senesinde 100 kuruş alacağı vardı. Bunun tahsil edilmesi de istenmektedir.¹¹³⁷

Antep'te asayiş ve düzeni sağlamak, olayları yatıştırmak amacıyla Maraş Beylerbeyi Zülkadirzâde Ömer Paşa'ya oraya gitmesi emri verildi. Bu karışıklıkları bastırmak üzere Ömer Paşa Antep'e doğru yola çıkmıştı. Ancak Ömer Paşa'nın, Antep ile Maraş arasında Karabıyıklı¹¹³⁸ denilen köyde Kılıçlı aşiretine mensup eşkıyalar tarafından yolu kesilmiş ve atılan bir kurşunla şehit olmuştur. Bu olayın 14 Eylül 1795 tarihinde olduğu anlaşılmaktadır. Ömer Paşa'nın Maraş'taki rakipleri tarafından söz konusu aşiret mensupları ile anlaşarak bir suikastla öldürüldüğü zannedilmektedir. Ömer Paşa'dan sonra Maraş Beylerbeyliğine 23 Kasım 1795'te Derviş Hasan Paşa getirildi.

Ömer Paşa'nın üçüncü defa Maraş Beylerbeyi olarak atanması ile kendisine gönderilen fermanda bazı öğütler verilmekteydi. Maraş valisi olarak atandığı, uhdesinde olan ve kesinleşmiş mal-ı mirîyi muhafaza etmediği, mukataa, zeamet ve tımarları terhis ve zabt ile hâsılâtını satıp sahiplerine vermediği ve rehavete kapıldığı gerekçesiyle mirîmiranlığı kaldırılarak eyalet valiliğinin kendisinden alındığı hatırlatılmaktaydı. Bundan sonra ilk olarak mirî mal bedellerini tamamen, kararlaştırılmış zeamet ve tımarların bedellerinin vakti zamanıyla İstanbul'a teslim etmesi tembih edilmektedir.

Ömer Paşa'ya ikinci olarak devamlı eşkıyalık ve hıyanet içinde olan Kılıçlı aşireti ile diğer aşiret ve kabilelerin mezalim ve fesatlarını ortadan kaldırması emredilmektedir. Bu aşiretlerin eyaletler üzerindeki baskısını kaldırması istenmektedir. Bunlardan üzerlerine düşen vergileri alması, Osmanlı kanun ve şariatını hâkim kılması belirtilerek Maraş Beylerbeyliğine kendisinin yeniden atandığı ifade edilmektedir. Paşa'nın göreve başlamasından itibaren memleketi zapt u rapt altına alarak, insanlar üzerindeki baskı ve zulmü kaldırarak, asayiş ve sükûneti sağlaması tavsiye edilmektedir. Ayrıca ona verilen görevleri vakti zamanında yapması ve ihmal etmemesi belirtilmektedir.

Ömer Paşa'dan Maraş eyaletinde olan mukataa, ziraat ve tımar bedellerinin sahiplerine vermesi konusunda dikkat etmesi, bunları zimmetleriyle birlikte teslim etmesi istenmektedir. Ayrıca Kılıçlı aşireti ve

¹¹³⁶ Güldiken, s.103.

¹¹³⁷ Güldiken, s.104-105.

¹¹³⁸ **Karabıyıklı Köyü:** Kahramanmaraş-Gaziantep karayolu üzerinde bir köy olup eskiden bir derbent ve karakoldu.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

sair aşiretlerin Maraş havalisinde yaşayan Abdallar üzerinde uyguladıkları şiddeti ortadan kaldırması da kendisinden istenmektedir.¹¹³⁹ Kılıçlı aşiretinin baskı yaptığı Abdallar günümüzde Pazarcık kazasına bağlı Tetirli köyünde yaşayan Abdallar olmalıdır.

3.20. Ömer Paşa'nın Zamanında Ödenmeyen ve Zimmetine Geçen Mirî Mallar ile Ömer Paşa'nın İmdat-ı Hazariye Borcu

Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın bir suikasta kurban gitmesinden sonra yerine 23 Kasım 1795'te (H. 11 Cemaziyelevvel 1210) Maraş Beylerbeyi olarak Derviş Hasan Paşa tayin edildi. Maraş kadısının bir ilamından Ömer Paşa'nın yerine atanan Hasan Paşa'nın Maraş eyaleti imdat-ı hazariyesini tahsil ederek göndermesi istenmiştir. Bu vergi yılda iki taksit halinde Maraş Eyaleti, sancak ve kazalarından tahsil edilmekteydi. (1795)H.1210 senesinde iki taksit halinde ödenecek bu verginin yılın ilk 51 gününe tekabül eden Ömer Paşa tarafından ödenmesi gerekmekteydi. H.1210 yılının ilk günü olan 1 Muharrem, 18 Temmuz 1795 tarihidir. Ömer Paşa söz konusu yılın vergisinin ilk taksitini toplayamadan öldürülmüştür. Söz konusu 51 günü hesap ettiğimizde bu Hicri yılın ilk 51 günü olup bu tarihte 7 Eylül 1795'e tekâmül etmektedir. Bu tarih Ömer Paşa'nın öldürülme tarihidir. Ömer Paşa zammına isabet eden bu verginin Maraş kazasına 1.562,5 kuruşu, Elbistan kazasına 37,5 kuruşu, Ayıntap kazasına 1.500 kuruşu isabet etmekte olup bunların toplamı 3.100 kuruştur. Bu paralardan Ömer Paşa zamanında hiç toplanmamıştı. Bu ilk taksitten de Hasan Paşa'ya 878 kuruş iki akçe düşmekteydi. Maraş kadısı Osman Efendi tarafından yazılan ilamdan bu miktarlar anlaşılmaktadır.¹¹⁴⁰

7 Temmuz 1796 (H.1 Muharrem 1211) yılına ait imdat-ı hazariyenin (7 Temmuz 1796) Maraş eyaletine düşen ilk taksidi 11.500 kuruş olup bunun Malatya sancağına düşen 3000 kuruşunun ilk taksidi 1500 kuruştur. Bunun 1795 (H.1210) senesine ait olanı talep edildiğinde söz konusu bu paranın Maraş valisi Ömer Paşa'ya verilmediği ve Malatya ahalisinin bu imdat-ı hazariyeyi Keban ve Ergani madenine kömür parası olarak ödediği anlaşılmaktaydı. Bundan dolayı Malatya ahalisi Maraş valisine imdat-ı hazariye veya seferiye vergisini vermezdi. Bu durum Malatya kadısının ilamından anlaşılmaktadır. Ortaya çıkan bu sorunun nasıl çözüleceğini sadarete soran Maraş eyaletinin yeni valisi Derviş Hasan Paşa söz konusu imdat-ı hazariyenin Malatya'dan mı yoksa başka bir mahalden mi tahsil olacağını sormaktadır. 1730 (H.1143) tarihinde Maraş eyaletinden tahsil edilen 11,500 kuruşluk imdat-ı hazariyenin Malatya sancağı hissesine düşen 3000 kuruşun

¹¹³⁹ C.D.969.

¹¹⁴⁰ C.DH. 12698.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ona dâhil olduğu belirtilerek bu uygulamanın bu şekilde devam ettiği belirtilmektedir. Söz konusu bu 3000 kuruşluk Malatya sancağı imdat-ı hazariyesinin Maraş valilerine verilmeyerek Keban ve Ergani Tevfik madenlerinin imal ve idaresi için gerekli olan kömür bahasını karşılamak üzere maden emini marifetiyle tahsil edilmesine karar verilmişti. Bundan dolayı Maraş valilerinin ısrarla bu parayı isteyerek hazariye ve seferiye bahanesiyle Malatya ahalisini rencide etmemeleri istenmektedir.

3.21. Ömer Paşa'nın İrad-ı Cedid Hazinesine Borcu

Maraş valisi Hasan Paşa ve kadısına yazılan 1795 (H.1210) tarihli hükümden Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın Antep'te tasarrufunda olan üç tımarın vergisini vermediği belirtilerek bunun nasıl tahsil edileceği açıklanmaktadır. 1795 (H.1209) senesine ait Antep sancağında üç adet tımarın geliri İrade-i Cedid¹¹⁴¹ hazinesine ayrılmıştı. Söz konusu bu geliri iltizam etme işi Zülkadirzâde Ömer Paşa'ya verilmişti. Ancak söz konusu bu tımarların gelirinden şimdiye kadar İrad-ı Cedid hazinesine bir şey gönderilmemişti. Bu tımarların vergisinin İrad-ı Cedid defterdarı Mustafa Reşit tarafından ödenmediği tespit edilmiştir. Ömer Paşa'nın öldürülmesi sebebiyle bu para zimmetinde kalmıştı. Söz konusu meblağ Ömer Paşa'nın terekesinde olan emval ve eşyasından tahsil olunup kalan ve zimmette olan her ne ise toplanıp hazine-i amireye teslim edilmesi istenmektedir. Bu hüküm gönderildiği tarihte Ömer Paşa'nın muhallefatı toplanıp hazineye aktarılmamıştı.¹¹⁴²

3.22. Ömer Paşa'nın Yapağı Rüsumatı¹¹⁴³ (Vergi) Borcu

Maraş valisi Hasan Paşa'ya, Maraş, Malatya ve Antep kadı ve naiplerine gönderilen bir hükümden anlaşıldığına göre: Osmanlı Devleti, Anadolu, Rumeli sahillerinden, Trablusşam, İzmir, Selanik iskelelerinden ve diğer taraflarda satılan ve alınan yapağıdan eskiden beri alınan gümrük ve diğer vergilere helal gelmemek şartıyla her vukiyyesinden hazine için yeniden birer pare resm-i mirîlerinin satanlardan ve alanlardan tahsil olunması bundan önce emri şerifle istenmişti. Ancak mahaller birbirinden farklı olduğu için bu resm tahsil edilememiştir.

Yapağı alan tüccardan vergisi tahsil edilecektir. Bu şekilde memleketin adet-i anam vergisi tahsil edilmiş olacaktır. 12 Mart 1794

¹¹⁴¹ *İrad-ı Cedid*: III. Selim (1789-1807) zamanında kurulan Nizam-ı Cedid askeri ocağının masraflarını karşılamak için kurulan yeni bütçenin adıdır.

¹¹⁴² Cevdet Tımar, 6642.

¹¹⁴³ *Yapağı Rüsumu*: Osmanlı devletinde Yeniçeri erlerinin giydiği Bârânî ve subaylarının giydiği Sobramani adlı çuha kaputlarının dokunması için Rumeli'nin muhtelif sancaklarının vermekle mükellef oldukları yapağı vergisidir. Zamanla farklı bir şekil almıştır. Bkz: Sertoğlu, s.360.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

(R.1 Mart 1208) senesi itibariyle aded-i ağnam ve keçi mirîsi tahsil olunacaktır. Bu koyun ve keçi kimin olursa olsun sayılacaktır. Bunlar büyük, küçük ve toklu demeden marttan sonra doğan kuzu ve oğlaklar hariç her birinden yapağı ve kıl olmak üzere birer pare vergi tahsil olunacaktır. Ayrıca bunların sahiplerinin isim ve lakapları ile ağnam ve keçinin adet ve miktarları beyan olunacaktır. Bu karara karşı çıkanlar kim olurlarsa olsun iki kat vergi tahsil ettirilecektir.

Maraş, Antep ve Malatya sancaklarına bağlı kazaların 1794 (R.1209) senesine ait ağnam yapağı ve keçi yapağı rüsumunu tahsil etme görevi Maraş mutasarrıfı Zülkadirzâde Ömer Paşa'ya ihale olunmuştu. Ancak söz konusu vergi vürut etmeden Ömer Paşa öldürüldüğünden vergiyi tahsil etmek için ne gerekirse yapılmalıdır. Söz konusu bu vergi 1208 senesine ait olup Ömer Paşa'nın zimmetinde kalmıştır. Ömer Paşa'nın mal ve mülkünden bu paranın tahsil edilmesi için mübaşir görevlendirilmiştir. Bu paranın İrad-ı Cedit¹¹⁴⁴ hazinesine aktarılması için bu hazinenin defterdarı Mustafa Reşit tarafından istenen emir verilmiştir. Ömer Paşa'nın zimmetinde bu vergilerin kalmaması için gerekli, itina ve dikkatin gösterilmesi emredilmektedir. Bu para Ömer Paşa'nın muhallefatından tahsil edilecekti.¹¹⁴⁵

3.23. Ömer Paşa'nın Halepli Gayrimüslüm Bir Tüccara Borcu

Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın Maraş Beylerbeyliği yaptığı sırada aşırı şekilde borçlandığı görülmektedir. Ömer Paşa Küçükalioglu Halil adlı eşkiyanın saldırısına uğrayıp mal ve mülkü yağmalanmıştı. Onun Maraş'taki rakibi Beyazıtoglu Abdullah Bey devamlı aleyhine çalışmakta ve vergileri toplamasına mani olmaktaydı. Ayrıca Ömer Paşa üzerine aldığı bazı iltizamları tahsil edememekteydi. Bunların yanında devlet onu sefere çağırılmıştı. Diğer yandan da Kılıçlı gibi aşiretlerin yüzünden Maraş Eyaletinde asayiş ve sükûnet kalmamıştı. Devlet ise bunları göz ardı ederek Ömer Paşa'nın Maraş eyaletinden tahsil olacak vergileri göndermesini istemekteydi. Ömer Paşa Maraş Beylerbeyliğinden azledildiğinde tekrar kendisinin bu göreve atandığı takdirde hazineye 30000 kuruş vereceğini vaat etmişti.

Bütün bunlar Ömer Paşa'nın aşırı şekilde borçlanmasına sebep olmuştu. Ömer Paşa devlete göndereceği parayı tüccar ve vesair kişilerden aldığı borçlarla ödemeye kalkışmıştı. Ömer Paşa öldüğü zaman borçluları harekete geçmişti. Hatta Avusturya Uyruklu Halep'te ikamet eden ecnebi bir tüccarın Ömer Paşa'dan 13.000 kuruş alacağı vardı. Bu

¹¹⁴⁴ *İrad-ı Cedit*: Nizam-ı Cedit askeri ocağının masraflarını karşılamak için III. Selim zamanında kurulan hazinenin adıdır.

¹¹⁴⁵ C.ML. 7829

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

tüccar bu parayı alamayınca İstanbul'daki Avusturya elçisine başvurmuştur. Elçi de sadarete başvurarak Ömer Paşa'nın bu borcunun ödenmesi için devletin girişimde bulunmasını istemiştir. 1211 yılında Halep'te ikamet eden Roma İmparatoruna tabi Nemçelü tüccar Panos'un vefat eden Zülkadirzâde Ömer Paşa'dan 13.000 kuruş alacağı olduğu görülmektedir. Bu tüccarın yanında Ömer Paşa'nın imzalı ve mühürlü borcu olduğuna dair iki kıta temessükü bulunmaktadır. Bu borcun Ömer Paşa'nın muhalefatından tahsil edilmesini Nemçe elçisi arzuhal etmiştir.¹¹⁴⁶

7 Temmuz 1796 (H. Evail-i Muharrem 1211) tarihli belgede ise bu Nemçelü tüccarın alacağı 13.000 kuruşun Ömer Paşa'nın muhalefatından tahsil edilmesi kararlaştırılmıştı. Paşa'nın muhalefatını zapt etmek üzere Maraş'a bir mübaşir gönderilmişti. Onun emlak, akarı, eşyası ve bütün malı mülkü, parası, hayvanları nesi var nesi yoksa tespit edilmişti. Bu muhalefat onun varisleri tarafından da kabul edilmişti. Onun varisleri babalarının bu tüccara olan borçlarını da kabul etmişlerdi. Ömer Paşa öldüğünde bu paranın tahsil edilmesi istendiği halde iki yıl geçmiş olmasına rağmen hala ödenememişti. Ayrıca bu gecikmeden dolayı alacaklı olan tacirin büyük kayıpları olmuştu. Ömer Paşa'nın muhalefatı tespit edilip satılıp Meclis-i Şer'ide de kabul edilmiş olmasına rağmen yine de bu tacirin borcu verilmemişti.¹¹⁴⁷

21 Ekim 1797'de (H. Evahir-i Rebüülahir 1212) Maraş kadısı İbrahim'in İstanbul'a gönderdiği ilamdan anlaşıldığı üzere Ömer Paşa'nın muhalefatı gönderilen mübaşir vasıtasıyla tespit edilip satılmıştır. Elde edilen paranın tamamı hazine için tahsil edilmiştir. Bu para Ömer Paşa'nın zimmetine geçen mirî malları dahi ödememiştir. Bu yüzden tüccarın alacağını ödeyecek para yoktur. Ömer Paşa'nın murisleri de babalarının söz konusu tüccara olan borcunu ödeyecek kudretleri olmadığını beyan etmişlerdir.¹¹⁴⁸

Başka bir belgede Ömer Paşa'nın Halep'te oturan bu ecnebiye 13.000 kuruşluk borcu ve bunun nasıl tahsil edileceği teferruatlı şekilde anlatılmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla İstanbul'daki Avusturya elçisi bu borcun ödenmesi için Osmanlı Hariciyesine baskı yapmaktadır. Ömer Paşa'nın bu borcu mahalli bir olay olmaktan çıkıp iki devlet arasında bir sorun haline gelmiştir. Avusturya elçisi bu borcun devlet tarafından müsadere edilen Ömer Paşa'nın terekesinden tahsil edilmesini istemiştir. Ömer Paşa'nın muhalefatı hazine için tahsil edilmiş ve hazineye zarar gelmemesi için söz konusu tüccarın alacağının tahsili onun

¹¹⁴⁶ C.HR. 6619/4

¹¹⁴⁷ C.HR. 6619/2.

¹¹⁴⁸ C.HR. 6619/5.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

mirasçılara bırakılmıştı. Ancak mirasçılar da babalarının bütün malına devlet tarafından el konulduğu ve ellerinde hiçbir şey kalmadığını belirterek söz konusu borcu ödemeye güçlerinin kalmadığını bildirmişlerdir. Ayrıca onlar bu borcun Maraş kadısının ilamı ile Ömer Paşa'nın muhalefatından tahsil edilmesine karar verildiğini belirtirler. Ancak Avusturya elçisi de bu borcun muhalefattan tahsil edilemediğini bildirmiştir. Zaten Ömer Paşa'nın bütün muhalefatı satılıp parası hazineye aktarıldığı halde onun borcunu karşılayamamış ve hala devlete 80.000 kuruş borç kalmıştı. Sonuç da ise gönderilen hükümle Ömer Paşa'nın borcunun varisleri tarafından tacire ödenmesine karar verilmiştir. Onlar borcu ödemezse durum divan-ı hümayuna bildirilecekti.¹¹⁴⁹

3.24. Ömer Paşa'nın Muhalefatı

Osmanlı Devleti'nde ölen veya görevden azledilen büyük devlet adamlarının muhalefatına (terekeesine) hazine tarafından el konulurdu. Müsadere denilen bu sistem Tanzimat dönemine kadar devam etmişti. Muhalefat şu şekilde tespit edilirdi. Ölen ya da görevden azledilen kişinin ne kadar parası, alacağı ve emlağı olduğunu tespit etmek ve bunları nakit paraya çevirerek hazineye aktarmak için bir mübaşir görevlendirilirdi. Daha sonra şehrin ileri gelenleri mahkemeye çağırılarak huzurlarında şahitler eşliğinde muhalefatın dökümü yapılır ve kabul edilirdi. Taşınmaz mallar satılırdı. Mirasçılar babalarının tüm malını satın alıp hazineye bu parayı verme hakkına sahiptiler. Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın Ahmet Turan, Numan ve İbrahim adlarında üç oğlu vardı. Bunlardan büyük olan Ahmet Turan Bey, babasının yerine kendisine Maraş valiliği verildiği takdirde bu muhalefatın parasını fazlasıyla hazineye vereceğini taahhüt etti. Ancak gerek İstanbul'daki yetkililer gerekse Maraş'taki mahalli yöneticiler ve ileri gelenler Ömer Paşa'nın oğullarına karşı menfi bir tavır takınmışlardı. Bundan dolayı da Ahmet Turan Bey'e Maraş valiliği verilmedi. Ahmet Turan Bey ve kardeşi Numan Bey babalarının muhalefatını üzerlerine alarak tespit edilen parayı hazineye vermeye karar vermişlerdi. Ancak bu konuda büyük problemler ve anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Ömer Paşa'nın muhalefatının tespit edilmesinde ve değerinin hesaplanmasında büyük güçlükler yaşandı. Muhalefatı tanzim etmek için Maraş'a gönderilen mübaşir bu konuda aciz kalınca yerine başka biri tayin edildi. Maraş valisi Derviş Hasan Paşa ve Rakka valisi Ali Paşa, Ömer Paşa'nın muhalefatını tespit edip satarak elde edilen parayı hazineye göndermekle görevlendirildiler. Ancak bütün bunlara rağmen Ömer Paşa'nın muhalefatı yüzünden onun oğulları ile Maraş ahalisi ve yetkililer anlaşmazlık

¹¹⁴⁹ C.HR. 6619

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

içine düşüp karşı karşıya geldiler. Bu yüzden de Maraş karışmış ve çıkan olaylarda cinayetler işlenmiştir.

Ömer Paşa'nın muhallefatının hazineye aktarılması için Maraş'a gönderilen mübaşir büyük güçlükler çekti. Muhallefatın üç defa ayrı ayrı hesaplandığı görüldü. Ömer Paşa'nın ilk önce toplam malı, eşyası, alacağı ve nakit parası 63.844,5 kuruş olarak hesap edilmişti. Daha sonra 22.948 kuruşluk bir hesap daha yapıldı. Arkasından da 4500 kuruşluk dört parça daha mülkünün olduğu tespit edildi. Ancak yıllık 200 kuruşa kiraya verilen bu dört parça emlağı harap bir vaziyette olduğu için alacak kimse bulunamamıştı. Ömer Paşa'nın yüklü miktarda muhallefatının yanında borcu da çoktu. Halepli gayrimüslim bir tüccarın, Ömer Paşa'dan 13000 kuruş alacağı olduğuna dair elinde senet vardı.¹¹⁵⁰ Yine Ömer Paşa devlet adına topladığı bazı vergileri de ödemeyerek zimmetine geçirmişti. Onun ölümü ile Maraş'taki muhalifleri de harekete geçmişler ve varislerinin zarar görmesi için ellerinden geleni yapmışlardır.

Ömer Paşa'nın muhallefatı: mutaf, attar ve bakırcı dükkânları, bakırhane, kahvehane, Kuyucak Hamamı, Semerci Hanı, konak, han, tarla, bağ, bahçe, pek çok at, büyük ve küçükbaş hayvan yanında köy ve şehir ahalisinin bir kısmındaki alacaklarıydı.¹¹⁵¹

1 Ocak 1796'da, Ömer Paşa'nın Maraş, Antep ve Malatya sancaklarında hazineye olan borçlarının terekesinden tahsiline ve bütün mallarının müsadere edilmesine karar verilmişti. Bu amaçla hassa silahşorlarından Hanım Sultan Damadı Ali Bey bu işe memur edildi. Maraş'a gelen Ali Bey yaptığı çalışmalar neticesinde taşınır ve taşınmaz olmak üzere Ömer Paşa'nın mallarını tespit etmeye çalıştı. Yapılan tespitler neticesinde onun nakdi ve aynı 63.844,5 kuruşa tekabül edecek malı olduğunu tespit etti. Ancak Ali Bey, Ömer Paşa'nın muhallefatını tahsil etmekte dirayetsizlik gösterdi. Ali Bey muhallefatı zamanında düzenleyip parasını hazineye teslim edeceği yerde vaktini boşa harcadı. Ali Bey'in derviş kılıklı ve meşrepli bir kişi olduğu ifade edilmektedir. Bu sebepten ona verilen görevi yapamamıştır. Ali Bey'e acele etmesi konusunda gönderilen emre dahi cevap vermemiştir. Bunun üzerine gönderilen emirle Antep'e gelen Rakka valisi Ali Paşa'nın Ali Bey'le irtibat kurarak olaya müdahil olması istenmiştir. Hatta paşaya muhallefatı tanzim etmek için yeni bir mübaşir tayin etme yetkisi de verilmiştir. Ali Paşa isterse bu muhallefat işini tanzim etme görevini kendi üzerine alıp bir çuhadar vasıtasıyla muhallefatı tanzim de edebilirdi.¹¹⁵²

¹¹⁵⁰ C.H.6619/5/36.

¹¹⁵¹ C.ML.14948/15.

¹¹⁵² C.M.812/2.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş kadısı Osman Efendi 7 Haziran 1796 tarihli ilamında (Gurre-i Zilhicce 1210) Maraş eski valisi Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın muhalefatının tespit edilerek hazırlanan defterinin İstanbul'a gönderildiğini belirtmektedir. Hazırlanan bu defter Maraş valisi Derviş Hasan Paşa'nın yanında ve cümlelerin huzurunda okunup karara bağlanmıştır. Ancak daha sonra Ömer Paşa'nın gizlenmiş ve dışarıda kalan mallarının tespitine başlanmıştır. Alınan bir istihbarat neticesinde bundan önce Ömer Paşa'nın yanında olan bir zimmî şahsın, paşanın büyük oğlu Ahmet Turan Bey'e 4000 altın nakit verdiğiine dair bir şikâyeti İstanbul'a iletilmişti. Ancak Ahmet Turan Bey'in kardeşi Numan Bey, adı geçen zimmî, Ömer Paşa'nın hasabıyla teslim olunmuş demiştir. Muhalefatı tanzim için görevlendirilen Hassa silahşorlarından Hanım Sultan Damağı es- Seyyid Ali Bey şehir (Maraş) pazarında zimmîye tehdit, çeşitli suçlamalar ve işkenceler yapmıştır. Ancak zimmî bunun iftira olduğunu ve doğru olmadığını iddia etmiştir. Bunun müfsit kişiler tarafından ihbar edildiğini belirtmiştir. Yapılan tespitler neticesinde söz konusu zimmînin verdiği bilgiye göre Ömer Paşa'nın 3.844,5 kuruşu geçen nakit parasının olduğu ve hazırlanan defterin İstanbul'a gönderildiğı ve başka bir akçelik mal kalmadığı bildirilmiştir.¹¹⁵³

Ömer Paşa'nın muhalefatını tahsil etmek büyük bir sorun haline gelmiştir. Onun varisleri bu muhalefatı kısa süre içinde kapatmak istemekteydiler. Babalarının bazı mallarını saklayarak vermek istemediler. Ancak Maraş'ta Ömer Paşa'nın rakipleri devamlı yaptıkların şikâyetlerle onun daha fazla malı olduğunu ve muhalefatın tanziminde kasıtlı olarak hatalar yapıldığını belirtmekteydiler. Bu yüzden Ömer Paşa'nın ölümünden dört yıl geçmesine rağmen hala muhalefat meselesi karara bağlanamamıştı. Hatta bu mesele Paşa'nın iki oğlu, bir yeğeni ve bazı taraftarlarının öldürölmelerine neden olduğu gibi Maraş'ta karışmıştı.

3.24.1. Ömer Paşa'nın Oğlu Ahmet Turan Bey'in Maraş Valiliğini İstemesi

Zülkadirzâde es-Seyyid Ahmet Turan Bey, İstanbul'a gönderdiği temessükünde babası Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın muhalefatının 1 Muharrem 1211'den senenin sonuna kadar (7 Temmuz 1796- 25 Haziran 1797) gönderilen hüküm gereğince cümle tarafından tespit edilip ve imzalanıp toplam 100.000 kuruş olduğunu kayıt altına alındığını beyan ederek darphaneye üç taksit şeklinde ödenmesinin kararlaştırıldığını belirtmektedir. Kendisine Maraş Eyaleti valiliğı verildiğı takdirde bu parayı 7 Temmuz 1796 (H. Gurre-i Muharrem 1211) tarihinden itibaren 60 ay süresince ödeyeceğini vaat etmektedir. O bu

¹¹⁵³ C.ML. 200531/1.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

paranın ilk taksiti olan 33.333 kuruş 15 parayı kendisine Maraş valiliği verildiği belge geldiğinde mübaşir Ali Bey'e teslim edeceğini geri kalan 66.666 kuruşu da 60 ay süresince ödeyeceğini vaat etmektedir.¹¹⁵⁴

Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın büyük oğlu Ahmet Turan Bey Maraş valiliğini alabilmek için her türlü yola başvurmuş ve kendisine destek sağlayabilmek için Maraş ahalisine İstanbul'a arzlar yazdırmıştır. Ahmet Turan Bey'in yazdığı arzdan başka, 1796 (H.Muherrem 1211) tarihli başka bir arzda, onun Ömer Paşa'nın büyük oğlu olduğu, Maraş mirimiranlığının dededen babadan onların ailelerine tevcih edildiğini ve bunun yeniden ona verildiği takdirde devlete sadakatle hizmet edeceği belirtilmekteydi. Arzın devamında Ahmet Turan Bey'in Maraş'ta asayışı sağlayacağı, aşiret ve kabilelerinin zararlarını azaltacağını, vilayeti himaye edeceği, fakir ve zayıfları kuruyacağı ileri sürülmektedir. Onun başarılı ve kudretli bir kişi olduğu belirtilerek, kendisine Maraş Beylerbeyliği verildiği takdirde babasının muhallefâtının tamamını ödeyeceğini taahhüt ettiği ve zamanında teslim edeceği belirtilmekteydi.¹¹⁵⁵

Ömer Paşa'nın muhallefâtını tanzim etmek için Maraş'a gönderilen Silahşor Ali Bey de aynı tarihte Ahmet Turan Bey'in Maraş Beylerbeyliğine atanması ve babasının muhallefâtını darphaneye teslim edeceği konusunda ayrıntılı bir arz sunmuştur. Ali Bey göreve atandıktan sonra Maraş'a geldiğini, muhallefâtı zamanında tespit edip yazıya geçirdiğini ve hazırlanan defterin Maraş valisi Hasan Paşa huzurunda, ulema ve ileri gelen ahalilerin gözü önünde açılıp, okunduğunu, eşyaların fiyatlarının belirlendiğini belirtmektedir. Ömer Paşa'nın geride kalan ve gizlenen mal ve eşyası da açığa çıkarılarak gerekli dikkat gösterilip, vaktinde yazılmış ve alınmıştır. Yapılan araştırma, sıkıştırma ve baskılardan sonra bir miktar daha mal teşhir edildikten sonra deftere eklenmiştir. Netice olarak muhallefâtın tamamının 63.844,5 kuruşa ulaştığı görülmüştür. Bundan önce de 14.000 altın nakit parası olduğuna dair İstanbul'a bir şikâyet iletilmişti. Bunun üzerine Maraş valisi Derviş Hasan Paşa, Ömer Paşa'nın adamı zimmî Kors'u hapsetmiş, baskı ve işkenceler yapmıştı. Ancak o bunun iftira olduğunu, doğru olmadığını belirtmiştir. Bunun ilam-ı Şer'i de beyan edilen ve zimmînin haber verdiği muhallefât yazılıp kaydedilip bir defter halinde hazırlanmıştır. Bu defterde han, arazi, dükkânlar ve gizli akaratın satılmasının mümkün olmadığı, bunlara müşteri çıkmayacağı belirtmektedir.

¹¹⁵⁴ C.ML. 200531/2.

¹¹⁵⁵ C.M. 200531/3.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş, kaza, belde ve köylerinin ahalisi, mahkemeye varıp Ömer Paşa'nın büyük oğlu es-Seyyid Ahmet Turan Bey'in yararlı, sadıkane ve emsali bulunamayacak bir kişi olduğu belirtmişlerdir. Ayrıca onlar eşkiyayı tenkil edecek ve fukarayı koruyacak muktedir bir kişi olan Ahmet Turan Bey'e Maraş valiliğinin verilmesini istemişlerdi. Ahali, halkın ve hazinenin zarara uğrayacağından dolayı Ömer Paşa'nın bütün mallarının satılmasının doğru olmadığını da ileri sürmüştür. Ömer Paşa'nın bütün mallarının değerinin 63.844,5 kuruş olduğunu ve buna 36.155,5 kuruş daha eklenerek toplam 100.000 kuruş karşılığında oğlu Ahmet Turan Bey'e Maraş valiliğinin verildiği takdirde onun bunu üstlenmesini teklif etmişlerdir. Ahmet Turan Bey de bu kabul edildiği takdirde, parayı üç taksit halinde hazineye ödeyeceğini belirtmiştir. Sonuç olarak bu konuda Ali Bey, kendisinin yetkili ve emir vermeye cesaretinin olmadığını beyan ederek müsadere görevi için Maraş'a geldiğini ve durumu yetkililere sunduğunu belirtmektedir.¹¹⁵⁶

Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın muhallefatı ve oğluna Maraş valiliğinin verilmesi konusunda sunulan arzuhallerin bir özeti yapılarak padişaha sunulmuştur. Ahmet Turan Bey, Maraş'ın etrafının eşkiya ile çevrili olduğunu ve kendisinden başka onları def edecek ve şekavetlerini önleyecek başka bir kişi olmadığını da belirterek, valiliğin kendisine verildiği takdirde babasının muhallefat bedelini darphaneye teslim edeceğini ısrarla bildirmektedir. Ömer Paşa'nın tespit edilen muhallefatından başka ahalden 40.000 kuruş alacağı olduğu ihbar edilmişti. Fakat ahalinin bunun 20.000 kuruşunu ödediği tespit edilmiş, Ahmet Turan Bey de geri kalanı ödeyeceğini taahhüt etmişti. Ahmet Turan Bey, muhallefatın bir taksidini hemen ödeyeceğini, sonradan ortaya çıkan 20.000 kuruşun toplanması içinde süre istemektedir. O, Maraş naibliğine Atâullah Efendizâde Seyyid Mehmet Efendi'nin atanmasını kendisine ise valiliğin verilmesini talep etmektedir. O valilik hizmetine atandığı takdirde bu durumları açıklığa kavuşturmak için İstanbul'a geleceğini de beyan ederek bu süreç içinde kendisine vekâleten bir kapı kethüdası tayinini de istemektedir.¹¹⁵⁷

Ömer Paşa'nın Ahmet Turan ve Numan adlarındaki iki oğlu, babalarının 100 bin kuruş tutan muhallefatını 3 taksit şeklinde hazineye ödeyeceklerini söz vermişlerdi. İlk taksit olan 33 bin 33 kuruş 15 para 7 Temmuz 1196 senesinden itibaren bir yıl içinde ödenecekti. Geri kalan 66.666 kuruş ise iki taksit halinde 60 ay içinde hazineye intikal ettirmek için gelen mübaşir Ali Bey'e teslim edilecekti. Zülkadirzâde

¹¹⁵⁶ C.ML.505/20531.

¹¹⁵⁷ C.ML.27054.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Seyyid Ahmet Turan Bey ve kardeşi bu durumu kabul ettiklerini sadarete bildirmişlerdi.¹¹⁵⁸

Ali Bey'in Ömer Paşa'nın muhallefatını tanzim etme konusundaki başarısızlığı üzerine yerine Darendeli torunu olarak bilinen Mehmet Said Efendi görevlendirildi. 14 Mart 1797 tarihinde (15 R 1211) Ömer Ağa tarafından görev tebliğ edilen Mehmet Efendi kendisine verilen bu vazifeyi yapacağına dair bir arzuhal sunmuştur. Bu arzu hale göre Mehmet Efendi kendisine bu görevin verildiğini, bu konuda Maraş kadısına çuhadar Ömer Ağa tarafından getirilen emrin Maraş mahkemesinde cümlenin huzurunda okunduğunu, kendisinin girişimi ile gerekli evrakların hazırlandığını ve muhızrlar vasıtasıyla ahaliye iletildiğini belirtmektedir.¹¹⁵⁹

Ömer Paşa'nın Malları ve Alacakları ile İlgili Bir Belge

Muhallefat

KEYFİYETİ ALA'T-TAFSİL MAHALLİNDEN DERKENAR

OLUR

(Sureti defternası muharrer emlakı ve mubayaatı saire müteveffa Ömer Paşanın sairesi muamele-i Mehmet Said dergahı ali memhur ve mümza Seyit İbrahim Efendi naibi ...)

1. İki kapulu han mukaddema takdir olunan 6250
2. Hanın kapısı karşısında olan dükkân fûruht 120
3. Darendeli (?) dükkânı fûruht 120
4. Fevkinde olan dükkân fûruht 75
5. Kapıya garip dükkân fûruht 75
6. İşbu dükkânın karşısındaki dükkân 75
7. Nühascı dükkân ma.... dükkân fûruht..... 120
8. Attar dükkânı fûruht 120
9. Osman Hilmi'nin dükkânı fûruht 120
10. Emir Ahmet'in nısf dükkânı fûruht.....60
11. Nazikoğlu dükkânı fûruht 120
12. Benli Osman'a fûruht olup karar ile kıymeti zimmetinde baki dükkân 120
13. Ciğerzâde oğluna fûruht olup karar ile zimmetinde baki dükkân 120
14. Musaoğlu Rıdvan'a fûruht olunup bahası zimmetinde baki dükkân 120

¹¹⁵⁸ C.M. 200531/2.

¹¹⁵⁹ C.DH. 364.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

15. Karaca Ağa 'ya furuht olunup karar ile fûruht bahası
zimmetinde dükkan... 75
 16. Silahhane ittisalinde Kahveci oğlu Hacı Hasan 'a iştirâ
ve kararıyla bahası zimmetinde baki ...1000
 17. Çiftçi ve mutaf dükkanlarında nısf hisse furuht.....80
 18. Fevkani kahve dükkanı 500
 19. Nuhashane 1000
 20. Kuyucak hamamından beş nısf furuht 200
 21. Arablar 'da nar bahçesi 100
 22. Beyoğluna verilen tarla sülüs hisse bahası zimmetinde
baki 50
 23. Bulanık karyesinde konak..... 300
 24. Turan Beyin sakın olduğu konak 1500
 25. Cerit karyesinde zimmetinde baki 1299
 26. Küçükçavuşoğlu Ahmet zimmetinde..... 110
 27. Ömer oğlunda mübaşir-i evvel tahvil ile baki 180
 28. Hacı Mustafa zimmetinde 20
 29. Salyane akçesinden baki kalan 339
 30. Tımar öşründe zimmette 380
 31. Bertiz Nahiyesinde Körpınar zâde sükkar tutulan
- 632
32. Göynük Nahiyesinde salyane akçesinin baki... 670
 33. Başdervişli karyesinde Devrişoğlunda 77
 34. Akçakoyunlu karyesinde Kayme oğlunda baki...210
 35. Karagöl ve Harmancık ihtiyarlarında zimem... 330
 36. Rişvanzâde Ali Bey iade 500
 37. Ba temessük tezkireci Süleyman Efendi 1820
 38. Sarı Kebirli karyesinde baki 180
 39. Güllü Viran karyesinde salyane akçesi..... 70
 40. Camustil Nahiyesinde salyane akçesi baki 141
 41. Pazarcık Nahiyesinde salyane akçesi baki 70
 42. Müteveffa-i merkuman.....
 43. Karalar 'da k..... akçesi 535
 44. Hizmetkarani Reis (14) 1020
 45. İki Kısarak..... 90
 46. 5 Öküz 100
 47. 200 Davar..... 600
 48. Kuzudere (Kozludere)nısf bağ ve bahçe ..150
 49. Han.....100
 50. İki Çadır 200
 51. Ceceli 'de 6 bargir.....270
 52. Ufacıklı karyesinde salyane akçesi 35

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

53.	Gökçayır mahsulü	210
54.	Darı ve şayir mahsulü	72
55.	Nacarlar karyesi mahsulü.....	91
56.	Konak bahasında servelansız karyelere baki	26
<i>Toplam 22948</i>		
<i>Mirü muma ileyh Maraş vürudunda zilkade guresinden Cemadiyel ahir nısfında (28.5.1797-7.9.1797) gelinceye değin Düzme mesarifıyla mesarîf-ı sair</i>		
22953		
57.	Hususu mezbur için mukaddeman Asitane-i ali istitane irsal eylediği çukadara harcirah	200
58.	İki kıta istimal emri götüreren iki nefer Sadr-i ali çukadar hizmet.....	300
59.	Maraş'tan Asitane-i aliyeyi irsal hazine-i mesarîfi ve mukaddimen	600
60.	Hazineden için masrafı yol.....	45
61.	Akçe tahsilüçün kollucada ücret.....	40

İstanbul'dan arka arkaya Maraş'a gönderilen yazılardan Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın muhallefatının bir türlü tahsil edilemediği anlaşılmaktadır. Neticede yeni bir komisyon kurularak muhallefatın hazineye intikali için memur olarak Dergâh-ı âli kapıcı başlarından Darırendeli Damadı Mehmet Said Bey adlı bir şahıs görevlendirildi. Bu şahıs Ömer Paşa'nın muhellefatı ve emlakını satarak imzalı bir deftere kaydetti. Bunu da Maraş naibi İbrahim Efendi onaylayarak İstanbul'a gönderdi. Toplamı 22,948 kuruş olan yeni bir muhallefat ortaya çıkmıştı. Bunun da dört taksit halinde ödenmesi kararlaştırıldı. Ömer Paşa'nın oğulları Ahmet Turan Bey ve Numan Bey'e 15 Haziran 1798'den (Muharrem 1213) itibaren babalarının muhallefatının 22.955,5 kuruş mukabilinin ilk taksiti olan 5.738 kuruş 45 akçesini peşin olarak İstanbul'a götürüp hazineye teslim etmeleri için emir verildi. Ancak onlar söz konusu ilk taksitin ödeme zamanı geçip ikincisinin zamanı geldiği halde bu parayı ödemediler. Bunun üzerine ödenmeyen para için Kasım 1798'e (H.Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1213) kadar süre verilerek kapıcıbaşı vasıtasıyla ilgililerden ödemeleri talep edildi.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Bundan sonra ikinci kez muhallefâtın bir dökümü yapılmıştır. Burada Ömer Paşa'nın daha önce belirlenen taşınmaz malları sayılmakta olup alacaklarından bahsedilmemiştir. Burada fiyatların yeniden belirlendiği görülmektedir. İki kapulu hanın daha önce 6250 kuruş olarak belirlenen fiyatının 7250 kuruşa çıkarıldığı görülmektedir.

Ömer Paşa'nın Malları İle ilgili Bir Diğer Belge

C.ML. 14948

Sultanım Devletlü inâyetlü merhametlü Hazretleri sağ olup Arzuhal kulları Medine-i Maraş sükkânından olup bundan akdem kâffe-i muhallefâtı cânibi mirîden zaptı için emri atebe sâdır olup peyderpey tayin buyurulan mübâşiran kulları mahalli mezkûra ledel vurud Ömer Paşa merhûmun bir hılâli geri kalmayarak kâffe-i muhallefâtı eğerçe fûrûht olunup lâkin bir bâbı han ile dekâkini biddefeat müzâyede olunmuşken harâb ve tamir külliye muhtac olunmağın bir ferd tâlip olmayup nâ furuhat kalmağın yevmen feyevmen harâb ve mâil turâb olmakta bade tamir senevi ikiyüz kuruş irad olacağını nâlık muhızır-ı fukarâyı musaddık taraf-ı şeriden ilam-ı şeriyeye verilmekle merâhim-i aliyerinden mercudur ki keyfiyeti muhallefâtı baded derkenâr nefan tamiri sâlifül Beyan han ve dekâkin mal ve muaccele-i yesire ile berveche mâlikânei yedinden tamir eylemek şartıyla bu kullarına tevcih ve yedime berât iyâneti inâyet ve asan buyurulmak bâbında emrû فرمان devletlü inâyetlü merhametlü sultanım hazretlerindir.

1.	İki kapulu han mukaddema takdir olunan	7250
2.	Hanın kapısı karşısı dükkân	120
3.	Terzi dükkânı-	120
4.	Fevkinde olan dükkân-	75
5.	Kapıya karip dükkân-	75
6.	İşbu dükkânın karşısında dükkân -	75
7.	Tahti dükkân m.....	120
8.	Attar dükkânı -	120
9.	Osman Hilmi'nin dükkânı -	120
10.	Emir Ahmet'in nısf dükkânı-	60
11.	Nakizoğlu dükkânı-	120
12.	Benli Osmani furuht olup behası zimmetinde kalan	120
13.	Ciğerzâde oğluna furuhat olunup behası zimmetinde kalan	Dükkân- 120
14.	Musaoğlu Rıdvana furuhat olunup bahası zimmetinde kalan	dükkânı- 120

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

15.	Karaca Ağaya furuhat olunup behası zimmetinde ka-	
lan	dükkanı	-
		25
16.	Silahlane ittisalinde kahvehanesi oğlu Hacı Hasan'a	
iştirâ ve	kararıyla bahası zimmetinde baki	
		1000
17.	Çift ve mutaf dükkanları -	80
18.	Kahve Dükkanı nısf dükkanı	500
19.	Semerci hanı -	1000
20.	Kuyucak hamamı -	200
21.	Arapların hisse nar bahçesi	100
22.	Beyoğluna verilip behası zimmetinde kalan sülüs hisse	
tarla -		50
23.	Bulanık karyesinde konak-	200
24.	Davran Beyin sakin olduğu konak -	1500
	Toplam:-----	12420
	(Ancak toplam:13200 kuruş çıkmaktadır)	

3.24.2. Ömer Paşa'nın Mülklerinin Olduğu Yerler

Zülkadırzâde Ömer Paşa'nın emlak ve mallarının daha çok Maraş içinde olduğu görülmektedir. Bunun yanında şehrin doğu tarafında Bulanık, Kozludere, batı tarafında ise Karalar (Beyoğlu Kasabası), Araplar (merkeze bağlı Türkoğlu Araplar Köyü) ve Ceceli (Türkoğlu'na bağlı) köylerinde bulunmaktadır.

3.24.3. Ömer Paşa'nın Muhallefatında Olan Mallarının Çeşitleri

Ömer Paşa'nın şehir merkezinde iki kapılı olarak bilinen bir hana, Semerci Hanına, Kuyucak Hamamına, bir konağa, nuhashaneye (bakır imal edilen yer) ve çeşitli dükkânlara (terzi, kahvehane, attar, sarı) sahip olduğu anlaşılmaktadır. Onun konağında 14 hizmetçisi vardı. Köylerde ise bağ, tarla, konak, nar bahçesi gibi mülklerinin yanında öküz, koyun- keçi sürüsü, beygir ve at gibi hayvanlarının bulunduğu görülmektedir.

3.24.4. Ömer Paşa'nın Alacakları

Ömer Paşa'nın borçlarının yanında bazı kişilerden alacakları da bulunmaktadır. Ona borcu olanlar; Küçükçavuşoğlu Ahmet Ömeroğlu, Hacı Mustafa, Bertiz nahiyesinde Körpınarzâde, Başdervişli köyünde Devrişoğlu, Akçakoyunlu köyünde Kaymeoğlu, Rışvanzâde Ali Bey ve Tezkireci Süleyman Efendi gibi şahıslardı. Bunun yanında onun Camustil, Pazarcık ve Göynük Nahiyelele ile Cerit, Sarı Kebirli, Güllü Viran, Karagöl, Harmancık, Karalar, Ufacıklı, Gökçayır ve Naçarlar gibi köylerde tımar öşürleri, mahsul vergileri ve salyane akçeleri gibi

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

bazı alacakları bulunmaktadır. Bunlar da borçlu olan şahıslardan toplanarak Ömer Paşa'nın muhallefatına eklenmiştir.

3.24.5. Ömer Paşa'nın Muhallefatındaki Emlakının Kiralandığı ve Satıldığı Bazı Şahıslar

Osman Hilmi, Emir Ahmet ve Nakizoğlu gibi şahıslar Ömer Paşa'nın dükkânlarında kiracıydılar. Yine Benli Osman, Cığırzâde oğlu, Musaoğlu Rıdvan ve Karaca Ağa adlı şahıslara da onun dükkânları satılmış olup bunlar hala Ömer Paşa'ya aldıkları dükkân paralarını ödememişlerdi.

Ömer Paşa'nın Muhallefatına Göre 1795'te Maraş'ta Emlak, Köle, Eşya ve Hayvan Fiyatları Emlak Fiyatları:

Bir han: 7250 kuruş

Bir semerci hanı: 1000

Kuyucak hamamının 1/5 hissesi: 200

Bir dükkân ortalama: 120 kuruş

Üst katta bir dükkân: 75 kuruş

Bir nar bahçesi: 100

Çığcı'da bir mutaf(saraç) dükkânı: 80

Bir kahve dükkânı: 1000

Bir kahve dükkânının ½ hisse: 500

Bir attar dükkânı

Köyde bir konak: 200

Şehirde bir konak: 1500

Bir tarla 1/3 hisse: 50

Bir bağ ve tarla ½: 150 kuruş

Köle Fiyatları

Ömer Paşa'nın sarayında 14 hizmetçisi olup bunlar köle hükümündeydi. Onların her biri 105 kuruş değerindeydi.

Hayvan Fiyatları

Bir kısrak: 45 kuruş

Bir öküz: 20 kuruş

Bir küçükbaş hayvan: 3 kuruş

Bir çadır: 100 kuruş

Bir beygir: 35 kuruş

3.24.6. Ömer Paşa'nın Muhallefatını Tahsil Etmeye Gönderilen Ali Bey'in Azledilerek Yerine Mehmet Said Bey'in Tayin Edilmesi

Anadolu valisi Ali Paşa tarafından İstanbul'a gönderilen 18 Şubat 1799 (H.13 Ramazan 1213) tarihli tahrirat, 21 Haziran (16 Ramazan) tarihinde çuhadar efendiye havale edilmiştir. Bundan anlaşıldığı üzere Ömer Paşa'nın muhallefatına memur tayin edilen hassa silahşorlarından Ali Bey, bazı sebeplerden dolayı azledilip yerine Dergâh-ı Âli

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

kapıcıbaşılardan Darendeli torunu Mehmet Said Bey memur buyrulmuştur. Ancak Mehmet Said Bey Rakka'dan talep edilen hazine mallarını tahsili için Urfa tarafına gitmişti. Onun burada söz konusu malların tahsili için iki üç ay kalması gerekmektedir. Bu yüzden Maraş'ta Ömer Paşa'nın muhallefâtı için olan memuriyeti gecikecektir. Bundan dolayı duruma vakıf olan Silahşör Ali Bey'in bir müddet daha Maraş'ta kalacağı için söz konusu muhallefâtı tanzim etmede yeniden memuriyetine havale edilmesi istenmiştir. O, kendisine yeni memuriyet emri gelinceye kadar Halep'te ikamet etmeye devam edecekti.¹¹⁶⁰

3.24.7. Ömer Paşa'nın Satılamayan Malları

Ömer Paşa'nın satılamayan malları için Maraş'tan Mehmet adlı bir şahıs bir arzuhal sunmuştu. Bu arzuhaldeki bilgiye göre Ömer Paşa'nın muhallefâtına memur olan silahşor onun hazineye olan borcuna mukabil mal, eşya ve akaratını mübaşir vasıtasıyla satmıştı. Ancak onun bir han ile üç dükkânı birkaç defa satışa çıkarıldığı halde söz konusu emlakler harap olduğundan alacak kimse bulunamamıştı. Bu malların satılacağı Maraş çarşısında tellallar vasıtasıyla ilan edilmesine rağmen yine taliplisi çıkmamıştı. Bu emlakler satılamadığı için gün geçtikçe harap ve türap olmuştu. Bunların tamir edilmesinden sonra senelik 200 kuruş gelirinin olacağı bildirilmekteydi. Maraş mahkemesinden bir ilam-ı şer'îye verilmesi için söz konusu han ve dükkânları mal ve muaccele-i esire ile malikâne yedinden tamir eylemek şartıyla söz konusu Mehmet adlı şahıs kendisine verilmesini istemişti.¹¹⁶¹

Aynı belgenin ekindeki başka bir belgede Ömer Paşa'nın satılamayan söz konusu han ve dükkânlarının malikâne olarak bir kişiye temlik edildiği ve tamirinden sonra senelik 200 kuruş geliri olduğu görülmektedir. Bu malların kendisine temlik edildiği Mehmet adlı şahıs sunduğu bir arzuhalde şimdiye kadar bu emlağa talip çıkmadığından gün geçtikçe harap olmaya devam ettiğini belirtmektedir. Bu şahıs söz konusu malların 4.500 kuruşa kendisine temellük edilmesini istemiştir. Beş altı sene geçtiği halde bu mallar satılamamakta ve harap olup gitmektedir. Söz konusu malları kimin ele geçirmiş olduğu da bilinmemektedir. Maraş tellal başı ağası bu arzuhalin sahibi Mehmet'e gidip malları daha yüksek fiyatla satmayı teklif ettiği halde söz konusu miktardan fazla alamayacağına kati cevap vermiştir. Tellal başı söz konusu bu malların 4.500 kuruşla satılmasına izin verilmesini istemekteydi.¹¹⁶² Arkasından gönderilen yazı ile Ömer Paşa'nın muhallefâtından satılamayan bu han ve üç dükkân Mehmet adlı şahsa satılmıştır.

¹¹⁶⁰ C.DH. 12166.

¹¹⁶¹ C.ML. 14948/1.

¹¹⁶² C.ML. 14948/2.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

3.25. Zülkadirzâde Ömer Paşa'nın Oğulları Ahmet Turan ve Numan Beylerin Öldürülmesi

Bu arada Ömer Paşa'nın küçük oğlu Numan Bey zimmetine geçirdiği babasının muhallefatını tahsil ettirmemek için İstanbul'a giderek bazı dostlar edinip bir müddet orada kaldıktan sonra Maraş'a dönmüş ve paranın iki taksitini ödediğini yetkililere bildirmişti. Ancak paranın ödendiğine dair elinde bir makbuz yoktu. Maraş müftüsü Şeyh Mahmut Efendi, Numan Bey'in doğru söylemediğini ifşa etti. Bunun üzerine Haziran 1799'da Numan Bey yanına aldığı ağabeyi Ahmet Turan Bey, amcasının oğlu Mustafa Bey ve birkaç adamıyla Maraş müftüsü Şeyh Mahmut Efendi'nin konağını basıp ondan intikam almak istedi. Bunlar konakta yakaladıkları müftüyü kolundan yaraladılar. Müftünün konağının basılarak kendisinin yaralandığını duyan Maraş ahalisi onların üzerine hücum etti. İki taraf arasında meydana gelen çatışmada Ahmet Turan Bey, Numan Bey ve amcaları oğlu Mustafa Bey olmak üzere yanlarında bulunan adamlarından 18 kişi öldürüldü. Böylece Dulkadirlilerin ileri gelenleri öldürülmüş oldu. Bu olayın temeli Maraş'ta Beyazıtlı ve Dulkadirli aileleri arasındaki eski husumete dayanmaktaydı. Durumu araştırmak ve bu şahısları kimlerin öldürdüğünü sorgulamak üzere Maraş'a müfettişler gönderildi. Ömer Paşa'nın muhallefatını ödeyecek olanların topluca bir cinayete kurban gitmesi üzerine devlete ödenecek 22.953,5 kuruş borcu, muhallefatı satın alanların ödemesine karar verildi. Bu arada öldürülenlerin de muhallefatlarının hazineye aktarılmasına karar verildi. Ayrıca Dulkadirli ailesi mensuplarının katillerinin tespit edilmesi için Maraş'a birçok ferman gönderildi.¹¹⁶³ Görüldüğü gibi babaları Ömer Paşa'nın muhallefatının müsadere edilmesine engel olmaya çalışan iki kardeşin, öldürülmesi ile mallarının müsadere edilmesi olayı ilginç bir hadise olarak tarihe geçti.

Yapılan araştırmaların neticesinde başta Zülkadirzâde Numan, ağabeyi Ahmet Turan, amcazâdeleri Mustafa Bey olmak üzere öldürülen 18 kişinin katledilmesini ve mallarının yağmalanmasını teşvik ettikleri için 16 Temmuz 1799'da alınan bir kararla Maraş ileri gelenlerinden Sümbülzâde Esad, Kanadıkırızkâde Mehmet ve Velizâde Ahmet efendiler, öldürülenlerin akrabaları ile yüzleştirildikten sonra Birecik Kalesi'ne sürgün edildi. Ayrıca öldürülen söz konusu kişilerin katillerinin bulunarak hapsedilmesi ve gerçeklerin İstanbul'a bildirilmesi için Maraş idarecilerine emir verildi.¹¹⁶⁴ Bir süre sonra katledilen Zülkadirzâdelerin varisleri, Mehmet Esad Efendinin bu olayla bir ilgisi

¹¹⁶³ C.ML/2256/1/No: 23

¹¹⁶⁴ C.ZB/18/878.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

olmadığını bildirmişler ve onun affedilmesini talep etmişlerdir.¹¹⁶⁵ Daha sonra Sünbülzâde Esat Efendi'nin de ulemadan olduğu ve cina-yetlerle bir ilgisi olmadığından affedilmesi istenmiştir.¹¹⁶⁶ Bu olaya se-bep olmalarından dolayı daha önce bahsi geçtiği üzere Beyazıtlılarla birlikte hareket eden Müftü Ataullah Efendi'nin iki oğlu Köse Ali ve Mehmet Memiş 17 Kasım 1800'de (H.29/C/1215) Kıbrıs'a sürgün edil-miştir. Onların sürgünlerine dair karar Lefkoşa naibine bildirilmiş-tir.¹¹⁶⁷

*Ömer Paşa'nın Ölüdürülmesi Üzerine Âşık Mustafa'nın Bir Türküsü*¹¹⁶⁸.

Ben Ömer Paşayım Zülkadiroğlu
Dünyada dengime çıkan kalmadı
Ben bir aslan idim geldim cihâna
Dünyada gürzümü atan kalmadı
Kimsenin kimseye vermedim payın
Zor bakıcılarla eyledim oyun
Alıcı kurtları eyledim koyun
Düşmanın belini büken kalmadı
Dönüp de dünyaya gelmiş var mı ola
Eli ile hayfını almış var mı ola
Vezirler de böyle olmuş var mı ola
Vüzerâ gayretin güden kalmadı
Mustafam der keder eyler ağlarım
Yas çeküpte kara bağlar bağlarım
Ah neyleyim yaşamadı beğlerim
Ben ölürsem yerim tutan kalmadı.

3.26. Ömer Paşa Sonrası Zülkadir Ailesi

Yukarıda bahsi geçtiği üzere Ömer Paşa'nın öldürülmesinden sonra onun iki oğlu Maraş idaresinde söz sahibi olmak için mücadele etmişlerdi. Ancak onlar cinayete kurban gitmişti. Bundan sonraki dö-nemde Zülkadir ailesine mensup şahsiyetler Maraş tarihinde rol oynama-yaya devam etseler de eskiden olduğu gibi etkili olamamışlardır. Onlardan bazıları vakıf kayıtları ile ilgili belgelerde geçmektedirler. Aile büyükleri Maraş'ta pek çok camii, medrese, tekke, zaviye gibi ha-yır müesseseleri kurmuşlar ve bunların devamını sağlamak için de va-kıflar tesis etmişlerdi. Bilhassa son Dulkadir Beyi Alâüddevle Bey

¹¹⁶⁵ C.ZB. 18/871.

¹¹⁶⁶ C.ZB.67/3337.

¹¹⁶⁷ C.ADL.62/3705

¹¹⁶⁸ Atalay, s.148-149

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş'ta pek çok hayır müessesesi inşa ettirmiş ve bunların devamlılığını sağlamak için de vakıflar kurmuştu. Bu vakıfların Zülkadir ailesi mensupları tarafından idare edildiği anlaşılmaktadır.

15 Nisan 1801'de (H. 1/Z /1215) Bozok ve Maraş sancaklarında ve diğer yerlerde bulunan Şah Ruh Bey Evkafı'nın mütevellisi Zülkadirzâde Arslan Bey vefat edince tevliyeti oğlu Halil Bey'e tevcih edilmişti¹¹⁶⁹ Halil Bey uzun yıllar Maraş'ta Dulkadir Beyliğinden kalan eserleri onarmış ve vakfın başında olmuştur. Hatta o Bey Camii'ni de tamir ettirmiş olup bir kitabesi bulunmaktadır. Kendisinin mezarı da ordadır. Onunla ilgili bir arşiv kaydında vakfın Bozok ve Maraş köylerinde bulunan malların idaresinin Arslan Bey'in oğlu Halil Bey'e kaldığı belirtilmektedir.¹¹⁷⁰

11 Haziran 1801'de (H.29/M /1216) Maraş alaybeyi olarak Zülkadirzâdelerden Mürteza Bey'in adı geçmektedir. Onun İrad-ı Cedid hazinesine gelecek tımar hâsılatını saklayarak heder etmesi sebebiyle görevden alınarak Kıbrıs'a sürgün edilmesine karar verilmiştir.¹¹⁷¹ 15 Nisan 1806'da Zülkadirzâdelerden Seyyid Halil oğlu Süleyman'ın ocakzâde olması sebebiyle kendisine tımar ve zeamet verilmesi istenmektedir.¹¹⁷²

2 Aralık 1815 tarihli bir kayıta Maraş, Karaman, Sivas vesair memleketlerde Alâüddevle ve Şahrüh Bey vakfının mütevellisi olan Bekir'in vefatı üzerine onun nöbetinin evladı Ahmet Bey'e aynı şartlarda intikal etmesi için hattı- hümayun gönderilmiştir.¹¹⁷³ Yine 1821'de ecdadı Alâüddevle ve Şahrüh Beyler evkafından dolayı Ulu Camii'ye (Süleymaniye Camii) boş hadishanlık verilmesi için bir yazı vardır.¹¹⁷⁴

Zülkadirzâdelerden İbrahim Bey de Antep tarafında Çapanoğlu Celâlettin Paşa tarafından 1819-20'de (H.1235) öldürülmüştür.¹¹⁷⁵

1 Nisan 1853(21/C /1269 Hicrî) tarihli bir vakıf kaydından Zülkadirzâde Halil Bey'in yaşadığı anlaşılmakta olup Maraş meclis azası olarak görev yapmaktaydı. Bu sırada Beyazıtlı Kalender Paşa oğullarından Mehmet ve Mustafa Bey'in Alâüddevle Vakfı malı olup,

¹¹⁶⁹ C.EV. 16/751

¹¹⁷⁰ C.EV. 403/20408.

¹¹⁷¹ C.TZ. 88/4375

¹¹⁷² C. TZ.100/4979.

¹¹⁷³ HAT.277/16327.

¹¹⁷⁴ C. EV. 21/1036.

¹¹⁷⁵ Atalay, s.94.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

onların uhdelerinde bulunan tarla ve mahsulüne yapılan müdahalenin önlenmesine dair bir belge bulunmaktadır.¹¹⁷⁶

¹¹⁷⁶ DH.MKT.UM 130/38

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MARAŞ BEYLERBEYİ BAYEZİDZÂDE KALENDER PAŞA VE DÖNEMİNDE MARAŞ

4.1. Maraş Valisi Mustafa Paşa ile Zülkadirli ve Beyazıtlı Askerlerinin Fransızlara Karşı Mısır'a Gönderilmesi

XIX. yüzyılın başında Maraş Eyalet merkezi özelliğini devam ettirmekteydi. Önceden olduğu gibi Maraş Eyaleti bir beylerbeyi tarafından yönetilmekteydi. Bu eyaletin Maraş, Malatya, Kars-ı Zülkadi-riye (Kadirli), Samsat, Gerger gibi sancakları vardı. Eyalet merkezi olan Maraş sancağının ise Antep, Hısn-ı Mansur (Adıyaman), Elbistan, Pazarcık ve Zamantı (Pınarbaşı) gibi kazaları vardı. Eyalet valisi paşa sancağı denilen Maraş'ta oturmaktaydı. Maraş aynı zamanda bir sancak olduğundan bir mutasarrıf tarafından yönetilirdi. Ancak genelde bu mutasarrıflık görevini de beylerbeyi yapmaktaydı. Maraş valiliğine atanan şahıs Maraş'a bağlı olan bütün sancak, kaza, kasaba ve köylerden sorumluydu.

1796'da Maraş valisi, Mehmet Paşa'nın oğlu Azmizâde Abdullah Paşa'ydı.¹¹⁷⁷ 1799'da ise Maraş valisi Ebubekir Paşa idi. Onun azledilmesi üzerine yerine geçici olarak Rumeli eski valisi Ali Paşa'nın kethüdası Arnavut asıllı Değirmencioğlu Seyyid Mustafa Paşa tayin edildi.¹¹⁷⁸ Bu dönemde gelir azlığı sebebiyle Maraş ve Adana Eyaletlerinin birleştirilmesi düşünülse de bu gerçekleşmedi.¹¹⁷⁹ Osmanlı Devleti'nin diğer eyaletlerine kıyasla Maraş'ın gelirleri daha azdı. 7 Ağustos 1799 Maraş valisi Mustafa Paşa, Mısır'ı işgal eden Fransızlara karşı sefere çağırıldı. Ona toplayacağı piyade askerin bahşiş ve ulu-feri için 50.000 kuruş para gönderildi. Mustafa Paşa'ya 24 Mayıs 1800'de gönderilen bir yazı ile Zülkadir ve Beyazıtlı ailelerinden asker toplaması emredildi. Mustafa Paşa, Maraş'ta bulunan askerlerine söz konusu ailelerden topladıkları askerleri de katarak Suriye'ye yürüyen Napolyon'a karşı gitti. Mustafa Paşa ve Maraş askerleri Filistin'de Fransızların işgal ettiği Bir-i Mesude¹¹⁸⁰'yi geri alıp, Mısır sınırında bulunan el-Ariş¹¹⁸¹ kalesine hücum ettiler. Kale alındı, içinde bulunan

¹¹⁷⁷ Mehmet Süreyya, C. I, s.80.

¹¹⁷⁸ Sicil-i Osmanî, C. IV, s.1192.

¹¹⁷⁹ Muzaffer Doğan, "III. Selim Döneminde Devlet Teşkilatına Dair Bazı Düzenlemeler," *Nizam-ı Kadimden Nizam-ı Cedide III. Selim ve Dönemi* (editör: S. Kenan), İstanbul 2010, s.88 (s.79-104)

¹¹⁸⁰ Filistin'de bir yerin adı.

¹¹⁸¹ Filistin ve Mısır arasında bir sahil şehridir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

150 Fransız askeri esir edildi ve mühimmat ele geçirildi. Ancak kaledeki mühimmat içinde bulunan cephane patlayınca Mustafa Paşa ve birçok askeri şehit oldu.¹¹⁸² Fransızlardan Mısır'ın geri alınışı sırasında Maraş'tan sefere giden askerlerin önemli rolü olmuştu. Hatta Fransızların Kahire'den çekilmeleri üzerine Kalatü'l- Cebel'e¹¹⁸³ Osmanlı bayrağını da Ötürüklünün Hasan adlı esnafıktan orduya katılan bir Maraşlı dikmişti.¹¹⁸⁴

4.2. Maraş Valisi Arnavut İsmail Paşa

Suriye'de Fransızlarla devam eden mücadeleler sırasında Maraş valisi Mustafa Paşa şehit olunca Osmanlı ordusu Fransızlar karşısında bozularak geri çekilir. Mustafa Paşa'nın kâhyası İsmail'e paşalık unvanı verilerek, dağılan birlikleri toplamak üzere görevlendirilir. O dağılan birlikleri toparlayarak Akka'da bulunan Cezzar Ahmet Paşa'nın yanına getirir. Buradan İsmail Paşa ve yanında bulunan Arnavut askerler Mısır'a gitmekten vazgeçince Maraş'a dönmesi emir olunur. Maraş valisi Arnavut Mustafa Paşa zamanında kâhyası İsmail ve adamları Maraş ahalisine baskı ve zulüm yapmışlardı. Bu yüzden ahali İsmail Paşa ve adamlarının şehre girmesini istemediler. Onun yanında serseri ve zorbalardan oluşan bir güruh vardı. İsmail Paşa, halkın kendisine engel olması halinde şehre zorla gireceğini bildirdi. İsmail Paşa'nın Maraş'a girişi sırasında ahali silahlı direnişe geçerek onu mağlup etmiş ve geri çekilmek zorunda bırakmıştı. Bunun üzerine o Antep'e çekilmek zorunda kaldı. Hem Maraş ahalisi, hem de İsmail Paşa iki taraf arasında cereyan eden olayları sadrazama bildirdiler. Sadrazam, Maraş'taki yetkililere bir emir göndererek İsmail Paşa'nın şehre alınması için müsaade vermelerini istedi. Sadrazam diğer yandan da gizli bir emir göndererek Maraş ileri gelenlerinden İsmail Paşa'ya karşı koyarak onun hakkından gelmelerini istedi. İsmail Paşa'nın uygunsuz davranışları devletin onun aleyhine dönmesine neden olmuştu. Etrafında bulunanlardan onu terk etmeleri istenmişti. 1801 Şubat ayında İsmail Paşa ikinci defa Maraş'a yaklaştığında yetkililer ve ahali ona karşı koydular. İsmail Paşa'nın yanında Antep voyvodası Hüseyin Ağa da bulunmaktaydı. Devletin İsmail Paşa'ya muhalif olduğunu gören bu şahıs geri döndü. Halk, İsmail Paşa'ya sadece kapı halkı ile şehre girmesine izin vereceklerini bildirdiler. O da bunu kabul etti. Maraş ahalisi ve ileri gelenler ona karşı bir komplo düzenlediler. Kendisine karşı hazırlanan tuzaktan haberi olmayan, İsmail Paşa şehre serbestçe girerken

¹¹⁸² Atalay, s.92-93.

¹¹⁸³ **Kahire kalesi.** Selahaddin Eyyubî tarafından el- Mukattam dağına yapıldığı için dağ kalesi adıyla anılır.

¹¹⁸⁴ Atalay, s.94.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

etrafa saklanan silahlandırılmış Yörük süvarileri ve yerli halk ona saldırdılar. Paşanın adamlarından birçoğu öldürüldü. Paşa ise yanında bulunan Maraş valiliğinin hazinesini alarak güçlükle Gavurdağ'ına kaçabildi. Orada Bahçe ayarı Fettahoğlu Ağca Bey'e sığındı. Buradan da Payas ayanının Halil Bey'den yardım isteyen İsmail Paşa'ya her türlü yardım yapılarak Cezzar Ahmet Paşa'nın yanına gitmesi sağlandı.¹¹⁸⁵

İsmail Paşa'nın yakalanması için bölgede bulunan Reyhanlı ve Kılıçlı Aşireti boy beylerine gizli tavsiyeler yazılmıştı. Maraş'ta da mağlup olarak kaçan İsmail Paşa'nın Gavurdağ ve Adana üzerinden Sivas'a geçmemesi için yolların kapatılması istendi. İsmail Paşa'nın kıyafet değiştirerek gizlice Maden (Kozan) civarına gelecek olursa karşı koyulmasına istendi. Bu arada 11 Nisan 1801 Rakka valisi Silahtar Hüseyin Paşa ile Maraş valisi İsmail Paşa'nın azledildiklerine dair hüküm yayınlandı.

Maraş eski valisi İsmail Paşa'nın 1804'de Akka valisi Cezzar Ahmet Paşa öldüğünde onun yanında olduğu anlaşılmaktadır. Sadareten gönderilen bir yazı ile orada asayişini sağlayıp Cezzar Ahmet Paşa'nın muhallefatinı koruma altına alırsa kendisinin mükâfatlandırılacağı bildirildi. Bunun üzerine Cezzar Ahmet Paşa'nın muhallefatinı satın nakit paraya çeviren İsmail Paşa bir gemiye binerek İstanbul'a gelince 1805'te Sayda valiliği ile ödüllendirildi. Ancak o burada da rahat durmayıp Akka ve Hayfa gibi kentleri alarak müstakil hareket etmeye başladı. Hatta devlete karşı Cebel-i Dürzî Emiri Beşir'le ittifak etmeye kalkışsa da o bunu kabul etmemişti. Üzerine kuvvet gönderilerek yakalanıp hapse atılmış ve idam edilmesine karar verilerek bir gemiyle İstanbul'a gönderilmişti.

13 Mayıs 1801'de Erzurum ve Çıldır eski valisi Vezir Mehmet Sabit Paşa ve 1802'de Rakka eski valisi Hüseyin Paşa Maraş valiliklerinde bulundular. Aynı tarihte Beylanlı Abdurrahman Paşazâde'ye Maraş valiliği verilmişti. 29 Mart 1802 Hac yolunda asayişin layığıyla temin edilmesi için Tecirli aşiretinin muhafız olarak Ilıcak beli ile Burnaz köprüsü arasında iskân edilmeleri kararlaştırılmıştı.

¹¹⁸⁵ Atalay, s.93; Mahmut Şakiroğlu, *Çukurova Tarihinden Sayfalar 1*, Payas Ayanı Küçükaliogulları, s. 128

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

4.3. Maraş Beylerbeyi Beyazıtöğlü Kalender Paşa

1795'te Maraş mütesellimliğine getirilen Kalender Paşa¹¹⁸⁶ 1802'de de Maraş Beylerbeyliğine atanmıştır.¹¹⁸⁷ Babasının adı kaynaklarda verilmemektedir. Beyazıtöğülleri tarihi üzerinde bir araştırma yapan, kendisi de bu ailenin bir ferdi olan, Bekir Sami Bayazıt'a göre Kalender Paşa'nın babası Hacı Abdullah Bey'dir.¹¹⁸⁸ Ancak bizim yaptığımız tespitlere göre bu bilgi doğru olmayıp, o, Beyazıtöğlü Hacı Abdullah Bey'in damadıdır. Kalender Paşa, Beyazıtöğüllerinin diğer bir kolundandır. Kalender Paşa, Maraş beylerbeyliğinden başka Rakka, Diyarbakır, Trablusşam, Antep, Kuşadası ve Yanya gibi yerlerde de beylerbeyilik, mutasarrıflık, muhafızlık ve Cerde başbuğluğu gibi görevlerde bulundu. Onun ilk idari görevi 1795'te Maraş mutasarrıflığıydı. 20 Haziran 1807 (H.13 Rebiyülahir 1222) tarihli bir arşiv belgesinden Kalender Paşa'nın kardeşinin Yusuf Bey olduğu anlaşılmaktadır. Beyazıtlı ailesine malikâne olarak işletmesi için Andırın, Yenicekele ve Camustil nahiyeleri verilmişti. Yusuf Bey, Kalender Paşa ile müşterek olarak Andırın'ı diğer iki nahiyeyi ise müstakilen paşa idare etmekteydi. Kalender Paşa yönetimi altında bulunan halka çok iyi davranmakta ve onları kollamaktaydı. Devlet, Kalender Paşa'nın idaresinden memnun olduğu için Maden eminliğine bağlı olduğu halde Andırın, Camustil ve Yenicekele nahiyelerini malikâne olarak ona vermişti. Aslında bu nahiyeler Maden eminliğine bağlı olduğu için buraların yönetiminin bir emanete verilmesi gerekmekteydi. Ancak bu nahiyeler halkın bazı vergilerini Maden eminliğine kömür bahası olarak vermesi şartıyla Kalender Paşa'ya bırakılmıştı.¹¹⁸⁹

Kalender Paşa'nın beylerbeyilik yaptığı Maraş Eyaleti öteden beri Osmanlı devletinin önemli bir idari merkeziydi. Bu şehirde uzun yıllar Dulkadir Beyliğin varlığını sürdürmesi ve arkasından da Beyazıtlı gibi güçlü bir ailenin buranın yönetiminde söz sahibi olması çevre şehir ve kazaların ileri gelenlerinin buraya ilgilerinin ve saygılarının artmasına neden olmuştu. Bu durumu çok iyi değerlendiren Kalender Paşa çevrede bulunan büyük aşiretler ile yakın ilişki içine girmiş, Reyhanlı aşiretinin boy beyi Mürseloğlu Haydar'ı kendisine damat yapmıştı.

¹¹⁸⁶ Kalender Paşa ile ilgili Mehmet Süreyya Sicil-i Osmani'de bilgiler vermektedir. Bkz. C. III, s.1859.

¹¹⁸⁷ Kalender Paşa ile ilgili geniş bilgi için bkz: Mehmet Akif Terzi, *Gâvurdağ'ının Bulanık Tarihindeki Sır Perdesi*,

¹¹⁸⁸ Bekir Sami Bayazıt, *Kahramanmaraş'ta Bayazıtöğülleri*, Ukde Yay., Kahramanmaraş 1998, s.25.

¹¹⁸⁹ C.ML/10778.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Yine Maraş'ta söz sahibi olan Müftü Ataullah Efendi'ye de kız vermişti.¹¹⁹⁰

Fetva vermeye yetkili olan eski müftü Ataullah Efendi Maraş'ın aynı zamanda ayanıydı. Maraş Ahkâm defterinde 1819 tarihli bir hükümden anlaşıldığı üzere Ataullah Efendi'nin 15 seneden beri ahkâm, fetva, kaza ve ayanlık işlerine kimseyi karıştırmadığı belirtilmektedir. Ataullah Efendi senede üç dört defa fetva ve salyane adı altında halktan cebren 101 bin kuruştan fazla para almıştı. Bu topladığı paraları sahiplerine geri vermesi hususunda mahkeme tarafından karar verilmesine rağmen buna uymamıştı. Ayrıca Maraş'ın ileri gelen kişileri de bu konuda şikâyetçi olmuşlardı. Maraş valisine de bu konuda emirler verilmişti. Buna rağmen Ataullah Efendi bu davranışlarından vazgeçmemişti. Bu sırada Maraş naibine Ataullah Efendi'yi mahkemeye çağırarak gerekli tembihleri yapması ve halktan aldığı fazla paraları geri ödetmesi emredildi.¹¹⁹¹

Kalender Paşa'nın Bulanık (Bahçe) ayanlarından Fettahoğulları ve Payas Ayanı Küçükaliogulları ile de yakın ilişkisi vardı. Rumkaleli Sadık'ın halkına zulmetmesi üzerine sadaret Kalender Paşa'nın iyi yönetiminden dolayı Rumkale (Halfeti) mukataasını ona vermişti. Rakka (Urfa) Eyaleti valisi Timur Paşa'nın Rakka ve Antep taraflarına gelmesi üzerine sadaret, Kalender Paşa'nın iyi yönetiminden bahsedip Timur Paşa'yı uyarmakla kalmamış, kendi eyaleti halkına yaptığı eziyetlerden vazgeçmesini de istemişti.¹¹⁹²

Maraş, Antep, Antakya ve Adana bölgelerinin ileri gelen aileleri ile yakın dostluk içinde olan Kalender Paşa onları, bölgede önemli bir güç haline gelen Çapanoğlu Cabbarzâde Mehmet Celâlettin Paşa'ya karşı da korudu. Celâlettin Paşa Halep valisi olunca bölgede bulunan güçlü aileleri denetim altına almak için onların üzerlerine yürümesi üzerine aileler zor durumda kalmışlardı. Bu aşiretleri koruduğu iddiasıyla Kalender Paşa hakkında Adana valisi Mustafa Paşa ve Halep valisi Celâlettin Paşa İstanbul'a devamlı şikâyetlerde bulundular. Bu arada Celâlettin Paşa'nın şikâyetleriyle haklarında idam kararı çıkarılan Küçükalioglu Dede Bey'i, Fettahoğlu Ağca'yı ve kardeşi Ahmet'i, Mürseloğlu Haydar'ı ve Karabeyoğlu'nu takip etme görevi de Kalender Paşa'ya verilmişti. Paşa, akrabaları ve yakın dostları olan bu kişileri koruduğu gibi onların kaçmalarına da göz yummuştu. Gavurdağı bölgesinin denetim altına alınamaması ve eşkıyalık hareketlerinin devam etmesi yanında Kalender Paşa'nın da bu konuda isteksiz olması onu zor

¹¹⁹⁰ Terzi, s.93.

¹¹⁹¹ Özveri, 119.

¹¹⁹² C.DH/5939.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

durumda bırakmıştı. Buna rağmen Kalender Paşa İstanbul'a 8 Aralık 1817 haber göndererek suçsuz olduğuna inandığı Âmâ Fettah'ın idam edilmemesini ve Fettahoğulları ailesinin geri kalanlarının Rodos'a sürgün edilmemesini rica etmiştir.¹¹⁹³ Burada kendini büyük bir riske atan Kalender Paşa dostlarının sürgün ve idam kararlarının affını sağlarken belki de kendi sürgününü hazırlamıştır. Kalender Paşa, İzmir'de zorunlu ikamet ederken ve Kuşadası sahili muhafızlığı esnasında halkın ondan çok memnun olduğu görülmektedir.¹¹⁹⁴

Kalender Paşa, Maraş Beylerbeyi olduğu zaman onun hakkında İstanbul'a pek çok şikâyet yapılmıştı. Bu şikâyetlerin Kalender Paşa'yı çekemeyen Zülkadirzâdeler'in gazezinden mütevellit şikâyetler olduğu bir hükümde belirtilmektedir. Bu konularla ilgili 6 Ekim 1810 tarihli (H. 07 Ramazan 1225) bir hükümde de bu iki fırkanın birbirleriyle uyum içinde olmadıkları ve anlaşmadıkları yazılıydı.¹¹⁹⁵

4.4. Kalender Paşa'nın Fransızların Mısır'ı İşgaline Karşı Sefere Katılması ve Başarı Göstermesi (1802)

1798'de Fransızların Mısır'ı işgali ve arkasından da Suriye'ye doğru yürümleri üzerine Kalender Paşa, yukarıda da bahsi geçtiği üzere Maraş Beylerbeyi Mustafa Paşa ile birlikte sefere iştirak etmişti. Maraş valisi Mustafa Paşa el-Ariş'te şehit olurken, Kalender Paşa 150 süvari askeri ile orduya katılmış, Napolyon tarafından kuşatılan Akka valisi Cezzar Ahmet Paşa'ya yardım etmiş ve Napolyon'un burada ilk yenilgisini almasında onun da rolü olmuştu. Bu başarılarından dolayı Kalender Paşa'ya beylerbeyilik (mirî miran) rütbesi verilerek 1801'de Sultan III. Selim'in huzuruna çıkarılıp hezani çukaya kaplı samur kantoş kürk giydirilmişti. 700 kuruş değerinde olan bu kürk çuka kaplı erkek samur derisinden yapılmıştı.¹¹⁹⁶

4.5. Kalender Paşa'nın Maraş Beylerbeyliğine Atanması

Fransızların Mısır'ı işgaline karşı koymak amacıyla gönüllü olarak orduya katılan Kalender Paşa gösterdiği başarılarından dolayı III. Selim tarafından ödüllendirilerek Mir-i miranlık verilerek Rumeli Beylerbeyi payesiyle Maraş Beylerbeyliğine atanmıştı. Onun 1802'de Maraş valisi olduğuna dair Maraş Ahkâm defterinde bir hüküm bulunmaktadır. Bu hükümde Rumeli Beylerbeyi payesi olup Maraş Mutasarrıfı Kalender Paşa ifadesi kullanılmaktadır.¹¹⁹⁷ 1802'de Maraş

¹¹⁹³ BOA. 501/24605.

¹¹⁹⁴ Terzi, s.138

¹¹⁹⁵ Hat.962/41208.

¹¹⁹⁶ C.AS.93/4276.

¹¹⁹⁷ Güldiken, s.123.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Beylerbeyi olan Kalender Paşa bu tarihten 1819'a kadar yaklaşık 17 yıl süresince Maraş ve çevresinin kaderinde önemli rol oynamıştır.

Maraş Beylerbeyi olduktan sonra Kalender Paşa'ya ilk iş olarak Maraş üzerine kaydırılan Hac yolunun güvenliğini sağlama görevi verildi. Osmanlı Devleti hacca gidenlerin sağ salım gidip gelmeleri için bazı önlemler alırdı. Bilhassa eşkıyaların hacılara saldırıp mallarını yağmalamalarının ve canlarına kast etmelerinin önüne geçilmek istenirdi. Daha önceleri hac yolu Tarsus- Adana- Payas- Belen- Antakya üzerinden geçmekteydi. Ancak Payas ayamı Küçükalioglu'nun hac kervanını soyması üzerine hacıların Maraş üzerinden gitmesi kararlaştırılmıştı. Kalender Paşa'ya da Antep'ten Gürün'e kadar olan Hac yolunun emniyetini sağlama görevi verildi. O, yolun emniyetini sağlayarak bu görevi başarı ile yaptı.

4.6. Rumkale ve Antep Voyvodalığının Kalender Paşa'ya Verilmesi

Kalender Paşa Maraş valisi olduktan sonra Antep kazasının işleriyle de uğraşmaya başlamıştı. 1803'te (H.1217) Kör Hasan adlı şahıs Antep serdarlığı yaparken, ahaliden el-Hac Mehmet adlı şahsın 1500 kuruşuna el koymuştu. Bu paranın Kör Hasan'dan alınıp el-Hac Mehmet'e verilmesi için Kalender Paşa'ya emir yazıldı.¹¹⁹⁸ Yine 1802'de (H.1216) Antep'te sadrazam tatarlarından Mehmet adlı şahsın bildirdiğine göre, mütegalibeden Cenani oğlu Emin ve adamları ile Kalender Paşa muharebe ederken, sadrazam tatarı bir kişinin yanında bulunan 2000 kuruşuna el koymuştu. Bu paranın tahsil edilmesi için de paşaya hüküm yazıldı.¹¹⁹⁹

Rumkale (Halfeti) voyvodası Sadık Bey halka zulüm yapmakta ve göndermesi gereken vergileri vermemekteydi. Onu yola getirmek amacıyla Maraş Beylerbeyi Kalender Paşa görevlendirildi. Kalender Paşa Antep üzerinden Rumkale'ye doğru giderken bu arada Rakka valisi Timur Paşa'da bu olaya müdahil olmuştu. Bu durumdan rahatsız olan Kalender Paşa, Rumkale işlerine Timur Paşa'nın karışmasını istememiş ve şikâyetle bulunmuştur. Bunun üzerine Timur Paşa'ya gönderilen hükümle onun Rumkale işlerine karışmaması ve görev yeri olan Rakka'ya geri dönmesi emredildi.¹²⁰⁰ Bu arada Rumkale voyvodalığı verilen Kalender Paşa, oraya gelerek durumu kontrol altına aldı.¹²⁰¹ Devlet, Kalender Paşa'dan voyvodanın baskısı yüzünden perişan olan halkın durumunu düzeltmesi ve asayişini sağlamasını istemekteydi.

¹¹⁹⁸ Güldiken, s.126.

¹¹⁹⁹ Güldiken, s.126.

¹²⁰⁰ C.DH.2661.

¹²⁰¹ CDH.5939.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Rumkale meselesi sebebiyle Rakka valisi Timur Paşa'nın Nizib tarafına gelmesinden ahali memnun değildi. Onlar, Antep kadısı es-Seyyid Fethullah Efendi aracılığıyla İstanbul'a bir ilam gönderdiler. Bu ilamdan anlaşıldığı üzere Timur Paşa Nizib'e gelmiş, bölge ileri gelenleri ve ulema üzerinde baskı kurmuştu. Daha önce Antep, Menbiç ve Ravendan voyvodalığı ile Dimos-ı Antep'e tabi mal ve kalemiye mahallinden verilen yarım hisse Bereç (Burç) ve Sâs mukataası, Hıyam köyü yarım hissesi, Kilisederesi mukataları 1801'de Halep valisi İbrahim Paşa'ya verilmişti. İbrahim Paşa'nın hareket ve tavırlarından halk memnun değildi. O, Antep halkı tarafından seilmeyen Delibaşısı Köroğlu'nu, haytabaşılarını, firari boybeyi Kara Mehmet'i, eşkiya Musulî avanelerini ve aşiretleri ordusuna almıştı. İbrahim Paşa Antep mutasarrıfına da nefsanî duygularla düşmanlık beslemekteydi. Hatta İbrahim Paşa kendi adamlarından birini Antep voyvodası tayin etmek istemekteydi. Halep valisi İbrahim Paşa'nın oğlu Mehmet Bey'e 27 Ekim 1802'de bölgenin mukataaları ile Antep voyvodalığı verilmişti. Ancak onun görevini yapamaması neticesinde dokuz ay sonra vazifesinden azledilerek söz konusu mukataalar Kalender Paşa'ya verilmişti. Bu arada İstanbul'dan gelen yazıda Kalender Paşa'nın Rumkale'ye bir an önce giderek görevini yapması emredildi. Antep halkı ise eskiden olduğu gibi Maraş valisi Kalender Paşa'ya bağlı olmak istemekteydiler. Maraş Beylerbeyi Kalender Paşa halka iyi davranan ve adaletle hükmeden bir kişiydi. 20 Haziran 1803'de Antep ahalisi Rakka valisi Timur ve Halep valisi İbrahim paşalardan şikâyet ettikleri halde, Maraş valisi Kalender Paşa'dan memnun olduklarına dair Antep kadılığından İstanbul'a bir ilam göndermişlerdi. Bu arada Rakka valisi Timur Paşa, Kalender Paşa'nın uhdesinde bulunan Maraş eyaletinin işlerine karışmaktaydı. 1803'te İstanbul'dan gönderilen bir emirle Rakka valisinden Kalender Paşa'nın işlerine müdahale etmemesi istenmektedir.¹²⁰²

1804'te Antep voyvodası olan Kalender Paşa'dan halkın memnun olmadığına dair İstanbul'a mazhar gönderildi. Gönderilen yazıda Antep halkının mizaçlarının Kalender Paşa ile uyuşmadığı belirtilmekteydi. Bu yüzden Antep kazası Hüseyin Ağa'ya verilmişti. Hüseyin Ağa'da bu durumdan memnuniyetini padişaha bildirmişti. Bu yazıda daha önce Kalender Paşa tarafından Antep mütesellimi tayin edilen Abdullah Efendi'nin bölgeden toplanan salyaneyi ihmal ettiği, karışıklığa sebep olduğu, halka zulüm uyguladığı, hatta efendisi olan Kalender Paşa'nın üç güne kadar askerle Antep'e yürüyeceğini ve halkı cezalandırmakla tehdit ettiği de belirtilmekteydi. Halkın karşı koyması üzerine Abdullah Efendi Antep'ten Maraş'a kaçtı. Bu arada Kalender Paşa'ya

¹²⁰² C.DH.201.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

emir gönderilerek Abdullah Efendi'nin yapacağı şikâyetle itibar etmemesi gerektiği belirtildi. Bu mazharı yazarlar arasında Antep kale dizdari Seyyid Mustafa, Seyyid el-Hac Mehmet, es-Seyyid Mehmet Şakir, es-Seyyid Mehmet Emin, es-Seyyid Mehmet, Ali Akif, Mehmet gibi şehrin ileri gelenleri bulunmaktadır.¹²⁰³

Bundan başka 22 Haziran 1805'te konu ile ilgili Antep halkından Emin, Rifat, Mir Süleyman efendiler defterdar efendiye bir arz sunmuşlardı. Bu yazıda Antep, Menbiç, Revandan ve Hıyam köylerinin 1805 (R. Mart 1219) Mart'ından itibaren Maden-i Hümayun Emmini Abdi Efendi'ye ihale edildiği, onun tarafından buranın Maraş Beylerbeyi Kalender Paşa'ya ihale edildiği, ancak bölge ahalisinin paşa ile imtizaç ve uyuşma sağlayamadıkları belirtilmekteydi. Bundan dolayı bölgeye ılımlı, reayayı seven, memleketi zabt rapta muktedir, serkeşlik etmeyecek, eşkıyalık yapmayacak ve daha önceki iltizam paşanın uhdesinde olmak şartıyla başka bir kişinin voyvoda tayin edilmesi istenmektedir.

Bundan sonra Kalender Paşa ve Antep kadısına yazılan hükmünde söz konusu yerlerin voyvodalıklarının Kalender Paşa'ya verildiği ve paşa tarafından voyvoda vekili olarak İsmail Efendi'nin tayin edildiği belirtilmektedir. İsmail Efendi'nin halk ile anlaşamadığı ve münakaşa içinde oldukları belirtilmektedir. Halkın Kalender Paşa'dan memnun olmalarına rağmen İsmail Efendi'yi istemedikleri belirtilmektedir. Onun voyvoda vekilliğinin devam etmesi halinde ihtilal çıkacağı da ifade edilmektedir. Paşanın görev yaptığı süre içindeki iltizam toplamaları, bundan sonra da buraya başka bir mütesellim tayin etmesi emredilmektedir. Neticede buraya İbrahim Ağa'nın tayin edilmesi istendi.¹²⁰⁴ 21 Haziran 1805'te (H.23 Rebiyülevvel 1220) Maden-i Hümayun emini Mir Abdi'ye yazılan hükümde söz konusu yerlerin zabtına kendisinin sahip olduğu, ancak buraların voyvodalığını Kalender Paşa'ya ihale edip etmediği belirtmesi, etmemiş ise başka bir kişiyi tayin etmesi istendi.

4.7. Kalender Paşa'nın Trablusşam Valiliği ve Cerde Başbuğluğu

Osmanlılar hac mevsimi öncesi Recep ayında Mekke ve Medine'ye, oranın ileri gelenleri ve fakirlerine dağıtılmak üzere Surre alayı ile para, altın ve armağanlar gönderirlerdi. Surre alayı¹²⁰⁵ gönderme geleneği Abbasiler zamanında başlamış olup daha sonraki devirlerde

¹²⁰³ C.ML.3081.

¹²⁰⁴ C.ML.3081

¹²⁰⁵ **Surre:** Padişahın her yıl hac mevsiminden önce, İstanbul'dan Mekke'ye oranın ileri gelenlerinden en yoksuluna kadar dağıtılmak üzere gönderdiği para ve hediyelerdir

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

de devam etmiş ve bir gelenek halini almıştı. Abbasi Hilafetinin yıkılıp Memluklar tarafından Mısır'da hilafetin yeniden kurulmasından sonra da bu gelenek sürmüştür. Osmanlılarda ise ilk Surre alayını Yıldırım Beyazıt göndermişti. Surre alayı surre emini denilen bir kişinin eşliğinde yola çıkardı. İstanbul'un fethiyle birlikte Surre Emini, Üsküdar'da bir müddet kalıp noksanlarını tamamladıktan sonra padişahın izniyle hareket ederdi. Üsküdar'dan Şam'a varıncaya kadar yol üzerinde bulunan beylerbeyi, sancak beyi, kadı, mütesellim, kethüda, yeniçeri serdari, vilayet ileri gelenleri gibi yöneticilere hitaben hükümler gönderilerek Surre ile hacca gidenlerin selâmetle Şam'a kadar ulaşmaları sağlanırdı. İstanbul'dan yola çıkan Surre Alayı, Gebze, İzmit, Akşehir, Konya, Gülek Boğazı, Tarsus, Adana, Misis, Payas, İskenderun, Belen, Antakya ve Hama üzerinden ilerleyerek Şam'a kadar götürülürdü. Buradan itibaren Surre alayı belirli bir tertip halinde yoluna devam ederdi.¹²⁰⁶ Dönüşte hac kafiləsi belli bir tertip dâhilinde toplanarak beraber hareket ederdi.¹²⁰⁷

Osmanlı Devleti'nde Surre ve hac kafiləsi sağ, sol ve orta yol olmak üzere üç ana güzergâhtan yollanırdı. Surre Alayı'nın güzergâhı aynı zamanda hac kafilésinin de güzergâhıydı. Alayın izlediği sağ kol, Üsküdar-Eskişehir-Akşehir-Konya- Gülekboğazı, Tarsus, Adana-Misis, Payas, Belen-Antakya-Halep-Şam üzerinden giderken, orta kol Üsküdar-Gebze-İznik-Sapanca-Geyve-Hendek-Ayaş-Düzce-Bolu-Hacıhamza-Merzifon Amasya-Turhal-Tokat-Sivas-Malatya-Diyarbakır-Şam üzerinden, sol kol ise Üsküdar'dan Merzifon'a kadar orta yolu takip ederek Karahisar-Bayburt-Tercan-Erzurum ve Kars üzerinden ilerleyerek kutsal topraklara ulaşmaktaydı. Adana menziline giren Surre Alayı Gülekboğazı, Kozalıklı, Kütüklü'nün ardından Adana'ya gelmektedir. Buradan Misis'e ulaşıp, Misis köprüsü üzerinden geçen alay Kurtkulağı'nın ardından Payas, Belen, Antakya, Hama, Humus, İki Kapulu Han, Benik, Kudeyfe ve Şam'a geçmekteydi.¹²⁰⁸

Mekke ve Medine fakirlerine ve ileri gelenlerine verilmek üzere gönderilen para ve hediyeler, hacıların yanlarına aldıkları yol harçlıkları, Surre Alayı'nın geçtiği yol güzergâhındaki eşkıyaların ıstahını kabartmaktaydı. Devlet görevlileri ile çekişme halinde olan aşiretler, geçimlerini yağma ve talan ile sağlayan dağlılar, kanun nizam tanımaz boylar için, Surre alayı ve hac kafiləsi bulunmaz fırsattı. Diğer

¹²⁰⁶ Uzunçarşılı, s.40; Münir Atalar, *Osmanlı Devleti'nde Surre-i Hümayun ve Surre Alayları*, Sevinç Matbaası 1991, s.2.

¹²⁰⁷ Uzunçarşılı, s.41.

¹²⁰⁸ Atalar, s.152.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

tarafından özellikle Şam'dan sonraki çöllerde Urban adı verilen Arap bedevileri daha acımasızca alayı yağmalamayı gelenek haline getirmişlerdi. Surre alayı yol alırken, yerel yöneticilerin kuvvetlerinin yanında cerde askeri¹²⁰⁹ denilen kısmen Araplardan çoğunlukla da Payas dâhilindeki Ceritli Aşiretinden toplanmış hafif süvari askerler güvenliği sağlamaktaydı.¹²¹⁰ Bu askerlerin başında Cerde başbuğu denilen komutan vardır. Trablusşam valisi ile onun emrindeki mütesellimlerin on iki ile on beş bin kişilik cerde denilen kuvvetleri vardır. Cerde başbuğluğu ile Trablusşam valiliği ile görevlendirilen vezirlere asker ve top masrafları için hazineден 33 bin kuruş tayin edilmişti.¹²¹¹ Cerde başbuğluğu ile Trablusşam Valiliği aynı şahısın uhdesine verilirdi. Dolayısıyla Cerde başbuğluğu ile Trablusşam valiliğinin Osmanlı Devleti nezdinde özel bir yeri vardı. Buraya vali olanlar son derece kararlı, etrafına otoritesini kabul ettirebilen, çevresi geniş, cesaretli, Surre alayını ve hacıların korumak için her türlü tedbiri alabilecek yöneticiler arasından seçilirdi.¹²¹² XVIII. yüzyılda Payas bölgesinde eşkıyalık yapan Küçükaliogulları zaman zaman Surre alaylarına büyük sorunlar yaşatmıştır. Hatta Payas bölgesindeki eşkıyalık faaliyetlerinden dolayı güzergâhın değiştirilerek Sivas-Maraş-Antakya hattına kaydırılması üzerine Küçükalioglu Halil etrafına topladığı eşkıyalarla Maraş bölgesinde bile Surre alayını ve hac kfilesini basmayı planlamıştı. Daha önce bahsi geçtiği üzere Küçükalioglu Halil Maraş'ı bu yüzden basmıştı.

Osmanlı halkından hac vazifelerini yapacak hacıların bir kısmı sağ kol olarak tabir ettiğimiz Konya, Payas, Adana ve Antakya güzergâhını takip edip bir takım ihtiyaçlarını gidermek için Payas'ta mola vermektedir. Hac ve ticaret kervanlarının mola verdiği yerlerde ekonomik faaliyetlerin fazla olduğu görülür ve ticari bir canlılık olurdu. Bölge halkı ürettiği malları mola yerlerindeki çarşı ve pazarlara getirir ve hacı kfilesi ve tüccarlar buralardan alış veriş yaparlardı. Dolayısıyla bu yolda büyük hareketlilik vardı. Diğer taraftan bu bölge Anadolu'yu Şam, Mısır, Mekke taraflarına bağlamaktaydı ki tüccarlar buraya muhakkak uğarlardı. Bu yol güzergâhında birçok Türkmen aşireti, eşkıyalar, dağlılar bulunmaktaydı. Bunlar Gâvurdağı, Hassa, Kozan bölgesinde ikamet ediyor, hac kervanlarını tüccarların mallarını yağmalıyorlardı. Yağmaladıkları malları alarak Gâvurdağı'na çıkıyorlardı.

¹²⁰⁹ **Curde Askeri:** Osmanlı Devleti zamanında hacıların güvenle hacca gidip dönmelerini sağlamak için kısmen Araplardan çoğunluğu Payas dâhilindeki Ceritli aşiretinden toplanmış süvari asker Bkz: Pakalın, C.I.310)

¹²¹⁰ Atalar, s.193.

¹²¹¹ Pakalın, s.310.

¹²¹² Atalar, s.61.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Bazen aşiretlerin birbiriyle olan çekişmelerinden dolayı, bazen bölge valilerine olan hınçlarından, bazen de İstanbul'un aldığı kararlara muhalefet amacıyla hac kabilelerini basıp hacıları zor durumda bırakıyorlardı. Özellikle 1757 yılından itibaren, Özer-ili olarak bilinen Payas ve çevresinde hâkimiyeti ellerinde tutan Küçükaliogulları, bulundukları bölgede eşkıyalık hareketleriyle yetinmeyip işi hacılardan ve resmî görevlilerden bile haraç alacak kadar ileri götürmüşlerdi.¹²¹³ Bölgedeki dengelerin sürekli değişmesinden dolayı İstanbul bu sorunu çözmekte aciz düşüyor, hatta eşkıya elebaşlarıyla anlaşmak zorunda kalıyordu. Üzeyir Sancağı'na hacıları senetle teslim eden Halil Paşa, Karalar Aşireti'nde olan yüz bin kuruş alacağını bahane edip bu parayı kafileden talep etmiştir. Duruma el koyan sadaret, borcun ödeneceği garantisıyla senet imzalamış ve hacılar ancak serbest kalabilmiştir.¹²¹⁴ Sadaret tarafından vezirlik payesiyle Mîr-i Miran tayin edilen Küçükalioglu Halil Paşa, hac caddesinin güvenliğinin sağlanması amacıyla Tecirli Aşiretinin hac ve kervan yolu güzergâhına yerleştirilmesi için sadarete teklifte bulunmuş ve bu teklif sadaretçe olumlu karşılanarak aşiret ilcabeli ve Burgaz köprüsü ve Sahil boyunca iskân edilmiştir.¹²¹⁵ Hac yolunun güvenliğini sağlamak çok zor ve sorumluluk isteyen bir iş olup muvaffak olmak için büyük gayret sarf etmek lazımdı. 1802 tarihinde Maraş valisi olan Kalender Paşa Trablusşam Valiliği ve Cerde Başbuğluğu dönemine kadar olan yaklaşık dört yıllık valiliği döneminde son derece başarılı olmuştur. Kalender Paşa Maraş Beylerbeyi olduktan sonra kendisine ilk iş olarak Maraş üzerine kaydırılan hac yolunun güvenliğini sağlama görevi verildi. Daha önceleri Hac yolu Tarsus-Adana-Payas-Belen-Antakya üzerinden geçmekteydi. Ancak Payas ayanı Küçükaliogulları'nın hac kervanını soyması üzerine bu yol Maraş tarafına kaydırılmıştı.

Sultan III. Selim zamanında, Sadrazam ve Serdar-ı Ekrem olan Yusuf Ziya Pasa, Fransızları Mısır'dan çıkardıktan sonra, ordu ile Mısır'dan ayrılarak hac yolunu takiple Antakya civarına geldiği sırada, o zamanlar Payas Mutasarrıfı olan Küçükalioglu Halil Paşa ile arası bo-

¹²¹³ Attila Canpolat, *Hatay Türkmen Aşiretler ve Bu Aşiretlerin İskâm (18. Ve 19. Yüzyıllar)*, Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek-Lisans Tezi Kahramanmaraş 2006, s.55.

¹²¹⁴ Terzi, s.64.

¹²¹⁵ Terzi, s.64.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

zuk olduğu için bir dağ muharebesine tutulabileceği düşüncesiyle Payas'tan geçmek yerine, hac yolu güzergâhından ayrılarak, Anadolu içlerinden dolaşmak suretiyle Üsküdar'a gelmiştir.¹²¹⁶

4.8. Surre Alayının Maraş'tan Geçmesi

Kalender Paşa'nın Maraş Valiliği sırasında Adana- Payas yolunun güvensiz olması sebebiyle Hac kafilesinin Kayseri- Maraş üzerinden geçmesine karar verilmişti. 1805'te Surre alayının sağ salim Maraş'a ulaştığı, oradan da sağ salim ilerleyerek Şam hududuna girdiği belirtilmektedir.¹²¹⁷ Surre alayının Maraş üzerinden geçmesinin sebebi olarak da Üzeyir Sancağı Mutasarrıfı Küçük Ali oğlu Dede Bey'in müşkülât çıkarması gösterilmektedir. Bu arada Küçük Ali oğlu Mehmet Dede Bey ile Seydi adlı şahıs arasında bir kavga yaşanmaktaydı. Bu kavgadan hacıların zarar görmemesi için Maraş üzerine yönlendirildiği de belirtilmektedir.¹²¹⁸

Suriye üzerinden Hicaz'a doğru yönelen hacılar 1805 tarihinde Vahabilerin¹²¹⁹ engellemesi yüzünden zor durumda kalmışlardı. 3 Aralık 1805 tarihli bir belgeden (H.11 Ramazan 1220) Vahabilerin 10 bin silahlı adam ile hacıların geçecekleri yolları kapattıkları belirtilmektedir. Vahabiler Osmanlı hacılarını müşrik sayarak 200 bin yaldız altını vermedikçe geçmelerine izin vermeyecekleri bildirilmişlerdi. Bunun üzerine hacıların yol emini olan Maraş müftüsü Mahmut Efendi'nin haccin sakıt (düşmek) olduğunu beyan etmesi üzerine hacılar geri dönmek zorunda kalmışlardı.¹²²⁰

Kalender Paşa'ya, Maraş'ın hac yolu üzerinde bulunmasından dolayı Antep'ten Gürün'e kadar olan hac yolunun emniyetini sağlama görevi verildi. 1805 senesinde Surre emini olan El-Hac Seyyid, sadarete bildirdiği 25 Kasım 1805 tarihli yazısında Adana Mutesellimi Ahmet Bey'in gerek hac kafilesini ve gerekse Surre alayı'na memuriyetleri üzerine Adana sınırından teslim alarak Maraş taraflarında Andırın'a kadar adamları ve askerleri ile sağlam bir şekilde ulaştırdığını, hacıların ve alayın bu hizmetten çok memnun olduğunu

¹²¹⁶ Ayşegül Dayı, *Dörtüyl Tarihi*, Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek-Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2007, s.11.

¹²¹⁷ HAT.110/4354/B

¹²¹⁸ HAT. 110/4354/E

Arabistan'da Necid çölünde Abdulvahap adlı bir Arabın düşünceleri etrafında oluşturduğu bir fırka olup Hanbalî mezhebinin bir kolu sayılmaktadır. Günümüzde Suudî Arabistan Krallığı'nın resmi mezhebidir.

¹²²⁰ Hat.113/4532.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

bildirmiştir.¹²²¹ Bu yazışmadan hac güzergâhının Sivas-Gürün-Elbis-tan-Göksun-Andırın-Adana-Antakya olarak takip edildiği ve Küçükka-lıoğulları'nın hakim olduğu Payas yolunun devre dışı kaldığı anlaşılmaktadır. Bu yol geçici bir çözüm olarak düşünülmüş olmalıdır. Çünkü Tarsus-Adana-Payas-Belen-Antakya yolu Şam'a, Gürün-Elbis-tan-Göksun-Andırın-Adana güzergâhından daha yakın ve ulaşımına daha elverişlidir. Kalender Paşa hac ve Surre Alayı yolunun emniyetini sağ-layarak bu görevi başarı ile yaptı¹²²²

Bu ara Maraş valiliğinden alınan Kalender Paşa'nın yerine el-Hac İbrahim Paşa atanmıştı. Ancak İbrahim Paşa'nın görevi kısa sür-müş ve Kalender Paşa 4 Temmuz 1806 Maraş valiliğine tekrar atanmış-tır. Aynı tarihte ona Maraş valiliğine ilaveten Hac yolunun emniyetini çok iyi sağlamasından dolayı Cerde Başbuğluğu ile Trablusşam Eyaleti Valiliği de verilmiştir.¹²²³ 16 Nisan 1808 tarihinde Maraş Beylerbeyi Seyyid Kalender Paşa Trablusşam Eyaleti ile Cerde Başbuğluğu sıra-sında masrafını Sayda Eyaleti mukataa bedelinden sağlamıştır. Bu para devlete ait olan paraydı. Kalender Paşa'nın buradan yüz seksen bin ku-ruşu zimmetine geçirdiği belirtilerek bunu derhal hazineye göndermesi istendi.¹²²⁴

4.9. Kalender Paşa ve Zülkadirzâde İbrahim Bey

11 Haziran 1805'te Maraş sakinlerinden Zülkadirzâde İbrahim Bey ve arkadaşlarının eşkıyalık faaliyetlerini önlemesi için Maraş Bey-lerbeyi Kalender Paşa'ya emir yazıldı. Ancak bu şahıslar yakalanmak üzereyken Çapanoğlu Cabbarzâde Celâlettin Paşa'nın yanına kaçtılar. Bu arada Kalender Paşa'nın devlete isyan eden eşkıyaları koruduğuna dair onun hakkında İstanbul'a şikâyetler olmuştu. Kalender Paşa'nın söz konusu eşkıyayı koruyup kolladığı iddialarının doğru olmadığını ve buna itibar olunmaması, eşkıyanın gasp ettiği malların yapılacak mura-faa ile sahiplerine iadesi için Maraş ahalisinin emr-i âli taleplerine dair Maraş kadısının ilamıyla ahalinin mahzarları İstanbul'a bildiril-miştir.¹²²⁵ Maraş ve çevresinde eşkıyalık faaliyetlerinin artmasından ist-ifade eden Zülkadir ailesi taraftarları 1805'te Sadarete bir şikâyet dilekçesi göndererek eşkıyalık faaliyetlerinin önünün alınabilmesi için Maraş valisi olarak Zülkadirzâde İbrahim Bey'in tayin edilmesini iste-diler. Bu şikâyet mektubunda yer alan iddialar yetkililer tarafından in-celendi. Bunun nedeni olarak Maraş ahalisinin Beyazıtlı ve Zülkadirli

¹²²¹ BOA. 110/4334.

¹²²² Gökhan, s.281.

¹²²³ C.DH.3340.

¹²²⁴ Gökhan, s.283.

¹²²⁵ YB (Yabancı Arşivler: Bulgaristan)No:14/10.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

olarak ikiye ayrılması ve bunların birbiri ile düşmanlıkları görüldü. Kalender Paşa'nın yerine Maraş mutasarrıfı yapılmak istenen Zülkadırlı İbrahim'in paşaya karşı nefsi hareket ettiği belirtildi. Kalender Paşa'nın ahali tarafından sevildiği, adaletli olduğu ve halkın ondan memnun olduğu ve hakkında yapılan şikâyetlerin asılsız olduğu görüldü. Kalender Paşa'nın görevinden alınmasının eşkıyalık faaliyetlerini sona erdirmeyeceği de bildirildi.¹²²⁶ Beyazıtlılardan bir kişi Maraş'ta göreve getirilse ona karşı çıkmak Zülkadırlıların genel durumuymuştu. Bundan dolayı Kalender Paşa hakkında yapılan suçlamaların aslı yoktu.

Sivas valisi Celaleddin Paşa'nın İbrahim Bey'i koruması iki paşa arasında soğukluğa yol açmıştır. Çünkü Maraş Eyaletinde hâkimiyeti sürekli Zülkadırlı ailesi ile Beyazıtlı ailesi arasında değişmekte ve birbirlerine her zaman rakiptirler. Dolayısıyla Celaleddin Paşa, Kalender Paşa'nın rakibini korumuş oluyordu.

4.10. Reyhanlı Aşiretinin Koyunlarının Serüveni

Maraş ve Antakya arasında kışlayan ve Elbistan yaylalarında yazı geçiren Reyhanlı¹²²⁷ aşiretinden devlet orduya koyun ve deve mübaya etmek istemektedir. 20 Eylül 1802 Ordu-yu Hümayun için Reyhanlı aşiretinden tertip olunan on bin koyundan, dokuz bini gönderilip geri kalanının adı geçen aşiretin yaylaklarından kaçmalarından dolayı temin edilememesi üzerine, bunların geri kalanlarının getirilmesi ya da her biri için onar kuruş hesabı ile bedellerinin tahsil edilmesi için Kalender Paşa'ya emir gönderildi.

Bu konuda görevlendirilen ve Maraş'a gönderilen Hâss-ı Ahûr Hazine Baş Kâtibi Mehmet Arif Efendi'nin Sadarete gönderdiği ve buradan da defterdara yazılan evraktan anlaşıldığı üzere; Reyhanlı aşiretinden Ordu-yu hümayuna gönderilmek üzere 10.000 koyun mübaya edilmek istenmekte ve bu iş için de bir mübaşir ve kasap başı görevlendirilmişti. Söz konusu koyunların bir başının birim fiyatı belirlenmiş ve bu konuda Ordu-yu Hümayundan Enderun ağalarından İsmail Ağa Maraş'a gönderilmişti. Ancak söz konusu yılda aşiretin koyunlarında sarılık hastalığı çıktığından sürülerin pek çoğu telef olmuştu. Bundan dolayı mevcut olan koyunlardan 700 toklu, kuzu ve keçi ile orta evsafda 9.000 koyun toplanarak bu konu ile ilgili görevlendirilen başkâtip Meh-

¹²²⁶ BOA, 962.

¹²²⁷ Kışı Antakya tarafında geçiren Reyhanlı aşireti yaz aylarında Elbistan yaylaklarında geçirirlerdi. Hala günümüzde Elbistan'ın Çiçek köyü dolaylarında halk arasında “*Tarlada biçilmemiş ekin bırakmayın, Mursaloğlunun koyunlarının gözüne batar*” şeklinde bir deyim söylenip gelir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

met Arif Efendi'ye teslim edilmişti. Geri kalan 1.000 koyunun ise aşiretin yaylaklarından çıkıp kışlaklarına dönerken Maraş Beylerbeyi Kalender Paşa tarafından tahsil edilmesi taahhüt edilmişti.

Ordunun ihtiyacı olan koyun ve develeri almak için Maraş'a gönderilen Mehmet Arif Efendi ve İsmail Ağa'nın hazırladığı rapora göre; Feyzullah Paşa tarafından söz konusu koyunların sayılmasına memur Hacı Veli adlı şahıs Elbistan kazasına gitmiş ve 8.886 adet koyun saymış ve 114 koyunun eksik olduğunu tespit etmiştir. Koyunları götürmekle görevli mübaşir Veli'den geri kalan koyunları talep etmiştir. Hacı Veli geri kalan koyunları tamamlayıncaya kadar 20 güne yakın Elbistan'da kalmış ve burada lazım gelen masrafına fukaranın tahammülü olmayacağına binaen aşiretin kış vaktinde tahsil olunacak söz konusu 1.000 baş koyunla 114 koyunu Kalender Paşa tahsil eder diye Hacı Veli taahhüt etmiştir. Bu arada Elbistan'da telef olan ya da hırsızlar tarafından çalınan 130 koyunun 80'i koyun 50'si de kuzu olarak tamamlanarak, Gürün'e doğru sevk olunduğuna dair Elbistan kadısı ilam vermişti.

Gürün toprağına ulaştırılan 8.898 koyun geceleyin Çağlayan yanında Sultan korusu denilen yere getirildiğinde yaylada olan Reyhanlı aşireti mensuplarının sürünün içine girip silah ve taş atmaları sebebiyle koyunlar perişan olmuştur. Reyhanlı aşireti tarafından koyunların bir kısmı çalınmış ve geride 8.326'sı kalmıştır. Bu durumu tasdik eden Gürün kadısı bir ilam verdi. Reyhanlı aşireti tarafından gasp edilen 526 baş koyunun mübaşir tarafından 286'sı geri alınmış ve kalan 240'ı aşiretin zimmetinde kalmıştır.

Koyunlar Gürün toprağından Tenos'a (Şarkışla) götürülürken Karamanlı mevkiinde geceleyin Delikanlı aşireti tarafından, 50'si öldürülmüş, 140'ı gasp edilmiş ve toplam 190 koyunun eksilmiştir. Bunların tahsil edilmesini Gürün ahalisinin vekili Kelinoğlu Mehmet taahhüt etmiş ve Gürün kadısı da bunu tasdik ederek ilam vermişti. Bu koyunlardan ölü olan 50'sini ödemeyi Cabbarzâde (Süleyman Paşa) üslenmiş, geri kalan 140'nın da aşiret taifesinde kaldığını mübaşir bildirmiştir.

Bu koyunların kuyruk doğmasına kadar yaylada kalmasına irade-i âliye çıkmış, bu konuda Bozok mutasarrıfı Süleyman Bey'e emr-i âli ulaşmış, koyunların onun adamları vasıtasıyla Akdağ yaylasında kalmasına ve onları gütmesi için aşiret taifesinden çobanlar tayin edilmesine karar verilmişti. Buradan kaldırılan koyunların diğer sancağa varıncaya kadar 544'dü helak olmuş ve o miktar koyun tazmin ve tamamlanmıştı. Koyunların 512'i de Kırşehir kazası içinde helak olmuş, bunların 312'sini ahali tamamlamış ve geri kalan 200 koyunun zimmetlerinde kaldığını Ankara kadısı tasdik ederek ilam vermiştir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Ahalinin ileri gelenleri tarafından verilen bir kıta tahvile göre: koyunlar mübaşir ile Arş denilen yerden Beypazarı'na ulaşmış, burada sayılmış ve deftere kaydedilmişti. Ancak burada Adalı Mehmet adlı eşkıyanın saldırısına uğramıştı. Koyunları götüren mübaşir burada beş gün bekledikten sonra Nallıhan'dan yardım istemiş, fakat hiç kimse yardıma gelmemişti. Burada koyunların 262 kadarı telef olmuştu. Bu durumu Nallıhan kadısı tasdik ederek ilam vermiştir. Nallıhan halkı burada telef olan 40 baş koyunun onar kuruştan 400 kuruş bedelini yirmi güne kadar mübaşire vereceklerini kadıya taahhüt etmişlerdir.

Buradan Mudurnu'ya ulaştırılan koyunlardan kırk âdeti telef olmuş ve bunların da 400 kuruş bedelleriyle 50 kuruş çoban ücretinin mübaşire verildiğine dair Göynük Kadısı ilam vermiştir.

Torbalı Göynük'ten tayin olunan on yedi kaza çobanı bu koyunları Göynük'ten çıkarıp Taraklı'ya sevk ve isal etmeyip yolda firar etmişlerdi. Bu yüzden Dodurga taraflarında bu koyunlardan 64 başı ya kayıp ya da telef olmuştur. Bundan dolayı Torbalı Göynük Serdari koyunları götürmekle görevlendirilen Salih adlı kişiyi mahkemede ifade etmiş ve 17 nefer çobanda buna şahadet etmişti. Telef olan koyunların Torbalı Göynük ve Dodurga kazaları halkı tarafından ödemesi gerektiği Yenice-i Taraklı kadısı tarafından tasdik ve ilam edilmiştir.

Gökböze (Gebze) hududuna ulaşan koyunlar, buranın ahalisinin sulara keten ıslatması yüzünden beş gün sudan mahrum kalmıştır. Bu nedenle koyunlardan 118'i helak olmuştur. Mübaşir bu koyunlardan ancak 100' ünü köy ahalisinden tahsil etmiş geri kalanlar ise ahalinin imkânsızlığı yüzünden tahsil edilememiştir.

İstanbul'a ulaştırılan koyunlardan Kartal ve Haydarpaşa sahra- larında ölen ve telef olanlar toplam 151 adettir. Geri kalan koyunlar Hass-ı Ahuru hazine başkâtibi Mehmet Arif Efendi ve mübaşir Enderun ağalarından İsmail Ağa tarafından kasapbaşı ağaya koyun keçi ve kuzu olmak üzere 7.399 baş teslim edilmiştir.

Maraş Beylerbeyi Kalender Paşa'nın vekili Veli tarafından Elbistan'da sayılan koyunlardan eksik olan 1.000 koyunun kış vaktinde teslim edilecek 114 koyun ile birlikte gönderileceği paşa tarafından taahhüt edilmişti. Her baş koyun için 10 kuruş kıymet biçilmişti, bu da 1.140 kuruş yapmaktaydı. Reyhanlı Aşiretinin Elbistan toprağında gasp ettiği koyundan eksik tahsil edilen ve aşiretin kusurundan kaynaklanan 240 baş koyun için 2.400 kuruş, tahsil edilemeyen 1.000 baş koyun içinde 10.000 kuruş olmak üzere toplam 12.000 kuruş koyun bedeli bulunmaktadır. Bunların Delikanlı Aşiretinden Kalender Paşa tarafından tahsil edilmesi için emr-i âli hazırlandığını mübaşir haber vermektedir. Gürün toprağında Tenos'a (Şarkışla) giderken Karamanlı mevkiinde

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

geceleyin Delikanlı aşireti tarafından çalınan 140 koyunun bedeli de 1.400 kuruştur.

Her beldede ölen, çalınan veya kaybolan koyunların bedelleri tek tek çıkarılmış, kimlerin zimmetinde kaldığı da bildirilmiştir.

27 Ekim 1802'de (H.29 Cemaziyelahir 1217) Maraş Beylerbeyi Kalender Paşa'ya gönderilen fermanda Orduyu Hümayun için Reyhanlı Aşiretinden mübaya edilecek 10.000 koyunun bu defa mübaşir Mehmet Arif tarafından 9.000 'inin tahsil edildiği geri kalan 1.000 koyunun Reyhanlı Aşiretinin yaylaklarından çıkmalarından dolayı tahsil edilemediği belirtilmektedir. Bunların kış vakti geldiğinde tahsil edilmesi için Kalender Paşa'nın taahhüt eylediği ve Maraş Kadısının da ilam verdiği görülmektedir. Söz konusu koyunların sayılması için Elbistan'da Veli adlı şahıs görevlendirilmiş, sayım sonucunda 114 koyunun eksik olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu eksik koyunların zamanı geldiğinde teslim edilmesi için Kalender Paşa'ya ve Reyhanlı aşiretinin beylerine emir verilmiştir.

22 Şubat 1803'te Elbistan ve etrafında bulunan mukataası malından Maraş valilerine has mukabili tayin edilen meblağın dört seneliğinin eski Sadrazam Darendeli Mehmet Paşa'nın iki torununun da hisselerine mahsuben Maraş valisi Kalender Paşa'nın kapı kethüdası tarafından alınması üzerine buna mani olunması ondan istenmiştir.

4.11. Maraş Eyaleti ve Kazalara Düşen Mubayaa Bedelleri

26 Mayıs 1802'de Maraş Beylerbeyi Kalender Paşa ve Maraş kadısına Silahşoran-ı hassadan Rikab-ı Hümayun memurlarından Ahmet Efendi ile bir hüküm gönderildi. Hükümden anlaşıldığı üzere 1802 (1214) senesine ait Maraş Eyaletinden tertip ve talep edilen mübayaa bedeli 205.000 kuruş hazariyeden Maraş merkeze 41.464 kuruş isabet eylediği ve bunun toplanarak Ordu-yu Hümayuna biran önce gönderilmesi istenmektedir. Bunun yarısı olan 21.732 kuruşun derhal İstanbul'a gönderilmesi geri kalan diğer yarısının da Ordu-yu Hümayuna ulaştırılması emredildi. Bu konuda Kalender Paşa'nın gereğini yapması istenmekteydi. Bu hükümden anlaşıldığı üzere Maraş kazalarından Malatya hissesine 53.478, Antep'e 53.478, Kars-ı Maraş'a 35.653, Elbistan'a 15.579 ve Zamantı (Pınarbaşı) kazasına 5.349 kuruş mübaya bedeliyesi düşmektedir.¹²²⁸ Bu konuda 30 Ekim 1802'de (H.3 Recep 1217) Kalender Paşa'ya, Maraş kadısına ve Defdardar-ı evvel çuhadarlarından Halil Efendi'ye bir hüküm daha gönderilmiştir. Bu hükümde Maraş sancağı hissesine düşen paranın Ahmet Efendi'ye teslim edilmesi, Malatya hissesine düşenin de maden-i Hümayun Emiri Mîr

¹²²⁸ C. ML. 27913

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Abdi'ye verilmesi istenmekteydi. Malatya sancağının verdiği hazariye vergileri Maden-i Hümayuna kömür bahası olarak ayrılmıştı.¹²²⁹

1813 yılında Kalender Paşa'ya gönderilen bir hükümden anlaşıldığı üzere Maraş Eyaletinin cizyesini toplamak üzere Kozanzâde Semmur Ağaya, zimmi sarraf taifesinden Davidoğlu Anton'un kefaletiyle iltizam edilmişti. Ancak Semmur Ağa topladığı cizye bedelinin 4.980,5 kuruşunu defalarca istenmesine rağmen vermemiştir. Bu para daha önce sarraf Davidoğlu Anton Efendi tarafından devlete ödenmişti. Paranın Semmur Ağa'dan alınarak sarrafa ödenmesi için Kalender Paşa'ya ve Maraş kadısına emir yazılmıştır. Belgeden anlaşıldığı üzere Anton Efendi olayı sultana şikâyet etmiş ve paranın tahsil edilmesi için Kalender Paşaya emir yazılmasını talep etmişti. Olay padişah tarafından defterdar efendiye iletilmiş onun da isteğiyle Kalender Paşaya hüküm yazılmıştır.¹²³⁰

4.12. Kalender Paşa'nın Zeytun Ermenileri İle Mücadelesi

Maraş eyaleti'nin bir nahiyesi olan Zeytun, Kayseri ve Elbistan yolu üzerinde bulunmaktadır. Maraş'tan kuzey tarafına giden kervan yolu buradan geçmekteydi. Bundan dolayı Zeytun nahiyesinin stratejik bir konumu vardı. Yine Zeytun'un batı tarafında bulunan Fırnis nahiyesi de yol güzergâhındaydı. Her iki yerleşim merkezinde yaşayan ahalinin ekseriyeti Ermenilerden teşekkül ediyordu. Bunlar gibi etrafta birkaç Ermeni köyü daha vardı. Maraş ile Elbistan ve Göksun arasında gelip giden tüccarlar buralardan geçmek zorundaydılar. Hatta tüccarlar buralarda mola verirler ve geceyi geçirirlerdi. 4 Şubat 1804 (H.22 şevval 1218) tarihli bir belgeden: Maraş kadısı ve ahalisinin Zeytun Ermenileri ile ilgili İstanbul'a şikâyetinde bulundukları anlaşılmaktadır. Bu şikâyeti yapanlar isyan halinde olan Ermenileri yola getirmek amacıyla Maraş valisine bir emir yazılması istemekteydiler. Şikâyetlerin bir hülasası yapılarak sadrazama sunulmuştu. Bu belgede Zeytun ahalisinin kefare taifesinden olduğu belirtilerek isyan halinde olduğu, yağma ve gasp yaptıkları, adam öldürdükleri, gelip giden yolculara saldırdıkları, onların devlete itaatten çıktıkları, vergileri vermedikleri ve kendi aralarında ittifak yaparak İslam ahalisine karşı ihanet içinde oldukları anlaşılmaktaydı. Ermenilerin yola getirilmesi için Maraş valisi Kalender Paşa'nın görevlendirilmesi istenmekteydi. Bu yazıya binaen Kalender Paşa Zeytun Ermenilerini yola getirmek için görevlendirildi.¹²³¹

¹²²⁹ C.ML.7172.

¹²³⁰ C.ML. 18387

¹²³¹ C. DH.1315/1

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

21 Şubat 1804 (H.10 Zilkade 1218) tarihli Kalender Paşa'ya gönderilen hükümde, Zeytun Ermenilerinin durumu açıkça ifade edilmekteydi. Buna göre: Zeytun Ermenileri bir müddetten beri kendi hallerinde olmayıp, devlete itaatten çıkıp isyan etmişlerdi. Onların kethüdaları Seydi Ali oğlu Hasan, Kocabaşlarından Aparıoğlu ve amcası oğulları ittifak etmişlerdir. Belgede onların suçları bir bir sıralanmıştır. Buna göre Ermeniler, fesat çıkarmakta, insanlara zarar vermekte, ahaliyi isyana teşvik etmekte ve İslam halkına ihanet etmekteydiler. Onlar günbegün eşkıyalıklarını artırmışlar, mübayaa bedellerini, avarız ve hazariye vergilerini vermemişler, tımar ve zeamet sahiplerinin köy ve mezralarını zapt etmişler ve uygunsuz hareketlere cesaret etmişlerdi. Onları yola getirmek amacıyla nasihatler yapılmış, buyruldu ve kadılar tarafından mahkemeden kararlar gönderilmesine rağmen yola gelmemişlerdi. Zeytun Ermenilerini, devlete itaat ettirmek, vergilerini vermelerini sağlamak ve eşkıyalık olaylarına son vermek üzere Kalender Paşa görevlendirildi. Kalendere Paşa'ya gönderilen yazıda onun bu işi yapmaya kudretli olduğu, suçluları yakalayarak mahkemeye çıkarması, suçsuz olanları ayırması ve onlara zarar verilmesini engellemesi istendi. Ayrıca onun yaptığı işleri İstanbul'a bildirmesi de talep edildi.¹²³²

İstanbul'dan gelen emirler üzerine Kalender Paşa Ermenileri denetim altına almak amacıyla üzerlerine yürümeye karar verdi. 1808'de Zeytun'a gelerek dokuz ay kuşattı. Çaresizlik karşısında teslim olan Ermeniler devlete altı kese vergi vermeyi kabul ettiler.¹²³³

Kalender Paşa'nın Zeytun Ermenilerinin isyanını bastırmasından dokuz yıl sonra, yeniden isyan halinde oldukları görülmektedir. 1817'de Kalender Paşa'ya gönderilen hükümde: Zeytun köyü reayasının kocabaşlarından birkaçının on seneden beri eşkıyalık yolunu tuttukları, devamlı isyan halinde oldukları, insanları öldürdükleri, gelip giden yolcuları soydıkları ve vergilerini vermedikleri belirtildi. Hükmün devamında Zeytun ahalisinin vermeleri gereken cizyede hile yaptıklarını, bu vergiyi verecek 200 kişinin ismini yazdıklarını aslında 2.000 kişinin cizye vermesi gerektiği ilave edilmiştir. Ancak onların bunu kabul etmedikleri belirtilerek günbegün isyan ve suçlarını artırdıkları beyan edilmektedir. Bunların yola gelmesi için buyruldu ve gönderildiği, tembihler yapıldığı halde yola gelmedikleri ifade edilerek Kalender Paşa'nın Zeytun Ermenilerini yola getirmesi için görevlendirildiği

¹²³² C.DH.1315/2

¹²³³ A. Latif Dinçaslan, *Zeytun İsyanı (1895-1921)*, Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek-Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2006, s.34.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

açıklanmaktadır. Fermana zimmîlerin sekiz kocabaşının olduğu ve sayılarının 2.000 kişiye ulaştığı (cizye verecekler), bunların kendi aralarında da çatışma halinde oldukları belirtilmektedir. Ermenilerin kendi aralarındaki çatışmalarda 700-800 çoluk çocuk helak olmuştu. Ayrıca Ermeniler Maraş'tan Zeytun tarafına gelen on beş Türkün yolunu kesip onları ele geçirmişler, onların burunlarını keserek işkence yapıp mallarına da el koymuşlardı. Ermeniler hasekilerden Sadık adlı bir şahsı da kendilerine Voyvoda yapmışlardı. Ermeniler üzerilerine gelen Türkleri de mağlup etmişlerdi. Ermenilerin ileri gelenlerinden Mardirosoğlu Mardiros ve Yenidünyaoğlu Makdesi Agop isimli şahıslara devlet yetkilileri zaman tanıyarak onlardan Zeytun'un durumunu yeniden gözden geçirmelerini, devlete itaati sağlamalarını ve vergilerinin yeniden tespit edilmesi istemişti. Durum bu halde iken Zeytun ahalisinden ve Yukarımahalle kocabaşlarından olan şahıslar hakkında ilam ve muhızlarla şikâyet olunmuş, söz konusu şikâyetler Halep valisi Hurşit Ahmet Paşa tarafından 8 Mart 1818'de bildirilmişti. Bu durumdan Zeytun Ermeni ahalisinin eşkıyalık ve soygunlarının arttığı anlaşılmaktaydı. Ayrıca Sis patriğinin de kale içinde bir kilise inşa ettiği haberi İstanbul'a ulaşmıştı. Bunun üzerine Maraş beylerbeyi Kalender Paşa'ya isyan yolunu tutan Zeytun kocabaşları ile Sis'te izinsiz kilise inşa eden papazın cezalandırması için emir yazıldı.¹²³⁴

30 Ağustos 1818'de cizyelerini vermeyen, birbirleriyle mücadele eden ve eşkıya ile oturup kalkan Zeytin Köyü reayası ve papazlarının mesullerinin idamlarına dair Maraş mutasarrıfı Kalender Paşa'ya ferman gönderildi.¹²³⁵ 6 Aralık 1818 tarihli belgede Zeytun köyünün iki mahalde olduğu, kocabaşlarının (mahalle temsilcileri) daima birbiriyle muharebe ettikleri ve vergilerini vermedikleri belirtilmekteydi. Hatta burada bir papaz izinsiz büyük bir kilise inşa ettirmişti. Zeytun Ermenilerini yola getirmek, onlardan vergi almak ve düzeni sağlamak amacıyla Kalender Paşa'ya emir yazılmıştı. Ancak yaklaşan kış mevsiminden dolayı Zeytun üzerine seferin müşkül olacağından bahara ertelenmesine dair Halep valisi Hurşit Paşa tarafından Sadaret'e bir yazı yazıldı. Yazıda Zeytun nahiyesinin iki mahallesinde 1.500 hane ve her hanede de üç zimmînin mevcut olduğu belirtildi. Yukarı mahalle olarak zikredilen yerde iki koçabaş suçlu oldukları için acele Maraş'a gönderilmiş; Aşağı mahallede ise sekiz kocabaş Zeytun dışında voyvoda ile çatışmaya girmişlerdi. Zeytun Voyvodası Sadık Bey koçabaşlar ile mücadelede aciz kalıp yaylaya çıkma bahanesiyle Zeytun'a yakın bir köye kaçıp orada ikamet etmişti. Söz konusu hadisenin olduğu gün Zeytun

¹²³⁴ C.DH. 122/6069

¹²³⁵ HAT. 679/33105

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ahalisi haklarında tedip yapılacağını bildiklerinden toplanıp harekete geçmişlerdi. Ayrıca Zeytun yakınında bulunan Hacin ve Lofarza adlı köylerde ahalî külliyetli silahla birbirleriyle ittifak halindeydiler. Zeytun kasabasında oturan bir papaz üç sene önce burada büyük bir kale ve kilise inşa etmişti. Söz konusu Ermeniler Maraş tarafından gelip gidenlere taarruz edip, onları öldürmekteydiler. Bunların yola getirilmesi ve devlete itaat etmelerinin sağlanması gerekmekteydi. Zeytun'un koca-başlarının, izinsiz kilise inşa eden papaz ve yardımcılarının idam olunmaları hususunda hüküm hazırlanmıştı. Bu konuda Halep valisinin gerekli yardımı yapması da emredilmişti. Netice olarak Maraş ve Halep valilerinin harekete geçerek Zeytun'da asayişî sağlamaları, cizye vermek istemeyenleri yola getirmeleri, gelip gidenlerin emniyetlerini sağlamaları ve bu konuda fetva-i şerife göre hareket etmeleri emredilmekteydi. Ermenilerin yola getirilmesi için gerekenin ne ise yapılacaktı.¹²³⁶

29 Temmuz 1819'da (H.06/Ş /1234) devletin kararlılığını gören Zeytun Ermenileri, yapılan harekâtın şiddetinden ürkerak ellerindeki silahlarını teslim etmek, içlerindeki fesatçıları ihbar etmek, cizye ve vergilerini zamanında ödemek şartlarıyla affedilmek için Halep valisi Ahmet Hurşit Paşa'ya başvurmuşlardı. Bunun üzerine paşa İstanbul'a bir tahrirat göndermişti. Bu konuda gerekli işlemin yapılması için Maraş valisi Kalender Paşa'ya hüküm gönderilmişti.¹²³⁷

19 Ekim 1919'da Kalender Paşa'nın Maraş Valisi olduğu zaman İstanbul'a gönderilen Sis kasabası halkından bir rahibin hiç bir cürümü tebeyyün etmediği halde, o zamandan beri Ermeni patrikhanesinde mahpus gibi kaldığından affolunması rica edilmişti. Belgeden anlaşıldığı üzere Sis kazası rahibi kalede izinsiz bir kilise inşa ettiği ve Zeytun Ermenileri ile işbirliği yaptığı gerekçesiyle tutuklanıp İstanbul'a gönderilmişti. Halep valisi Hurşit Paşa'nın girişimiyle Zeytun Ermenilerinin affedilmesiyle birlikte bu rahip de affedilerek Sis'e gönderilmiştir.¹²³⁸

Kalender Paşa'nın Maraş valiliğinden azledilip Kuşadası'na sürülmesi ve arkasından da orada ölmesinden sonra da Zeytun Ermenilerinin ayaklanma halinde oldukları anlaşılmaktadır. Onlar Maraş ile Elbistan arasında gelip giden tüccar ve yolcuları soymaktaydılar. Mesela böyle bir soygunu Zeytun Ermenileri 14 Haziran 1823'te (H.04/Ş /1238) Maraş'tan Elbistan'a gitmekte olan bir tüccar kafilesini soyarak

¹²³⁶ C.DH.6069.

¹²³⁷ HAT.508/24990.

¹²³⁸ Hat 500/24524

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

gerçekleştirmişlerdi. Söz konusu tüccar kfilesinin Zeytun kasabası Ermenileri tarafından soyulduğu İstanbul'a bildirilmişti.¹²³⁹

4.13. Kalender Paşa'nın Aşiretleri (Tecirli) İskânla Görevlendirilmesi

Kalender Paşa'ya verilen vazifeler arasında Tecirli aşiretinin iskânı da vardı. Halil Paşa'nın sadarete sunduğu isabetli tekliflerinden birisi olan Tecirli aşiretinin Çukurova'daki bölgelere yerleştirme fikriydi. Bu teklif İstanbul tarafından kabul görülünce Tecirli aşiretinin hac ve kervan güzergâhı olan Ilıcabeli ve Burnaz köprüsü arasına sahil şeridi boyunca iskân edilerek emniyetin sağlanmasında, Bozok mutasarrıfı Çapanoğlu Süleyman Bey ve Maraş mütesellimi Kalender Paşa'ya da ayrı ayrı hükümler yollanarak bu iskâna yardımcı olmaları istendi.¹²⁴⁰ Ayrıca eşkıyanın bertaraf edilmesi hususunda da Kalender Paşa'ya görevler verilmekteydi. Buna örnek: Temmuz 1802'de (Evail-i Rebiyülevvel 1217) Halep muhassılı ve Ayıntap Voyvodası Mir Mehmet Bey'e gönderilen hükümde, onun Gavurdağı'nda ayanı Fettahoğlu Ağca, kardeşi İbiş, yardımcılarında Muslu ve Kürt Mehmetoğlu Bekir'i, Maraş Beylerbeyi Kalender Paşa ile işbirliği yaparak idam etmesi istenmişti. Mir Mehmet'e bu işi yapması hususunda dikkat etmesi ve Kalender Paşa'dan yardım alması emredilmekteydi.¹²⁴¹

4.14. Kalender Paşa'nın Eşkya Çavuşlu Muslu ve Adamlarını Ortadan Kaldırması

8 Nisan 1803'te Antep voyvodası olup daha önce katledilen Hüseyin'in yardımcılarında eşkıya Çavuşlu Muslu ve yanında bulunan adamları sekiz aydan beri Antep, Maraş, Halep ve Kilis yollarında soygun yapmakta ve insanları öldürmekteydi. Söz konusu bu şehirlerin arasında gelip giden tüccarların mallarına el koymaktaydı. Bunları etkisiz hale getirmek için harekete geçen Maraş ve Antep mutasarrıfı Seyyid Kalender Paşa, Çavuşlu Muslu ve beş adamını yakalayıp idam etmiş ve başları kestirerek İstanbul'a göndermişti. Bu başları İstanbul'a götüren Kalender Paşa'nın iki adamına 29 Mayıs 1803'te iki elbise hediye edilerek onların parası olan 120 kuruşun verilmesi için baş muhasebeye emir verildi. 5 Ekim 1804'te Maraş Beylerbeyi Kalender Paşa uhdesine ihale kılınmış olup onun marifetiyle idare edilmekte olan Antep voyvodalığı ve diğer mukataalar bir vekil tarafından yönetilmekteydi. Ancak voyvoda vekili kovulduğundan ahaliye, Kalender

¹²³⁹ C. ZB.16/789.

¹²⁴⁰ Terzi, s. 64

¹²⁴¹ Terzi, s. 77-79

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Paşa'nın kardeşi İsmail'in voyvoda tayini ve mukataaların onun tarafından idaresi hakkında bir yazı gönderilmiştir.¹²⁴²

Daha önceki memnuniyetlerine rağmen, 1804'te Maraş ve Antep ahalisinden bazıları Kalender Paşa'yı İstanbul'a şikâyet ederler. Yapılan şikâyetle, Kalender Paşa'nın devlete ait malları zimmetine geçirdiği, ahaliye zulüm uyguladığı ve zorla onlardan para aldığı ifade edilmektedir. Bunun üzerine İstanbul'dan paşaya gönderilen emirde halka karşı dürüst ve adaletle davranması istenir. İlgili belgeden Kalender Paşa'nın kimlerden zorla para aldığı ve bu paranın ne kadar olduğu da belirtilmektedir. 1805'te Kalender Paşa'dan Antep ve Menbiç mukataaları ahalisi ile Maden emini şikâyetçi olmuştur. Bunun üzerine söz konusu görevler Kalender Paşa'nın elinden alınarak başka kimselere verilmiştir. 27 Temmuz 1805'te Kalender Paşa fakirlerden zorla almış olduğu mal ve eşyayı sahiplerine iade etmesi, bundan sonra bu gibi davranışlardan sakınması, ahaliyi himaye etmesi konusunda uyarılarak bunları yapmadığı takdirde hakkında kötü muamele yapılacağı kendisine bildirilmiştir.

4.15. Maraş Valisi Mehmet Paşa ve İbrahim Paşa

1806'da Kalender Paşa Maraş beylerbeyliğinden azledilerek yerine, 11 Nisan 1806'da İbrahim Paşa atanırken kendisi de Cerde başbuğluğu ile Trablusşam valiliğine tayin edildi. İbrahim Paşa'nın valiliği kısa süre sonra sona ermiş olmalı ki onun yerini oğlu Mehmet Paşa almıştı.¹²⁴³ Maraş valiliğine atanan Şam eski valisi İbrahim Paşa 29 Aralık 1807'de Diyarbakır'a, oğlu Mehmet Paşa ise Maraş'a tayin edilmişti. Mehmet Paşa zimmetine mirî malları geçirdiği için görevinden azledilirken yerine atanan İbrahim Paşa'nın da görevi kısa sürdü. Maraş'tan ayrılarak yeni görev yeri Trablus'a giden Kalender Paşa İstanbul'a gönderdiği bir arzla, Maraş'taki mallarına, adamlarına, taallukatına ve Maraş dâhilinde uhdesinde bulunan mukataalara müdahale edilmemesini istemiş ve devlet de Maraş'taki yeni valiye böyle bir emir göndermiştir.

Kalender Paşa'nın 1808'de yeniden Maraş valisi olduğu görülmektedir. Kalender Paşa'nın Trablusşam eyaleti ile Cerde başbuğluğu sırasında masrafını Sayda eyaleti mukataat bedelinden aldığı 16 Nisan 1808 tarihli bir belgeden anlaşılmaktadır. Bu para devlete ait olup 180.000 kuruşu bulmaktaydı. Paşanın zimmetine geçtiği görülen bu paranın derhal iade etmesi ondan istenmekteydi. 5 Temmuz 1808'de Kalender Paşa, Maraş eyaletine bağlı Ayıntap, Kars-ı Zülkadriye, Zamantı ve Elbistan kazalarının iltizamının usule aykırı olarak Celâlettin Paşa'ya ihale edildiğinden bunların kendisine ihale edilmesini istemiştir.

¹²⁴² BOA 83/3433.

¹²⁴³ Güldiken, s.138.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Kalender Paşa, Maraş çevresinde bulunan Gavurdağı ayanları ve ahalisi tasrafindan itibar edilen bir kişiydi. Bunları koruduğu için, Halep valisi Çapanoğlu Celâlettin ve Adana valisi Mustafa paşalar ondan memnun değillerdi. Kalender Paşa adeta Gavurdağı'ndaki Türkmen aşiretlerinin hamisi gibiydi. Bu Türkmenleri Kalender Paşa'nın koruduğu ve kolladığı bilinmekteydi. Onun buralardaki boy beyleriyle ile yakın ilişkisi bu iki valiyi rahatsız etmekteydi.¹²⁴⁴ Hatta belli bir zaman sonra Celâlettin Paşa, Maraş valisi olduğunda Kalender Paşa'ya husumetinden dolayı Beyazıtlı ailesinin malikânelerinin bulunduğu Andırın, Yenice kale ve Camustil ahalilerine de zulüm uygulayacaktır.¹²⁴⁵

Kalender Paşa, Osmanlı Devleti'nin Rusya ile yaptığı savaşa da katılmış (1806-1812) ancak Rus General Mihail İllarionoviç Gutozof'a esir düşmüştü. 1812'de Ruslarla Bükreş anlaşmasının imzalanmasından sonra İstanbul'a gelen Kalender Paşa'ya Rakka ve Diyarbakır eyaletlerinin valilikleri verilmişti. Buralarda görev yaptıktan sonra ikinci kez Maraş valiliği verilmişti. Payas sancağında derebeyi Küçükalioglu isyan edince onun idamına hükmedilmişti. O da Maraş'a bağlı Bulanık kazasında Fettahlı Beylerinden Ağaca Bey'e sığınmıştı. Bunun üzerine Ağaca Bey de idama mahkûm edildi. Bunun üzerine padişah Kalender Paşa'dan onları yakalayarak idam hükümlerini yerine getirmesini istedi. Bunlarla yakın ilişkiler içinde olan Kalender Paşa işi ağırdan alınca onun vezirliği kaldırılarak Ankara'ya sürgüne gönderildi.¹²⁴⁶

4.16. Kalender Paşa'nın Yeniden Maraş Valiliğine Atanması

Bu arada Kalender Paşa'yı Trablus'a sokmak istemeyen eşkıyadan Berber Mustafa'nın cezalandırılması için 1807'de Maraş Beylerbeyi İbrahim Paşa'ya bir hüküm yazılmıştır. 6 Mayıs 1807'de Seyyid Kalender Paşa'ya Cerde başbuğluğu ve Trablusşam eyaleti mutasarrıflığına ilaveten yeniden Maraş eyaleti valiliği de verildi.¹²⁴⁷ Şanizâde Tarihi'nde H.1223 tarihli (Şubat 1808) tevcihler yazılırken Kalender Paşa'nın Maraş beylerbeyliğine tayin edildiğini belirtmektedir.¹²⁴⁸ Maraş valisi İbrahim Paşa ise Afyonkarahisar'a gönderilmiştir. 20 Haziran 1807'de Maraş sancağı dâhilinde bir kaç nahiyenin Maden-i Hümayun için kömür bedeliyelerine hâlel gelmemek üzere Maraş mutasarrıfı Kalender Paşa'ya ber vech-i malikâne olarak verilmiştir.

¹²⁴⁴ Terzi, s.87

¹²⁴⁵ Terzi, s.114

¹²⁴⁶ Atalay, s.91.

¹²⁴⁷ C.DH.3340

¹²⁴⁸ Asım Tarihi, C. II, s.136.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

27 Şubat 1808'de Maraş beylerbeyliği Kalender Paşa'ya verilmiş, eski mutasarrıf Azimzâde Abdullah Paşa ise vezareti kaldırılarak Rakka valiliğine gönderilmiştir..

Ekim 1810'da Maraş ahalisinin Beyazıtlı ve Zülkadriyeli olmak üzere iki fırka olduğuna, birbirlerine imtizaç edemediklerine, Zülkadriyelilerin Beyazıtlıdan olan mütesellim Kalender Paşa ile ilgili şikâyetlerinin garezden mütevellit olduğuna dair bir yazı gönderilmiştir. Ahalinin Kalender Paşa ile ilgili şikâyetlerine cevap verildiği anlaşılmaktadır.

4.17. Camustil ve Yenice kale Nahiyelerinin Malikâne Usulü İle Kalender Paşa ve Kardeşi Yusuf'a Verilmesi

Kars-ı Zülkadriye (Kadirli Sancağı) kazasına bağlı olan bu üç nahiye öteden beri Beyazıtlı ailesinin idaresi altındaydı. Daha önce zikri geçtiği üzere bu nahiyeler Beyazıtlı Numan Bey ve oğlu Hacı Abdullah Bey'in malikâneleriydi. Bunlarda Kalender Paşa'ya intikal etmiştir. Belgede bu nahiyelerin atadan dededen Kalender Paşa'nın ailesinin uhdesinde olduğu belirtilmektedir. Andırın nahiyelerinin ahalisi her yıl Maden-i Hümayuna kömür bahası olmak üzere 1.250'şer kuruştun 3.750 kuruş vermek zorundaydı. 1807'de Keban, Ergani ve Tevfik madeni emini Hulusi Ahmet'e, Maraş ve Kars kadılarına gönderilen hükümde söz konusu nahiyelerin Rumeli Beylerbeyi payesi ile Maraş eyaleti mir-i miranı olan Kalender Paşa ve kardeşi Yusuf'un idaresinde olduğu belirtilerek, eskiden olduğu gibi ahalinin kömür bedelini ödemeleri belirtilmektedir. Ancak Kalender Paşa ve kardeşi Yusuf'un menfaatlerine helal gelmemesi tembih edilmektedir. Buraların Kalender Paşa'ya müstakil malikâne olarak verildiği yazılıdır. Bu belgede söz konusu her nahiyenin ödediği 1.250'şer kuruş üzerine 100'er kuruş zam yapılarak söz konusu 4.050 kuruşu Maden-i Hümayun'a vermeleri gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca bundan başka 150'şer kuruş mal ve malına göre gereken kalemiyesini Maden-i Hümayun eminine vermek ve söz konusu meblağı darphane-i amirede sermaye olmak üzere 500 kuruşu acele olarak mirîye teslim etmesi için Kalender Paşa ve kardeşi Yusuf'a emir gönderildi. Bu üç nahiye Maden-i Hümayun'a bağlı olması nedeniyle malikâne olarak verilmesi irade kılınan zeamet, tımar, malikâne ve vakfiyet üzere her kimin üzerinde ise gereken aşar-ı şerriyye, rüsumatları eski usul üzere mutasarrıfları taraflarına verilmesi, gerekli hazariye, seferiye, avarız, nüzul malları ve tekâlif-i varideleri eskiden olduğu gibi Maden-i Hümayun'a verilmesi gerekmektedir. Bunların 3.750 kuruş kömür bahası, 14,5 kuruş tefavüt-i şemsiye ve belirlendiği ölçüde her sene maden-i hümayun emini ve darphaneye

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

gönderilmesi talep edilmektedir. Netice olarak 3.750 kuruş kömür bahası, 150'şer kuruştan 450 kuruş mal-ı mirî ve 14,5 kuruş da tefavüt-i şemsiyenin¹²⁴⁹ gönderilmesi istenmektedir.¹²⁵⁰

4.18. Kalender Paşa'nın Osmanlı Rus Savaşlarına Katılması ve Esir Edilmesi

Osmanlı Devleti 1804'te isyan eden Sırp ve onları destek veren Ruslara karşı savaş açtı. Bu savaşa Maraş beylerbeyi Kalender Paşa da katıldı. 20 Nisan 1805 tarihli bir arşiv vesikasından Ordu-yu Hümayun'a serasker tayin olunan Veli Paşa'nın Sofya'dan Niğbolu tarafına gönderildiği ve ona yardım etmek üzere de Kızanlık'ta bulunan Sivas valisi Celâlettin ve Maraş beylerbeyi Kalender Paşa kuvvetlerinin Gabrova'ya gerçek Seraskere icabında yardım etmelerine karar verilmişti. 1810 tarihli Maraş'a gönderilen fermanla eyaletin kazalarından piyade ve süvari olmak üzere 500 asker toplanması, bu askerlerin silahları ve diğer ihtiyaçları hazırlanarak bir başbuğ ile Ordû-yu Hümâyûn'a katılması emredilmişti.¹²⁵¹ Bunun üzerine gerekli hazırlıkları yapan ve askerleri toplayan Kalender Paşa, kapu halkı ve askerleri ile birlikte 28 Kasım 1810'da Üsküdar'a ulaşmıştır. Daha sonra buradan hareket ederek sefer için hazırlıklarda bulunan Davud Paşa kışlasındaki Ordû-yu Hümâyûn'a katılmıştır.¹²⁵² Bir müddet İstanbul'da ikamet eden Kalender Paşa Ruslara karşı muharebelere katılmak için Maraş sancağı ve kazalarından topladığı 500 piyade ve süvari asker ile 17 Mayıs 1811'de Rumeli'ye geçti.¹²⁵³ Şanizâde Kalender Paşa'nın Mart 1811 tarihinde Edirne üzerinden Kızanlık'a vardığını belirtmektedir.¹²⁵⁴

28 Haziran 1811'de Sivas valisi Cabbarzâde Celâlettin Paşa ve Maraş valisi Kalender Paşa orduya iltihak etmişler ve Rusçuk üzerine doğru yürümüşlerdir. Diğer paşalarla birlikte Ruslara karşı savaşan Kalender Paşa bazı kısmi başarılar elde etmiştir. Bundan dolayı Sadrazam Ahmet Paşa tarafından 28 Temmuz 1811'de başta Kalender Paşa olmak üzere Karslı Ali Paşa, Veli Paşa, Alâeddin Paşa, Vanlı Ali Paşa ve Muhtar Paşa gibi kişilere kılıç, kaftan, mücevher, çelenk ve iç hazineneden 400 akçe harçlık vesaire verilmiştir.¹²⁵⁵

¹²⁴⁹ *Tefavüt-i Şemsiye*: Osmanlı maliyesi tarafından bir mukataa ihale olunduğunda muamele Hicri sene üzerinden yapılır fakat hesabı Rumi sene üzerinden yürütülürdü. Hicri yıl ile Rumi yıl arasındaki 11 günlük fark vardı. Bu yüzden bu fark alınır ve hazineye kalırdı. Buna Tefavüt-ü Hasene de denirdi. Bkz. Sertoğlu, s.331.

¹²⁵⁰ C.ML.10778

¹²⁵¹ Şanizâde (tercüme) I, s.369.

¹²⁵² Şanizâde (tercüme) I, s.417.

¹²⁵³ Câbi Ömer Efendi, C.I, s.718.

¹²⁵⁴ Şanizâde (tercüme) II, s.442.

¹²⁵⁵ Câbi Ömer Efendi, C.II, s.766.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

11 Kasım 1811'de Kalender Paşa'ya imdat-ı seferiye olarak asker masraflarını karşılamak üzere verilen Eskişehir sancağı imdat-ı seferiyesinin onun kapı kethüdasına teslimi hakkında Sadrazam ve Serdar-ı Ekrem Ahmet Paşa tarafından yazı yazılmıştır. 1811 yılı 25 Ekim tarihinde Ruslar tarafından kuşatılan Türk ordusu teslim olmuştu. Bu ordunun içinde Kalender Paşa da bulunmaktaydı. 22 Ocak 1812'de Tuna'nın öte tarafında esir olarak kalan Kalender Paşa'nın Maraş eyaletinin önceden olduğu gibi kendisinde kalması ve mütesellimi tarafından idaresiyle aidatına halel getirilmemesine dair Sadrazam ve Serdar-ı Ekrem Ahmet Paşa Maraş'taki idarecilere emir gönderdi. 3 Şubat 1812 tarihli bir belgeden Kalender Paşa'nın savaşa giderken ailesini de yanına alarak Edirne'ye götürdüğü, kendisi esarette bulunurken eşleri, çocukları ve hizmetçileriyle 20 kişi olan bu grubun Edirne'de ikamet ettiği ve onlara devletin ekmek, et, odun ve saman parası verdiği anlaşılmaktadır. Kalender Paşa Rusların elinde esir iken Ocak 1812'de devlet diğer bazı vilayetlerden asker istediği gibi Maraş'tan da 700 asker toplanarak cepheye gönderilmesini istemiştir.¹²⁵⁶

4 Nisan 1812'de Eflak yakasında esarette bulunan Celâlettin Paşa ile Bahadır Giray Sultan'a elli bin kuruş para gönderilmiş ise de esarette onlardan daha muhtaç Kalender ve İsmail paşalara da bir miktar para gönderilmesine karar verilmiştir. 1812'de Ruslarla Osmanlılar arasında Bükreş anlaşmasının imzalanmasından sonra 18 Aralık 1813'te Kalender Paşa esaretten kurtularak İstanbul'a gelmiştir. Onun, adamları ve atları için 10 han odasıyla ahır kiralalarının verilmesi istenmektedir. Kalender Paşa'nın başarılarından dolayı onun adına çuhadarına kaymakam paşa huzurunda hil'atlar giydirilmiştir. Devrin müellifi Câbî Ömer Efendi, esirlikten kurtularak İstanbul'a gelen Kalender Paşa'ya Baba Paşa yalısı civarında Sırayalılar Yusuf Ağâh Efendi yalısının döşendiğini haber aldığını yazmaktadır.¹²⁵⁷

4.19. Kalender Paşa'nın Antep Voyvodası Hacı Bekir Dede'yi İdam Etmesi

Maraş Beylerbeyi Kalender Paşa'nın idaresi altında bulunan Antep taraflarında Sof Dağı'nda bir kalede eşkıyalık yapan Harputlu Hacı Bekir'in zulümlerinin haddi aşması üzerine sığındığı mahalle gidilerek etkisiz hale getirilmesi ve başının kesilerek İstanbul'a gönderilmesi emredilmişti. Kalender Paşa'nın adamları bölgeye giderek Hacı

¹²⁵⁶ Şanizâde Tercüme, C. I, s.520.

¹²⁵⁷ Câbî Ömer Efendi, C.II, s.930.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Bekir'i yakalamışlar ve başını keserek İstanbul'a göndermişlerdir. Burada onun başı teşhir edilmişti.¹²⁵⁸ Kalender Paşa'nın bu başarısından dolayı kendisine 1400 kuruş değerinde bir samur kürk hediye edildi. Bu kürk öldürülen Hacı Bekir'in başını İstanbul'a götüren mübaşire verilerek Kalender Paşa'ya gönderildi.

Kalender Paşa 1808'de Antep'in eski mütesellimi ve voyvodası¹²⁵⁹ Hacı Bekir Dede'yi idam ettirmişti. Yedi yıl geçmesine rağmen 1815 yılı Nisan ayında Halep valisi Celâlettin Paşa, Hacı Bekir'in muhallefatı konusunda Kalender Paşa'yı defterdara şikâyet etti. Celâlettin Paşa'nın iddiasına göre Maraş valisi Kalender Paşa Hacı Bekir'in külliye miktarda altın ve eşyasına el koymuştu. Bu şikâyetten anlaşıldığı üzere Hacı Bekir'in daha önce Antep voyvodası ve mütesellimiydi. Bu şahsın muhallefatına el koymak amacıyla Silahşoran-ı Hassadan Ömer Ağa adlı bir mübaşir gönderilmişti. Ömer Ağa, onun çocuklarının ve ailesinin perişan olmaması ve mallarının heder olmaması için çalışmışsa da Hacı Bekir'in yakınları mübaşiri dikkate almamışlardı. Onlar Kalender Paşa'nın sözlerine itibar etmişlerdi. Hacı Bekir'in ortağı olan Antep müftüsü Araf Efendi, Kalender Paşa ile müşterek hareket ederek maktulün oğlunu yanına alarak Maraş'a götürmüştü. Orada Hacı Bekir'in muhallefatı onların istediği şekilde düzenlenip İstanbul'a arz edilmiştir. Celâlettin Paşa, Hacı Bekir'in muhallefatının tam olarak tespit edilebilmesi için büyük oğlu Mehmet Dede, kardeşleri Osman Dede ve Hüseyin Dede'nin İstanbul'a getirilerek tahkik edilmesini istemekteydi. Hacı Bekir'in muhallefatına el koymak için gönderilen mübaşir Ömer Efendi, Hacı Bekir'in servetinin kazanılmış bir servet olmayıp iki yıllık voyvodalığı zamanında topladığı haksız kazançlardan elde edildiğini belirtir. O bu servetinden bir kale inşa etmiş, geriye kalanın da bir kısmı öldürüldüğünde telef olmuş bir kısmı da Kalender Paşa tarafından ele geçirilmiştir. Yapılan çalışmalarla neticesinde Hacı Bekir'in terekesinin 47.500 kuruşu geçtiği, onun 20.000 kök bağı, 30 tarlası ve bir konağının bulunduğu tespit edilmiştir. Şikâyet üzerine Kalender Paşa da ele geçirdiği malları bildirmiş ve satılan bu mallardan elde edilen parayı da mübaşire teslim etmiştir.¹²⁶⁰

¹²⁵⁸ Câbî Ömer Efendi, *Câbî Tarihi*, C. II, (hazr. M. A. Beyhan), TTK. Yay., Ankara 2003, s.1028.

¹²⁵⁹ **Voyvoda:** Osmanlı devletinde eflak ve Boğdan beylerine verilen isim olmakla birlikte sonradan devlet tarafından iltizama verilen bir yerin vergilerini toplamaya memur edilen kimselere denmiştir. Ayrıca Vezirlerin kendi haslarındaki vergileri toplamak için gönderdikleri kişilere de voyvoda denirdi. Bkz. Sertoğlu, s.359.

¹²⁶⁰ C.DH. 2/4; C.ML.5/1648.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Kalender Paşa ve Seyyid Ömer Ağa, Celaleddin Paşa'nın şikâyeti üzerine durumu İstanbul'a yazarak Hacı Bekir Dede'nin mal ve parasının büyük kısmını kale yapımında harcadığını, geriye kalan parasının iki bin beş yüz kese kırk yedi bin beş yüz kuruş olduğunu ve bu meblağı Hacı Bekir Dede'nin yakınlarına ve ayanlarına te'yit ettirdiklerini belirtmişlerdir. Hacı Bekir Dede'nin para ve mal varlığını kızı Beyzâde, Aratlu Mehmet Bey ve Antepli Bilbiloğlu adındaki kuyumcuya sorarak, herhangi bir noksan ve fazlanın olmadığını belirterek 21 Mart 1815 tarihinde sadarete bildirmişlerdir. Olayların bir türlü yatışmaması üzerine Kalender Paşa sadarete yazdığı 9 Ekim 1815 tarihli yazısında: Osmanlı Devleti için cephelerde cansiperâne savaştığını, sâdıklardan olduğunu, kendisine verilen mukataaların ve iltizamların vergilerini tam ve zamanında ödediğini, sefer masraflarının sekiz yüz keseden fazla olduğunu, iltizam ve mütesellim konusunda sadaret ne emir buyursa öyle yaptığını, böyle bir durumla itham edilmenin zor olduğunu, Antep Mütesellimi Hacı Bekir Dede'nin iki senedir Hun adı verilen yere bir kale inşa ettiğini, parasının büyük kısmını buraya harcadığını yazarak gerekirse durumun teftiş edilmesini istemiştir.¹²⁶¹ Böylece Celâlettin Paşa'nın Hacı Bekir'in muhallelafına el koyduğu iddiasıyla Kalender Paşa'yı suçlamasının bir iftira olduğu anlaşılmıştır.

4.20. Kalender Paşa'nın Yeniden Maraş Beylerbeyliğine Dönmesi

Kalender Paşa'nın Osmanlı-Rus savaşına katılmak için Maraş'tan ayrılması üzerine Halep valisi Mehmet Ragıp Paşa'ya Maraş valiliği de verilmişti. Kalender Paşa'nın görevine yeniden iadesi üzerine 1813'te Mehmet Ragıp Paşa açığa çıkmıştı. Çünkü onun görev yaptığı Halep'e de Celâlettin Paşa atanmıştı. Mehmet Ragıp Paşa işsiz kalmıştı. Onun valiliği süresince Maraş'taki askerlerin maaşlarının ödenmemiş olmasından dolayı karışıklıklar çıkmıştı. 1812'de Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Bükreş Anlaşması ile Kalender Paşa esaretten kurtulmuştu. Esareti sona erip Maraş'a dönen Kalender Paşa'nın 30 Mayıs 1813'de Halep valisi Celâlettin Paşa'nın maiyetine memur olduğu bildirilerek onun emri dairesinde hareket etmesi istenmişti.¹²⁶² Kalender Paşa, Maraş valisi olmasına rağmen bir müddet Celâlettin Paşa'nın emirleri doğrultusunda Maraş'ı idare edeceği emredilmişti. Antep voyvodası Hacı Bekir'in idamı ve mallarının müsadere edilmesi sırasında Kalender Paşa ve mübaşirin bazı suistimalleri olduğuna dair Halep valisi Celâlettin Paşa 9 Mayıs 1815'te İstanbul'a şikâyetle bulunmuştu. 30 Mayıs 1813'te Ayıntap sancağı avarızı ve

¹²⁶¹ C.ML.12950.

¹²⁶² C.DH.2661

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

nüzul bedeli malının üç senelik biriken miktarın hazineye teslim edilmesi için Kalender Paşa'ya emir gönderildi.

4.21. Kalender Paşa'nın Zamanında Meydana Gelen Bazı Olaylar

1815 yılı Mayıs ayı sonlarında Zamantı kazasının İlbaşı ve Sarımsaklı köyleri ahalisi kendi hallerinde, kimseye borçları ve kefaletleri olmadan yaşarken Kalender Paşa'nın adamlarından Maraş'ta yaşayan Şazi Oğlu Mehmet adlı şahıs onlara musallat olmuştu. Bu şahıs söz konusu köylerin ahalisinin mallarını, hayvanatını hilaf-ı şerife aykırı olarak gasp etmişti. Maraş naibine gönderilen hükümle bu şahsın bu durumunun engellenmesi, gasp edilen mallarının geri verilmesi, Şazi Mehmet adlı şahsın mahkemeye getirilerek yargılanması emredildi.¹²⁶³

1815'te Divan-ı Hümayun hocalarından Abdulkadir Hilmi'nin Maraş sakinlerinden Beyazıtöğlü Abdullah adlı şahısta 5.217 kuruş alacağı olduğuna dair elinde temessükü vardı. Beyazıtöğlü Abdullah adlı şahıs vefat etmişti. Alacaklı Abdulkadir onun vereselerinden bu parayı istemişti. Bu borcun 1805'li yıllara ait olduğu görülmektedir. 1813 yılında bu paranın tahsil edilmesi için gerekli emirler gönderilmesine rağmen hala ödenmediği anlaşılmaktadır. Bu alacağın borçlunun varislerinden tahsil edilmesi için daha önce gönderilen emre uyulması istenmektedir.¹²⁶⁴ Beyazıtlı ailesinden Hacı Abdullah Bey, Kalender Paşa'nın kayınpederi ve daha önce Maraş mütesellimliği yapan kişidir.

4.22. Elbistan Mukataaları

Maraş valilerine Elbistan ve etrafında bulunan mukataa malından has bedeli olarak yılda 850 kuruş tayin olunmuştu. 1214-15-16 ve 17 senelerine mahsuben söz konusu hastan eski sadrazam Darendeli Mehmet Paşa'nın torunları Mehmet ve Hasan beylere isabet eden senelik 600 kuruştan toplam 2400 kuruşa Maraş valisi Kalender Paşa el koymuştur. 29 Ramazan 1217'de söz konusu paranın paşadan alınıp hak sahiplerine iade edilmesi istenmiştir.

4.23. Kalender Paşa'nın Maraş, Antakya ve Antep Taraflarında Ayanlarla İlişkisi

Kalender Paşa valiliği zamanında Antep kazası işleri ile yakından ilgilenmekteydi. Antep'te olan her türlü iş Antep naibi ve voyvodasına bildirildiği gibi Kalender Paşaya da intikal etmekteydi. 1813-14 yıllarında Antep'te bazı kişiler arasındaki alacak verecek meselelerinin halledilmesi için alınan kararlar Kalender Paşa'ya da gönderilmiştir.¹²⁶⁵

¹²⁶³ Özveri, s.55.

¹²⁶⁴ Özveri, s.59.

¹²⁶⁵ Cengiz Özveri, *1813-14 Tarihlerini Kapsayan IV Numaralı Maraş Ahkâm Defterinde Maraş Kadılığına Gönderilen Hükümler*, Kahramanmaraş Sosyal Bilimler

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

23 Aralık 1813'te Antep bölgesinde bir kargaşa çıkmıştı. Bu isyanı bastırmak amacıyla Antep mukataaları Kalender Paşa'ya verilmişti. Hatta padişahın bu durumdan memnun olduğuna dair bir yazı da paşaya gönderilmişti. Bu isyanları bastırmak üzere Kalender Paşa görevlendirilmiş olup ona Sivas beylerbeyi Pehlivan İbrahim Paşa yardım amacıyla asker göndermişti. İsimlerinin Topal Ali, Said ve Antepli Hacı Bekir gibi şahıslar olduğu anlaşılan eşkıyalar ile çarpışan Kalender Paşa onları mağlup etmiş, yakalanan bu şahısları idam ederek mallarını müsadere etmiş ve hazineye göndermişti. Aynı tarihlerde Sivas valisinin Malatya, Maraş ve Antep taraflarında yaşayan Rışvan aşiretinin Halep valisi Celâlettin Paşa'dan şikâyetçi oldukları ve bunların Sivas valisine tabi olmak istedikleri görülmektedir. Antep, Maraş ve Antakya taraflarında eşkıyalık hareketleri arttığı gibi bazı ayanlar da söz dinlemez olmuştu. Bunları itaat altına almak için Halep valisi Celâlettin Paşa ile birlikte Kalender Paşa görevlendirilmişti. Bu arada Kalender Paşa daha yeni seferden döndüğü için bir müddet dinlenmesi uygun görülmüştü.

Kalender Paşa'nın esaretten kurtulup Maraş beylerbeyliğine döndüğü yıllarda Maraş, Antep ve Antakya şehirlerinde birçok ayaklanma vardı. Bilhassa bölgenin büyük ailelerinin liderleri devlete itaat etmemekteydiler. Kalender Paşa, Beyazıt oğulları ailesinin bölgedeki nüfuzunu artırmak için bu aileler ile yakın irtibat halinde olduğundan onların üzerine gidemedi. 23 Aralık 1813'te Halep valisi Celâlettin Paşa'nın, tedip ve izalesine memur olduğu Ammioğlu Ömer ve Mürseloğlu Haydar adlı şahıslar Kalender Paşa'ya iltica etmişlerdi. Devlet eşkıya olarak gördüğü bu şahıslara Kalender Paşa'nın yardım etmemesini hatta yakalamasını emretmişti.

10 Mart 1814'de Halep valisi Celâlettin Paşa eşkıyanın üzerine gitmiş, Gavurdağ'ın Teksek mevkiinde karşılaştığı reislerinden Kasım ile on üç adamının başlarını kestirmiş ve İstanbul'a göndermişti. Eşkıyanın diğer liderlerinden Haydar ve Ömer adlı şahıslar ise Kalender Paşa'nın yanına kaçmışlardı. Eşkıya, Amik Ovası'na hücum etmişti. Bu arada Adana valisi Mustafa Paşa'nın tahriki ile bu eşkıyanın bazıları Belen'e hücum etmişler ise de yenilerek kaçmak zorunda kalmışlardı.

4 Ekim 1814'te Antep halkı eşkıya ile baş edemeyerek Kalender Paşa'dan yardım talep etmişti. Bunun üzerine Kalender Paşa eşkıyanın üzerine yürüyerek bazılarını ele geçirip idam etmiş ve geri kalanları ise oradan kovalamıştı. Eşkıya ile mücadeleye devam eden Kalender Paşa 12 Aralık 1814'te onları cezalandırmak amacıyla tertip

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ettiği kuvvetlerin başına kardeşi İsmail Bey'i başbuğ tayin etmiş ve onunla birlikte kendisi de harekete geçmişti.

12 Aralık 1814'te Halep valisi Mehmet Celâlettin Paşa, eyaletin asayişini temin etmeye çalışmasına rağmen Kalender Paşa'nın isimleri belli olan eşkıyayı koruduğunu ve kendisine mani olmaya çalıştığını sadarete şikâyet etmişti. Bu döneme ait belgelerden anlaşıldığı üzere Halep valisi Celâlettin Paşa ile Maraş valisi Kalender Paşa arasında bir çekişme vardı.

1 Mart 1815 tarihinde Halep valisi Mehmet Celâlettin Paşa bir yazı göndererek Halep'te tenkil ettiği eşkıyanın Şam ve Maraş taraflarına firar ettiğini ve sığındığını, bunların fırsat buldukça etrafa saldıracaklarını bildirerek Kalender Paşa'nın bunları himaye etmemesini istedi. Celâlettin Paşa, Kalender Paşa'ya bir düşmanlığının olmadığını, memlekette düzeni sağlamak için uğraştığını bildirmekteydi. Aralık 1815'te Kalender Paşa ile Halep valisi arasındaki çekişmenin daha da arttığı görülmektedir. Hatta Kalender Paşa, Halep valisinin eşkıyayı koruduğunu iddia ederek İstanbul'a bir yazı göndermişti. Bu arada Antep mukataalarını kefil vermeden iltizam eden Kalender Paşa'nın bedelini vermediğinden, mukataaların Celâlettin Paşa'ya verilmesi kararlaştırılmıştı. Halep valisi arka arkaya İstanbul'a gönderdiği yazılarla Kalender Paşa'yı şikâyet etmekteydi. Antakya tarafının ileri gelen ayanı Mürseloğlu Haydar'ın eşkıyalık yaptığını ve Kalender Paşa tarafından korunduğunu da bildirmekteydi. Mürseloğlu Haydar Ağa, Kalender Paşa'nın damadıydı. Halep valisi kendi bölgesinde eşkıya ile uğraştığı halde Kalender Paşa'nın suistimalleri yüzünden bölgedeki eşkıyalık olaylarının önüne geçilemediğini ileri sürmekteydi. Bu sebeplerden Kalender Paşa, Maraş Beylerbeyliğinden 1815'te azledilmiştir. 5 Ekim 1815'te (5 Şevval 1230) Kalender Paşa'nın Aksaray sancağına tayin edildiğini görmekteyiz. Onun yerine Celâlettin Paşa Maraş valiliğine atanmıştır.¹²⁶⁶ Şanizâde tarihinde ifade edildiği üzere Celâlettin Paşa'nın isteği üzerine Maraş valiliğinden azledilen Kalender Paşa'ya, Aksaray sancağı tevcih edilmişti. Ancak paşa kendisine reva görülen bu cezalandırmayı kabul etmek istemedi. O, devlete güvenmiş ve hakkındaki bu muameleden dolayı acele olarak İstanbul'a giderek durumunu yetkililerle görüşmüştür. Ancak yetkililer paşanın itirazlarını dikkate almamışlar ve ondan yeni görev mahalline gitmesi istemişlerdir. O da Kasım

¹²⁶⁶ Şanizâde, C.II, s.250-251.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1815'te Aksaray'a gitmek zorunda kalmıştır.¹²⁶⁷ Kalender Paşa'nın yerine Maraş valiliğine Halep valiliğine ek olarak Celâlettin Paşa atandı.¹²⁶⁸

Kalender Paşa Aksaray'dan Diyarbakır valiliğine atandı. Paşa'nın bu görevi altı ay sürmüştür.¹²⁶⁹ 3 Haziran 1816'da Rumkaleli Bekir'in galesi defedildikten sonra kale içinde kimsenin sakin olmaması emredildiği halde, Voyvoda Sadık Bey'in kaleye yerleştiğinin anlaşılması üzerine geri çıkması için Diyarbakır valisi Kalender Paşa vasıtasıyla ona bir tebligat ifa ettirilmesi hakkında Maden emini Salih Paşa'dan Sadaret'e bir tahrirat gönderilmişti.

20 Eylül 1816'da Maraş eyaleti Celâlettin Paşa'nın uhdesinden alınıp yeniden Kalender Paşa'ya verilmesi üzerine Maraş ahalisi rahatlamıştı. Daha önce Celâlettin Paşa tarafından sürgüne gönderilenler affedilmek için başvurmuşlardır.

4.24. Küçükhalioğlu Dede Bey, Fettahoğlu Ağca ve kardeşi Ahmet'in İdamları ve Geride Kalan Ailelerine Kalender Paşa'nın Yardımı

6 Kasım 1816'da Küçükhalioğlu Dede Bey ve maiyeti Fettahoğlu Ağca Bey ve kardeşi Ahmet'in idamları Maraş mutasarrıfı Kalender Paşa'ya havale edilirse mümkün olacağına dair Halep Valisi Ahmet Paşa İstanbul'a bir haber göndermişti. Şanizâde'nin verdiği bilgiye göre Küçükhalioğlu Dede Bey, Maraş ve Azez tarafları ile Zülkadiriye haslarında, hac yolunda eşkıyalık yapmaktaydı. Bunların dört tarafında yaşayan aşiretler, boy beyleri ve kazaların ayanları Kalender Paşa'ya yakın olduklarından onların yakalanıp idam edilme işinin ona verilmesi gerekmekteydi. Hatta Şanizâde burada bir Arap atasözü söyleyerek “ *et-Tayru bi't-tayri yustâdü= kuş kuşla avlanır*” demektedir.¹²⁷⁰ Bunlardan başka şakilerin de olduğu ve Halep valiliğine atanan Ahmet Paşa'nın burayı terk edemeyeceğinden eşkıyayı Kalender Paşa'nın ortadan kaldırması istenmekteydi. Ancak bu şahıslar ve bölge ayanları Kalender Paşa'ya akraba ve dost olmaları hesabıyla bu görevi

¹²⁶⁷ Şanizâde Mehmet Ataullah Efendi, C. II, Ceride-i Havadis Matbaası, 1284, s.251.

¹²⁶⁸ Şanizâde, II, s.250.

¹²⁶⁹ İbrahim Yılmazçelik, “Osmanlı Hakimiyeti Sürecince Diyarbakır Eyaleti Valileri,” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.10, S.1, Elazığ 2000, s.261.

¹²⁷⁰ Çalışmamızda Şanizâde'nin eserinin Osmanlıca kısmından faydalanmanın yanında bu kısımda da Latin Harfleri ile yayınlanan kısımdan istifade ettik. Bkz: Şanizâde Mehmet, *Şanizâde Tarihi*, C. II, (Hzr. Ziya Yılmazzer), Çamlıca Yay., İstanbul 2008, s.768-769.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

yerine getirememiş veya getirmek istememiştir. Bundan dolayı bu vazife başkalarına havale edilmiştir.¹²⁷¹ Ayrıca hac yolu üzerinde bulunan Küçükhalioğlu'nun yolu tehdit ettiği bildirilmektedir. Adana valisi bunların idam edilmesine müsaade etmesi için Kalender Paşa'nın uyarılmasını İstanbul'dan istemiştir. Payas taraflarında yapılan mücadeleleri kaybeden Dede Bey ve maiyeti Bulanık ayanı Ağca Bey'in yanına kaçmıştı. Ağca Bey de isyan halindeydi. Bunlar Savranlı kalesine sığındılar. Burada kuşatılan isyancılar mağlup oldu, bir kısmı kaçarken bir kısmı da yakalandı. Yakalanan Ağca Bey ve kardeşi idam edildi. Başları İstanbul'a gönderildi. Dede Bey ise Andırın tarafına doğru kaçtıysa da yakalanıp başı kesilip İstanbul'a gönderildi. Başsız cesedi ise Adana'ya götürülüp yakıldı.¹²⁷²

Haklarında idam kararı çıkmış olan Küçükhalioğlu Dede Bey, Fettahoğlu Ağca Bey ve kardeşi Ahmet Bey ortadan kaldırılmış oldu. Fakat Dede Bey'in üç oğlu ile Fettahoğlu Ali Bey'in, Gavurdağ beylerinden Karabeyoğlu Mustafa Bey'le anlaşarak, Üzeyir sancağında bozgunluk çıkarmak için fırsat kolladıkları haber geldi. Bunun üzerine Dede Bey'in oğulları, Fettahoğulları, Karabeyoğlu Mustafa ve akrabalarının da idam edilmeleri için Kalender Paşa'ya emir gönderildi. Ancak Kalender Paşa, Dede Bey'in büyük oğlu Mustafa'nın fesatçılardan olmadığını, diğer iki oğlunun da sekiz ve dokuz yaşlarında bulunduğunu; Fettahoğlu Ali'nin öldüğünü, kardeşi Fettah'ın ise, âmâ olduğunu ve Karabeyoğlu Mustafa'nın da Maraş'ın Tiyek (Hassa) nahiyesinin ileri gelenlerinden olduğunu, öteden beri valilere hizmet edip bağlılık gösterdiğini ve hiçbir zaman kötü hareketinin görülmediğini sadaretle bildirilmişti. Kalender Paşa'nın isteği üzerine bu şahısların hepsi affedilmişti. Fakat bu olaydan sonra Kalender Paşa verilen görevleri yapmadığından dolayı azledilerek Ankara'ya mecburi ikamete gönderilmiştir.¹²⁷³

M.Akif Terzi'nin verdiği bilgiye göre: eşkıyanın ileri gelenlerinin idamlarından sonra geride kalan kadın ve çocuklarına merhamet edilmesi için Kalender Paşa İstanbul'a başvurarak onların affedilmelemini istemişti. Paşa, hepsi sefil ve perişan olan çoğu da çocuk ve kadın bu insanların içinde memleketi tehdit edecek kimse olmadığını ileri sürerek sürgün edilmemelerini Sultan II. Mahmut'dan istemişti. Bunun üzerine II. Mahmut kendi yazısı ile "*Benim vezirim, bunların nefyini*

¹²⁷¹ Şanizâde Ataulлах Efendi Tarihi, C.II, s.321.

¹²⁷² Şakiroğlu, s.132-133; Terzi, s.122-123.(Bu olayların teferruatı söz konusu iki yazarın eserlerinde teferruatlı olarak anlatılmaktadır.

¹²⁷³ Şanizâde (tercüme) C. II, s.879-880; Ahmet Cevdet Paşa, *Tarihi-i Cevdet*, C. VI, Üçdal Neşriyat, İstanbul trhz.; s.2652.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

mukaddem muşarun ileyh inha etmişti, şimdi otuz kadar kurban karı ve çocuklar, şaheste-i merhamet oldukları inha ediyor. Hakikatte bunlar acezeden ise nefiylerinde ne fayda olacak. Bari içlerinden birkaç sergerde var ise onlar nefiy olunup küsuru bir münasip mahalle iskân olunsa madde-i eyyüce tahkik edip muktezasını icra eylesin"diyerek Sadrazam Hurşit Paşa'ya içlerinde elebaşları varsa onların sürgüne gönderilmesini kalanların ise uygun olan bir mahalle yerleştirilmesini emretmişti. Rodos'a sürgün edilmeleri istenen bu şahısların perişan halleri Kalender Paşa tarafından padişahın dikkatine sunulmuştu. Bunların içinde yaşları iki-üç ve en büyüğü dokuz olan 30'dan fazla çocuk bulunmaktaydı. İçlerinde hiç büyük erkek yoktu. Kadınlardan da üçü hamileydi. Bu mahpus grubu Adana'ya götürülmek üzere kaleden çıkarıldıklarında yolda askerlerin saldırısına uğrarlar. Saldırı esnasında grubun yanlarında ne varsa hepsi talan edilir. Sürgün kafilesi elbiselelerine varıncaya kadar askerler tarafından soyulur. Kalender Paşa, çocuk ve kadınların bu perişan hallerine dayanamayarak hiçbir şeyleri kalmayan merhamete muhtaç zavallı insanları toplayarak Maraş'a götürür.¹²⁷⁴

23 Eylül 1816'da Halep valisi Celâlettin Paşa, Maraş Kaymakamı olan kethüdası Hakkı Mehmet Ağa hakkında eski Maraş müftüsü Ataullah ve eski naib Hasan efendiler tarafından yapılan şikâyetlerin gazez ve nefsanîyetten kaynaklandığına ve suçlamaların asılsız olduğuna dair sadarete bir tahrirat göndermiştir.

4.25. Kalender Paşa ile Halep Valisi Celâlettin Paşa Arasındaki Çekişme

20 Kasım 1816'da Celâlettin Paşa ile Kalender Paşa arasındaki muhalefetten bahisle, Maraş'ın Halep eyaletine ilhakına ve Kalender Paşa'ya da Aksaray sancağının tevcihine karar verilmişti. Şanizâde Ataullah Efendi, görevden azledilen Kalender Paşa'nın padişahın hoşuna gitmeyecek tavırlar içinde olduğundan Ankara'da ikamet etmesine فرمان çıkarıldı demektir.¹²⁷⁵ Celâlettin Paşa, 5 Ekim 1816'da Maraş Eyaleti'nin kendisine verilmesinden dolayı halk ile iyi geçinemediği konusunda Maraş naibinin İstanbul'a gönderdiği ilamlara ehemmiyet verilmemesi için sadarete tahrirat göndermişti. Celaleddin Paşa, İranla olan anlaşmazlık sebebiyle Erzurum'a gönderilmiş Halep'e Ahmet Paşa vali tayin edilmişti.

Osmanlı'nın iki güçlü paşası arasındaki rekabet Celâlettin Paşa'nın lehine sonuçlanmıştı. Kalender Paşa'ya Aksaray sancağının

¹²⁷⁴ Terzi, s.127

¹²⁷⁵ Şanizâde Ataullah Efendi Tarihi, C.III, s.30.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

verilmesine karar verilmişti. 30 Ocak 1817’de Kalender Paşa’nın Erzurum valisi Celâlettin Paşa’ya olan husumetinden bahsedilerek onun, Kalender Paşa’nın, Maraş’ta bulunan mukataasını tahrip edeceğinden korkulduğundan söz konusu mukataatın bir voyvoda marifetiyle idare edilmesine karar verilmişti.

1 Aralık 1817’de Halep’te Kürt dağı’nda bulunan eşkıyadan Ammeoğlu Battal ve Ömer’in üzerine asker sevk olunmuş, merhumlar firar etmişse de yine eşkıyadan Şorbaoglu ve oğulları yakalanıp idam edilmişler ve kesik başları İstanbul’a gönderilmişti. Bu arada Halep valisi Hurşit Ahmet Paşa, Maraş valisi Kalender Paşa’nın eşkıyaya yardımından şikâyetçi olarak sadarete yazı gönderilmişti.

Devrin vakanüvisti Şanizâde, Küçükalioglu Dede Bey, Fettahoglu Ağaca Bey ve kardeşi Ahmet Bey’in idam olunmaları ile Adana-Payas arasından geçen yolun güvenliğinin sağlandığını yazmaktadır. Ancak “*Maraş eyaleti dâhilinde bulunan Gavurdağ kazası ayanı Karabey’in oğlu Mustafa Bey’in kayını ve merhum Karabey’in ammisi oğlu Ali Bey ile Dede Bey’in üç oğlu merhum Dede Bey’in oğlu Mustafa Bey’in yanında olup ve Merhumlar Payas havalisinde bulunmak takribiyle mezbur Kara Bey’in oğluyla bil’-ittifak Azez Sancağı ahalisini fesada fırsat gözettilikleri bundan önce inha ve ihbar olunduğuna mebni Küçük Ali oğlu Mustafa, Fettah oğlu Ali ve Fettah vesair birader ve biraderzâdelerinin ve merhum Karabeyin oğlu Mustafa ve akrabalarının dahi idam olunmaları babında Maraş valisi Kalender Paşa’ya hitaben bundan önce emr-i alişan gönderilmiş ise de bunların içlerinde Küçükaliogullarının büyüğü Mustafa bey olup o dahi fesad-ı erbaptan olduğu ve diğer iki kişinin sekiz ve dokuz yaşlarında sabırlar oldukları ve Fettah oğlu Ali geçen sene ölmüş kardeşi Fettah ise âmâ olup bir şey yapmaya kudreti yoktur. Merhum Kara Beyin oğlu dahi Maraş’ın Tiyek nahiyesin ihtiyarlarından olup, öteden beri Kalender Paşa’ya hizmet etmekte olup, şimdiye kadar ondan devlet aleyhine bir şey işitilmediği bilinmektedir. Bunların affedilmeleri ve idam edilmemeleri istenmektedir. Neticede 1235 Muharrem ayının başında (31 Ekim 1818) söz konusu kişilerin affedildiğine dair hüküm Maraş valisi kalender Paşa’ya gönderilmiştir”¹²⁷⁶ demektedir.*

4.26. IV. Murad Devri Sadrazamı Maraşlı Halil Paşa’nın Malları

Sultan I. Ahmet, Genç Osman ve IV. Murad zamanlarında Osmanlı’nın en güçlü paşalarından biri olan Halil Paşa aslen Zeyun’luydu. Devşirme olduğu iddia edilmektedir. Ağabeyi Mirîmiran Mehmet Paşa III. Murad döneminin önemli şahsiyetlerinden biriydi. Onun vasıtasıyla Enderun’a alınan Halil Paşa gösterdiği başarılarla hızla yükselerek I.

¹²⁷⁶ Şanizâde, C. III, s.2-3.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Ahmet zamanında Kaptan-ı Derya olmuştur. Daha sonra yaklaşık 3 yıl kadar sadrazamlık yapmıştır. Halil Paşa ve kardeşi Mehmet Paşa'nın Zeytun'da malları vardı. Halil Paşa'ya Fırnıs nahiyesi arazileri, Mehmet Paşa ya da Zeytun kalesi köyü arazileri verilmişti. Burada tarik-i amm (ana yol) ve derbentler vardı. Bu şahıslar bu arazilerin gelirini vakfetmişlerdi. Arşiv belgelerinde Halil Paşa ve kardeşi Mehmet Paşa'nın vakfının Maraş'taki gelirleri ile ilgili birçok belge bulunmaktadır. Bu belgelerden biri Eylül 1700 yılına aittir. Buna göre: Aziz Mahmut Hüdayi'nin mülhakatından Halil ve Mehmet Paşaların Maraş'ın Zeytun ve Fırnıs köylerinden toplanacak cizye gelirlerinin söz konusu vakfa gönderilmesi için Vakfın Seccadenişin'i Şeyh Abdulmuhyi Efendi tarafından bir yazı gönderilmiştir.¹²⁷⁷ Aynı konuda 29 Ekim 1723(29/M /1136) tarihli bir yazı daha bulunmaktadır. Bu yazıda Fırnıs ve Zeytun köylerinden her sene gönderilecek cizye gelirlerinden bahsedilmektedir.¹²⁷⁸

Zeytun köyünün buğday, arpa ve resm-i çiftlik 51.690 ve Fırnıs köyünün ise 32.400 akçelik gelirleri bulunmaktadır. Bu gelirler Halil Paşa'nın kurduğu vakfa aittir. 1036 tarihinde bu mülklerin Halil ve biraderi Mehmet paşalara ait olduğu yazıldığı gibi 1210 tarihinde de Anadolu muhasebe defterine kaydolmuştur. 1231 Muharreminin onuna kadar bu mülkler vakfın geliri olarak defter-i hakanide ve kanun-ı divan-ı hümayunda kayıtlı olduğu şekilde alınmaktaydı. Ancak H. Evahit-ı Zilkade 1232 senesinde çevreden Ahmet adlı bir şahıs ortaya çıkıp söz konusu iki köye benim mülküm diyerek el koymaya kalkışmıştır. Bunun üzerine Halil Paşa vakfının iştirakçilerinden es Seyyid Abdülhamit, Seyyid Mustafa, Duran ve Mehmet Emin adlı şahıslar bu durumu şikâyet etmişlerdi. Onlar haseki Mehmet Sadık Efendi'yi vekil tayin edip bu durumun araştırılmasını istediler. Bunun üzerine yapılan incelemelerde söz konusu mülklerin gelirinin Halil Paşa ve kardeşi Mehmet Paşa'ya ait olduğu tespit edilmiştir. Bu müdahalenin engellenmesi için Maraş valisi Kalender Paşa ve Zeytun naibine hüküm yazılmıştır. Bu durum Divan-ı Hümayundan kapı kethüdası el- Hac Ömer'e havale olmuş ve söz konusu mülklerin kuyud-u kadimede iltizamata dâhil olduğu da tespit edilmiştir. Bu konuda Maraş valisi Kalender Paşa ve Zeytun naibine defter-i hakaniye göre hareket etmeleri emredilmişti. Ancak vakfın yetkilileri bu karara itiraz etmişlerdi. Evahir-i Cemaziyelevvel 1233'te (Nisan Başları 1818)¹²⁷⁹, gönderilen hükümde bu mülkler üzerinde hak iddia eden Ahmet, oğlu Süleyman ve Bekir adlı

¹²⁷⁷ İE.EV.31/3616.

¹²⁷⁸ C.EV.255/13003.

¹²⁷⁹ Özveri, s.90.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

şahısların iddiaları¹²⁸⁰ incelenmiş ve durum matbaa-i amire emini olan Osman Efendi'ye havale edilmişti. Onun yaptığı incelemede bu defa bu mülklerin iltizama dâhil olmadığına karar verilmiştir. 1819 Nisan sonları¹²⁸¹, 1819 Eylül başları¹²⁸² ve 1820 Mart ayı ortalarında ayrı ayrı verilen üç karar neticesinde Ahmet ve oğullarının 1817'den beri bu mülklerin gelirlerine el koydukları belirtilerek bunların engellenmesi istenmektedir. Ayrıca Ahmet adlı şahsın cezalandırılması da talep edilmektedir.¹²⁸³

Üsküdar'da medfun Aziz Mahmut Hüdayi Hazretlerinin müritlerinden olan Halil Paşa ve kardeşi Mehmet Paşa'nın kurdukları vakfın Maraş'ın Zeytun ve Fırnıs köylerinin yanında Kocaeli'nde Yeniköy ve Bahçecik köylerinde de cizye gelirleri vardı. Bunların tahsil edilmesi için bu vakfın Seccadenişini Şeyh Abdulmuhyi Efendi'nin 23 Ramazan 1112 tarihli bir istidası bulunmaktadır.

4.27. Kalender Paşa'nın Diyarbakır Valiliği

1816'da Kalender Paşa Maraş beylerbeyliğinden alınarak Diyarbakır beylerbeyliğine tayin edilmişti. Ancak 1816'da Kalender Paşa'ya yeniden Maraş valiliği verilmiştir.¹²⁸⁴ Kalender Paşa'nın Diyarbakır valiliği sırasında onun Rumkale'de eşkıya Bekir'i ortadan kaldırdıktan sonra, kale içine kimseyi yerleştirmemesi emredildiği halde, Rumkale Voyvodası Sadık Bey kale içine yerleşmiştir. İstanbul'dan Kalender Paşa'ya bir emir yazılarak kalenin boşaltılması için Sadık Bey'e tebligat yapması bildirilmiştir. Kalender Paşa'nın Maraş'taki görevine son verilmesinin nedeni ise onun akrabası Mürseloğlu ile Küçükalioğlu ve Fettahlıoğlu Ağçe Beyi korumasıydı.

1818'de Mürseloğlu Haydar'ın hanımı olan Kalender Paşa'nın kızı, eşkıyalık yaptığı gerekçesiyle hakkında idam fermanı verilen kocasının affedilmesi için Halep'e giderek vali Hurşit Ahmet Paşa'dan kocasının affedilmesi ricasında bulunmuştu. Kalender Paşa da damadının affedilmesi için girişimde bulunmuş, hatta Mürseloğlu'nun kendisinin malikânesi olan Camustil nahiyesinde ikamet etmesini isteyerek bu konuda ona kefil olmuştu. Hurşit Ahmet Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği tahrirat neticesinde Mürseloğlu Haydar affedilerek kayın pederi Kalender Paşa'nın yanına gitmesi ve orada ikamet etmesi kabul edilmiş oldu.¹²⁸⁵

¹²⁸⁰ İE.EV.31/3616 (23/Ra/1112 (Hicri)

¹²⁸¹ Özveri, s.120.

¹²⁸² Özveri, s.109.

¹²⁸³ Özveri, s.34.

¹²⁸⁴ Şanizâde (tercüme) C. II, s.751.

¹²⁸⁵ Şanizâde (tercüme) C. II, s.872.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

4.28. Kalender Paşa'nın Ankara'ya Sürgün Edilmesi

Diýarbakır'dan yeniden Maraş beylerbeyliğine atanan Kalender Paşa, 26 Mart 1819'da vezirliği kaldırılarak Ankara'da zorunlu ikamete mecbur edildi. 17 Haziran 1819'da Kalender Paşa'nın yerine Maraş beylerbeyliğine atanan Hüseyin Paşa görev mahalline ulaşarak vazifesine başladı.¹²⁸⁶ 3 Ağustos 1819 tarihli bir arşiv belgesinden Ankara'da sürgünde olan Maraş eski valisi Kalender Paşa'nın, Maraş'taki işlere karışmaya devam ettiğinden dolayı yeni vali tarafından daha uzak bir yere sürgüne gönderilmesinin sadrazamdan istendiği anlaşılmaktadır. 19 Ekim 1819'da Maraş'ın Hurşit Paşa'nın idaresinde bulunan Halep'e ilhakı meselesi hakkında encümen-i şurada müzakereler yapıldı. Aynı tarihte Elbistan ve Antep mukataaları da Maraş Valisi Hüseyin Paşa'ya verildi. 19 Ekim 1819 da Kalender Paşa, hakkında idam ferman verilmiş iken affedilen damadı Mürselzâde Haydar'ın halinde iyilik görüldüğüne dair sadarete bir tahrirat göndermiştir.

4.29. Kalender Paşa'nın Kuşadası'na Sürgün Edilmesi

Maraş Beylerbeyliğinden alınarak Ankara'ya sürgüne gönderilen Kalender Paşa, yeni Maraş valisi Hüseyin Paşa'nın isteği üzerine Maraş'a daha uzak bir yer olan İzmir'e gönderildi. İzmir'den de Kuşadası muhafızlığına atandı. 7 Ekim 1820'de Kalender Paşa, yeni görev yeri Kuşadası'na vardığını ve muhafaza işlerini temine başladığına dair sadarete bir ilam ve arz sunmuştur. Devlet, bu görev için Kalender Paşa'ya 1.000 kuruş maaş bağlanmıştır.¹²⁸⁷ Buradan geri İzmir'e dönen Kalender Paşa'nın, 13 Eylül 1821'de yeniden görev yeri Kuşadası'na hareket ettiği ve halkın kendisinden memnun olduğuna dair İzmir kadısı Ahmet Nazif imzasıyla bir ilam gönderildi. 15 Eylül 1821'de Kalender Paşa kendisine teşrifatçı olarak Esad Efendi'yi kapı kethüdası tayin etti.

Kuşadası muhafızlığına tayin edilen Kalender Paşa'ya 27 Eylül 1821'de 150.000 kuruş atıyye-i şahene gönderildi. Bundan dolayı paşa, sadarete bir teşekkür yazısı gönderdi. Kalender Paşa 21 Kasım 1821'de Sisam adasına geçerken, Kuşadası'nın Çile köyü eşkıyasından bazılarını öldürmüş ve başlarını kestirerek bir tatarı ile İstanbul'a göndermişti. Kuşadası'ndan Girit'in Hanya Kalesi muhafızlığına tayin edilen Kalender Paşa, 1822 yılı içinde vefat etti. Onun yerine Kuşadası Muhafızı olarak Mustafa Reşit Paşa tayin edildi. Kalender Paşa'nın ailesi ve çocukları Kuşadası'nda perişan olduğundan hükümet tarafından onlara yardım edilmesi için Kuşadası muhafızı Mustafa Reşit Paşa tarafından 5 Şubat 1822'de sadarete ricada bulunuldu.

¹²⁸⁶ Şanizâde C.III, s.72.

¹²⁸⁷ C.DH. 3/29

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

7 Mart 1822'de Mustafa Reşit Paşa, selefi Kalender Paşa'nın bütün kapı halkı ve askerini maiyetine aldığını belirterek, bunların işe ve maaşları karşılanabilmesi için sadarete başvurdu. İstanbul'dan gerekli yardımı alamayan Mustafa Reşit Paşa arka arkaya yazı göndererek Kalender Paşa ailesine yardım istemekte ve onların zor durumda olduklarını bildirmekteydi. Mustafa Reşit Paşa'nın gönderdiği yazılar neticesinde sesini İstanbul'daki yetkililere duyurmuş ve talebi Bab-ı âli toplantısında ele alınmış, merhum paşanın geride kalan aile ve yakınlarını memleketi olan Maraş'a yollanması için acil 10.000 kuruş verilmesine karar çıkmıştır. Böylece Kalender Paşanın ölümünden dört ay sonra geride kalanlar için Maraş'a dönüş yolu açılmıştır.¹²⁸⁸ Kalender Paşa'nın kabri Kuşadası'nda bulunmaktadır. Bayazitoğulları tarihi kitabını yazan Bekir Sami Bayazıt, 1944 tarihinde bu kabri ziyaret etmiştir. Ancak daha sonra yol genişletme çalışmaları sırasında bu kabir ortadan kaldırılmıştır.¹²⁸⁹ Kuşadası'nda yaptığımız araştırmalarda Kalender Paşa'nın kabrinin izlerini bulamadık. 16 Eylül 1822'de Kalender Paşa'nın Kuşadası ve Maraş'ta bulunan mal ve emlakını müsadere etmek için mübaşir tayin edilmişti. Bu mübaşir Mehmet Ağa olup paşanın muhallefatını tespit ederek müsadere etmiştir.

¹²⁸⁸ Terzi, s. 139.

¹²⁸⁹ Bayazıt, s.26.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

BEŞİNCİ BÖLÜM

BAYEZİDLİ SÜLEYMAN PAŞA VE DÖNEMİ (1819-1840)

5.1. Beyazıtlı Süleyman Paşa

1819'da Kalender Paşa'nın Maraş Valiliğinden azledilmesinden sonra onun taraftarları yeğeni Süleyman Bey ve annesi Kara Fatma'nın etrafında toplandılar. Yukarıda da belirtildiği gibi Maraş valiliğine de Hüseyin Paşa tayin edilmişti. Bundan sonraki dönemde Kara Fatma ve oğlu Süleyman Bey Maraş idaresini ele geçirmek, mensup oldukları Beyazıtlı ailesinin haklarını korumak ve malikâne sahibi oldukları Andırın, Camustil ve Yenice kale nahiyelerini ellerinde tutmak amacıyla mücadele edeceklerdir. Onların en büyük rakibi Halep valisi Bozoklu (Yozgat) Çapanoğlu Cabbarzâde Mehmet Celâlettin Paşa'ydı. Celâlettin Paşa Maraş valiliğini de ele geçirerek büyük bir nüfuz kazanmıştı. Kalender Paşa ile hasım olan Celâlettin Paşa onun arkasında bıraktığı varisleri ve taraftarları ile de mücadele etmeye başladı. Celâlettin Paşa sadece Kalender Paşa ve ailesi ile değil Antep, Antakya, Gavurdağ, Maraş gibi yerlerde yaşayan büyük ailelerle de uğraşacaktır. Bu aileler Kalender Paşa'nın uzun süre devam eden Maraş valiliği sırasında onunla dostluk ve akrabalık kurmuşlardı. Kalender Paşa bu aileleri Celâlettin Paşa'ya karşı koruması altına almıştı.

Kara Fatma ve oğlu Süleyman Paşa'nın Celâlettin Paşa ile mücadelesi, Kalender Paşa'nın 1819'da Maraş valiliğinden azledilmesi ile başladı. Bu mücadele Celâlettin Paşa'nın 1829'de Osmanlı-Rus savaşına katılması ve arkasından da başarısızlığı sebebiyle Maraş valiliğinden azledilmesiyle sona erdi. İki taraf arasında birçok kanlı çatışmaya neden olan bu mücadele aşağı yukarı on yıl kadar devam etti. Celâlettin Paşa'nın Maraş valiliğinden azledilmesinden sonra Süleyman Bey'e önce mütesellimlik ve muhasıllık unvanları verilmiş arkasından da 1832'de de paşalık unvanı verilerek Maraş beylerbeyliğine atanmıştır. Onun bu görevi Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın Antep, Antakya ve Adana'yı işgal edip Maraş üzerine yürütmesine kadar devam etmiştir. Başlangıçta Süleyman Paşa Mısırlılarla büyük bir mücadeleye girmiş ve onların Maraş'ı işgalini engellemiştir. Ancak 1839'da Mısır kuvvetlerinin Nizip'te Osmanlı ordusunu yenmesi üzerine, yalnız kalan Süleyman Paşa onlarla iyi geçinmeye çalışmıştır. Onun bu politikası kendisi hakkında Mısır taraftarı olduğu şayialarına yol açmıştır. Bu yüzden 1840'da Maraş valiliğinden azledilerek İstanbul'a çağırılan Süleyman Paşa orada soruşturmaya tabi tutuldu. Şura-yı Devlette muhakeme edilen Süleyman Paşa'nın suçsuz

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

olduğu anlaşılmca Diyarbakır valiliğine atandı. Görev mahalline giderken 1840'da Malatya'da vefat etmiş olup kabri orada bulunmaktadır. Süleyman Paşa'nın kabir taşında "*Süleyman Paşa İstanbul'dan Mer'aş'a avdetle mahal-i memuriyeti olan Diyarbakır'a giderken Malatya'da vefat etmiştir*" yazılıdır (H.1256 / M.1840).

5.2. Beyazlıların Gelini Kerim Kızı Kara Fatma

Özcan Tatar'ın verdiği bilgilere göre Karaman Yörüklerinden olan Abdülkerim adlı bir şahıs 1700'lerden önce Kadirli tarafına gelip yerleşmiş ve Bozdoğan aşiretini oluşturmuştu. 1701'lerde Bozdoğan aşiretinin başında Abdülkerim oğlu Halil Bey bulunmaktaydı. Halil Bey büyük bir nüfuz kazanarak çevrede bulunan aşiretlerle mücadeleye girişmişti. Kadirli taraflarında yaşayan İfraz-ı Zülkadiriye cemaatlerinden Karahüseyinli Ceridi cemaatine mensup Sakallı Ceridi aşiretine bağlı 300 kişi, Halil Bey'in evini basıp mallarını gasp edip, bazı kişileri öldürüp bazılarını da yaralamışlardı. Bunun üzerine Halil Bey bunlarla mücadeleye girişti. Onun hakkındaki şikâyetlerin artması üzerine Kıbrıs'a sürgün kararı verilse de gönderilememişti. Bu defa da devlet onu cemaatinin geldiği Karaman'a geri göndermek istemişti. Ancak Halil Bey devlete kendini affettirmiş ve Karaman'a gönderilmekten kurtulmuştu. Bundan sonra bu cemaat mensupları devlete itaat eden ve isyanların bastırılmasında yararlanan bir cemaat olmuştur. Bu cemaat mensupları kışları Çukurova'da geçirip yazları Kayseri Erciyes dağına çıkarlardı.¹²⁹⁰

Osmanlı Arşiv belgelerinde hakkında bilgi bulunan Kara Fatma Bozdoğan aşiretine mensup bir Türkmen kızı olup Kerim kızı diye meşhur oldu. Kerim Bey'in adı kaynaklarda Abdülkerim olarak geçmektedir. Acaba bu Abdülkerim Bozdoğan aşiretinin Andırın taraflarına geldiğinde boy beyi olan kişi mi yoksa onun oğlu olan Halil Bey'in oğlu Abdülkerim midir? Kara Fatma'nın 1700'lerde yaşayan Abdülkerim'in kızı olması mümkün değildir. Ancak Kara Fatma, Kerim kızı diye meşhur olduğuna göre Bozdoğan aşiretin kurucusu Abdülkerim'den dolayı da bu adı almış olabilir. 1776 tarihlerinde Kadirli ve Andırın'da ayaklanan Bozdoğan aşiretinin boy beyi olan Abdülkerim oğlu Süleyman Bey diye biri bulunmaktadır.¹²⁹¹ Bu şahsın Kara Fatma'nın babası olma ihtimali yüksektir. Kara Fatma kendi oğlunun adını da babasının adından dolayı Süleyman koymuş olabilir. Kara Fatma, Kalender Paşa'nın kardeşi Yusuf'la evlenmiş olup bu evlilikten

¹²⁹⁰ Tatar, s.98.

¹²⁹¹ C.DH. 26.3762.2.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Süleyman Paşa doğmuştur.¹²⁹² Yakın zamanlara kadar Kara Fatma'nın Kalender Paşa'nın hanımı olduğu yazılıp çizilmekteydi. Dolayısıyla da Süleyman Bey'in babası olarak da Kalender Paşa gösterilmekteydi. Bu tarihi hatayı Mehmet Akif Terzi, düzelterek bir vakıf kaydından onun babasını Yusuf olarak tespit etmiştir.¹²⁹³

Süleyman Paşa'nın Malatya Yusuf Ziya Paşa Camii'nde bulunan kabrinde tarafımızdan yapılan incelemede sandukasının başına dikilen mezar taşında “ *Süleyman Paşa bin Yusuf Beg el-Mer'aşı*”¹²⁹⁴ yazılıdır. Bu durum apaçık onun babasının adının Yusuf olduğunu ispatlamaktadır. Malatyalı bir araştırmacı da Süleyman Paşa'yı Kalender Paşa'nın oğlu olarak göstermekte ve onun gerçek adının Yusuf olduğunu iddia ederek bir başka yanılığa düşmüştür.

Maraş valisi Kalender Paşa zamanında Kara Fatma, onun ket-hüdasıydı. Paşanın Maraş valiliği sırasında ve etrafta bulunan valiler ile ileri gelen aşiret liderleri ile ilişkilerinde Kara Fatma'nın da adı geçmektedir. Kara Fatma Hatun, Kalender Paşa zamanında ayan ve ket-hüda olarak Andırın, Camustil (Kumaşır gölü) ve Yenicekale (Cedit Kale) taraflarını idare etmiştir.

Kara Fatma hakkında ilk bilgiler eğer başka bir şahıs değilse 1806 yılına kadar gitmektedir. Kerim Kızı ve Kalender Paşa'nın kardeşinin hanımı olarak bilinen Kara Fatma'nın 20 Mart 1806 tarihli bir arşiv belgesinde eşkiya ile birleştiği, İskilip'te oturduğu ve buranın Bozok hududunda bulunmasından dolayı Mutasarrıf Cabbarzâde Süleyman Bey'in ondan şikâyet ettiği görülmektedir.

Başka bir arşiv kaydından özetle “ *Kalender Paşa'nın Maraş mutasarrıfı olduğu dönemde etraftaki nahiyeleri idare etmek üzere karındaşı hanımı Kerim Kızı demekle maruf hatunu tayin ettiği*” belirtilmektedir. Ancak bu hatunun fukara ve zuafa üzerine baskı ve zulümleri vardı. Bu yüzden Maraş valisi tayin edilen Celâlettin Paşa, Maraş halkının şikâyeti üzerine Andırın, Yenicekale ve Camustil nahiyelerinin kendisine bağlanmasını istemişti. Celâlettin Paşa'nın baskısına rağmen Kerim Kızı Kara Fatma ona itaat etmemiş hatta Ceyhan nehri üzerindeki bir köprüyü yıktırmıştır. Bu arada çevrede yaşayan Bozdoğan, Tecirli, Cerit ve Karalar aşiretleri de isyan halinde olup bunların

¹²⁹² C.M. 10778; Terzi, 144; Fatih Temiz, *Maraş Valisi Kalender Paşa ve Faaliyetleri*, Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek-Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2012, s.8.

¹²⁹³ Terzi, s.144.

¹²⁹⁴ Bkz: Süleyman Paşa'nın mezar taşında bulunan şiire Ek:

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

denetim altına alınmaları için harekete geçilmişti.¹²⁹⁵ Bu aşiretlerle yakın ilişki içinde olan Kerim Kız Kara Fatma ve oğlu Süleyman'ın da itaat altına alınması istenmekteydi.

Kalender Paşa'nın kethüdası Kara Fatma'nın 1816'da (1231) emrinde 1.500 atlı adamı vardı.¹²⁹⁶ Kara Fatma hakkında birçok şikâyet olmuştu. Bu şikâyetlerde ahalinin onun baskısından usandığı belirtilmekteydi. 30 Temmuz 1816'da Kalender Paşa'nın Maraş Mutasarrıflığı'nda bulunduğu sırada Kara Fatma'nın etraf nahiyeler voyvodalığına tayin edildiği anlaşılmaktadır. Kalender Paşa'nın kardeşinin karısı Abdülkerim kızı diye meşhur olan bu kadının halka zulüm ve baskılarından dolayı oğlu Süleyman ve yardımcılarının tutuklanması için Maraş kadısı İstanbul'a bir ilam göndermiştir.

1817'de Adana valisi Celâlettin Paşa ile Maraş ahalisi arasında vuku bulan muharebede bazı kişilerin öldüğü anlaşılmaktadır. Olayların müsebbipleri olarak görülen Maraş eski müftüsü Ataullah Efendi, Nakib Ata, Süleyman ve annesi Kerim kızı Kara Fatma'nın sürgüne gönderilmesi istenmiştir. Sürgün kararına uymayan Kara Fatma kaçmayı başarmıştır. Devlet, Kara Fatma'nın kocasının mensup olduğu Beyazıtlı ailesinin Maraş'taki nüfuzunu kırmak istiyordu. Kara Fatma ise oğlu Süleyman'la birlikte Maraş'taki mücadelesine devam edecektir.

30 Ekim 1819'da (11 M 1235) Kara Fatma hakkında gönderilen bir hükümde: Kerim Kızı Kara Fatma'nın Kalender Paşa'nın mirasuru olup onun Maraş valiliği sırasında kethüdalık ve ayanlık umuduyla harekete geçerek başına topladığı birkaç yüz adamı ile Andırın ve Geben tarafında yönetimi ele geçirdiği belirtilmektedir. Kara Fatma, Kalender Paşa zamanında olduğu gibi ayanlık iddiasında bulunmaktaydı. O halktan bazılarını zulüm yapmış bazılarını da katletmişti. Kalender Paşa'nın azledilmesi ile yerine atanan Hüseyin Paşa¹²⁹⁷ onun hakkında şikâyetler artınca, Ekim 1819'da onu tutuklatarak Maraş'a getirtip şehirdeki mahkemenin nezarethanesine attırmıştı. Bir süre sonra da o, Maraş Müftüsünün konağına hapsedilmişti. Bir türlü itaat altına alınamayan ve söz dinlemeyen Kara Fatma'ya ne yapılacağı İstanbul'a sorulmuş, kadın olması hasebiyle idam edilmemiş ve Sivas'a sürgüne gönderilmesine kararı verilmişti. Bu sürgünün gerçekleşmesi

¹²⁹⁵ Terzi, s.144.

¹²⁹⁶ Terzi, s.146.

¹²⁹⁷ Silistre valisi olan Hüseyin Paşa 4 Mart 1819'da Maraş valiliğine atanmıştı. Bkz: Aynur Geçkil, *141 Numaralı Gaziantep Şer'iyye Sicili Metin-Değerlendirme*, (H.1234-1239-M.1818-1821) Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler enstitüsü tarih anabilim Dalı Basılmamış Yüksek-Lisans Tezi, Elazığ 2006, s.32.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

için Maraş ve Sivas valilerine emirler verilmişti.¹²⁹⁸ Kara Fatma hakkında İstanbul'a şikâyetler gönderenler Halep valisi Celâlettin Paşa ve Beyazıtlı ailesinin Maraş'ta bulunan rakipleridir. Bundan dolayı şikâyetlerde onu suçlayıcı ifadeler bulunmaktadır.

Kara Fatma'nın ne zaman öldüğü bilinmemektedir. Oğlu Süleyman Maraş mütesellimi ve muhassılı olduktan sonra Kara Fatma'dan bir daha bahsedilmemektedir. Onun 1830'larda öldüğünü tahmin etmekteyiz.

Maraş valisi Hüseyin Paşa'ya gönderilen fermanda İranlılara karşı açılan sefere Maraş'tan asker toplaması emredilmektedir. Yine onun zamanında Maraşlı Vaizzâde Ali Ağa adlı şahıs şehirde fitne ve fesada neden olduğu için Antep'e sürgün edilmiştir. Bu şahıs Maraş'tan tüfenkçibaşı Süleyman tarafından Antep'e getirilmiştir. Onun izinsiz olarak hiçbir yere gönderilmemesi ve herhangi bir af yazısı gelmeden bırakılmaması tembih edilmektedir.¹²⁹⁹ Bu vali zamanında Maraş eyaletinden Van kalesine 1000 süvari gönderilmiş olup bunun 350'si Antep kazası hissesine düşmüştü. 1820 Ekiminde Maraş valisi Mehmet Celâlettin Paşa Rakka üzerinden Antep'e gelmişti. Onun bu gelişinde masrafları karşılamak üzere şehir içine ve köylere 2.500 kuruş salyane isabet etmişti. Menzil ve hayvan ücretleri bu salyane ile karşılanıyordu.¹³⁰⁰

5.3. Maraş Valisi Çapanoğlu Cabbarzâde Mehmet Celâlettin Paşa¹³⁰¹

1820'de Kalender Paşa'nın sürgüne gönderilmesi ve sürgünde ölümünden sonra onun mallarını müsadere etmek için Maraş'a bir mübaşir tayin edildi. Bu amaçla Maraş'a gelen Silahtar Mehmet Ağa durumu bir rapor halinde Sadrazam Mehmet Emin Rauf Paşa'ya bildirdi. Bu rapordaki bilgilere göre Kalender Paşa sonrası Maraş'taki durum şöyleydi: Kalender Paşa'nın damadı eski müftü Hacı Ataullah, kardeşinin oğlu Süleyman, yeğeni Nakip Hacı Âtâ, kadıs Atazâde Hasan, paşanın kardeşinin hanımı ve vali olduğu dönemlerde kethüdası olan Kerim kızı Kara Fatma adlı şahıslar Maraş hükümetinin kendilerine ait olduğunu iddia ederek valilere baskı yapmayı adet haline getirmişlerdi. Bu şahıslar, Maraş valiliğine atanan Mehmet Celâlettin Paşa'nın doğu

¹²⁹⁸C.DH. 229/11428; Ayrıca bkz: Terzi, s.147.

¹²⁹⁹ Geçkil, 77.

¹³⁰⁰ Geçkil, 312.

¹³⁰¹ Celâlettin Paşa: Bozok ayanı Süleyman Bey'in oğlu olup Sivas, Diyarbakır, Halep, Erzurum, Adana ve Maraş valiliklerinde bulunmuştur. 1829'da görevinden azledilmiştir. 1831'de Kayseri Mutasarrıflığına atanmış olup 1846'da vefat etmiştir. *Sicilli Osmani*, C. II, s.389.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

seferine gittiğini ve bir müddet sonra Maraş'a döneceğini haber almışlar ve onu şehre sokmamaya karar vermişlerdi.¹³⁰²

Yukarıda isimleri geçen şahısların Diyarbakır, Antep, Kilis, Halep ve Rakka taraflarında yaşayan aşiret ve kabilelerle ittifak ederek onları isyana teşvik ettiklerini Silahtar Mehmet Ağa bildirmişti. Hatta bu şahıslar kendilerinin Alâüddevle¹³⁰³ neslinden¹³⁰⁴ geldiklerini iddia ederek hükümetin kendilerinin elinde olması gerektiğini söylemekteydiler. Bu şartlar altında Silahtar Mehmet Ağa korkmuş ve Maraş'ta fazla kalamayarak Halep'e gitmişti ve durumu Halep valisi Hasan Paşa'ya aktarmıştı. Birkaç gün sonra İstanbul'a dönen Silahlar Mehmet Ağa'nın raporu padişah'a sunulmuş olmalı ki, II. Mahmut bu duruma kızmış ve Maraş valiliğine Rakka eyaletine ilaveten Abdulcelilzâde Ahmet Paşa'yı atamıştır. Ahmet Paşa'ya emir yazılarak Maraş'ta gerekli önlemleri alması emredilmiştir.¹³⁰⁵

Halep ve Adana valiliği görevlerini üslenen Celâlettin Paşa, Osmanlı- İran Savaşı sebebiyle Erzurum'a gönderilmişti. 1820 Şubat ayında Celâlettin Paşa Maraş valiliğine atanmıştı.¹³⁰⁶ Celâlettin Paşa Maraş valisi olduktan sonra eyaletin tüm işlerine el koymak için harekete geçmişti. O, önce Süleyman Bey ve annesi Kara Fatma ile mücadeleye başlamıştı. Celâlettin Paşa, Süleyman Bey'in malikânelerine el koyduğu gibi Maraş halkının üzerine de ağır vergiler yüklemişti. O halktan yatak, konak, hademe, mübaşir vesaire masraflardan başka 80 yükü aşkın akçe almıştı. Celâlettin Paşa kısa süre içinde dokuz mütesellim değiştirmiş, her değişiklikte yapılan masraflar halka yüklenmişti. Celâlettin Paşa, Maraş'ta ailelerinden 300 çocuk toplayarak onları hizmetine alıkoymuştu. Onun ve adamlarının Maraş halkı üzerindeki baskı ve zulümleri artmıştı. Halkın onun adamlarından şikâyetlerini dikkate almayarak Celâlettin Paşa "*Osmanlı hali böyledir*" şeklinde cevaplar vermekteydi. Onun Maraş'taki baskı ve zulümleri büsbütün artmıştı. Halktan büyük paralar almaktaydı. Celâlettin Paşa, 1821 Kasım ayında Erzurum'dan Maraş'a dönerken, memleketi Bozok tarafından 3000 asker de getirerek Elbistan üzerinden Maraş'a girmişti. Bu askerler de

¹³⁰² Terzi, 142.

¹³⁰³ Alâüddevle Bey: Son Dulkadir beyi olup 1479-1515 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

¹³⁰⁴ Bu bilgi de çok ilginçtir. Çünkü bu durumu iddia edenler Alâüddevle neslinden gelen Zülkadir ailesi ile mücadele etmekteydiler.

¹³⁰⁵ Terzi, 143.

¹³⁰⁶ Terzi, s.141.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

halkın bağ ve bahçelerini yağmalamakta ve onları zarara uğratmaktaydı. Bu sebeplerden halk ondan şikâyet etmiş, 1823'te Maraş valiliğinden azledilerek görev yeri Adana'ya dönmüştü.¹³⁰⁷

Hakkındaki şikâyetlerin asılsız olduğunu iddia eden Celâlettin Paşa, Maraş valiliği için Beyazıtzâde Süleyman Bey ve adamlarının mücadele ettiklerini ileri sürmektedir. 26 Mart 1823 (H.13/B /1238) tarihli bir belgeden anlaşıldığına göre Celâlettin Paşa, Maraş mütesellimliğini baskı altında bulunduran asilerin ileri gelenlerinin Ataullah, Ata ve Beyazıtzâde Süleyman olduğunu, bunların kendi irtikâplarını örtmek için iftira ettiklerini belirterek bu hususta tahkikat yapılması için sadarete başvurmuştur.¹³⁰⁸

1823 tarihli Maraş ahkâm defterinde yer alan bir hükme göre: Maraş valisi Celâlettin Paşa zamanında Andırın'a mütesellim gönderilen Gürcüoğlu, kazanın sakinlerinden Bağcıoğlu ve Abbasoğlu adlı şahıslar topladıkları eşkıya ile mütesellimin konağını basıp iki bin kuruştan fazla değerinde silah, eşya ve hayvanatı gasp etmişlerdi. Bunların mahkemelerinin görülüp bu paranın tahsil edilmesi için Maraş valisi ve Andırın naibine emir gönderildi.¹³⁰⁹ Aynı konuyla ilgili başka bir belgeden: Mehmet Usta adlı bir şahsın, konağın basılması sırasında eski Maraş müteselliminin tüfenkçibaşısı olan kardeşi Hacı İbrahim'in de yanında bulunan 40.000 kuruştan fazla değerinde silah, eşya, hayvan ve parasının gasp edildiğini belirtmesi üzerine bunların cezalandırılarak söz konusu mallarının geri alınması için Maraş valisi ve Andırın naibine emirler verildiği görülmektedir.¹³¹⁰

11 Nisan 1823'te (29/B /1238) Maraş'ın ileri gelenlerinden Beyazıtzâde Kalender Paşa'nın damadı eski müftü Hacı Ataullah Efendi ile birlikte hareket eden bazı kişilerin, Maraş'ta yaşayan aşiret ve kabilelerle ittifak ederek onları isyana teşvik ettiklerine dair Kapıcıbaşı Baba Paşa ve Silahatı Mehmet Ağa bir tahrir göndermiştir.¹³¹¹ Bu şikâyetlerin ardından 25 Ekim 1823'te (19/S /1239) Ataullah Efendi ve Nakip Ataullah Kayseri'ye sürgün edilmişlerdir. Onların sürgün edildiklerine dair Maraş ve Rakka valisi Ahmet Paşa bir tahrirat göndermişti.¹³¹²

¹³⁰⁷ Terzi, s.153.

¹³⁰⁸ Hat.517/25239.

¹³⁰⁹ Özveri, s.158.

¹³¹⁰ Özveri, s.159.

¹³¹¹ HAT.645/31594.

¹³¹² Hat.707/33902.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Kalender Paşa'nın Maraş beylerbeyliğinden azledilip İzmir'e sürgün edilmesinden sonra onun yerine Cabbarzâde Celâlettin Paşa tayin edilmişti. 19 Şubat 1820 Halep'teki isyanı bastıran Celâlettin Paşa'ya Maraş eyaleti tevcih olunmuş ve o şehre gelmiştir. Maraş'a bağlı Zamantı kazası da Celâlettin Paşa'ya verilmişti. Ancak kısa süre sonra Osmanlı- İran harbi sebebiyle Celâlettin Paşa Şark ordusuna gönderilirken yerine geçici olarak Abdulcelilzâde Ahmet Paşa tayin edilmişti. Maraş, Elbistan ve Zamantı ahalileri de 7 Ekim 1820'de şekavet ve fesat ile meluf olduğunu iddia ettikleri Maraş valisi Celâlettin Paşa'nın şiddetinden şikâyet ederek kendisinden memnun olmadıklarını bildirmişler ve Rakka valisi Abdulcelilzâde Ahmet Paşa'nın Maraş valiliğine de bakmasını istemişlerdi. Yeni vali aynı tarihte Maraş'taki kıtlığı ve kış mevsiminin yaklaşmasını bahane ederek Antep'te ikamet etmek istediğini bildirmişti.

Şark seferinden dönen Celâlettin Paşa Maraş valiliğine geri dönmüştü. Ancak kısa süre sonra 12 Şubat 1823'te Maraş ulema ve ileri gelenleri toplanıp şehrin kadısının huzuruna gelerek vali Celâlettin Paşa'nın keyfi olarak halktan para tahsil ettiğinden şikâyet ederek Maraş Naibi Hasan Fehim Efendi'ye sadarete bir şikâyet dilekçesi göndertmişlerdi. 16 Mart 1823'te Maraş'tan gelen bu yazıya sadareten cevap verilerek özetle Maraş valisi Celâlettin Paşa'nın zulmünden ve zorla haraç topladığından dolayı halkın şehri terk etmeye mecbur kaldığı belirtildi.¹³¹³

5.4. Beyazıtzâde Süleyman Bey'in Bir Soygun Olayına Katılması

Maraş ahkâm defterinde yer alan bir hükme göre 1823 yılı Haziran ayı ortalarında Maraş ile Adana vali ve naiplerine gönderilen yazıdan, Süleyman Bey ve taraftarlarının Antep üzerinden Elbistan tarafına geçen bir tüccar taifesinin mallarının soyulması olayına katıldıkları anlaşılmaktadır. Gürün, Kayseri ve Elbistan'da ticaret yapan, Halep, Antep ve Şam tarafından mal getiren Mehmet adlı tüccarın şikâyetine göre yirmi dört yük malını Zeytun yakınlarında Maraş'a on iki saat mesafede Tutluseki denilen yerde Zeytun Ermenileri ile Süleyman Bey soymuştur. Soyguncular bu tüccarcın altı yük malını, silah ve paralarını gasp etmişlerdi. Tüccar geride kalan malları ile tekrar Maraş tarafına dönerken şehre üç saat mesafede Çampınarı denilen mevkide Adana tarafının Ulaşlı dağ eşkiyasından Kölemenoglu, Kara Bekiroğlu, Said ve Sadi b. Fatuli adlı şahıslar ile Tecirli Aşireti'nden birçok eşkiyanın baskına uğramış ve kafilenin geri kalan malından on yük daha gasp edilmişti. Mehmet adlı tüccar Maraş'a döndüğünde, Maraş müte-

¹³¹³ Terzi, 153.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

sellimi silahlı adam göndererek gasp edilen mallardan Musa adlı eşkıyanın elinde olan yedi beygir mala el konulmuş ve geri kalan mal ise ele geçirilememiştir. Tüccar gasp edilen mallarının geri verilmesi için mahkemeye başvurmuştu. Bu gasp edilen malların bulunup sahibine iadesi ve suçluların cezalandırılması için yetkililere emir verilmişti.¹³¹⁴

5.5. Maraş Valisi Abdülcélizâde Ahmet Paşa

Celâlettin Paşa'nın Erzurum'a gönderilmesi üzerin Rakka valisi Abdülcélizâde Ahmet Paşa'ya Maraş valiliği de verildi.¹³¹⁵ Ahmet Paşa da Maraş'a gelerek görevine başladı. Osmanlı Devleti'nde çok sık yapılan bu uygulama da bir yerin valiliğine atanan kişi sefere veya başka bir göreve gönderildiğinde bazı hakları saklı kalmak şartıyla, geri gelinceye kadar yerine en yakın bir yerdeki vali geçici olarak atanırdı. Bu vali aynı zamanda önceki valiliğini de sürdürürdü. Bu durum ilhaken valilik şeklinde değerlendirilirdi. Rakka valiliği yanın da ilhaken Maraş valiliği de verilen Ahmet Paşa zamanında, 3 Temmuz 1823'te Sivas'a yollanan başta Kara Fatma olmak üzere Maraş'ın ileri gelenlerine Sivas valisi Behram Paşa tarafından hilat giydirilmiş ve affedilmişlerdi. Erzurum'da seferde bulunan Celâlettin Paşa görevi sona erince eski görev yeri olan Maraş'a 9 Temmuz 1823'te dönmüştü. Celâlettin Paşa'ya, görevinden azledilen Ahmet Paşa'nın yerine Maraş valiliği yanında ilhaken Rakka valiliği de verildi.

Ahmet Paşa'nın Maraş ve Rakka valiliklerinden azledilmesine rağmen Maraş'ta kalmaya devam ettiği görülmektedir. O, 18 Temmuz 1823'te İstanbul'a bir tahrirat göndermişti. Bu tahrirattan, Celâleddin Paşa'nın Maraş'a hareket ettiği ve Sivas valisi Behram Mehmet Paşa'nın¹³¹⁶ kışkırttığı aşiret reislerine hilat giydirdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu tahriratta, Behram Mehmet Paşa'nın nakib Numan Efendi'yi idam ettirdiği, Halep valiliğine atanan Mustafa Paşa'yı ahalinin sevmediği ve onun gazezkarane muamelesinin eşrafı gücendirdiği ve Halep'ten sürgün edilenlerin geri dönmesi için müsaade verilmesi belirtmekteydi. Celâlettin Paşa'nın istediği şekilde hareket eden Ahmet Paşa, Kara Fatma ve adamlarına menfi tavır almıştı. Ahmet Paşa, Maraş'ta asayişin sağlaması amacıyla Kalender Paşa'nın damadı müftü Ataullah Efendi ile aynı isimi taşıyan Maraş nakipi Ataullah Efendi'yi 1823 Kasım ayında Kayseri'ye sürgün etmişti. Onları koruyan Behram Mehmet Paşa da görevinden azledilerek malları müsadere edilmişti.

¹³¹⁴ Özveri, s.154.

¹³¹⁵ Rakka ve Maraş Valiliklerinde bulunan Ahmet Paşa 1824'te vefat etmiştir. Bkz: *Sicil-i Osmanî*, C.I, s.203.

¹³¹⁶ Mehmet Behram Paşa: Trabzon, Diyarbakır, Erzurum, Rakka ve Maraş valiliklerinde bulunmuştur. 1832'de vefat etmiştir. *Sicil-i Osmanî*, C. II, s.365.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

18 Şubat 1824'te Ahmet Paşa'nın eceliyle vefat etmesi üzerine ailesi ve adamları korumasız kaldıklarından başta oğlu olmak üzere, Maraş valiliğinin kardeşinin oğlu Emin Bey'e verilmesini istediler. Ahmet Paşa'da sağ iken yeğeni Emin Bey için kapıcıbaşılık rütbesi verilmesini istemişti.

5.6. Zülkadirzâde İbrahim Bey

Abdulcelilzâde Ahmet Paşa'nın ölümü üzerine muhallefatına el konuldu. Yerine teklif edilen yeğeni Emin Bey de Maraş valiliğine atanmadı. Maraş naibi, hakkında daha fazla bilgi sahibi olmadığımız Zülkadirzâdelerden İbrahim Bey'in şehre yeni vali atanıncaya kadar bu makama vekâlet edeceğine dair İstanbul'a bir ilam gönderdi.

5.7. Maraş Valisi Fevzi Paşa

18 Şubat 1824 tarihli başka bir yazıdan Maraş ve Rakka valisi Ahmet Paşa'nın vefatı üzerine muhallefatı tespit edilip, ailesi kimsesiz kaldığından, muhallefatıyla malikâne ve tımarlarının paşanın oğlu Süleyman Bey'e verilmesi istendi. Daha önce onun yerine yeğeninin atanması da istenmişti. Ancak ne oğlu ne de yeğenine Maraş valiliği verilmedi. Maraş valiliğine 6 Eylül 1823'te Fevzi Paşa atandı. Ahmet Paşa'nın ailesi, adamları ve yeğeni onun kapıcıbaşısı Ahmet Bey'in yanında toplanmışlardı. Bunlar kendilerinin kayırılmasını istemekteydiler.

29 Nisan 1824'te Antep naibi Ahmet Remzi Efendi'nin ilamı ile Maraş valisi Fevzi Paşa'nın idaresinden halkın memnun olduğu hakkında sadarete bir yazı gönderildi. Aynı şekilde 3 Mayıs 1824'te Maraş'taki görevine başladığı anlaşılan Fevzi Paşa'nın, Maraş eyaletine geldiğinden beri asayişin temin edildiği, paşa ve kapı halkından ahalinin memnun oldukları hakkında Maraş Naibi Ali Akif Efendi bir ilam gönderdi.¹³¹⁷

Abdulcelilzâde Ahmet Paşa'nın vefatı üzerine adamlarının valiliği onun oğlu veya yeğenine verilmesini istemelerinden dolayı, Fevzi Paşa Maraş ve kazası Antep kadıları vasıtasıyla halkın kendisinden memnun olduğuna dair İstanbul'a yazılar göndertmişti. Daha önce Hal-ep'te olduğu anlaşılan Fevzi Paşa 28 Mayıs 1824'te uhdesine Maraş eyaleti tevcih edilmesinden dolayı Antep'e geldiğine dair bir yazı göndermiş ve daha sonrada eyalet merkezi Maraş'a ulaştığını bildirmişti. Maraş'ta fazla görev yapamayan Fevzi Paşa'nın 6 Temmuz 1825'te vefat etmiş ve muhallefatına devlet el koydu.¹³¹⁸

5.8. Maraş Valisi Hafız Ali Paşa

22 Ağustos 1825 tarihli bir belgeden Maraş valiliğine Hafız Ali Paşa'nın atandığı anlaşılmaktadır. O, kendisine bir dirayetli bir kişinin

¹³¹⁷ HAT/1228/7934.

¹³¹⁸ C.ML, 326/13425; Sicill-Osmanî, C. II, s.525.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

kapı kethüdası tayin edilmesini istedi.¹³¹⁹ Hafız Ali Paşa Maraş'ta fazla görev yapmamış ve Kayseri sancağı mutasarrıflığına atanmıştır. 30 Mart 1826 tarihli bir belgeden de Maraş naibliğinin Salih Paşazâde Süleyman Efendi'ye verildiği anlaşılmaktadır.¹³²⁰

5.9. Mehmet Celâlettin Paşa'nın Yeniden Maraş Valisi Olması

Celâlettin Paşa 1825 yılı sonlarında yeniden Maraş valiliğine atandı. Beyazıtlı Süleyman Bey ve Maraş ahalisine kini hiç azalmayan paşa kaldığı yerden onlarla mücadeleye devam etti. Maraş Beylerbeyliğine yeniden atanmasından dolayı Mehmet Celâlettin Paşa 11 Şubat 1827 tarihinde sadrazama teşekkür yazısı gönderdi. Bu dönemde Celâlettin Paşa Maraş, Antep ile Andırın kazasında idaresizlik yüzünden asayişin bozulduğunu ve bazı olaylardan bahsederek ehl-i fesaddan olduğunu iddia ettiği eski Maraş Müftüsü Ataullah Efendi'nin sürgüne gönderilmesini ve onun yardımcılarının olarak gördüğü Beyazıtıoğlu Süleyman'ın ise idam edilmesi gerektiğini bir yazı ile Sadarete bildirdi.¹³²¹

Daha önce Kayseri'ye sürgün edildiği anlaşılan Müftü Ataullah Efendi bir yolunu bularak Maraş'a geri dönmüştü. O, bu defa ise Celâlettin Paşa tarafından yeniden sürgün edilmek istenmekteydi. Böylece Celâlettin Paşa eski hesapları yeniden açmaktaydı. Bu arada Celâlettin Paşa daha önce valilik yaptığı Halep'teki işlere de müdahale etmekteydi. 4 Nisan 1827'de Celâlettin Paşa, Halep'ten sürgün edilen Hacı Ömer oğlu Veli, eski Müftü Fazlı Efendi ve birkaç adamının affedilmeleri için Halep valisi Yusuf Muhlis Paşa'ya bir tahrirat göndermişti.¹³²² Buna istinaden de Yusuf Muhlis Paşa söz konusu şahısların affedilmelerine dair sadarete bir tahrirat yazmıştı.¹³²³ İstanbul'dan gönderilen emirle bu kişiler affedilerek Halep'e geri dönmeleri için izin çıktığı gibi asayiş ve düzenin sağlanması için Halep, Rakka ve Maraş'ın bir valiye bağlanması kararlaştırılmıştı.¹³²⁴

5.10. Beyazıtıoğlu Süleyman Bey ile Celâlettin Paşa Arasında Kanlı Çatışmalar

Celâlettin Paşa'nın Maraş valisi olduğu dönemde ahali ondan memnun değildi. Bilhassa Beyazıtıoğlu Süleyman Bey ve yakınları valiyi İstanbul'a şikâyet etmekteydiler. Bunun üzerine vali de onları ortadan kaldırmak için harekete geçmiştir. 1827'de Celâlettin Paşa'nın

¹³¹⁹ HAT/1228/47933.

¹³²⁰ C.ADL,49/2944.

¹³²¹ HAT/735/34863. (14/B /1242)

¹³²² HAT/ 508/24978.

¹³²³ HAT/508/24978.

¹³²⁴ HAT/508//24978.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

girişimiyle Süleyman Bey'in idamına ferman çıkarılmış ve 4 Temmuz 1827'de Yenice kale mukataası elinden alınarak yine Beyazıtlı ailesinden Osman Nuri Bey'e verilmişti. Belgelerde Süleyman Paşa'dan bahsedilirken Kerim kızı oğlu denmektedir. Celâlettin Paşa, Süleyman Bey taraftarı olan eski Maraş müftüsünü de Kütahya'ya sürgüne göndermişti. Yine Maraş'ın âlimlerinden biri olan Kurşuncuzâde Hasan Fehim Efendi'de sürgüne gidenlerden biriydi. Maraş ahalisi Celâlettin Paşa'nın yeniden vali atanmasından memnun değildi. Valinin adamları ahalî üzerinde şiddetli bir baskı kurmuş ve halk artık ziraat yapamaz olmuştu. Bunun üzerine Beyazıtöğlü Süleyman Bey, başta annesinin mensup olduğu Bozdoğanlı aşireti reisi olmak üzere diğer aşiretlerin reislerine de yazılar yazarak onları Celâlettin Paşa'ya karşı kendisini desteklemelerini istedi.¹³²⁵

Celâlettin Paşa ise Süleyman Bey'in güçlenmesini önlemek amacıyla Elbistan mütesellimi ile Kars (Kadirli) ve Zamantı voyvodalarına asker vererek Süleyman Bey'i takip ettirdi. Göksun- Andırın arasında Geben geçidinde Celâlettin Paşa'nın adamları ile Süleyman Bey ve adamları şiddetli bir çatışmaya giriştiler. Süleyman Bey ve taraftarları yenilerek Ceyhan nehrine doğru kaçtılar. Ceyhan üzerindeki köprüyü geçen Süleyman Bey, Celâlettin Paşa'nın adamlarının kendisini yakalamaması için burayı yıktırdı. Süleyman Bey Cerit, Tecirli ve Afşar aşiretleri ile birleşerek yeniden Geben tarafına geldi. Annesi Kerim Kızı Kara Fatma da 500 adamla ona yardıma gelmişti. Yapılan çatışmada bir kez daha Süleyman Bey ve taraftarları hezimete uğradılar. Bir Arşiv belgesinden Süleyman Bey'in Yenice kale'de sıkıştırılıp müsademe edilmesine rağmen beş altı adamı ile kaçarak kurtulduğu belirtilmektedir.¹³²⁶

Süleyman Bey'in Yenice kale nahiyes Avkasır¹³²⁷ (Av kasrı) köyünde bulunan Konağı Celâlettin Paşa'nın adamları tarafından yerle bir edilerek yakalanan adamları da idam edildi. Celâlettin Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği 4 Ağustos 1827 (11/M /1243) tarihli tahrirattan Süleyman Bey'in Kozan'a kaçtığı ve Kozanoğlu aşireti beyi Ali Bey'e sığındığı anlaşılmaktadır.¹³²⁸ Celâlettin Paşa, hakkında idam kararı çıkarttığı Beyazıtöğlü Süleyman Bey'in yerine aynı aileden Beyazıtöğlü Osman Nuri Bey'e Yenice kale mukataasını verdirmek istemişti. Kapı kethüdası aracılığıyla Sadaret'ten bunu arz etti.¹³²⁹ Celâlettin Paşa 6

¹³²⁵ Terzi, 164.

¹³²⁶ HAT.733/34788.

¹³²⁷ Şimdiki ismi Yolyanı.

¹³²⁸ Hat.536/26349

¹³²⁹ Hat. 534/26261.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Ağustos 1827 (H.13 M.1243) tarihinde Kozan'a kaçan Süleyman Bey'in yakalanması için Kozan Aşireti beyine mektup göndermişti. Bu mektupta Süleyman Bey'in eski suçlarına ek olarak Halep kervanını da soyduğu yazılıydı.¹³³⁰

Kozan beyi Ali Bey kendisine sığınan Süleyman Bey'e iyi muamele etmişti. Adana valisi Nurullah Paşa'ya haber gönderen Celâlettin Paşa, Süleyman Bey'in kendisine teslim edilmesini ister. Adana valisi de Kozan Beyine Süleyman Bey'in teslimine dair mektup yazsa da o buna kulak asmadı. Bu arada Gavurdağ'ında asayişini temin eden Celâlettin Paşa'nın adamı Veli Ağa ve adamları, eşkıyalık yaptıklarını ileri sürdükleri ve Süleyman Bey taraftarı olan Fettahoğlu Küçük Yusuf'u, Tirelioğlu ve adamlarını ele geçirerek idam ettirirler. Onlarla birlikte Süleyman Bey'in de eşkıyalık yaptığı hatta Halep tarafına giden bir kervanı soyduğu belirtilmekteydi.¹³³¹

16 Aralık 1827 tarihli bir belgeden hakkında idam kararı olan Süleyman Bey ve ona yardım eden Küçük Yusuf ile Tirelioğlu ve yardımcılarının Gavurdağ'ında bulundukları, bunları ele geçirmek ve asayişini temin etmek için görevlendirilen Celâlettin Paşa'nın adamlarından Veli Ağa'ya silahşorluk rütbesi verildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca aynı belgeden onun yanında olan işe yaramaz deli, hayta ve tüfekçi askerler yerine daha muntazam asker tertip edilmesi hususunda Maraş valisi Celâlettin Paşa'nın sadarete yazısı vardır. Süleyman Paşa ise bir müddet Kozanoğullarının yanında kaldıktan sonra Gavurdağ'ındaki Karayığitoğullarının yanına sığınmış ve onlardan aldığı destekle Andırın taraflarına geçmiş ve Celâlettin Paşa'nın adamlarını yenerek eski topraklarını geri almıştı.

Yunan Ayaklanması sırasında (1821-29) onlardan yana tavır alan Rusya 1828-29'da Osmanlı Devleti'ne savaş açmıştı. Maraş valisi Celâlettin Paşa Rus Harbi sebebiyle orduya katılma ve Maraş'tan asker toplama emri almıştı. Ancak Paşa, 14 Temmuz 1828'de İstanbul'a bir yazı göndererek Maraş'ta yerli ahalinin kırıldığını ve etraftan toplanacak asker bulunmadığını, olsa dahi onlara aylık vermenin mümkün olmayacağından bahsetmekteydi. Devletin ısrarı üzerine bir süre sonra o, ulufeleri hazine tarafından verilmek üzere asker toplamaya başladığını kapı kâhyası aracılığıyla İstanbul'a bildirdi. Burada da ifade edildiği gibi bir zamanlar 2.000 den fazla asker toplanan Maraş vilayetinden karışıklıklar ve çatışmalar yüzünden asker çıkarılamaz olmuştu.¹³³²

¹³³⁰ Hat.534/26261.

¹³³¹ Hat.516/25229/A

¹³³² HAT/1070/43774.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1828 yılı Ağustos ayında Maraş valisi Celâlettin Paşa Ruslara karşı sefere katılmak üzere Maraş'tan ayrılmak zorunda kaldı. Kendi yerine birini tayin ettirmeye kalkıştıysa da devlet buna razı olmayarak başka bir kişiyi tayin etti.

4 Mayıs 1829'da (H.29 L.1244) Maraş'ta ayak takımından bazı kimseleri Cabbarzâde Celâlettin Paşa'ya karşı isyana teşvik ettikleri gerekçesiyle Kütahya'ya sürgün edilmesi konusunda hüküm gönderilen Müftü Ataullah ve Kayseri'ye sürülen Kurşuncuzâde Hasan Fehmi Efendilerin ahlak-ı fazıla ashabından oldukları ve karışıklıklarla hiç alakaları olmadığından aflarını bütün eşraf ve ahalinin istirham eyledikleri İstanbul'a bildirilmişti.¹³³³

Celâlettin Paşa'nın Maraş valiliğinden alınıp sefere gönderilmesinden sonra bölgede durum normale dönmeye başlamıştı. 6 Haziran 1829'da (H.5.ZA.1244) Kayseri ve köylerinden vergilerin çokluğu bahane ederek buralardan göç eden 2000 hane, Niğde, Nevşehir ve Ürgüp kazalarına, Bereketli ve Akdağ madenlerine, Maraş'taki Kars, Bozok ve sair mahallerde iskân edilmişlerdi. Ancak bunların daha sonra eski yurtlarına dönmeleri emredildi. Çünkü bu insanların memleketlerinden göç etmeleriyle, kalanların üzerinde vergileri ağırlaşmıştı.¹³³⁴

5.11. Maraş'ta Yaşayan İmam Gazali Evlatları

3 Temmuz 1823 (23/L /1238) tarihli bir arşiv kaydından Maraş'ta İmam Gazali soyundan gelen insanların yaşadığı anlaşılmaktadır. Bunların tekâlif-i örfiden muaf sayılmalarına dair Maraş'a bir yazı gönderilmişti.¹³³⁵ 1816 tarihli bir belgede İmam Gazali neslinden geldiklerini iddia eden Şeyhoğlu Ahmet, Mustafa, Ali ve Hasan adlı şahıslar kendilerinden vergi alınmamasını talep etmişlerdi. Bunlara gerekli kolaylığın gösterilmesi istenmekteydi.¹³³⁶ Divanlı mahallesinde oturan bu şahıslar tekâlif-i örfiyeye ait vergi vermezlerken bunlardan vergiler talep edilmiştir. Bunlar 1822 Mayıs'ında böyle bir verginin kendilerinden alınmamasını talep etmişlerdi. Bu sırada Divanlı Camii imamı olan İbrahim, bunlardan vergi alınmamasını talep etmiştir. Bu konuda Kuyud-ı Kadime müracaat edilmiş olup, baş defterdar Mehmet Said de bu kişilerin söz konusu vergilerden muaf olup ona göre davranılması gerektiğini bildirmişti.¹³³⁷ İmam Gazali neslinden geldiklerini belirten bu aile Maraş'ta hala varlığını sürdürmektedir.

¹³³³ C.DH.272/13576.

¹³³⁴ C. ML.248/10272.

¹³³⁵ C.ML 762/31052

¹³³⁶ Özveri, s.62.

¹³³⁷ Özveri, s.155.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

5.12. Elbistanlı Yapalaklıoğlu'nun Öldürülmesi

Maraş valiliği sırasında eşkıya ile mücadele ederek asayişin sağlamayı amaçlayan Celâlettin Paşa'nın 23 Mayıs 1827 tarihli tahriratından anlaşıldığına göre: Celâlettin Paşa Elbistan, Darende ve Gürün kazalarında cinayet işleyen Yapalaklıoğlu adıyla bilinen eşkıya ile onun adamlarından 50 kişinin başlarını vurdurdu. Eşkıya reisinin amcası oğlu Asef ise Yapalak köyü yakınında Hurman kalesine sığınmış ve orada kuşatılarak yaralı olarak ele geçirilmişti. Onun yanında bulunan 29 adamının da başı kesildi.¹³³⁸ Celâlettin Paşa'nın sadarete gönderdiği tahriratından anlaşıldığı üzere üç gün sonra Elbistan naibi Halil Efendi, Yapalaklıoğlu Asef'i idam etmek üzere Serçeşme Hasan Ağa'nın Elbistan'a gelerek onu idam ettiği ve bu durumdan ahalinin memnun olduğuna dair bir tahrirat göndermişti.¹³³⁹ 7 Haziran 1837 tarihli bir belgeden Elbistan'a bağlı Yapalak-ı Kebir (Büyük Yapalak) köyünde bulunan mescidin camiye çevrildiği ve imamlığına Süleyman oğlu Ali'nin tayin edildiği anlaşılmaktadır.¹³⁴⁰ Yine bu köyden 1847 yılında Battal, Recep ve Bekir adlı kişiler Edirne'ye sürgün edildiler.¹³⁴¹ Aynı tarihte bu köyden Molla Hasan'ın Aydın Güzelhisar'a sürgün edildiği anlaşılmaktadır.¹³⁴²

5.13. Sinemenli Türkmenlerinin Aşiretlerin Saldırısına Uğraması

25 Mart 1828'de (09/Ra/1243) Maraş'ın güney doğusunda seyyar halde yaşayan Sinemenli Türkmenleri bölgede yaşayan Ekrat taifesinin saldırısına maruz kalmış ve büyük zarar görmüşlerdi. Sinemenli Türkmenleri Besni tarafında yaşamaktaydılar. Bunlar seyyar bir aşiret olup emin buldukları yerlere göçerlerdi. Ayrıca Maraş hudutlarında bulunan Engizek dağları da onların yaylalarıydı. Sinemenli aşireti Maden-i Hümayun reayasından olduklarından Besni kazası dâhilinde yol güzergâhında bir yerde ikamet etmeleri yol emniyeti bakımından da önemli olacaktı. Sinemenli Türkmenlerinin Maadin-i Hümayun Hazinesi'ne yıllık 7500 kuruş kömür bedeliyesi vermek şartı ile iskân olmalarına karar verilmişti.¹³⁴³ Neticede 27 Mayıs 1828 (13/Za/1243) tarihli bir arşiv belgesinden anlaşıldığı üzere Sinemenli aşireti mensupları Maraş topraklarında seyyar halde yaşarken Besni tarafına iskân

¹³³⁸ HAT. 291/17402.

¹³³⁹ Hat.291/17402.

¹³⁴⁰ Hat.1607/4.

¹³⁴¹ İ..MVL.106/2369.

¹³⁴² A.}MKT 103/8.

¹³⁴³ C.DH.18/871.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

edildiler.¹³⁴⁴ Aşağıda da belirtildiği üzere 1838’de bu aşiretleri gören Alman subayı Moltke onların Türkmen olduğunu yazmaktadır.

5.14. Mehmet Ağa’nın Maraş Valiliğine Atanması

Celâlettin Paşa’nın yerine 23 Mart 1829’da beylerbeyi rütbe-siyle Balıkesir mütesellimi Mehmet Ağa tayin edildi. Yeni valinin atan-ması ile Maraş halkı rahat bir nefes aldı ve şehirde hayat normale dönmeye başladı. Ancak ahali daha önceki olaylardan büyük sıkıntı çekmiş ve Celâlettin Paşa’yı yaptığı kötülüklerden dolayı çeşitli yazılar göndererek İstanbul’a şikâyet etmişti. Bu şikâyetleri Maraş naibi, müf-tüsü ve ahalinin ileri gelenleri yapmışlardı. Gönderilen şikâyet yazıla-rında Celâlettin Paşa, Maraş valisi olduğunda Kalender Paşa zamanından kalan husumet sebebiyle Süleyman Bey’in malikâne usu-lüyle işlettiği Medain-i Hümayun civarındaki Yenice kale, Camustil ve Andırın nahiyelerinden bedel-i hükümet adı ile 300 akçe istemişti. Aha-linin bu parayı vermeye gücü yoktu. Süleyman Bey bu durumu bildiği için bu paranın fazla olduğunu ve ancak yarısının verilebileceğini bil-dirmişti. Bu durumu isyan sebebi olarak gören Celâlettin Paşa, Süley-man Bey’in nahiyesi Yenice kale’ye baskın düzenleyerek Beyazıtlı ailesinin üç dört yüz yıllık geçmişi olan köydeki konaklarını, evlerini, çiftliklerini ve barınaklarını yerle bir etmiş ve nahiyeyi de yakıp yık-mıştı. Süleyman Paşa da on atlı adamı ile canını zor kurtarıp Adana tarafına kaçmıştı.

Süleyman Paşa durumu İstanbul’a bir yazı ile bildirmişti. An-cak Celâlettin Paşa Süleyman Paşa’nın şikâyetinin asılsız olduğunu is-pat etmek için onun hakkında bir şikâyet mektubu yazarak zorla Süleyman Bey’in adamlarına imzalatmıştı. Ancak Maraş halkının ayrı bir şikâyet mektubunda Celâlettin Paşa’nın haksız olduğu ve Süleyman Bey’in idamı hak etmediği, onun ahali ile iyi ilişkileri olduğu ve yeni-den malikânesinin geri verilmesi istenmekteydi.

Celâlettin Paşa’nın Rus savaşına gitmesinden istifade eden Süleyman Paşa sadarete yazdığı yazıda kendisinin atalarının yurdu olan malikânesinin elinden alındığını, yok yere onun kendisine zulüm yap-tığını anlatmıştır. Bunların sebebi olarak da Celâlettin Paşa’nın amcası Kalender Paşa’ya duyduğu husumet gösterilmekteydi. Süleyman Paşa kendisinin Maraş valilerine hizmet ettiğini Celâlettin Paşa’nın yerine atanan yeni Maraş valisi Mehmet Paşa’ya da hizmet edeceğini bildire-rek malikânesinin geri verilmesini istemekteydi. Maraş’a yeni atanan vali Mehmet Paşa’nın gelmesine kadar Maraş mütesellimi olarak Sü-leyman Bey’in görevlendirilmesi, ayrıca Celâlettin Paşa tarafından sür-gün edilen Maraş hanedanından eski müftü Ataullah Efendi ile

¹³⁴⁴ C.DH.49/2444.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Kurşuncuzâde Hasan Fehim Efendilerin masum oldukları ve affedilerek geri memleketlerine dönmeleri Maraş ahalisi tarafından bir yazı ile sadarete bildirilmişti.

Bu arada vali Mehmet Paşa'ya, Osmanlı Rus harbine katılmak için Maraş'tan 400 asker ile Asakir-i Mansureye katılması ve Niğbolu tarafına gideceği emri verilmiştir.

Bu yıllarda 7 Temmuz 1828 (24/Z/1243) Sultan I. Mahmut'un Kütüphane ve İmareti vakfından Kayseri'ye bağlı Talas Köyü de Maraş'a bağlanmıştı.¹³⁴⁵

5.15. Celâlettin Paşa'nın Rus Harbinde Başarısızlığı Sebebiyle Sürgüne Gönderilmesi

1828'de cepheye gönderilen ve Niğbolu Kalesini muhafaza etmekle görevlendirilen Celâlettin Paşa, Ruslara karşı başarısız olmuştu. Bunun üzerine 2 Temmuz 1829'da Karesi mütesellimi Mehmet Ağa'ya mirmiran rütbesi verilerek onun Niğbolu muhafızlığına tayinine ve Niğbolu muhafızı olan Celâlettin Paşa'nın da vezirliğinin kaldırılarak bir mahalde ikamete memur edilmesine karar verildi. Maraş eyaletine de Beylanlı Mustafa Paşa vali tayin edildi. Bu arada Celâlettin Paşa'nın Tekirdağ'a sürgün edildiği anlaşılmaktadır.

5.16. Beyazıtîzâde Süleyman Bey'in Maraş Muhassıllığına ve Valiliğine Atanması 1832-1840

Kalender Paşa'nın ölümü üzerine yeğeni Süleyman Bey ve annesi Kara Fatma zor durumda kalmışlardı. Onlar Maraş valiliğine atanan Celâlettin Paşa ile mücadeleye girişmişlerdi. Yapılan Mücadelede büyük zarar gören, malikânelerini kaybeden ve konağı yıkılan Süleyman Paşa bazı kanunsuz işlere de girmek zorunda kalmıştı. Mücadeleci bir kişiliğe sahip olan Beyazıtîzâde Süleyman Bey'e nihayet Maraş valiliği verilmişti. Süleyman Bey amcası Kalender Paşa'nın Maraş valiliği sırasında onun kethüdası olan annesi Kara Fatma ile birlikte maceralı bir hayat yaşamıştı. Kara Fatma'nın Camustil, Andırın ve Yenice kale nahiyelerini idare ederken yanında olan oğlu Süleyman büyük tecrübe kazanmıştı.

Oğlu Süleyman'la birlikte maceradan maceraya koşan Kara Fatma, oğlunu da kendisi gibi savaşçı yapmıştı. Kalender Paşa'nın Maraş valiliği sırasında Maraş'ta gözü olan Halep valisi Cabbarzâde Celâlettin Paşa, Kalender Paşa ve Kara Fatma'ya dolayısıyla da oğlu Süleyman'a düşman olmuştu. Kalender Paşa'nın Maraş'tan sürgün edilmesi ve yerine Celâlettin Paşa'nın atanması ile Kara Fatma ve oğlu Süleyman için zor yıllar başlamıştı. Bu durum 1830'lara kadar devam

¹³⁴⁵ C.DH.106/5257.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

etmiştir. 1828'de Celâlettin Paşa'nın Maraş valiliğinden alınarak cepheye gönderilmesi ve arkasından da başarısızlığı sebebiyle sürgün edilmesi Süleyman Bey ve annesini rahatlatmıştı. Celâlettin Paşa ise sürgün yeri olan Tekirdağ gönderilmişti.¹³⁴⁶ 23 Ocak 1831 tarihli bir Hatt-ı Hümayunda Adana ve Maraş eyaletleri ahalisinin mizaçlarından ve valilere karşı fena hareketlerde bulunduklarından bahisle buralara tayin edilecek vezirin güçlü, iradeli ve başarılı olması gerektiği belirtilmişti. Bu sebepten dolayı Maraş ve Adana'ya güçlü bir valinin atanması istenmişti.¹³⁴⁷ 30 Kasım 1831 tarihinde Maraş, Karaman vesaire de resmî dönüm, imdadiye ve tütün gümrüğü mukataası Maraş Mütesellimi Süleyman Bey'e ihale edildi.¹³⁴⁸

Süleyman Bey Maraş'a ilk olarak muhassıl ve sonra da mütesellim olarak atandı. 1832'de ise ona paşalık unvanı alarak Maraş beylerbeyi oldu. 1830'lu yıllara ait Maraş ahkâm defterindeki belgelerde Süleyman Paşa'dan bahsedilirken önceleri muhasıllık Maraş beylerbeyi ifadesi kullanılırken daha sonra Maraş beylerbeyi ifadesi yer almaktadır.¹³⁴⁹ Bu arada Beyazıtlı-Zülkadirli aileleri arasında yüzlerce yıldan beri devam eden mücadele Beyazıtlı Süleyman Paşa'nın, Zülkadirli ailesinden Gülendam Hanımla evlenmesiyle son bulmuştur.¹³⁵⁰

Celâlettin Paşa azladilince onun yerine Niğbolu Kalesi muhafızlığına atanan ve aynı zamanda kendisine Maraş valiliği verilen Mehmet Paşa'nın kapı kethüdası olan adamına Süleyman Bey, 2 Temmuz 1829'da Maraş mütesellimliğinin kendisine verilmesi hususunda bir yazı yazmıştır. kapıkethüdası bu yazıyı Mehmet Paşa'ya göndermiştir. Süleyman Bey bu mektubunda eğer Maraş mütesellimliği kendisine verilirse canla başla çalışacağını ve vergileri toplayacağını bildirmekteydi.¹³⁵¹ Yukarıda da bahsi geçtiği üzere Maraş valiliğine atanan Mehmet Paşa, Celâlettin Paşa'nın başarısız olması üzerine onun yerine 2 Temmuz 1829'da Niğbolu muhafızlığına tayin edilince Maraş valiliğindeki görevine başlayamadı. Bu yüzden de Maraş eyaleti bir mütesellim tarafından idare edilmek zorunda kaldı. Söz konusu tarihte Beyazıtlı Süleyman Bey Maraş mütesellimi tayin edildi. Maraş valisi

¹³⁴⁶ C.AS/ 879/37760.

¹³⁴⁷ HAT/462/22635.

¹³⁴⁸ ML.649/26581

¹³⁴⁹ Yasin Kozak, *V ve VI. Numaralı Maraş Ahkâm Defterine Göre Maraş'a Gönderilen Hükümler*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek-Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2005, s.124 s.79.

¹³⁵⁰ Bayazıt, s.20.

¹³⁵¹ C.DH 207/10315.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Mehmet Paşa'nın seferde olması sebebiyle görev yerine gelememesi üzerine onun adına her türlü yetkiye sahip olarak Beyazıtzâde Süleyman Bey eyaleti idare ermeye başladı.

5.17. Süleyman Paşa'nın Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Oğlu İbrahim Paşa ile Mücadelesi

Süleyman Paşa Maraş valisi olur olmaz önemli bir mesele ile karşı karşıya geldi. Mısır valisi olan Mehmet Ali Paşa devlete isyan etmiş ve oğlu İbrahim Paşa'yı Suriye ve Anadolu'ya göndermişti. İbrahim Paşa'nın Anadolu'ya giriş kapısı önünde Maraş dolayısıyla da Süleyman Paşa vardı. Mısır valisi Mehmet Ali Paşa üzerine gönderilen kuvvetleri yenerek, oğlu İbrahim Paşa'yı komutasında bir orduyu Anadolu'ya göndermişti. Bu orduyu durdurmak, aynı zamanda asi ve eşkıyaları yola getirmek için devlet Adana, Maraş ve Antep taraflarında askeri önlemler almaktaydı. Bu gerekçeyle Maraş taraflarına muktedir bir vezirin vali tayin edilmesi istenmekteydi.¹³⁵² Süleyman Paşa'nın Maraş valiliğine atanmasında Mısır valisinin isyanının da rolü olmuştu.

Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanı ve Anadolu'ya doğru yürümesi üzerine ona karşı Arabistan serdari serasker Mehmet Paşa gönderilmişti. Paşa'nın Mısırlılara karşı koyabilmesi için erzak, top ve cephane naklini gerçekleştirmesini sağlayacak 2000 devenin Bozok, Adana ve Maraş sancaklarından tedarik edilerek Trablusşam'a gönderilmesini talep etmesi üzerine söz konusu sancakların yetkililerine hüküm gönderilmişti.¹³⁵³

30 Mayıs 1832'de Osmanlı ordusunun Belen'de Mehmet Ali Paşa kuvvetlerine yenilmesi üzerine Mısır kuvvetleri Antep'e doğru ilerlemişti. Mısırlılar Maraş'a doğru geldiklerinde onlara karşı koyacak ordu için zahire ve paraya ihtiyaç duyulmaktaydı. Mısırlılara karşı koymak için Beyazıtzâde Süleyman Bey'e Maraş eyaletinin verilmesine karar verildi.¹³⁵⁴

Mısırlı İbrahim Paşa Antep, Maraş ve Adana taraflarına doğru ilerlemişti. 29 Temmuz 1832(1/RA/1248) tarihli bir Hatt-ı Hümayunda İbrahim Paşa hain olarak nitelenmekte ve onun Halep'e geldiği; Maraş, Rakka ve Maden-i Hümayun ve havalisine adam ve mektuplar göndererek buralarda fesat çıkarmak istediği belirtilmekteydi. Onun adamlarından Memo'nun Payas mütesellimi Küçüklioğlu Mustafa Bey'e

¹³⁵² Hat.404/21155.

¹³⁵³ Hat.34.719.735.

¹³⁵⁴ Hat.362/20127.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

(Mıstık) gönderdiği mektubun takdim edildiği ve lazım gelenlere emirler yazılarak İbrahim'in fesattan vazgeçmesi için haber yazıldığı konusunda serdar-ı Ekrem Hüseyin Paşa bir arz sunmuştu.¹³⁵⁵

5.18. Süleyman Paşa'nın Mısır Kuvvetlerini Yenmesi

İbrahim Paşa'nın bölgeye saldırısını engellemek için devlet tedbirler almaktaydı. Bu konuda Maraş valisi Süleyman Paşa'ya büyük görev düşmekteydi. 21 Ekim 1832 (H.27/Ca/1248) tarihli bir hükümle Süleyman Paşa'nın takviye edilmesi için karar alınarak Maraş'a zahire ve mühimmat nakli yapıldı. Süleyman Paşa kendisine 100 bin kuruş para gönderildiği takdirde aşiretlerden asker toplayabileceğini bildirince bu para kendisine gönderilmişti. O, Sivas'tan Maraş'a top nakli istemişe de bu mümkün olmamıştı.¹³⁵⁶ Maraş valisi Süleyman Paşa'ya Mısırlılara karşı gerekli önlemleri alması için İstanbul'dan tataran-ı kaymakamdan Ebu Bekir Efendi gönderilmişti. Maraş'a gidip geri İstanbul'a dönen Ebu Bekir Efendi'nin 20 Aralık 1832 (27/B /1248) tarihli takririnde ifade ettiğine göre Süleyman Paşa'ya gönderilen 100 bin kuruş parayı ona teslim etmiştir. Ebubekir Efendi'nin Maraş'a varışından 23 gün sonra hain olarak nitelenen Küçük İbrahim (Mısırlı İbrahim Paşa), Süleyman Paşa'ya, Maraş müftüsüne ve beldenin ileri gelenlerine bir mektup göndererek kendisine tabi olmaları konusunda tehdit etmişti. Bunu yapmadıkları takdirde külliyetli top ve şu kadar bin askerle Maraş'ı tahrip edeceğini bildirmişti. Bunun üzerine Süleyman Paşa Maraş ileri gelenlerini huzuruna davet ederek İbrahim Paşa'nın tehditleri karşısında ne dediklerini sormuştur. Onlardan hiç ses çıkmayınca “ *niçin sükût ediyorsunuz, velinimetimiz olan Devlet-i Aliyeye isyan eden bir asiye mi tabi olacaksınız, vallahü'l-azim eğer içinizden birinin temayülü iktiza ederse cümlenizi idam ederim ve ben devlet-i âliye-i ebedi kıyamdan sermu ayrılmam deyu*” kesin cevap vermişti. Süleyman Paşa 2000 süvari ve bir kıta top ile Antep'e doğru yola çıkarak hain olarak nitelenen İbrahim Paşa'nın üzerine yürüdü. Süleyman Paşa askerleriyle Antep'e üç saat mesafeye geldiğinde, Antep ahalisi İbrahim Paşa'nın yanına varup “ *Süleyman Paşa 70-80 bin askerle geliyor, bizler tahammül edemeyiz*” demişlerdi. Bunun üzerine İbrahim Paşa Antep'ten çıkıp Halep tarafına doğru çekilmiştir. Bu haberi alan Süleyman Paşa Mısırlılar üzerine hücum edip onlardan 1 binbaşı, 5 yüzbaşı, 2 mülazım ve birkaç yüz askeri esir almıştır. Onları takip eden Süleyman Paşa Mısırlılardan bir kaç yüz esir almıştı. Süleyman Paşa, şehrin yerlisinden Büyük Ağanın oğlu adlı kişiyi mütesellim tayin edip

¹³⁵⁵ Hat.346/19719.

¹³⁵⁶ Hat.356/19978/J.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

onun yanına tüfenkçibaşı ile 500 yüz süvari bırakıp, Antep'e girmeden esirlerle birlikte Maraş'a dönmüştür.¹³⁵⁷

Süleyman Paşa'nın İbrahim Paşa'ya karşı Kozanoğlu ve Madeni-i Hümayun emini İshak Paşa'dan da yardım istediği anlaşılmaktadır. İbrahim Paşa'nın Adana tarafını işgal edip Ulukışla tarafına doğru yürümesi üzerine Osmanlı devletinde bir endişe hâsıl olmuştur. Mısırlıları durdurmak amacıyla harekete geçen devlet Kayseri valisi Osman Paşa'nın emrine asker gönderdiği gibi istediği takdirde Maraş valisi Süleyman Paşa'nın da ona yardım edeceğini bildirmiştir. 19 Mayıs 1833'te Süleyman Paşa İstanbul'a gönderdiği yazıda kendisine mirîmiranlık verildiği için teşekkür etmekteydi. Kendisi Mısır ordusuna karşı savaşaacağını bildirmekteydi. Trabzon valisi Osman Paşa'nın Sivas'a gelmesini, kendisine top göndermesini ayrıca İstanbul'dan da top gönderilmesini istemekteydi. Süleyman Paşa'nın isteği olmuş ve devlet ona darphaneden 100 bin kuruş göndermiş ve o da buna teşekkür etmiştir.

Maraş valisi Beyazıtzâde Süleyman Paşa, İbrahim Paşa karşısında önemli bir savunma yapmakta ve İstanbul'a da Mısırlıların hareketi konusunda istihbarat vermektedir. 21 Kasım 1832'de (27/Ca/1248) Süleyman Paşa'dan Sivas muhassılı Seyyid Ağa'ya bir mektup gönderilmiş ve bu mektupta İbrahim Paşa'nın askerlerinin bir kısmını Antep'e gönderdiği belirtilmişti. Devlet, İbrahim Paşa'nın Torosları geçmesini engellemek istemekteydi. Bu konuda Maraş valisi Süleyman Paşa'ya ve Kozanoğluna gerekli takviyeler yapılacaktı. Maraş ve Kozan tarafına Karahisar ve Samsun kalelerinden savaş mühimmatının nasıl nakledileceği ve taşıma aracı olarak kullanılacak develerin temin edilmesi hususunda Sivas ve Trabzon valisi Osman Paşa Serdar-ı Ekrem'e bir tahrirat göndermişti. Ayrıca İbrahim Paşa'nın her hareketinin Süleyman Paşa tarafından istihbarat edinmesi de istenmekteydi.¹³⁵⁸

22 Kasım 1832 (28/C /1248) tarihli hükümde Mısır Ordusunun Ulukışla'yı aldığı bunun üzerine Kayseri'de büyük bir endişe hâsıl olduğu ve buranın mutasarrıfı Osman Paşa'nın talebi üzerine oraya bir başbuğ komutasında 3000 asker gönderildiği belirtilerek Maraş muhassılı Süleyman Paşa'ya da istediği vakitte asker yardımı yapılacağı belirtilmekteydi.¹³⁵⁹

Süleyman Paşa'nın bu başarıları üzerine Sultan II. Mahmut ona Mirîmiranlık vermiştir. 19 Mayıs 1833 (29/Z /1248) tarihli hükümde Süleyman Paşa'nın bundan dolayı teşekkür mektubu gönderdiği belirtilmektedir. Kendisinin Mısırlılara karşı savaşaacağını ve bunun

¹³⁵⁷ Hat.367/20315.

¹³⁵⁸ Hat.354/19881.

¹³⁵⁹ H.356/19978/E.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

içinde zahire bedeli olarak 100 bin kuruş kadar atıye ihsanı buyrulmasını istemekteydi. Ayrıca bu belgeden Trabzon valisi Osman Paşa'nın askerle Sivas'a gelerek Süleyman Paşa'yı takviye etmesi, Trabzon valisinin Süleyman Paşa'ya top yetiştirmesi ve ayrıca İstanbul'dan top gönderileceği ve Sadaret ordusunun o taraflara gittiği Halep taraflarının da mazbut bir hale alınacağı belirtildikten sonra söz konusu 100 bin kuruşun darphaneden verileceği belirtilmekteydi.¹³⁶⁰ Arkasından da bu para Süleyman Paşa'ya gönderildi. Bunun üzerine o da Sadrazama bir teşekkür yazısı gönderdi.¹³⁶¹

Mısırlı İbrahim Paşa'nın Maraş'a yapacağı saldırıyı durdurmak amacıyla Süleyman Paşa'ya Trabzon ve Sivas valisi Osman Paşa'nın hazırladığı mühimmatın Kayseri ve Sivas'a nakledilmek üzere Bozok'a gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Ayrıca Maden emini İshak Paşa ise Maraş ve Antep'e gönderilmiştir. Osman Paşa ise Kayseri'ye atanmıştı.¹³⁶²

12 Aralık 1833'te Maraş valisi Süleyman Paşa'ya kendisine kapı kethüdası tayin edilmesi için teşrifat-ı esbak Esad Mehdi Bey'in aracı olmasını istemişti. Onun kapıkethüdası Mehmet Efendi memuriyetten ayrılmıştı. Onun yerine Süleyman Paşa'ya bir kapı kethüdası tayin edilmişti. Bu kişi ise Ser Bevvabin-i Ali'den Esad Bey'dir. Bu konuda Kayseri mutasarrıfı Osman Nuri Paşa da yardımcı olmuştu.¹³⁶³

9 Mayıs 1834'te (29/Z /1249) Maraş'ta ikameti emir olunan Küçükalioglu Mustafa Bey'i, Sivas valisi Reşit Paşa istemiş ve onun yalnız olarak Sivas'a gittiğine dair Maraş mutasarrıfı Süleyman Paşa tarafından sadarete tahrirat gönderilmişti. Süleyman Paşa, padişaha bildirilen bu tahriratta Küçükalioglu Mustafa Bey'in Maraş'ta ikamet ettirilmesine rağmen Sivas valisi tarafından çağrıldığını bildirmekteydi.¹³⁶⁴

23 Kasım 1834 tarihli bir hükümden (21/B /1250) Maraş yakınında olan Mısırlı İbrahim Paşa'nın nerde olduğunun malum olmadığı, Mısırlıların Küçükalioglu Mustafa Bey'den elinde olan silahları teslim etmesini istedikleri belirtilmekteydi. Ancak o bunu reddedince Mısırlılar onun üzerine asker sevk etmişlerdi. Bu arada Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın da oğlu İbrahim Paşa'nın ilerlemesini istemediğine dair bilgiler gelmişti.¹³⁶⁵ 28 Nisan 1835 (29/Z /1250) tarihli bir hükümden

¹³⁶⁰ Hat.369/20352.

¹³⁶¹ Hat.356/19975.

¹³⁶² Hat.367/20260.

¹³⁶³ Hat.648/31749.

¹³⁶⁴ Hat. 694/33459.

¹³⁶⁵ Hat.372/20397.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş ve Payas tarafından İstanbul'a gelen bilgilere göre Mısır ordusu ile Küçükali- oğlu Mustafa Bey kuvvetleri arasında devam eden çatışmalarda iki tarafta ağır kayıplar vermişlerdi. Küçükali oğlu Mustafa Bey, Maraş tarafına gitmişti. İbrahim Paşa ise hastalanmış ve Adana'da istirahatata çekilmişti.¹³⁶⁶ Küçükali oğlu Halil Bey'in oğlu olan Mustafa Bey, ağabeyi Dede bey'in idam edilmesinden sonra ailenin başına geçmişti. Önceleri isyan halinde olan Mustafa Bey daha sonra devlete itaat etmiş ve bundan dolayı da Payas ayanı olmuştu. Önceleri Mısırlı taraftarıyken daha sonra onlara karşı çıkarak devletin yanında yer almış ve bazı başarılar elde etmişti. Mısırlılar karşısında Maraş'a çekilmiş daha sonra onların geri çekilmesi ile Payas'a dönmüştür.¹³⁶⁷ Bu arada daha önce yapılan savaşların sonucunu müneccimlerin bildiğine dair haberler yayılmıştı. Bu duruma da halk inanmaktaydı. Mısırlıların galip geleceği haberlerine halkın inandığına dair bir bilgiyi hazine kâtibi Hasan Bey bir takrirle İstanbul'a bildirmişti.¹³⁶⁸

Mısırlı İbrahim Paşa'nın Nablus dağlarında yenildiğine dair haberler gelmişti. Bu konuda Küçükali oğlu Mustafa Bey'e de haberci gönderilmişti. Devlet bu şahıstan İbrahim Paşa'nın durumu hakkında bilgi istemekteydi.¹³⁶⁹

14 Haziran 1835 (17/S /1251) tarihli bir belgeden Mısırlı İbrahim Paşa ordusunun Antakya'ya girdiği ve muhtelif mahallere dağılarak tabyalar yaptırdığı haberi gelmişti.¹³⁷⁰ 10 Eylül 1835 (17/Ca/1251) tarihinde Mısırlı subay Ciriği Mehmet Bey'in Gavurdağ'ını işgal ettiği haberi ulaşmıştı.¹³⁷¹ Bu sırada devlet Mısırlılar tarafına geçmesini engellemek için Mekke Şerifi ve Maraş muhassılı Süleyman Paşa'ya para göndermişti.¹³⁷²

16 Nisan 1836'da (29/Z /1251) Adana'da olan Mısır kuvvetlerinin, Küçükali oğlu Mustafa Bey'e hücum edeceklerinden Maraş muhassılı Süleyman Paşa'dan akrabalarının ona yardımda bulunacaklarını gizlice haber vermesi istendi Bunun üzerine Mısırlıların saldırması halinde Küçükali oğlu'nun Maraş'ta olan akrabalarından ona yardıma geleceği bildirildi. ¹³⁷³ Bu arada devlet Mısırlılara karşı savaşa

¹³⁶⁶ Hat.373/20409.

¹³⁶⁷ Şakiroğlu, s.134.

¹³⁶⁸ Hat.360/20060.

¹³⁶⁹ Hat. 383/20609.

¹³⁷⁰ Hat.359/20049.

¹³⁷¹ Hat.381/20577.

¹³⁷² Hat.381/20577.

¹³⁷³ Hat. 372/20397.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

hazırlanmakta olup Diyarbakır, Bursa, Maraş ve Rakka taraflarından asker toplamaktaydı.

20 Şubat 1838 (25/Za/1253) tarihli bir Hatt-ı Hümayuna göre İbrahim Paşa, Suriye'de bulunduğu sırada askerlerinden 15.000 kişi ordudan kaçmış, bu yüzden de o geri çekilmişti. Hatta onun bir kaç defa mağlup olduğu haber verilmişti. Ayrıca devlet, Halep'ten Mısırlılar üzerine asker sevk etmişti. Bu sırada Gâvurdağı'nın idaresinin Maraş mütesellimi Süleyman Paşa tarafından Mısırlılara kiralandığı hakkında haberler de gelmişti.¹³⁷⁴

5.19. Süleyman Paşa'ya Sivas Ferikliği Unvanının Verilmesi

Mısır kuvvetlerinin ilerlemesini durdurmak ve Süleyman Paşa hakkında ortaya çıkan Mısır taraftarı olduğuna dair iddialar sebebiyle, devlet onu kazanmak istiyordu. Mısırlılarla yapılacak savaşta başkomutan tayin edilen Sivas valisi Hafız Paşa 25 Şubat 1837'de Maraş muhassılı Süleyman Paşa'ya Redif Mansure-i Eyalet-i Sivas Ferikliği unvanı verilmesi talebinde bulundu. Paşanın bu isteği kabul edilerek 20 Mayıs 1837'de Maraş muhassılı Süleyman Paşa'ya tevcih olunan Sivas ferikliği emr-i şerifiyle nişanı Maraş'a gönderildi. 1837'de Maraş muhassılı Süleyman Paşa'ya, Sivas beylerbeyi Müşir Hafız Paşa tarafından Sivas ferikliği verilmişti. Bu konuda Maraş ahkâm defterinde Süleyman Paşa'dan bahsedilirken Sivas ferîği ifadesi kullanılmaktadır.¹³⁷⁵

26 Mart 1838'de bir nişanla ödüllendirilmesine karar verilen Süleyman Paşa'nın ya İstanbul'a gelmesi ya da Sivas müşiri Hafız Paşa'nın yanına gitmesi istenmiştir. Bazen Maraş mütesellimi bazen de muhassılı gibi görevlerle anılan Süleyman Paşa, dönemin valileri ile iyi anlaşmıştır.

1 Haziran 1837'de Zülkadiriye mukataası perakendesi 12.500 kuruş bedel ile Maraş muhassılı ve Sivas eyaleti ferîği Süleyman Paşa'ya ihale olunmuş olduğundan ondan evvelki sekiz senelik bakayanın eski mültezimlerden tahsil edilmesi için emir yazılmasına karar verilmişti.

26 Mart 1838 (29/Z /1253) tarihli bir hatt-ı hümayunda Maraş muhassılı Süleyman Paşa'nın Gavurdağı'nı İbrahim Paşa'ya vermesi ihanet olarak değerlendirilmiştir. Devlet Mısırlıları bölgeden çıkarmak için gerekli tedbirleri almaktaydı. Bu arada Konya askeri gücün zayıf olması sebebiyle Mısırlıların işgaline uğrayabileceğinden oraya, asker, zahire ve mühimmat nakledilmesine karar verilmişti. Mısırlılarla mücadele etmek için Sivas müşirine denizden asker, top ve mermi yardımı yapılması kararlaştırıldığı gibi İstanbul'da bulunan Osman Paşa da

¹³⁷⁴ Hat.380/20558.

¹³⁷⁵ Kozak, s.83.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

alayı ile Konya'ya gönderildi. Maraş muhassılı Süleyman Paşa hakkında da tahkikat yapılması kararlaştırılmıştı.¹³⁷⁶

Sultan II. Mahmut, Süleyman Paşa'dan asi vali ile mücadelede yararlanmak istemekteydi ve onun Mısırlılar tarafına geçmesine razı değildi. Ne de olsa Beyazıtzâde Süleyman Paşa devlete bağlı bir aileden gelmekteydi. Onun ataları yüzlerce yıldan beri devlete hizmet etmişti. Süleyman Paşa'ya Sivas müşiri Hafız Paşa tarafından Sivas Ferikliği¹³⁷⁷ verilmesi konusunda padişaha arz sunulmuştu.¹³⁷⁸ Amaç Süleyman Paşa'yı onura ederek devletin yanında yer almasını sağlamaktı. 12 Mayıs 1838 (17 Safer 1254) tarihli hatt-ı hümayundan İbrahim Paşa'nın Suriye tarafından topladığı askerlerle Antep ve Kilis tarafına geldiği belirtilmekteydi. Antep'ten ilerleyen İbrahim Paşa'nın, Süleyman Paşa ile irtibata geçerek Gavurdağı'nın Şam tarafı başlangıcı olan yerler ile Maraş yakınlarında bulunan Tevekkeli'yi¹³⁷⁹ 75.000 kuruş ile kiraladığına dair haberler yayılmıştı. Süleyman Paşa ile Mısırlı İbrahim Paşa arasındaki anlaşma Payas ayanı Zeytunoğlu adlı şahısın iki taraf arasında gelip gitmesi ile gerçekleşmişti. İbrahim Paşa'nın yanında 40.000 askeri bulunmaktaydı. Süleyman Paşa eğer Gavurdağı'nı Mısırlılara kiralamasaydı, İbrahim Paşa Maraş'ı işgal etmekle tehdit etmişti. İbrahim Paşa'nın Maraş'ı işgalini engellemek için buraya iki alay asker gönderilmişti. Ayrıca Süleyman Paşa'nın da çevre aşiretlerden ve Andırın ahalisinden topladığı 1.000 askeri bulunmaktaydı.¹³⁸⁰

Süleyman Paşa, Osmanlı Devleti ile asi vali Mehmet Ali Paşa arasında kalmıştı. İki taraf da onu kendi yanına çekmek istiyordu. Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanının başlarında Süleyman Paşa kesin tavrını koyarak devletten yana bir tavır takınmıştı, fakat devlet asi bir vali ile baş edememiş, kalabalık ve düzensiz Osmanlı ordusu arka arkaya yenilgiye uğramıştı. Bu durum Süleyman Paşa'nın tereddüt içinde kalmasına neden olmuştu. Süleyman Paşa, onlarla iyi geçinerek Maraş'ı korumak istemişti. Mısırlı İbrahim Paşa Antep, Antakya ve Adana'yı işgal etmiş, Maraş eyaletinin sınırlarına girmişti. Süleyman Paşa bölgede yaşayan bir aileye mensuptu. Onun aile efradı bölge şehirlerine dağılmıştı. Aynı zamanda ona tabii olan bölge halkı da tehlike

¹³⁷⁶ Hat.380/20558.

¹³⁷⁷ Ferik: 1830'da ihdas edilen bir unvan olup 1934 yılına kadar kullanılmış ve günümüzde tümgenerale eşit olan bir rütbedir. Önceleri Rumeli kazaskerliğine denk bir rütbe iken, 1847'de Rumeli beylerbeyliği rütbesine eşitlenmiştir. Bkz. Seretoğlu, s.110.

¹³⁷⁸ Hat.754/35621

¹³⁷⁹ Tevekkeli: Kahramanmaraş'ın Güneyinde Kapıçam Dağ eteklerinde bir köy.

¹³⁸⁰ Hat.379/20523-C

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

içindeydi. Bu yüzlerden olmalı ki, o Mısırlı İbrahim Paşa ile dostça geçinmeye ve bu belanın savuşmasını beklemeye başlamıştı. Osmanlı Hükümeti Süleyman Paşa'ya Sivas ferikliği unvanı verince buna karşılık İbrahim Paşa da ona Halep seraskerliği unvanı vermişti. Bu durum 19 Eylül 1838 (29/C /1254) tarihli bir fermanla anlaşılmaktadır. Bu arada Mısırlılar Gavurdağı'na asker göndermişler, karadan ve nehirten harekete geçerek Birecik'e ulaşıp buradan Halep tarafına ilerlemek istemekteydiler. Onların durdurulması için Kayseri'de hazırlıklar yapılmaktaydı.¹³⁸¹

12 Ekim 1838'de (23/B /1254) Maraş hudutlarında bulunan Gavurdağı'na gelen Mısır kuvvetleri Ulaşlı mevkiinde bölge ahalisi ile çatışmaya girmişti. Mısırlıların ahaliye saldırdığı haberi alınmıştı.¹³⁸² 15 Ocak 1839'da (29/Ş /1254) gelen haberlere göre Gavurdağı ahalisinden olan Ulaşlılar ile İbrahim Paşa arasında cereyan eden çatışmalarda Mısırlıların 500 kayıp verdikleri belirtilmektedir. İbrahim Paşa bölgeyi ele geçirmiş, bölge ahalisinden bazıları Mısırlılara katılmış bazıları da etrafta bulunan vilayetlere kaçmışlardır. Bu haber Maraş'tan Ali adlı bir şahıs tarafından sadarete bildirilmişti.¹³⁸³

Osmanlı Devleti, Mısırlıların saldırılarını durdurmak amacıyla başta Maraş olmak üzere bölge şehirlerinden asker toplamaktaydı. Devlet Mısırlıların Adana ve Maraş taraflarındaki hareketini takibe almıştı. Mısır kuvvetleri bölgede hazırlık yapmaktaydı. Bu arada 3 Ocak 1839 tarihli bir belgeye göre (17/Ş /1254) hac yolcuları ve Surre alayı da Adana'ya ulaşmıştı. İbrahim Paşa'nın Maraş tarafına hücum edeceği, hudutlarda hareket halinde olduğu haberi alınmaktaydı.¹³⁸⁴ 4 Ocak 1839 tarihli (H.18/Ş /1254) bir belgede yine Maraş muhassılı Süleyman Paşa'nın Gavurdağı'nı İbrahim Paşa'ya iltizam ettiği ve onların orada hareketlerinin iştirildiği belirtilerek durumun tahkik edilmesi emredilmekteydi.¹³⁸⁵ Ancak Mısırlıların Gavurdağı'na hareketlerinin harp sebebi sayılamayacağı belirtilmektedir. Çünkü burasının Maraş mütesellimi tarafından onlara ihale edildiği belirtilmektedir. 12 Ocak 1839 tarihli bir belgeye göre (26/L /1254) Gavurdağı'nı Maraş muhassılı bir yıllığına Mısırlılara ihale etmişti. Süleyman Paşa'nın emniyette olmadığından böyle bir yola başvurduğu belirtilerek onun İstanbul'a

¹³⁸¹ Hat. 381/20579.

¹³⁸² HAT.381/20575.

¹³⁸³ Hat. 528/26018.

¹³⁸⁴ Hat.375/20441.

¹³⁸⁵ Hat.377/20478.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

çağırılacağı ifade edilmektedir.¹³⁸⁶ El- Hac es-Seyyid Ali adlı şahıs tarafından sadarete gönderilen bilgilere göre: İbrahim Paşa'ya Gavurdağı'nın Maraş mütesellimi tarafından ihale edildiği, Mısırlıların ora ahalisine saldırdıkları, yağma ve tahribatta bulundukları Adana müftüsü ve Şam tarafından gelen casuslar tarafından bildirilmişti. Bu belgeye göre Gavurdağı'nın Bulanık, Ulaşlı ve Tiyeqli semtleri 70.000 kuruşa İbrahim Paşa'ya iltizam edilmişti. İbrahim Paşa ile bölge ahalisi arasında çatışmalar çıkmıştı. Mısırlıların iltizam ettikleri Gavurdağı'nın bölümü Maraş tarafında olduğundan oradan bir yardım gelirse oraya dahi saldıracaklarını bildirmişlerdi. Yine 3 Kasım 1838'de (15 Şaban 1254) Adana naibi Abdu Efendi tarafından sadarete gönderilen bilgilere göre Gavurdağı'nın aşağı tarafında olan birkaç yer Mısırlılar tarafından yağma ve tahrip edilmişti. Söz konusu köylerin ahalilerinin işe yarayanları Maraş tarafına savuşmuşlar aciz duruma düşenler ise 10 Kasım 1838'de (22 Şaban 1254) Payas tarafında bulunan İbrahim Paşa'ya teslim olmuşlardı. İbrahim Paşa'nın Payas'ta bulunduğu ve buradan Adana veya Antakya tarafına gitmek niyetinde olduğu bildirilmektedir.¹³⁸⁷ 1 Aralık 1838'de (14/N /1254) gelen haberlere göre Mısırlılar Gülek boğazını zorlamışlardı, ancak asıl kuvvetleri Halep taraflarında olup bir kısım askerleri de Maraş tarafına gitmişlerdi.¹³⁸⁸ Mısırlıların Gavurdağı'na gelerek Maraş sınırını zorlamaları artık onlara karşı koyulmasını zorunlu hale getirmişti.

12 Ocak 1839 tarihli başka bir belgeye göre Maraş muhassılı Süleyman Paşa devlete hizmet etmek için pek çok ahit ve şarta yemin etmiş ve bu konuda da yetkilileri inandırmıştı. Şimdiye kadar da güzel hizmet etmiş ve sadakat göstermişti. Ancak bundan sonra o hizmetinde padişahı dahi şüpheye düşürmüştür. O bunun doğru olmadığını beyan ederek devlete hizmet konusunda yemin dahi etmişti. Süleyman Paşa Dersaadete gönderilmişti. Ancak onun uhdesinde olan Maraş sancağı'nın başka birine verilmesinin, ahalisinden dolayı mümkün olamayacağı belirtilmektedir. Bu yüzden Maraş sancağının Sivas müşirliğine ilhak edilmesinin daha doğru olacağı kararlaştırılmıştır. Şimdilik kaymakam cihetiyle Şerif Paşa'nın oraya gönderilerek işlere bakmasının münasip olacağı belirtilmiştir. Ona da mühendis Halil Bey ile Mehmet Efendi'nin refakat etmeleri kararlaştırılmıştır. Halil Bey'e miralaylık ve Mehmet Efendiye de uygun bir rütbe verilmesi arz olunmuştur.¹³⁸⁹

¹³⁸⁶ Hat. 380/20532.

¹³⁸⁷ Hat. 379/20523-E.

¹³⁸⁸ Hat.528/26018.

¹³⁸⁹ Hat.380/20532-2.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

27 Ocak 1839 tarihli (08 Za/1254) hat-ı hümayunda belirtildiğine göre Mısırlılar ile sulhun bozulması üzerine iki tarafta savaşa hazırlanmaya başlamıştır. Sivas valisinden gelen haberlere göre savaş vaktinin geldiği ve durumun da müsait olduğu belirtilmekteydi. Bunun için Maraş tarafında gerekli hazırlıkların yapılacağı belirtilmekteydi. Savaş hazırlıkları için 500 varil barut, hekim ve cerrah istenmişti. Savaş hazırlık için Erzurum'dan asker talep edilmiş, Hamdi Bey'e feriklik ve Mahmut Bey'e mirlivalık verilerek nişan ve kılıç gönderilmişti. Bu sırada iki ateş arasında kalan Maraş muhassılı Süleyman Paşa'ya ilişilmemesi de belirtilmektedir.¹³⁹⁰ 20 Şubat 1838'de Mehmet

Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın yeniden Anadolu'ya hareketi üzerine padişahın ordusu ile savaş başlamıştı. Bu arada Halep tarafından 15.000 kadar asker kaçarak devlete sığınmıştı. İbrahim Paşa Halep'e doğru hareket etmişti. İstanbul'a gelen haberlere göre Süleyman Paşa ile İbrahim Paşa dost olmuşlardı. O, kendisine ait Gavurdağ mıntikasını İbrahim Paşa'ya kiralamıştı. 4 Ocak 1839'da İbrahim Paşa, Halep ve Adana'yı kontrol altına almıştı. Onun Gavurdağı'na doğru hareket ettiği haberleri gelmekteydi. Bu dağın da Maraş valisi Süleyman Paşa tarafından ona iltizam verildiği anlaşılmaktaydı. Sivas valisi Hakkı Paşa'nın bu durumu tahkik etmek için memur edildiği bildirilmekteydi.

Devlet Mısırlılarla mücadele sırasında Süleyman Paşa'yı kutsalurulu görmüş olmalı ki Maraş muhassıllığının uhdesinde kalması şartıyla onun İstanbul'a gönderilmesi emrini verdi. Bu arada İbrahim Paşa'nın da Urfa ya da Samsat'a saldıracağı bildirmekteydi. Süleyman Paşa'nın her durumda iki ateş arasında kalacağını belirtilmekteydi.

5.20. Süleyman Paşa'nın Maraş Valiliğinden Alınması ve İstanbul'a Götürülmesi

1839 yılı ilk aylarında Mısırlı taraftarı olduğuna dair haberler sebebiyle Beyazıtzâde Süleyman Paşa hakkında çeşitli iddialar dolaşmaya başlamıştı. Onun Maraş topraklarından uzaklaştırılması ve bir daha oraya ayak bastırılmaması istenmekteydi. Süleyman Paşa'nın İstanbul'a gönderilmesi için Sivas valisi Hafız Paşa girişimlerde bulunmuş ve onun hakkında alınacak en iyi kararın bu olacağını belirtmişti.¹³⁹¹ Neticede Süleyman Paşa, Bahri Paşa'nın refakatinde İstanbul'a götürüldü. Yapılan tahkikatlar neticesinde Maraş muhassılı Süleyman Paşa'nın suçsuzluğunun anlaşıldığı belirtilmekte ve onun devlete sadakatle hizmet edeceği ifade edilmekteydi. Bu konuda gerekli araştırmaların devam ettiği de ifade edilmekteydi.¹³⁹²

¹³⁹⁰ Hat. 381/20566.

¹³⁹¹ Hat. 382/20584.

¹³⁹² Hat.756/35711.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

15 Mart 1839 (29/Z /1254)tarihli bir arşiv kaydına göre Maraş muhassılı Süleyman Paşa'nın yaptığı uygulamalar nedeniyle Maraş ahalisinin Osmanlı saltanatına ısınmadığı belirtilmekteydi. Ayrıca Maraş'ın yol üstü olmasından dolayı Süleyman Paşa'nın Maraş valiliğinden alınarak Ankara veya Viranşehir'in ona verilmesi düşünülmüştü. Devlet Süleyman Paşa'nın, Maraş'ta yaptıklarını bir fesat olarak değerlendirmekte, düzeni bozucu hareketlerini tamir etmek için önlemler almak istemektedir. Onun bölgeden ayrılmasının Maraş ve çevresinde düzeni sağlayacağı belirtilmektedir. Ankara Feriki Osman Paşa'nın da Maraş'a gönderilmesi ve onun şehre giderek ahaliyi yola getirmesi için de Ankara müşiri Mehmet İzzet Paşa tarafından bir tahriratı yazılmıştı.¹³⁹³

Süleyman Paşa 2 Nisan 1839'da (17/M /1255) Maraş'ta görevden el çektirildikten sonra İstanbul'a gelmişti. Ancak onun suçsuz olduğu Meclis-i meşverette yapılan soruşturma neticesinde anlaşılmıştı. Paşa, Padişah huzuruna kabul edilerek, bir ferik kılıcı ile taltif edilmişti. Süleyman Paşa'nın Bahri Paşa ile birlikte geri dönmesine de izin verilmişti.¹³⁹⁴

6 Mart 1839 tarihli arşiv kaydına göre (20/Z /1254) Mısırlılar ile Osmanlılar arasında savaşın Antep ve Maraş topraklarında geçeceği belirtilmekteydi. Mısırlıların, Antep hudutlarında olan Sacur Nehrini Halep tarafına akıtarak Antep tarafına istihkâm vermek kastında oldukları bildirilmekteydi. Buna karşı Maraş'a iki üç alay piyade ve iki alay süvari, top, mühimmat ve gerekli cephanenin gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Bu arada Osmanlı ordusunun mükemmel şekilde harbe hazırlandığı ve durumun çok iyi olduğu belirtilmektedir. Maraş valisi Süleyman Paşa'nın Gavurdağı'nı Mısırlılara vermediği onların zorla buraya girdiği de ifade edilmekteydi.¹³⁹⁵ Devlet Maraş valisi Süleyman Paşa'nın Mısır taraftarı olduğu iddiası nedeniyle onun hakkında Maraş'a ayak bastırılmaması kararını çıkarmış ve başka bir yerin valiliğine atanmasını uygun görmüştü. Bununla ilgili gerekçe de 13 Mart 1839 tarihli bir yazıda açıklanmaktadır. Buna göre Süleyman Paşa'nın ahvali muamelesi cihetiyle Maraş ahalisinin taraf- ı saltanat-ı seniyeye ısınmadığı ve şehrin yol üstü olması nedeniyle erzak nakli hususunda müşkülata düşüldüğü, bundan dolayı da Ankara Feriki Osman Paşa'nın Maraş valiliğine getirilmesi düşünülmüştür. Ayrıca Süleyman Paşa'ya karşı ne gibi hareket yapılacağı konusunda Ankara müşiri Mehmet İzzet Paşa görevlendirilmişti.

¹³⁹³ Hat. 327/19003.

¹³⁹⁴ Hat. 320/18814.

¹³⁹⁵ Hat. 378/20514.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

5.21. Süleyman Paşa'nın İstanbul'dan Maraş'a Geri Dönüşü

İstanbul'da bir ay kadar kalan Süleyman Paşa'nın sorgulanıp suçsuz olduğunun anlaşılması üzerine memleketi Maraş'a dönmesine müsaade edildi. O, 6 Mayıs 1839 (25 Safer 1255) tarihli padişaha sunduğu arzda kendisine gösterilen hoşgöründen dolayı müteşekkik olduğunu, İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Mısırlılara karşı gönderilen Ordu-yı hümayunda bulunan Sivas Müşiri Hafız Mehmet Paşa'nın bulunduğu Birecik'in karşı tarafında bulunan Barak Ovası'na geldiğini ve buradaki mülakattan birkaç gün sonra İstanbul'dan birlikte geldiği Tayyar Paşa ile birlikte memleketi Maraş'a döndüğünü belirtmektedir.¹³⁹⁶ Süleyman Paşa'dan gelen başka bir arzda Maraş'ta bulunan asakir-i şahhanenin 3.taburunun eksiklerinin Maraş'ta tamamlanarak Ordu-yı hümayuna acil olarak ulaştırılacağını belirtmektedir.¹³⁹⁷ Bu belgelerde Süleyman Paşa Maraş mutasarrıfı olarak geçmektedir. Bir belgede ise onun vazife başında olmadığı ve Maraş mutasarrıflığına atanma ihtimalinin olduğu ima edilmektedir. Nizip savaşı sonrası Süleyman Paşa Kozan taraflarına çekilmiştir. 23 Kasım 1839 tarihli bir belgede ise onun Kayseri tarafına çekildiği anlaşılmaktadır. Maraş'ı terk etmek zorunda kalan ve zor durumda olan Süleyman Paşa'ya İstanbul'dan yetkililerin 150.000 kuruş para gönderecekleri belirtilmektedir.¹³⁹⁸

5.22. Süleyman Paşa'nın Diyarbakır Valiliğine Atanması

1840 yılı Temmuz ayına ait Maraş ahkâm defterindeki bir hükümden Süleyman Paşa'nın Diyarbakır valisi olduğu belirtilmektedir.¹³⁹⁹ 1841 yılına ait ahkâm defterindeki hükümde ise artık Süleyman Paşa'nın öldüğü ve yerine Maraş valisi olarak oğlu Yusuf Kenan Bey'in adının geçtiği görülmektedir.¹⁴⁰⁰

5.23. Helmuth von Moltke¹⁴⁰¹'nin Maraş ve Süleyman Paşa Hakkında Söyledikleri

Mısır valisi Mehmet Ali Paşa isyan edip oğlu İbrahim Paşa'yı Anadolu'yu istila etmeye gönderince, Sultan II. Mahmut Rusya ve İngiltere'den yardım istemişti. Bu arada Osmanlı ordusunda pek çok

¹³⁹⁶ Hat. 1332/51943

¹³⁹⁷ Hat. 1332/51942

¹³⁹⁸ C.ML. 729/ 29793.

¹³⁹⁹ Kozak, s.86.

¹⁴⁰⁰ Kozak, s. 87.

¹⁴⁰¹ **Feldmarşal Helmuth Von Moltke:**1800-1891 yılları arasında yaşayan Almanların ünlü mareşalidir. 1835-1840'da Türkiye'de yaşadı.1857'de Danimarka ile Prusya arasındaki savaşta Genelkurmay başkanı ve savaşı idare eden komutandı.1870'de Almanların Fransızları mağlup ettiği savaşta da Genelkurmay başkanıydı. Birleşik Almanya'nın kuruluşundan çok önemli görevler üslenen Moltke

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Prusyalı (Alman) subay vardı. Bunlardan biri olan Moltke idi. 1835-1839 tarihleri arasında Türk ordusunda askeri öğretmen olarak görev yapmış ve 1839'da Mısırlılarla yapılan Nizip Savaşına katılmıştı. Bu vesile Maraş'a iki defa gelen Moltke, bir defa da Maraş'ın kuzey kazalarını dolaşmıştı.

Moltke, Osmanlı Orduları başkomutanı Hafız Paşa'nın verdiği bir emiri yerine getirmek için 23 Mart 1838'de Harput (Elazığ) üzerinden Fırat Nehri'ni Kömürhan köprüsünden geçerek İzol (Kale) kazasına uğrayarak Malatya'ya oradan da Maraş'a doğru yola çıktığını belirtmektedir. 25 Mart'ta Malatya'ya gelen Moltke, halkın yazın Asbuzu'ya göçtüğünü ve şehirde kimsenin kalmadığını belirtir. 26 Mart'ta Sürgü'ye gelen Alman subayı Erkenek üzerinden Belveren köyüne gelir. Buradan 65 saatlik bir yolculuktan sonra dağ yamaçlarından ilerleyerek büyük ihtimalle Büyük Naçar üzerinden Maraş ovasına iner. Maraş'a gelişini şu şekilde ifade eder: “ *Dün yüksek dağlar üzerinden çok çetin bir yolculuk yaptık. Kar ve yağmur yağıyordu. Akşamüzeri (29 Mart) geniş, muhteşem Maraş ovasına indiğimiz zaman sahne değişti. Söğütlerin ilk yaprakları sürüyor, özlü bir yeşil, içlerinden gümüşten iki nehrin¹⁴⁰² kıvrıla kıvrıla aktığı, saatlerce genişlikteki tarlalar ve çayırta kaplıyordu, ağır kalın bulutlar Gavurdağı'nın karlı tepelerine takılı dururken Allah'ın altın güneşi şehrin üzerinde parlıyordu.*

Altmış beş saatlik at yolculuğundan sonra bugün istirahat günümüz. Daha dün akşam, sıırıslıklam ve yarı donmuş bir halde, şimdiye kadar vardığım en güneydeki noktada, sıcak bir Türk hamamında yorgunluklarımı çıkardım; bugün kâğıtlarımı düzene koydum. Paşa¹⁴⁰³ ile birlikte atla dolaşmaya çıktık, bana redif taburlarını gösterdi. Şimdi sana bunları bir Ermeni bankerinin evinin avlusunda, çiçekli badem ağaçlarının altında şıkırdayan bir fiskiyenin yanından yazıyorum Maraş'ta o kadar yaklaşmış olduğum güzel Suriye'ye istemeye istemeye arkamı döndüm ve atımı Fırat'a doğru sürdüm. 29 Martta 18 saatlik bir yolculuğu aynı atla yapmıştım. Çünkü bütün bu dolaşma sırasında ta Belveren'e kadar ne bir köy ne de bir ev, vardı. Pazarcık ovasını geçtik. Bu ovada üç Türkmen kabilesi: Atmalı, Kılıçlı, Siniminiler konaklamıştı. Bu üç kabile halkı 2000 çadırda oturuyordu. Reşit Paşa en nüfuzlu Kürt beylerinin akıllarını başlarına getirdikten sonra bu Türkmenler de hükümete karşı olan sevgi ve bağlılıklarını ilan etmişlerdi ve

dahi bir kumandandı. Bkz: Moltke, *Türkiye Mektupları*, (çev. H. Örs) Remzi Kitabevi, İstanbul 1969, s.7.

¹⁴⁰² Aksu ve Erkenek Çayları

¹⁴⁰³ Moltke isim vermemekle birlikte kastettiği kişi Süleyman Paşa olmalıdır.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

400 kese akçelik (20.000 filorin) bir salyana (vergi) ödüyorlardı. Bunlardan bazıları çiftçilik yapıyor, çoğu da yazın sürüleriyle dağlara çıkıyordu. Kılıçlı kabilesi 600'den fazla atlı çıkarabiliyor, öteki iki kabile daha ziyade yaya savaşıyordu. Kıymetli bir şekilde süslenmiş eski Türk ve İran tüfenkleriyle silahlı, iyi nişancı bunlar. Atlılar demir uçlu ve bunun altında deve kuşu tüyünden yuvarlak bir top bulunan bambu kamışından bir kargı taşıyorlar. Kendileriyle aynı çadırda barınan atları mükemmel.

Maraş paşası Süleyman Sinimini kabilesi ağasına bir gâvurun geleceğini, ona çeşitli ikramlarda bulunulması gerektiğini bildirmek için önceden bir haberci yollamıştı. Fakat aynı zamanda bana refakat edenlerin sayısı bir başçavuş ve tepeden tırnağa silahlı iki süvari ile artırmayı da uygun bulmuştu. Yeşil pirinç tarlaları ve basık tepeler üzerinde saatlerce yol aldıktan ve Akdere ırmağını, geçit veren yerinden aştıktan sonra kendimizi, yamaçlarda ve ovada küçük köyler halinde gruplanmış çadırlar arasında bulduk". Moltke Maraş'tan geri dönüşünde Pazarcık- Belveren üzerinden ilerleyerek Göksu çayını geçerek Adıyaman'a gider.¹⁴⁰⁴

Moltke 1838 sonbaharında Malatya- Efsus (Afşin) üzerinden Kayseri- İncesu, Ürgüb, Nevşehir ve Aksaray'dan Konya'ya gitmiş; tekrar Konya- Karapınar, Niğde- Çiftehan, Develi ve Tomarza üzerinden Maraş sınırına yakın Ekrek'e ulaşmıştı. Burada Süleyman Paşa'nın adamlarından Osman Bey tarafından karşılanan ve ağırlanan Moltke bir Türkmen çadırında geceyi geçirmişti. Maraş valisinin bir adamı olan Osman Bey'in¹⁴⁰⁵ 2000 süvariye atlandırılabildiğini ve bir oğlunu da 1500 talere ile bir kadınla evlendirdiğini ifade etmektedir. Osman Bey'in oğlunun düğününün sekizinci ve son gününe rastlayan Moltke, geceyi geçirdiği burada Berlin Operasından daha eğlenceli bale seyrettim diye not düşmüştür. Alman Subayı, Türkmenlerin ateş etrafında oynadıkları bir oyunu¹⁴⁰⁶ hayretle ve beğenerek seyretmiştir. Buradan hareket ederek Göksun'a gelen Moltke 3 Kasım 1838'de Beyazıtlı Süleyman Paşa ile görüşmüş ve onun tarafından ağırılanmıştır. Süleyman Paşa Moltke'ye bir Türkmen atı, o da paşaya bir çift tabanca hediye

¹⁴⁰⁴ Moltke, s.156-158.

¹⁴⁰⁵ Beyazıtlı ailesinden Osman Nuri Bey olmalı.

¹⁴⁰⁶ Alman subayının seyrettiği bu oyun hala Maraş'ın köylerinde oynanan ve sin sin adı verilen oyundur. Genellikle düğünlerde oynanan bu oyunda ortaya yüksek alevleri olan bir ateş yakılır. Ateşin etrafında toplanan gençlerden biri ortaya fırlar. Daha sonra ikincisi onu yakalayıp yere yatırmaya çalışır. Birinci genç ortadan ayrılır üçüncüsü ortaya fırlar ve ikinci genci yere yatırmaya çalışır. Arada ortada yanan ateşin üstünden atlanır. Adeta gençler burada bir oyun sahneye koyarlar. İşte Alman subayının opera olarak adlandırdığı oyun budur.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

etmiştir. Daha sonra Efsus'a uğrayan Moltke Elbistan üzerinden Malatya'ya dönmüştür.¹⁴⁰⁷

23 Haziran 1839'da Osmanlı Ordusu ile Mısırlı İbrahim Paşa arasında Nizip'te yapılan savaşa katılan Moltke, savaşın sonunun hezimetle sonuçlanması üzerine ordu geri çekilince o da zorlu bir yürüyüşten sonra Antep'e ulaşmıştı. Burada karşılaştığı manzara hakkında bilgi veren Moltke, Antep halkının İbrahim Paşa'nın korkusundan şehri terk ettiğini belirtir. Daha önce Antep'i işgal eden İbrahim Paşa kuvvetleri kalede muhasara edilerek ele geçirilmişti. Hatta bu kuvvetler Osmanlı ordusunun hizmetine girmişlerdi. Bundan dolayı İbrahim Paşa intikam alır diye Antep halkı korkuya kapılmışlardı.¹⁴⁰⁸ 26 Haziran 1839'da Maraş'a ulaşan Moltke burada iki gün dinlendikten sonra yürüyüşüne devam etti. Çünkü Mısır kuvvetleri onları takip etmekteydi. Savaşın sonucunda dağılan ordu birliklerinin Maraş'ta toplandığını belirten Moltke, Mısır ordusunun da intizamsız ve güçsüz olduğunu belirtmektedir. O, Maraş'tan Geben köyü ve Meryemçil Kalesinin sarp geçitlerinden ilerleyerek Göksun'a ulaşmıştır. Göksun'dan Efsus tarafına geçen Moltke yol güzergâhının Atmalı, Cerit ve Çadarlı (Tecirli) aşiretleri yüzünden emniyetsiz olduğunu belirtmektedir. Efsus üzerinden Elbistan'a oradan da Malatya'ya Osmanlı ordusu serdarı Hafız Paşa'nın yanına ulaşmıştır.¹⁴⁰⁹ Moltke bu savaşta Süleyman Paşa'nın Osmanlılara herhangi bir ihanetinden bahsetmemektedir.

5.24. Nizip Savaşı

23 Haziran 1839'da Osmanlı ordusu ile asi vali Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın komuta ettiği ordu Nizip yakınlarında karşılaştı. Osmanlı ordusunu idare eden paşaların dirayetsizliği sebebiyle büyük bir mağlubiyet yaşandı. Mısır kuvvetleri karşısında Osmanlı ordusu geri çekilmek zorunda kaldı. Başkomutan Hafız Paşa Malatya'ya gitti. Mısır kuvvetleri karşısında savunmasız kalan Antep ve Maraş teslim olmak zorunda kaldı. Maraş'a yerleşen İbrahim Paşa burada 18 ay kaldı. Daha sonra yapılan Londra anlaşmasından sonra burayı terk etti.

16 Aralık 1840 (21/Ş /1256) tarihli bir belgede Nizip savaşından sonra Mısırlıların Maraş ve Antep taraflarını işgal ettikleri belirtilmektedir. Anteplilerin Mısırlılara karşı hareket halinde oldukları ve

¹⁴⁰⁷ Moltke, s.328-329.

¹⁴⁰⁸ Moltke, s.263.

¹⁴⁰⁹ Moltke, s.272-73.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

onlarla savaşmak için bekledikleri, Maraş tarafında ise şehrin korumasız olduğundan ahalinin burayı terk etmeye başladıkları haberleri gelmişti.¹⁴¹⁰

Maraş valisi Süleyman Paşa, İbrahim Paşa ile başlangıçta mücadele etmiş hatta başarılar kazanarak Mısır ordusunun Maraş'a girişine mani olmuştu. Ancak daha sonra kararsız bir politika izleyen Süleyman Paşa, devlet ile Mehmet Ali Paşa arasındaki mücadelede tarafsız kalmayı tercih etmiştir.

Halep, Antakya ve Adana taraflarını işgal eden Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, Gavurdağı'na kadar gelmişti. Süleyman Paşa Maraş da savunmasız kalmıştı. Bu yüzden hem ailesini hem de içinden çıktığı Maraş halkını tehlike altında bırakmamak için uğraşmıştı. Bundan dolayı da Mısırlı İbrahim Paşa'ya karşı ılımlı bir politika izlemişti. O, da amcası Kalender Paşa gibi Maraş çevresinde yaşayan aşiret reisleri ve ayanlarla dengeli bir ilişki kurmuştu. Kalender Paşa ve Süleyman Paşa yerel idareciler olduklarından devşirmeden veya başka yerlerden gelen valiler gibi hareket etmeyerek idare ettikleri ahalinin refahı, mutluluğu ve güvenliği için ellerinden geleni yapmışlardır.

5.25. Süleyman Paşa'nın Valiliği Süresince Yaptığı İmar Faaliyetleri

Süleyman Paşa Maraş beylerbeyi olduktan sonra şehirde düzen ve asayiş sağlamaya amacıyla faaliyetlere başlamıştı. Yılların ihmali ve iç karışıklıklar sebebiyle Maraş yakılmış, yıkılmış ve harap bir durumdaydı. Hatta Maraş'ın Hükümet konağı da tahrip edilmişti. 1832'de, Maraş valisi Süleyman Paşa harap bir durumda bulunan Maraş Hükümet konağını yeniden inşa etmek için 30.000 kuruşa ihtiyacının olduğunu sadarete bildirmişti. Bunun üzerine bu paranın kazalara taksim edilerek toplanması için ona izin verildi.¹⁴¹¹ Neticede harap bir vaziyette olan Maraş hükümet konağı halktan toplanan para ile yeniden inşa edildi.

5.26. Aşiretlerin Denetin Altına Alınması

Maraş eyaletinde Avşar, Bozdoğan, Cerit, Kılıçlı, Rişvan, Si-nemenli, Atmalı... vs Türkmen aşiretleri yaşamaktaydı. Bu aşiretler kendi başlarına buyruk olup göçebe haldeydiler. Bunları kendi boy beyleri yönetirdi. Bazen bu aşiretlerin mensupları askere gitmemekte, vergi vermemekte ve kervan yollarını kesip tüccarları soymaktaydılar. Bunların sürüleri yerleşiklerin zirai ürünlerine zarar verdiklerinden düzen altına alınmaları gerekmekteydi. Bilhassa Afşar Türkmenleri Maraş

¹⁴¹⁰ YB/16/04.

¹⁴¹¹ Hat.597/29291.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

eyaletinde asayişsizliğe sebep olmaktaydılar. Afşar Türkmenleri kışları Maraş'tan Antakya'ya kadar uzanan Amik ovası ile Çukurova'da kışlamakta yazları ise Maraş, Kayseri ve Adana yaylalarına çıkmaktaydılar. Kışlak ve yaylalar arasındaki geliş gidişlerde yerleşik hayat yaşayan ve ziraatla uğraşan köylülere zarar vermektedirler. Bu yüzden devlet onların itaat altına alınmasını istemektedir. Süleyman Paşa 9 Nisan 1834 tarihli İstanbul'a gönderdiği tahriratında Avşarları denetim altına alabileceğini belirtti. Bu arada İstanbul'dan gelen bir yazıda Maraş ve çevresinde bulunan Rışvan aşiretinin zabitanın zalimane hareketleri yüzünden isyan halinde olduğu ve onların nizam altına alındığı belirtilmektedir.

27 Mart 1834 tarihinde (16/Za/1249) Maraş ve çevresinde isyanlara sebep olan Rışvan aşireti düzen altına alınmıştı. Ayrıca Afşar aşiretinin de düzen altına alınması için Süleyman Paşa'ya hatt-ı hümayun gönderildi.¹⁴¹² Süleyman Paşa bu konuda gerekli girişimleri yapmış ve bunları İstanbul'a muhabere etmişti. Alacağı gerekli tedbirleri de bildirmişti. Süleyman Paşa bu konuda gönderdiği yazıda Afşarları kolayca gözetim altına alacağını bildirmektedir. Aynı zamanda Sivas valisi Reşit Paşa ile de haberleşmektedir. ¹⁴¹³ Reşit Paşa bu durumu İstanbul'a bir tahriratla bildirmişti.

5.27. Mısırlı İbrahim Paşa'nın Maraş'ı İşgali

Nizip savaşından sonra Osmanlı kuvvetleri Malatya, Sivas ve Kayseri taraflarına çekilince Mısır kuvvetleri Antep ve Maraş'ı işgal etti. Antep üzerinden Maraş'a ilerleyen Mısır kuvvetlerini Süleyman Paşa'nın adamları Kapıçam mevkiinde karşılarlar. İlk başta başarı kazansalar da İbrahim Paşa'nın 40.000 kişilik kuvvetle Maraş'a yürümesi üzerine Süleyman Paşa şehri terk ederek önce Kozan'a sonra da Kayseri'ye intikal eder. İbrahim Paşa, Antep üzerinden Maraş'a gelip yerleşmiş ve karargâhını buraya taşımıştır. Dört alay askerle İbrahim Paşa'nın Maraş'ta 19 ay kaldığı ve 1841'de Londra Antlaşmasından sonra burayı terk ederek Mısır'a döndüğü anlaşılmaktadır. İbrahim Paşa'nın Maraş'ta kaldığı süre içinde bir yaz geçirmiştir. Bu süre içinde Maraş'ın doğu tarafında Kerhan'a bağlı Dil-niş bağlarında zaman geçirmiştir. Bazen şehre inip Ulu Camii'de cuma namazlarını kılarmış. Besim Atalay, İbrahim Paşa kuvvetleri Maraş'a gelince kalede muhafaza edilen devlete ait evrakların onun eline geçmesin diye yakılarak

¹⁴¹² Hat.447/22313.

¹⁴¹³ Hat.450/22349.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

imha edildiğini ve böylece kıymetli vesikaların kaybolduğunu belirtmektedir.¹⁴¹⁴

Onun Maraş'ta kaldığı süre içinde şehrin ileri gelenleri ve ulemaları ile ilişkileri konusunda çeşitli hikâyeler anlatılmaktadır. Bunları derleyen merhum Besim Atalay'ın kitabından bu bilgileri aldık. Bunlardan birine göre İbrahim Paşa Ulu Cami'ye geldiğinde vaaz eden Çürük-zâde adlı bir hoca ayağa kalkınca, *“oturunuz burada herkes eşittir”* demiştir. Yine cuma namazı hutbesini İbrahim Paşa adına okumayı isteyen hatibin isteğini paşa ret etmiştir. Ulu Cami'nin müezzininin sesinin kötü olması nedeniyle İbrahim Paşa *“Sultan Mahmut beni Suriye'den çıkarmak için ordular göndereceğine böyle beş on müezzin gönderse idi ben kendi kendime çekilir giderdim”* demiştir.

İbrahim Paşa Maraş'ta kaldığı müddetçe elinden geldiği ölçüde halka iyi davranmaya çalışmıştır. Onlardan vergi almamış, bir gün onun askerlerinden birinin bir kadının yoğurdunu yediği için karnını değiştirmiş, diğer bir askerini başka bir kadının zerdalisini yediği için kurşuna dizdirmiştir. İbrahim Paşa, Maraş ahalisinin Zeytun Ermenilerinden şikâyeti üzerine oraya asker sevk ederek onları denetim altına aldığı gibi haraç da vermelerini sağlamıştır. İbrahim Paşa Maraş'ın batı tarafına geçmemiştir. Sadece isyan halinde olan Yörüklerin üzerine bir miktar asker sevk etmiştir.

İbrahim Paşa'nın Maraş'ta geçirdiği günler içinde cereyan eden ilginç olaylardan biri de Maraş ulemasından Kazancızâde Mesud ile aralarında geçen olaydır. Nizip savaşı öncesi İbrahim Paşa, Osmanlı ordusu başkomutanı Hafız Mehmet Paşa'nın yanına iki adam göndermişti. Bu sırada Mesud Efendi de paşanın yanında idi. Hocaya İbrahim Paşa hakkında ne dersin dediklerinde o *“İbrahim Paşa bâgîdir (asi) şeriat öyle diyor; haksızdır der. İbrahim Paşa'nın adamları bunu ona anlatırlar. İbrahim Paşa Maraş'a girdiğinde, Mesud Efendi'yi çekemeyen bazı ulema İbrahim Paşa'ya “ sana bâgî ve haksız diyen hoca falan yerde medresede oturur” derler. Bunun üzerine İbrahim Paşa bir gün Mesud Efendi'nin medresesine gider ve onu ziyaret eder. Hoca*

¹⁴¹⁴ Bu bilgi doğru olmalı ki Osmanlı Devleti'nde 300 yıldan fazla eyalet (1531-1848) ve 70 yıl (1848-1922) kadar sancak statüsünde idare edilen Maraş şehrine ait şehirde bulunan arşiv belgelerinin hemen hemen hepsi kaybolmuştur. 1919'da şehrin İngilizler tarafından işgali esnasında resmi evrakların onların eline geçmesini engellemek için Kayseri tarafına gönderilmesi de eklenince 1840 sonrası resmi evraklar da kaybolmuştur. Kaybolan evrakların sayısı ile ilgili bir değerlendirme yapacak olursak şehrin Osmanlı İdaresine geçtiği 1515'ten itibaren tutulan Şer'iye Sicili kayıtlarının 1922'ye kadar aşağı yukarı 400 defterden ibaret olması gerekirken bugün sadece 7 defterin mevcut olması tahribatın ne kadar büyük olduğunu göstermektedir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Efendi'ye hitaben “*Bana bâgî ve haksız diyen siz misiniz? Sorusunu sorar. Hoca Efendi korkusuzca “ evet ben idim. Siz hala bâgîsiniz, haksız-sınız!. Şeriat böyle diyor”* cevabını verir. ... İbrahim Paşa aldırılmaz. Mecra-i kelam değiştirilir. Giderken İbrahim Paşa yaveri vâsıtasıyla bir kese içerisinde bir miktar para bırakır. Hoca Efendi, “*teşekkür ederim. Benim ihtiyacım yoktur. Memlekette muhârebe yüzünden sıkıntı çeken birçok aile var, bunu onlara verseniz daha iyi olur.*” sözleri ile kabul etmez. İbrahim Paşa etrafındakilere “*Eğer Hoca Efendi eski sözünü inkâr etse veya riyâkârlık yapsa idi idam ettirecektim; Hakikaten fazi-letkâr bir adam imiş*” der.¹⁴¹⁵

Bir belgede İbrahim Paşa Maraş valisi olarak zikredilmekte, ahalinin onun ve aşiretlerin yaptıkları zulümlerden şikâyetçi oldukları görülmektedir.¹⁴¹⁶

5.28. Maraşlı Beyazıtâde Osman Paşa

Osmanlı arşiv kayıtlarında Maraşlı Osman Paşa diye kayıtlı olan şahsın Beyazıtlı ailesinden bir kişi olduğu anlaşılmaktadır. 25 Temmuz 1828 yılında Beyazıtâde Osman Bey'e mirîmiranlık verilmiştir.¹⁴¹⁷ Daha sonra Osman Paşa Trabzon valisi Seyyid Osman Paşa'nın yanına gönderilmiştir. İki paşa anlaşamadığından Trabzon valisi onun görevden alınarak geri gönderilmesini istemiştir.¹⁴¹⁸ Beyazıtlı ailesinden Süleyman Paşa'nın oğlu Osman Rifat Paşa diye biri daha bulunmaktadır. Bu şahıs 1835 tarihinde doğmuş olup diğer Osman Paşa ile karıştırılmamalıdır. Maraşlı Süleyman Paşa 1840'da Malatya'da vefat edince kendisine daha önce verilen Feriklik nişanı 1842'de darphaneye iade edilmiştir. Osman Paşa 1842 tarihinde görevinden uzaklaştırılarak başka bir yere sürgüne gönderilmiştir. Beyazıtâde Osman Paşa ile Maraş valisi atanan Selim Paşa aralarında 1844 tarihinde alacak verecek davası ortaya çıkmıştır. Osman Paşa'nın, Bursa'da zorunlu ikamete tabi tutulan Selim Paşa'dan alacağı vardı.¹⁴¹⁹

Maraşlı Osman Paşa 1845 yılında öldürülmüştür. Onun katillerinin ortaya çıkarılması için tahkikata başlanmıştır. Katilleri bulmak için Maraş ihtiyarlarından İsmail ve arkadaşları mahkemeye davet edilmiştir.¹⁴²⁰ 4 Mart 1845 tarihli bir arşiv kaydına göre Osman Paşa eşkıya tarafından katledilmiştir.¹⁴²¹ Ekim 1845 tarihli bir arşiv kaydına göre

¹⁴¹⁵ Atalay, s.98-100.

¹⁴¹⁶ C. DH. 38/1860.

¹⁴¹⁷ Hat 1576/7 (21 M 1244 (Hicrî))

¹⁴¹⁸ Hat 508/24961(14/Ş /1245 (Hicrî))

¹⁴¹⁹ İ. MVL:55(1058).

¹⁴²⁰ BAO, A.)M1 /78.

¹⁴²¹ İ.MVL/64/1211

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Osman Paşa'yı öldürenlere dâhil olanlardan İsmail Bey, Tufan Bey, Kara Cehennemoglu Beşe, Haliloğlu, Danal Musaoğlu ve Anber adlı altı kişi muhakeme edilmek için Halep tarafına sevk edilmişlerdir.¹⁴²² Yine başka bir belgeye göre onu öldürenler Avşar aşiretinden eşkıyalar olup mahkemeye sevk edilmişlerdir.¹⁴²³ Bunun üzerine Osman Paşa'yı ve birkaç adamını öldüren, vergi vermeyen Afşar aşiretini cezalandırmak için devlet üzerlerine asker sevk etmiştir. Osman Paşa'yı öldürdüğü iddiasıyla hakkında kovuşturma yapılan bu aşiret mensuplarından Kara Bey'in öldüğü ve Akça Bey'in de tutuklanarak Maraş'a gönderildiğine dair Halep valisi bir yazı yazmıştır.¹⁴²⁴ 1846'da Osman Paşa'nın katillerini bulmak, Avşar ve Kuzugüdenli aşiretini zapturapt altına alınmak için Adana valisi Hasan Hakkı Paşa harekete geçer.¹⁴²⁵

Maraş'ta Bayazıdoğulları adlı eseri yazan Bekir Sami Bayazıd, Beyazıtoğullarından tek bir Osman Paşa olduğunu ve onun da Süleyman Paşa'nın oğlu Osman Paşa olduğunu yazmaktadır. Ancak tarihi kayıtlar Bekir Sami Bayazıd'ı doğrulamamaktadır.¹⁴²⁶ Beyazıtoğullarından iki Osman Paşa olduğu apaçık ortadadır. Birincisi Süleyman Paşa ile muasır ikincisi de onun oğlu olan Osman Paşa'dır. Oğul Osman Paşa bir ara Kayseri mutasarrıflığı yapmış ve yanan Kayseri kapalı çarşısı onun tarafından tamir edilerek yeniden alışverişe açılmıştır.¹⁴²⁷ 1885 tarihinde Şebinkarahisar'da vefat etmiştir.¹⁴²⁸ Birincisi ise bazen Osman Nuri Paşa olarak geçmektedir. Süleyman Paşa'ya karşı Çapanoğlu Celâlettin Paşa ile ittifak etmiştir. Bu yüzden de Süleyman Paşa'nın elinde olan Yenice kale nahiyesi ona verilmiştir.

Tarihçi Cezmi Yurtsever Osman Paşa'nın Süleyman Paşa ile mücadele ettiğini, ona karşı Andırın'da başta Yaycıoğulları olmak üzere bazı aileleri kendi yanına çektiğini ve onlara topraklar verdiğini belirtmektedir.¹⁴²⁹ Bu bilgilerin doğru olduğu kanaatindeyiz. Yazar, Avşar ve diğer aşiretlerden vergi topladığını, bu vergiyi devlete vermediğini, bunun üzerine Maraş valisi Selim Paşa'nın onun zimmetine geçirdiği paraya el koyduğunu da belirtmektedir. Bu bilgiler arşiv kayıtları ile uygunluk göstermektedir. Çünkü Osman Paşa ile Selim Paşa

¹⁴²² İ. MVL 3/31

¹⁴²³ İ. MVL 71/1349

¹⁴²⁴ A.)MKT 44/42

¹⁴²⁵ Hat 1353/52880

¹⁴²⁶ Bayazıt, s.47.

¹⁴²⁷ <http://www.kayseriden.biz>.

¹⁴²⁸ Bayazıt, s.

¹⁴²⁹ Cezmi Yurtsever, Ermeni Terör Merkezi Kilikya Meselesi, İstanbul 1983, s.121.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

arasında alacak verecek davaları olmuştur. Bu arada Selim Paşa Avşarlardan iki kişiyi öldürtür. 1844'te isyan halinde olan Avşarların üzerine giden Osman Paşa ise Avşarlardan asker toplamak için onların yanına gelir. Kadirli Savrun Suyu kenarında konaklayan Avşarlardan hem para hem de asker toplamak isteyen Osman Paşa burada pusuya düşürülerek Karabey ve adamları İsmail, Seyfali, Duman Bey tarafından kurşun ve kılıç darbeleriyle öldürülür.¹⁴³⁰

Süleyman Paşa'nın Mezar Kitabesi

*Erib bâd-ı ecel bünyân-ı ömrüm kıldı virâne.
Hüdâya merhamet senden garibim geldim ihsâne.
Afıvsün afv-ü gayetle muhibsin ey kerem fermâ,
Kusurumu afv kıl, ben mü'minin i'mane, Kur'âne
Müşir-i devlet iken Asbûzu'da rahâtâ meylim,
Ölünce dedileri bâki değil dünya Süleyman'e
Vatanı Mer'aş, cemi' akraba anda, kader bunda.
Cemii' evlâd ve ensârım emânet ola Rahman'e.
Çıkub üçler semâh-ı em'ime neşreyledi tarih,
Rahim daima verir yevm-i bekâda seyr-i ihzâne
İntikâle ilâ rahmet'Allahü Te'âla el-merhum-el-mağfur
Süleyman Paşa bin Yusuf Beg
El-Mer'âşî, Müşir-i Eyalet-i Diyarbekir rahmehuma
Allahü Te'âla euuna el-Fatiha
Sene 1256(M.1840)*

Süleyman Paşa'nın İbrahim Paşa ile savaşını Anlatan Bir Şiir¹⁴³¹

*Mısırdan çıktı da İbrahim Paşa
Görünce orduyu aklı da şaşa.
Kartal ile Kuzgun konu üleşe.
Mer'aşın ovasın duman bürüdü.*

Süleyman Paşa'nın Türküsü¹⁴³²

*Şu yalan dünyaya geldim geleli
Daha ne gelecek başıma benim
Eğer o nazlı yar benim olmazsa
Bakın gözlerimin yaşına benim
Bir ikrar verdide onu güderim
İkrarsız dilberi ya ben niderim*

¹⁴³⁰ <http://cezmyurtsever-ukurovatrkmnlerive.blogspot.com>

¹⁴³¹ Besim Atalay, s.44

¹⁴³² Atalay, s.145.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Başım alır diyar diyar giderim
Düşerse sevdiğim peşime benim
Cüda bülbül gibi ötemez oldum
Türlü kumaşlarım satamaz oldum
Kınaman kardaşlar yatamaz oldum
Nazlı yar giriyor düşüme benim

Bâyezidli-zâde Süleyman Paşa İçin Söylenmiş Bir Türkü:¹⁴³³

Mektup benden selam eyle vatana
Ah çekip ağlasın illerim benim
Yazgı böyle imiş takdir Hüdânın
İncitmen civelek beğlerim benim

Müşkil oldu bu seferden gelmemiz
On iki mansıbtan miri almamız
Gurbet Malatya'da kaldı türbemiz
Çok idi vatanda ağlarım benim
Lokman Hekim gelse yoktur ilacım
İlim aşiretim çeksinler acım
Şerif hanım ile Hurşite bacım
İbrahim Paşa'ya karşı durduğum
Şol sultân Mahmut'a arka verdiğim
Anadolu çok sefasın sürdüğüm
Yaylalı sahralı dağlarım benim

İlbendim çağırır yüz atlı hazır
Nazlıdır devlette Süleyman vezir
Kal'ander beğim de gurbetde hazır
Kenan Beğ'im çeksin tuğlarım benim
Yas tutup karalar bağlarım benim

Süleyman Paşa'nın bir Şiiri¹⁴³⁴
Çıksam baksam görünür mü?
Başkonuş'un dağı şimdi
Yaylada dem sürmenin
Geldi vakti çağı şimdi

Bizim yaylanın kuşuna

¹⁴³³ Atalay, s.154-155; Bayazıt, s.74.

¹⁴³⁴ Atalay, s.155; Bayazıt, s.75.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Can dayanmaz ötüşüne
Yüce dağların başına
Kuraydım otağı şimdi

Geldi yaylaların çağı
Seyrâna çıkarlar çoğu
Mer'aşın bahçesi bağı
Huyların oymağı şimdi

Baş konuşun pınar başı
Mücevher toprağı taşı
Yar ile etsek savaşı
Sevişmenin çağı şimdi

Beğöğlunu sevenlerin
Görek deyü evenlerin
Nerde kaldı diyenlerin
Sis'tedir oymağı şimdi

Süleyman Paşa'nın Hanımı Gülendam İçin Bir Türkü¹⁴³⁵

Ağlar gurbette Süleyman Paşa
Vadem tamam oldu, kaldı denveran
Yanında sevgili Kenan Beyoğlu
Boynu bükük öksüz kaldı denveran

Malatya şehrine varayım dedim,
Gülendam Hanımı göreyim dedim
Onun mah cemalin göreyim dedim
Anı da mezara koydu denveran

Dostlarım ağlayıp düşmanım güldü
Emr-i haktan takdir yerini buldu
Malatya şehrine üç saat kaldı
Ağlamaktan gözden oldu denveran

Bey oğluna söylüyor ne gelir elden
Bir zaman söylenir methimiz dilden
Yeni mansıp geldi İstanbul'dan
Kenan gediğine konu denveran

¹⁴³⁵ Bayazıt, s.81.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

5.29. Süleyman Paşa sonrası Maraş (1840-1850) Beyazıtzâde Numan Bey'in Maraş Mütesellimi Olması 1840

4 Mart 1840 Maraş eyaleti valiliğine Adana valisi olan Ahmet Paşa atandı. Onun Adana ve Maraş valiliğini birlikte yürüttüğü görülmektedir. Ahmet Paşa görev mahalli olan Maraş'a gelinceye kadar Beyazıtzâde Numan Bey'in mütesellim tayin edilmesine karar verildi. Aynı yıl içinde Ahmet Paşa vefat etti. Onun yerine Maraş valiliğine Ali Paşa atandı. Maraş'ta Mısırlıların işgali döneminde halkın İstanbul'a şikâyetleri artmıştı. 1840'dan sonra Maraş'ta asayiş ve düzen sağlanamadı. Yeni gelen valiler de pek bir şey yapamadılar. Bu yüzden ahalinin İstanbul'a şikâyetleri arttı.

5.30. Zülkadirzâde Ahmet Durak Bey

4 Mart 1840 tarihli bir arşiv belgesinden Maraş dâhilinde pek çok aşiretin olduğu ve bunların denetim altına alınabilmesi için Maraş eyaletinin valiliğine Zülkadirzâde Ahmet Durak Bey'in atanması için Darende kadısı tarafından bir ilam yazılmıştır. Maraş'ta yine Beyazıtlı ve Zülkadirli arasında siyasi çekişme başlamış oluyordu. Bu arada Maraş valisi olan Ali Paşa'nın mezalim ve taaddiyatından ahalinin şikâyet ettikleri görülmektedir. Bu yüzden de Ali Paşa'nın Maraş valiliği çok kısa sürdü.

5.31. Zülkadirzâde Halil Bey

18 Mart 1848 tarihinde sabık Anadolu ordu-yı hümayunu müşiri Osman Paşa ve mirimirandan Van Kaymakamı Mehmet Reşit Paşa'dan tahkik kılınarak; Maraş dâhilinde bulunan aşairin isyan ve muhalefet içinde bulunmalarına sebep olan Zülkadirli İbrahim Bey'in oğlu Hacı Halil Bey ile Kurşuncuoğlu Müfti Hasan Efendi'nin başka tarafa tart ve nakillerine karar verilmiştir.¹⁴³⁶ Bu Halil Bey Zülkadirzâdelerin önemli şahsiyetlerinden biri olup onların vakıflarını yeniden düzenlemiş ve bu konuda iyi hizmetler yapmıştır. Onun tarafından Ulu Camii tamir edildiği gibi Bey Camii de inşa edilmiştir.

5.32. Beyazıtöğlu Süleyman Paşa oğlu Yusuf Kenan Paşa

Maraş valiliğinden azledildikten sonra Diyarbakır valiliğine tayin edilen Süleyman Paşa'nın 1840'da Malatya'da ölümü üzerine onun yerine oğlu Kenan Paşa'nın atanmasına karar verildi.¹⁴³⁷ Kenan Paşa 26 Eylül 1840'da yazdığı bir yazı ile Maraş sancağının kendisine verilmesinden dolayı sadarete teşekkür etmekteydi. Ancak Kenan Paşa Maraş'ta fazla kalmayarak görevini bırakmış ve divan-ı hümayun mektupçuluğuna gitmiştir. Kenan Bey'in Maraş valiliği gibi zor bir görevi bırakarak İstanbul'a gitmesi onun Maraş'taki işlerden tamamen

¹⁴³⁶ MVL:22/43

¹⁴³⁷ Sicil-i Osmani, C. III, s.854.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

uzaklaştığı anlamına gelmemektedir. Ona babasından Maraş'ta kalan mukataasından dolayı maaş tahsis edildi. Yusuf Kenan Paşa 1876'da vefat etmiştir ve merkez Efendi kabristanına defnedilmiştir. 5 Mayıs 1846'da Maraş eyaletine bağlı Kozandağı ayanı Samur Ağazâde Mehmet ve Afşar aşireti ile Zeytin Ermenilerinin ayaklanma halinde olmalarına ve uygunsuz hareketlerine karşı tedbir alındığına dair Maraş valisi Yusuf İzzet Paşa İstanbul'a bir yazı göndermiştir.

Maraş valisi Yusuf Paşa'ya 1844 yılında gönderilen bir hükmünden Kenan Paşa'nın babasından kendisine kalan tarla ve vesaire arazilerinden öşür alınmaz iken şimdi alınmaya başlandığı, bunlara çeşitli müdahaleler olduğu ve bunların men edilmesi için emirler yazıldığı anlaşılmaktadır.¹⁴³⁸

İstanbul'da sultan ve diğer idareciler nezdinde büyük bir itibar kazanan Kenan Bey memleketi Maraş'la bilhassa da babasının orada bulunan malları ve alacakları ile ilgilenmiştir. Devlet idarecilerine yakın olması hesabıyla İstanbul'dan gönderttiği yazılarla kendisinden ve ailesinden söz ettirmeyi başarmıştır. Kenan Bey devlet kademelerinde hızla yükselerek üst düzey bir yere ulaşmıştır. O, İstanbul'da Tahrirat-ı Hariciye Odası Mütameyyizan ve Seramedan olarak isimlendirilmektedir. Başka bir belgede onun Mektûbi-i Hariciye Hulefasından olduğu yazılıdır. Maraş'taki işlerini yapmak üzere Hasan Ağa'yı görevlendirmiştir. Bu adam vasıtasıyla babasının alacaklarını toplamıştır. Kenan Paşa'nın Bozdoğan aşireti ümerasından Abdi Ağa'dan alacağı vardı. Bu parayı almak için yazı göndertmiştir. 8 Ocak 1856 tarihli bir belgeden Kenan Bey'in babası Süleyman Paşa'nın Maraş'taki alacaklarını tahsil edilmesindeki yardımlardan dolayı devlet yetkililerine teşekkür ettiği anlaşılmaktadır.

20 Ocak 1858 tarihli bir belgeden Kenan Bey'in Maraş'taki emlak ve akarına müdahaleler olduğu ve konağının kirasının ödenmediğini şikâyet ettiği anlaşılmaktadır. Mallarına müdahale edilmemesini, edenlerin engellenmesini ve konağının kirasının ödenmesini istemiştir. 24 Mayıs 1858 tarihli başka bir şikâyet mektubunda Kenan Bey Maraş'taki hanesinin kirasının düzeltilmesini veya devlet tarafından konağının satın alınmasını istemektedir. Bu belgelerden anlaşıldığı üzere 21 Ocak 1862'de Süleyman Paşa'nın Maraş ahalisinden alacaklarının bazılarının toplandığı ancak buna da hazinece el konulduğu görülmektedir. Bunların Kenan Bey'e teslim edilmesi için emir verilmiştir.

1861'de sadaret mektupçusu Kenan Bey ve biraderine babaları Süleyman Paşa'dan intikal eden Andırın nahiyesine bağlı Geben, Bun-

¹⁴³⁸ Kozak, s.101-102.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

duk ve Sisne köyleri ile ihtilafı olan arazi için tarafların mahallinde muhakeme olunmaları emredilmektedir. Söz konusu köylerin ahalişi ile Süleyman Paşa'nın varisleri arasındaki bu davalar uzun yıllar devam etmiştir.

5.33. Maraş Valisi Selim Paşa

19 Nisan 1842'de Maraş valiliğine atan Selim Paşa görev mahalline gelerek vazifesine başlamıştır. Bu konuda Maraş ahkâm defterinde Selim Paşa'nın Maraş mutasarrıfı olduğu belirtilmektedir.¹⁴³⁹ Ona 4 Mayıs 1842'de Maraş ve çevresindeki altı mukataa verilmiştir. 13 Şubat 1843'te Selim Paşa hakkında Maraş'tan şikâyetler başlamıştır. Bunun üzerine 9 Ağustos 1843'te Maraş valiliğine Yusuf Paşa tayin edilmiştir.¹⁴⁴⁰ Maraş'tan Bursa'ya sürgüne gönderilen Selim Paşa'nın 1843'te İstanbul'da oturmasına müsaade edilmiştir. Görevden alınan Selim Paşa'nın yanında bulunan müşirlik nişanları kendisinden alınarak darphaneye teslim edilmiştir. Belgelerden anlaşıldığı üzere Maraş valisi Selim Paşa'nın adalete aykırı davranışlarda bulunduğu görülmektedir. Onun yaptığı mübayalardan dolayı zimmetine para geçirdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Selim Paşa ile Maraş Beyazıtlı ailesinden Osman Paşa'nın aralarında alacak verecek konusunda bir anlaşmazlık olup mahkeme olmuşlardır. Selim Paşa, suçsuz olan Beyazıtlı ailesinden Mehmet adlı bir şahsı da sürgüne göndermiştir. Selim Paşa Maraş'ta görev yaptığı sürede ahaliye çok kötü davranmış ve onlardan bazılarını çengele vurmuştur. Bundan dolayı ahali onun hakkında şikâyetlerde bulunmuşlardır. Ahalinin şikâyeti üzerine Selim Paşa, Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'ye gönderilmiştir. Selim Paşa'nın Beyazıtlı Osman Paşa'ya epey bir borç taktığı görülmektedir.

5.34. Maraş Valisi Yusuf Paşa

30 Eylül 1846 Maraş valisi Mehmet Paşa'nın vefatıyla, yerine Yusuf Paşa¹⁴⁴¹ tayin edilmiştir. Maraş ahkâm defterinde de Yusuf Paşa'nın Maraş valisi olduğuna dair kayıt bulunmaktadır.¹⁴⁴² Halkın ondan memnun olması ve padişahın rica etmeleri ile 20 Ekim 1846'da ona vezirlik rütbesi verilmiştir. Onun Maraş valiliği sırasında Zamantı (Pınarbaşı) kazasında Babayer Maloş isimli zimmîye ait bir değirmen Hacı Ömer oğlu, Karabekir oğlu ve Deli İsmail tarafından yakılıp yıkılmıştır. Bu zimmî zararının karşılanması için mahkemeye başvurur. Ancak alacağını tahsil edemez. Bunun üzerine onun zararının karşılanması için padişah Yusuf Paşa ve Maraş kadısına emir gönderir. Yine

¹⁴³⁹ Kozak, s.92.

¹⁴⁴⁰ Kozak, s.94.

¹⁴⁴¹ Sicil-i Osmani, C. V, s.1696.

¹⁴⁴² Kozak, s.119.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş valisi Yusuf Paşa'ya Azez sancağı mütesellimi Alioğlu Mustafa Bey'in firar etmesi üzerine onun yakalaması için emir verilir.

Nisan 1848 tarihinden itibaren Maraş Eyaleti ile Adana eyaleti birleştirilmiş ve valiliğine de Mustafa Paşa getirilmişti.¹⁴⁴³ Adana Eyaletine bağlı olan Maraş'ı Mehmet Bey adlı bir kaymakam idare etmeye başladı.¹⁴⁴⁴ 1852'de Adana valisi olarak Mehmet Ziya Paşa, Maraş kaymakamı olarak da Mahmut Bey adlı bir şahıs bulunmaktadır.¹⁴⁴⁵

Sonuç

Maraş Eyaleti'nin sosyal, siyasi, idari ve kısmen de iktisadî tarihlerine değindiğimiz bu çalışmada 1700-1850 yılları arasının aydınlatılması hedeflenmişti. Bu hedefin bir kısmına ulaşılmış olduğunu zannetmekteyiz. Bu dönemde Maraş'ta cereyan eden olaylar Zülkadirli ve Beyazıtlı ailelerinin etrafında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında Sünbülzâde, İmam Gazali evlatları, Kanadıkırık, Saçaklızâde, Ceritzâde, Hamzaoğlu ve Şerefoğlu gibi aileler hakkında da bilgi verilmiştir. Ayrıca Elbistan'da Yapalaklıoğlu ve Hayatizâdeler ile Malatya'da Rişvanzâdeler, Antep'te Battaloğlu ve Daltabanzâdeler, Hatay'da Mürseloğulları ve Bahçe'de de Fettahoğulları gibi ailelerin izlerine de rastlandı.

Bu çalışma neticesinde Maraş'ın Zeytun ve Fırnız bölgesinde yaşayan Ermenilerin daha XVIII. yüzyıl içinde dahi ayaklanma halinde oldukları görülmüştür. Ermeniler İstanbul üzerinden Maraş'a gelen tatar, ulak ve mübaşirlerin yollarını keserek ölümlerine neden olmuşlardır. Ayrıca onlar Maraş ile Elbistan ve Kayseri arasındaki kervan yollarını basarak tüccarlara büyük zararlar vermişlerdir.

Bu çalışma neticesinden Maraş ve çevresinde yaşayan veya konargöçer aşiretler hakkında da geniş bilgilere ulaşıldı. Bu aşiretlerden Tecirli, Kılıçlı, Cerit, Bozdoğan, Kılı, Reyhanlı ve Fettahlı gibileri çalışmamızda yer almıştır.

¹⁴⁴³ Kozak, s.124.

¹⁴⁴⁴ Kozak, s.119.

¹⁴⁴⁵ Kozak, s.129.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ALTINCI BÖLÜM

XIX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA MARAŞ

6.1. XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Maraş'ın Genel Durumu

1850'li yılların başında Maraş bölgesinde pek çok olay cereyan etmiştir. Maraş Eyaletinin kaldırılması ve Adana Eyaleti ile birleştirilmesi bu yıllarda meydana gelmişti. Arkasından da Maraş'ın eyalet vasfını kaybederek müstakil kaza haline getirilmişti. 1853'te başlayan Kırım harbi sebebiyle devlet bölgeden devamlı asker istemekteydi. Maraş bölgesinin dağlık olması ve pek çok aşiret mensubu yaşaması sebebiyle asker toplamada sıkıntı yaşanmaktaydı. Ayrıca vergiler de toplanamamaktaydı. Bunların yanında aşiretlerin sürekli isyanları da söz konusuydu. Bu duruma bir de Zeytun ve çevresinde yaşayan Ermeni eşkıyasının isyanları eklenince Maraş ve etrafında bir kargaşa ortamı yaşanmaktaydı. Önceden beri Maraş içinde söz sahibi olan nüfuzlu ailelerin kendi aralarındaki çekişme de bölgedeki asayişsizliğe sebep olmaktaydı. II. Mahmut Yeniçeri Ocağını kaldırdıktan sonra nüfuzlu aileleri de kontrol altına almış ve onların ayrıcalıklarına son vermişti. Ancak bu aileler mal ve mülk sahibi olmaları, çevrede kendilerine itaat eden aşiretler bulunması hatta bunların İstanbul'da adamlarından dolayı Maraş'a merkezden gönderilen idareciler onlar üzerinde etkili olamıyorlardı. Maraş'ın ileri gelen ailelerinden Dulkadir ve Bayezitliler öne çıkmaktaydı. Bunlara destek veren diğer ailelerde vardı.

Maraş Eyaletinin hinterlandı olan Gavurdağ'ının doğu tarafında bulunan Bahçe, Haruniye ve Yarpuz gibi yerlerde yaşayan aşiretler sürekli isyan halindeydiler. Yine Kozan ve Kadirli taraflarında da Türkmen aşiretlerinin isyanları eksik olmuyordu. Bölgenin önemli ayanlarından olan Kozanoğlu ailesi isyan halinde olup bölgede asayişsizliğe sebep olmaktaydı.

Maraş bölgesinde yaşayan Tecirli ve Cerit aşiretleri de isyan halindeydiler. Tecirli kışları Çukurova'da geçirirlerdi. Onların kışlakları Ceyhan nehrinin sol tarafındaydı. Cerit aşireti ise Bulanık (Bahçe) kazasında kışlardı. Bunla yazları Maraş üzerinden geçerek Göksun, Elbistan, Sarız ve Pınarbaşı yaylalarında vakit geçirirlerdi. Bilhassa Pınarbaşı ile Gürün arasında Uzunyayla olarak bilenen bölge Türkmen aşiretlerinin yaylalarıydı. Yine Antakya tarafında kışlayan başta Reyhanlı aşireti olmak üzere pek çok aşiret de yazları Elbistan yaylalarına çıkarlardı.¹⁴⁴⁶ Maraş ve Pazarcık ovalarında kışlayan Çakkallı, Kılıçlı, Sinemenli, Atmalı, Nedirli, Çelikanlı gibi aşiretlerde

¹⁴⁴⁶ Ahmet Eyicil, *Yakınçağ'da Kahramanmaraş*, Ukde Yay., Kahramanmaraş 2009, s.80.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Ahırdağ, Binboğa ve Engizek dağlarında yaylaya çıkarlardı. Bu aşiretler içinde bilhassa Kılıçlı aşireti de devamlı isyan halinde olup zaman zaman sürgüne gönderilirdi. Bunların önemli bir kısmı Kıbrıs'a sürgün edilmişti.

1850'lerde Maraş bölgesindeki asayişsizlik sebebiyle Tecirli aşiretinin isyan halinde olduğu görülmektedir. Burada şunu ifade edelim bu isyan doğrudan devlete karşı değil bölgede bulunan idarecilere karşıydı. Vali, mutasarrıf, mütesellim, kadı ve zaptiye gibi idarecilerin kötü yönetim ve kararlarından dolayı aşiretler sürekli itaatsizlik içindeydiler. Tecirli aşireti de bu aşiretlerden biriydi. Bölgede iki güçlü aşiret vardı. Bunlar Tecirli ve Cerit aşiretleriydi. Dulkadir Beyliği halkından olan bu aşiretler bilhassa Kırım Savaşı sonrası asker sıkıntısı çekilmesi ve vergi toplanamaması yüzünden denetim altına alınmak için zorla iskâna tabi tutulacaktır.

6.2. Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Zeytun Ermenilerinin Eşkya-lık Faaliyetleri (1780-1850)

6.2.1. Selçuklular Döneminde Zeytun

Şimdiye kadar Zeytun üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların daha çok Zeytun'un XIX ve XX. Yüzyıl tarihleriyle ilgilidir. Özellikle 1895 ve 1915 Zeytun isyanları üzerinedir. Biz burada daha çok Zeytun'un bir yerleşme olmasından başlayarak 1780'lere kadar kısa bir tarihçesini vermeye ve bu tarihten ise 1850'lere kadar ayrıntılı Zeytun Ermenilerinin isyanları üzerinde durmaya çalışacağız. Şimdiye kadar 1780-1850 yılları arasındaki Zeytun tarihi üzerinde detaylı çalışmalar yapılmamıştır.

Zeytun dağlık Kilikya denilen bölgenin doğusunda olup Maraş'a karayolun ile 80 kilometre mesafededir. Zeytun eski Maraş Elbistan- Göksun kervan yollarının üzerinde bulunmaktadır. Maraş'tan Orta Anadolu'ya geçen ticari yol Ceyhan vadisinden Zeytun'a ulaşır burada ikiye ayrılarak bir kol Elbistan'a diğer bir kol da Göksun'a çıkmaktadır.

Zeytun, 3000 metreyi geçen Berit dağının yamacında küçük bir tepenin eteğinde kurulmuştur. Berit dağından Ermenilerin demir çıkarıp işledikleri bilinmektedir. Zeytun'un etrafında pek çok su kaynağı bulunmaktadır. Zeytun'un yakınından Ceyhan Irmağı geçerken içinden de yerleşim yeri ile aynı ismi taşıyan bir çay akmaktadır. Zeytun'a birçok tarihi kalıntı bulunmaktadır. Bu kalıntılardan bazıları Zeytun kalesi, Kanlı Köprü, Zeytun çeşmesi, Zeytun hamamı ve askeri kışladır. 1905'e kadar 8000'i aşan nüfusu ile Maraş sancağına bağlı bir kaza olan Zeytun, bu tarihte Ermenilerinin, Binbaşı Süleyman Bey'i şehit etmeleri üzerine adı padişah fermanıyla Süleymanlı'ya çevrilmiştir. Cumhuriyet döneminde bucak olan Süleymanlı günümüzde köy statü-

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

sünde olup burada 150 hane civarında Selanik'ten gelen muhacirler yaşamaktadır. Zeytun'a bağlı olup yaklaşık 5 kilometre yakınında bulunan kaplıcaları ile ünlü Ilıca mezarısı zamanla önem kazanmış ve nüfusu 5000'e ulaşmış ve kasaba yapılmıştır.

Zeytun adının burada bulunan Zeytun ağacından dolayı geldiği iddia edilmiştir.¹⁴⁴⁷ Ancak Zeytun yüksek bir yerde olup burada zeytin ağacı yetişmemektedir. Anlatılan bir rivayete göre VII. Yüzyılda Bizans İmparatoru olan Heraklios'un kızının adı Zeytune olup bu kızla evlenen kocası onun adına burada bir saray inşa ettirmiş olup daha sonra burada kurulan yerleşim alanı bu isimle anılmaya başlamıştır. Zeytun'un adı yabancı kaynaklarda Uluniya olarak da görülmektedir.¹⁴⁴⁸

Elbistan ve Maraş arasında bulunan eski bir Ermeni yerleşkesi olan Zeytun'un bilinen tarihi 1020'lere gitmektedir. Bu tarihlerde Bizans İmparatoru Basil (Vasil) Doğu Anadolu'dan Ermenileri Anadolu içlerine sürgün etmiştir. Bu sürgün sırasında Ermenilerden bir kısmı Zeytun denilen mevkie gelerek yerleşmişlerdir. Bu yerleşmenin 1060'larda olduğu zannedilmektedir.¹⁴⁴⁹ 1071 Malazgirt Savaşı sonrasında Bizans'ın bölgeyi korumak için görevlendirdiği komutanı Maraş kökenli Ortodoks Ermeni sergerdesi Phileretos Urfa, Malatya, Maraş ve Antakya'yı Bizans İmparatoru adına yönetmeye başlamıştır. 1086'da Selçuklular Elbistan, Göksun, Zeytun ve Maraş'ı fethetmişlerdir. 1097'de Haçlılar Konya- Niğde- Kayseri- Komana (Şar- Tufanbeyli)- Göksun üzerinden gelerek Maraş'ı işgal etmişlerdir. Bu sırada Göksun, Zeytun, Elbistan ve Maraş'ta Selçuklulara tabi halde yaşayan Ermeniler, Haçlılar tarafına geçmişlerdir. Haçlılar, Maraş ve çevresini içine alan bir Haçlı Senyörlüğü kurmuşlardır. Bu dönemde Zeytun ve Elbistan'daki Ermeniler Haçlılara tabi olmuşlardır. Haçlıların da yardımı ile Kilikya bölgesinde yaşayan Ermeniler ilk önce Adana'nın Feke sonra da Sis merkez olmak üzere bir Ermeni siyasi teşekkülü oluşturmuşlardır. Maraş bölgesinde yaşayan Ermeniler Haçlılardan umdukları yardımı alamamışlardır. Çünkü Gregoryen mezhebinden olan Ermeniler sürekli Haçlıların Katolik propagandasına maruz kalmışlardır. Hatta 1103'de Elbistan'da yaşayan Ermeniler, Haçlılara karşı isyan ederek Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın tabiliğine geçmişlerdir. Kilikya Ermenileri 1086'lardan 1375'e kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Batıda Silifke-İçel- Tarsus'tan kuzeyde Develi- Tufanbeyli-

¹⁴⁴⁷ Erdal İlter, *Zeytun İsyanları*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay, Ankara 1995, s.65.

¹⁴⁴⁸ A. Latif Dinçaslan, *Zeytun ve Çevresindeki Ermenilerin İsyanları*, Ukde Yay, Kahramanmaraş 2008, s.23.

¹⁴⁴⁹ İlter, s.68.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Saimbeyli- Feke, güneyde Ayas- Yumurtalık'tan doğuda Maraş ve Andırın'a kadar uzanan Kilikya Ermenilerinin sınırı zaman zaman Maraş ve çevresini de içine almıştır. Bu dönemde Andırın' da bulunan pek çok kalede feodal Ermeni reisleri hâkimiyet sürmüştür. Andırın'ın batısında Çukurhisar ve Zeytun gibi kaleler de Ermenilerin elinde bulunmuştur. Kilikya Ermenileri 1258'de Maraş ve çevresini ele geçirmişlerdir. Bu dönemde Zeytun da onların hâkimiyeti altına girmiştir. 1298'de Memlûk Türkleri Maraş'ı Ermenilerden alarak Türkmenlere vermişlerdir.

6.2.2. Dulkadir Beyliği zamanında Zeytun

1337'de Memlûklara bağlı olarak Maraş ve Elbistan'da kurulan Dulkadir Beyliği, Zeytun bölgesini de egemenliği altına almıştır. Dulkadirililerin ilk emiri Karaca Bey, 1345'te Zeytun'un batısına doğru ilerleyerek Göksun ve Geben taraflarını Kilikya Ermenilerinden almıştır. Ermeniler Geben'e tekrar saldırısalarda geri almayı başaramadılar.¹⁴⁵⁰ Dulkadir beyi Zeyneddin Karaca, 1348'den sonra *Melik Kahir* unvanını alarak bir yandan Memlûklar ile bağlarını koparıırken diğer yandan da Kilikya Ermenilerine haber göndererek şimdiye kadar Memlûklara verdikleri vergiyi kendisine göndermelerini istedi. Ancak Zeyneddin Karaca'nın 1353'te Memlûklar tarafından öldürülmesiyle onun çabaları sonuçsuz kaldı.¹⁴⁵¹ Dulkadirililer, Kilikya Ermenilerinin doğu hududundaki topraklara sürekli saldırılar yaptılar. Andırın ve Kadırlı bölgesi onların yurtları oldu. Dulkadir Türkmenleri Kadırlı topraklarında kışlamakta, Andırın, Elbistan ve Göksun yaylalarında yazı geçirmekteydiler.

1337'den 1517 yılına kadar varlığını sürdüren Dulkadirililer Zeytun'u idareleri altına almışlardır. Ermeni yazarlarından M. Semerciyan, Kilikya Ermenilerinin yıkılmasından sonra Rubenyan hanedanından Zarmanuhi adında bir kadının Zeytun'da 65 yıl hâkimiyet sürdüğünü iddia etse de bu bilgi başka hiçbir kaynaktan doğrulanmamaktadır.¹⁴⁵² Burada bulunan Ermeniler Dulkadirililere karşı bir sorun çıkarmamışlardır. Dulkadir Emirleri, Zeytun Ermenilerinden topladıkları cizye gelirlerini kurdukları vakıf eserlerine vakfetmişlerdi. Dulkadir beyliğinin yıkılmasına kadar Zeytun Ermenilerinin onlara bağlı kaldıkları anlaşılmaktadır.

¹⁴⁵⁰ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, TTK Yay., Ankara 1989, s.14.

¹⁴⁵¹ Yinanç, s.19-21.

¹⁴⁵² İltis, s.66; Yahya Bahçeci, *1895 Zeytun İsyanı*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 2008, s.73.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

6.2.3. Osmanlı Döneminde Zeytun

1515'te Zeytun Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir. 1526 ve 1563 tarihli Maraş tahrir defterlerine göre Zeytun, Maraş Beylerbeyliğinin Maraş livasına bağlı bir nahiye idi. Ayrıca Zeytun'un yakınında bulunan Fırnıs da nahiye idi. Zeytun ve Fırnıs nahiyelerine 10 köy bağlıdır. 1563 tarihli Maraş Tahrir defterinde ise sadece Zeytun nahiye olarak gözükmekte olup buraya 13 köy bağlıydı. Zeytun nahiyesine bağlı köylerin bazıları müslim bazıları ise gayrimüslimdi. Gayrimüslim köyler içinde Kale-i Zeytun, Venk (Fenk), Köse Çınar, Fırnıs (Fırnos-Kırnos), Yeniceköy, Karacaagaç ve Nergislü gibi köylerdi. Yine Zeytun etrafında Ayrıltı, Adaca, Çınarcık, Küredi, Çavdar, Sultan Bağı, Kulca, Yeni Tonoş ve Yalnız Koz gibi Ermenilerin sakin olduğu mezralar vardı.¹⁴⁵³ Ermenilerin çoğunlukta olduğu Zeytun ve Fırnıs nahiye ve köylerinde 1526 tahririne göre 7337 gayrimüslim nüfus yaşamaktaydı. Buna karşılık 440 Müslim bulunmaktaydı. 1563 tarihli tahririne göre ise 6702 gayrimüslim ve 528 Müslim nüfusu bulunmaktaydı. Zeytun nahiyesinin gayrimüslim nüfusunun azalmasının sebebi buraya bağlı daha önce buraya bağlı Yenice (Yenicekale) köyünün nahiye statüsüne kavuşmasından kaynaklanmaktaydı.¹⁴⁵⁴

1608-1619 yılları arasında Anadolu'yu gezen ve Zeytun'a uğrayan Polonyalı Ermeni asıllı seyyah Simeon daha önce burada 800 hane varken 30 haneye düştüğünü belirtmektedir.¹⁴⁵⁵ Özellikle Celali isyanlarının bu nüfus azalmasına sebep olduğunu söyleyebiliriz. Bölge halkı başka yerlere göç etmek zorunda kalmış olabilirler.¹⁴⁵⁶ Celali isyanlarının Maraş yöresinde şiddetli cereyan ettiği bilinmektedir.

Ermeni yazar M. Semerciyan'ın iddiasına göre IV. Murat zamanında Zeytun'lu Hetum adlı bir papaz İstanbul'a gelerek padişahın huzuruna çıkmış, Zeytun'un dağlık ve verimsiz bir bölge olduğunu beyan ederek vergilerden muaf olmak istediklerini bildirmiştir. Padişah da Zeytunluların vergiden muaf olduklarına dair bir ferman çıkarmıştır. Bu fermanın 1884'te Zeytun'da çıkan bir yangında yandığı iddia edilmektedir. Çeşitli Ermeni yazarlar bu fermana dayanarak Sultan IV. Murat'ın Ermenilere imtiyaz ve özerklik verdiğini dahi iddia

¹⁴⁵³ *Maraş Tahrir Defteri (1563)*, C. I, (Yay: Refet Yinanç -Mesut Elibüyük), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1988, s.271-289.

¹⁴⁵⁴ İbrahim Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası*, Ankara 2004, s. 87-89.

¹⁴⁵⁵ Polonyalı Simeon, *Seyahatname 1608-1619*, (çev. H. Andreasyan), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yay., İstanbul 1964, s.156-158.

¹⁴⁵⁶ İlter, s.76.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

etmişlerdir.¹⁴⁵⁷ Ancak bu fermanın sahte olduğu araştırmacılar tarafından ortaya konmuştur. Osmanlı belgelerinde ve kayıtlarında bu fermanla ilgili hiçbir kanıt yoktur.

XVII. yüzyılda Zeytun'dan Osmanlı bürokrasına hizmet eden iki önemli adam yetişmiştir. Bunlardan biri Mehmet Paşa diğeri de kardeşi Halil Paşa'dır. Her ikisinin de Ermeni asıllı olduğu ve devşirilerek yeniçeri ocağına alındıkları ve daha sonra da yükselerek önemli görevlere geldikleri görülmektedir. Zeytun'a bağlı Fırnis'ta doğan her iki kardeşten önce Mehmet devlet hizmetine girmiştir. Sultan II. Selim ve III. Murat dönemlerinde önemli görevler üslenen Mehmet Paşa mirahur, yeniçeri ağası, Rumeli beylerbeyi ve padişah musahipliği gibi görevler yapmıştır. Mehmet Paşa, 1589'da çıkan Beylerbeyi Vakası olarak bilinen Yeniçeri isyanı sırasında katledilmiştir.¹⁴⁵⁸

Halil Paşa, ağabeyi Mehmet Paşa'nın vasıtasıyla devşirilip saraya girmiştir. 1570'lerde Fırnis'ta doğduğu bilinmektedir. Enderun'da yetişen Halil Paşa sırasıyla doğancıbaşı, çakırbaşı, Yeniçeri ağası (1607-1609) ve üç defa kaptan-ı deryalık (1609-1611, 1613-1616, 1619-1622) ve iki defa da sadrazamlık görevlerinde (1616-1619, 1626-1628) bulunmuştur. Aziz Mahmut Hüdâi'nin müridi olan Halil Paşa 1629'da vefat etmiştir.¹⁴⁵⁹ Zeytunlu Halil Paşa, Halil Paşa İbn-i Pirî adıyla bir vakıf kurmuştur. III. Murat tarafından Ağabeyi Mehmet Paşa'ya verilen Zeytun nahiyesi ile satın aldığı ve mülk haline getirdiği Fırnis nahiyesi gelirlerini içeren vakfın başta İstanbul olmak üzere camii, medrese, köprü, çeşme, sebil, menzil ve su havuzu gibi hayratlar yaptırmıştır. Halil Paşa, Zeytun'da bir sebil, iki han, yol, kale ve bir köprü yaptırmıştır.¹⁴⁶⁰ Halil Paşa'nın adına yazılmış Gazânâme-i Halil Paşa adlı bir eser bulunmaktadır. Bu eserde Halil Paşa'nın ağızından askeri faaliyetleri anlatılmakta olup eserin aslı Süleymaniye kütüphanesinde bulunmaktadır. Eser, Meltem Aydın tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Halil Paşa'nın vakfının XIX. Yüzyıla kadar faaliyetlerinin olduğu anlaşılmaktadır.

Dulkadir beyi Alâüddevle zamanında Zeytun, Fırnis ve Yenice Kale nahiyelerinde yaşayan Ermenilerin cizyeleri kurulan vakıflara gelir olarak kaydedilmiştir. Osmanlılar zamanında da bunlara

¹⁴⁵⁷ İlter, s.86.

¹⁴⁵⁸ Meltem Aydın, "Maraşlı Halil Paşa", *Uluslararası Osmanlı Döneminde Maraş Sempozyumu*, C. I, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş 2013, s.371.

¹⁴⁵⁹ Aydın, s.372-378.

¹⁴⁶⁰ Aydın, s.380-381.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

dokunulmayarak aynı şekilde vakıflara gelir olarak alınmaya devam etmiştir.¹⁴⁶¹ Bunlarla ilgili ayrıntılı bilgileri aşağıda verilmiştir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde Zeytun ve çevresindeki Ermenilerin yaşadığı köylerle ilgili çeşitli belgeler bulunmaktadır. Bu belgelerden birine göre son Dulkadir Beyi Alâüddevle'nin Kudüs'te yaptırdığı Gâdiriye medresesinin tevliyetinin Hasan ve Mehmet Efendiler üzerlerine olduğuna dair daha önce emr-i âli gönderildiği belirtilmektedir. Anadolu muhasebesinde ve Maraş'taki Alâüddevle evkafından İmaret-i Nebeviye vakfı için Pasor, Karaağaç ve Zeytun kalesi Ermenilerinden 153 neferin her birinden 55'er akçe olmak üzere 7.650 akçe, Kudüs-ü Şerifte Alâüddevle Medresesi vakfı için Fenk Zeytun Kalesi köyü Ermenilerinden 135 neferin her birinden 50'şer akçeden 6.750 akçe olmak üzere toplam 14.400 akçe cizye hâsıl olmuştu. Bu 1691 (H.1102) senesinde zikri geçen 14.400 çürük akçedir. Söz konusu bu para Maraş Cizye malından cizyedarlar tarafından alınmak üzere 23 Eylül 1721'de (H.1133 Senesi Zilkadesi) bu konuda emr-i şerif verilmişti. Ancak bundan sonraki zamanlarda bu konuda emr-i şerif verildiğinin bir kaydı bulunmayıp söz konusu tarihten 1769-1770 (H.1183) tarihine gelinceye kadar vakıf için kararlaştırılan paranın verilmesi için emr-i şerif cizyedarlardan alındığına dair berat-ı alıšan verilmiş olup bu konuda masrafların kaydı için yazılar verildiğine dair cizye muhasebesinden sene-i derkenar olduğu tespit edilmiştir. Bu konuda baş defterdar İbrahim Sarım'ın telhisinden anlaşılmakta olup bunun içinde ferman-ı alıšan sadır olmuştur. Bu konuda söz konusu uygulamanın devam ettirilmesi Maraş kadısı Mehmet Haşim Efendi'den istenmektedir.¹⁴⁶² Yukarıda belirtilen IV. Murat döneminde Zeytun Ermenilerinin vergiden muaf tutulduğuna dair fermanın aslının olmadığını bu belgeler çürütmektedir.

Bu belgeden Maraş'taki Alâüddevle Bey'in inşa ettirdiği İmaret-i Nebeviye ve Kudüs'teki Gâdiriye medresesinin vakıf gelirlerinin Zeytun ve çevresindeki köylerde yaşayan Ermenilerin verdiği cizyeden sağlandığı anlaşılmaktadır.

Ocak 1783'te (H.Safer 1197) Kudüs-i Şerif'te Alâüddevle Bey'in imaret evkafının senelik belirlenen masrafın 14.400 çürük akçe olup söz konusu bu para 1783'te (1197) senesinde Maraş Eyaletinin Zeytun ve çevresinde yaşayan gayrimüslimlerinden toplanıp cizye malından mahsup edilmiştir. Bu para cizye muhasebesine kayıt edilip kayme (ferman- belge) verilmesi için Maraş kadısı es-Seyyid Haşim b.

¹⁴⁶¹ *Maraş Tahrir Defteri*, C. I, s.271-287.

¹⁴⁶² Cevdet Maliye (C.M.) 1620/2.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Abdullah tarafından Dersaatete bir i'lâm gönderilmiştir.¹⁴⁶³ Alınan karar gereğince bu 14.400 çürük akçe, Gâdiriye Medresesi tevliyetine mu-tasarrıf olan Hasan ve Mehmet Efendilere cizyedar merhum tarafından teslim edilmiştir. Bu kişilerde bu parayı aldıklarını Ocak 1783'te (Safer 1197) kabul etmişlerdir. Bu parayı veren cizyedarlar ise Yusuf Celil Abdullah, Mehmet Hakî ve es-Seyyid Ali Efendilerdir. Söz konusu bu 3 kişiye de 15 Ocak 1783'te yaptıkları vazife karşılığı 90 kuruş verilmiştir.

6.2.4. Zeytun'da Eşkîyalık Faaliyetleri

Zeytun 'un Osmanlı idaresine girmesinden itibaren Ermeniler birçok kez ayaklanmışlardır. Bu ayaklanmalar daha öncede belirttiğimiz gibi bir bağımsızlık için yapılan isyanlardan ziyade vergi vermemek, çevre Türk köyleri ve ticaret yollarına saldırmak veya mahalli idarecilere karşı çıkmak gibi hareketlerdir. Bu şekilde Zeytun Ermenilerinin pek çok isyanlarının olduğunu araştırmacılar iddia etmektedirler. Ancak bunlarla ilgili ayrıntılı bilgiler ve kaynaklar verilmemektedir. Araştırmacılar Zeytun Ermenilerinin 1545'te ilk ciddi ayaklanmayı yaptıkları ileri sürülmektedir.¹⁴⁶⁴

Zeytun Ermenileri 1780'de büyük bir ayaklanma başlatmışlardır. Bu ayaklanmanın sebebi Ermenilerin vergilerini vermek istememelerinden kaynaklanmaktadır.¹⁴⁶⁵ Bu sırada Osmanlı Devleti Rusya ile savaş halindedir. 1768-1774 savaşı sonrasında Kırım bağımsız olmuş arkasından da Rusların ilhak politikası ile karşı karşıya kalmıştı. Osmanlı Devleti'nin zor yılları olan bu dönemde bir de Zeytun Ermenileri itaatten çıkmıştı. 1782 yılına gelinceye kadar Zeytun Ermenilerinin birçok defa isyan ettikleri ve vergi vermedikleri, etraftaki Türk köylerine saldırarak insanları katlettikleri anlaşılmaktadır. Devlet onları yola getirmek için üzerlerine asker sevk etmiştir. Ancak Zeytun 'un dağlık ve sarp bir bölgede bulunması sebebiyle isyancı Ermeniler dağlara çekilerek izlerini kaybettirmekteydiler. Bu sebeple Zeytun'un denetim altına alınması zor olmuştur. Devlet, Zeytun'da yaşayan, işinde gücünde olan Ermeni ahaliye herhangi bir baskı yapmamıştır. Askerler buradan çekildiğinde eşkiya tekrar Zeytun'a inip ahaliyi kışkırtmışlardır. Bu olaylar defalarca tekrar edilmiştir. Zeytun'un tamamen denetim altına

¹⁴⁶³ C.M. 1620/1.

¹⁴⁶⁴ Yalçın Özalp, *Millet-i Sadıka Patırtısı ve Maraş, (Kahramanmaraş'ta Ermeniler)*, İstanbul Tarihsiz, s. 130.

¹⁴⁶⁵ Özalp, s.131.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

alınması Sultan II. Abdülhamit'in burada bir kışla yapması ve içine de bir askeri birlik yerleştirmesi ile gerçekleşmiştir.¹⁴⁶⁶

6.2.4.1. Zeytun Ermenilerin Maraş Valisine Gelen Habercilerinin Yolunu Kesmeleri

1515 tarihinde Dulkadir Beyliği'nin Osmanlılara katılmasından sonra söz konusu beylik ailesinden gelen kişiler devlet tarafından çeşitli görevlere getirilmişlerdir. Dulkadir Beyliği ve aile Osmanlı belgelerine Zulkadir şeklinde geçmiştir. Zulkadir ailesine mensup olanlardan biri olan Ömer Paşa 1782-1795 tarihleri arasında muhtelif defalar Maraş beylerbeyliğinde bulunmuştur.¹⁴⁶⁷ Bazen azledilmiş, bazen görevine tekrar atanmış ve bazen de sürgün edilmiştir.

Yukarıda belirtildiği gibi Zeytun Ermenileri 1780'de büyük bir ayaklanma başlatmışlardır. Bu ayaklanmanın birkaç yıl devam ettiği görülmektedir. 1782'de Maraş beylerbeyi olan Zülkadirzâde Ömer Paşa Ermenilerin üzerine yürümüş ve onların isyanlarını önlemeye çalışmıştır. Bazı araştırmacılar Ömer Paşa'nın Zeytun Ermenileri üzerine yürüdüğünde şehit olduğunu ileri sürmektedirler.¹⁴⁶⁸ Bu doğru olmayıp Ömer Paşa 1795'e kadar yaşamıştır. Ömer Paşa'nın şehit olmasıyla ilgili yanlış bilgiyi de düzelterek olursak, o Ermenilerle yapılan mücadele sırasında değil de Antep'te çıkan bir karışıklığı önlemek için oraya giderken kurulan bir komplo ile eşkiyalar önünü kesmiş şehit olmuştur.¹⁴⁶⁹

1788'de görevinden azledilen ve sürgün kararı verilen Ömer Paşa, sürgün kararının ciddi olarak uygulanacağını görünce, silahşoru vasıtasıyla İstanbul'a bir arz sunar. Ömer Paşa'nın İstanbul'a bulunduğu ilâmın bir özeti yapılarak ilgililere sunulur. Bundan anlaşıldığı üzere; kendisine Anadolu Sürücülüğüne tayin, asker toplama ve sefere katılma emrini ihtiva eden fermanı getiren eski kapı kethüdası Numan Bey'in

¹⁴⁶⁶ Zeytun'da çıkan muhtelif isyanlarla ilgili şu eserlere başvurulabilir: Esat Uras, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Ankara 1950; Mehmet Hocaoglu, *Arşiv Vesikalarıyla Tarihte Ermeni Mezalimi ve Ermeniler*, İstanbul 1976; Yalçın Özalp, *Millet-i Sadıka Patırtısı ve Maraş, (Kahramanmaraş'ta Ermeniler)*, İstanbul Tarih-siz; Erdal İlter, *Zeytun İsyanları*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay, Ankara 1995; Yahya Bahçeci, *1895 Zeytun İsyanı*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 2008; A. Latif Dinçaslan, *Zeytun ve Çevresindeki Ermenilerin İsyanları*, Ukde Yay, Kahramanmaraş 2008.

¹⁴⁶⁷ Zülkadirzâde Ömer Paşa ile ilgili Bkz. İlyas Gökhan, "Maraş Beylerbeyi Zülkadirzâde Ömer Paşa", *Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu*, Kahramanmaraş Belediyesi Yay., 2011 Nisan Kahramanmaraş.

¹⁴⁶⁸ Özalp, s.131; Bahçeci, s.85; Dinçaslan, s.34.

¹⁴⁶⁹ Atalay, Maraş Tarihi ve Coğrafyası (çev.; İlyas Gökhan- M. Karataş), s.92; Gökhan-Bal, s.153-154.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

adamı Mehmet ile Ömer Paşa'nın divitdarının İstanbul'dan hareket ederek Maraş'a doğru yola çıkmışlar ve şehre 10 saat mesafede Ceyhan nehri kenarında Kısık¹⁴⁷⁰ denilen mevkide 6 Zeytun Ermeni eşkıyası onların yolunu kesmiştir. Ermeni eşkıyaları Mehmet ve Divitdarı yakalamışlar, onlara çeşitli işkenceler yaparak darp etmişlerdi. Aldığı yaraların etkisiyle Mehmet ölmüş, divitdâr ise yaralı olarak Maraş'a ulaşarak Ömer Paşa'nın konağına ulaşmıştır. Paşa ve adamları tarafından soruguya çekilen divitdar başlarına gelenleri ayrıntılı şekilde anlattıktan sonra yanlarında bulunan bütün eşya ve evrakın tamamının Ermeni eşkıyaların tarafından gasp edildiğini söylemiştir. Divitdar bu evrakların içinde sadece Ömer Paşa'ya değil, Antep Ayanı Daltabanzâde Mehmet Ali, Battalzâde Mehmet Nuri ve Malatya Mutasarrıfı Rişvanzâde Ömer paşalara da gönderilen fermanlar bulunduğunu belirtmiştir. Zülkadîrzâde Ömer Paşa durumu araştırma için bir kâtip tayin ederek olayın olduğu yere göndermiştir. Bu olay Ömer Paşa'nın sefere gitmemesinin bahanelerinden biriydi. Bu sırada başta Zeytun Ermenileri olmak üzere Maraş çevresinde birçok asayişsizlik olayları vardı. Şehrin etrafı Ermeni eşkıyası ve aşiret kuvvetleri tarafından sarılmıştı. Ömer Paşa eşkıyanın halkı katledeceklerini, çeşitli fitne ve fesada cesaret edeceklerini ileri sürmektedir.¹⁴⁷¹ Zülkadîrzâde Ömer Paşa başta Zeytun Ermenileri ile Kılıçlı, Tecürlü ve Bozdoğanlı gibi aşiretlerin eşkıyalıklarını bahane ederek seferden affını istemekteydi.

6.2.4.2. Zeytun Ermenilerinin Payas Ayanı Küçükhalioğlu Halil İle İşbirliği Yapmaları

1789'da affedilen ve yeniden Maraş beylerbeyi olan Ömer Paşa 1500 askerle ve 30.000 kuruş hazineye para vereceğini vaat ederek görevine dönmüştür.¹⁴⁷² Ancak bu defa da Payas ayanı Küçükhalioğlu Halil adlı eşkıya Maraş'a hücum ederek Ömer Paşa'yı şehirden kovmuş, yağma ve tahribatta bulunmuştu. Bu durumla ilgili İstanbul'a şikâyetler gitmiştir. Payas ayanı Küçükhalioğlu Halil'in Maraş'taki bazı kişilerle de yakın bir dostluğu kurduğu anlaşılmaktadır. Adana, Maraş ve Antakya arasında devamlı soygunlar yapan Küçükhalioğlu İskenderun körfezinde küçük gemilerden oluşan bir filo kurmuş ve denizde de korsanlığa başlamıştı. 1790'da Payas İskelesine gelen bir Fransız ticaret gemisini soymuş ve mallarını Maraş'ta Ermenilerin yaşadığı Zeytun'a

¹⁴⁷⁰ Kısık: Zeytun Yakınlarında Ceyhan Nehri'nin en dar yerlerinden bir olan boğazın adıdır.

¹⁴⁷¹ C.DH/17179/No: 31.

¹⁴⁷² HAT.11/40, Belge No:1

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

getirmiştir. Fransızlar bu durumu kendi elçiliklerine bildirmeleri üzerine Osmanlı Devleti'nden soyulan geminin zararının karşılanması istenmiştir. Bu olaydan sonra Küçükalioglu'nun idamı emredilmişti. Küçükalioglu sadece bu Fransız gemisine değil Akdeniz'de bir Rus gemisine de baskın yaparak yağmalamıştı. Halil Paşa'nın bu yaptıklarını yanına bırakmak istemeyen devlet onun üzerine bir kuvvet göndermişti. Halil Paşa yapılan saldırıya cevap veremeyecek ve yeniden affını isteyecektir. Affedilen Halil Bey 1804'te vefat etmiştir. Devlet de bu asi ayanından böylece kurtulmuş oldu.¹⁴⁷³ Burada dikkat çeken husus isyancı ve soygunculara Zeytun Ermenilerinin yardım ve yataklık yapmasıdır.

6.2.4.3. Kalender Paşa'nın Zeytun Ermenileri ile Mücadelesi

XIX. yüzyılın başında Zeytun Ermenileri yine isyan halindeydiler. Onlar Maraş- Kayseri ve Elbistan yolunu kesmekte ve eşkıyalık faaliyetlerini sürdürmekteydiler. Bu dönemde Ermenilerin yoğun olarak yaşadıkları Zeytun ve Fırnıs nahiyelerinin yakınından geçen ticaret yolu sebebiyle stratejik ehemmiyetlerinin arttığı görülmektedir. Maraş ile Elbistan ve Göksun arasında gelip giden tüccarlar buralardan geçmek zorundaydılar. Hatta tüccarlar Zeytun yakınlarındaki hanlarda mola verirler ve geceyi geçirirlerdi. 4 Şubat 1804 (H.22 şevval 1218) tarihli bir belgeden; Maraş kadısı ve ahalisinin Zeytun Ermenileri ile ilgili İstanbul'a şikâyetinde bulundukları anlaşılmaktadır. Bu şikâyeti yapanlar isyan halinde olan Ermenileri yola getirmek amacıyla Maraş valisine bir emir yazılması istemektedirler. Bu şikâyetlerin bir hülasası yapılarak sadrazama sunulmuştu. Bu belgede Zeytun ahalisinin kefaretaifesinden olduğu belirtilerek isyan halinde olduğu, yağma ve gasp yaptıkları, adam öldürdükleri, gelip giden yolculara saldırdıkları belirtilmektedir. Ayrıca Ermenilerin devlete itaatten çıktıkları, vergileri vermedikleri ve kendi aralarında ittifak yaparak İslam ahalisine karşı ihanet içinde oldukları anlatılmaktaydı. Ermenilerin yola getirilmesi için Maraş valisi Kalender Paşa'nın¹⁴⁷⁴ görevlendirilmesi istenmekteydi. Bu yazıya binaen Kalender Paşa Zeytun Ermenilerini yola getirmek için görevlendirildi.¹⁴⁷⁵

¹⁴⁷³ Mehmet Akif Terzi, *Gavurdağ'ının Bulanık tarihindeki Sis Perdesi*, Doğu Kütüphanesi Yay, İstanbul 2010 s.68.

¹⁴⁷⁴ Kalender paşa için Bkz. İlyas Gökhan -E. Kasım Bal, *Osmanlı Dönemi Maraş İdari Tarihinde Dulkadirli ve Beyazıtlı İdareciler (1780-1850)*, Kitabevi Yay., İstanbul 2013, s.186-227.

¹⁴⁷⁵ C. DH.1315/1.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

21 Şubat 1804 (H.10 Zilkade 1218) tarihli Kalender Paşa'ya gönderilen hükümde; Zeytun Ermenilerinin durumu açıkça ifade edilmekteydi. Buna göre; Zeytun Ermenileri bir müddetten beri kendi hallerinde olmayıp, devlete itaatten çıkıp isyan etmişlerdi. Onların kethüdaları Seydi Ali oğlu Hasan, Kocabaşlarından Apardioğlu ve amcası oğulları ittifak etmişlerdir. Belgede onların suçları sıralanmıştır. Buna göre Ermeniler, fesat çıkarmakta, insanlara zarar vermekte, ahaliliyi isyana teşvik etmekte ve İslam halkına ihanet etmekteydiler. Ermeniler isyanlarını artırmaktalar, mubayaa bedellerini, avarız ve hazariye vergilerini vermedikleri gibi tımar ve zeamet sahiplerinin köy ve mezarlarını zapt etmişler ve uygunsuz hareketlere cesaret etmişlerdi. Onları yola getirmek amacıyla nasihatler yapılmış, buyrulduklar yazılmış ve kadılar tarafından mahkemeden kararlar gönderilmesine rağmen yola gelmemişlerdi. Bunun üzerine Kalender Paşa, Zeytun Ermenilerini yola getirmek, vergilerini vermelerini sağlamak ve eşkıyalık olaylarına son vermek üzere görevlendirildi. Kalender Paşa'ya gönderilen yazıda onun bu işi yapmaya kudretli olduğu, suçluları yakalayarak mahkemeye çıkarması, suçsuz olanları ayırması ve onlara zarar verilmesini engellemesi istendi. Ayrıca onun yaptığı işleri İstanbul'a bildirmesi de talep edildi.¹⁴⁷⁶

İstanbul'dan gelen emirler üzerine Kalender Paşa, Ermenileri denetim altına almak amacıyla üzerlerine yürümeye karar verdi. O, 1808'de Zeytun'a gelerek dokuz ay kuşattı. Çaresizlik karşısında teslim olan Ermeniler devlete 6 kese vergi vermeyi kabul ettiler.¹⁴⁷⁷

Kalender Paşa'nın Zeytun Ermenilerinin isyanını bastırmasından 9 yıl sonra yeniden isyan halinde oldukları görülmektedir. 1817'de Kalender Paşa'ya gönderilen hükümde; Zeytun köyü reayasının kocabaşlarından birkaçı 10 seneden beri eşkıyalık yolunu tuttukları, devamlı isyan halinde oldukları, insanları öldürdükleri, gelip giden yolcuları soydukları ve vergileri vermedikleri belirtildi. Hükümün devamında Zeytun ahalisinin vermeleri gereken cizyede de hile yaptıklarını, bu vergiyi verecek 200 kişinin ismini yazdıklarını aslında 2000 kişinin cizye vermesi gerektiği ilave edilmiştir. Ancak onların bunu kabul etmedikleri belirtilerek gün be gün isyan ve suçlarını artırdıkları beyan edilmektedir. Bunların yola gelmesi için buyrulduklar gönderildiği, tembihler yapıldığı halde yola gelmedikleri ifade edilerek Kalender Paşa'nın Zeytun Ermenilerini yola getirmesi için görevlendirildiği açıklanmaktadır. Fermana zimmilerin 8 kocabaşının olduğu ve sayılarının 2000 kişiye ulaştığı (cizye verecekler), bunların kendi aralarında

¹⁴⁷⁶ C.DH.1315/2

¹⁴⁷⁷ İltar, s.94; Bahçeci, s.85; Dinçaslan, s.34.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

da çatışma halinde oldukları belirtilmektedir. Belgeden anlaşıldığı üzere Ermenilerin kendi aralarındaki çatışmalarda 700-800 çoluk çocuk helak olmuştu. Ayrıca Ermeniler Maraş'tan Zeytun tarafına gelen 15 Türkün yolunu kesip ele geçirmişlerdi. Yakaladıkları bu kişilerin bu-runlarını keserek işkence yapıp mallarına da el koymuşlardı. Ermeniler hasekilerden Sadık adlı bir şahsı da kendilerine Voyvoda yapmışlardı. Ermeniler üzerlerine gelen Türkleri de mağlup etmişlerdi. Ermenilerin ileri gelenlerinden Mardiros oğlu Mardiros ve Yenidünya oğlu Makdesi Agop isimli şahıslara devlet yetkilileri zaman tanıyarak Zeytun'un durumunun yeniden gözden geçirmelerini, devlete itaatinin sağlanması ve vergilerinin yeniden tespit edilmesi istenmişti. Durum bu halde iken Zeytun ahalisinden ve Yukarımahalle kocabaşlarından olan şahıslar hakkında ilam ve muhızrlarla şikâyet olunmuş, Halep valisi Hurşit Ahmet Paşa tarafından sonradan söz konusu şikâyetler 8 Mart 1818'de bildirilmişti. Bu durumdan Zeytun Ermeni ahalisinin eşkıyalık ve soygunlarının arttığı anlaşılmaktaydı. Bunun üzerine Maraş beylerbeyi Kalender Paşa'ya isyan yolunu tutan Zeytun kocabaşlarını cezalandırması için emir yazıldı.¹⁴⁷⁸

30 Ağustos 1818'de cizyelerini vermeyen, birbirleriyle mücadele eden ve eşkıya ile oturup kalkan Maraş Kazası'nın Zeytin Köyü reayası papazlarının mesullerinin idamlarına dair Maraş Mutasarrıfı Kalender Paşa'ya ferman gönderildi. 6 Aralık 1818'de tarihli belgeden Zeytun köyünün iki mahalde olup Kocabaşları (mahalle temsilcileri) daima bir biriyle muharebe etmekte ve vergileri vermedikleri belirtilmekteydi. Hatta burada bir papaz izinsiz büyük bir kilise inşa ettirmişti. Zeytun Ermenilerini yola getirmek, onlardan vergi almak ve düzeni sağlamak amacıyla Kalender Paşa'ya emir yazılmıştı. Ancak bu sırada kış mevsimi yaklaştığından Zeytun üzerine seferin müşkül olduğundan bahara ertelenmesine dair Halep Valisi Hurşit Paşa tarafından Sadaret'e bir yazı yazıldı. Bu tahkikatın neticesinde Zeytun nahiyesinin iki mahallesinde 1500 hane ve her hanede de 3 zimmi mevcuttur. Yukarı mahalle olarak zikredilen yerde 2 koçabaş suçlu oldukları için acele Maraş'a gönderilmiş ve Aşağı mahallede ise 8 kocabaş Zeytun dışında voyvoda ile çatışmaya girmişlerdi. Zeytun Voyvodası Sadık Bey koçabaşlar ile mücadelede aciz kalıp yaylaya çıkma bahanesiyle Zeytun'a yakın bir köye kaçıp orada ikamet etmekteydi. Söz konusu hadisenin olduğu gün Zeytun ahalisi haklarında tedip yapılacağını bildiklerinden toplanıp harekete geçmişlerdi. Ayrıca Zeytun yakınında bulunan Hacik ve Lofarza adlı köylerde ahali külliyetli silahla birbirleriyle ittifak halindeydiler. Zeytun kasabasında oturan bir papaz üç sene önce burada

¹⁴⁷⁸ C.DH.. 122/6069

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

büyük bir kale ve kilise inşa etmişti. Söz konusu Ermeniler Maraş tarafından gelip gidenlere taarruz edip, onları öldürmekteydiler. Bunların yola getirilmesi ve devlete itaat etmelerinin sağlanması gerekmekteydi. Zeytun'un kocabaşları, izinsiz kilise inşa eden papaz ve yardımcılarının idam olunmaları hususunda hüküm hazırlanmıştı. Bu konuda Halep valisinin gerekli yardımı yapması da emredilmişti. Netice olarak Maraş ve Halep valisi harekete geçerek Zeytun'da asayışı sağlamaları, cizye vermek istemeyenleri yola getirmeleri, gelip gidenlerin emniyetlerini sağlamaları ve bu konuda fetva-i şerife göre hareket etmeleri emredilmekteydi. Ermenilerin yola getirilmesi için gerekenin ne ise yapılması emredilmekteydi.¹⁴⁷⁹

30 Eylül 1818'de cizyelerini tam vermeyen ve birbirleriyle kanlı çarpışmalara giren Zeytun köyü reayasının papazlarının sorumlularının idam edilmesine dair Kalender Paşa'ya ferman gönderildi.¹⁴⁸⁰

29 Temmuz 1819'da (H.06/Ş /1234) devletin kararlılığını gören Zeytun Ermenileri yapılan harekâtın şiddetinden ürkek ellerindeki silahlarını teslim etmek, içlerindeki fesatçıları ihbar etmek, cizye ve vergilerini vakti zamanında ödemek şartlarıyla affedilmek için Halep Valisi Ahmet Hurşit Paşa'ya başvurmuşlardı. Bunun üzerine de paşa İstanbul'a bir tahrirat göndermişti. Bu konuda gerekli işlemin yapılması için Maraş valisi Kalender Paşa'ya hüküm gönderilmişti.¹⁴⁸¹

19 Ekim 1819'da Kalender Paşa'nın Maraş Valisi olduğu zaman İstanbul'a gönderilen Sis kasabası halkından bir rahip hiç bir cürmü tebeyyün etmediği halde, o zamandan beri Ermeni patrikhanesinde mahpus gibi kaldığından affolunması rica edilmişti. Belgeden anlaşıldığı üzere Sis kazası rahibi kalede izinsiz bir kilise inşa ettiği ve Zeytun Ermenileri ile işbirliği yaptığı gerekçesiyle tutuklanıp İstanbul'a gönderilmişti. Halep Valisi Hurşit Paşa'nın girişimiyle Zeytun Ermenilerinin affedilmesiyle birlikte bu rahip de affedilerek Sis'e gönderilmiştir.¹⁴⁸²

Kalender Paşa'nın Maraş valiliğinden azledilip Kuşadası'na sürülmesi ve arkasından da orada ölmesinden sonra dahi Zeytun Ermenilerinin ayaklanma halinde oldukları anlaşılmaktadır. Zeytun Ermenileri, Maraş ile Elbistan arasında gelip giden tüccar ve yolcuları soymaktaydılar. Mesela böyle bir soygun 14 Haziran 1823'de (H.04/Ş /1238) gerçekleşmiştir. Ermeniler, Maraş'tan Elbistan'a gitmekte olan

¹⁴⁷⁹ C.DH.6069.

¹⁴⁸⁰ HAT 679/33105

¹⁴⁸¹ HAT 508/24990.

¹⁴⁸² Hat 500/24524

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

bir tüccar kafilesini soymuşlardır. Söz konusu tüccar kafilesinin Zeytun kasabası Ermenileri tarafından soyulduğu İstanbul'a bildirilmişti.¹⁴⁸³

Maraş Ahkâm defterinde yer alan bir hükme göre 1823 yılı Haziran ayı ortalarında Maraş ve Adana valisi ile Maraş ve Adana naiplerine gönderilen yazıdan, Süleyman Bey ve taraftarları Antep üzerinden Elbistan tarafına geçen bir tüccar taifesinin mallarını soygun olayına katılmışlardır. Yukarıda da belirtildiği gibi Ermenilerin soygun olayına Maraş'ın ileri gelenlerinden Süleyman Paşa da katılmıştır. Kalender Paşa'nın yeğeni olan Süleyman Paşa, Maraş valiliği üzerinde Halep Valisi Cabbarzâde (Çapanoğlu) Süleyman Paşa'nın oğlu Celâlettin Mehmet Paşa ile mücadele etmiş ancak başarılı olamamıştı. Bu yüzden Maraş'ı terk etmek zorunda kaldığı gibi isyan da etmişti. Gürün, Kayseri ve Elbistan'da ticaret yapan ve Halep, Antep ve Şam tarafından mal getiren Mehmet adlı tüccarın şikâyetine göre 24 yük malını Zeytun yakınlarında Maraş'a 12 saat mesafede Tutluseki denilen yerde Zeytun Ermenileri ile Süleyman Bey soymuştur. Soyguncular bu tüccarın 6 yük malını, silah ve paralarını gasp etmişlerdi. Tüccar geride kalan malları ile tekrar Maraş tarafına dönerken şehre 3 saat mesafede Çampınarı denilen mevkide Adana tarafında Ulaşlı dağ eşkıyasından Kölemen oğlu, Kara Bekir oğlu, Said ve Sadi b. Fatuli adlı şahıslar ile Tecirli Aşireti'nden birçok eşkiya tarafından baskına uğramış ve kafilenin geri kalan malından 10 yük daha gasp edilmişti. Mehmet adlı tüccar Maraş'a döndüğünde, Maraş mütesellimi silahlı adam göndererek gasp edilen mallardan Musa adlı eşkiyanın elinde olan 7 beygir mala el konulmuş ve geri kalan mal ise ele geçirilememişti. Tüccar gasp edilen mallarının geri verilmesi için mahkemeye başvurmuştu. Bu gasp edilen malların bulunup sahibine iadesi ve suçluların cezalandırılması için yetkililere emir verilmişti.¹⁴⁸⁴

1829'da Zeytun Ermenileri bir kez daha ayaklanmışlardır. Ermeniler etrafta bulunan Türk köylerine saldırmışlardır. Ermenilerin zulmü artınca Kayseri Sancak beyi Köse Mehmet Paşa Zeytun'a gönderilmiş ancak Ermeniler denetim altına alınamamıştır.¹⁴⁸⁵

1831-32 yıllarında Zeytun Ermenilerinin bir isyanı daha görülmüştür. Bu sırada Maraş beylerbeyi olan Beyazıtzâde Süleyman Paşa

¹⁴⁸³ C. ZB.16/789.

¹⁴⁸⁴ Cengiz, Özveri, *1813-14 Tarihlerini Kapsayan IV Numaralı Maraş Ahkâm defterinde Maraş Kadılığına Gönderilen Hükümler*, Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2004, s.154.

¹⁴⁸⁵ Özalp, s.132; İlter, s.94.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Ermenilerin isyanını önlemek amacıyla onları birbirine düşürmeye çalışsa da başarılı olamamıştır. Süleyman Paşa çareyi Zeytun'u kuşatmakta bulsa da kışa kadar devam eden kuşatma başarılı olamamıştır.¹⁴⁸⁶ Görüldüğü gibi daha önce Ermeni eşkıyası ile Çapanoğlu Celâlettin Mehmet Paşa'ya karşı birlikte hareket eden Süleyman paşa bu defa Ermenileri cezalandırmak üzere onların üzerine yürümüştür.

1835'te Zeytun Ermenileri yine isyan etmişlerdir. Ermeniler yedi yıldan beri vergi vermedikleri için Maraş valisi bu verginin tahsili için Zeytun üzerine yürümüştür. Ermeniler Maraş esnafından birkaç kişiyi de kaçırmışlardı. Maraş valisi yakalattığı Ermenilere baskı neticesinde Maraşlı esnaflar serbest bırakılmıştır. Ancak Ermeniler yine vergi vermemekte direnmişlerdir.¹⁴⁸⁷

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı devletine isyanı sırasında oğlu İbrahim Paşa, 1839'da Nizip savaşında galip gelerek Antep ve Maraş'ı işgal etmiştir. 1840'da Maraş'a giren ve 18 ay burada kalan İbrahim Paşa, zamanında Zeytun Ermenilerini isyan etmişlerdir. Halkın şikâyeti üzerine İbrahim Paşa Zeytun'a asker sevk ederek Ermenileri denetim altına almıştır. Ermeniler önceden olduğu gibi cizye, haraç ve diğer vergilerini ödemeyi taahhüt etmişlerdir.

1842 yılında Zeytun Ermenilerinin üzerine yürüyen Maraş Beylerbeyi selim Paşa onları yola getirerek vergilerini tahsil etmiştir. Ermenilerden 42.330 kuruş vergi alınmıştır. Bu arada çevrede bulunan Türkmen aşiretleri ile Ermeniler arasında sık sık çatışmalar yaşanmıştır.¹⁴⁸⁸ 1843'te Maraş valisi Yusuf Paşa'ya karşı Ermenilerin ayaklandığı görülmektedir. Artık bu tarihten sonra Zeytun Ermenilerinin sadece vergi bahanesiyle değil siyasi bakımdan da isyan etmeye başladıkları anlaşılmaktadır. Zeytun Ermenileri bölgede bulunan madenlerden barut ve silah imal ediyorlardı. 5 Mayıs 1846 Maraş eyaletine bağlı Kozandağı Ayanı Samur Ağazâde Mehmet ve Afşar aşireti ile Zeytin Ermenilerin ayaklanma halinde olmaları ve uygunsuz hareketlerine karşı tedbir alındığına dair Maraş Valisi Yusuf İzzet Paşa İstanbul'a bir yazı göndermiştir.

1850'lerden itibaren Zeytun Ermenileri diğer bölgelerde bulunan Ermenilerle de irtibata geçerek faaliyetlerini artırmışlardır. Ermenilerin siyasi faaliyetlerini artırmalarının arkasında Maraş ve Zeytun bölgesinde başlayan misyonerlik faaliyetlerinin de etkili olduğunu söyleyebiliriz. Ermenilerin baskısı sebebiyle Zeytun çevresinde bulunan

¹⁴⁸⁶ Özalp, s.132-133.

¹⁴⁸⁷ Özalp, s.134; İlter, s.65.

¹⁴⁸⁸ İlter, s.95.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Türkler başka yerlere göç etmeye başlamışlardır. Başka yerlerde yaşayan Ermenilerin varlıklı aileleri ise Zeytun'daki Ermeni okullarına yardımı başlamışlardır.¹⁴⁸⁹

1860'larda Zeytun Ermenileri bağımsızlık peşinde koşmaya başladılar. 1862'de Zeytun'a gelen sözde Kilikya Ermeni Devleti'nin son hanedanı Lusignanlar'dan gelen ve bunların varisi olduğunu iddia eden Leon Lusignan bağımsızlık için Fransızlardan yardım istemişti. Başta Zeytun'un Gregoryan mezhebinden olan Zeytun ahalisi dahi bu isteğe kuşku ile bakmıştı. Çünkü Katolik olan Fransızların etkisi altına girmek istemiyorlardı.

Osmanlı Devleti Zeytun Ermenilerini denetim altına alabilmek amacıyla bir takım önlemlere girişti. Kasaba halinde yönetilen ve daha çok da Ermeni mahalle temsilcilerinin idaresinde olan burası 1865'te kaza haline getirildi. Zeytun Kazasına bir Türk Kaymakam tayin edildi. Buraya askerler yerleştirildi. Ancak Zeytun Ermenileri sürekli isyan ettiler. Hükümet binasını basıp kaymakamı rehin aldılar.

Zeytun Ermenilerinin en büyük isyanlarından biri de 1878-79 isyanıdır. İleride değineceğimiz bu isyan da çok etkili olmuştur. 1895 ve 1915 isyanları da çok etkili olur. Zeytun Ermenilerinin son isyanı 12 Şubat 1920'de Fransızların Maraş'tan çekilmesinden sonra meydana geldi. Millî kuvvetler bu isyanı 1921'de bastırdı. Zeytun Ermenileri 1922'de bölgeden tamamen çıkarıldılar.

XI. yüzyılda Ermenilerin Doğu Anadolu Bölgesinden gelerek yerleştikleri Zeytun XX. Yüzyıla kadar bir emeni yerleşkesi olarak varlığını sürdürmüştür. 1000 yıla yakın Türk hâkimiyeti altında yaşayan Zeytun Ermenileri XVII. Yüzyıldan itibaren vergi vermememe, ticaret yollarını vurmaya ve eşkıyalık faaliyetlerine başlamışlardır. Zeytun bölgesindeki Ermenilerin bu itaatsizlikleri, bağımsız bir devlet kurmak için yapılan ayaklanmalardan sayılmaz. XVIII. Yüzyılın sonları ile XIX. Yüzyılın başlarında Zeytun Ermenilerinin eşkıyalık faaliyetlerini artırdıkları görülür. Maraş Beylerbeyi Ömer Paşa ve kalender paşa zamanında Zeytun üzerine gönderilen kuvvetler ile onlar itaat altına alınmışlardır. Ermeniler XIX. Yüzyılın ortalarından itibaren bir yandan misyonerlerin diğer yandan da emperyalist devletlerin kışkırtmaları ile Osmanlı devletine karşı ciddi anlamda isyan etmişlerdir. Ermeniler 1895 ve 1915'te iki büyük isyan çıkarmışlardır. Onların bu isyanlarına büyük devletler destek olmuşlardır. 1915'te tehcire tabi tutulan Ermeniler 1918'de geri Maraş'a dönmüşlerdir. Ancak Maraş'ın Fransız işgalinden kurulmasından sonra 1921'de Zeytun'u kuşatan Türk

¹⁴⁸⁹ Özalp, s.134-135; İltis, s.96.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

kuvvetleri burayı ele geçirmişlerdir. Zeytun Ermenilerinin bir kısmı Suriye'ye kaçarken bir kısmı da yakalanıp itilaf devletlerine teslim edilerek ülke dışına çıkarılmıştır.

6.3. Maraş ve Adana Vilayetlerinin Birleştirilmesi

1839-40 yıllarında Maraş, isyancı Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa tarafından işgal edildi. 18 ay Maraş'ı elinde tutan İbrahim Paşa, babasının Osmanlı devleti ile yaptığı anlaşmayla şehri boşalttı. Mısırlıların işgali sırasında Beylerbeylik (Valilik) merkezi Maraş aynı zamanda Paşa Sancağı'ydı. Zülkadir Eyaleti de denilen Maraş ve buraya bağlı olan kazaların yönetilmesini güçleştirmiştir. Bu yüzden bölgede devlet otoritesi ortadan kalkmış ve buna bağlı olarak birçok isyan çıkmıştır.

Maraş ve çevresinde düzeni sağlamak için 1845'ten itibaren Adana Eyaleti'ne bağlanması için girişimler başlamıştır. Bu duruma gerekçe olarak bölgedeki aşiretlerin iskân edilmesi ve vergilerin toplanabilmesinin bu şekilde gerçekleştirileceği ileri sürülmüştür. Bölgeye yönelik bu idarî düzenleme ile ilgili yapılan çalışmalarla yaklaşık üç yıl sonra bu birleşme gerçekleşmiştir. Alınan bir kararla 1848'de Sultan Abdülmecit'in emriyle ilk önce Zülkadir Eyaleti, Adana Eyaleti ile birleştirilmiştir. İki eyalet artık birlikte idare edilmeye başlanmıştır. 1848'de Maraş Eyaleti'nin Valisi olan Tosun Paşa'nın görevine son verilerek Adana Valisi Osman Paşa'ya Maraş Valiliği'ni de yürütme görevi verilmiştir. Bundan sonra Maraş sancak olarak idarî birimdeki yerini almış ve burayı da bir mutasarrıf idare etmeye başlamıştır. Maraş'ın merkezine ise bir kaymakam tayin edilmiştir. 1848'de Adana ve Maraş Valisi olarak Mustafa Paşa tayin edilmiştir. Maraş Sancağı mutasarrıflığına ise Köse Mehmet Paşa getirilirken Maraş kaymakamı olarak da Abdi paşa tayin edilmiştir.

6.3.1. Adana ve Maraş Valisi Osman Paşa

11 Eylül 1848'de Maraş Eyaleti Tosun Paşa'nın uhdesinden alınarak Adana Eyaleti'yle birleştirilmek suretiyle Osman Paşa'ya verildi. Bu dönemde 2 Ekim 1848'de ahaliden rüşvet alan Tüfekcibaşı Timur adlı kimse hakkında görüşlerini bildirmeleri için eski Maraş valileri Yusuf ve Tosun Paşalardan tezkire istenmiştir.

6.3.2. Adana ve Maraş Valisi Mustafa Paşa

11 Ekim 1848'de Adana ve Maraş Valiliği'ne tayin edilen Mustafa Paşa'nın göreve başladığına dair İstanbul'a bir yazı göndermiştir. Bu dönemde de rüşvetçi Tüfekcibaşı Timur hakkında kovuşturma devam etmekteydi. 19 Ekim 1848'de Maraş ve Adana eyaletleri uhdesine verilen Mustafa Paşa'ya Maraş'taki çeşitli meclis ve şahıslar vilayetinin meselelerine dair görüşlerini bildirmişlerdir. Paşa da durumu Sadarete bildirmiştir. Bu dönemde Maraş Naibi Abdurrahman Zeki

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Efendi'ydi. Halkın onun hakkındaki şikâyetleri de bir tahriratla Şeyhülislam'a sunulmuştur. Yine bu dönemde 23 Ekim 1848'de Maraş Mutasarrıfı Köse Mehmet Paşa'nın ölümü dolayısıyla geçici olarak bu görevi yürüten Van Kaymakamı para istemiştir. Ancak bu paranın kendisine verilemeyeceği bildirilmiştir. Yine ölen mutasarrıfın zamanından kalan vergilerin toplanması da kararlaştırılmıştır.

24 Ekim 1848'de Adana ve Maraş Valiliği'ne atanan Mustafa Paşa görev yerine ulaştığını ve bölgenin ahvali ile yapılan işleri İstanbul'a iletmıştır. Yine bu dönemde 27 Ekim 1848'de Hafız Mustafa'daki alacağının talep edildiğine dair Maraş'ın sabık valisi Yusuf Paşa'ya yazı gönderilmiştir. 15 Kasım 1849'da Sabık Maraş Mutasarrıfı Mehmet Bey'in kırk günlük kıstelyevm temattuatinin selefi Yusuf Paşa'dan alınmasına karar verilmiştir. 25 Kasım 1849'da Gümülcine'nin eski müdürü dergâh-ı âli kapıcıbaşlarından Said Ağa'nın, Maraş'ın eski muhassılı Kâşif Ağa'dan alacağı bulunmaktaydı. 25 Ağustos 1848'de vefat eden beylerbeyi Mehmet Paşa'nın, Maraş Mutasarrıflığı sırasında Sarraf Hüdaverdioğlu Hacı Abraham'dan borç aldığı ve bu borcunu ödenmesi talep edilmekteydi.

6.3.3. Adana ve Maraş Valisi Mehmet Ziya Paşa

24 Kasım 1851'de mülkiye işlerine vakıf ve liyakat sahibi olan Mehmet Ziya Paşa'ya Tarsus Sancağı da dâhil olmak üzere Maraş ve Adana eyaletleri valiliği verildi. 4 Eylül 1852'de Adana ve Maraş Valisi Mehmet Ziya yeni sadrazamı tebrik yazısı gönderir. 8 Kasım 1852'de Yusuf Paşa'nın Maraş Valiliği zamanında kendisinden önceki validen kalan borçların ödenmesi istenmişti. 29 Mart 1853'te Maraş Eyaleti bakayasının ve vali Mehmet Paşa'nın borcunun ödenmesi istenmiştir. 8 Mayıs 1853 tarihli Maraş Mutasarrıfı müteveffa Mehmet Paşa'nın matlubatından olup hazineye ve varislerine ait matlûbat miktarının istilâmı için Maliye Mektubi Odası'na ilmühaber verilmiştir. 11 Ocak 1855 tarihli belge Maraş Mutasarrıfı müteveffa Mehmet Paşa'nın varislerinin Erganili Mustafa ve Çüngüşlü Ali Efendi'de olan alacaklarının tahsili istenmektedir.

Maraş'ın Adana Eyaleti ile birleştirilmesi ve valinin Adana'da oturması bir otorite boşluğuna sebep olmuştu. Maraş'ta bir kaymakam bulunmakta olup işlerin üstesinden gelememekteydi. Bilhassa şehrin eski idarecilerinden olan Beyaztlı Ahmet Paşa ve kardeşi Kerim Bey bütün gücü ellerinde bulundurmaktaydılar. Mesela bunlar 30 Ekim 1852'de Maraş'taki yöneticileri kovmuşlardı. Bundan dolayı Maraş Kaymakamı İstanbul'a bunları şikâyet etmişti.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

6.4. Maraş Baskını ve Yağmalanması (1855)

1855’lerde Maraş’ta asayişsizlik hat safhadaydı. Bir yandan Zeytun Ermenileri itaatsizlik içindeydi. Diğer yandan Tecirli Türkmenleri yöneticilere karşı isyan halindeydi. Maraş gibi büyük bir eyaletin yönetiminin feshedilmesi ve Adana’ya bağlanması idari açıdan birçok zaafılara sebep olmuştu. Adana Eyaleti ile birleştirilmekle birlikte Adana- Maraş birleşik Eyalet merkezi Adana olmuştu. Vali burada oturmaktaydı. Maraş’ta ise bir kaymakam bulunuyordu. Kaymakamın Maraş’taki büyük aileleri yönetimi altında tutması zordu. Yine isyanları önleyecek gücü yoktu. 1840’lara kadar Maraş Eyaleti bazen Dulkadir bazen de Beyazıtlı ailelerinin elindeydi. Mal, mülk ve nüfuz sahibi olan bu iki ailenin hem Maraş içinde hem de çevresinde müttefik nüfuzlu aileleri vardı. Ayrıca bunların başkent İstanbul’da da adamları vardı. Ayrıca Maraş etrafında bulunan aşiretler de bu ailelerle yakın dostluk içindeydiler. Bunlardan da öte Zeytun ve diğer köylerde yaşayan Ermeniler dahi bu büyük ailelere saygı duyarlardı. Bunla devlet tarafından hanedan olarak adlandırılırdı. Beyazıtlı ailesi Maraş merkezin dışında Göksun ve Andırın ’da mülkleri ve kolları olan büyük bir aileydi. Dulkadir ailesinin de Maraş’ın doğusundaki köylerde mülkleri ve taraftarları vardı.

Maraş kaymakamı devamlı itaatsizlik içinde olan Tecirli aşiretini kontrol altına alamamıştı. Şehrin ileri gelenleri Maraş’ta asayiş ve sükûneti sağlaması için Abdi Efendi’den talepte bulundular. Ancak kaymakam bunları dinlemedi. Maraş halkı yazın yaylaya çıkarken ekinlerini yayıp tahrip eden ve yayladan kışlağa dönerken de bağ ve bahçelerini bozan aşiretlerin denetim altına alınmasını istiyordu. Bu durum gerçekleşmeyince İstanbul’a başvurarak yeni bir kaymakam atanmasını talep ettiler. Hatta ahali Maraşlı bir kaymakamın atanmasını istiyordu. Maraş’ın ünlü ailelerinden Beyazıtlı Ethemoğlu Ahmet Paşa zaten bu göreve talipti. Bazı başarılar gösteren Beyazıtlı Ahmet’e devlet paşa unvanını vermişti. O Rumeli ordusunda görev yapmış ve memleketine dönmüştü. Bu sırada Göksun’da bulunan Ahmet Paşa ahali tarafından Maraş’a davet edildi. Ahmet Paşa’dan çekinen Tecirli aşireti 1855’de yayladan kışlaklarına dönerken ahalinin mallarına zarar vermemişti. Ahmet Paşa’ya kaymakamlık verilmesi için İstanbul’a arz gönderildi.¹⁴⁹⁰

Bu sırada Dulkadir ailesinin lideri durumunda olan Süleyman Bey yaylasına çekilmişti. Yine bir ara Kaymakamlık yapan Beyazıtzâde Abdulkadir Bey de bazı yanlışlar yapmıştı. Eski Kaymakam Akif Efendi’nin de başarısızlıkları vardı. Bu sırada Maraş’ta işler karışmıştı.

¹⁴⁹⁰ Eyicil, s.88.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

İleri gelen ailelerden Dulkadirlilerin reisi Süleyman Bey yaylasına çekilirken, Beyazıtzâde Ahmet Bey'in kardeşi Kerim bey de şehirden ayrılarak ağabeyinin bulunduğu Göksun'a çekilir. Maraş'ın yönetiminden memnun olmayan Ahmet Paşa ile kardeşi Kerim Bey bölgenin güçlü aşiretleri Tecirli, Cerit ve diğerleri ile ittifak yaparak kaymakamı görevinden uzaklaştırmak isteyeceklerdir. Bu arada Dulkadirzâde Süleyman Bey'in kaymakamın yanında yer aldığı görülmektedir. Ahmet Paşa ve müttelikleri Maraş'a hücum etmek isteyecek. Ancak Süleyman Bey'in olaylara müdahale etmesiyle şehirde yeniden asayiş ve denetim sağlanır. Süleyman Bey hükümetten destek almaktadır.¹⁴⁹¹

Ahmet Paşa ve kardeşi Kerim Bey, Göksun'da bir toplantı yaparak Maraş'ta bulunan bazı idarecilerin şehri terk etmesini yoksa şehre gelmeyeceklerini bildirirler. Hatta bunlar Maraş'ı geçirmek için planlar yaparlar. Bunlar Zeytun Ermenileri ve Tecirli Eşkiası ile işbirliği yaparlar. Aldıkları kararları Maraş'taki idarecilere bildirirler. İdareciler bu durumu dikkate almayarak görevlerine devam ettiler. Ancak bir süre Maraş İdarecileri Ahmet Paşa ve kardeşi Kerim Bey'in tehditlerine boyun eğerek onların tekliflerini kabul edeceklerini beyan ettiler. Karşılıklı bir anlaşma yapıldı. Kerim Bey, Ceyhan üzerindeki Kılavuzlu köprüsüne gelerek kendisine verilecek teminat mektubunu almaya geldi. Ancak burada verilen söz belgesini almasına rağmen Maraş'a yanındaki eşkıyalarla birlikte hücum eder. Şehre giren Kerim Bey ve adamları Maraş'ı yağmaladı. Hasımlarının evlerini ve dükkânlarını soydurdu. Askeri ve idari görevlileri tehdit etti. Başı görevlileri vazifeden uzaklaştırıp kendi adamlarını atadı. Halktan çok para topladı. Kerim Bey'den üç gün sonra Zeytun Ermenileri ve Tecirli aşireti mensuplarını yanına alarak şehre gelen Ahmet Paşa Kaymakam Abdi Paşa'yı görevinden uzaklaştırarak görevi devraldı. Kendi adamlarını görevlere getirdi. Ahmet Paşa'nın adamları, Tecirli aşireti mensupları ve Zeytun Ermenileri Maraş'ı işgal edip halkın mallarını yağmaladı ve onlara zulüm yaptı. Ancak üç gün sonra Ahmet Paşa, kaymakamlıktan ayrılarak yeniden Abdi Bey'e görevi bıraktı.¹⁴⁹²

Bir süre sonra Ahmet Paşa konağına dönünce şehrin yöneticileri ona minnettarlıklarını bildirmek için geldiler. Ahmet Paşa, kaymakam Andırın Nahiyesi müdürlüğüne Abdullah Beyi ve Yenice kale nahiyesi müdürlüğüne de kardeşi Kerim Bey'in oğlu Said'i tayin ettirdi. Şehir resmen işgal altındaydı. Kimse durumu başkent İstanbul'a bildiriyordu. Ancak gizlice bir haber ulaştırıldı. 1855 yılı Eylül ayının 30'unda ancak Maraş'taki durumla ilgili Kaymakam Abdi Bey ve

¹⁴⁹¹ Eyicil, s.89.

¹⁴⁹² Eyicil, s.91.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Mal müdürü Sadık Bey haber ulaştırmayı başardılar. Maraş'a baskın yapan Ahmet Paşa ve kardeşi Kerim Beyin yanında 600 piyade ve süvari eşkıya bulunmaktaydı. Bunlar şehirde her türlü yağma, tahribat ve zulmü yapmışlardı. 1855 Eylül ayı içinde yapılan bu Maraş baskını malesef kendi evlatlarının girişimi ile Ermeniler ve Tecirli aşireti tarafından yapılmıştı. Sadece halk zarar görmeyip Nüfus nazırı Necip Bey, Odabaşı Halil ağa ve Yüzbaşı Hacı Bekir Ağa'nın evleri de yağmalanmıştı. Bu kişiler aynı zamanda dayak da yerler. Maraş'taki bu zulüm 1855'in Nisan Ayından aynı yılın Ekim ayına kadar devam eder. Çünkü Beyazıtlı ailesi ileri gelenlerinden olan Ahmet Paşa ve Kerim Bey kaymakamı şehirden uzaklaştırmak isterler.¹⁴⁹³

Bir süre sonra baskı altında Maraş'ta kalamayacağını anlayan Kaymakam Abdi Bey, Dulkadirzâde Süleyman Bey'in refakatinde 19 Ekim 1855'te Elbistan'a gitti. Onun amacı çocuklarını Karahisar'a bırakıp İstanbul'a giderek Maraş'ta olan olayları yetkililere anlatmaktır. Kaymakam Abdi Bey İstanbul'a ulaşır durumu yetkililere teferruatıyla anlatır. İstanbul'dan Ahmet Paşa'ya uyarı gelir. O size bu uyarıları dikkate almayarak Maraş halkının kendisini kaymakam olarak görmek istediğini bildirir. İstekleri yerine getirilmezse dağ bile çıkacağını bildirir. Ahmet Bey bu cesareti yüzlerce yıldan beri ailesinin oturduğu ve kendilerine destek olduğu Maraş halkından alıyordu. Ayrıca şehrin ileri gelenlerinden sancak azası Sabit Efendi, Eski Müftü Hacı Ömer Efendi, Mal Kâtibi Suri Efendi, kayınpederi Hacı Mustafa Ağa ve tahrirat kâtibi Ahmet Bey'den destek alıyordu.¹⁴⁹⁴

6.5. Münip Paşa

Maraş'ta yaşanan bu olaylar sebebiyle Adana Valisi Maraş'a Abdulmennan Bey'i göndererek tahkikat yaptırdı. Maraş'a gelen Abdulmennan Ahmet Paşa ve Kerim Bey'e telkinlerde bulunarak durumu yatıştırma çalıştı. Ancak onlar Abdulmenan Bey'e karşı sert tavır aldılar. Bu arada Tecirli aşireti ve Zeytun Ermenilerinin eşkıyalık faaliyetlerinin sona erdirilmesi için yazılar yazıldı. Olayları yatıştırmak için Adana Valiliğinden Halep valiliğine yazılar yazıldı. Bu arada Cerit aşiretinin devletten yana tavır aldığı görülmektedir. Adana Valisi damadı Aziz Paşa'yı Maraş'a gönderir. Bölgeye asker sevk edilir. Neticede isyan hareketi bastırılır. Ahmet Paşa ve kardeşi Kerim Bey itaat altına alınır. Maraş ve köylerde Ermeni ve Tecirli aşiretinin yağmaladığı mallar geri sahiplerine verilir.

Bu yüzden 29 Ekim 1855'te Maraş Mutasarrıflığına Süleymaniye Kaymakamı Münip Paşa atanmıştır. Bu dönemde Maraş'ta durum

¹⁴⁹³ Eyicil, s.89-94.

¹⁴⁹⁴ Eyicil, s.94-95.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

çok karışıktı. Devlet 25 Ekim 1855'te bu kişilerden Ömer Efendi, Süleyman ve Abdülkerim hakkındaki yolsuzluk iddiasının tahkikiyle aileleriyle birlikte Maraş dışında bir yere iskânına karar verdi. Maraş'ın asayişinin sağlanması için mutasarrıflık unvanıyla Munip Paşa görevlendirilmişti. 1856 Şubat'ının 26'sında gönderilen bir yazıdan Ahmet Paşa'nın Adana'ya gelmesi halinde tutuklanarak hapsedilmesi istenmekteydi. Ahmet Paşa'nın İstanbul'a gitmek için Konya'ya uğraması halinde de tutuklanması kararlaştırılmıştı. Bu arada Maraş'tan sürgün edilen Beyazıtzâde Ahmet Paşa 8 Mart 1856'da İstanbul'a gitmiş ve memleketiyle bir ilişkisi kalmamıştır. Maraş'ta düzen ve asayişin sağlanması için şehre asker sevki de yapıldı.

Adana valisi adına Maraş'ta kaymakamlık yapan Abdi Efendi zamanında uygunsuz işler yapılmıştı. Abdi Efendi'nin yanlış hareketleri 1856 Nisan ayında İstanbul'a bildirildi. Münip Paşa'nın Maraş'ta bulunduğu sırada onun aleyhine de bir muhalefet hareketi ortaya çıkmıştı. Mesela 1856 Nisan ayında Maraş Naibi Mehmet Sabit, İstanbul'a bir arz sunarak yanlış bir iş yapmadığı halde paşanın kendisi aleyhine faaliyet ve düşmanlık yaptığını bildirdi. Naibin mutasarrıf aleyhine dava açtığı görülmektedir. Münip Paşa da İstanbul'a başvurarak haksız yere suçlandığını bildirdi. Kendisine gönderilen yazıda hakkında hakkaniyetle davranılacağı bildirildi. Bu arada İstanbul'dan gönderilen bir yazı ile naibin suçlu olup olmadığı araştırıldı. Münip Paşa Maraş'ta görev yaparken Maraş'ın eski naibi Mehmet Tevfik Efendi'nin kendisinden alacağı vardı. Bu paranın da paşadan tahsil edilmesi istendi. Bu arada Maraş Kaymakamı Abdi Efendi'nin de tayini çıkarılarak Karahisar-ı Şarki'ye (Şebinkarahisar) gönderildi.

30 Eylül 1856'da kendisine bağlı Maraş'a gelen Adana Valisi Kamil Paşa, işlere el koymuş ve şehirde düzeni sağlamaya çalışmıştı. 1857'de hakkındaki şikâyetler sebebiyle Maraş Mutasarrıfı Münip Paşa görevden alınarak yerine Musul'un eski mutasarrıfı Hilmi Paşa getirildi. Münip Paşa'nın da yolsuzluğunu ortaya çıkarmak amacıyla Süleyman Bey Maraş'a gönderildi. Görevinden azledilen Münip Paşa'ya başka görev verilmedi. Onun zimmetine para geçirdiği belirtilmekteydi. Ancak zor durumda kalması sebebiyle kendisine yardım edilmesine karar verilmişti. 1858'de Halep Defterdarı Mehmet Raif, Münip Paşa'nın suçsuz olduğunu ve berat ettiğini bundan dolayı bir memuriyete tayin edilmesini istendi. Ancak 1859'da gönderilen bir yazıda onun zimmetine para geçirmesi sebebiyle bir memuriyette istihdam edilemeyeceği bildirilmiştir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

6.6. Islahat Fermanına Tepki - İngiliz Konsolos Vekilinin Öldürülmesi 1856

1848’de Maraş Eyaleti Adana Eyaleti ile birleştirilmişti. Maraş Eyaleti aslında kaldırılmayıp Adana valilerinin uhdesine verilmiş ve Maraş’ı Adana valisine bağlı bir kaymakam idare etmeye başlamıştır. 1856’da Islahat Fermanı ilan edilmişti. Maraş’ta bu ıslahata karşı bir ayaklanma çıktı. Maraş Sancağı’nda gayrimüslimlerin sayısı fazlaydı. Bölgede cirit atan misyonerlerin vasıtasıyla ayaklanan gayrimüslimlerden bilhassa Ermeniler Islahat Fermanı’nın verdiği haklarla iyice şırmamışlardı. Hatta daha önceden beri ödedikleri vergileri ödemek istemiyorlardı. Kendilerine düşen verginin fazla olduğunu ve bunu Müslümanların ödemesi gerektiğini ifade etmekteydiler. Bu yüzden Maraş halkı duyarlı bir hale gelmişti. Bu sırada Maraş’ta İngiliz Konsolos vekilliği yapan Hoca Gürmani adlı şahıs, Maraşlı esnafla ile alışveriş sırasında bir anlaşmazlık yaşamış, bu olayın sonucunda kışkırtmaların da etkisiyle halk ayaklanmıştır.

Hoca Gürmani’nin evini basan halk onun teslim olmayarak ateş açıp üç-beş kişiyi yere sermesi üzerine galeyana gelip evi yakmıştır. Rivayetlere göre Fatih Devri âlimlerinden olan Ali Kuşçu’nun nesline mensup Kuşçuoğlu Mustafa adlı şahıs bir kucak çam çırası getirerek konsolosun evini tutuşturmuştur. 1856’da çıkan bu olay sırasında Hoca Gürmani, yanında bulunan eşi, bir yardımcısı yanarak ölmüş ve bir çocuğu da yaralı kurtulmuştur. Maraş’ta bilhassa Beyazıtlı beylerinden Ahmet Paşa’nın da dâhili olduğu bu ayaklanma sırasında Adana’dan Maraş’a asker gönderilerek isyan yatıştırılmıştır. İsyanın elebaşlarından bazı kişiler sürgüne gönderilmiştir. Hoca Gürmani’nin malları varisine teslim edilmiştir. Ayrıca onun vârislerine tazminat ve maaş ödenmeye başlamıştır. Bu olayda suçlu olduğu görülen Maraş Mutasarrıfı Münip Paşa görevden azledildi. Başta Maraş naibi Mehmet Tevfik Efendi olmak üzere pek çok kişi olayın müsebbibi olarak görülür ve Adana’ya sürgüne gönderildi. Maraş’ta bir İngiliz konsolos vekilinin öldürülmesi Uluslararası bir sorun haline geldi. Avrupa devletleri bu işe karıştılar. Devlet uzun yıllar İngiliz konsolosunun varislerine tazminat ödedi.

1866’da Maraş Halep Eyaleti’ne bağlı bir mutasarrıflık haline getirilmiştir. Aynı yıllarda Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı Zeytun nahiyesi kaza haline getirerek denetim altına alınmaya çalışılmıştır. Yine Bayezitli Ahmet Paşa, Kerim Paşa ve Osman Paşa’nın başını çektiği bir grup ile şehrin yöneticilerinden olan Necip Efendi, Divan Efendisizâde Bekir Ağa, Seyisoğlu Hacı Ali efendilerin araları açılmıştı. Maraş Tarihi ve Coğrafyası adlı eseri yazan Besim Atalay, Beyazıtlı

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

beylerin Zeytun eşkıyasına haber göndererek onları Maraş'a davet ettiklerini ve rakipleri olan şahısları nerede olursa olsun öldürülmelerini istediklerini yazmaktadır. Neticede 500-600 Ermeni Maraş'ı basarak beş-on gün şehirde kalarak evleri yağmalarlar. Ancak aradıkları kişiler kaçtığı için bulamazlar.

6.7. Maraş'a Çerkez ve Çeçen Göçleri (1859)

Kafkas halklarını ilk defa Çarlık Rusya'ya karşı örgütleyen ve bağımsızlık mücadelesi veren Dağıstanlı Şeyh Şamil'dir. (1797-98 Gimri- 1871 Medine). Kafkas Kartalı lakabı ile tanınan Şeyh Şamil Avar Kökenli bir Kumuk'dur. Gençliğinde iyi bir dini ve askeri eğitim alan Şeyh Şamil Nakşibendi tarikatına girmiştir. Rusların Kafkasya'dan kaldırmak istediği İslamiyeti tekrar diriltmek, özgürleştirmek ve bir İslam birliği kurmak için harekete geçmiştir. Şeyh Şamil 1830'larda dağıtan ve Çeçenistan'da Ruslara karşı arkadaşları ile birlikte harekete geçmiştir. Büyük başarılar göstermiş, arkadaşları şehit olmuş ve kendisi ise yaralanmış, Şeyh Şamil unvanı verilerek Kafkas Müslümanlarının imamı olmuştur. Kafkas Müslümanları arasında birlik ve beraberliği sağlamak amacıyla büyük gayret gösteren Şeyh Şamil 1838'de Abaza, Çeçen ve Çerkez halklarını etrafına toplayarak Ruslara karşı savaştı. Bazı kısmi başarılar göstererek Ruslarla bir ateşkes anlaşması yaparak İslami bir yönetim oluşturmuştur. Ancak kısa süre sonra Ruslar ateşkesi bozarak saldırıya geçtiler. 1839'da Ruslar bazı yerleri ele geçirdiler. Şeyh Şamil oğlu Cemalettin'i Ruslara rehin vererek bir anlaşma yaptı. Bir süre sonra Hacı Murat'la birlikte Avarların da kendisine katılmasıyla Rusların elinde bulunan kaleleri ele geçirdi. 1843'te Rusların Şamil'in merkezi Darga'ya düzenlediği saldırıları püskürttü. Ancak Ruslar 1845'te Darga'yı aldılar. Şamil, 1851'de Hacı Murat'ın da ihanet ederek Ruslarla anlaşmasından dolayı büyük kayıplar verdi. 1852'de elinde olan Kabartay bölgesinden çıkarıldı. 1853'de Osmanlı ve İttifaklarının Ruslarla yaptığı Kırım Savaşından istifade eden Şeyh Şamil yeniden harekete geçti. Rusların Kafkasya'daki birliklerini Kırım'a kaydırmasından istifade eden Şeyh Şamil Gürcistan'a yürüyerek onların prensini tutuklayarak oğlu Cemalettin'i esaretten kurtardı. Kırım Savaşını kaybeden Rus Çarı II. Aleksandr, 1856 Paris Anlaşmasından sonra Prens Baryatinskiy'i Kafkas ordularının başına geçirerek Şamil'in üzerine gönderdi. Ruslar 60.000 kişi ile Şamil'in sığındığı Vedeno kalesini kuşattılar. Buradan 400 kişi ile Şamil, Gunip'e çekildi. Ancak burada Ruslara karşı başarısız oldu, sağ kalan yüz adamı ve iki oğluyla Prens Baryatinskiy'e teslim oldu. Ruslar onu Moskova'ya götürdüler. Çar II. Aleksandr ona çok iyi davrandı. Moskova yakınlarında Kaluga'da 10 yıl göz hapsinde kaldıktan sonra Hacca gitmesine izin

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

verildi.1870’de İstanbul’a gelen Şeyh Şamil Sultan Abdulaziz tarafından karşılanarak sarayda ağırlandı. Halk onu görmek için saraya geldi. Hac için Mekke’ye giden Şeyh Şamil 1871’de Medine’de öldü. Cennetü’l-Baki mezarlığına defnedildi.¹⁴⁹⁵

Yukarıda kısaca özetlediğimiz Şeyh Şamil ve Kafkas halklarının Ruslara karşı verdiği birlik ve bağımsızlık mücadelesi Kırım Savaşı’nın sona ermesi ile Müslümanların aleyhine döndü. 1856-1859 yılları arasında Ruslar Şeyh Şamil’in hâkim olduğu yerleri ele geçirdiler. Şamil ve arkadaşlarının esir edilmesinden sonra Ruslar Kafkasya1859’dan itibaren Müslümanların üzerine büyük harekete giriştiler. Kafkas halkları Rus saldırılarına karşı Osmanlı’ya sığınmaktan başka yol bulamadılar. Yüzbinlerce ahali Türk topraklarına doğru harekete geçtiler. Bunlar Osmanlı toprağı olan her yere dağıldılar. Irak’a, Suriye’ye, Ürdün’e ve Rumeli’ye kadar geçtiler. Bir kısmı karayoluyla Kars- Ardahan üzerinden Türkiye’ye girerken bir kısmı gemilerle Trabzon limanı başta olmak üzere İstanbul’a yöneldiler. Osmanlı ülkesinde bir yandan Balkanlardan diğer yandan Kafkasya’dan gelen muhacirlerin yol açtığı büyük meseleler ortaya çıktı. Türk halkı bu Müslüman kardeşlerini bağırllarına bastılar. Anadolu’nun muhtelif yerlerine dağıldılar. Maraş bölgesine de önemli ölçüde muhacirler yerleşti.

Kafkasya’dan Anadolu’ya Çerkez ve Çeçenlerin göçünün başlamasıyla göçmenler önce Adana’ya sonra da Maraş’a yerleştirilmeye başlandı. Göçmenlerin yerleştirilmesi ve nakillerinin kolaylaştırılması için Maraş’tan Adana’ya yük hayvanları gönderildi. Ayrıca para yardımı da yapıldı. Arşiv belgelerinden anlaşıldığı üzere 1859’dan itibaren Çerkez göçmenlerin Maraş’a yerleştirilmeye başlandığı anlaşılmaktadır. Bunların Maraş’ın hangi mahallerine yerleştirileceğıyle ilgili Maraş mutasarrıfına emirler gönderilmiştir. İlk başlarda Pazarcık tarafına gelen Çerkez göçmenler daha sonra Göksun-Pınarbaşı ve Afşin taraflarına yerleştirilmişlerdir. İlk geldikleri zaman perişan halde olan Çerkez muhacirler Göksun ve köylerinde Türklerin evlerinde misafir edilmişlerdir. Maraş’a yerleştirilen Çerkezlere 1861’de Zeytun Ermenileri musallat olmuşlardır. Ermeniler Çerkez muhacirleri soyup onlara zulüm yapmaya kalkışmışlardır. İstanbul’dan gönderilen bir emirde Maraş idarecilerinden Ermenilerin bu zulümlerinin engellenmesi istenmektedir. Çerkezler daha önce yerleştirildikleri Pazarcık Kazasından, 1885’de bulundukları yerleri terk ederek başka mahallere dağılmışlardır. Yetkililer bunlara ne tedbir alacaklarını İstanbul’a bildirmişlerdir.

¹⁴⁹⁵ <http://www.biyografya.com/biyografi/2415>.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1889'da Maraş'a Kafkasya'dan yeni bir göç dalgası olmuştur. Yetkililer tarafından bunların nerelere yerleştirileceği görüşülüp karara bağlanmıştır. 1906'da Maraş bölgesinde yaşayan Çerkez muhacirlerin dinî eğitim ve öğretimlerinin sağlanması için devlet tedbir almıştır. Dönemin âlimlerinden Şeyh İsmail Efendi'nin Çerkezlere dinî eğitim vermekle görevlendirildiği görülmektedir.

1908'de Çerkez muhacirler Maraş'ın Andırın Nahiyesi Kargaçayırı mıntikasına gelmişlerdir. Maraş'ın Andırın Nahiyesindeki Kargaçayırı'nda iskânlarını isteyen Kafkasya muhacirlerinin hangi tarihte nasıl geldikleri, pasaportlarının veya başka resmi evraklarını olup olmadığı, mezkûr mahalde iskânlarına elverişli arazi olduğu takdirde iskânları için ne kadar para gerektiği ve muhacirin tahsisatında ne miktar akçe bulunduğunun Halep Valiliği'ne bildirilmesi Maraş mutasarrıfından istenmektedir.

1909'da Göksunlu bir Kafkas muhaciri Adana'da Kafkas dillerinde bir gazete çıkarmak için müracaat etmişti. İsmi Oskanof Beyzâde Avni Mirza olan bu şahıs hakkında devlet tahkikat yapılması için Maraş Mutasarrıflığına emir göndermişti. 1909'da Amasya'ya gelen Dağıstanlı bir grup muhacir orada yerleşecek arazi olmadığı için Maraş'a sevk edilir.

1916'da Urfâ'ya gelen bir gurup Kafkas muhaciri Maraş'a gönderilir. Maraş mutasarrıfından onların nerelere yerleştirilebileceği sorulur. Bu arada muhacirin memuru Derviş Efendi yaptığı yanlış işlerden dolayı soruşturmaya tabi tutulur ve görevden el çektilir.

Göksun ve Afşin'de bulunan Çerkez köyleri Yantepe, Karaahmet, Saraycık, Temurağa, Hacıömer, Yağmurlu, Kaleköy, Salyan, Fındık, Korkmaz, Kamışcık, Soğucak, Deveboynu, Yukarıkargabükü, Aşağıkargabükü, Yazıköy, Büyükçamurlu, Mehmet Bey, Mahmut Bey, Tahirbey, Kireç, Ortatepe, Küçüksu, Çardak'tır. Andırın'da ise Kargaçayırı, Altunboğa ve Akifiye Kafkas göçmenlerinin yaşadığı köylerdir. Pazarcık'ta ise Göynük ve Narlı Çerkezleri adlı köylerde Kafkas göçmenleri yaşamaktadır. Elbistan da ise Gücük, Soğucak, Gözecik ve Çerkezuşağı köyleri bulunmaktadır.

Yöre halkı bu muhacirleri Çerkez ve Çeçen olarak bilse de kendi aralarında bunlar Kumih, Abzeh, Avar, Kabartay, Lezgi ve Çeçen gibi gruplara ayrılmaktadırlar.

6.8. Maraş'a Rumeli'den Göçler (1885)

Balkanlar'da olan hadiselerden dolayı Türkler Anadolu'ya doğru göç etmeye başladılar. 1885'den itibaren Rumelili göçmenlerin Maraş'a da yerleştirildikleri görüldü. İlk gelen kafilenden 35 hane Rumeli Türkü Maraş'ın Haznedarlı mahallesine yerleştirildi.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1896'da Aydın Vilayeti'ne gelen Giritli muhacirlerin Maraş'ın Andırın Nahiyesi'ndeki Kargaçayırı köyünde bulunan devlete ait araziye yerleştirilmesi kararlaştırıldı. Bu muhacirlerden 1020 kişi gemiyle Mersin limanına getirilip oradan Kargaçayırı'na sevk edilmiştir. 1899 tarihi geldiği halde Kargaçayırı'na yerleştirilecek Giritli muhacirler meselesi hala çözülememiş ve bunların yerleştirilmeleri için Vükelâ kurulunda (bakanlar) müzakere yapılmıştır. Aynı tarihte alınan kararla 300 hane Girit muhacirinin Kargaçayırı'na yerleştirilmesi karara bağlanmıştır. Bu muhacirlerin akıbetinin ne olduğu bilinmemektedir. Herhalde onların Kargaçayırı'na yerleştirilmelerinden vazgeçilmiştir. Çünkü oraya daha sonra Çerkezlerin yerleştirildikleri görülmektedir.

Zeytun bölgesinden Ermenilerin tehcir edilmesinden sonra Balkan Türkleri buraya yerleştirilmiştir. Bunların bir kısmı Zeytun'a (Süleymanlı) bir kısmı da Ilıca'ya yerleşmişlerdir. Mondros Ateşkes anlaşmasından sonra Zeytun'a Ermeniler yeniden dönünce Balkan Göçmenleri buraları yeniden terk etmişlerdir. Ancak 1921'de Zeytun'un Ermenilerden tamamen temizlenmesinden sonra yeniden buraya Balkan Türkmenleri yerleştirilmişlerdir.

Maraş merkeze Balkan Savaşları sonrası bilhassa Arnavutluk bölgesinden Müslüman ahali yerleştirilmişlerdir. Bunların gelişleri 1920'lere kadar devam etmiştir. Hâlâ varlıklarını sürdüren bu muhacirler Balkan Türkleri adıyla dernek kurup kültürlerini yaşatmaya çalışmaktadırlar.

1960'lardan sonra da Bulgaristan muhacirleri gelmeye devam etti. Bilhassa Türkoğlu ve Kılılı'ya getirilen Bulgaristan Türklerine ev ve arazi verildi. Türkoğlu ve Kılılı'nın gelişmesi ve kalkınması için Bulgaristan'dan gelen Türklerin büyük katkıları olmuştur.

6.9. XIX. İkinci Yarısında Maraş Mutasarrıfları

Maraş Vilayetinin lağvedilmesinden sonra şehir önce kazaya dönüştürülüp kaymakamlık haline getirildi. Daha sonra sancak haline getirilip önce Adana sonra da Halep Eyaletine bağlandı. Bu dönemde görev yapan günümüzdeki anlamı ile il valiliği deme olan mutasarrıflar tarafından yönetilmeye başlandı. Maraş'ta görev yapan mutasarrıfların kısa sürede görevde kaldıkları ve genellikle Zeytun Ermenilerinin isyanı ile uğraştıkları anlaşılmaktadır. Mutasarrıfların kısa süre görevde kaldıkları da dikkat çekici bir husustur.

6.9.1. Hurşit Paşa

Maraş'ta İngiliz konsolos vekilinin öldürülmesinden sonra görevden azledilen Münip Paşa'nın yerine Hurşit Paşa Maraş Mutasarrıflığına atandı. O derhal bu olayın müsebbiplerini takibe koyuldu. Beyazıtlı Kerim Bey yakalandı. Diğerleri ise kaçtılar. Ancak bir süre

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

sonra Beyazıtlı Ahmet Paşa İstanbul'a gitmiş ve kendisine nişanlar verilerek affedilerek Maraş'a geri dönmüştür. Hurşit Paşa zamanında isyan halinde olan Zeytun Ermenileri itaat altına alınmak için üzerlerine asker sevk edilmişti. Ancak Ermeniler devlete bir miktar para verirler ve affedilirler. Hurşit Paşa zamanında Maraş'ta büyük sıkıntılara sebep olan bir kıtlık çıkmıştır. Hurşit Paşa'nın yolsuzluk yaptığı gerekçesiyle 1859'da hakkında tahkikat açılır. 18602da da Hurşit Paşa da görevden azledilir.

6.9.2. Maraş Mutasarrıfı Aziz Paşa ve 1862 Zeytun İsyanı

1860'da Maraş Mutasarrıfı olan Aziz Paşa zamanında da Ermeniler isyan halindeydiler. 1862'de çıkarılan Ermeni Milleti Nizamnamesini Lübnan nizamnamesini örnek alarak büyük bir isyan başlattılar. Ermenilerin amacı özerkliği. Ermeniler Maraş'tan Göksun ve Elbistan'a giden yolları tutup insanlara işkenceler yapmaktaydılar. Çevre köylere saldırıp Türk ahaliyi katletmekteydiler. Kaynakların verdiği bilgilere göre Ermeniler kadınların karınlarını deşip çocukları bıçak üzerine atıp doğarlarmış. Onların zulümleri başını alıp gidince Aziz Paşa Maraş halkından 10 bin kişi ile 3 bin süvari asker toplanıp ve yanına da iki dağ topu alıp Zeytun üzerine yürüdü. Aziz Paşa düzensiz birliklerle Zeytun üzerine yürüdüğünden başlarda başarısız olsa da 1862 senesi içinde Zeytun'un en büyük köyü Alabaş yakınlarında Ermenileri hezimete uğrattı. Ermeniler iteat altına alındılar. Onlar isyandan vazgeçtiklerini ve vergilerini vereceklerini taahhüt ettiler. Ermenilere güvenilmeyeceğini bilmeyen Aziz Paşa'yı Fransız ve Patrikhaneye şikâyet ettiler.¹⁴⁹⁶ Bu yüzden Aziz Paşa azledildi. Aziz Paşa'nın azledildiğini öğrenen Ermeniler Türklere saldırılara devam edip, köyleri yakıp insanları tutuklayıp Zeytun'a getirip, kasapların hayvanları doğradıkları gibi insanları doğrayıp etlerini astıkları rivayet edilir.

Aziz Paşanın azledilmesine ve Ermenilere bazı haklar tanınmasına rağmen onların isyanları sonuçlanmadı. Ermeniler her zaman isyana hazır şekilde uygun fırsatları beklediler. Ermenilerin sıkıntı ve şikâyetlerini dinlemek amacıyla 1863'de bir komisyon kuruldu. Komisyonunda Aşir Paşa, Adana Valisi Hurşit Paşa ve Sivas Valisi Ziya Paşa seçilmişlerdi. Amaç Avrupalı devlet ve patrikhanenin baskılarını azaltmaktı. Komisyon çalışmalarını tamamlayarak Ermenilere bazı haklar tanındı. 1862 Ermeni isyanının en önemli özelliği ilk defa bağımsızlık konusunu dile getirmeleridir.¹⁴⁹⁷

¹⁴⁹⁶ Nejla Günay, *Zeytun İsyanları, Tarihte Türkler ve Ermeniler* <http://turksandar-menians.marmara.edu.tr/tr/zeytun-isyamlari/>

¹⁴⁹⁷ Çağlar, s.49.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

6.9.3. Aşir Paşa (1863-1867)

Aziz Paşa'dan sonra Maraş Mutasarrıflığına 1863'te Aşir Paşa getirildi. Sert ve ciddi bir idareci olan Aşir Paşa'dan eşkıya ve isyancılar çekinirlerdi. Bunun zamanında Maraş ve çevresinde asayiş bozulmuş ve her tarafı eşkıyalar basmaktaydı. Aşir Paşa onları dize getirmeye karar verir. Maraş'ta imar faaliyetlerine girişen paşa köprüleri tamir ettirir. Şehirde görülen kıtlığı hafifletir. Onun zamanında yollar açılır ve bolluk başlar. Ancak o dönemde 1866-67'de şiddetli bir kolera salgını çıktı. Maraş'taki bu salgından 8-10 bin kişi hayatını kaybetti. Şehrin ileri gelen kişilerinden de 600 kişi öldü. Ölenler arasında şehrin mutasarrıfı Aşir ve oğlu da vardı. Aşir Paşa âlim, fazıl, azimli ve dürüst bir kişiydi.

6.9.4. Naşit Paşa (1867-68)

Aşir Paşa'dan sonra Maraş mutasarrıflığına getirildi.

6.9.5. Veysi Paşa (1868-69)

Zamanında Ermeniler isyan halindeydiler. Hatta Fransızlara başvurarak Zeytun Ermenileri için özerklik istediler.

6.9.6. Ali Aslan Paşa (1869-71)

Bundan sonra da daha önce Kozan Mutasarrıflığı yapan Aslan Paşa Maraş'a atandı. Çalışkan bir idareci olan Aslan Paşa zamanında Maraş'ın yolları yapıldı. Camileri tamir edildi. İlk kez onun zamanında Maraş Maarif Müdürlüğü (Eğitim Müdürlüğü) açıldı. İlk Rüştîye mektebi açıldı. Bu okulun ilk muallimi Bursalı Ali Rıza Efendi'ydi. Aslan Bey 1870'de Maraş'tan Deyrizor Sancağı'na atandı.

6.9.7. Hasan Paşa (1870-71)

Veysi Paşa'dan sonra Maraş Mutasarrıflığına Cıvık lakaplı Hasan Paşa tayin edildi. Kavgacı bir kişi olan Hasan Paşa Meclis-i İdâre toplanmasında âlimlerden biri ile tartışmış, tartışma kavgaya dönüşünce yüzüne isabet eden bir pabuçla yaralanmış ve azledilerek mutasarrıflığı sona ermiştir.

6.9.8. Abdullah Paşa (1871-72)

Hasan Paşa'nın görevinden azledilmesinden sonra okuma ve yazma bilmeyen ve imzasını güçlkle atabilen Abdullah Paşa Maraş mutasarrıflığına getirildi. Bir süre sonra Basra'ya vali olarak gönderildi. Onun yerine Maraş mutasarrıfı olan Hacı Ali Paşa zamanında Maraş Sancağı Halep Vilayeti'nden ayrılarak bağımsız vilayet hâline getirilip başına da Fırka-ı İslâhiye'nin sivil idarecisi Ahmet Cevdet Paşa tayin oldu.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

6.9.9. Hacı Ali Paşa (1872-73)

6.9.10. Ahmet Bey (1873-74)

6.9.11. Ahmet Cevdet Paşa

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin yetiştirdiği bilim adamı, tarihçi, hukukçu ve şairlerinden biri olan Ahmet Cevdet Paşa 1823'te Bulgaristan'ın Lofça şehrinde doğmuş ve 1895'te İstanbul'da ölmüştür. Arapça, Farsça gibi doğu dillerinin yanında Fransızca'yı da öğrendi. Batı ve Doğu kültür ve medeniyetini çok iyi bilen nadir devlet adamlarından biri olan Cevdet Paşa Tarih-i Cevdet, Kısas-ı Enbiya, Tezâkir ve Maruzat gibi birçok önemli eseri yazmıştır. Ayrıca günümüze kadar Osmanlı Devleti'nin eski topraklarında kurulan devletlerin bazılarında uygulanan Mecelle adlı kanunu hazırlamıştır. Kadılık, kazaskerlik ve müderrislik gibi meslekleri icra ettikten sonra valilik, adliye, maarif, vakıflar, dâhiliye, ticaret ve ziraat nazırlıkları (bakanlık) görevlerini yaptı. Fırka-i İslâhiye ıslahatını yapmak amacıyla bölgeye gönderilen Ahmet Cevdet Paşa'ya valilik verilerek ödüllendirilmesi için Maraş Sancağı Halep Eyaleti'nden ayrıldı. Cevdet Paşa Maraş Eyaletinde valiliğine getirildi. Ancak onun Maraş Valiliği 18 gün sürdü. Maraş'ta bulunduğu sırada şehirde bulunan Beyazıtlı konağında misafir kalmış ve şehrin ileri gelen eşraf ve idarecileri ile görüşmüştür. Daha sonra İskenderun üzerinden vapurla İstanbul'a döndü. Cevdet Paşa'nın ayrılmasından sonra Maraş vilayeti de kaldırılarak yeniden Halep Eyaleti'ne bağlandı.

6.9.12. Fırka-i İslâhiye ve Maraş

Osmanlı Devleti 1853-56 arasında devam eden Kırım Savaşı sırasında asker toplamada büyük sıkıntı yaşamıştır. Bu sebepten dolayı Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Maraş, Antakya, Adana ve Kayseri illerinin bulunduğu bölgede bir iskân politikası başlatmıştır. 1865-1866 yıllarında Derviş Paşa ve Ahmet Cevdet Paşa (1823-1895) yönetiminde Fırka-i İslâhiye ordusu oluşturuldu. Amaç göçebe halde yaşayan Türkmenleri yerleşik hayata geçirerek denetim altına almaktır. Böylece onlardan vergi alınabilecek, ordunun asker ihtiyacı için asker toplanabilecekti. Bunların yanında göçebelerin yol açtığı asayişsizlikler, hırsızlıklar ve eşkıyalık olaylarının da önüne geçilmiş olacaktı.

Fırka-i İslâhiye ıslahatlarını gerçekleştirmek için hem idari teşkilata gerek duyulmakta hem de askeri güce ihtiyaç vardı. Göçebelerin nerelere ve nasıl yerleştirileceği sivil memurlar tarafından düzenlenecekti. Bunların idaresi için sivil vali olarak Ahmet Cevdet Paşa tayin edilmiştir. İslahata karşı çıkanların denetim altına alınması için de silahlı güce ihtiyaç vardı. Bu işin başına da Derviş Paşa getirildi.

Fırka-i İslâhiye ordusunun bölgede sağladığı kudret ve kurduğu hâkimiyet ortamında gerçekleştirilen ıslahatlara da Fırka-i

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

İslâhiye dendi. Fırka-i İslâhiye, 15 piyade taburu, 2 süvari alayı, 600 kadar Çerkez ve Gürcü atlısından oluşan bir askeri birlikti.

1865'de gemiyle İskenderun'a gelen Fırka-i İslâhiye Ordusu'nun yolu İskenderun'dan başlayıp kuzey istikametine yönelerek; Payas, Üzeyirli, Ocaklı, Erzin, Ağyar, Hacı Osmanlı, Dereli, Pazaryeri, Çendikoğlu, Kaypakoğlu, Kırac, Çolaklı, Bahçe, Haruniye, Kuzu-oluk, Arslan Boğazı üzerinden Maraş'a ulaşmaktaydı. Maraş'tan da güney istikametinden İloğlu (Türkoğlu) İslâhiye, Hassa, Kargılı, Pertli, Çataltepe, Bayezit-i Bestami, Alaybeyli, Deli-Bekirli, Kuratlı (Kurtlu), Soğuksu, Belen ve İskenderun'a uzanmaktaydı.

Fırka-i İslâhiye, Çukurova ve Güney Torosların kolu Gâvur Dağları'nın etrafında ıslahatlarını uyguladı. Bu güzergâh ve çevresinde buyruk altına alınamayan Türkmen aşiretleri yeni kurulan kasaba, nahiye ve köylere zorunlu olarak iskân edilerek buyruk altına alındılar.

Hatay, Osmaniye, Adana ve Maraş bölgesinde devletin buyruğu altında olmadığı düşünülen, genellikle Çukurova, Amik Ovası ve Halep çevresinde kışlayan Afşarlar, Farsak (Varsak), Bozdoğan, Cerit, Tecirli, Sırkıntılı, Ulaşlı, Kırıntılı, Lek (Lekvanik), Tatarlı, Yağbasan, Akçakoyunlu, Bayındır, Bayat, Beğ-Dili, Eymürlü, Kınık ve Düğer'e bağlı Türkmen aşiretleri devletin buyruğu altına alınmış oldu.

1868'de İbrahim Derviş Paşa, Anadolu Ordusu (4. Ordu) Komutanlığına yükseltildi. Ahmet Cevdet Paşa'da, Maraş valiliğine atanarak 1866-1868'de mülki ve idari reformları yapmıştır.

Adana, Maraş, Antakya, Kayseri şehirlerinde yaşayan konargöçer başta Avşar, Bozdoğan, Ulaşlı, Cerit, Tecirli gibi büyük Türkmen aşiretleri yazları Maraş ve Kayseri yaylalarına çıkmakta kışları ise Maraş'tan başlayarak Antakya'ya kadar uzanan Amik Çukuru'na ve Çukurova'ya inmekteydiler. Aşiretlerin kışlak ile yaylak arasındaki bu geniş gidişlerinde yerleşiklerle aralarında büyük problemler olmaktaydı. Aşiretlerin hayvan sürüleri yerleşim yerlerinden geçerken ekinlere ve bahçelere zarar vermekteydiler. Ayrıca aşiret mensupları köylülerin mallarına da el koymaktaydı. Kışlaktan yaylaya, yayladan kışlağa gidiş gelişlerde bu hâdiseler yaşanmakta ve büyük kavgalar olmaktaydı. Aşiretlerin en önemli göç yolu Maraş Sancağı'ndan geçmekteydi. Kırıkhan, Hassa, İslâhiye, Nurdağ, Türkoğlu ve Maraş üzerinden Aksu ve Ceyhan köprülerinden geçen aşiretler Engizek, Göksun, Binboğa, Sarız, Pınarbaşı ve Uzunayla tarafına gitmekteydiler. Yine Adana tarafından gelen göçerler Bahçe üzerinden geçip Hodu Yaylası'ndan ilerleyerek Deliçay ve Orçan vadilerini takip ederek Önsen Köyü altından Cüceli Köyü'nün olduğu yerde Aksu Çayı'nı geçip Kılavuzlu Köprüsü'nden diğer göçerlerin yolunu takip ederek yaylalara çıkmaktaydılar.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Aşiretler, sadece köylülerin mallarına zarar vermekle kalmıyorlardı. Aynı zamanında devlete de vergi vermiyorlardı. Yetkililer aşiretlerin göç yolları üzerinde bulunan köprüleri tutarak onlardan vergi almaya çalışsalar da başarılı olamıyorlardı. Ayrıca bu göçerler askere de gitmiyorlardı. Kanun ve düzen tanımayan bu göçerlerin kendi aralarında da kavgalar eksik olmamaktaydı. Bilhassa Ceritlerle Avşar Türkmenleri arasındaki kavga adeta bir savaşa dönüşmüş ve iki taraftan da yüzlerce kişi hayatını kaybetmişti.

1866'de devlet bölgede ıslahat yapmaya karar vererek aşiretleri zorunlu iskâna tabi tutmaya karar verdi. Bu işi yapmak için bir sivil vali bir de askeri komutan tayin edildi. Sivil vali olarak Cevdet Paşa görevlendirildi. Kendisinin rütbesi yüksek olduğu için Maraş Sancağı eyalete dönüştürülerek başına da Ahmet Cevdet Paşa tayin edildi. Fırka-i İslâhiye'nin askeri kanadının başına ise Müşir Derviş Paşa getirildi. Fırka-i İslâhiye'nin sivil kanadının başında bulunan Cevdet Paşa yazdığı Tezâkir adlı eserinde bölgedeki müşahedelerini, hazırladığı raporlarını, karşılaştığı sıkıntıları ve bölgedeki aşiretlerle ilgili teferruatlı bilgiler vermektedir. Ondan nakiller yaparak Maraş'ın bu dönem tarihini aydınlatmaya çalışacağız.

Derviş Paşa ile birlikte Mersin limanına gelen A. Cevdet Paşa Fırka-i İslâhiye'nin amacını, Kozan'a giderek bölgede asayiş sağlamayı, yıllardan beri isyan halinde bulunan Zeytun Nahiyesinde ıslahat yapmak, Maraş üzerinden Kurdağ'ına ve sonrada Cebel-i Bereket adıyla anılan Gavurdağ'ının etrafını dolaşarak bölgedeki insanları devlete itaat ettirmektir şeklinde belirtmektedir.

Cevdet Paşa ziyaret ettiği Maraş sancağı ve kazaları hakkında bilgiler vermektedir. Maraş'a bağlı Kadirli'ye gelen Cevdet Paşa eski kaza merkezinin harap olduğunu yazmaktadır. Dulkadir Beyliği döneminde burası Dulkadirlilerin pazaryeri ve kışlağıydı. Kadirli'ye bağlı Sunbas Nahiyesi'nde Kökölüoğulları derebeylik sürmektedirler. Bunlar Kozanoğullarından bağımsız hareket etmektedirler. Sunbas'ın üst taraflarında Yağbasan Kabilesi yaşamaktaydı. Bu ailenin lideri Gençoğlan Ahmet Ağa cesur bir kişi olup o da bir derebeydi. Yağbasan Kabilesi'nin yaylaları Göksun'un batısı ile Kozan'ın doğusu arasında bulunmaktaydı. Günümüzde Göksun'un batısı yine Yağbasan adıyla bilinmektedir.

Göksun Nahiyesi önceden Kadirli Kazasına bağlıyken, 1860'lardan sonra Andırın Kazası'na bağlanmıştır. Mağara Nahiyesi (Tufanbeyli) ise önce Kadirli'ye bağlıyken daha sonra da Aziziye (Pınarbaşı) Kazasına bağlanmış olup bu kaza da Sivas Eyaleti'ne bağlıydı.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1860'larda Maraş'ta ahali Bayezitli ve Zulkadiriye olarak ikiye ayrılmıştı. Zulkadiriye olanlar Dulkadir Beyliği'nin yıkılmasından sonra da Maraş'ta oturan hanedan mensupları ve onların taraftarlarından oluşmaktaydı. Beyazıtlı ise Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Savaşı dönüşünde Doğubayezit'ten Maraş'a getirip yerleştirdiği İskender Bey neslinden gelen aileydi. Dulkadir Beyliği'nin yıkılmasından sonra İskender Bey'e Maraş'ın Çavuşbaşılik yetkisi verilmişti. Bu bir ölçüde şehrin yerel idarecisiydi. Maraş şehrinde ahali de ikiye ayrılmıştı. Cevdet Paşa'nın verdiği bilgilere göre ahalinin kahveleri dahi ayrı olup biri diğerrinin kahvehanesine gitmezmiş. Bu durum sadece Maraş merkez de olmayıp, Maraş'a bağlı Bulanık (Bahçe), Ekbez, Tiye ve Hacılar gibi Amik Ovası'nda bulunan nahiyelerde de aynı şekilde idi. Oraların ahalisi de Beyazıtlı ve Zulkadiriye olarak ikiye ayrılmışlardı. Maraş'ta hangi aile nüfuz edinmişse kaza ve nahiyelerde de onun sözü geçerdi. Hatta Zeytun'un Ermenileri dahi Zulkadiriye ve Beyazıtlı diye ikiye ayrılmıştı.

Beyazıtlılar Süleyman Paşa zamanında Dulkadirilerden kız alırlar. İki aile arasında dostluk kurulur. Süleyman Paşa 1840'da Malatya'da vefat eder. Oğlu Yusuf Kenan'a paşalık verilerek Maraş'a gönderilse de İstanbul'da Padişahın kâtibi olur.

Fırka-i İslahiye zamanında Gavurdağ'ın güneydoğusunda bulunan Kurt Dağ mıntıkası Hacıömeroğlu Deli Halil'in kontrolündeydi. Onun Kilis'te bir konağı vardı. Gavurdağ bölgesinde birçok aşiret kendi başına buyruk yaşamaktaydılar. Keferdiz (Sakçagözü) ile Kürt Dağ arasındaki verimli ovalarda Delikanlı ve Çelikanlı aşiretleri yaşamaktaydılar. Gavurdağ'ın doğusundaki Ekbez, Tiye ve Hacılar nahiyeleri Maraş'a bağlıydı. Bu nahiyeleri idare eden ağalar Maraş Sancağı muhtasarına bağlı olmakla birlikte âdete bağımsız şekilde hareket ederler. Payas taraflarında Küçükaliogulları ile Antakya taraflarında Reyhanogulları vardı. Ulaşlı Aşireti, Bulanık Kazası sınırlarında yaşarlardı. Burası Maraş'a bağlıydı. Ulaşlılar Üzeyir yani Payas Sancağı'na bağlıydılar. Ulaşlılardan Kapulu adlı bir aşiret Tiye'e bağlıydı. Ulaşlılar beş kısmı ayrılıp her biri ayrı şekilde idare olunup başlarında bir ağa bulunurdu. Bunlar Kelmen, Karayigit, Kaypak, Çend ve Ali Bekiroğullarıydı. Bunlar yazı Bulanık'tan Belenboğazı'na kadar yüksek yaylalarda, kışı ise Gavurdağ'ın ovaya yakın eteklerinde geçirirlerdi. Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa 1840'da bölgeye geldiğinde bu aşiret mensupları Mısır ordusunu arkadan ve önden sıkıştırarak bir hayli zayıat verdirmişti. Bu yüzden İbrahim Paşa bunlara para vermek zorunda kalmıştı. Bu bölgede Osmanlı ve Mısırlılar arasındaki mücadele sırasında Osmanlı Ordusu'nun yenilmesi üzerine aşiretler onlara dahi saldırıdan vazgeçmeyerek epey bir zarar vermişlerdi.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Devlet otoritesini dinlemeyerek şımarmışlardı. Küçükcaliioğulları ve Kozanoğulları gibi derebeyler âdete devlet içinde devlet olmuşlardı. Aşiretlerin birçokları bunlara vergi verirdi.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Antakya'dan Maraş'a kadar uzanan bu yol aşiretlerin yaylarına çıktığı yol olup Çelikanlı ve Delikanlı aşiretleri dahi bu yol üzerinden yaylalara çıkarlardı. Aşiretler Uzunyayla'ya giderken Maraş'tan geçer mallarını Maraş'ta satarlardı. Yine dönüş yolunda da Maraş'a uğrayarak mallarını satarlardı.

Fırka-i İslâhiye Teşkilatı'nın idarî işlerini Cevdet Paşa askeri işlerini ise Derviş Paşa ile Kurt İsmail Paşa üslenmişlerdi. Kışın Antakya, Maraş ve Çukurova bölgesinde kışlayan yazın ise Göksun, Bınoğa, Kayseri, Uzunyayla, Engizek, Ahırdağ vs gibi yerlere çıkan göçebe Türkmenlerin iskânına karar verildi. Fırka-i İslâhiye'nin en önemli merkezi Maraş'tı. Çünkü göçebe Türkmenlerin gelip geçtikleri göç yolunun ekseriyeti Maraş'tan geçmekteydi. Antakya-Kırıkhan-Hassa üzerinden Maraş yakınlarından Aksu Köprüsü'nden geçip Ceyhan üzerindeki Kılavuzlu Köprüsü'nü aşarak Göksun'a doğru yol alan Türkmenlerin bu geliş gidişleri engellendi. Yine Çukurova'da kışlayan Türkmenler Haruniye-Bahçe yolunu takip ederek Hodu Tepesi'ni aşarak Dönüklü- Dadağlı üzerinden geçip Önsen altında bulunan Aksu Köprüsü üzerinden Kılavuzlu Köprüsü'nü aşarak yollarına devam ederlerdi. Bu köprüler tutulduğunda Türkmenlerin önleri kesilmiş olurdu. Bu yoları kullanan Avşar, Tecirli, Cerit, Bozdoğanlı Türkmen unsurları zorunlu iskâna tabi tutuldu. Bu amaçla Maraş, Antakya ve Adana bölgesinde pek çok yeni yerleşim yerleri oluşturuldu. Türkoğlu, İslâhiye ve Hassa gibi ilçelerin yanında Osmaniye İli de Fırka-i İslâhiye'nin ıslahatı neticesinde kuruldu. Fırka-i İslâhiye ıslahatının bir neticesi olarak Maraş ve Pazarcık ovasına Türkmen aşiretleri yerleştirildi. Maraş ve Türkoğlu arasında Şerefoğlu, Çakallı Hasanağa, Çakallı Çıllı, Kırılılı, Hacıbebek ve Akçakoyunlu (Şekeroba) köyleri iskân edilmiştir. Bozdoğanlı aşireti mensupları da Uzunsöğüt, Kızılınış (Bozdoğanlı), Yeşilyöre ve Aydınkavak gibi köylere yerleşmişlerdir. Bahçe'den (Bulanık) dağılan Fettahoğulları Türkmenlerinin bir kısmı Helete (Düzbağ), Beyoğlu ve Delicek (Yavuzlar) köylerine yerleşmişlerdir.

1888 yılı içinde Eloğlu'ndan (Türkoğlu) başlayarak Narlı-Pazarcık'a kadar ovada Tahtalı, Kılıçlı, Atmalı ve Çakallı aşiretlerinin iskânı ile Türkmen aşiretleri yerleştirilmiş olup bu alanda 29 yeni yerleşim merkezi kurulmuştur.¹⁴⁹⁸ Yine Tahtalı, Atmalı, Kılıçlı ve Sine-menli aşiretlerine mensup olan Türkmenler de Çağlayançerit'e bağlı

¹⁴⁹⁸ 19/Ş /1305 (Hicrî) Dosya No:1505 Gömlek No:17 Fon Kodu: DH.MKT.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Bozlar'dan başlayarak Narlı 'ya kadar olan mıntıkalara yerleştirilmişlerdir. Çağlayancerit ve çevresine de Cerit Türkmenleri yerleşmişlerdir. Ceyhan Nehri kenarında bulunan Kürtler Avşar'ı, Nedirli (Kavlaklı), Hasancıklı, Bulutoğlu ve Kürtül köyleri de Fırka-i İslahiye ıslahatı sonrası kurulan Türkmen köyleridir. Göksun bölgesinde Ericek ve Kanlıkavak gibi köylere de Tecirli ve Afşar Türkleri yerleştirilmiştir.

Türkmenlerin zorunlu iskâna tabi tutulmaları onların hayatını olumsuz yönde etkilediği gibi bölgede bulunan yerleşim yerleri de büyük ölçüde iktisâdi kayıplara uğradı. Bilhassa göçebe Türkmenlerin kışlak ve yaylak arasında geliş gidişlerinde alış veriş yaptıkları Maraş esnafları büyük zarara uğradı. Bölgede hayvancılığın zayıflaması neticesinde saraçlık mesleği de kaybolmaya başladı. Bunun yanında kazazlık (ipek işçiliği), keçecilik gibi meslekler de zayıfladı. Ayrıca at yetiştiriciliği de büyük zarara gördü. Zayıflayan ve önemi azalan mesleklerin çarşıları kapandı.

Fırka-i İslâhiye İslahatının, pek çok yeni köyün kurulması, çiftçilerin ekinlerine verilen zararın önlenmesi, asker kaçaklarının azalması, eşkıyalığın zayıflaması ve vergilerin toplanmasındaki kolaylıklar gibi birçok yararları da olmuştur.

6.9.13. Halil Sami Paşa (1876-1877)

6.9.14. Mazhar Paşa (1879)

Maraş Mutasarrıf vekilliğinde bulundu. Zamanında Zeytun İsyanı çıktı. Kendisi asker kökenli olup Halep'te komiser olarak görev yaptı.

6.9.15. Münif Paşa 1882-1883

6.9.16. Dede Paşa (1883-1889)

6.9.17. Mehmet Salih Paşa(1896-99)

6.9.18. Hacı Arif Paşa (1897-1899)

6.9.19. 1879 Zeytun İsyanı

1878'de Zeytun Ermenileri büyük bir isyan başlattılar. İsyanın sebebi Ermenilerden vergi ve onların askere alınmak istemesiydi. Bu durumun arkasında yatan esas sebep ise Zeytun Ermenilerinin bağımsızlık peşinde koşmalarıydı. Zaten Maraş bölgesinde Türkmen aşiretleri asayişsizlik içindeydiler. Bir de buna Zeytun Ermenilerinin isyanı eklenince bölgede önemli ölçüde asayişsizlik ortaya çıktı.177-78 Osmanlı Rus savaşı tarihe geçen 93 harbi olarak geçmişti. Bu savaş sırasında Rus ordusu Edirne'yi işgal edip İstanbul'un Yeşilköy semtine kadar ulaşmıştı. Alalecele Ruslarla Yeşilköy diğer adıyla Ayastafanos anlaşması imzalanmıştı. Bu anlaşmayı kabul etmeyen İngiltere, Fransa ve Almanya gibi devletlerin girişimiyle Berlin Anlaşması yapıldı. Bu anlaşmayla Ermenilerin yaşadığı bölgelerde İslahat yapılması kabul edilmişti. Berlin Anlaşması Ermenileri cesaretlendirmişti. Ermeniler o

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

kadar ileri gitmişlerdi ki İzmir Ermeni Kilisesinin Başrahibinin torunu Kokaz'ın Berlin Kongresi kararıyla Zeytunda Ermeni Hükümeti Kura-
cağı ve Zeytun ahalisine para ve silah göndereceği vaadinde bulun-
yordu. Fırnız Manastırı Piskoposuyla bir öğretmenahaliyi kışkırtmak
amacıyla broşür dağıtıyorlardı. Said Paşa Zeytun isyanının arkasında
Ermenilerin olduğunu belirtmekteydi.¹⁴⁹⁹

1878'de Adana, Maraş ve Antakya tarafında yaşayan Boz-
doğan, Cerit, Tecirli, Farsak ve Afşar gibi Türkmen aşiretlerinin yay-
lalara çıkması yasaklanmıştı. Ancak bir süre sonra yasak hafiflemiş
olmalı ki aşiretler Zeytun taraflarında yaylamaya başlamışlar ve Erme-
nilerin onlardan şikâyet ettikleri duyulmaya başlamıştı. Zeytun'a bağlı
Geben Köyünde yaşayan Hristiyan halk ile Bozdoğan aşireti arasında
bir kavga olur. Ermeniler Babek adlı eşkıyadan yardım isterler. Babek
adlı eşkıyanın liderliğinde Ermeniler Bozdoğan ve Cerit aşiretine sal-
dırarak onlardan yedi kişiyi öldürüp mallarını yağmalarlar. Babek ar-
kasında bulunan Ermenilerle birlikte bölgede bulunan Sisne,
Değirmendere, Fenk, Beşen, Döngel, Kürtler ve Kürtül gibi köylere si-
lahlı baskın düzenleyerek ahaliyi katledip mallarını yağmaladılar.¹⁵⁰⁰

Ermeniler camilere dahi saldırıp yakıp yıktılar. Bu arada Zey-
tun içinde bir olay olmuş ve kaymakamın adının karıştığı bir katl me-
selesi çıkınca Ermeniler cinayeti işleyenin öldürüp hükümet konağını
ve camiye tahrip etmişlerdi. Bu olaylar sebebiyle de Kaymakam görev-
den alınmıştı. Yeni tayin edilen kaymakam Müslüman, Katolik ve Pro-
testan Ermenilerden oluşan bir heyet kurarak olayların araştırılmasını
istedi.

Berlin Anlaşması neticesinde Büyük devletler Ermenileri ko-
rumaya kalkıştılar. Bu Ermenilerin İsyanının büyümesine neden
oldu.1879'da da isyan devam etti. Berlin anlaşmasının 61. Maddesini
Osmanlı Devleti'ne hatırlatan batılı devletler Ermenilerin yaşadığı böl-
gelerde ıslahat yapılmasını istiyorlardı. Hatta bunlar Zeytun olaylarını
araştırmak için bir komisyon kurulmasını teklif ettiler. Mazhar Paşa ile
Devlet Şurası üyesi Ermeni asıllı Nuryan Efendi, konuyu araştırmak
üzere görevlendirildi. İngiltere'nin Halep Konsolosu Patrick Hendirson
ve Kozan Ermeni Katogikosu da bu komisyona girdiler. Bu arada Halep
Valisi Kamil Paşa idi. Onun yerine Sultan II. Abdülhamit, Mithat
Paşa'yı tayin etmek istediye de bu atama gerçekleşmemişti. Bir ara
Halep Valisi Galip Paşa olsa da daha sonra İngiliz lakabı ile tanınan
Said Paşa Halep Valiliğine atandı. Dolayısıyla da Maraş bölgesinden

¹⁴⁹⁹ Çağlar, s.50.

¹⁵⁰⁰ Burhan Çağlar, *İngiliz Said ve Günlüğü (Journal)*, Arı Sanat, İstanbul 2010, s.50.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

de sorumlu oldu. Said Paşa Zeytun Ermenilerinin isyanının tırmanmasının sebebi olarak Mutasarrıf Veysi Paşa, Kamil Paşa ve Zeytun kaymakamının işgüzarlığından kaynaklandığını ileri sürüyordu. Ayrıca Zeytun Ermenileri ile ilgili haberlerin de İngiliz Konsolosu vasıtasıyla Avrupa'ya ulaştırıldığı bilinmekteydi. Zeytun Ermenilerinden 40 kişi silahlı olarak daha çıkmış ve 120 Ermeni ise yakalanıp hapse atılmışlardı. Ermeni Çetelerinin başı Babek Selanik'e sürgün kararı olduğu halde yakalanıp götürülememişti. Said Paşa bir af çıkararak Zeytun Ermenilerini teskin edeceğini zannetmekteydi.¹⁵⁰¹

Zeytun Ermenileri her tarafa saldırılar yapmaktaydı. Babek eşkıyalarıyla birlikte Maraş- Göksun-Elbistan arasındaki kervanları vurup gasp ve yağma yapıyordu. Etraftaki Türk köylerine saldırıyorlardı. Devlet Ermenilerin saldırılarını önleyemeyince 600 kadar Türk silahlanarak Zeytun'a doğru yürüyüşe geçmişlerdi. Ermenilerin saldırılarını engellemek ve onları itaat altına almak için Halep Valisi Kamil Paşa, Kozan'dan bir tabur askerle Süheyl Bey, Mazhar Paşa ve Veysi Paşa askerle birlikte yanlarına Ermeni ileri gelenlerinden Bedros Efendi ve yardımcısı Kırkor Efendiyi alarak Zeytun'a gittiler. Ermeniler nasihatları dinlemeyince harekât kararı alındı. 1200 silah toplanıp 200 kişi tutuklanmıştı. Daha sonra bunlar affedilip salıverilmişlerdi. Maraş Mutasarrıfı, Gregoryan, Protestan ve Katoliklerden oluşan beş kişiden mürettep bir komisyon kurulur. Kış yaklaşip asker çekileceği ve canları yanan Türklerin Ermenilere saldıracağı iddiaları ile Ermeni eşkıyası ve eşlerinden bazıları Halep'e getirilir. Ancak İngiliz Konsolosu bunların zincire vurularak getirildiğini iddia ederek propaganda yapar. Halep İngiliz konsolosunun eşkiya Babek'le haberleştiği de Maraş Mutasarrıfı Vekilliğine atanan Mazhar Paşa tarafından tespit edilmişti. Burada ilginç bir olay yaşanır. Eşkiya Babek ile haberleştiği tespit edilen İngiliz konsolusu ile ilgili haberler Halep Valisi Kamil Paşa tarafından Sadarete bildirilmişti. İngiliz konsolusu sürgün edileceği yerde Kamil Paşa görevden alınmıştı.¹⁵⁰²

Yukarıda ifade edildiği gibi Said Paşa Halep Valisi olduktan sonra Zeytun İsyanı meselesini çözmek ister. 3 Ekim 1879'da Zeytun'a gelen Said Paşa, suçunu itiraf eden ve bağlılık bildirenlerin affedileceğini ilan eder. Böylece Zeytun dağlarında isyan halinde olan eşkiya ve ele başları af dilerler. Bu suretle Eşkiya Babek de dahil 40 dağdaki ve Maraş hapishanesinde yatanlar 116 mahkum affedildi. Hapisten kurtu-

¹⁵⁰¹ Çağlar, s.57; Davut Erkan, "II. Abdülhamid'in İlk Mâbeyn Feriki Eğinli (İngiliz) Said Paşa, Hayatı ve Hatıratı", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı XXXV, 2010, s.70.

¹⁵⁰² Çağlar, s.53.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

lan Ermeniler “ *Padişahım çok yaşa, Sait Paşa bin yaşa diye* ” bağırıyorlar. Komisyonun çalışmaları sonucunda Zeytun Ermenilerinin; vergilerin azaltılması, genel af çıkarılması, silahlarının iade edilmesi, bedel ödemek yerine fiilî askerlik yapma, aşiretlerin Zeytun’un çevresine girişlerinin yasaklanması gibi talepleri hükümet tarafından kabul edildi. Hükümet bölgede yeni bir idari düzenlemeye gitti. Zeytun’a Hristiyan kaymakam yardımcısı tayin edildi. Kazanın idari, adli ve asayişle ilgili bütün birimleri Müslüman ve Hristiyanlardan olacak şekilde düzenlendi. Zeytun’a ulaşımı kolaylaştırmak için Ceyhan Nehri üzerine bir köprü inşa edilmesine ve ayrıca Zeytun’da asayişin sağlanabilmesi için bir kışla yapılmasına karar verildi.¹⁵⁰³ Zeytun Ermenileri affedilip haptisten çıkarılmışlardı. Onların bütün istekleri de kabul edilmişti.

6.9.20. 1895 Zeytun Ermeni İsyanı

Zeytun Ermenileri tarih boyunca pek çok kez isyan etmişlerdir. 1895 isyanının yıllarca devam edip gelen bir geçmişi vardır. Maraş’a bağlı Zeytun Nahiyesi senelerden beri asayişsizlik içindeydi. Zeytun Ermenilerinin itaatsizlikleri yüzünden Maraş Mutasarrıfı İzzet Paşa-zâde Aziz Paşa Ermenileri denetim altına alabilmek için Tecirli Aşireti ile Çerkezlerden kuvvet toplayarak onların üzerine yürüse de başarısız olmuştur. Bu başarısızlığın sebebi ise Tecirli Aşireti’nin Ermenileri itaat altına alınmasından sonra sıranın kendilerine geleceğini düşünerek çatışmadan kaçınmalarıdır. Zeytun Ermenilerine gelince onların amacı bağımsız bir devlet kurmaktır. İstanbul’daki Ermeniler vasıtasıyla Zeytun kocabaşlarının resimlerini aldırıp Fransız İmparatoru III. Napolyon’a takdim ederek onları prensmiş gibi göstermişlerdi. Osmanlı Devleti’nin Paris büyükelçisi Cemil Paşa olaya müdahale ederek bu resimlerdeki şahısların bir takım çobanlar olduğunu ileri sürerek Fransızları uyarmıştır. Ancak Fransızlar Ermenileri himaye etmeye karar vermişlerdi.

Zeytun bölgesine Ermeniler 1064’lerden sonra gelmişlerdir. Zeytun’dan başlayarak Bertiz tarafları da dâhil olmak üzere Hades’e kadar yerleşen Ermeniler Selçuklular zamanında Bertiz ve Göynük (Hades) bölgelerinin ele geçirilmesiyle Zeytun’a çekilmişlerdi. Dulkadır Beyliği zamanında küçük bir köy olan Zeytun, asıl gelişmesinin XIX. Yüzyılda gerçekleştirmiştir. 1563 tarihli Maraş tahrir defterinde Zeytun Kalası Köyü şeklinde geçmektedir. Zeytun dört mahalle şeklinde idare olunup her mahallenin başında kocabaş denilen bir temsilci

¹⁵⁰³ Günay, Zeytun İsyanları, Tarihte Türkler ve Ermeniler <http://turksandarmeni-ans.marmara.edu.tr/zeytun-isyanlari/>

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

bulunmaktaydı. Her kocabaş diğerinin işine karışmazdı. Bunlar Yenidünyaoğlu (Asuadzadur), Yakuboğlu Mıgırdiç, Surenoğlu Nazaret ve Şurbaoğlu Gazur'du. Müslümanlar da Şurbaoğlu Gazur'un idaresi altındaydı. Zeytun'un güneyinde yaya yürümesi ile bir saat mesafede Müslüman ahalinin yaşadığı 12 hane Fenk Köyü de Şurbaoğlu'nun idaresindeydi. Zeytun'un batısında 12 haneden oluşan Kızıldağ adlı gayrimüslim köyü ve ahalisinin hepsi Müslüman olan Dönükler (Döngel) Köyü de Surenoğlu Nazaret'in idaresi altındaydı. Zeytun'a yaya olarak üç saat mesafede olan 130 hane ve beş oymağa ayrılan Mihail Köyü Yakupoğlu'na bağlıydı. Kasabanın Maraş tarafında olan ve 80 hane ve beş obadan meydana Alabaşlı Köyü ise Yenidünyaoğlu'na tabiydi. Bu köyün sınırı Maraş'a kadar uzanmaktaydı. Zeytun ve köylerinin hepsi dağlıktı. Zeytun ve çevresindeki köyler 1647 haneden oluşup bunun 40 kadarı Türk'tü. Zeytun ahalisi kasabaya üç saat mesafede bulunan Berit Dağı'ndan maden çıkarıp bunu demir haline getirip işlemekteydi. Elde edilen demirle saban, balta, tahra gibi araçlar yanında daha sonraları silah da imal etmeye başlamışlardı. Zeytun silahı ya da maddelisi denilen bir tüfek yaparlardı.

Zeytun Nahiyesi Andırın, Maraş ve Elbistan arasında olup Alabaşlı, Mihail, Kızıldağ, Dönükler ve Fenk adında beş köyden oluşmaktaydı. Kasabada 1300 hane yaşamakta olup nüfusu 8000 civarındaydı. Yanında 30 haneden oluşan İbrahim Uşağı denilen bir Türk Köyü vardı. Fırka-i İslâhiye'nin Zeytun'la bir ilgisi olmamasına rağmen, Âli ve Fuad paşalar bu ıslahata Zeytun'u da dâhil etmişlerdir. Cevdet Paşa'yı huzura çağıran Ali Paşa Zeytun'u da ıslahata dâhil etmesini istemiştir. Fırka-i İslâhiye zamanında Zeytun kasabası kaza haline getirilerek yeniden teşkilatlanmıştır. Buraya kaymakam atanmış ve asker yerleştirilmiştir. Sultan II. Abdülhamid zamanında Zeytun Kazasına büyük bir Askeri kışla inşa edilmiştir.

1878 Berlin anlaşması ile Osmanlı Ülkesinde yaşayan Ermenilerin bulundukları mahallerde bir takım ıslahatlar yapılacaktı. Bu ıslahatları bahane eden Ermeniler kendilerine verilen bir takım haklar sayesinde iyice şımardılar. Kurdukları Hıncak ve Taşnak cemiyetleri ile bağımsızlık sevdasına düştüler. Amerika, Fransa, İngiltere ve Rusya gibi ülkelere giderek oralarda toplantılar yapıp Ermenilere baskı, zulüm ve haksızlık yapıldığını dünya kamuoyuna duyurdular. Bu ülkelerde yardımlar topladılar. Osmanlı Devleti'nin aleyhine yaptıkları propagandalar ile Yurt dışında Türklerin aleyhine bir kamuoyu oluştu. Ermeniler silahlı terör örgütleri kurdular. Yurt dışında silah ve bomba getirdiler. Ermenilerim amacı Kilikya bölgesi olarak adlandırdıkları Maraş,-Adana gibi yerleri içine alan bir Ermenistan kurmak istiyor-

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

lardı. Yine doğu Anadolu bölgesinde Erzurum, Mamuretülaziz (Elazığ), Diyarbakır, Sivas, Bitlis ve Van illeri kapsayan ve Vilayet-i Sitte denilen altı ili içine alan bölgede bir Ermenistan hayalleri vardı. Osmanlı Devleti hem dış güçler hem de iç güçler tarafından parçalanırken Millet-i Sadıka denilen Ermeni Milleti de harekete geçerek kendilerine bir pasta kapmayı hedefledirler. Ülkenin her tarafında faaliyette bulunan Misyoner teşkilatları e Ermenilerin en büyük destekçileriydi. Osmanlı ülkesinde en fazla misyoner faaliyetlerinin yapıldığı bölgelerden biri Maraş'tı. Onlarca açılan misyoner mekteplerinde Ermeni çocukları Türklerin ve Müslümanların aleyhine kışkırtılıyordu.

1895 Eylül ayında Zeytun İsyanının planları hazırlandı. İsyan Londra'da bulunan Ermeni terör örgütü Hınçak komitesi tarafından planlanmıştı. Zeytun bölgesine gönderilen Hınçak komitesi üyeleri isyanı planladılar. Zeytuna para ve silah gönderildi. Halkın silahlanması propagandası yapıldı. İsyan başladığında İngilizlerin Mersin ve İskenderun'a gemi göndererek Ermenilere yardım yapacağı bildirildi. Bilhassa 1850'lerden sonra başlayan telgrafla haberleşme sistemi Osmanlı ülkesinin hemen hemen her tarafına yayılmıştı. Ermeniler telgraf sistemini kullanarak istedikleri yerlere istedikleri haber ve emirleri gönderiyorlardı. Vergileri bahane eden ve devlet memurları ve askerlerin kendilerine kötü davrandığını iddia eden Ermenilerin asıl amaçları bağımsızlık elde etmektir. Zeytun Ermenilerinin en büyük isyanı 24 Ekim 1895'te başlamıştır. İsyançıların ellerinde her türlü silah ve teçhizat vardı. Devlet binalarını basan Ermeni teröristler kaymakam başta olmak üzere asker ve diğer yetkilileri esir aldılar. Zeytun etrafında olan Türk köylerine saldıran Ermeniler pek çok kişiyi şehit ettiler. Ermenilerin üzerine Maraş'tan askeri birlik gönderildi. Zeytun kazası kuşatıldı ve teröristler kısırıldı. Zeytun düşmek üzereyken Halep'te bulunan İngiliz, Fransız ve Rus konsolosları olaya müdahale etti. Konsoloslar Zeytun'a gelerek hükümet ile Ermeniler arasında arabuluculuk yaptılar. Konsolosların gözetiminde Ermeniler silahlarını ve teçhizatlarını teslim ettiler. Genel af çıkarıldı. Yurt dışından gelerek isyana katılanlar ile isyanın elebaşısı Zeytun Ermenilerinin yurt dışına çıkmasına izin verildi. Bu isyan birçok komite tarafından ortaklaşa tertip edilmiş ve başta asker olmak üzere 20000 Türk Ermeniler tarafından şehit edilmiştir. Ermenilerin kayıpları ise sadece 125 kişiydi. Bundan önceki Ermeni isyanlarında olduğu gibi bu isyanda da Avrupa Devletleri Ermenilere yardım etmiştir. Bu isyanın nedeni olarak 1895 yılında Ermeniler lehine düzenlemeler yapmak için hazırlanan ıslahat projesinde dikkatleri böl-

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

geye çekmektir. Nihayet bu kanlı isyan 28 Ocak 1896'da sona ermiştir.¹⁵⁰⁴ 1895 Zeytun Ermeni isyanı sonucunda Ermenilere genel af ilan edilmesi ve vergilerin alınması verilen tavizlerden idi.

Ermeni patrikhanesinin girişimiyle 1905'te Paris'te toplanan Ermeni komiteleri Kilikya'da bir Ermeni devleti kurmayı kabul ettiler.¹⁵⁰⁵ Kilikya Ermeni devleti yeniden diriltilecekti. Kilikya Ermeni Devleti 1375'te Memluk Türkleri tarafından ortadan kaldırılmıştı. Yeni kurulacak bu devletin sınırları Mersin'den Maraş'a kadar uzanacaktı.

1909'da Adana'nın Kozan sancağındaki Mariakop manastırına ait olduğu iddia edilen emlak davasında Şura-yı Devlet tarafından manastırın aleyhine karar verilmesi üzerine Ermeni Katagigosu istifa etmiştir. Bunun üzerine yerine tayin edilen katagigos vekilinin Ermenileri tahrik için Adana, Antep, Maraş, Yozgat, Malatya gibi yerlere yazılar yazdığı öğrenilmiştir. Bunun üzerine devlet asayiş ihlal edecek hareketlere izin verilmemesine gerekli tedbirlerin alınmasına dair Halep, Ankara, Sivas, Mamuretülaziz ve Adana vilayetlerine tebligat yapmıştır. Ancak 1909'da Adana'da Ermeniler büyük bir isyan çıkardılar. Adana'daki Ermeni olaylarını bastırmak üzere çevre şehirlerden buraya asker sevki yapılmıştır. Maraş taburu da Adana'ya sevk edilirken askerlerin silah ve elbiseleri olmadığı için bundan vazgeçilmiştir. Maraş taburunun şehirde kalması kararlaştırılmıştır. Adana'daki Ermeni isyanı Maraş'a da sıçramıştır. Maraş'ta ayaklanan Ermeniler derhal etkisiz hale getirilmiştir. Ancak olayların yeniden tekrar etmesini engellemek amacıyla Maraş'a bir nizamiye taburu gönderilmesi talep edilmiştir.

1909 Adana'daki Ermeni olayları Maraş'a da sıçramıştır. Adana'daki Ermenilere destek olmak amacıyla Maraş Ermenileri de isyan etmiştir. Ermenilerin isyanına müdahil olan Sarayaltı Semtinde 5 Ermeni ile diğer semtlerde 10 Ermeni öldürülmüştür. Ayrıca Kişifli köyünde Türkler ile Ermeniler arasında sorun yaşanmış ve burada da birkaç Ermeni öldürülmüştür.¹⁵⁰⁶ 1909 Adana Ermeni olayları Maraş'ı etkilemiş ve Ermeniler Adana Ermenilerine yardım etmek amacıyla ayaklanmışlardır. Maraş ve Adana'da sıkıyönetim ilan edilmiş ve suçlular yakalanıp hapsedilmiştir. Burada dikkat çekici husus Ermeniler isyan edip Türklere saldırdıkları halde kendilerini masum gibi göstermişlerdir.

¹⁵⁰⁴ Eyicil, s.180-181.

¹⁵⁰⁵ Eyicil, s.181.

¹⁵⁰⁶ Ali Karahan, "1909 Maraş Ermeni Olayları", *Akademik Tarih ve Düşünce Der-gisi* Cilt:IV/Sayı:XI/Mayıs /MMXVI, s.166-167.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

6.9.21. 1915 Ermeni Tehciri

Maraş'ın Yenice kale, Andırın ve Zeytun bölgelerinde yaşayan Ermeni ahalî yerlerini terk etmişlerdir. Ancak asayişin geri sağlanması üzerine bunlar geri dönmüşlerdir. Bu arada Ermeniler halkı tahrik etmek amacıyla yalan haberler yaymaktaydılar. Mıgırdiç adlı Ermeni papazı Maraş'tan geçerken adamlarının Türkler tarafından katledildiğine dair Mamüretülaziz (Elazığ)'den bir telgraf çekmiştir. Yetkililer bu olayın araştırılmasını istemişlerdir. Olayların büyümesi üzerine Antakya ve Maraş gibi şehirlerde idare-i örfî (sıkıyönetim) ilan edilerek divan-ı harp teşkil edilmiştir.

I. Dünya Savaşı'nın başlamasından hemen sonra Zeytun Ermenileri son bir ayaklanma daha çıkarmıştır. Osmanlı Devleti 1 Kasım 1914'de savaşa dâhil olunca Ermeniler bunu fırsat bildiler. Çünkü birçok cephede savaşan Osmanlı Devleti zor bir durumda idi. Ayrıca Ermeniler askere çağrılmalarına rağmen orduya katılmamıştı. Orduya katılmadıkları gibi devletin zor durumda olduğu bu dönemde ayaklanma başlatmışlardı. Zeytun, Fırnız ve Fındıcak olmak üzere Ermeniler meskûn oldukları her tarafta ayaklandılar. İlk yaptıkları şey çevre köydeki Türklere saldırarak onları öldürmek oldu. Ayaklanan Ermeniler halkı öldürmeye, askerleri cephe gerisinde vurmaya başlamışlardı. Bu isyandan büyük zarar gören Osmanlı Devleti de, Ermenileri başka bir Osmanlı toprağına zorunlu göçe tabi tutmuştu. Maraş'ın başta Zeytun olmak üzere kırsal kesiminde yaşayan Ermeniler zorunlu yer değiştirmeye tabi tutulurken, şehir merkezinde yaşayan Ermeniler bundan muaf tutulmuştur. Maraş merkezde yaşayan 10000'e yakın Ermeni tehcir edilmemiştir. 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes anlaşmasından sonra itilaf devletlerinin baskısı ile Osmanlı devleti Ermenilerin eski yaşadıkları topraklara dönmelerini kabul etmiştir. Mondros sonrası Suriye tarafından 50000 kadar ermeni Adana ve Maraş taraflarına yeniden iskân edilmişlerdir.

1918'den itibaren Maraş'a geri dönmeye başlayan Ermeniler Türklerden intikam alma duyguları ile hareket etmişlerdir. Kısa süre içinde başta Zeytun, Alabaşlı, Fındıcak, Kişifli, Dereköy, Zeytinderesi ve Yenice kale gibi yerler Ermeniler tarafından yeniden iskân edilmişlerdir. Önce İngiliz ve arkasından da Fransızların Maraş'ı işgali ile Ermeniler iyice şımarmışlardır. Fransızlara her türlü desteği veren Ermeniler birçok Türkün katledilmesine önayak olmuşlardır. 12 Şubat 1920'de Maraş'ın kurtulmasından sonra şehir merkezinde toplanan Ermeniler Amerikan misyonerlerine teslim edilmiş olup 1921'de Maraş'ı terk etmişlerdir. Zeytun, Fırnız ve Fındıcak Ermenileri ise teslim olmayı ret edip silahlı direnişe geçmişlerdir. 1921'de bunların üzerine askeri birlikler gönderilmiştir. Bir kısmı teslim olmuş bir kısmı ise

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Amanos dağları üzerinden kaçarak Fransız işgali altında olan Suriye'ye sığınmışlardır. Bunlardan bazıları Amanos dağlarının Gavurdağ bölümü ile Zeytun dağlarında 1930'lara kadar eşkıyalık faaliyetlerine devam ederek ele geçirdikleri Türkleri katletmeye devam etmişlerdir.

YEDİNCİ BÖLÜM XX. YÜZYILIN BAŞLARINDA MARAŞ

Bu yüzyılın başında Maraş Halep Eyaleti'ne bağlı bir sancak merkezi olup, Elbistan, Zeytun, Andırın ve Pazarcık kaza merkeziydi. 1907'de Göksun Nahiyesi kaza yapılmış ve Andırın ise nahiyeeye çevrilmiştir. Bu dönemin Maraş Mutasarrıfları ise şunlardır:

7.1. XX. Yüzyıl Başlarında Maraş Mutasarrıfları

7.1.1. Mahmut Arifi Paşa (1897-99)

1897'de Maraş mutasarrıfı olmuştur. Görev sürecinde Hükümet binası olarak Yörükselim Mahallesinde bir konak inşa edilmiştir. Diğer bir icraatı da yıkılmak üzere olan Çıgıcığ Cami olarak bilinen Arasa Camii'ni Sultan II. Abdülhamit'in emriyle tamir ettirmek olmuştur.

7.1.2. Abdullah Galip Paşa (1900-1902)

1900-1902 yılları arasında Maraş mutasarrıfıdır. Galip Paşa 1900'de Musul Vilayetinin Süleymaniye Sancağı mutasarrıfıyken Halep Vilayetinin Maraş Sancağı mutasarrıflığına tayin edilmiştir. Kendisinden önce Maraş Mutasarrıfı Hacı Arifi Bey (1897-1899) olup sonrası ise Süleyman Nuri Bey'dir. Galip Paşa'nın Maraş Mutasarrıflığından pek memnun olmadığı anlaşılmaktadır. Sürekli Halep Valisi ile anlaşmazlık içinde olmuştur. Süleymaniye mutasarrıfı olduğu dönemde asker alımıyla ilgili başarılarından dolayı kendisine yazılan bir fermanla Rumeli Beylerbeyi payesiyle isminin nitelenmesine ve bu şekilde duyulmasına rağmen henüz tebligat yapılmadığı belirtilerek bu unvanın verilmesini talep etmiştir. Gönderdiği arzın üzerine durumun tahkik edilmesine dair bir not düşülmüştür. 23 Haziran 1901'de Galip Paşa'nın Halep Vilayeti muavini Sürur Bey'le becayış yapmak istediği anlaşılmaktadır. 28 Aralık 1901'de Galip Paşa Elbistan'a bir ziyarette bulunmuş ancak bu ziyaretin masrafları olan 1000 liranın halktan toplanmasından dolayı şikâyet edilmiş ve hakkında Halep Valiliğinden bir memur görevlendirilerek tahkikat yapılmıştır.

Galip Paşa zamanında Maraş Sancağının geliri 25 Aralık 1317'de 63.000 liraydı. Bu paranın bir kısmı daha önceki savaşlar sebebiyle Rusya'ya ödenmesi gereken ve Halep Vilayetinden toplanması gereken 40.000 liranın 7500 lirası Maraş Sancağının hissesine düşmekteydi. Bir kısmı da duyun-ı Umumiye (genel borçlar) ayrılmıştı.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş'tan, Halep Vilayetine gönderilecek harp tazminatının toplanmasında büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Paranın toplanıp gönderileceği sırada Mutasarrıf Galip Paşa görevinden çekilip yerine vekil bırakmak istemiştir. Halep Valiliğinden Sadarete gönderdiği yazılarda Galip Paşa'nın bilinmeyen bir sebepten görevinden ayrılmak istediği ve kendilerine haber verilmediği yazılmıştır. Ancak Galip Paşa kendisinin istifasını Halep Valiliğine bildirdiğini belirtmiştir. Galip Paşa'nın Sadarete gönderdiği şikâyet telgraflarında sürekli Halep Vilayetinden kendisinin işlerine karışıldığını, vali ve Fevkalade Kumandan ile anlaşmazlık içinde olduğunu ifade etmiştir. Fevkalade Kumandan Zeytun Kazasına mutasarrıfın haberi olmadan iki kişiyi tayin etmiştir. Galip Paşa sadarete gönderdiği dilekçesinde kumandanın Maraş Livasındaki sandık eminlerini dahi tayin etmek istediğine dair şikâyetle bulunmaktadır.

Galip Paşa 24 Aralık 1901'de Halep Valiliğine çektiği telgrafta görevini başarı ile yaptığını, verilecek göreve hazır olduğunu, kendisine gönderilen paraları yerine harcadığını belirterek Maraş Mutasarrıflığından istifa etme talebini bir telgrafla bildirmiştir. Galip Paşa, Halep'ten istenen vergileri gönderememesi ve işlerine müdahale edilmesi sebebiyle yerine Sabit Paşayı vekil bırakarak istifa etmek istemiştir. Ancak söz konusu bu şahısın sıhhatinin uygun olmadığı, izine ayrıldığı ve kendi özel işlerini dahi yapamadığı belirtilerek isteği geri çevrilmiştir. Halep Valisinden 31 Aralık 1901'de Sadarete gönderilen bir telgraftan Galip Paşa'nın Maraş'taki harp tazminatını toplamaktan aciz duruma düştüğü bu yüzden bu işi Redif Miralayı Esat Beye devrederek mutasarrıflıktan da ayrılmak istediği iletilmiştir. Ayrıca Maraş Mutasarrıflığına mülkiyeden mezun birinin tayin edilmesi de istenmektedir. 4 Ocak 1902 tarihli Galip Paşa'nın Sadarete gönderdiği telgraftan kendisinin bağlı olduğu Halep valisinin kaba sözler sarf ettiği, bunlara tahammülünün kalmadığını belirtmektedir. Ayrıca valinin kendisi hakkında üst makamlara yaptığı şikâyetlerin de gerçekleri yansıtmadığını ifade etmiştir. 24 Şubat 1902 tarihinde Galip Paşa'nın istifasının kabul edildiğini ancak yeni mutasarrıf gelinceye kadar görevinin başında kalması ve kendisine maaş bağlanacağı belirtilmektedir.

Galip Paşa'nın Maraş Mutasarrıflığı görevinde bulunduğu süre içinde Restâbiye Mahallesi Küçükçavuşlu Camii'nin önünde bulunan çeşmeyi yaptırmıştır. Hala ayakta olan çeşmenin üzerinde Maraş Mutasarrıflarından Galip Paşa'nın hayratı yazılıdır. Çeşmenin üzerine yeni kitabe eklenerek eski yapılış tarihi R. 1310 Miladi 1894 yazılmıştır. Bu tarih yanlış olup Galip Paşa'nın Maraş'ta görev yaptığı yıllar Rumi

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1316-1318 yıllarıdır. Bu da Miladi olarak 1901-1902 yıllarını ihtiva etmektedir. Bu vesileyle kitabedeki tarihin buna göre düzeltilmesi gerekmektedir.

Galip Paşa'nın 1902 yılı içinde Maraş'taki görevinden ayrıldığı bilinmekte olup bundan sonraki hayatı ve görevleri hakkında şimdiki verilere göre bilgi bulunmamaktadır.

7.1.3. Süleyman Nuri Bey (1902-1903)

7.1.4. Said Paşa (1903-1904)

1903-1904 yıllarında Diyarbakırlı Sait Paşa Maraş Mutasarrıflığına tayin edildi. Halka kendisini sevdiren Said Paşa şehirde otoriteyi dinlemeyenleri itaat altına aldı. Devletin gücünü yeniden gösterdi.

Ondan sonra Dede Paşa, Salih Paşa, Nazım Paşa, Mustafa Nuri Paşa, Mahmut Arifi Paşa, Galip Paşa, Nuri Bey, Hüsnü Paşa, Reşit Paşa ve Hayri Bey gibi kişiler Maraş mutasarrıflıklarında bulundular.

7.1.5. Bozcaadalı Hüseyin Hüsnü Paşa (1907-08)

12 Ocak 1907 Maraş Mutasarrıfı Hüseyin Hüsnü Paşa'dır. Paşa, hanımının şuurunun bozulması üzerine onu İstanbul'da hastaneye yatırılmıştır. Hüseyin Paşa hanımının bu hastaneden çıkarılmasını istediği halde sağlık durumunun düzelmemesi sebebiyle tedavisinin devam etmesine karar verilmiştir. Hüseyin Hüsnü Paşa'nın bir süre sonra Kerbela Mutasarrıfı Zihni Paşa ile becayış yaptığı anlaşılmaktadır.

7.1.6. Reşit Paşa (1908)

7.1.7. Haydar Bey (1908-09)

1909'da Maraş Mutasarrıfı olarak bulunmaktaydı. Kendisi Gelibolu Mutasarrıfı İsmail Paşa ile becâyış yapmıştır. Haydar Bey Gelibolu'da göreve başlamak üzere Beyrut üzerinden gemi ile yola çıkmıştır. Bu yılda Maraş'a da 31 Mart olayının sirayet ettiği anlaşılmaktadır. Haydar Bey'in bundan dolayı Maraş'ı terk etmek istediği şâyiası yayılması üzerine o bunun doğru olmadığını belirtmiştir. Çünkü Gelibolu Mutasarrıfı İsmail Paşa oradan sürgün edilmek istenmiş ve bu sebeple Maraş'a gönderilmiştir. Haydar Bey'in Maraş'a güzel hizmetlerde bulunduğu ileri sürülmektedir.

7.1.8. Hayri Bey (1909)

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Maraş Mutasarrıflığı'na Hayri Bey atandı. Bu sırada Maraş'ın güney kısımlarındaki tarlalara çeltik ekilmekteydi. Öyle ki şehrin on dakika mesafesine kadar çeltik ekimi yapılmaktaydı. Bu yüzden sivrisinek olmakta, ahali sıtma hastalığına yakalanmakta, pek çok ölüm olmakta, bilhassa da çocuklar arasında ölüm vakaları çok fazla görülmekteydi. Hayri Bey bu konuda hazırlanan kânunu uygulamaya ve çeltik ekimini şehrin yakınından uzaklaştırmaya karar verdi. Hayri Bey şehrin idare meclisinde aldığı kararı uygulamaya başladı. Mecliste görev yapan üyelerin ekseriyeti

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

şehrin ileri gelenleriydi ve onların da arazilerine çeltik ektikleri bilinmekteydi. Ancak onlar mutasarrıf Hayri Bey'e açıktan tavır alamazlardı. Hayri Bey'e bir komplo kuruldu. 9 Ocak 1909 Maraş Mutasarrıfı Hayri Bey'in Ulu Cami'de hatip tarafından tilavet olunan bir ayet-i kerimenin kıraat edilmemesi hususunda hatibe ve müftüye müdahale etmesi üzerine halk bir karışıklığa sebep oldu. Kışkırtılan halk ayaklanarak Hayri Bey'in konağına doğru saldırıya geçti. Bunlar arasında kadınlar da vardı. Konağına kapanarak pencereleri kapatan Hayri Bey bir fırsatını bulup Antep'e kaçtı. Onun hakkında İstanbul'a şikâyet telgrafları gönderildi. Maraş Mutasarrıfı Hayri Bey ahalinin dini inançları ile alay ettiğine dair yapılan şikâyetler üzerine görevinden azledildi.

Bu arada Hayri Bey cereyan eden bu olaydan dolayı çok korkmuş ve bir hafta sonra da üzüntüsünden vefat etmişti. Hayri Bey'in malları eşi Seniyye Hanıma verildi. Ona bir de maaş bağlandı.

Karışıklık sonrası ahali yeniden Ulu Cami'de toplandı. Camide hatibin hutbeyi eski usul üzerine okuması ahaliyi teskin ve memnun etti.

Hayri Bey'in olayını araştırmak üzere bir tahkikat komisyonu kuruldu. Bu komisyonun da başına Zeytun Kaymakamı getirildi. Hayri Bey'in halkın dinî inançlarına müdahale etmesi üzerine çıkan hadisenin yeterince tahkik edilmesi ve olayı istismar ederek halkı isyana teşvik edenlerin tespit edilmesi gerektiği bu komisyona havale edildi. Maraş Mutasarrıf-ı sabıkı müteveffa Hayri Bey'i tahkir ederek merkez livadan çıkarma cüretinde bulunan şahıslar hakkındaki kanuni takibatın ihmal edilmemesi ve kanuni takiplerde dikkatli olunarak emniyet ve asayişin bozulmasının önlenmesi istenmiştir. Hayri Bey olayında sorumluluğu olanlar tespit edilip mahkemeye çıkarılmışlardır. Bunların Maraş Divan-ı Harbi mahkemesinde yargılandıkları görülmektedir. Oysa belgelerden bunların nizamiye mahkemesinde yargılanmaları gerektiği bildirilmişti. Bu yargılamalar sonucunda başta icra edilen olaya ve gösteriye dâhil olduğundan dolayı Maraş Naibi Esad Efendi olmak üzere bazı şahıslara hapis cezası verilmiştir. Ayrıca bu olayda beceriksizliği yüzünden mutasarrıf yardımcısı Abbas Efendi de görevinden el çektilmiştir. Bir süre sonra bu olaydan dolayı suçlananların affedildiği anlaşılmaktadır.

Maraş eski Mutasarrıfı Hayri Bey'e yapılan tecavüzden dolayı cezaya mahkûm edilip affedilenlerin belediye seçimlerine iştirâklarının men edilmesi için müderris Ahmet Efendi ve arkadaşları tarafından İstanbul'a bir telgraf gönderilmiştir. Ancak bu istek kabul edilmemiştir. Maraş'ta cereyan eden bu olay 31 Mart Vakası gibi değerlendirilerek istismar edilmeye çalışılmıştır. Ancak bu olayın mahalli bir hadise ol-

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

duğu anlaşılmaktadır. Bu olaya yabancı devletler dahi müdahale etmişlerdir. Maraş Nakibü'l-Eşraf kaymakamı Dayızâde Mehmet Efendi'nin Kurban Bayramında halkı yabancılara karşı kışkırttığına dair Fransız Elçisi şikâyetle bulunarak söz konusu kişinin şehirden sürgün edilmesi istenmiştir. Ancak yapılan tahkikat neticesinde Dayızâde Mehmet Efendi'nin tamamen suçsuz olduğu ve ona karşı yapılan asılsız suçlamaların bir iftira olduğu anlaşılmıştır. Görüldüğü gibi yabancılardan Maraş'ta ortaya çıkan bir mahalli olaya dahi müdahale ettikleri anlaşılmaktadır.

7.1.9. Nahit Bey (1911)

17 Eylül 1911'de Maraş Sancağı Mutasarrıflığına Nahit Bey tayin edilmiştir.

7.1.10. Hilmi Bey (1911-14)

1912'de ise Maraş Mutasarrıflığı'na Hilmi Bey atanmıştır. 1914'e kadar Maraş Mutasarrıflığı'nda bulunan Hilmi Bey'in zamanında işlerin karışması üzerine, görevden azledilmiştir. Hilmi Bey'in mülkiye müfettişi olduğu anlaşılmaktadır.

7.1.11. Haydar Bey (1914)

Kısa süre Maraş mutasarrıflığında bulunmuş olup daha önce Kırklareli Mutasarrıflığı yaptı. Haydar Bey de birinci sınıf mülkiye müfettişi olup Maraş'a tayin edilmiştir.

7.1.12. Mümtaz (1914-15)

1914'te Maraş Mutasarrıflığı'na Urfa Mutasarrıfı Mümtaz Bey atanmıştır. Onun yerine de Maraş Mutasarrıfı Haydar Bey tayin edilmiştir.

7.1.13. İsmail Kemal Bey (1915-17)

1915-1917 yılları arasında Maraş valiliğinde bulundu. 1915'te Maraş'tan Ermeniler tehcir edildiği sırada Maraş Mutasarrıflığına İsmail Kemal Bey atanmıştır. Kendisi 25 Eylül 1915'te İskân-ı Muhacirin Müdür-i Umumisi Şükrü Bey'in daveti üzerine Maraş'a gelmiştir. 1917'de Maraş Mutasarrıfı Kemal Bey Tokat'a Cevdet Bey de Maraş Mutasarrıflığına atanmıştır. İsmail Kemal Bey'in iyi hizmetlerinden dolayı mecidi nişanı ile ödüllendirildiği anlaşılmaktadır. İsmail Kemal Bey, Mondros Ateşkes Anlaşmasından sonra, mutasarrıflığı zamanında Maraş'ta Ermenilere kötü muamele yaptığı iddiasıyla şikâyetle maruz kalmıştır. O, bir kiliseyi yıktırarak taşlarından günümüzde Şeyh Adil Caddesi üzerinde bulunan çeşmeyi yaptırdığı gerekçesiyle Halep'e götürülüp türlü işkenceler yapılarak hapsedilmiştir. Daha sonra İstanbul'a nakledilmiştir. Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşından yenik ayrılp Mondros Ateşkes Anlaşmasını imzalayınca tehcir edilen Ermenilerin geri memleketlerine dönmeleri kabul edilmişti.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Ermeni tehirci sırasında Maraş mutasarrıfı olan İsmail Kemal Bey'den Ermeniler şikâyetçi olmuşlardır. 25 Şubat 1919'da İsmail Kemal Bey'in bahsedilen meselelerle ilgisinin olup olmadığı hususunda yapılan tahkikat neticesinin bildirilmesine dair Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden Maraş'ta Tehcir Ceraimi Müdde-i Umumiliği'ne bir telgraf çekilmiştir. Bu sırada Sivas valisi olan İsmail Kemal Bey 15 Nisan 1919'da Maraş tehcirinden dolayı Sivas Valiliği'nden azledilmiştir. Bu konuda Memurin ve Sicill-i Ahval Müdüriyeti'nden Maraş Tehcir Ceraim Müdde-i Umumisi İsmail Bey'e bir telgraf çekilmiştir. Vali İsmail Kemal Bey'e, Maraş Mutasarrıflığı'nda bulunduğu sırada tehcir meselesinden dolayı hakkında tahkikat icrası için işten el çekmesi tebliğ edildiğinden, bir tarafa kaçmaması için gerekli tedbirlerin alınmasına dair Memurin ve Sicill-i Ahval Müdüriyeti'nden Sivas Kadılığı'na telgraf çekilmiştir. 16 Nisan 1919'da Vali Bey'in Maraş'a azimetini kendisine bildirilmiştir. Divan-ı Harb-i Örfi Müdde-i Umumiliği'nce, taktik ve tehcir maddelerinden mezunen Dersaadet'e celpleri istenenlerden Maraş eski mutasarrıfı İsmail Kemal Bey Halep'e götürülmüştür. Neticede 21 Aralık 1919'da kanunsuz işler yapmak, tehcir olayına karışmak ve Katolik Cemiyeti'nin dinî müesseselerinden Yenicekele'deki Terasente Manastırı'nda bulunan su borularını Maraş'ta inşa ettirdiği çeşme için almak gibi suçlardan hakkında dava açılan Sivas eski valisi İsmail Kemal Bey'in, Maraş Bidayet Ceza Mahkemesince gıyabında beraatine karar verilmiştir.

7.1.14. Mehmet Ata Bey (1917-19)

Nevşehirlidir. 1917'de Maraş Mutasarrıflığına Ata Bey tayin edilmiştir. 24 Şubat 1919'da Maraş Mutasarrıfı Ata Bey'in, Yozgat Mutasarrıflığında iken tehcir muamelatında ve sair hususta görülen ahval ve harekâtı hakkındaki malumat verilmesi istenmiştir. Bu tarihte Cemil Bey Maraş Mutasarrıflığına atanmıştır. Ancak o Maraş'a gelmemiş ve eski Maraş Mutasarrıfı Ata Bey mebus olmak için Niğde'ye gidince yerine de Kilisli Cevdet Bey'i vekil bırakmıştır.

7.1.15. Cemil Bey(1919)

Maraş mutasarrıflığına atanmış ancak şehir işgal altında olduğu için görev mahalline gelmemiştir.

7.1.16. Cevdet Bey (Kilisli) 1919-20)

Mutasarrıf vekili olarak görev yaptığı görülmektedir. Maraş'ın Fransız işgali ve Kurtuluş Savaşı sırasında Cevdet Bey Mutasarrıf Vekili olarak görev yapmıştır. Cevdet Bey 1940'larda Kilis'te vefat etmiştir.

7.1.17. Remzi Bey (1920-21)

Fransız işgalinin sona ermesinden sonra Maraş'a gelip mutasarrıf olarak görev yapmıştır.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

7.1.18. Refet Bey (1921-22)

Osmanlı Döneminin son Maraş Mutasarrıfıdır.

7.2. Maraş Bölgesinde Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri

7.2.1. Maraşlı İlim Adamları ve Şairler

Maraş'ın 637'de Müslümanlar tarafından fethedilmesinden sonra buraya bazı İslam bilginlerinin geldiği görülmüştür. Bilhassa şehrin doğusunda bulunan Hades (Göynük) ilim adamlarının toplandığı bir merkez olmuştur. Burada birkaç hadis bilgini yaşamıştır. Hamdaniler Zamanında 940'larda meşhur kaside yazarı el- Mütenebbî bir süre Maraş ve Hades'te bulunmuştur. Selçuklular zamanında pek çok bilginin yolu Maraş'a düşmüştür. Bunlar yazdıkları eserlerinde Maraş'tan bahsetmişlerdir. Eyyubiler döneminin tarihçisi İbn'ü-Adim 1236'da, Memluklar döneminin ünlü tarihçisi de İbn Abdüzzahir de 1277 'de Maraş'a uğrayarak şehir hakkında kısa bilgiler vermişlerdir. Memlukların ünlü tarihçilerinden Bedreddin Mahmut el- Aynî (ö. 1451) ünlü eseri Ikdu'l- Cuman da Maraş'a yer vermiştir. Bu dönemde el- Meraşî ve el-Elbistanî mahlaslarını taşıyan âlimlerin Şam ve Mısır'da yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Maraş'ta Dulkadirîler zamanında Hayreddin-i Maraşî ve onun soyundan gelen hattat ve âlimler yetişmişlerdir. Dulkadirîlerin son zamanında İbrahim-i Gülşenî bir süre Maraş'a gelip Alaüddeve Bey'in misafiri olmuştur. Maraş topraklarında Osmanlı döneminde pek çok şair, halk ozanı ve âlim yetişmiştir. Bunlardan bazıları Şair Lağarizâde Ahmet b. Mehmet (XVII. yy), Debbağzâde Ahmet, (XVIII. yy), Ali b. Fazlullah (XVII. yy), Kalalızâde Osman Efendi (XIX. yy), Şevket Efendi, Mehmet Efendi (Sünbülzâde Vehbi'nin dedesi), Raşid Efendi (Sünbülzâde Vehbi'nin babası), Abdülbaki Efendi (XIX. yy), Kazasker Mehmet Şem'i Efendi (XIX. yy), Elbistanlı Hayati Efendi (XVIII. yy), Hayatizâde Halil Şeref Efendi (XIX. yy), Bayezitzâde Kenan Paşa (XIX. yy) ve Hayrullah Efendi'dir (XIX. yy). Maraş'ta yetişen âlimlerin başında birçok eser yazan dünyaca ünlü Saçaklızâde Mehmet Efendi gelmektedir. Bu şahıs 1730'larda Maraş'ta bir medrese de müderrislik yapmıştır. Yine XVIII. Yüzyılda Maraş'ta doğan ve İstanbul'a giderek şöhreti artan Sünbülzâde Vehbi de hem şair hem de dilcilerden biridir. Kuddüsü (XIX. Yy), Bahtiyar Efendi (XIX. Yy), Nadir Baba (XIX. yy) gibi büyük şairler de Maraş topraklarını mesken tutmuşlardır. XVII. veya XVIII. Yüzyılda yaşadığına inanılan Karacaoğlan da Maraşlıdır. Birçok türküsünde Maraş ve etrafındaki yerleşim yerleri, dağlar, yaylalar ve pınarlar yer alır. XIX. Yüzyılda yaşayan Afşar boyunun ünlü halk şairi Dadaloğlu'da Maraş ve çevresinde yaşamıştır. Şiirlerinde Maraş'ı ve Maraşlıları konu edinmiştir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

7.2.2. Medreseler

1086'da Selçuklu Türklerinin fethinden sonra medreselerin açılıp açılmadığını bilmiyoruz. Ancak İlk medrese olarak kaynaklarda Afşin Ashabü'l-Kehf'de yaptırılan medrese görülmektedir. Anadolu Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus zamanında yaptırılan bu medrese Maraş'taki ilk eğitim ve öğretim kurumudur. Bu dönemde Elbistan ve Maraş'ta da medreselerin olması mümkündür. Selçuklular döneminde Elbistan önemli bir valilik, Maraş ise Selçuklulara bağlı bir beylik merkeziydi. Her iki şehirde de Selçuklu medreselerinin bulunması muhtemeldir. Ancak günümüze kadar bunlar hakkında bilgi edinilememiştir.

Dulkadir Beyliği zamanında Maraş ve Elbistan'da medreselerin yapıldığını görmekteyiz. Bu medreselerin Osmanlılar zamanında da varlığı devam etmekle birlikte yeni medreseler kurulmuştur. Daha çok vakıflar tarafından idare edilen bu medreselerin yapıları günümüze kadar ulaşmıştır. Eğitim ve kültür hizmetlerine büyük önem veren Dulkadir Beyleri Kayseri, Elbistan, Kadirli, Antep, Maraş ve Kudüs gibi şehirlerde pek çok cami, hangâh ve medreseler açmışlardır.

7.2.3. Maraş ve Elbistan'da Dulkadir Medreseleri

Dulkadirliiler Maraş'ta Nebeviye, Bağdadiye, Bektutiye (Kadı), Taş (Rad), Hatuniye, Şazi Bey, Boğazkesen ve Haznedarlı (Ali Ağa) medreselerini inşa etmişlerdir. Afşin de Ashabü'l-Kehf Medresesi Bukası, Elbistan'da ise Sadiye Medresesi, Ümmet Baba Medresesi, Hatuniye (Alaüddeve Bey-Cenderiye) Medresesi, Cenderiye Bukası, Ali Bey (Hoca Bağ) Bukası ve Elbistan Darüşşifa'sı bulunmaktadır.

Osmanlı Dönemi'nde, Maraş'ta Dulkadirliiler zamanında inşa edilen medreselerin faaliyetlerine devam ettikleri görülmektedir. Bunların yanında yeni medreseler inşa edilmiştir. Bunların faaliyetleri son dönemlere kadar sürmüştür. Osmanlı Dönemi'ne ait medreselerin isimleri şöyledir: Nakıb Medresesi, Şekerli Medresesi, Restebâiye (Küçük Çavuşlu) Medresesi, Kalender Paşa Medresesi, Fıkhiye-i Rıdvâniye (Darül-Hadis) Medresesi, Nebeviye-i Rıdvaniye Medresesi (Darül-Hadis), Rıdvaniye Medresesi, Divanlı Medresesi, Duraklı (Ali Bey) Medresesi, İsâ Divanlı Medresesi, Beyazıtlı (Hacı Abdullah Bey) Medresesi, Beyazıtlı (Hacı Abdullah Bey) Mektebi (1618), Timur Paşa Medresesi, Hatipzâde Medresesi, Sarayaltı (Hacı Mustafa Efendi) Medresesi, Hacı Hüseyin Medresesi, Kayabaşı Medresesi, Çiçekli Medresesi, Nuh Medresesi, Çarşıbaşı Medresesi, Alacalar Medresesi, Selvili Medresesi, Şıralı Medresesi, Kanadıkırıkzâde Ökkeş Efendi Medresesi, Acemli Medresesi, Musa bin Süleyman Bukası, Kadı Müslühiddin Bukası, Beyazıtlı Bukası.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Osmanlı Devleti'nde medreseler kaldırılmayıp eğitim ve öğretim faaliyetlerine devam ederken onların yanında batı tarzında okullar açılmıştır. Böylece eğitim ve öğretimde ikilik ortaya çıkmıştır. Bir geleneksel eğitim veren medreseler bir de Batı tarzında açılan okullar. Tanzimat Dönemi'nde sonra bütün Osmanlı ülkesinde olduğu gibi Maraş bölgesinde de modern anlamda okul sayılan İptidai, Rüştîye ve İdadi okulları açılmıştır. Bu eğitim ve öğretim faaliyetlerinin bilhassa II. Abdülhamid zamanında hızlandığı bilinmektedir. Bu okulların yanında eski eğitim kurumları olan medreselerde eğitim ve öğretime devam etmiştir.

Sultan II. Mahmut zamanında Osmanlı Devleti'nde ilköğretim zorunlu hale gelmişti. Maraş'ta da uygulanan zorunlu ilköğretimin başarılı olup olmadığı belli değildir. Maraş'ta açılan okulların masraflarını karşılamak için devlet yardım kampanyaları düzenlemiştir. Bilhassa eğitim için toplanan paraların başka yerlere harcanmasının önüne geçilmiştir. Bu para toplama işlerinde çalışan maliye memurlarına, memuriyetlerini bıraktıkları takdirde muhasebe defterlerinin Ziraat Bankası memurlukları ile maarif idarelerinde tetkik ve tasdik edilmedikçe kendilerine zimmet-i berâat mazbatasını verilemeyeceği bildirilmekteydi. Maraş mekteplerinde okutulan kitaplar önce Halep Vilayeti Maarif Müdüriyeti'ne gönderilmekteydi. Bu kitapların parası Maraş'tan gönderildikten sonra, kitaplar Maraş'a gelirdi. Okullarda görev yapan öğretmenler çeşitli nedenlerle başka öğretmenlerle becayiş yapabilmekteydiler.

Kahramanmaraş'ta 1867 yılında 33 adet, 1885 yılında 335 talebesi olan 25 adet, 1898 yılında 25 adet, 1901 yılında 23 adet medrese tespit edilmiştir.¹⁵⁰⁷

Osmanlı arşiv kayıtları incelendiğinde Maraş'ta modern anlamda şu okullar ve buralarda görev yapan şu öğretmenler görülmektedir:

7.2.4. Maraş İptidai Mektepleri

Maraş'ta Rüştîye ve İdadi yanında İptidai (ilkokul) mektepleri de bulunmaktaydı. 23 Şubat 1892 tarihli bir arşiv kaydından Maraş'ta eskilerine ilave olarak yeni iptidai mekteplerinin açıldığı anlaşılmaktadır. Bilhassa yeni ilk mekteplerin kurulmasında büyük yardım ve gayretleri olan Maraş Kadısı Şerif Efendi taltif edilmiştir. 18 Ocak 1893'de Mustafa Şerif Efendi'nin maarif alanında yaptığı çalışmalardan ötürü

¹⁵⁰⁷ Kemalettin Koç, *Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi*, Kahramanmaraş, 2010, s.204.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

üçüncü rütbeden mecidî nişanla taltifinin Babiâli'ye teklif edildiği anlaşıyor. Yine 1893 tarihinde Elbistan Kasabası'nda yeni usule göre düzenlenerek açılan iki iptidai mektebin bulunduğu görülmektedir. Bu mekteplerden birisinin öğretmeni olan Sinanzâde Hafız Ali Efendi'nin maaşının ödenemediği ve mağduriyetinin giderilmesi istenmektedir.

1319 (20 Nisan 1901- 9 Nisan 1902) tarihli Halep Salnamesi'ne göre Elbistan'da Hamidiye Mektep-i İptidai'si bulunmaktadır. Bu iptidai'de muallim Hafız İlmî Efendi'dir ve 73 öğrenci eğitim görmektedir. Öğrenci sayısı bir sene sonra da sabit kalmıştır. Fakat Elbistan İptidaiyesi'nde öğrenci sayısı 1321 (30 Mart 1903-17 Mart 1904) tarihli Halep Salnamesi'ne göre 85, 1322 (18 Mart 1904-7 Mart 1905) ve 1326 (4 Şubat 1908-22 Ocak 1909) tarihli Halep Salnameleri'ne göre 90 olmuştur.

1322 (18 Mart 1904-7 Mart 1905) tarihli Halep Salnamesi'nde Andırın Hamidiye Mektep-i İptidai'si'nin Muallim Hacı Mustafa Efendi eğitiminde 15 öğrencisi ile eğitime devam ettiği belirtilmektedir. Bunun yanında Andırın Rüştîyesi'nin muallimliklerinin boş olduğu görülmektedir.

24 Eylül 1899'da Maraş'ta Darülhamid ismiyle bir İptidai mektep açılmıştır. Ayrıca iki ibtidai mektebinin de inşası devam etmekteydi. 6 Mart 1900'de Maraş'ta yeni bir iptidaiye mektebi açıldığı, okulun muallimi, öğrencileri ve varidatı hakkında bilgi verilmektedir. 28 Ağustos 1903'te ise Maraş'ta inşa edilip resmi açılışı yapılan iki adet iptidai mektepten birine Hamidiye diğerine ise padişahın validesinin isminin verilmesine müsaade edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu mekteplerden birinin inşasının yapılmasını sağlayan Maraş Cami-i Kebir Mütevellisi Esat Bey'in de taltif edilmesi teklif edilmiştir.

1318 (1 Mayıs 1900 - 19 Nisan 1901) tarihli Halep Salnamesi'nde Maraş'ta Mekatib-i İbtidaiye görülmektedir. Bu okullardaki muallimlerin isimleri şöyledir: Darül Hamid Muallimi Ali Rıza Efendi, Naciye Muallimi Hafız Ahmet Efendi, Hamidiye Muallimi Hafız Mehmet Efendi, "Feyziye" Mektebi Muallimi boş, Kand-ı Hüner Muallimi Osman Efendi, Necmül Maarif Muallimi Ahmet Efendi, Edebiye Muallimi Hüseyin Efendi, Gülşen-i Edeb Muallimi Mustafa Efendi, Hayriye Muallimi Osman Efendi, "İrfaniye" Mektebi Muallimi boştur. 1319 (20 Nisan 1901- 9 Nisan 1902) tarihli Halep Salnamesi'nde Maraş İptidaiye'sinin öğrenci sayısı 400 olarak görülmektedir.

1322 (18 Mart 1904 - 7 Mart 1905) tarihli Halep Salnamesi'nde Maraş'ta Mekatib-i İptidaiye'de öğretmenlerin isimleri zikredilirken, bir de muallimi Hoca Zehra Hanım olan İnas (Kız) Mektebi bulunduğu belirtilmiştir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1904'te ise Maraş Sancağı'na tabi Pazarcık Kazası Merkezi'nde ahalinin yardımlarıyla bir iptidai mektebi açılmış olup, okulun adına padişahın isminin verilmesine müsaade olunmuştur. 14 Aralık 1905'te Maraş'ta bulunan Darülhamid İbtidai Mektebi ve Rüştîye Mektebi'nde muallimliklerde bulunan Maraşlı Hafız Mustafa Efendi'nin Halep civarında açılacak bir okula muallim-i saniliğe tayin edilip evrakının gönderilmesi istenmiştir. 1910'da Maraş Mekatib-i İptidaiye müfettişliklerine Rakka Rüşdisi'nde görev yapan Hüsnü Efendi tayin edilmiştir.

1324 (25 Şubat 1906 - 13 Şubat 1907) tarihli Halep Salnamesi'ne göre Maraş'ta 11 İbtidai Mektebi ve bir Kız İptidaisi bulunmaktadır.

1326 (4 Şubat 1908 - 22 Ocak 1909) tarihli Halep Salnamesi'ne göre Maraş'ta İptidai okullar arasında bulunan Kız İptidaisinde, Muallime Rukiye Hanım 50 öğrenci ile eğitim ve öğretimine devam etmektedir.

7.2.5. Maraş Rüştîye Mektebi (Ortaokul)

Tanzimat döneminden itibaren Osmanlı Ülkesinde batı tarzı okullar açılmaya başlanmıştır. İlk önce batı tarzında eğitim veren Misyoner mektepleri açılmıştı. Maraş'a da gelen Amerika, Fransız, İngiliz ve Alman misyonerler başlangıçta azınlıkları eğitmek amacıyla bu okulları açmışlardır. Daha sonra bu misyoner mekteplerine Türkler de gitmeye başlamışlardır. Bunların yanında Maraş'ta bir de azınlık okulları vardı. Bunlar daha ziyade Ermeni okullarıydı. Bu okullar Zeytun, Fırnız, Fındıcak ve Maraş'taydı. 1860'lardan itibaren Maraş ve kazalarında pek çok misyoner mektebi açılmıştı. Bunlar Teoloji Fakültesi (İlahiyat Fakültesi), kız ve erkek idadisi (lise), karma rüştiye (ortaokul), iptidai mektepleri (ilkokul) ve yetimhaneler gibi mekteplerdi. Bunların yanında hastaneler de açılmıştı. Kiliselerde eğitim ve öğretim gören azınlık çocukları da vardı. Maraş'ta Türklere ait -o da ancak 1915'lerde çıkarılan- bir gazete bulunurken, Ermeni ve misyonerlere ait üç gazete yayınlanmaktaydı. Maraş'ta Misyoner ve azınlıkların açtığı ilk, orta ve lise düzeyindeki okulların sayısı Zeytun ve köylerde dâhil olmak üzere 60'ı geçmekteydi. Şehirde sadece Ermenilere ait 3 lise bulunmaktaydı. Yine yabancı ve azınlıkların gittiği Amerikan Koleji'nin kızlar için Teoloji Fakültesi (İlahiyat Fakültesi)de bulunmaktaydı.

Osmanlı arşiv belgelerinden faydalanarak Maraş'taki Türklere ait iptidaiye, rüştiye ve idadi hakkında bilgiler vermeye çalışacağız. 14 Ekim 1873'te Maraş'ta bir Rüştîye Mektebi'nin olduğu ve bu okulun muallim-i evveli (ilk kısım) öğretmeni olarak Hafız Ali Efendi'nin olduğunu görmekteyiz. 26 Mart 1874 tarihli bir arşiv kaydından Maraş Rüştîyesi'nde okuyan fakir öğrencilere ders kitap ve dokümanlarının

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

bedava verildiği, zengin ailelerin çocuklarına ise parayla dağıtıldığı anlaşılmaktadır. Okulda okuyan öğrencilerin kitaplarının maarif kütüphanesinde mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Bu okulu bitiren öğrencilere verilen diplomaların matbu olarak gönderildiği ve üzerlerinin sonradan doldurulduğu anlaşılmaktadır.

Maarif Vekâletinden gönderilen belgelerde Maraş Rüştîyesî'nin ihtiyaçlarını karşılandığı belirtilmektedir. Bu rüştiyeyi bitiren öğrencilerin diploma almadan bir üst okula kayıt edilmedikleri anlaşılmaktadır. Maarif Vekâleti'nden gönderilen bir yazı da Maraş Rüştîyesî'nden dört ayda bir okul ile ilgili yazışmanın bildirilmesi istenmektedir. Maraş Rüştîyesî ile ilgili 15 Mayıs 1879 tarihli bir belgede öğrencilerin okulu terk ettikleri ve bunun sebebinin araştırılması istenmektedir.

Elbistan'da da bir rüştiye bulunduğu ve öğretmenlerinden birinin adının Ahmet Zeki Efendi olduğu görülmektedir. Başarılarından dolayı bu şahıs ödüllendirilmiştir.

1313 (24 Haziran 1895-11 Haziran 1896) tarihli Halep Salnamesi'ne göre Elbistan Rüştiye Mektebi'nde Muallim-i Evvel Mehmet Hilmi Efendi, Muallim-i Sâni Ömer Lütî Efendi, Rik'a Muallimi Ahmet Nuri Efendi ve Bevvab Mehmet İzzet Efendi görev yapmaktadır.

1316 (22 Mayıs 1898-11 Mayıs 1899) tarihli Halep Salnamesi'nde Elbistan Rüştiye Mektebi'nde Muallim-i Salis Yahya Efendi olmuştur. 1317 (12 Mayıs 1899-30 Nisan 1900) tarihli Halep Salnamesi'nde Elbistan Rüştiye Mektebi'nin Rik'a Muallimliği boş kalmıştır. 1318 (1 Mayıs 1900-19 Nisan 1901) tarihli Halep Salnamesi'nde Elbistan Rüştiye Mektebi'nin Muallim-i Salis'i Süleyman Efendi olmuştur. Okulun Rik'a Muallimliğini ise Muallim-i evvel Hilmi Efendi yapmaya başlamıştır. Okulun öğrenci sayısı ise 64'dür.

Elbistan Rüştiye Mektebi'nde öğrenci sayısı 1319 (20 Nisan 1901-9 Nisan 1902) tarihli Halep Salnamesi'ne göre 81, 1322 (18 Mart 1904-7 Mart 1905) tarihli Halep Salnamesi'ne göre 85, 1326 (4 Şubat 1908-22 Ocak 1909) tarihli Halep Salnamesi'ne göre 76'dır. Bu tarihte de okulun eğitim kadrosu aynı kalmıştır. Fakat Bevvab İzzet Efendi olmuştur. Bu tarihte Elbistan'da 11 tane Mektep-i Rüştiye eğitim ve öğretim hizmeti vermektedir.

2 Temmuz 1888 tarihli belgeye göre Maraş Rüştîyesî'nde yabancı dil olarak Arapça ve Farsçanın yanında Fransızca da okutulduğu ancak, Fransızca muallimine maaş verilemeyeceği, öğrencilerden toplanan para ile veya başka şekilde bir imkân bulunursa öğretmen görevlendirileceği belirtilmektedir. 8 Mayıs 1893 tarihli bir belgeden Maraş Mektep-i Rüştiyesi Fransızca muallimliğine uygun birinin seçilip imtihan ve tercüme-i hal kâğıtlarının gönderilmesi istenmektedir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

22 Ekim 1888 tarihli bir belgeden daha önce Maraş Rüştîyesi Muallimi olan Ali Rıza Efendi'nin vefatı üzerine çocukları ve hanımı Gülsüm Hanım İstanbul'a gelmiştir. Bunlara maaş tahsisine ve Şehremaneti Dulhanesi'nde ikamet ettirilmelerine karar verilmiştir. 12 Kasım 1899 tarihi geldiğinde daha önce vefat ettiği kaydedilen Maraş Rüştîyesi Muallimi Ali Rıza Efendi'nin kızı Şefika Hanım'ın Adana İnas Rüştîyesi Muallime-i Ulahığı'na tayin olunması üzerine münhal kalan maaşının annesi ve kız kardeşlerine ilave olunması istenmektedir.

6 Aralık 1888'de Maraş Rüştîyesi üçüncü muallimi Hasan Efendi'nin ölümü üzerine, yerine yeni muallim olarak imtihanla Hacı Sabit Efendi seçilmiştir. Maraş Rüştîyesi'ne istenen haritalar gönderilmiştir. 30 Ağustos 1890'da düzenlenen bir evraktan Maraş Rüştîyesi birinci muallimi olarak Ahmet Hilmi Efendi gözükmekte olup, onun maaşına zam istenmiştir. Ancak bu zammın maarifçe yapılamayacağı, istenen zammın Evkaf-ı münderise hâsılatından sağlanması kararlaştırılmıştır.

1890 tarihli Halep Vilayet Salnamesi'ne göre, Maraş'ta Mektep-i Rüştî-i Mülkiyesi bulunmaktadır. Bu tarihte mülkiyenin 220 öğrencisi varken, 1901 Halep Vilayet Salnamesi'ne göre öğrenci sayısı 80'e düşmüştür.

26 Nisan 1893'de istenen Maraş Rüştîyesi Fransızca Muallimliği'ne nihayet Hüsnü Efendi'nin tayin edildiği görülmektedir. Maaşının verilmesi için gerekli işlemlerin yapılması emredilmektedir. Bu arada onarılması gereken 10 Mart 1894'te Maraş Rüştîye'sinin tamir masrafının mahallince yardım kampanyası suretiyle karşılanması gerektiği Maraş Maarif Şubesi'ne bildirilmiştir.

1893'te Elbistan Rüştîye Mektebi üçüncü muallimliğine tayin olunan Süleyman Efendi'nin azline ve verilen maaşların alınmasına karar verilmiştir. Kısa süre sonra Süleyman Efendi bu göreve yeniden tayin edilmiştir. 1899 tarihinde Elbistan Rüştîye Mektebi için bir küre istendiği ve bu kürenin İstanbul'dan vapurla İskenderun üzerinden Elbistan'a gönderildiği anlaşılmaktadır. 1901 yılında Elbistan Rüştîyesi birinci Muallimi Hilmi Efendi'ye tatil döneminde yarım maaş almak şartıyla evlenmek üzere Merzifon'a gitmesi için izin verildiğine dair ilginç bir belge de arşivlerde bulunmaktadır.

31 Mart 1895'te Maraş Mektep-i Rüştîyesi'nde bir mubassır istihdamı için Maarif Nezareti bütçesinden istekte bulunulmuş, ancak bütçenin müsait olmadığından bu istek geri çevrilmiştir. 15.12.1895'te Maraş'a gönderilen bir yazıda gerekirse Maraş Rüştîye'sinin zaruriyet karşısında geçici olarak tahliye edilerek askeriye devredilmesine karar verilmiştir. Bunun sebebi bu sırada Zeyton Ermenilerinin isyanıydı.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş'a gönderilen bir yazıda Zeytun Kışlası'nda meydana gelen izdi-hamdan dolayı hastaların Maraş'ta tedavi olunabilmesi için 18 Ocak 1898'de Maraş Rüştîyesi'nin geçici bir süre boşaltılmasına karar verildiği belirtilmektedir.

21 Ocak 1896'da bir belgeden Maraş'ta eğitim masraflarının karşılanması için kampanyalar düzenlenerek para toplanması istenmekteydi. Toplanan bu paraların hissesinin belirlenen yerler haricinde başka bir yere harcanmayarak tahsil edildikçe geciktirmeden maarif şubesine teslim edilmesi ve bu hususta aykırı muamelede bulunanların engellenmesi bildirilmiştir.

14.2.1896'da daha muktedit talipler bulunamadığı takdirde, Maraş Mektep-i Rüştîyesi Fransızca Muallimliği'ne seçildiği bildirilen Eczacı Yasef Efendi'nin bu görevde istihdam edilip işe başlama tarihinin bildirilmesi istenmektedir. Neticede 10.1.1896'da daha ehil biri bulunuluncaya kadar Maraş Mektep-i Rüştîyesi Fransızca muallimliğine seçilen Yasef Efendi'nin ücretle vekâlet etmesi kararlaştırılmıştır.

1314 (12 Haziran 1896-1 Haziran 1897) tarihli Halep Salnamesi'ne göre Mektep-i Rüştî-i Mülki'nin Fransızca Muallimi olarak Hüsnü Efendi görülmektedir. Aynı dönemde okulda Muallim-i Evvel Hacı Hilmi Efendi, Muallim-i Sani Hacı Mehmet Efendi, Muallim-i Sali Hacı Sabit Efendi, Rik'a Muallimi Mehmet Turan Efendi, Bevvab Mustafa Efendi'dir.

7 Nisan 1896'da bir yazı ile Maraş Mektep-i Rüştîyesi'ne öğrencilerin fazlalığından dolayı dördüncü bir muallim ta'yini talebinde bulunulduğu ancak şimdilik bu isteğin karşılanamayacağı bildirilmiştir.

1315 (2 Haziran 1897 - 21 Mayıs 1898) tarihli Halep Salnamesi'ne göre Okulun Muallim-i Evvel'i Hacı Hilmi Efendi okuldan ayrılmış görünmektedir. Ayrıca Rüştîye'nin Fransızca Muallimi değişerek Azra Efendi olmuştur.

1316 (22 Mayıs 1898 - 11 Mayıs 1899) tarihli Halep Salnamesi'nde Rüştîye'nin Muallim-i Evvel'i Cemaleddin Efendi, Rik'a Mualliminin ise Mehmet Agâh Efendi olduğu belirtilmiştir.

1 Mart 1898'de Maraş Rüştîyesi'ne Fransızca muallimi olarak Azra Efendi'nin de bulunduğu ve maaşının arttırılama isteğinin geri çevrildiği anlaşılmaktadır. 13 Mart 1898'de Maraş Rüştîyesi'nin tamiri için daha evvel inşaat tertibinden istenen meblağın sarfına izin verilmişken, tekrar para istenmesi doğru olmadığından, önceki harcamanın nerelere yapıldığının bildirilmesi istenmiştir. 15 Kasım 1898'de Maraş Mektep-i Rüştiyesi Fransızca muallimliğinden istifa etmiş olan Garra Efendi'nin Halep Matbuat-ı ecnebiye ve muayene memuru Fethullah Efendi'nin izinli bulunduğu üç ay boyunca yerine vekâlet etmesi kararlaştırılmıştır.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1317 (12 Mayıs 1899 - 30 Nisan 1900) tarihli Halep Salnamesi'ne göre Rüştîye'nin Fransızca muallimliğine Saim Efendi getirilmiştir. Yine 1318 (1 Mayıs 1900 - 19 Nisan 1901) tarihli Halep Salnamesi'nde Maraş Rüştîyesi'nin Muallim-i evveli Abdullah Efendi, Rik'a Muallimi Mehmet Turan Efendi olmuştur.

Avni Mirza adlı şahsın Maraş Rüştîyesi riyaziye (matematik) Muallimliği'ne tayini dolayısıyla maaşının ödenmesi talebi üzerine kayıtlarda başka isimde biri bulunduğu anlaşıldığından bu şahıs ve Avni Mirza hakkında Halep Maarif Müdüriyeti'nden bilgi istenmiştir. Maraş Rüştîyesi birinci muallimi hakkında şikâyet olmuş ve hakkında araştırma yapılması kararlaştırılmıştır.

22 Nisan 1908 tarihli bir belgeden Maraş, Zeytun ve Pazarcık kazalarında yeni kız ve erkek rüştiye mektepleri inşasına başlanmıştır. Ayrıca Elbistan ve Andırın kazalarındaki iki rüştiye mektebinin de ıslahı için Maraş Sancağı maarif hissesinin yarısının tahsisi edilmesi talep edilmiştir.

7.2.6. Maraş İdadisi (Lise)

Günümüzde Kara Lise olarak bilinen Maraş İdadisi (Lise)'nin açılma fikri ilk defa 1885 tarihinde ortaya atılmıştır. Ancak bu fikir bir türlü yürürlüğe konamamıştır. 1890'da idadî (lise) açılması tekrar gündeme gelir. Bunu Maraş Rüştîyesi'ne Fransızca muallimi istendiği ancak Maarif Vekâleti'nin bu rüştiyeyi idadiye çevireceği bundan dolayı Fransızca öğretmenine gerek olmadığı hakkındaki bir yazısından öğrenmekteyiz. 1893'te Maraş Rüştîyesi'nin İdadîye çevrilmesi istenmiştir.

11 Temmuz 1893 tarihi geldiği halde Maraş'ta bir idadî tesisi için karşılık olmadığından, ıslahı yoluna gidilecek, Maraş rüştiyelerine tayini istenen birer Fransızca ve riyaziye muallimi içinde kâfi maaş bulunamadığından eğer mahallinden karşılık bulunursa bu tayinlerin yapılacağı kararlaştırılmıştır.

13 Temmuz 1896 tarihi geldiği halde halen Maraş, Antep ve Antakya'da bir idadî açılmadığı görülmektedir. İdadî öğrencilerinin Halep İdadisi'ne gönderilmesine, öğrencilerin paralı şekilde okutulmasına ancak dörtte bir oranında ücretsiz öğrencinin okutulabileceğine karar verilmiştir. 9 Ekim 1896'da Maraş'ta bir idadî mektebinin acilen yapılıp açılması gerektiği bildirilmiştir. Görüldüğü gibi altı yıl geçmesine rağmen halen Maraş'ta bir lise açılmadığı anlaşılmaktadır. 19 Ocak 1899 tarihi geldiği halde Maraş'ta inşası istenen idadî mektebi hakkında Babiâli'ye yazıldığından, cevabının beklenmesi gerektiği bildirilmektedir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Bugün halen faaliyette bulunan ve Kara Lise olarak bilinen eski adıyla Maraş İdadisi 15 yıllık bir mücadeleden sonra 1900'de açılmıştır. 1873'den bu yana var olduğu bilinen ve eğitim öğretim faaliyetlerini sürdüren Maraş Rüştîyesi (Ortaokul) 30 Ağustos 1900 tarihinde Maraş İdadisi'ne dönüştürülmüş ve eğitim kadrosunun tayini yapılmıştır. Maraş Rüştîyesi'nin idadîye dönüştürüldüğünü ve eğitim kadrosunun tayin edildiğini Maraş Maarif Müdürü Mahmut Celâlettin Bey açıklamıştır. Böylece yaklaşık on yıldan beri özlemi duyulan ve açılması için gayret edilen lise açılmış oluyordu. Ancak Rüştîye ile birleştirilerek açılıyordu. Yani Maraş İdadî'sinin bünyesinde rüştiye de bulunuyordu. Bu okul açılırken Maraş'ın önemine binaen bu işin yapıldığı belirtilmekteydi. Bu arada yeni bir idadî mektep binasının açılmasına karar verilmiştir. Arkasından da 8 Aralık 1901'de okul törenle açılmıştır. Maraşlılar bu okulun açılışına büyük önem vermişler, bu yüzden de Sultan Abdülhamid'in tahta geçiş gününe denk gelmesini sağlamışlardır. Maraş İdadisi'nin açılmasından sonra da burada bir ödül töreni gerçekleştirilmiştir.

Yeni açılan Maraş İdadîsi mubassırının (okullarda düzeni sağlayan görevli) Hacı Hüseyin Efendi'nin olduğu, maaşına zam yapılamayacağı ve yeni bir hademe istihdamına imkân bulunmadığı bildirilmektedir. Rüştîyenin lağvedilmesiyle burada görev yapan, rüştiye ikinci muallimi Mehmet Efendi'nin Maraş İdadîsi Muallimliği'ne istihdam olunması istenmiştir.

1319 (20 Nisan 1901 - 9 Nisan 1902) tarihli Halep Salnamesi'nde Maraş Mektep-i idadî-i Mülki görülmektedir ve Müdürü Şakir Efendi'dir. İdadî'de Muallim-i evvel Abdullah Efendi, Muallim-i sani Hacı Mehmet Efendi, Muallim-i salis Hacı Sabit Efendi, Muallim Abdüssamed Efendi, Muallim Mustafa Lâmi Efendi, Muallim Turan Efendi bulunmaktadır.

1320 (10 Nisan 1902 - 29 Mart 1903) tarihli Halep Salnamesi'ne göre, Maraş Mektep-i idadî-i mülkisi'nde Müdür yine Şakir Efendi (Rabi'a) olmak üzere Muavin-i Evvel Mustafa Lami Efendi, Muavin-i Sani Rifat Efendi, Muallim Abdullah Hilmi Efendi, Muallim Hacı Mehmet Avni Efendi, Muallim Hacı Sabit Efendi, Muallim Turan Efendi, Muallim Hafız Hüseyin Efendi görev yapmaktadır.

1321 (30 Mart 1903 - 17 Mart 1904) tarihli Halep Salnamesi'ne göre Maraş Mektep-i İdad-i Mülkisi'nde hangi muallimin hangi dersleri verdiği belirtilmektedir. Ayrıca okulda 175 öğrenci eğitim ve öğretim görmektedir.

1903'te Maraş İdadisi'nde Fazıl Efendi, Abdullah Hilmi Efendi, Celal Bey ve Mustafa Fazıl Efendi gibi öğretmenler görev yap-

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

maktaydılar. Bu öğretmenlerden Mustafa Fazıl Bey'in Kayseri İdadisi'nden naklen atandığı anlaşılmaktadır. 1904'te Mektep-i Mülkiye mezunu Hafız Mehmet Efendi, Maraş İdadisi'nde tarih, coğrafya ve Farsça derslerini yürütmekteydi. Aynı yıl içinde daha önce Kayseri'den Maraş'a nakledilen Mustafa Fazıl Bey yeniden Kayseri'ye atanmıştır. Ayrıca Maraş İdadisi'ne Ermenice muallimi olarak daha önceden bu görevi fahri olarak yapan Horon Efendi atanmıştır. Maraş İdadisi'nin Müdürünün ise Mehmet Şakir Efendi olduğu görülmektedir. Mehmet Şakir Efendi Beyrut İdadisi Müdür'üken Maraş İdadisi'ne naklen müdür olarak atanmıştır. Şakir Efendi maaşının artırılmasını istemiştir. Bu sağlanamadığı takdirde yatılı öğrencisi olan bir okula atanmasını istemiştir.

1904'te Maraş İdadisi'nin bir tamirattan geçirildiği anlaşılmaktadır. Bu arada Maraş İdadisi'nin teftiş edilmesi, bu teftişin Halep Maarif müdürü tarafından yapılması gerektiği, ancak müdürün devamlı Halep'te bulunması dolayısıyla, teftiş işinin Maraş Mutasarrıflığı tarafından gerçekleştirilmesi talep edilmiştir. Bu sırada Maraş İdadisi'nde görev yapan bir hademe 80 kuruş maaş almaktaydı.

1904'te Maraş Mektebe-i idadisi içinde bulunan bakkal dükkânı kirasından hademe ve mubassır maaşlarına yapılan zammın kanuna muvafık olarak düzenlenmesi ve kira gelirlerinin izin alınmadan sarfına engel olunmasına karar verilmiştir.

Maraş İdadisi muallimi olan Mustafa Lâmi Efendi'nin uhdesindeki Fransızca dersinin, Mustafa Fazıl Efendi'nin uhdesinde bulunan hesap dersiyle değiştirilmesinin uygun olduğu belirtilmiştir.

1905'li bir belgeyle Maraş İdadisi resim Muallimi Mülazımı Mehmet Efendi'nin askeriyece tahvil-i memuriyetiyle yerine tâlib olanlara (tâliblerden aynı mektep muallimlerinden Mustafa Fazıl Efendi'de dâhil olmak üzere) birer resim numunesi yaptırılarak tasdik edilip Maarif Nezareti'ne gönderilmesi istenmiştir. Aynı tarihte Maraş Mektep-i idadisi heyet-i idare ve talimiyesine mahsus odalarla derslane sıralarının tamir ve tefrişi için gerekli paranın Maarif Nezareti bütçesinin taşra kısmından karşılanması kararlaştırılmıştır.

1324 (25 Şubat 1906 - 13 Şubat 1907) tarihli Halep Salnamesi'nde Maraş Mektep-i İdadî-i Mülkîsi'nde öğrenci sayısının 121 olduğu belirtilmektedir.

1908'de harap olan Maraş Sancağı idadisinin suyuollarının tamir ettirildiği, ayrıca idadî binasındaki hasarların giderildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca 1908'de idadî binasının ihtiyaca cevap verememesi yüzünden genişletildiği de görülmektedir. Maraş İdadisi'nde görev yapan yöneticilerin bazı yanlış davranışlar içine girdikleri bu yüzden onlar hakkında soruşturma açıldığı anlaşılmaktadır. 3 Nisan 1906 tarihli

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

bir arşiv belgesinden Merkezi idareye genel imtihan defterini göndermediği bu yüzden de müdürün maaşının dörtte bir oranında kesildiğine dair ilginç bir uygulama yapıldığı anlaşılmaktadır.

1907'de Maraş Mektep-i İdadisi Fransızca, hendese ve coğrafya Muallimi Mustafa Fazıl Efendi'nin eski memuriyetleri ile ilgili elinde olan resmi belgeleri göndermesi ve tercüme-i hal varakasının gönderilmesine gerek olmadığı belirtilmiştir. Bu arada Sabri Efendi'nin Halep'e nakledilmesiyle boş kalan Maraş Mektep-i İdadisi Resim Muallimliği'ne Mehmet Necati Efendi'nin tayin edilmiştir.

1908'de Maraş İdadî Mektebi'nin tamiri için gerekenin yapılması istenmektedir. Ayrıca vefat eden Tahsilât Sandığı Kâtibi Sami Bey'in on iki günlük istihkakının hazırlanarak verilmesi istenmekteydi.

1908'de Maraş Mektep-i İdadisi Ermenice Muallimi Hedon Efendi'nin yerine Mektep-i Tıbbiye mezunlarından Avadis Efendi'nin tayin edilmesi kararlaştırılmıştır. Yine aynı tarihte Maraş İdadisi Muabbassırlığı'na terfian tayin olunan Hacı Hüseyin Efendi'nin memuriyetinin tasdiki için gerekenin yapılması istenmiştir. Bu arada Maraş İdadisi'nde jimnastik dersinin icrası için gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

1326 (4 Şubat 1908 - 22 Ocak 1909) tarihli Halep Salnamesi'ne göre Maraş'ta Mektep-i İdadî-i Mülkisi'nde öğrenci sayısı 120 olarak belirtilmiştir.

Maraş İdadisi (Lisesi), 1922 de kapandı. Cumhuriyet kurulduktan sonra 1946'ya kadar lise açılmadı. Maraşlı öğrenciler Adana, Antep ve İstanbul gibi illere giderek lise eğitimlerini sürdürdüler. 1946'da açılan Maraş Lisesi Eski Amerikan Kolejinde eğitim öğretime başladı. Uzun yıllar burada devam ettikten sonra 1971-72'de şimdiki Bahçelievler'de bulunan binasına taşındı. Binanın rengi kül rengine yakın olduğu için halk arasında Kara Lise olarak tanındı. Çok büyük bir binası olan Maraş Lisesi şimdi Anadolu Lisesi olarak hizmet vermektedir. Uzun yıllar Maraş'ın düz lisesi olarak hizmet verdi. 1981 yılında Sütçü İmam Lisesi açıldı.

7.2.7. Maraş Darü'l-Muallimin Okulu (Öğretmen Okulu)

1915'te Maraş'ta bir öğretmen okulu açılmıştır. Bu okulun Katoliklere ait Abarabaşı Kilise'sinin bir bölümünde eğitimine devam ettiği anlaşılmaktadır. 1919'da Darü'l-Muallimin (Öğretmen okulu)'in leyli (yatılı) okula dönüştürülmüştür. Bu okulun masraflarının karşılanması için adi bütçeden değil de fevkalade (yüksek) bütçeden para ayrılması karara bağlanmıştır. Kurtuluş savaşı yıllarında Maraş Darü'l-Muallimini Müdür Muavini olarak Şahin Efendi bulunmaktaydı. Bu şahıs görevini bırakarak İstanbul'a gitmiştir. Orada kendisine maaş verilmesi talep edilmiştir. Bu paranın İstanbul Vilayet bütçesinden tahsis

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu okulun öğrencileri iptidai okullarda muallimlik uygulamaları da yapmışlardır. 1916 yılına kadar Maraş idadisi-nden 150 öğrenci mezun olmuştur. Bu tarihte okula kayıt olan toplam öğrenci sayısı 831'di.

Kurtuluş savaşı yıllarında bu okulla ilgilenen olmamıştır. Bu yüzden de bu okulun Elbistan'a taşındığı görülmüştür. Bir süre sonra da oradan Sivas'a taşınmıştır.

7.2.8. Yabancı Neşriyatın Kontrol Edilmesi

Maraş'ta bir Maarif komisyonu bulunduğu, bu komisyonun bir görevinin de yabancı memleketlerden Maraş'taki misyoner mekteplerine gelen kitap ve risaleleri kontrol etmek olduğu anlaşıyor. 1892'de Maraş'ta yabancı dil bilen memur olmadığı için dışarıdan bir memur tayin edilmesi istenmiştir. Bu konuda yetenekli bir memur bulunmadığı için bu tayin yapılamamıştır. Bir süre sonra zararlı yabancı neşriyatları kontrol edebilmek için Maraş Maarif Şubesi'ne İtalyanca, İngilizce ve diğer dilleri bilen memur atanması tekrar istenmiştir. Fakat Maraş Maarif Şubesi'nin bütçesinde para olmadığı için yabancı yayınları kontrol edecek dil bilen memur tayin edilemediği, bu konuda dâhiliye bütçesinden ödenek gönderilmesi için girişimde bulunulmuştur.

7.2.9. Eğitimle İlgili Bazı İlginç Uygulamalar

Sultan Abdülhamit zamanında başlatılan eğitim hamlelerinde Maraş'ta birçok yeni okulun açıldığı görülmektedir. Bunun yanında Maraş'ta görev yapan bazı şahıslar ile halktan bazılarının çocuklarını İstanbul ve Halep'teki daha yüksek düzeydeki okullara gönderildikleri görülmektedir. Maraş'tan giden öğrencilerin İstanbul'daki Mülkiye Mektebi ile Halep'te bulunan yatılı liseyi tercih ettikleri anlaşılmıştır. Bunların yanında Maraşlı bazı muallim ve âlimler de kitap neşr etmişler ve bunların basılması için yetkililerden izin almışlardır.

1876'da Maraşlı Mehmet Bahtiyar Efendi Kıyas-ı Müsevî Şerhi adlı bir eser kaleme almıştır. Bunu bastırmak için başvurmuş ve kendisine eserinin basılması için geçici bir ruhsatname verilmiştir. Suriye İdadisi muallimi Maraşlı Mehmet Efendi'nin telif ettiği "İthafü't-Talebe" adlı risaleye eklenecek paragrafların basılmasında sakınca olmadığına 1894'te karar verilmiştir. Mesela Beyrut'ta ikamet eden Dava Vekili Maraşizâde Mehmet Tevfik Efendi Vergi ve Temettu Nizamnamesi ile Tahsil-i Emval Nizamnamesi'ni tercüme etmek için izin istemiştir. Ancak buna ruhsat verilemeyeceği belirtilmiştir. Bu şahıs 1900'li yıllarda Münşeât-ı Adliye, Ravza-i Hikmet ve Nasihat adlarında bazı kitaplar yazmıştır. Ancak yetkililer bu şahsın yazdığı Ravza-i Hikmet ve Nasihat adlı eserlerin topluma bir faydası olmayacak diye basılmasına izin vermemiştir. Beyrut'ta yaşayan Maraşlı Mustafa

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Hilmi Efendi 1909'da el-İctihad namıyla Türkçe ve Arapça günlük bir gazete neşri için ruhsat i'tası talebinde bulunmuştur.

I.Dünya Savaşı yıllarında Maraş'ta görev yapan öğretmenler büyük bir malî sıkıntı içinde kalmışlardır. Devlet savaş yıllarında öğretmenlerin maaşlarını ödeyememiştir. Savaş sonunda Maraş'ta görev yapan bu muallimlere pahalılık zammı ve ekmek bedeli ödenmesine karar verilmiştir..

7.2.10. Maraş Mevlevihanesi

Osmanlı Dönemi'nde Maraş'ta bir Mevlevi dergâhının olması muhtemeldir. Ancak bu konuda şimdilik bilgiler ulaşılamadı. 1893 tarihinden itibaren Maraş'ta bir Mevlevi dergâhı açılmaya karar verilmiştir. Bunun için İstanbul'daki yetkililere başvurulmuştur. Ancak oradan Halep Eyaleti'ne gönderilen yazı ile tahsisat ayrılmadığı belirtilmiştir. Maraş'ta bir Mevlevi dergâhı bulunmaktaydı. Sultan II. Abdülhamit zamanında yapılan bu dergâh Maraş'ın Saatçiler çarşısındaydı. Halen bu dergâh burada bulunmaktadır. Bu dergâhın Mevlevi şeyhi Selim Dede'ydi. 26 Ağustos 1900'de II. Abdülhamit'in yardımıyla Maraş'ta inşa edilen Mevlevi dergâhı postnişini Mehmet Selim Dürrü Efendi'nin taltif edilmesi talep edilmiştir. Bunun üzerine 21 Ağustos 1905'te Maraş Mevlevihane'si Seccadenişini Selim Dede Efendi'nin Nişan-ı Osmanî ile taltif edilmiştir. Sultan Abdülhamit tarafından yapıldığı için Maraş Mevlevi hanesine Hamidiye Mevlevihanesi ismi verilmiştir. 15 Haziran 1907'de burada bulunan Lihye-i Şerif için Kâbe puşidesinden bir parça ihsan edilmiştir.

Maraş Mevlevihanesi Cumhuriyet dönemine kadar devam etmiş olup daha sonra kapatılmıştır. Mevlevilerin Millî mücadelede büyük faydaları olmuştur. Millî mücadeleye Mevleviler de katılmıştır. Maraş Mevlevi hanesi şeyhinin de diğer Mevlevilerle birlikte cepheye gittiği kayıtlıdır.

3 Mart 1924'te Seri'ye ve Evkaf Vekâleti'nin kaldırılmasıyla birlikte Mevlevilik dergâhı da diğer dergâhlar gibi kapanıp gitmiş ve unutulmuştur.

7.3. Maraş'ta Misyonerlerlik Faaliyetleri ve Okulları

7.3.1. Maraş'ta Fransızların Misyonerlik Çalışmaları

Batılı Ülkelerden Osmanlı Ülkesi içinde ilk misyoner faaliyetlerine başlayanlar Fransızlardır. Haçlı seferlerinden beri Anadolu'da ve Suriye'de dinî ve siyasi faaliyetlerde bulunan Fransızlar, XVI. Yüzyıldan itibaren Türkiye'de faaliyetlerini artırdılar. Özellikle Kanuni Sultan Süleyman'ın Avrupa Hristiyan dünyasını parçalamak amacıyla Fransa Kralı Fransuva'ya yardım etmesi ve arkasından da Fransızlara

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ekonomik ayrıcalıklar tanınması iki ülkeyi birbirine yaklaştırdı. Fransızlara tanınan Kapitülasyonlar adı verilen imtiyazlar neticesinde Osmanlı ülkesinde Fransız tebaası tüccarlar ticaret yapmaya başladı.

1558’te İstanbul’da yaşayan Katolik Hristiyanların talebi üzerine papa tarafından gönderilen Katolik misyonerler Osmanlı topraklarında faaliyetlere başladılar. Bilhassa Fransa’da kurulan J s it (Cizvit) tarikatı Türkiye’de en fazla faaliyette bulunan misyoner teşkilatıydı. Fransız misyonerleri Kapitülasyonlar ile kendilerine verilen ayrıcalıklardan da faydalanarak önemli imtiyazlar elde ettiler. II. Mahmut zamanında 1831’de Ermeniler arasında Katolik kilisesinin açılması kabul edildi. Fransız destekli bu Katolik kilisesi Türkiye’de Fransız ve İtalyan gibi Katolik mezhebinden olan milletlerin misyonerlik faaliyetlerinin odağı olmuştur.

Tanzimat Fermanının ilanının akıbetinde 4 Mart 1840 tarihinde Fransız rahiplerin Maraş'ta bir okul açmak için başvurdukları görülmektedir. Fransızlar bilhassa Ermeni vatandaşlar arasında Katolik mezhebi propagandası yaparak onları kendi kontrolleri altına almak istiyorlardı. Osmanlı Hükümeti de bunu öğrenmiş olmalı ki 11 Temmuz 1850 tarihinde Maraş ve Urfa'daki yetkililere birer yazı göndererek bölgede bulunan Fransa tebaasının isimlerinin, eşkâllerinin ve pasaportlarına dair bilgilerin istendiği halde hala gönderilmediği belirtildi. Yine 22 Temmuz 1850 tarihinde Adana, Tarsus ve Maraş iskelelerinde nüfus tahriri yapılacağından dolayı İngiliz ya da Fransız tabiiyetinde olanların isimleri, yaşları ve yaptıkları işlerin derhal bildirilmesi istenmektedir.

1 Ekim 1853 tarihinde Şam'da bulunan Cezayirli b. Selam, Fransa aleyhinde halkı tahrik ettiği için Maraş veya Antep'te ikame ettirilmek üzere Şam'dan çıkarılması talep edilmiştir. Yine Fransızların girişimi ile pasaportlu olarak Şam'a girecek Cezayirliler hakkında ise Fransa Konsolosluk memuriyetinin icra edilmesine, bir engel çıkartılmamasına, dair Şam valisine emirname gönderilmiştir.

1856'da Sultan Abdülmecit tarafından Islahat Fermanı'nın ilan edilmesi misyonerlik faaliyetlerini hızlandırmıştır. Osmanlı tebaası olan azınlıklara verilen haklar onları şımartmıştır. Bunların tutumları nedeniyle Müslüman tebaa arasında azınlıklara karşı menfi tavırlar ortaya çıkmıştır. Islahat Fermanının ortaya çıkardığı uygun şartlar Emperyalist devletlerin Osmanlı ülkesindeki azınlıkları kendi yanlarına çekerek menfaatlerini daha çabuk gerçekleştirmeleri yolunda zemin hazırlamıştır. Fransızlar, İtalyanlar ve Papalık Osmanlı tebaası olan Hristiyanlar arasında Katolik mezhebi propagandasına başlamışlardır. İngiliz, Alman ve Amerikalılar ise Protestanlık mezhebini yaymaya

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

başlamışlardır. Ruslar ise Ortodoks tebaa üzerinde hamilik rolünü uygulamıştır. Misyonerlik faaliyetlerinden Osmanlı ülkesinde en fazla etkilenen Hristiyan unsur Ermeniler olmuştur. Kendi mezhepleri olan Gregoryen'likten uzaklaştırılmaya çalışılan Ermeni halkı da kendi aralarında bölünmüştür. Ermeniler arasında Katolik ve Protestanlık mezhebi yayılmıştır. Gregoryen kilisesine mensup olan Ermeniler ile bunlar arasında düşmanlı başlamış hatta silahlı çatışmalar dahi olmuştur. Emperyalist devletler Ermenileri kendi menfaatleri için kullanıp onları Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtmışlardır.

25 Mart 1859'da Fransa Devleti tarafından Maraş'a bir konsolos tayin edilmiştir. 4 Nisan 1860'da Maraş'ta Fransızların girişimiyle Katolikler için kiliseler inşasına izin verilmiştir. Bunu birçok yeni kilise izni ve inşası takip etmiştir. Bundan bir süre sonra 16 Ekim 1872'de ise Maraş'ta bulunan Fransız rahipler için bir mektep inşasına ruhsat verilmiştir.

7.3.2. 1895 Zeytun İsyanında Fransız Katolik Misyonerlerin Faaliyetleri

9 Mayıs 1893'te Maraş'ın Çukuroba Mahallesi'nde Tresanta isimli Latin rahipleri tarafından yapılan bina ve mektebin yanına kiler, oda ve ahır inşası için izin talep edilmiştir. Maraş ahali tarafından beli kendirli olarak bilinen bu kilise Abarabaşı mevkiinde bulunmaktaydı. Maraş'taki misyoner yapıları içinde en gösterişli olan bu kilisede Fransızların yanı sıra İtalyan ve İrlandalı Katolik rahipler de görev yapmaktaydı. Bunun üzerine 1 Ağustos 1893'te bu izin verilmiştir. Maraş'ta sayıları gün gittikçe artan Katolik mezhebine mensup Hristiyanlar devlete başvurarak kendilerine kolaylıklar sağlanmasını istemişlerdir. Yetkililer 3 Kasım 1893'te Maraş'ta yaşayan Katoliklerin Katolik cemaati Murahhası başpiskopos Terkyan Avadis Efendi ile ileri gelenlerden Hırlakyan Efendiye müracaatları halinde onların istedikleri şeyler konusunda kolaylık sağlanacağı belirtilmiştir. Katoliklerin bu faaliyetlerinden mahalli yetkililer rahatsız olmalı ki, 30 Ocak 1894'te Maraş'ta Hristiyan halkı Latin mezhebine girdirmeye çalışan ve bu konuda faaliyet gösteren Tresante rahiplerinin çalışmalarının engellemesi istenmiştir. Bu konuda Kudüs'ten İstanbul'a bir telgraf çekilmiştir. Maraş'taki Fransız ve İtalyanların Ermeniler arasındaki Katolik Mezhebinin yayma çalışmalarına sadece misyonerler değil, Fransa Hükümetinin Maraş Konsolosu da katılmıştır. Bu amaçla konsolosun 14 Şubat 1895'te Maraş'ın Ermeni köylerini dolaşarak ahaliye para yardımında bulunduğu tespit edilmiştir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1895 Zeytun Ermeni isyanı sırasında Maraş'ta Katolik cemaatinin lideri olarak ön plana çıkan Agop Hırlakyan adlı Ermeni, suç işleyen bazı Ermenilerin affedilmesini sağlamıştır. Kendisi de suç işlemiş olmalı ki Padişahın aff-ı şahanelerine mazhar olmuştur.

19 Şubat 1895'te Katolik Patrikliği tarafından Maraş'taki Katolik kilisesi ve mekteplerine gönderilen kitaplar Dersaadet Rüsumat dairesince kontrol edilerek sandıklara konulup üzerlerine mühür vurulmuştur. Ancak bu sandıklar Maraş'ta polis tarafından açılıp muzır kitap muamelesi yapılarak el konulmuştur. Bunun üzerine misyonerlerin şikâyeti ile bu durumun usule uygun olmadığı belirtilerek gereğinin yapılması emredildiği gibi gümrüklere gelen eşyanın diğer gümrüklerde tekrar muayene edilmemesi için kurşun mühür usulünün uygulanmasına karar verilmiştir. Görüldüğü gibi Maraş'ta Katolikler İstanbul'daki yetkilileri etkileyerek istediklerini elde etmekteydiler. Yapılan tespitler sonucunda 1895'te Fransisken rahiplerinin hane ve mekteplerinin mahzenlerinde silah bulunduğuna dair bir şikâyet alınmıştır. Yapılan tahkikat neticesinde gerçekten de Maraş'taki Fransız rahiplerin açtığı mektebin mahzeninde silah ve mühimmat bulunmuştur.

Ermenilerin hamiliğine soyunan Fransızlar Maraş'ta bulunan vatandaşlarının mabet ve müesseselerinin korunması için 1895'te yetkililere başvurmuşlar ve bu konuda da gerekli güvenceyi almayı başarmışlardır.

16 Aralık 1895'te İtalyan misyonerlerden ve aynı zamanda Maraş'taki Yenicekale Katolik Kilisesi rahiplerinden Salvator ve arkadaşları öldürölüp yakılmıştı. Bunun üzerine devlet Anadolu vilayetlerinin bazılarında zuhur eden Ermeni isyanları sırasında malları ve canları zarara uğrayan Katoliklere tazminat ödenmesine karar vermiştir. Bu vesile ile Salvator ve arkadaşlarının öldürölmesinden dolayı onların mirasçılarına tazminat ödemeye karar vermiştir. 6 Mayıs 1896'da Yenicekale'de katledildiği iddia olunan Fransız rahibin katilini araştırmak üzere görevlendirilen heyet, Miralay Mazhar Bey'in bilgisine müracaat etmek için Maraş'a gelmiştir. 7 Mayıs 1896'da yapılan tahkikatta Rahib Salvator'un Maraş'a götürölürken katledildiği iddia edilmiştir. Latin rahiplerin Maraş'a götürölürken katl olduğı Fransa Sefareti'nin iddiası üzerine tahkikat evrakının tetkiki için bir komisyon teşkil edilmiştir. Maraş'a ulaşan Maraş'a götürölürken öldürölüğü ve yakıldığı iddia olunan Latin rahip Salvator ve arkadaşları hakkında tahkikat yapılmıştır. Daha sonra gönderilen bir belgeden Maraş taraflarında öldürölüğü iddia edilen rahip Salvator'a dair tahkikat evrakının Divan-ı Harb'e tevdi edildiği görölmektedir. Bu cinayet olayı devleti çok uğraştırmış olup arka arkaya Maraş'a bu konunun aydınlatılması için yazı

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

gönderilmiştir. Maraş'a gönderilirken Asakir-i Şahane tarafından öldürüldükleri iddia edilen Salvator ve arkadaşlarının öldürülmesi hadisesinde askerler suçlanmıştır. Burada şunu da ifade etmek gerekmektedir. Gregoryen Ermeniler, kendilerini Katolik ve Protestan yapmak isteyen misyonerlere karşı tavrı almışlardı. Bu cinayeti onlar da işlemiş olabilir.

30 Ocak 1897'de Maraş ve Antep'te iki adet Katolik Kilisesi'nin inşası izin verilmiştir. Fransızların Maraş ve Zeytun'da Ermenileri isyana teşvik ettikleri için Maraş halkı onlara iyi gözle bakmamaktaydı. Bu yüzden Maraş'ta bulunan Fransızlar, yetkililere başvurarak kendilerinin korunmasını talep etmekteydiler. 21 Ağustos 1897'de Fransa Hükümeti tarafından konsolos vekili sıfatıyla Maraş'a gönderilmiş ve memuriyeti henüz onaylanmış olan Mösyö Bartheleme'nin görevine son verilmesi istenmişti. Maraş Fransa Konsolos Vekili Mösyö Bartheleme'nin görevine son verilmesi hususunda Fransa Sefareti nezdinde ciddi surette teşebbüsler yapılmıştır. 4 Ekim 1897'de bu konu ile ilgili belgede Maraş Fransa Konsolos Vekili Mösyö Bartheleme'nin Maraş'tan gönderilmesi için teşebbüslerde bulunulması konusu teferruatı ile anlatılmaktadır. Bu adamın 17 Ekim 1897'de Maraş'taki görevine son verilmiştir. Ancak o Maraş'ı terk etmeyerek hala konsolos gibi hareket etmekteydi. 3 Kasım 1897'de Maraş üzerinden Elbistan'a giden Mösyö Bartheleme'nin amacının tahkik edildiği belirtilmiştir. Osmanlı Devleti Ermenilerin yanında yer alan Maraş Fransız Konsolosu Bartheleme'nin, Ermenileri kıskırttığını tespit ederek Maraş'tan uzaklaştırılmasına karar vermiştir. Boyundan büyük işlere kalkışan Fransa'nın Maraş Konsolosu Mösyö Bartheleme, Elbistan ve Zeytun cihetlerinde incelemelerde bulunmuştur. Hatta bu adam Fırnız cihetinde Ermenilerden eli silah tutanların miktarını dahi araştırmıştır.

1895'te Maraş ve Yenice kale'de Ermeniler arasında propagandalar yapan misyonerler heyet-i ruhbanıye mütevellisi ve tercüman olduklarını iddia etseler de vilayet yetkilileri bunu kabul etmemişlerdir.

Fransa Cumhurbaşkanı Félix François Faure (30 Ocak 1841, Paris-16 Şubat 1899) ölünce 27 Şubat 1899'da adına Maraş'taki kilisede dua edilip çıkıldıktan sonra bir askerle Hristiyan bir kadın arasında tartışma çıkmıştır. Ermeni olduğu zannedilen kadın Türk askerinin reisicumhura küfrettiğini iddia ederek iftirada bulunmuştur. Bunun üzerine yetkililer olayı tetkik etmeye karar vermiştir.

24 Mart 1899'da Maraş'ın Şih Turan mahallesinde Ermeni Katoliklerinden Elyas oğlu Zeyrun, Protestanlara satıp mektep yapılan evinin hükümetçe boşaltılmamasından dolayı olay çıkmış ve bu durum yatıştırılmıştır.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

17 Ekim 1899'da Maraş Fransiskin mektebinin kapıcısı Ohannes'den zimmet-i miriyyesini almak üzere gelen kabzimal ve bir jandarma mektep reisi Divonsiyo ve Fransız konsolosu sıfatı taslayan ve devlet tarafından tanınmayan Mösyö Börthellemi tarafından alıkonmuştur. Daha sonra Yanlış ve keyfi işler yapan Fransisken Manastırı Reisi Mösyö Divonsiyo'un görevine son verilerek Maraş'tan çıkarılmasına karar verilmiştir. Devlet tarafından tanınmayan bu Fransız konsolosu keyfi işlere karışmaktaydı. Şehirdeki en büyük yapılardan biri olan Trasona Mektebi'nin ruhsatsız açıldığı tespit edilmişti. 1900 tarihinde sonra misyonerlerin izinsiz mektep açmaları engellemiştir.

10 Nisan 1901'de Maraş Fransa konsolos vekili, Yenice kale nahiyesindeki Latin papazına bıraktığı çanın kiliseye asılmasına müsaade olunmasını talep etmiştir. 26 Mayıs 1903'te Maraş'tan Zeytun kazasına gönderilen Ermeni ve Katolik ruhani reisleri, mekteplerdeki öğrenci ve öğretmenler tarafından karşılanmıştır. Bu konuda bir şikâyet Halep vilayetine bildirilmiştir. 24 Mayıs 1905'te Tahrir komisyonuna şikâyet neticesinde Maraş Latin cemaatinden Kuyumcuoğlu Serkis ve arkadaşlarının Maliye Nezareti'ne çektikleri telgraf namenin metninde yazılı telgraf namelerin geldiğine dair hazinece kayıt ve malumat olmadığından gerekenin yapılması istenmektedir.

11 Nisan 1906'da Fransa tebaasından olup Maraş'ta oturan Tresanta rahiplerinden İstanbul'a gelmiş olan Matorno veled-i Petras adlı şahsın izlenmesine karar verilmiştir.

4 Ağustos 1910 tarihinde Maraş'ta Fransız misyonerlerin Ermeniler arasında Katolik Mezhebini yayma çalışmaları hızlanmıştı. Bu konuda şikâyet üzerine İstanbul'dan Maraş'a gönderilen bir emirde Fransızlara engel olunması istendi.

7.3.3. I. Dünya Savaşı Sırasında Fransız Misyonerlerin Durumu

I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte Osmanlı topraklarında bulunan düşman devletlerin tebaalarının tespit edilerek İstanbul'a isimlerinin bildirilmesine ve daha sonra gelen yazılarla da onların tamının sürgün edilmelerine karar verilmiştir.

Maraş'ta Katolik cemaatinin en önemli ailesi Hırlakyan ailesiydi. Bu ailenin de lideri Agop Hırlakyan'dı. Maraş'ta İttihat ve Terakki cemiyetinin kurucuları arasında olan bu şahıs, bu partiden de milletvekili olmuştu. Tehcir yasasının çıkmasına rağmen Osmanlı Hükümeti Maraş Merkez'de yaşayan Ermenileri tehcire tabi tutmamıştı. Buna rağmen bilhassa Katoliklerin hamisi olan Fransa ile düşman taraf olunmasından dolayı Hırlakyan ailesi bazı zorluklarla karşılaşmışlardı. Ancak İttihatçı olmalarından dolayı onlara dokunan olmamıştı. Savaş yıllarında bazı kısıtlamalar sebebiyle Maraş dışına çıkışlara mani olunmuştu. Böyle bir zorlukla karşılaşan Mebus Agop Hırlakyan'ın büyük

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

kardeşinin damadı Karamanlıyan Karabet'in ailesi ile Halep'e gitmesine müsaade edilmesine dair 18 Mayıs 1918'de Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden Zor Mutasarrıflığı'na bir telgraf çekilmiştir.

19 Mayıs 1918'de Hınçak ve Taşnak Ermeni İhtilal Komiteleri reislerinden Zaharya Bızdıkyan, Ohanyan Kirkoryan ve Aşçıyan isimli şahısların Musul'a uzaklaştırılmalarına dair Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden Adana, Halep vilayetleriyle Maraş, Urfa ve Zor mutasarrıflıklarına çekilen telgraf çekilmiştir.

Maraş'ta Fransız Katolik misyonerlerine bağlı 4 ilkokul, 1 ortaokul ve 1 lise bulunmaktaydı. Bunların yanında Fransızlara bağlı veya onların desteklediği Maraş'ın Çukuroba mahallesinde Mektep, Yenice-kale, Murçuk deresi köyü, Döngöle ve Bunduk (Andırın) da okullar ve dinî müesseseler bulunmaktaydı. Fransız misyonerlere bağlı çeşitli Katolik kiliseleri de vardı.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra İtilaf devletleri Osmanlı topraklarını anlaşılanın 7. Maddesine dayanarak işgallere başlamışlardı. Maraş da önce İngilizler sonra da Fransızlar tarafından işgal edilmişti. 21 Ekim 1919'da İngiliz işgali altında bulunan Maraş'ın Fransızlara bırakılacağına dair bir şayia yayılmıştı. Mondros Ateşkes anlaşması sonucunda Fransız Katolik misyonerler yeniden Maraş'a dönmüşlerdir. Maraş'taki Katolik Ermenilerinin Lideri olan Agop Hırlakyan, şehrin Fransız işgali sırasında onlara büyük destek vermiştir. Maraş mücadelesi sırasında Agop Hırlakyan öldürülmüştür. Aile fertlerinin birçoğu Maraş'tan sağ olarak kaçmayı başarmıştır.

7.3.4. Maraş'ta Amerikalılar ve Misyonerlik Faaliyetleri

XVIII. Yüzyılın başlarında dünyada Protestan kiliseleri misyonerlik faaliyetlerine başlamışlardır. Osmanlı ülkesinde ise Protestanların misyonerlik faaliyetleri XIX. Yüzyılda başlamıştır. Türkiye'de bu misyonerlik faaliyetlerini "American Board Of Commissioners for Foreign Missions" teşkilatı tarafından başlatılmıştır. Kısaca American Board olarak bilinen bu teşkilat 1810'da Boston'da kurulmuştur. Anadolu'ya ise ilk gelen misyonerler Levi Parsons ve Pliny Fisk adlı Amerikalı Protestan Hristiyanlardır. 1820'de İzmir'e gelen bu şahıslar Kudüs'e geçmişlerdir. Daha sonra onları ünlü misyonerlerden Board'ın sekreteri Rufus Anderson, Eli Smith, William Goodell, William Schauffler, Elias Riggs, Cyrus Hamlin, Benjamin Schneider ve H.G.O. Dwight takip etmiştir. 1870 tarihine kadar Amerikalı Misyonerler Osmanlı ülkesinin hemen hemen her tarafında okul, kilise, hastane, eczane, yetimhane, misyoner evleri açmışlardır. 1870'de Board of Foreign Missions of the Presbyterian Church teşkilatı American Board ile ortak çalışmaya başlamışlardır. Bunlardan başka Amerikan misyonerler teşkilatları da olup Ortadoğu' da faaliyetlerde bulunmuşlardır.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1850'lerden sonra Türkiye'deki faaliyetlerini artıran Amerikalı Misyonerler Maraş'a ilk olarak 1855'te gelmişlerdir. Amerikalı misyonerler Maraş'ta yaşayan Gregoryan Ermenileri arasında Protestanlık propagandaları yapmayı amaçlamışlardır. Bundan dolayı başlangıçta Ermeniler onlara karşı dostça davranmayarak onların şehirden kovulmalarını bile sağlamışlardır. Ancak daha sonra Amerikalılar ile Ermeniler arasında yakın ilişki sağlanmıştır.

Maraş ve Antep'te faaliyetlere başlayan Amerikalı Misyonerler de Gregoryan Ermeniler arasında Protestanlık propagandalarına girişmişlerdir. 1853'te Antep'te oturduğu görülen Amerikalı Eşbandrobarata'nın, misyonerlik amacıyla Maraş'a giderken hırsızlar tarafından yolu kesilip, eşyaları çalınmıştır. Devlet Maraş yetkililerine haber göndererek bu şahsı soyanların cezalandırılmasını istemiştir. 1 Temmuz 1855'te Aynı amaçlarla Maraş'ta oturdukları anlaşılan Amerikalı Mösyö Beybi ve Mösyö Rerkinez'e kaymakam tarafından himaye ve yardımcı olunması istenmektedir.

Misyonerlik faaliyetlerinde bulunan bir Amerikalı Protestan Papaz 11 Mayıs 1862'de İskenderun İskeleyi civarında öldürülmüş olup, yapılan aramalar sonucu katili de yakalanmıştır. Devlet tedbir olsun diye bölgede yaşayan aşiretlerin Maraş'taki yaylalarına gitmelerine mani olunmasını istemişse de daha sonra bu şahıs serbest bırakmıştır.

28 Ocak 1866 tarihli bir arşiv belgesine göre Maraş Sancağı'nda Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı olan Protestan papazlarından Kofin idam edilmiştir. 1868'de Antep'te bir Amerikan konsolosunun bulunduğu ve bu kişinin bir ara Maraş Amerikan konsolosluğunu da vekâleten yürüttüğü görülmektedir.

Maraş'taki Amerikalı misyonerlerin İskenderun limanını kullanarak Beyrut ve diğer yerlere gittikleri görülmektedir. Mesela Maraş'ta oturan Amerika misyonerleriyle İskenderun ticaret vekillerinden Cebrahanna adına gelip Beyrut Gümrüğü'nde tevkif olunan telefon aleti ve edevatının bedelinin Gümrük Emanetince verilmesi istenmektedir.

28 Mayıs 1894'te Osmanlı Devleti, Amerikalı Misyonerleri tek başlarına bırakmayarak onların hareketlerini gözlemek istemiştir Antep ve Maraş'taki Protestan mekteplerinin sınavlarında, oradaki rüştiyelerin müdürlerinin ya da mahalli hükümet memurlarından birinin bulundurulması ve talebeye verilecek diplomanın tasdik için Halep vilayetine gönderilmesi kararlaştırılmıştır.

28 Kasım 1894'te Misyonerleri denetlemek amacıyla Antep, Kilis, Maraş ve Belen'de bulunan yabancı manastır ve mekteplerinin rahipleri, rahibeleri ve doktor namıyla gelen şahısları hakkında tahkikat yapılması için bir defalık gerektiği miktar paranın harcanmasına izin verilmiştir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

24 Kasım 1894'te Antep Koleji Reisi Mösyö Filor'un Maraş'ta oturan İngiliz Masterlı ile Amerikalı Mr. Mikalem'e gönderilen sandıkta ele geçen yanıcı ve patlayıcı maddeler sebebiyle Maraş'tan uzaklaştırılmaları, bununla beraber Halep İngiliz ve Amerikan konsoloslarının, Maraş'taki Amerikan misyonerleri adına gelen kitap ve eşyanın kontrolünden şikâyetlerinin bu meseleyi örtbas etmek için olduğu anlaşılmıştır.

7.3.5. 1895 Zeytun Ermeni İsyanı Sırasında Amerikalı Misyonerlerin Tutumu

1840'larda Maraş'ta Fransızların öncülük yaptığı misyonerlik faaliyetlerine daha sonra İngiliz, Amerikalı, İtalyan, Avusturyalı ve Almanlar katılmıştır. Bu emperyalist güçlerin Maraş'ta bulunan Ermeni vatandaşları kendi menfaatleri için kullanmak amacıyla başlattıkları misyonerlik faaliyetleri neticesinde şehir ve etrafındaki yerleşim yerlerinde 60 civarında misyoner mektebi açılmıştır. Bu mekteplerde yüzlerce öğretmen, rahip, papaz ve gönüllü görev yapmaktaydı. Bunların faaliyetleri neticesinde Ermeni ahali Katolik ve Protestan yapılmıştır. Bunlar Türkler aleyhine her türlü faaliyetleri yapmaktaydılar. Emperyalist güçlerin maşası olan misyonerler ileride parçalanacağını düşündükleri Osmanlı Devleti topraklarında çıkar alanları oluşturmak istiyorlardı. Onların faaliyetleri neticesinde yüzlerce yıldan beri Türklerin hoşgörüsü altında yaşayan Ermenileri patlamaya hazır bir bomba haline getirdiler. Misyonerlerin Maraş'ta ektiği zehirli tohumlar 1895'te Ermenilerin İsyanını doğurdu. Zeytun'da başlayan isyan Maraş'a sıçradı. Osmanlı Devleti Zeytun'u kuşatarak bu isyanı etkisiz hale getirmeye uğraşırken İngiliz, Fransız, Rus ve Alman devletlerine ait Halep konsolosları olaya müdahale ettiler. İsyanın bastırılmasına mani oldular. Devlet bu devletlerin baskısı ile isyancıları affetti. Osmanlı Arşiv belgelerinden taradığımız kayıtlarda Zeytun Ermeni İsyanı sırasında Amerikalıların rolleri açıkça görülmektedir. Zeytun İsyanı arifesinde Amerikalı misyonerler Osmanlı ülkesinde Ermenilerin ayaklanması için onlara mühimmat yardımı yapmışlardır. Burada şunu da ifade etmekte fayda vardır. Osmanlı ülkesinde misyonerlik faaliyetlerinde bulunan Amerikalı misyonerler devletin görevlisi değildi. Bunlar yardım ve kiliseye bağlı gönüllü kuruluşlar olup bağımsız hareket etmekteydiler. Ancak Amerikan Büyükelçisi ve konsoloslarının misyonerlere destek verdikleri de anlaşılmaktadır.

Cincinnati adlı yabancı 1893'te Maraş'ta mutasarrıf paşa tarafından kapatılan Ohio Misyoner Cemiyeti'ne ait kilisenin yeniden açılmasını istedi. 1895 Maraş'taki Amerikan mektebinin yağma edildiği ve ibadet yerlerinin yakıldığına dair bir haber yayıldı. 1895 Maraş'taki

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Amerikalı misyonerlerin Ermenilere silah tedarik ettikleri iddiası ve Ermenilere karşı tavrı nedeniyle Halep Valisi tarafından Antep kaymakamının azledildiğine dair "Daily News " Gazetesinin yayını vardır. 1895'te Maraş'taki Amerikan Manastırı ile Mektebi'nin yakılması sebebiyle Asakir-i Şahane kumandanının cezalandırılması talep edildi. 1896'da Amerikalı misyonerlerin Urfa, Antakya, Maraş ve Antep dâhilindeki bölgelerde bulunan Hristiyan ahaliyi Katolik ve Protestan etme çabaları tespit edilmiştir. 1896'da Harput ve Maraş'ta meydana gelen karışıklıklar esnasında Amerikalı misyonerlerin maruz kaldıkları zararın tazmini hususunda Washington sefirinin mütalaası Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı'nca ret olunmuştur.

1895'te aslen Maraşlı bir Protestan iken Adana'da Müslüman olan ve Adana Lisesinin yatılı kısmına kabul edilen Mehmet Şakir Efendi'nin Adanalı olmaması ve imtihansız kaydolması, idadilere dair talimatnameye uygun olmadığından kaydının silinmesine karar verilmiştir. Maraş'taki Amerikan Mektebi Muallimi Kirkor Behisniliyan ve dört arkadaşının Tarsus'a gelirken bir şüphe üzerine tevkifleri dolayısıyla haklarında tahkikat yapılmıştır.

1895'te Bir sandık eşyayı İskenderun Gümrüğü'nde muayene ettirdikten sonra Maraş'a getirmiş olan Amerikalı Mil isminde bir şahsın hanesine Maraş Mutasarrıf Vekili usulsüz girerek haksız yere arama yaptığından dolayı bir şikâyet olmuştur.

Zeytun Ermenilerinin 1895 İsyanı, Maraş'ta yaşayan misyonerlerin Avrupa gazetelerine birçok yalan yanlış haberler göndermelerine sebep olmuştur. Avrupa gazetelerinde Zeytun Ermenilerinin ve ileri gelenlerinin öldürüldüğüne dair yalan yanlış haberler çıkmaya başlamıştır. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki elçileri harekete geçerek bu haberleri yalanlamışlardır. Bu konuda çıkan yanlış ve yanlış haberler tekzip edilmiştir. 1895'te Maraş piskoposuyla diğer birçok ruhbanın tevkif ve güya idam cezasına mahkûm edildiklerine dair Novosti gazetesinde yayınlanan bir haberin doğru olmadığı tekzip edilmiştir. Maraş piskoposu ile birçok ruhbanın güya tevkif edilerek idama mahkûm olduğu haberi bazı İtalya gazetelerinde yer alması üzerine, bunların Dritto gazetesi ile tekzip edilmiştir. Maraş piskoposu ile diğer birçok papazların idam cezasına mahkûm edildikleri hakkındaki neşriyatın tekzibi için yapılan umumi tebligata cevaben Washington Sefareti tarafından Amerika gazetelerine tekzip name gönderilmiştir.

1895'te Amerikalı misyonerlere ait sandıkların Maraş'ta muayene ve mektupların açılmakta olduğu, Maraş'taki Amerikan İnas (kız) mektebi havlusuna bir askerin girerek iki genç kızı takip ettiğine dair İstanbul'a bir şikâyet gönderilmiş ve buna cevap verilmiştir. Neticede

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş Protestan kız mektebine giren bir askerin iki kızı takip ettiğine dair ihbarın tahkikat neticesinde asılsız olduğunun anlaşılmıştır.

1895'te Maraş Polis müdürünün vilayetten verilen emirle fesat suçundan zanlı olan Amerikan misyonerlerine mahsus mektup, me'kulat ve elbise sandıklarını müsadere ettiği ve ikisi İngiliz tebaasından olan misyonerlerin müşkül vaziyette bulunduklarına dair Daily News ve Times gazetelerinde haberler çıkmıştır.

Görüldüğü gibi Maraş'ta bulunan misyonerler 1895 Zeytun Ermeni isyanına büyük destek vermişlerdir. Bu konuda Avrupa ve Amerika kamuoyunu etkilemek için yalan haberler yayma hareketine girişmişlerdi. Bu haberlerde kendilerinin ve Ermenilerin Türklerin baskı ve zulümlerine maruz kaldıklarını iddia ediyorlardı.

Onların propagandalarına karşı Osmanlı Devleti de gerekli önlemleri almaktaydı. 1895'te Hristiyanlara silah dağıtımalarından dolayı üç Amerikalı misyonerin Maraş'ta tutuklandığına dair Univers, Bulgar meselesine dair Rusya'nın fikri hakkında Aroro ve bir Türkün suikast için Ermeni Patrikhanesine gittiğine dair Romana adlı Romanya gazetesinde çıkan haber tekzip edilmiştir. Ayrıca Amerika'dan Maraş'taki Ermenilere gönderilen mektuplar hakkında Amerika Sefaretine bir uyarı yapılmıştır. Maraş'ta oturan Amerika misyonerlerinden Makalem ve Lee'ye gümrükten geçirdikleri yasak eşyalarla ilgili uyarılar yapılmıştır. Yine 1895'te Maraş'taki Amerikan misyonerleri hakkında Press ve Extrablatt gazetelerine neşrettikleri telgraf nameden dolayı uyarı yapılmıştır. Antep ve Maraş'taki Amerika mekteplerinde öğretmenlik yapan bazı Ermenilerin fesatçı olduklarının anlaşılmaması üzerine Amerika Sefirinin iki hükümet arasındaki münasebeti ihlal edecek mahiyette olduğu için Washington Sefareti vasıtasıyla Amerika Hükümeti'nden gerekli önlemin alınması istenmiştir.

1896'da Maraş reji müdürü ile orada bulunan Amerikalı Mister Lin hakkında tahkikat yapılması istenmiştir. 1896'da Maraş'ta genişletilerek inşasına ruhsat talep edilen Amerikan Kız Mektebi'nin ilk inşasına ne şekilde izin verildiğinin Halep Vilayeti'ne sorulması üzerine, mezkûr vilayetçe verilen bilgi İstanbul'a takdim edilmiştir.

1896'da Amerika tabiiyeti iddiasındaki bir kıza nizamname gereği mürur tezkiresi vermediği için görevinden azledilen ve bundan dolayı mağdur edilen Maraş Nüfus Memuru Kısakürekzâde Osman Arif Efendi'nin mağduriyetinin giderilmesi için İstanbul'a bir arz sunulmuştur.

1896'da Antep'te bulunan Amerikalı misyonerler ile Maraş'ta rahiplerin inşa ettikleri ev ve mektebin altında silah ve mühimmat bulunmuştur. Bunun üzerine gizlice tahkikat yapılarak durumun İstanbul'a bildirilmesi istenmiştir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Yine 1896'da Maraş ve Harput'ta Amerikalı misyonerlere ait evlere ve mallara zarar verildiği şeklindeki iddialar dolayısıyla gerekli tahkikat yapılmıştır. Maraşlı yetkili memur ve askerlerin Amerika vatandaşlarına iyi davranmaları sebebiyle Amerika sefiri teşekkürlerini hükümete bildirmiştir. Maraş'taki Amerikan Misyonerlerine ait okulların güvenliği devlet tarafından sağlanmıştır. Osmanlı Hükümeti Amerika'dan silahlı Ermenilerin Türkiye'ye gelmelerinin engellenmesini istemiştir.

Amerikalıların himayesinde olan Eğinliyan'ın Maraş'taki eşinin himaye altına alınması için Amerika Elçisi talepte bulunmuştur. Bu arada 1897'de Tarsus'ta bulunan Amerikan Protestan Kolejine Maraş'tan gelen öğrencilere engel olunması üzerine Amerikalı yetkililer tarafından bir şikâyetle bulunulmuştur. Amerikalılar 1895 Zeytun isyanı sırasında zarara uğrayan Maraş'taki vatandaşlarının mallarının tazmin edilmesini devletten talep etmiştir. Maraş'ta Amerikalı misyonerler Ermenileri kışkırtmaya devam etmekteydiler. Mesela 1897'de Maraş Protestan Mektebi müdürlerinden Mesterli adlı şahıs Haçin'e (Saimbeyli) gitmiş ve orada bulunan misyonerle görüşmüş ve buradan da Göksun'a geçmişti. Bu arada Zeytun İsyanı sırasında Amerika'ya firar eden Maraşlı Hamparsom 1897'de İskenderun'a gelmiş ve burada Amerikan Konsolosu tarafından himaye edilmeye başlanmıştı. Daha sonra bu şahıs Antep Protestan kilisesinde görev yapacağını bildirdi. Bunun üzerine İstanbul'dan gönderilen bir yazı ile onun hakkında bir tahkikat yapılması istendi.

1899'da Amerikalı Misyonerler faaliyetlerini artırmaya başladılar. Onlar Maraş'ta Şekerdere Protestan Kilisesi'nin iç kapısı ağzında ve kilise avlusunda bir ayakkabılıkla oda inşası için yetkililerden izin istemişler ve bu konuda onlara gerekli müsaade verilmiştir. Bu arada Maraş'ta bulunan Amerikalı misyonerlere İstanbul'dan postane yoluyla gelen evrakları incelediği dolayısıyla Maraş Telgraf ve Posta Müdürü Ali Bey'in hakkında dava açılmış ve mahkemede yargılanmaya başlanmıştır. Bu sebepten görevden azledilen Ali Bey'in mahkemesi neticesinde 1904'te berat etmiştir.

20 Nisan 1901'de Maraş'ta inşa olunacak askeri kışladan, Amerikan misyonerinin İnas mektebine yakın olması münasebetiyle Amerika Sefaretince bu inşaattan vazgeçilmesi istenmiştir. Ancak yapılan araştırma neticesinde kışlanın yapılacağı arsanın misyonerlere ait olmadığı tespit edilmiştir. Kışlanın yapıldığı yere yakın olan Amerikalılara ait bir Ruhban Okulu tahrip edilmişti. 1904'te, Devlet askeri kışla, depo ve cephaneliğe yakın olması sebebiyle bu okulun masraflarını karşılayarak başka bir yerde inşa edilmesine karar vermiştir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1902'de Maraş'ta yaşayan Amerika misyonerlerinden Doktor Lin'in evinin ahır ı yanmıştır. Bu şahıs kasıtlı olarak bunu Türklerin yaptığını iddia etmiştir. Bunun zerine açılan tahkikat neticesinde bu ahırda yangının çıkmasında kasta müstenit herhangi bir ize rastlanmadığı, gerekli müdahalenin yapılarak can ve mal emniyetinin temini için tedbir alındığı Hariciye Nezareti'ne bildirilmiştir.

1904'te Amerikalı misyonerler Halep ve Adana'dan Maraş'a gelerek burada toplantılar yapmaya başlamışlardır. Durumu haber alan yetkililer onların toplanmalarının sebeplerini araştırmaya başlamışlardır.

Günümüzde İşlhiye'ye bağlı bir kasaba olan ancak daha önce Maraş'a bağlı olan Ekbez'de misyonerler bir manastır inşa etmişlerdi. Bu manastırda görevli olan din adamları 1904'te Maraş'a gelip gitmeye başlayınca bunun sebebi yetkililer tarafından araştırmaya başlanmıştır.

Maraş'ta Amerikalı misyonerler gz açıklık yaparak bir izinle iki Amerikan Mektebi açmışlardı. Bu durum 1907'de fark edilmiş ve durumun araştırılmasına karar verilmiştir. Maraş'a İstanbul'dan arka arkaya gönderilen yazılarda şehirde bulunan ruhsatlı ve ruhsatsız Amerikan Misyonerlerine ait okulların tespit edilmesi istenmiştir. Bu okulların ne amaçla kuruldukları, nerede oldukları, buraya devam eden öğrencilerin cinsleri ve mezheplerinin tespit edilerek gönderilmesi istenmiştir. Ayrıca bu okullara Müslüman ğrenci gönderilip gönderilmediği de sorulmaktaydı. Gönderilen başka bir yazıyla da Maraş'ta yaşayan gayrimüslimlerin Amerika'ya g etmelerinin sebeplerinin araştırılması istenmektedir. Bunun yanında gizlice İşkenderun ve Mersin limanlarına çıkan Ermenilerin Amerika'dan geldikleri de tespit edilmiştir. Bu arada Maraş'ta bulunan Amerikan misyonerlerinin yetimhaneleri için talep ettikleri keten, tire ve makaraların gümrük resminden muaf olamayacağına karar verilmiştir.

5 Kasım 1912'de Maraş'ta Amerikan Koleği Müdürü Mösyö Gavsel'in mektep inşası için ruhsat talep ettiği görülmektedir. Maraş'ın Restabiye mahallesinde inşa edildiği anlaşılan bu mektebin açılmasına karar verilmiştir. Devlet bu okulun vergi ve diğer işlerini kararlaştırmıştır. Aynı tarihlerde şehirde bulunan Amerikan İnas Mektebi'nin genişletilmesine de karar verilmiştir.

Bu arada İngiltereli Makalim adlı bir şahıs takma isimle, Alâüddeve Vakfı'na ait bir arsayı Amerikan Bord Heyetine tahsis etmiştir. Söz konusu arsa üzerinde 1913'te musiki eğitimine mahsus bir bina inşa edilmiştir. Amerikan Kız okulunun bitişiğinde olan bu arsa üzerine inşa edilen musiki okulu Amerika Bord Heyeti adına kaydedilmiştir. Yetkililer buna izin vermek zorunda kalmışlardır. 1914 yılında Maraş'ta Ermeni Protestan cemaati çocukları için bir ilkokul açılmıştır.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Bunun faaliyete geçmesini isteyen misyonerlerin Maraş Maarif idaresine başvurmaları istenmiştir.

1914'te I. Dünya Savaşı çıkınca Osmanlı Devleti Almanya'nın yanında İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı savaş açmıştı. Bu nedenle Maraş'ta bulunan İngiliz misyonerlerine ait okulların da faaliyetlerine son verilmiştir. İngilizlerle birlikte hareket ettiği tespit edilen Maraş'taki Amerika Eytamhanesine (yetimhane) de el konulmuştur. Yapılan incelemede ilginç bir bilgiye de ulaşılmıştır. Buna göre Maraş'taki Amerikan Eytamhanesi'nin görünüşte Amerikalılara, fiilen ise İngilizlere ait olduğu tespit edilerek kapatılmıştır. Maraş'ta görev yapan Amerikalı misyonerlere getirilen kısıtlamalar nedeniyle onlar Haçin'e (Saimbeyli) gitmek istemişlerdir. Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü tarafından Maraş mutasarrıflığına gönderilen emirle buna asla izin verilmemesi istenmiştir.

1914'te Kars'a (Kadirli) gelmiş olan Amerikalı misyoner bayanlarla görüşmek isteyen Maraş Amerikan Kolejinin müdürü Laymon'un bu isteği kabul edilerek seyahat etmesine izin verilmiştir. 1915'te Amerikan tebaasından olduğunu iddia eden, Zor'da sürgün Maraşlı Masus Hakimyan'ın, yapılan inceleme neticesinde Osmanlı nüfusuna kayıtlı olduğu anlaşılmıştır. Bu arada Maraş'ta Amerikalıların halka para dağıtacağı haberi alınmıştı. Bu konuda Amerikan konsolosu ile temasa geçilerek buna mani olunması istenmiştir. Ayrıca Maraş ve civar illerde bulunan Amerikalıların 1916'da güvenli bir şekilde bölgeden boşaltılmasına karar verilmiştir. Yine Antep Amerikan Okulunda çalışan bir İngiliz ve Fransız öğretmen işten çıkarılarak Maraş'a gönderilmiştir. Amerikalılar yavaş yavaş Maraş'ı terk etmeye başlamışlardır. Maraş'ta görev yapan misyonerler İstanbul yoluyla memleketlerine gitmek için izin istemişler ve onlara gerekli kolaylık sağlanmıştır. Bunların bazıları kaybolmuş ve nerede oldukları araştırılmaya başlanmıştır. Devlet bilhassa Maraş'ta Amerikan okullarında görev yapan İngilizlerin şehri terk etmelerini istemiştir. Bunlardan biri olan Maraş Kızlar koleji müdürü İngiliz Vodli'ydi. O ve iki kadın öğretmenin 1917'de görevlerine son verilerek Maraş'tan çıkarılmıştır.

Savaş yıllarında Maraş'ta birçok Amerikan müessesesi bulunmaktaydı. Bunlardan biri olan Maraş Amerikan İane Şirketi'di. Bunu başında Mr. Laymın bulunmaktaydı. Bunlardan başka Maraş Amerikan Eytamhanesi, Maraş Amerikan Kız Koleji, Maraş İngiliz Eytamhanesi ve Teolocikal Semniyari (Maraş'ta Amerikan İlahiyat Mektebi) bulunmaktaydı.

Maraş ve çevresinde Amerikan Misyoner mekteplerinde 50'den fazla misyoner öğretmen görev yapmakta olup binlerce öğrenci görev yapmaktaydı. Bu öğretmenlerin arasında kadın misyonerler de

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

vardı. Maraş'taki Amerikan misyoner okulları Maraş Merkez dışında Andırın, Afşin, Göksun, Geben, Şivilge köyü (Andırın), Tekçekale köyü (Andırın), Zeytun, Fırnıs, Gavurdere Köyü (Maraş) ve Elbistan'da bulunmaktaydılar. Çoğunluğu Maraş merkez olmak üzere bu okulların sayısı on altıydı. Bu okulların masrafları binlerce doları tutmakta olup bu para Amerika'dan toplanmaktaydı. Yerli Ermeniler de buna katkı sağlamaktaydı. Okullarda Ermenice, Ermeni Grameri, Ermeni Tarihi, genel tarih, İngilizce, okuma yazma, İncil, Hristiyanlık, gibi derslerin yanında tarih, coğrafya, astronomi, cebir, botanik, felsefe, geometri matematik, fizik, Türkçe ve Arapça gibi dersler okutulmaktaydı. Maraş'ta Amerikalı misyonerlerin yardımı ile dört Protestan kilisesi inşa edilmiştir. Amerikalı misyonerler hemen hemen Maraş ve kazalarındaki Ermeni köylerinin hepsinde faaliyetler yapmışlardır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra Maraş'ta faaliyet gösteren tek misyoner okulu Amerikan kolejidir. 1931 yılına kadar faaliyetlerini sürdüren bu okul Maraş'tan Ermenilerin ayrılmasından sonra öğrenci sıkıntısı yaşamıştır. Türkler bu okula rağbet etmemiştir. Okul müdürü Mr. Laymen ve diğer personel Maraş'ı terk ederek Tarsus Amerikan Kolejine gitmişlerdir. Amerikan kolej binası devlet tarafından satın alınmıştır. Hala ayakta duran bu bina Eski Ticaret Lisesi olarak bilinmekte olup burada pek çok okul faaliyet göstermiştir. Hala İletişim Lisesi olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu okulun binalarının bir kısmı askeri kıışla içinde bulunmaktadır. Bunlar yatakhane, misyoner öğretmenlerin lojmanı gibi kısımlardır.

Maraş Amerikan Koleji öğretmenlerinden Stanley Kerr adlı misyoner The Lions Of Marash (Maraş Aslanları) adlı bir kitap yazmış olup Amerika'da bu eser iki defa basılmıştır. Bu eserde Maraş tarihi ile ilgili de önemli bilgiler bulunmaktadır. Yazar, Maraş Kurtuluş savaşına şahit olmuştur. Gözlemlerini kaleme almıştır. Ancak olayları çarpıtan yazar Türklerin aleyhine, Ermenilerin ise lehine yazmıştır. Maraş ve çevresindeki yerleşim yerlerine geziler de yapan S. Kerr pek çok da resim çekmiştir. Bu resimler Maraş'la ilgili önemli bir arşividir. Kerr 1922'de Maraş'ı terk edip Beyrut Amerikan Kolejine gitmiş ve 1966 yılına kadar orada görevine devam etmiştir. Ermeniler S. Kerr'e büyük değer vermişlerdir. Amerika'da yaşayan Maraş'lı Ermeniler düzenledikleri toplantılara Kerr'i de çağırmışlar ve eski hatıralarını canlandırmışlardır. Kerr 1970'lerin sonlarında ölmüştür.

7.3.6. İngilizlerin Maraş Bölgesindeki Faaliyetleri ve Misyoner Okulları

İngilizlerin Osmanlı ülkesine ilk girişleri ticari münasebetler vesilesiyle olmuştur. Bu ilişkiler 1838 Balta Limanı Ticaret anlaşması ile en üst seviyeye çıkmıştır. Diğer milletler gibi İngilizler de Osmanlı

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Ülkesinde misyonerlik faaliyetlerine başlamışlardır. Maraş'ta da bu faaliyetlerin olduğu görülmektedir. 1800'lerden sonra Osmanlı Devleti'nin topraklarında İngiliz Protestan müesseseleri kurulmaya başlanmıştır. Bu işler için Bible Society'in açıldığı 1804 tarihi başlangıç kabul edilmektedir.

7.3.7. Maraş'ta İngiliz Konsolos Vekilinin öldürülmesi

1856'da Maraş'ta Hoca Guermani adlı bir İngiliz Konsolos vekili bulunuyordu. Bu şahıs Maraş hükümet konağı yakınında bir evde eşi ve çocukları ile birlikte oturmaktaydı. Yanında bir İngiliz vatandaşı ile yardımcıları Türk vatandaşları bulunmaktaydı. Hoca Guermani Maraş at koşumu ve takımı yapan esnaftan mal almakta ve bunları İngiliz ordusuna göndermekteydi. Bu yapılan alış veriş esnasında Maraş esnafına hayli yüklü miktarda borç takan Guermani, borcunu verdiğini iddia etmiştir. İki taraf arasında olay şehrin ileri gelenleri huzurunda görüşülmüş, fakat bir anlaşma yapılamamıştır. Arkasından olay mahkemeye intikal etmiştir. 1856'da ilan edilen Islahat Fermanı'ndan da güç alan Guermani borcunu vermemekte direnmiştir. Olay Halep'teki İngiliz Konsolosuna da intikal etmiştir. Yapılan bir görüşme esnasında Guermani Maraş naibi Mehmet Tefvik Efendi'ye küfür etmiştir. Bu olay büyümüş ve tüm şehir halkının da karıştığı bir olay haline dönüşmüştür. Mutasarrıf Münip Paşa halkı sakinleştirememiştir. Toplanan kalabalık Guermani'nin evine saldırmıştır. Çıkan kargaşa esnasında Konsolos vekilinin evinden halkın üzerine ateş açılmıştır. Bunun üzerine kalabalık Guermani'nin evini ateşe verdi. Bu esnada evde olan Guermani, eşi ve bir çocuğu yanarak öldü. Ayrıca evde bulunan bir İngiliz vatandaşı ile Hasan adlı bir Türk de öldü. 12 Nisan 1856'da cereyan eden bu olayda halk Guermani'nin evini de yağmaladı. Sağ kalan Guermani'nin diğer bir çocuğu Halep'teki İngiliz Konsolosluğuna gönderildi. Durumu konsolosa anlatan bu çocuk, olaylara İngilizlerin de karışmasına neden oldu. Bu sırada Osmanlı Devleti İngilizler ile birlikte Ruslara karşı Kırım'da savaşıyordu. Bundan dolayı Maraş'ta güvenliği sağlayacak asker yoktu. Bazı aşiretler ve Ermeniler ayaklanma halinde olduğu gibi şehrin ileri gelenleri de itaatsizlik içindeydiler.

Maraş'ta İngiliz Konsolos vekilinin ölümü üzerine devlet derhal Maraş'a askeri güç gönderdi. Tahir Paşa komutasında iki taburluk yeni bir askeri birlik yola çıkarıldı. Kaymakam Yusuf Paşa Tahir Paşa'nın yerine tayin edildi, Maraş'a gelen askeri birlik olaylara el koydu. Şehirde huzur ve asayiş yeniden sağlandı. Maraş'ta bu olaylara Kazancızade Hacı Mehmet Efendi ve Hoca Mesut Efendi'nin oğlu gibi kişilerin sebep olduğu ileri sürüldü. Olayların müsebbipleri yakalanarak Adana'ya götürüldü. Maraş naibi Tefvik Mehmet Efendi sürgüne

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

gönderildi. Olaylar sırasında acziyet gösteren Maraş Mutasarrıfı Münip Paşa azledilerek yerine Hilmi Paşa tayin edildi.

Devlet Guermani'nin çocuğuna hayatı boyunca 500 frank maaş bağladı. Ayrıca Guermani'nin yağmalanan malları için 800 lira tazminat ödendi.

Maraş'ta cereyan eden bu mahalli olay devletlerarası bir sorun haline geldi. Olay basit bir alacak verecek meselesinden çıkmakla birlikte Maraş'ın Türk ahalisi yabancılara kızgınlığından dolayı bu hadisenin büyümesine neden olmuştu Bu hadise bir kıskırtma neticesinde çıkmıştı. Bu sırada şehirde bulunan iki Amerikalı papaz da hadiseye karışmışlardı. Bunlar Antep'te idam oldular. Maraş'taki bu olay sırasında her şey İngilizlerin istediği şekilde çözüldüğü için İngiliz Hükümeti Osmanlı Hükümetine teşekkür etti.

İngiliz konsolosunun öldürülmesinden sonra onun davasının uzun zaman Osmanlı Devleti'ni uğraştırdığı anlaşılmaktadır. 3 Eylül 1864'te onun öldürüldüğü sırada ikamet ettiği evin parasının mirasçılara verilmesine dair bir karar alınmıştır. Bu durumu, konsolosun mirasçılarının kullandıkları ve halkın kıskırtılması neticesinde meydana gelen olayın devletin başına bela olduğu görülmektedir. Devlet de halkının yaptığı bu olayda suçlu olduğu anlaşıldığı için sesini çıkaramamıştır. Devamlı olarak İngilizlerin olayla ilgili isteğini kabul etmek zorunda kalmıştır.

İtalyan asıllı İngiliz konsolosunun Maraş'ta öldürülmesi olayına katılan kişilerin cezalandırıldığı görülmüştü. Bunlardan biri olan Kuşçu Mustafa adlı şahıs Kıbrıs adasında kürek cezasına çarptırılmıştı. Bu şahsın Kıbrıs'tan firar ettiği ve ona bir zaptiye çavuşunun yardım ettiği anlaşılnca, 8 Nisan 1861'de bu zaptiye yakalanarak bir ay hapse mahkûm edilmiştir. Bu arada bu öldürme olayında ceza alan bazı kişilerin ise mahkûmiyetleri bittiği için hapisshaneden çıkarılmışlardır.

Konsolos Guermani'nin oğluna bağlanan maaş gönderilmemiş olmalı ki 13 Kasım 1881'de bununla ilgili bir belge düzenlenmiştir. 20 Mayıs 1889'da Konsolos Guermani'nin ailesine maaş tahsisi ilgili yazışmalar hala devam etmektedir. İngilizler Konsolos Guermani'nin öldürülmesinden 35 yıl geçmesine rağmen hala onun davasını sürdürmeye devam etmişlerdir. Devlet de onun çocuklarına bağlanan maaşın gönderilmesi için devamlı olarak "Maraş vak'asında öldürülen Guerman" diyerek belgeler düzenlemiştir.

21 Haziran 1857'de tarihli bir belgeden İngilizlerin Maraş'taki faaliyetlerinin devam ettiği görülmektedir. İngiliz ordusuna malzeme almak için Maraş'ta bulunan nakliye memurunun maiyetindeki şahsın malı bir vesile ile zarara uğrayınca devlet bunum tespit edip zararını karşılamıştır.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

14 Ocak 1858'de ise İngilizler Maraş'a yeni bir konsolos vekili tayin etmişlerdir. Bir süre sonrada 21 Kasım 1858'de Maraş'ta bir Protestan kilisesi inşasına başladılar.

26 Kasım 1861'de Maraş'ın Fındıcak köyünden Protestan Hofnagon adlı şahsın Ermenileri Protestan yapmaya çalışması ve bazı na-hoş hareketleri sebebiyle köy dışına çıkarıldığı anlaşılmaktadır. İngiliz ve Amerikalıların Protestanlık propagandaları sonucu 9 Haziran 1866'da Maraş'ta yaşayan Ermeni asıllı Protestanlar için bir kilise inşasına ruhsat verilmiştir.

21 Mayıs 1889'da İngiltere tebaasından olup Maraş'ta ikamet etmekte olan Alfons Elvel adlı şahsın İzmir'de katledilen bir İtalyalının katili zannıyla günlerce hapis tutulmasından dolayı İngiltere Sefareti'nce şikâyetle bulunulmuştur. Sefaretin durumu Osmanlı hükümetine bildirmesi üzerine Maraş yetkililerinden olayın araştırılması istenmiştir. 18 Temmuz 1889'da yapılan tahkikat neticesinde Alfons Elvel'in İzmir'de vefat eden bir İtalya'nın ölümünden sorumlu tutularak bir mütted hapiste tutulduğu ve daha sonra ise salıverildiği belirtilerek durum İstanbul'daki İngiliz Elçiliğine bildirilmiştir.

29 Haziran 1890'da Zabtiye ile birlikte Aziziye'ye (Pınarbaşı) gelen bir İngiliz'in geliş sebebinin araştırılması istenmektedir. İngilizlerin Maraş'ta misyonerlik faaliyetleri, Fransız ve Almanlara nazaran daha zayıf gibi görünse de onlar aynı mezhepten oldukları Amerikalılarla birlikte hareket etmekteydiler. İngilizler daha çok Ermeniler arasında siyasi faaliyetlere iştirak etmekteydiler. 1895'te Zeytun isyanında önemli rol oynayarak Ermeniler ile Osmanlı Hükümeti arasında aracı olmaya kalkmışlardır. Osmanlının vatandaşlarını kışkırtıp daha sonra da onların affedilmelerini sağlamışlardır.

Zeytun isyanına karışan İngilizler, Maraş ve Zeytun Ermeni temsilcilerinin hapiste tutuldukları konusunda İngiltere Meclisi'nde oturum dahi düzenlenmiş ve İngiliz Hariciye müsteşarı meclise bilgi vermiştir. Bu konuda İngiliz Kraliçesi ve Prensine dahi bilgi verilmiştir. 1895'te İngiliz Meclisinde Maraş ve Zeytun Ermeni piskoposlarının suçlanmasının sebebinin sorulması üzerine, bunun sebebi Ermenilerin isyanına destek verdikleri şeklinde açıklanarak, bu durum İngiltere'nin başkenti Londra'daki Türk sefaretı aracıyla ilgili meclise iletilmiştir.

1893'te Maraş'ın Restabiye Mahallesi'nden ve Protestan cemaatinden Çahacıyan Ohannes Ağa'nın uhdesinde bulunan miri araziye hane inşasına izin verildiği anlaşılmıştır.

8 Nisan 1895'te Misyonerlik faaliyetleri yapmak için Maraş'ta oturan İngiltereli Li ve misyoner Mikalem adına gelip şüphe üzerine aranan sandıktan dolayı şikâyetle bulunulmuş ve işlem yapılmıştır. 21

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Kasım 1895'te Maraş'ta bulunan İngiltere tebaasından Mc Calm ve beraberindekiler ikametgâhlarında gözaltına alındılar.

5 Eylül 1899'da İngiltere vatandaşı Mr. Mekalim'in eski Maraş Mutasarrıfı Dede Paşa'dan satın aldığı konağın, misyonerlerin yönetimindeki Protestan mektebinin yetim öğrencileri için yurt olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. İlgili şahıs burayı okul yapmak istemiştir. Ancak buna izin verilmemiştir.

14 Kasım 1902'de seyahat maksadıyla Maraş'a gittiği anlaşılan, Mamuretülaziz İngiliz Viskonsolos Vekili Anderson'un hareketlerinin araştırılması için Halep Valiliği'ne tebligat yapıldığı görülmektedir.

Maraş bölgesinde çeşitli amaçlarla yabancı konsoloslar seyahatler düzenlemektedirler. Bunların gerçek amaçlarını devlet bildiği için yerel idarecilere bu gezileri takibe almalarını istemiştir. 1902'de Adana Vilayeti ve Maraş Mutasarrıflığı'ndan izinle Elbistan'dan Gürün kazasına gelerek Keklik Dağı'nı gezip Göksun'a gidecek olan İngiltere'nin Mersin konsolosu ve yanındakilerin takip ettirilmesi istenmektedir. Çok ilginçtir ki İngilizlerin Diyarbakır, Mersin ve Harput konsoloslarının aldıkları izinlerle Malatya'da birleştikleri ve buradan Elbistan üzerinden Maraş'a geldikleri görülmektedir. Devletin mahalli yöneticileri bunlara karşı uyarmıştır. Daha sonra bu konsoloslar görev yerlerine dönmüşlerdir. 1903'te Mersin İngiliz konsolosu Adana üzerinden yeniden Maraş'a gelmiştir. Maraş'a gelen İngiltere'nin Mersin Konsolosu Mösyö Arzo'nun bu seyahatı kimlerle birlikte yaptığı ve diğer faaliyetleriyle geliş-gidiş güzergâhlarına ilişkin bilgiler verilmesi istenmektedir.

19 Aralık 1903'te Halep İngiliz Konsolosu Mösyö Barnohom tarafından Maraş'ta Mösyö Kallo adına yasak yayınlar göndermiştir. Bunlar hakkında takibat başlatılmıştır. 1903'te Maraş'ta Zumbadanlı Mahallesinde sorumlusunun Msr. Agens Salmond adlı bir kadının olduğu İngilizlere ait bir yetimhane bulunmaktaydı. Bu yetimhaneler sözde annesi ve babası olmayan çocukların kaldığı ve yetiştirildiği kurumlarıdır. Ancak bu okullara Ermeni çocukları alınmakta ve onlar Protestan yapılarak Türk düşmanı olarak yetiştirilmekteydi.

18 Eylül 1911'de İngiltere vatandaşı Mr. Mekâlîm Maraş'ta bir mektep açmayı başarmıştır. Devlet bunun takip edilmesini Maraş yetkililerinden istemiştir. 1914'te ise İngilizler Maraş'ta Ermeni Protestan cemaati çocukları için bir ilkokul inşa etmişlerdi ancak bu okula ruhsat alınması için mahalli eğitim idaresince izin verilmesi gerektiği bildirilmektedir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

I.Dünya Savaşı'nın başlaması ve ile Osmanlı Hükümeti bil-hassa da Almanların isteği üzerine topraklarında bulunan düşman devletlerin vatandaşlarının topraklarından çıkarılmasına karar vermiştir. Bu amaçla yurdun birçok tarafına gönderildiği gibi Maraş'a da pek çok yazı yazılmıştır. Bu yazılarda söz konusu kişilerin isimleri ve sayıları istenmekte yapılması gerek muamele emredilmekteydi. Yapılan tahki-kat neticesinde I. Dünya Savaşı yıllarında Maraş'ta bulunan İngiliz ve Fransız vatandaşları şehirden sürgün edilmiştir. Devlet bunların yol masraflarını da Maliye Nazırlığından karşılamıştır. Yine bu konu ile ilgili bir belgeden şehir merkezinde sadece bir İngiliz vatandaşının kaldığı anlaşılmaktadır.

Savaş yıllarında Mahallî yetkililerce Mersin Felemenk (Hollanda) Viskonsolosu memurlarından Vadih Nejar Maraş'a sürgün edilmiştir. Yetkililer bunun sürgün sebebinin ve elinde Fransa veya İngiliz Konsolosluğu'na ait belge olup olmadığının araştırılması istemektedirler.

Daha önce bahsi geçtiği üzere 1915'te Maraş'taki Amerikan Eytamhanesi'nin görünüşte Amerikan, fiilen ise İngiliz olduğundan dolayı kapatıldığı görülmektedir. Maraş'ta İngiliz ve Amerikalıların misyonerlik faaliyetlerini birlikte yürüttükleri görülmektedir. Buna dair bir belgede Maraş Amerikan Kız Koleji muallimlerinden İngiltere vatandaşı İngordin ve Kütüphane Nazırı Anmırşal'ın İstanbul üzerinden memleketlerine gitmelerinin uygun olup olmadığının bildirilmesi istenmektedir.

7.3.8. Maraş'ta Alman Misyonerlik Faaliyetleri

Avrupa devletlerinden, Osmanlı topraklarında misyonerlik faaliyetlerine en son başlayan Almanya'dır. Almanya sanayileşmesini ve birliğini tamamlamasından sonra, Fransa ve İngiltere gibi devletlerle sömürgecilik yarışına girmeye başlamıştı. Bu arada Sultan II. Abdülhamit zamanında iki ülke arasında yakın dostluk bağları kurulmuştu. Bu bağlamda Alman İmparatoru II. Wilhem İstanbul'a bir ziyarette bulunmuş ve Kudüs'e kadar gitmiştir. Osmanlı Devleti bu durumu diğer Avrupa devletlerinin düşmanca tavırlarına karşılık bir dayanak olarak görüyordu. Almanya için ise uçsuz bucaksız Osmanlı toprakları hem hammadde ihtiyacını karşılayacağı bir alan hem de ürettiği ürünleri pazarlayacağı bir yerdi.

Avrupa'daki bilimsel gelişmeler nedeniyle pek çok ecnebi bilim adamı sözde bilimsel araştırma yapmak amacıyla Türkiye'ye geziler yapmaktaydılar. Bir Alman vatandaşı da bu sebeple Maraş'a gelmişti. Maraş'ın Derman Dağı'nda böcek toplayan Mir Manoyel İs-

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

karpila adlı bu Alman vatandaşına 10 Ağustos 1898'de iki kişi saldırı-
mıştı. Bu şahsın şikâyeti üzerine saldırganlar yakalanmış ve gerekli ce-
zaya çarptırılmışlardır.

Maraşlı Burunsuz oğlu Bogos adlı bir Ermeni şahıs, Ku-
düs'teki Alman Mektebi'nde okuyan oğlu Ohannes'in, söz konusu mek-
tepten alınarak Ermeni Katolik Marhasa Vekili Tupçuyan Dorakim'e
teslimi davasının halli hususunda 13 Ekim 1898'de Maraş mahalli hü-
kümete başvurmuştur.

Maraş'ta yaşayan misyonerlerin Osmanlı devletine iyi görün-
mek için bazı yağcılık faaliyetlerine girdikleri de görülmektedir. Ma-
raş'ta bulunan Almanyalı Papas Bastorloman, Sultan Abdülhamid'in
doğum günü sebebiyle padişahı övdüğüne dair bir haber Maraş yetkili-
leri tarafından 4 Ocak 1899'da İstanbul'a bildirilmiştir.

1898 yılından itibaren Almanlar Maraş'ta yoğun bir faaliyet
içine girmişlerdir. Bir belgeden anladığımıza göre, Almanya tebaasın-
dan Rahib Mösyö Loman ile Mösyö Yebroki'sin Maraş'ta bulunan ey-
tamhaneleri gözden geçirerek hastane inşası için buraya para
bırakmışlardır. Daha sonra bu şahıslar Diyarbakır'a geçmişlerdir. Bu-
nun üzerine Maraş'tan yetkililer bu şahısları hakkında devlete bilgi ver-
mişlerdir.

İstanbul'dan aldıkları izinle Mersin, Adana ve Haçin üzerinden
Maraş'a giden Almanya tebaasından Rahip Luman ve Ferdinand
Broksa buralarda birtakım ziyaretlerde bulunduktan sonra 1898'de Ma-
raş'ta bir hastane inşa etmek istemişlerdir. Bunun üzerine bu şahıslar
hakkında tahkikat yapılmıştır. Hastane yapılması için beş yüz lira bı-
raktıkları ve hastanenin inşaatına başlanıldığı haberinin doğru olmadı-
ğına dair Rahip Luman ve Ferdinand Broksa beyanda bulunmuşlardır.
Bu şahısların bir takım hayır işleri yapmak üzere bir cemiyet kurduk-
ları, bu cemiyetin başkanının da Luman olduğu, bunların Zeytun'daki
Protestan kilisesinde mahzurlu bir konuşma yaptıkları şikâyeti, İstan-
bul'a bildirilmiştir. Bunun üzerine 17 Mayıs 1799'da Zeytun'da bu tür
konuşmalar yapan Ferdinand Bruks'a bu tür propaganda yapmaması
tavsiye edilmiştir. Hatta bu iki kişinin Maraş'ta bir hastane yapılmak
üzere Maraş müftüsüne para verdiklerine dair bir şayia yayıldığı yapı-
lan soruşturma sonrası bunun doğru olmadığı anlaşılmıştır.

Alman vatandaşı olup Maraş'taki Eytamhane Müdürlüğü göre-
vinde bulunan Mösyö Esbiker sahibi olduğu arsaya ev inşa etmesi için
18 Mayıs 1900'de ruhsat talebinde bulunmuştur.

İskenderun'a gelen Almanyalı Seyyah Louhıman'ı alıp Maraş'a
götürenin Paristever Arumiç değil Espilar adlı bir misyoner olduğu ve
hareketlerinin gözetim altında tutulduğuna dair 14 Nisan 1904'te İstan-
bul'a bir yazı gönderilmiştir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1905'te Tıbbiye ihtisası için Almanya'ya gitmek isteyen Protestan cemaatinden Tabib Salibyan'ın Maraş doğumlu olduğu ve Amerika'da tıp tahsil ettikten sonra Mekteb-i Tıbbiye'ye intisap ettiği anlaşılmaktadır. 10 Ağustos 1905'te Almanyalı Doktor Hugo Geothe refakatindeki Baron Rodberg ve Doktor Favas'ın ruhsat edinmeden Şar karyesinde asar-ı atika aramalarına müsaade edilmemiştir

31 Ağustos 1908'de Maraş'ta Ohannes Mısırlıyan adlı bir Ermeni, bir polis komiserinin yardımıyla Alman vatandaşı Wilham Espiker'in sahibi olduğu ve oturduğu haneyi yasalara aykırı olarak zabt ve temlik etmiştir. Bunun üzerine Wilham Espiker'in Almanya'nın Halep Konsolosluğu'na şikâyetle bulunmuştur. Konsolosluk da İstanbul'daki yetkililere başvurarak Ohannes Mısırlıyan'ın el koyduğu evin geri alınmasını istemiştir. Devlet de Maraş'taki yetkililere durumun araştırılması için emir vermiştir.

30 Ocak 1909'da Almanya vatandaşı olup Maraş'ta oturan Espiker ile Ohannes Mısırlıyan arasında meydana gelen hane ihtilafatından dolayı, mahkemeye müracaat etmesi gerektiği vaktiyle kendisine bildirilmiş olup, talebi üzerine tesri-i dava için mahkeme reisine de vesa-yı lazime icra edildiği bildirildiğinden Almanya Sefareti'ne bu şekilde haber verilmiştir.

30 Aralık 1909'da Maraş'ın Divanlı Mahallesi'nde bulunan Alman yetimhaneleri içinde bir okul açılmasına ruhsat istenmiştir. Söz konusu izin 11 Ocak 1910'da verilmiştir.

19 Temmuz 1910'da Maraş'a gönderilen yazıda Konya, Adana, Urfa, Halep, Ankara dâhilindeki bazı dinî müesseseleri teftiş etmek üzere ziyarette bulunacak olan Alman Rahib Feraohiker'e kolaylık gösterilmesi istenmiştir.

2 Haziran 1911'de Maraş'taki Alman Eytamhane Mektebi'nin müfredat programı yetkililere sunulmuştur. Alınan ilginç bir kararla bu mektebin başka bir yerde şubesinin açılması ve bazı öğrencilerin oraya nakledilmesi durumunda yeni bir izne gerek duyulmamasına karar verilmiştir.

Bu durum Alman misyonerlerin Maraş bölgesinde faaliyetlerini artırmalarına neden olacaktır. Kurdukları bir müessesenin şubelerini farklı alanlarda yapmak için izinsiz yeni okullar açacaklardır. Bu izne dayanarak Maraş'taki Alman İnas (kız) Mektebi mezunlarından iki kız 4 Haziran 1911'de Fırız nahiyesinde mektep inşa etmek için girişimde bulunmuşlardır.

25 Temmuz 1915'te Almanya Sefarethanesi Başrahibi Konet Lotihavo'nun Maraş'a yapacağı seyahatin kolay geçmesi için yetkililerin yardım etmesi istenmiştir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

17 Ağustos 1915'te Maraş'ta Alman Döymeper Hilenspond Cemiyet-i Hayriyesi'nin yaptığı hastane ve mekteplerde görev yapan Alman vatandaşı müdür ve öğretmenlere dokunulmamasına dair İstanbul'dan Maraş yetkililerine emir verilmiştir. Ayrıca tutuklanan öğrencilerin de serbest bırakılmaları istenmektedir.

26 Ağustos 1915 tarihinde Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden Maraş Mutasarrıflığı'na yeni bir emir gönderilerek; "şehirdeki Alman eytamhane ve müessesatında bulunan Ermeni kız ve erkek öğrenciler ile müstahdemlerin kaç kişiden ibaret bulunduğu" tespit edilmesi istenmiştir. Bu durum ihmal edilmiş olmalı ki kısa süre sonra 1 Eylül 1915'te yeniden çekilen bir telgrafla öğrenci ve görevlilerin sayısı istenmiştir.

18 Eylül 1915'te Maraş'ta bulunan, Alman Müessesat-ı Hayriyesi rahibelerinden Beatris ve Hezek'e, yapacakları yolculukta kolaylık sağlanması istenmektedir. 22 Eylül 1915'te Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü tarafından Maraş Mutasarrıflığına telgraf çekilerek "Maraş'taki Alman rahibelerinden Beatris Ruhez'in İstanbul'a gitmesine müsaade edilmesi istenmektedir.

6 Mayıs 1916'da Maraş'ta çalışan Alman Deutscher Hilfsbund Cemiyeti'nin Maraş'taki müesseslerinde görevli kişilerin isim ve hüviyetiyle görevlerine devam etmelerinde mahzur olup olmadığının bildirilmesi istenmektedir.

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne "Deutscher Hilfsbund Orient Cemiyeti üyelerinden olup, Almanya'da yaşayan Bay ve Bayan Zeller Maraş'a gelerek buradaki hayır müesseselerinde çalışmak için başvurmuşlardır. Bu şahıslara 13 Kasım 1915'te Maraş'ta çalışmalarının bir sakıncası olmadığı bildirilmiştir. 14 Şubat 1916'da verilen izinle Deutscher Hilfsbund Cemiyeti erkânından Rahip Pasteur Zeller ve Madam Zeller, Rahibe Mina Enssle ile Sir Anna Enfleyek'in, Maraş ve Mamuretülaziz'e gelmelerinde bir mahzur olmadığına karar verilmiştir.

15 Kasım 1915'te Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden "Alman mekteblerinde muallim olarak istihdam edilen sekiz şahısla Maraş'tan bazı kimselerin Halep'e ikametlerine müsaade olunması" şeklinde Halep Valiliği'ne bir telgraf çekilmiştir.

12 Aralık 1915'te Maraş'ta yaşayan Almanlarla, Alman Devleti ve tebaası ile ilişkileri olan bir kısım Ermeninin, muhtelif mahallerde ikametlerine müsaade olunması istenmektedir. Devlet Birinci Dünya Savaşına birlikte girdiği Almanlara toleranslı davranmaktadır, ama hükümet bazı kuşkular içine de girmiş olmalı ki 12 Şubat 1916'da Almanya'nın Frankfurt Sormain şehrinde kâin Deutscher Hilfsbund Cemiyeti Müdürü Sohart'ın, Maraş, Halep, Mamuretülaziz ve Adana'ya seyahatini uygun görmemiştir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

3 Mayıs 1916'da Deutsche Hilfsbund Orient Cemiyeti'nin Maraş'taki müessesesinde müstahdem, yerli ahalden mürekkep heyetin yerlerinde ibkası, Halep'de rahibe Beatris'in maiyyetindeki Ermeni çocukların buradaki eğitimlerine devam etmeleri, 6 Mayıs 1916'da Deutscher Hilfsbund Cemiyeti'nin Maraş'taki müesseselerinde görevli kişilerin isim ve hüviyetiyle görevlerine devam etmelerinde mahzur olup olmadığının bildirilmesi istenmiştir. 20 Haziran 1916'da Deutsche Hilfsbund Cemiyeti'nin, Maraş'taki müessesatında müstahdem Ermenilerin cezalandırıldıklarına dair Almanya Sefareti'nin iddiasının tahkiki istenmiştir. 22 Temmuz 1916'da Liva memurlarıyla jandarma kumandanının, Alman Darüleytamı personelini sürgüne gönderdikleri bildirildiğinden olay hakkında bilgi verilmesine dair, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden Maraş Mutasarrıflığı'na telgraf çekilmiştir.

8 Ağustos 1916'da Maraş'taki Alman müesseselerinde müstahdem Ermenilerin başka bir yere nakli; Maraş'taki Alman Darüleytam Heyeti'nin sürülmesi hakkında bilgi verilmesi istenmiştir

11 Ekim 1917'de Maraş Alman Eytamhanesi Müdürlüğü'nde bulunmuş olan İsviçreli Matmazel Ronar'ın Budapeşte'ye gitmesinde bir mahzur olup olmadığının bildirilmesine dair Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Maraş Mutasarrıflığına telgraf çekilmiştir. 16 Kasım 1918'de Maraş'taki Alman ve Avusturya tebaasından olanların isimleri bildirilmiştir.

23 Aralık 1918'de Osmanlı Devleti topraklarında kalmak isteyen Alman ve Avusturya tebaasının bir istidaname ile İstanbul'daki komisyona müracaat edeceklerine dair Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Maraş Mutasarrıflığına bir telgraf çekilmiştir.

30 Aralık 1918'de Emr-i mahsus üzere Osmanlı topraklarını terk etmek üzere Maraş'taki sekiz Almanın evraklarının İstanbul'a gönderildiği; Osmanlı memleketinde kalmak isteyen Alman ve Avusturya-Macaristan tebaasının istidaname ile Hariciye Nezareti vasıtasıyla İstanbul'daki komisyonuna müracaat etmesi istenmektedir.

9 Şubat 1919'da Maraş'ta yapılan inceleme neticesinde dokuz Alman olduğu, bunlardan yedisinin İstanbul'da İtilaf Fevkalade Komiserliği'nden vesika aldıkları, diğer ikisinin de müracaat ettiği anlaşılmıştır.

Maraş'ta Almanlara ait 1 iptidai (ilkokul), 1 kız ortaokulu ve lisesi, 1 erkek ortaokulu ve lisesi, 1 hastane ve 2 yetimhane bulunmaktaydı.

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonra Osmanlı Hükümeti, İtilaf devletlerinin (İngiltere, Fransa ve İtalya) baskısı ile Türkiye'de bulunan Alman ve Avusturya vatandaşlarının sürgün edilmesine karar vermiştir. Bu bağlamda Maraş'ta bulunan

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Alman ve Avusturya tebaası olan şahısların da şehirden çıkarılması kararlaştırılmıştır. Alınan kararlar derhal bunların şehirden çıkarıldıkları anlaşılmaktadır. Daha sonraki dönemlerde Maraş Alman Hastanesi, Alman Çiftliği ve Eytamhanesi gibi müesseseler Almanlara ait Vakıflar tarafından özel şahıslara satılmıştır. Alman Çiftliği ve Hastanesi tamamen yıkılırken Divanlı Mahallesinde bulunan ve dört katlı olan Alman eytamhanesi ve okulu hala ayakta durmaktadır. Bu bina 1936'da Sarıfakıoğlu ailesinden bir şahsa satılmış olup hala onlar tarafından mesken olarak kullanılmaktadır.

7.3.9. Diğer Misyonerler

Avrupalı büyük devletlerin tebaalarının yanında Maraş'ta İtalyan, İsviçreli, Kanadalı, Papalık ve İrlanda devletlerine ait misyonierler de bulunmaktadır. Bunlar ferdi olarak çalışmakta olup Maraş ve çevresine çeşitli geziler düzenledikleri görülmektedir.

7.3.10. Maraş'ta Müslümanlar Arasında Misyonerlik Faaliyetleri

Maraş'ta bulunan misyonierler Ermeni ve diğer Hristiyanlara kendi mezheplerini yaymanın ötesinde Müslüman ahalie de Hristiyanlık propagandaları yapmışlardır. Çeşitli vaatlerle kandırdıkları Müslüman ahaliden bazıları onların propagandalarına kanmışlardır. Misyonerler Müslümanlar arasında mezhep farklılıklarını da dikkate alarak bilhassa alevi Türkleri kendi amaçları için kullanmayı seçmişlerdir. 1860'da Elbistan'da Alevi Mustafa adlı bir şahsı kandırıp İncil okutmaya başlamışlar.¹⁵⁰⁸ Mustafa 1874'te gizlice Hristiyan olmuştur. Mustafa'nın oğlu Ali'de Hristiyan olmuştur. Kızı Elif de misyonierlerin kızlar okuluna devam etmekteydi. 1874'te Mustafa ve oğlu Ali tutuklanarak Halep'e götürülmüştür. Bunun üzerine misyonierler bu olaya tepki göstererek, Müslümanlar arasında Hristiyanlık propagandaları yapabileceklerini belirtmişlerdir. 4 Kasım 1874'te yetkililer Mustafa ve oğlunun İstanbul'a gönderilmesine karar vermişlerdir. Kızı Elif'in de reşit yaşa gelinceye kadar emin ellerde bir yerde bırakılmasına karar verilmiştir. Misyonerlere gelince birkaç yıl daha Mustafa'nın peşinde koşmuşlardır. Çünkü Mustafa ve oğlunun Hristiyanlığı kabul etmesi onlar için bir başarıydı. Mustafa misyonierlik faaliyetleri içinde Osmanlı ülkesinde ilk Hristiyan olan şahıstı. Bir süre sonra misyonierlerin dediği olmuş ve Mustafa getirilerek evine yerleştirilmiştir. Misyonerler Mustafa ve ailesine de yardım kampanyası düzenleyip bir miktar para toplamışlardır. Müslümanlara örnek olduğu için Maraş'taki yetkililer Mustafa'nın şehirden çıkarılmasını istemişlerdir. Mürtet Mustafa olayı olarak tarihe geçen bu olayda Mustafa'nın durumu misyonierlerin yayın

¹⁵⁰⁸ Mustafa Çabuk, *Maraş'ta Misyoner faaliyetleri ve Misyoner Okulları*, Ukde Yay., Kahramanmaraş 2008, s.78.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

organı olan Levant Herald gazetesinde neşredilmiştir. Mustafa'dan başka para vaatleri ile Maraş'ta tapu memuru Hüsnü Oğlu Mustafa Remzi, Ali Avni, Mustafa oğlu Davut ve kardeşi Nuh, Ali oğlu Mehmet Hulisi ve bunlardan başka on kadar kişi Hristiyan olmuştur. Devlet bu olayla ilgili sorumlu olduklarını düşündüğü Amerikalı misyonerlerden Besa, Vayl, James Crane ve karısı, Finlandiyalı Adeta Herold gibi kişileri sürgüne gönderilmesini istemiştir. Onlar ise İstanbul'daki İncil evine sığınmışlardır (Bible House). Maraş'ta Müslümanlar arasında Hristiyanlık propagandalarını daha çok Hristiyan Genç Erkeler Birliği'nin üyeleri yapmaktaydı. Maraş'ta da şubesi bulunan bu derneğin I. Dünya Savaşı sırasında Maraş sorumlusu Crathern adlı şahısı.

7.4. Maraş'ta Bulunan Arkeolojik Eserler

Maraş bölgesi eski eserler ve arkeolojik malzemeler bakımından zengin bir yerdir. Tarihi kısımda görüldüğü gibi bölgede pek çok medeniyet yaşamıştır. Bu medeniyetlerin kalıntılarının bir kısmı çeşitli sebeplerden yeraltında kalırken bir kısmı da yer üstünde bulunmaktadır. XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren oryantalistlerin istilasına uğrayan Osmanlı Ülkesinin her tarafında arkeolojik araştırmalar başlamıştır. Yabancı araştırmacılar devletin izni ile kazılara başlamışlardır. Bu kazılarda bulunan birçok eser yurt dışına kaçırılmaya başlayınca, Osmanlı yetkilileri bunun farkında olunca önce o eserlerin değerinden pay almaya başlamıştır. Daha sonra ise bilhassa da ilk müzenin kurucusu Osman Hamdi Bey'in gayretleriyle yurt dışına eser kaçırılmasına mani olunmaya çalışılmıştır.

Definecilik ve eski eser kaçakçılığı tarihin çok eski devirlerinden beri görülmektedir. Osmanlı Ülkesinin pek çok yerinde olduğu gibi Maraş'ta da bu işle uğraşan insanlar vardı. Bazı zaman tesadüfen bazı zamanda bilinçli aramalarla bu defineler bulunmuştur. Bulan kişiler bunları satmaya çalışmışlardır. Bu durumun farkında olan yetkililer İstanbul'da kurulan ilk müzede sergilenmek üzere bu eserleri getirmeye çalışmışlardır. Osmanlı arşiv belgelerinde Maraş bölgesinde çıkan eski eserlerle ilgili belgeler görülmektedir. Bu belgeler çıkarılan eski eserlerin İstanbul'a gönderilmesi ile ilgili resmi yazılardır.

Bu belgelerden biri 16 Nisan 1846'ya aittir. Bu belgeye göre Maraş eyaletinin Bertiz bölgesi köylerinden biri olan Karamanlı 'da Veli isminde bir köylü eski paralardan oluşan bir define bulmuştur. Bu defineden dolayı şikâyet edilen bu şahıs hapishaneye atılmıştır. Durum bir yazı ile İstanbul'a bildirilmiştir. Bunun üzerine oradan gönderilen bir yazı ile bulduğu paralara devlet el koymuştur. Ancak Veli'nin hapisten çıkarılmasına ve bulduğu paranın değerinin Darphaneden verilmesinin usulden olduğu bildirilmiştir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

23 Mayıs 1857'ye ait bir belgeyle Maraş'ta üş kişinin eski para buldukları haberi İstanbul'a ulaştırılınca bu kişilere hazineден bir miktar harçlık verilmesi yetkililere bildirilmiştir. Bu konu ile ilgili aynı mahiyette 13 Temmuz 1857'de bir yazı daha gönderilmiştir. Bu paraların İstanbul'a getirilmesi için eski sadrazamlardan Reşit Paşa'nın hizmetkârlarından Şakir Ağa görevlendirilmiştir. Bu şahsın masraflarının karşılanması için de Ahmet Ağa görevlendirilmiş olup, yapılacak hizmetinin karşılığı olarak para ödenmiştir.

12 Eylül 1858'de Maraş'ta Maraşlı Asım Efendi ve arkadaşları altın bulmuşlardır. Bu şahıslar tutuklanarak hapse atılmışlardır. Ancak mahkeme tarafından kefaletle serbest bırakılmışlardır.

11 Kasım 1858'de Maraş sancağına bağlı Kadırlı köylerinden Oruçbeyi'nde Hacı Haliloğlu Ali Efendi tarlasında gümüş paralar bulunmuştur. 18 Kasım 1858 tarihli bir belgede bu şahsın bulunduğu paraların Hazine-i Hassa'ya ait olduğu bildirilerek İstanbul'a gönderilmesine dair bir hatt-ı hümayun (ferman) gönderilmiştir. 24 Kasım 1858 tarihli başka bir belgede de Oruçbeyi'nde bulunan paranın Silisyâ (Hititler zamanında Çukurova bölgesinin adı Kilikya) adlı eski bir devlete ait olduğu belirtilerek söz konusu paranın değerinin bulan şahsa verildiği görülmektedir. Ayrıca bu para Meskûkât Müdürlüğüne (Darphane) teslim edilmiştir.

27 Mayıs 1878 tarihli bir arşiv belgesinde Maraş'ta devlete ait olan bir arazide gümüş para bulunduğu haber alınarak nasıl muamele yapılacağı yetkililerden tarafından İstanbul'a sorulmuştur. 6 Ekim 1878'de İstanbul'dan Maraş'a gönderilen belgeyle söz konusu gümüş sikkelerin bir kısmının Müze hissesine ayrıldığı geri kalanın ise bulan şahsa verilmesi kararlaştırılmıştır.

Osmanlı Hükümeti yabancıların ülke topraklarında arkeolojik kazı yapmaları ve buldukları eserleri yurt dışına kaçırmalarından endişe duyarak bu eserlerin sergilenmesi için müzeler kurulmasına karar vermiştir. 31 Mayıs 1895 tarihli bir belgede bu amaçla Aydın'da bir müze kurulması gerektiği ifade edilmektedir. Aynı belgede Müze müdürü Osman Hamdi Bey'in Maraş'a yakın olan Nemrut Dağı'na giderek hafriyata başlaması ve dönüşünde yine bu müze işi ile ilgilenmesi emredilmektedir.

12 Mayıs 1883'te Maraş'ın Harkbaşı (Pınarbaşı mevkiinde Arkbaşı) denilen bir yerinde Romalılar devrine ait birçok heykelin bulunduğu haberi İstanbul'a ulaşmıştır. Bunun üzerine Osmanlı Hükümeti Müze Müdürlüğüne gerekli tahkikatın yapılmasına karar vermiştir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

6 Ağustos 1883'te Maraş Kalesi'nde bulunan eski eserlerden iki resmin Müze-i Hümayun'a konulmak üzere gönderilmesi yetkililerden istenmiştir.

4 Nisan 1888'de Almanya'nın başkenti Berlin müzesi müdürü Mösyö Homa seyahat amacıyla Halep, Antep ve Maraş taraflarına gidecek olmasından dolayı kendisine Halep Valiliği'nce gerekli kolaylığın gösterilmesi istenmektedir. Bu belgeden Maraş bölgesinin de eski eserler bakımından zengin olduğu anlaşılmaktadır.

26 Mayıs 1890'da İstanbul'dan gönderilen bir emirle Maraş kalesinde bulunan bir taş anıtla Maraş Aslanı adlı heykelinin müze memuru Bedri Bey'e teslim edilerek İstanbul'a gönderilmesi istenmektedir. Bu belge ile Hititlerden kalan meşhur Maraş Aslanı'nın İstanbul'a gönderilmesi süreci başlamış olmaktadır. 1 Eylül 1890'da Maraş hükümet konağında bulunan bir taş ile kaledeki siyah taştan yapılmış Aslan heykelinin müze memuru Bedri Bey'e verilerek gönderilmesi emredilmektedir. Ayrıca Bedri Bey'e, Antep Kalesi'nde bulunan mescidin mihrabının İskenderun'a gönderilmesi ile ilgili tahkikat yapması ve yapacağı masrafların verilmesi de emredilmiştir. Netice de Bedri Bey bu eserlerin nakli işini gerçekleştirmiştir.

11 Temmuz 1891'de Maraş'ın içinde antik bir sikke bulunmuştur. Bu sikke makbuz ilmühaberi ile padişaha gönderilmiştir.

25 Aralık 1894 tarihli bir belgeden Maraş'ın Kuyucuk Mahallesi ahalisinden Dirikizaroğlu Karabet'in mülkünde çıkan eski Osmanlı paralarının Müze-i Hümayun'a gönderilmesi istenmektedir. 16 Ocak 1906 tarihli başka bir belgede Maraş'tan çıkarılan eski paraların Osmanlı dönemine ait olup üzeri silik, bozuk, değersiz ve bakır sikkelerden ibaret olduğu ve müzeye konduğu bildirilmektedir. 30 Ağustos 1905'te Hititlilere ait olup Maraş'ta Kale-i Hakani'de muhafaza edilen iki parça üzeri resimli taşın İskenderun'a ve oradan da deniz yoluyla vapur ücreti ödenerek İstanbul'a getirilmesi istenmektedir. Bu taşlar kaleden indirilip Ulu Cami'ye konmuş ve buradan da gönderilmiştir.

7 Şubat 1906 tarihli bir belgeden Maraş'ın Kırkgöz (Pınarbaşı) kaynağından Ulu Cami'ye getirilen su kanalı hafriyatında ortaya çıkarılıp, Halep Maarif Müdüriyetince İstanbul'a gönderilen sikkelerin Müze-i Hümayun'a teslim edildiği, bir kıymete haiz olmadıkları anlaşılmaktadır.

22 Şubat 1906'da Maraş'ta çıkarılan bir mermer lahdin İskenderun'a taşınması için gerekli tahsisatın ödenmesi istenmektedir. Yine Elbistan Izgın Kasabası mezarlığında bulunan Hititlere ait bir yazıt da İstanbul'a gönderilmiştir. Elbistan ve çevresinden toplanan pek çok eski eser de İstanbul'a gönderilmiştir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Sadece arşiv belgelerine yansıyan bu yazılardan Maraş bölgesinin arkeolojik bakımından zengin bir yer olduğu anlaşılmaktadır. Bu eserlerin pek çoğunun da bilhassa Maraş'ta misyoner mekteplerinde görev yapan misyonerler tarafından Avrupa ve Amerika'ya kaçırıldığını 1916'da Maraş Maarif Müdürlüğü yapan Besim Atalay ifade etmektedir. Besim Atalay'ın gayretleriyle 1916'da Maraş'ta bir müze açılmış ve toplanan bazı eserler buraya konmuştur.

7.5. Maraş Bölgesinde Bazı İmar Faaliyetleri

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında Maraş bölgesinde birçok imar faaliyetlerinin yürütüldüğü görülmektedir. Başlangıçta askeri binaların yanında daha sonra okul, kışla, polis karakolu, hapishane, sağlık ocağı gibi kamu binalarının yanında telgraf hattı, yol ve köprü yapımı gibi yapıların inşaatlarına başlanmıştır.

7.5.1. Maraş Kışlası

Şimdi İş Bankası arkasında olan belediye otoparkının yerinde Maraş askeri kışlası inşa edilmiştir. 5 Eylül 1902 tarihli bir belgeden Maraş'taki kışlanın inşaatına mübâşeret olunması istenmektedir. Maraş'taki eski kışla arsasıyla mübadelesi istenilen askeri dairenin belediyeye ait olmadığından bunun ret edildiği görülmektedir.

1895 Zeytun İsyanının bastırılmasından sonra bir daha burada asayişsizlik olaylarını engellemek amacıyla Sultan II. Abdülhamit'in emriyle bir askeri kışla inşasına başlanmıştır. 15 Kasım 1896'da Zeytun Kışlası inşaatının bitmek üzere olduğu, taburların peyderpey kışlaya yerleştirileceği bildirilmiştir. Bu kışla 1920'lerde yıkılmıştır.

7.5.2. Karakollar İnşa edilmesi

Gerek Selçuklularda gerekse Osmanlılarda ticaret yollarının güvenliğini sağlamak amacıyla derbent ve menzil teşkilatları kurulmuştu. İlk başlarda derbent ve menzillerin güvenliği o bölgede oturan köylüler tarafından sağlanırdı. Onların bu hizmetlerine karşılık kendileri vergiden muaf tutulurlardı. Ancak zamanla bu sitem kalkarak karakol sistemine dönüşmüştür. Maraş ile Antep arasındaki yol güvenliğini sağlamak amacıyla da ilk başlarda Karabıyıklı köyünde bir menzil olduğu anlaşılmaktadır. Bu menzil karakola dönüştürülmüştür. 6.9.1908 tarihli bir belgeden Pazarcık kazasının Karabıyıklı Derbendi Karakol hanesinin yolunun yeniden inşası masrafları gönderilmiştir..

6 Temmuz 1909'da Maraş'ta açılması mutasarrıflıkça gerekli görülen beş karakolun kirasının ödenmesi için izin isteyen Halep Vilayeti tahriratının Harbiye Nezareti'ne gönderilmiştir. Ancak bir süre sonra Maraş'ta açılmasına lüzum görülen karakolların icarlarına karşılık bulunamadığı bildirilmiştir. 1921'de Maraş Sancağı Çarşı Karakolu açılmış olduğu görülmektedir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

7.5.3. Maraş Hapishanesi

Maraş'ta bir hapishane bulunmaktaydı. 29 Ekim 1902 Maraş Sancağı Merkez Hapishanesi'nin genişletilmesi için lazım olan meblağa karşılık bulunması ve gerekli muameleler yapılması istenmiştir. 1904'te Halep ve Adana vilayetleri Adliye müfettişliğinin teftişinde Maraş Hapishanesi'nin ihtiyaca kâfi gelmediğini bildirmesi üzerine Adliye Nezareti'nce gereğinin yapılması istenmiştir. Bunun üzerine ihtiyacı karşılamak üzere bir bina kiralanmıştır. 1909'da bunun kirasının ödenmediği anlaşılmaktadır.

6 Kasım 1908 tarihli bir arşiv kaydından Haçın, Göksun, Elbistan ve Zeytun kazalarında kadın hapishanesi olmadığından bahsedilerek buralara yakın bir yere hapishane inşa edilmesi istenmektedir.

1910'da Maraş Hapishanesi'ndeki mahkûmların fazlalığı sebebiyle burada bulunan mahkûmların Bodrum ve Payas Hapishaneleri'ne naklin mümkün olup olmadığının oralarda bulunan hapishane yetkililerine bildirilmesi kararlaştırılmıştır. Aynı tarihte bir yandan da ihtiyaca cevap veremez duruma gelen Maraş hapishanesinin tamiri masraflarının Hazineden karşılanması istenmiştir. Bun arada Maraş hapishanesinde tutuklu sayısının fazlalığı sebebiyle hastalıkların zuhuru sebebiyet vereceğinden tamir edilmek istenen Maraş Hapishanesi için sarfi gereken meblağın sarfına izin verilmesi talebi hakkında gerekenin yapılması istenmiştir. 18 Aralık 1913'te sıhhi şartlara uygun olmadığı tespit edilen Maraş Hapishanesi'nin tamirâtı için tasarruf gerekçesiyle tahsisat ayrılmasının mümkün olmadığı bildirilmiştir. Ancak bir süre sonra Maraş ve Zeytun hapishanelerinde yapılacak tadilat ve tamirat masraflarını karşılanmasına karar verilmiştir. 12 Nisan 1914'te Maraş Hapishanesi'nin izdihamının hafifletilmesi için kiralanana yere kira tahsis edilerek, havalenamesinin gönderildiği bildirilmiştir.

Göksun'da da hapishane bulunmaktaydı. Hatta burada bir de kadın hapishanesi vardı. 1913'te Göksun Kazası Nisa Hapishanesi olarak kiralanana yerin sene sonuna kadar olan icar bedeli ve gardiyan masasına ait havale gönderilmiştir. 1916'da Elbistan ve Pazarcık'ta da birer hapishane bulunmaktaydı. Bu hapishanelerin kiralık binalarda kurulduğu görülür.

7.5.4. Maraş Hastanesi

1895'te Maraş'ta bir hastane inşa edilmiştir. Bu hastanenin Maraş Hapishanesi yanına inşa edilmesi için müracaat edilmişti. Ancak burası elverişli olmadığından hastane başka bir mahalde inşa edilmiştir.

7.5.5. Maraş Yollarının Yapımı

23 Eylül 1903 tarihli bir belgeden Maraş ve çevresinde yol yapım faaliyetleri başladığı anlaşılmaktadır. Yumurtalık'tan Bahçe istikametiyle Maraş ve Tarsus'tan Konya hududuna uzanan Gülek

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

boğazına doğru yapılacak yolların plan ve projeleri çıkarılarak ilgili yere takdim edilmiştir.

Anadolu şehirlerinde yol yapımları başladığında halkın da çalıştırılmasına karar verilmişti. İnsanlar ya yol bedelatı adı altında para verirler ya da birkaç gün yollarda çalıştırılırlardı. Cumhuriyet döneminde de bu usul devam etmişti. Bazı durumlarda halk bu yol bedelatından istisna tutulmayı isterlerdi. Yol vergisini vermeyenlerin cezalandırılmalarına dair Maraş'a bir emir gönderilmiştir. 5 Haziran 1903 tarihli bir belgeden yol bedelatından istisna tutulmalarına dair Maraş Sancağı muhtarları adına Kuyucak Mahallesi muhtarı tarafından İstanbul'a bir arzuhal sunulmuştur.

Maraş bölgesinin arazisinin engebeli olması nedeniyle kaza ve köyleri ile ulaşım güçlükle yapılmaktaydı. Bu yüzden yol inşaları gerekliydi. 27 Mart 1910'da Maraş dâhilindeki yol ve geçitlerin ıslahı ile Elbistan, Zeytun ve Göksün yollarının açılması için Maraş'tan İstanbul'a bir telgraf çekilmiştir. 16 Şubat 1913'te Halep vilayeti dâhilinde ve bilhassa Maraş'tan Zeytun'a ve oradan da Elbistan'a kadar olmak üzere yol inşasına karar verilmiştir.

Maraş yakınından geçen Bağdat Demiryolu hattının ticaret ve ziraattaki önemi yüzünden şehre getirilmesi için müracaat edilmiştir. Ancak 16.12.1913'te Bağdat Demiryolundan bir hattın Maraş'a çekilmesi yönünde yapılan talebin demiryolu şirketi ile yapılan mukavele ahkâmıyla imkânsızlık yüzünden yerine getirilemeyeceği bildirilmiştir.

Osmanlı ordusu başkomutanlığı tarafından askeri gerekçelerle 1916'da İslâhiye-Maraş, Maraş-Elbistan, Maraş-Antep, Akçakoyunlu-Antep-Maraş yollarının inşa ve tamirine hemen başlanmasının Halep ve Adana vilayetleriyle Maraş Mutasarrıflığından istendiği anlaşılmaktadır. Bu yolların masraflarının devlet tarafından karşılanmasına karar verilmiştir. Bilhassa İslâhiye-Maraş yolunun masraflarının biran önce karşılanması için durum Nafia Nezaretine (İmar Bakanlığı) bildirilmiştir. Bu arada Halep-Maraş arasında en kısa mesafeden bir yol projesi de düşünülmüştür.

1918'de Maraş sancağı dâhilinde yapımına başlanan köprülerin inşaat masraflarının "Vilayete Muavenet Tertibinde" tahsisat kalma-
dığından varidat-ı mahalliye hâsılatıyla veya mal Sandığı'ndan İdare-i Hususiye'nin alacağı olan meblağın peyderpey istihsaliyle temin edileceğine karar verilmiştir.

1894'te Elbistan kazasında Maraş eski mutasarrıfı Şükrü Paşa tarafından yıktırılan köprünün yeniden inşasıyla masrafların bu olaya sebep verenlerden tazminine karar verilmiştir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1898'de Maraş Sancağı Belediye Reisi Bayezitzâde Abdulkadir Bey'in şose yol yapımındaki üstün gayretleri sebebiyle Emirü'l-Ümeralık (paşalık) rütbesiyle taltifine karar verilmiştir.

1900'de Maraş'ta inşa olunan Timur Paşa Camii ile Andırın ve Göksun kasabaları ve köylerinde inşa olunan birer mekteb-i iptidainin ve yine Göksunlu Mehmet Ağa tarafından inşa olunan köprü ve yolun açılmasının Sultan II. Abdülhamit'in tahta çıkışının 25. yıldönümünde açılması kararlaştırılmıştır.

7.5.5.1. Kılavuzlu Köprüsü

Maraş ile Kayseri ve Elbistan arasında bulunan yol üzerinde bulunan Ceyhan nehri üzerine inşa edilmiştir. Bu köprü'nün Roma döneminde inşa edildiği ileri sürülmektedir. Selçuklular zamanında tamir edilmiş ve son şeklini Dulkadir Beyliği zamanında almıştır. Osmanlı Döneminde de defalarca tamir edilen köprü günümüze kadar ulaşmıştır.

7.5.5.2. Aksu Köprüsü

Maraş-Antep arasında Narlı yakınlarından geçen Aksu çayı üzerinde bulunmaktaydı. Taşkınlar sebebiyle bu köprü birçok kez yıkılıp yeniden yapılmıştır. 1919'da ayakta olan bu köprü üzerinden geçen İngilizler Maraş'ı işgal etmişlerdir.

7.5.5.3. Avşar Köprüsü

Aksu çayı üzerinde olup Avşar köyü ile Hartlap arasında ulaşımı sağlardı. Eski Andırın yolu buradan geçer ve Körsulu üzerinden giderdi. Sır Barajı altında kalmıştır.

7.5.5.4. Körsulu Köprüsü

Andırın yolu üzerinde 1743 yılında yapılan köprüdür. Şimdi Sır Barajı altında kalmıştır. Köprü Ceyhan nehrine karışan Körsulu Çayı üzerindedir. XVIII. Yüzyıl eseri olduğu ileri sürülmektedir.

7.5.5.5. Gene Köprüsü

Osmanlı dönemi eseri olan bu köprü Hartlap ile Döngele köyü arasında Ceyhan nehri üzerindedir. Eskiden Maraş üzerinden Andırın ve Kadirli tarafına bu yol üzerinden gidilirdi.

7.5.5.6. Altın Köprü

Maraş ile Adana-Antakya arasındaki yol üzerinde bulunan köprü Altınköprü olarak bilinmektedir. Bu köprü'nün Roma veya Bizans zamanında yapıldığı bilinmektedir. Köprü'nün ayakları taştan üstü ahşaptı. Bu köprü 1913 yılında yıkılmıştır. Aynı tarihte bu köprüyü tamir etmek için gerekli para Maraş'a gönderilmiştir. Bu arada Maraş ile Adana arasında yapılacak yolun en kısa mesafenin neresi olduğu Maraşlı yetkililerden istenmiştir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

7.5.5.7. Erkenez Köprüsü

1899'da Maraş'ta Erkenez çayı üzerine bir köprü inşa edilmiştir. Bu köprüsünün mimarı Maraşlı Kesragos olup Sanayi Madalyası'yla ile taltif edilmiştir.

7.5.5.8. Zeytun Köprüsü

3 Ekim 1902 tarihli bir belgeden de Sultan II. Abdülhamid'in emriyle 1895 Zeytun Ermenilerinin İsyanından sonra bölgede asayiş sağlamak amacıyla yaptırılan Zeytun kasabasıyla Askeri kışla yolu üzerinde inşa edilen köprü'nün inşası tamamlanarak Padişahın tahta geçiş günü yani cülus-ı hümayuna tesadüf eden günde tamamlanmasıyla gerekli duaların yapılarak açıldığı anlaşılmaktadır. Bu köprü günümüzde hala ayakta olup kullanılmaktadır.

7.5.5.9. Hamidiye Köprüsü

7 Ocak 1904'te Maraş ile Zeytun arasında ve Ceyhan nehri üzerindeki Hamidiye Köprüsü'nün inşaatı bitirilmiştir. Yapılan törenle köprü'nün açılışı yapılmış ve bu durum Halep Vilayetinden telgrafla Sadaret'e bildirilmiştir. 1980'lere kadar ayakta duran bu köprü Menzelet baraj gölünün altında kalmıştır. Maraş'ın kuzeybatı istikametinden Kazma Bağları bölgesinden geçen Maraş- Zeytun yolu Hamidiye köprüsünden geçirdi. Bu yol hem Zeytun'a hem de Alishar üzerinden Celâ (Ekinözü) ve Elbistan'a uzanırdı.

7.5.6. Kilise İnşa ve Tamirleri

Osmanlı devletinde Hristiyan ve Yahudilere ait dini mabetlerin inşası ve yeniden yapılması izine bağlıydı.1 Şubat 1907 tarihli bir belgeden Maraş'ta bulunan Surp Kigork Kilisesi'nin tamirine izin verildiği anlaşılmaktadır. 1900'de Protestan Kilisesi'nin iç kapısı ağızda ve kilise avlusunda bir ayakkabılıkla oda inşasının da izin verilmiştir. 1902'de de Maraş'ta Meryem Ana Kilisesi'nin yenilenmesi için ruhsat verilmiştir.

7.5.7. Posta ve Telgraf Hatları

Osmanlı devletinde XIX. Yüzyılın ilk yarısına kadar haberleşme eski usullerle yani ulak gönderme şekliyle yapılmaktaydı. Avrupa'daki gelişmelere paralel olarak 1840'larda posta idaresi kurulmuştur. 1854 Kırım Savaşı sırasında telgraf hatları ilk defa çekilmeye ve kullanılmaya başlanmıştır. Maraş ve kazalarına da telgraf hatlarının çekilmeye başlanması 1900'lerden sonra yaygınlaşmıştır. 1901'de Maraş'tan Andırın'a kadar telgraf hattı çekiminin tamamlanarak haberleşme sağlanmaya başlamıştır.

1908'de Andırın nahiye haline getirilip Göksun nahiyesi ise kaza haline getirilmişti. Bundan dolayı Göksun'un Maraş ve çevre kazalarla muhaberatının yapıla bilmesi için telgraf hattına gerek duyulmuştur. Bu amaçla 3.12.1908'de Göksun kazasına telgraf hattı

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

çekilmesi işinin çabuklaştırılması için Halep Valiliği'nin isteği üzerine gereğinin yapılmasının Posta ve Telgraf Nezareti'nden istenmiştir. 1909 Elbistan'dan Göksun'a telgraf hattı döşenmiştir.

1911'de Muhaberatın jandarmalarla vasıtasıyla yapıldığından dolayı Maraş ve civarında olan Andırın Telgraf Merkezi'nin Göksun'a nakli, Göksun ile Maraş arasında bir posta sürücülüğü tesisi, Pazarcık kazasına telgraf hattı çekilmesi ve Antep ile Maraş arasındaki postacıların Pazarcık'a da uğratılmasına karar verilmiştir.

1913'te Göksun'un Zeytun ile Haçın arasında önemli bir kaza merkezi olması sebebiyle Elbistan'dan Maraş telgraf hattına bağlanması için gerekli inşaat hazırlıklarına başlanmıştır. 1913'te Maraş'tan Pazarcık'a bir telgraf hattı döşenmesi talep edilmişti. 1914'te Pazarcık kazasında asayişin daha iyi sağlanması için bir telgraf hattı kurulması kararlaştırılmıştır.

1914'te Zeytun ve Maraş'tan Hamidiye köprüsü bağlantısıyla yeni telgraf haberleşme merkezleri açılarak muhabereye başlandığı bildirilmiştir. Bu arada Kayseri'den Elbistan'a da bir telgraf hattı da çekilmişti. Bu hattın daha 1893'te çekildiği anlaşılmaktadır.

7.5.8. Fabrikaların Tesisi

İzmir halı Kumpanyasına ait Maraş'ta bir halı fabrikası bulunmaktaydı. Bu halı fabrikasında daha çok Ermeni kızları çalışmaktaydı. Bu fabrikada üretilen halılar İzmir limanından Avrupa ve Amerika pazarlarına ihraç edilmekteydi. 1909'da Maraş'ta bir tütün fabrikası açılmasının uygun olacağı Halep Vilayetinden bildirilerek gereğinin yapılması istenmiştir. Ancak iki ay sonra alınan bir kararla Maraş'ta tütün fabrikasının açılmasına gerek olmadığına kararı verilmiştir. Buna gerekçe olarak da bölgede tütün ekilmemesi gösterilmiştir.

7.5.9. Maraş'ta Osmanlı Bankasının Bir Şubesinin Açılması

Maraş'ta bir Ziraat Bankası şubesi bulunmaktaydı. Bunun yanında bir de Osmanlı bankası şubesi açılması düşünülmüştür. Bu amaçla Maraş yetkilileri müracaat etmişlerdir. 1909'da Maraş'ta bir Bank-ı Osmanî Şubesi açılmasının Banka-i Müdüriyet-i Umumisinde müzakere olunmuştur. 1914 tarihi geldiği halde beş yıl önce talep edilen Osmanlı Bankası'nın halen şehirde kurulamadığı anlaşılmaktadır. Maraş'a açılması istenen banka dâhil bazı mahallerde şube açılması meselesi Osmanlı Bankası İdaresi'yle münasip bir zamanda görüşüleceği bildirilmiştir.

7.5.10. Su Şebekesi ve Arklar

Osmanlı döneminde Maraş mahallelerine içme suyu Pınarbaşı'ndan sağlanan arklarla verilmekteydi. Bunların dışında Mağaralı, Karamanlı, Duraklı ve Sakarya gibi mahallelerde içme su kaynakları

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

bulunmaktaydı. Ancak şehrin yüksek mahallelerinden Tekke ve Küm-bet gibi mahallelerde içme suyu sıkıntısı yaşanmaktaydı. Bu mahalle-lerden biri olan Tekke de su sıkıntısı çekilen yerlerden biriydi. 1909'da Maraş'ın Tekke Mahallesi ahalisinin susuzluktan dolayı çektikleri sı-kıntının giderilmesi için Pınarbaşı'ndan Mağaralı 'ya doğru akan Paşa harkı isimli harktan su verilmesi istenmiştir. Yine 1910'da Maraş civa-rındaki köylere ait suyu, Saraç Hacı Hüseyin adlı şahsın kendi bahçe-sine akıttığından dolayı hakkında bir şikâyet yapılmıştır.

1915 tarihinde Ceyhan Nehri'nden bir kanal açılması ile Maraş arazisinin sulanması konusunda bir proje hazırlanarak Nafia Nezare-ti'ne başvurulmuştur. O tarihten günümüze 95 yıl geçmesine rağmen halan bu projenin yerine getirilememesi dikkat çekicidir. Halan Ceyhan Nehri üzerine yapılan Kılavuzlu Barajı'ndan kazılan bir kanal projesi ile Amik ovasına kadar götürülmesi düşünülen proje yapım aşamasın-dadır.

7.6. Maraş'ta Görev Yapan Önemli şahsiyetler

Osmanlı'nın son Şeyhülislamlarından Ürgüplü Mustafa Hayri Efendi 30 Rebiyülevvel H.1316 / M.1898'de Maraş, Bidayet Mahke-mesi Savcı Yardımcılığında bulunmuştur.¹⁵⁰⁹

7.7. Maraş'ın Nüfusu

Osmanlı Devleti'nde ilk resmi nüfus sayımı 1831 yılında ya-pılmıştır. Ancak bu tarihten önce de nüfus kayıtları ile ilgili çeşitli ka-yıtlar tutulmuştur. Bu kayıtlardan tahmini nüfus tespit edilmeye çalışılır. Maraş'la ilgili nüfus kayıtları ile ilgili ilk bilgileri, şehrin Os-manlı idaresine geçmesinden 11 yıl sonra yani 1526'da yapılan tahrir-lerden anlamaktayız. Kelime anlamı yazma, kaydetme, kayıt ya da tescil, deftere geçirme anlamına gelmektedir. Bugünkü anlamda ka-dastro diyebilir. Osmanlı devletinde yeni fethedilen toprakların mülki-yet ve vergi oranlarını belirlemek amacıyla tahrir yapılırdı. İlk tahrir kayıtları Fatih Devrine aittir. Tahrir tımar sisteminin bir gereği olarak orta çıktı. Tahrir kayıtlarında tımarlı sipahiler, köylüler, geçitleri bek-leyen derbentçiler, yo ya da köprü ve kervansaraya hizmet edenler, ma-denciler, tuzcular, değirmenciler ve her türlü görev üslenmiş kişilerle ilgili bilgiler bulunur. Tahrirde şehir, kasaba, köy ve çiftlikler dolaşıla-rak buralarda oturan vergi mükellefleri, vergiden muaf olanlar, topraklı veya topraksız olanlar, evli ve bekârlar, meslek grupları, ilmiye sınıfı, ihtiyar ve engelliler, ayrı ayrı kaydedilir. Her köyün merası, ormanı, korusu, yaylağı, kışlağı, çayırı, yetiştirilen mahsuller ve verilecek vergi miktarı ile ilgili kayıtlar bulunur. Nişancı sorumluluğunda İl yazıcısı

¹⁵⁰⁹ Nazif Öztürk, "Evkaf-ı Hümayun Nezaretinin Kuruluş Tarihi ve Nazırların Hal Tercümelere (V)", *Vakıflar Dergisi*, S. 19 (1985), s.79.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

başkanlığında bir heyet tarafından bu sayım yapılır. Aralıklarla yapılan tahrirlerde önceki sayım ile sonraki sayım arasında da değişiklikler kaydedilir. Tahrir defterleri devletin merkezinde korumaya alınır. Gerektiğinde bilgi amacıyla bu deftere başvurulur. Defterlerdeki kayıtlardan nüfusu yaklaşık olarak tespit etmek mümkün oluyor. Ayrıca vergi ve cizye defterlerinden de nüfus tespitleri yapılabiliyor. Maraş'la ilgili 1526 ve 1563 tarihli iki tahrir defteri bulunmaktadır.

1525 tarihli tahrir kayıtlarından Maraş'ın 12-13 bin civarında tahmini bir nüfusu vardır. 1563 tarihli Maraş Tahrir Defterindeki verilerden yola çıkılarak şehir merkezinde 15-16 bin civarında nüfus tahmin edilmektedir. Şehir merkezinde 42 mahalle bulunmaktadır.¹⁵¹⁰ Bu nüfusun tamamı Müslüman olup şehir merkezinde gayrimüslim yoktur. XVII. Yüzyılın ortalarında Maraş'ı ziyaret eden Evliya Çelebi şehir merkezinde 10000 hane olduğunu belirtmektedir. Her hanede 4-5 nüfus kabul edilecek olursa 50000 civarında bir nüfus görülmektedir. Bunun mümkün olmadığını söyleyebiliriz. 1835'de Maraş'a gelen Fransız Texier şehrin nüfusunu 5-6 bin olarak gösterir. Bu nüfus tahmini bir rakam olup çok düşük görülmektedir.

Sultan II. Mahmut 1831'de ülkede ilk nüfus sayımı yaptırır. Bu sayım aralıklarla her dört beş yılda bir tekrar edilir. Fakat Maraş Eyaletinde nüfus sayımı yapılamaz. 1830'larda Maraş Eyaleti Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim paşa tarafından işgal edilir. Bunun yanında eyalet arazisi engebeli ve pek çok aşiret yaşamaktadır. Bu yüzden nüfus sayımı gerçekleşmez. Ancak 1850'lerden sonra Maraş'ta nüfus sayımı yapılabilir. Maraş'tan geçen seyyahlar tahmini nüfus verirler. Ancak bunlar tahminin ötesine geçemez. 1881'de Fransız Cuinet Maraş Sancağının toplam nüfusunu 179.853 olarak göstermektedir. Bu nüfusun 134.438'i Müslümanlardan oluşmaktadır. Geri kalan nüfus ise gayrimüslimlerden meydana gelir. Genel nüfus içinde Müslüman nüfus %74,74'e denk gelir.¹⁵¹¹ 1882'de İngiliz Dış İşlerine gönderilen bir raporda Maraş'ın 109.648 (%78) Müslüman nüfusuna karşılık 30492 Ermeni (%21) ve 206'da Yahudi nüfusu bulunmaktaydı.¹⁵¹² 1895'te Maraş Sancağının nüfusu 54074 olup bunun 15246'sı Ermeni'ydi. 1896'da nüfus 56077'ye çıkmış ve bunun 15894'ü Ermeni'ydi.

¹⁵¹⁰ *Maraş Tahrir Defteri (1563)*, C. II, (Yay: Refet Yinanç -Mesut Elibüyük), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1988, C. II, Ankara Üniversitesi Basımevi Ankara 1988, s.

¹⁵¹¹ Vital Cuinet, *La Turquie d'Asie II Les édition Isis*, İstanbul 2001, s. 87.

¹⁵¹² Memmet Yetişkin, "Maraş'ta Ermeni Nüfusu: Osmanlı Son Dönemi, Mütareke ve Milli Mücadele Yılları", *Osmanlı Tarih Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, C.17, Sayı 17, Ankara 2005, s.6.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1900'de nüfus 58219 ve bunun 16544'ü Ermeni'ydi. 1902'de nüfus 60291 olmuş ve bunun 16537'si Ermeni'ydi.¹⁵¹³

1914'te il genelinde 192555 nüfus vardı. Bunun 152640'ı Müslüman olup bunun 111'i Rum, 27842'si Ermeni, , 251'i Musevi, 23 Katolik Rum, 4480 Katolik Ermeni ve 6111 Protestan'dı.¹⁵¹⁴ 1914'de Maraş'ın köyler dâhil nüfusu 72.221'di. Bunun 57362'si Müslüman, 14.565'i Ermeni'ydi. 1915'te toplam nüfus 58086 olup bunun 4860'ı Ermeni'ydi. Görüldüğü gibi Müslüman sayısı 12.273, Ermeni sayısı ise 9.750 azalmıştı. Türklerin nüfusunun azalmasının sebebi Ermenilerin isyanları neticesinde yaptıkları katliamlardı. Süleymanlı, Fındıcak, Yenice kale, Andırın, Geben, Çukurhisar ve Fırnız'da isyan eden Ermeniler binlerce Türkü şehit etmişlerdi. Ermenilerin nüfusunun azalmasının sebebi ise Tehcir Sebebiyle Suriye'ye gönderilmeleriydi.¹⁵¹⁵

Maraş nüfusu hesap edilirken bir takım karışıklıklar da bulunmaktadır. Birinci olarak Maraş Eyaletinin (Zulkadir) sancakları, kazaları, nahiyeleri ve köyleri ile toplam nüfusu vardır. İkinci olarak Eyaletin Maraş Sancağının kazaları, nahiyeleri ve köyleri ile birlikte nüfusu, üçüncü olarak da Sancağın Maraş kazası, nahiyeleri ve köylerinin nüfusu ve son olarak da şehir merkezinin nüfusunu vardır. Şehir merkezinin nüfusu 1880'lerden 1920'lere 20 bin ile 35 bin arasında değişmektedir.

1916'da Maraş Maarif müdürü olan besim Atalay şehrin nüfusunun 32704 olarak vermektedir. Bu nüfusun 22.555'i Müslüman ve geri alan 8.476 ise gayrimüslimdi.¹⁵¹⁶

Görüldüğü gibi Maraş'ın nüfusunda büyük hareketlilik görülür. XVI. Yüzyılda şehir merkezinde Ermeni nüfusu yokken XIX. Yüzyılda yaklaşık dörtte bir oranında bir gayrimüslim nüfus oluşur. Ermeniler kaza ve köylerden şehir merkezine göç etmişlerdir. Maraş'ın kazaları içinde sadece Zeytun'da Ermeniler çoğunluktadır. 1870'lerde kaza yapılan Zeytun'un toplam nüfusu 17000 civarında olup bunun 8000'ni kaza merkezinde yaşamaktadır. Zeytun kazasının merkezinde sadece 100 civarında Müslüman nüfus vardır. 1895'de Zeytun kazasının 16.724 nüfusu vardır. Bunun 7354'ü Müslüman 9190 'ı ise gayrimüslimdi. Elbistan kazasının nüfusu 37818 olup bunun sadece 1500'igayrimüslümdi. Pazarcık kazasının nüfusu 17892 olup sadece 12 gayrimüslim vardı. Andırın kazasının ise nüfusu 14072 olup 2600'ü

¹⁵¹³ Eyicil, s.182.

¹⁵¹⁴ Eyicil, s.182.

¹⁵¹⁵ Eyicil, s.169.

¹⁵¹⁶ Besim Atalay, *Maraş tarihi ve Coğrafyası*, (Yay. İ. Gökhan-M. Karataş), 2009.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

gayrimüslimdi. 1908'e geldiğimizde Zeytun'un nüfusu 18615 olup bunun 7700'ü Müslüman gerisi gayrimüslimdi. Elbistan 42321 genel nüfus arasında 1800 gayrimüslimdi. Andırın yerine Göksun kaza olmuştu. Göksun 19290 genel nüfus içinde 3000 civarında gayrimüslimdi. Pazarcık nüfusu 22.441 olup sadece 41 gayrimüslim vardı.¹⁵¹⁷

Kurtuluş Savaşının kazanılmasından sonra Maraş'ta 10000 Ermeni kalmıştı. Bunların 6-7 bini savaş sonrası terk ederken geri kalan 3 bin kişi ise gitmek istemiyorlardı. Ancak Maraş halkı kendilerine ihanet ederek Fransızlarla işbirliği yapan Ermenilerin tamamının şehri terk etmesini istedi. Neticede 1922'de Amerikan Misyonerlerinin yardımıyla Ermenilerin hepsi şehri terk ettiler.

Maraş bölgesinin genel nüfusuna baktığımız zaman %80 civarında Müslüman nüfusun olduğu anlaşılmaktadır. Geri kalan gayrimüslim nüfusun ağırlıklı olarak Ermeni olduğu görülür. Ermeniler de üç ayrı mezheptedir. Ağırlıklı olarak kendi Milli mezhepleri Gregor'yan'dırlar. Ancak misyoner faaliyetleri sebebiyle Katolik ve Protestan Ermeniler de vardır. Maraş'ta 300 civarında bir Yahudi nüfusu vardır. Bunlar 1920'lerden başlayarak 1950'lere kadar Maraş'ı terk ederek İsrail ve Amerika'ya göç etmişlerdir. Maraş vilayetinde Ortodoks Rum, Katolik Rum ve Latin gibi Hristiyan da yaşamaktadır. Ayrıca yabancı adı altında misyonerler de bulunmaktadır. Burada dikkat çekici bir hususu da vermek istiyorum. Anadolu'da XV. Yüzyıldan itibaren gayrimüslim nüfusun bilhassa da Ermenilerin sayılarının arttığı buna karşılık Türklerin sayılarının azaldığı görülmektedir. Bu duruma gayrimüslimlerin askere gitmemeleri ve XIX. Yüzyılda hayat şartlarının Müslümanlara göre daha iyi olduğunu da ifade edelim. Türk nüfusu uzun yıllar devam eden savaşlar sebebiyle askere alınmışlardı. Birçokları şehit olmuş ya da esir düşmüş. Geride kalanlar onların acıları içinde yas tutmuşlar. Çalışabilen genç nüfus kaybedilmiştir. Üretim durunca fakirlik, açlık ve perişanlıktan ortaya çıkan bir takım salgın hastalıklarla Türk nüfus kırılmıştır. Gayrimüslim nüfus ise ticaret ve zanaatkarlık mesleklerini tercih etmişlerdir. Yurt dışına gidip gelmişler. Eğitim ve öğretim bunların arasında yaygınlaşmıştır. Refah seviyeleri artınca buna paralel olarak nüfusları da artmıştır.

7.8. Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında Maraşlı Vekiller

Osmanlı Döneminde İlk Meclis 1876'da Meclis-i Mebusan'ın açılmasıyla oluşturulmuştur. I. Meşrutiyet döneminde iki meclis oluşmuştur. Birincisi 1876'da ikincisi ise 1877'de açılmış ve meclis 1878'de kapatılmıştır. 1908'de II. Meşrutiyet ilan edilmiş, Anayasa yeniden yürürlüğe konulmuş ve seçimler yapılmıştır.

¹⁵¹⁷ Yetişkin, s.13-14.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

7.8.1. I. Meşrutiyet Meclisi

Osmanlı'da ilk Meclis 1876'da I. Meşrutiyetin İlan edilmesinden sonra kurulmuştur. Bu sırada Maraş Halep Eyaleti'ne bağlı bir Sancak olduğundan şehri temsil eden temsilci Eyaletin vekili olarak görülmektedir. I. Meşrutiyet Döneminde iki meclis oluşturulmuştur.

1876 Osmanlı Meclis-i Mebusan'ının I. Döneminde Halep Eyaleti temsilen 4 üye bulunmaktaydı. Bunlar Maraşlı müderris Sadi Efendi, Cabiri Müftüzâde Abdünnafi Efendi, Bakırzâde Hüseyin Hüsni Efendi ve Karaca Manok Efendi'dir. Maraş Sancağını temsilen Maraşlı Sadi Kazancı görev üslenmiştir. Sadi Kazancı âlim bir şahsiyet olup Maraş'ın ilk belediye başkanlığı görevini de üslenmişti. II. Meclis'te 1877'de açılmış ve Maraş'tan yine Sadi Kazancı katılmıştır. Meclis-i Mebusan'ın kapatılması ve Kanun-ı Esasiye'nin askıya alınması üzerine Sadi Kazancı'nın görevi sona ermiştir.

7.8.2. II. Meşrutiyet Meclisi

1908'de Sultan II. Abdülhamit II. Meşrutiyeti ilan etti ve Anayasayı yeniden yürürlüğe koydu.

III. Dönem Meclis-i Mebusan'ın seçimleri 1908'de yapıldı. Halep Eyaletini temsilen katılan 4 vekilden biri Maraşlı Sadi (Kazancı) Efendi'dir. (1908)

IV. Dönem Meclis-i Mebusan seçimleri 1911'de yapıldı. Halep Eyaletinden 10 mebus bulunmaktaydı. Maraş Sancağından Kadızâde Hasan Fehmi ve Beyazıtâde Mehmet Şükrü mebus seçildiler.

V. Dönem Meclis-i Mebusan seçimleri 1912'de yapıldı. Halep Eyaletini temsilen Maraş Sancağından Kadızâde Hacı Hasan Fehmi ve Hacı Evliya mebus seçildiler.

VI. Dönemde Meclis-i Mebusan Seçimleri 1914'te yapıldı. Halep Eyaleti Maraş Sancağından Abdulkadir Emir Mahmutoğlu Meclis-i Mebusuna seçilen üyeydi. Bu şahıs Maraş'ın ileri gelenlerinden olup Cumhuriyet Döneminde de vekillik görevlerinde bulundu. Ermeni toplumunu temsilen Agop Hırlakyan Maraş Mebusu seçildi.¹⁵¹⁸

VII. Dönem Meclis-i Mebusan Seçimleri 1919'da yapıldı. Bu dönemde Maraş müstakil il olup ili temsilen Abdulkadir Emirmahmutoğlu ve Tahsin Hüdayioğlu vekil olarak seçildiler.

¹⁵¹⁸ Recep Karacakaya, "Meclis-i Mebusan Seçimleri ve Ermeniler (1908-1914)", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S.3, Yıl: 2/2003, İstanbul 2004, s.147.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

SEKİZİNCİ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ

8.1. İngilizlerin Maraş'a Gelişi ve Şehri İşgalleri

Osmanlı Devleti 1908'de II. Meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra yıkılma sürecine girdi. İlk Önce Bulgaristan Bağımsızlığını ilan etti. 1909'da nüfusunun yarısından fazlası Türk olan Girit Yunanistan'a bağlandı. 1911'de İtalyanlar Trablusgarp'a asker çıkararak Kuzey Afrika'daki son Türk toprağını işgale başladılar. Türk ordusu yerel kuvvetlerle birlikte Enver Bey ve Mustafa Kemal'in komutasında İtalyanlara ağır kayıplar verdirdiler. Derne ve Dobruk'ta başarılar kazanıldı. Bunun üzerine İtalyanlar Osmanlı Devletini Trablusgarp'ı kendilerine bırakmaya zorlamak amacıyla Rodos ve çevresinde bulunan 12 adalara asker çıkardılar. Bu sırada Osmanlı'dan ayrılan Balkan Devletleri yanlış politika sebebiyle bize karşı İttifak yaparak Balkan Savaşını başlattılar. Trablusgarp'taki Türk kuvvetleri anavatanın kurtuluşu için Anadolu'ya geldiler. İtalyanlarla 1912'de İsviçre'nin Uşi kentinde yapılan anlaşmayla Trablusgarp onlara devredildi. Rodos ve 12 ada ise geçici olarak İtalyanlara bırakıldı ve Balkan Savaşından sonra bize iade edilecekti. Böylece bu adaların Yunanlıların eline geçmesi engellenecekti. Ancak II. Dünya Savaşı sonrası İtalyanlar çekilmek zorunda kaldıkları bu adaları eski sahibi Türklere vermeyi teklif etseler de devrin idarecilerinin korkak politikaları sebebiyle adaları alamadığımız gibi Yunanlıların eline geçmesine göz yumduk.

1912 ve 1913'te devam eden I. Balkan savaşından facia ile çıktık. Batı Trakya, Arnavutluk, Doğu Rumeli ve Edirne kaybedildi. II. Balkan savaşı ile kaybettiğimiz Edirne'yi kurtarmaya muvaffak olduk. Ancak Osmanlı'nın üç yüzyılda ele geçirip yerleştiği Rumeli elimizden çıkmıştı. Balkan Savaşlarının facialarının tesirleri ile uğraşırken kendimizi I. Cihan harbi içinde bulduk. Kaybettiklerimizi geri almak için girdiğimiz Cihan Harbinde Türk Milleti yedi düvele karşı pek çok cephede büyük bir savaş verdi. Çanakkale ve Kut'ul-Amare'de büyük kahramanlıklar gösterdik. Sina- Kanal, Suriye, Hicaz, Irak ve Kafkas cephelelerinde ağır mağlubiyetler aldık. Sarıkamış'ta büyük bir facia yaşadık. 1917'de Rusların çekilmesi üzerine Kafkasya'da yenilgiyi galibiyete çevirip Bakü, Gence ve Dağıstan'a kadar ilerledik. Ancak müttefikimiz olan Alman, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'ın I. Dünya savaşından çekilip teslim olmasından sonra biz de onların yolunu seçtik. 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Anlaşmasını imzalayarak İtilaf devletlerinin insiyatifine kendimizi bıraktık.

İngilizlerin Kilis ve Antep' i işgal etmeleri, Maraş'ta da İngilizlerin şehri işgal edeceğine dair birçok şayanın çıkmasına neden oldu. Halk şaşkın bir vaziyette ne yapacağını bilemez bir durumda idi. Şehre

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

gelen haberler birbirini tutmuyordu. İngilizlerin Maraş'ı işgallerini önlemek için Antep'i Maraş'a bağlayan yol üzerindeki Aksu Köprüsü halk tarafından tahrip edildi.

Antep'ten çıkan İngilizler Aksu'ya gelince dar bir köprü kurdular ve oradan geçerek ilerlemeye devam ettiler. Bu sırada Maraş' ta ki Ermeniler, İngilizleri karşılamak için hazırlıklarını sürdürüyorlardı. 22 Şubat 1919'da önlerinde Trasanta rahiplerinin bandosu ve ellerinde çiçek buketleri olduğu halde hükümet caddesinden geçerek, şehrin güneyinde Şeyhadil denilen mevkiin ilerisinde İngiliz kuvvetleri ve beraberindeki Ermenileri karşıladılar.

Bu acı günümüzde bizi sırtımızdan hançerleyen Ellik Gâvuru (Maraş halkı, yerli Ermenilere Ellik Gâvuru demektedir) Ermeniler, şehre giriş ve kışlaya gidiş sırasında haddi aşan taşkınlık ve çılgınlıklarda bulundular, "yaşasın İngilizler, yaşasın Ermeniler, kahrolsun Türkler" diye avazları çıktığı kadar bağırıyorlardı. Bu manzara karşısında Türklerin gururu incindi. Çünkü Ermeniler, yıllardır Türklerin hoşgörülü yönetiminden yararlanarak yaşıyorlardı. Onların bu nankörlüğü ibret alınması gereken önemli bir ders niteliğinde idi.

İşgalci İngilizler ve onları karşılayan Ermeniler Uzunoluk Caddesini geçerken kışla önüne geldiklerinde, Ermeni taşkınlıkları karşısında Teğmen Cemal'in kılıcını çekerek emrindeki bir bölük askere silah başı emrini vermesi üzerine, İngiliz komutanı Ermenileri azarlayarak yürüyüş istikametini değiştirdi. Nihayet İngiliz kuvvetleri Amerikan Koleji (Ticaret Lisesinin arkasındaki Halk Eğitimin kullandığı bina) civarında karargâhlarını kurdular. Bunu müteakip bir İngiliz subayı hükümete giderek mütareke hükümleri gereğince güvenliği sağlamak için Maraş'ı işgal ettiklerini bildirdi. Ekim 1917'den beri Maraş Mutasarrıflığında bulunan Ata Bey¹⁵¹⁹ subaya, memlekette güvenliği bozan bir hal olmadığından, kendilerini işgalci değil, ancak bir misafir sıfatıyla kabul edecekleri cevabını verdi. Maraş'a gelen İngiliz kuvvetleri bir alay süvariden (Çoğunluğu Hintli Müslümanlardan) oluşuyordu. Böylece İngilizler halkın his ve maneviyatına ters düşmediler,

¹⁵¹⁹ Mehmet Ata Bey (1882-1933) aslen Nevşehirli olup Maraş işgal edildiğinde Mutasarrıf (Vali) olarak görev yapmaktaydı. Ürgüp Kaymakamlığı ve Bozok Mutasarrıflıklarında bulunur. Bir süre sonra görevinden ayrılarak Som Osmanlı Meclis-i Mebusan'ına Niğde temsilcisi olarak seçilmiş ve bu meclisin kapatılması üzerine 23 Nisan 1920'de açılan İlk Türkiye Büyük Millet Meclisine katılmıştır. İlk Mecliste 1921 ve 1922'de Dâhiliye Vekilliği (İç İşleri Bakanı) görevinde bulunur. I,II. Ve III. Dönem vekillikler yapan Ata Bey 1933'de vefat eder. Bkz: İsmet Türkmen, "İlk Dâhiliye Vekillerimizden Mehmet Ata Bey'in Siyasi Faaliyetleri (1920-1923)", *Türk İdare Dergisi*, Ankara 2017, S.484, s.381.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

halka hoşgörölü davranmak istediklerini belirttiler. Maraş halkı ile İngiliz askerleri arasında bulunan Hintli Müslüman süvariler çok çabuk anlaşarak kaynaştılar. Aralarında dini yönden bir dostluk başladı. Ermeni zulmü karşısında Hintli Müslüman süvariler, Müslüman Türk kardeşlerine gizli gizli silah ve cephane verdiler. Maraş'ın Fransızlara devri söz konusu olmaya başlayınca, Hintli Müslümanların silah dağıtma işi daha açık bir şekilde yapıldı.

İngilizlerin Maraş'ı işgali sırasında kaplarına sığmayan Ermeniler, bunu bir fırsat sayarak kin ve düşmanlıklarını kusmaya başladılar. Şehre gelip giden köylüleri تنها yerlerde fırsat buldukça öldürmekten çekinmediler. Türkler aleyhinde tahrik, iftira ve şikâyetlerde bulunarak, İngiliz himayesinde bu girişimlerini sürdürdüler.

Ermeniler, satıp parasını aldıkları menkul veya gayrimenkul malları, Türklere emanet verdiklerini işgal kumandanına bildirerek kendilerine geri verilmesini istediler. Gözlerine kestirdikleri Türklerin kendilerine borçlu olduklarını iddia edip, iki yalancı Ermeni şahidi bularak, alacaklarının tahsil edilmesini sağladılar. Yıllarca evvel Türklerle evlenerek mutlu bir hayat süren Ermeni kızlarının listesini yaparak, Türkler tarafından zorla kaçırıldıklarını ileri sürmek suretiyle bunların ailelerinden alınarak Ermenilere teslim edilmelerini talep ettiler. Zamanla bütün bunların ve bunlara benzer Ermeni şikâyetlerinin asılsız ve yalan olduğu ortaya çıktı.

Yine bu dönemde Ermenilerin bir takım şikâyetleri üzerine Maraş'ta gerginlik artmıştı. Ermenilerin şikâyetlerinin doğru olduğunu sanan işgal komutanı Kolonel Max Andrio bir tezkere ile şehrin ileri gelenlerinden Müftü Tekerekzâde Hacı Mehmet Tevfik, Müderris Dayızâde Keskin Hacı Mehmet, Liva Müderrisi Seyithanzâde Osman, Müderris Leblebicizâde Hafız Ali ve Emir Abdülcemizâde Şeyh Ali Sezai Efendileri karargâhına davet etti. Bu kişiler Müftü Efendi'nin başkanlığında işgal komutanının makamına gittiklerinde, orada Ermeni Papazlarını da hazır buldular. Biraz bekledikten sonra komutan içeri girerek orada hazır bulunan davetlilere, Türkler tarafından Ermenilere bazı tecavüz ve haksızlıkların yapıldığına dair kendilerine bazı şikâyetlerin geldiğinden söz ederek, bundan böyle Ermenilere karşı bu gibi hareketlerden sakınılmasının halka telkinini istedi.

Komutan sözünü tamamladıktan sonra grup adına söz alan Şeyh Ali Sezai Efendi gerekli cevabı vermek suretiyle yapılan yanlışlıkları anlattı. Böylece Max Andrio'nun Ermeniler hakkında fikrinin değişmesini sağladı.

Önceleri Ermenilerin iddia ve itiraflarını haklı gören İngilizler çok geçmeden Ermenilerin ne karakterde insanlar olduğunu anladılar ve onlara yüz vermemeye başladılar. Türklere karşı olan davranışları

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ise gün geçtikçe esnekleşti, mahalli hükümetin işlerine karışmamaya, Türk polis ve jandarmasının görevlerine müdahale etmemeye dikkat ve özen gösterdiler.

Ermenilerin ardı arkası kesilmeyen asılsız ve yalan şikâyetleri karşısında, İngiliz işgal kuvvetlerinin yetkili siyasi komiseri Mısırlı Yüzbaşı Hasan Rufai, 'Biz buraya emniyet ve asayişin temini için geldik. Müracaat merciniz hükümet daireleridir. Oraya müracaat ediniz.' diyerek şikâyetleri reddetti. Bu durum karşısında Ermeniler kendilerine alet olmayan İngiliz işgal kuvvetleri aleyhine döndüler.

İngiliz işgali sırasında Maraş'ta çok önemli bir olay olmadı. Ancak o güne kadar Türklerin koruması altındaki silah deposu İngilizlerin eline geçti ve silahlar kullanılmaz hale getirildi. Mısırlı Yüzbaşı Hasan Rufai ile Şeyh Ali Sezai arasındaki İslâmî ilkelere dayalı dostluk, İngilizlerin himayesinde olan Ermenilerin halka zulüm yapmasına engel oldu. İngilizler Maraş'ta geçici olduklarını bildikleri için hükümete, valiliğe ve diğer kurumlara fazla müdahil olmadılar.

8.2. Fransızların Maraş'ı İşgalleri

Osmanlı Devleti, daha I. Dünya Savaşı devam ederken 1916'da yapılan ve Sykes-Picot adı verilen gizli bir anlaşma ile İtilaf Devletleri arasında paylaşılmıştı. Bu antlaşmaya göre Musul Fransızlara bırakılmıştı.

İngilizler çok eskiden beri devam ettirdikleri araştırmalar sonucunda ekonomik tespitler yaptırmışlardı. Böylece Musul'da zengin petrol yataklarının varlığını ve önemini çok iyi biliyorlardı. İngilizlerin amacı Irak petrolü ile Basra Körfezi'ne hâkim olmaktı. Çünkü Hindistan yolunun güvencesi ancak böyle sağlanacaktı.

15 Eylül 1919'da İngilizlerle Fransızlar arasındaki kararlaştırılan Suriye İtirafnamesine göre; Musul ve çevresini, bu bölgedeki petrol alanlarını İngiltere'ye devreden Fransa, buna karşılık onlardan boşalacak olan Maraş, Antep ve Urfa Sancaklarını işgal edecekti.

Maraş halkı arasında 15 Ekim 1919 tarihinden itibaren İngilizlerin gideceği, yerlerine Fransızların geleceği söylentileri dolaşmaya başladı. Her geçen gün bu haber daha da netleşti. İngilizlerden yakınlık göremeyen Ermeniler Fransızları dört gözle beklemeye başladılar. Çukurova bölgesinde halka karşı sert ve kırıncı bir tutum sergileyen Fransızların Maraş'ı işgal edeceklerini duyduklarında halk endişeye kapıldı. Fransızların Maraş'a girmelerini önlemek için çareler düşündüler ve mitingler yaptılar. Ayrıca İngiliz ve Amerikan makamlarına çekilen telgraflarla olayı protesto ettiler. Fakat halkın bu gayret ve istekleri netice vermedi.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

29 Ekim 1919 Çarşamba günü Fransız öncü kuvvetleri Yüzbaşı Julie komutasında Maraş'a geldi. 30 Ekim Perşembe günü de De Fontzine komutasında 1000 Fransız ve 500 Cezayir asıllı asker ile Fransız askeri elbisesi giymiş 400 Fransız eşkıyası Maraş'ı işgal etmeye başladılar.

Maraş'ta bulunan Ermeniler Fransız işgal ordusunu coşkun gösterilerle karşıladılar. İşgalci Fransızlara çiçek buketleri sunularak "Yaşasın Fransızlar ve Ermeniler, Kahrolsun Türkler" diye bağırarak Ermeniler taşkınlık ve çılgınlıklar gösterdiler. Türklerin Millî ve dini değerlerine saldırdılar. İngilizlerin Türklere karşı Yunan ve Arapları kullandığı gibi Fransızlar da Ermenileri kullanıyorlardı. Daha önce Suriye'ye tehcir edilmiş Ermenilerden asker temin edilerek ve bunlara Fransız üniforması giydirilerek Maraş'ı işgal etmek için getirdiler. Fransızların Maraş ve çevresini işgali İstanbul'da mitingler yapılarak protesto edildi. Maraş halkının da yaptığı mitingle işgal protesto edildi. İngiliz ve Fransız komutanlıklarına telgraflar çekildi.

Güney cephesindeki gelişmeleri yakından izleyen Mustafa Kemal Paşa Maraş ve Antep'te halkı teşkilatlandırmak için Yüzbaşı Kılıç Ali Bey'i ve Süvari Yüzbaşısı Yörük Selim Bey'i görevlendirdi. Yapılan görev taksimine göre Kılıç Ali Bey Pazarcık'ta karargâhını kurarak halkı teşkilatlandıracak. Ayrıca Fransızların Antep'teki birliklerinin Maraş'taki birlikleri takviye etmelerine engel olacak ve İslahiye Türkoğlu üzerinden Maraş'a intikal edecek Fransızların yolunu kapayacaktı. Yüzbaşı Yörük Selim Bey ise Fransızların Maraş üzerinden İç Anadolu'ya doğru ilerlemelerine engel olmak için Göksun'da teşkilatlanacaktı. Ayrıca bunlar gerektiğinde Maraş içindeki muharebelere katılacaklardı.

8.2.1 Sütçü İmam Olayı

31 Ekim 1919 günü yerli Ermeniler Fransız askerleriyle birlikte şehri dolaşıyorlar ve önlerine gelen Türklere hakaretler ederek saldıırılarda bulunuyorlardı. Bir grup Fransız askeri de hükümet konağındaki nöbetçi askere sataştılar. Devleti küçültücü ve tahrik edici sözler söylediler. Nöbetçiden kendilerine bir fuhuşhane göstermesini istediler. Oradan geçmekte olan bir posta dağıtıcısını da dövdüler. Bütün bu haberler şehre yayılıyor, patlamaya hazır Türklerin nefret ve kinini arttırarak, sabırlarını taşıyordu.

Fransız askerleri hürriyetine bağlı şeref ve namusuna son derece düşkün bu uğurda ölümü hiçe sayan Maraşlıları, henüz tanımıyor her yaptıklarının yanlarına kalacağını sanıyorlardı. Türkler için son derece ıstıraplı ve ağır geçen bir gün yavaş yavaş sona eriyordu. İkinci üzeri bir grup Fransız askeri ve Ermeni eşkıyası kışlıklarına dönüyorlardı. O sırada Uzunoluk Hamamı'ndan çıkmış ve evlerine gitmekte

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

olan Maraşlı kadınları gören işgalcilerden biri onlara yaklaşıp "Burası artık Türklerin değildir. Fransız memleketinde peçeyle gezilmez" diyerek kadının peçesini açtı. Peçesi açılan kadın olayın şokuyla bayılınca diğer kadınlar da feryada başladılar. Hamamın yakınındaki Kel Hacı'nın kahvesinde bulunan Maraşlılar olay yerine gelerek Ermenilere uyarılarda bulundular. Fakat bunları dinleyen olmadı. Bunun üzerine Çakmakçı Said ve Gaffar Kabuloğlu Osman, hanımları işgalcilerin elinden almak isterken dipçik ve kurşunla ağır yaralandılar. Bu sırada civarda küçük bir dükkânda süt satan ve olayları soğukkanlılıkla seyreden Sütçü Hacı İmam, karadağ tabancasını alarak olay yerine geldi. Silahını kadınların peçesini açan ve Çakmakçı Said'i yaralayan Ermeni'nin üzerine doğrultarak ateşledi. Kurşun isabet eden Ermeni yere düştü diğerleri ise kaçtılar. Maraş'ta düşmana sıkılan bu ilk kurşun ile Türk milletin işgalcilere ve Ermenilere yaptıklarının yanlarına kalmayacağı gösterildi.

Bu olayda Çakmakçı Said şehit düşmüş, yaralanan Ermeni ise ölmüştü. 1 Kasım 1919 tarihinde ölen Ermeni için büyük bir cenaze töreni düzenlendi. Şehri terk etmeyen İngiliz ve Fransız askerleri olay yerine yetişti. Sütçü İmam ise Nalbant Bekir'den aldığı bir atla Bertiz'in Ağabeyli köyünde bulunan Beyazıt oğlu Muharrem Bey'in yanına gitti. Ermenilerin ve Fransızların bütün çabalarına rağmen Sütçü İmam bulunamadı. Ancak olayın intikamını almak isteyen Ermeniler sağa sola ateş ederek Zülfikar Çavuş oğlu Hüseyin'i şehit ettiler. Bu arada Türkleri öldürüp kadınlarını alacaklarını, camilerine çan takacaklarını söylemeye başladılar. Fransızlar da misilleme hareketlerine girişerek Sütçü İmam'ın dayısının oğlu Tiyekli oğlu Kadir'in ellerini ve ayaklarını arkasından bağlayarak burun ve kulaklarını kestikten sonra boğazlayarak şehit ettiler.

8.2.2. Guvernör Andre'nin Maraş'a Gelişi

1 Kasım 1919 Cumartesi günü, Ermenilerin kurtarıcı olarak karşıladığı ve büyük şenlikler yaptığı İngilizler, Maraş'ı terk ederek Antep'e çekildiler. Sütçü İmam'ın yaraladığı Ermeni'nin ölmesiyle Fransız-Ermeni işbirliği arttı. Ayrıca Fransız askerlerinin çoğunun Türk düşmanı Ellik Ermenilerden meydana gelmesi, yerli Ermenileri cesaretlendirip şımartıyordu. Bu nedenle fırsat buldukça Türklere karşı her türlü sataşma hakaret ve öldürme olaylarını gerçekleştiriyorlardı.

Maraş'ta peş peşe gelişen çirkin olaylar ve Ermeni askerlerinin tutumları gerginliğin artmasına neden oldu. 2 Kasım 1919'da Fransızların Antep'teki komutanlığına başvuran şehrin ileri gelenleri durumu protesto ettiler. Bu protestoya karşılık İngiliz ve Fransız komutanlarının

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ortak imzasını taşıyan bir beyanname yayınlanarak bundan sonra güvenliğin sağlanacağına dair söz verildi. Bu verilen söze rağmen durumda değişiklik olmadı.

Birkaç gün sonra Fransızların Adana'da bulunan Valisi Albay Bremond, Mutasarrıf Ata Bey'e ve şehir eşrafından bazı kişilere gönderdiği telgrafta Cebel-i Bereket (Osmaniye) Guvernörü Andre'nin Maraş Guvernörlüğünün de üzerine aldığını belirterek kendisinin iyi karşılanmasını tavsiye etti.

Sözde güvenliği sağlamak amacıyla Osmaniye'den gönderilen Guvernör Andre 26 Kasım 1919 Çarşamba günü Ermenilerin düzenlediği parlak bir törenle karşılandı. Yanında Osmaniye eşraf ve memurları, bir bölük süvari ki, bunlar Osmaniye havalisi ahalisinden bol maaş vererek kandırdıkları ve "Fransız Jandarma Milisleri" ismini taktıkları süvarilerdi. Bu süvarilerin tabur komutanı Binbaşı Sıtkı, Bölük Komutanı Amasyalı Yüzbaşı Mithat, Takım Komutanı Teğmen Kenan'dı.

Ermeniler önceden hazırladıkları büyük bir Fransız bayrağını açarak "*Yaşasın Fransa, yaşasın Ermenistan, kahrolsun Türkler*" gibi naralar atarak, Guvernörü şehre getirdiler. Bu hareketler karşısında Türklerin endişesi bir kat daha artmıştı.

Guvernör ve mahiyeti hükümete yaklaştıklarında, çok gayretli ve fedakâr bir subay olan jandarma Bölük Komutanı Mahmut Bey, hükümet kapısındaki görevli nöbetçi askere Guvernör ile tercümanından başka kimseyi içeri almamasını emretti. Ermenilerin taşkın hareketleri nedeniyle nöbetçinin duruma hâkim olamayacağını anlayan, Maraş'ın Göllü köyünden Yusuf Çavuş, Mahmut Bey'den nöbet değiştirme izni aldı ve nöbete kendisi geçti.

Yusuf Çavuş nöbetçi sıfatıyla ve cesaretle, çılgınca gelen Ermeni kalabalığın önüne geçerek silahını onlara yöneltti. Andre ve tercümanından başka hiçbir kimsenin hükümete giremeyeceğini sert bir dille ifade etti. Biraz evvel Türk ve Müslümana küfreden Ermeni kabadayılarının sesi çıkmaz oldu. Hükümete sadece Andre ve tercümanı girerler.

Guvernör hükümette mutasarrıf Ata Bey'le bir müddet görüştü. Konu bayrak meselesine gelince, Guvernör kaleye Türk Bayrağı'nın çekilmemesinde ısrar etti. Mutasarrıf Ata Bey bunun kötü sonuçlar doğuracağını açıklayarak kabul edemeyeceğini söyledi. İkna olmasına rağmen Guvernör sınırlı bir şekilde oradan ayrıldı.

Guvernör Andre şehrin ilim adamlarına ve ileri gelenlerine birer tezkere çıkararak, onları konuşmak için Kadir Paşa'nın konağına davet etti. Çağırılanlar Boğazkesen Camiinde toplandılar. Görüşmelerin bayrak meselesi üzerine olacağını düşünerek, gitmemeye karar verdi-

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ler. Davetlilerden hiç kimsenin gelmemesi üzerine çok sinirlenen Guvernör Andre'ye ev sahibi büyük bir mahcubiyet içerisinde özür dileyerek bunun bir kasıt olmadığını, alafranga saat ile alaturka saat arasındaki farktan dolayı bir yanlışlık olduğunu anlatmaya çalıştı. Guvernör Andre gayet sert ve tehditkâr bir dille, toplantının Cumartesi günü belediye binasında yapılması için yeniden davetiyeler yazılmasını emretti.

8.2.3. Bayrak Olayı

27 Kasım 1919 akşamı Ermeni Hırlakyan'ların Kuyucak semtinde bulunan evinde bir ziyafet tertip edildi. Hırlakyanlar Maraş Ermenileri içinde en nüfuzlu ailelerden biri idi. İnşaat işleri ile uğraşıp müteahhitlik yaptıklarından dolayı son derece zengin olmuşlardı. Agop Hırlakyan İttihat ve Terakki Partisi'nden Halep (Maraş Sancağı) mebusu seçilmişti. Ziyafette yemekler yenilip içildikten sonra baloyu açmak ve Hırlakyan Ailesini şereflelendirmek için Agop Hırlakyan'ın iki torunundan Osep'in kızı sözde müstakbel Ermenistan Prensesi Helena'yı dansa davet eden Guvernör Andre, nazik bir şekilde reddedildi. Buna sinirlenen Guvernör Andre sebebini sorunca, kız *"Sizinle dans etmemekten üzgünüm, çünkü kendimi hala esaret ve zillet içinde yaşayan bir kadın olarak görüyorum. Kalesinde Türk Bayrağı dalgalanan bir memlekette Fransızların hâkim oldukları ve bizim emniyet ve hürriyet içinde yaşadığımızı nasıl düşünebiliyorsunuz?"* diyerek, Guvernör Andre'yi tahrik etti.

Bunun üzerine kaledeki Türk Bayrağı'nın derhal indirilmesi için emir verildi. Bu emri duyan Helena, kendini Guvernör Andre'nin kollarına attı. Bu emir gereğince Binbaşı Sıtkı adamlarını göndererek kaledeki Türk Bayrağı'nı indirtti. Kalede askerlik şubesi tarafından yerleştirilen beş Türk ihtiyat askeri, sayıları yetersiz olduğu için bayrağın indirilmesine ses çıkaramadılar. İçleri kan ağlayarak seyrettiler. Daha sonra şehre inerek dağıldılar ve durumdan halkı haberdar ettiler. 28 Kasım 1919 Cuma sabahı Maraşlının kara sabahı oldu. Uyanan her Türk dalgalanmasına alıştığı kale burcunda bayrağını göremeyince büyük bir endişeye kapıldı. İşgalcilere karşı nefretleri arttı.

8.2.4. Kısakürekzâde Mehmet Ali Beyin Beyannamesi

Kısakürek Ailesinden Avukat Mehmet Ali Bey, kalenin karşısındaki evinde hasta yatıyordu. Kalede dalgalanan Türk bayrağını göremeyince kaleme sarıldı. Gayet okunaklı ve güzel bir şekilde "Âlem-i İslâm'a Hitap" adıyla bir beyanname hazırladı. Yedi nüsha olarak çoğalttığı beyannameyi ayrı ayrı zarflara koyarak, ikisi kendi, diğerlerini oğlu Şahap, Ulu Camii, Çarşıbaşı Camii, Sarayaltı Camii ve Arasa Ca-

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

mii'nin görülebilecek yerlerine astı. Cuma namazına gelenler bu beyannameyi okudular. Halkın heyecanını şahlandıran beyannamede şunlar yazılıydı.

Âlem-i İslâm'a Hitap

“Ey millet-i necibe-i Osmaniye, vaktine hazır ol. 1300 küsur seneden beri Hz. Allah'ı ve Peygamber-i Zîşan'ının hizmetine razı ettiğin bir din ölüyor. Yani ecdadının kanı pahasına fethettiği bir kalenin burcu borusundaki Al Sancağın bugün Fransızlar tarafından indirilip, yerine kendi bandıraları konuldu. Şimdi acaba bunu yerine koyacak sende birkaç yüz İslâm gayreti hiç mi yok! İğtişâş arzu etmeyin. Yalnız pür vakar ve azamet olarak ol Al Sancağımızı geri yerine koyalım. Tekrar kemal-i mehabetle yerlerimize avdet edelim. Korkma, korkma seni buradaki birkaç Fransız kuvveti kıramaz. Sen mütevekkilen Alellah kendi mevcudiyetini gösterecek olursan, değil birkaç Fransız kuvveti, hatta bütün Fransız milleti kıramaz. Buna emin ol.” 28 Teşrin-i Sani 335 (28 Kasım 1919)

Bildiriler kısa zamanda etkisini gösterdi. O gün sanki manevî bir kuvvet bütün halkı Ulu Camii'ye çağırdı. Bayrağın tekrar yerine takılması hususunda bütün gönüller birleşti. Namaz vakti geldi. Sünnet kılındı. Ulu Camii imamı Rıdvan Hoca minbere çıkarak hutbeye başladı. Sıradaki dışarıda bir gürültü koptu. Şerbetçioğlu Mehmet "Sancağı çıkarın" diye bağırırken gürültü içeriden duyuldu. İçerde de "Bayraksız namaz kılınmaz" sesleri işitildi. Buna Rıdvan Hoca'nın "Hürriyeti olmayan bir milletin Cuma Namazı kılması caiz değildir" sözü de ekleneince, cemaat minberdeki sancağı alarak dışarı çıktı. Bu sancağın altında toplanan insan seli kaleye doğru akarken, kalede bulunan Fransız jandarmaları, silahlı bir çatışmayı göze alamayarak arka kapıdan kaçtılar. Tekbir ve tevhit sesleriyle kaleye ilk ulaşanlardan Zalhocaoğlu Osman (Osman Erşan), bir kenara atılmış olan Türk Bayrağı'nı hürmetle öpüp başına koyduktan sonra tekbir sesleri arasında onu eski yerine astı. Bazılarının beraberinde getirdikleri bayraklara gerek kalmamıştı. Cuma namazı toplu olarak Bayrağın gölgesinde eda edildi. Birkaç el silah atılarak bayrak selamlandı ve sevinç gösterisinde bulunuldu. Kin ve nefretten ağlamayı unutmış olan gözlerden sevinç göz yaşları akıyordu.

Kaleye çekilen Türk Bayrağı Maraşlıların heyecanını yatıştırmaya yetmedi. Halk heyecan içinde hükümet konağının önüne geldi. Orada Mutasarrıf Ata Bey ve Guvernör Andre ile karşılaştılar ve onlarla tartışmaya başladılar. İşte bu sırada Guvernör'ün Ermeni tercümanı Vahan söze karışarak "Bir bez parçası için bu kadar gürültü çıkarmaya ne lüzum var" deyince halk hiddetle tercümanın üzerine yürüdü. Bunun üzerine Guvernör'ün Yaveri İshak kamasını çekerek halka hücum etti.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Kayabaşı Mahallesi'nden Nacar Ahmetoğlu Mehmet yaverin bir şey yapmasına fırsat vermeden elindeki kamayı aldı. Kocabaş Hacı Naci-oğlu Mahmut da yaveri bir güzel dövdü. Guvernör Andre silah kullanmamaları için Fransız Jandarmalarına emir verdi ise de Türk jandarmaları ellerini daha çabuk tutarak süngü taktı ve vuruşmaya hazır oldu. Mutasarrıfın müdahalesi ile o an için vuruşma önlendi. Bu olay Fransızları hem sinirlendirdi hem de daha tedbirli olmalarını sağladı.

Guvernör Andre hükümetten ayrıldıktan sonra halk Mutasarrıf Ata Bey'e şu ultiyatomu verdi:

1. *Türk Bayrağı Cuma günleri kaleye ve hükümet konağına çekilecek.*

2. *Fransız Guvernör'ü hükümet binasından çıkarılacak.*

3. *Fransız jandarmaları şehri terk edecek.*

Bu isteklerimizi yapabilecek kudrette değilseniz, biz yapacağımızı biliriz diyerek de tehditte bulundular. Mutasarrıfın bu konuda güvence vermesi üzerine dağıldılar.

Şehirde olaylar olurken İslahiye yönünden Maraş'a gelmekte olan bir Fransız müfrezesi, Türkoğlu'nun 15 km. güneyinde imha edildi.

Ertesi gün dükkânlar, çarşı ve pazar açılmadı. Guvernör yanına tercümanını da alarak sokağa çıktı. Amacı şehri dolaşarak Türklerle konuşmak, halkın nabzını yoklamak ve kamuoyunu sakinleştirmektir. Nakip Camii önüne geldiğinde Aşıkhoğlu Hüseyin adındaki gençle karşılaştı. Aralarında özetle şu konuşma geçti:

Guvernör Andre:

-Bir bez parçasından başka bir şey olmayan bayrak için dün bu kadar gürültü yaptınız. İstesem hepinizi yok edebilirdim, yapmadım. Yarın top tüfek kullanacak olursam ne yaparsınız? Çoluk çocuğunuza acımıyor musunuz?

Aşıkhoğlu Hüseyin:

-Ben anamdan doğdum kalede bayrağı gördüm. Ölünceye kadar da göreceğim. Biz bütün Türkler böyleyiz. Onu görmemek için ya kör olmak ya da ölmek lazım. Kör değilim. O halde onu görmezsem öldüm demektir. Hem bilir misiniz, bayrak için ölmek bizde şehit olmaktır ve en büyük şereftir. Yalnız ben değil, küçük-büyük, kadın-erkek bütün Maraşlı Türkler, her Cuma sabahı uyanınca ilk önce kaleye bakar, bayrağımızı görürüz. Yaşadığımızı anlar ve Allah'a şükrederiz. Sen bizi topla tüfekte susturacağını sanma. Bir gün senin silahlarınla karşılaşacak olursak, biz çoluk çocuğumuza top tüfek sesi duyurmayız. Önce onları biz öldürürüz, sonra evlerimizi ateşe veririz. Arkamızda bekleyenimiz, ağlayanımız kalmadıktan ve şehir kül olduktan sonra da

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

karşına çıkarız. O zaman istersen bütün dünyanın silahlarını getir, bizi ölümden korkutamazsın.

Aşıkliğunun bu konuşması daha sonra mücadele parolasının kaynağı olacaktır.

“Maraş bize mezar olmadan, düşmana gülzâr olamaz.”

Guvernör Andre Aşikoğlu’na verecek cevap bulamadı, oradan çarşıya indi. Çarşıda karşılaştığı bir köylüyü durdurarak:

Guvernör

- “Hükümetiniz bizden ödünç para almıştı. Geri vermedi. Biz de buraları istedik. Paramızı çıkarıncaya kadar kalacağız. Hükümetiniz razı oldu.” dedi.

Köylü

“Sizin bu alışverişiniz doğru değildir. Hükümet kimin malını satıyor? Kimin malını rehin veriyor? Buralar bizimdir. Biz kimseye vekâlet vermedik. Sen git paranı hükümetten al. Biz malımıza sahibiz.” diye cevap verdi. Guvernör Andre şehri daha fazla gezmeye gerek görmeyerek kargâhına döndü.

29 Kasım 1919 Cumartesi günü Guvernör Andre tarafından bir toplantı yapılması daha önce kararlaştırılmıştı. Bu toplantıya şehrin ileri gelenleri, ilim adamları, daire müdürleri, hâkimler, komiser ve jandarma komutanı katıldı.

Bu toplantıda Guvernör şu konuşmayı yaptı:

“-Ben memleketin tımarına, ahalinin refah ve mutluluğuna çalışıp hakkınızda lütufla muamele edecektim. Dünkü gün kuvve-i işgaliyem aleyhine kıyamda bulundunuz. Ben isteseydim, bayrak için kaleye hücum eden ahaliyi makineli tüfek ateşine tuttururdum. Binlerce adam ölür ve yaralanırdı.”

Önce sağ, daha sonra sol kolunu kaldırarak:

“-Şu kolum kuvvettir, şu kolumda lütuf, hangisine sarılmak istiyorsunuz? Yani amacınız harp yapmak mı, yoksa af ve lütuf dilemek midir? Söyleyiniz.” diye ekledi.

Orada bulunan **Şeyh Ali Sezai Efendi** tercümana dönerek “İyice dinle ve tamam söyle diye söze başladı.”-Dört yüz küsur sene evvel Kanuni Sultan Süleyman'ın Fransa Devleti ve Milleti hakkındaki iyi niyet ve himayeleri tarihi bir hakikattir. Devletlerarasında adil, medeni ve dost olarak tanıdığımız Fransızların dili de Osmanlı okullarında okutulmaktadır. Sizden evvel İngilizler buradayken kumandanları hükümetimizin işlerine karışmamış, dini ve millî sembolümüz olan sancağıma el uzatmamıştı. Fransız işgal kuvvetlerinin tarafsız hareket edeceğine, hükümet işlerine karışmayacağına dair yayınlanan beyannamenin aksine hareket edildiğinden, Ermeniler Türklere karşı hunharca

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

cinayetlere başlamışlardır. Çünkü gün de sancağımıza tecavüz edilmesi, halkın heyecan ve galeyanını doğurmuştur."

Guvernör, Mutasarrıf'a dönerek hiddetle: "-Milletin galeyana sebep sensin." deyince; **Ali Sezai Efendi**: "-Galeyana asıl sebep sizsiniz, Mutasarrıf Bey değil." diyerek, hür olan bütün İslâm ülkelerinden senede iki bayram ve haftada bir Cuma Namazı kılındığını, milletimizin istiklâl ve hâkimiyet şerefine alameti olan ay ve yıldızlı Osmanlı Sancağının öteden beri kaleye çekildiğini, sancağa el uzatıldığını gören halkın Cuma Namazını kılamayacağından galeyan doğurduğunu ve meşru hakkı olan sancağını yerine diktikten sonra dağıldığını, bunun işgal kuvvetlerine yapılan bir ayaklanma olmadığını sert bir dille ifade etti.

Bu konuşma üzerine **Guvernör**: "-Sancağın dini inançlarınızdan olduğunu bilmiyordum. Bilseydim kaleye asker koymaz ve onu kaldırmazdım." diyerek hatasını kabul etti. Daha sonra Ermenilerin Türklere karşı yaptıkları katliam, vahşet ve cinayetler kanıtlarıyla birlikte ortaya atılarak tartışıldı ve iki saat kadar süren toplantıdan bir sonuç alınamadı. 30 Kasım 1919 günü Guvernör Andre Maraş'ta tutunamayacağını anlayınca Antep'e gitti.

Kaledeki Türk Bayrağının indirilmesi ve yerine Fransız Bayrağının asılması olayı ve buna karşı Maraş halkının karşı koyması Türkiye'de hep örnek gösterilmiştir. Zaman zaman TBMM'sinde Diyanet İşleri Başkanlığının bütçesi görüşülürken din adamlarının Millî Mücadeledeki başarıları anlatılmıştır. "*Fransız bayrağının dalgalandığı yerde cuma namazı kılınmaz*" deyip, halkı harekete geçen ve indirilen bayrağı yeniden yerine astıran Ulu Camii imamının bu inançlılığı, vatanseverliği ve istiklaline düşkünlüğü övülmüştür.¹⁵²⁰

8.2.5. Maraş'ta Kuvayı Millîye'nin Kurulması

Bayrak olayından iki gün sonra Veziroğlu Mehmet'in evinde toplananlar, aralarında sekiz kişilik bir heyet seçerek "Milletin ve vatanın selameti uğrunda feda-i can edeceğime, meşru ve millî teşkilatımıza karşı hainlik edenlerin velev öz kardeşimiz olsa dahi idamına ve sır saklayacağıma vallahi ve billahi" şeklinde yemin ettiler.

Diğer yandan Şekerli ve Hatuniye semtlerinde de başka bir heyet kurularak faaliyete geçildi. Ayrıca bayrak olayında gururu kırılan Fransızların, yeni kuvvetlerle kırılan gururlarını kurtarma yoluna gidebilecekleri ihtimali göz önünde tutularak, bir müteşebbis heyet kurulmasına karar verildi. Heyet; İlyas Efendi Zâde Refet Efendi'nin başkanlığında, Belediye Reisi Bekir Sıtkı, Kocabaş Zâde Hacı Naci ve Hacı Ahmet, Şişman Zâde Arif, Dede Zâde Mehmet, Beşen Bey Zâde

¹⁵²⁰ *Cumhuriyet Senatosu Tutanakları*, 1.2.1973, s.325.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Hacı Nuri, Hancı Zâde Hafız Ali, Karaküçük Hacı Mustafa, Kısakürek Hacı, Fatmalıoğlu Derviş, Hüdayi Tahsin, Çanakoğlu Hüseyin ve Mühendis Abdüllatif Beylerden kuruldu.

Bu heyet sonraları daha da genişleyerek "Merkez Heyeti" adını aldı. İşlerin tek elden yürümesi gerekçesi ile ayrı ayrı çalışan gruplar dağılarak, Merkez Heyeti'ne katıldılar.

Bir süre sonra Heyet Başkanlığı'na Arslan Bey getirildi. Merkez Heyeti yönetimi kolaylaştırmak için şehri on bölgeye ayırdı. Her bölge ve bir yönetim kurulu oluşturuldu.

Şehirde on bölgede bulunan yönetim kurullarının ve başkanlarının isimleri şunlardır:

1. Çavuşlu (Yürükselim) Mahallesi Reisi Çuhadar Zâde Hacı Mustafa Efendi.

2. Bektutiye (Fevzi Paşa) Mahallesi Reisi Ser Müsevvid Ahmet Efendi.

3. Restebaiye (Gazi Paşa) Mahallesi Reisi Baba Halil Zâde Ahmet Efendi.

4. Acemli (Şehit Evliya) Mahallesi Reisi Evkaf Memuru Evliya Efendi.

5. Kayabaşı Mahallesi Reisi Tapu Memuru Faik Efendi.

6. Divanlı Mahallesi Reisi Hasan Bey

7. Ekmekçi Mahallesi Reisi Sapsız Hacı Efendi.

8. Cıgıcığ (Hayrullah) Mahallesi Reisi Muhacir Memuru Nasrullah Efendi.

9. Âlemlî (Sakarya) Mahallesi Reisi Zülkadiroğlu Süleyman Bey

10. Hatuniye (Kurtuluş) Mahallesi Reisi Şeyh Ali Sezai Efendi.

Merkez Heyeti'nin, yönetim kurulları kurulduktan sonra kısa bir süre içinde girişilen para, erzak toplama, silah temini faaliyetleri çok faydalı oldu. Tüccarlardan Beşen Bey Zâde Hacı Nuri Bey kurulun veznedarlığını yaptı.

Bu arada şehir dışından da silah ve cephane teminine başlandı. Jandarmanın elindeki silahlar da bir müddet sonra bu kahraman yurt evlatlarının fedakârlıkları ile depolara taşındı. Jandarmadan faydalanma işinde Merkez Bölük komutanı Yüzbaşı Mahmut Bey üstün bir gayret gösterdi. Maraş, Antep ve Şanlıurfa'da bulunan Fransız komutanı General Keret'in, 15 Aralık 1919'da Maraş'a gelişinde, yanında Miralay Saint Mari ve 1500 kişilik bir kuvvet bulunuyordu.

Maraş, Antep ve Şanlıurfa Fransız kuvvetleri komutanlığına atanan General Keret, 6 Aralık 1919'da Maraş'a geldiğinde şehrin ileri gelenlerini hükümet konağına çağırarak bir toplantı yaptı. Pazarcık'ta

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

faaliyet gösteren Kılıç Ali'nin yakalanarak teslim edilmesini istedi. Amaçlarının Maraşlılara yardım olduğunu kendilerine zorluk çıkarılmaması yolunda sözler söyledi. Orada bulunan Refet Hoca "Kumandan Bey, himayeden medeniyetten bahsediyorsunuz, fakat kötülükler yapıyorsunuz. Kadınlara taarruz edildi. Sebepsiz ve sonuçsuz olarak birçok cana kıyıldı. Ermenileri silahlandırıyorunuz. Bu kadar işi yapmaya iktidarınız yetiştiriyor, eşkıya başı dediğiniz adamı tutamıyorsunuz..." dedi. Yine aynı toplantıda bulunan Şeyh Ali Sezai Efendi, Fransız kuvvetlerinin günden güne artmasının ve Ermenilerin şımarık hareketlerine göz yumulmasının üzüntü ile karşılandığını, dolayısıyla hiçbir yabancı yardımını kabul etmeyeceklerini belirtti. Bu konuşmaya kızan General daha ileri gidemeden toplantıya son verdi

General Keret ve Miralay Saint Mari bu konuşmadan sonra ikinci vakti arabalarına binerek Antep'e gittiler. 16 Aralık 1919 günü akşamı Çukuroba Camii'ne bomba atılması ve müezzine kurşun sıkılması üzerine, Evliya Efendi'nin gayreti ile şehrin ileri gelenleri tarafından 17 Aralık 1919 günü bir protestoname hazırlanarak General Keret'e gönderildi. Bu beyanname ile işgal kuvvetleri komutanlığı ikaz edildi. Aksi takdirde millî direnmenin kendileri için çok kötü sonuçlar doğuracağı, Türklere yakışır bir vakarla ihtar olundu.

Antep ve İslâhiye'den erzak, silah ve cephane getiren Fransız birlikleri ve takviye kuvvetleri sürekli Türk çetelerinin baskınına uğrayarak, kayıplar veriyordu.

Bu ciddi darbeler karşısında ne yapacağını şaşırان General Keret aşağıdaki bildiri yayınladı.

1. Üzerinde silah bulunduran Türkler, soruşturma yapılmadan kurşuna dizilecektir.
2. Öldürülen bir Fransız askerine karşılık, Türklerden kur'a çekilmek suretiyle iki kişi öldürülecektir.
3. Bir evden silah atılırsa, o ev yakılacaktır.
4. Böyle bir hal meydana gelmesi durumunda Osmanlı memuru olanlar işlerinden atılacaktır.
5. Sokaklar, küçük bir olay meydana geldiği takdirde maki-neli tüfek, bomba ve gazlı mermilerle ateş altına alınacaktır.
6. Bu bildiri şehirdeki havayı tamamen bozdu. General Keret hükümet işlerine müdahale etmeye başladığı gibi baskıyı da arttırdı.

Bu ortam içerisinde savaşın kaçınılmaz bir hal aldığını gören Türkler, hazırlıklarını hızlandırdılar. 20 Ocak 1920 günü şehirde heyecan doruk noktasına ulaştı. Dükkânlar kapatıldı. Her an patlamaya hazır olan halkta büyük bir sessizlik başladı. 21 Ocak 1920 günü General Keret şehrin ileri gelenlerini ve memurlarını son defa olarak toplantıya çağırdı ve onlardan galeyana halinde olan halkı yatıştırmalarını istedi.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Toplantıya katılanların bir kısmının karargâhta tutulması halkın heyecanını büsbütün arttırdı ve savaşın başlamasını kaçınılmaz hale getirdi.

8.2.6. Maraş İlçelerinin Millî Mücadeledeki Rolü

Maraş Millî Mücadelesinin üç önemli cephesi bulunmaktadır. Şüphesiz en önemli mücadele Maraş merkezde cereyan etmiştir. Fransızların asıl hedefi Maraş'ı işgal olduğu için buraya yoğunlaşmışlardır. Maraş'a ulaşabilmek için Pazarcık ve Türkoğlu üzerinden gelmek gerekiyordu. Maraş Cephesinden sonra en önemli ikinci cephe Türkoğlu Cephesi'dir. Yine Millî Mücadele'de Elbistan, Göksun ve Afşin halkının da büyük hizmetleri olmuştur. Buralar savaş alanına uzak olduğu için bir çatışma olmamakla birlikte bu yörelerin insanları Maraş'ın kurtarılması için büyük gayret göstermişlerdir. Maraş mücadelesinin Kahramanlaşan lideri Arslan Bey Göksunlu'ydu. Yine şehit düşen Dr. Mustafa ise Elbistanlıydı. Kardeşi Lütfi Köker de önemli yararlıklar göstermiştir.

8.2.7. Maraş Millî Mücadelesinde Elbistan¹⁵²¹

Elbistanlıların Maraş mücadelesinde maddi ve manevi yardımları oldu. İngiliz işgali döneminde Maraş'ta fazla bir olay olmamıştır. Ancak Fransızlar'ın Maraş'ı işgal edecekleri haberi gelince, şehrin ileri gelenleri, Bertiz'in Başdervişli köyü üzerinden Elbistan'a gelirler. Bunların amacı Elbistan'dan askeri güç ve silah toplamaktı. Bunlar arasında Elbistanlı olup Maraş'ta ikamet eden Dr. Mustafa ve kardeşi Eczacı Lütfi Bey de bulunmaktaydı. Diğerleri ise Maraşlı Kadızâde Hacı Hasan ve oğlu Mehmet Ziya, Katipzâde Mehmet, Mehmet, Vehbizâde Hâsip, Kocabaşzâde Ömer, Tağpağinoğlu Mustafa ve İslâhiyeli Nazım Bey bulunmaktaydı..

Bu sırada 12. Kolordu Kumandanlığı'ndan Fransızlara bölgeyi işgal ettirmemek için her türlü tedbirin alınmasını isteyen, Mustafa Kemal Paşa, daha sonra Elbistan'da bulunan sulh hâkimi Ali Rıza Bey'e; Maraş, Antep ve Urfa'nın işgali hakkında siyasi ve askeri tedbirler alınmaya başlandığını, ahalinin manevi gücünün takviyesi ile göçe meydan verilmemesini istedi. Ayrıca, 3. Kolordu tarafından Aziziye'den (Pınarbaşı İlçesi) hareket ettirilen süvari bölüğü ile irtibat kurulmasını, Millî teşkilata dayanarak haksızlığa karşı mukabelede tereddüt edilmemesini, ihaneti görülecek kişiler hakkında gereğinin yapılmasını, bölgeye her türlü yardım hususunun da dikkate alındığını belirtti.

Sivas Kongresinden sonra yurdun her tarafında Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmuştu. Elbistan'da da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulur. Bu cemiyetin başkanı eski Şam sulh hukuk hâkimlerinden

¹⁵²¹ Elbistan'la ilgili bilgiler Tarih Araştırmacısı Adnan Güllü'nün Millî Mücadelede Kahramanmaraş ve Elbistan adlı çalışmasından faydalanılmıştır.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Elbistanlı Bekiştâde Ali Efendi ve yardımcısı ise eski hâkimlerden Kışlalıztâde Ali Avni Efendi'dir. Bunlar kuruluşunu gerçekleştirdikleri cemiyete üyeler kaydederler. Daha sonra başkanlığa Nakıpzâde Mehmet Ağa getirilir. Bunun istifası üzerine Şeyh Naci Mustafa Elbistan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanı olur. Elbistan Kaymakamı Millî Mücadele aleyhtarı olduğu için Karabekirli Emin Ağa, Nakipli Abdurrezak Ağa, Yemlihalı Ahmet Turan ve Kara Ahmet Efendi adlı şahıslar evini basarak onu ele geçirip iki askerle Sivas'a gönderirler. Millî kuvvetler Elbistan postanesine el koyarlar. Bu arada Elbistan'a küçük bir Fransız birliği gelir. Halkın bunlara yüz vermemesi üzerine geri Maraş'a dönerler. Elbistan ve köylerinde çok az Ermeni olduğu için ahali daha rahattı. Millî kuvvetler daha rahat çalışırlar.

Mustafa Kemal Paşa, Fransızların Maraş'ı işgali üzerine, Yüzbaşı Salim Kurtoğlu'nu (Yörük Selim) ve Yüzbaşı Ali Asaf'ı da (Kılıç Ali) takma adları ile Maraş ve Antep savunması için gönderir. Kılıç Ali sivil olarak yanında Üsteğmen İhsan Bey, 10 süvari ve 2 hafif makineli tüfek timinden oluşan müfrezesi ile Sivas'tan hareket ederek 10 Ekim 1919 günü Elbistan'a ulaşır. Yörük Selim'de kısa zamanda Elbistan'a ulaşmıştır. Kılıç Ali, Şam emeklisi sulh hâkimi Ali Rıza Bey'in ve arkadaşları ile de Elbistan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasına yardımcı olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Elbistan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanı Ali Rıza Bey'e gönderdiği yazıda; Fransızların Adana havalisi de dâhil olmak üzere Urfa, Antep ve Maraş'ta küçük bir Ermenistan teşkili gayesi güttüklerini, Millî teşkilatın yaygınlaşmasının dışarıya karşı pek mühim ve lehte tesir yaptığını, şu anda en önemli işin, işgal altında bulunan yerlerdeki teşkilatı genişletmek ve ahaliyi işgal aleyhine teşvik etmek, düşmanları zorda bırakmak, olduğunu belirttikten sonra, Malatya'dan bir süvari bölüğü ile iki mitralyöz bölüğünün Elbistan'a doğru hareket ettiğini, bu kuvvetin Millî teşkilatının dayanağı olacağını ve Elbistan deposundaki silah ve teçhizatın Kuvayı Millîyeye dağıtılmasına karar verildiğini bildirdi. Bunun yanında, III. Kolordu Kumandanlığı tarafından Binbaşı Suzi Bey komutasında bir kısım kuvvet Elbistan'a gönderildi. Elbistan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Ali Rıza Bey, Yörük Selim ve Kılıç Ali Bey'ler, Maraş ve civarında Millî teşkilatı yaygınlaştıracaklar ve idare edeceklerdi. Elbistan şube reisi Binbaşı Suzi Bey daimi üye sıfatı ile bulunacak, teşkilatın oluşmasına ve 3. Kolordu ile haberleşmenin sağlanmasına çalışacaktı.

Böylece Elbistan'da, Sivas'tan gelen Kılıç Ali Bey ile hâkim Ali Rıza Bey ve Maraş'tan gelenlerin çalışmaları sonucu kuvvetli bir Heyet-i Merkeziye birimi ile Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulur ve güçlendirilir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Daha sonra Binbaşı Suzi Bey'in Sivas'a dönmesi ile yerine gönderilen Binbaşı Ali Bey'de bu faaliyetlere iştirak etti. Binbaşı Ali Bey ile Heyet-i Merkeziye üyeleri, Elbistan ve Maraş'ın kuzeyindeki köyleri silahlandırmaya başladı. Maraş'a da şehirden gelen beşer onar kişilik kabileler ile silah ve cephane gönderilmeye başlandı. Kılıç Ali Bey Pazarcık'a, Yörük Selim Göksun'a giderek milis güçleri kurmakla görevlendirildiler. Başlayan bu çalışmalar sonucu, Elbistan, Göksun, Pazarcık'ta teşkilatların kurulması iki ay sürdü. Oluşturulan milis kuvvetlerinin başta bu üç merkezde olmakla birlikte, bunun yanında Bertiz müfrezesi faaliyetleriyle Fransızları taciz etmiş büyük hizmetler görmüştür.

Pazarcık civarında Millî teşkilatı kurmakla görevlendirilen Kılıç Ali Bey 1 Kasım 1919 tarihinde erken saatte Sivas Kongresi'nin yapıldığı lise binasında ayrılan odasında yatarken, Mustafa Kemal Paşa'nın kendisini çağırdığını söylemesi üzerine onun yanına gittiğini, mektebin alt katındaki mesai odasında masanın üzerinde yayılmış haritalar olduğu halde kendisini bekleyen paşanın ona, güney cephesi ile ilgili bilgi verdikten sonra, Maraş ve Antep havalisi kuvay-ı Millîye kumandanlığına tayin edildiğini söylediğini ve talimat verdiğini ifade eder.

Maraş'ta askeri birlik ve harekâtı sevk ve idare edecek muvazaf subay yoktu. Kışlada bulunan bir piyade takımı ve iki makineli tüfek Fransızların kontrolünde idi. Maraş merkez Jandarma Bölüğü deposundan gizlice alınan 800 ve Elbistan'dan gönderilen 400 tüfek halka dağıtılarak mevcutlarla birlikte 1500 kişilik bir çete birliği teşkil edilerek önemli görülen yerlere yerleştirilmişti. Şehir Muharebesinin (savaşın) temelini bunlar teşkil edecek ve Maraşlı en az 4- 5 misli bir düşmanla savaşmak zorunda kalacaktı. Muallim (Öğretmen) Hayrullah Bey, Komutasında bir müfreze Eloğlu (Türkoğlu) bölgesinde Maraş - İslahiye yolunu kapayacak gerektiğinde Maraş'ta savaşa katılacaktı.

Yüzbaşı Yörük Selim Bey, Göksun'da teşkilatlanacak, düşmanın, Maraş'tan daha kuzeye ilerlemesine mani olacak ve Maraş Muhabebelerine katılacaktı.

Eczacı Lütfi (Köker)Bey ve arkadaşları Bertiz köylerinde teşkilatlanacak ve Pazarcık'tan gelecek kuvvetlerle Türkoğlu bölgesinde düşmanın Adana ve İslâhiye'den takviye kuvvetleri almasına engel olacaktı.

Andırın kasabası Kuvayi Millîye Komutanı Yayıcıoğlu İbrahim Ağa, ilk hazırlayacağı birliği Maraş'a gönderecek, 300 kişilik bir müfrezeyi Adana'dan Maraş'a gönderilmesi muhtemel takviye kuvvetlerinin taşınmasına engel olmak için Osmaniye - Bahçe arasında demiryolunu tahrip etmek için görevlendirecekti.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Mustafa Kemal Paşa ile irtibat Cancık Mağarasındaki özel postaneden Elbistan aracılığı ile yapılacak, Elbistan halkı silah ve mühimmat temininde yardımcı olacak toplayabildiği çeteleri Maraş'a gönderecekti.

Artık Maraş halkı Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı manevi destekle savaşa hazırды.

Elbistan'daki Şam emekli sulh hâkimi Ali Rıza Bey'le temas edip onunla ortaklaşa çalışarak, Millî teşkilatın kurulduğu yerlerde halkın maneviyatını yükseltmek; Teşkilat kurulmamış yerlerde ise, teşkilatın kurulmasını sağlayarak, küçük müfrezeler oluşturmak ve idare etmek; Bu suretle teşkilat tamamlanır tamamlanmaz, henüz dağınık halde bulunan Fransız kuvvetlerine nerede görülürse görülsün taarruz etmek ve onları taciz etmek emrini alan Kılıç Ali, ertesi sabah 2 Kasım 1919'da emrine verilen iki hafif makineli tüfek, iki süvari ve Üsteğmen İhsan Bey'den mürekkep bir müfreze ile Sivas'tan Elbistan'a hareket ettiğini bildirmektedir.

Kılıç Ali Bey (Piyade Yüzbaşı Ali Asaf), Hatıralarında, Elbistan'a vardığında, orada Zeytun Protestan Ermenilerine mensup Süryanoğullarından bir Ermeni ile Zeytun mektebi öğretmeni Amerika misyonerlerinden Laymen'in halkı Fransızlar tarafına çekmek için bir toplantı yaptıklarını haber aldığını ve kendisini Antalyalı arpa tüccarı diye tanıtarak oraya gittiğini bildirmektedir. Toplantıda Zeytun'lu bir Ermeni ve Amerikalı misyoner Laymen'in tutarsız sözler söylemesi üzerine, Kılıç Ali, Türklerin müstakil yaşamak isteyen bir millet olduğunu, Ermenilerin Türklere zulme başladıklarını, hâlbuki Türklerin iyi yaşamak mecburiyetinde olan Ermenilerin işgale karşı Türklerin yanında yer almalarının gerektiğini söyledi. Buna karşı Ermeniler az çok cevap verdiler ise de, Amerikalı misyoner Laymen, Ermenilerin mağdur olduklarını, şimdiye kadar Türkler tarafından yapılan zalimane hareketlere karşı, onların fırsattan istifade edip intikam almakta haklı oldukları söylemiş, bunun üzerine toplantı soğuk bir hava içinde dağılmıştı.

Kılıç Ali Bey, Hatıralarında, bu Amerikalı misyonerin Maraş'ın kurtuluşundan sonra kendisi ile karşılaştığını, bu hareketinden ve sözlerinden utanç duyarak, kendisinden özür dilediğini kaydetmektedir.

Kılıç Ali Bey, Elbistan'da askerlik şubesindeki silahları halka dağıttı, Teşkilatı canlandırdı. Maraş'taki olayların artması ve bu arada bayrak olayının Pazarcık jandarma kumandanı Ramazan Bey tarafından kendisine haber verilmesi üzerine, iki mitralyöz, piyade ve süvariden mürekkep küçük müfrezesi ile karargâhını Pazarcık'a nakletti. Zor kış şartları altında kafilе zorlukla bir gece yarısı Pazarcık'a ulaştı.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Pazarcık halkı da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurma yolunda faaliyetlerde bulunmuştu. Kasaba halkından Batumlu Hançeroğlu muhacir Ali başkanlığında bir heyet, teşkilat çalışmaları hususunda bilgi almak üzere Elbistan'a gitmişti. Buradan alınan görüş sonucunda Pazarcık Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu. Cemiyet on yedi kişilik kurucu heyetten oluştu.

Pazarcık Kasabası, Antep- Maraş arasında önemli bir yere sahipti. Düşman işgaline uğramamıştı ve stratejik bir önemi vardı. Buradan yapılacak herhangi bir hareket Maraş'ta bulunan Fransız kuvvetlerinin Antep'le ilgisini kesebilirdi. Bu sebeple Kılıç Ali Bey, Pazarcık'ı karargâh olarak seçti.

Millî Mücadele döneminde Elbistan'da da bir miting yapılarak başta İzmir'in işgali olmak üzere Maraş ve Antep da dâhil olmak üzere bütün işgaller kınanır ve protesto edilir. Gerek şehir içinde yapılan çarpışmalar sırasında, gerekse düşman işgalinden kurtulduktan sonra Maraş'a yardım hususunda Türk Milleti elinden geleni yapar. Burada yardımdan maksat nakit para, yiyecek ve giyecek maddeleridir. Bilindiği gibi Maraş çarpışmalarında, bilhassa kuzey ve doğu bölgesinde ki kasaba ve köyler Kuvayı Millîye grupları göndermiş veya göndermeye hazır olduğunu bildirmişti.

Daha şehir içindeki çarpışmalar sürerken, Mustafa Kemal Paşa 10 Şubat 1920 tarihinde bir bildiri yayınladı. Bildiride şöyle deniliyordu: *"İnsaniyetin tüylerini ürpertecek zulümlere maruz kalan Maraş'lı kardeşlerimizin ihtiyacını karşılamak ve imdatlarına yetişen kahraman Kuvayı Millîye fertlerinin zaruri masraflarına medar olmak üzere toplanacak yardımların Maraş Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziye'si emrine ödenmek üzere Ziraat Bankası Elbistan şubesine gönderilmesi rica olunur."*

Diğer taraftan, Dâhiliye Nezareti Sivas Valiliğine bir emir göndererek, Maraş'ta çarpışmalar sonrasında zahireye pek fazla ihtiyaç duyulduğunun anlaşıldığını, bu sebeple en yakın kazalardan mümkün olduğu kadar zahirenin Maraş'a gönderilmesini istedi. Yurdun çeşitli yerlerinden gönderilecek olan maddi yardımlar Ziraat Bankası Elbistan Şubesinde açılacak olan bir hesapta toplanacak ve 3.Kolordu Kumandanı Albay Selahattin Bey'in nezareti altında ilgili yerlere sarf edilecekti. Maraş kurtulduktan sonra, 22 gün süren çarpışmalar sebebiyle, açlık baş gösterdi. Bunun üzerine yurdun çeşitli şehirlerinden Elbistan Ziraat Bankası Şubesine yardımlar akmaya devam etti.

Elbistan Heyet-i Merkeziyesi de Maraş'a yardım için camilerde yardım toplamayı kararlaştırdı. Kısa zamanda 189 lira para, 9500 kg. buğday, 1200 kg. arpa, 300 kundura ve 25 çift çarık toplandı. Elbistan Heyet-i Merkeziyesi yardımlarını sürdürerek daha sonra 800 Lira daha

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

gönderdi, toplam yardım miktarı 8.989 Lira olarak açıklandı. Yurdun çeşitli yerlerdeki yardım amaçlı toplanan paralar Elbistan Ziraat Bankası şubesine gönderilmeye devam ediyordu. Bu yardımlar Maraş halkına ulaştırılır.

Elbistan'dan bu mücadeleye Nakipoğlu Mehmet kumandasında 150, Müftülüzâde Hacı Efendi kumandasında 200, Rıza Efendizâde Tahir Efendi kumandasında 150 kişilik müfrezelerle, bizzat kendi oğulları ve yakınlarının katıldığı bu güçler Cancık Cephesi'ni, Arslan Bey'in adamları ve Pazarcıklı Atmalı Aşireti Reisi Yakup Hamdi Ağa'nın 350 kişilik kuvveti ile katılmışlardır. Maraş halkı içeriden bu kuvvetler dışarıdan Fransız ve Ermenileri kuşatırlar. "Silah gücü bakımından Fransızlar çok üstündü. Merkez de mücadele edenlerin ellerinde toplar vardı, fakat kullanılacak durumda değillerdi. Fransızlar, Abarabaşı Kilisesi'nin çan kulesine ağır makineli tüfekler yerleştirmişler, kimseye göz açtırmıyorlardı. Düşman ayrıca altı topla şehri iki ateş altına almış, yerle bir ediyorlardı. O sırada Sivas'tan bir top gönderildi. Bu top, kışın en şiddetli günlerinde Sivas, Darende, Elbistan, Göksun ve Kısık yolu ile normalde sekiz günlük olan yol beş günde alınarak getirilmiş ve Cancık Cephesi'ne ulaştırılmıştır. Bu yol halen bölge köylüleri tarafından kullanılmaktadır. Yol Elbistan'tan sonra Ketizmen (Taşburun)- Belan- Akpınar- Ekinözü- Sakaltutan-Anbar-Karanlıkdere (Karadere) -Hacıninoğlu- Paçın Hanı ve Ahırdağı'nda Kazma bağlarından geçilerek Üngüt üzerinden Maraş'a ulaşıyordu.

Elbistan'a Sivas'tan top getirilip burada 15- 20 metrelik halatlarla çekilerek Pınarbaşı sırtlarına doğru bir deneme atışı yapılır. Topun çalıştığı görülünce Maraş'a sevk edilir. Bahsedilen yoldan Maraş'ın kuzey batısında bulunan Cancık Tepesi'ne götürülür. Askerler yolu bilmedikleri için daha önce topçu çavuşluğu yapan Elbistanlı Hamamcıların Hamza'yı topu Kısık Yolu üzerinden Maraş'a götürmekle görevlendirilir. Fakir bir aile çocuğu olan Hamza'nın kıyafetleri de iyi değildi. Bu yüzden o giydirilir ve biraz harçlık verilerek Maraş'a yollanır. Fransızların elinde çok büyük toplar vardı. Türkler düşmanın top atışları karşısında çaresiz kalıyorlardı. Bu yüzden topun bir an önce Maraş'a ulaştırılması lazımdı. Neticede Hamza, üç katırın taşıdığı tekerlekli topu, patika yollardan geçirilerek iki buçuk günde Cancık tepesine ulaştırır ve burada monte edilerek Fransız ve Ermenilerin bulunduğu yerlere ateşe başlarlar. Bir kilise isabet alır ve kulesi yıkılır. Türklerin elindeki bu top Fransız ve Ermenilere büyük korku verir. Maraşlılar ise güven duyarlar.

Maraş Müdafa-i Hukuk Cemiyeti başkanı Arslan Bey, hatıralarında Maraş kurtuluşunu anlatırken Elbistan'dan gelen kuvvetlerle ilgili teferruatlı bilgiler verir. "Elbistanlı çetebaşları Nakipoğlu Muin

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Ağa, Sinanoğlu Hamit Ağa (Arslan Bey'in yeğenidir), Güblüceli Tahir Ağa, Ali Hafız oğlu Mehmet Pehlivan, bunların yanında Jandarma Yüzbaşı Ahmet Muhtar Bey ve muhasebe memuru Topal Salih, tahminen 500 - 600 civarında atlı ve yaya silahlı çete mensupları ve tapu memuru Maraşlı Kazancı Sait'in kumandasında şehrin garbındaki (batıdaki) Cancık mağarasına geldiler ve çatışmalarda yer aldılar” diye ifade ederek Elbistanlıların yardımını açıkça anlatır.

Ayrıca Fransız kaynaklarında da Elbistan çeteleri konusu ile ilgili bilgilere rastlamaktayız. Bu konu hakkında ki bilgi şudur: Maraş Savaşı'na katılan yedek subay Paul de Veou, La Passion de Cilicis” Kilikya Faciası 1919 - 1920 Siyasi ve Askeri Olaylar isimli eserinde şöyle yazmaktadır: “*Elbistanlı çeteler durmadan nağra atıyorlardı. Bunları susturmak için 65 mm. 'lik toplar kullandık. 77 Türk'ün savunduğu tepyi ancak saat 10.00'da alabildik.*” Demektedir. Maraş'ın Bertiz köylerinin de Millî Mücadeleye büyük faydaları olmuştur. Bunlar silahlanarak savaşmak amacıyla Maraş'a gelmişler ve Fransız ve Ermenilere karşı büyük kahramanlıklar göstermişlerdir.

8.2.8. Maraş Millî Mücadelesinde Afşin (Efsus)¹⁵²²

Maraş Millî mücadelesine katılan Afşin o dönemde Elbistan'a bağlı Efsus adlı bir kasabaydı. Afşinliler Elbistanlılarla birlikte Maraş Kurtuluş savaşında büyük yararlıklar göstermişlerdir. Bunu Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanı Arslan Bey 20 Şubat 1920'de “*Kuvayı Millîyeye gönül vererek Maraş Savaşına katılan üstün Kahramanlıklar gösteren Efsus Heyeti Merkeziyesine bağlı Binboğanın cesur yiğitlerinin Maraş'ımızın Kurtuluş Savaşında çok büyük katkıları olmuştur. Bundan dolayı Efsus ahalisinin gözlerinden öperim*” diye ifade etmiştir. Maraş Kurtuluş savaşına birçok Afşinli katılmış ve şehit düşmüştür.

Maraş Kurtuluş savaşında İlçemiz Afşin'in eski ismi Efsus idi. Efsus Heyet-i Merkeziyesi Kurtuluş savaşında çok büyük kahramanlıklar göstermiştir. Kahramanmaraş'ın düşman işgalinden kurtuluşunda olduğu gibi 'Kurtuluş Savaşı'nda da Afşin'in (Efsus'un) önemli bir yeri bulunmaktadır. Efsus (Afşin'in) Kuvayı Millîye Kumandanı olarak Mustafa Kemal Atatürk tarafından bizzat Medrese Mezunu Köşoğlu Süleyman Efendi'yi Efsus ve Mülhakatı Kuvayı Millîye Kumandanı olarak atanmıştır. Kahramanmaraş Fransızlar tarafından İşgal edildiğinde, Efsus-Afşin kentinde ilk olarak Heyeti Merkeziye'yi kuran Köşoğlu Süleyman Efendi Mustafa Kemal'e telgraf çekerek, “*Efsus'ta Binboğa'nın cesur sukenasından etrafımızca 250 kişi toplanarak çete-*

¹⁵²² Bu kısım değerli araştırmacı yazar Mustafa Köş'ün, Millî Mücadelede Afşin adlı eserinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

*lerimizle birlikte Maraş Harbi'ne gidiyoruz” diye bilgi vermiştir. Mustafa Kemal’in özel Arşivi’nden çıkan Türkçe belgelerin Afşin’de büyük bir titizlikle saklanmaktadır. Köşoğlu Süleyman Efendi Efsus-Afşin Mülhakatı Kuvayı Millîye kumandanı olarak çeteleri ile Maraş mücadelesine katılmıştır. Afşinli Kuvayı Millîye kumandanları olan Köşoğlu Süleyman Efendi çok zengin arazi sahibi olduğundan arazisinden çıkan tüm mahsulü Kuvayı Millîye’ye teslim etmiştir. Bunlar başta Maraş’ın Kurtuluş Savaşı olmak üzere Mili Mücadelenin diğer cephe-lerinde de görev almışlardır. Afşinli Kuvayı Millîyeciler şunlardır: 1-Mülazım-ı Evvel Üsteğmen Köşoğlu Süleyman Efendi, 2-Mülazım-ı Evvel Üsteğmen Hamiş Mehmet Efendi 3-Mülazım-ı Evvel Üsteğmen Seyit Mehmet İmamoğlu, 4-Mülazım-ı Evvel Üsteğmen Mehmet Sait Güneşli 5-Mülazım-ı Evvel Üsteğmen Sadık İnan 6-Mülazım-ı Evvel Üsteğmen Durdu Türkkahraman, 7-Mülazım-ı Evvel Üsteğmen Müftü Salim Efendi (Kaynak), 8-Köftecizâde Şükrü Efendi, 9-Kuvayı Millîye Komutan Yard Kadayıfçı Durmuş Bülbül, 10- Şıhhamit Doğan, 11-Mehmet Aksakal (Fakının Oğlu), 12-Bozca Oğlu Cuma Özdemir, 13-Hacı Hüseyin Fel oğlu, 14-Dirgen Ali, 15-Mülazım-ı Evvel Teğmen Ali Gedikbaşı olmak üzere topladıkları çeteleri Maraş mücadelesine destek vermişlerdir. Mustafa Kemal 14 Aralık 1919’da Üçüncü Kordordü kumandanlığına “*Elbistan Heyeti Merkeziyesi ile havalideki Efsus Heyet-i Merkeziyesinin mezkûr havalideki ahali İslamiye de Elbistan ve Pazarcık’a muavenet edilmesi*” gerektiği konusunda bir telgraf çekiyor.*

Yine Mustafa Kemal tarafından Kuvayı Millîye harbinin yapılış tarzı hakkında Heyeti Temsiliye Riyaseti tarafından bu harekâtla yakından ilgili birliklere verilen talimatı göstermektedir. Maraş’a Fransızların geldiğini ve süratle Ermenilerin yardımıyla yerleşmeye başladıklarını ve Ermenilerin taşkınlık yaptıklarını bunlara Kuvayı Millîye olarak gereken cevabı vermek gerekiyordu. Efsus Kuvayı Millîye Kumandanı Köşoğlu Süleyman Efendi, Sivas’ta toplanan Kongrede Mustafa Kemal’e telgraf çekerek “Efsus’ta Heyet-i Merkeziyenin Kurulduğunu fakat toplanan çetelere silah yetiştirilemediğini ve emirlerini beklediğini” bildirmiştir. Maraş mücadelesinde Afşinlilerin büyük başarıları olmuştur. Onlar bağlı oldukları Elbistan kazası halkıyla birlikte Maraş ve Antep’e silah sevkinde bulunmuşlardır. Çünkü her iki yer de işgal edilmemiş ve yerel Ermeni unsuru fazla değildi. Maraş’ın kurtuluş savaşında Şehir halkı ile birlikte top yekûn Afşin-Elbistan-Göksun-Pazarcık ilçelerinin birlikte savaşmaları ve çevre vilayetlerinin yardımına koşması büyük takdir toplamıştır. Gerek Maraş’ın kurtuluşunda ve gerek Zeytin’de savaşmış Afşinliler, gönüllü

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

olarak Kuvayı Millîyeye de katılarak kahramanca savaşmışlardır. Maraş'ı savunan çetelerin ve Kuvayı Millîyecilerin yurdun savunulmasında büyük cephelere koşmuşlardır. Afşin ilçesinde Kuvayı Millîye'ye gönül vererek bu savunmanın içerisinde Afşin yiğitler otağı olduğu gibi yine şehitleri ve Gazileri en çok olan Kahramanmaraş'ın ilçelerinden biridir. Maraş mücadelesine katılan birçok Afşinli bulunmaktadır. Maraş Millî mücadelesi ve çevre illerde Fransız ve Ermenilerle yapılan mücadelede 20 civarında Afşinli şehit düşmüştür. Bunlardan şehir içindeki çatışmalarda şehit düşenler olduğu gibi Antep, Osmaniye ve Adana cephelerinde de şehit olanlar vardır. Ayrıca Zeytun ve Fındıcak Ermenileri ile çatışırken şehit olan Afşinliler de bulunmaktadır.

Afşinli olup Maraş Millî mücadelesine katılan pek çok kişi bulunmaktadır. Bunlardan bazılarının mücadelesine değinilecek olursa; Hüseyin Gök, Seyit Mehmet İmamoğlu, Ali Yıldırımın amcası Durdu Yıldırım'ın ekibi ile çete kurularak Maraş harbine gider. Maraş'ta Kanlı köprü'nün üst tarafında bulunan Ermeni kilisesinden makineli tüfek ile ateş açılır. Makineli Tüfek'in ateş ettiği yer tespit edilerek makinelinin susturulması için Hüseyin Gök ile Durdu Yıldırım ve birkaç kişilik çete arkadaşı ile giderler. Ermenilerle çatışmaya girerler çatışmada çok yiğit olan Durdu Yıldırım şehit edilir. Bunun üzerine Hüseyin Gök ve çete arkadaşları Ermeni kilisesinin damını delerek evi yakarlar ve Türklerin üzerine ölüm saçan makineli tüfek ateşini sustururlar. Çatışmadan gelirken Kanlı köprü'den tam geçerken köprü'nün altında bulunan çalığa gizlenen bir ermeni eşkiyası köprü'nün altından ateş edince Hüseyin Gök bacağından vurulur. Hüseyin Gök'ün arkadaşı Kötü Osmanların Mehmet Çavuş Köprü'nün altında kımıldanan çalıkların içindeki Ermeni'yi yakalar. İyi tedavi edilmediğinden bacağı kangren olan Hüseyin Gök'ün bacağı uyuşturulmadan kesilir. Daha sonra Maraş'a gelen bir Amerikalı Doktorun tedavisi ile bacaktaki kangren önlenir ve protez ayak takılır. Hüseyin Gök Efsus-Afşin şehrimizin yetiştirdiği değerli vatan evlatlarından biri olup, aynı zamanda Maraş Savaşının ilk sakat kalan gazilerinden biridir. Hüseyin Gök'ün savaş anıları, oğlu emekli astsubay kıdemli baş çavuş Alâeddin Gök tarafından anlatır.

Yine Afşinli Halil oğlu Mustafa Yücel 1886 Emirli Mahallesi doğumlu olup, aynı zamanda Afşin'imizin yetiştirdiği pehlivanlardan birisidir. Maraş Savaşında beraber savaştığı çete arkadaşları ise Mustafa YÜCEL elindeki silahını bize emanet ederek *“sizler beni burada bekleyin eğer bana bir şey olursa o zaman gereğini yaparsınız”* diyerek canını hiçe sayarak silahsız olarak Fransız cephaneliğin önünde nöbet tutan iki tane silahlı Fransız askerini boyunlarından yakalayarak seslerini çıkarmalarına fırsat vermeden yere yığarak onları etkisiz hale getirmiştir. Fransız cephaneliğinde bulunan silahları alarak silahı

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

olmayan kazmayla, kürekle, tırmıkla, yabayla savaşıyan Türk milislerine dağıtmıştır. Avşaroğlu Mustafa olarak hem pehlivanlığı aynı zamanda civan mertliği ve yiğitliği ile nam salmıştır. Pehlivanlığı ondan çocuklarına ve torunlarına adeta miras kalmıştır. Kısaca özetlediğimiz bu bilgilerden Afşinlilerin teşkilat kurarak Maraş Mücadelesine aktif olarak katıldıkları, çete topladıkları ve silah sevk ettikleri anlaşılmaktadır. Sadece onlar Maraş Mücadelesi değil Çanakkale ve Yemen başta olmak üzere birçok cephede savaşmışlardır. İnönü savaşları, Sakarya Savaşı ve Büyük Taarruz da yer almışlardır

Bolayır'dan Sakarya'ya atladım
Sütçü İmam namlusunda patladım
Çete kurdum orduları hakladım
Millet için yurt satılık mal mı ki

Hayati Vasfi Taşyürek

8.2.9. Maraş Milli Mücadelesinde Göksun¹⁵²³

Göksun Stratejik bir bölgededir. Ermenilerin yoğun olarak yaşadıkları Zeytun- Fırınz ile Haçin arasında bulunmaktadır. Burası Ermeni eşkiyasının geçiş güzergâhında bulunmaktaydı. Bu sebeple Göksun kaza yapılarak askeri birlik yerleştirilir. Andırın, Zeytun ve Haçin tarafında Ermeniler sürekli isyan halinde olduğu için üzerlerine asker sevk edilmekteydi. Göksun'da bulunan Ermenilerin tehcir edilmesine rağmen bir kısmı dağlara kaçarak eşkiyalığa başlamışlardır. Mondros sonrası Ermeniler yeniden bölgeye gelerek yerleşmişlerdi. Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin başkanı Arslan Bey, çocukluk ve gençlik yıllarında Göksun, Süleymanlı ve Andırın'da Ermenilerin yaptıkları mezalimi yakinen görmüştü. Bundan dolayı Halep'teki baş komiserlik görevini bırakarak Maraş'a geldi ve Kurtuluş Savaşı'nda işgalcilerin öncülüğünde Türklere saldıran Ermeni lejyonlarına karşı savaştı.

Maraş savunması sırasında destek almak amacıyla Yörük Selim Bey Göksun'a giderek milis teşkilatını burada kurmaya çalıştı. Yörük Selim'in milis kuvvetleri arasına katılan Göksun'lu çetelere Abalılar denilmektedir. Yörük Selim gibi diğer Kuvayı Milliye üyelerinin bir ay yoğun şekilde çalışmaları sonunda Elbistan, Göksun ve Pazarcık'ta milis teşkilatı kuruldu. Bu arada bir de Bertiz'de Zafer ve Muharrem Beyler tarafından Bertiz Müfrezesi kuruldu. Bertiz Müfrezesiyle birlikte Göksun, Pazarcık milis teşkilatlarının, Fransızların ilerlemesini ve işgalini engellemede çok büyük hizmetleri oldu.

¹⁵²³ Bu çalışma Sait Öztürk ve Ali Sarıkaya'nın Göksun Tarihi adlı eserinden özetlenmiştir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş Savunması'nın on ikinci günü 2 Şubat 1920'de, Gök-sun'dan gelen Yörük Selim kumandasında bulunan, 80 süvari ve 120 piyadeden oluşan birlik Maraş'ın arka tarafında bulunan Sulutarla bağ-larına karargâh kurdu. O sırada yanlarında iki ağır makineli tüfek bulu-nan Mülazım Ahmet Hamdi ile Yüzbaşı Kâmil kumandasındaki askerler Elbistan'dan geldiler. Bunlar, Bertiz kuvvetleriyle birlikte ha-reket ederek Yörük Selim Bey'in birliklerine katıldılar. Yörük Selim Bey, ağır makineli tüfeklerin korumasında Sulutarla istikametinden Yumurta Tepe'ye bir taarruzda bulundu. Ancak Kışla-Kırkgöz-Taşo-cağı-Yumurta Tepesi mevzilerinden yapılan Fransız ateşleri karşısında bu taarruzdan olumlu bir sonuç alınamadı. Bu sırada Yüzbaşı Tevfik kumandasında iki mantelli top getirildi. Ancak bu toplar iyi çalışma-dığı gibi mermisi de azdı. Nitekim bu top ilk ateşte arızalandı. Düşma-nın güçlü altı dağ topunun ateşi karşısında hiç bir etkisi olmadı.

Mantelli toplardan bir tanesi daha sonra Kılıç Ali Bey'in isteği üzerine gönderildi. Bu topla Alman Eytemhanesi'ne karşı birkaç mermi atıldı ise de bir netice alınamadı. Çünkü arızalı olan bu topun tahrip tesiri çok azdı.

Erkân-ı Harbiye Umumi'ye Dairesi'nin hazırladığı raporda be-lirtildiği gibi, Maraş Mutasarrıflığı tecrübesiz ellerde idi. Mutasarrıf Ata Bey de üzerine düşen görevi hakkıyla yapmaktan korkuyordu. Bu nedenle Mutasarrıf, işgalcilerle iyi geçinme yolu izliyordu. Elbistan kaymakamı Kerküklü, Maraş'ı idare edenler de başka şehirden idiler. Kendilerini emanetçi gördüklerinden riskli hareket etmekten çekiniyor-lardı.

Karakollara ve kaleye çekilen Osmanlı bayrağını zorla indiren Fransızlara karşı mutasarrıf aciz, polis komiseri Fevzi 25 Osmanlı altı-nıyla susturulmuş, polis ve jandarma da Fransız kumandanlığı emrine girmişti. Bölgede çalışan, şuurlu, fedakâr ve şahsiyetli memurlara aci-len ihtiyaç vardı. Bu nedenle raporda, Elbistan ve Süleymanlı kayma-kamlarının derhal değiştirilmesi istendi.

Bertiz kolu, Çaylak sırtlarında zayıf ve dağınık şekilde bulu-nuyordu. Buna karşılık Fransız kuvvetleri, Kırkgöz üzerinde, Taşocağı ile Yumurta Tepesi'nde tahkimat yaparak ağır ve hafif makineli tüfek-lerle ateşe başladı. Ayrıca ağır bomba ateşi ile makineli tüfek ateşini takviye etti. Düşman mevzileri iyi tahkim etmiş olduğundan etkili bir şekilde ateş devam etti. Türk çeteleri yaptığı birkaç taarruzda, düşma-nın yaptığı ağır bomba ve makineli tüfek ateşi nedeniyle başarısız oldu. Boş yere kayıp vereceğini düşünen Türk müfrezesi, taarruza devam et-mekten vazgeçti. Aslında Bertiz kolu, Elbistan ve Gök-sun yollarını ka-patmak ve düşmanı mümkün mertebe taciz etmek ve oyalamakla görevlendirilmişti.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş harbini yapan Elbistan-Göksun-Pazarcık kollarıyla Maraş'ta kurulmuş küçük birkaç milis grupları Antep savunmasına katılmak için güneye doğru gitti.

Maraş'ta huzur ve sükûn sağlanırken Süleymanlı'da bulunan Ermeniler 8 Mart 1920'de bölgede bulunan Müslümanların sakin olduğu Sarıgüzel ve Alişar Köylerine saldırdılar. Bu hareketleriyle Ermeniler eskiden beri devam eden gelen düşmanca davranışlarından vazgeçemediklerini ortaya koydular.

8.2.10. Andırın Cephesi

Millî Mücadelede bir diğer cephede Andırın'dır. Andırın işgal edilmemiştir. Ancak işgal edilen Osmaniye, Haruniye ve Kadirli'ye çok yakındır. Bu arada yörede Ermeni nüfusu da bulunmaktadır. Ermeniler işgalci Fransızlarla işbirliği yaparak Kilikya Ermeni devletini yeniden kurmak için harekete geçerler. Bölgedeki Millî Kuvvetleri harekete geçirmek amacıyla bölgeye gönderilen Tufan Bey Andırın'a gelir. Andırın Cephesi daha çok Adana Cephesi ile daha irtibatlıdır. Saimbey, Tufan Bey ve Doğan Bey gibi bölgede kahramanlaşan Kuvva-i Milliyeçilerin büyük başarıları olmuştur. Andırın Yayıcıoğullarının bölgeden Ermenilerin kovulmasında ve Fransızların bölgeye sokulmamasında büyük başarıları olmuştur.

4-12 Eylül 1919 tarihleri arasında yapılan Heyet-i Temsiliyenin seçildiği Sivas Kongresinden sonra Çukurova Bölgesi Kuva-yi Milliye Teşkilatını kurması için bizzat Mustafa Kemal tarafından görevlendirilen Osman Tufan Paşa 1920 yılı Ocak ayı başında Sivas-Develi-Göksun güzergâhını takiben Andırın'a gelmiştir. Andırın'da teşkilatını hemen oluşturan Osman Tufan Paşa, İbrahim ve Ali Yayıcıoğlu, Musa Beyazıt, Hacı Zülkadiroğlu, Ahmet Paşa, Musa Kayıran ve Şakir Bozdoğan gibi bölgenin ileri gelenlerinden oluşturduğu kuvvetlerle Andırın, Kadirli, Haruniye, Osmaniye ve Kozan'ın kurtuluş hareketlerinin öncüsü olmuştur. Tufan Paşa, Andırın'da Kuvayı Milliye teşkilatı kurmakta zorluk çekmez. Ülkenin diğer yerlerinde olduğu gibi Andırın'da da eşraf ve halk Millî mücadele taraftarıdır. Özellikle Tufan Bey, Andırın'ın Kesim (Yeşilova) köyünde Yayıcıoğullarının evinde kalarak bölgedeki Millî kuvvetleri organize etmiştir. Andırın, Çokak ve diğer köylerden topladığı kuvvetlerle Fransızların 18 Aralık 1919'da işgal ettikleri Haruniye ve diğer yerlerde Fransızlar ve Ermenilerle mücadele edilmiştir. Kadirli'nin kurtuluşu da Andırın üzerinden gelen Millî kuvvetler tarafından gerçekleştirilir. Maraş bölgesinden de kuvvetler buraya gelerek Fransızlarla mücadele ederler. Kadirliyi Fransız işgalinden kurtarmak amacıyla Andırın'dan hareket eden Millî güçler kuzeyden Şakir Bozdoğan'ın Geben Müfrezesi ve Güneyden Mamuk Ağa Müfrezesi ve tam orta kısımdan Osman Tufan Bey'in kumandası

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

altında bulunan Andırın çeteleri Kadirli'yi kuşattı. Fransızlar çekilmek zorunda kaldılar. Millî kuvvetler bu şekilde Kadirli'yi düşman işgalinden kurtarırlar.

8.2.11. Pazarcık Cephesi¹⁵²⁴

Pazarcık bölgesinde daha önce İngiliz misyonerlerinin faaliyetleri bilinmektedir. İngiliz Binbaşı Edward William Charles Noel'in 1919 Ağustos ayında Pazarcık'a gelerek bölgedeki aşiretlerle görüşmeler yapmış ve onları Türk yönetimine karşı kışkırtmıştır. Aşiretlerin kafasını karıştıran Binbaşı Noel'in amacı bölgeyi işgal planları olan İngilizlere yardım sağlamaktır. Irak'ın kuzeyi, Suriye'nin kuzeyi ve Güneydoğu Anadolu bölgesini gezen ve gizli planlar yapan Noel'in amacı kurulacak bir Kürt Devleti'nin temellerini artmaktır. Türk Milletinin Millî mücadeledeki başarısı İngilizlerin emellerine set çekmiştir.

Mustafa Kemal tarafından Maraş'ın savunulmasına yardım amacıyla Sivas'tan gönderilen Kılıç Ali Pazarcık'a gelerek karargâhını burada kurmuştur. Maraş'taki Fransızlarla mücadeleye Pazarcık üzerinden destek vermiştir. Ayrıca Binbaşı Noel'in propagandaları ile kafası karışan aşiret liderlerini devlete bağlamıştır.

İngilizler Antep'i işgal ettikten sonra 22 Şubat 1919'da Maraş'ın işgali için yola çıktıklarında, Pazarcık ve Narlı ahali onları geçişine mani olmak için Aksu çayı üzerindeki köprüyü yakarak Millî Mücadelenin kıvılcımını sıçratmışlardı. Ancak İngilizler yeni bir köprü kurarak Maraş'a ulaşmışlardı. İngiliz işgali sona erip yerini Fransızlar alınca Pazarcık halkı İngilizlere karşı aldıkları menfi tavrın aynısını Fransızlara da almışlardı. Fransızların Maraş'ı işgallerine son vermek isteyen Mustafa Kemal başkanlığındaki Heyet-i Temsiliye Sivas'tan Yüzbaşı Kurtoğlu Yörük Selim ve Yüzbaşı Ali Asaf'ı (Kılıç Ali) bölgeye gönderdiler. Sivil kıyafetle bölgeye gelen Kılıç Ali'nin yanında Üsteğmen İhsan Bey, 16 asker ve iki makineli tüfek bulunmaktaydı. Bunlar 19 Ekim 1919'da Elbistan'a ulaşırlar. Kılıç Ali Fransız ve Ermenilerin bölgedeki faaliyetlerini sonlandırmak için Maraş ve Antep tarafındaki Millî güçleri teşkilatlandıracaktı. Kılıç ali bölgeye geldiğinde daha Pazarcık Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruluş aşamasındaydı.

Kılıç Ali Elbistan'a geldikten sonra kendisini Antakyalı bir tüccar olarak tanıtacaktır. Burada karargâhını kuran Kılıç Ali, Elbistan'da Millî Mücadelenin başlatılması için Emekli Şam hâkimi Ali Rıza

¹⁵²⁴ Pazarcık Millî Mücadelesi yazılırken büyük ölçüde değerli araştırmacı ve emekli Bakanlık Müfettişi Halil Arık'ın Tarihi ve Kültürel Özellikleriyle Pazarcık adlı eserinden faydalanılmıştır. Berikan Yayınevi 2013, s.41-75.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Bey ile birlikte çalışmaya başlar. Pazarcık'tan Elbistan'a gelen Batumlu Muhacir Ali Efendi ile görüşmeler yapar. Yine Elbistan'a silah temini için gelen Heleteli (Düzbağ) Salman (Göksu) ile görüşür. Kılıç ali, Maraş'ın Fransızlardan tarafından işgalini Pazarcık Jandarma komutanı Ramazan Bey'den öğrenince bölgeye iki mitralyöz, piyade ve süvariden oluşan bir müfreze göndermiştir. Bu sırada Pazarcık'a gelen Ermenilerin ileri gelenlerinden Agop Hırlakyan'ın damadı Ohannes'i müfreze tutuklar. Bu arada Fransızlara Antep üzerinden gelen bir yardım Karabıyıklı köyünde pusuya düşürülür. Bu olaylar yaşanırken Kılıç Ali ahaliye bir bildiri yayınlar. Özetle işgale karşı koyulmasını ve Fransız'a yarım eden Ermeniler ile mücadele edilmesini istemekteydi. İşgalcilerin amaçlarının Türk topraklarını Ermenilere vermek istediklerini belirterek Allah'ın yardımı ile başarıya ulaşacaklarını ifade etmiştir.

Kılıç Ali Bey bir süre sonra düşmanla daha iyi mücadele edebilmek için karargâhını 30 Kasım-1 Aralık 1919'da Pazarcık'a nakleder. Bir askeri birlikle Göynük tarafından Bağdın-ı Kebir (Ulubahçe) köyüne gelir. Burada Muhtar Mustafa Ağa tarafından karşılanır. Bir süre burada kaldıktan sonra daha sonra Bağdın-ı Sagir (Yukarı Pazarcık'a gelerek Batumlu Ali Efendi'nin konağının üst katına yerleşir. Maraş Müfadaı-Hukuk Cemiyeti başkanı Komiser Arslan Bey de buraya gelerek Kılıç ali ile görüşür. Kılıç Ali teşkilatlanma hazırlıkları içinde olan Pazarcık Müdafî Hukuk Cemiyetine yardımcı olur. Fransızlar ise bölgede Millî kuvvetlerin teşkilatlanmasına engel olmak isterler. Maraş Millî Mücadelesi kahramanlarından şehit Millîş Nuri de Pazarcık'a gelerek Kılıç Ali ile görüşmüştür. Pazarcık'ta oluşturulan Millî kuvvetler, Fransızlara karşı aktif mücadeleye başlar. Muallim Hayrullah da Pazarcık'a gelerek milis kuvvetlerle görüşmüştür.

Kılıç Ali'nin Maraş Millî Mücadelesine en önemli katkısı Pazarcık Millî kuvvetleriyle birlikte Antep üzerinden Maraş'a asker, mühimmat, iâşe vb nakliyatın yapılmasını engellemek olmuştur. Fransızlar, 200 kişilik bir askeri güç hazırlayarak Kılıç Ali kuvvetlerine karşı tedbir almaya çalışmışlardır. 18-19 Ocak 1920'de Antep'ten Maraş'a gelen bir Fransız konvoyu ile aynı gün diğer bir Fransız konvoyu hareket eder. Bunu öğrenen Kılıç Ali her iki kuvveti de pusuya düşürmek için harekete geçer. Antep'ten gelen Fransız konvoyu Pazarcıklı Karayılan kuvvetleri tarafından pusuya düşürülür. Maraş'tan Narlı tarafına doğru gelen Fransız kuvvetleri de Ali Rıza Pişkin kuvvetleri tarafından pusuya düşürülür. Fransız İşgal komutanı yeni bir kuvvet göndererek konvoylarına yardım etmeye çalışır. Fransızlar mağlup olarak geri çekilirler ve büyük kayıplar verirler. Millî kuvvetler Fransızların silah ve erzaklarına el koyarlar.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Pazarcık Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulması ve Millî kuvvetlerin teşkilatlanmasından sonra, Narlı- Aksu-Karabıyıklı-Ufacıklı güzergâhlarını Türk kuvvetleri takviye yaparlar. Bölge kontrol altına alınır. Böylece Fransızların Pazarlık ve çevresini işgalleri engellenir. Fransızların amacı Antep- Maraş yolunun güvenliğini sağlamak ve birliklerinin bu güzergahta rahat gelip gitmesini güvence altına almaktır.

Fransızlara karşı Pazarlık ve çevresindeki Millî kuvvetleri bir çatı altında toplamak üzere 17 kişiden oluşan Pazarlık Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulur. Cemiyetin Üyeleri: 1. Atmalı Aşireti Reisi Paşa Yakup Hamdi, 2. Tilkiler Aşiretinden Kara Silo Ağa, 3. SineMillî Aşiret Reisi Tapo (Halil) Ağa, 4. Göynüklü Uzun Yusuf Ağa (Şehit) 5. Büyük Nacarlı Karpuzoğlu Ali Kahya (Kara Ali Ağazâde Hasan Efendi), 6. Beşenli Cuma Kahya, 7. Ufacıklı Mahmut Ağa oğlu Büyük Mehmet Ağa, 8. Ufacıklı Kara Ali Ağazâde Ali Efendi, 9. Heleteli Mahmut Ağa oğlu Büyük Mehmet Ağa (Tekküpelî), 10. Heleteli Hocaâzâdelerden Büyük Salman Ağa (Göksu), 11. Heleteli Vakkasoğlu Salman, 12. Pazarlık Savcısı Abdullah Beyazitoğlu, 13. Jandarma Komutanı Teğmen Mehmet Ramazan (Seydişehir), 14. Ziraat Bankası memuru Maraşlı Muhlis Efendi (Bilgin), 15. İskilipli Mehmet Fevzi (Cebe) (Pazarlık Merkez Mektebi Başmuallimi), 16. Postacıâde Hafız Mehmet Efendi, 17. Nüfus Katibi Mehmet Sait Efendi (Yalçın)

Pazarlık Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri “*Millî ve vatanın selameti uğrunda canımı feda edeceğime, yasal Millî Teşkilatımıza karşı hainlik edenler kardeşimiz dahi olsa, idamına ve sır saklayacağımıza vallahi ve billahi and içeriz*” diye yemin etmişlerdir.

Pazarlık Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Batumlu Ali Efendi'nin Millî Mücadeleye büyük katkıları olmuştur. Kendi evini Kılıç Ali'ye açarak oranın karargâhı olarak kullanılmasını sağlamıştır.

Pazarlık Müdafaa-i Hukuk cemiyeti ve burada bulunan Millî kuvvetlerin Maraş Mücadelesine en büyük katkıları Antep ile Maraş arasında Fransızların ikmal yollarını kesmek olmuştur.

Pazarlık kuvvetleri 7 Ocak 1920'de Antep'ten Maraş'a gelen Fransızların önünü keserek büyük kayıplar verdirmişlerdir. Bu Mücadeleler sırasında Atmalı Aşireti reisi Yakup Hamdi Bey ile SineMillî aşireti reisi Tapo Ağa'nın büyük yardımları olmuştur. İngiliz ve Fransızların bu aşiret mensup ve liderlerine Millî Mücadele aleyhine tavır alma teklifleri, şiddetli şekilde bu vatanseverler tarafından ret edilmiştir.

Fransızların ve onların destekçisi Ermenilerin Maraş ve çevresinde yaptıkları mezalim 21 Aralık 1919'da Pazarlık eşrafı tarafından

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

protesto edilmiştir. Bu protesto metni Hâkimiyet-i Millîye gazetesi tarafından yayınlanmıştır. Metni Pazarcık'ın ileri gelenleri ve aşiret Reisleri imzalamıştır.

5 Ocak 1920'da Akçakoyunlu köyünden Ali Çavuş ve arkadaşları Antep'e giderken Karabıyıklı köyünde Fransızların saldırısına uğrayarak şehit olmuştur. Fransızlar bu köyün ahalisine zulüm yapıp köyü yağmalamışlardır. Bu olay Pazarcık'tan gönderilen bir protesto ile kınanmıştır. Pazarcık Millî kuvvetleri sadece Maraş'ın kurtuluşuna değil Antep'in de kurtarılması için mücadele etmişlerdir. Yine Antepliler de Maraş Mücadelesine katkıda bulunmuşlardır. Kılıç Ali Maraş içinde olan olaylar sebebiyle Elbistan ve Pazarcık üzerinden kuvvetler göndererek, Fransızlara baskın yapacağına dair haberler göndererek onlara gözdağı vermeye çalışmıştır.

Pazarcık Millî kuvvetleri Türkoğlu Cephesinde de görev yapmıştır. Yakup Hamdi Bey müfrezesi ile birlikte Türkoğlu üzerinden Maraş'a giden Fransızları engellemek amacıyla o tarafa gönderilmiştir. Pazarcık'ta SineMillî ve Atmalı aşiret reis ve taraftarlarının Millî Mücadelenin yanında olmasının çok büyük faydaları olmuştur. Bunların sayesinde Pazarcık'ın Fransızlar tarafından işgal edilemediğini söyleyebiliriz.

Atmalı Aşireti reisi Yakup Hamdi Bey kuvvetleri Balıkaya'sında, SineMillî Aşiret reisi Tapo Ağa kuvvetleri de Aksu köprüsünde Fransızlara pusu kurarak onların Maraş'a ulaşmalarını engellemişlerdir. Karayılan Çetesinin Fransızlara ağır kayıplar verdirdiği de bilinmektedir. Fransızların 18 Ocak 1920'de Maraş'tan Dehliz'e gelişleri ve 19 Ocak 1920'de de Antep'ten Aksu'ya gelerek burada birleşmeleri Pazarcık kuvvetleri tarafından dağıtılarak engellenmiştir. 70-80 kişilik bir Fransız müfrezesi de Aksu yoluyla ilerlemekte iken gönderilen Karayılan Çetesi tarafından yok edilmiştir. Fransızların amacı Pazarcık'ı işgal etmektir. Bu gönderilen kuvvetler aslında Pazarcık'ı hedef almıştı. Ancak 20 Ocak 1920'de Fransız kuvvetleri kesin olarak yenilgiye uğratılır. Pazarcık'a bağlı Doğanlı Karahasanlı köyü civarında 6 Fransız askeri öldürülür.

29 Ocak 1920'de Pazarcık kuvvetleri, İslahiye tarafından gelip Maraş'a gitmeye çalışan Fransız kuvvetlerini Narlı- Karacay tarafında pusuya düşürmüştür. 17 Fransız askeri öldürülmüş ve bu çatışmada Benli Ali şehit düşmüştür. 30 Ocak 1920'de Türkoğlu'nda Fransız kuvvetleri Pazarcık kuvvetlerinin de yardımıyla geri püskürtülmüştür. 3 Şubat 1920'da Pazarcık kuvvetleri Maraş içindeki çatışmalara katılmış ve Kümbet Kilisesi ve Alman Eytamhanesindeki Ermeni güçlerine tarruz etmiştir. Kılıç Ali de karargâhını Pazarcık'tan Maraş'ın doğusuna taşıyarak Yusufçacı ve Göllü üzerinden Maraş'a gelir. Buradaki Millî

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

güçleri harekete geçirir. Karargâhını Maraş'ın doğusunda Arapkırlı Çiftliğine kurar. Yanında 400 adamı vardır. Yakup Hamdi de ona katılır. Bunlar Zülkadiroğlu Süleyman Bey'in kuvvetleriyle birleşerek karargâhlarını Hazinedarlı Camiine kurmuşlardır. Pazarcık Jandarma komutanı Yüzbaşı Ramazan Bey ise Kayabaşı Mahallesi takviye kuvvetler gönderir. Kılıç Ali ve adamları Duraklı Mahallesi üzerinde tertibat alarak Abarabaşı Kilisesi'ne ateş açarak Fransız ve Ermenilere zayıat verdirmişlerdir. Bu arada Pazarcık Sarıl köyünden gelen Vakkas Ağanın 200 kişilik çetesi de Maraş Mücadelesine katılırlar. Maraş Millî mücadelesinde anlatıldığı gibi başta Kılıç Ali, SineMillî aşireti Reisi Tapo Ağa ve Atmalı Aşireti Reisi Yakup Hamdi olmak üzere Pazarcıklıların büyük rolü olmuştur. 12 Şubat 1920'de Maraş'ın kurtuluşundan sonra Pazarcık kuvvetleri Antep cephesine giderler. Bilindiği gibi bu cephede Pazarcıklı Karayılan büyük kahramanlıklar göstererek şehit olur.

8.2.12. Millî Mücadele'de Türkoğlu Çarpışmaları

Fransızların Maraş'ı işgali üzerine, Adana-Antakya-Maraş arasındaki bağlantıyı sağlayan Türkoğlu'nun stratejik önemi artmıştı. Ayrıca burası, Bağdat Demiryolu hattının geçtiği İslâhiye istasyonuna 45 km mesafede idi. Maraş'a Adana ve Antakya üzerinden gelecek Fransız kuvvetlerinin Türkoğlu üzerinden geleceği belli olduğundan, Millî kuvvetler bu cepheye önem vereceklerdir. Maraş'ta kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin aldığı karara göre, Maraş'ta ve çevre köylerde Millî kuvvetler meydana getirilecekti.¹⁵²⁵ Bu karar doğrultusunda, Maraş'ın diğer bölgelerinde olduğu gibi İslâhiye-Türkoğlu-Maraş arasındaki köyler Fransızlarla mücadele için teşkilatlandırıldı. Maraş'a Eloğlu üzerinden ilerleyen Fransız işgal güçleri daha şehre girmeden 30 Ekim 1919'da Şerefioğlu ve Çakiroğlu köylerini makineli tüfek ateşine tutmuşlardı.¹⁵²⁶

Fransızlar, Maraş'ı işgalleri sırasında Türkoğlu'nu bir üs olarak kullanmak istemekteydiler. Ancak bu durumu bilen Millî kuvvetler bu bölgeyi tutarak Fransızları engelleme çalışmışlardır. Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından Bertiz köylerini teşkilatlandırma görevi verilen Beyazıtioğlu Zafer ve Muharrem Beyler topladıkları 400 kadar çete ile Türkoğlu'nun yakınındaki Orçan Banısı'na geleceklerdir. Bunların yiyeceğini Fatmalıoğlu Derviş temin ediyordu. Matematik öğretmeni Muallim Hayrullah da Elbistan'dan topladığı kuvvetlerle Bertiz üzerinden Kozludere, Ayaklıcaoluk, Yusufçacı köylerini geçip,

¹⁵²⁵ Akbıyık, s.168.

¹⁵²⁶ Yalçın Özalp, *Mustafa Kemal ve Millî Mücadelenin İlk Zaferi*, Semih Ofset Matbaacılık, Ankara 1984, s.43.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

halkı direnişe davet ederek, Pazarcık'a daha sonra da Türkoğlu'na intikal etti. Bu hazırlıkların tamamlanmasından sonra Millî kuvvetler düşman birliklerinin önünü kesmeye başlayacaklardır. Bu arada Fransızlara gelen şifreli haberlere göre çetelerin Türkoğlu çevresinde gezdikleri bildiriliyordu. O sıralarda Antep ve Adana'dan bazı Fransız memurları Maraş'a gelip gitmekteydiler. Bu memurlar fark ettirmeden arabalarla toplar, ağırlıklar, örgü telleri, cephaneler getiriyor ve bunlar mevzilere yerleştiriliyordu. Fransızların Maraş'ta bir savaşa hazırlandıkları anlaşılmaktaydı. 15 Aralık 1919'da Fransız işgal kuvvetleri komutanı General Querette, Maraş'a gelerek yetkililer ve eşrafi karargâhına çağırarak bir toplantı yapmıştır.¹⁵²⁷

2 Ocak 1920 Cuma günü Ceceli köyünde, düşmanın geldiğini haber vermek için adet olan davul çalınması üzerine, Fransızlarla tartışmaya girildi. Burada birkaç el silah atıldı. Kimse ölmemişti ama silah atılması Fransızları öfkelenirdi.¹⁵²⁸ Querette, bu olay üzerine bir tehdit beyannamesi yayınladı. Beyannamede:

“Maraş ile İslâhiye arasında bir taş atılırsa tüfekte, bir tüfek atılırsa topla mukabele edeceğim. Bir Fransız neferi öldürülürse, Maraş eşrafından lâlettayın iki kişi idam edeceğim” diyordu.¹⁵²⁹

Fransız Binbaşı Roz Rozordun Türk haberleşme sistemi hakkında hazırladığı gizli bir raporu Adana'da bulunan General Dufieux'a götürmek üzere bir kurye görevlendirmişti. Bu kurye ve atlı muhafızları İslâhiye yakınında Türkler tarafında pusuya düşürüldü. Kuryenin ve atlı muhafızların öldürülmesine hiddetlenen General Dufieux, 2 Ocak 1920'de XVII. Senegal Alayı'ndan teşkil edilen bir müfrezeyi, 412. Alayın iki bölüğünü, Ermeni bölüğünü ve iki makineli tüfek grubunu Binbaşı Corneloup'un emrine vererek Maraş'a gönderdi. Bunlara Antep-Maraş yolunda pusu kurmuş olan Türk kuvvetlerini yok etme görevi verilmişti.¹⁵³⁰ Fransızların planına göre, 2 Ocak 1920'de İslâhiye'den gönderilecek XVII. Senegal Alayı Komutanı Binbaşı Corneloup, 4 Ocak 1920'de Sarılar mevkiinde Türk Millî kuvvetlerine saldırarak, Maraş'tan gelen Fransız kuvvetleri de Türklerin geri çekiliş

¹⁵²⁷ Bağdatlılar, s.74-75; Yalçın Özalp, *Ermeni İntikam Alayı Maraş'ta (vesikalar 1919-1920)*, Kahramanmaraş Belediyesi, Kahramanmaraş 2005, s.14-15; Gökhan, s.47-48.

¹⁵²⁸ Özalp, *Mustafa Kemal ve Millî Mücadele'nin İlk Zaferi*, s.116.

¹⁵²⁹ Bağdatlılar, s.82; Özalp, *Mustafa Kemal ve Millî Mücadele'nin İlk Zaferi*, s.116.

¹⁵³⁰ Bağdatlılar, s.169; Akbıyık, s.170-183; İlyas Gökhan, “Kurtuluş Savaşında Türkoğlu Cephesi”, *Kahramanmaraş Türkocağı Gazetesi*, Kahramanmaraş 1994, s.3

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

hattını kesecek ve Sarılar üzerinde yapılacak bir çevirme harekâtıyla Millî kuvvetler teslim alınacaktı.¹⁵³¹

8.2.12.1. Ceceli Köyünün Tahrip Edilmesi

3 Ocak 1920 Cumartesi günü, Maraş'tan hareket eden Fransız birliği, Maraş'a dört saat mesafede bulunan Kılılı köyüne gelerek geceyi burada geçirdi. 4 Ocak 1920 Pazar gecesi Fransızlar Kılılı'yı olay-sız terk ederek Türkoğlu'na geçtiler. Şafak doğmadan önce Ceceli köyünü abluka altına aldılar. Fransızlar köyü top, mitralyöz ve piyade silahı ateşi ile dövmeye başladılar. Gece karanlığından faydalanan Ceceli köyü halkı mallarını bırakarak dağlara sığındı. Fransız birliği geceyi burada geçirdikten sonra 5 Ocak 1920 Pazartesi günü Maraş'a doğru dönmeye başladı. Dönüş yolunda tekrar Türkoğlu üzerinden Çakkallı köyünü geçerek Şerefoğlu köyünü bombalayarak Maraş'a ulaştılar.¹⁵³²

8.2.12.2. Bababurnu Çarpışmaları

Bababurnu Beyoğlu Kasabası ile Ceceli köyü arasında olup Millî Mücadele döneminde en fazla çatışmaların olduğu yerlerden biridir. Bababurnu'nda Millî kuvvetler Fransızlara karşı büyük bir başarı kazanmışlardır. 5 Ocak 1920'de Maraş Müdafa-i Hukuk Cemiyeti İslâhiye'ye ticaret maksadıyla bir adam göndererek, Maraş'a gelecek düşman kuvvetini ve ağırlığını önceden kendilerine bildirilmesini emretmişti. Bu adam elde edeceği istihbaratı yol üzerinde ve köylerdeki gizli postalara verecekti. Her köy bu istihbarat bilgilerini, kendi çevresindeki köyde veya yoldaki postalara verecek ve böylece bilgiler bu suretle dört-beş saatte Maraş'a ulaştırılacaktı. İslâhiye'den çıkan bir kuvvet 4-5 saat sonra Maraş'a yetişebiliyordu. Gelecek kuvvetler için önceden tedbir alınmış ve düşman kuvveti Bababurnu'ndan ileriye bırakılmayacaktı. Teşkilat ve tertibat o kadar düzenli yapılmıştı ki harp başladığında her mıntikanın subayı ve ferdi silah başı yapacak, mevzi tutacaktı. Yeniden kuvvet sevkini haber alan mahalli hükümet, Maraş mevkii kumandanı Roz Rozordun'a "*Askeri hareketlerin terk edilmesi, telefon hatlarının ve asayişin bozulmaması için*" ricada bulunuldu. Binbaşı, emri başkumandanlıktan aldığını, Kilikya'dan sevk edilen birçok kuvvetlerle takviye edileceklerini bildirdi. Binbaşı Roz Rozordun'un dediği doğru çıktı ve İslâhiye'den Maraş'a sevkiyat başladı.¹⁵³³

¹⁵³¹ Akbıyık, s.184.

¹⁵³² Özalp, *Mustafa Kemal ve Millî Mücadele'nin İlk Zaferi*, s.131-132.

¹⁵³³ İlyas, "Kurtuluş Savaşında Türkoğlu Cephesi"; Bağdatlılar, s.74-81-82; Akbıyık, s.169; Özalp, *Mustafa Kemal ve Millî Mücadele'nin İlk Zaferi*, s.117; Gökhan, s.4.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Binbaşı Corneloup'un müfrezesi de Bahçe kazasından Sarılar köyü (Beyoğlu) üzerinden Maraş'a doğru yürüyüşe geçirilmek suretiyle Maraş yolu üzerindeki ulaşım bu yönden de güven altına alınmak istendi.¹⁵³⁴ Fakat Binbaşı, Kızılağaç'tan geçen yolu takip etmesi lazım gelirken yolunu şaşırp bir başka yola saptı. Farkına varıp geri döndü ise de bir hayli vakit kaybetti. Bu suretle birlik zamanında yerine ulaşamamış ve plân bozulmuştu.

Bahçe kazasından hareket edip Sarılar köyü üzerinden Türkoğlu'na doğru ilerleyen Binbaşı Corneloup ve müfrezesi, Ceceli köyü civarına yaklaştığı sırada, durumu önceden haber alan Muallim Hayrullah ve Benli Ökkeş'in reisliklerini yaptıkları 100 kişilik grubun pususuna düştü.¹⁵³⁵ Fransızlar ile Millî kuvvetler arasında Sarılar mevkiinde yapılan muharebelerde Fransızlar 7 ölü ve 21 yaralı verdiler.¹⁵³⁶ Ateş altında kalan Fransızlar, ilk şaşkınlıklarının ardından Ceceli köyüne doğru saldırıya geçtiler. Millî kuvvetler çarpışmalarda ağır silahlı Fransızlar karşısında geri çekilmek zorunda kaldı. Köy yakılıp yıkıldı, eşyalar yağmalanıp yiyecekler döküldü ve hayvanlar telef edildi. Bu olay üzerine Maraş Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Zafer ve Muharrem beylere, Türkoğlu-Maraş yolunu kapatma ve Muallim Hayrullah'a yardım etme emrini verdi. Bu arada "Dehliz"¹⁵³⁷ de bulunan Atmalı aşireti reisi Yakup Hamdi Bey'in müfrezesi de Bababurnu'na doğru harekete geçerek Türkoğlu'na geldi. Türk kuvvetlerinin amacı Fransızların Türkoğlu'na doğru ilerlemelerini engellemektir.

Türk kuvvetlerinin hazırlıkları yapılırken İslâhiye'den Maraş'a gelmekte olan bir tabur kadar Fransız kuvveti daha görüldü.¹⁵³⁸ Fransız birliği önce Orçan Banısı'ndan gelen 400 kadar Bertiz milislerinden oluşan Zafer ve Muharrem beylerin emrindeki kuvvetlerin taarruzuyla karşılaştı. Fakat Fransızlar Türkoğlu'na girmiş olduklarından yeterli bir

¹⁵³⁴ *Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi: İngiliz ve Fransızların Güney-Doğu Anadolu'yu İşgal Etmeleri, Millî Mücadele Hareketleri, Bu Bölgede Yapılan Muharebeler ve Revandiz Harekâtı (15 Mayıs 1919-20 Ekim 1921)*, C. 4, Genelkurmay Başkanlığı, Ankara 1966, s.82.

¹⁵³⁵ *Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi*, s.82; Bağdatlılar, s.82.

¹⁵³⁶ Mustafa Okumuş, *Beyoğlu Beldesi-II: dünü bugünü (Karalar + Sarılar = Beyoğlu)*, Sakınmaz Ofseti, Kahramanmaraş 2006, s.18; Akbıyık, s.183.

¹⁵³⁷ Dehliz Köyü Pazarcık ilçesine bağlı bir yerleşim yeridir.

¹⁵³⁸ *Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi*, s.82; Bağdatlılar, s.82; Özalp, *Mustafa Kemal ve Millî Mücadele'nin ilk Zaferi*, s.120.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

sonuç alınamadı.¹⁵³⁹ Bababurnu mevkiindeki savaşlarda 8 Fransız askeri esir alındı. Esirler Pazarcık'a nakledildi. Ermeniler 5 yaralıyı Maraş'a getirdi.¹⁵⁴⁰

Türkoğlu ve çevresindeki olaylar üzerine Maraş Mutasarrıf Vekili Cevdet Bey 5 Ocak 1920'de Dâhiliye Nezareti'ne şöyle bir telgraf çekmiştir:

Dâhiliye Nezareti'ne Şifre

*“Şehre altı yedi saat uzaklıkta bulunan ve Maraş'a bağlı Sarılar ve Karalar civarı köyleri güya haberleşme ve asker gönderme işlerine karşı engeller çıkardıkları bahanesiyle Maraş, Osmaniye ve Bahçe'den birçok askeri kuvvet yollayan Fransızlar bu defa top, tüfek ve makineli tüfeklerle askeri harekâta başlaması ve askerler içinde Ermeni fedailerinin de bulunduğu haber alınması ve bu gece bir kahvehaneye atılan bir bombadan bir İslam'ın vefatı ve dört İslam'ın yaralanması ve Ermenilerin daima intikam peşinde koşması ve Fransızların da bunlara silah dağıttığı söylentilerinin yayılması bütün İslamları heyecanlandırmış ve memlekette düzen ve asayiş pek nazik bir noktaya gelmiştir. Bahsedilen askeri harekâtın durdurulması ve daha çok ölümlere ve asayiş bozacak durumlara meydan verilememesi lüzumu”.*¹⁵⁴¹

6 Ocak 1920 Salı günü Fransızların işgal kuvvetleri komutanı General Querette, 1500 kişilik bir kuvvetle tekrar Maraş'a geldi. General, aynı gün şehrin ileri gelenlerini topladı ve memlekette güvenliği sağlamak görevinin kendisine verildiğini, Kılıç Ali gibilerin de eşkiyadan başka bir şey olmadığını belirterek Türk Kuvayı Millîyesine hakaret etti.¹⁵⁴²

8.2.12.3. Çakallı Köyünün Bombalanması

Maraş Millî Mücadelesi sırasında en fazla tahribata uğrayan yerlerden biri de Çakallı köyüdür. Fransızlar 6 Ocak 1920'de, General Dufieux'un planına uygun olarak 150 er, iki top ve birkaç makineli tüfekten oluşan bir Fransız müfrezesini, Maraş yolunu açmak ve İslâhiye'den gönderilecek yardımcı kıtaların güvenliğini sağlamak üzere Maraş'tan Türkoğlu'na doğru yola çıkarttı. Bu birlik Aksu'yu geçtikten sonra Çakallı köyüne ulaşarak köyün merasında otlayan koyun, keçi ve sığır sürüsünü mitralyöz ateşi altına aldı. Fransızlar bu

¹⁵³⁹ Bağdatlılar, s.46, 82-83; Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi, s.82; Akbıyık, s.185; Özalp, *Mustafa Kemal ve Millî Mücadele'nin ilk Zaferi*, s.120; Gökhan, s.4
¹⁵⁴⁰ Akbıyık, s.185.

¹⁵⁴¹ Karadağ, s.33; Bağdatlılar, s.84-85; Akbıyık, s.188; Özalp, *Ermeni intikam alayı Maraş'ta*, s.23.

¹⁵⁴² *Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi*, s.81; Akbıyık, s.183.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

köyden 9 Türkü şehit ettiler. Fransızlar 6 Ocak günü Çakalı köyünün karşı tarafında bulunan Şerefioğlu köyünün güneyinde koyun ve keçi sürüsünü de top ateşine tuttu.¹⁵⁴³ Burada birçok hayvan telef edildi.

8.2.12.4. Tanışman Tepe (Danışmend) Çatışmaları: Kılılı Çatışmaları

5 Ocak gecesi Ceceli'den gelen Muallim Hayrullah 60 kişilik müfrezesiyle Kılılı ile Çakallı köyü arasında bulunan Tanıştepe'de Maraş'tan gelen Fransız öncülerıyla şiddetli bir mücadeleye girişti. Millî kuvvetler makineli tüfek ateşi altında zor durumda kaldılar. Müfrezesinin moralini yükseltmek için tepeye tırmanıp askerlerine emirler veren Muallim Hayrullah, yanındakilerin kayayı siper etmesi şeklindeki uyarılarını dikkate almayarak, sağ baldırının kasığından ağır bir şekilde yaralandı. Birlikleri geri çekilmek zorunda kalan Muallim Hayrullah, daha sonra şehit oldu. Burada yapılan çarpışmalarda 30 kadar Fransız askeri esir alındı.¹⁵⁴⁴

Türkoğlu çevresinde top ve mitralyöz gümbürtülerini duyan Fransız birliği, derhal harekete geçti. İslâhiye'den gelen birlikle Maraş'tan gelen birliğin birleşmemesi için gayret sarf edilmişse de bu iki kuvvet birleşerek Türkoğlu'nu işgal etti.¹⁵⁴⁵ Millî kuvvetler bu iki kuvvetin birleşmesine engel olamadı.¹⁵⁴⁶ Fakat Zafer ve Muharrem Beyler, Türkoğlu'nu kuşatan Fransız birliklerini muhasara altına aldı. Mevsim kış olup Türkler açıkta kalmıştı. Fransızlar Türkoğlu'nda evlere yerleşmişler, ateş yakmışlar, yemek pişirip açlıktan ve soğuktan kurtulmuşlardı.¹⁵⁴⁷ Kadınlar daha evvel Kılılı'ya gönderildiğinden herhangi bir hadise olmadı.¹⁵⁴⁸

3 Ocak 1920 tarihinden itibaren Türkoğlu ve çevresinde başlayan Fransızlarla Millî kuvvetlerin savaşı, Maraş harbinin başlangıcı sayılır. Bu savaşta Fransız kuvvetleri çok hırpalanıp hiç beklemedikleri büyük bir darbe aldılar ve çok zayıat verdiler.¹⁵⁴⁹

Türkoğlu'nu işgal eden Fransızlar İslâhiye'den aldıkları takviye kuvvetlerle Ceceli, Sarılar, Kılılı, Gökpınar köylerini tahrip edip halka zulüm yaptılar. Eli silah tutan gençleri ayırdılar. Çeşitli işkenceler yaparak ihtiyarlar ile çocukları aç olarak perişan bir halde bıraktılar. Türkoğlu ve çevresinde yapılan savaşlardaki silah sesleri, Maraş'tan

¹⁵⁴³ Özalp, *Mustafa Kemal ve Millî Mücadele'nin İlk Zaferi*, s.132.

¹⁵⁴⁴ Bağdatlılar, s.82-83; *Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi*, s.82-83; Akbıyık, s.184-185; Gökhan, s.4

¹⁵⁴⁵ Özalp, *Mustafa Kemal ve Millî Mücadele'nin ilk Zaferi*, s.133.

¹⁵⁴⁶ Akbıyık, s.185.

¹⁵⁴⁷ Bağdatlılar, s.83.

¹⁵⁴⁸ Özalp, *Mustafa Kemal ve Millî Mücadele'nin ilk Zaferi*, s.120.

¹⁵⁴⁹ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, MEB Yay., C. III, İstanbul 1991, s.194; Gökhan, s.49-50.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

duyulmuş ve şehirdeki halkı heyecanlandırmıştı. Şehirdeki Ermeniler de sahip oldukları hazineleri saklamaya başladılar.

Zafer ve Muharrem Beyler ile Muallim Hayrullah öncülüğündeki Milli kuvvetlerin Fransız kuvvetlerine taarruzu, halk üzerine büyük bir heyecan meydana getirdi. Kimseden yardım alamayan Türkoğlu ve çevresindeki halka hiç olmazsa nakdi yardımda bulunmak üzere Elbistanlılar camide bir araya gelerek bir miktar para ve iâşe topladılar. Hükümetin bu mezalimin devamına engel olmasını veya kendilerine silah ve mühimmat verilmesini istediler.

General Querette'nin karargâhı Antep'de olup General Dufieux, Türk kuvvetlerinin Türkoğlu civarında Binbaşı Corneloup'a saldırdıklarını haber alınca, onun karargâhını Maraş'a kaldırmasını emretmişti. Bunun üzerine o da karargâhını 13 Ocak 1920'de Maraş'a taşıyacaktır.¹⁵⁵⁰ Gittikçe kötüleşen Maraş sorunu Fransızları kaygıya düşürmüştü olduğundan zaman zaman yardımcı kuvvetler göndermeye devam edeceklerdir.

Adana'da bulunan General Dufieux, Türkoğlu'nda kuşatma altındaki Binbaşı Corneloup komutasındaki birliklerinden bir haftadır haber alamamakta ve endişe içinde idi. General askerlerini bulmak, bu durumdan kurtarmak ve Maraş garnizonunu kuvvetlendirmek için biri Antep'ten diğeri İslâhiye'den gelip Belpınar'da birleşecek iki güçlü birlik gönderme planı yaptı.

Maraş'taki Fransız komutanı General Querette, Türkoğlu'nda kuşatma altında bulunan ve 3 gündür haber alınamayan Binbaşı Corneloup kuvvetlerini kurtarmak için hükümete müracaat etti ve yol üzerindeki Milli kuvvetlerin dağıtılmasını istedi. General Querette, hükümetin buna engel olamayacağını anlayınca, mutasarrıfa, yoldaki Milli kuvvetlere nasihat edip dağıtacak bir heyet hazırlanmasını emretti. Bunun üzerine bir heyet kuruldu.¹⁵⁵¹ Bu heyet Mutasarrıf Vekili Cevdet Bey'in teklifleriyle Hoca Refet, Müderris Hafız Ali, Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı, Dede Ahmet, Karaküçük Hacı Mustafa, Koca-baş Hacı Naci, Vezir Mehmet, Şerefoğlu Hasan, Kısakürek Ahmet Efendi,¹⁵⁵² Jandarma Komutanı Binbaşı İsmail Hakkı, Mühendis Abdüllâtif, Dedezâde Mehmet Hilmi Bey'den oluşan bir heyet idi.¹⁵⁵³

Heyet yanlarında bir Fransız muhafız taburu olduğu halde sabahleyin Maraş'tan hareket etti. Heyet önde askerler de 1 km arkada

¹⁵⁵⁰ Akbıyık, s.185-186.

¹⁵⁵¹ Karadağ, s.32-33; Akbıyık, s.186.

¹⁵⁵² Bağdatlılar, s.83; Karadağ, s.33; Özalp, *Mustafa Kemal ve Milli Mücadele'nin İlk Zaferi*, s.123.

¹⁵⁵³ Özalp, *Mustafa Kemal ve Milli Mücadele'nin İlk Zaferi*, s.123.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

olmak üzere gittiler. Bu nasihat heyeti milis güçlerinin elinden Fransız kuvvetlerini kurtardı. Türk Milis kuvvetleri tarafından hırpalanan ve bu muharebelerde 60 ölü bırakan Fransız kuvvetleri, 10 Ocak 1920’de Maraş’a ulaştı. Nasihat heyetinin abluka altındaki Fransız birliklerini kurtarma hareketi milis güçlerine çok ağır gelmiş ve maneviyatını sarsmıştı.¹⁵⁵⁴ Türkoğlu’nda muhasara altındaki Binbaşı Corneloup ve kuvvetlerinin kurtarılması, bölgedeki Fransızların askeri gücünü artırarak Maraş ve Türkoğlu Millî mücadelesinin daha çetin geçmesine yol açmıştır.

10 Ocak 1920’de Maraş Mutasarrıf Vekili Cevdet Bey tarafından Maraş ve çevresindeki olaylar nedeniyle Dâhiliye Nezareti’ne çektiği telgrafta 5-6 Ocak 1920 günü Fransızların Çukurova’dan yanlarında getirdikleri Ermeni çeteleri ile birlikte İslahiye- Eloğlu üzerinden Maraş’a asker sevk ettiklerini, burada şiddetli çatışmalarının yaşandığını, ahalinin dağlara kaçtığını bildirmektedir.¹⁵⁵⁵

11 Ocak 1920’de Maraş Cemiyet Merkezi, Millî kuvvetlerinin mücadele azimlerini artırmak, durum değerlendirmesi yapmak ve çetelerin gönlünü almak amacıyla Maraş’tan bazı kişileri Türkoğlu’na gönderdi. Bu kişiler, Karaküçük Hacı Mustafa, Ali Sezai, Vezir Ahmet, Alçioğlu Mehmet, Muhasebe Başkâtibi Remzi, Mahkeme Başkâtibi Rıza, İshakoğlu Durdu, Urfalı Nuri ve Kısakürek Mukbil’dir. Bu şahısların toplu halde Maraş’tan çıkışları Fransız ve Ermenilerin dikkatini çekeceğinden, şehirden birer birer çıkıyorlardı. Her giden, Araplar köyünde Türkoğlu Mustafa Çavuş’un evinde kalıyor, arkadan gelenleri bekliyordu. Bunlar Mustafa Çavuş’un evinde birleştikten sonra heyet olarak oradan ayrıldılar. Yanlarında çeteler için hediyeler de getirmişlerdi. Heyet, Fransızların Türkoğlu ve çevresinde yaptıkları mezalimi soruşturacak, zarar ve ziyarı yazacak, Kısakürek Mukbil de götürdüğü makine ile bunları fotoğraflayacaktı. Heyet önce Orçan Banısı’nda (Uzunsöğüt) bulunan Zafer ve Muharrem Beylerin yanına vardılar. Onlarla görüştüler, çetelerin hediyelerini verdiler, hatırlarını sorup, yapılacaklar hakkında izahta bulundular. Oradan Türkoğlu’na indiler. Fransızların bazı evleri yıktıklarını, ağaçları yaktıklarını, köylülerin hububatını hayvan gübrelerine döktüklerini, Kur’an-ı Kerimleri parçaladıklarını, birçok hayvanı öldürdüklerini belgelediler. Köylülerin hayvanları, erzak ve eşyaları tamamen alınmıştı. Köylüler canlarını köyü terk ederek kurtarabilmişlerdi. Heyet gerekli incelemelerde bu-

¹⁵⁵⁴ Karadağ, s.32-33; Bağdatlılar, s.83; Akbıyık, s.186.

¹⁵⁵⁵ Dâhiliye Nezareti’ne, Şifre 180/30 *Nakleden Özalp, Ermeni intikam alayı Maraş’ta*, s.31.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

lunduktan sonra, fotoğraf ve belgelerle Maraş'a döndü. Heyet tarafından 14 Ocak 1920 tarihli Zabıt Varakası tanzim edildi. Bu zarar ve ziyanlar bir rapor halinde Mustafa Kemal Paşa ve gazetelere gönderildi.¹⁵⁵⁶ Türkoğlu ve çevresindeki savaşıardan ve zulümlerden haberdar olan Mustafa Kemal durumu Harbiye Nazırına şu şekilde bildirmiştir: “ *Fransızların Maraş-İslâhiye yolu üzerindeki Şerefoğlu, Gölpınar, İloğlu, Ceceli, Sarılar, Şekerobası köylerini topla bombardıman ederek ihrak eyledikleri, İloğlu köyünü üç yüz mevcutlu bir müfrezeye ile basarak yağma ve fecayi’ ve şenaate başladıkları, Maraş’ta yerli Ermenilerden sekiz yüz mevcutlu bir kıtanın kışlada ihzar edildiği, bütün Ermeni gençlerinin teslimine başlandığı, Müteferrik Ermeni hanelerinin boşaltılarak tek mil Ermenilerin kilisede toplandığı, Çukuroba mahallesindeki Cami-i Şerif içine bomba atmak üzere saklanmış olan üç Ermeni derdest edildiği, bu esnada oradan geçen üç Fransız süvari neferinin Ezan-ı Muhammedi okuyan müezzine iki el silah attığı, Bababurnu’nda Fransızların sekiz yüz kadar kuvvetleriyle ahaliyi feci surette katletmekte oldukları bildirilmektedir. Ermenileri geri çekerek İslamlar aleyhindeki mezalime nihayet vereceklerini söyleyen Fransızların da bu defa müştereken İslam halkı katliam eyledikleri son derece şayan-ı dikkattir. Bu hal böyle devam eylediği taktirde Kuva-yı Millîyenin şedid ve kati müdahalesi zaruri olacak, tevessüünden hasıl olacak mesuliyet tamamen Fransızlara ait kalacaktır. Hükümet-i Seniyyenin de kati ve şedid bir surette harekâtı vakıayı protesto eylemesi ve Urfa, Maraş, Antep’in tahliyesini talep eylemesi lazımdır.*

Heyeti Temsiliyye Namına

M

ustafa Ke-

mal

*(İmza)*¹⁵⁵⁷

Türkoğlu çevresindeki Millî kuvvetlerin mücadeleleri başarılı olunca, Fransızlar bir daha bu güzergâhı kullanmaktan imtina ederek, İslâhiye-Belpınar-Çakmak yolu ile Gavurgölü’nün batısından Hacıbekli ve Şerefoğlu köyleri yolunu kullanarak Maraş’a gelmeye başladılar.¹⁵⁵⁸

¹⁵⁵⁶ Karadağ, s.33; Bağdatlılar, s.84-85; Akbıyık, s.188; Bu tarih, Yalçın Özalp’in *Mustafa Kemal ve Millî Mücadele’nin İlk Zaferi* kitabı s.131 de, 15 Ocak 1920 olarak kaydedilmiştir.

¹⁵⁵⁷ *Kahramanmaraş I. Kurtuluş Sempozyumu 10-11 Şubat 1986*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1987, s.97.

¹⁵⁵⁸ Bağdatlılar, s.85.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Fransızlar ve himayelerindeki Ermeniler tarafından Maraş ve civarında halka yapılan saldırılarla ilgili olarak Pazarcık ileri gelenleri tarafından gönderilen 12 Ocak 1920 tarihli telgraf şöyledir:

Sadrızam Paşa Hazretleri'ne

Madde 1-*Çete bahanesi ile Maraş ve civarındaki Ceceli köyü Fransızların beraberindeki Ermeni çetesi tarafından vahşi bir surette top vesaire ile yakılıp tahrip edilmiş ve birçok zayıat verilmiştir.*

Madde 2-*Binbaşı Leon (De Ordens) ile Karabıyıklı köyüne gelen Fransız müfrezesi parasız olarak istedikleri erzağın kendilerine verilmemesinden dolayı köy ahalisini silah kullanarak dövmüşler ve işkence yapmışlardır.*

Madde 3-*Maraş'a giden bir Fransız müfrezesi Karabıyıklı'dan gelmekte olan Jandarma Ali Çavuş'u katletmişlerdir. Alıp götürdükleri iki arkadaşının hayatta olup olmadıklarına dair bir haber alınamamıştır.*

Madde 4-*Fransız askerleri Maraş'ta ikamet ettikleri Ahur dağı civarında köylerine giden iki Müslümanı süngülerle öldürmüşlerdir.*

Madde 5-*İki aydır Fransızlar tarafından Maraş Ermenileri açıkça silahlandırılmakta, devamlı olarak mühimmat, top ve silah toplanmakta, Ermeni evleri ve Kilikya hisarları müstahkem bir mevki haline getirilmektedir. Bu gidişle Müslümanlar aleyhine bir katliam tertibi içinde olduklarına herkes tarafından inanılmaktadır.*

Madde 6-*Çete süsü verdikleri adamlar, millî haklarına yapilmakta olan tecavüzler karşısında son derece sükûnetle silah tutmaya hazır olan milletin fertleridir.*

Madde 7-*Bu köylülere çete bahanesi ile anlatıldığı üzere yapılan ve devam etmekte olan vahşiyane davranışları ve çete saldırılarını protesto ederiz.*

Madde 8-*Her tarafta bu gibi durumlara hemen son verilmesini talep ediyoruz.*

Madde 9-*Bundan sonra meydana gelecek ve millî haklara dokunacak bu tür davranışları tecavüz sayarak sorumluluğu saldırganlara ait olmak üzere hep beraber karşılık vermeye mecbur olacağımızı son kez arz ediyoruz.*¹⁵⁵⁹

Bu telgraf üzerine Harbiye Nâzırı Cemal Paşa 13 Ocak 1920'de Maraş ve çevresinde askerî harekât yapan Fransız kuvvetlerinin işgallerine son verilmesi için Hariciye Nezâreti tarafından girişimlerde bulunulması istemiştir. Bu telgrafta *Fransızların Maraş ve*

¹⁵⁵⁹ BOA. HR. SYS. 2544-1/27-30 <http://www.devletarsivleri.gov.tr/ki-tap/belge/995/006.doc>

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

çevresini, Kuzey Suriye ve Kilikya işgal bölgeleriyle birleştirmek isteyen Fransızların son hareketleri Maraş'ın güneyindeki İmalı köyü halkının silahla karşılık vermesiyle sonuçlanmış, meydana gelen çatışmada seksen Fransız askerinin esir alınmış ve bundan sonrada Fransızlar Türk ahaliye Ermenilerle birlikte saldırarak birçok kişiyi şehit ettikleri belirtilmektedir.¹⁵⁶⁰

Fransızların Maraş'a çok miktarda asker ve mühimmat getirmeleri üzerine bir olay çıkmaması için gerekli siyasî girişimlerde bulunulması talebi ile Hariciye Nezareti'ne Dâhiliye Nâzırı adına çekilen telgrafta “*Fransızların bu kez Kilikya'dan getirtmekte oldukları kuvvetler arasında Ermeni fedailerin bulunması, askerlerin önlerine gelen köyleri yakıp ahalinin mal ve canlarına taarruzları sebebiyle iki günden beri İslâhiye yolu üzerinde ve Maraş'a beş saat mesafede bulunan Eloğlu köyü civarında dağlara ilticâ etmiş olan köylülere karşı tekrar saldırılar olmuştur. Can ve mal kayıplarının olduğu ve bu kuvvetin 10 Ocak günü Maraş'a ulaşacağı anlaşılmıştır...*” şeklinde devam eden telgrafla Mutasarrıf vekilinden gerekli önlemleri alması konusunda bilgi verilmektedir.¹⁵⁶¹

Maraş Mutasarrıf Vekili Kilisli Cevdet, 16 Ocak 1920'de çektiği telgrafla Maraş'taki durumu Sivas'taki III. Kolordu Kumandanlığına bildirmekteydi. “.....Eloğlu'nda ileri gelenlerle, ulema tarafından yapılan öğütler üzerine Fransızların askeri Maraş'a gelmiş ve çarpışma bitmiş ise de yollarda güvenlik olmadığından kayıp miktarı henüz soruşturulamamıştır. Fransızlar köylerdeki eşkıyanın askere kurşun attığını çarpışmalara sebep olarak göstermekte iseler de, halk çarpışmaların Ermeni askerlerinin ırz, mal ve cana saldırısından kaynaklandığını söylemektedir ki hakikat bu olsa gerektir.”¹⁵⁶²

İslâhiye-Maraş ve Antep-Maraş yollarında Fransız ikmal kollarına baskınlar yapmakta olan sayıları değişik beş altı müfrezenin beş yüz kadar mevcudu vardı.¹⁵⁶³ Bu yörede isimleri bilinen müfreze ve çete grupları şunlardır: Aksu Köprüsü civarında Ali Rıza Pişkin müfrezesi, Boynuyoğunoğlu Memik Ağa müfrezesi, Yamaç Obalı Dede Ağa müfrezesi, Karayılanlıoğlu müfrezesi, Hasan Efe'nin 80 kişilik müfrezesi, Doğanlı mevkiinde Paşo Ağa müfrezesi,¹⁵⁶⁴ Beyazıtoğlu Zafer ve

¹⁵⁶⁰ BOA. HR. SYS. 2544-1/20 <http://www.devletarsivleri.gov.tr/kitap/belge/995/005.doc>

¹⁵⁶¹ BOA. HR. SYS. 2543-8/9, <http://www.devletarsivleri.gov.tr/kitap/belge/995/010.doc>

¹⁵⁶² Özalp, *Ermeni İntikam Alayı Maraş'ta*, s.43.

¹⁵⁶³ Özalp, *Mustafa Kemal ve Milli Mücadele'nin İlk Zaferi*, s.150.

¹⁵⁶⁴ Özalp, *Mustafa Kemal ve Milli Mücadele'nin İlk Zaferi*, s.136, 143.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Muharrem beylerin 400 kişilik Bertiz müfrezesi, Muallim Hayrullah ve Benli Ökkeş'in 100 kişilik müfrezesi, Dehliz'de bulunan Yakup Hamdi müfrezesi, Hopurlu Köyü Çeteleri, Türkoğlu Mustafa Çavuş çetesi.

8.2.12.5. Maraş İçi Çatışmaların Başlaması

General Dufieux, Türkoğlu'ndaki kuşatma altındaki Binbaşı Corneloup komutasındaki askerlerini kurtarmak ve Maraş garnizonunu kuvvetlendirmek için, biri Antep'ten diğeri İslâhiye'den gelip Belpınar'da birleşecek iki birlik gönderme planını uygulamaya koydu. Fakat bu birliklere, Binbaşı Corneloup ve kuvvetlerinin muhasaradan kurtulması haberi alınmasına rağmen, ilerlemeleri talimatı verildi. Antep'ten gelen Binbaşı Marty komutasındaki birlik, XVIII. Cezayir Avcı Alayı, bir dağ topçu bölüğü, bir süvari mangası ve bir dağ sıhhiye birliğinden oluşan 41 subay, 1406 erat, 477 hayvan civarında idi. İslâhiye'den hareket edecek Thibault kuvvetlerinin 14 Ocak'ta hareket etmesi bekleniyordu. Ancak 15 Ocak'ta hareket edebildiler. Binbaşı Corneloup kuvvetlerinden haber alınmadığından bu gecikme önemsizdi. Yarbay Thibault'un birlikleri şöyle idi. 412. Piyade alayı, Miktarı, 10 subay, 354 er, 75 hayvan; XVIII. Cezayir Alayı, 5 subay, 191 erat, 71 hayvan; Ermeni birliği, Yüzbaşı Fontaine komutasında olup 10 subay, 394 erat, 79 hayvan; Süvari birliği Teğmen Lager komutasında olup 3 subay, 78 erat, 92 hayvandan oluşmakta idi. Binbaşı Marty komutasındaki Fransızların Antep'ten Maraş'a ilerledikleri haberi alınır alınmaz Boynuydoğanlı Memik ve Yamaç Obalı Dede Ağa'nın emrindeki birlikler tarafından izlenmeye başlandı. Fransızların hareketi Pazarcık'ta haber alınınca Karayılanlıoğlu emrindeki bir kuvvet yolu kesmek üzere Antep istikametine yollandı. Bu sırada Pazarcık'ta 300 kadar Kuva-yı Milliye bulunuyordu. Binbaşı Marty kuvvetleri Antep'ten çıkıp kar fırtınası içinde ilerlerken kayalar arasına gizlenmiş Türk kuvvetleri tarafından pusuya düşürüldü. Üç saatten fazla süren çarpışmalarda Fransızlar iki ölü 23 yaralı bıraktı. Fakat bu birlik Belpınar'a ulaşmayı başardı.¹⁵⁶⁵

13 Ocak 1920 tarihinde Antep'ten İslâhiye'ye bağlı Sakçagöz köyüne doğru hareket ettirilen Fransız askerleri, geceleyin saat altı buçuk yedi sularında Antep'in Büyük Araplar köyünde barınak ve yiyecek ihtiyacı için durdu. Burada subaylar için hazırlıkta bulunulmuş ve kumandanın emriyle askerler de yerleştirilmişti. Müslümanlara karşı intikam fikriyle dolu olan Ermeniler derhal harekete geçerek arkadaşlarından kandırabildiklerine yol göstererek evlerin kapılarını zorlayıp içeri girip kadınlara saldırıp mukaddes dinî ve millî değerlere hakaret

¹⁵⁶⁵ Akbıyık, s.190-191.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

gibi kötülüklerde bulundular. Bunun üzerine köy ahalisi kurtarabildikleri çoluk çocuklarıyla gece karlar üzerinde dağlara doğru kaçtı. Bu köylülerin kapıları tahrip, hayvanları imha, malları yağma edildi.

Fransız askerleri arasındaki Ermeniler köyden 15 Türkü işkence ile öldürdüler. 14 Ocak 1920’de Araplar köyünden ayrılan Fransızlar, Safça köyüne doğru ilerlerken Türklerle çarpışmaya girdiler. Bu çarpışmada bir kişi öldü, iki kişi de yaralandı. Fransız kuvvetleri Baboca yakınlarında Antep ve Pazarcık cephesinden yetişen Boynuyolu Memik Ağa ve Karayılanlıoğlu emrindeki Milli kuvvetlerin saldırısına uğradı. Türk kuvvetlerinin bir kısmı erzak, cephane, mühimmat ve teçhizat taşıyan arabalara saldırdı. Kılıç Ali’ye göre bu çarpışmalarda Fransızlar 1 subay, 50 ölü bir o kadar da yaralı verdi. Fakat Yarbay Thibault ve Binbaşı Marty, Antep ve İslâhiye üzerinden gelen Fransız birlikleri, birleşerek Türkoğlu’na ilerlediler. Civardaki köyler tamamen boştu. Binbaşı Corneloup’un saldırısına maruz kalan bu köyler, Türk kuvvetlerine yardım ettikleri iddiasıyla cezalandırılmıştı.¹⁵⁶⁶ Milli kuvvetler Fransız birliklerine Sarılar köyü civarında saldırı düzenlediler. Saldırıda erzak, cephane ve mühimmat ele geçirildi.¹⁵⁶⁷ Birleşik Fransız birliği, 16 Ocak 1920’de Türkoğlu’na vardı. Türkoğlu, kısa bir süre önce Corneloup müfrezesinin yaptığı ağır çarpışmalardan sonra harap durumda idi. Corneloup halka sert davranmıştı. Bu sebeple Türkoğlu halkı İslâhiye’den gelen Thibault birliklerini görür görmez köyü terk ettiler. Fransız kuvvetleri köyün yakınına gelince köyü boş buldular. Halk dağda gizlenmiş görünüyordu. Fransız kuvvetleri komutanı halk ile konuştu. Kötü niyetleri olmadığını belirterek herkesin evine dönmelerini istedi. Bununla beraber kendileri Türkoğlu’nda iken ateş edilecek olursa bütün sorumluluğun köy halkına ait olduğunu belirtti. Bunun üzerine Türkoğlu muhtarı silahları olmadığını ve hiçbir surette ateş edilmeyeceğini bildirdi. Fransız kuvvetleri tüketim ihtiyaçları olan zahire ve hayvanı para vererek satın aldılar. Fransız birliği 17 Ocak 1920 saat sekizde herhangi bir girişimde bulunmadan Türkoğlu’ndan Maraş’a hareket etti ve olaysız olarak gün batımında Maraş’a girdi.¹⁵⁶⁸

Fransız-Ermeni kuvvetlerinin Araplar köyü ahalisine reva gördükleri mezâlîme karşı halkın tepkisi, General Querette’in görüşmek üzere davet ettiği Maraş ileri gelenlerine hakarete bulunması ve Fransızların Ermenilerle birlikte Maraş’ı sürekli ateş altında tuttuklarına dair III ve XIII. Kolordu Kumandanlıklarından telgraflar gönderilmiştir.¹⁵⁶⁹

¹⁵⁶⁶ Akbıyık, s.191.

¹⁵⁶⁷ Özalp, *Mustafa Kemal ve Milli Mücadele’nin İlk Zaferi*, s.136.

¹⁵⁶⁸ Akbıyık, s.192-193.

¹⁵⁶⁹ <http://www.devletarsivleri.gov.tr/kitap/belge/995/021.doc>

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

8.2.12.6. Fransızların Türkoğlu'na İlerleyişleri

İslâhiye-Maraş ve Antep-Maraş arasındaki Türk müfrezelerinin Fransız kuvvetlerine saldırımları, General Querette'yi öfkeliendirmişti. Fransızların Adana bölge komutanı General Dufieux, General Querette'ye Maraş ve çevresinde Türk kuvvetlerinin saldırılarına son vermesi için emir gönderdi. Bu amaçla 18 Ocak 1920'de Maraş'tan Antep'e, 19 Ocak 1920'de de Antep'ten Maraş'a erzak temini için Fransız konvoyu çıkarıldı. Bu iki kuvvet yolda buluşacaktı. Fakat bu iki Fransız birliği de yolda pusuya düşürülerek kayıplar verdirildi. İslâhiye üzerinden Maraş'a ilerleyen Fransız kuvvetleri Yüzbaşı Fontaine komutasında Belpınar'a ulaştı. Fontaine Belpınar'dan erzakları kamyonlara yükleyerek Maraş'a hareket etti. Önce artçı ve yancı kuvvetlerle emniyetli olarak Türkoğlu'na kadar ilerledi ve burada kamp kurdu. Konvoy tekrar yola koyulduktan sonra Aksu'ya doğru 1 mil bile geçmeden Türk kuvvetlerinin hücumuna uğradı. Akşama kadar süren çarpışmada bir subay ve 11 Ermeni askeri öldü, Teğmen Marshall yaralandı. Fransızlar gece harekete devam edip Aksu'yu geçtiler. Fakat kedilerine Türk birlikleri tarafından bir saldırı daha düzenlendi. Çarpışma gün boyunca devam etti ve 12 Ermeni askeri öldü. Yüzbaşı Fontaine ve Teğmen Marshall komutasındaki bir grup Fransız ve Ermeni askeri, Türk çemberini kırarak bütün ağırlıklarını kaybetmiş olarak Maraş'a dönebildiler. Yüzbaşı Fontaine hala şehre ulaşamamıştı. Hiçbir haber de yoktu. 3 Şubat 1920'de Yüzbaşı Fontaine'nin çarpışmaların geçtiği boğazda olduğu haberi alındı. Sonra Yüzbaşı Fontaine ve kuvvetlerinin bir Türk köyünü zapt etmiş orada kendilerini savundukları öğrenildi. Sonunda Fontaine sadece birkaç araba teçhizatla Maraş'a ulaşabildi. Diğer bütün yiyecek malzemeleri ve silah ve teçhizat Türklerin eline geçti. Bu çarpışmalarda 50 Fransız askeri öldü, 50'si esir alındı. 100 at ve katır, bir ağır iki hafif makineli tüfek, 20 sandık cephane, 100 kadar bomba ele geçti. Fransızlar tarafından Belpınar'dan yüklenen yiyecek ve cephanenin Türkler tarafından yapılan hücumlar sonucunda Fransız kafilesinin dağıtılması ile ele geçirilmesi, Fransızlar için büyük bir darbe oldu. Fransız konvoyunun Belpınar-Türkoğlu-Maraş hattında ele geçirilmesi Maraş'taki Fransızlar askerlerini teçhiz edemediler. Bu da Maraş Millî mücadelesinde başarısız olmalarında bir etken olmuştur. Bu başarı Millî kuvvetlerin moralini yükseltti. Öyle ki Türkler General Querette'ye kesin uyarı vererek Fransız birliklerinin 48 saat içinde teslim olmalarını istediler.¹⁵⁷⁰

21 Ocak 1920 Çarşamba günü General Querette, Maraş mutasarrıf vekili Cevdet ve ileri gelenleri toplayarak Kılıç Ali'nin kendini

¹⁵⁷⁰ Bağdatlılar, s.107-108; Akbıyık, s.193-196

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

tehdit ettiğini, Eloğlu tarafında Bababurnu'nda Türk çetelerinin Fransızların yolunu kestiklerini belirterek yetkililerin bu çetelere mani olmalarını ve Kılıç Ali'ye itibar etmemelerini hatta onu Pazarcık'tan kovmalarını talep etmiştir.¹⁵⁷¹

21 Ocak 1920 Çarşamba günü, Maraş içinde çete savaşlarının başlaması üzerine başta Türkoğlu cephesinde de savaşan Zafer ve Muharrem beyler ile Kılıç Ali Paşa ve Yakup Hamdi kuvvetleri ile birlikte şehre girmişlerdir.¹⁵⁷²

25 Ocak 1920'de İslâhiye- Eloğlu üzerinden Maraş'a giren 150 Fransız askeri, bir top ve 15 araba cephane getiren güçlü bir Fransız Birliği Maraş önlerinde imha edildi.¹⁵⁷³

21 Ocak 1920'de Adana ve Maraş'ta Fransızlarla Ermenilerin Türklere karşı yaptıkları katliamlardan bahseden 12. Kolordu komutanı Fahreddin Paşa'nın hazırlattığı belgeden, Türkoğlu ve çevresindeki köylerde Fransızların katliamlarından bahsedilmektedir: “ *İslâhiye ve civarında Ceceli, Sarılar, Karalar adlı köyler yanmakta, bu köylerin hayvan ve eşyaları Osmaniye'ye getirilerek müzayedeye satılmaktadır. Hasanbeyli ve o bölgedeki tüm Ermeni köylerinin silahlandırılıp, Müslümanlar üzerine saldırıldığı ve akla hayale gelmeyen eziyetler yapılmakta olduğuna dair son olarak Adana'dan haber alınmıştır.* ”¹⁵⁷⁴ Bu arada 28 Ocak 1920 Çarşamba günü İslâhiye'den Maraş'a gitmekte olan iki takım kadar Fransız süvari ve bir de nakliye kolu yolda çeteler tarafından imha edildi.¹⁵⁷⁵ Aynı günlerde Antep yolunda Kapıçam mevkiinde bir grup Fransız kuvveti mahsur kalmışlardır.¹⁵⁷⁶ Kapıçam üzerinden Atizi'ne (Şükrü Bey çiftliği) sığınan Fransız kuvvetlerine Millî kuvvetler baskın yaptılar. Baskından kurtulan Fransızlar Maraş'a doğru kaçarken, Göynüklü Uzun Yusuf kuvvetleri ile Millî Nuri kuvvetlerinin taarruzuna maruz kaldılar.¹⁵⁷⁷ Taarruzla birlikte Eloğlu'na doğru kaçmaya başlayan düşmanı Millî kuvvetler takibe başladılar ve Türkoğlu'nda çarpışma oldu. Bu çarpışmada Fransızların birçoğu telef oldu.¹⁵⁷⁸ Millî kuvvetlerden Göynüklü Uzun Yusuf Şehit oldu. Burada

¹⁵⁷¹ Bağdatlılar, s.91-93.

¹⁵⁷² Bağdatlılar, s.92, 102-103.

¹⁵⁷³ Akbıyık, s.208; Başkan, s.85

¹⁵⁷⁴ BOA. HR. SYS. 2543-7/58: <http://www.devletarsivleri.gov.tr/ki-tap/belge/995/020.doc>

¹⁵⁷⁵ Özalp, *Mustafa Kemal ve Milli Mücadele'nin İlk Zaferi*, s.346.

¹⁵⁷⁶ Akbıyık, s.216.

¹⁵⁷⁷ Özalp, *Mustafa Kemal ve Milli Mücadele'nin İlk Zaferi*, s.182.

¹⁵⁷⁸ Akbıyık, s.216.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

tutunamayan Fransız kuvvetlerinin 20 kadarı İslâhiye yönüne doğru kaçtı.¹⁵⁷⁹

31 Ocak 1920 Cumartesi günü, Türkoğlu ve Şerefoğlu arasında yakalanan bir Fransız birliğinden 3 makineli ve 3 otomatik tüfek ve çok sayıda mühimmat ve hayvan ele geçirildi. Fransız kuvvetlerinden elde edilen hayvanlardan bir nakliye kolu meydana getirildi. Ayrıca İslâhiye demiryolunu kesmek için Andırın'dan 300 Türk kuvveti hareket ettirildi.¹⁵⁸⁰ Maraş Millî mücadelesi başladığı zaman Fransızlar İslâhiye'den Maraş'a sevkiyata devam ediyorlardı.

Maraş'taki çatışmalarda durumun Müslüman halk lehine geliştiğine dair III. Kolordu Kumandanı Selahaddin Bey tarafından gönderilen 1 Şubat 1920 tarihli raporda “ *Eloğlu ile Şerefoğlu arasında yakalanan üç makineli, üç otomatik tüfek ve hayli cephaneye ganimet olarak alındığı ve Ahali ele geçirilen düşman hayvanlarından bir nakliye kolu oluşturdukları ve İslâhiye istasyonu yolunu kesmek üzere Andırın'dan 300 kadar mücahidin hareket ettiği bildirilmekteydi.* ”¹⁵⁸¹

2 Şubat 1920'de Fransızlar Maraş'ta mahsur kalan kuvvetlerine yardım için Adana'dan Albay Normand kumandasında güçlü bir askeri birlik gönderdiler. 500'den fazla piyade askerin bulunduğu ve çeşitli sınıflardan oluşan bu Fransız birliğinde 800 deve, 400 kadar araç, iki süvari bölüğü ile iki piyade taburu, biri uzun menzilli olmak üzere 4 batarya topu vardı. 6 Şubat 1920'de Eloğlu'na ulaşan bu birlik karşısında çevrede olan köylerin boşaltıldı. Beynamazlı ve Sarılar köylerinden geçen yoldan gelen Albay Normand hatıralarında “ *Türkler bütün köyleri boşalttılar. Sarılar Bababurnu yanıyor* ” demektedir. Fransız kuvvetleri ilerlerken yol üzerindeki Türk köylerini bombaladılar. 6 Şubat 1920'de Türkoğlu'na ulaşan Fransız birlikleri burayı tahrip ettiler. Fransız kuvvetleri içindeki Teğmen Maxime Berges Türkoğlu tahribatı hakkında şu bilgileri vermektedir: “ *Türkoğlu ve Belpınar'da kaldık. 7 Şubat günü sabaha doğru kasabada birbirini takip eden yangınlar çıktı. Fransız birliği içindeki Ermeniler evlerin boş dolu olmasına bakmadan ve hiç telaş etmeden her tarafı ateşe veriyorlardı. Türkoğlu kısa sürede bir kor yığını halini aldı. Çatılardan ateş fışkırıyor, kor halinde dökülüyordu. Türkoğlu'nu sığınak olarak kullanarak terk edip çok uzaklaştıktan sonra bile geriye dönüp baktığımda gökyüzünde hâlâ yangının siyah dumanlarını görmekteydim.* ” Türkoğlu'ndan 7 Şubat sabahı ayrılan Albay Normand komutasındaki Fransızlar aynı günün akşamı Aksu civarındaki şimdiki Bossa Fabrikasının yanındaki tepeye karargâhlarını

¹⁵⁷⁹ Özalp, Mustafa Kemal ve Millî Mücadele'nin İlk Zaferi, s.182.

¹⁵⁸⁰ Bağdatlılar, s.108; Akbiyık, s.219.

¹⁵⁸¹ <http://www.devletarsivleri.gov.tr/kitap/belge/995/034.doc>

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

kurdular.¹⁵⁸² Fransızların Eoğlu'ndan geçerek Maraş'a yaklaştıkları İçişleri Bakanlığı'na ve Sivas Üçüncü Kolordu Komutanlığı'na bildirilmiştir.¹⁵⁸³ Bu arada Maraş'tan çekilen başka bir telgrafta Fransızların Maraş'a uçaklarının geldiği ve Bababurnu üzerinden de askerlerinin intikal ettiği ve bunların Maraş'ta durdurulmasının güç olduğu belirtilmekteydi.¹⁵⁸⁴

Maraş'ta savaş başladıktan sonra, Ermeni kuvvetleri çevre köylere saldırmaya başlamışlardı. Türkoğlu ve çevresindeki köylerdeki çeteler, Maraş savaşı için köylerini bırakıp Maraş'a gidince, bilhassa Maraş'a bağlı Fındıcak köyü Ermenileri Türkoğlu yöresindeki savunmasız köylere saldırılar yapmaya başladı. Halkın daha fazla zayıat vermemesi için eli silah tutmayan kadın, çocuk ve yaşlıların güvenli köylere gönderilmesi kararı alındı. Bu olaya Maraş halk dilinde “*kaç kaç*” dendi. Türkoğlu ve çevre köyleri silah kullanamayacak çocuk, yaşlı ve kadınları Yenipınar taraflarına gönderildi.

Çakıroğlu üzerinden Gılbadan'a inen bir grup silahlı Ermeni, Sarılar ve Karalar köylerini kurşun yağmuruna tuttular. 8-11 Şubat 1920'de başlayan bu saldırıdan kurtulmak isteyen bu iki köy halkı, güneydeki İncebel'i aşarak Şekeroba'ya sığındılar. İncebel'den Şekeroba'ya kaç kaç sırasında düşmanın ateşiyle çok sayıda yaralanan oldu.¹⁵⁸⁵ Maraş'ta “kaç kaç” hadisesi 29 Ocak 1920'de başladı.¹⁵⁸⁶

11 Şubat 1920 Çarşamba günü, Fransızlar Maraş'ta yaptıkları savaşı kaybettiler. Hava çok soğuk, insan ve hayvanların yiyecekleri yeterli değildi. Ermeni ve Fransız kuvvetleri şehrin birkaç yerinde dağınık ve perişan halde Ermeni milisiyle 24 yaralı Fransız askeri bırakarak geri çekilmeye başladılar.¹⁵⁸⁷ Geri çekilme planı 10-11 Şubat 1920 gecesi uygulandı. Önce General Querette birlikleri akşam saat 21.00'de şehri terk etti. Saat 23.00'de geri çekilme ve çıkışı maskelemek için hep birden şehre ateş açıldı. Sabah saat 02.00'da General Querette ve tüm maiyeti Albay Normand'ın kampında toplandı. 03.30'da hareket emri

¹⁵⁸² Karadağ, s.44; Bağdatlılar, s.116Akbiyık, s.226-227. (Hüsameddin Karadağ Fransız imdat kuvvetini 300 olarak belirtir.); Özalp, *Ermeni intikam alayı Maraş'ta*, s.167

¹⁵⁸³ Özalp, *Ermeni İntikam Alayı Maraş'ta*, s.167; <http://www.devletarsivleri.gov.tr/kitap/belge/995/047.doc>

¹⁵⁸⁴ Özalp, *Ermeni İntikam alayı Maraş'ta*, s.171.

¹⁵⁸⁵ Okumuş, s.18.

¹⁵⁸⁶ Özalp, *Mustafa Kemal ve Milli Mücadele'nin İlk Zaferi*, s.181.

¹⁵⁸⁷ Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, Yüce Yayınları, İstanbul 1990, s.430; *Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi*, s.96.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

verildi.¹⁵⁸⁸ Fransızlar zor şartlarda çekilişe başladı. 11 Şubat 1920 sabahı Maraş'ın güneyinde Aksu köprüsüne geldiler. Bu köprü'nün batısına doğru uzayıp giden tepelerde Millî kuvvetler tertibat almışlardı. Binbaşı Bernard'ın komutasındaki Fransız öncü taburu Aksu köprüsünü geçmeye başlayınca Millî kuvvetlerin ateşiyle karşılaştı. Fransızlar bu ateşe topçu ateşiyle karşılık verdiler. Fransızların burada biri Ermeni olmak üzere 3 kaybı oldu.¹⁵⁸⁹

Fransız konvoyu 200'ü yaralı olmak üzere 4500 kişi, 1200 hayvan, 150 araba, 115 deveden oluşuyordu. Fransız güçleri Yeldeğmez mevkiinden geçerek Çakırlar ve Çakallı köylerinin güneyinden ve Kılıklı köyünün kuzeyinden ilerleyerek 11 Şubat 1920 akşamı Türkoğlu'na ulaştı. Bu geçtikleri yerlerde ağır zayıatlar verdiler. Bir yandan soğuktan diğer yandan bugünkü isimleriyle Çakallı Çullu, Çakallı Hasanağa, Kılıklı, Hopurlu, Önsenhopuru, Yavuzlar (Delicek), Yenipınar, Aydınkavak, Orçanbanısı ve Orçan (Yeşilyöre) gibi köylerin eli silah tutan ahalisi ile başka yerlerden gelen çetelerin saldırılarıyla Fransızlar ağır kayıplar verdiler. Düşmanın geldiğini gören köylülerdeki kadın ve çocuklar ise etraftaki köylere çekildiler. Çeteler ise yollara pusular kurarak saldırılarına devam ettiler. Türkoğlu'na giren Fransız konvoyu burada kamp kurdu. Fransızlar burada terk edilmiş hayvanları keserek et ile beslendiler. Soğuk şubat ayının bu gecesini Türkoğlu'nda geçiren Fransızlar, 12 Şubat 1920 sabahı saat 06.00'da Türkoğlu'ndan hareket ettiler. Fransız kuvvetleri geceyi geçirdikleri Türkoğlu evlerini terk ederken bir kez daha ateşe verdiler. Buradan ilerleyen Fransızlar Şekeroba'yı da yaktılar. Bu arada Fransızlar Türkoğlu'na gelirken uğradıkları saldırıların aynısına uğradılar. Bir yandan Çeceli, İmalı, Beyoğlu ve Şekeroba gibi köylerin eli silah tutan ahalisi ve Millî kuvvetlerin saldırısından diğer yandan da şiddetli soğuklar yüzünden ağır kayıplar verdiler. Bu şekilde Belpınar'a doğru çekildiler. 13 Şubat günü Belpınar'dan ayrılan Fransızlar ağır kayıplar vererek 14 Şubat'ta İslâhiye'ye ulaştı.¹⁵⁹⁰ Amerikan Yüksek Komiseri Amiral Bristol'un verdiği bilgiye göre, Fransız birliğinin çoğunu Fransız sömürge askerleri ve Ermeniler oluşturunuyordu. Bu birlikler Maraş'a gelirken cezalandırma ve intikam maksadıyla birçok Türk köyünü tahrip ettiler.¹⁵⁹¹ Burada bahsi geçen Türkoğlu köyleriydi.

¹⁵⁸⁸ Akbıyık, s.235.

¹⁵⁸⁹ *Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi*, s.96; Akbıyık, s.237-239; Özalp, *Mustafa Kemal ve Millî Mücadele'nin İlk Zaferi*, s.236.

¹⁵⁹⁰ Akbıyık, s.237-239.

¹⁵⁹¹ Justin McCarthy, *Ölüm ve sürgün: Osmanlı Müslümanlarına Karşı Yürütülen Ulus Olarak Temizleme İşlemi 1821-1922*, çev. Bilge Umar, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1998, s.237.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Fransız kuvvetlerinin Maraş'ta yenilip kaçması üzerine Mustafa Kemal şu bildiriye yayınlamıştır: *“Düşman taarruzuna karşı kahramanca silaha sarılan Maraşlı kardeşlerimiz yirmi güne yaklaşan bir zamandan beri kan ve ateşler içerisinde istilacı Fransızlara, onların silahlandığı hunhar Ermenilere karşı savaşmakta idiler. 10-11 Şubat gecesi düşmanı İslâhiye istikametinde fırara mecbur ederek mevcudiyet-i Millîlerini kazanmaya muvaffak olmuşlardır.* ¹⁵⁹²

Maraş ve çevresinde Fransızlara karşı verilen mücadelenin zaferle sonuçlanması üzerine Kazım Karabekir Paşa şu bildiriye yayınlamıştır: *“Maraş Kahramanlarını Türklüğe has olan celadet ve fedakârlıklar neticesinde sevgili bayraklarımızın yine Maraş üzerinde dalgalandığını haber almakla bütün Kolordum en büyük sevinçler duymaktadır. Öldünüz, fakat Türklüğü öldürmediniz. Tarih-i Millîmize kanınızla ve hayatınızla emsalsiz bir menkıbe-i celadet yazdınız. Maraşlıların ve sizin alınlarınızdan öper kolordumun hissiyat-ı samimiyesini arz eylerim.”* ¹⁵⁹³

Maraş'taki Fransız kuvvetlerinin İslâhiye yönüne doğru geri çekildikleri Dâhiliye Nezareti tarafından da haber alınır: Fransızlar Maraş'ı terk edip Türkoğlu üzerinden İslâhiye'ye çekildikten sonra Kılıç Ali Maraş'a girdi. Maraş'ta düzeni sağlayıp organizeyi sağladıktan sonra, düşmanı daha ileriler atmak için İslâhiye'ye doğru harekete geçti. Bu amaçla Kılıç Ali, müfrezesini ve Türkoğlu, Şerefioğlu ve Hacıbebekli köylerinden topladığı kuvvetleri yanına alarak Keferdiz üzerine hareket etti. ¹⁵⁹⁴ Kumandan Morbiyo 16 Şubat 1920 tarihinde Adana'daki Ferda gazetesine verdiği mülakatta, Maraş harbi sırasında şehri müdafaaya gelen Maraş köyleri çetelerinin çok çetin olduğundan bahsetmektedir. ¹⁵⁹⁵

Çocukluğumuz, Fransızların Türkoğlu ve çevresini işgalleri sırasında yaptıkları katliam ve tahribatları anlatan görgü tanıklarının dinleyerek geçti. Türkoğlu ve Maraş arasında şose olarak adlandırılan kara yolunu kullanarak gelip giden Fransız askerlerinin arasında çok sayıda bölgeyi bilen yerli Ermeniler bulunmaktaydı. Bu Ermeniler Fındıcak, Zeytun, Fırnız ve Muratçakıroğlu gibi köylerde yaşayanlardı. Müslüman Türk ahali bu Ermenileri çok iyi tanımaktaydılar. Çarşıda pazarda alış verişte bunlarla birlikte olmuşlardı. Ermeniler Türk köylerine gelip ev yapımında ustalık yapmışlardı. Türk ahali ne oldu da bu komşula-

¹⁵⁹² Kahramanmaraş I. Kurtuluş Sempozyumu, s.100.

¹⁵⁹³ Kahramanmaraş I. Kurtuluş Sempozyumu, s.101.

¹⁵⁹⁴ Özalp, Mustafa Kemal ve Milli Mücadele'nin İlk Zaferi, s.240.

¹⁵⁹⁵ Özalp, Mustafa Kemal ve Milli Mücadele'nin İlk Zaferi, s.246.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

rının binlerce kilometre uzaktan gelen Fransız düşmanı ile işbirliği yaptığını anlayamamıştı. Fransız elbisesi giyen ve ellik gâvvuru denilen bu Ermeniler Türkleri isimleri ile çağırıyorlardı. Türkler bu Fransız elbisesi giymiş bu Ermenileri görünce şaşırılmıştı. Bunlar Türkçe konuşuyorlardı. Çakallı köyü altında Yıkık köprüden Maraş'a giden ve yanında oğlu Mehmet olduğu halde Fransız birliği ile karşılaşan Mustafa Kâhya'yı (Önsenhopuru Muhtarı) tanıyan bir ellik Gâvvuru bir Ermeni "*emmi sakalını ver de süpürge yapayım*" diye alay edince Mustafa kahya "*git işine ellik gavuru*" ifadesini kullanmıştır.

Yine köylüler 12 Şubat sabahı Çakallı köyü altındaki Kızılark mevkiinde soğuktan ve Türk çetelerinin saldırılarından ölmüş yüzlerce Fransız askeri ve Ermeni isyancıların cesetleri ile karşılaşmışlardır. Günlerce Çakallı-Kılılı-Türkoğlu-Ceceli-Beyoğlu ve Şekeroba köyleri arasından geçip giden şosede ölmüş Fransız askerlerinin cesetleri kalmıştır. Bu cesetleri kurtlar ve akbabalar parçalamasın diye Türk insanı defnetmişlerdir. Fransızların kaçıp giderken attıkları eşyalar ve mermi sandıkları bir hatıra olsun diye Türk köylüleri tarafından toplanmıştır. Yaptığımız araştırmalarda hala bunların köylülerin elinde olduklarını görmekteyiz.

8.2.12.7. Türkoğlu Cephesinde Şehitler

Fransızların Türkoğlu bölgesini işgali sırasında pek çok insanımızı şehit etmişlerdir. Biz burada ancak isimleri belli olanları tespit ettik. Türkoğlu cephesine Maraş ve diğer taraflardan gelip de şehit olan veya yaralanan birçok çete bulunmaktadır. Bunlardan en meşhuru Kılılı köyü yakınlarında Tanışman tepe çarpışmasında yaralanan Muallim Hayrullah'tır. Maraş'ta bulunan Alman hastanesine kaldırılmış ancak burada çalışan bir Ermeni doktor tarafından zehirlenerek şehit edilmiştir. Fransızların Türkoğlu, Kılılı, Ceceli, Çakallı köylerinde 32 kişiyi şehit etmişlerdir. Yine Murat Çakıroğlu köyünde ise Ermeniler 33 Türk'ü şehit ettiler. Bu köyün geri kalan ahalisi Şekeroba'ya kaçarak canlarını kurtardılar. Türkoğlu köylerinde Ermeniler tarafından şehit edilen birçok Türk daha bulunmaktadır. Ancak isimleri tespit edilenler bunlardır.

8.2.12.8. Türkoğlu Köylerinde Fransızların Yaptığı Tahribatla İlgili Rapor

Hazırlanan rapordan ve diğer kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla Türkoğlu ve çevresinde çok miktarda zarar ve ziyan olmuştur. Adil Bağdatlılar, Türkoğlu ve çevresindeki zarar ve ziyanı şu şekilde özetler: 35 ev yakılmış ve tahrip edilmiş, 32 şehit, 400 kadar koyun telef olmuş, çoğunluğu koyun olmak üzere 2500 hayvanın ve birçok ev eşyası ve erzak yağma edilmiştir. Yazar, yöre halkının bu dönemdeki

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

maddi zarar ve ziyanın 10.128.000 kuruş olduğunu belirtmektedir.¹⁵⁹⁶ Türkoğlu yöresinde özellikle Kılılı, Türkoğlu, Ceceli olmak üzere Şerefoğlu, Sarılar, Karalar, Araplar, İmalı, Şekeroba, Çakallı, Belpınar köyleri ağır hasar görmüştür. Evler tahrip edilmiş, Hayvan sürülerine el konulmuş, birçok insan şehit edilmiştir.¹⁵⁹⁷

Türkoğlu bölgesindeki Fransız vahşet ve katliamın tutanağın-
dan anlaşıldığına göre; 1920 Ocak ayının başında Maraş'a doğru gel-
mekte olan Fransız birliği Kılılı köyünü kuşatarak geceyi orada
geçirmişti. Ertesi günü sabaha üç saat kala Türkoğlu'na geçtiler ve şa-
faktan önce Ceceli köyünü abluka altına alıp ateşe başladılar. Gecenin
karanlığından faydalanan halk evlerini, mallarını bırakarak dağa çekil-
diler. Sabahleyin köye giren Fransızlar kırk haneden 31'ini yakmış ve
bu evler içinde 5 kişi ile zahire ve hayvanlar yanmıştır. Durum, kaya-
lıklara çıkan köylüler tarafından görülmüştür. Ateş içinde yanan beş
kişi: Hasan oğlu Gökçe, Hüseyin oğlu Bedir Ahmet, Ömer'in kızı Ha-
tice, Osman'ın kızları Fatma ve Ayşe'dir. Ayrıca 43 baş hayvan küçük
ve büyükbaş hayvan ve 90 kovan bal arısı imha edilmiştir. 31 ev ile yüz
kadar nüfus aç ve evsiz kalmıştır. Ceceli'nin 1.176.800 kuruşluk zararı
meydana gelmiştir. Bu kuvvet o geceyi Ceceli'de geçirdikten sonra er-
tesi günü Türkoğlu'na dönerek birçok hayvan aldılar ve zahireleri çöp-
lûge döktüler. Ev eşyalarını tahrip ettiler. Hayvanların bir kısmını imha
edip kalan hayvanları yanlarına alarak Maraş'a hareket ettiler.

Şerefoğlu köyünü sebepsiz yere topa tuttular. Top ateşinde üç
ev yandı, eşyalar tahrip ve hayvanlar telef oldu. Çakallı köyünün me-
rada yayılmakta olan büyükbaş (sığır) sürüsü mitralyöz ateşine tutuldu.
Çakallı ve Şerefoğlu köylerinin 368 baş hayvanı telef edilmiştir. Fran-
sızlar Şerefoğlu'na 80.000 kuruşluk zarar vermişlerdir. Çakallı köyü
halkı evlerini terk etmek zorunda kalmış, bütün zahire ve eşyaları
yağma ve tahrip edilmiştir. Hasanoğlu Hasan'ın çobanı Hassa, Molla
Nasiroğlu'nun çobanı Muhacir Abdivahap oğlu Memiş'in hanımı
Esmâ, Nasır oğlunun hanımı Gülistan, üç kız çocuğu ve iki oğlan ço-
cuğu şehit edildi. Kılılı köyünden ibiksiz Ahmet, Topal oğlu Kadir ve
Mehmet isminde şahıslar da bu esnada yoldan geçerken şehit edildiler.
Fransız kuvvetlerinin bir kısmı Kılılı köyünde mezalimde bulunurken,
İslâhiye tarafından gelen Türkoğlu'na gelen bir Fransız birliği köyü ku-
şattı, halk korkudan köyden kaçtı. Yakaladıkları Alhasoğlu Mehmet,
kardeşi Mahmut, Halil, Kırşehirli oğlu Abdullah, Antepli'nin çobanı
Hasan, çocuklarından Zeliha ve Abdullah oğlu Memik'in 8 yaşındaki
kızı Hüsne, Osman'ın kızı 7 yaşındaki Zekiye, Kadirin oğlu 5 yaşındaki

¹⁵⁹⁶ Bağdatlılar, s.83-84-85.

¹⁵⁹⁷ Karadağ, s.33; Akbıyık, s.287.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Ahmet, Ali'nin oğlu 4 yaşındaki Durdu, Ökkeş'in oğlu 6 yaşındaki Ali süngülere takılarak diğerleri de iplere dizilip kurşunla vurulmak suretiyle şehit edildiler. Köyün işgali esnasında Fatış namında dul bir kadın, on yaşındaki Ruşen ve iki küçük çocuğu ile Hacıbebekli köyüne kaçmak için köyden çıkınca, Fransız askerleri yollarını kesti. 10 yaşındaki Ruşen kendini büklerin içine attı. Askerle dikenli büklerin içine giremediklerinden bir iki el ateş edip ölmüştür diye bıraktılar. Annesi ile iki çocuğunu alıp götürdüler. Ruşen, bir saat kadar bekledikten sonra köye gitmek için büklerin arasından çıkınca Fransız askerleri tarafından yakalandı ve süngü ile feci bir şekilde katledildi. Annesi de bu manzarayı gördü. Bunun yanında Fransız ve Ermeni askerleri 4 kadının namuslarına el uzattı. Evlerde bulunan Kur'an-ı Kerim kitapları parçalanmış, ayaklar altında çiğnenmiş ve üzerlerine pislenmiş olarak bulundu. Türkoğlu'nda 2055 küçük ve büyükbaş hayvan, 5000 kırat zahire, 500 batman yağ, 30 takım yatak, 1000 batman bakır, 5000 batman pekmez, 1000 adet çuval, 500 kilim, 600 keçe telef edilmiştir. Türkoğlu'nun zararı 7.365.000 kuruştur.

Bir hafta zarfında toplam 31 ev yanmış, 33 kişi şehit edilmiş, üç ev top ateşiyle tahrip edilmiş, beş kişi evleriyle birlikte yanmıştır. 2839 büyük ve küçükbaş telef olmuş, birçok zahire gübrelıklere dökülmüştür. Birçok ev eşyası tahrip edilmiştir.¹⁵⁹⁸ Ceceli, Kılılı, Gökpınar, Sarılar köylerinde eli silah tutan gençleri ayırdılar. Bunlara çeşitli işkenceler yaparak, ihtiyar ve çocukları aç olarak perişan bir halde bıraktılar.¹⁵⁹⁹

Fransız kuvvetlerinin 03 Ocak-12 Şubat 1920 tarihleri arasında Türkoğlu ve çevresinde yaptıkları yağma ile maddi ve manevi tahribat, ziraatla uğraşan yöre halkına pahalıya mal olmuş ve ekonomik olarak çökertmiştir. Türkoğlu ve çevresinde Fransızlar ile yapılan mücadeleler ve onların katliamları **İrade-i Millîye Gazetesi, 19 Ocak 1920 sayısında "Elbistan Haberleri"**¹⁶⁰⁰ ve **Hâkimiyet-i Millîye Gazetesinin 3 Mart 1920 sayısında çıkan "Maraş"** başlıkları altında tüm yurda duyurulmuştur.

EK: Fransızların Türkoğlu ve Çevresinde Yaptığı Katliamların Bir Raporla Tespit Edilmesi

¹⁵⁹⁸ Akbıyık, s.188-189.

¹⁵⁹⁹ Akbıyık, s.185.

¹⁶⁰⁰ Hatice Başkan, *Türk Basınının Fransız İşgali Altındaki Maraş'ı İşlemesi*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2006, s.27.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş Cemiyet Merkezi 11 Ocak 1920’de Millî kuvvetlerinin mücadele azimlerini artırmak, durum değerlendirmesi yapmak ve çetelerin gönlünü almak, yapılan zulüm ve zararları tespit etmek, yakılan köylere yardım etmek amacıyla Maraş’tan bazı kişileri Türkoğlu’na göndermişti. Bu heyetin yaptığı incelemeler sonucunda Fransızların 3 Ocak 1920-10 Ocak 1920 günleri arasında Türkoğlu ve çevresindeki köylere hasarları heyet tarafından tespit edilmiş ve şu şekilde bir rapor halinde sunulmuştur:

15 Ocak 1920 Perşembe

Ocak üçüncü Cumartesi gününden onuncu cumartesi gününe kadar Fransız kıtası tarafından Maraş köylerinde vukua gelen hasarat hakkında müşahadat ve istihsal olunan malumatımız berveçhiati (her yönüyle) telhis (açıklama) ve beyan olunur.

Madde 1. Şehri Ocak üçüncü Cumartesi günü Maraş’tan gelen askeri birlikler o gün akşam Maraş’a dört saat mesafede bulunan Kılıloğlu köyünü kuşatarak geceyi orada geçirmiş, ertesi günü yani ayın dördüncü Pazar günü sabaha üç saat kalarak hadisesiz oradan hareketle Eloğlu kasabasına geçerek tuluu fecirden daha evvel sebepsiz Ceceli köyünü abluka ile köyü takayyüd ettikleri top ve mitralyöz ve piyade ateşi altına almış ve gecenin karanlığından faydalanan ahali derhal evlerini, mallarını olduğu gibi bırakarak dağa çekilmişlerdir. Mütecaviz kıtaat-ı askeriye, sabahın hulul ve güneşin doğuşundan çok sonraya kadar top ve mitralyöz ve piyade ateşine devam etmişlerse de bir türlü tahribat meydana getirememişler, bunun üzerine piyade kıtaatı köye yayılarak rast geldikleri haneyi ateşe verip kırk evi muhtevi olan köy evlerinden otuz birini yakmış ve bu haneler içerisinde tek mil zahair ve eşya ve bazı hayvanat ve hastalıkları yüzünden diğer ahali arasında kaçmağa muktedir olamayan 5 nüfus insan da, canhıraş vuku bulan feryat ve figanları istimai olunmayarak mütecavizlerinin teması karşısında yanıp kül olmuştur. Ahval-ı vakıa-i müessife, firar eden köy ahalisi tarafından köy civarına (...okunamadı) kayalıklar arasında müşahade olunmuştur.

Ateş içinde yanan insanlar, Hasan oğlu Gökçe, Hüseyinoğlu Bedir Ahmet, Ömer’in kızı Hatice, Osman’ın kızları Fatma ve Ayşe isimlerinde zayıf ve hastagandan muhterik; Hayvanat ise Arefe’nin oğlu “Halil’in”¹⁶⁰¹ üç baş danası, Osman Ağa Oğlu Kadir Ağa’nın altı baş dana ve bir baş inek ve üç baş buzağı hayvanları, “Arefe’nin oğlu

¹⁶⁰¹ “Eloğlu’nda Fransız Vahşeti”, *Dava Dergisi*, Sayı: 3, Kahramanmaraş 1994, s.20.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Ahmet'in 3 danası"¹⁶⁰² Nalbant "*Ahmet'in*"¹⁶⁰³ validesi Esmâ'nın bir baş öküzü, Karanın oğlu Ahmet'in üç baş danası, Durdunun oğlu Ahmet'in yine üç baş danası, Velinin oğlu İbrahim'in iki baş ineği, Mehmet'in oğlu Osman'ın yavrulu bir baş ineği, Kurt İbrahim'in yirmi baş koyunu, Ali'nin oğlu Ali'nin elli petek bal arısı, Durdu Oğlu Durdu'nun kırk petek bal arısıdır. Şu vaka'da Ceceli karyesi ahalisi müfredatı ayrıca tanzim kılınan defterde muharrer olduğu üzere canlı mevaşi, zehair, vesair me'kutsal ve eşya-yi beytiyyeden bir milyon yüz yetmiş altı bin sekiz yüz kuruş hasara düşer olmuş ve muhterik otuz bir hane ile büyük ve küçük yüz kadar nüfusun evsiz, aç ve çıplak kaldıkları görülmüştür.

Madde 2. İşbu kuvvet o gün ve geceyi Ceceli köyünde geçirdikten sonra ferdası yani ayın beşinci pazartesi günü avdetle Eoğlu köyüne Bazı zahair ve hayvanat almış ve bir çok zahairi de mezbeleliklere döküp saçmış kazan, teşt, leğen, tencere vesair bir takım bakır eşyayı da süngü ve kasaturalarla delik deşik etmek suretiyle... Müsvedde de rapor bilmuvasa sebepsiz ve hadise köye dağılarak bazı hayvanat alup ve bazı tahribat icra ederek Maraş istikametini tutmuşlardır. Bu va'kada Eoğlu köyünün düşer olduğu hasarat yedinci maddede belirtilmiştir...

Madde 3. (Müsvette rapor) Aynı günde Eoğlu köyünde Maraş istikametine hareketle Gökpınar Çakallı köyüne civar ve Maraş semtindeki burundan yolun doğu tarafında bulunan ve kendilerine bir saat mesafede olan Aksu nehri, Şerefoğlu karyesine bilâsebep on'u geçkin top mermisi atarak üç bab haneyi hedm ve içerülerindeki eşyayı tahrip on beş öküz ve inek hayvanını telef etmiş ve şu halde de bu köyde de seksen bin kuruşluk hasarat meydana getirmişlerdir.

Madde 4. Bu kuvvet aynı günde Maraş'a giderek ferdası yani ayın altıncı Salı günü geceden tekrar Maraş'tan çıkan kuvvet dahi Aksu köprüsünü geçtikten sonra Gökpınar Çakallı köyüne muvasalatlarında Çakallı'nın mer'ada çobansız otlamakta olan hayvanat-ı bakariyesini mitralyöz ateşi altına ve aynı zamanda kendilerine bir saat mesafesi olan üçüncü maddede muharrer Şerefoğlu karyesinin cenup tarafında işbu köy ahalisinin davarlıkları önündeki ağnamı top ateşi altına almış, Çakallı köyü ahalisinin on dokuz baş inek ve yirmi bir baş koşu öküzü ve otuz iki baş üçer dörder yaşlarında tosun ve otuz yedi baş birer yaşlarında dana ve kırk yedi baş koyun almış dokuz keçi, yedi baş dive ve Şerefoğullarının ağnamından yüz otuz altı baş telef olmuş ve şu halde havf ve heyecana düşerek dağa çekilen Çakallı köyü ahalisinin altmış

¹⁶⁰² "Eoğlu'nda Fransız Vahşeti", s.20.

¹⁶⁰³ "Eoğlu'nda Fransız Vahşeti", s.20.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

evden ibaret olan meskenlerini de terk ettikleri dokuz yüz elli kırat şa'ir (arpa) ve bin yediyüz kırat hınta (buğday) ve doksan yedi kırat küşne (burçak) ve iki yüz kırat darı ve halı ve kilim ve keçe ve çuval gibi eşyayı beytiyeleri ile kâmilan talan ve yağma edilmiş ve mitralyöz ateşinden "Nasır"¹⁶⁰⁴ Hasan oğlu Hasan'ın ağnam(koyun) çobanı Haso ve Mulla Nasıroğlu'nun çobanı muhacir Abdi ve Vahap'ın oğlu Memiş'in zevcesi, Esmâ ve Nasıroğlu'nun zevcesi Gülistan ve üç nefer sağır kız ve iki oğlan çocuğu şehit ve telef olmuştur. Bu hadise esnasında yoldan geçen Kılıhoğlu karyesinden İbiksiz Ahmet ve Topaloğlu Kadir ve Mulla'nın oğlu Mehmet silahsız oldukları halde mitralyöz ateşi altında itlaf edilmişlerdir. Bu kişilerin hayvanlarıyla beraber o tarafa gitmekte oldukları bilinmektedir.

Madde 5. (Müşvedde rapordan olup raporun aslında yedinci maddedir) Bu kuvvet Çakallı köyünde icray-ı faaliyet etmekte iken altı saat mesafede Eloğlu köyüne İslâhiye tarafından ehemmiyetli bir Fransız kuvveti ve bir takım yağmacılarla beraber gelerek hemen sorgusuz sualsiz köyü kuşatmaya teşebbüs edilince köy ahalisi ikinci madde de beyan olunan bir gün evvelki hadiseden hasıl eyledikleri korku ve heyecanın şiddetinden dolayı hemen köyden firar ederler. Zaten kıta halinden çıkıp yağmakar eşkiya vaziyetinde köye de yanaşmakta olan asker, elde ettikleri Alhasoğlu Mehmet, biraderi Mahmut, Halil, Kırşehirlioğlu Abdullah, Antep'linin çobanı on yaşında Hasan, sagir Zeliha ve Abdullah oğlu Memik'in sekiz yaşındaki kerimesi hüsnâ, Osman'ın kerimesi yedi yaşında Zekiye Kadir'in oğlu beş yaşında Ahmet, Ali'nin Mahdumu dört yaşında Durdu, Ökkeş'in oğlu altı yaşlarında Ali adlı sabiler süngülere takılarak ve diğerleri de iplere dizilip kurşunla vurulmak suretiyle şehit edilmişlerdir. Köyün işgali sırasında Fatış namında bir dul karı, on yaşındaki Ruşen isminde ve iki de küçük çocuğu ile Hacıbebekli köyüne kaçmak için evinden ancak bir beygir ile müteveffa zevcinin yetimlerine bıraktığı ikiyüz Osmanlı lirasını alıp köyden çıkmasını müteakip köy civarında birkaç asker çevirip on yaşındaki çocuk kendisini derhal bük tabir olunan çalılık içerisine atar. Askerler çalı içerisine giremiyerek geriden birkaç kurşun atarlarsa da vuramazlar ve ihtimal öldürdüklerine kani olarak çocuğun annesi Fatış nam karı ve sair çocuk ve beygiri alup kendisini salıverirler. Zavallı çocuk Ruşen bir saat kadar çalının içerisinde bekler, validesi gelme-

¹⁶⁰⁴ Hasan Erdal, *Millî Mücadele'de Türkoğlu Cephesi*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Tezi, Kahramanmaraş 2005.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

yince çıkarak köye doğru giderken tekrar yakayı ele verir. Bu defa düşmüş olduğu tuzaktan kurtulmak çaresi olmadığından süngülerle feci bir surette katl ve şehit edilir. Bu vak'anın şahidi de zavallı valide Fatış Hazır...

Bu arada vakit akşamın saat ikisi olunca Eloğlu civarındaki top ve mitralyöz tarrakalarını istimal eden Çakallı yönündeki kuvvet de gelerek onlara iltihak eder. Köy etrafında ve köyden kaçarken yakaladıkları Zeynep'in Osman'ın Ayalı Cennet, Gök Mehmet Ayalı Bağdat, Mirza Ağa'nın hemşiresi Durdu, Kürtçenin üvey kızı on dört yaşında bakire Hatice'yi dahi tutup her gece bir hanede bulundurmak suretiyle dört gece yanlarında bıraktılar. Bu genç kadınlarla iki bakire her ne kadar namuslarına taarruz olunmadığını ifade etmekte iseler de vak'ayı ağırlıyarak hikâye etmelerine sin ve hüsünlerine ve böyle her suretle masum kalmaları vazaif-i beşerin en mühimi ve ezher cihet müdafadan aciz olan bu gibi genç ve yakışıklı kadınları dört gece beraberlerinde bulundurmalarında ve hatta şehit Ruşen'in validesi Fatış'ın hüsnü anı zail olmuş hasta olmasına binaen yakalandığından iki saat sonra saliverilmiş ve bu kadınları kızları alıkoymalarına hiçbir sebep ve bahane mevcut bulunmamışken dört gece ve gündüz tevkif edilmiş olmalarına nazaran herhalde ırzlarının hetkolunduğu tezahür eder. Eshabı inkar ve katmleri ise işbu muharreratın, kendi ırz ve namusları aleyhindeki vahşiyane bu tecavüzü umumiyeye al el husus kendilerini aşıf ve nezih tanımış zevc ve nişanlıları muvacehesinde ifşa ve namuslarını lekadar etmemek maksadından başka bir şey olmadığı... Yekdiğerleriyle... Telakki eden bu iki kuvvet Salı akşamından başlayarak ayın onuncu cumartesi günü sabaha kadar icra-i faaliyette Maraş'tan giden heyet Fransız kıtaat-ı kumandanı ile Maraş'a çekilirler.

Bunun üzerine öteden beriden toplanan bazı köy ahalisi köyün yaşıyanları kamilen ve görülebilen külliyetli zahire ve eşya ile maan sürüldüğü ve götürülemeyen zahairin gübrelikler içine dökülerek un, bulgur, buğday, arpa, darı ve cümlesi birbirine karıştırılarak üzerlerine takavvut olunduğunu ve hanelerin ve Jandarma karakolunun kapısı ve pencere, odalara döşenmiş tahtaların kamilen tahrip olduğunu ve İslam hanelerindeki müteaddit Kur'an-ı Azimüşan parçalanarak ayaklar altında çiğnendikten sonra kezalik üzerlerine takavvut olunarak yapraklarıyla kıçlarının silinmiş olduğunu görmüşler ve bu eşyanın da az bir kısmı Maraş tarafına ve kısmı küllisi yukarıda zikr olunduğu vechile İslâhiye'den gelen kuvvetin beraberinde gelen yağmacılara teslimen İslâhiye tarafına sevk olunmuş ve köyün bu madde ile ikinci madde de beyan olunan maddi hasarı iki yüz elli dişi camuz, yüz elli baş erkek camız, dört yüz elli baş inek, yüz elli baş koşu öküzü, yedi yüz baş koyun, üç yüz baş keçi, otuz baş kısarak, yirmi baş beygir, beş bin

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

kırat zahire ve beş yüz batman yağ ve otuz takım yatak ve bin batman bakır ve beş bin batman pekmez vesair kuru şire ve bin adet nakıştan mamul çuval ve beş yüz adet nakışlı kilim ve altı yüz adet keçe olmak üzere yedi milyon üç yüz altmış beş kuruştan ibaret ve kuvvet arasında gelmiş ve yağmaya iştirak etmiş bir çok Ermeni de bulunuyormuş.

Madde 6. Eloğlu köyünün hayvanlarını İslâhiye yönüne sevk eden yağmacılar, yol üzerinde bulunan Ceceli köyünün meradaki seksen baş inek, yirmi baş dişi camuz, otuz baş tosun, Kırk beş baş koşu öküzü, üç baş kısarak dahi alup İslâhiye semtine gitmişler ve şu yağmada bu köy halkı da bu beşinci madde de beyan olunan hasarat ek olarak ikinci beş yüz kırk dört bin kuruş daha ziyana uğramışlardır.

Hülasası

Yukarıda hikâye ve beyan olunduğu veçhile bir hafta devam eden tecavüzatta altı köyde otuz bir hane yanmış, üç ev top ateşiyle tahrip, otuz üçü nüfus şehit, beş nüfus haneleri ile beraber ateş içinde yanmış, üç yüz seksen dokuz hayvan top ve mitralyöz ateşleri ile telef, iki bin dört yüz elli baş mevaşi ve binlerce kırat zahire ve birçok eşyayı talan ve yağma edilmiş ve birçok zahire gübrelikler içine dökülerek yenilemez bir hale getirilmiştir. Ve külliyetli ev eşyası imha ve birçok evlerin kapu ve pencere vesaireleri tahrip olunmuş ve Eloğlu köyünden beş kadın ve kız dört gece askerler içinde alıkonulmuş, Alem-i İslamiyet'e haliki tarafından inzal olunup imam-ı kavi ile inanmış oldukları Kur'an-ı Azimüşani ayaklar altında çüğneyup ve üzerlerine takavvut edilmek suretiyle Din-i İslamiye tezyif ve tahkir edilmiş olduğu cümle-i istidlal ve meşhudatımızdan olmakla iş bu rapor tanzim edilmiştir.

15 Kânunusani 336

Şeyh Ali Sezai Efendi
Mehmet Efendi

Belediye Reisi Hacı Bey Dedezâde

İmza

İmza

İmza

Baş Kâtip Hacı Efendi
Efendi

Nazıfzâde Ahmet

İmza

İmza

Karaküçükzâde Mustafa Efendi

ve

gayrihim¹⁶⁰⁵

İmza

¹⁶⁰⁵ Özalp, Mustafa Kemal ve Millî Mücadele'nin İlk Zaferi, s.131-135.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

8.3. Maraş İçindeki Çarpışmalar

Maraş'ta şehir içi çarpışmalar başlamadan önce iki tarafın askeri ve silah güçleri şöyleydi: Fransızların; bir piyade alayı, dört topçu bölüğü, iki süvari bölüğü, dört zırhlı otomobil, 5000 kadar silahlı kuvvet (bunlar Fransız, Senegalli, Cezayirli askerlerle, 2000'in üzerinde Ermeni gönüllüsünden oluşmaktadır.) vardı. Türklerin: Jandarma dairesinden aldıkları 850 silah, iki makineli tüfek, iki adi top (bu toplardan yararlanılamadı), yerli av tüfekleri, bıçak, satır, balta, kılıç gibi silahları vardı. Silahsız olanlar bir düşman askeri öldürüp, onun silahına sahip oluyordu. Çete sayısı da 2500 kadardı.

Merkez Heyeti'nin (Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti) kararğâhı Beyazıtlı Mahallesi'nde Hükümet Konağı civarındaki Kâtip Zâde Mehmet Efendi'nin evinin alt katıydı. Arslan Bey harekâtı buradan yönetti. Harbin başlaması üzerine silah ve yardım temin etmek için şehir dışında bulunan bazı Maraşlılar derhal şehre dönerek çeteleriyle birlikte mücadeleye katıldılar. Sivas ve diğer merkezlerle haberleşmenin daha sağlıklı yapılabilmesi için Merkez Heyeti'nin emriyle telgraf merkezi, Sarıçukur mevkiinden Bertiz'in Maksutlu Köyü'ne taşındı. Bertiz'den İncebel'e inen Cineviz Mustafa ve Eczacı Lütfi Bey (Köker) emrindeki çeteler, şehrin kuzey ve batı yönündeki Fransız kuvvetleriyle sonuna kadar savaştılar.

21 Ocak 1920 Çarşamba günü General Keret'in çağırısı üzerine yapılan toplantıdan taraflar yay gibi gerildi. Fransızlar tarafından atılan kurşunla bir Türk jandarmasının yaralanması ve hükümete doğru ilerlemekte olan bir Fransız birliğine, Türkler tarafından ateş açılmasıyla savaş başladı. Daha evvel kararlaştırılan parola gereğince her mahallede birer el silah atıldı.

Mustafa Kemal Paşa tarafından desteklenen Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Arslan Bey, savaşın başladığını ilan eden bir beyanname yayınladı. Bu beyannamede şöyle deniliyordu,

"Arkadaşlar harp başlamıştır. Allah'ın inayeti, Peygamber'in ruhaniyeti, din kardeşlerimizin fedakârlığı ile her şey göze alınmıştır. Vatanımız tek kişi kalana kadar düşmana teslim olunmayacaktır. Gayret bizden yardım Allah'tan." 21 Ocak 1920 Çarşamba savaşın ilk günü, silahlar patlar patlamaz, Fransızlar şehrin her tarafını makineli tüfek ateşiyle taradılar. Toplar, Ahır Dağı'nı ve çevrede bulunan yolları dövmeye başladı.

23 Ocak 1920 Cuma günü Antep'ten Maraş'a gelmekte olan bir Fransız kolu Şeyh Adil mevkiinde Türk çeteleri tarafından pusuya düşürüldü. Komutanları ve birçoğu çatışma sırasında öldürüldü, on iki kişi de esir alındı. Daha sonra esirlerin Maraş Ermenileri olduğu görülünce derhal idam edildiler. Bu olay üzerine Türklerin toplu olarak bulunduğu

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

mahalleler, Fransızlar tarafından şiddetli topçu ateşi altına alındı. Şehir bir yangın yerine döndü, her taraftan dumanlar yükselmeye başladı. Şehrin zenginleri ellerindeki bütün erzakı teşkilat emrine verdiler. Mahalleler arasında yiyecek, içecek, silah ve malzeme yardımını kolaylaştırmak için yollara hendekler kazıldı. Evlerin avlu duvarları yıkılmak suretiyle geçitler açıldı. Kadınlar ve çocuklar çetelere yiyecek yetiştiriyorlardı.

Harbin başladığını haber alan Kılıç Ali Bey, Antep'ten gelmesi muhtemel olan Fransız birliklerine karşı, Aksu Köprüsünü tutmak üzere bir miktar kuvvet bıraktıktan sonra Maraş'a geldi. Karargâhını Arapkirli Çiftliği'nde kurdu. Daha sonra halkın maneviyatını yükseltmek için şu beyannameyi yayınladı: *"Memleketi kurtarmak, düşmanla göğüs göğüse çarpışmak için şehre girdim. Düşmanı şehirden çıkarcagız. Allah'ın inayeti bizimle beraberdir."* 24 Ocak'ta Kayabaşı Cephesi'nin düşme ihtimalinin belirmesi üzerine, Abarabaşı Kilisesi'nin baskı altına alınması ve Fransız karargâhı ile bağlantısının kesilmesi için Karakızıoğlu Muhittin Bey, bir teneke gaz dökerek kendi evini yaktı. Aynı şekilde Abdullah Çavuş da kışla bölgesindeki evini yakarak bölgedeki Ermeni evlerinin yanmasını sağladı.

25 Ocak'ta Mustafa Kemal Paşa'nın emri üzerine Sivas'ta hazırlanan 200 kişilik süvari bölüğüyle iki şınaydır topunu Maraş'a getiren Yüzbaşı Kamil (Polat) karargâhını Cancık'ta kurdu. Kışlayı ateş altına aldı. Evliya Efendi'nin emrindeki çeteler ile diğer çeteler bundan sonraki günlerde şehirdeki Ermeni kilise ve evlerini yakarak bunları ortadan kaldırmaya çalıştılar. İslâhiye ve Antep'ten Maraş'a gönderilen Fransız takviye kuvvetleri durdurularak şehre girmeleri engellendi. Bir kısmı da tamamen yok edildi.

29 Ocak Perşembe günü çocuklar, kadınlar ve savaşamayacak durumda olanlar şehir dışına ve civar köylere gönderildi. Böylece halkın "kaç kaç" adını verdiği göç başladı. Soğuk ve karlı bir ortamda güçlüklerle gerçekleştirilen bu harekâtta amaç, çetelerin çoluk çocuğunu düşünmeden daha rahat bir şekilde savaşabilmelerini sağlamak ve insan kaybını en aza indirmektir.

30 Ocak Cuma günü hâkim bir noktada bulunan ve etrafını ateş altında tutan Tekke Kilisesi'ni Evliya Efendi'nin çeteleri kuşattı. Bir bakır sürahiye (güğüm) çivi, nal parçaları ve barut koyup bir fitil taktıktan sonra ağzını kapattılar. Kilisenin içerisine atılan bu yerli bomba, yangına da sebep oldu. Kaçan Ermenilerin hemen hepsi öldürüldü. Bu çatışmalar sırasında kahramanlık destanı yazan Göllü'lü Yusuf Çavuş şehit oldu. 1 Şubat 1920 tarihinden itibaren savaş şiddetini daha da arttırmaya başladı. O gün Fransızlar çarşayı ateşe verdiler. Mevlevihaneyi, Üdürgücü Camii'ni ve Belediye Dairesi'ni yaktılar. Şehir yangın alanına

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

döndü.2 Şubat 1920 günü Yürük Selim, Göksun ve çevresinden topladığı seksen süvari ve 120 piyade ile Maraş'a gelerek, Sulutarla mevkiinde düşmanla savaşa başladı. Kuzey taraftan başlatılan bu saldırı, arazinin açık ve örtüsüz olması nedeniyle başarısız oldu.3 Şubat 1920 Perşembe; Kuyucak mıntıkasında düşmanla göğüs göğüse savaşıyor, gözü peklığı ile tanınan Milliş Nuri, Kümbet Kilisesi'ne yapılan baskın sırasında karnından yaralanarak şehit oldu. 4 Şubat 1920 Çarşamba günü Evliya Efendi bütün kuvvetleriyle Taşhan'a yüklenmişti. Burada sıkıştırılan düşman kuvvetleri beyaz bayrak açıp teslim olacaklarını belirterek Evliya Efendi'yi kapıya istediler. Evliya Efendi kapıya yaklaşır yaklaşmaz bu askerler arasında bulunan Ermeniler, derhal ateşe başlayarak Evliya Efendi'yi şehit ettiler. İşgalin başından beri cansiperane çalışan, Ermeni ve Fransızları korkutan Evliya Efendi'nin şehadeti, millî kuvvetlerin maneviyatını bozdu ve Evliya Efendi'nin çeteleri dağıldı.

5 Şubat 1920 Perşembe günü de şehirde savaş bütün hızıyla devam ederken, Ermenilerin çoğunlukta olduğu köylerden gelen haberlere göre Türk ahaliye yapılan zulüm son noktaya geldi. Alınan bilgilere göre çocuklar ve bebekler duvarlara çarpılarak, elleri ve ayakları koparılarak, gözleri oyularak öldürüldü, kızartılarak analarına zorla yedirildi.

6 Şubat 1920 Cuma günü İslâhiye tarafından gelen bir Fransız uçağı şehrin üzerinde uçarak kışla ile haberleşmeye çalıştı. 7 Şubat 1920 Cumartesi, büyük bir düşman takviye kuvvetinin gelmekte olduğu haberi üzerine tedbir almak, takviye kuvvetlerini şehre sokmamak ve şehirde mahsur bulunan düşmanla birleşmesine engel olmak için çalışmalar başlatıldı. Ayrıca şehrin tamamen boşaltılarak yakılması ve düşmanın bu yangınla yok edilmesi fikri ağırlık kazanmaya başladı. Bu arada Miralay (Albay) Norman komutasındaki takviye kuvvetlerinin Aksu Köprüsü civarında At İzi mevkiinde karargâh kurduğu haberi şehre yayıldı. Bu kuvvetler iki süvari bölüğü, iki piyade taburu ve biri uzun menzilli olmak üzere dört top bataryasından ibaretti. Ağırlığını ise 400 araba taşıyordu.

Günlerden beri geceli gündüzlü devam eden top, tüfek ve bomba sesleri cephaneliklerin havaya uçurulması sırasında meydana gelen sesler, barut ve kan kokuları yangın dumanı ve alevleri, adım başı görülen kafa, kol, bacak ve parçalanmış insan cesetleri yaralanan ve şehit olanların dayanılmaz halleri, bilhassa kadın ve çocukların sinirlerini bozdu. Bununla beraber şehit olan kocasının yerine silaha sarılan kadınlar, cephane taşıyan ve posta görevi yapan çocuklar da vardı. 8 Şubat 1920 Pazar günü Albay Norman'ın askerleri şiddetli bir topçu ateşinin desteğinde Mercimek Tepeyi işgal ettiler. Düşman Mercimek

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Tepe, Sıtma Pınarı ve Aksu'ya yerleştirdiği toplarla şehri döverken bir taraftan da var gücüyle batıda bulunan kuvvetlerimiz üzerine yüklendi. Amacı kışlada mahsur kalan General Keret'le bağlantı kurabilmektir. Batıdaki kuvvetlerimiz geri çekilmek zorunda kaldı. Maraş, kışladaki topların da şehri dövmeye başlamasıyla iki ateş arasında kaldı.

Bu yardım kuvvetinin gelişi, kısa sürede halk arasında umutsuzluğa neden oldu ise de pek uzun sürmedi. Kaç Kaç ağır kış şartlarına rağmen devam etti. Düşmanın ateş hâkimiyeti altında olmayan yerler tamamen boşaltıldı. Fransızlar bu kaçanlar üzerine de top ateşi açtı. Albay Norman, Maraş'taki Fransız Generali Keret'e Adana Genel Valisi General Dufieux'un geri çekilme emrini ilettiler. General Keret geri çekilmek istemiyordu. Fakat Fransızlar için tek kurtuluş yolu Maraş'ı terk etmektir. Bu yüzden bu karara uymak zorunda kaldı.

9 Şubat 1920 Pazartesi, durum her iki taraf için tehlike arz etmeye başladı. Fransızlar şehrin her tarafını yoğun top ateşine tuttular. Cephanenin tükenmesi nedeniyle Türklerde ümitsizlik işaretleri belirdi. Halk arasında teslim olunacağı söylentileri başladı. Fransızlar ve özellikle Ermenilerin yapabileceği bir katliamdan korkuluyordu. Fransız cephesinde durum Türklerinkinden daha kötü idi. Fransız askerleri yarım öğün besleniyorlardı. Hayvanlarına ancak günde bir kilo un verebiliyorlardı. Haberleşme hatları kesilmişti. Fransızlar ancak uçaktan verilen işaretler veya atılan bildirilerle haberleşebiliyorlardı. Kısaca ifade etmek gerekirse şehirde mahsur kalmışlardı.

Şehrin güneyinde bulunan Ermenileri korumak için Binbaşı Corneloup komutasında on piyade ve üç makineli tüfek bölüğü görevlendirildi. O gün Türklerin baskısı daha da arttı. Kışın şiddeti, açlık ve yokluklar Türklerin azminden hiçbir şey kaybettirmedi, hatta topyekûn hücumu kalktı. 10 Şubat 1920 Salı günü de Fransız bombardımanı devam etti. Buna karşılık çetelerimiz de tesirli ve isabetli atışlarına devam etti. Fransızların hareket serbestisine meydan verilmedi. 9-10 Şubat günlerinde belirli bir sahayı ateş altında tutan Fransız bombardımanından, kendileri çekilmek için yol açma çabasında oldukları anlaşıyordu. Şehir bu günlerde yanmış, yıkılmış ve harabeye dönmüştü.

General Keret geri çekilme planı hazırladı. Aralarında vardıkları karara göre, General'in vereceği ışıklı mermi işareti üzerine geri çekilme başlayacaktı. 10-11 Şubat 1920 gecesi saat 21.00'de geri çekilme başladı. Fransızlar geri çekilişlerini maskeleyerek için şehri son defa top ateşine tuttular. Maraş'tan çekilirken atlarının ayaklarını keçerle sardılar. Fazla yüklerini attılar. Yanlarına aldıkları Ermenilerle birlikte kışladan ayrılan Fransız kuvvetleri, sessizce şehri kuzeybatısındaki araziye aşarak Mercimek Tepe'ye ulaştılar. Daha sonra da ovaya

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

inerek Sıtma Pınarı mevkiinde kendilerini bekleyen diğer Fransız kuvvetleriyle birleştiler.

8.3.1. Fransızların Maraş'tan Kaçmaları

11 Şubat 1920 Çarşamba günü Fransızların Maraş'tan çekilmekte ve kaçmakta olduğu haberi şehrin her tarafına yayıldı. Fransızlar şiddetli soğuk ve kar altında ilerlerken çok perişan oldular. 12 Şubat gecesini Eloğlu'da geçiren Fransızlar buradan ayrılıp giderken köyün hu denilen damlardan oluşan evlerini yakarak ilerlediler. Ceceli- Sarılar (Beyoğlu)- Şekeroba- dedeler ve Belpınar köylerini takip ederek Kömürler (Nurdağ) üzerinden Keller'e (Fevzi Paşa) ulaştılar. Buradan da İslahiye'ye vardılar. Maraş-Fevzi Paşa yolunda ağırlıklarının büyük bir kısmı kar altında kaldı ve askerlerinin çoğunu kaybettiler. Ayrıca kaçan düşmanı takip eden birliklerimiz ağır kayıplar verdirerek onları İslahiye'ye kadar takip ettiler. Fransızların çekilmesine rağmen Maraş'ta bulunan Ermeniler ateşe devam ettilerse de, kısa zamanda susturuldu. Silahlarını teslim ederek kurtuluşu Millî Türk Hükümetinin adalete sığınmakta buldular.

Kadın-erkek, çoluk-çocuk her yaştan Maraşlının tüm yokluklara rağmen 22 gün 22 gece büyük özveri ile sürdürdüğü bu savaş, Türk'ün vatani, bayrağı, din ve namusu uğruna ölümü hiçe saymasının ve yenilmezliğinin ifadesi olan bir kahramanlık örneğiydi.

Maraş 22 Şubat 1919'da İngilizler tarafından işgal edilmişti. Sekiz ay süren İngiliz işgali döneminde Ermenilerin şehit ettikleri birkaç Türk hariç tutulacak olursa şehirde ve fazla bir olay olmamıştı. 19 Ekim 1919'da İngilizler Maraş'tan çekilirken Fransız işgali başlamıştı. Yaklaşık üç buçuk ay süren Fransız işgali sırasında Maraş'ta büyük olaylar cereyan etmiştir. Fransızlar Maraş'ta Ermenilerin elinde bir oyuncak haline gelmişlerdir. Fransızlar burada geçici olduklarını unutup Ermenilerin tarihi emellerine alet olmuşlardır. Ermeniler ise bu topraklarda Türklerin hoşgörüsü altında yaşadıklarını unutup uzaktan gelen Fransızlarla işbirliği yapmışlardır. Maraş ahalisi Fransızlara “Gâvur” ifadesini kullanırken Ermenilere ise “ ellik gâvuru” demişlerdir. Bu ifade “illik gâvuru” anlamına gelmektedir. Kelimeyi daha da açacak olursak buradaki il vatan, yurt ve memleket anlamındadır. Yani bizim demektir. Maraşlılar Ermenilere “bizim gâvur” demektedirler. Onlar bizim içimizden çıkıp bize ihanet etmişlerdir.

8.3.2. Şehitlerimiz

Maraş Millî Mücadelesinde şehir içi çarpışmalarda şehit olanların isimleri tespit edilenlerin sayısı 500 kadardır. İl içi çatışmalarda şehit olan 344 kişinin isimleri tespit edilmiştir. Köylerde ise bu sayı 100'den fazladır. Bunlardan yaklaşık 100'ü kadın şehidedir. Maraş Müdafaasının kahramanlaşan önderlerinden Evliya Efendi, Millîş Nuri,

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Muallim Hayrullah, Dr. Mustafa başta olmak üzere birçok kişi şehit olmuştur. Yine Fransızlara karşı mücadele eden Zülfikar Çavuş oğlu Hüseyin, Benli Ali, Çakmakçı Said, Göllülü Yusuf Çavuş, Göynüklü Yusuf Ağa, Ali Çavuş, Tiyekli oğlu Kadir, Dursun Yıldırım gibi¹⁶⁰⁶

Kurtuluş Savaşımızın İlk Zaferi olarak tarihe geçen bu mücadele daha sonra ülkenin diğer şehir ve yörelerine de örnek olması bakımından son derece önemlidir.

Maraşlı mücahitler memleketlerini kurtardıktan sonra çevre illerin de yardımına koşarak Millî bütünleşmenin en güzel örneğini gösterdiler.

12 Şubat 1920 günü şehrin düşmandan temizlenmiş olması ve zafere ulaşılması nedeniyle bayram yapıldı. O günden beri her yıl Maraşlı 12 Şubat gününü büyük bir heyecan içinde, o günleri yâd ederek kutlamaya devam etmektedir.

8.3.3. Kurtuluş İçin Çekilen Telgraflar

“Düşmanın taarruzuna karşı kahramanca silaha sarılan Maraşlı kardeşlerimiz yirmi güne yaklaşan bir zamandan beri kan ve ateşler içerisinde istilacı Fransızlara ve onların silahlandığı hunhar Ermenilere karşı savaşmakta idiler. 10-11 Şubat 1920 gecesi düşmanı İslahiye istikametinde firara mecbur ederek, mevcudiyet-i Millilerini kazanmaya muvaffak olmuşlardır.” Hey’et-i Temsiliye Adına Mustafa Kemal

“Maraş kahramanlarının Türklüğe has olan celadet ve fedakârlıkları neticesinde sevgili Bayraklarımızın yine Maraş üzerinde dalgalandığını haber almakta bütün Kolordum büyük sevinç duymaktadır. Öldünüz fakat Türklüğü öldürmediniz. Tarih-i Millimize kanınızla ve hayatınızla emsalsiz bir menkıbe-i celadet yazdınız. Maraşlıların ve sizlerin alnınızdan öper, Kolordumun hissiyat-ı samimiyesini arz ederim.” 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir

İstiklal Harbinin kahramanlarından Ali Fuad Cebesoy Maraş Mücadelesi ile ilgili:

“Maraş müdafaası İstiklal Mücadelesinin en parlak kahramanlık destanlarından birisidir. Başta Maraşlılar olmak üzere Pazar-cık, Elbistan ve Göksunluları cesareti feragat ve fedakârlıkların bir timsalidir. Yirminci ve üçüncü kolordulardan iştirak edebilen zabıt ve askerlerin de bu kahramanlıklarda hissesi vardır...”¹⁶⁰⁷

Maraş’ın düşman işgalinden kurtulmasından sonra şehirde bulunan 2. Kolorduya bağlı askeri birlikte askeri malzeme üretilen bir

¹⁶⁰⁶ Maraşlı Şehitlerle ilgili ayrıntılı olarak Ayhan Doğan, *Çanakkale’den Cumhuriyet’e Maraşlı Şehitler I*, Berikan Yayınevi, Ankara 2014.

¹⁶⁰⁷ Ali Fuad Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul 1955, s. 292.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

imalathane kurulmuştur. Bu imalathanede üretilen askeri mühimmat diğer bölgelere gönderilmiştir. Cepheden ve diğer askeri birliklerden Maraş'taki imalathaneden askeri mühimmat istenmekteydi.¹⁶⁰⁸

8.4. Maraş'a İstiklal Madalyası ve Kahramanlık Unvanı Verilmesi

Maraş'ın Kurtuluş Savaşı'nda şehir halkı ile birlikte topyekûn direniş göstermesi ve çevre şehirlerinde yardımına koşması büyük takdir toplar. Kurtuluş Savaşı sonrasında Maraş'a bir yazı gönderilerek, Millî Mücadeleye katılanların listesi istenir. Maraş Belediye Reisi Eczacı Lütfi Köker başkanlığında toplanan şehrin ileri gelen yöneticileri, bir durum tespiti yaparlar. Sonun da Ankara ya “*Maraş'ta Millî Mücadeleye katılmayan tek fert bile yoktur*” cevabı verilir. Bunun üzerine 5 Nisan 1925 yılında toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi İstiklal Madalyası'nın Maraş'ta fertlere değil, bütün halk adına şehre verilmesi kararlaştırılır. Neticede Maraş şehri bir adet *Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası* ile ödüllendirilir. 17 Ağustos 1925'te Maraş Kalesi'nde bir tören düzenlenir. Törende göndere çekilen bayrağa İstiklal Madalyası takılır. Törende Tahir Nadi adlı öğretmen bir kaside okur.¹⁶⁰⁹

Millî Mücadelede büyük başarılar gösteren ve kendi kendini kurtaran şehir adını alan Maraş'a bir türlü hak ettiği değer verilmemiştir. Millî Mücadelenin üç kahramanı Mustafa Kemal, Kazım Karabekir ve Ali Fuad Cebesoy, 12 Şubat 1920'de Maraş'ın Fransız işgalinden kurtuluşunu ifade ederken şehir ve halkına “Kahraman” diye hitap etmişlerdir. Ancak Maraş'ın hak ettiği bu unvan bir türlü verilmemiştir. Maraş'a kahramanlık unvanı verilmesi için milletvekilleri ve halktan çok çalışan olmuştur. Daha Önce Maraş Valiliği yapan ve bir ara da Belediye başkanlığı ve Milletvekilliği yapan İbrahim Öztürk ve M. Zekeriyâ Kürşad 1969 yılında Maraş ilinin adının «Kahraman Maraş» olarak değiştirilmesine dair kanun teklifi vermişlerdir. Ancak o sırada Mecliste çoğunluk olmadığı için bu gerçekleşmemiştir.¹⁶¹⁰ Daha sonra Cumhuriyet senatosunda görüşülen bu teklif ret edilmiştir. Maraş şehri yine Millî Mücadeledeki fedakârlığından ötürü TBMM tarafından 7 Şubat 1973 tarihinde de “*Kahramanlık*” payesiyle ödüllendirilir. Kahramanmaraşlı 1925 yılından beri her yıl Kurtuluş günü olan 12 Şubat Bayramında İSTİKLAL MADALYASI'nı Şanlı Bayrağına törenle takarak, geçmişini yâd etmiştir.

8.5. Kurtuluş Bayramı (Çete Bayramı)

12 Şubat 1920'de Maraş'ın Fransız işgalinden kurtarılmasından sonra kurtuluş günü her yıl düzenli olarak kutlanmaktadır. Maraş'ta

¹⁶⁰⁸ *Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Kataloğu*, s.111.

¹⁶⁰⁹ Şavkılı, s.314.

¹⁶¹⁰ *Meclis Tutanakları*, 17.12.1969

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ilk Kurtuluş Bayramının 1921’de kutlandığı tespit edilir. İlk Kurtuluş bayramı kaleye bayrak asılması, şehrin bayraklarla süslenmesi ve Ulu Camii’de mevlit okunmuş ve şehitlerin anılmasıyla kutlanmıştır. Daha Millî Mücadele devam ettiği için vatanın geri kalan kısmının da kurtulması ve ordunun başarısı için dualar yapılmış ve Büyük Millet Meclisine saygılar sunmak üzere Mutasarrıf Vekili görevlendirilmiştir.¹⁶¹¹ Her yıl kutlanan Kurtuluş bayramlarının büyük katılımıla kutlandığı görülür. 1927’de de bayram törenleri yapılır. Kutlamalar için Ankara’dan gelecek milletvekilleri ve diğer misafirler için kolaylıklar sağlanır. Biletleri ayarlanıp trende yer ayrılır.¹⁶¹²

1934 yılından itibaren Kurtuluş bayramlarında fener alayları düzenlenmeye başlar.

Maraş ahalisi “*Kurtuluş Bayramı*”nı “Çete Bayramı” diye anmaktadır. Bu bayram halk tarafından kutlanmaktadır. Maraş’ın İngiliz ve Fransız işgaline karşı oluşturulan Millî kuvvetlere çete ifadesi kullanılmıştır. Çete düzensiz ve bağımsız silahlı güçlere verilen bir ifadedir. Maraş halkı işgallere karşı düzensiz birlikler oluşturmuştur. Her Maraşlı düşmana karşı bir asker olmuştur. Elinde olan kazması, küreği, satırı, değneği ve silahını alarak evinde, çarşıda ya da dağda düşmanla mücadeleye girmiştir. Bazen çete gruplarına katılmış bazen fert olarak bu mücadelede yer almıştır.

Maraş Çete bayramı halkın kutladığı bir bayramdı. Günlerce devam ederdi. Çete bayramı üç dört gün hatta bir hafta sürdüğü olurdu. Bayram günlerine kazalardan ve köylerden insanlar gelirdi. Kadın, erkek, çoluk ve çocuk herkes en güzel elbiseler ve ayakkabılarını giyerlerdi. Her mahallede bir çete grubu oluşur. Aba denilen Maraş’ı geleneksel kıyafetlerini giyen çeteler mahalle mahalle dolaşarak davul ve zurna eşliğinde halay çekerlerdi. Herkes silahlarını kuşanır ve temsili kurtuluş günü canlandırılırdı. Silahlar atılır ve fişekler patlatılırdı. Kaleden top atışları yapılırdı. Mahallelerde güreş müsabakaları yapılırdı. Şehir içinde düzenlenen geçit törenine her mahalle ahalisi çete ekibi ile geçiş yapardı. Daha sonra her esnaf örgütü geçit törenine katılırdı. Her esnaf gurubu ürettiği ürün ve eşyaları halkın üzerine atardı. Ahalide bu eşyaları almak için birbirleriyle yarıştı. Bu gelenek Eski Türklerdeki Han-ı Yağmaya benzemektedir. Düzenlenen toy sonrası ahali kağanın çadır ve eşyalarını yağmalardı. Buna han-ı yağma de-

¹⁶¹¹ Cengiz Şavklı, “Maraş’ın Kurtuluş Bayramı Kutlamaları ve Basına Yansımaları (1920-1950)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 61, Güz 2017, 314

¹⁶¹² Şavklı, s.315.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

nirdi. Yine ahilik geleneğinde esnaf akşama kadar dükkânlarında çalışır. Kazancını akşam ahilerin toplandıkları tekkelerde birbirleriyle paylaşırlardı. Maraş'ta da ahi örgütünün bulunduğu bilinmektedir. Maraş'taki esnafın halk ile ürettiği ürünleri paylaşması tarihi Türk geleneklerine benzemektedir.

Çete Bayramı zamanı çok soğuk olduğu için köyden gelenler kahvelerde ve hamamlarda sabahlarıydı. Buralarda yenilir, içilir ve eğlenceler düzenlenir. Hikâyeler ve fıkralar anlatılır. Türküler şarkılar söylenirdi. Çete Bayramı 12 Eylül 1980 Darbesine kadar halkın yaşlısıyla genciyle kadını ile erkeğiyle ve çocuğuyla yoğun katılımı ile çok kapsamlı bir şekilde kutlanırdı. Darbeden sonra silah atılması yasaklandı. Bayram devlet tarafından resmi bir prosedürde kutlanmaya başladı. Halkın katılımı azaldı. Eğlenceler düzenlenmez oldu. Bir hafta devam eden Çete Bayramı bir gün hatta yarım günde bitirildi. Son zamanlarda Belediyenin öncülüğünde ve halkın yeniden katılımı ile kutlamalar canlandırılmaya çalışılmaktadır.¹⁶¹³

DOKUZUNCU BÖLÜM CUMHURİYET DEVRİNDE MARAŞ

9.1. Genel Durum

XX. yüzyılın başında Türk Milleti büyük bir mücadele içindedir. Son büyük imparatorluğumuz Osmanlı dört taraftan emperyalizmin kuşatması altındadır. 1870'lerde başlayan Yemen isyanları, 1909'da II. Meşrutiyetin getirdiği çalkantılar, 31 Mart Vakası ve Sultan Abdülhamit'in tahtan indirilmesi, İtalyanlarla 1911 Trablusgarp Savaşı ve Rodos ve 12 adaların İşgali, Yunanlıların 1909 Girit'i işgali ve 1912 Balkan faciası Arnavutluk, Kosova, Makedonya, Selanik ve Edirne'nin

¹⁶¹³ Bu satırların yazarı ilk defa Türkoğlu ilçesinden gelerek 1974'te Çete Bayramına katılmıştır. 8 yaşında olduğu o dönemde bayram coşkusunun görmüştür. Daha sonra 1980'e kadar her yıl bu bayrama katılmıştır.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

düşüşü gibi olaylar arkasından gelen I. Dünya Savaşı ve neticede 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes anlaşmasının yapılması ile emperyalizm amacına ulaşmak üzereydi. Balkanlar'dan Arabistan'a Kafkaslardan Kuzey Afrika'ya uzanan koskoca bir imparatorluk yerlere serilmişti. Bunlar olurken Osmanlı aydını demokrasi ve meşrutiyet diye tutturup devlete cephe almıştı. II. Meşrutiyet sonrası kurulan partiler arasında kıyasıya bir iktidar mücadelesi başlamıştı.

1918'de Türkün öz yurdu Anadolu her taraftan işgale başlanmıştı. Maraş'ta 19 Şubat 1919'da İngilizler tarafından işgal edilir. 7 ay kadar devam eden İngiliz işgali 1919 Ekim'inde yerini Fransız işgaline bırakır. Binlerce kilometre uzaktan gelen İngiliz ve Fransızların ne işi vardı Maraş'ta. Maraş halkı kadını ile çocuğu ile büyük bir mücadele içine girerek dört ay kadar devam eden Fransız işgalini 12 Şubat 1920'de sona erdirdi. Maraşlıların kazandığı zafer işgale uğrayan diğer bölge ahalilerine örnek oldu ve 1922'de yurttan düşman kovuldu. Yurttan düşman kovulup emperyalizm yenilmişti. 1 Kasım 1922'de Saltanat lağvedildi. Halifelik saltanattan ayrılarak tek başına devam etse de o da 3 Mart 1924'te kaldırıldı. 24 Temmuz 1923'te Lozan anlaşması yapıldı. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet işgal edildi. Yeni bir Türk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş oldu.

Lozan anlaşmasının imzalanmasından önce 17 Şubat-4 Mart 1923 arasında İzmir İktisat kongresi toplandı. Kongreye Kazım Karabekir ve Fevzi Çakmak gibi paşalar da katıldı. Kongrede;

“Yeni Türkiye'mizi layık olduğumuz düzeye erdirmememiz için mutlaka ekonomimize birinci derecede önem vermek zorundayız. Çünkü zamanımız tamamen bir ekonomi devresinden başka bir şey değildir.

Siyasi, askeri zaferler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar ekonomik zaferlerle taçlandırılmamışlarsa, meydana gelen zaferler devamlı olamaz.

Ekonomi demek, her şey demektir. Yaşamak için, mutlu olmak için, insan varlığı için ne lazımsa onların hepsi demektir. Ziraat demektir, ticaret demektir, çalışma demektir.” gibi kararlar alındı. Kongre sonrası oy birliği ile “*Misak-ı İktisat*” kabul edilerek yayımlandı.

Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra eğitim ve öğretim ve ekonomik seferberlik ilan edildi. Ülkenin her tarafında kalkınma hamleleri başlatıldı. Ancak onlarca yıldan beri devam eden savaşıardan dolayı halkın yatırım yapacak gücü yoktu. Bu nedenle her şey devlet eliyle yapılarak halka önder olunacaktı. Bu amaçla şeker, çimento ve kumaş fabrikaları kurulmaya başlandı. Ülkede demiryolu ağ genişletildi. Yeni karayolları yapılmaya başlandı. Anadolu'nun her tarafında başlatılan ekonomik yatırımlar bir türlü Maraş'a gelmedi. Bunun için on yılların

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

geçmesi gerekiyordu. İşgalinde etkisi ile yıllardan beri cepheye gönderilen askerlerin şehit olmalarıyla büyük bir iş gücü kaybı olmuş ve Maraş yoksullaşmıştı.

Osmanlı'nın son dönemlerinde Maraş bölgesine birçok yabancı seyyah gelir. Bunların büyük çoğunluğu ya misyoner ya da ülkelerinin adına ajanlık yapan şahıslardır. Arkeolojik kazı yapma bahaneleriyle ülkemize gelen Amerikalı, Fransız, İngiliz ve Alman arkeologlar ve misyonerler pek çok tarihi eseri kaçıırırlar. Bu eserlerin büyük kısmı şimdi Avrupa ve Amerika müzelerinde sergilenmektedir. 1916'da Maraş'ta Maarif (Eğitim) müdürlüğü yapan merhum Besim Atalay Amerikalı misyonerlerin 60 kadar eseri kaçırdıklarını yazar. Lozan anlaşmasının yapılmasından sonra yine ülkemize birçok arkeolog görüntüsünde misyoner ve ajanlar gelmeye başladılar. Bunların gözlem ve yazdıkları notları Maraş tarihi için önemlidir.

XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında, şehirde pirinç, mısır, kuş darısı, çavdar, nohut, fasulye, bakla, patates üretimi yoğun şekilde yapılmıştır. Ayrıca zeytin, acı badem, üzüm bağları, fıstık, cehri¹⁶¹⁴ ağaçları, zerdali yetiştirilmiştir. Üzümün yarısı taze iken tüketilir gerisinden pekmez, bastık, pestil, samsa, sucuk gibi kışlık yiyecekler yapılmış bal, fıstık, salep, menekşe kurusu gibi ürünler ihraç edilmiştir. 1900 yılına ait bilgilere göre, Kahramanmaraş'ta 9645 bağ, 550 bahçe olduğu kaydedilmiştir. Şehirde ilk zeytinlik ise 1870-1880 yılları arasında şehrin güneydoğu kesimlerinde kurulmuş, sonra diğer yerlere dağılmıştır. İslah edilmemiş olan bu zeytinliklerden yüksek verim 1948-1952 yıllarındaki çalışmalarla sağlanmıştır. Aynı dönemde şehirde, ekonomik değeri olan birçok hayvan yetiştirilmiştir. Bunlar arasında keçi, koyun, sığır, manda, deve, kısırak, beygir, eşek ve katır bulunmaktadır. 1900'lü yılların başında Kahramanmaraş'ta, birinci sınıf at (koşum) takımı ve diğer sırmalı saraç işleri, gayet temiz sahtiyan (ince ayakkabı derisi), ham deri, Avrupa taklidi pantolonluk, dokumalar, alaca, aba, meşlah, bez, kösele, ceviz ve cınardan Avrupa taklidi yaylı iskemleler (koltuklar), kanepe, sandalye masalar yapıliyordu. Bunların yanında şehirde üretilen ve ihraç edilen ürünler şunlardı: Kereste, pirinç, cehri, yün (kışın kırılan koyun tüyü), yapak (yapağı: ilkbaharda kırılan uzun ve yumuşak koyun tüyü), kösele (kalın ayakkabı taban derisi), mazi, halı, kilim, fıstık, katran, biber, fasulye, yağ ve peynir. Bu ürünler Kayseri, Kozan, Adana, Osmaniye (Cebel-i Bereket) ve

¹⁶¹⁴ Zeytin ağacından daha küçük kışın yapraklarını döken bir ağaçtır. Eskiden Meyvesi sanayide, bilhassa boyacılıkta kullanılır ve yurtdışına bilhassa Amerika'ya ihraç edilirdi. Geliri çok olduğundan halk arasında altın ağacı olarak anılır. Şimdilerde ormanlar arasında çok az kalmıştır.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Malatya taraflarına, pekmez ile üzüm Adana Vilayeti'ne götürülerek satılırdı. Pirinç ve üzüm ürünleri, Şam ve El-Cezire taraflarına kadar gönderilirdi.¹⁶¹⁵

Maraş 1920'nin başlarında savaşın ve işgalin getirdiği sıkıntı-lar sebebiyle harap vaziyettedir. Şehrin önemli bir bölümü ve özellikle yerleşim alanları yanmış ve yıkılmış haldedir. Bu durumu Kurtuluş Sa-vaşı üzerine de bir kitap kaleme alan Adil Bağdatlı *“Maraş'ın etrafı bağlık ve bahçeliktir. Şehrin içinde yüksekli alçaklı tepeler ve uzunca dereler vardır. Her evin önünde oldukça büyük avlusu ve yahut biraz bahçesi bulunur. Avlusuz ev yok gibidir. Bu avlu ve bahçelerde meyve ağaçları görülür. Şehrin güney ve orta mahalleleri alçak ve çukurumsu, doğusunun birçok mahallesi ile kuzeyinin pek çok semtleri ve batısının bir kısmı yüksektir. Şehrin içinden akan derelerin oldukça derin yerleri olduğu gibi şelalemsi ve yüksekten atılan kısımları da bulunurdu. Ulu-sal savaştan önce bu dereler açıktan akardı. Son zamanlarda derelerin üzeri kapanarak kenarlarındaki yolların seviyesi ve evlerin zemini ile üstleri hizaya getirilmiştir. Şehrin bu arızası ilk başta bütünün görüle-memesine sebep olmaktadır. İşte bundan olayıdır ki herhangi bir yön-den gelmekte olan yolcu şehre girerken ancak bazı kısımlarını görebildiği ve bu kısımlardan ağaçlıklı ve sulak olanları çokça olduğu cihetle kendisini adeta bir köyde zanneder”* ifadesiyle Maraş'ın genel fiziki yapısını anlatmıştır.¹⁶¹⁶

1929 yılında Maraş'a gelen bir Alman arkeolog olan Hans Henning Von Der Osten Maraş, Pazarcık ve Elbistan taraflarını gez-miştir. Antep üzerinden Maraş'a gelen seyyah iki şehir arasının ağaç ve ormanla kaplı olduğunu yazar. Yine Maraş ile Narlı arasında bulunan Aksu üzerinde bir ahşap köprü vardı. Seyyah, Fevzi Paşa üzerinden ge-len demiryolunun Narlı'ya kadar tamamlandığını belirtir. Arazinin ba-taklık olduğunu yazar. Yazar, Maraş'a geldiğinde buraya gelip giden etimolog (dil köken bilimci) Dr. Pfeiffer ve Münihli genç bir ressam ile tanışır. Seyyaha bu iki kişi rehberlik yaparlar. O yıllarda Maraş'ta Yeni Otel adında tek bir han bulunduğunu ve şehrin yamaçlarda kurulduğunu ifade eder. Bu sırada Maraş'ın maarif (Eğitim) müdürünün Neşet Zühtü Bey olduğunu ve onun yanına giderek han da kalıp kalmama konusunda tavsiyesini ister. Çünkü Maraş sıcak ve nemliydi. Sivrisineklerin yol

¹⁶¹⁵ Kemalettin Koç, “Osmanlı'dan Günümüze Kahramanmaraş Tarihine Kısa Bir Bakış”, *Kahramanmaraş Kültürü*, Sütçüimam Üniversitesi Kahramanmaraş ve Yö-resi Kültür Değerlerini Araştırma ve Uygulama Merkezi, Kahramanmaraş 2012, 216, 218.

¹⁶¹⁶ Erhan Alpaslan, “Maraş'ta Sosyo-Kültürel Ve İktisadi Hayat (1920-1950)”, *Çukurova Araştırmaları*, C.4, S.2, 2018, s.114-115.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

açtığı sıtma hastalığı yaygındı. Seyyah, Maarif müdürünün yardımıyla yatılı mektepte birkaç gün kalır. Daha sonra yazar bir Alman tarikatına bağlı iki kadın tarafından işletilen binayı ziyaret eder. Bütün ileri gelenlerin bu binada kaldığını yazar. Burası muhtemelen Almanların 1890'larda yaptıkları ve hala özel bir mülk olan Kümbet Mahallesinde bulunan Alman Eytam hanesidir. Yazar Maraş'ta kaldığı sürede bir çeltik fabrikasını ziyaret eder. Bu fabrikanın sahibi Berlin'de okumuş olan Mehmet Nihat Beydir. Seyyah maarif müdürü ve bu şahısla birlikte şehri gezer. Bu şahıs Maraş'ta çeltik ekiminin modern yapılmasını sağladığı gibi seyyahı vali ve jandarma komutanı ile tanıştırır. Maraş'ta üç gün kalan seyyah daha sonra Ankara'ya döner sonra Elbistan'a gelerek burada 12 gün kalır. Yazar Maraş'taki Hitit eserlerini görür. Pınarbaşı'nı ziyaret eder. Burada Kırk göz denilen çeşmeleri görür. Burada gördüğü eserlerin Roma dönemine ait olduğunu yazar. Burada Rölyefler bulunmuştur. Yazar Alaüddeve'nin Maraş'ta bulunan bütün eski eserleri toplatarak kaleye yığdığını yazar. Belki de bu İslam dünyasında ilk müzeciliğin başlangıcı kabul edilebilir. Seyyah şehirde gezerken Hitit dönemine ait bir eser bulduklarını, Maarif müdürü ile birlikte gezerken beş rölyef daha bulduklarını ve Sakarya Mektebinde bir müze kurduklarını yazar. Seyyah Türkoğlu tarafına giderek bir Türkmen köyü olduğunu söylediği Hacıbebekli (Avşar Köyü) köyünü ziyaret eder. Yanlarına da bir el arabası alırlar. Gavurgölü bataklığına girerler. Bir eski eser bloku bulular ve resimle kopyasını çıkarırlar. Maraş'a dönen seyyah bir gün sonra tekrar Nihat Beyle birlikte geri Gavurgölü bataklığına gelir. Baskı kâğıdı taşın üstündeki konuyu çok güzel çıkarmıştı. Kafasında kanatlı bir disk olan, elinde yaban tavşanı ile at üstünde bir kral resmedilmişti diyerek yazar. Türkoğlu çevresindeki höyükleri gezen seyyah Roma çömlekleri bulduğunu belirtir. Yazar bölgede mozaik kalıntılarına da rastlar. Seyyah bölgede yaptığı gezilerde Hitit ve Asur tipi giyinen insanlara rastladığını da belirtir. Tabı bu görüşün bir doğruluğa yoktur tamamen benzetmeden ibarettir.¹⁶¹⁷ Seyyah daha sonra Maraş müze müdürü Zühtü Bey ve şehrin ileri gelenlerinden çeltik fabrikası olan Mehmet Nihat Beyle birlikte Pazarcık Ufacıklı mağarasını gezmeye gider.

Cumhuriyet dönemi (1933-1939) Maraş Belediye Başkanı Hasan Sukuti Tükel döneminde, dere yataklarının üzeri kapatılmış ve şehre su şebekesi yapılmıştır. 1937 yılında Maraş'ın 17 mahallesinde 5000'e yakın hane bulunmaktaydı. Bu dönemde şehirdeki büyük binalar resmi daireler, okullar ve Hükümet Konağıdır. Genellikle iki katlı

¹⁶¹⁷ <https://marasavucumda.com/von-der-osten-in-notlarinda-1929-maras-pazarcik-ve-elbistani/>

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

evlerden oluşan poyrazıyla ünlü Maraş'ta, rüzgârın etkisini azaltmak için evlerin kuzey yönü kalın duvarlarla korunaklı kılınmıştır. Dar ve dolambaçlı olan şehrin içerisinde bulunan sokaklarda evlerin avluları yüksek duvarlarla çevrilmiştir. Evlerde aydınlanmak için lüks lambası kullanılırken şehir, 1938 yılında elektriğe kavuşmuştur.¹⁶¹⁸ Her dönemde Maraş'ın poyrazı ile ilgili sözler söylenir. Bu rüzgâra “*deli poyraz*” adı verilir. Halk arasında “*Adana selden Maraş yelden iflah olmaz*” sözü ortaya çıkmıştır. Hatta Maraş eski milletvekili merhum Mehmet Yusuf Özbaş “Maraş'ta eskiden deli poyraza belediye reisi derlerdi” demektedir. Engebeli bir arazide kurulan Maraş'ın kuzeyinden esen ve bazen 40 günü bulan poyraz şehri tertemiz ederdi. Çarşı pazarda ve sokaklarda pis koku kalmazdı. Bu yüzden böyle bir söz çıkmıştır.

Şunu da burada ifade etmek gerekir. Maraş'ın kuzey tarafından esen poyraz kuruluk getirir. Ağaçları ve bitkileri kurutur. Toprak çoraklaşır ve suya ihtiyaç duyar. Ancak Maraş'ın batı tarafında bulunan Başkonuş ve Yavşan dağları tarafından esen rüzgâra Garbi Yeli derler. İkinci vakti esmeye başlayan Garbi Yeli nemli olur ve serinlik getirir.

1922-1930 arasında Maraş yoksul bir Anadolu kenti durumundaydı. Bu yıllarda şehri ziyaret eden Ali Rıza Yalın nostaljik tariflerle şehrin geçmişindeki ihtişamdı da bahsederek anlatır. Yazar 5 Eylül 1931'de geldiği Maraş'ı uzaktan görünce “*Maraş uzaktan çiçekli bir demet ot gibi görünüyordu*” demektedir.

9.2. Maraş Ahalisinin Giyim, Kuşam ve Yemek Kültürü

Maraş ahalisinden Kadın ve erkeklerinin giymiş olduğu postallar, ucu kalkık edikler, kolsuz abalar, başlık yerine kullanılan börkeler, hotuzlu başlıklar, yırtmaçlı entariler geleneksel giyim tarzını yansıtmıştır. Kadınlar bol ve dökümlü kıyafetleri tercih etmişlerdir. Kıyafetlerin dikiminde yerli üretim kumaşlar kullanılmıştır. Alaca ve mavrum adı verilen bu kumaşlardan dikilen kıyafetler, Maraş halkının giyim kuşamının en önemli parçası olmuştur. Maraş toplumunda ailenin reisi erkektir. Kadın, kocasına sadakatle bağlanmış, namus ve iffet her şeyden önce gelmiştir. Ailelerde erkek çocuğuna düşkünlük vardı. Çok eşli evliliklere pek rastlanmazdı. Ailelerin ortalama çocuk sayısı 3-5 arasındaydı. Halk ekonomik durumu itibarıyla lüksten uzak gösterişsiz ve sıradan bir yaşam tarzına sahip idi. Maraş halkı inanç ve geleneklerine önem verir ancak dinsel inanışlarda günlük hayata ilişkin hurafeler de yer almaktadır.¹⁶¹⁹ XIX. Yüzyılın sonlarında Halep'ten ge-

¹⁶¹⁸ Alpaslan, s.115.

¹⁶¹⁹ Alpaslan, s.175-176.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

tirilen hizar (çarşaf) denilen siyah örtü Maraş kadınlarının çarşıda, düğünde ve ev gezmesinde giydikleri önemli kıyafet olmuştur. Maraş'a mahsus bir kıyafet haline gelen hizar Antep ve Kilis'ten getirilip terziler tarafından ya da evlerde dikilirdi. Hatta hazır olarak da satılırdı. Günümüzde hala hizar kullanılmaktadır.

XX. yüzyılın başlarında Maraş ahalisinin yeme içme kültürü ile ilgili en ayrıntılı bilgileri, 1916'da Maarif Müdürlüğü yapan Besim Atalay'ın Maraş Tarihi ve Coğrafyası adlı eserinden öğreniyoruz. Buna göre "Bulgur, bir nevi sert tarhana, döğme, nohut, mercimek gibi hububat; patlıcan, bamya ve fasulye vb. ürünlerle yapılan yemeklerdir. Şehirde lahana ve pırasa tüketimi çok azdır. Dünyada Maraş ahalisi kadar marul yiyen bir halk olmaması gerekir. Avamın gıdasını ise bulgur ile tarhana teşkil eder. Ayran her yerde olduğu gibi burada da çok içilir. Tarhananın yoğurtla yapılan çorbasını çok severler, kurusunu da ceplerine koyarak leblebi gibi yerler. Pişmemiş patlıcanı yemek dahi adettir. Gerek bulgur gerekse sebze yemekleri pekiyi pişirilmez, biraz çiğ bırakılır. Arabistan'dan geldiğine şüphe olmayan çiğ etten yapılmış köfteyi severek yerler."¹⁶²⁰ Merhum Atalay'ın dedikleri o kadar doğrudur ki bu anlattıkları günümüzde bile geçerlidir. Hala Kahramanmaraş'ta çiğ köfte önemli bir yiyecektir. Yine lahmacun ve kebab çeşitleri de Maraşlıların severek yedikleri yemeklerdir. İçli, sulu yağlı ve mercimek köfteleri de yaygın yemek çeşitleridir. Tarhana çorbası, ekşili çorba, toga (bir çeşit yoğurtlu çorba, işkembe çorbası, biber ve patlıcanlı çorba, mumbar, paça, Özbek pilavı gibi yemek çeşitleri de Maraş'a özgüdür. Tatlı olarak çullama (pestille yapılır), kırma, kadayıf, pestil, pestil kavurması, hoşmerim ve baklava gibi Maraş'a özgü tatlılar da vardır. İçecek olarak ayran, Maraş salebi ve ravanda şerbeti sıkça içilirdi.

Bir yörenin yemek kültürünü, beslenme şeklini belirleyen en önemli unsur ekonomisi ile geçim kaynağıdır. Osmanlı Devleti döneminde Maraş'ın nüfusunun yarısından fazlasını konar-göçer aşiretler oluşturuyordu ve bu aşiretlerin en önemli geçim kaynağı hayvancılıktı. Maraş'a konargöçer aşiretlerin iskânının süreklilik göstermesine paralel olarak şehirde hayvancılık da her geçen yıl biraz daha gelişme gösterdi. XIX. yüzyılda daha çok sığır ve keçi yetiştirilmekteydi. Aşiretlerin iskânından sonra özellikle hayvancılık faaliyetlerinin eskiye oranla azaldığı görülmektedir. XX. yüzyılın ilk yarısında Maraş vilayetinde en çok yetiştirilen hayvanlar koyun ve keçidir. Kırsal kesimde ana besin kaynakları da hayvansal ürünler üzerinden sağlanmıştır. Dolayısıyla peynir, yoğurt ve yağ beslenmenin ana öğeleri olmuştur. Bölgenin iklim, coğrafik yapısı hayvancılık ile ziraat hayatının yaygınlaşmasını

¹⁶²⁰ Atalay, s.122.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

sağlamıştı. Kurak geçen yıllarda tarımsal üretim yeterince halka yetecek seviyede olmadığında onun yerini hayvansal gıdalar almaktaydı. Ayrıca halkın beslenmesinde bulgur, tarhana, döğme, mercimek gibi hububatlar önemli bir yer tutmuştur. Patlıcan, bamya, fasulye ve marul halk tarafından çokça tüketilirken, lahana ve pırasa gibi sebzeler pek tüketilmemiştir.

Maraş 12 Şubat 1920’de Fransız ihtilalinden kurtulduktan sonra Maraş ahalisi, Mudanya Mütarekesinin imzalanmasına kadar Yunan, Fransız ve İngilizlere karşı verilen mücadeleye katılmıştır. Bilhassa Maraşlıların Antep müdafaasında aktif olarak katıldıkları ve büyük başarılar gösterdikleri bilinmektedir. Antep mücadelesinde kahramanlaşan Karayılan Pazarcıklı bir yığittir.

1924’te Süleymanlı (Zeytun) Kazası nahiye haline getirilerek Göksun kazasına bağlanırken, Nahiye olan Andırın ise kaza haline getirilir. 1933’te ise Maraş’a bağlı olan Pazarcık kazası Gaziantep’e bağlanır. 1942’de Narlı köyü nahiyyeye bağlanır. 1944’te Pazarcık kazası yeniden Maraş’a bağlanır.

23 Nisan 1920’de Ankara’da açılan İlk Mecliste Maraşlılar temsil edilir. 1925’te Maraş’a İstiklal Madalyası verilir. Cumhuriyet döneminde Maraş Anadolu’nun diğer şehirleri gibi orta ölçekli bir il olarak devam eder. Şehrin alt kısımlarından başlayarak Türkoğlu ve Narlı- Pazarcık taraflarında çeltik ve pamuk ekimi yapılır. Kuzey ilçeleri arazi yüksek olduğundan dolayı buğday, arpa gibi tahılların yetiştirildiği yer olur. Andırın ve Göksun tarafları daha çok ormancılığın yapıldığı yerlerdir.

9.3. Cumhuriyet Döneminde Maraş’ın İdari ve Siyasi Hayatı

9.3.1. 1950 Yılına Kadar Maraş Valileri

Cumhuriyetin ilanından 1950 Yılına kadar Maraş Valileri şunlardır: Ahmet Ekrem Engür (1923 - 1925), Halit Bey (1925 - 1926), Ebubekir Sami Baran (1926 - 1931), Mehmet Arif (1932 - 1932), Fahrettin Kiper (1933 - 1934), Mustafa Adil Bayman (1935 - 1936), Salih Cemal Gülen (1936 - 1936), Can Kılıçaslan (1936 - 1937), Osman Şahinbaş (1937 - 1938), İbrahim Sabri Çıtak (1938 - 1939), S. Özdemir Günday (1939 - 1942), Kudret Kantoğlu (1942 - 1944), Refik Noyan (1944 - 1946), Mehmet Recai Türel (1946 - 1946), Osman Nuri Tekeli (1946 - 1947), Nuri Atay (1947 - 1949), Nurettin Özçöbek (1949 - 1950) ve Mustafa Rauf İnan (1950 - 1951).

1936’da Maraş Valisi aynı zamanda CHP İl başkanlığı görevini üslenen vali Salih Cemal Gülen vefat etmiştir. Önce Maraş mezarlığına defnedilse de daha sonra İstanbul’a götürülerek

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

defnedilmiştir.¹⁶²¹ Mustafa Rauf İnan 1960'dan sonra Samsun Belediye Başkanlığı görevinde bulunmuştur.

9.3.2. 1950'den Günümüze Maraş Valileri

Şevket Özanalp 1951-1952, Mustafa Cemal Babaç 1952 - 1953, Ahmet Tekelioğlu 1953 - 1954, Safahattin Karanakçı 1954 - 1954 Lütfü Öner 1954 - 1955, İbrahim Öztürk 1955 - 1959, Kazım Atakul 1959 - 1960, İhsan Atınç 1960 - 1960, Orhan Akbay 1960 - 1962, Ahmet M. Gümüşlü 1962 - 1964, Kemalettin Koray 1964 - 1966, Necmettin Karaduman 1966 - 1970, Adil Aktan 1970 - 1971, Hilmi İnanç 1971 - 1972, Naim Cömertoğlu 1972 - 1975, Yiğit Kızılcın 1975 - 1977, Tahsin Soylu 1978 - 1979, Enver Hızlan 1979 - 1979, Nurettin Yılmaz 1979 - 1980, Celal Güvenç 1980 - 1983, Kamil Demircioğlu 1983 - 1984, Adnan Darendeliler 1984 - 1986, Mustafa Demir 1986 - 1991, Erdoğan İzgi 1991 - 1992, Atilla Vural 1992 - 1993, A. Osman Çelebioğlu 1993 - 1994, Aslan Yıldırım 1994 - 1996, Saim Çotur 1996 - 1999, Ali Bilir 1999 - 2003, İlhan Atış 2003 - 2007, Mehmet Niyazi Tanılır 2007 - 2011, Şükrü Kocatepe 2011-2014, Mustafa Hakan Güvençer 2014-2016, Vahdettin Özkan (2016-

Kahramanmaraş'ta valilik yapan şahsiyetlerden dikkat çekici olanlardan 1955-59 arası valilik yapan İbrahim Öztürk daha sonra Bağımsız belediye başkanlığı ve milletvekilliği yapmıştır. 1966 - 1970 arasında valilik yapan Necmettin Karaduman'ın ile büyük hizmetleri olmuştur. Maraş yollarının yapılmasında ve içme suyu getirilmesinde önemli katkıları olur. Karaduman 1983-1987 arasında TBMM başkanlığında bulundu. Tarafsız ve karizmatik kişiliği ile halkın sevgisini kazanmıştır. Maraş ile Trabzon'un kardeş şehir olmasını sağlamıştır. Her iki ilde karşılıklı bir caddeye illerin adının verilmesi kararını çıkarır. 1978 Maraş olayları sırasında vali olan Tahsin Soylu daha önce İstanbul valiliği yapmıştır. Bir ara Türkoğlu kaymakamlığı da yapan Erdoğan İzgi 1991-92 arası Maraş valiliği ve daha sonra da Ankara valiliği yapmıştır. 1996-99 arası valilik yapan Saim Çotur İçişleri Bakanlığı Müsteşarlık görevinde bulunmuştur. 2007 - 2011 Maraş Valiliği yapan Mehmet Niyazi Tanılır daha sonra büyükelçi olarak atanmıştır.

9.3.3. Belediye Başkanları

İslam Ülkelerinde günümüz anlamındaki belediye teşkilatı bulunmayıp bu görevi kadiya bağlı muhtesip adlı kişi yapardı. Muhtesip çarşı pazarın denetlenmesi, fiyatların belirlenmesi, yol ve kaldırımların düzenlenmesi, şehirde adap-ı muaşeret kurullarına uyulması gibi görevleri ifa ederdi.

¹⁶²¹

<http://www.marasmanset.com/kultur-sanat/turkulerle-giden-ilbey-vali-h8204.html>.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Osmanlı Devleti'nde günümüzdeki anlamıyla ilk belediyeçilik teşkilatı 1839 Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra kuruldu. Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye örgütünün görev ve statüsünü 13 Haziran 1854 tarihli bir nizamname ile düzenlendi.. İstanbul'da şehirden sorumlu olan "Şehremaneti"nin Meclis-i Vala'ya bağlandı. 1855 tarihinde İntizam-ı Şehir Komisyonu kurulur. İntizam-ı Şehir Komisyonu 1857 yılına kadar çalışmalarına devam etmiş ve bir takım öneriler getirmiştir. Kanalizasyon ve su yollarının yapılması, sokakların temizliğinin sağlanması ve aydınlatılması, sokakların mümkün olduğu kadar genişletilmesi düzgün işleyen bir muhasebe bürosunun gerektiği gibi işlerden sorumlu olmuştur. 1858'de ilk Belediye teşkilatı Galata ve Beyoğlu'nda 6. Bölge olarak kurulmuştur. 1868 tarihinde Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi yayınlanmıştır. Bu nizamnameye göre illerde belediye teşkilatları kurulmaya başlanacaktır. Ankara'nın başkent olmasıyla belediyenin adı birlikte Şehremaneti olmuştur.¹⁶²² Aslında sadece başkent belediyesi için şehremaneti ifadesi kullanılmaktaydı.

Maraş Belediye Teşkilatı ilk defa 1870 yılında kurulmuştur. İlk Belediye Başkanı Kazancızâde Sadi Efendi'dir. 1872-73'de Mahmut Efendi, 1873-1878'de Necip Efendi, 1888-1895 Ali Efendi, 1899-1901 Abdulkadir Efendi (Beyazıtlı), 1901-1902 Hacı Efendi, 1902-1903 Şükrü Bey (Beyazıtlı), 1903-1906 Hacı Süreyya Efendi, 1906-1909 Ali Rıza Efendi, 1909-1910 Derviş Kısakürek, 1915-1920 Hacı Bekir Sıtkı Sezal (Arifoğlu), 1922-1925 Ecz. Lütfi Köker, 1925-1933 Tevfik Kadioğlu, 1933-1939 Hasan Sukuti Tükel, 1939-1946 Ali Ulvi Yetişen, 1946-1948 Dr. Sait Emirmahmutoğlu, 1948-1950 Selam Zulkadiroğlu, 1950-1956 Ali Kısakürek, 1956-1959 İbrahim Öztürk, 1959-1960, Ali Kısakürek, 1960-1962 Orhan Akbay, 1962-1963 Ahmet Gümüşlü, 1967-1969 İbrahim Öztürk, 1969-1973 Mahmut Karaküçük, 1973-1977 Dr. Sait Emirmahmutoğlu, 1977-1980 Ahmet Uncu, 1980-1983 İsa Kalkan, 1983-1984 Emin Yalçınkaya, 1984-1989 Hacı Ali Özal, 1989-1999 Hacı Ali Sezal, 1999 Veysi kaynak, 1999-2002 Hanifi Mahçiçek, 2002-2014 Mustafa Poyraz ve 2014-2019 Fatih Mehmet Erkoç'tur.

1946 yılına kadar belediye başkanlıkları seçimden ziyade atama ile göreve gelirler. Genellikle şehrin ileri veya bürokratlar bu göreve atanırdı. 1946 seçimlerinden sonra belediye başkanları seçimle göreve gelirler.

Cumhuriyet Dönemi'nde Maraş Belediye Başkanları arasında dikkat çekenler İngiliz ve Fransız işgali döneminde görevde olan Hacı Bekir Sıtkı Sezal (Arifoğlu) aktif olarak Milli Mücadelede yer almıştır. Yine Ecz. Lütfi Köker de aslen Elbistanlı olup Maraş Müdafaa-i Hukuk

¹⁶²² <https://www.mevzuatdergisi.com/2009/03a/02.htm>.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Cemiyeti üyelerindendir. Kardeşi Maraş İstiklal Mücadelesinde şehit düşmüştür. Tevfik Kadioğlu 1925-1933 arasında sekiz yıl başkanlık yapmıştır. 1933'de Maraş belediye başkanı olan Hasan Sukuti Tükel ise askeri dış tabip binbaşısıdır. Belediye başkanlığı döneminde Pınarbaşı'ndan şehre su getirilmesini sağlamış ve Uzunoluk'ta Sütçü İmam Çeşmesini ve anıtını inşa ettirmişti. Maraş'a güzel hizmetleri olmuştu. Daha sonra Erzincan ve Bolu valiliklerinde bulunur. Ali Ulvi Yetişen ise 1939-1946 arasında yedi yıllık görev süresi vardır. Dr. Sait Emirmahmutoğlu 1946-1948 ile 1973-1977 arasında iki dönem başkanlık yapmıştır. Dr. Sait olarak bilinen bu şahsiyet Maraş'ın ilk Müslüman dördüncü hekimidir. İlk başkanlığından 25 yıl sonra tekrar seçilmesi ilginçtir. Maraş Valisi olan İbrahim Öztürk iki dönem Belediye Başkanlığı yapmıştır. Ali Kısakürek ise 1960 ihtilali olduğunda belediye başkanlığından alınıp yerine Vali Orhan Akbay atanmıştır. 1980'de Başkan Ahmet Uncu görevden alınıp yerine askeri yönetim tarafından İsa Kalkan atanmıştır. 1989-1999 arasında Hacı Ali Özal iki dönem başkanlık yapmıştır. 2002-2014 arası görevde bulunan Mustafa Poyraz 12 yıl Belediye Başkanlığı yaparak en uzun süre bu görevde kalan kişi olmuştur.

2013'te Kahramanmaraş'ın Büyükşehir olmasından sonra merkez de Onikişubat ve Dulkadiroğlu olmak üzere iki belediye kurulmuştur. 1994 yerel seçimlerinde Onikişubat Belediye Başkanı olarak Hanifi Mahçiçek ve Dulkadiroğlu Belediye Başkanı olarak da Necati Okay seçilmişlerdir.

1978 yılına kadar Atatürk Meydanındaki eski Belediye Binasında faaliyet gösteren Maraş Belediyesi, başta otel olarak inşa edilen küçük tadilatlarla Belediye Binası haline getirilen binada 1978 yılından 2008 yılına kadar faaliyet göstermiştir. Çok acil olarak Yeni Belediye Hizmet Binasına ihtiyaç olduğunun bilincinde olan yönetim, Yeni Hizmet Binası için 2006 yılında proje yarışması açmış ve sonuçlandırmıştır. Yarışmada 1. olan proje uygulamaya konulmuş 2008 yılında inşaatına başlanmıştır. 17 Mayıs 2010 tarihinde binanın yapımı tamamlanmış ve faaliyete girmiştir. 12 Ağustos 2010 Perşembe tarihinde dönemin başbakanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan tarafından resmi açılışı yapılmıştır. 30 Mart 2014 Seçimlerinde Büyükşehir olan Kahramanmaraş'ın Büyükşehir Belediyesi olduktan sonra büyük yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Belediyenin gayretleriyle şehrin su sorunu çözülmüş, arıtma tesisi kurulmuş, şehrin içine yapılan yeni yollar ve kavşaklarla ulaşım rahatlatılmıştır. Katı Atık Bertaraf Tesisleri ile 25 bin konutun elektrik ihtiyacı buradan üretilecek elektrikle sağlanacaktır. Yıllardır dillendirilen Ahırdağı kayak projesi gerçekleştirilmiştir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinin yaptığı kültür, sanat ve spor faaliyetleri Türkiye’de dikkat çekilir olmuştur. Belediyenin gayretleriyle Dedeoğlu Konağı, Cumhuriyet hanı ve Amerikan Koleji gibi tarihi yapılar restore edilip kültür ve sanat faaliyetleri için kullanılmaya başlanmıştır. Eski tarihi Amerikan Kolej binası restore edilerek “*Yedi Güzel Adam*” müzesine dönüştürülmüştür.

Kahramanmaraş Büyükşehir belediyesinin gayretleriyle Kapalı Çarşı, Belediye Çarşısı, Taş Han, Bakırcılar Çarşısı gibi yerlerde restore edilip turizme kazandırılmıştır. Kahramanmaraş’a tur otobüsler gelmeye başlamıştır. Yerli ve yabancı turistler tarihi mekânları gezip ilin yöresel ürünlerini satın alıp yemeklerini tatmaya başlamışlardır.

Kahramanmaraş’ın merkez belediyelerinden biri olan Dulka-diroğlu Belediyesi de birkaç tarihi konağı restore ederek kullanıma açmıştır. Şehirde bir mutfak müzesi açılmıştır. Kahramanmaraş’ın diğer merkez belediyesi Onikişubat da yaptığı faaliyetlerle dikkat çekmektedir. Bu belediyemizin gayretleriyle 2023 EXPO fuarı burada yapılacaktır. Bu sayede şehre yerli ve yan banacı birçok turist ile iş dünyasından insanlar gelecektir.

9.3.3.1. Büyükşehir Belediye Başkanı Fatih Mehmet Erkoç Dönemi (2014-2019)

Kahramanmaraş’ın Türkoğlu ilçesinde doğan, makine mühendisliği bölümünü bitiren ve bu alanda yüksek lisans yapan Fatih Mehmet Erkoç, Ak Parti ilçe ve il başkanlığı sonrasında Büyükşehir Belediye Başkanı olarak 2014 yılında seçilmiştir. İlin ilk Büyükşehir Belediye başkanıdır. Erkoç’un başkan seçilmesinden sonra Kahramanmaraş’ta Belediyenin önemli yatırımlar yapmış ve şehrin çehresi değişerek büyükşehir havası hissedilir olmuştur. Erkoç’un başkanlık yaptığı 2014-2019 arasında Kahramanmaraş ilinde büyük projeler yürürlüğe konmuştur. Bunlardan bazılarında söz edecek olursak: Yıllardan beri yapıldı yapılacak ve bitti bitecek denilen şehri boydan boya çevreleyecek bir çevre yolu inşaatına büyük önem verilmiş ve tamamlanması için sona yaklaşmıştır.

Şehrin Onikişubat İlçesinin en büyük dinlenme alanlarından biri olan Aliye İzzet Begovic Parkı hizmete girmiştir. Millet Bahçeleri yapılmasına büyük önem verilerek Kahramanmaraş merkezde Senem Ayşe diğeri de Elbistan ilçesinde yapılan Recep Tayyip Erdoğan Millet Bahçesi olmak üzere iki büyük park hizmete girmiştir. Ayrıca il, ilçe ve kırsal mahallelere irili ufaklı birçok park yapılmıştır. Bu dönemde Kahramanmaraş’ın merkez mahallelerine, ilçelere ve köylere kadar kütüphaneler açılmıştır. İl merkezindeki taziye evlerine ilaveten ilçe ve kırsal mahallelerde de taziye evleri yapılarak vatandaşların hizmetine sunulmuştur.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Başkan Erkoç, yıllardan beri dillendirilen kayak merkezi hikâyesini gerçeğe dönüştürerek şehrin hemen arkasında bulunan Ahırdağ'ında **“Yedi Kuyular”** kayak merkezi inşa ettirmiştir. Bu kayak merkezi sadece Kahramanmaraş'a değil çevre illere de hizmet vermekte olup ilimizi cazibe merkezi haline getirmiştir. Hafta sonları Adana, Osmaniye, Adıyaman, Antakya, Kilis ve Gaziantep'ten illerinden vatandaşlar kayak için Kahramanmaraş'ı ziyaret etmektedirler.

Bu dönemde yapılan en önemli hizmetlerden biri de **“Yedi Güzel Adam Edebiyat Müzesi”** açılmasıdır. Yazarlar ve şairler memleketi olarak bilinen Kahramanmaraş tarihinde önemli rol oynayan yedi şair ve düşünür adına yapılan bu müze eski lise binası onarılarak hizmete girmiştir. 1950 ve 1960'lı yıllarda “Maraş Lisesi”nde okuyan ve Maveria adlı bir şiir dergisi çıkan şairler anısına yapılan bu müze şehre önemli bir değer katmıştır.

Kahramanmaraş'ın en önemli markası olan dondurmanın tanıtımı ve üretilmesine büyük önem verilmiş ve ilde bir **“Dondurma Müzesi”** kurulmuştur.

Kahramanmaraş kültür varlıklarıyla da ilgilenen Erkoç, Tarihi Demirciler Çarşısı restore ettirerek turizme kazandırılmıştır. Yine Kahramanmaraş Kurtuluş Mücadelesini halka görsel olarak anlatmak amacıyla Atatürk Parkı alanında **“Panorama Kurtuluş Müzesi”** kurulmuştur. Yapılan çalışmalar neticesinde ilimize seyahat acenteleri turlar düzenlemeye başlamışlardır.

Başkan Erkoç zamanında Kahramanmaraş'ın bütün ilçelerinde içme suyu tesisleri elden geçirilerek halka temiz su sağlanmıştır. Kahramanmaraş arıtma tesisi hizmete sokulmuştur. İlçe ve kırsal mahallelerin su problemi çözülmüştür. Ayrıca Kahramanmaraş Atıksu Arıtma Tesisi de hizmete girmiştir. Bunun yanında Pazarcık, Türkoğlu ve Afşin atık su arıtma tesisleri de hizmete alınmıştır.

Bu dönemde Büyükşehirin hizmetlerinden biri de kırsal alanlarda grup yolu adı verilen yolların yapılmasıdır. Kahramanmaraş'ın ilçe ve köyleri ile ulaşımının kolayca gerçekleşmesi sağlanmıştır.

Kahramanmaraş Belediyesi şehir içi ulaşımına büyük önem vermiştir. Türkiye’de nadir şehirlerden biri olarak dolmuş ile yolcu taşımacılığına son vererek belediye ve halk otobüsü ile ulaşımı gerçekleştirmiştir.

Kahramanmaraş engebeli bir arazi üzerinde kurulmuş bir şehirdir. Şehir içinde dereler ve tepeler bulunmaktadır. Bundan dolayı ulaşımında büyük sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu durumu göz önünde bulunduran Erkoç şehrin ulaşım problemini çözecek kavşaklar, tüneller, köprüler ve üst geçiler inşa ettirmiştir. Bu eserler şehir içi ulaşımı kolaylaştırmıştır.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Büyükşehir Belediye Başkanı şehirde yapılan tarih, edebiyat, kültür sempozyum, çalıştay, panel ve konferanslara büyük destek vermiştir. Bu programlara katılımcıların bütün masrafları karşılanmış ve sunulan bilimsel Bu dönemde Selçuklu Döneminde Maraş, Cumhuriyet Döneminde Maraş, Eskiçağ'da Maraş, Mondros, Milli Mücadele, Sezai Karakoç, Ahmet Kuddusi gibi geniş katılımlı sempozyumlar yapılmış ve katılımcıların bütün masrafları ve bu çalışmaların sonunda yayımlanan kitaplar belediye tarafından finans edilmiştir. Bunun yanında birçok sergiler açıldı.

Kahramanmaraş'ta çeşitli fuarlar düzenlenmiştir. Bunlardan biri geleneksel hale gelen Kitap fuarıdır. Bu fuar bölgenin en büyük kitap fuarıdır. Kitap fuarı münasebetiyle çeşitli sosyal, kültürel etkinlikler ve söyleşiler düzenlenmektedir.

Fatih Mehmet Erkoç'un başkanlığı döneminde il, ilçeler ve kırsal mahalleler arasında ayırım yapılmaksızın hizmetler ve yatırımlar yapılmıştır.

9.3.4. Siyasi Hayat

9.3.4.1. İlk Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Maraş Milletvekilleri

Türkiye'de Meşrutî yönetim 1876'da başladı. Meşrutî yönetimde başta hanedanlığı mensup bir kral, padişah, sultan veya melik gibi unvanlar taşıyan bir yönetici ve ona bağlı olarak faaliyet sürdüren bir meclis vardı. Türkiye'de de sultan ya da padişah adı verilen Osmanlı hanedanlığına bağlı yönetici iktidarda bulunurdu. Meclis ile yetkilerini paylaşmıştı. İlk meclis oluşurken bir halk meclisi bir de ayan meclisi kurulmuştu. Ayan meclisi devletin ileri gelenleri arasından padişah tarafından seçilirdi. Halk meclisi ise vilayetlerden seçimle iş başına gelirdi. Osmanlı'da I. Meşrutîyet 1878'de kapatılmış ve 1908'de II. Meşrutîyet ilan edilmişti. Meşrutî yönetimler boyunca yedi kez mebuslar ya da vekiller yenilenmişti. Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı VII. dönem olarak bilinir.

Osmanlı Meclis-i Mebusan'ının kapatılması üzerine bir yeni meclis açılmasına karar verilmişti. Bu vesileyle her vilayetten seçim yapılması ve 1919 yılı sonlarında yapılan seçimler neticesinde Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı açılmıştı. Ancak; bu meclis işgalci güçlere karşı savaş açmak anlamına gelen Misak-ı Milli'yi ilan edince, İtilaf Devletleri, Meclis-i Mebusan'ın aldığı karara 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal ederek karşılık verdiler. İşgalci güçlerin amacı Meclisi yeniden toplayarak bu kararın iptal edilmesini sağlamaktı. Bu girişiminde başarılı olamayan İtilaf devletleri meclisi basarak bir kısım milletvekillerini tutuklayarak sürgüne göndermişlerdi. Bu gelişmeler üzerine padişah 11 Nisan 1920'de meclisi resmen feshetti.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un işgali üzerine artık son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'ndan bir fayda sağlanamayacağını gören Mustafa Kemal, 19 Mart 1920 tarihinde, Anadolu'da toplanacak yeni Meclis için seçilecek milletvekilleri hakkında bir tebliğ yayınladı. Bu tebliğ gereğince "Milletin İstiklalini ve Devletin Kurtuluşunu" temin etmek için; olağanüstü yetkileri olan bir Meclis, Ankara'da toplanacak ve bunun için de bir seçim yapılacaktır. Milletvekili seçilecek adaylarda, eski milletvekili seçilme kanununda aranan şartlar bulunacak, nüfuslarına bakılmaksızın her livadan (İl) beş kişi seçilecek ve ayrıca Anadolu'ya gelebildikleri takdirde, dağıtılan Meclis-i Mebusan'ın üyeleri de açılacak olan bu meclise katılabileceklerdi. Bütün illerde seçim aynı günde, gizli oyla ve mutlak çoğunluk yöntemine göre yapılacak; Meclis üyeliği için her fırka, cemiyet ve zümre aday gösterebilecekti.¹⁶²³

Bu ilk meclise katılacak milletvekillerinin seçiminde iki dereceli bir seçim sistemi uygulandı. Birinci aşamada; halk tarafından, milletvekili seçecek delegeler seçildi. Ayrıca belediye meclis üyeleri ile Müdafaa-i Hukuk örgütlerinin yerel yönetim üyeleri de delege kabul edildi. Bu delegeler de ikinci bir seçimle milletvekillerini seçtiler. Seçilen milletvekillerinin sayısı kesin olarak bilinmemekle birlikte, 115 milletvekilinin katılımıyla 23 Nisan 1920'de TBMM açıldı. Daha sonra Meclis-i Mebusan'dan 92, Yunanistan'dan 1, 14'ü de Malta'dan olmak üzere, diğer seçilenlerin de Ankara'ya gelmesiyle bu sayı 237'ye ulaştı.¹⁶²⁴ Bu milletvekillerinin içinden 6 tanesi Maraş Milletvekili idi. Bunlardan biri olan Tahsin Hüdayioğlu 1919'da Meclis-i Mebusan'a üye seçilmişti. Bu meclisin kapatılması üzerine İstanbul'dan Ankara'ya gelerek TBMM'ye katıldı. Diğer 5 i ise yeni seçimde Maraş'tan seçilmiştir.

İlk mecliste görev yapan milletvekilleri, başta Mustafa Kemal olmak üzere büyük fedakârlıklarla, kutsal bir görevi yerine getirmişlerdir. Bu vazife öyle mukaddesti ki, vatana hizmetten başka bir ayrıcalığı yoktu. Milletvekillerinden bazıları meclisin açılışına gelebilmek için bin bir çileye katlanmışlar ve yol paralarını bile zorlukla temin etmişlerdi. Bu para ile Ankara'da yaşamak da mümkün değildi. Kalacak yeri olmayanlar için Maarif Vekâleti binası yatakhane olarak hazırlanmış, büyük bir salona yer yatakları serilerek burada yatılmıştır. Milletvekillerinin yemek ihtiyaçları da onlardan toplanan para ile sağlanıyordu.

¹⁶²³ Ülkü Varlık-Banu Ören, *Seçim Sistemleri ve Türkiye'de Seçimler*, İstanbul, 2001, s.72.

¹⁶²⁴ Ülkü Varlık- Banu Ören, s.73, www.tbmm.gov.tr.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Milletvekillerinin aylıkları önce 80 lira olarak belirlenmiş sonra 100 liraya çıkarılmış, fakat devletin kasasında para olmadığı için sekiz ay sonra maaş ödenmişti. Maaşlarının ödenme zamanı geldiğinde ise TBMM hükümeti, bütçe açığını kapatmak için % 20 oranında kesinti yaparak ödeme yapmıştır.¹⁶²⁵ Görüldüğü gibi ilk TBMM’de bulunan milletvekilleri büyük özveri ve gayretle hiçbir karşılık beklemeden millet adına çalışmışlardır. Bazı Milletvekilleri seçildikleri halde imkânsızlıklar sebebiyle Ankara’ya gidemeyerek taşrada daha mütevazı makamlarda çalıştılar.

9.3.4.1.1. Arslan (TOĞUZ) Bey

Arslan Bey, 1858-1859 yıllarında Kafkasya’dan göç eden Toğuzata Kabilesinin Maraş Bölgesine yerleştirilen bir boyuna mensuptur. Babası Jandarma Çavuşu Hasanbeyzâde Abdullah Efendi’dir. 1886’da Kahramanmaraş ili Göksun ilçesi Fındık Köyünde doğmuş, ilk ve orta öğrenimini Elbistan İptidai Mektebi ve Rüştîyesinde tamamladıktan sonra, 1898 yılında yine Elbistan’da medrese tahsilinde bulunmuş ve Arapça öğrenmiştir. Meşrutiyetin ilanından sonra 1908’de Halep’e giderek Polislik mesleğine girdi. Bir süre Polis Okulunda görev yaptı. Kısa sürede gösterdiği başarı üzerine komiser muavinliğine, iki sene sonra da baş komiserliğe terfi ettirilmiştir.¹⁶²⁶

I. Dünya Savaşı sırasında Trablusşam Polis Baş komiseri ve sahil casusu mücadelesi vazifesinde iken, 1918 Mondros Mütarekesinden sonra yörenin düşman işgaline uğraması üzerine Maraş’a dönmüştür. Arslan Bey Fransız işgaline karşı Müdafaa-i Hukuk teşkilatını kurarak Milli Kuvvetlerin Komutanlığını üstlendi.¹⁶²⁷ Maraş Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı Kayabaşı ve Şekerli Heyetlerinin birleşmesi ile Merkez Heyeti teşkilatını oluşturmuş ve sonra yapılan seçimle Arslan Bey Reisliğe, Refet Hoca II. Başkanlığa, Faik Bey Kâtipliğe, Hacı Nuri de Veznedarlığa getirildi.¹⁶²⁸ Arslan Bey Maraş’ta Türk halkına önderlik yaparak düşmanın ağır bir yenilgiye uğramasını ve kaçmasını sağlamıştır. Maraş’ın kurtuluşundan sonra Arslan Bey milletvekili seçilmesine

¹⁶²⁵ Cengiz Şavkıllı, *Birinci Dönem TBMM’de Antep ve Maraş Milletvekilleri*, E.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2000, s.76.

¹⁶²⁶ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM Birinci Dönem 1919-1923*, C. III, Ankara, 1995, s.737; Şavkıllı, s.171.

¹⁶²⁷ Arslan Bey, “Tercüme-i Hal Kâğıdı”, *TBMM Arşivi*, Şahsi Dosya No: 319, s.1; Cengiz Şavkıllı, s.171.

¹⁶²⁸ Yaşar Akbıyık, *Milli Mücadele Güney Cephesi (Maraş)*, Ankara, 1990, s.150; Hüsamettin Karadağ, *İstiklal Savaşında Maraş*, (Haz. M. Y. Özbaş), Kahramanmaraş, 1994, s.23; Murat Sertoğlu, *Tercüman Gazetesi*, 10 Nisan 1970, Sayı: 3047.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

rağmen Ankara'ya gitmeyerek, Antep ve İslâhiye cephelerinde teftişlerde bulundu. Meclisteki Maraş milletvekillerine askeri konularda bilgi verdi. Maraş Heyet-i Merkeziye'si adına Mustafa Kemal'e çekilen telgrafla Arslan Bey'e izin verilmesi istendi. Neticede izinli sayılan Arslan Bey Adana Cephesinde de görev yaptı.¹⁶²⁹

TBMM'nin I. Döneminde Maraş milletvekili seçilen Mehmet Hacıhaliloğlu'nun istifası üzerine, boşalan Maraş milletvekilliğine Arslan Bey, 17 Mayıs 1920'de milletvekili seçilerek 4 Haziran 1920'de TBMM'ye katıldı. Ancak, Maraş mutasarrıflığı ve Adana Cephesi Komutanlığının gördüğü lüzum üzerine TBMM'nin kararıyla 14 ay izinli sayılarak, Güney Cephesine gönderildi. Cephedeki görevinin bitmesi üzerine Kasım ayı sonunda meclise gelerek görevine başladı. Meclisin son toplantı yılında PTT Komisyon çalışmalarında bulundu.¹⁶³⁰

I. Dönemde milletvekilliği sona erince, yeni yapılan seçimlerde aday olmadı. Adana'da ticaretle uğraştı. Daha sonra Göksun ilçesinin Büyük Çamurlu Köyünün Meryemçil Yaylasında çiftçilikle uğraştı. Orayı sattıktan sonra da Göksun ilçesinde halen ismi ile anılan Arslan Bey Çiftliğinde uzun bir süre yaşadı. 1946 yılında Maraş'a yerleşti. Pazarcık'ta çiftçilik yaparken 7 Haziran 1963'te vefat etti.¹⁶³¹ Arslan Bey, Millî Mücadelede gösterdiği başarılarından dolayı Kırmızı-Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir. Arslan Beyin üç çocuğu bulunmaktadır.¹⁶³² TBMM'nin I. Dönem için yapılan milletvekilliği seçimlerinde Maraş Milletvekili seçilen Hacı Mehmet Efendi'nin istifası üzerine milletvekili seçildi. Fakat Maraş ve Antep bölgesindeki Millî savunmaya katılması ve Millî kuvvetlerin komutanlığını yapması dolayısı ile mecliste önemli bir faaliyet gösterememiştir.

9.3.4.1.2. Hasan Refet Efendi

1863'de Kahramanmaraş'ta doğdu. Babası Ulu Camii İmamı Müderris İlyas Efendi, annesi Bursalı Fatma Pembe Hatundur. Maraş'ın Atoluğu Mahallesinde dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini Ekmekçi Mahallesi Sıbyan Mektebinde tamamladıktan sonra Nebeviye Medresesi'nde müderris olan babasından, Beyazıtlı Medresesi Müderrisi İsmail Efendi'den ve Müftü Kanadıkırık Mustafa Efendiden dersler

¹⁶²⁹ Akbıyık, s.264-265.

¹⁶³⁰ Çoker, s.737-738; Şavkılı, s.172.

¹⁶³¹ Şavkılı, s.172.

¹⁶³² Çoker, s.738.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

almıştır. Aldığı eğitim üzerine 12 Temmuz 1907’de çeşitli ilim dallarından icazetname almıştır.¹⁶³³

25 Ekim 1890’dan itibaren 3 ay Maraş Evkaf Müdürlüğü yaptı. 1908’de Maarif, 1909-1910 arası Asker Alma Komisyonlarında çalıştı. 1908’de İkinci Meşrutiyetin ilanına rastlayan günlerde İttihat ve Terakki Teşkilatının Maraş Şubesinin açılmasında görev aldı ve başkan seçildi. 1909’da Halep Vilayet Meclisine Maraş Sancağı Üyesi olarak seçildi. 21 Mart 1910’da Maraş Eytam Müdürlüğüne atandı. Bu görevde iken TBMM’nin birinci dönemi için yapılan seçimi kazanıp Maraş milletvekili olarak 23 Nisan 1920’de Meclisin açılışında hazır bulundu.¹⁶³⁴

Bir taraftan vaizlik diğer taraftan müderrislikle meşgul olan Hasan Refet Efendi, Maraş’ın Fransızlar tarafından işgali sırasında kurulan Müdafaa-i Hukuk cemiyetine ikinci başkan seçilmiş ve büyük hizmetler yapmıştır.¹⁶³⁵

Mecliste, Şer’iye-Evkaf, İrşad, Adalet, Millî Eğitim ve PTT komisyonlarında çalıştı. Milletvekili bulunduğu sırada Antep mücadelesine bilfiil iştirak etmişti.¹⁶³⁶ 18 Nisan 1920’de Rusya’dan gelecek yetim çocukların yerleştirilmesi ve bakımı için kurulan komisyonda yer aldı. Görülen lüzum üzerine 19 Nisan 1922’de Maraş Merkez Müftülüğüne atanmıştır. Refet Efendi müftülüğe atanınca milletvekilliğinden istifa etti.¹⁶³⁷

Tercüme-i Hal Kâğıdında İstiklal Madalyası aldığı ifade edilen, ilim, şiir ve edebiyata düşkünlüğü ile bilinen, Maraş ve civar memleketlere büyük hizmetleri dokunan, Hasan Refet Efendi çok zeki ve çalışkan birisi olarak dikkat çekmektedir.¹⁶³⁸ Müftülük görevini ifa ederken 7 Haziran 1929’da öldü. Evli olup 7 çocuk babası idi. Arapça ve Farsça bildiği resmi hal tercümesinde yazılı olan Hasan Refet Efendinin ailesi daha sonra “Seçkin” soyadını almıştır.¹⁶³⁹

TBMM’nin I. Dönem yapılan seçimlerinde Maraş milletvekili seçilen Hasan Refet Efendi, Mecliste bazı komisyonlarda çalışmasına rağmen sakin kişiliği dolayısıyla pek aktif faaliyetlerde bulunmamıştır.

¹⁶³³ Hasan Refet Seçkin, “Tercüme-i Hal Kağıdı”, *TBMM Arşivi*, Şahsi Dosya No: 324; Yaşar Özüçetin, “Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Döneminde Maarifçiler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, TC 75. Yılı Özel Sayısı, C. XIV, Kasım 1998, S.:42, s.885.

¹⁶³⁴ Çoker, s.739.

¹⁶³⁵ Hüsametdin Karadağ, s.24.

¹⁶³⁶ Hasan Refet Seçkin, No:324.

¹⁶³⁷ Çoker, s.739; Yaşar Özüçetin, s.886.

¹⁶³⁸ Hasan Refet Seçkin, No:324.

¹⁶³⁹ Çoker, s.739; Yaşar Özüçetin, s.886.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Ayrıca, görülen lüzum üzerine 19 Nisan 1922’de Maraş müftülüğüne atanması dolayısıyla milletvekilliği de zaten resmen sona ermiş oluyordu.

9.3.4.1.3. Hasip Bey

1882’de Maraş’ta doğan Hasip Bey’in babası Süleyman Efendi Emirmahmutoğullarının Vehbili kolundan, annesi Beyazitoğullarından İskender Bey’in kızı Fatik Hanımdır.¹⁶⁴⁰ İlk ve orta öğrenimini Maraş İptidai Mektebi ve Rüştiyesinde tamamladıktan sonra bir süre de Medresede öğrenim ve eğitim gördü. Hasip Bey Zeytun Bidayet Mahkemesi Müstantik (Sorgu hâkimi) Muavinliği, Elbistan Bidayet Mahkemesi 2. kâtipliği, Maraş Maliye Baş Tahsildarlığı, Zeytun İcra Memurluğu, Maraş ve Gaziantep İcra Memurluğu vs. görevlerde bulundu.¹⁶⁴¹

Maraş Sorgu Hâkimliği görevini yaparken, TBMM’nin I. Dönemi için yapılan seçimlerde Maraş milletvekili olarak seçilen İbrahim Ağa’nın istifa etmesi üzerine onun yerine 17 Mayıs 1920’de milletvekili seçildi.¹⁶⁴² 16 Temmuz 1920’de meclise katıldı. İktisat, Orman, Madenler, İç tüzük, Adalet, Bayındırlık ve Bütçe komisyonlarında ve Memurin Muhakematı Tetkik Kurulunda çalıştı. IV. Toplantı yılında 3. Şubenin kâtipliğini yaptı. Mecliste Müdafaa-i Hukuk Grubunun kurulması üzerine muhalefetteki II. Gurupta yer aldı. Dönem içinde dördü gizli oturumlarda olmak üzere kürsüde 44 konuşma yaptı. Üç soru ve iki kanun önerisi verdi.¹⁶⁴³

Mecliste II. grup milletvekilleri arasında yer alan Hasip Beyin hatiplik gücü oldukça yüksekti. Bu yüzden mecliste hükümet üyelerine birçok sorular yönelterek onları zor durumda bırakmıştır. Hatta İçişleri Bakanı Fethi Okyar’ın 1922 yılında 17,5 Liraya makam odasına bir kalem (Hokka Takımı) takımı almasını şiddetle eleştirmiştir. Bunun üzerine Fethi Bey bu paranın kendi cebinden ödemesini teklif etmek zorunda kalmış ve Maliye Bakanının araya girmesiyle bu mesele kapatılmıştır.¹⁶⁴⁴ Milletvekilliği I. Dönemde sona erince Maraş’a gelerek Dalgara Mahallesinde ikamet etmeye başlamış, Şapka hadisesinden dolayı 10 yıl hapse mahkûm edilmiş ve Maraş’ta hapisanede tutulmuştur. 8 Temmuz 1930’da Maraş’ta kanser hastalığından vefat etmiştir. Evli olup 4 çocuk babası idi.¹⁶⁴⁵

¹⁶⁴⁰ Bekir Sami Beyazıt, *Kahramanmaraş’ta Bayazitoğulları*, Ukde Yay., Kahramanmaraş, 1998, s.160.

¹⁶⁴¹ Çoker, s.740; Şavkıllı, s.174.

¹⁶⁴² İbrahim Ağa, “Tercüme-i Hal Kâğıdı”, *TBMM Arşivi*, Şahsi Dosya No: 322.

¹⁶⁴³ Çoker, s.741.

¹⁶⁴⁴ Bekir Sami Beyazıt, s.155.

¹⁶⁴⁵ Şavkıllı, s.175.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Eşi ve çocukları Aksüyek, torunları Emirmahmutoğlu soyadını alan Hasip Bey, TBMM’de cesaret, metanet ve geniş kültürü ve üsluplu ifadeleriyle kendini göstermişti. Kahramanmaraş’ın yetiştirdiği emsal-siz politikacılarından birisi olduğu bir hakikattir.¹⁶⁴⁶

İlk meclisteki Maraş Milletvekillerinden en fazla faaliyeti olan Hasip Beydir. Hasip Bey milletvekilliği yaptığı 1920-1923 yılları arasında birçok kanun teklifleri ve önergeler vermiştir. Bu önergelerinin sayısı 40’tan fazladır. Hasip Beyin mecliste ilgilendiği konuları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Ekonomi: Hasip Bey mecliste bu konu ile ilgili açıklamalarda bulunmuş, onun görüşleri ilgililer tarafından dikkate alınmıştır. Onun ekonomi ile ilgili yaptığı konuşmalardan bir tanesi asgari ücretle ilgilidir. Asgari ücretin yaz ve kış mevsimlerinde ayrı ayrı belirlenmesini istemiştir. Ancak; bu görüş kabul edilmemiştir.

Hasip Bey’in mecliste yaptığı konuşmalardan biri de Ankara’daki hastanelerin et ve süt ihtiyaçlarının teminiyle ilgilidir. Bu konuşmada o güne kadar bir Hristiyan kadın tarafından temin edilen süt ve etin istenilirse Ziraat Mektebince karşılanabileceğini belirtmiştir.

2. Tarım: Tarım makinelerinde kullanılan yağ ile damızlık hayvanlarının ithalatında gümrük vergilerinin kaldırılmasıyla ilgili olarak mecliste bir konuşma yapmıştır.

3. Dâhiliye: Hasip Bey Fransızların 24 Ekim 1920’de Adana’yı tahliye konusundaki haberler üzerine, mecliste bir konuşma yaparak bu haberin doğru olup olmadığını Dâhiliye Vekiline sormuştur. Dâhiliye Vekili Adnan (Adivar) Bey bu haberin doğru olmadığını açıklar.

Bu konuda diğer bir konuşması ise; savaş sırasında terk edilen malların akıbetleri ile ilgilidir.

4. Sosyal Yardım: Hasip Bey, Fransızlara karşı verilen mücadelede önemli görevler üslenen Maraş milletvekili Arslan Bey ve ailesi ile Maraş İdadisi Matematik öğretmeni şehit Hayrullah Efendinin geride bıraktığı eşi ve çocuklarına maaş bağlanması konusunda 18 Temmuz 1921’de bir konuşma yapmıştır.

5. Hukuk: Hasip Bey Edirne Vilayeti Teşkilatı Adliye Kanunun altıncı maddesinin iptali konusunda, Ereğli Kömür havzasındaki maden işçilerinin hukuki durumu ile ilgili kanun münasebetiyle, memleketin çeşitli bölgelerinde genel müfettişliklerin kurulması konusunda, Harp Kazançları Vergisi, İstiklal Mahkemeleri, Avans Kanunu, İstanbul’un idaresinin TBMM’ye devri, idari, mali kanunlar ve bazı mahkûmların affıyla ilgili görüşmelerde fikirlerini beyan etmiştir.

¹⁶⁴⁶ Bayazıt, s.155-156.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

6. Askeri Konular: Hasip Bey El-Cezire Cephesi komutanı Nihat Paşa'nın sorumluluğu, Millî Savunma Bakanlığının bütçesi ve Antalya Belediye Başkanının askere alınışıyla ilgili konularda Mecliste görüşlerini bildirmiştir.

7. Meclis: Meclisle ilgili birçok konularda görüşlerini dile getirmiştir.¹⁶⁴⁷

9.3.4.1.4. Mehmet Rüştü (Bozkurt) Bey

1872'de Kahramanmaraş-Göksun ilçesi Fındık köyünde doğan Mehmet Rüştü Bey, 1864'de Osmanlı topraklarına göç eden Kafkasyalı Hacı Arslan Bey ve Emine Hatunun oğludur.¹⁶⁴⁸ İlk ve orta öğrenimini Maraş'ta tamamladıktan sonra, medrese eğitim ve öğrenimi de gördü. Bir süre Reji İdaresinde (Tekel) memur olarak çalıştı. Bilahare köyünde çiftçilikle meşgul oldu. I. Dönem Halep, II. Dönem Maraş İl ve Liva Genel Meclislerinde ve Liva Daimi Encümeninde üyelik yaptı. I. Dünya Savaşından sonra bölgenin işgale uğraması üzerine direniş kuvvetlerine katılarak Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı'nda çalıştı.¹⁶⁴⁹

Daimi encümen üyesi iken, TBMM'nin I. Dönemi için yapılan seçimlerde Maraş milletvekili olarak 25 Nisan 1920'de meclise katıldı.¹⁶⁵⁰ Mecliste Millî Savunma ve Dilekçe Komisyonlarında görev yaptı. I. Dönemde milletvekilliği sona erince memleketine dönerek tarımla uğraştı. 1 Ocak 1932'de Kayseri-Pınarbaşı İlçesi Kabaktepe Köyünde öldü. Evli olup 8 çocuk babası idi.¹⁶⁵¹

Mehmet Rüştü Bey, Millî Savunma ve Dilekçe Komisyonlarında çalışmasına rağmen rahatsızlığı sebebiyle Mecliste fazla bir faaliyetinde bulunmamıştır.

9.3.4.1.5. Mehmet Tahsin (Hüdayioğlu) Bey

1887'de Kahramanmaraş'ta doğdu. Hüseyinzâde Mehmet Durdu Beyin oğludur. İlk ve orta öğrenimini Maraş Mülki İdadisinde tamamladı ve sonra özel öğrenim de görmüştür. Toprak sahibi bir ailenin evladı olarak tarım ile meşgul oldu. 1911-1919 arası Belediye ve Liva İdare Meclis üyelikleri, İl Genel Meclisi ve Daimi Encümen üyeliklerinde, Liva Maarif Komisyonu ve Ziraat Odası üyeliklerinde bulundu. Maraş'ın düşman işgaline uğramasından sonraki savunmasında etkin hizmetleri oldu.¹⁶⁵²

¹⁶⁴⁷ Şavkıllı, s.175-188; Bayazıt, s.156-160.

¹⁶⁴⁸ Mehmet Rüştü Bey, "Tercüme-i Hal Kâğıdı", *TBMM Arşivi*, Şahsi Dosya No: 325.

¹⁶⁴⁹ Çoker, s.742; Şavkıllı, s.188.

¹⁶⁵⁰ M. Rüştü Bey, No:325.

¹⁶⁵¹ Çoker, s.742.

¹⁶⁵² Çoker, s.743.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1919 sonlarında Meclis-i Mebusan'a Maraş Mebusu olarak seçilen Tahsin Bey, Güney illeri ve Maraş'ın kurtuluşu ile ilgili, Niğde Mebusu Ata Bey ve 7 arkadaşı ile birlikte Meclise önerge verdi. Önerge sahipleri; 20 günü aşkın bir zamandan beri Fransız kuvvetleriyle Ermenilerin sürekli ateş altında tuttukları Maraş'ta birçok Müslüman'ı şehit ettiklerini, şehrin büyük bir kısmının yakıldığını, yangınların devam etmekte olduğunu anlatıyor, huzur ve asayişin korunması ve yapılan kötülüklerin uyar uluslara duyurulması konusunda Osmanlı hükümetinin ne düşündüğünü soruyorlardı.¹⁶⁵³

Osmanlı Mebusan Meclisinin feshi üzerine Heyet-i Temsiliye'nin talimatına uyarak Ankara'ya geldi ve 3 Temmuz 1920'de TBMM Genel Kuruluna Maraş Milletvekili olarak takdim edildi. Mecliste; Bütçe Tasarısı ve Dışişleri Komisyonlarında çalıştı. 6 Ekim 1920'de Isparta İstiklal Mahkemesi üyeliğine seçilerek Meclisten ayrıldı. Mahkemenin faaliyetine son verildiği 23 Mart 1921'de Meclise döndü.

II. dönemde tekrar Maraş milletvekili seçildi. 15 Eylül 1924'te Maraş'ta eşraftan Çuhadarzâde Hacı Mehmet Efendinin öldürülmesi ile ilgili olarak hakkında soruşturma açılmasıyla 9 Aralık'ta dokunulmazlığı kaldırıldı. Bu davayı Ankara İstiklal Mahkemesi üyesi Kılıç Ali Bey şu şekilde izah ediyordu:

“Bu davanın asıl ibret alınacak tarafı şu noktaydı: Yine Maraş'ın kurtuluşunda Millî Mücadelenin daha ilk günlerinde, tıpkı Çuhadarzâde gibi maddi ve manevi hizmetleri bulunan, bundan dolayı kendisini sevdiğimiz, saydığımız Maraş Mebuslarından Tahsin Bey isminde yakın bir arkadaşımız tahkikat vaziyetine göre; cinayette alakası sabit görüldü ve tevkifine karar verilerek masumiyetinin ref'i için Meclise müracaat edildi. Bu suretle Ankara'ya avdetimizde bu arkadaşımızın muhakemesini yapmağa mecbur kaldık ve maalesef bütün iddialar sabit oldu ve deliller aleyhinde tecelli etti. Binaenaleyh kendisini mahkûm etmekten başka yapacak bir şey kalmıyordu. Kendisine; neresinden bakılırsa bakılsın vatan hizmetinizi, ahlakınızı, yakın arkadaşlığımızı nazarı dikkate almakla beraber maalesef hadise o kadar sarîh, o kadar elem ve fecidir ki Heyet-i Hâkime sizi kanun pençesinden kurtarmaya muvaffak olamadı demiş ve kendisini 15 seneye mahkûm etmiştik.”¹⁶⁵⁴

Kılıç Ali Beyin sözünü ettiği gibi Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından 5 Nisan 1926'da 10 yıl kürek cezasıyla mahkûmiyetine karar

¹⁶⁵³ Mahmut Goloğlu, *Cumhuriyete Doğru (1921-1922)*, Ankara 1971, s.65.

¹⁶⁵⁴ Kılıç Ali, *İstiklal Mahkemesi Hatıraları*, İstanbul 1955, s.744.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

verildi. Hükümün TBMM Başkanlığına tebliği üzerine 7 Nisan 1926 tarihli birleşiminde Milletvekilliğinden düşürüldü. 6 Mayıs 1947'de öldü. Evli olup 6 çocuk babası idi.¹⁶⁵⁵

Hasip Beyden sonra en fazla çalışan Maraş milletvekilidir. Yurt dışından ithal edilecek tahıl ürünleri tohumlarından gümrük vergilerinin indirilmesi konusunda konuşma yapmıştır.

Tahsin Hüdayioğlu Eski Isparta ve şimdiki Maraş Mutasarrıfı (Vali) olan Refet Efendi'nin yolsuzlukları ile ilgili meclise bir karar sunmuştur. Bu karar dikkate alınmış ve Dâhiliye Vekili Fethi Bey'in buna cevap vermesi için görevine başlanması beklenmiştir. Tahsin Hüdayioğlu, Maraş eski Evkaf Müdürü olup ve Fransızlara karşı verilen mücadelede sırasında şehit olan Evliya Efendinin ailesine maaş bağlanmasına dair bir kanun teklifi de vermiştir.

9.3.4.1.6. Paşo Yakup Hamdi (Bozdağ) Bey

1887'de Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesinde Göçer köyünde doğdu. Aşiret reisi Bozağazâde Süleyman Ağa'nın oğludur. Paşo Yakup Hamdi Bey Atmalı Aşiretinin reisidir. Bu aşiret mensupları o yıllarda Maraş ve Elbistan da dâhil olmak üzere Anadolu'nun birçok yerinde yaşamını sürdürüyorlardı.¹⁶⁵⁶ Yakup Bey özel eğitim almıştır. 1908'de II. Meşrutiyetin ilan edilmesi ile İttihat ve Terakki Fırkasında politikaya girerek ilçe idare heyetine seçildi. I. Dünya Savaşında kurduğu milis kuvvetleriyle yörede türeyen eşkiya ile savaştı. Başarılarından dolayı İstiklal madalyası ile ödüllendirilmiştir.¹⁶⁵⁷

Millî Mücadelede büyük yararlılıkları görüldü. Kılıç Ali Bey, Millî Mücadele için görevlendirildiğinde Elbistan üzerinden Antep Mücahidesini örgütlemek için Pazarcık'a geldiğinde Atmalı Aşireti Reisi Yakup Hamdi Beyden oldukça istifade etmiştir.¹⁶⁵⁸ Pazarcık'ta ilk iş olarak kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin üyelerinden birisi de Bozağazâde Paşo Yakup Bey idi.¹⁶⁵⁹

TBMM'nin I. Dönemi için yapılan seçimlerde Maraş Milletvekili seçildi. Ancak; kendi isteği üzerine Pazarcık Kaymakamlığını tercih etti. 13 Haziran 1920'de bu görevine başladı. 5 Eylül 1920'de kabul edilen Nisab-ı Müzakere Kanunu gereğince memuriyetle milletvekilliği bir kişide toplanamıyordu. Bu durumda onun kaymakamlığı tercih etmesi milletvekilliğini sona erdirdi. Maraş Mutasarrıflığının 6

¹⁶⁵⁵ Çoker, s.743.

¹⁶⁵⁶ Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, Tercüman Yayınları, İstanbul 1979, s.210.

¹⁶⁵⁷ Çoker, s.745.

¹⁶⁵⁸ Adil Bağdatlılar, *Uzunoluk (İstiklal Harbinde Maraş)*, Kervan Yayınları, 1974, s.46.

¹⁶⁵⁹ Bayazıt, s.189.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Eylül 1920 tarihli telgrafi üzerine, milletvekilliğinden istifa etmiş sayılmasına karar verilmiştir. 1 Ocak 1948’de Pazarcık’ta öldü. Evli ve 7 çocuk babası idi.¹⁶⁶⁰

TBMM’nin I. Dönemi için Maraş’tan milletvekili seçilen Paşo Yakup Hamdi Bey, Milletvekilliğine devam etmeyerek, Pazarcık kaymakamlığını tercih etmiştir. Maraş milletvekili Yakup Hamdi Beyin milletvekilliğinden istifasına dair Maraş Mutasarrıflığının telgrafi 21 Ekim 1920 tarihinde kabul edilerek milletvekilliği düşürüldü.¹⁶⁶¹

9.3.4.2. Şapka Olayı

Kurtuluş Savaşı sırasında bayraklaşan mücadelesi ile öne çıkan Maraş halkı maalesef Şapka olayı denilen bir hadiseden dolayı büyük sıkıntı çekmiştir.¹⁶⁶² Mustafa Kemal 23/24 Ağustos 1925’te Kastamonu’ya geziye çıkarak 25 Ağustos Salı günü İnebolu ilçesinde Şapka Nutkunu okumuş ve halka tanıtımını yapmıştı. Mustafa Kemal, Kastamonu dönüşü Bakanlar Kurulu Kararı ile 2 Eylül 1925’te Tekke ve Zaviyelerin kapatılması, din adamlarının giyeceği kıyafetler ve devlet memurlarının halkla aynı biçimde giyinmesi için üç kararname yayımlandı. Neticede 25 Kasım 1925’te Şapka Kanunu kabul edilerek ilan edildi. Herkesin şapka giyme zorunluluğu getirilen bu kanuna Erzurum, Rize, Sivas, Kayseri ve Malatya’da bir takım olaylara sebep oldu.¹⁶⁶³

Türkiye’de şapka inkılâbına karşı en sert tepkilerden biri de Maraş’ta yaşandı. 26 Kasım 1925’te Maraş Ulu Cami’nin imamı Molla İbrahim’in Cuma namazı sırasında okuduğu hutbe halkın galeyana gelmesine neden oldu. “Şapka giymeyeceğiz, bu gâvur işidir, Müslümanlara yakışmaz, bu konuda gerekeni yapmalıyız, hükümete, valiye ve askeri yöneticilere şapkanın aleyhinde gerekli cevabı vermeliyiz” diyerek halk sancak ve bayrakla hükümet binasına doğru harekete geçer. Bu olay Yeni bir irtica olayı olarak basına yansır. Ahali Hükümet konağına doğru harekete geçer. O dönemde Ulu Camii ile Hükümet konağı arası yaklaşık bir kilometre mesafededir. Hükümet konağı Yörük Selim Mahallesinde eski hapishanenin bulunduğu yerdedir. Bu hükümet konağını 1830’larda Maraş Mutasarrıfı Beyazıtıoğlu Süleyman Paşa yaptırmıştı. Olayın cereyan ettiği tarih Cuma günü olup resmi tatildi. Halkın Hükümet konağı açık olmadan oraya yürümesi de ilginç bir

¹⁶⁶⁰ Çoker, s.745.

¹⁶⁶¹ TBMM Zabıt Ceridesi, C.V, s.108.

¹⁶⁶² Şapka olayı ile ilgili bkz. Ahmet Eyicil, *Yakınçağ’da Kahramanmaraş*, Ukde Yay., Kahramanmaraş 2009, s.369-402.

¹⁶⁶³ Erhan Alpaslan, “Arşiv Belgelerine Göre Tek Parti İktidarı döneminde Uygulanan Bazı Politikaların Maraş’taki Yansımaları”, *Uluslararası Cumhuriyet Döneminde Maraş Sempozyumu*, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş 2014, s.297-298

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

olaydır. Maraş'taki Şapka Olayının bir kurgu ve önceden planlanmış bir hareket olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü daha Cuma sabah namazı sırasında Ulu Camii'nin müezzini şapka giyilmesi aleyhine elle yazılmış bir not bulmuştu. Yine Cuma namazı sırasında imamın halkı kışkırtacak bir hutbe okuması da ilginçtir.¹⁶⁶⁴

Şapka inkılâbına karşı çıkan ahaliden iki bin civarındaki kişi Ulu Camii'nde toplanarak hükümet binasına yürür. Hükümet binası şimdi Jandarma Karakolu olarak kullanılan Beyazıtlı Camii'nin karşısındaydı. Burada cezaevine saldıran ahali kapıları kırarak 200 mahkûmun dışarı çıkmasına neden oldu. Askeri kuvvetler olaya müdahil oldu. Onlarca insan tutuklanır. Tutuklananlar arasında sadece olaya karışan halktan değil şehrin ileri gelenleri de vardır. Maraş eşrafından Cumhuriyet Halk Fırkası II. Başkanı ve Meclis-i Umumi Vilayet Reisi Başkanı Kadızâde Ziya, Ziraat Encümeni Azası Kadızâde Tevfik, Şişmanzâde Nuri, Koçabaşzâde Hacı İbrahim, Kısakürek Ahmet, Türkoçağı Üyelerinden Dr. Veliddin ve Dişçi Hasan Turgut, Kuşçuzâde Hamid, Eski milletvekili Hasip Emirmahmutoğlu, Dedeşâde Hilmi, Darendelizâde, Arifbeyzâde Abdulkadir, Eşbahzâde Hüseyin, Çiftçi-başı Hasan, Kuşuşçuzâde Ali, Hüsnüzâde hasan Efendi, Şişmanzâde Nuri, Koçabaşzâde Ahmet, Bahtiyarzâde Mustafa, Katıpzâde Mehmet, Katımı Derviş Ağa vesaire kişiler de bulunmaktaydı. Şehrin ileri gelenleri Şapka olayını engellemedikleri için tutuklanmışlardır. Daha sonra bunlar serbest bırakılacaklardır. Bunlardan 7 kişi idam ve dokuz kişi de kürek cezasına çarptırıldı. 44 kişi ise suçsuz oldukları tespit edilerek serbest bırakıldılar. İdam kararı verilen Ulu Camii Müezzini Hafız Mehmet, İnşallah Maşallah Ali, Pekmezcioglu Hacı Hüseyin, Kuytul Mahallesi Muhtarı Hafız Mehmet, Molla İbrahim, Bayraktar Hamdi ve Nalbant Ahmet derhâl infaz edildiler. Bunlardan dördünün mallarına da el konulmuştur. Eski milletvekili Hasip Emirmahmutoğlu da küreğe mahkûm edilenlerdendir.¹⁶⁶⁵ Burada dikkat çekici husus Şapka olayı sonrası tutuklananların kısa süre içinde mahkemelerinin sonuçlanmasıdır. 28 Kasım ve 9 Aralık 1925'te tutuklanmalar olmuş ve 18 Ocak 1926'da mahkeme sonuçlanmıştır. İki ay geçmeden ve olayların arka planı tam anlaşılamadan hükümler verilmiş ve idamlar gerçekleşmiştir.

9.3.4.3. Maraş'ta Siyasi Partiler

9.3.4.3.1. Tek Parti Dönemi (1923-1946)

Türkiye'de ilk siyasi parti olarak 9 Eylül 1923'te Halk Fırkası (Parti) kurulmuştur. Arkasından da 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edilir. Maraş'ta da bu parti teşkilatı oluşturulur. 1924'te Terakkiperver

¹⁶⁶⁴ Erhan Alpaslan, s.299; Eyicil, 369-370.

¹⁶⁶⁵ Eyicil, s. 390.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Partisi kurulur. 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulur. Mustafa Kemal sağlığında çok partili döneme geçmek istese de bu başılamaz. 1923'den 1946 yılına kadar Türkiye'de tek parti dönemi yaşanır.

1923'de yapılan yeni seçimlerde Maraş'tan Abdulkadir Emirmahmutoğlu, Mehmet Erten, M.Mithat Alan, M.Nurettin Akkın ve M.Tahsin Hüdayioğlu CHP'den vekil seçilirler.

1927 Seçimlerinde Maraş'tan Abdulkadir Emirmahmutoğlu, Mehmet Erten, M.Mithat Alan, M.Nurettin Akkın ve Yusuf Behçet Güçer CHP'den vekil seçilirler.

1931 seçimlerinde Maraş'tan Abdulkadir Emirmahmutoğlu, Mehmet Erten, M.Mithat Alan ve Mehmet Nuri Ural CHP'den vekil seçilirler.

1934 yılında CHP listelerinden M. Mithat Alan, Mehmet Erten, Mehmet Kusun, Hasan Reşit Tankut, Alaattin Tiritioğlu ve Mehmet Nuri Ural seçilirler.

1939 seçimlerinde Kemali Beyazıt, Mansur Bozdoğan, Mehmet Erten, Ziya Kayran ve Hasan Reşit Tankut CHP'den vekil seçilirler.

1943 seçimlerinde Ahmet Hamdi Tanpınar, Hasan Reşit Tankut, Kemali Beyazıt, Rasih Kaplan, ve Abdullah Yaycıoğlu CHP'den vekil seçilirler.

1935'de Maraş CHP İl başkanı Halit Onaran'dır.¹⁶⁶⁶

1936'da Maraş CHP İl başkanlığına aynı zamanda şehrin valisi S. Cemal Gülen seçilmiştir. İkinci başkan Andırın delegesi Abdullah Yaycı, sekreterliklere de Maraş Başkanı Ali Galip ve Andırın Delegesi İsmail Kılıç seçilir. Parti Yönetim Kurulu üyeliklerine ise Mesude Onay (Öğretmen), H. S. Tükel (Belediye başkanı), Rıza Çuhadar (çiftçi), Nedim Yazıcı (çiftçi), Abdulkadir Arif Sezal (çiftçi) ve Ahmet Dedeoğlu (çiftçi) seçilir.¹⁶⁶⁷ Tek parti döneminde Maraş'ın en faal vekili Elbistanlı Hasan Reşit Tankut'tur. Kendisi âlim bir şahsiyet olup Arapça bilmektedir. Aynı zamanda Türk Dili uzmanıdır. Uzun yıllar vekillik yapar. Telif ettiği eserleri vardır. Maraş'la ilgili "*Maraş Yollarında*" adlı eseri 1930'lu yıllarda gözlemlerine dayanılarak hazırlanmış bir eserdir.

1923-1946 arası dönemde milletvekillikleri tek parti içinden seçilir. Genellikle seçimlerde Maraş'ın ileri gelen aileleri arasından, bürokratlardan ya da şair ve yazar gibi kişiler milletvekili adayı yapılır. Halkın önüne konulan milletvekilleri seçilmek için bir çaba sarf etmesine gerek yoktur. Vekiller adeta atama usulüyle seçilir. 1943'te Ahmet

¹⁶⁶⁶ Alpaslan-Aydın, s.269.

¹⁶⁶⁷ H. Börekçi, "Maraş", *CHP İlyönkurul Raporu*, s.328.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Hamdi Tanpınar Maraş Milletvekili seçilir. Bu vesileyle Maraş'a gelir ve bir 12 Şubat Bayramına katılır. Tanpınar'ın üç buçuk yıllık milletvekilliği süresince şehre pek faydası dokunmaz. Sadece 12 Şubat Bayramına katılışı ve burada gördüklerini yazması iyi bir hizmet sayılabilir.

Necip Fazıl Kısakürek dahi vekil olmak üzere başvurur. Ancak talebi kabul edilmez. Şairin vekillik için sunduğu dilekçesinde mesleği şair ve muharrir olarak kayıtlıdır.

9.3.4.3.2. Çok Parti Dönemi (1946-1960)

II. Dünya savaşı sonrası Türkiye çok partili hayata geçer. CHP'nin yanında Demokrat Parti ve Millet Partisi kurulur. 1946'da yapılan ilk serbest seçimlerde CHP seçimi kazanarak yeniden iktidar olur.

İlk defa yapılan çok partili seçimde Maraş'tan CHP birinci çıkarak bütün vekillikleri elde eder. O dönemdeki seçim sisteminde bir ilde en fazla oy alan parti bütün vekilleri çıkarmaktaydı. 1946 seçimlerinde Maraş'tan CHP listesinden seçilen milletvekilleri: Kemali Beyazıt, Rıza Çuhadar, Kamil İdil, Emin Soysal, Hasan Reşit Tankut ve Abdullah Yaycıoğlu'ydu.

1950'de ise bu defa DP büyük bir zafer kazanarak iktidar olur. Sadece başbakan değil Cumhurbaşkanı da değişir. Celal Bayar Türkiye'nin üçüncü cumhurbaşkanı ve Adnan Menderes de başbakanı olur.

Maraş'ın siyasi hayatına bakacak olursak 1946'ya kadar şehrin ileri gelenleri tek parti olan CHP'de siyaset yaparken bundan sonra bazı aileler DP'de siyaset yapmaya başlarlar. Beyazıt, Çuhadar, Sezal, Evliya gibi aileler CHP'de kalırken Kadıoğlu, Öksüz, Emirmahmutoğlu, Kısakürek, Şerefioğlu gibi aileler DP'ye geçerler. Siyasi partiler arasındaki mücadele şehre de yansır. Büyük aileler arasında parti meselelerinden kaynaklanan sorunlar ortaya çıkar.

1947 yılına gelindiğinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün CHP parti liderliğini bırakması konusunda fikirler ileri sürülmeye başlanmıştır. Böyle görüş bildiren şahsiyetlerden biri de uzun yıllardan beri Maraş Milletvekilliği yapan Hasan Reşit Tankut'tur. O, İsmet İnönü'nün parti üzerindeki hâkimiyetine eleştiri getiren ifadelerini, "bravo" bağırırları arasında kürsüden şöyle seslendiriyordu: "*İradesini Şef'e terk etmiş, her türlü güdümü onun tarafından beklemiş bir teşkilatın güzideleri olarak yaptığımız bu Yedinci Kurultay'ın birdenbire kendine gelişen en büyük beşaretin ifadesidir*"¹⁶⁶⁸

¹⁶⁶⁸ Fevzi Çakmak, "Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinde CHP Kurultay Görüşmeleri Ve Müfettiş Raporlarına Göre Parti Teşkilatının Karşılaştığı Sorunlar (1945-1950)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi / Journal Of Modern Turkish History Studies*, XVII/34 (2017-Bahar/Spring) s.339.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1950 seçimlerini Demokrat Parti kazanır. Yapılan seçimlerde DP listesinden Abdullah Aytemiz, Ahmet Bozdağ, Selahattin Hüdayioğlu, Ahmet Kadioğlu, Nedim Ökmen, Remzi Öksüz ve Mazhar Özsoy milletvekili seçilirler.

1954 Genel seçimlerinde Demokrat parti Maraş'ta 7 milletvekili çıkarırken CHP hiç milletvekili elde edememiştir. Maraş siyasi hayatının en ilginç seçimlerinden birini 1957'de yaşamıştır. İlde faaliyet gösteren partilerden CHP'nin il başkanı Dr. Kemali Beyazıt ve Demokrat partinin ise Ahmet Dedeoğlu'dur. 1946 seçimlerinde CHP'den 5, Bağımsız 1 olmak üzere 6 milletvekili çıkarırken, 1950 ve 1954 seçimlerinde DP'den 7 milletvekili çıkarmıştır. Çok partili hayata geçiş ile beraber siyasi tercihlerinde de açık bir değişim gözlemlenen Maraş için 1957 seçim sonuçları, oldukça ilginç bir tablo ortaya koymuştur. Maraş, 1957 seçimlerinde 9 milletvekilinin tamamını CHP'den çıkararak siyasi tercihlerinde yeni bir değişim evresine girmiştir.¹⁶⁶⁹

1957 seçimlerinde CHP listesinden, Kemali Beyazıt, Kemal Aksüyek, Nusret Durakbaşa, Hasan Fehmi Evliya, Halil Gürün, Hilmi Soydan, Emin Soysal, Mehmet Şişman ve Abdullah Yayıcioğlu vekil seçilirler.

Bu sırada partinin il başkanlığını Abdulkadir Sezal yapmaktaydı. Parti içindeki anlaşmazlıklar neticesinde, daha önce milletvekilliği ve bakanlık yapan Dr. Kemali Beyazıt İl Başkanlığına seçilmiştir. Aynı yılda Demokrat Parti İl başkanlığını ise Remzi Öksüz yapmaktaydı.¹⁶⁷⁰

1960'da Başbakan Adnan Menderes, 12 Şubat Kurtuluş Bayramına katılmak amacıyla Maraş'a bir ziyarette bulunur. Bu sırada Maraş Belediye Başkanı Demokrat Parti'den Ali Kısakürek'ti. DP İl Başkanı ise Ali Kısakürek'ti. Şehrin valisi Kazım Atakul'du. Menderes'in Adana Ziyareti sırasında Maraş heyeti onunla görüşerek başbakanı 12 Şubat Bayramına davet etmişler ve O da katılacağına dair söz vermişti. Bir ara Menderes'in Kurtuluş Bayramı günü değil de 20 Şubat'ta geleceğine dair bir şayia yayılır. Bu durum karşısında Demokrat Partililer üzüldü. Bu arada CHP Genel sekreteri Kasım Gülek ve CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nın Maraş'a geleceğine dair haberler ulaşmıştı. Neticede 11 Şubat 1960'da Başbakan Menderes Osmaniye-Kömürler (Nurdağ) ve Eoğlu (Türkoğlu) üzerinden Maraş'a gelir. Türkoğlu ve Aksu köprülerinde karşılama olur. Maraş'ta çok büyük kalabalık tarafından karşılanan Menderes halkın bayramını kutlar. Kalede

¹⁶⁶⁹ Cengiz Şavkılı, "Maraş Yerel Basımında 1957 Seçimleri ve Siyasi Partiler", *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:14 Sayı: 2 (2017) s.480.

¹⁶⁷⁰ Şavkılı, 481.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

düzenlenen bir yemek programına katılır. Maraş'a yapacakları yatırımlardan ve incelemelerden bahseder. Buna göre Maraş'ın imar planını yetersiz olup yeni bir plan yapılması için İtalyan şehircilik uzmanı Puccinati'nin Maraş'a gönderilmesini kararlaştırır. Ceyhan nehri üzerinde Güvercinlik Elektrik Santrali'nin genişletilmesi, şehir su şebekesinin yenilenmesi talimatını verir. Bunların yanında Ulu Camii, İsa Divanlı Camii ve Elbistan Ulu Camii restorasyonun yapılması, dokuma fabrikasının makine ve tezgâhlarının temini, sanayi çarşısı için kredi temini, Akbank'ın Maraş şubesinin kurulması ve Halk Bankası'nın küçük esnafa açtığı kredinin üç katına çıkarılması emirlerini de verir. Nisan ayı içinde tekrar Maraş'a geleceğini belirterek gezisini tamamlar.¹⁶⁷¹

9.3.4.3.3. 1961-1980 Dönemi

27 Mayıs 1960 Darbesi'nden sonra 1961'de yeni partilerin kurulmasına karar verilir ve yapılan ilk seçimlerde Maraş'ta seçimleri Adalet Partisi kazanır. AP 4 vekil çıkarırken CHP 2 vekil kazanır. AP'den Adnan Karaküçük, Ali Hüdayioğlu, Enver Kaplan ve Kemal Bağcıoğlu seçilirken CHP'den Hasan Fehmi Evliya ve Kemali Beyazıt vekil olur.

1965 seçimlerini Adalet Partisi kazanır. Maraş'tan Enver Kaplan, Veysi Kadioğlu ve Hacı Ahmet Özsoy olmak üzere üç vekil çıkarır. CHP iki vekil kazanır. Bunlar Kemali Beyazıt ve Vefik Pirinççi-oğlu'dur. Millî Nizam Partisi bir vekil çıkarır.

1969 Genel seçimlerini Adalet partisi kazanır. Maraş'tan üç vekil çıkarır. Bunlar Atilla İmamoğlu, Veysi Kadioğlu ve Mehmet Zekeriyâ Kürşat'tı. CHP ise Mehmet Özdal ve Mehmet Nejat Çuhadar seçilir. Eski Belediye Başkanı İbrahim Öztürk bağımsızdan vekil seçilir. 1973 seçimlerini Maraş'ta CHP kazanır. Partinin genel başkanlığına getirilen Bülent Ecevit'in estirdiği rüzgâr ile Türkiye genelinde CHP %41 oya ulaşır. Bu seçimlerde Mehmet Özdal, Oğuz Söğütlü ve İsmet Ağaoğlu vekil olur. Millî Selamet Partisi ise Ahmet Tevfik Paksu ve Mehmet Pamuk vekil seçilir. Adalet Partisi Halit Evliya ve Demokrat Parti ise Ali Zülfikaroğlu olmak üzere birer vekil çıkarlar.

1977 seçimlerini Kahramanmaraş'ta CHP kazanır. Yedi vekilin üçünü çıkaran CHP'nin vekilleri Hüseyin Doğan, Orhan Sezal ve Oğuz Söğütlü'dür. Adalet Partisi iki vekil çıkarır ve bunlar Mehmet Şerefioğlu ve Halit Evliya'dır. Millî Selamet Partisi Hasan Seyithanoğlu'nu ve MHP ise Mehmet Yusuf Özbaş'ı seçtirmeyi başarır.

¹⁶⁷¹ Cengiz Şavkılı, "Demokrat Parti İktidarının Son Yılında Başbakan Adnan Menderes'in Adana, Mersin, Maraş Ve Hatay Ziyaretleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 235, İstanbul 2018, s.224.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1960 Darbesinden sonra milletvekillerinin yanında her ili temsilen iki senatörden oluşan bir senato meclisi oluşturulmuştur. Bu senato meclisin çalışmasını tıkamış ve bu yüzden de 1980 darbesiyle kaldırılmıştır.

9.3.4.3.4. 1961-1980 Arası Senato

1961'de Kurucu Meclis oluşturulur. Maraş'tan bu meclisin üyesi olarak Mehmet Şişman görevlendirilir.

1961 Anayasası ile çift meclisli bir parlamento sistemine geçilir. Milletvekillerinin yanında her ilden seçilen 2 senatör ve kontenjan senatolarından oluşan Cumhuriyet senatosu kurulur. 19 yıl süren Cumhuriyet Senatosu 1980'de kaldırılır. Cumhuriyet senatosunun 150 üyesi seçimle ve geri kalan 35 üye ise atama ile gelir. Bunlardan 20 üye tabi senatör olup geri kalan 15 kişi ise kontenjandan atanan senato üyelerinden oluşur.¹⁶⁷²

1961'de yapılan Senato seçimlerini Adalet Partisi kazandı. Bu partinin listesinden Maraş'ta Mahmut Nedim Evliya (1961-1965) ve Nuh Cenap Aksu Maraş (1961-1968) senatör seçildiler. Mahmut Nedim Evliya (1914-1965) hukukçu olup savcılık ve Urfa, Afyon, Aydın, Sinop ve Niğde Valiliği görevlerinde bulundu. Nuh Cenap Aksu (1906-1984) hukukçu olup kaymakamlık ve Rize, Bingöl, Kırklareli ve Yozgat valiliklerinde bulundu.

1966 Seçimlerinde Maraş Senatörü olarak Ahmet Tevfik Paksu (1966-1968) Adalet Partisi listesinden senatör seçilir. Daha sonra milletvekilliği ve bakanlık yaptı. Hilmi Soydan Hukuk Fakültesi mezunu olup (1968-1977) arası CHP'den senatör seçilir. 1960 öncesi Milletvekilliği yaptı. 1978'de menfur bir saldırı da hayatını kaybetti. 1968-1980 arası Adalet Partisinden Maraş senatörü olarak Ali Adnan Karaküçük (1968-1980) seçilir. Bir ara bakanlık yaptı. 1977 Senato seçimlerinde Rıza Akgün (1977-1980) CHP'den senatör olarak görev yapar.

23 Aralık 1978'de Cumhuriyet Halk Partisinden Maraş Senatörü olan ve Milliyetçi Hareket partisine geçeceğine dair şayialar yayılan Hilmi Soydan sol görüşlü bir terörist tarafından öldürülür.

9.3.4.3.6. 1983-2018 Arası Dönem

12 Eylül 1980 darbesinden sonra meclis feshedilir ve partiler kapatılır. Her ilden görevlendirilen iki temsilciden oluşan Temsilciler Meclisi adında bir yapı oluşur. Bu yapıya Kahramanmaraş'tan Rıfat Beyazıt ve Halit Evliya dâhil edilir. 1980 öncesi siyaset yapanların birçoğunun parti kurmaları, milletvekili ve belediye başkanı aday olmaları yasaklanınca daha önce siyasi deneyimi olmayan yeni yüzler siyasete

¹⁶⁷² Tunca Özkişi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, TBMM Yayınları, Ankara 2012, s.61.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

atılır. Kahramanmaraş'ın siyasi hayatında etkili olan büyük ailelerin ileri gelenleri siyasete giremezler. Bu yüzden Kahramanmaraş'ın büyük ailelerinin 1923'lerden 1980'lere kadar ki siyasetteki nüfuzu azalır. Başta şehir merkezi olmak üzere ilçeler ve köylerden de bazı şahsiyetlerin siyaset yapma imkânı ortaya çıkar. Bu durum milletvekili seçimlerine yansır. 1980 sonrası siyasette daha yeni kavramlar ortaya çıkar. Para ve nüfuzlu aileden daha çok eğitim ve öğretim, bürokrasi ve liyakatte öne çıkanlar siyasete atılırlar. Böylece Kahramanmaraş'ta siyasette farklı yüzleri görmeye başlarız.

Askeri yönetim 1983'te yeni partilerin kurulmasına izin verir. Anavatan, Milliyetçi Demokrasi ve Halkçı Parti adında üç partinin kurulması ve seçimlere katılmasına izin verilir. 1983'te yapılan seçimleri anavatan Partisi kazanır. Kahramanmaraş'ta Anavatan Partisi listesinden 3 vekil olmak üzere Alâeddin Kısakürek, Mehmet Onur ve Ali Topçuoğlu seçilir. MDP'den Ülkü Söylemezoğlu ve Rıfat Beyazıt olmak üzere 2 kişi seçilir. Halkçı Parti'den 1 vekil olarak M. Turan Beyazıt seçilir. Milliyetçi Demokrasi Partisinden Kahramanmaraş'ı temsil eden Ülkü Söylemezoğlu 1936'da Elbistan'da doğmuş ve İktisat okumuş bürokrasiden gelen bir siyasetçidir. Milliyetçi Demokrasi Partisinin genel başkanlığında bulundu. Bu partinin kapatılmasından sonra Hür Demokrat Parti kurucusu olmuştur. Daha sonra ise Anavatan Partisinde siyaset yapmıştır.

1987 seçimlerini Anavatan partisi 4 vekil çıkararak kazanır. Kahramanmaraş'tan şair ve yazar Adil Erdem Beyazıt, Ülkü Söylemezoğlu, Ali Topçuoğlu ve Mehmet Onur vekil olur. Doğru Yol Partisinden ise Ahmet Uncu ve Atilla İmamoğlu ve Sosyal Demokrat Halkçı Partiden ise Ali Şahin vekil olurlar.

1991 Seçimlerini Kahramanmaraş'ta Refah Partisi, Milliyetçi Çalışma Partisi ve Millet Partisi ittifakı 6 vekil çıkararak kazanır. Türkiye genelinde ise Doğru Yol Partisi birinci olur. İttifak listesinden RP kanadından Ahmet Dökülmez ve Hasan Dikici, MP'den Recep Kırış, MÇP listesinden ise Ökkeş Şendiller, Esat Bütün ve Saffet Topaktaş seçilir. Doğru Yol Partisinden Selahattin Karademir seçilir. Milliyetçi Hareket Partisinin gençlik kollarında yetişen ve daha sonra bu partinin il başkanı olan Ökkeş Kenger'de genç ve dinamik yapısı ile öne çıkan bir siyasetçidir.

1995 seçimlerini Refah Partisi kazanır. Kahramanmaraş'tan Avni Doğan, Ahmet Dökülmez, Hasan Dikici ve Mustafa Kamalak bu partiden vekil seçilenlerdir. Anavatan Partisi, Büyük Birlik Partisi ile ittifak yapar. Anavatan'dan Ali Doğan BBP'sinden ise Esat Bütün vekil seçilir. DYP'den Mehmet Sağlam ve CHP'den ise Ali Şahin vekil olur.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1999 Seçimlerini Türkiye genelinde Bülent Ecevit'in Genel Başkanlığını yaptığı Demokrat Parti kazanır. Kahramanmaraş'ta MHP üç vekil çıkarır ve birinci olur. Bu partiden Edip Özbaş, Mehmet Kaya ve Nevzat Taner vekil olur. RP'den ise Ali Sezal, Mustafa Kamalak ve Avni Doğan vekil seçilir. DYP'den Mehmet Sağlam ve Metin Koçabaş vekil seçilir. Anavatan Partisinden ise Ali Doğan seçilir.

2002 Seçimlerini Adalet ve Kalkınma Partisi kazanır. Kahramanmaraş'ta da birinci olarak yedi vekil çıkarır. Bunlar Ali Sezal, Avni Doğan, Hanefi Mahçîçek, Mehmet Ali Bulut, Mehmet Yılmazcan Fatih Arıkan ve Nevzat Pakdil'dir. CHP'den ise Mehmet Parlakyiğit seçilir.

2007 seçimlerini Ak Parti kazanır. Kahramanmaraş'ta da birinci parti çıkarak Avni Doğan, Mehmet Sağlam, Veysi Kaynak, Cafer Tatlıbal ve Fatih Arıkan olmak üzere beş vekil çıkarır. MHP'den Mehmet Akif Paksoy ve CHP'den Durdu Polat vekil olurlar.

2011 Genel Seçimlerini Ak Parti kazanır. Ak Partinin Mahir Ünal, Mehmet Sağlam, Nevzat Pakdil, Sevede Kaçar Beyazıt, Sıtkı Güvenç ve Yıldırım Ramazanoğlu olmak üzere altı vekil çıkarır. MHP'den Mesut Dedeoğlu ve CHP'den ise Durdu Polat olmak üzere birer vekil çıkar.

2014 Seçimlerini Ak parti kazanır. Ak Parti'den Mahir Ünal, Veysi Kaynak, Nursel Reyhanlıoğlu, Mehmet Uğur Dilipak, Mehmet İlker Çitil olmak üzere altı vekil çıkar. MHP'den Fahrettin Oğuz Tor seçilir.

7 Haziran 2015 Seçimlerini Ak Parti kazanır. Ak Parti'den Mahir Ünal, Veysi Kaynak, Nursel Reyhanlıoğlu, Mehmet Uğur Dilipak, Mehmet İlker Çitil olmak üzere 6 vekil çıkar. MHP'den ise Fahrettin Oğuz Tor ve Sefer Aycan olmak üzere iki vekil seçilir.

1 Kasım 2015 seçimlerini Ak parti 7 vekil çıkararak kazanır. Ak Parti vekilleri Mahir Ünal, Veysi Kaynak, Celalettin Güvenç, Nursel Reyhanlıoğlu, Mehmet Uğur Dilipak, Mehmet İlker Çitil ve İmran Kılıç'tır. MHP'den ise Fahrettin Oğuz Tor seçilir.

2018 Seçimlerini Ak Parti kazanır. Ak Parti Mahir Ünal, Celalettin Güvenç, Mehmet Cahit Sezal, Ahmet Özdemir, Habibe Öcal ve İmran Kılıç olmak üzere 6 vekil çıkarır. MHP'den ise Sefer Aycan ve CHP'den ise Ali Öztunç seçilir.

9.3.4.4. Bakanlık Yapan Maraşlılar

Kemali Beyazıt (1903-1972): Uzun yıllar vekillik yapmış ve 1948-1950 arasında CHP 17 ve 18. Hükümetlerinde Sağlık Bakanı olarak görev yapmıştır.

Adnan Karaküçük: Adalet Partisinden Maraş Milletvekilliği ve senatörlük görevlerinden bulunan Adnan Karaküçük (1927-2005), 11.12.1971- 15.4.1973 arasında Gençlik ve Spor Bakanlığı yapmıştır.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Ahmet Tevfik Paksu: Maraş Milletvekilliği ve senatörlüğü yapmıştır. 1975-1976 arasında Çalışma Bakanlığı görevinde bulundu.

Rıfat Beyazıt (1912-1986): 1980 Kurucu Meclis üyeliğinde bulundu. Bülent Ulusu hükümetinde Adalet Bakanlığı yaptı (1981-1983). Milliyetçi Demokrasi partisinin kurucularından olup 1983'te Kahramanmaraş milletvekili seçildi.

Mehmet Sağlam (d.1936): Samsun 19 Mayıs Üniversitesi Rektörlüğü, YÖK Başkanlığı, Doğruyol Partisi ve Ak Partiden Kahramanmaraş Milletvekilliği yaptı. 54. Tansu Çiller Hükümetinde Millî Eğitim Bakanlığı görevinde bulundu.

Ali Doğan (d.1947): Anavatan partisinden iki dönem vekillik yaptı. 1999'da Devlet Bakanlığı görevinde bulundu.

Mahir Ünal (d.1966): Kısa süre 64. Hükümette Kültür ve Turizm Bakanı olarak görev yaptı.

Veysi Kaynak (d.1962): Belediye Başkanlığı ve Milletvekilliği yaptı. Adalet Bakan Yardımcısı ve 65. Hükümette Başbakan Yardımcısı olarak görev yaptı.

9.4. Maraş'ta İmar Faaliyetler

9.4.1. Kamu Binaları

1925'lerde Ulu Cami'nin önündeki meydana Yeni Belediye binası yapılır. Osmanlı mimari üslubu ile taşıyan inşa edilen ve iki katlı olan bu bina 60 yıl kullanıldıktan sonra 1979 yılında yıkılmıştır. Bu bina kısa süre Maraş Meslek Yüksekokulu binası olarak da kullanılmıştır. Şimdi Büyükşehir Belediyesinin bulunduğu yere taşınan Belediye binası da 2000'li yıllarda yıkılmış ve şimdiki bina inşa edilmiştir.

Hükümet binası denilen yapı ise 1830'larda Maraş Valisi Beyazıt-ı Süleyman Bey tarafından inşa edilmiştir. Eski cezaevi yerinde bulunan bu bina da daha sonraki süreçte ortadan kaldırılmıştır. 1960'larda şimdiki Hükümet Binası yapılmıştır. Önünden geçen Trabzon Caddesi 1966'da Maraş Valiliği yapan eski Meclis başkanı merhum Necmettin Karaduman tarafından açılmıştır. Kendisi Trabzonlu olan Vali Karaduman, Trabzon'un da en büyük caddesine Maraş Caddesi adı verdirmiştir.

9.4.2. Ulaşım

9.4.2.1. Karayolları

Maraş suyu bol ulaşımı ise güç olan bir memleketidir. İlde XX. Yüzyılın başında karayolu yapıp faaliyetleri başlamıştır. İlin arazisi batıdan doğuya doru bir dağ kütesinin kuzeyi ve güneyi şeklinde ikiye ayrılır. Ortadaki dağlık kitle Andırın, Türkoğlu'nun kuzeyi, Maraş'ın kuzeyinden başlayarak doğusuna kadar uzanan bu dağlık kitle ilin ulaşımını etkilemektedir. Bu dağ kütesinin güneyinde kısmen ovalık Türkoğlu, Maraş merkez ve Pazarcık ilçeleri bulunur. Bu bölgenin ulaşım

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

imkânları kolaydır. Ancak bu dağ kitlesinin kuzeyinde bulunan Göksun, Afşin ve Elbistan'ın kuruluş bölgeleri 1300 metreyi bulan bir plato üzerindedir. İlin Andırın, Ekinözü, Çağlayancerit ve Nurhak ilçeleri ise dağlar arasında kurulmuştur. İlin güneyi ile kuzeyi arasında ulaşım çok güç sağlanmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Maraş'ın çevre illerle yol bağlantıları iyi değildir. Yol vergisi usulü ile yol yollar yapılmaya çalışılır. Maraş'tan kuzey, güney, doğu ve kuzey batı tarafında dört yol çıkardı. Cumhuriyetin ilk yıllarında Maraş üzerinden Antep ve Adana ve Antakya ile ulaşım rahat sağlanırdı. Antep ve Adana şosesi denilen bu yollar Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında yani 1900'lerin başlarında yapılmıştır. Aksu nehri Pazarcık tarafından bir yay gibi kıvranarak Narlı'dan geçer ve Kapuçam Dağı'nın arkasından dolanarak Kılılı köyünün doğusundan Şerefoğlu ve Çakallı köylerinin arasından geçerek Maraş'ın güneyinden şehre 8 kilometre uzakta Malik b. el- Eşter türbesinin önünden geçerek Önsen köyü altından Ceyhan nehrine dökülürdü. Aksu üzerinden Antep ile bağlantı Narlı'da bulunan köprü ile Adana ve Antakya ile bağlantı Çakallı altında Yeldeğmez mevkiinde Altın Köprü ile Andırın ve batı köyleri ile bağlantı ise Aksu'nun Ceyhan'a döküldüğü yerin yakınında Avşar köprüsü ile sağlanırdı. Bu köprülerin tarihi çok eskilere gitmekteydi. Maraş'ın güney, güneydoğusu ve batısı ile bağlantılar bu köprüler üzerinden sağlanırdı. Maraş altı denilen mevkinden Erkenez çayı vardı. Bu çayda Maraş'ın doğusundan başlar ve güneyinden geçerek ovayı suladıktan sonra Aksu çayına karışırdı. Bu çay üzerinde de hem Narlı hem de Eloğlu tarafına giden yollar üzerinde köprüler vardı.

Doğuya giden yol Pazarcık üzerinden Malatya ve Adıyaman'a geçerdı. Bu yol ancak 1950'lerden sonra işlek hale gelmiş ve düzeltilmiştir. Maraş'ın en zor yol bağlantısı Göksun, Andırın ve Elbistan'la idi. Arazinin engebeli olması sebebiyle bugün dahi bazı güçlüklerin yaşadığı Göksun- Maraş yolu o dönemlerde açılmaya çalışılmıştır. Elbistan- Maraş yolu ilk önce Üngüt-Kazma bağları üzerinden geçerek Ceyhan nehri kenarından Kısık boğazından sağlanmaya çalışılmıştır. Burada bir kol Ceyhan'ın doğusundan Kısık mevkiinden Alishar ve Celâ (Ekinözü) üzerinden Elbistan'a ulaşım gerçekleşmiştir. Daha çok ciplerin gelip gittiği bu yol Ceyhan nehrinin kenarından takip edilerek gidilmekteydi. Günümüzde bu yol tahrip olmuştur. Şimdi Zeytun-İlica-Kertmen-Alishar üzerinden Ekinözü'ne oradan da Elbistan'a ulaşım sağlanmaktadır. Zeytun'dan sonra Elbistan'a Ceyhan nehri üzerinde köprü olmayıp sallarla veya nehirden yürüyerek geçilirdi. Birçok insanın bu sırada suya kapılarak öldüğünü seyyahlar yazmaktadırlar. Bu yol Hamidiye köprüsü geçilerek Zeytun üzerinden Göksun tarafına geçildiği

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

gibi Elbistan tarafına da geçilirdi. Maraş'ın batısında Ceyhan nehri üzerinden Kılavuzlu köprüsü geçilerek Göksun ve Elbistan ile bağlantı kurulurdu. Bu yol üzerinde Sultan II. Abdülhamit zamanında yapılan Hamidiye köprüsü vardı. Maraş- Tekir- Göksun üzerinden Kurucuoğlu'dan Göksun ve Kayseri'ye ulaşılmıştır. Diğer bir yol Maraş üzerinden Antep'e geçendi. 1931 yılında Gaziantep üzerinden Maraş'a geçen Ali Rıza Yalın Aksu üzerinde tahta köprüden geçerek Maraş'a ulaştığını yazar. Yalın, Kapıçam'ı geçtikten sonra Ahır Dağı'nın yamacına serpilmiş şehrin adeta görülmediğini, şehrin devetüyü renginde doğudan batıya diz çökmüş şekilde yaslandığını ifade eder.¹⁶⁷³ Onun bu ifadelerinden 1920'lerde işgali görmüş, yanmış ve yakılmış şehrin 10 yıl geçmesine rağmen hala ayağa kalkamadığı izlenimini vermektedir. Cumhuriyet döneminde Maraş'ta karayollarının yapılmasında maddi imkânsızlıklar sebebiyle başarılı olunamamıştır. Osmanlı Döneminde Maraş- İslahiye arasında bir şose bulunmaktaydı. Yine Antep Maraş arasında da bir yol vardı. Ancak Kayseri-Maraş arasında bir yol inşa edilememiştir.

XX. yüzyılın başlarında devletin imkânsızlıkları sebebiyle imece usulü ile yol yapılmaya başlamıştır. Sağlık ve sıhhati yerinde olan her vatandaş belli sürede yol yapımında çalışmak zorundaydı. Parası olanlar yol vergisi ödeyerek çalışmaktaki muaf sayılırlardı. Bu usul Cumhuriyetin ilk yıllarında da devam etmiştir. Maraş'taki birçok yol bu şekilde yapılmaya çalışılmıştır. Yaşlıların ağızlarından birçok yol yapım hikâyeleri ve karşılaştıkları sıkıntılar anlatılmaktaydı.

1936'ye geldiğimizde Maraş'ın yol durumu pekiyi değildi. Hala Maraş- Kayseri bağlantısı doğru dürüst sağlanamadığı gibi Göksun- Afşin ve Elbistan'a da rahat ulaşamıyordu. 1936'da Maraş'ı ziyaret eden Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, Maraş- Kayseri yolunun düzeltilmesi için gayret göstermiştir. Mareşal Maraş'a kayseri üzerinden gelmiş ve yolun vaziyetini görmüştür. Bu yolun sağlıklı şekilde işleyebilmesi için üç köprü yapılması gerekiyordu. Maraş- Eloğlu (Türkoğlu) yolu da 1936 yılında halen yapılamamıştı. Buradan Antakya ve Adana tarafına ulaşım sağlansa da yol düzgün değildi. Aksu üzerine bir köprü yapılması için proje hazırlanmıştı.¹⁶⁷⁴ Eloğlu'ndan geçen Adana- Malatya demiryolu hattından Maraş'a bir hat bağlanması için çalışmalar yapıyordu.¹⁶⁷⁵ 1936'da Göksun- Maraş ve Elbistan-

¹⁶⁷³ Ali Rıza Yalın, *Cenupla Türkmen Oymaklar*, C. II, (Hazr. Sabahat Emir, Ankara 1977, s.316.

¹⁶⁷⁴ H. Börekçi, s.324.

¹⁶⁷⁵ Maalesef Türkoğlu- Maraş arasında bir demiryolu hattı yapılması engellenmiştir. Türkoğlu ile Maraş arası 22 km olup daha masrafsız bir yol yapılacağı yerde

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş yollarının açılması için girişimlerden bahsedilmektedir. Burada dikkat çekici bir husus Elbistan- Maraş arasındaki yol Ceyhan nehri kenarında Kısık denilen mevkiden sağlanıyordu. Ancak bu yolun ana yol olamayacağı ancak ikinci dereceden bir yol olabileceği de dile getirilmiştir.¹⁶⁷⁶

Maraş'ta yol çalışmaları 1950'lerden fazla yoğunlaşmıştır. 1960'larda ilin Kayseri yolu güzergâh değiştirilerek 9 yılda kazılan Püren Tüneli ile üzerinden 1630 metre rakımdan geçilerek Gölpınar köyünden Göksun'a ulaşılmıştır. 1970'lerde Maraş'ın yol durumunun iyi olmadığı konusunda Meclis'te soru önergelerine sebep olmuştur. Maraş'ın Andırın, Göksun ve Göksun yollarının iyileştirilmesi için Bayındırlık Bakanına soru önergesi verilmiştir. 1970'de Maraş'ın diğer yerlerle bağlantısını kuracak Büyük Nacar köprüsünün yapımı konusunda önerge olmuştur.¹⁶⁷⁷

2000'lerde yeni bir yol güzergâhı belirlenerek Tekir- Kurucaova üzerinden üç tünel kazılarak Göksun'a yeni bir yoldan ulaşılmıştır. Yine Tekir- Kahramanmaraş arasında yapılan tünellerle çift yol bağlantısı açılmıştır. Bu yol sayesinde ilin Göksun, Afşin, Elbistan, Ekinözü ve Nurhak ilçeleri ile daha iyi ulaşım imkânına kavuşmuştur. Yine Göksun üzerinden Afşin, Elbistan, Ekinözü ve Nurhak ilçelerine düzenli yol yapılmıştır. Göksun- Elbistan arasında çift yol çalışması devam etmektedir. Elbistan- Malatya yolu da iyileştirilmiştir. Afşin üzerinden Tanır ve Hurman'dan (Marabuz) geçirilen bir yol Kayseri'nin Sarız ilçesine çıkmaktadır. Kahramanmaraş- Göksun yolundan Zeytun'a giden yol iyileştirilmiştir. Buradan Ilıca'ya ulaşıldığı gibi Hacınoğlu- Alishar köylerinden geçilerek Ekinözü ilçesine ulaşılmaktadır. Ekinözü'nden Elbistan'a düzenli bir karayolu bulunmaktadır.

Kahramanmaraş- Gaziantep yolu günümüzde çift olup Narlı'dan beş kilometre ileride Adana- Gaziantep otoyoluna bağlantı kurulmaktadır. Yine normal karayolu Karabıyıklı güzergâhı değiştirilerek yeni bir güzergâhla çift olarak Gaziantep'e ulaşılmaktadır.

Kahramanmaraş -Malatya ve Adıyaman yolları da çift olarak inşa edilmiştir. Pazarcık ilçesi üzerinden sağlanan bu yol üzerinden Çağlayanerit ve Düzbağ tarafındaki karayolu da iyileştirilmiştir. Kah-

Köprüağzı İstasyonundan 36 km bir hat yapılarak Maraş demiryoluna bağlanmıştır. Aksu ile Maraş arasında arazisi olan bir Toprak Ağası, tren yolu arazisini böler diye buna karşı çıkmış ve demiryolunun yapılmasını engellemiştir.

¹⁶⁷⁶ H. Börekçi, s.327.

¹⁶⁷⁷ TBMM Tutanakları 05.01.1970, s.5.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ramanmaraş- Andırın yolu da iyileştirilmiştir. Andırın üzerinden Kadirli'ye ulaşılmaktadır. Yine Andırın'dan Geben üzerinden Meryemçil Beli aşarak Göksun'a ulaşılmaktadır.

Kahramanmaraş- Malatya yolundan ayrılan bir yol da Kapıdere İstasyonundan geçerek Nurhak ilçesine gidilmektedir Bu yol daha sonra Elbistan'a ulaşmaktadır.

Günümüzde Kahramanmaraş'ın karayolları ile ulaşımı oldukça gelişmiştir. Şehirden Adana'da ve Antakya istikametine çift yol bağlantısı sağlanmıştır. Bu yol Nurdağı'ndan Adana- Gaziantep otoyoluna bağlanmaktadır. Yine Kahramanmaraş- Kayseri yolu çift şeritli olarak ulaşım açılmıştır. Bu yol üzerinde 13 tünel bulunmaktadır.

1970'lerde Maraş'la ilgili sorunlardan biri de ilde telefon şebekesi konusunda yaşanan sorunlardır. Bu yüzden Meclise verilen bir önerge ile ilin telefon sorununun giderilmesi istenmektedir.¹⁶⁷⁸

9.4.2.2. Demiryolunun Maraş'a Gelmesi

Cumhuriyetinin ilk yıllarında Maraş'ta ciddi bir yatırım ve gelişme olmaz. Bir Alman şirketi tarafından 1929'da İslâhiye- Türkoğlu- Pazarcık demiryolu inşa edilir. Bu yol Kapıdere İstasyonu üzerinden Malatya- Elâzığ'a bağlanmaktadır. 1955'te Narlı- Gaziantep arasında demiryolu hattı döşenmiştir. Demiryolunun Maraş'tan geçirilmemesi sebebiyle fayda sağlanamaz. Eloğlu (Türkoğlu)- Maraş arasında demiryolu hattı yapılamaz. Ancak 1948'de Adana- Malatya demiryolu hattından Köprüağızı istasyonundan Şerefoğlu- Maraş demiryolu hattı açılarak şehre demiryolu ulaşır. Ancak Maraş'tan Göksun- Kayseri tarafına demiryolunun geçirilmesi düşünülse de bu proje gerçekleşemediğinden bu hat fazla işe yaramaz. Günümüzde Kahramanmaraş'a hızlı tren projeleri konuşulmakta olup halen somut bir proje gerçekleşmemiştir.

9.4.2.3. Havaalanı

Kahramanmaraş Havaalanı 1992'de yapılmaya başlanmış olup 1996'da hizmete açılmıştır. 2019 yılının başında havaalanı büyütülerek yolcu sayı ve kapasitesi artırılmıştır. Yıllık 200 bin yolcuya hizmet verecek seviyeye gelmiştir. Ankara ve İstanbul'a düzenli seferler yapılmaktadır.

9.4.3. Maraş'a Dizel Bir Elektrik Santralinin Açılması

1925'lerde Maraş'ta Elektrik üreten bir santralin varlığı bilinmektedir. Bu elektrik santrali için gerekli yakıt odun ve kömürden temin edilmekteydi. Bu santralden elde edilen elektrik çeltik ve un fabrikasında kullanılmaktaydı. Ayrıca şehrin ana caddeleri de buradan

¹⁶⁷⁸ TBMM Tutanakları 07.01.1970, s.33.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

sağlanan elektrikle aydınlatılmaktaydı. 1935'e gelindiğinde daha kapsamlı bir elektrik santrali açıldı. Bu santral dizel yakıtla çalışmaktaydı. Alman firması Siemens Şirketine ile anlaşarak şimdi Elektrik semti denilen Pınarbaşı semtinin aşağı kısmında açılan bu santraller Maraş sokakları aydınlanır. Maraş Elektrik Etüt idaresi kurularak bu kurum vasıtasıyla elektrik üretim ve dağıtımı gerçekleştirilir. Maraş belediyesi 16 km bir hat döşeyerek şehrin önemli bir kısmını aydınlatır. Cumhuriyetin 15. Yıl kutlamaları neticesinde hazırlanan bir raporda, Maraş'ın bir köy ve harabe halinden kurtararak bir belediye binası yapıldığı ve ayrıca 37.400 lira harcanarak da elektrik tesisatına kavuştuğu, 3000 lira karşılığında Bakterioloji Laboratuvarına kurulduğu ve susuz kalan mahallelerinin suya kavuştuğu belirtilmişti.¹⁶⁷⁹ 1940'da ise Maraş'ta ilk defa su ile çalışan Pınarbaşı Hidro Elektrik Santrali açılır. 1947'de Maraş-Ceyhan Elektriği Türk Anonim Ortaklığı kurularak Ceyhan Nehri üzerinden bir hidro elektrik santrali kurulması için çalışmalara başlanır ve bu tesis ancak 1958'de açılabilir. Bu geçen süre içinde Maraş'ın elektrik ihtiyacı satın alınan dizel elektrik motorları ile sağlanmaya çalışılır.¹⁶⁸⁰ 1944 yılında Maraş Belediyesi yeni Gazhane ve Şekerdere Köprü inşa ettirmiştir.¹⁶⁸¹ Maraş'ın bütün köy ve mezralarına elektrik getirilmesi işi ancak 1980'lerden sonra gerçekleşir. Günümüzde Kahramanmaraş hidroelektrik ve termik santralleri ile Türkiye'de elektrik enerjisi üretiminde önlereddir. Ceyhan nehri üzerine yapılan Güvercinlik, Menzelet, Sır, Berke, Kılavuzlu, Hacınoğlu gibi büyük barajların yanında daha küçük ebatta hidroelektrik santralleri bulunmaktadır. Sulama amaçlı Kartalkaya, Ayvalı, Kızılınış, Suçatı, Düzkeşme, İncecik, Adatepe gibi birçok küçük baraj ve göletler de bulunmaktadır. Kahramanmaraş su kaynakları bakımından sengin bir ilimizdir.

1961'de Göksun ilçesine elektrik getirilir. 1970'lerde Afşin-Elbistan ovasında zengin linyit yataklarının olduğu tespiti yapılır. Bu yıllarda burada termik santralinin yapılması düşünülür. Hatta buradaki kömürün Nurhak-Kapıdere üzerinden karayolu ve buradan da demiryolu ile İskenderun'a taşınması için çalışmalar yapılır. Bu amaçla Elbistan- Nurhak ve Kapıdere yolunun genişletilmesi ve iyileştirilmesi düşünülür. Afşin- Elbistan Termik Santrallerinin A ve B kısımlarında elektrik üretimi yapılmaktadır.

¹⁶⁷⁹ Erhan Alpaslan- Tülay Metin, "Tek Parti Döneminde Maraş'ta Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1934-1945)", *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi / KSU Journal of Social Sciences* 12 (2) 2015, s.271.

¹⁶⁸⁰ Erhan Alpaslan, s.186.

¹⁶⁸¹ Alpaslan-Metin, s.272.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

9.4.4. Maraş'ta Sanayileşme

Osmanlı'nın son zamanlarında Maraş'ta İzmir Şark şirketinin yaptırdığı bir halı fabrikası vardı. Daha çok Ermeni kadınların halı dokuduğu bu şirket daha sonra kapanmıştır.

1920'lerde Maraş'ta sanayi yok denecek durumdaydı. Basit el tezgâhları ile üretim yapılmaya çalışılmaktaydı. Bu tezgâhların sayısının 100 civarında olduğu ileri sürülmektedir.¹⁶⁸²

1926'da Maraş Ticaret odası kurulur. Odanın ilk üyeleri başkan Dedezâde Süleyman, ikinci başkan Kocabaşzâde Rıza, hesap müfettişi Gürünlüzâde Ahmet, Muamelat Müfettişi Hafızzâde Ökkeş, Üye Çavuş Eminizâde Sıtkı, Üye Şevazâde Mahmut, Üye Beşan Beyzâde Bekir ve tabi üye ve başkâtip Sabri Beydir.

1924'te ilk çeltik fabrikası Maraş'ın ileri gelen iki ailesinin ortaklığı ve Sanayi ve Maadin Bankasının desteği ile açılır. Aynı yılda bir de çırçır fabrikası kurulur. Çeltik fabrikası Türkiye'nin en modern iki büyük tesisinden biridir. Hatta bu fabrikanın açılışına Millî Mücadele'nin önderlerinden Rauf Orbay katılır. 1934 yılında bir un fabrikası açılır.¹⁶⁸³ 1935'te 101 ortağı olan bir Tarım ve Kredi Kooperatifi faaliyet sürdürmekteydi. Bu 1945 yılına kadar şehrin tek kooperatifi olarak devam eder. Ermenilerden kalan Adana'daki mensucat fabrikası kamulaştırılarak Millî Mensucat Fabrikası adıyla Kayserili Nuh Naci Yazgan'a verilir.¹⁶⁸⁴ Buradan üretilen pamuk ipliği Türkiye'nin her tarafına gönderildiği gibi Maraş'a da gelir. Bu iplikler tezgâhlarda işlenerek keten kumaşa dönüşür. Böylece Maraş'ta dokuma sanayi gelişmeye başlar.

Maraş'ta 1926 yılında 100 tezgâh çalışırken 1933 yılına gelindiğinde, çalışan tezgâh sayısı 800'e ulaşır. Bu yıla kadar ihtiyaç etraf illerden karşılanırken artık çevre illerin ihtiyacı Maraş'tan sağlanır. Dokuma işlerinde Maraş'ta İzmirlizâde Mustafa Efendi ve Şirikçizâde Hacı Efendi öne çıkarlar. Maraş'taki işyerlerinin önemli bir kısmını dokuma işi ile uğraşanlar oluşturmaktaydılar. Yukarıda da belirttiğimiz

¹⁶⁸² Erhan Alpaslan, s.186-187.

¹⁶⁸³ Erhan Alpaslan, s.185-186.

¹⁶⁸⁴ Adana'nın Döşeme mahallesinde 1907'de Türkiye'nin 7. Adana'nın ise ilk tekstil fabrikası olarak Osmanlı vatandaşı Aristidi Kozma tarafından Simyanoğlu Fabrikası adıyla kurulur. Aristidi Kozma'nın Adana'yı terk etmesi nedeniyle fabrikaya el konulmuş ve adı da İttihat ve Terakki yönetimi tarafından Millî Fabrika olarak değiştirilmiş. Cumhuriyet döneminde Atatürk'ün Adana'daki 'sahipsiz' fabrikaları yeniden canlandırma projesi kapsamında Kayserili tüccar ve Adana Milletvekili Nuh Naci Yazgan, 1924'te milletvekilliğinden istifa ederek 1927'de dönemin diğer işadamları Mustafa Özgür, Nuri Has, Seyit Tekin ile birlikte fabrikayı satın almış ve adını Millî Mensucat olarak değiştirmişler. 1990'da bu fabrika kapanmıştır.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

gibi Adana'da Millî Mensucat fabrikasından satın alınan iplik Maraş Alaca'sı denilen bir kumaşa dönüşüyordu. 1936'da Maraş'ta 1.040 işyerinden 50 saraç, 14 kuyumcu, 600 dokumacı, 38 mobilyacı ve 500 tabak mevcuttur. Maraş'ta öne çıkan el sanatları arasında demircilik, dericilik, kuyumculuk, ayakkabıcılık, bakırcılık, saraçlık, çadircilik, dokumacılık, oymacılık, saraçlık, nalbantlık, keçecilik, kalaycılık, tarakçılık, tenekecilik, yemenicilik, aba dokumalık, çıkırıkçılık, çorapçılık, yazmacılık, taşçılık, tabaklık, kavaflar, semercilik, duvarcılık gibi çok çeşitli endüstri kolları mevcut olup, halkın önemli uğraş alanları olmuştur. Maraş esnafı 1934'te İzmir Fuarına katılarak büyük beğeni kazanmış ve altın madalya ile ödüllendirilmişti. Dericilik Maraş insanının uğraştığı bir diğer sanayi kolu olup 1933'te bu işle uğraşan 1000 usta ve işçi vardı. Maraş dericileri binlerce hayvan deriş işleyerek Kayseri, Sivas ve Adana'ya pazarlarlar. Maraş'ta demircilik mesleği de yaygındı. Demirciler daha çok tarım işçilerinin kullandığı araç gereçler yaparlardı. Bu kolda 1927'de 170 iş yeri ve 344 çalışan vardı. Maraş'ın diğer bir el sanatı da kuyumculuk ve sarraflıktır. Daha önce Ermeniler bu meslek dalında çalışırken onların göç etmesinden sonra yerli esnaf bu alanda kendini geliştirmiştir. Günümüzde Maraş kuyumcu esnafı Türkiye'de önde olan bir kesimdir. Altının işlenir ve şekillendirilerek muhtelif yerlere pazarlanır. Kuyumcuların işlediği "Maraş Burma'sı" adlı bilezik ünlüdür. Maraş'ın diğer önemli bir el sanatı da ceviz mobilya işçiliğidir. Ceviz ağacından sandık, camekân, tepsi, mücevher kutusu, sehpa, rahle ve ayna çerçevesi gibi eşyalar yapılmaktadır. Bu eşyaların üzerleri işlenmektedir. Bu sayede Maraş'ta ahşam oymacılık denilen önemli bir sanat dalı gelişmiştir. Günümüzde hemen hemen Türkiye'deki birçok ilde bulunan camilerin minber, mihrap ve kapılarını Maraşlı ustalar yapmaktadırlar.

Maraş'ta çeltik ve pamuk ekimi çok eski dönemlerden beri devam etmekteydi. Çeltik hasadı yapıldıktan sonra değirmenler ve soku denilen taşların oyulmasıyla oluşan deliklerde dövülerek çeltik kabuğundan soyularak pirinç haline getirilirdi. Pamuğun ise çev denilen kısmından lifler ayrılarak hallaçlar tarafından işlenir ve çiğidinden ayrılırdı. Daha sonra ise iplik haline getirilirdi. Maraş, Narlı ve Türkoğlu ovasında yetiştirilen pamuk Adana ve Antep gibi illere gönderilirdi.

Çeltik bol su isteyen bir bitkidir. Çeltik bitkisi su içinde büyür. Bu yüzden ekim yapılacak alanlarda bol suyun olması lazımdır. Çeltiğin sulanma mevsimi olan yaz aylarında Maraş'ta su kavgaları eksik olmazdı. Çeltik ekimi yapılan alanlar Ceyhan, Aksu, Erkenez, Deliçay, Orçan gibi ırmak ve çayların suladığı yerlerdir. Yine tabi su kaynakları

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

da vardı. Bunlar Mizmilli, Kumaşır, Gavurgözü gibi göller ile bazı pınarlardı. Bu akarsu ve kaynak pınarlardan çıkan sular Maraş altı, Narlı ve Türkoğlu Ovaları ile Önsen, Önsenhopuru, Avşar, Dağdalı, Dönüklü, Aksu, Afşar ve Türkoğlu Araplar gibi yerlerdeki araziye sular ve buralarda çeltik üretimi ekimi yapıldı. Maraşlı çeltik ustaları Antalya, Antakya, Mersin ve Adana'da çeltik ekibi yapmaktaydılar. 1940'larda Maraş'ı teftiş eden Cumhuriyet Halk Partisi Parti müfettişi raporundan Maraş'ın önemli ölçüde çeltik üretimi yapılan bir il olduğu belirtilir. Bu yılların parti raporlarına yansıdığına göre Maraş'ın büyük aileleri arasında çeltik ekiminden kaynaklanan bir takım anlaşmazlıklar da vardır.¹⁶⁸⁵ Maraş'ın büyük ve zengin aileleri arasındaki anlaşmazlık şehrin gelişip ilerlemesine de mani olur. Dikkat çekici bir husus başta Cumhuriyet Halk Fırkası başkanlığı ve parti üyelikleri, belediye başkanlığı azalıklar, Kızılay Başkanlığı, Çeltik Komisyonu üyelikleri, Ziraat odası üyelikleri, Vilayet idare üyelikleri hep belli başlı ailelerin elindedir. Hatta bir şahıs birkaç görevi elinde bulundurmaktadır. Tabir yerindeyse kimse kimseye koltuk kaptırmamaya çalışmaktadır. Maraşlı siyasetçi hem toprak ağası, hem çarşıda esnaf hem de bürokrasi de söz sahibiydi. Maraş'ta bu sırada söz sahibi olan aileleri bakacak olursak; Kadioğlu, Emirmahmutoğlu, Hüdayioğlu, Sarıfakıoğlu, Sarıkatoğlu, Şerefioğlu, Çakıroğlu, Aksu, Beyazıt, Bülbül, Çuhadar, Ertuğrul, Dedeoğlu, Kocabas, Şirikçi, Öksüz, Seçkin, Sezal, Şişman, Tükel, Yazıcıoğlu ve Zülkadiroğlu gibi bugünde şehrin idaresinde etkili olan ailelerin olduğu anlaşılmaktadır. Andırın'da Yaycıoğlu, Pazarcık'ta Bozdağlar, Elbistan'da Soydan, Yinanç ve Köker aileleri de yörelerinde söz sahibiydiler. Bunlar hem resmi dairelerdeki görevleri hem de şehrin ticari ve zirai işlerinde söz sahibidirler. Bunlar Belediye reisliği, milletvekilliği ve parti başkanlıkları da bunların kontrolü altındadır. Bu durum parti temsilcisi tarafından eleştirilmiş ve birden fazla görevi olanların tek görev yapması istenmiştir. Maraş idaresinde görev alan şahısların okumuş yazmış, müteahhit, esnaf, tüccar, çiftçi ve avukat gibi elitler olduğu görülmektedir. Maraş teftiş raporunda II. Dünya Savaşı sebebiyle şehirde karne ile dağıtılan 150 gram ekmeğin verilemeyecek durumda olduğu

¹⁶⁸⁵ Çeltik ekiminde ortakçılık yaygındı. Güçlerin birleştirilerek yapılan bu ortaklık çok karlı olduğu gibi bazen de zararlı çıkılıyordu. Günümüze kadar anlatıldığına göre; Maraş'ta bir aile öne çıkıp biraz mal mülk ediniş şehrin idaresinde söz sahibi olmaya başladığında diğer büyük aileler ona çeltik ekimi ortaklığı teklif ederlerdi. Birlikte çeltik ekimi yapılır ancak kasıtlı olarak çeltik kurutulur ve büyük zarar ediliirdi. Sonradan parlamayan çalışan aile büyümeden iflas ettirilirdi.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

görülmektedir. Bu yüzden Maraş'a 120 ton arpa ve 300 çuval İngiliz unu gönderilerek ekmek kıtlığı engellenmeye çalışılmıştır.¹⁶⁸⁶

Yine Maraş ovasında üretilen ve Türkiye'de meşhur olan kırmızıbiber değirmenleri kurularak toz biber üretilmiştir. Günümüzde bu biber imalathaneleri modern fabrikalara dönüşmüştür. Türkiye'nin en kaliteli kırmızı ve pul biberi Kahramanmaraş'ta üretilmekte olup bütün Türkiye ve yurt dışına pazarlanmaktadır. Maraş'ta üretilen kırmızıbiber pastırma ve sucuk için Kayseri'ye gönderilmektedir.

1950'lerde Demokratik Partinin iktidara gelmesiyle birlikte Maraş'ta gelişmeler başlar. Başbakan Adnan Menderes'in girişimleriyle 1955'te Maraş'ta bir Sümerbank Pamuklu Dokuma Endüstrisi bez fabrikası yapılmasına başlanır. 1960'larda bu fabrikanın yapımının hızlanması için Melis'te görüşmeler olur. Hatta ödenek yetersizliğinden fabrikanın yapılamadığı ve ayrılan ödenekle ancak 25 yılda fabrikanın açılacağı iddia edilir. Neticede Maraş'ın ilk önemli sanayi tesisi olan bu fabrika 1965 yılında üretime açılabilir. 27 Mayıs 1960 Darbesi Maraş'ı çok etkiler. Şehrin belediye Başkanı Ali Kısakürek askerler tarafından dipçikle dövülerek görevinden alınır. 1962'de bu gerçekleşir. Rahmetli Menderes bu fabrikanın açılışını göremez.

Maraş'ta ilk özel teşebbüs tarafından 1978'de Marteks denilen iplik fabrikası açılmıştır. Bu süreç içinde Maraş'ta Antep yolu üzerinde Marteks ve Adana yolu üzerinde açılan Bıçkınlerin fabrikası gibi birkaç cılız teşebbüsün ötesinde sanayileşme gerçekleşmez.

Kahramanmaraş'ta pamuk üretiminin armasıyla özel teşebbüsün oluşturduğu tekstile dayalı sanayi dört aşamalı bir planla gelişmiştir. Önce üretilen pamuğu çiğit ve çevrinden ayırmak için çırcır fabrikaları kurulmuştur. Pamuklar iplik yapılmak için balya haline getirilip Bursa, İstanbul ve İzmir taraflarında bulunan fabrikalara gönderilmiştir. Daha sonra balya yapılan pamuktan iplik yapmak için iplik fabrikaları kurulmuştur. İplik pazarlayan bir şehir olan Kahramanmaraş 1990'lardan sonra ipliği beze dönüştüren dokuma fabrikaların açılmasıyla yeni aşama kaydetmiştir. 2000'li yıllardan sonra ise üretilen bez boyanarak denim ve kumaşa dönüştürülmüştür. 1970'lerde çırcır fabrikaları iplik fabrikalarına dönüşmüştür.

Günümüzde Kahramanmaraş'ta 500 civarında özel sektör tarafından işletilen fabrika bulunmaktadır. Elbistan'da devlete ait bir Şeker Fabrikası bulunmakta olup yakın zamanda özelleştirilmiştir. Pazarcık ve Türkoğlu ilçelerinde de fabrikalar bulunmaktadır. İldeki

¹⁶⁸⁶ Erhan Alpaslan -Aydın, Tülay, "CHP Parti Müfettişi Mitat Aydın'ın Teftiş Raporlarına Göre Maraş (1940-1942)", *CTAD*, Yıl: 11, Sayı: 22 (Güz 2015), S. 363-391.S.373.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

fabrikalar daha çok tekstil üzerine olup iplik, bez ve boya fabrikaları şeklinde çeşitlenmektedir. Kahramanmaraş'taki fabrikalarda iplik üretimi Türkiye'deki üretimin %25'ini denk gelmektedir. Bu üretimi de hatırı sayılar niteliktedir. Bilhassa denim denilen kot pantolon kumaşı üretiminde il söz sahibidir. Diğer bir sektörde kâğıt üretimidir. Kahramanmaraş'ta iki büyük kâğıt fabrikası bulunmaktadır. Bunlardan biri merkezde diğeri ise Türkoğlu ilçesindedir. Kahramanmaraş Türkiye'de kırmızıbiber üretiminde en önde olan ildir. Kahramanmaraş biberi olarak tanınmaktadır. Türkiye'nin birçok yerinde üretilen kırmızı biber şehirdeki fabrikalarda toz ve pul biber şeklinde hazırlanıp pazarlanmaktadır. İlde 30'dan fazla biber işletmesi bulunmaktadır.

Kahramanmaraş'ta çelik tencere ve çaydanlık üretiminde Türkiye'deki bu alandaki üretiminin %40'nı sağlamaktadır. İlde irili ufaklı pek çok çelik tencere ve çaydanlık işletmesi bulunmaktadır.

Kahramanmaraş'ta özel sektöre ait çimento ve tuğla fabrikaları bulunmaktadır. 2007'de Narlı'da Gaziantep'li Sanko şirketine ait bir çimento fabrikası üretime geçmiştir. Kahramanmaraşlı işadamlarının kurduğu Kipaş Holding'e ait Karabıyıklı köyü sınırlarında Kahramanmaraş Çimento fabrikası da 2008'de hizmete girmiştir. Türkoğlu özel sektöre ait iki tuğla fabrikası bulunmaktadır.

Maraş'ın içinde yaşayan büyük aileler önceleri çiftçilikle uğraşırlardı. Bunların Maraş altı, Narlı, Mizmilli, Dutdağ, Atızı, Önsen altı vesaire yerlerde on binlerce dönüm arazileri vardı. Bu arazide çeltik, pamuk ve buğday ekimi yapılırdı. Bunların işçilikleri köylüler tarafından gerçekleştirilirdi. Saka denilen kişiler araziye sularlardı. Sakalık belli bir ortaklıktı. Sakalar hasat sonrası belli oranda ürün alırlardı. Çiftliklerin işlerini idare eden kâhya denilen kişi bulunurdu. Ayrıca arazide ekme, biçme ve çapalama işlerini yapan ameliyeler bulunurdu. Bunlar gündelik yevmiye alırlardı. Çiftliklerde kâhya ve sakaların kalacakları binalar bulunurdu.

Maraşlı büyük aileler toprak ağalığından çırpır, dokuma ve çeltik fabrikaları kurarak sanayiye yöneldiler. Zamanla iplik ve dokuma sanayini geliştirerek büyük fabrikalar kurdular. Günümüzde Kahramanmaraş'ta 500 civarında fabrika bulunmaktadır. Kahramanmaraş Ticaret ve Sanayi Odasına çeşitli sektörlerde iş yapan 10000 civarında kayıtlı firma bulunmaktadır. Günümüzde Kahramanmaraş'ta tekstilden çelik eşyaya, çimentodan enerjiye, mobilyadan kâğıda, biberden dondurmaya, gıdadan hizmet sektörüne kadar pek çok iş kolu bulunmaktadır. 2018'de Kahramanmaraşlı sanayiciler yurt dışına bir milyar doların üzerinde ihracat gerçekleştirdiler. Bu rakamla il Türkiye'de en fazla ihracat yapan 17. İl olmuştur. İlin ticaret hacmi 2 milyar doların üzerindedir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Kahramanmaraş sanayicisinin öncüler Balcıoğlu, Arıkan, Gümüşer, Kurtul, Görgel, Kral, Tanrıverdi, Şirikçi, Uncu, Balduk, Bal-suyu, Gölçü, Görgülü, Güçlü, Çalık, Ciğer, Büyükerzurumlu, Yağlıca, Karaküçük, Pakdil, Koçabaş, Zülkadiroğlu, Dedeoğlu, Kütükçü, Hüda-yioğlu, Doğruluk, Kısakürek, Kadioğlu, Sezal, Arıfioğlu, Çakmak, Ev-liya, Şerbetçi, Paksu, Bitmiş, Yanar, Arpasatan, Karaokur, Tanış, Yanar, Zabun, Kambur, Büyükdereli, Beyazıt vesaire ailelerdir.

9.4.5. Tarım

Antakya'dan Maraş'a kadar uzanan ve Amik çukuru denilen ova önemli bir tarım havzasıdır. Maraş şehrinde sona eren bu ovanın sonunu Maraş Altı denilen bölge oluşturur. Ağırdağı'nın eteklerine ku-rulmuş olan Maraş'ın aşağı kısımlarında bulunan bu ova çok zengin bir tarım bölgesidir. İl arazisinin önemli bir kısmı engebeldir. Engebeli bölgelerin önemli bir kısmı ormanla kaplıdır. İl genelinde küçükbaş hayvan üretimi yaygındır. Ayrıca tarım ürünleri bakımından zengin bir çeşitlilik vardır. Aksu ve Erkenez çayları ile Gavurgölü'nden kazılan kanallardan sağlanan su ile Pazarcık- Maraş ve Türkoğlu'na kadar uza-nan coğrafyada Pazarcık Ovası, Narlı Ovası, Maraş Altı Ovası ve Tür-koğlu (Sağlık Ovası) Ovası gibi isimlerle anılan yerler Türkiye'nin en verimli bölgelerinden tarım üretim yapılmaktaydı. Bunun yanında Miz-milli bataklığı, Kumaşır Gölü, Deliçay ve Orçan çayı gibi küçük su ya-taklarından da tarım için faydalanılmaktadır. Ayrıca bugün kurumuş olan pek çok pınarlardan da su sağlanmaktaydı. Bu bahsedilen yerlerde rakım 450-500 ile arasında değişmektedir. Daha Osmanlı Döneminde Maraş altı denilen ovayı Aksu, Erkenez ve Deliçay gibi su kaynakları sulamaktaydı. Osmanlı'nın son dönemlerinde burada ciddi anlamda çeltik ekimi yapılmaya başlanmıştır. Maraş sarısı denilen pirinç bu böl-gede üretilmeye başlanmış ve halk buna büyük rağbet göstermiştir. Ma-raş altından Çakallı ve Türkoğlu'na doğru büyük arklar kazılmıştır. Suların azalması ve sıtma hastalığı gibi sebeplerden dolayı çeltik ekimi bırakılıp yerine pamuk ekimi yapılmaya başlanmıştır. Aksu üzerine ya-pılan Kartalkaya barajı, söz konusu ovalarda sulu tarımı artırmıştır. 1936'larda Gavurgölü'nün kurutulması için girişimler başlar. Ancak 1950'lerde Gavurgölü'nün kurutulmasıyla büyük tarım alanları ortaya çıkmıştır. Bu yeni arazi bilhassa Bulgaristan'dan gelen ve Kılılı ve Tür-koğlu'na yerleştirilen göçmenlere dağıtılmıştır. Ayrıca Gavur-gölü'nden iki kanalla tahliye edilen su da tarım arazilerinde kullanılmaya başlanmıştır. Türkoğlu, Maraş ve Pazarcık'ta bulunan en-gebeli ve çalılık arazilere yine II. Abdülhamid döneminde Antep fıstığı aşılama ve ekimi gerçekleştirilmiştir. Günümüzde söz konusu arazi-lerde önemli ölçüde Antep fıstığı üretimi gerçekleşmektedir.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Maraş çiftçisi yukarıda da kısaca değinildiği gibi çeltik ekimi ve üretiminden Türkiye’de en önde gelen kitleydi. Maraş’a mahsus Sarı çeltik, Ak Çeltik ve Kılçıksız Çeltik gibi türler yetiştirilmekteydi. Sadece Maraş’ta değil Andırın, Elbistan ve Pazarcık’ta da çeltik ekimi yapılmaktaydı. Maraş genelinde 1948’de 8.000 ton çeltik üretimi gerçekleşmişti.¹⁶⁸⁷

Maraş bölgesinde önemli ölçüde zeytin üretimi yapılmaktadır. Anavatanı Maraş- Antakya ve Mardin arasındaki bölge olan zeytin Maraş merkez, Pazarcık, Türkoğlu, Andırın ve Çağlayancerit ilçelerinde üretilmektedir. Osmanlı Döneminde de Maraş’ta önemli ölçüde zeytin üretimi yaptığı bilinmektedir. Maraş’ta zeytin üretimi öncelikle dağlarda bulunan ve yabani olan zeytinlerin köklerinin sökülerek tarlalara dikilmesi ve daha sonrada aşı yapılması ile başlamıştır. Üretilen zeytin geçmişte masmala denilen imalathanelerde zeytinyağına dönüştürülürdü. Bir kısma da salamura yapılarak tüketilirdi. Günümüzde Kahramanmaraş’ta milyonlarca zeytin ağacı bulunmakta olup kurulan modern fabrikalarda işlenip zeytinyağı üretilmektedir. Eskiden olduğu gibi bir kısmı da salamura yapılmaktadır.

Maraş’ta Antep fıstığı üretimi de yapılmaktadır. Maraş Mutasarrıflığı’na atanan Yahya Dede Paşa’nın teşvikleriyle 1884 yılında şehirde, 2 milyondan fazla melengiç ağacının Fıstık aşılması gerçekleştirilerek, önemli bir gelir kaynağı sağlanmıştır. Aşılı fıstık ağaçlarından beş sene sonra ürün alınmaya başlanmıştır.¹⁶⁸⁸

II. Abdülhamit döneminde yabani menengiç ağaçlarına aşı yapılmaya başlanması ile Fıstık üretimine önem verilmeye başlanmıştır. Zeytin üretiminde olduğu gibi Fıstık da kuzey ilçeleri hariç Pazarcık, Maraş merkez ve Türkoğlu ilçelerinde üretilirdi. Fıstığın pazarlama işi Gaziantep’te yapıldığı için ne kadar üretildiği bilinmemektedir. Daha çok köylerde üretilen Fıstık, su altı denilen ve baklavada kullanılan kısmı yaş olarak toplanıp, Gaziantep Şire pazarında satılmaktadır. Bir kısmı da dalında olgunlaştıktan sonra kurutularak satılmaktadır. Maraş’ta üretilen Fıstığın rayihası-kokusu güzel, tadı lezzetlidir. Ayrıca Maraş’a bağlı Önsen köyünde Çam fıstığı (Çedene), Yavşan ve Başkonuş yaylalarında yabani fındık yetişir.

Kuzey’den Göksun’dan- Elbistan’a kadar uzanan büyük bir ova bulunmaktadır. Bu ovada tahıl üretiminin yanında mısır, ayçiçeği ve pancar üretimi yapılmaktadır. Kuzey ilçelerinde su sıkıntısı yapılan

¹⁶⁸⁷ Alpaslan, s.183.

¹⁶⁸⁸ Kemalettin Koç, “Tarih Boyunca Maraş Şehri’nin Gelişmesini Etkileyen Faktörler”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 21, Konya, 2009, s.314.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Adatepe Barajı ile giderilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında Göksun'da Terbüzek, Afşin'de Hurman çayları ve Elbistan'da Ceyhan nehri vasıtasıyla sulu tarım yapılmaktadır. Elbistan'da bulunan Şeker Fabrikası vasıtasıyla üretilen pancar şekere dönüştürülmektedir. Göksun'da elma üretimi yaygınlaşmıştır.

Andırın bölgesi dağlıktır. İlçe arazisinin birçok yeri ormanla kaplıdır. Genellikle meyvecilik bilhassa da kiraz üretimi yaygındır. Andırın'a bağlı Çokak, Akifiye ve Çığsar taraflarında kaliteli kirazı üretilmektedir. Kadirli tarafına yakın Yeşilova bölgesinde ise narenciye ve pamuk üretimi yapılmaktadır. İlçede yaylacılık gelişmiştir.

Çağlayancerit ilçesi arazisi engebelidir. Bağ ve bahçecilik gelişmiştir. Ceviz ve üzüm üretimi halkın önemli gelir kaynaklarından biridir. Bunun yanında hayvancılık da yapılmaktadır.

Nurhak ilçesinin bulunduğu alan da dağlıktır. İlçe Nurhak Dağı'nın altında bulunan vadiye kurulmuştur. İlçede bağcılık ve hayvancılık yapılır.

Maraş bölgesinde buğday, mısır ve arpa gibi genel tarım ürünlerinin yanında nohut ve mercimek üretimi de önemli yer tutmaktadır. Ancak nohut ve mercimeğin pazarı Gaziantep'te olup ne kadar üretildiği bilinmemektedir.

Kahramanmaraş'ta bağcılık da yaygındır. İlin her tarafında üzüm üretimi yapılmaktadır. Üretilen üzüm çeşitleri arasında Bertiz Kabarcığı önemli bir yer tutmaktadır. Bu üzüm yaş olarak tüketildiği gibi pekmez, pestil ve sucuk olarak da değerlendirilmektedir. Diğer önemli bir üzüm türü de Mahrabaşı denilen sofralık olarak tüketilen çeşittir. Maraş ve Elbistan bağlarında Mahrabaşı, Bandırma, Kabarcık, Azezi, Deve, Ağ üzüm, Sermelik, Orak karası ve Yıldız gibi mahalli isimler verilen üzüm çeşitleri yetiştirilir.

Kahramanmaraş ceviz üretiminde de söz sahibidir. Daha çok Bertiz bölgesinde üretilen ceviz Türkiye'nin pek çok yerine pazarlanmaktadır. Ceviz ve üzüm şırası ile pekmez sucuğu ve samsa denilen pestil ve cevizle yapılan bir yiyecek daha bulunmaktadır.

Kahramanmaraş yöresine ait Tarhana üretimi geleneksel yöntemden seri üretime geçmiş olup birçok tarhana fabrikası denilen küçük imalat hane kurulmuştur. Çok sade bir yiyecek olan tarhana buğdaydan elde edilen bölgede dövme (yarma) aşının pişirilip bir yoğurt ile yoğrulması ve arkasından hafif ekşitilmesi için bir gün bekletilerek kamyandan yapılmış ciğ denilen malzeme üzerine serilmesi ile elde edilen bir yiyecektir. İçine isteğe bağlı olarak kekik denilen bitki de atılır. Tarhana serildikten sonra akşamüzeri sökülerek yenmeye başlanır. Buna Firik denilir. Hafif yaş olur. Bir kısmı da kurutulur. Fıçı denilen saçtan

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

yapılmış kovalar içinde saklanır. Şimdilerde karton kolilerde saklanmaktadır. Kışın çorbası yapıldığı gibi kuru olarak çerezlik şeklinde yenir. Ayrıca ıslatılarak domates salçası ile kavrularak da yenir. Günümüzde birçok çeşidi üretilen tarhana halkın en sevdiği yiyeceklerden biridir. Günümüzde artık tarhana sadece ilde tüketilen bir yiyecek olmayıp Türkiye'nin pek çok yerine pazarlanmaktadır.

Maraş bölgesinde hayvancılık da yaygındır. Bölgede daha çok koyun ve keçi yetiştiriciliği vardı. Maraş'a bağlı merkez köyler ile Andırın'da keçi yetiştiriciliği yaygındı. Göksun, Elbistan ve Pazarcı taraflarında ise koyun yetiştirilirdi. Büyük baş hayvan yetiştiriciliği de yaygındı. Maraş'ın içinde yaşayan aileler dahi büyük baş hayvan yetiştirirlerdi. Şehrin sokaklarından toplanan hayvanlar çobanlar tarafından yayılırdı. Maraş'ın Nahrönü ve Sakarya semtlerinde 1980'lere kadar büyük baş hayvanların toplandığı ve çobanlar tarafından yayılmaya götürüldüğü bilinmektedir. Narlı, Türkoğlu ve Kumaşır gölü civarında Camus üretimi yaygındı.

Gavurgölü, Ceyhan, Kumaşırölü, Körsulu, Aksu, Terbüzek, Hurman, Göksu ve Tekir Suyu gibi akarsu ve ırmaklarda birçok balık çeşidi yaşar ve ahalî tarafından avlanırdı. Bilhassa Göksun'un Terbüzek, Andırın Geben, Hurman, Fırnız ve Tekir çayları ile Ceyhan nehrinde kırmızı benekli alabalık üretilirdi. Osmanlı Devleti arşiv belgelerine yansıdığına göre Gavurgölü'nde balık avlama devlet tarafından kiraya verilirdi.

Mizmilli (Narlı), Kumaşır (Camustil) ve Gavurgölü'nde bulunan kamışlar yine icar usulü ile verilir ve bu kamışlardan tarhanalık çiğ, sepet, semer ve hasır gibi eşyalar yapılırdı. Yine Maraş yöresinde yaygın olan "Hu Damı" denilen evlerin üzerine de kamış örtülürdü.

Maraş içinde yaşayan bazı aileler hayvancılıkla uğraşırlar ve yazları yaylalara giderlerdi. Ayrıca Maraş ahalisinin önemli bir kısmı yarı göçebe bir hayat yaşardı. Adana, Antep ve Antakya tarafından göçerler Maraş'tan geçerek yaylalara giderlerdi. 1980'lere kadar bu yaylacılık geleneğinin devam ettiğini görüldü. Bilhassa kışları Kırıkhan, İslâhiye ve Nurdağ tarafında geçiren Yörükler, bahar aylarında Maraş altından yaylalara giderlerdi. Yine Maraş'ın köylerindeki ahalî de yaylaya göçerdi. Yazları çok sıcak olan Maraş ahalisi de Ahırdağ'ının yamaçlarında olan bağlara göçerlerdi.

9.4.6. Eğitim- Öğretim

Selçuklu, Dulkadir Beyliği ve Osmanlı Devleti zamanında Maraş'ta birçok medrese vardı. Selçuklu döneminde Ashabü'l-Kehf ve Elbistan'da medreselerin varlığı bilinir. Dulkadir Beyliği zamanında ise var olan Selçuklu medreseleri devam ettirildiği gibi yeni medreseler de

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

açıldı. Bu dönemde Elbistan'da köklü bir medrese geleneği oluşturulmuştu. Bu gelenek Maraş merkeze de yansımıştır. Dulkadir beyleri Maraş'a birçok medrese açtılar. Bu medreseler Osmanlı Dönemi'nde de devam etti ve Cumhuriyet döneminde kaldırılınca kadar eğitim ve öğretimi sürdürdü. Ashabü'l-Kehf medresesi Selçuklu Döneminden Cumhuriyet dönemine kadar eğitim ve öğretimini sürdürmüştür. Bu medreselerden pek çok âlimin yetiştiğini biliyoruz. Bunlar Maraşî ve Elbistanî mahlasları ile hem Anadolu hem de Suriye ve Mısır'da şöhret buldular.

Osmanlı Devleti'nin sonlarında Maraş'ta altı yıllık bir idadi (orta ve lise) ve dört yıllık bir Darülmualimin (öğretmen okulu) vardı. Bunun yanında dokuz erkek iptidaisi (ilkokul) ve bir inas (kız) rüştiyesi (ortaokul) vardı. Ayrıca Numune-i İrfan, Bilgi Bahçesi, Alaüddevle, Osmancık Çocuk Yuvası, Altay Çocuk Yuvası, Okuma Yurdu, Bilgi Yurdu ve Şehsuvar Bey isimlerinde ilkokul düzeyinde eğitim veren okullar vardı.¹⁶⁸⁹

Cumhuriyet döneminde Maraş'ta eğitim ve öğretim faaliyetleri ekonomik imkânsızlıklar nedeniyle çok yavaş ilerledi. Osmanlı döneminden uzun bir uğraşından sonra kurulan Maraş İdadisi (lise) Cumhuriyetin ilk yıllarında kapatılır. Gayrimüslimlerin şehri terk etmesiyle onların okulları da kapanmıştır. Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında Maraş'ta sadece Ermenilerin üç lisesi bulunmaktaydı. Maraş Millî mücadelesinden sonra sadece Amerikan Misyoner Mektebi şehirdeki faaliyetlerini sürdürecektir. O da 1932'de kapatılır ve öğretmenler ve arşivi Tarsus Amerikan kolejiine taşınır.

Maraş İdadisi'nin (Lise) kapatılmasından sonra şehirde iptidaiye (ilkokul) ve rüştiyelerde (ortaokul) eğitim ve öğretim faaliyetleri yürütülmeye çalışıldı. Elbistan'da da bir rüştiye faaliyeteydi. Köylerde okullaşma çok daha zor gerçekleşmiştir. Maraş arazisi dağlık ve engeli olduğu için büyük güçlükler yaşanmıştır. 1923'te Maraş merkezde eğitim veren bir anaokulu vardı.¹⁶⁹⁰ Bu okul "Gonca" ve "Gül" olmak üzere iki grup halinde, eğitim vermektedir.¹⁶⁹¹

1923'te Maraş genelinde 70 ilkokul vardı. 1925-26'da 89'a çıkmıştır. 1927-28'de ise bu sayı azalarak 63'e inmiştir. Bu genel rakamların yanında şehir merkezinde bir ortaokul ile 7 ilkokul vardı. 1935'te Maraş genelinde 51 ilkokul'da 92 öğretmen görev yapmaktaydı.¹⁶⁹²

¹⁶⁸⁹ Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası* (haz. İ. Gökhan- M. Karataş), s.131.

¹⁶⁹⁰ Alpaslan, s.177.

¹⁶⁹¹ Koç, *Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın*, s.204.

¹⁶⁹² Alpaslan, s.177.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1943'te Maraş'ta 222 okul bulunmaktaydı. İlk ortaokul olarak bilinen Maraş Ortaokulu 1926'da Albayrak İlkokulunda eğitime başlamıştı. Bu okula 1930'da kız öğrenciler de alınmaya başlamıştır. 1932'de Maraş'taki Amerikan Misyoner Okulunun kapatılması üzerine bu bina satın alınarak Maraş Ortaokulu buraya taşınmıştır. Maraş Ortaokulu 1948 yılında şimdiki olduğu İt Tepesi denilen (Abarabaşı) mevkiine taşınmıştır.¹⁶⁹³

Maraş'ın en büyük ilçesi olan Elbistan'da yeni sisteme göre 1893'de bir İptidai Okulu açılmıştı. Daha sonra bir İptidai Okulu daha açılır. Bu okullardan birinin adı Hamidiye İptidaiye okuluydu. 1894 yılında Elbistan'da bir rüştiye¹⁶⁹⁴ (ortaokul) olduğu bilinmektedir.¹⁶⁹⁵ 1920'lerde Elbistan'da bir İdadi açılmıştır. 1921'de ise Maraş'ta bulunan bir öğretmen okulu taşınır. Ancak burada fazla kalmayarak Sivas'a götürülür. Elbistan Ortaokulu'nun ise 1927 yılında açıldığı görülmektedir. Elbistan halkı ilçelerine bir lise açılması için büyük gayret gösterirler. Devlet lise açmayınca özel bir lise açmak için çalışmaya başlarlar. Ortaokul müdürü merhum Hüsametdin Yinanç'ın önderliğinde ve 50 bin lira da devlet desteğiyle 1961'de Elbistan'da Özel Mükrimin Halil Yinanç Lisesi açılır. Bu lise bir miktarda devletin yardımı ile açılır ve 1963'de devlet lisesi haline getirilir.

1908 Halep Salnamesine göre Göksun'da bir Rüştiye mektebi vardı. Bunun yanında 5 sıbyan mektebi ile 4 küçük çapta eğitim veren medresenin varlığı bilinmektedir. 1947 yılında ise Göksun'da bir Ortaokul faaliyete girmiştir. 1971'de Göksun Lisesi açılır.

Osmanlı Döneminde Afşin'de bulunan Ashabü'l-Kehf Medresesi faaliyetlerini sürdürmekteydi. Bunun yanında kasabada 1905'te bir iptidai okulu açılmıştı. 1949'da da Afşin'de bir ortaokul açılmıştır.¹⁶⁹⁶ 1972'de Afşin Lisesi açılır.

Pazarcık bölgesinde kaza teşkilatı kurulmasından önce bir medrese ya da mektep yoktu. Bölgede eğitim ve öğretim faaliyetleri 1867'da kaza teşkilatının kurulmasından sonra bir sıbyan mektebinin açılmasıyla başlar. 1882 Halep salnamesine göre ise Pazarcık Sıbyan mekteplerinin ve talebelerinin olduğu kayıtlıdır. 1905 ve 1908'de ise

¹⁶⁹³ Burada bulunan Abarabaşı Kilisesi (Beli Kendirli) 1936'da bir yangınla ortadan kalkınca ortaokul binası onun yerine yapılmıştır. Ortaokulun arkasında bulunan ve hala ayakta bulunan İnönü İlkokulu da bir ara halk eğitim binası olup kilisenin lojmanıydı.

¹⁶⁹⁴ Maraş Müdafaa- Hukuk Cemiyeti kurucusu Arslan Bey (Toğuzata) ve Ord. Prof. Mükrimin Halil Yinanç da Elbistan Rüştiyesinde okumuşlardır.

¹⁶⁹⁵ Adnan Güllü, *Elbistan ve Maraş'ta Dulkadir Medreseleri*, <http://www.elbistaninesi.com/medreseler-makale,3986.html>

¹⁶⁹⁶ Alpaslan, s.178; <http://www.goksun.bel.tr/sayfa.asp?id=311>.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

yine sıbyan mekteplerinin olduğu görülür. 1905’da Pazarcık’ta bir iptidaiye açılmış ve adına da Sultan Abdülhamid’in adından dolayı Hamidiye İptidaiyesi denmiştir. 1913’de Pazarcık’ta bir Rüstiye (ortaokul) açılır. Cumhuriyetin ilanından sonra sıbyan mektepleri kaldırılarak yerlerine ilkokullar açılır. Pazarcık’ta da şimdiki Atatürk İlkokulu olan ilkokul 1925’de açılır. Aynı zamanda bir de kız ilkokulu açılır. Kazanın bazı köylerinde de ilkokullar açılır. Bunların yanında 1928’den sonra yeni harflerin kabulüyle birlikte millet mektepleri açılarak ahalie okuma yazma öğretilmeye çalışılır. Açılan halkevlerinde de okuma yazma öğretilir. 1953’de Pazarcık Ortaokulu açılır. 1970’de ise ilçenin ilk lisesi olan Pazarcık Lisesi açılır. Daha sonra da Sağlık, Endüstri Meslek ve İmam Hatip liseleri açılır.

Büyük köylere okullar açılmış ve çevre köylerden buralara öğrencilerin gelmesi sağlanmaya çalışılmıştır. 1936 yılına geldiğimizde daha birçok köye okul açılmamıştır. Bazı köylerde okuma odaları yapılarak okuma öğretilmeye çalışılmıştır. Okullar açılrsa öğretmen bulunamamıştır. 1935 Cumhuriyet Halk Fırkası il kongresinde Sır ve Nedirli’de (Kavlaklı) birer gündüz mektebi açılmasına karar verilse de bu köylerin çok dağınık olması sebebiyle bu gerçekleşmemiştir. Yine Andırın Kesim ve Gök Ahmetli köylerine okul binaları olmadığından öğretmen gönderilememiştir. Bunların 1936’da gerçekleşemediği görülmektedir.¹⁶⁹⁷

1923-1946 yılları arasında tek parti döneminde Maraş’ta seçilen milletvekilleri genellikle ya başka şehirlerden ya da şehrin ileri gelenlerinden olur. Atama gibi usulle seçilen milletvekilleri halkın problemleri ile uğraşmazlar. Osmanlı döneminde açılan Maraş idadisi kapanır. Şehrin çocukları ortaokul üzerinde okul olmadığı için çevre illere gitmek zorunda kalırlar. Adana, Kayseri, Gaziantep ve Malatya gibi şehirlerde liseler varken ancak Maraş’a 1946 yılında şimdiki Kahramanmaraş Anadolu Lisesinin temelini oluşturan Lise (Kara Lise) açılabilir. Bu lise binası 1965’de yapılır ve buraya taşınır. Maraş Lisesi mezunları arasında birçok bilim adamı, şair, yazar ve düşünür çıkmıştır. Burada okuyan öğrenciler Maveria adında bir şiir dergisi çıkarırlar. Yedi Güzel Adam adını alan bu şahsiyetler arasında Nuri Pakdil, Erdem Beyazıt, Cahit Zarifoğlu, Akif İnan, Rasim Özdenören, Alâeddin Özdenören, Ali Kutlay gibi önemli şair ve yazarlar bulunmaktadır. 1981 yılına kadar Maraş’ta tek düz lise olarak burası devam eder. 1981’de Sütçü İmam Lisesi açılır. Aynı yıllarda Çukurova Elektrik Anadolu Lisesi açılarak şehrin eğitim ve öğretimine bir ivme kazandırır. 1951 yılında Maraş İmam Hatip Lisesi açılır. Türkiye’nin dördüncü imam hatip

¹⁶⁹⁷ Kırşehir Sayı 1 H. Börekçi, *Maraş İlyönkurul Raporu*, s.324.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

lisesi olur. Kurulduğu tarihten günümüze kadar şehrin en güzide eğitim kurumlarından olan İmam Hatip Lisesi'nden pek çok bilim adamı, şair ve yazar çıkar.

1942'da Maraş Kız Enstitüsü açılır. 1945'de ise Maraş Erkek Sanat Enstitüsü kurulur. 1948 yılına gelindiğinde Maraş merkezde üç lise, üç ortaokul ve sekiz ilkokul vardı. Köylerde ise 63 ilkokul vardı. Bunların bazılarında öğretmen bazılarında da belletmen denilen görevliler vardı. Maraş'ta bu tarihte 56 köyde okul yoktu.¹⁶⁹⁸ Okul bulunmayan köylerdeki öğrenciler komşu köylere gönderilirdi. Burada kastedilen sayılar Maraş Merkez ve köylerini kapsamaktadır. Diğer kaza ve köylerin durumu da bundan farklı değildi. 1950'lere gelindiğinde Maraş genelinde yaklaşık olarak okuma yazma bilen sayı %20'ye ancak ulaşmıştır.

1950'lerden sonra her alanda olduğu gibi eğitim ve öğretim alanında da hızlı bir gelişme olmuştur. 1950-1965 yılları arasında Maraş'ta bütün köylere ilkokullar açılmıştır. Okul olmayan köy neredeyse kalmamıştır.

1951'de Türkiye'de açılan Yedi İmam Hatip Lisesi arasında Maraş İmam Hatip Lisesi de vardı.

Yükseköğretim, Kahramanmaraş için geç gelen bir yatırım olur. Çevre illere akademiler, yüksekokullar ve fakülteler açılırken Maraş'a ancak 1973'de Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Kahramanmaraş Eğitim Enstitüsü kurulur. Bu enstitü sınıf öğretmeni yetiştirmekteydi. 12 Eylül 1980 İhtilali sırasında kapatıldı. Enstitü binası Sıkıyönetim binası yapıldı. 1975'te ODTÜ'ye bağlı bir Kahramanmaraş Meslek Yüksekokulu kuruldu. 1987'de Gaziantep Üniversitesine bağlı Kahramanmaraş Ziraat Fakültesi açıldı. 1992'de de Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi kuruldu. Günümüzde 40 bin civarında öğrencisi ile hizmet vermektedir. 11 Fakülte, 3 Enstitü, 4 Yüksekokul ve 8 Meslek Yüksekokulu ile hizmet veren üniversitenin Çağlayancerit ve Ekinözü ilçeleri hariç bütün ilçe merkezlerine birimleri bulunmaktadır. Göksun MYO, Göksun Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Andırın MYO, Pazarcık MYO, Türkoğlu MYO, Nurhak MYO, Afşin MYO, Afşin Sağlık Yüksekokulu.

2018 yılında ikinci üniversite olan Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi kurulmuştur. Elbistan'da bulunan Meslek Yüksekokulu, Elbistan Sağlık Yüksekokulu ve Mühendislik Fakültesi İstiklal Üniversitesi'ne bağlanmıştır.

¹⁶⁹⁸ Alpaslan, s.178.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

9.4.7. Sağlık Sektörü

Cumhuriyet döneminde Maraş'ta sağlık sektörü ile ilgili bazı adımlar atılmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde Maraş'ta sağlık işleri genellikle belediye doktora ve ebesi tarafından yerine getirilmekteydi. Hekimlik ve eczacılık meslekleri genellikle Ermeniler tarafından icra edilirdi. Bunun yanında Türk doktorlar da hizmet vermeye başlamışlardı. Elbistanlı Eczacı Lütfi Köker, kardeşi Dr. Mustafa ve Dr. Sait Emirmahmutoğlu Maraş'taki sağlık sektörünün önceleridir.

Maraş şehrinde Osmanlı'nın son zamanlarında Almanlar bir hastane inşa etmişlerdir. Bu hastanede daha çok Ermeni doktorlar görev yapmaktaydılar. Maraş Milli mücadelesi sırasında yaralananlar bu hastaneye tedavi için getirilmişlerdir. Türkoğlu cephesinde yaralanan Muallim Hayrullah bu hastaneye getirilmiştir. Ermeni doktorlar tarafından zehirlendiği iddia edilen Muallim Hayrullah yaralandığı günden 17 gün sonra şehit edilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Maraş'ta bir hastane kurulmaya çalışıldığı ancak bunun 1948 yılında başarılı olduğu görülür. CHP Kahramanmaraş Milletvekili ve Sağlık Bakanı Kemalî Beyazıt'ın gayretleriyle Yörük Selim mahallesinde bir hastane açılmıştır. Sonra bu hastane Tıp Fakültesine devredilmiştir. Şimdide buranın Üniversite Kampüsüne taşınması sebebiyle boş kalmıştır.

Maraş, Türkoğlu ve Narlı ovalarında sulu tarım yapıldığı için sivrisinek çok fazlaydı. Yine Gavurgölü ve Mizmilli gibi göller sebebiyle ovalarda yazları yaşamak çok zordu. Bundan dolayı Maraş ahali si yazları bağ evlerine göçerlerdi. Köylüler ise Ahırdağ, Engizek, Göksün ve Binboğa yaylalarına göçerlerdi. Maraş bölgesinde sıtma ve trahom (göz) hastalıkları yaygındı. Bu amaçla sıtma ile mücadele etmek için seferberlik başlatılmıştır. Yine fakirlik, pislik ve sinekler yüzünden ortaya çıkan Trahom hastalığı da yaygındı. Bu amaçla Maraş'ta bir Trahom Hastanesi açılmıştır.

Maraş'ta Trahom Hastanesi Eski Belediye binasına nakledilirken buraya da CH Fırkası binası taşınır. Eski metruk bir kilise de Halkevi yapılır. Zamanla bu hastane genişletilerek 50 yataklı bir hastane haline almıştır. Daha sonraki süreçlerde SSK hastanesi, Kadın Doğum ve Çocuk Hastaneleri açılmıştır. Eski devlet Hastanesi Yörük Selim Mahallesinde yeni binasına taşınmıştır. Günümüzde ise Necip Fazıl devlet Hastanesi inşa edilerek Karacasu Mahallesinde hizmete açılmıştır. Yörük Selim Mahallesindeki Devlet hastanesi yeni hastaneye taşınmıştır. Yine Serinkent semtinde ise yeni Kadın ve Çocuk hastanesi hizmete girmiştir. Günümüzde Kahramanmaraş'ın her ilçesinde Devlet Hastanesi bulunmaktadır. Türkoğlu İlçesinde Fizik Tedavi Hastanesi kurulmuştur.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

1996'da Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi kurulmuştur. Fakültenin ilk önce öğrencileri Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesinde Eğitim ve Öğretime başlamıştır. Kahramanmaraş'ta Devlet Eski hastanesinin bulunduğu binaya 2000 yılında Tıp Fakültesi Araştırma Hastanesi açılmıştır. Burada Hüsnü Öksüz Kalp ve Damar Hastalıkları ünitesi kurulmuştur. Avşar Kampüsüne taşınan Tıp Fakültesi Araştırma Hastanesi 2013 yılında taşınmış olup 521 yatak kapasitelidir.

Kahramanmaraş il merkezinde beş ve Elbistan ilçesinde ise iki özel hastane hizmet vermektedir. Kahramanmaraş merkezdeki özel hastanelerden biri göz hastanesidir.

9.4.8. Halkevi

Türkiye genelinde 1931'de kapatılan Türk Ocakları yerlerine Halkevleri açılmaya başlamıştır. Maraş Türk Ocağı kapatıldığında binası ve eşyaları Cumhuriyet Halk fırkasına verilmişti. Bu binada 1934'te Maraş halkevi kurulmuştur. Maraş halkevinin dokuz şubesi vardı. Bunlar Dil-Tarih ve Edebiyat Şubesi Güzel Sanatlar Şubesi, Spor Şubesi, Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, Kütüphane ve Neşriyat Şubesi gibi. Bu şubeler birçok faaliyet yapmışlardır. Bu faaliyetler konferanslar, konserler, spor müsabakaları, müsamereler, okuma faaliyetleri, çeşitli derslerle ilgili kurslar, yabancı dil kurslarıdır. Ayrıca 1939'da Türk kadınları Biçki Dikiş Yurdu açılmış ve burada terziler yetiştirilmiştir. Halkevinde hastalar tedavi edilmekte ve parasız ilaç verilmiştir. Ayrıca yoksullara yardım edilmiştir. Maraş halkevinin faaliyetleri 1950'lere kadar çeşitli etkinliklerle sürmüştür. Halkevi faaliyetleri arasında bir de Maraş marşı yarışması dikkat çekmektedir.¹⁶⁹⁹ Elbistan'da da halkevi açılmıştır. Bunun yanında Maraş Millî Mücadelesinde görev alan Kılıç Ali adına Elbistan'da Kılıç Ali Ocağı açılmıştır. Maraş'ta bir de Ulus okuma odası açılmıştır. Buralarda birçok toplantı ve konferanslar düzenlenmiştir. 1936 yılında Rahmetli Adnan Menderes Maraş'a gelerek halkevinde iki konferans vermiştir. Bu halkevinde Maraş milletvekili ve dil uzmanı Elbistanlı Hasan Reşit TANKUT da birçok konferans vermiştir. Yine Gaziantep Milletvekili, Asım AKSOY da burada konferans verenlerden biridir. Halkevi bahçesinde bir sinema salonu yapılmış ve burada film gösterilmiştir. Ayrıca biçki ve dikiş kursları açılmıştır. Çeşitli konser ve tiyatro gösterileri düzenlenmiştir.¹⁷⁰⁰ Halkevleri köylerde konferans verdirip piyesler oynatmıştır. Maraş halkevinde konferans verenlerin biri de Cumhuriyet Halk

¹⁶⁹⁹ Alpaslan, s.181-182.

¹⁷⁰⁰ Kırşehir Saylavı H. Börekçi, *Maraş İlyönkurul Raporu*, s.321-322.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Partisi yönetim kurulu üyesi Abdulkadir Arifoğlu'dur.¹⁷⁰¹ Maraş halkevinin yaptığı faaliyetler bazı eleştirilere neden olmuştur. İmkânsızlıklar sebebiyle bütün halka ulaşılamamış ve bu yüzden de eleştirilere maruz kalmıştır.

9.4.9. Matbaacılık ve Gazetecilik

Osmanlı Devleti'nde gazeteciliğin geç geldiği gibi Maraş'ta da ilk gazetenin yayınlanması çok sonraları olur. Maraş'ta yaşayan Ermenilerin Zeytun ve Maraş merkezde üç gazete çıkardıkları bilinmektedir.

Maraş'ta ilk matbaa 1913'te mebus Hüdayı Beyzâde Tahsin Bey tarafından hükümet binasında kurulur. Burada birkaç nüsha basılan bir gazete çıkarılsa da günümüze hiçbir sayısı ulaşmaz. İngilizlerin Maraş'ı işgalleri zamanında matbaa gizli olarak faaliyetlerini sürdürerek Ajans adında el broşürleri yayınlayarak halkı işgale karşı uyarmak için dağıtılır. Bu matbaada Muallim Hayrullah Bey ve öğrencisi Gani Yusuf oğlu Ahmet Bey faaliyetler yaparlar. 1916'da Maraş'ta Ahmet Bey adında bir şahsiyet ikinci matbaayı getirir. Bu matbaa Hatuniye Mahallesi'nde Seyithanoğlu Ali Efendi'nin evinde kurulur ve Yenigün adında günlük bir gazete çıkarılır. Maraş Millî Mücadelesinin kazanılmasından sonra 29 Nisan 1920'de Amal-ı Millîye adında yeni bir gazete daha çıkarılır. Bu gazetenin sahibi Hacı Nuri Bey ve sorumlu müdürü ise İsmail Hakkı Bey olup 1940'lı yıllara kadar gazeteyi yayınlarlar.¹⁷⁰² Maraş Postası, Maraş'ın Sesi ve Memleket gibi gazeteler de süreç içinde yayın hayatına girerler. 1927'de İstiklal Matbaası kurulur ve Maraş Muallimler Birliği mecmuası yayınlanmaya başladı. Daha sonra aynı yıllarda Ali Rıza Bey tarafından Halkın Sesi ve 1932'de Selahattin Bey tarafından Yeni Maraş Gazetesi yayınlanır. 1934'te ise Maraş vilayet gazetesi çıkarılır. 1936'da ise bu gazete Halkevi adına yayınlanır. 1938'den sonra Maraş Vilayet Gazetesi olarak yayın hayatını sürdürür.¹⁷⁰³ Daha sonraki süreçte Maraş'ta birçok matbaa açılır ve gazete yayınlanır. Ancak Maraş'ta matbaacılık ve basın yayın işlerinin çevre illere göre daha zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

9.5. Cumhuriyet Döneminde Nüfus

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında 1912'de Maraş'ın kent nüfusu 25.000'di. Cumhuriyet Döneminde Maraş'la ilgili ilk nüfus verilerini 1925-26'da yayınlanan Devlet salnamesinde görmekteyiz. Bu verilere göre Maraş merkezin nüfusu 58.091, Andırın 11.133, Elbistan 45.659, Göksun 16.903, Zeytun 8.069 ve Pazarcık 24.045 olmak üzere

¹⁷⁰¹ *Maraş*, Sayı 293, 1 Haziran 1939, s. 1.

¹⁷⁰² Alpaslan, s.182; Kemalettin Koç, *Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi*, Kahramanmaraş, 2010, s.308-309.

¹⁷⁰³ Alpaslan, s.183.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

vilayetin genel nüfusu 155.831'dir. Muhtemelen bu nüfus daha önceki Osmanlı Salnameleri esas alınarak tahmini olarak verilen rakamlardır.¹⁷⁰⁴

Cumhuriyet döneminde ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapıldı. Bu nüfus sayımına göre Türkiye'nin genel nüfusu 13.648.270 olup Maraş'ın ilçeleri ile birlikte nüfusu ise 186.855'tir.¹⁷⁰⁵ Şehrin merkez nüfusu ise 25.672'dir. İlin kırsalla birlikte nüfusu 70127'dir.¹⁷⁰⁶ Kentte yaşayan toplam nüfus 36.343 olup kırsal nüfus ise 148 615'dir.¹⁷⁰⁷ Andırın'ın merkezi 553 olup geneli 12.220, Elbistan merkez 6456 olup geneli 54.396, Göksun 20.348, Pazarcık merkez 1146 olup geneli 28.709'dur.¹⁷⁰⁸ 1927 Nüfus sayımında Maraş genelinde okullaşma çok düşük olup 50 okul bulunmaktadır.

Türkiye'de ikinci nüfus sayımı 1935 yılında yapılmıştır. Bu sayıma göre genel nüfus 16.200.694 olup Maraş'ın nüfusu 189.570'dir.¹⁷⁰⁹ Maraş'ın köylerle birlikte nüfusu 84.902 olup merkez nüfusu 28.340'dır.¹⁷¹⁰ İl genel nüfusunun %20'si şehirde yaşamaktadır. Andırın geneli 16306 olup merkez 677, Göksun geneli 22605 olup merkez 2902, Elbistan geneli 65757 olup merkez 6357'dir. Bu tarihte Pazarcık Gaziantep'e bağlanmış olup ilçe merkezi 1138 olup geneli 33338'dir.¹⁷¹¹

1940 Nüfus sayımına baktığımız zaman Maraş merkez 27.744 olup köyleri ile birlikte 101.701 nüfusa sahipti. 1940 nüfus sayımında Maraş merkeze bağlı iki nahiye görülmektedir. Bunlar Yenice kale nüfusu 5353 ve Süleymanlı ise 4925'tir. İl geneli ise 202.073'tü. Andırın merkez 770 olup geneli 17060 olup Çokak nahiyesi ise 2679'dur. Elbistan merkez 7000 olup geneli 71725'tir. Bu nüfusun içinden 21576 kişi Efsus (Afşin) nahiyesinde yaşamakta olup bunun 4074'dü nahiyesinin merkezinde ikamet etmektedir. Göksun'un merkezi 2956 olup geneli 25263 olup bu nüfus içinden 10334 kişi Çardak nahiyesinde yaşamaktadır. Bu sayımda dikkat çeken herhangi bir köye kayıtlı olmayıp Maraş merkeze bağlı yerlerde çeltik amelesi olarak 2830 kişi kayıt olmuştur. Yine aşiret mensubu olarak sayılan nüfus ise 1871 kişidir.

¹⁷⁰⁴ Erhan Alpaslan, s.168.

¹⁷⁰⁵ Mustafa Köse, *1927 Nüfus Sayımı ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2010, s.135.

¹⁷⁰⁶ Köse, s.139.

¹⁷⁰⁷ Köse, 142.

¹⁷⁰⁸ Köse, s.200.

¹⁷⁰⁹ *1935 Nüfus Sayımı*, Ulus Basımevi, Ankara 20 İlk Teşrin 1935, s.13.

¹⁷¹⁰ *1935 Nüfus Sayımı*, s.27.

¹⁷¹¹ *1935 Nüfus Sayımı*, s.VIII.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Yenicekale nahiyesinde ise 234 kişi çeltik ameliyesi olarak kaydedilmiştir. Andırın 'da 174 aşiret mensubu kaydedilmiştir. 1940'da Pazar-cık kazası Gaziantep iline bağlı olup merkez nüfusu 1347 olup genel nüfusu 36.949'dur.¹⁷¹² 1944 yılında Elbistan'dan ayrılan Efsus kasabasına Afşin adı verilerek kaza haline getirildi. 1945 nüfus sayımında Afşin'in nüfusu 34654 olarak sayılmıştır.

1945 yılında Maraş merkez nüfusu 33.104 olup kırsal nüfusla 100.766'dır. 1950'de merkez nüfus 34.641 olup kırsal nüfusla 104.268'dir. 1955'te 42952 merkez nüfusu köylerle birlikte 123253'e çıkar.¹⁷¹³ 1960'da merkez nüfusu 54.447 olup köylerle birlikte nüfus 125.734'dür. 1965'te ise merkez nüfus 63.284 olup köylerle birlikte ise 141.949'dur. 1970'da Maraş'ın merkez nüfusu 105.206'ya ulaşmıştır. İl merkezi ve köyleri 189.322'dir. İl genelinin ise nüfusu 523.153'dür.¹⁷¹⁴

9.6. 1960-1980 Arası Türkiye Ve Maraş

9.6.1. 27 Mayıs 1960 Darbesi

27 Mayıs 1960'da meşru Andan Menderes Hükümeti'ne karşı bir darbe gerçekleştirildi. 37 Millî Birlik Komitesi Üyesi oluşturuldu. Millî Birlik Komitesi içinde bulunan sol kökenli askerler ile sağ kökenliler arasında yaşanan mini darbeyi birinci grup kazandı. Alpaslan Türkeş, Muzaffer Özdağ, Dündar Taşer gibi 14'ü komiteden çıkarılarak sürgüne gönderildi. Darbeciler Başbakan Adnan Menderes, Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'yu idam ettiler. Türkiye tarihinde ilk defa bir başbakan cuntacılar tarafından idam edildi. Devrin Cumhurbaşkanı Celal Bayar yargılanarak idam cezasına çaptırıldı. Yaşının ileri olması sebebiyle infaz edilmeyerek müebbet hapse çevrildi. Yassıada'dan Kayseri'ye nakledilerek 1964 yılına kadar Kayseri Cezaevinde hapis yattı. Eski Kayseri cezaevinde yattı oda müze haline getirilmişti. 1966'da Hastalığı sebebiyle devrin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından affedildi.

27 Mayıs 1960'da Askeri darbe olduğunda haberi olmayan Maraş Belediye Başkanı Ali Kısakürek (1959-1960) her zaman olduğu gibi Ulucami'nin yanında bulunan eski belediye binasına ciple gelir. Olayın görgü şahitleri belediye binasının yakınında bulunan Dr. Sait'in (Emirmahmutoğlu) yazıhanesine hasta getirenlerin anlattığına göre

¹⁷¹² 1940 Genel Nüfus Sayımı, 20 İlk Teşrin 1940,

¹⁷¹³ Emrullah Kanadıkırık, "Maraş'ta Nüfus Hareketleri", *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Ankara Üniversitesi DTCF Coğrafya Araştırmaları Ens., S.3-5, Ankara 1971.

¹⁷¹⁴

Kanadıkırık,

s.383.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

yedi sekiz asker orada bulunmaktaydı. Belediye başkanı binaya girmeye çalışır. Askerler başkana engel oldukları gibi tüfeklerinin dipçığı ile birkaç kez ona vurarak darbedirler. Başkan makam cipine binerek oradan ayrılır ve evine gider. Maraş'ta sıkıyönetim ilan edilir. Maraş Garnizon komutanı Albay Zeki Belen Valilik görevini üslenir. Garnizon komutanı valilik görevini bir süre sonra İhsan Atınç'a devretmiştir. Daha sonra Başkan Ali Kısakürek görevden alınarak yerine aynı zamanda vali olan Orhan Akbay'a (1960-1962) belediye başkanlığı görevi verilir.

1960 darbesi her alanda Maraş'ta her kendisini hissettirir. Demokrat yanlısı gazeteler ve gazeteciler üzerine baskılar artırılır. Özellikle bu parti yanlısı Demokrasiye Hizmet Gazetesi sahibi Saim Emirmahmutoğlu gözaltına alınarak sorgulanır. Cumhuriyet Halk Partisi yanlısı olan Halk Postası ihtilali öven yazılar yazar.¹⁷¹⁵ Bir süre sonra bütün gazeteler ister istemez ihtilali öven yazılar yazmak zorunda kalırlar. Yoksa onların yayınlanmasına izin verilmeyecekti. İhtilalle birlikte Garnizon komutanı Zeki Belen valilik görevini de üslenir. Bu sırada gerek Demokrat Parti İl Başkanı Enver Kadioğlu gerekse diğer parti yetkilileri ister istemez ihtilali destekleyici beyanatlar vermek zorunda kalmışlardır. Bu beyanlar Maraş yerel gazetelerinde yayınlanmıştır. Maraş gazetelerine yansıdığına göre darbeyi öven konuşmalar, törenler ve gösteriler şehirde cereyan etmiştir. Yine ihtilali anlatmak için öğretmenlerden oluşan bir heyet köylere gönderilerek halka propagandalar yapılmıştır.¹⁷¹⁶

Millî Birlik Komitesi üyelerinden Muzaffer Özdağ Maraş'a bir ziyaret gerçekleştirerek ihtilali övücü halka bir konuşma yapmıştır. Beyanatları gazetelerde yayınlanmıştır. Burada dikkat çekici husus gerek gazetecilerin gerekse parti yöneticilerinin meşru bir hükümeti deviren darbecileri alkışlamalarıdır.¹⁷¹⁷ Yine halkın da haksızlıklara sesi çıkmamıştır. 27 Mayıs darbecilerinin devrin Başbakanı Adnan Menderes ve arkadaşlarını idam kararlarına karşı da bir tepki olmamıştır.

9.6.2. 1978 Maraş Olayları

1978 yılı Aralık ayı sonlarında Kahramanmaraş'ın tarihinde meşum bir olay gerçekleşti ve tarihe Maraş Olayları şeklinde geçti. Halkımızın doğru ve dürüst ve belgelere göre gerçekleri öğrenmesi için bu olayları anlatmaya çalışacağım. Çünkü onlarca insanın ölümüne neden olan Maraş Olayları Türkiye'de en fazla çarpıtılan ve üzerinde yalan

¹⁷¹⁵ Cengiz Şavkılı, "27 Mayıs 1960 Darbesinin Maraş Yerel Basınındaki Yansımaları", *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, Özel Sayı, s.139.

¹⁷¹⁶ Şavkılı, s.149-150.

¹⁷¹⁷ Şavkılı, s.152.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

yanlış yorumlar yapılan bir olaydır. 27 Mayıs İhtilali ardından yapılan sözde Özgürlükçü Anayasa Türkiye'nin daha da karışmasına neden oldu. İktidarların halkın dert ve sıkıntılarına çözüm bulamaması, memlekette iktisadi ve sanayi gelişmeleri olmaması ve halkın fakirlikten kurtulamaması gibi sebeplerden büyük çalkantılar yaşandı. 1962-63'te darbe teşebbüsleri yaşandı. Darbeci Albay Talay Aydemir ve arkadaşları idam edildi. 12 Mart 1971'de sağ- sol olayları sebebiyle Muhtıra ile meşru Demirel Hükümeti istifa etmek zorunda kaldı.

1970'lerde Maraş siyasi olaylara sahne olur. Sağ sol fraksiyonların çatışmaları ile başlayan olaylar 1978'de tarihe Maraş Olayları olarak geçen ve 118 kişinin öldüğü hadise gerçekleşir. Maraş olayları sağ- sol grupların çatışması şeklinde başlayıp daha sonra Alevi- Sünni kavgasına dönüştürülmüştür. Yüzlerce yıldan bu yana birlikte yaşayan ve aynı soydan gelen Maraş halkı mezhepsel farklılıktan dolayı birbirine karşı kıskırtılmıştır. Olaylar şimdi yıkılmış olan Kalenin altındaki Çiçek Sinemasına bomba atılmasıyla başlamıştır. Daha sonra Kahramanmaraş Endüstri Meslek Lisesi'nin iki sol görüşlü öğretmenin ölümüyle sonuçlanır. Bu öğretmenlerden biri Alevi diğeri de şehrin merkezinden Sünni kökenli bir ailenin çocuğudur. Maraş Olayları bir Alevi- Sünni çatışması olmayıp bir sağ sol çatışmasıdır. Arkasından bu kişilerin Ulu Camii de cenaze namazları kılınmak istenir. Cenaze namazı bir gösteriye dönüşür. Bundan sonra üç sağ görüşlünün ölümüyle olaylar tırmanır. Burada dikkat çekici husus polis ve askerın olaylara müdahale etmemesidir. Hatta olayları engellemesi ve tarafsız olması gereken polisler sağcı ve solcu derneklere kayıt olmuşlardı. Siyasi bir olaya karışan kişiyi yakalayan ya da sorgulayan polis onunla aynı görüşten ise taraflı davranmakta ve kendi görüşündeki zanlıyı kayırmaktaydı. Eğer karşı görüşte ise bu defa zanlıya karşı menfi tavır almaktaydı. Bu durum hemen hemen bütün devlet kurumlarına sirayet etmişti. Anarşi ve terör olaylarının ardında bu etkenleri de aramak gerekir. Eğitim camiası da aynı durumdaydı. Çocuk ve gençleri geleceğe hazırlayacak ve Millî Eğitim Bakanlığının belirlediği eğitim öğretim müfredatını uygulayacak öğretmenler de sağ- sol derneklere üye olarak ayrıştırılmıştı. Herkes kendi zihniyetine göre çocukların görüşlerini şekillendirmeye çalışıyorlardı.

1960 Anayasasının getirdiği sözde özgürlüklerle devlet memuru olan polis ve öğretmenler dahi farklı derneklele örgütlenmişlerdi. Günümüzde bunlar göz önüne alınmadan değerlendirilmeler yapılmaktadır. Solcu polislerin oluşturduğu POL-DER ve sağcı polislerin oluşturduğu POL-BİR olayların tırmanmasında rol oynamışlardır. Yine solcu öğretmenlerin derneği TÖB-DER ve sağcı öğretmenlerin

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

derneği ÜLKÜ-BİR gibi kuruluşlarda okullarda olayların tırmanmasında rol oynamışlardır. Devletin polisi, öğretmeni ve memuru birlik ve beraberlik içinde olup tarafsız bir şekilde hareket edeceği yerde, çeşitli dernekler kurarak olayların artmasında etkin rol oynamışlardır. Fabrika işçisi olup, emeğinin karşılığını alarak evine ekmek götürmek isteyenler de sağ ve sol örgüt ve sendikalara üye olmuşlardır. İşçi haklarını savunması gereken sendikalar siyaset yapmakta ve bir ideoloji örgütüne dönüşmüştü. DİSK adlı solcu işçi sendikası da Maraş'ta etkin bir örgüttü.

Maraş'ta Türkiye Komünist Partisi (TKP), Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO), Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi (THKP/C), Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist (TKP/M-L), Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP) gibi örgütler teşkilatlanmış ve taraftarları bulunmaktaydı. PKK- Apocu örgütlerde şehirde yaygındı.

Maraş olayları tarafsız bir şekilde ele alınmamaktadır. Herkes kendi açısından olayları yorumlamakta ve yalan yanlış bilgilerle halkı yönlendirmeye çalışmaktadırlar. Maraş halkı bir katliam yapmamıştır. Bir senaryo ile olaylar çıkarılmıştır. Maraş olaylarının arkasında bugün Ortadoğu'da yaşanan olayların arkasında olan karanlık güçleri aramak gerekmektedir. Türk ve Müslüman ahaliyi, sen şundansın diğeri şundan diyerek birbirlerine karşı kışkırtmaktadırlar. Emperyalizmin tuzağına düşen milletimiz bu olaylardan pek çok sıkıntı yaşamıştır.

Olayların asıl şüphelileri emperyalist güçlerdir. Arkasından devrin aciz idarecileridir. Olaylardan önce Maraş'a onlarca kim olduğu belli olmayan piyango satıcısı, ayakkabı boyacısı ve seyyar satıcı gibi onlarca insan gelmiştir. Olaylar sırasında kimliği belli olmayan ve her iki kesiminde tanımadığı teröristler apartmanların üzerinden insanlara ateş açmışlardır. Ayrıca ölenlerin arasında sahipsiz ve sünnetsiz cesetler bulunmuştur. Halkın birbirine saldırısı engellenememiştir. Maraş olaylarında her kesimden insan hayatını kaybetmiştir. Ölenlerin 40'a yakını Sünni geri kalan 80'ni de Alevi kökenli vatandaşlardı. Görüldüğü gibi Maraş olayları bir Alevi vatandaşların katliamı olmayıp Sünni vatandaşların da öldüğü kötü bir olaydı.

Bu sırada şehrin valisi Tahsin Soylu'dur. İstanbul gibi bir büyük şehrin valiliğinden Maraş gibi küçük bir şehrin valiliğine atanmıştır. Olayları kontrol edemez ya da ettirilmez. Devrin Başbakanı Bülent Ecevit ve İçişleri Bakanı General İrfan Özyaydınlı da gerekli emir ve talimatları veremezler. 19 Aralık 1978'de başlayan olaylar 26 Aralık'ta tüm Türkiye'de Sıkıyönetim ilan edilmesiyle sonuçlanır. Ecevit hükümetinin düşmesinden sonra Demirel Hükümeti kurulur. Bu hükümet zamanında 23 Ocak 1980'de Kahramanmaraş Milletvekilleri Mehmet

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Şerefoğlu ve Halit Evliya öncülüğünde Maraş olayları sırasında görevde olan Ecevit Hükümeti üyeleri için meclis soruşturması açılması için önerge verirler. Bu önergede “Millî bütünlüğümüzü bölücü olaylar karşısında görevini ihmal ve kötüye kullanarak Kahramanmaraş olaylarına neden olduğu ve bu eyleminin Türk Ceza Kanununun 230 ve 240’ıncı maddelerine uyduğu iddiasıyla Başbakan Bülent Ecevit hakkında (9/234); Niğde Milletvekili Sadi Somuncuoğlu ve 2 arkadaşının, Millî bütünlüğümüzü bölücü olaylar karşısında görevlerini ihmal ve kötüye kullanarak Kahramanmaraş olaylarına neden oldukları ve bu eylemlerinin Türk Ceza Kanununun 141, 142, 163, 230, 240, 311 ve 312’inci maddelerine uyduğu iddiasıyla eski Başbakan Bülent Ecevit, İçişleri eski Bakanı İrfan Özaydınlı, Millî Eğitim Eski Bakanı Necdet Uğur, Köy İşleri ve Kooperatifler eski Bakanı Ali Topuz ve Adalet eski Bakanı Mehmet Can haklarında (9/235) Anayasanın 90’ıncı, TBMM Birleşik Toplantısı İttüzüğünün 12 nci maddeleri uyarınca bir Meclis Soruşturması açılmasına ilişkin önergelerini incelemek üzere kurulan Soruşturma Hazırlık Komisyonuna üye seçimi yapılmıştır.¹⁷¹⁸ Daha sonraki yapılan mahkeme ve araştırmalarda Maraş olaylarının gerçek çıkış nedeni ve müsebbipleri bulunamamıştır.

Maraş olayları yeni darbeye ortam hazırlar ve bunun gerekçesi gösterilerek 12 Eylül 1980’de silahlı kuvvetler yönetime el koyar.

9.7. 1980 Sonrası Kahramanmaraş

1978 Maraş olayları sırasında vali olan Tahsin Soylu görevinden alınarak yerine Enver Hızlan atanmıştı. Kısa süre sonra görevi sonlandırılmıştır. 12 Eylül 1980’de Maraş Valisi Nureddin Yılmaz’dı. 3 Kasım 1980’de görevden alınmış ve yerine Celal Güvenç atanmıştır. 1983 yılına kadar bu vali görevde kalmış ve yerine bu tarihte Kamil Demircioğlu getirilmiştir. 1984 yılında sivil yönetime geçilmesiyle birlikte valiliğe Adnan Darendelioğlu atanmıştır.

12 Eylül 1980 darbesinin olmasından sonra Kahramanmaraş’ta da idari alanda birçok değişiklikler oldu. Sıkıyönetim daha da sertleşti. Adana 6. Kolordu Komutanlığına bağlı olarak Sıkıyönetim Komutanı Yusuf Haznedaroğlu Kahramanmaraş’tan sorumlu olarak görevlendirildi. Sıkıyönetim komutanı halk ve idareciler üzerinde büyük baskı uyguladı.¹⁷¹⁹ Eğitim Enstitüsü binası Şimdiki Üniversiteye bağlı Belediye

¹⁷¹⁸ *Meclis Tutanakları* 23.01.1980, C. I, Toplantı 19, 2. Birleşim.

¹⁷¹⁹ Bu satırların yazarı 1980 yılında Kahramanmaraş Lisesi 1. Sınıf öğrencisiydi. Birçok olaya şahit olmuştur. O zamanlar şimdiki Fatih İlkokulu’nun adı Devrim İlkokulu’ydu. Sıkıyönetim komutanının eşi bu okulda öğretmendi. Lise’nin müdürü merhum Osman Kemal Nalbantoğlu’ydu. Sıkıyönetim komutanı bazı haftalar makamının bulunduğu binadan çıkarak yanında korumalarıyla liseye doğru yürürdü. Yolda karşılaştığı birçok kişi ondan çekinir ve korkardı. Sağ sola emirler

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

Binası arkasında olan kampüs Sıkıyönetim Merkezi olarak tahsis edildi. Burada bulunan spor salonu gözaltına alınanların tutulduğu yerdi. 1977’de Adalet Partisi’nden Belediye Başkanı seçilen Ahmet Uncu görevden alınarak yerine Emin Yalçinkaya daha sonra da İsa Kalkan atandı. Adana 6 Kolordu Bütün ilçelerin belediye başkanları değiştirildi. 1980-84 yılları arasında ülkede yürürlükte olan askeri yönetim sırasında bütün ülkede olduğundan daha fazla Kahramanmaraş halkı üzerinde baskı olmuştur. 1978 Maraş olaylarının müsebbibi olarak görülen halka akıl almaz derecede baskılar olmuştur. Halkın elinde bulunan silahlar toplanmıştır. Hatta elinde silah olmayandan dahi silah istenmiştir. Askerlere silah teslim etmeyenler karakollara alınarak dayak atılmıştır. Hatta silahı olmadığı halde silah teslim edilmesi istenenler parayla silah bularak askerlere teslim etmişlerdir. Sadece normal vatandaşlar değil ileri gelenlere de büyük baskılar yapılmıştır. Boğazkesen Caddesi’nden başlayarak Ulucami’ye kadar olan yerlerin yıkılması sırasında insanların evleri yıkıldığı halde cüzi miktarda para verilerek halk perişan edilmiştir. Bu süreçte temizlenme bahanesiyle Maraş Kalesi’nin yamaçları, Çiçek sineması, Ulucami’nin önü ve Şekerdere gibi muhitler yerle bir edilmiş ve bazı tarihi mekânlar da yıkılmıştır. Bu yıkım sebebiyle şehrin aşağı semtleri ile yukarı semtleri arasında irtibat kesilmiştir. Bilhassa Boğazkesen ve Çocukbahçesi semtleri sosyal ve iktisadi bakımdan ehemmiyetini kaybetmiştir.

1984 yerel seçimlerde Anavatan Partisi’nden Hacı Ali Özal Belediye başkanı seçildi. 1989’da Refah Partisinden Ali Sezal Belediye başkanı oldu. 1999 seçimlerinde Hanifi Mahçiçek Belediye başkanı seçildi. 2002 Genel Seçimlerinde Milletvekili seçilen belediye başkanının yerine Mustafa Poyraz seçilmişti. Bu görevi 2014 yılına kadar sürdürdü. Bu tarihte Fatih Mehmet Erkoç başkanlığa seçildi.

1984’de merhum Turgut Özal’ın Başbakan olarak hükümeti kurmasından sonra Kahramanmaraş’ta her alanda büyük gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Bilhassa verilen teşviklerle sanayi gelişmiş ve pek

yağdırırdı. Bazı haftalar pazartesi günü liseye uğrar ve İstiklal Marşı törenine katılırdı. Müdürümüze zaman zaman talimatlar verirdi. Bizlere de bir isteğimizin olup olmadığını sorardı. Bir defasında yine bizi toplayıp bir isteğimiz olup olmadığını sorduğunda futbol sahası olarak kullandığımız yerin taşlık ve sert olduğunu ve buranın yapılmasını talep etmiştik. Rahmetli müdürümüze burayı niye yaptırmadığı için kızdığını hatırlıyorum. Birkaç gün sonra söz konusu sahaya kamyonlarla toprak dökülmüştü.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

çok fabrika açılmıştır. Ayrıca Afşin- Elbistan Termik Santrali açılmıştır. Özal'ın zamanında Kahramanmaraş'ın bütün köylerine elektrik verilmiş ve yolları yapılmıştır.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri:

BOA, 110/4334.

BOA, 501/24605.

BOA, 83/3433.

BOA, 962.

BOA, C.S. Nu: 6019/1-2.

BOA, Cevdet Adliye (C..ADL.), Nu: 49/2944, 62/3705, **4397/1-2**.

BOA, Cevdet Askeriye (C..AS.), Nu: 23409/3, 23409/2, 7150, 558/23409, 47980/2, 93/4276, 879/37760, 46238/23, 46238/23.

BOA, Cevdet Bahriye (C..BHR.), Nu: 10313.

BOA, Cevdet Dâhiliye (C..DH.), Nu: 2/4, 3/29, 26/3762, 38/1860, 122/6069, 201, 568, 936, 969, 969/19, 1315/1-2, 2661, 3340, 229/11428, 4856/16, 6069, 5939, 7374, 301/15009, 207/10315, 17172, 364, 12166, 12280/1-2, 12410, 14679/29, 16840, 3762/2, 4646/1-6, 12698, 12166/7, 29, 17172/17, 106/5257, 18/871, 272/13576, 49/2444, 301/15009, 294/14679, 17179/31, 294/14679.

BOA, Cevdet Evkaf (C..EV.), Nu: 21/1036, 32066, 16/751, 403/20408.

BOA, Cevdet Hariciye (C..HR.), Nu: 6619/2-5.

BOA, Cevdet Mâliye (C..ML.) Nu: 12950, 10778, 5711/1-2, 27913, 24540/2, 248/10272, 14948/15, 200531/2:20, 200531/3:21, **18335**, 812/2:13, 812/2:13, 2256/1:23, 649/26581, 733/29911, 733/29911, 18387, 762/31052, 326/13425, 14948/1, 14948/2, 18101/1, **18101/2**, 200531/2, 12175, 27054, **472**, 7829, 16/1052, 1620/1-2, 200531/1, 642, 729/29793, 10778, 3081, 7172, 505/20531, 5/1648.

BOA, Cevdet Nafia (C..NF.), Nu: 14/670, 14/670/3, 670/1, 670/2

BOA, Cevdet Tımar (C..TZ.), Nu: 100/4979, 88/4375.

BOA, Cevdet Zaptiye (C..ZB.), Nu: 16/789, 18/871, 2865, 2866/1, 67/3337, 18/878.

BOA, Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH.MKT), Nu: 1505/17, 1494/13

BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi (HAT), Nu: 110/4354/E, 1332/51942, 1353/52880, 1576/7, 291/17402(26/L /1242), 500/24524, 508/24961, 508/24990, 679/33105, 1332/51943, 266/15456, 320/18814, 372/20397, 379/20523-E, 380/20532, 381/20566, 381/20579, 382/20584, 383/20609, 528/26018, 534/26261, 694/33459, 11/40, 110/4354/B, 113/4532, 277/16327, 327/19003, 34.719.735, 346/19719, 354/19881, 356/19975, 356/19978/J, 359/20049,

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

360/20060, 362/20127, 367/20260, 367/20315, 369/20352, 372/20397, 373/20409, 375/20441, 377/20478, 378/20514, 379/20523-C, 380/20532-2, 380/20558, 381/20575, 381/20577, 404/21155, 447/22313, 450/22349, 516/25229/A, 517/25239, 528/26018, 534/26261, 536/26349, 597/29291, 645/31594, 648/31749, 707/33902, 754/35621, 756/35711, 962/41208, 508/24978, 1070/43774, 11/404, 1228/7934, 1429/ 58518, 1429/58518, 15/592, 15/591, 16/684, 193/9431/ 7, 197/9837, 462/22635, 508//24978, 735/34863, 1607/4, 291/17402, 1228/47933, 356/19978/E.

BOA, *İbnül Emin Evkaf (İ.E.EV.)*, Nu: 31/3616.

BOA, *İbnül Emin Maliye (İ.E.ML.)*, Nu: 106/10060.

BOA, *İbnül Emin Tımar (İ.E.TZ.)*, Nu: 10/1039.

BOA, *İrâde - Meclis-i Vâlâ, (İ. MVL.)*, Nu: 3/31, 55/1058, 106/2369, 71/1349, 22/43, 64/1211.

BOA, *Sadâret Mektubî Kalemi (A.MKT.)*, Nu: 44/42, 103/8

BOA, *Sadâret Mektubî Kalemi Umum (A.MKT.UM.)*, Nu: Nu: 130/38.

BOA, *Sadâret Müteferrik (A.M.)*, Nu: 1/78.

BOA, *Yabancı Arşivler: Bulgaristan (YB.)* Nu:14/10, 16/04.

C.T. 6642

C.T. 4946

Diğer Kaynaklar:

1935 Nüfus Sayımı, Ankara 20 İlk Teşrin 1935.

1940 Genel Nüfus Sayımı, 20 İlk Teşrin 1940,

GÜLLÜ, Adnan, Elbistan ve Maraş'ta Dulkadir Medreseleri, <http://www.elbistaninsesi.com/medreseler-makale,3986.html> (erişim tarihi: 7.2.2019).

AHMET CEVDET PAŞA, *Tarihi-i Cevdet*, C. IV, İstanbul trhz.

_____, *Tezâkir*, 21-29 (yay. Cavit Baysun), Ankara 1988.

AHMET NAZİF, *Kayseri Tarihi (Mirat-ı Kayseriye)*, (Yay. M. Palamutoğlu), Kayseri 1987.

AHMET VÂSİF EFENDİ, *Mehasinü'l-Âsâr-ve Hakâikü'l-Ahbâr*, (Yay. M. İlgürel), İstanbul 1994.

AKA, İsmail, *İran'da Türk Hâkimiyeti (Karakoyunlular Devri)*, Ankara 2001.

AKBIYIK, Yaşar, *Millî Mücadelede Güney Cephesi Maraş*, Ankara 1990.

AKDAĞ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyanları*, İstanbul 1975.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ALPASLAN, Erhan - METİN, Tülay, “Tek Parti Döneminde Maraş'ta Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1934-1945)”, *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 12/2 (2015), ss. 261-284.

_____, “CHP Parti Müfettişi Mitat Aydın'ın Teftiş Raporlarına Göre Maraş (1940-1942)”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, Yıl: 11, S. 22 (Güz 2015), ss. 363-391.

ALPASLAN, Erhan, “Arşiv Belgelerine Göre Tek Parti İktidarı döneminde Uygulanan Bazı Politikaların Maraş'taki Yansımaları”, *Uluslararası Cumhuriyet Döneminde Maraş Sempozyumu (15-16 Kasım Kahramanmaraş)*, Kahramanmaraş 2014, ss. 296-316.

_____, “Maraş'ta Sosyo-Kültürel Ve İktisadi Hayat (1920-1950)”, *Çukurova Araştırmaları*, C. 4, S.2 (2018), ss. 164-195.

ALTINÖZ, İsmail, *Dulkadir Eyaleti'nin Kuruluş ve Gelişmesi*, Kahramanmaraş 2009.

Arslan Bey Tercüme-i Hal Kâğıdı, TBMM Arşivi, Şahsi Dosya No: 319.

ARSLAN, Hasan, *17. Yüzyılda Maraş Sancağı*, Kahramanmaraş 2014.

ATALAR, Münir, *Osmanlı Devleti'nde Surre-i Hümayun ve Surre Alayları*, Ankara 1991.

ATALAY, Besim, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, (haz. İlyas Gökhan- Mehmet Karataş), Kahramanmaraş 2008.

ATALAY, Besim, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1339.

AYDIN, Meltem, “Maraşlı Halil Paşa”, *Uluslararası Osmanlı Döneminde Maraş Sempozyumu (4-6 Ekim 2012)*, C. I, Kahramanmaraş 2013, ss. 369-387.

BAĞDATLILAR, Adil, *Uzunoluk: İstiklal Harbinde Maraş*, İstanbul 1974.

BAHÇECİ, Yahya, *1895 Zeytun İsyanı*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 2008.

BAŞ, Yaşar - TEKİN, Rahmi, *Maraş Vakıfları (Dulkadirli ve Osmanlı Dönemi)*, Konya 2007.

BAŞAR, Fahmeddin, *Osmanlı Eyâlet Tevcihatı (1717-1730)*, Ankara 1997.

BAŞKAN, Hatice, *Türk Basınının Fransız İşgali Altındaki Maraş'ı İşlemesi*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2006.

BAYAZIT, Bekir Sami, *Kahramanmaraş'ta Bayazıtogulları*, Kahramanmaraş 1998.

BÖREKÇİ, H., *Maraş, CHP İlyönkurul Raporu*.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

CÂBÎ ÖMER EFENDİ, *Câbî Tarihi*, C. II, (haz. M. A. Beyhan), Ankara 2003.

CANPOLAT, Attila, *Hatay Türkmen Aşiretler ve Bu Aşiretlerin İskânı (18. ve 19. Yüzyıllar)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek-Lisans Tezi Kahramanmaraş 2006.

CEBESÖY, Ali Fuad, *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul 1955.

CELALZÂDE MUSTAFA, *Selim-name*, (haz. A. Uğur - M. Çuhadar), Ankara 1990.

ÇABUK, Mustafa, *Maraş'ta Misyoner Faaliyetleri ve Misyoner Okulları*, Kahramanmaraş 2008.

ÇAĞLAR, Burhan, *İngiliz Said ve Günlüğü (Journal)*, İstanbul 2010.

ÇAKMAK, Fevzi, “Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinde CHP Kurultay Görüşmeleri Ve Müfettiş Raporlarına Göre Parti Teşkilatının Karşılaştığı Sorunlar (1945-1950)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XVII, S. 34 (2017-Bahar/Spring), ss. 319-348.

ÇOKER, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve TBMM Birinci Dönem 1919-1923*, C. III, Ankara, 1995.

DAYI, Ayşegül, *Dörtüyl Tarihi*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek-Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2007.

DİNÇASLAN, A. Latif, *Zeytun İsyanı (1895-1921)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek-Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2006.

DİNÇASLAN, A. Latif, *Zeytun ve Çevresindeki Ermenilerin İsyanları*, Kahramanmaraş 2008.

DOĞAN, Ayhan, *Çanakkale'den Cumhuriyet'e Maraşlı Şehitler I*, Ankara 2014.

DOĞAN, Muzaffer, “III. Selim Döneminde Devlet Teşkilatına Dair Bazı Düzenlemeler”, *Nizam-ı Kadimden Nizam-ı Cedide III. Selim ve Dönemi*, (ed. Seyfi Kenan), İstanbul 2010, ss. 79-104.

EDHEM, Halil, *Garbi Anadolu'da Selçukîlerin Varisleri*, İstanbul 1926.

EMECEN, Feridun, “Çift Resmi”, *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, ss. 309-310.

ERDAL, Hasan, *Millî Mücadele'de Türkoğlu Cephesi*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Tezi, Kahramanmaraş 2005.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

ERKAN, Davut, “II. Abdülhamid’in İlk Mâbeyn Feriki Eğinli (İngiliz) Said Paşa, Hayatı ve Hatıratı”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. XXXV (2010), ss. 33-80.

EYİCİL, Ahmet, *Yakınçağ’da Kahramanmaraş*, Kahramanmaraş 2009.

_____, “1856 Islahat Fermanına Maraş’ta Tepki”, *Maraş Tarihi ve Sanatı Üzerine*, Kahramanmaraş 2008, ss. 192-207.

GEÇKİL, Aynur, *141 Numaralı Gaziantep Şer’iyye Sicili Metin-Değerlendirme (H.1234-1239-M.1818-1821)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek-Lisans Tezi, Elazığ 2006.

GOLOGLU, Mahmut, *Cumhuriyete Doğru (1921-1922)*, Ankara 1971.

GÖKHAN, İlyas -E. Kasım Bal, *Osmanlı Dönemi Maraş İdari Tarihinde Dulkadirli ve Beyazıtlı İdareciler (1780-1850)*, Kitabevi Yay., İstanbul 2013.

GÖKHAN, İlyas -Kemalettin Koç, *Tarihi, Coğrafyası ve Kültürü İle Türkoğlu*, Ankara 2009.

GÖKHAN, İlyas, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş*, Kahramanmaraş 2011.

_____, *Kurtuluş Savaşında Türkoğlu Cephesi*, Kahramanmaraş 1994.

_____, “Maraş Beylerbeyi Zülkadirzâde Ömer Paşa”, *Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu (29 Nisan - 1 Mayıs 2011)*, C. II, Kahramanmaraş 2012, ss. 229-252.

_____, “Maraş Mütesellimi Beyazıtzâde Numan Bey”, *Uluslararası Osmanlı Döneminde Maraş Sempozyumu (4-6 Ekim 2012)*, C. I, Kahramanmaraş 2013, ss. 219-232.

GÜLDİKEN, Sevda Nur, *III Numaralı Maraş Ahkâm Defterine Göre Ayıntap (H.1196-1229-/M.1782,1814)*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek-Lisans tezi Gaziantep 2007.

GÜLSOY, Ufuk, “1856 Islahat Fermanına Tepkiler ve Maraş Olayları”, *Bekir Kütükoğlu’na Armağan*, İstanbul 1991, ss. 443-458.

GÜNAY, Nejla, *1909’da Maraş’ta Ermeni Olayları*, Kahramanmaraş 2009.

_____, “Zeytun İsyanları”, *Tarihte Türkler ve Ermeniler* [http:// http://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/zeytun-isyanlari/](http://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/zeytun-isyanlari/) (erişim tarihi: 07.02.2019).

HALAÇOĞLU, Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerinin Yerleştirilmesi*, Ankara 2006.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

HOCA SADETTİN EFENDİ, *Tacü't-Tevarih*, C. IV, (haz. İ. Parmaksızoğlu), Ankara 1992.

HOCAGÖLU, Mehmet, *Arşiv Vesikalarıyla Tarihte Ermeni Mezalimi ve Ermeniler*, İstanbul 1976.

<http://cezmyurtsever-Çukurovatrkmenlerive.blogspot.com>

<http://www.biyografya.com/biyografi/2415>.

<http://www.devletarsivleri.gov.tr/kitap/belge/995/005.doc>

<http://www.devletarsivleri.gov.tr/kitap/belge/995/006.doc>

<http://www.devletarsivleri.gov.tr/kitap/belge/995/010.doc>

<http://www.devletarsivleri.gov.tr/kitap/belge/995/020.doc>

<http://www.devletarsivleri.gov.tr/kitap/belge/995/021.doc>.

<http://www.devletarsivleri.gov.tr/kitap/belge/995/034.doc>.

<http://www.goksun.bel.tr/sayfa.asp?id=311>.

<http://www.kayseriden.biz>.

<http://www.marasmanset.com/kultur-sanat/turkulerle-giden-ilbey-vali-h8204.html>.

<https://marasavucumda.com/von-der-osten-in-notlarinda-1929-maras-pazarcik-ve-elbistani/>

<https://www.mevzuatdergisi.com/2009/03a/02.htm>.

İbrahim Ağa Tercüme-i Hal Kâğıdı, TBMM Arşivi, Şahsi Dosya No: 322.

İLGÜREL, Mücteba, “Celâli İsyânları” DİA, C. 7, İstanbul 1993, ss. 252-257.

İLTER, Erdal *Zeytun İsyânları*, Ankara 1995.

Kahramanmaraş I. Kurtuluş Sempozyumu 10-11 Şubat 1986, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1987.

KANADIKIRIK, Emrullah, “Maraş’ta Nüfus Hareketleri, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi”, *Coğrafya Araştırmalar Dergisi*, S.3-4, Ankara 1971, ss. 381-404.

KARABEKİR, Kazım, *İstiklal Harbimiz*, İstanbul 1990.

KARACAKAYA, Recep, “Meclis-i Mebusan Seçimleri ve Ermeniler (1908-1914)”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 3 (2003), ss. 127-142.

KARADAĞ, Hüsameddin, *İstiklal Savaşında Maraş*, (haz. M. Y. Özbaş), Kahramanmaraş 1994.

KESKİN, Mustafa - ARSLAN, Hasan, “XVII. Yüzyılda Maraş Valileri/Beylerbeyleri”, *Prof. Dr. Mustafa Keskin Armağanı*, (ed. Remzi Kılıç), İstanbul 2014, ss. 657-702.

SERTOĞLU, Murat, *Tercüman Gazetesi*, 10 Nisan 1970, S. 3047.

KARAHAN, Ali, “1909 Maraş Ermeni Olayları”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. IV, S. XI (Mayıs 2017), s.155-177.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

KILIÇ, Ali, *İstiklal Mahkemesi Hatıraları*, İstanbul 1955.

Kırşehir Sayılavı H. Börekçi, 1937 Yılı Maraş İlyönkurul Raporu.

KOÇ, Kemalettin, “Tarih Boyunca Maraş Şehri’nin Gelişmesini Etkileyen Faktörler”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.21, Konya, 2009, ss.311-326.

_____, *Kahramanmaraş’ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi*, Kahramanmaraş, 2010.

_____, “Osmanlı’dan Günümüze Kahramanmaraş İktisat Tarihine Kısa Bir Bakış”, *Kahramanmaraş Kültürü*, Sütçü İmam Üniversitesi Kahramanmaraş ve Yöresi Kültür Değerlerini Araştırma ve Uygulama Merkezi, Kahramanmaraş 2012, ss.215-271.

KOÇ, Mustafa, “Yârdan Ayrı Düşeli: Eski İstanbul’dan Yeni İstanbul’a Giderken”, *Türk Edebiyatı Dergisi*, S. 453, İstanbul Temmuz 2011.

KOMİSYON, *Dağların Gazeli Maraş*, İstanbul 2010.

KOZAK Yasin, *V ve VI. Numaralı Maraş Ahkâm Defterine Göre Maraş’a Gönderilen Hükümler*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek-Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2005.

KÖSE Mustafa, *1927 Nüfus Sayımı ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2010.

KURT, Yılmaz, *Çukurova Tarihinin Kaynakları V: 1563 Tarihli Kars-ı Maraş Sancağı Mufassal Tahrir Defteri*, Ankara 2011.

KUZUCU, Serhat, *123 Numaralı Gaziantep Şer’iyye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi ((H.1180-1181-1766-1767)*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek-Lisans Tezi, Gaziantep 2006.

M. ARİFÎ PAŞA, “Elbistan ve Maraş’ta Zülkadıroğulları (Dulkadir) Hükümeti”, *TOEM*, V-VII, İstanbul 1915.

Maraş Tahrir Defteri (1563), C. I, (Yay. Refet Yinanç - Mesut Elibüyük), Ankara 1988.

MCCARTHY, Justin, *Ölüm ve sürgün: Osmanlı Müslümanlarına Karşı Yürütülen Ulus Olarak Temizleme İşlemi 1821-1922*, (çev. Bilge Umar), İstanbul 1998.

Meclis Tutanakları, C. I, 23.01.1980, Toplantı 19, 2. Birleşim.

Mehmet Rüştü Bey Tercüme-İ Hal Kâğıdı, TBMM Arşivi Şahsi Dosya No: 325.

MEHMET SÜREYYA, *Sicil-i Osmanî*, C. I-V (yay. N. Akbaryar, eski yazıdan aktaran: S.A. Kahraman), İstanbul 1996.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

MOLTKE, Helmuth Von, *Türkiye Mektupları*, (çev. H. Örs), İstanbul 1969.

MUSTAFA NURİ PAŞA, *Netayic'ül-Vukuat*, C. I-II, (Yay. Neşet Cağatay), Ankara 1992.

MUTLU, Şamil, *Osmanlı Devletinde Misyoner Okulları*, İstanbul 2005, s.285-286.

MÜTERCİM ASİM EFENDİ, *Asım Efendi Tarihi*, C. II, (haz. Ziya Yılmaz), İstanbul 2015.

OKUMUŞ, Mustafa, *Beyoğlu Beldesi-II: Dünyü Bugünü (Karalar-Sarılar=Beyoğlu)*, Kahramanmaraş 2006.

ORHONLU, Cengiz - IŞIKSAL, Turgut, “Osmanlı Devrinde Nehir Nakliyatı Hakkında Araştırmalar Dicle Ve Fırat Nehirlerinde Nakliyat”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Dergisi*, C. XIII, S. 17-18'den ayrı basım.

ÖZALP, Yalçın, *Ermeni İntikam Alayı Maraş'ta (Vesikalar 1919-1920)*, Kahramanmaraş 2005.

_____, *Millet-i Sadıka Patırtısı ve Maraş: Kahramanmaraş'ta Ermeniler*, İstanbul 1983.

_____, *Mustafa Kemal ve Millî Mücadelenin İlk Zaferi*, Ankara 1984.

ÖZBAŞ, Mehmet Yusuf, “Eloğlu'nda Fransız Vahşeti”, *Dava Dergisi*, S. 3, Kahramanmaraş 1994.

ÖZKARCI Mehmet, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Kahramanmaraş*, C. I-II, Ankara 2007.

ÖZKİŞİ, Tunca, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, Ankara 2012.

ÖZTÜRK Nazif, “Evkaf-ı Hümayun Nezaretinin Kuruluş Tarihi ve Nazırların Hal Tercümeleri (V)”, *Vakıflar Dergisi*, S. 19 (1985), ss. 61-89.

ÖZÜÇETİN, Yaşar, “Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Döneminde Maarifçiler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.42 (Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılı Özel Sayısı), C. XIV (Kasım 1998), ss. 871-887.

ÖZVERİ, Cengiz, *1813-14 Tarihlerini Kapsayan IV Numaralı Maraş Ahkâm defterinde Maraş Kadılığına Gönderilen Hükümler*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek- Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2004.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimler ve Terimler Sözlüğü*, C.I. İstanbul 1983.

POLONYALI SİMEON, *Seyahatname 1608-1619*, (çev. H. Andreasyan), İstanbul 1964.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

SAYAR, Ali, “Dulkadiroğlu Soy Ağacına Katkılar”, *Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu (29 Nisan - 1 Mayıs 2011)*, C. II, Kahramanmaraş 2012, ss. 269-299.

SEÇKİN, Hasan Refet, *Tercüme-i Hal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, Şahsi Dosya No: 324.

SERTOĞLU, Midhat, *Osmanlı Tarih Lügâtı*, İstanbul 1986.

SOLAK, İbrahim, *XVI. Asırda Maraş Kazası*, Ankara 2004.

SOLAKZÂDE, *Solakzâde Tarihi*, C. II, (haz. Vahid Çabuk), Ankara 1989.

SÖYLEMEZ, Faruk, *Osmanlı Devletinde Aşiret Yönetimi*, İstanbul 1988.

_____, “Malatya Mutasarrıfı Rişvanzâde Ömer Paşa’nın Muhallefati”, *OTAM*, S. 27 (Bahar 2010), ss. 165-197.

_____, “XVIII. Yüzyıl Başlarından XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Maraş Ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 22 (2007/1), ss. 69-85.

SÜMER, Faruk, *Karakoyunlular I*, Ankara 1984.

_____, “Bozok Tarihine Dair Araştırmalar”, *Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı*, Ankara 1974, ss. 308-351.

_____, “XVI. Asırda Anadolu, Suriye Ve Irak’ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumî Bir Bakış”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. XI, S. 1-4 (İstanbul 1952), ss. 509-523.

ŞAHİN, İlhan, “Osmanlı Devrinde Konar- Göçer Aşiretlerin isim Almalarına Dair bazı Mülahazalar”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S.XIII (İbrahim Kafesoğlu Hatıra Sayısı), İstanbul 1987, ss. 195-208..

ŞANİZÂDE MEHMET ATAULLAH EFENDİ, *Şanizâde Tarihi*, C. II, Cerite-i Havadis Matbaası, İstanbul 1284.

ŞANİZÂDE MEHMET ATAULLAH EFENDİ, *Şanizâde Tarihi*, C. II, (Haz. Ziya Yılmaz), İstanbul 2008.

ŞAVKILI, Cengiz, “27 Mayıs 1960 Darbesinin Maraş Yerel Basınındaki Yansımaları”, *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, Özel Sayı, ss. 135-174.

_____, *Birinci Dönem TBMM’de Antep ve Maraş Milletvekilleri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2000.

_____, “Demokrat Parti İktidarının Son Yılında Başbakan Adnan Menderes’in Adana, Mersin, Maraş ve Hatay Ziyaretleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 235, İstanbul 2018, ss. 205-232.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

_____, “Maraş Yerel Basınında 1957 Seçimleri ve Siyasi Partiler”, *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 14 S. 2 (2017), ss. 477-499.

_____, “Maraş’ın Kurtuluş Bayramı Kutlamaları ve Basına Yansımaları (1920-1950)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 61 (Güz 2017), ss. 309-340.

TANSEL, Selahattin, *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar*, C. III, İstanbul 1991.

_____, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969.

TATAR, Özcan, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova’da Aşiretlerin Eşkıyalık Olayları ve Aşiret İskânı (1691-1750)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Elazığ 2005.

TBMM Tutanakları 05.01.1970, s. 5.

TBMM Tutanakları 23.01.1980, C. I, Toplantı 19, 2. Birleşim.

TBMM Tutanakları.07.01.1970, s.33.

TBMM Zabıt Ceridesi, C. V.

TEMİZ, Fatih, *Maraş Valisi Kalender Paşa ve Faaliyetleri*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2012.

TERZİ, Mehmet Akif, *Gavurdağ’ının Bulanık Tarihindeki Sis Perdesi*, İstanbul 2010.

Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi: İngiliz ve Fransızların Güney-Doğu Anadolu’yu İşgal Etmeleri, Milli Mücadele Hareketleri, Bu Bölgede Yapılan Muharebeler ve Revandiz Harekâtı (15 Mayıs 1919-20 Ekim 1921), C. 4, Genelkurmay Başkanlığı, Ankara 1966.

TÜRKAY, Cevdet, *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul, 1979.

TÜRKMEN, İsmet, “İlk Dâhiliye Vekillerimizden Mehmet Ata Bey’in Siyasi Faaliyetleri (1920-1923)”, *Türk İdare Dergisi*, S. 484 (Ankara 2017), ss. 379-402.

UĞUR, Ahmet, *Yavuz Sultan Selim*, Kayseri, 1992.

URAS, Esat, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Ankara 1950.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1983.

_____, *Osmanlı Tarihi*, C. II, III, Ankara 1983.

ÜNAL, Mehmet Ali, *XVII. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, Ankara 1999.

VARLIK, Ülkü -Banu Ören, *Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler*, İstanbul 2001.

KAHRAMANMARAŞ TARİHİ

YALGIN, Ali Rıza, *Cenupta Türkmen Oymaklar*, C. II, (haz. Sabahat Emir, Ankara 1977.

YETİŞGİN, Memet, “Maraş’ta Ermeni Nüfusu: Osmanlı Son Dönemi, Mütareke ve Milli Mücadele Yılları”, *Osmanlı Tarih Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, C.17 S. 17 (Ankara 2005), ss. 1-17.

YILMAZÇELİK, İbrahim, “1750-52 tarihli (H.1164-1665) Gaziantep Şer’iyye Sicilinin Tanıtım ve Fihristi”, *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.12, S.1 (Elazığ 2002), ss. 325-352.
_____, “Osmanlı Hâkimiyeti Sürecince Diyarbakır Eyaleti Valileri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.10, S.1 (Elazığ 2000), ss. 233-287.

YİNANÇ, Refet, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989.

YURTSEVER, Cezmi, *Ermeni Terör Merkezi Kilikya Meselesi*, İstanbul 1983.